

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

“Tommyes share uneasiness”:

Η σύγκρουση των Δεκεμβριανών ως τομή στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις (1943-1947)

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Δημήτριος Κουτσούρης

Αθήνα, 2025

Τριμελής Επιτροπή

Ειρήνη Λαγάνη, Ομότιμη Καθηγήτρια Πάντειο Πανεπιστήμιο (Επιβλέπουσα)

Δέσποινα Ζώτου-Παπαδημητρίου, Καθηγήτρια Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μαρία Σπηλιωτοπούλου, Διευθύντρια Ερευνών, Ακαδημία Αθηνών

Copyright © Δημήτριος Κουτσούρης, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Αφιέρωση

Στους γονείς μου

Συντομογραφίες

- B.E.S.M.A.- Βασιλικός Ελληνικός Στρατός Μέσης Ανατολής
Γ.Α.Κ. – Γενικά Αρχεία του Κράτους
Γ.Ε.Σ.-Δ.Ι.Σ. – Γενικό Επιτελείο Στρατού – Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού
Ε.Α.Μ. - Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
Ε.Δ.Ε.Σ. - Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος
Ε.Λ.Α.Σ. - Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός
Ε.Λ.Ι.Α. – Ελληνικό Λογοτεχνικό Ιστορικό Αρχείο
Κ.Κ.Ε. - Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος
Π.Ε.Ε.Α. - Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης
Ο.Η.Ε: - Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Υ.Δ.Ι.Α. – Υπηρεσία Διπλωματικού Ιστορικού Αρχείου
F.A.O. - Food Agricultural Organization (Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας)
F.R.U.S. – Foreign Relations of the United States
M.L. - Military Liaison (Στρατιωτικός Σύνδεσμός)
N.A.R.A. - National Archives and Records Administration (Διεύθυνση Εθνικών Αρχείων Η.Π.Α.)
O.S.S. - Office of Strategic Services (Γραφείο Στρατηγικών Υπηρεσιών)
S.O.E. - Strategic Operations Executive (Διοίκηση Στρατηγικών Επιχειρήσεων)
U.N.R.R.A. - United Nations Relief and Rehabilitation Agency (Υπηρεσία Αρωγής και
Ανοικοδόμησης των Ηνωμένων Εθνών)

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω την ειλικρινή μου ευγνωμοσύνη στον καθηγητή Προκόπη Παπαστράτη, για τις πολύτιμες παρατηρήσεις και την καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής αυτής. Η συμβολή του υπήρξε καθοριστική για την ολοκλήρωση αυτής της μελέτης. Επιπλέον, ευχαριστώ την Ειρήνη Λαγάνη, επιβλέπουσα καθηγήτρια, για την υποστήριξή της και τα χρήσιμα σχόλια καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας. Ευχαριστώ επίσης τα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, την Δέσποινα Ζώτου-Παπαδημητρίου, καθηγήτρια στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, και την Μαρία Σπηλιωτοπούλου, διευθύντρια ερευνών στην Ακαδημία Αθηνών, για τη συμβολή τους στην αξιολόγηση της διατριβής μου.

Η ερευνητική εργασία υποστηρίχτηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ) και από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ), στο πλαίσιο της Δράσης «Υποτροφίες ΕΛΙΔΕΚ Υποψηφίων Διδασκτόρων» (αρ. Σύμβασης 1087).

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	12
Μεθοδολογία και στοχοθεσία.....	16
Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις	20
Από την κατοχή και την αντίσταση στην Απελευθέρωση (14 ^η Ιανουαρίου 1943 – 12 ^η Οκτωβρίου 1944)	53
Αμερικανική δημόσια πολιτική σε μετάβαση και ελληνικές προσλήψεις της	55
Η ελληνική πολιτική συγκρότηση και η προσέγγιση των Η.Π.Α.	84
Η κρίση στην Μέση Ανατολή και ο αντίκτυπος της μοναρχίας.....	86
Η στάση των Ελληνοαμερικανών.....	94
Πριν την απελευθέρωση	106
Μεταπολεμικοί περιφερειακοί σχεδιασμοί και ζητήματα εδαφικής κυριαρχίας.....	113
Τύπος και πολιτική στην κατοχή και την αντίσταση	129
Προσεγγίσεις της αντίστασης: Η σύγκρουση Ε.Α.Μ. – Ε.Δ.Ε.Σ.	130
Όψεις του πολιτειακού στον Αμερικανικό τύπο.....	132
Η ελληνική πολιτική κρίση από τον Β.Ε.Σ.Μ.Α. στην Απελευθέρωση	135
Ο ομογενειακός τύπος.....	157
Ελληνικές και αμερικανικές εκδόσεις στον πόλεμο	166
Οικονομικός σχεδιασμός και δραστηριότητα αρωγής στην κατοχή	169
Από το Lend-Lease στην U.N.R.R.A.	173
Η ελληνοαμερικανική συνεργασία στις μεταφορές και τα μορφωτικά θέματα	183
Στρατιωτική συνεργασία και δίκτυα πληροφοριών.....	187
Ορόσημα της μετάβασης (12 ^η Οκτωβρίου 1944 – 12 ^η Απριλίου 1945)	216
Αμερικανικές προσεγγίσεις και μεταβολές κατά την απελευθέρωση	216
Ελληνικές εδαφικές και οικονομικές διεκδικήσεις.....	219

Μεταξύ αντίστασης και καταστολής	223
Η σύγκρουση των Δεκεμβριανών στα αμερικανικά αρχεία	230
Τα γεγονότα σύμφωνα με τις μαρτυρίες των Αμερικανών αξιωματούχων	233
Αρχειακές καταγραφές του O.S.S. (Office of Strategic Services)	242
Αμερικανικά Αρχεία	254
Οι συνέπειες των Δεκεμβριανών στις Η.Π.Α. και διεθνώς	297
Αμερικανικός πολιτικός επαναπροσανατολισμός και αναδιαρθρώσεις	306
Συμμαχικές διεργασίες για την Ελλάδα στην Γιάλτα	313
Μετά την Γιάλτα και την Βάρκιζα	329
Ανασυγκρότηση, συναινέσεις, ασυμφωνίες στον ελληνικό αστικό πολιτικό κόσμο	340
Γραφεία Τύπου και προπαγάνδα της ελληνικής κυβέρνησης στο εξωτερικό	367
Από τα Δεκεμβριανά στην Βάρκιζα	391
Αστικός πολιτικός κόσμος και εδαφικές διεκδικήσεις μετά τη Βάρκιζα	394
Η ελληνική πολιτική συγκυρία μετά την Βάρκιζα	398
Οι Ελληνοαμερικανοί από την απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά	401
Ελληνοαμερικανικές οργανώσεις	403
Ελληνοαμερικανικές εκδηλώσεις πίεσης	413
Απόπειρες πειθάρχησης και ελέγχου	424
Μετά την σύγκρουση: τάσεις προσέγγισης και εναντίωσης	430
Τύπος και πολιτική από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά	437
Απεικονίζοντας την αντίσταση και την απελευθέρωση	439
Τα Δεκεμβριανά στον αμερικανικό τύπο	456
Τα Δεκεμβριανά ως διεθνές πρόβλημα	461
Προπαγάνδα και λογοκρισία στα Δεκεμβριανά	494
Ο Ξένος Τύπος μετά την Βάρκιζα	513

Προσεγγίζοντας την επόμενη μέρα.....	522
Οικονομική αρωγή και σχεδιασμός της ανοικοδόμησης.....	524
Προβλήματα εφοδιασμού και οικονομίας κατά την απελευθέρωση	526
‘‘Ολοκληρωτικός πόλεμος’’ : το πρόβλημα της αρωγής στα Δεκεμβριανά.....	536
Η αρωγή και ανοικοδόμηση μετά την Γιάλτα	548
Οι Η.Π.Α. από την παρατήρηση στην επέμβαση (12 ^η Απριλίου 1945-12 ^η Μαρτίου 1947).....	553
Η ελληνική συμμετοχή στην ιδρυτική διάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου το 1945	555
‘‘Περί νέας ατομικής οβίδας’’ : Η πυρηνική επίθεση των Η.Π.Α. στην Ιαπωνία.....	563
Η αμερικανική εξωτερική πολιτική από τον Roosevelt στον Truman	570
‘‘Report on Greece’’ : αμερικανικές προσεγγίσεις της ελληνικής συγκυρίας.....	590
Ολοκληρώνοντας την μετάβαση: η εξαγγελία του δόγματος Truman	601
Συμπεράσματα.....	620
Πηγές – Βιβλιογραφία	626

Περίληψη:

Η σύγκρουση των Δεκεμβριανών αποτέλεσε τομή στις διμερείς σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής σε μια μεταβατική διεθνή πολιτική συγκυρία. Περνώντας από την συμμαχική συνεργασία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στον Ψυχρό Πόλεμο επανακαθοριζόταν ταυτόχρονα η θέση και η ταυτότητα των Η.Π.Α. τόσο στο εσωτερικό τους όσο και στην διεθνή σκηνή αλληλοεπιδρώντας με διακρατικούς δρώντες και ομάδες πίεσης στο εσωτερικό τους και διεθνώς. Η προσέγγιση των σχετικών ελληνικών και αμερικανικών αρχειακών πηγών προσφέρει την δυνατότητα να διερευνηθούν σε βάθος και πολύπλευρα οι διμερείς σχέσεις και οι διεθνείς αλληλεπιδράσεις τους, καθώς παράλληλα μελετώνται πρόσθετες πηγές από τις δύο χώρες με εστίαση στην ανάδειξη του ρόλου των πολλαπλών δρώντων και των μεταξύ τους διασυνδέσεων.

Λέξεις-κλειδιά: Δεκεμβριανά, ελληνοαμερικανικές σχέσεις, εξωτερική πολιτική.

“Tommies share uneasiness”:

**The conflict of December 1944 as a turning point for the Greek-American relations
(1943-1947)**

Dimitrios Koutsouris

Abstract:

The conflict of December 1944 was a turning point for the bilateral relations of Greece and United States during an international transitional political condition. Passing from the Allied cooperation of the Second World War to the Cold War, it was redefined simultaneously the position and identity of the United States internally and in the international political setting interacting with transnational actors and pressure groups internally and internationally. The approach of the relevant Greek and American archival resources offers the opportunity to investigate in depth multiple aspects of the bilateral relations and their international interactions, while in the same time are studied additional archival resources of the two countries with focus on highlighting the role of the multiple factors and their interconnection.

.

Keywords: Dekemvriana, Greek-American relations, foreign policy.

Φωτογραφίες

Φωτογραφία 1. “ <i>Η Αθήνα πανηγυρίζει την Ελευθερία της</i> ”, <i>International News Photos</i>	218
Φωτογραφία 2. “Χειροποίητη αμερικανική σημαία” στα Δεκεμβριανά, D. Kessel, <i>Life</i>	459
Φωτογραφία 3. Σχέδιο Αμερικανικού Δούρειου Ίππου, <i>The Nation</i>	615

Εισαγωγή

Οι Ελληνοαμερικανικές σχέσεις παρουσίασαν στοιχεία δυναμικής μεταβολής σε μία μακρά περίοδο παγκόσμιας αστάθειας. Από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο έως την μετάβαση στον “Ψυχρό Πόλεμο”, με εστίαση στα έτη από το 1943 έως το 1947 όπου εντάθηκε ο μετασχηματισμός. Σημείο που σηματοδότησε την καθοριστική αλλαγή στους όρους των σχέσεων των δύο χωρών, ήταν τα Δεκεμβριανά. Ένα γεγονός ελληνικό με διεθνείς προεκτάσεις. Οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, δεν καθορίστηκαν όμως μόνο από τα γεγονότα των χωρών αυτών. Ήταν επίσης η διεθνής συγκυρία που καθόρισε τον βηματισμό. Η εξέλιξη των ελληνοαμερικανικών σχέσεων της περιόδου και η επίδραση των Δεκεμβριανών σε αυτές, ήταν ένα απρόσμενο ρεύμα ανατροπής και ριζικής αναδιαμόρφωσης σε διεθνές επίπεδο.

Ενδεικτικά των περιπλοκών στις σχέσεις των Η.Π.Α. με την Ελλάδα και την Μ. Βρετανία είναι άρθρα που δημοσιεύτηκαν στον αμερικανικό τύπο. Χαρακτηριστικό είναι το άρθρο του John McCormac της 6^{ης} Ιανουαρίου 1945, “*Tommies Share uneasiness*” - “*Στους Βρετανούς στρατιώτες επικρατεί ανησυχία*”, εναλλακτικά “*Οι Τόμμηδες νιώθουν ανησυχία*”, που τηλεγράφησε ως ανταπόκριση από το Λονδίνο προς τους *New York Times*, όπου μεταφέρονταν οι βρετανικές ανησυχίες για την τροπή της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών στην Ελλάδα και σημειωνόταν ότι “*Σημαντικό τμήμα του κοινού, που διαφωνεί με την πολιτική του πρωθυπουργού Churchill έχει επιβεβαιώσει τις ανησυχίες του για την νέα κυβέρνηση Πλαστήρα και η ανησυχία του [...] έχει εξαπλωθεί τώρα στους Βρετανούς στρατιώτες στην Ελλάδα. Πολλοί Άγγλοι νιώθουν ότι κάτι πάει στραβά με τον ρόλο που παίζουν οι στρατιώτες τους στην Αθήνα.*”¹ Εκφραζόταν λοιπόν ανησυχία

¹ MacCormac, J. (1945, January 6). *Tommies share uneasiness*. *The New York Times*. Για την χρήση και την προέλευση του όρου “Tommy” (pl. “Tommies”) βλέπε, Fraser, E., & Gibbons, J. *Soldier and sailor words and phrases*. (London: Routledge, 1925), pp. 11, 287 σχετικά με την αναφορά στο πλασματικό όνομα “Tommy Atkins”. Holmes R., *Tommy: The British soldier on the Western Front 1914-1918*. (New York: Harper Collins, 2025), pp. xv-xvi. Για ένα παράδειγμα του “Tommy” στην βρετανική κουλτούρα πριν τον Α’ Παγκόσμιο πόλεμο, το ποίημα “Tommy” (Ed. Karlin D.). *Rudyard Kipling*, (Oxford: Oxford University Press 1999), pp. 434-435. Ακόμα, για αναφορές που εντοπίζονται στην σύγχρονη λαϊκή κουλτούρα της Βρετανίας, προσεγγίζοντας και τις ρίζες του ονόματος, κυριότερα στα πεδία των μαχών μεταξύ των χαρακωμάτων του Α’ Παγκοσμίου Πολέμου, βλέπε Royal British Legion Industries, “Who is Tommy?”, <https://rbli.co.uk/wp-content/uploads/2020/09/Who-is-Tommy.pdf>. Η χρήση του προσωνύμου Tommy ήταν εκτεταμένη και διαπερνούσε την εχθρική γερμανική προπαγάνδα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα του τραγουδι του γερμανικού εκστρατευτικού σώματος Afrikakorps, “Unser Rommel” – “Εμπρός Ρόμμελ”, όπου δηλώνεται θριαμβευτικά - “Versalzen dem Tommy die Suppe” - “Θα αλατίσουμε (θα χαλάσουμε) την σούπα του Τόμμου”, εννοώντας την ματαίωση των βρετανικών πολεμικών σχεδίων στην Βόρεια Αφρική κατά τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο.

για τον βρετανικό ρόλο και ο φόβος για την εγκαθίδρυση μίας νέας δικτατορίας με βρετανική στήριξη, ενώ προκαλούσε αντιδράσεις η στρατηγική καταστολής και περιθωριοποίησης του Ε.Α.Μ. Μάλιστα διευκρινιζόταν, ότι η πρόσκαιρη αισιοδοξία για την λύση της αντιβασιλείας, τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης και τελικά τον τερματισμό της βρετανικής επέμβασης είχε σβήσει.

Όμως, το άρθρο ήταν και μία επισκόπηση του βρετανικού Τύπου. Οι αμερικανικές εφημερίδες στερούνταν την δυνατότητα να λάβουν τηλεγραφήματα, που να αντανακλούν τις απόψεις των Αμερικανών ανταποκριτών στην Ελλάδα, λόγω της βρετανικής λογοκρισίας. Η κατάληξη ήταν η δημοσίευση τηλεγραφημάτων και επισήμων ανακοινωθέντων, επιγραμματικών αποστειρωμένων ειδήσεων για τα γεγονότα και κατ' εξαίρεση «εγκεκριμένων» άρθρων της αρεσκείας της βρετανικής πλευράς, δημιουργώντας στρεβλώσεις στον αμερικανικό τύπο και την εικόνα της αμερικανικής κοινής γνώμης για τα γεγονότα. Η δημοσίευση μιας κριτικής ματιάς για τον ρόλο της Βρετανίας στην ελληνική κρίση εν μέσω των εξελίξεων και της λογοκρισίας παράκαμπε την λογοκρισία και δημοσίευε αντί των λογοκριμένων ανταποκρίσεων των Αμερικανών δημοσιογράφων στην Ελλάδα, ανταποκρίσεις και άρθρα προερχόμενα από την Μ. Βρετανία στην αμερικανική εφημερίδα.

Το επόμενο διάστημα η κυβέρνηση, οι θεσμοί, η κοινή γνώμη των Η.Π.Α., μοιράστηκε τις ανησυχίες και την ματαιωμένη αισιοδοξία της Βρετανίας και των στρατιωτών της – “*Tommies*”- στην Ελλάδα, που συνέχισαν μια ατελέσφορη βρετανική επέμβαση στην σκιά των Δεκεμβριανών.

Μελετώντας τα επίσημα αρχεία και τον τύπο της περιόδου αμερικανικής προέλευσης, διαπιστώνεται ότι οι απόπειρες παρουσίασης και ανάλυσης σχετικά με τα γεγονότα που διαδραματίζονταν στην Ελλάδα κατά τον χρόνο εξέλιξης τους και είχαν σχέση με το πολιτικό πρόβλημα της χώρας, αναγνώριζαν το πρόβλημα του πολιτεύματος και την έλλειψη δημοκρατίας με συμβατική αφετηρία την πραξικοπηματική επιστροφή του Γεωργίου το 1935 και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου το 1936. Ακόμα, γινόταν κατανοητό ότι ο πόλεμος και η κατοχή εντείναν τις υπάρχουσες διαιρέσεις. Επομένως, ο δοσιλογισμός, η ελεύθερη Ελληνική κυβέρνηση και η αντίσταση (κυριότερα το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.) σχημάτισαν στην κατοχή ένα τρίγωνο ανταγωνιστικών φορέων εξουσίας, έχοντας ορίζοντα την απελευθέρωση και τις αντιθετικές επιδιώξεις της υποστηριζόμενης από την Βρετανία ελληνικής κυβέρνησης εξορίας και του Ε.Α.Μ. για λαοκρατία.

Η περίοδος από το ξέσπασμα του κινήματος στην Μέση Ανατολή έως την εξέγερση των Δεκεμβριανών, χαρακτηρίστηκε από την ίδια αυθόρμητη λαϊκή θέληση, που αδυνατώντας να

εκφραστεί με θεσμικό τρόπο, συγκρουόταν απεγνωσμένα με μία απονομιμοποιημένη θεσμική εξουσία. Η δυναμική που εκφράστηκε στα Δεκεμβριανά και η ήττα που ακολούθησε, καθόρισαν τις εξελίξεις, ενώ παρέμενε η απαίτηση για δημοκρατία. Οι συγκρούσεις που οδήγησαν στον εμφύλιο ακολουθούσαν μία πορεία κλιμάκωσης: Από την Λευκή τρομοκρατία στις νόθες κάλπες του 1946 και από την αυτοάμυνα στον έσχατο πολιτικό εκβιασμό της ένοπλης αντίστασης.

Παράλληλα, από την περίοδο του πολέμου καταγράφεται η κλιμακούμενη εμπλοκή των Η.Π.Α. εστιάζοντας στην στήριξη της πολεμικής προσπάθειας των συμμάχων χωρών, την παροχή τροφίμων και εφοδίων στους λιμοκτονούντες λαούς της Ευρώπης, χωρίς ενεργό ενδιαφέρον για την εσωτερική πολιτική των ευρωπαϊκών χωρών. Ο τερματισμός του πολέμου, η διαμόρφωση των διεθνών θεσμών και ο ψυχρός πόλεμος, σε συνδυασμό με την μεταβολή των εσωτερικών πολιτικών και οικονομικών ισορροπιών των Η.Π.Α. οδήγησαν στην αλλαγή της στάσης τους. Σημαντικά επίδρασαν τα αιτήματα και οι προσδοκίες υποστήριξης των συμμάχων χωρών.

Η απελευθέρωση και η όξυνση των πολιτικών αντιθέσεων στην Ελλάδα, οδήγησαν στην κρίση του Δεκέμβρη 1944 και την αναμέτρηση του αντιστασιακού μπλοκ Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.ΑΣ. με την υποστηριζόμενη από την Μ. Βρετανία –αποδεκατισμένη μετά την αποχώρηση του Ε.Α.Μ.-κυβέρνηση. Ήταν η στιγμή που διαλύθηκαν, οι αυταπάτες των περισσότερο χτυπημένων από την κατοχή και ενεργών στην αντίσταση λαϊκών στρωμάτων και μία κίνηση επανάκτησης του ελέγχου από τον αστικό πολιτικό κόσμο. Μία ευθυγράμμιση στην προπολεμική κανονικότητα με ρίζες στην Μεταξική δικτατορία και την φιλοβρετανική μοναρχία.

Σε διεθνές επίπεδο, η ένταση του παγκοσμίου πολέμου και η σύγκρουση στην απελευθερωμένη Ελλάδα αποτέλεσαν καταλύτη για την συνειδητοποίηση, ότι το τέλος του πολέμου δεν σήμαινε αυτόματα επιστροφή στην ειρήνη και την δημοκρατία. Αντίθετα, οι κρίσεις αποστράτευσης της ένοπλης αντίστασης στην Ελλάδα και στο Βέλγιο προκάλεσαν αντίκτυπο διεθνώς: αμφιβολία για την επόμενη μέρα μετά τον πόλεμο ή την απελευθέρωση και συνειδητοποίηση, ότι οι ηγέτες των συμμαχικών διασκέψεων ήταν Σύμμαχοι στον πόλεμο εναντίον των δυνάμεων του Άξονα και ανταγωνιζόμενοι εταίροι στην διευθέτηση της μεταπολεμικής τάξης. Από τους θεσμικούς φορείς έως την κοινή γνώμη, από τις κυβερνήσεις έως τους λαούς, ακόμα και στους στρατιώτες των μετώπων, επικράτησε αμφιβολία². Η κρίση των

² Σχετικά με την σύγκρουση της αντίστασης στο Βέλγιο και την συσχέτιση με τα Δεκεμβριανά, Γρηγοριάδης, Φ. Ν. (1980). *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945–1949 (Το Δεύτερο Αντάρτικο)* (Τόμοι 1–2). Αθήνα: Χ. Χ. Καμαρινόπουλος. σ.σ. 102-103. Σαράφη Λη (2014). Η Λευκή Τρομοκρατία στην Κεντρική Ελλάδα: αποφασιστικό βήμα προς τον Εμφύλιο Πόλεμο, στο (Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., επιμ.), *Αριστερά και*

Δεκεμβριανών δεν ήταν ένα ατυχές συμβάν, μία ελληνική ιδιοτροπία, μία τοπική εξέγερση, ήταν ένα διεθνές συμβάν, μια ιστορική τομή στο μεταίχμιο του Β' παγκοσμίου πολέμου και ταυτόχρονα το προοίμιο για τον ψυχρό πόλεμο. Ήταν η βίαιη ενηλικίωση ενός κινήματος αντίστασης, ενός λαού και οι διεθνείς συνέπειες του.

Τα διλήμματα επηρέαζαν τις Η.Π.Α. που στην σύγκρουση των Δεκεμβριανών δεν ενεπλάκησαν ενεργά, αλλά κράτησαν αποστάσεις ανιχνεύοντας την συγκυρία και τις προοπτικές επίλυσης, προκαλώντας δυσφορία στην βρετανική κυβέρνηση. Ταυτόχρονα η ελληνική κυβέρνηση αγωνιούσε να εξηγήσει την ορθότητα των χειρισμών της, και πίεση του Ε.Α.Μ. στην κατεύθυνση της μεσολάβησης. Όμως, κάθε μπλοκ και ομαδοποίηση δεν είχε μία ενιαία έκφραση, αλλά πολλαπλές αντιμετώπισεις, θέσεις και απόψεις. Δεν υπήρχε βεβαιότητα, αλλά κατακερματισμός και αμφιβολία. Τα Δεκεμβριανά δεν ήταν μία «άσκηση επί χάρτου», αλλά μία φάση κλιμάκωσης σε μία διαδικασία μετάβασης από το χαώδες παγκόσμιο σκηνικό του Β' Παγκοσμίου πολέμου στην διεθνή μεταπολεμική τάξη, επηρεάζοντας το ελληνικό πολιτικό και κοινωνικό τοπίο και τις μεγάλες δυνάμεις των *“Ηνωμένων Εθνών”*. Τα Δεκεμβριανά αποτέλεσαν τομή σε μία περίοδο δυναμικής μεταβολής, όπου πολλαπλοί παράγοντες συνέκλιναν και αλληλοκαθορίστηκαν. Μία μετάβαση διεθνώς από τον πόλεμο στην ειρήνη και την καπιταλιστική ανασυγκρότηση, από την αλληλεγγύη και συνδιαλλαγή μεταξύ των *“Μεγάλων Συμμάχων”* στον αμείλικτο ιμπεριαλιστικό ανταγωνισμό, από τα αβέβαια βήματα προοδευτισμού στον συντηρητισμό. Συνεπώς επανακαθορίστηκαν δυναμικά και οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις.

Επαναπροσεγγίζοντας την σημαντική υπάρχουσα ιστορική έρευνα για τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις την περίοδο της δεκαετίας του '40 διαπιστώνεται εκτενής και σε βάθος κάλυψη των επιμέρους γεγονότων εστιάζοντας αποκλειστικά στο αμερικανικό αρχειακό

Αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960 (σ.σ. 513-525). Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Σαράφη Λη (2016). Τα Δεκεμβριανά του Βελγίου: η Αντίσταση, η πολιτική κρίση και οι Σύμμαχοι το Φθινόπωρο του 1944 (σ.σ. 211-223). Στο *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, (επιμ.), Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Λη Σαράφη (2016). Τα Δεκεμβριανά του Βελγίου: η Αντίσταση, η πολιτική κρίση και οι Σύμμαχοι το Φθινόπωρο του 1944 (σ.σ. 211-223). Στο *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*. Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία.. Για τον αντίκτυπο και τις αναγνώσεις των Δεκεμβριανών από την οπτική των γαλλικών αρχείων, βλέπε Λαγάνη Ειρ. (2016). Τα Δεκεμβριανά μέσα από τα Γαλλικά αρχεία (σ.σ. 249-258). Στο *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*. Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία. Επίσης, για τον ελληνικό και ευρωπαϊκό αντίκτυπο των Δεκεμβριανών στην πολιτική συγκρότηση των απελευθερωμένων χωρών και την διαμόρφωση πολιτικού παραδείγματος Χατζηιωσήφ Χρ., Δεκέμβρης 1944, Τέλος και αρχή. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, (τ. Γ'2). (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007). σ. 389.

υλικό. Επίσης, εντοπίζεται η πρόσληψη των ελληνοαμερικανικών σχέσεων ως διαδικασία γραμμικής προόδου. Παράλληλα, απουσιάζει η προσέγγιση του ελληνικής προέλευσης αρχειακού υλικού και εστίασης στην επίδραση καταλυτικών γεγονότων στην διαμόρφωση μια διαπιστούμενης πολυεπίπεδης δυναμικής πορείας στις σχέσεις της Ελλάδας και των Η.Π.Α., που χαρακτηρίστηκε από τις αλληλεπιδράσεις σε διαφοροποιημένα επίπεδα ιεραρχίας ή θεσμικού ρόλου, την διασταύρωση και τον ανταγωνισμό, τον σχηματισμό δικτύων ανταλλαγής πληροφοριών, διαμόρφωσης γνώμης και λήψης αποφάσεων με οριζόντια ανάπτυξη. Αναφορικά με τις Η.Π.Α., διακρίνεται πλήθος θεσμών και δρώντων από τον πρόεδρο, την κυβέρνηση ως συλλογικό όργανο, το Κογκρέσο ως θεσμικό σώμα και τα μέλη του, τον Τύπο, τις ομάδες πίεσης.

Στην παρούσα μελέτη δίνεται έμφαση σε χιλιάδες σελίδων διπλωματικού αρχείου του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών ως κορμό για την προσέγγιση του πλήθους ελληνικών και αμερικανικών αρχειακών πηγών, τεκμηρίων και βιβλιογραφίας. Τα διπλωματικά έγγραφα, που βρίσκονται διαμοιρασμένα -και σε πολλές περιπτώσεις σχεδόν αταξινόμητα- σε διαφορετικές αρχειακές συλλογές και υπηρεσίες προσεγγίστηκαν περιορισμένα στο παρελθόν. Η μελέτη και ανάλυση αυτού το υλικού στο πλαίσιο της έρευνας για την διαμόρφωση των ελληνοαμερικανικών σχέσεων υπό την καθοριστική επίδραση των Δεκεμβριανών, αναδεικνύει το άγνωστο πρωτογενές υλικό. Ακόμα, ανασυντίθεται η οπτική της ελληνικής πλευράς για τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις, φωτίζοντας τον ρόλο των πολλαπλών δρώντων στην διαμόρφωση των διμερών σχέσεων Ελλάδας και Η.Π.Α. Διαμορφώνεται λοιπόν το πρόταγμα της σύνθεσης μίας ενιαίας οπτικής, της κοινής συνισταμένης των όμορων και αντίρροπων δυνάμεων, του πλήθους δρώντων και της κατανόησης των εκφραζόμενων αντιθέσεων, που αποτυπώθηκαν στα ιστορικά τεκμήρια για τα Δεκεμβριανά και την ευρύτερη χρονική περίοδο της μελέτης σε μία πρωτότυπη προσέγγιση.

Μεθοδολογία και στοχοθεσία

Η παρούσα μελέτη εκτείνεται χρονικά από τα συμβατικά χρονικά όρια της συμμαχικής διάσκεψης της Καζαμπλάνκα έως την διακήρυξη του δόγματος Truman, ενώ στην περίοδο των περίπου τεσσάρων ετών με επίκεντρο τα Δεκεμβριανά, αναγνωρίζονται οι υποπερίοδοι:

A) Από την συμμαχική διάσκεψη της Καζαμπλάνκα την 14^η Ιανουαρίου 1943 έως την απελευθέρωση της Αθήνας την 12^η Οκτωβρίου 1944.

B) Από την απελευθέρωση της Αθήνας 12^η Οκτωβρίου 1944 και τα Δεκεμβριανά έως την πτώση της κυβέρνησης Πλαστήρα και τον θάνατο του Roosevelt 12^η Απριλίου 1945.

Γ) Από την πτώση της κυβέρνησης Πλαστήρα έως την διακήρυξη του δόγματος Truman 12^η Μαρτίου 1947.

Οι εξεταζόμενες θεματικές ενότητες διαμορφώθηκαν δυναμικά με βάση τα ευρήματα της αρχειακής έρευνας και τα ερωτήματα που προέκυψαν. Για την επίτευξη ολοκληρωμένης οπτικής για την επικρατούσα συγκυρία και την αποτύπωση των καταγραφόμενων μεταβολών και ρήξεων στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις η εστίαση καλύπτει ένα διερευνώμενο πεδίο αλληλεπίδρασης αναφορικά με τις διμερείς σχέσεις στο πολιτικό, οικονομικό, στρατιωτικό πεδίο, όπως και στην εσωτερική πολιτική συγκρότηση των δύο. Παράλληλα, εντοπίζονται πολλαπλοί δρώντες: θεσμικοί φορείς, διαφορετικά επίπεδα ισχύος εντός των φορέων, αξιωματούχοι και ανεπίσημοι παράγοντες, ο Τύπος ως παράγοντα παρατήρησης και διαμόρφωσης εξελίξεων.

Κεντρικό ερώτημα της παρούσας μελέτης αποτελεί ο τρόπος η σύγκρουση των Δεκεμβριανών καθόρισε τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις, την πολιτική στο εσωτερικό των δύο χωρών και το διεθνές πεδίο, προκαλώντας ασυνέχεια στην επικρατούσα συγκυρία και την μη γραμμική εξέλιξη των επιμέρους παραγόντων σε μια προδιαγεγραμμένη πορεία. Επομένως, οι αναγνωριζόμενες συνθήκες και διαδικασίες προσεγγίζονται ως το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης δύο άνισης ισχύος και επιρροής χωρών (ως συνόλων κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων, συλλογικών αντιθέσεων συγκλίσεων και στοχεύσεων) σε αντίθεση με προσεγγίσεις αναγνώρισης σχημάτων ευεργέτη και ευεργετούμενου ή δύναμης επιβολής σε βάρος του αδύναμου εταίρου. Η ελληνική πλευρά είχε ενεργό ρόλο στην διαμόρφωση αυτής της σχέσης, προβάλλοντας προσδοκίες και απαιτήσεις, ασκώντας επιρροή.

Συνολικά, κάνοντας λόγο για ελληνική πλευρά εξετάζεται κυριότερα η οπτική της ελληνικής κυβέρνησης ως φορέα εξουσίας, λαμβάνοντας υπόψιν παράλληλα τις εσωτερικές πολιτικές και κοινωνικές αντιθέσεις της χώρας. Δεδομένης της κατάστασης στην Ελλάδα ευρύτερα τμήματα της κοινωνίας δεν είχαν αλληλεπίδραση με την αμερικανική πλευρά. Αντίθετα, στην αμερικανική πλευρά πολλαπλοί φορείς ήταν σε επαφή με την ελληνική πραγματικότητα. Για παράδειγμα, η αμερικανική κοινή γνώμη μέσω των δημοσιογράφων και ανταποκριτών, οι Αμερικανοί πολίτες ως ψηφοφόροι τοποθετούνταν σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής. Είναι λοιπόν δεδομένη η ανισομέρεια στα μέσα και στην έκταση αλληλεπίδρασης των δύο πλευρών.

Εξάλλου, η κινητοποίηση τμημάτων της ελληνικής πολιτικής ζωής στην κατεύθυνση αναγνώρισης των Η.Π.Α. ως κρίσιμου παράγοντα άσκησης επιρροής στο εσωτερικό της ελληνικής πολιτικής ζωής καθορίστηκε από πολλαπλούς παράγοντες και την ιστορική συγκυρία. Για

παράδειγμα, στην περίπτωση του Ε.Α.Μ. οι αντικειμενικές συνθήκες δεν καθιστούσαν προτεραιότητα την ενασχόληση με τον ρόλο των Η.Π.Α. ως αυτοτελούς δύναμης, προσεγγίζοντας αντίθετα ως μέρος των Μεγάλων Συμμάχων. Η προσέγγιση μεταβλήθηκε όταν οι Η.Π.Α. ανέλαβαν ενεργότερα παρεμβατικό ρόλο στην Ελλάδα, αν και συνέχισε να καθορίζεται η πρόσληψη τους από το προηγούμενο ισχύον πλαίσιο.

Η μελέτη, τεκμηρίωση και ανάλυση του προβλήματος πραγματοποιείται κυρίως εστιάζοντας σε αρχειακές πηγές. Το εξεταζόμενο υλικό απαρτίζεται αθροιστικά από δεκάδες χιλιάδες σελίδες τεκμηρίων εντοπιζόμενων σε πλήθος αρχειακών ενοτήτων και επιμέρους τεκμηρίων με κορμό το ευρύτερα εντοπιζόμενο υλικό που σχετίζεται με το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών. Προφανώς το κρισιμότερο τμήμα του εξεταζόμενου υλικού προέρχεται από την Ελληνικού Υπηρεσία Ιστορικού Διπλωματικού Αρχείου, όμως οι συνθήκες κατακερματισμού του κράτους και των υπηρεσιών κατέληξε στην μερική διασπορά υλικού σε διαφορετικές κατευθύνσεις. Επιπροσθέτως, η διπλωματική λειτουργία της Ελλάδας παρουσίαζε σημαντικά στοιχεία συνέχειας σε επίπεδο προσωπικού και υπηρεσιών, παρά την αποσύνθεση δομών και θεσμών, προσφέροντας μια συνεκτική ματιά στις επικρατούσες συνθήκες και αποτελώντας ένα σταθερό κριτήριο που μπορεί να συγκριθεί και να αναλυθεί σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και καταστάσεις. Εξάλλου, οι διπλωματικές υπηρεσίες έρχονταν σε επαφή με πολλαπλές υπηρεσίες και δρώντες, λειτουργώντας ως αποθετήριο πολλαπλών προελεύσεων υλικού.

Στοχεύοντας στην ολόπλευρη προσέγγιση, εξετάζονται ταυτόχρονα συλλογές των Γενικών Αρχείων του Κράτους αρχειοθετημένο κυρίως ως αρχείο του πρωθυπουργού Εμ. Τσουδερού - συμπίπτει με την έκδοση του ιστορικού αρχείου του Εμμανουήλ Τσουδερού³-, και ως αρχείο των παλαιών ανακτόρων, στην Γεννάδιο βιβλιοθήκη στις συλλογές του υπουργού εξωτερικών Φίλιππου Δραγούμη, του Ιωάννη Φραντζή και του Homer Thomson, στο αρχείο του Ιδρύματος Κωνσταντίνου Καραμανλή στην συλλογή του πρωθυπουργού και υπουργού εξωτερικών Κ. Τσαλδάρη. Συμπληρωματικά λειτουργούν το αρχείο του Ιδρύματος Μπενάκη και οι συλλογές του Ν. Πλαστήρα, ενότητες του Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού αρχείου, ενώ αρχειακές ενότητες όπως το αρχείο του Σοφοκλή Βενιζέλου του Ιδρύματος Μπενάκη και το αρχείο του Παναγιώτη Κανελλόπουλου στην Εταιρεία Φίλων Παναγιώτη Κανελλόπουλου, όπως και το κρισιμότερο αρχείο του Κ. Βαρβαρέσου στην Τράπεζα της Ελλάδος, παρουσιάζουν περιορισμένη σύγκλιση με την στόχευση της μελέτης.

³ Τσουδερός Εμ. Ιστορικό αρχείο 1941-1944, (Αθήνα: Φυτράκης 1990).

Παράλληλα, προσεγγίζονται αμερικανικές πηγές σε συσχέτιση με τις ελληνικές πηγές και διερευνώντας ζητήματα, που απασχόλησαν την εξελισσόμενη συζήτηση σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, ώστε να προχωράει σε βάθος η μελέτη επιμέρους θεμάτων με έμφαση στις σειρές *Foreign Relations of United States* αναφορικά με την δημόσια εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. και *U.S. Decimal files* που εστίαζαν στην εσωτερική πολιτική άλλων χωρών, όπως της Ελλάδας. Επίσης, εξετάζονται συμπληρωματικές αμερικανικές αρχειακές ενότητες.

Στο πλήθος υλικού που εντοπίστηκε και μελετήθηκε, επιλέχθηκε με κριτήρια συνάφειας και συνοχής, στοχεύοντας στην περαιτέρω οριοθέτηση της μελέτης σε ένα σχετικά περιορισμένο υποσύνολο τεκμηρίων συσχετιζόμενο με τις επιμέρους πηγές, που εξετάστηκαν σε βάθος. Συνολικά, πυρήνα της έρευνας αποτελούν οι διεργασίες της συνολικής από το 1943 που καταγράφεται η καμπή του πολέμου έως το δόγμα Truman με την ρήξη των Δεκεμβριανών ως εστίαση της μελέτης και ανάλυσης των τεκμηρίων, χτίζοντας μία ενιαία προσέγγιση.

Επιπροσθέτως, σημειώνεται ότι στοχεύοντας στην ανάδειξη των αντιθέσεων και των διαφορών οπτικής των δρώντων στις επιμέρους συγκυρίες κρίσιμων θεματικών επιλέγεται η διακριτή προσέγγιση επιμέρους αρχειακών ενοτήτων και η εξαγωγή συνθετικών συμπερασμάτων.

Ο λόγος που κρίθηκε χρήσιμη και αναγκαία η εκπόνηση της παρούσας διατριβής ήταν η απουσία ή η ελλιπής προσέγγιση των ελληνοαμερικανικών σχέσεων υπό των πρίσμα των Δεκεμβριανών, συνυπολογίζοντας τις μεταβολές, τους πολλαπλούς δρώντες, τα σημεία αλληλεπίδρασης των δύο χωρών και την κρισιμότητα των ελληνικών πηγών. Καθώς, πολλαπλές μελέτες έχουν προσεγγίσει το ζήτημα των ελληνοαμερικανικών σχέσεων της περιόδου με σημαντικά ερευνητικά αποτελέσματα κρίνεται αναγκαίο να προσεγγιστούν αναλυτικά.

Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις

Το ζήτημα των σχέσεων των συμμαχικών δυνάμεων με τις απελευθερωμένες χώρες και ειδικότερα των Η.Π.Α. με την Ελλάδα την δεκαετία του '40 αποτέλεσε αντικείμενο σημαντικού αριθμού μελετών από τα τέλη της διερευνώμενης περιόδου με αποκορύφωμα την ιστοριογραφία στην δεκαετία του '80. Σημαντικός αριθμός μελετών με εστίαση στην αρχειακή έρευνα και την ανάδειξη πρωτότυπων προσεγγίσεων έφερε στην επιφάνεια άγνωστα στοιχεία και οριοθέτησε την συζήτηση για τα γεγονότα που καθόρισαν τις σχέσεις της Ελλάδας και των Η.Π.Α. από τον πόλεμο και την κατοχή, στην απελευθέρωση και τον εμφύλιο.

Οι σημαντικότερες αυτές εργασίες προσεγγίζονται κριτικά και αναλύονται στην ενότητα, αναδεικνύοντας τα κρισιμότερα χαρακτηριστικά τους και περιορισμούς. Επιπροσθέτως, διασαφηνίζονται με την ενδελεχή εξέταση των πρότερων ιστοριογραφικών προσεγγίσεων οι διαφοροποιήσεις της παρούσας διατριβής, που ακολουθεί σε συνέχεια τους.

Από τις πρώτες μελέτες για τον ρόλο των Η.Π.Α. στην Ελλάδα την δεκαετία του '40 ήταν το έργο του L. S. Stavrianos, *Greece: American dilemma and opportunity*⁴. Ο Stavrianos έθετε το πλαίσιο σημειώνοντας την οικτρή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας, παρά την δαπάνη περισσότερων των 2 δισεκατομμυρίων δολαρίων στην ελληνική οικονομία μεταξύ 1944-1950, ενώ απέκρουε ως αιτία του προβλήματος την παρέμβαση από τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης εστιάζοντας στα προβλήματα της ελληνικής πολιτικής⁵. Όμοια, τεκμηριωνόταν ο αβάσιμος χαρακτήρας του επιχειρήματος έλλειψης πρώτων υλών και στρεφόταν στις σχέσεις της Ελλάδας με τις μεγάλες δυνάμεις⁶. Παρατηρούταν η ολοκλήρωση της διαδικασίας πολιτικής και κοινωνικής αποσύνθεσης που διήλθε την δικτατορία και την καταστολή πριν ο πόλεμος και η κατοχή διαλύσουν ολοκληρωτικά την εναπομένουσα συνοχή. Ο ρόλος της Βρετανίας στις επικρατούσες συνθήκες δεν πρόσφερε λύσεις, επομένως οι Η.Π.Α. βρίσκονταν στον ρόλο του διαχειριστή των μακροχρόνιων προβλημάτων⁷. Σχετικά με τον πόλεμο, ο συγγραφέας αναγνώριζε την συμβολή της συντεταγμένης πολεμικής προσπάθειας, όπως και την αντίσταση στην κατοχή⁸, αναλύοντας τον ρόλο και την δράση του Ε.Α.Μ., που στόχευε στην απελευθέρωση της Ελλάδας και την

⁴ Stavrianos, L. S. (1952). *Greece: American dilemma and opportunity*. New York: American Book Stratford Press.

⁵ Ο. π., σ.σ. 5-9.

⁶ Ο. π., σ.σ. 10-13.

⁷ Ο. π., σ.σ. 13-15.

⁸ Ο. π., σ. 63.

επίτευξη συνθηκών δημοκρατίας⁹. Ο ρόλος του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. ως ταυτόσημου με την αντίσταση υπογραμμιζόταν και σε μεταπολεμικό άρθρο του Leland Stowe¹⁰. Επιπροσθέτως, επικαλούταν την μαρτυρία του Constantine Poulos από την επίσκεψη του στην Ελεύθερη Ελλάδα, όπου διαπίστωσε την αλλαγή νοοτροπίας του ελληνικού λαού, έχοντας εγκαταλείψει την μοιρολατρία και υιοθετώντας την πολύμορφη αυτοοργάνωση και δράση.

Παράλληλα, η στρατηγική θέση της Ελλάδας και τα βρετανικά συμφέροντα στην Μεσόγειο, συνδέονταν με τον βρετανικό ανταγωνισμό προς την Ε.Σ.Σ.Δ., που υπαγόρευε τους σχεδιασμούς του Churchill¹¹, ενώ κατά τα τέλη του καλοκαιριού του 1943 Ο Churchill και ο Roosevelt στοιχήθηκαν με τις επιλογές του Γεώργιου Β'¹². Ο Stavrianos προσεγγίζοντας τα Δεκεμβριανά τοποθετούσε εύστοχα στην σφαίρα του μύθου τις προσλήψεις των Δεκεμβριανών ως κομμουνιστική απόπειρα κατάληψης της εξουσίας¹³. Ακόμα, προσέγγιζε την αμερικανοβρετανική διπλωματική διένεξη σχετικά με τις δηλώσεις του Stettinius, που με αφορμή την Ιταλία τοποθετούταν κριτικά για τους βρετανικούς χειρισμούς στην Ελλάδα, προκαλώντας βρετανικά παράπονα για την αμερικανική εξωτερική πολιτική συνολικά¹⁴.

Επιπροσθέτως, εξετάζονταν οι μαρτυρίες Αμερικανών ανταποκριτών που υπερασπίζονταν τον ρόλο του Ε.Α.Μ. επαινώντας την τήρηση συνθηκών ηρεμίας και τάξης¹⁵, τον πατριωτισμό, την αφοσίωση στην εθνική ενότητα¹⁶, την ομαλή και ειρηνική μετάβαση στην απελευθέρωση χωρίς αταξία και αντίποινα¹⁷. Όμως, ο Leland Stowe τόνιζε ότι η επιμονή της βρετανικής κυβέρνησης στην διατήρηση της ορεινής ταξιαρχίας, οδήγησε στο αδιέξοδο την διαδικασία αποστράτευσης των ενόπλων σχηματισμών¹⁸. Ακόμα, Με το ξέσπασμα της σύγκρουσης οι οδηγίες του Churchill στον Scobie για ανελέητη καταστολή τηλεγραφήθηκαν από τον Kirk στο αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών, διαρρέοντας τελικά στον αμερικανικό τύπο και προκαλώντας

⁹ Ο. π., σ.σ. 64-65.

¹⁰ Ο. π., σ.σ. 79-80.

¹¹ Ο. π., σ.σ. 92- 94.

¹² Ο. π., σ. 95.

¹³ Ο. π., σ. 120.

¹⁴ Ο. π., σ. 123.

¹⁵ Ο. π., σ. 123, σχετικά με τον ανταποκριτή P. Morfopoulos και το περιοδικό New Republic.

¹⁶ Ο. π., σ. 124 σχετικά με την εφημερίδα National Herald.

¹⁷ Ο. π., σ. 124-125, σχετικά με τους ανταποκριτές Leland Stowe, Frank Gervasi (περιοδικό *Collier's*), M. W. Fodor (εφημερίδα *Chicago Sun*).

¹⁸ Ο. π., σ. 128.

σφοδρές αντιδράσεις στην κοινή γνώμη, το βρετανικό κοινοβούλιο¹⁹ και τον τύπο των δύο χωρών²⁰.

Όμως, οι Η.Π.Α. συνέβαλαν στην μεταφορά βρετανικών δυνάμεων κατά την κρίσιμη περίοδο των μαχών στα μέσα Δεκεμβρίου 1944, καθώς όπως τόνιζε ο Stavrianos, περισσότερα από 100 μεταγωγικά αεροσκάφη μετέφεραν σημαντικές βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις²¹. Τελικά, η συμφωνία ειρήνης της Βάρκιζας υπογράφηκε σε συνθήκες πολεμικής εξάντλησης και επιβολής πείνας από τις βρετανικές δυνάμεις διακόπτοντας την διανομή τροφίμων του Μ.Λ. όπως σημειωνόταν στον αμερικανικό τύπο²². Όμως, η χρονική σύγκλιση με την διάσκεψη της Γιάλτας, δημιούργησε προσδοκίες στο Ε.Α.Μ. για την συμπόρευση των συμμάχων μεταπολεμικά²³. Όμως, οι συνθήκες βίας και τρομοκρατίας που επικράτησαν μεταπολεμικά στην Ελλάδα με την πολιτική κυριαρχία της δεξιάς και την αθέτηση των συμφωνημένων από την συμφωνία της Βάρκιζας²⁴, συνοδεύονταν από την οικονομική γενικευμένη οικονομική λεηλασία, καθιστώντας αναποτελεσματική την παρεχόμενη βοήθεια από την U.N.R.R.A.²⁵. Επαναβεβαιωνόταν λοιπόν το του επιχείρημα για την αναποτελεσματικότητα της οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα.

Το έργο του Stavrianos τεκμηριωνόταν με αρχειακές πηγές και τα διαθέσιμα δημοσιευμένα τεκμήρια, φωτίζοντας κρίσιμες πλευρές των ελληνοαμερικανικών σχέσεων δεδομένων των πολλαπλών περιορισμών και των οριακών αρχειακών διαθεσιμοτήτων. Ανέλυε ευθύβολα την πολυπλοκότητα των συνθηκών, ξεπερνώντας τις νομοτελειακές προσεγγίσεις υστερόχρονης δικαίωσης ψυχροπολεμικών στρατηγικών. Εστίαζε στους παράγοντες που συνέκλιναν στις εξελίξεις, στον ρόλο των επιμέρους δρώντων και στα κομβικά γεγονότα που καθόρισαν την πορεία των εξελίξεων, στην κοινωνικοπολιτική διάσταση και τις ρίζες του προβλήματος.

Από τις πρώτες αμερικανικές απόπειρες ανάλυσης της δεκαετίας του '40 σε μία μέσα από τα ελληνικά δημοσιευμένα κείμενα, όπως μελετήθηκαν και αναλύθηκαν από τον Floyd A. Spencer, στο έργο του *War and Postwar Greece – an analysis based on Greek writings* για την European Affairs Division της βιβλιοθήκης του Κογκρέσου²⁶. Ο Spencer τοποθετούταν σχετικά με τα

¹⁹ Ο. π., σ.σ. 134-135.

²⁰ Ο. π., σ. 142.

²¹ Ο. π., σ. 141.

²² Ο. π., σ. 144.

²³ Ο. π., σ. 145.

²⁴ Ο. π., σ.σ. 152-156.

²⁵ Ο. π., σ. 158.

²⁶ Spencer A. Fl., *War and Postwar Greece – an analysis based on Greek writings*, (Washington: Library of Congress – European Affairs Division, 1952).

γεγονότα της εξεταζόμενης περιόδου και εξέφραζε τις απόψεις του χωρίς να στοχεύει στην τεκμηρίωση ή θεμελίωση επιχειρημάτων για τους ισχυρισμούς του. Αν και οι παρεχόμενες ιστορικές πληροφορίες είναι περιορισμένες και καθορισμένες από τις προσλήψεις του συγγραφέα, σημαντική ήταν η μελέτη των διαθέσιμων ελληνικών εκδόσεων, που πραγματοποιήθηκε έως και τον χρόνο έκδοσης του βιβλίου.

Η κρίσιμότερη προσέγγιση των ελληνοαμερικανικών σχέσεων της περιόδου εντοπίζεται στην μελέτη της Sue Willard Olivier στην μελέτη της *American reaction to events within Greece: 1944-1947*, εστίαζε στην αλληλογραφία των Αμερικανών προέδρων ως κρίσιμου στοιχείου κατανόησης των συνθηκών στις οποίες οι Η.Π.Α. διαμόρφωσαν τις θέσεις τους για την Ελλάδα, ενώ εξετάζονταν πολυεπίπεδα οι προερχόμενες από τα προεδρικά αρχεία επιστολές σε σχέση με το περιεχόμενο και τον αριθμό τους, συσχετιζόμενες με τις διεθνείς εξελίξεις²⁷. Ακόμα καλύπτονταν δημοσιευμένες μελέτες και εξετάζονταν πρόσθετες πηγές. Η μεθοδολογία, αλλά και η στοχοθεσία της Willard-Olivier ήταν ρηξικέλευθη καθώς εφάρμοσε ένα διαφοροποιημένο μοντέλο μελέτης με έμφαση στην πολυπλοκότητα των σχέσεων των κέντρων λήψης αποφάσεων, την διαχείριση των εκδηλώσεων των ομάδων πίεσης και την ποικιλία των δρώντων στο αμερικανικό και διεθνές πολιτικό περιβάλλον. Σημαντικότερα, έθετε τις εξελίξεις στην Ελλάδα και ειδικότερα τα Δεκεμβριανά στο επίκεντρο.

Βασική παραδοχή της Olivier ήταν η στρατηγική σημασία της Ελλάδας ως μικρής χώρας σε μία κρίσιμη τοποθεσία για τα συμφέροντα της Βρετανίας και των Η.Π.Α., παράλληλα με την αναγνώριση του Ε.Α.Μ. ως ενός λαϊκού κινήματος με απώτερο σκοπό την θεμελίωση δημοκρατικών θεσμών, αν και παραγνωρίστηκε το προφίλ και οι στοχεύσεις του από τις χώρες με ενεργά συμφέροντα²⁸. Η συγγραφέας αντιλαμβανόμενη τις επικρατούσες ψυχροπολεμικές συνθήκες διευκρίνιζε ότι οι εκφερόμενες ιδεολογίες των επιμέρους ιστορικών παραγόντων δεν αποτελούσαν αρχέτυπα μονομπλόκ, αλλά πολύμορφες μεταβαλλόμενες ιδέες.

Συνολικά, η Olivier κατάφερε να εξετάσει πλήθος προσεγγίσεων και να αναδείξει τα πολλαπλά επίπεδα αλληλεπίδρασης μεταξύ των θεσμικών εκπροσώπων και των πολυάριθμων καταβολών δρώντων, εστιάζοντας στην δυναμική και μεταβολή των ελληνοαμερικανικών

²⁷ Olivier, S. W. *American Reaction to Events Within Greece: 1944-1947* (Thesis). (University of Nebraska, Omaha, 1975).

<https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1415&context=studentwork>.

²⁸ Ibid. pp. ii-iii.

σχέσεων από τα Δεκεμβριανά στο δόγμα Truman²⁹, έχοντας διέλθει ριζικό μετασχηματισμό και έχοντας αναθεωρήσει κρίσιμες θέσεις³⁰. Διαπιστώνονταν οι πολλαπλές συνέπειες των γεγονότων στην πολιτική των Η.Π.Α. και της Ελλάδας, συνυπολογίζοντας τον ρόλο της αμερικανικής κοινής γνώμης και την επιρροή του Τύπου στην διαμόρφωση δημοσίων απόψεων, με βαρύτητα στους ανταποκριτές³¹. Οι ιδεολογικές πραγματικότητες που επικρατούσαν εντός των Η.Π.Α. και μεταξύ των επιμέρους ομάδων, όπως για παράδειγμα η κυρίαρχη ιδεολογία μεταξύ των Ελληνοαμερικανών και οι ιστορικές συνθήκες της Ελλάδας του Μεσοπολέμου³².

Στο σύνθετο πλαίσιο της διεθνούς παρουσίας των Η.Π.Α., η Olivier αναδείκνυε την προσπάθεια εξασφάλισης στρατηγικών πόρων από τις Η.Π.Α., καθώς η πραγματικότητα του Β' Παγκοσμίου πολέμου, είχε επανακαθορίσει τις ανάγκες και προτεραιότητες των Η.Π.Α., στρέφοντας το ενδιαφέρον της αμερικανικής διοίκησης στην κατεύθυνση των πετρελαϊκών κοιτασμάτων της Μέσης Ανατολής. Όπως τονιζόταν, η διατήρηση μεγάλων ναυτικών δυνάμεων απαιτούσε την πρόσβαση μέσω της Μεσογείου και έλεγχο των κοιτασμάτων³³. Πρόσθετα, αναγνώριζε στον πρόεδρο Truman ειλικρινείς προθέσεις για την προστασία των μικρών εθνών ενόψει των πιέσεων από την Ε.Σ.Σ.Δ., καταλήγοντας στην διακήρυξη προστασίας τους. Όμως, όπως τόνιζε η Olivier, *“Το συναίσθημα θόλωσε την πραγματικότητα της εσωτερικής ελληνικής πολιτικής κατάστασης, όπως θόλωσε εξίσου και την πραγματιστική προσέγγιση της εμπλοκής της Βρετανίας και των Ηνωμένων Πολιτειών στην Ελλάδα.”*³⁴

Το σοκ της επίθεσης κατά της αντίστασης στα Δεκεμβριανά εντοπιζόταν στις επιστολές από το αρχείο του Roosevelt³⁵. Βαρύνουσα σημασία απέδιδε στην αλληλογραφία του εκδότη του Εθνικού Κήρυκα, Basil J. Vlavianos με τον Roosevelt για το πολιτειακό και την δυνατότητα του ελληνικού λαού να εκλέξει κυβέρνηση της επιλογής του³⁶. Άλλωστε, οι συνθήκες της κατοχής και η βρετανική εξωτερική πολιτική επέτειναν τις περιπλοκές, ενισχύοντας το αντιστασιακό κίνημα του Ε.Α.Μ., που στις αμερικανικές πηγές χαρακτηριζόταν *“έθνικιστικό”*³⁷.

Η Olivier μελετούσε στα γεγονότα που οδήγησαν στα Δεκεμβριανά, από την κρίση της Μέσης

²⁹ Ibid. pp. 1-2.

³⁰ Ibid. p. 14.

³¹ Ibid. pp. 5-7

³² Ibid. pp. 7-10

³³ Ibid. Σχετικά με τις εισηγήσεις του υπουργού εξωτερικών H. L. Ickes και την ομοθυμία του J. Forrestal.

³⁴ Ibid. pp. 16-17

³⁵ Ibid. p. 18

³⁶ Ibid. pp. 18-19

³⁷ Ibid. pp. 21-22

Ανατολής, τον ελληνικό πολιτικό μετασχηματισμό έως τις βρετανοσοβιετικές διαπραγματεύσεις για τις σφαίρες επιρροής, υπογραμμίζοντας την αμερικανική αποστασιοποίηση με σαφήνεια³⁸. Καταλήγοντας στην απελευθέρωση, διαπιστωνόταν ο αδύναμος χαρακτήρας της εξόριστης κυβέρνησης και η βρετανική παρουσία στην απελευθερωμένη από την αντίσταση του Ε.Α.Μ. Αθήνα, ως παράγοντα ελέγχου. Ακόμα, προσεγγίζονταν οι δημοσιεύσεις των Αμερικανών ανταποκριτών όπως ο Leland Stowe, George Weller, Richard Mowrer σχετικά με την συνεργασία του Ε.Α.Μ. με τις βρετανικές δυνάμεις έως τα Δεκεμβριανά³⁹. Ταυτόχρονα, οι οικονομικές συνθήκες ήταν καταστροφικές, όπως περιέγραφε σε επιστολή του Αμερικανός στρατιωτικός⁴⁰.

Καταλήγοντας στην περιγραφή της διαδήλωση της 3^{ης} Δεκεμβρίου 1944 η Olivier είχε θεμελιώσει τα μοτίβα συμπεριφοράς του Ε.Α.Μ., που εστίαζε στην συνεργασία και την τάξη, παρά τις επικρατούσες αντιξοότητες και την παρουσία προκλήσεων από την δωσίλογη Χ έως την μοναρχική Ορεινή Ταξιαρχία, υπό την σκέπη των βρετανικών δυνάμεων⁴¹. Το ξέσπασμα της σύγκρουσης τεκμηριωνόταν βάση αρχειακών πηγών, ότι δεν μπορούσε να αποδοθεί στο Ε.Α.Μ., αλλά οφειλόταν αποκλειστικά σε επίθεση της αστυνομίας⁴². Ακολούθησαν σκληρές μάχες που οι βρετανικές δυνάμεις και οι ελληνικές μοναρχικές δυνάμεις απέτυχαν να επικρατήσουν⁴³.

Όπως τόνιζε η Olivier αναφερόμενη στα Δεκεμβριανά,

‘‘Κατά τη διάρκεια του πολέμου, ιδιώτες Αμερικανοί πολίτες, εργατικές ομάδες και η Εθνική Ένωση για την Προώθηση των Έγχρωμων ενώθηκαν σε επιστολές και τηλεγραφήματα προς τον Ρούσβελτ, εκφράζοντας τον αποτροπισμό τους για το γεγονός ότι οι αποδεκτές αρχές για τον μεταπολεμικό κόσμο θα μπορούσαν τόσο εύκολα να συντριβούν.’’⁴⁴

Σχετικά παρατίθεντο οι επιστολές συλλογικοτήτων όπως οι International Woodworkers of America που επικαλούνταν τον Χάρτη του Ατλαντικού και στρεφόταν κατά της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής και της National American Association of Colored People, που επιχειρηματολογούσε υπέρ των ελληνικών δημοκρατικών δυνάμεων της αντίστασης και κατά της βρετανικής επέμβασης⁴⁵.

³⁸ Ibid. pp. 23-25

³⁹ Ibid. pp. 27-28

⁴⁰ Ibid. pp. 26

⁴¹ Ibid. pp. 28

⁴² Ibid. pp. 29-30

⁴³ Ibid. pp. 31-32

⁴⁴ Ibid. pp. 32

⁴⁵ Ibid. pp. 32-33

Ακόμα, προσεγγίζονταν οι δηλώσεις του υπουργού εξωτερικών των Η.Π.Α. Stettinius, όπου σημείωνε σε εκπομπή που μεταδόθηκε από τον σταθμό *Voice of America*, ότι “Ο αμερικανικός λαός έχει φυσικά δει με συμπάθεια τις προσδοκίες των αντιστασιακών κινημάτων και των αντιφασιστικών στοιχείων στις απελευθερωμένες χώρες.”, οδηγώντας σε βρετανικές αντιδράσεις και τις αμερικανικές προτάσεις για την πολιτική επίλυση του προβλήματος⁴⁶. Παράλληλα, διαπιστωνόταν η συνολικά κριτική στάση του βρετανικού και αμερικανικού Τύπου για τις επιθετικές ενέργειες της Βρετανίας κατά της αντίστασης, εστιάζοντας στην αρθρογραφία του αμερικανικού Τύπου, όπως της συντηρητικής εφημερίδας *Chicago Daily News*⁴⁷. Καταδικαστικό ήταν και το κύριο άρθρο της αμερικανικής στρατιωτικής εφημερίδας *Stars and Stripes*, που κατηγορούσε την Βρετανία για ιδιοτελή προσπάθεια εξασφάλισης της πρόσβασης προς την Ινδία, παραμελώντας την προσπάθεια κατανίκησης του Άξονα⁴⁸.

Ακόμα, προσεγγιζόταν η Ελληνοαμερικανική διαμαρτυρία εκφραζόμενη συλλογικά από οργανώσεις όπως η ΑΗΕΡΑ, που αποκήρυσε την βρετανική επέμβαση χαρακτηρίζοντας την “εφαρμογή ιμπεριαλιστικών πολιτικών και πολιτικών εξουσίας” και παραπέμποντας στην δυναμική της αμερικανικής κοινής γνώμης ως παράγοντα ανάσχεσης της βρετανικής επέμβασης⁴⁹. Συνεχίζοντας, ο G. Vournas ως ανώτατος πρόεδρος της ΑΗΕΡΑ απευθυνόταν στον Roosevelt σχετικά με την επίσκεψη της βρετανικής ηγεσίας στην Ελλάδα, προτρέποντας σε δημόσια παρέμβαση του⁵⁰. Εξάλλου, η δυσφορία της αμερικανικής κοινής γνώμης ήταν μετρήσιμη, καθώς σε σχετική έρευνα γνώμης, διαπιστώνονταν οι πλειοψηφικά αρνητικές απόψεις για την υπαιτιότητα της Βρετανίας στην σύγκρουση σε σχέση με αυτές για την Ε.Σ.Σ.Δ.⁵¹.

Μάλιστα, το ζήτημα της συνολικής στάσης του αμερικανικού Τύπου και της κοινής γνώμης είχε αποτελέσει αντικείμενο επικοινωνίας του Hopkins με τον Churchill⁵². Δεδομένης της έκτασης και της σημασίας του φαινομένου, ήταν διαφωτιστική η κατηγοριοποίηση της αλληλογραφίας από την Olivier με βάση τα χαρακτηριστικά των αποστολών, το περιεχόμενο, την χρονολογία και τις εκφραζόμενες απόψεις, αλλά και τον όγκο αλληλογραφίας προς το προεδρικό γραφείο

⁴⁶ Ibid. pp. 33-34

⁴⁷ Ibid. pp. 35-36.

⁴⁸ Ibid. pp. Στην παρούσα μελέτη, τα άρθρα της κατηγορίας “Editorial”, θα μεταφράζονται ως “κύριο άρθρο”, ενώ σε παραπομπές θα παραμένουν αμετάβλητα, όπως οι τίτλοι άρθρων.

⁴⁹ Ibid. p. 36.

⁵⁰ Ibid. p. 37.

⁵¹ Ibid. p. 38.

⁵² Ibid. p. 37.

συμβάλλοντας στην περαιτέρω κατανόηση των τάσεων της αμερικανικής κοινής γνώμης⁵³.

Σε μία διαφορετική διάσταση της αλληλεπίδρασης των Η.Π.Α. και της Ελλάδας προσέγγιζε το ζήτημα της *“Μεγάλης ιδέας”* ως έκφραση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, που εστίαζε στην διεκδίκηση εδαφών και οικονομικών επανορθώσεων, ενώ όπως σημειωνόταν κατέληγαν σε χρηματοδότηση στρατιωτικών δαπανών και όχι στην ανοικοδόμηση⁵⁴. Η διεκδίκηση εδαφών γειτονικών χωρών, όπως τόνιζε η Olivier δημιουργούσε διενέξεις, που η ελληνική κυβέρνηση χρησιμοποιούσε ως μέσο νομιμοποίησης των απαιτήσεων της και παρακίνησης των δυτικών δυνάμεων σε ενέργειες υποστήριξης, συμβάλλοντας στην ψυχροπολεμική πόλωση⁵⁵. Η στάση αυτή σημειωνόταν ότι βρήκε στήριξη από συλλογικότητες όπως η -“Επιτροπή Δικαιοσύνη για την Ελλάδα” - *“Justice for Greece Committee”* -, αρχικά οργανωμένη από ελληνοαμερικανικές ομάδες και τελικά περιλαμβάνοντας προσωπικότητες με επιρροή στην αμερικανική πολιτική ζωή, όπως ο Calvin Coolidge, Sumner Welles, Edwin James, R. Taft, A. Vandenberg⁵⁶. Η επιρροή της οργάνωσης επεκτάθηκε σε ποσοστό αναφερόμενο στο 33% της αμερικανικής Γερουσίας εστιάζοντας ιδεολογικά στην υποτιθέμενη διαπάλη στην Ελλάδα μεταξύ δημοκρατίας και κομμουνισμού, ταυτόχρονα με την προβολή των δεσμών της με τις δυτικές χώρες⁵⁷.

Όμως, όπως τόνιζε η Olivier η διασύνδεση των ελληνοαμερικανικών συνδέσμων που προπαγάνδιζαν τις εθνικιστικές διεκδικήσεις με την εγχώρια ελληνική δεξιά, ασκούσε πίεση στην αριστερά, που εξέφραζε εδαφικές διεκδικήσεις ως αντίθεση στην Βρετανία, προβάλλοντας την διεκδίκηση της Κύπρου⁵⁸. Ακόμα, σημειωνόταν η σταδιακή διολίσθηση των ελληνοαμερικανικών κοινοτήτων, από τις προοδευτικές τοποθετήσεις - *“liberal”* - στην σύγκλιση με τις επιδιώξεις της ελληνικής δεξιάς, μεταβαίνοντας σε νέα ιδεολογικά σχήματα.

Όπως τόνιζε η συγγραφέας, *“Αυτή η «αιτία» επιδείνωνε όλο και περισσότερο τις εντάσεις μεταξύ των Βρετανών, των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς τα μικρά έθνη που εμπλέκονταν αποσπούσαν την υποστήριξη αυτών των πιο ισχυρών χωρών”*⁵⁹. Η καταγραφόμενη ιδεολογική εξέλιξη της στόχευσης της επιτροπής Justice for Greece, εμφανιζόταν στην επιχειρηματολογία ότι *“οι Ηνωμένες Πολιτείες θα έπρεπε αναπόφευκτα να παρέμβουν στο*

⁵³ Ibid. pp. 38-44.

⁵⁴ Ibid. pp. 47-48.

⁵⁵ Ibid. p. 50.

⁵⁶ Ibid. p. 51.

⁵⁷ Ibid. pp.

⁵⁸ Ibid. p. 52.

⁵⁹ Ibid. pp. 52-53.

πλευρό της δημοκρατίας. ’’, προβάλλοντας την στρατηγική θέση της Ελλάδας και την σημασία της ως συμμάχου⁶⁰. Επομένως, η αλληλογραφία και συνολική εκφορά λόγου των συγκεκριμένων ομάδων, διεκδικούσε ενεργά την αμερικανική παρέμβαση στην Ελλάδα, προωθούσε την ένταση της πόλωσης και του ανταγωνισμού με την Ε.Σ.Σ.Δ., και προπαγάνδιζε αντιδραστικές, και αντικομμουνιστικές θέσεις υπό το προκάλυμμα της στήριξης των δίκαιων και της δημοκρατίας των μικρών εθνών.

Η κλιμάκωση των εδαφικών διεκδικήσεων και η στοίχιση πολλαπλών ελληνοαμερικανικών συλλογικοτήτων στην γραμμή της έντασης του περιφερειακού ανταγωνισμού και της επένδυσης στην διεθνή πόλωση, αντανακλούταν σε υπομνήματα προς τους Μεγάλους Συμμάχους με αφορμή συμμαχικές διασκέψεις⁶¹. Όμως, όπως σημείωνε η Olivier το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών δεν φαίνεται από τα τεκμήρια, ότι επηρεάστηκε από τις πιέσεις, παραμένοντας πραγματιστικό στην προσέγγιση του⁶², άρα δεν αποδόθηκαν διεκδικούμενα εδάφη στην Ελλάδα. Η συγγραφέας σημείωνε, ότι ‘‘*Το θέμα δεν εξυπηρετούσε κανέναν άλλο σκοπό εκτός από τη δημιουργία τριβών στο εσωτερικό των Βαλκανίων και μεταξύ αγγλοαμερικανικών και σοβιετικών συμφερόντων.*’’⁶³ Ταυτόχρονα, η ενίσχυση των δεξιών αντιδημοκρατικών στοιχείων στην Ελλάδα, κατέληγε στην παραβίαση της Βάρκιζας με καμπάνια καταστολής κατά του Ε.Α.Μ., που εντάθηκε μετά την πτώση της κυβέρνησης Πλαστήρα, στην πρωθυπουργία του Βούλγαρη⁶⁴.

Η Olivier εξέταζε την δραστηριότητα του Greek American Council (ή και American Council for a Democratic Greece), που δρούσε σε στήριξη των ελληνικών δημοκρατικών δυνάμεων και της αριστεράς, συμπεριλαμβανομένου του Ε.Α.Μ.⁶⁵. Ειδική μνεία γίνεται στο δημοσιευμένο στην *Λευκή Βίβλο* του Ε.Α.Μ. -National Liberation Front Ε.Α.Μ., *White book*-, που κυκλοφόρησε τον Φεβρουάριο του 1945 στα Τρίκαλα. Όπως σημειωνόταν το βιβλίο απέστειλε ο G. P. Skouras στον Truman. Εξάλλου, ο Αμερικανός πρόεδρος ήταν αποδέκτης υπομνημάτων της επιτροπής σχετικά με την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα, την καταστολή και τις συνθήκες τρομοκρατίας, τον χρόνο διεξαγωγής των εκλογών και του δημοψηφίσματος⁶⁶. Η συγγραφέας αναφερόταν στην αξιοπιστία των ισχυρισμών της συλλογικότητας, καθώς σε αντίστοιχα

⁶⁰ Ibid. p. 53.

⁶¹ Ibid. p. 54.

⁶² Ibid. p. 55.

⁶³ Ibid. p. 56.

⁶⁴ Ibid. pp. 56-58.

⁶⁵ Ibid. p. 60.

⁶⁶ Ibid. pp. 60-61.

συμπεράσματα είχαν καταλήξει οι ανταποκριτές G. Weller της *Chicago Daily News*, L. Stowe της *New York Post*, Howard K. Smith και ο καθηγητής L. S. Stavrianos⁶⁷.

Επίσης, παρατίθετο η μαρτυρία του George Skouras, που μαζί με τον πρόεδρο του Greek War Relief Spyros Skouras είχαν επισκεφθεί την Ελλάδα μετά την απελευθέρωση και κατά τα Δεκεμβριανά. Μάλιστα, ο George Skouras σε επιστολή του να επιρρίπτει την ευθύνη για την σύγκρουση στην αδιαλλαξία της Βρετανικής πολιτικής και της ελληνικής δεξιάς, επιβεβαιώνοντας ταυτόχρονα την επίθεση της αστυνομίας⁶⁸. Ο G. Skouras σχολίαζε για τους Έλληνες πολιτικούς ότι ήταν *ιδιαίτερα πρόθυμοι να πιστέψουν ότι,*

‘‘[...]αν και η αντιπολίτευση προσποιούνταν ότι ήταν δημοκρατική και φιλελεύθερη, κατά βάθος όλοι τους ήταν «κομμουνιστές» και έπαιρναν τις διαταγές τους από τη Μόσχα και δρούσαν στην Ελλάδα με τον ίδιο τρόπο όπως και παντού αλλού στην Ευρώπη, η όλη ιδέα ήταν μια γενική εξέγερση των «κομμουνιστών» σε όλη την Ευρώπη για να ανατρέψουν την αγγλοαμερικανική πολιτική.’’⁶⁹

Καταλήγοντας, η Olivier στην μελέτη της πέτυχε να αναλύσει κρίσιμες παραμέτρους της αλληλεπίδρασης της Ελλάδας με τις Η.Π.Α. εστιάζοντας στα Δεκεμβριανά και το δόγμα Truman, βασιζόμενη σε τεκμήρια και αναδεικνύοντας αρχειακές πηγές, στα πλαίσια της στόχευσης για την προσέγγιση του ζητήματος κυρίως μέσω της προεδρικής αλληλογραφίας.

Ο Iatrides αναφέρεται και στο αδημοσίευτο κατά την έκδοση του βιβλίου του, ημερολόγιο του Αμερικανού πρεσβευτή στην Ελλάδα, Lincoln MacVeagh, ιδιαίτερα για τα γεγονότα της περιόδου 1939-1945, χαρακτηρίζοντας το *‘‘[...]ένα πραγματικό χρυσωρυχείο πληροφοριών και σχολίων για τον μελετητή των ελληνικών υποθέσεων, των ελληνοαμερικανικών σχέσεων, της αγγλοαμερικανικής συνεργασίας κατά τη διάρκεια του πολέμου και της αμερικανικής διπλωματίας’’⁷⁰*. Αναμφίβολα η διαχείριση του υλικού του ημερολογίου του MacVeagh από τον Iatrides και η επιμέλεια της έκδοσης του παρήγαγε μία σημαντική πηγή πληροφοριών⁷¹. Ο τίτλος παραπέμπει στην απλή επιμέλεια ενός συνόλου κειμένων, σε ένα υλικό διαθέσιμο για ανάγνωση που μετά από διορθώσεις δημοσιεύτηκε. Όμως, το ημερολόγιο καθαυτό και το αρχείο του Αμερικανού πρεσβευτή έχουν καθοριστεί από την εργασία του Iatrides στην επιμέλεια του, όπως διασαφηνίζεται στην περιγραφή της αρχειακής του μορφής στο πανεπιστήμιο του Princeton, Mudd

⁶⁷ Ibid. p. 62.

⁶⁸ Ibid. pp. 62-63.

⁶⁹ Ibid. p. 63.

⁷⁰ Iatrides, J. O. (Ed.). *Ambassador MacVeagh reports: Greece, 1933–1947* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1980).

⁷¹ Ibid. p. 5.

Manuscript Library - Mudd Archival⁷². Η δωρεά του υλικού από τον Iatrides συνδεόταν με τον πλήρη έλεγχο στο παρεχόμενο αρχειακό υλικό, που συγκλίνει με το περιεχόμενο του δημοσιευμένου βιβλίου, υπό τον τίτλο του ημερολογίου, χωρίς δυνατότητα περαιτέρω προσέγγισης του αρχικού τεκμηρίου. Στο βιβλίο προστέθηκε χρήσιμο υλικό, όπως η αλληλογραφία του MacVeagh με τον Roosevelt, αν και εντοπίζονται κενά για τα Δεκεμβριανά.

Η καθοριστική μελέτη του Wittner S. Lawrence, *American Intervention in Greece 1943-1949*, εξετάζοταν ο ρόλος των Η.Π.Α. στην Ελλάδα υπό το πρίσμα του παρεμβατισμού και του ψυχρού πολέμου⁷³, ενώ ξεκινούσε την ανάλυση του εύστοχα από το 1943 έως το δόγμα Truman και την κλιμάκωση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου και τον αμερικανικό παρεμβατισμό.

Η έρευνα, βασισμένη σε αρχειακό υλικό και πρότερες μελέτες, πρόσφερε νέα στοιχεία και προσεγγίσεις. Συνολικά απουσίαζε η σύνδεση των Δεκεμβριανών με τις μετέπειτα εξελίξεις και η συσχέτιση διεθνών και ελληνικών γεγονότων, όπως η διάσκεψη της Γιάλτας. Εστίαζε κυρίως στις απόψεις Αμερικανών διπλωματών και του O.S.S., βάσει αποχαρακτηρισμένων εγγράφων. Η έλλειψη ελληνικών αρχείων περιόριζε τη μελέτη της ελληνικής διπλωματίας, καθώς δεν εντοπίζονται οι όλες οι σχετικές πληροφορίες στα αντίστοιχα αμερικανικά αρχεία⁷⁴. Επομένως, η διάσταση των ελληνικών διπλωματικών διεργασιών, οι στοχεύσεις και διαφωνίες στο εσωτερικό της ελληνικής πολιτικής συγκρότησης, δεν μελετιόταν επαρκώς.

Την περίοδο αυτή εξετάζονται πολλαπλές διαστάσεις, με έμφαση χρονικά στην ανακήρυξη της νέας αμερικανικής παρεμβατική εξωτερικής πολιτικής ως τομής και ασυνέχειας για τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις και τον κόσμο. Ένα συντριπτικό γεγονός για τις δυνάμεις της αντίστασης και την δημοκρατία στην Ελλάδα, παγιώνοντας τον ψυχρό πόλεμο και καθορίζοντας τις εξελίξεις έως την δεκαετία του 1980, οπότε και καταλήγει το επίγραμμα του Wittner.

Κατά την περίοδο από το 1943 έως και το 1945 προσεγγιζόταν συστηματικά ο πόλεμος, η κατοχή και ο δοσιλογισμός, η δυναμική της αντίστασης, η κυβέρνηση εξορίας και ο βρετανικός παράγοντας⁷⁵. Πλησιάζοντας προς την απελευθέρωση, η διαπλοκή της κυβέρνησης εξορίας με τις προτεραιότητες της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, συμπεριλαμβανομένων των σχεδιασμών για τις σφαίρες επιρροής σε συμφωνία με την Ε.Σ.Σ.Δ., προκαθόριζαν το πολιτικό μέλλον της

⁷² <https://findingaids.princeton.edu/catalog/MC067>. Ανακτήθηκε στις 8 Ιανουαρίου 2024.

⁷³ Wittner, L. S. *American intervention in Greece, 1943–1949* (New York: Columbia University Press, 1982).

⁷⁴ Ibid. pp. x-xii.

⁷⁵ Ibid. pp. 1-5.

Ελλάδας⁷⁶. Η απελευθέρωση επαναβεβαίωνε λοιπόν τις προϋπάρχουσες συνθήκες και επιχειρούνταν από τις μεγάλες δυνάμεις η επαναφορά στην προπολεμική τάξη⁷⁷.

Μάλιστα, σύμφωνα με τον Wittner, ο Roosevelt ήδη από το έτος 1943 *“[..]μοιράστηκε την πεισματική προσήλωση του Τσόρτσιλ στην παλιά τάξη πραγμάτων στην Ελλάδα”*⁷⁸. Η διατήρηση της μοναρχίας και της παλιάς πολιτικής τάξης αποτελούσε κοινό στόχο Βρετανίας και Η.Π.Α., με την εξόριστη κυβέρνηση ως παράγοντα συνέχειας⁷⁹. Συνολικά, ο Wittner διέκρινε οριακές διαφοροποιήσεις στις προσεγγίσεις των δύο χωρών με την Βρετανία να στηρίζει συστηματικά την μοναρχία, ενώ οι Η.Π.Α. φαίνεται ότι ακολουθούσαν το βρετανικό παράδειγμα. Αναγνωριζόταν επίσης η σημασία του κινήματος στον ΒΕΣΜΑ και η θεωρούμενη ευθυγράμμιση του Roosevelt με την βρετανική εξωτερική πολιτική⁸⁰. Παράλληλα, οι Η.Π.Α. ενέκριναν τον βρετανικό σχεδιασμό ελέγχου της μεταπολεμικής Ελλάδας, υποστηρίζοντας την αποστολή στρατευμάτων με αίτημα για μεταγωγικά αεροσκάφη προς αποτροπή της επικράτησης της αντίστασης, μορφοποιούνταν με το αίτημα παροχής μεταγωγικών αεροσκαφών για την μεταφορά τους, καθώς όπως τόνιζε Roosevelt, *“Δεν έχω καμία αντίρρηση να κάνετε προετοιμασία για να έχετε μια επαρκή βρετανική δύναμη για να διατηρήσετε την τάξη στην Ελλάδα [...]. Δεν υπάρχει επίσης καμία αντίρρηση στη χρήση [...] αμερικανικών μεταφορικών αεροσκαφών”*⁸¹.

Βέβαια, η συναίνεση στον βρετανικό επιμελητειακό σχεδιασμό και την προβολή του ζητήματος διατήρησης της τάξης, δεν συνεπαγόταν και πλήρη ευθυγράμμιση με τις βρετανικές πολιτικές προτεραιότητες. Σαφώς, η αμερικανική στάση σηματοδοτούσε και την αναγνώριση του βρετανικού ρόλου στα Βαλκάνια, όπως παρατηρούσε κι ο Wittner, άρα αποχή από τον ενδοσυμμαχικό ανταγωνισμό για τον διαμοιρασμό των σφαιρών επιρροής. Όμως, η αποστασιοποίηση από τις διεργασίες διαμοιρασμού του μεταπολεμικού κόσμου, δεν σήμαινε εναντίωση. Όπως τόνιζε ο Wittner κατά την γνωστοποίηση της βρετανο-σοβιετικής συμφωνίας για την βρετανική επιρροή στην Ελλάδα και τις ευκαιρίες που πρόσφερε για την Μ. Βρετανία, ο Roosevelt συναίνεσε στην πρόταση του Churchill χωρίς προηγούμενη διαβούλευση με το

⁷⁶ Ibid. pp. 6-9.

⁷⁷ Ibid. p. 10.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid. pp. 10-12.

⁸⁰ Ibid. p. 12.

⁸¹ Ibid. pp. 12-13.

Υπουργείο Εξωτερικών⁸², οδηγώντας όπως εξηγούσε στην διαρροή των εξελίξεων από τον MacVeagh στον στενά συνδεδεμένο ανταποκριτή των *New York Times* C. L. Sulzberger⁸³.

Σημαντικότερα, ο Wittner ανέδειξε θεσμικές διαφωνίες για τη διατήρηση της μοναρχίας στην Ελλάδα, θεωρούμενη ως αντιδημοφιλής. Ειδικά, οι σύμβουλοι του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών, Wallace Murray και Foy Kohler, τάχθηκαν κατά της υποστήριξής της, προειδοποιώντας για εσωτερική αναταραχή και ενίσχυση της σοβιετικής επιρροής.⁸⁴ Ακόμα, ο MacVeagh προειδοποιούσε το 1944 για τον κίνδυνο κομμουνιστικής επικράτησης λόγω της βρετανικής επιμονής στην αποκατάσταση της μοναρχίας⁸⁵.

Ακόμα, προσεγγιζόταν τεκμηριωμένα ο ρόλος του O.S.S. και η σχέση του με την αντίσταση σε αντίθεση με τον S.O.E.⁸⁶ Η σύγκρουση κορυφώθηκε όταν ο διοικητής του O.S.S., στρατηγός Donovan, αντιτάχθηκε στην απόσυρση του O.S.S. από την κατεχόμενη Ελλάδα τον Ιούλιο του 1944 με γράμμα του στον Αμερικανό υπουργό εξωτερικών C. Hull, γεγονός που προκάλεσε την αντίδραση του Leeper, ο οποίος τον κατηγόρησε για υπονόμευση της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης και των βρετανικών σχεδίων.

Ο Wittner διευκρινίζει ότι η στάση του O.S.S. δεν ήταν ενιαία, ενώ διακρίνει διαφορετικές συμπεριφορές από τα επιμέρους τμήματα κατά περίπτωση και χρονική περίοδο. Για παράδειγμα το τμήμα Research and Analysis, αρχικά υποστήριζε το E.A.M., ενώ ο Donovan απέρριψε προτάσεις στενότερης συνεργασίας, όπως στην επιχείρηση "Περικλής"⁸⁷.

Όμως, το κρίσιμότερο στοιχείο της μελέτης του Wittner της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στην Ελλάδα κατά τον πόλεμο και την απελευθέρωσης ήταν η ανάδειξη του ζητήματος της αμερικανικής προτεραιοποίησης της μακροπρόθεσμης εξασφάλισης επαρκών πετρελαϊκών πόρων στην αραβική χερσόνησο⁸⁸, καθώς όπως σημείωνε, ότι οι πρόσφατες πολεμικές ανάγκες,

‘[...] σε συνδυασμό με μια πιο μακροπρόθεσμη στροφή της κατανάλωσης ενέργειας προς το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, δημιούργησαν ελλείψεις πετρελαίου. Αυτές οι ελλείψεις προκάλεσαν βαθύτατους φόβους μεταξύ των αξιωματούχων της αμερικανικής κυβέρνησης και των επιχειρήσεων ότι οι

⁸² Ibid. p. 17.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid. p. 13.

⁸⁵ Ibid. pp. 14-15.

⁸⁶ Ibid. p. 15.

⁸⁷ Ibid. pp. 15-16.

⁸⁸ Ibid. pp. 17-18.

μειούμενες εγχώριες προμήθειες πετρελαίου δεν επαρκούσαν πλέον για την κάλυψη των αμερικανικών αναγκών''.

Επομένως, οι οικονομικοί παράγοντες καθόριζαν την αμερικανική στρατηγική εστίαση στην περιοχή σε μεγάλες χρονικές διάρκειες. Ο Wittner εξετάζει τη γεωστρατηγική σημασία της περιοχής, τις πολιτικές προεκτάσεις αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής προς τις κυβερνήσεις από τη Μεσόγειο έως την Περσία και τις ενέργειες των Η.Π.Α. για την προώθηση των πετρελαϊκών τους συμφερόντων, παρουσιάζοντας πρωτότυπα τεκμήρια που φωτίζουν κρίσιμες όψεις της⁸⁹.

Το θέμα των Δεκεμβριανών εισαγόταν με την ακρίβεια των προβλέψεων του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών και του O.S.S. για την σύγκρουση που ξέσπασε ως συνέπεια των βρετανικών ενεργειών⁹⁰. Την παρουσίαση των γεγονότων διαδεχόταν η αναφορά στην βρετανική κριτική για την ευμενώς ουδέτερη στάση του O.S.S. προς το E.A.M. και τις δηλώσεις του Stettinius σχετικά με την ιταλική κυβέρνηση - *''ερμηνεύεται ως γενική καταδίκη της βρετανικής πολιτικής στην Ελλάδα*''-, που προκάλεσαν βρετανικές αντιδράσεις⁹¹, αποδίδοντας το σε βιασύνη να δοθούν απαντήσεις στον τύπο σύμφωνα με τις πηγές⁹². Επιπροσθέτως, ο Stettinius φερόταν ενοχλημένος με την βρετανική μονομέρεια ενώ ισχυριζόταν ότι η κοινή δράση με την βρετανική διπλωματία θα είχε αποτρέψει την σύγκρουση⁹³.

Όμως, ο Wittner σημείωνε ότι οι φωνές υποστήριξης του E.A.M. δεν έδρασαν επαρκώς, καθώς η σημειούμενη κίνηση των Kohler και W. Baxter του Near East Division, να συντάξουν κριτικό για την βρετανική εξωτερική πολιτική υπόμνημα προς τον Roosevelt δεν ολοκληρώθηκε⁹⁴. Πρόσθετα, ο MacVeagh βρέθηκε σε θέση όμοια με του Stettinius, καθώς δημοσιεύματα του Τύπου της αριστεράς για διαφωνίες με την Βρετανία διαψεύδονταν⁹⁵. Συνεχίζοντας ο Wittner προσέγγιζε την στάση του Roosevelt, που παρέμενε σιωπηλός και αδρανής μπροστά στις εξελίξεις, παρέχοντας κάλυψη όπως υποστήριζε στην βρετανική επέμβαση, ενώ και οι επίσημες επικοινωνίες μεταξύ Roosevelt και Churchill παραμέναν αναμενόμενα σε εγκάρδιο κλίμα, γεγονός που ο Wittner θεωρούσε χαρακτηριστικό της αμερικανικής στάσης⁹⁶. Επιπρόσθετα, αναγνωριζόταν ότι στενοί συνεργάτες του Roosevelt, όπως ο James Forrestal, ο Harry Hopkins, ο Joseph Davies

⁸⁹ Ibid. pp. 18-22.

⁹⁰ Ibid. p. 22.

⁹¹ Ibid. p. 23.

⁹² Ibid. p. 24.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid. pp. 24-25.

⁹⁶ Ibid. pp. 25-26.

παρέμεναν υποστηρικτικοί των βρετανικών χειρισμών⁹⁷. Εστιάζοντας στην ανάκληση από τον Αμερικανό ναύαρχο Ernest King της αποστολής αμερικανικών μεταγωγικών τύπου LST που βρίσκονταν στην Ιταλία, που προορίζονταν για την Ελλάδα προς ενίσχυση του βρετανικού στρατού, αναφερόταν στην πρωτοβουλία του Hopkins να το αποτρέψει⁹⁸.

Συνεχίζοντας, εξέταζε τη σοβιετική και γιουγκοσλαβική στάση απέναντι στο E.A.M. και τη βρετανική επέμβαση, ερμηνεύοντας τη συμφωνία της Βάρκιζας ως βρετανική επιτυχία στην εξουδετέρωση του Ε.Λ.Α.Σ.. Παράλληλα, αναλύει τις αμερικανικές πρωτοβουλίες για τη συγκρότηση τριμερούς συμμαχικής οικονομικής αποστολής στην Ελλάδα, οι οποίες τελικά ματαιώθηκαν λόγω της βρετανικής αντίθεσης.⁹⁹ Οι αμερικανικές πρωτοβουλίες για την συγκρότηση τριμερούς συμμαχικής οικονομικής αποστολής στην Ελλάδα, προσέκρουαν στην βρετανική άρνηση και τελικά το σχέδιο αδρανοποιήθηκε, σημειώνοντας ο Wittner ότι *‘‘[...]η λύση της αντιβασιλείας και η επακόλουθη συμφωνία της Βάρκιζας έδειξαν ότι η βρετανική και η αμερικανική πολιτική άρχισαν να συγκλίνουν, εξέλιξη που έλαβε νέα ώθηση από την αποχώρηση και των δύο αρχηγών κρατών το 1945.*¹⁰⁰’

Επομένως, Wittner αναγνώριζε την αυξανόμενη σύγκλιση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής με την βρετανική, χωρίς όμως να προσδίδει στα Δεκεμβριανά βαρύτητα για την συμβολή τους στην διαδικασία. Η ανάλυση του πλαισιωνόταν με τις σκέψεις του MacVeagh που εξέφραζε σε γράμμα του προς τον Stettinius για τους κινδύνους που εκπροσωπούσε το ενδεχόμενο η νέα βρετανική κυβέρνηση να εφαρμόσει διαλλακτική πολιτική προς το E.A.M.¹⁰¹ Οι καταγραφόμενες παραχωρήσεις της αριστεράς στην συμφωνία της Βάρκιζας δεν αποτρέψαν την δεξιά τρομοκρατία, ενώ οι διεθνείς εξελίξεις επαναβεβαιώναν τις συμφωνημένες σφαίρες επιρροής Βρετανίας και Ε.Σ.Σ.Δ.¹⁰² Μάλιστα, ο Wittner επισήμαινε τα σχόλια των MacVeagh και Byrnes κατά το 1945, για την εργαλειοποίηση των καταγγελιών της ελληνικής κυβέρνησης για την αντιδραστική πολιτική της σε αντίποινα για τις βρετανικές καταγγελίες κατά της Ε.Σ.Σ.Δ. στις χώρες άσκησης ελέγχου, όπως η Ρουμανία και η Βουλγαρία¹⁰³.

⁹⁷ Ibid. pp. 25.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid. pp. 26-30.

¹⁰⁰ Ibid. p. 30.

¹⁰¹ Ibid. pp. 30-31.

¹⁰² Ibid. p. 32.

¹⁰³ Ibid. p. 33.

Ο Wittner κατέληγε ότι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ευθυγράμμιζε την αμερικανική εξωτερική πολιτική με τον βρετανικό παρεμβατισμό, γεγονός που οδήγησε στην αμερικανική παρέμβαση στην Ελλάδα.. Όπως τόνιζε, επικρατούσε μια ιδεαλιστή αντίληψη μεταξύ πολλών Αμερικανών και του Ε.Α.Μ. για την εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. ως φιλικής προς τις δυνάμεις της αντίστασης. Μάλιστα, σε έκθεση του Ο.Σ.Σ. στα Δεκεμβριανά, σημειωνόταν, ότι *‘Η παρέμβαση των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ρωσίας ήταν επιθυμητή με μεγάλη προθυμία. [...] Υπήρχε μια μυστικιστική πίστη [...] ότι αυτές οι δύο χώρες δεν θα έβλεπαν τον αγώνα του Ε.Α.Μ. να καταρρέει’*. Τελικά, όπως τόνιζε ο Wittner, *‘Μέχρι και τον Ιούλιο του 1946, η ελληνική αριστερά εξακολουθούσε να ζητά αμερικανική παρέμβαση για λογαριασμό της’*, αποδίδοντας το σε ιδεοληψίες και παρερμηνείες οριακών διαφοροποιήσεων, αποτυγχάνοντας να αναγνωριστεί η επερχόμενη αμερικανική παρέμβαση.

Από τις πρώτες μελέτες που εκπονήθηκαν για το ζήτημα ήταν του Stephen G. Xydis, *Greece and the Great Powers 1944-1947 – prelude to Truman doctrine*¹⁰⁴. Βασίστηκε στην διαθέσιμη βιβλιογραφία και δημοσιευμένες πηγές όπως απομνημονεύματα και ημερολόγια και επίσημα διπλωματικά αρχεία. Σχετικά με τα ελληνικά διπλωματικά αρχεία, σημειώνεται η μελέτη αρχείων των ελληνικών πρεσβειών στην Ουάσιγκτον, το Λονδίνο, το Παρίσι και το υπουργείο εξωτερικών στην Αθήνα, ενώ ήταν σε συνεργασία με Έλληνες διπλωμάτες όπως ο πρώην πρέσβης στις Η.Π.Α. Π. Γκούρας-Οικονόμου και ο πρώην υφυπουργός εξωτερικών Φ. Δραγούμης¹⁰⁵. Συνολικά, η συνεργασία με τους παραπάνω και οι όροι πρόσβασης στο διαβαθμισμένο διπλωματικό υλικό των ελληνικών αρχείων την δεδομένη χρονική περίοδο, καθορίζουν τα όρια της συγκεκριμένης προσέγγισης, αν και καταβλήθηκε προσπάθεια για την κάλυψη του ζητήματος συνυπολογίζοντας πολλαπλούς παράγοντες επιρροής.

Επίσης, θεωρούσε την διακήρυξη του δόγματος Truman να εκλαμβάνεται ως η κατάληξη μιας πορείας σύγκλισης που εξετάζεται από την οπτική της Ελλάδας ως εταίρου της ψυχροπολεμικής στρατηγικής περιορισμού της Ε.Σ.Σ.Δ. Ο Xydis ξεκινά τον προβληματισμό του σχετικά με τις εξελίξεις του 1944 επισημαίνοντας τις ανησυχίες για σοβιετική παρέμβαση στην Ελλάδα, όπως και την θεωρούμενη έλλειψη ενεργής υποστήριξης στην υπόθεση της ελληνικής πολιτικής ενότητας, ενώ η σοβιετική επιρροή εντεινόταν -προφανώς σε βάρος της ναζιστικής

¹⁰⁴ Xydis, S. *Greece and the great powers, 1944–1947: Prelude to the Truman Doctrine* (Thessaloniki: Institute for Balkan Studies 1963).

¹⁰⁵ Ibid. pp. XI-XII, XV-XVI.

κατοχής στην Ευρώπη δεδομένων των συνθηκών πολέμου με το Γ' Ράιχ¹⁰⁶. Παράλληλα, η αγωνία για την σοβιετική απειλή και το ενδεχόμενο επέλασης του κόκκινου στρατού στην κατεχόμενη Ελλάδα, εκφραζόταν από τον Διαμαντόπουλο σε επικοινωνία του με τον Berle τον Απρίλιο του 1944, αναζητώντας αμερικανοβρετανικές εγγυήσεις, σύμφωνα με τον Xydis¹⁰⁷.

Μάλιστα, παρατηρούσε τα σχόλια του Τύπου της περιόδου για την αποστασιοποιημένη πολιτική των Η.Π.Α. στα Βαλκάνια *“[...]ως την στάση ενός «έντιμου μεσίτη» που διευθετούσε αντιφατικά σημεία μεταξύ της Βρετανίας και της Ε.Σ.Σ.Δ.*¹⁰⁸”, τονίζοντας την αποχή τους από τον πρώιμο ενδοσυμμαχικό ανταγωνισμό και την απόπειρα διαμοιρασμού σφαιρών επιρροής στα Βαλκάνια. Συνεχίζοντας, αναφερόταν στο κίνημα του ΒΕΣΜΑ και τις κυβερνητικές μεταβολές στα μέσα Ιουλίου 1944, που όπως υποστήριζε είχαν ικανοποιήσει την αμερικανική κυβέρνηση, καθώς σημειωνόταν από τον Xydis, ότι *“[...]η ελληνική κυβέρνηση είχε πλέον αποκτήσει ευρύ αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα, ακόμη και χωρίς τη συμμετοχή εξτρεμιστικών στοιχείων”*, ενώ σχολίαζε την εκδηλούμενη πρόθεση του MacVeagh για την συμβολή των Η.Π.Α. στην ανοικοδόμηση χωρίς προσδοκίες οφέλους ή ανταλλαγμάτων¹⁰⁹. Σκιαγραφούταν λοιπόν το σκηνικό μιας τακτοποιημένης πολιτικής ζωής και εξασφαλισμένης διεθνούς υποστήριξης προς την Ελλάδα, εξαιρώντας τα θεωρούμενα ως ακραία στοιχεία, δηλαδή την ελληνική αντίσταση.

Ενδιαφέρουσα ήταν και η αναφορά του Xydis στην τουρκική αγωνία της ουδέτερης Τουρκίας για την σοβιετική προέλαση και για την ασφάλεια των Στενών, παράλληλα με τις διακηρύξεις φιλίας και συνεννόησης με την Ελλάδα και τις προτροπές για μια συμμαχική βαλκανική εκστρατεία¹¹⁰, παρουσιάζοντας την προσέγγιση των δύο γειτονικών χωρών και την υποστήριξη των δυτικών συμμάχων απέναντι στον σοβιετικό επεκτατισμό, ως μία φυσική κατάσταση, πριν ακόμα το δόγμα Truman. Η προσέγγιση των μεσογειακών χωρών υπό βρετανική προστασία συζητήθηκε περαιτέρω με περιφερειακούς και συμμαχικούς παράγοντες¹¹¹.

Την περίοδο από τον Μάιο μέχρι τον Ιούλιο του 1944 ο Xydis παρατηρούσε την αμερικανική απροθυμία για στρατιωτική παρουσία στα Βαλκάνια, παρά τις βρετανικές προτροπές και την απόρριψη των σχεδιασμών περιφερειακών μπλοκ να ελέγχουν της περιοχής από τις

¹⁰⁶ Ibid. p. 31.

¹⁰⁷ Ibid. p. 35.

¹⁰⁸ Ibid. p. 36.

¹⁰⁹ Ibid. p. 38.

¹¹⁰ Ibid. p. 39.

¹¹¹ Ibid. pp. 40-41.

μεγάλες δυνάμεις¹¹². Ακόμα προσεγγίζονταν τα διαφοροποιημένα παραδείγματα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, σημειώνοντας την διάσταση στην πολιτική σκέψη του Roosevelt, όπως την εξέφραζε στις συμμαχικές διασκέψεις και μέσω συνεργατών του όπως του Hopkins σχετικά με την σημασία της οικονομίας στην μεταπολεμική τάξη, σε αντίθεση με τον Hull που εστίαζε στο ερώτημα της μεταπολεμικής θέσης των Η.Π.Α. ως συνιστών μέρος της θεσμικής συγκρότησης της μεταπολεμικής τάξης¹¹³. Μάλιστα, επισημαινόταν η προσήλωση στις αρχές του Χάρτη του Ατλαντικού και των Τεσσάρων ελευθεριών, για την αρμονική συνύπαρξη κρατών διαφορετικής ισχύος, ξεπερνώντας τις σφαίρες επιρροής και τις συμφωνίες μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων¹¹⁴.

Όμως, οι βρετανικές απόπειρες για εμπλοκή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στους σχεδιασμούς διαμοιρασμού σφαιρών επιρροής, προκάλεσε την ανησυχία του Hull και την συνολική διαφωνία της αμερικανικής κυβέρνησης για το θέμα¹¹⁵. Μάλιστα, είχε προβληθεί το παράδειγμα των Η.Π.Α. με την Λατινική Αμερική ως ανάλογο άσκησης περιφερειακής επιρροής. Τελικά, η βρετανοσοβιετική συνεννόηση για τα Βαλκάνια, έγινε ουσιαστικά αποδεκτή από τον Roosevelt, χωρίς όμως να έχει παραδεχτεί ότι αποτελούσαν συγκροτημένες σφαίρες επιρροής¹¹⁶.

Ο Xydis εξέταζε λεπτομερώς την άφιξη της σοβιετικής αντιπροσωπείας στην Ελλάδα και τελικά, την απόφαση -όχι του Ε.Α.Μ., αλλά- του Κ.Κ.Ε. *‘[...] και των συνοδοιπόρων του, μετά από επαφή με τη σοβιετική πρεσβεία του Καΐρου[...]*’, να συμμετέχουν στην κυβέρνηση εξορίας¹¹⁷. Επομένως, υποβαθμίζονταν συνολικά οι διεργασίες της ελληνικής πολιτικής ζωής, εκμηδενίζοντας την αυτοτέλεια της ελληνικής αντίστασης να αποφασίζει για στρατηγικά πολιτικά θέματα και προσεγγίζοντας τις πολιτικές ζυμώσεις του καλοκαιριού του ’44 αποκλειστικά υπό το πρίσμα της επίδρασης των σφαιρών επιρροής. Σημειωνόταν ο αμερικανικός ενθουσιασμός για τις εξελίξεις, αλλά και η καχυποψία της ελληνικής κυβέρνησης για την προτεινόμενη από τις συμμαχικές δυνάμεις άνευ όρων παράδοση της Βουλγαρίας, υπονοώντας ότι τελικά η Ε.Σ.Σ.Δ. θα βρισκόταν σε θέση διαπραγματευτικής ισχύος, παραβλέποντας την τάση των ελληνικών κυβερνήσεων, που έθεταν μαξιμαλιστικούς στόχους¹¹⁸.

¹¹² Ibid. pp. 43-44.

¹¹³ Ibid. p. 46.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ο. π., σ.σ. 47-48.

¹¹⁶ Ο. π.,

¹¹⁷ Ο. π., σ. 49.

¹¹⁸ Ο. π., σ.σ. 51-52.

Συνεχίζοντας ο Xydis προσέγγιζε την συμμαχική διάσκεψη στην Μόσχα τον Οκτώβριο του 1944, όπου παρίστατο ο Harriman ως παρατηρητής υπό την σκιά των αναφερόμενων αγωνιών για το ενδεχόμενο καθόδου σοβιετικών δυνάμεων στην Ελλάδα, και ως μέρος της κύριας συζήτησης μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων, όμως στην ουσία από τις ίδιες τις διατυπώσεις είναι προφανές ότι αποτελούσε ένα λυμένο ζήτημα¹¹⁹. Παράλληλα, οι βρετανικές ανησυχίες για τον ρόλο του κομμουνιστικού κόμματος και της αντίστασης στην Ελλάδα, όπως και για την σημασία της παρουσίας βρετανικών δυνάμεων στην χώρα, παρουσιάζονταν χωρίς κριτική για την βασιμότητά τους. Πρόσθετα, η παγίωση των σφαιρών επιρροής στα Βαλκάνια ως αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων μεταξύ Βρετανίας και Ε.Σ.Σ.Δ., θεωρούταν ότι γινόταν στην σκιά της προσλαμβανόμενης αμερικανικής αδιαφορίας για την περιοχή¹²⁰.

Φτάνοντας στην κρίση αποστράτευσης, Ο Xydis ανέφερε την αμερικανική προσήλωση στη συμμαχική συνεργασία, σε αντίθεση με τη βρετανική στρατηγική ανάσχεσης της σοβιετικής ισχύος, τονίζοντας την αδιαλλαξία της σοβιετικής διπλωματίας¹²¹. Για την Ελλάδα, επισημαίνονταν η οικονομική κατάρρευση, οι άμεσες ανάγκες ανεφοδιασμού που παρουσίασε ο υφυπουργός Εξωτερικών Φ. Δραγούμης στον Eden, καθώς και οι εδαφικές διεκδικήσεις, ακόμη και κατά της Γιουγκοσλαβίας. Η περιγραφή της συζήτησης καθοριζόταν από τις αφηγήσεις και την εγγύτητα του Φ. Δραγούμη με τον Xydis κατά την εκπόνηση της μελέτης, επηρεάζοντας την συνολική θέαση του ζητήματος¹²².

Συνολικά, η μεταπολεμική πολιτική στην Ελλάδα επικεντρώθηκε στις εδαφικές διεκδικήσεις, πριν στραφεί στην αποστράτευση και τη συγκρότηση εθνικού στρατού. συζήτηση για την μεταπολεμική πολιτική στην Ελλάδα, κυριαρχούταν από το ανεπίκαιρο ζήτημα των εδαφικών απαιτήσεων, που άλλωστε αποτελούσαν ζήτημα των συνθηκών ειρήνης και τελικά, καταγραφόταν η θεματική μετάβαση στο ζήτημα της αποστράτευσης και την δημιουργία ενός εθνικού στρατού, που σύμφωνα με τον Xydis *‘‘[...]βρέθηκε ξαφνικά αντιμέτωπη με την αντίθεση των κομμουνιστών[...]’’*. Επομένως, οι διεργασίες που οδηγούσαν στην κρίση παραβλέπονταν ξανά¹²³. Η παραίτηση των υπουργών του Ε.Α.Μ. θεωρούταν εκμετάλλευση της ευκαιρίας για επιβολή δυσχερών όρων στην Βρετανία μέσω της πυροδότησης μίας οργανωμένης εξέγερσης,

¹¹⁹ Ο. π., σ.σ. 55-56.

¹²⁰ Ο. π., σ. 57.

¹²¹ Ο. π., σ.σ. 59-60.

¹²² Ο. π., σ. 61.

¹²³ Ο. π., σ. 62.

σημειώνοντας μάλιστα, ότι *‘‘ή ευκαιρία ήταν πολύ καλή για να χαθεί’’* και ισχυριζόταν ότι υπήρξε απόφαση της Κεντρικής επιτροπής του Κ.Κ.Ε. για οργάνωση πραξικοπήματος¹²⁴.

Σε αυτή την συγκυρία επαινούταν η βρετανική ετοιμότητα με σοβιετική συναίνεση, ενώ η αμερικανική στάση χαρακτηριζόταν ουδέτερη, τονιζόταν ότι *‘‘Η βρετανική ετοιμότητα επαινέθηκε με σοβιετική συναίνεση, ενώ η αμερικανική στάση χαρακτηρίστηκε ουδέτερη.’’*. Περαιτέρω εξετάζονταν οι θέσεις του Stettinius για την βρετανική επέμβαση στην ιταλική κυβέρνηση, όπως και η μονομερής ενέργεια ανάκλησης των μεταγωγικών αποβατικών σκαφών LST (Landing Ship Tank) από τον ναύαρχο Ernest King και την αναστροφή της ενέργειας από τον H. Hopkins¹²⁵. Στον αντίποδα, η ενθουσιώδης στήριξη του Forrestal στην ομιλία του Churchill στην βρετανική βουλή και η οδηγία του Roosevelt προς τον MacVeagh για συνεργασία με την Βρετανία.

Συνολικά, ο Xydis προσέγγιζε την σύγκρουση των Δεκεμβριανών ως βρετανική στρατιωτική εκστρατεία, που πέτυχε στην κατανίκηση της εξέγερσης, παρά τις αντιξοότητες, συμπεριλαμβανομένης τη συμμαχικής κοινής γνώμης στην Βρετανία και τις Η.Π.Α. Η εξεγερμένη αντίσταση ήταν ο εχθρός και βρετανικός στρατός εκπλήρωνε την αποστολή του πολεμώντας όχι τον άξονα, αλλά τον ελληνικό λαό, ενώ οι πολιτικές διεργασίες των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων, αποτελούσαν υποσημείωση στο σκηνικό της διπλωματίας των μεγάλων δυνάμεων¹²⁶. Προσεγγίζοντας την συμφωνία της Βάρκιζας κατέληγε στην αποκήρυξη των κομμουνιστών και την βεβαιότητα του συγγραφέα, ότι η παύση ήταν προσωρινή, ενώ *‘‘ετοιμάζονταν για την τρίτη τους προσπάθεια να αμφισβητήσουν την επώδυνη αποκαταστημένη πρωτοκαθεδρία της Βρετανίας και να δέσουν την Ελλάδα στους τροχούς του σοβιετικού άρματος [...].’’*¹²⁷

Τους αντικειμενικούς περιορισμούς του Xydis στην ανάλυση της ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας υπό το πρίσμα των αφηγήσεων των πρωταγωνιστών και των αντικομμουνιστικών αποκηρύξεων, διαδεχόταν η προσέγγιση της Γιάλτας με την ορθή παρατήρηση, ότι καταγραφόταν η ένταση του αμερικανικού ενδιαφέροντος για την Ευρώπη. Στο πλαίσιο της διατύπωσης των αμερικανικών θέσεων, σημειωνόταν η δυσaráσκεια για τον εντεινόμενο ανταγωνισμό μεταξύ Βρετανίας και Ε.Σ.Σ.Δ., αλλά και την αμοιβαία καχυποψία¹²⁸.

¹²⁴ Ο. π.

¹²⁵ Ο. π., σ. 63.

¹²⁶ Ο. π., σ.σ. 64-65.

¹²⁷ Ο. π., σ.σ. 65-66.

¹²⁸ Ο. π., σ.σ. 69-70.

Επομένως, οι αμερικανικές προτάσεις προωθούσαν τον περιορισμό της μονομέρειας στην προσπάθεια συγκρότησης μεταβατικών κυβερνήσεων στις απελευθερωμένες χώρες, εστιάζοντας στην προαγωγή της δημοκρατίας και της ανοικοδόμησης¹²⁹. Μάλιστα, εφαρμόστηκαν πρωτοβουλίες για επενδύσεις και ανοικοδόμηση στα Βαλκάνια¹³⁰, ενώ προέκυψαν ζητήματα για τον έλεγχο των Στενών και τη σοβιετική επιρροή στην Τουρκία. Οι Η.Π.Α. επικεντρώθηκαν στη διατήρηση της ισορροπίας, προωθώντας τη διασυμμαχική συνεργασία, ενώ η Ε.Σ.Σ.Δ. έτεινε προς σταθεροποίηση της διεθνούς ασφάλειας¹³¹. Όμως, όπως σημείωνε ο Xydis η αναφορές στην Ελλάδα ήταν περιορισμένες στην Γιάλτα¹³².

Όμως, σημαντική ήταν η διαμορφωμένη πλέον αμερικανική θέση που εκφράστηκε μετά την διάσκεψη της Γιάλτας για συμμετοχή στις διεθνείς εξελίξεις στον μεταπολεμικό κόσμο, στα πλαίσια της διασυμμαχικής και πολυμερούς συνεργασίας, σημειώνοντας ότι η πρόσφατη διάσκεψη *‘[...]θα έπρεπε να σημάνει το τέλος του συστήματος της μονομερούς δράσης, της αποκλειστικής συμμαχίας, των σφαιρών επιρροής, των ισορροπιών ισχύος[...]*’¹³³. Συμπεράσματα, σαφώς διαφοροποιημένα από τις προσεγγίσεις της βρετανικής και σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής. Ο Xydis θεωρούσε την αμερικανική οπτική ανεδάφικη, καθώς η σοβιετική πίεση στην Τουρκία εντεινόταν, επικαλούμενος τις προπολεμικές σοβιετικές διεκδικήσεις στα Στενά και την προειδοποίηση του Αμερικανού πρέσβη στην Άγκυρα E. Wilson προς τον πρόεδρο Truman για το ενδεχόμενο αποκήρυξης της συνθήκης του Montreux από την Ε.Σ.Σ.Δ.¹³⁴. Επιχειρούνταν λοιπόν από η συγκρότηση μιας αφήγησης κλιμακούμενης ανασφάλειας για την Τουρκία και την Ελλάδα, την στιγμή που οι Η.Π.Α. αποδέχονταν τον διεθνή τους ρόλο.

Τελικά, Ο Xydis ανέδειξε τα στρατηγικά και οικονομικά συμφέροντα των Η.Π.Α. στη Μεσόγειο, εστιάζοντας στην εξασφάλιση των πετρελαϊκών πόρων της Μέσης Ανατολής, κυρίως μέσω της Σαουδικής Αραβίας¹³⁵. Η εμπειρία του πολέμου τόνισε την ανάγκη στρατηγικής επάρκειας καυσίμων, επιτυγχάνοντας αμερικανική επιρροή μέσω συμφωνιών¹³⁶. Ταυτόχρονα, η αμερικανοσοβιετική οικονομική συνεργασία πάγωνε, επηρεασμένη και από τον Truman¹³⁷, ενώ η

¹²⁹ Ο. π., σ. 70.

¹³⁰ Ο. π., σ. 71.

¹³¹ Ο. π., σ. 72.

¹³² Ο. π., σ. 73.

¹³³ Ο. π., σ. 74.

¹³⁴ Ο. π., σ. 76.

¹³⁵ Ο. π., σ.σ. 77-78.

¹³⁶ Ο. π., σ.σ. 78-79.

¹³⁷ Ο. π., σ. 79-81.

μεταπολεμική αμερικανική πολιτική κλιμάκωνε και ανταγωνιζόταν την Ε.Σ.Σ.Δ.¹³⁸. Συνολικά, ο Χydis ανέλυε τις εξελίξεις με αντικομμουνιστικά κριτήρια, ερμηνεύοντάς τις εκ του αποτελέσματος. Προωθούσε μια νομοτελειακή θεώρηση της έναρξης του Ψυχρού Πολέμου, με Ελλάδα και Τουρκία στο επίκεντρο, υποστηρίζοντας την αναγκαιότητα του δόγματος Truman.

Η προσέγγιση του Β. Κόντη εστίαζε στις σχέσεις της Ελλάδας με τις Η.Π.Α. ως τμήμα της σχέσης της χώρας με τους δυτικούς μεγάλους συμμάχους¹³⁹. Το αρχειακό υλικό που εξετάζονταν προερχόταν κυρίως από τα αμερικανικά αρχεία και τα διαθέσιμα εκείνη την περίοδο ελληνικά αρχεία, χωρίς να περιλαμβάνονται τα αρχεία του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών, πιθανότατα λόγω αντικειμενικών περιορισμών διαθεσιμότητας. Στην ανάλυση του ο Κόντης αναγνωρίζει τις αντιθέσεις στην εσωτερική πολιτική κατάσταση της Ελλάδας και την επιρροή της Μ. Βρετανίας, η οποία ασκούσε χειραγώγηση. Παράλληλα, τονίζει ότι οι αμερικανικοί και σοβιετικοί παράγοντες, σε γεγονότα όπως η καταστολή του κινήματος της Μ. Ανατολής, στήριξαν τις βρετανικές ενέργειες και παρέμειναν αμέτοχοι.¹⁴⁰, ενώ καταγραφόταν με ακρίβεια η βρετανοσοβιετική διαπραγμάτευση για το ζήτημα των σφαιρών επιρροής και η αμερικανική αποστασιοποίηση, προκρίνοντας την διασυμμαχική συνεργασία¹⁴¹. Παρατηρούταν μάλιστα, η μεταβολή στη βρετανική στάση από τον Αύγουστο του 1944, όταν μετά τις διαπραγματεύσεις με την Ε.Σ.Σ.Δ. για τον έλεγχο των Βαλκανίων, οι Αμερικανοί πέρασαν από τη συναίνεση στην ανοχή των βρετανικών χειρισμών στην Ελλάδα¹⁴², ενώ αναφερόταν στην παραχώρηση μεταγωγικών μέσων στη Βρετανία, χωρίς περαιτέρω αμερικανική στρατιωτική εμπλοκή¹⁴³.

Παράλληλα εξετάζονταν ο προβληματισμός στελεχών του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών και κυρίως του Charles E. Bohlen σχετικά με τις επερχόμενες συνομιλίες του Οκτωβρίου 1944 στην Μόσχα μεταξύ Βρετανών και σοβιετικών, χωρίς αμερικανική συμμετοχή. Όπως σημείωνε ο Κόντης, η πλήρης αμερικανική απουσία θα έδινε το μήνυμα της αποχής των Η.Π.Α. από τις διεθνείς εξελίξεις, οπότε επιλέχθηκε η συμμετοχή του Harriman ως παρατηρητή¹⁴⁴.

Η απελευθέρωση και η βρετανική στρατιωτική αποστολή προσεγγιζόταν από τον Κόντη βάσει των σχεδιασμών του Churchill για σύγκρουση με το Ε.Α.Μ.¹⁴⁵, ενώ περιγράφονταν τα

¹³⁸ Ο. π., σ. 82-83.

¹³⁹ Κόντης Β. *Αγγλοαμερικανική πολιτική και το ελληνικό πρόβλημα: 1945-1949* (Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1986).

¹⁴⁰ Ο. π., σ. 23.

¹⁴¹ Ο. π., σσ. 24-29.

¹⁴² Ο. π., σ.σ. 32-33.

¹⁴³ Ο. π., σ. 33.

¹⁴⁴ Ο. π., σ.σ. 35-36.

¹⁴⁵ Ο. π., σ. 40.

Δεκεμβριανά εστιάζοντας στις ελληνοβρετανικές σχέσεις. Αντίθετα, αναφερόταν η αντίδραση της αμερικανικής κοινής γνώμης και του Κογκρέσου τονίζοντας ότι *‘[...]κατηγόρησε τους Βρετανούς για ιμπεριαλισμό και προδοσία των δημοκρατικών ιδεωδών.’* με το Κογκρέσο να απαιτεί παρέμβαση της κυβέρνησης για την δίκαιη μεταχείριση της Ελλάδας¹⁴⁶.

Ακόμα, αναφερόταν στις αντιδράσεις για τις δηλώσεις του Stettinius, όπως και στην διαταγή του Ernest King για την ανάκληση χρήσης των αμερικανικών μεταγωγικών από τις βρετανικές δυνάμεις, που τελικά αναιρέθηκε με ενέργειες τους H. Hopkins¹⁴⁷. Στην επικοινωνία του Churchill με τον Hopkins, ασκούταν πίεση για να αποσπαστεί η δημόσια υποστήριξη του Roosevelt και να αντιστραφεί με το κλίμα μετά τις δηλώσεις του Stettinius. Όμως, ο Hopkins παρέμενε αμετακίνητος, καθώς όπως σημείωνε ο Κόντης, δήλωσε ότι *‘Η κοινή γνώμη στρέφεται εναντίον σας ολοένα και περισσότερο. Δεν ξέρω τι έχουν να πουν δημόσια ο Πρόεδρος ή ο Stettinius, αλλά πρέπει ο ένας ή και οι δύο τους να δηλώσουν με σαφήνεια την πρόθεση να κάνουμε ότι μπορούμε για να εξασφαλίσουμε έναν ελεύθερο και ασφαλή κόσμο.’*¹⁴⁸. Ο Κόντης συσχέτιζε εύστοχα τις κρίσεις της αμερικανικής διοίκησης με τις εκφράσεις του Τύπου, αναφερόμενος στην αρθρογραφία του Drew Pearson σχετικά με τις οδηγίες του Churchill προς τον Scobie για την αμείλικτη καταστολή της εξέγερσης προκαλώντας αντιδράσεις στην αμερικανική κοινή γνώμη και την κινητοποίηση του διευθυντή του O.S.S. Donovan, που απευθύνθηκε στον Hopkins διαμαρτυρόμενος για την βρετανική πολιτική και συνιστώντας την τοποθέτηση του Roosevelt¹⁴⁹. Όμως, ο Stettinius επανερχόταν με υπόμνημα του προς τον Roosevelt εστιάζοντας στην πολιτική επίλυση της κρίσης και τις διαπραγματεύσεις¹⁵⁰.

Η άφιξη του Churchill στην Αθήνα και η απόπειρα εξεύρεσης πολιτικής λύσης ερμηνεύτηκε από τον Παρτσαλίδη ως ένδειξη αποδυνάμωσης της Βρετανίας υπό την πίεση Ε.Σ.Σ.Δ. και Η.Π.Α.¹⁵¹ και όπως σημείωνε ο Κόντης η κομμουνιστική ηγεσία υπερεκτίμησε τον ρόλο των διεθνών πιέσεων, αγνοώντας τη μεταβλητότητα της κοινής γνώμης των συμμαχικών χωρών. Από την επίσκεψη του Churchill προέκυψε η αμερικανική πολιτική στήριξη μέσω της

¹⁴⁶ Ο. π., σ.σ. 46-47.

¹⁴⁷ Ο. π., σ.σ. 47-48.

¹⁴⁸ Ο. π., σ. 48.

¹⁴⁹ Ο. π., σ. 49.

¹⁵⁰ Ο. π.

¹⁵¹ Ο. π., σ. 54.

πρεσβείας στην Ελλάδα, μετά την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων και τη συγκρότηση νέας κυβέρνησης, με τις Η.Π.Α. να επικεντρώνονται στη μεταπολεμική ανασυγκρότηση¹⁵².

Συνολικά, ο Κόντης αναγνώρισε τη διεθνή διάσταση των Δεκεμβριανών ως μέρος των περιφερειακών ενδοσυμμαχικών ανταγωνισμών, χωρίς να θεωρεί τα αποτελέσματα της σύγκρουσης καθοριστικά. Επισήμανε τη χρονική σύμπτωση της συμφωνίας της Βάρκιζας με τη διάσκεψη της Γιάλτας, όπου η αμερικανική εξωτερική πολιτική υποστήριξε τη διεθνή συνεργασία¹⁵³. Παράλληλα, οι εντάσεις και οι ανταγωνισμοί μεταξύ των Μεγάλων Συμμάχων κλιμακώνονταν¹⁵⁴. Στην Ελλάδα, η αδυναμία της κυβέρνησης Πλαστήρα οδήγησε στην απόφαση των Βρετανών να τον αντικαταστήσουν, με τις Η.Π.Α. να παραμένουν σε ρόλο παρατηρητή¹⁵⁵. Μάλιστα, ο Stettinius δήλωνε στον τύπο ότι *‘[...]δεν ζητήθηκε η γνώμη των Η.Π.Α. για την κυβερνητική αυτή αλλαγή.’* προκαλώντας παρερμηνείες, καθώς η δήλωσή του για την αμερικανική στάση ως παρατηρητή θεωρήθηκε ως κριτική στις βρετανικές παρεμβάσεις¹⁵⁶.

Σταδιακά Από το καλοκαίρι του 1945, οι Η.Π.Α. παρακολουθούσαν στενότερα τις εξελίξεις στην Ελλάδα, εστιάζοντας στην ανοικοδόμηση¹⁵⁷. Θεωρούσαν ότι η Ελλάδα βρισκόταν στρατηγικά κοντά στη Βρετανία και επαναβεβαίωναν τη θέση τους για την αποχή από παρεμβάσεις στα εσωτερικά της, αναλύοντας παράλληλα τη στρατηγική της θέση στη Μεσόγειο. Προβλέπονταν η αποστολή παρατηρητών για τις επερχόμενες εκλογές και το δημοψήφισμα¹⁵⁸. Όμως, με αφορμή την αποστολή παρατηρητών εκδηλώθηκε ενεργό ενδιαφέρον από τις Η.Π.Α., ενώ διαφώνησαν με την Ε.Σ.Σ.Δ.¹⁵⁹. Ο Κόντης αναγνώρισε την αυξημένη εμπλοκή των Η.Π.Α., με την ανακοίνωση του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών για την αποστολή παρατηρητών στις εκλογές ελληνικές εκλογές¹⁶⁰.

Οι πολιτικές εξελίξεις του υπόλοιπου έτους εστίαζαν στις διαφωνίες για τον χρόνο διεξαγωγής των εκλογών και του δημοψηφίσματος¹⁶¹ και σε ζητήματα της ανοικοδόμησης σχετικά με την U.N.R.R.A. και τις επενδύσεις¹⁶². Ο Κόντης παρατηρούσε ότι, *‘η αμερικανική άποψη ήταν*

¹⁵² Ο. π., σ. 55.

¹⁵³ Ο. π., σ.σ. 67, 70.

¹⁵⁴ Ο. π., σ. 68-70.

¹⁵⁵ Ο. π., σ. 71.

¹⁵⁶ Ο. π., σ. 72.

¹⁵⁷ Ο. π., σ. 73.

¹⁵⁸ Ο. π., σ.σ. 63-74.

¹⁵⁹ Ο. π., σ. 75.

¹⁶⁰ Ο. π., σ. 77.

¹⁶¹ Ο. π., σ.σ. 82-83.

¹⁶² Ο. π., σ. 86.

ότι επιπλέον δάνεια και πιστώσεις εξαρτιόνταν από την ικανότητα της ελληνικής οικονομίας να αποκαταστήσει την πολιτική και οικονομική σταθερότητα της χώρας. ’’, κάτι που συμμεριζόταν και ο Truman¹⁶³, ενώ διευκρίνιζε ότι έως το τέλος του έτους η χορήγηση δανείων από τις Η.Π.Α. προς την Ελλάδα είχε μετατραπεί σε μέσο άσκησης πίεσης και ελέγχου¹⁶⁴. Συνολικά, ο Κόντης προσέγγιζε την σταδιακή μεταβολή της στάσης των Η.Π.Α. σημειώνοντας την εντεινόμενη εμπλοκή στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας, παράλληλα με την επιβεβαίωση μοτίβων της περιόδου όπως η αποφυγή ενεργής πολιτικής παρέμβασης και η έμφαση στην ανοικοδόμηση.

Την θέση της Ελλάδας στο επίκεντρο των σχέσεων μεταξύ Η.Π.Α. και Βρετανίας προσέγγισε ο R. Frazier στην μελέτη *Anglo-American Relations With Greece: The Coming Of The Cold War 1942-47*, βασιζόμενος σε βρετανικές και αμερικανικές πηγές, αλλά και την διεθνή βιβλιογραφία εστιάζοντας στην βρετανική προσέγγιση και δευτερευόντως στις ελληνικές πολιτικές δυνάμεις οδεύοντας προς τον ψυχρό πόλεμο¹⁶⁵. Συνολικά, η μελέτη του παρουσιάζει ομοιότητες με αυτή του Β. Κόντη στο θέμα των ελληνοαμερικανικών σχέσεων, ενώ στην προσέγγιση του Frazier διακρίνονται σημεία εστίασης, όπως συμμαχικές διασκέψεις των Η.Π.Α. με την Βρετανία. Πρόσθετα, υιοθετούνται κοινότοπες αυθαίρετες αντικομμουνιστικές οριοθετήσεις όπως το σχήμα των τριών γύρων και της απόπειρας του Ε.Α.Μ. να καταλάβει την εξουσία. Τελικά, οι θέσεις των δύο μεγάλων δυτικών συμμάχων παρατίθεντο σε αντιπαραβολή και εντός του σχήματος δράσης-αντίδρασης, χωρίς να προκύπτει μια συνθετική προσέγγιση.

Αναφορικά με τα γεγονότα της Μέσης Ανατολής το 1943 ο Frazier βασιζόταν στην επικοινωνία μεταξύ των Βρετανών και Αμερικανών αξιωματούχων για το ζήτημα της μοναρχίας στην Ελλάδα. Η αμερικανική θέση στο ζήτημα ήταν η απάντηση στην δημόσια τοποθέτηση του Churchill την 31^η Αυγούστου 1943 σχετικά με την στήριξη της μοναρχίας στην Γιουγκοσλαβία και Ελλάδα. Από αμερικανικής πλευράς τους προβληματισμούς του εξέφρασε ο βοηθός υπουργός εξωτερικών Adolf Berle με υπομνήματα προς τον υπουργό εξωτερικών C. Hull¹⁶⁶. Η αμερικανική απάντηση ισορροπούσε τις ελληνικές λαϊκές προσδοκίες και την βρετανική υποστήριξη προς την μοναρχία εκφράζοντας την ελπίδα για επίλυση του πολιτειακού μετά από δημοψήφισμα¹⁶⁷.

Συνεχίζοντας ο Frazier κατέληγε στην επίκληση του απατηλού σχήματος των τριών

¹⁶³ Ο. π., σ. 95.

¹⁶⁴ Ο. π., σ. 97.

¹⁶⁵ Frazier, R. *Anglo-American relations with Greece: The coming of the Cold War, 1942-47* (New York: Columbia University Press, 1991).

¹⁶⁶ Ibid. p. 28.

¹⁶⁷ Ibid. p. 29.

κύκλων διεκδίκησης της εξουσίας από το E.A.M. με πρώτο γύρο την αντίσταση και το κίνημα της Μέσης Ανατολής, διανθισμένο με τις επιμέρους βρετανικές αντιδράσεις¹⁶⁸. Ο Frazier διαπίστωνε ακόμα την ατυχή έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των Αμερικανών και Βρετανών ηγετών για τα ελληνικά ζητήματα, χωρίς να εξετάζεται το ενδεχόμενο μιας ακηδεμόνευτης προσέγγισης που θα άφηνε τον ελληνικό λαό να διαχειριστεί τα εσωτερικά του ζητήματα¹⁶⁹. Παρατηρούνταν επίσης, οι αμερικανικές δυσκολίες στην διαμόρφωση μιας επαρκούς απάντησης, εν μέσω αντικατάστασης του Kirk από τον MacVeagh¹⁷⁰, όπως και η αμερικανική μεταστροφή στην στήριξη του ενδεχόμενου επιστροφής του Γεώργιου Β' πριν από την διάσκεψη της Τεχεράνης, ενώ βρετανική διπλωματία παρουσιάζεται αιφνιδιασμένη και αποευθυγραμμισμένη¹⁷¹. Ο Frazier σημείωνε σχετικά, ότι *“[...]τις πραγματικές απόψεις του Ρούσβελτ για την ελληνική πολιτική, προτείνεται ότι είχε μόνο μια αόριστη κατανόηση και ελάχιστο ενδιαφέρον.”*, αποδεχόμενος παράλληλα τις βρετανικές κατευθύνσεις και στοχεύσεις¹⁷². Επομένως, το συμβάν αποδιδόταν στην έλλειψη συγχρονισμού με την πιο πρόσφατη βρετανική θέση, ενώ η συνολική ανάλυση των αμερικανικών κινήσεων της περιόδου βασίζονταν εν μέρει υποθετικά σενάρια¹⁷³.

Όμως, ο Frazier επέκρινε τον O.S.S. για τον ρόλο του στην επίτευξη της συμφωνίας της Πλάκας τον Φεβρουάριο του 1944, σημειώνοντας την διάσταση προσεγγίσεων στον O.S.S. με τμήματα που στηρίζαν ενεργά την συμφωνία ειρήνευσης μεταξύ των αντάρτικων οργανώσεων, αλλά και το παράδειγμα του ταγματάρχη Gerald Wines που στοιχήθηκε με τον Woodhouse.¹⁷⁴

Συνεχίζοντας, αντιπαραβάλλονταν οι επικοινωνίες του Churchill με τον Roosevelt κατά το μοτίβο του συγγραφέα¹⁷⁵. Παράλληλα, η προσέγγιση του ζητήματος της διαπραγμάτευσης σφαιρών επιρροής χαρακτηριζόταν από γενικευμένη αναποφασιστικότητα για τα αποτελέσματα της διαρρύθμισης, καταλήγοντας στο ενδεχόμενο να ήταν ανώφελη για την βρετανική πολιτική στην Ελλάδα, δίνονταν ελευθερία κινήσεων στην Ε.Σ.Σ.Δ. στην ανατολική Ευρώπη ή να έσωσε την Ελλάδα από σοβιετική εισβολή. Αντίστοιχα, αμφισημία εκφράζεται για την στάση των Η.Π.Α., σημειώνοντας την μάλλον αδιάφορη στάση του Roosevelt, ταυτόχρονα με την επίσημη δημόσια διαφωνία του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών του και του Hopkins για τις σφαίρες επιρροής

¹⁶⁸ Ibid. pp. σ. 31-36.

¹⁶⁹ Ibid. p. 37.

¹⁷⁰ Ibid. pp. 37-39.

¹⁷¹ Ibid. pp. 39-41.

¹⁷² Ibid. p. 42.

¹⁷³ Ibid. pp. 41-43.

¹⁷⁴ Ibid. p. 50.

¹⁷⁵ Ibid. p. 53.

στα Βαλκάνια. Επομένως, ο συγγραφέας εστίαζε σε μια υπόθεση εργασίας, αν και αναδεικνυε πολλαπλά επίπεδα λήψης αποφάσεων εντός της αμερικανικής διοίκησης¹⁷⁶.

Η επερχόμενη απελευθέρωση παρουσιάστηκε ως ζήτημα διαχείρισης αρμοδιοτήτων μεταξύ Βρετανίας και Η.Π.Α. Το ενδεχόμενο παρουσίας αμερικανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα αντί των βρετανικών προωθήθηκε από τον MacVeagh, αλλά απορρίφθηκε από τον Roosevelt, παρά τη θετική στάση αξιωματούχων του State Department¹⁷⁷. Ο Frazier παραδεχόταν ότι το ζήτημα εξετάστηκε από τον Roosevelt και τον Hull, που αποφάσισαν ότι η αμερικανική αποστολή στα Βαλκάνια είχε ως στόχο τη διανομή βοήθειας και όχι την παρουσία στρατευμάτων κατοχής, απογοητεύοντας τον MacVeagh¹⁷⁸. Η ανάλυση της αμερικανικής αποφυγής στρατιωτικής παρουσίας στην Ελλάδα βασίστηκε σε υποθέσεις, ενώ σχετικά με την παροχή βοήθειας παρατέθηκαν περιορισμένα στοιχεία για τη συμμαχική συνδρομή μέσω της U.N.R.R.A. και του A.M.L. (Allied Military Liaison)¹⁷⁹. Η ανάλυση της αμερικανικής αποφυγής της στρατιωτικής παρουσίας στην Ελλάδα δεν τεκμηριωνόταν επαρκώς, ενώ για την συμμαχική συνδρομή στην Ελλάδα από την U.N.R.R.A. και τον AML παρατίθεντο λιγοστά στοιχεία.

Ακόμα, εξεταζόταν το ζήτημα της παροχής μεταγωγικών για τη μεταφορά βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα, την περίοδο κορύφωσης των πολεμικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη. Τα επίμονα αιτήματα του Churchill αντιμετωπίστηκαν αποστασιοποιημένα από τον Roosevelt, προκαλώντας εντάσεις και προειδοποιήσεις εκ μέρους του Βρετανού ηγέτη. Τελικά, η αμερικανική συναίνεση δόθηκε με τον όρο του πλήρους διαχωρισμού του ρόλου των Η.Π.Α. από το βρετανικό εκστρατευτικό σώμα, ενώ ο αριθμός των Αμερικανών στρατιωτικών που στάλθηκαν στην Ελλάδα περιορίστηκε στη διανομή βοήθειας. Παράλληλα, μεταβολές καταγράφηκαν μεταβαίνοντας από το συμμαχικό AML στο ML (Military Liaison) με αποστολή την διανομή βοήθειας, ορίζοντας αναπληρωτή διοικητή του ML τον ταξίαρχος Percy Sadler¹⁸⁰.

Τα γεγονότα των Δεκεμβριανών προσεγγίζονταν υπό το κοινότοπο αντικομμουνιστικό πρίσμα του *“δεύτερου γύρου”*¹⁸¹, ενώ ο αμερικανικό ρόλος έχει οριακή παρουσία αναφέροντας την προετοιμασία υπομνήματος από το State Department προς τον Roosevelt με προτάσεις για την παραίτηση του Παπανδρέου και σχηματισμό αντιβασιλείας, που όμως δεν εστάλη, εκφράζοντας

¹⁷⁶ Ibid. pp. 56-57.

¹⁷⁷ Ibid. p. 60.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ο. π.

¹⁸⁰ Ο. π., σ.σ. 61-62.

¹⁸¹ Ο. π., σ. 62.

την εκτίμηση ότι οφειλόταν στις αντιδράσεις που προκάλεσαν οι δηλώσεις του Stettinius για την Ιταλία¹⁸². Η αμερικανική στάση τελικά επανεξετάζεται στο περιοριστικό πλαίσιο της απάντησης στις βρετανικές ενέργειες, διαπιστώνοντας αρχικά ότι *‘Η αμερικανική στάση απέναντι στα προβλήματα της Ελλάδας τον Δεκέμβριο του 1944 δεν ήταν καθόλου βοηθητική.’*, εστιάζοντας στην εχθρική στάση του ξένου Τύπου προς την βρετανική καταστολή και την φιλο-Ε.Α.Μ.ική του στάση¹⁸³. Πρόσθετα, σημείωνε ότι *‘Η αμερικανική κυβέρνηση κατέστησε αμέσως σαφές ότι δεν υποστήριζε τις βρετανικές ενέργειες στην Ελλάδα’*, υπενθυμίζοντας τις δηλώσεις του Stettinius στην ευρωπαϊκή μετάδοση του αμερικανικού ραδιοφώνου την 3^η Δεκεμβρίου, όπου εκφραζόταν συμπάθεια για τις προσδοκίες των αντιστασιακών και αντιφασιστικών κινημάτων στις απελευθερωμένες χώρες¹⁸⁴, που ο συγγραφέας θεωρούσε λάθος. Ακολούθησαν οι δηλώσεις του Stettinius για το ζήτημα της Ιταλίας και η άποψη ότι αφορούσαν και την Ελλάδα, ενώ ο Frazier, σημείωνε ότι *‘[...]περιείχε μια γενική δήλωση που αντανakλούσε τις αρχές του Ατλαντικού Χάρτη, κατά την οποία οι Αμερικανοί ανέμεναν ότι οι νεοαπελευθερωμένες χώρες θα έπρεπε να έχουν τη δυνατότητα να επεξεργαστούν τις επιθυμητές μορφές διακυβέρνησης χωρίς εξωτερική παρέμβαση.’*¹⁸⁵

Σχετικά αναφέρονταν οι βρετανικές αντιδράσεις και τα αμερικανικά επιχειρήματα. καταλήγοντας οι δύο πλευρές ότι επρόκειτο περί παρεξήγησης και ζητήματος διατυπώσεων. Όμως, ο Frazier υποστήριζε ότι *‘[...]τα αμερικανικά αρχεία δείχνουν ότι η δήλωση εγκρίθηκε από τρεις ανώτερους αξιωματούχους του υπουργείου εξωτερικών και ότι ο Stettinius την είχε μελετήσει προσεκτικά λόγω πιθανών ενοχλητικών ερωτήσεων.’* Πρόσθετα, σχολίαζε ότι ο αρχηγός του αμερικανικού γενικού επιτελείου ναύαρχος Leahy *‘[...]επιβεβαίωσε στα απομνημονεύματά του ότι η δήλωση αυτή ήταν μια σκόπιμη ανακοίνωση της αμερικανικής πολιτικής σε σχέση τόσο με την Ιταλία όσο και με την Ελλάδα’*.¹⁸⁶ Η αμερικανική αντίθεση εκφραζόταν από τον Stettinius στον Βρετανό πρεσβευτή στις Η.Π.Α., κατηγορώντας την Βρετανία για *‘νεοαποκοικιοκρατία’*¹⁸⁷.

Οι διευκρινιστικές δηλώσεις του Stettinius όπως ανέφερε ο Frazier, παγίωναν το ρήγμα με την Βρετανία και αποστασιοποιούσαν τις Η.Π.Α., δημιουργώντας διλήμματα όπως αναφέρεται στον Kirk για τον ρόλο των Η.Π.Α. στην διανομή βοήθειας. Παράλληλα, τα συγχαρητήρια

¹⁸² Ο. π., σ. 63.

¹⁸³ Ο. π., σ. 66.

¹⁸⁴ Ο. π., σ. 66.

¹⁸⁵ Ο. π., σ. 67.

¹⁸⁶ Ο. π.

¹⁸⁷ Ο. π.

μηνύματα των Hopkins και Forrestal για την ομιλία του Churchill στην βρετανική βουλή θεωρήθηκε ατεκμηρίωτα ότι στόχευαν στον κατευνασμό των βρετανικών αντιδράσεων.¹⁸⁸ Ακολουθούσε η απολογητική επικοινωνία του Roosevelt, όπου επικαλούταν κατανόηση για τις βρετανικές δυσκολίες, αλλά και περιορισμούς στην πολιτική παράδοση των Η.Π.Α.¹⁸⁹

Η περίπτωση της διαταγής του ναυάρχου King για την διακοπή χρήσης των αμερικανικών μεταγωγικών από τις βρετανικές δυνάμεις, σχολιάζεται σημειώνοντας ότι *“Ήταν σαφές ότι οι Βρετανοί είχαν την εξουσία να χρησιμοποιήσουν τα πλοία και ότι ο King παραβίαζε το σύστημα των Συνδυασμένων Επιτελείων στο θέατρο της Μεσογείου.”*¹⁹⁰ Επομένως, η ανάκληση της διαταγής μετά από ενέργειες του Hopkins θεωρούταν διορθωτική κίνηση.

Πρόσθετα, ο Frazier αναφερόταν στην στάση του MacVeagh μετά το ξέσπασμα των συγκρούσεων ως αποστασιοποιημένη από την βρετανική επέμβαση μέχρι του σημείου, που όπως αναφερόταν από τον Macmillan *“[...]Ο MacVeagh αρνήθηκε να επιτρέψει στους Βρετανούς στρατιώτες να πιούν από το πηγάδι του, παρόλο που οι Αμερικανοί έτρωγαν βρετανικά συσσίτια.”*¹⁹¹, ενώ συνολικά η στάση των Η.Π.Α. συνοψιζόταν στην φράση του MacVeagh *“Δεν εμπλεκόμαστε”*¹⁹². Ακόμα, σημειώνονταν οι προτάσεις του Roosevelt προς τον Churchill την 13^η Δεκεμβρίου 1944 για επιστροφή μόνο μετά από δημοψήφισμα και συγκρότηση αντιβασιλείας, αποτελούσαν υπαναχώρηση στις θέσεις υποστήριξης που υποτίθεται ότι εξέφρασε το 1943 προς τον Γεώργιο Β’¹⁹³, παραβλέποντας την ανεξακρίβωτη βασιμότητα των πρότερων ισχυρισμών και τις επικρατούσες μεταβολές¹⁹⁴. Τελικά, οι δύο δυνάμεις συνέκλιναν στο ζήτημα της μοναρχίας και επικοινωνώντας με τον Γεώργιο Β’ επιτεύχθηκαν αποτελέσματα. Όμως, η αμερικανική διαφοροποίηση παρέμενε κατά τον Frazier και επέτρεψε την επιβίωση του κομμουνιστικού κινήματος στην Ελλάδα και οδήγησε στην αμερικανική επέμβαση με το δόγμα Truman.

Συνολικά σημεία κριτικής του Frazier για την αμερικανική πρόσληψη της Ελλάδας κατά τον πόλεμο και τα Δεκεμβριανά, εστιάζουν στην αμερικανική άγνοια, που οδηγούσε αδυναμία κατανόησης των βρετανικών προτεραιοτήτων και της στρατηγικής θέσης της Ελλάδας. Μάλιστα, υπογραμμιζόταν ότι συνολικά η ασκούμενη εξωτερική πολιτική του Roosevelt και του Hull είχαν

¹⁸⁸ Ο. π., σ. 68.

¹⁸⁹ Ο. π.

¹⁹⁰ Ο. π.

¹⁹¹ Ο. π., σ. 69.

¹⁹² Ο. π.

¹⁹³ Ο. π., σ.σ. 69-70.

¹⁹⁴ Ο. π.

ορατούς περιορισμούς, που επιχειρούσαν να διορθώσουν οι αξιωματούχοι του State Department Foy Kohler και Wallace Murray προτείνοντας να ασκηθεί πίεση στον Γεώργιο Β', ώστε να δεσμευτεί για το πολιτειακό, προειδοποιώντας για το ενδεχόμενο σύγκρουσης με το Ε.Α.Μ., που όπως διευκρίνιζε, η αντίληψη τους εδραζόταν στις αναφορές του MacVeagh¹⁹⁵.

Πρόσθετα, σημειωνόταν ότι η Roosevelt ασκούσε εξωτερική πολιτική χωρίς διαβούλευση με το υπουργείο εξωτερικών, βασιζόμενος στις κρίσεις του και του στενού του συμβούλου, όπως ο Lehey και ο Hopkins¹⁹⁶. Οι διαπιστώσεις του Frazier κινούνταν στην σωστή κατεύθυνση, αν και γενικεύονταν συμπεράσματα που προέκυψαν από περιορισμένα δεδομένα. Παράλληλα, εξερευνόταν το ερώτημα για των εναλλακτικών σεναρίων, δηλαδή μία αυστηρότερη θέση προς την μοναρχία, αν θα αποδυνάμωνε το Ε.Α.Μ. και απέτρεπε την σύγκρουση, που συνέδεε αβάσιμα με μία αμερικανική εκστρατευτική δύναμη στην Ελλάδα¹⁹⁷. Επομένως, η σύγκρουση των Δεκεμβριανών προσλαμβάνονταν ως το δεύτερο μέρος μιας κομμουνιστικής τριλογίας, άρα δεν σηματοδοτούσε κρίσιμες μεταβολές, ενώ η προσλαμβανόμενη συνέχεια της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής μετά την Βάρκιζα και την Γιάλτα ήταν αναμενόμενη. Παρέμεναν, λοιπόν ουδέτερες οι Η.Π.Α. στην στάση τους προς την Ελλάδα, ενώ ενίσχυαν την παρουσία τους διεθνώς.

Μία διαφορετική προσέγγιση επιχειρούσε ο Β. Μαθιόπουλος στο έργο *Ο Δεκέμβριος του 1944*, που συνέγραψε με βάση πολύχρονη αρχειακή έρευνα σε πλήθος αρχείων¹⁹⁸, εστιάζοντας στην των Η.Π.Α. κατά τα Δεκεμβριανά, τις διαφοροποιήσεις της και τις βρετανικές αντιδράσεις¹⁹⁹. Από την αποστασιοποίηση των Η.Π.Α. σχετικά με τον διαμοιρασμό σφαιρών επιρροής στα Βαλκάνια²⁰⁰ έως τις δηλώσεις του Stettinius για την πολιτική μη παρέμβασης των Η.Π.Α. στις κυβερνήσεις συμμαχικών χωρών²⁰¹, οι αμερικανικές εκδηλώσεις αποτελέσαν σημείο τριβής με την Βρετανία. Ο Μαθιόπουλος τόνιζε ότι οι βρετανικές πιέσεις σε περιπτώσεις όπως το Καλοκαίρι του 1944 ώθησαν τον Roosevelt στην λήψη αποφάσεων στήριξης της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής παρά την αντίθεση της κοινής γνώμης και των νομοθετικών σωμάτων²⁰². Αντίστοιχα, στα Δεκεμβριανά καταγράφηκε η μετατόπιση του Αμερικανού προέδρου σε θέσεις δημόσιας

¹⁹⁵ Ο. π., σ. 71.

¹⁹⁶ Ο. π., σ. 72.

¹⁹⁷ Ο. π., σ. 72.

¹⁹⁸ Μαθιόπουλος Β. *Ο Δεκέμβριος του 1944. 1944-1994 50 χρόνια, Ελβετικά και συμμαχικά διπλωματικά ντοκουμέντα* (Αθήνα: Λιβάνης 1994).

¹⁹⁹ Ο. π., σ. 199.

²⁰⁰ Ο. π., σ. 200.

²⁰¹ Ο. π., σ.σ. 201-202.

²⁰² Ο. π., σ.σ. 203-204.

στήριξης της Βρετανίας²⁰³. Ακόμα εξεταζόταν με συνδυαστικά στοιχεία η διαταγή ανάκλησης των αμερικανικών μεταγωγικών LST από τις βρετανικές δυνάμεις μετά από διαταγή του ναυάρχου E. King, που τελικά αντιστράφηκε από τον προεδρικό σύμβουλο Hopkins²⁰⁴.

Κρίσιμη για την κατανόηση της περιόδου και της διασύνδεσης των ελληνικών πολιτικών περιπλοκών με την εξωτερική πολιτική των μεγάλων δυνάμεων, κυριότερα της Βρετανίας είναι η μελέτη του P. Papastratis, *British policy toward Greece during second world war 1941-1944*, όπου εξετάζεται η περίοδος έως την απελευθέρωση²⁰⁵. Η ενδελεχής αρχειακή μελέτη σχετικά με την βρετανική εξωτερική πολιτική και τα ζητήματα της ελληνικής πολιτικής, όπως αυτά εξελίσσονταν στις συνθήκες του πολέμου, αναδείκνυαν αιχμές της περιόδου, που είχαν οδηγήσει σε πολλαπλές κρίσεις. Από την εξεταζόμενη στην μελέτη του Papastratis κρίση του ΒΕΣΜΑ έως τα Δεκεμβριανά. Οι επιμέρους προκλήσεις αναδείκνυαν και τον ρόλο των μεγάλων συμμάχων στην διαμόρφωση των εσωτερικών πολιτικών συνθηκών της Ελλάδας. Αναγνωρίζοντας τον κεντρικό ρόλο της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, εντοπίζονταν σημεία τομής με την αμερικανική εξωτερική πολιτική, όπου εκφραζόταν πολυμορφία προσεγγίσεων σε διαφορετικά θεσμικά επίπεδα άσκησης εξωτερικής πολιτικής σχετικά με το πολιτειακό.

Όπως σημείωνε, στο αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών κατά τον Μάρτιο του 1943, εκφράζονταν τεκμηριωμένες διαφωνίες σχετικά με τους αμερικανικούς χειρισμούς του πολιτειακού, που άφηναν ανοιχτό το ενδεχόμενο επιστροφής του Γεωργίου Β' στην Ελλάδα. Τονιζόταν μάλιστα, το ενδεχόμενο πρόκλησης εσωτερικής αναταραχής και αποξένωσης των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων από την Βρετανία, στρεφόμενες ταυτόχρονα προς την Ε.Σ.Σ.Δ.²⁰⁶.

Στην ίδια κατεύθυνση ο σύμβουλος του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών W. Murray επικοινωνήσε με την βρετανική πλευρά για το ζήτημα του δημοψηφίσματος, υπογραμμίζοντας τις συνέπειες που θα είχε στο εσωτερικό των Η.Π.Α., δεδομένης της πολιτικής ταυτότητας της ελληνοαμερικανικής κοινότητας²⁰⁷. Η βρετανική απάντηση στις αμερικανικές διευκρινιστικές ερωτήσεις, ήταν κυριότερα εστιασμένη στην εκφραστική προσαρμογή, χωρίς μετατοπίσεις που να προσφέρουν εγγυήσεις δημοκρατικής διευθέτησης του προβλήματος με δημοψήφισμα²⁰⁸.

²⁰³ Ο. π., σ.σ. 205-207.

²⁰⁴ Ο. π., σ.σ. 207-209.

²⁰⁵ Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941-1944* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984).

²⁰⁶ Ibid. pp. 101.

²⁰⁷ Ibid. pp. 101-103.

²⁰⁸ Ibid. pp. 102.

Όμως, το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών επέμενε τονίζοντας σε υπόμνημα του Ιουλίου 1943 την πολιτική τοποθέτηση του ελληνικού λαού σχετικά με την μοναρχία, συνιστώντας αποφυγή της όξυνσης των αντιθέσεων, που μπορούσαν να οδηγήσουν σ' έναν ελληνικό εμφύλιο²⁰⁹. Την 4^η Ιουλίου 1943, η μοναρχική δήλωση για δέσμευση διευθέτησης του πολιτειακού μετά από εκλογές για την ανάδειξη συντακτικής βουλής, οδήγησε παύση της εκατέρωθεν επιχειρηματολογίας. Το επόμενο διάστημα, κατά την διάσκεψη του Κεμπέκ καταγράφεται η ευθυγράμμιση Roosevelt και Churchill στην απεύθυνση τους προς τον Γεώργιο Β' για το πολιτειακό, καταλήγοντας στην αποδοχή της επιστροφής του στην Ελλάδα και την διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την οριστική επίλυση²¹⁰, ενώ αποσύρθηκαν και τα σχέδια για μία συμμαχική απόβαση στα Βαλκάνια, καθώς ήταν ενδεχόμενο να ενισχυθεί το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.²¹¹.

Βέβαια, αντιθέσεις εκδηλώνονταν στο αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών με τον αναπληρωτή υπουργό εξωτερικών των Η.Π.Α. -Assistant Secretary of State- A. Berle, να επισημαίνει στον Hull την επικράτηση αντιμοναρχικών αισθημάτων μεταξύ της πολυάριθμης ελληνοαμερικανικής κοινότητας, με θέσεις διατυπωμένες στις μεγαλύτερες εφημερίδες της, όπως ο Εθνικός Κήρυκας²¹². Τελικά, η εισήγηση του Hull για έκφραση μετριασμένης υποστήριξης προς τον εξόριστο μονάρχη, έγινε αποδεκτή καταλήγοντας στην έκφραση ελπίδας για την αποδοχή από τον ελληνικό λαό της βασιλικής δέσμευσης της 4^{ης} Ιουλίου για το θέμα. Αξιοσημείωτη ήταν η στάση του Roosevelt, καθώς στα τέλη του 1943, παραινούσε τον Γεώργιο Β' να αρνηθεί τις βρετανικές συστάσεις για μία νέα διακήρυξη παραμονής στο εξωτερικό έως την έκφραση της λαϊκής ετυμηγορίας, δεδομένων των συσχετισμών στην κατεχόμενη Ελλάδα²¹³. Ακόμα, η αμερικανική στάση σύγκλινε με την βρετανική σε συγκυρίες όπως η κυβερνητική κρίση του Καλοκαιριού του 1944 με την στήριξη του MacVeagh στον σχηματισμό κυβέρνησης από τον Παπανδρέου και των βρετανικών χειρισμών στην διάσκεψη του Λιβάνου²¹⁴.

Σχετικά με τον Ο.Σ.Σ., όπως επισήμαινε ο Papastratis η αποστολή των πρώτων αξιωματικών του στην Ελλάδα το Φθινόπωρο του 1943, ήταν και μια αυτοψία των συνθηκών που επικρατούσαν, ενώ η αποστολή ενισχύθηκε την Άνοιξη του 1944²¹⁵. Παράλληλα, η αμερικανική

²⁰⁹ Ibid. pp. 103.

²¹⁰ Ibid. pp. 109-110.

²¹¹ Ibid. pp. 144.

²¹² Ibid. pp. 110.

²¹³ Ibid. pp. 151.

²¹⁴ Ibid. pp. 175, 181.

²¹⁵ Ibid. pp. 104.

αποστολή παρέμεινε ανεξάρτητη και μυστική έως τον Ιούλιο του 1944, αποφεύγοντας ενδεχόμενες διενέξεις με τον βρετανικό S.O.E.²¹⁶. Ακόμα, τονιζόταν ότι οι ανώτεροι στρατιωτικοί σύνδεσμοι των Η.Π.Α. και της Βρετανίας στην Ελλάδα το Καλοκαίρι του 1944 είχαν συστήσει την καταχρηστική εφαρμογή της συμφωνίας της Πλάκας και των σχεδίων για αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων στην Ελλάδα για την καταστολή της ηγεσίας του Ε.Λ.Α.Σ.²¹⁷.

Αναφορικά με το ζήτημα του διαμοιρασμού σφαιρών επιρροής στα Βαλκάνια σύμφωνα με τις βρετανοσοβιετικές επιδιώξεις, κρίσιμη ήταν η αμερικανική διαφοροποίηση. Οι Η.Π.Α. παρέμεναν επιφυλακτικές και αποστασιοποιημένες, χωρίς να προβάλουν εμπόδια. Παράλληλα, ο ρόλος του Roosevelt ήταν καθοριστικός καθώς αποδέχτηκε τους προτεινόμενους βρετανοσοβιετικούς διακανονισμούς χωρίς προηγούμενη συνεννόηση με το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών²¹⁸. Συνολικά, η προσέγγιση του Papastatis παρουσίαζε και ανέλυε εύστοχα την βρετανική εξωτερική πολιτική προς την Ελλάδα, εξετάζοντας σχετιζόμενα ζητήματα, όπως η στάση των Η.Π.Α. σε κρίσιμα ζητήματα όπως το πολιτειακό. Η εξεταζόμενη περίοδος φωτίζει τα αίτια της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών, τις χρόνιες πολιτικές αντιθέσεις και εξωτερικές παρεμβάσεις.

Μεταξύ ιστορικής ανάλυσης και δημοσίευσης αρχειακών πηγών κινούταν η δημοσίευση της τρίτομης έκδοσης της Υπηρεσίας Διπλωματικού Ιστορικού Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, *η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου*, που αποτελούταν κυρίως από συλλογή δοκιμίων για την περίοδο 1943-1947, με έμφαση στο δόγμα Truman και την παροχή στήριξης από τις Η.Π.Α.²¹⁹. Στον δεύτερο τόμο της έκδοσης, περιλαμβάνεται περιορισμένη συλλογή εγγράφων του αρχείου, με εστίαση στην περίοδο από το 1945 και μετά και με έμφαση στην αρωγή και συνολικά της αμερικανική υποστήριξη προς την Ελλάδα²²⁰.

Συνολικά, οι υπάρχουσες μελέτες και δημοσιευμένες πηγές καλύπτουν σημαντικό μέρος των ερωτημάτων της έρευνας, όμως κρίνεται απαραίτητη η μελέτη με στην κατεύθυνση της επαναπροσέγγισης τους, την ανάδειξη νέων πηγών και την σύνθεση νέων συμπερασμάτων.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Ibid. p. 176.

²¹⁸ Ibid. pp. 198-199.

²¹⁹ Τομαή-Κωνσταντοπούλου Φ. (επιμ.). *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου* (Τόμοι 3). (Αθήνα: Καστανιώτης, 2002).

²²⁰ Ο. π., τ., σ.σ. 23-24, 27, 31, 36, 40-41, 43, 46, 50-51.

**Από την κατοχή και την αντίσταση στην Απελευθέρωση
(14^η Ιανουάριου 1943 – 12^η Οκτωβρίου 1944)**

“Πυκνοσπαρμένη παντιέρα! Σημαία των Αστεριών!

Μακρύς ακόμα ο δρόμος σου, μοιραία σημαία - μακρύς είναι ακόμα ο δρόμος σου, και

Στρωμένος με αιματοβαμμένο θάνατο,

Γιατί το έπαθλο που βλέπω στο τέλος είναι ο κόσμος,

*Όλα τα πλοία και τις ακτές του τις βλέπω συνυφασμένες με τα νήματά σου [...]*²²¹”

Η περίοδος από την συμμαχική διάσκεψη της Καζαμπλάνκα από την 14^η έως την 24^η Φεβρουαρίου 1943²²², όπου αποφασίστηκε η πολεμική προσπάθεια για την άνευ όρων παράδοση των δυνάμεων του άξονα Άξονα μέχρι την απελευθέρωση της Αθήνας την 12^η Οκτωβρίου 1944, που αποτέλεσε σταθμό στην απελευθέρωση της Ελλάδας από τον ναζισμό, παρουσιάζει κρίσιμα χαρακτηριστικά και σημαντικές εξελίξεις, που είναι σημαντικό να εξεταστούν.

²²¹ Whitman W., Thick-sprinkled bunting at Ansorge El. Fr., Lucas H. M., MacCoy F. R., Tower Maclean D. (Edit.) *Prose and poetry of America* (New York: The L. W. Singer Company, 1942), p. 663.

²²² Collier, B. *The lion and the eagle: British and Anglo-American strategy, 1900–1950* (London: Macdonald 1972), pp. 358-359. U.S. Department of State, Office of the Historian, Milestones, The Casablanca Conference – 1943, <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/casablanca>, U.S. Department of State, Office of the Historian, Milestones. Yale Law School, Lillian Goldman Law Library, Casablanca Conference 1943, <https://avalon.law.yale.edu/wwii/casablan.asp>. Ανακτήθηκε στις 2 Νοεμβρίου 2022. Joint History Office - U.S. Joint Chiefs of Staff, Quadrant Conference (Quebec City, Canada), August 14–24, 1943, <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/History/WWII/Casablanca3.pdf> Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

Συγκεκριμένα, η συμμαχική διάσκεψη με την συμμετοχή των Roosevelt και Churchill, χωρίς τον Stalin απουσίαζε λόγω της μάχης του Στάλινγκράντ που βρισκόταν στην τελική της ευθεία²²³, οριοθέτησε τον περαιτέρω βηματισμό των συμμαχικών δυνάμεων στο θέατρο επιχειρήσεων της Μεσογείου και τον ρόλο των επιμέρους δρώντων σε σχέση με τις κατεχόμενες χώρες. Συγκεκριμένα, όπως τονίζει ο P. Papastratis για το πλαίσιο των προσπαθειών του βρετανικού υπουργείου εξωτερικών να περιορίσει τις δραστηριότητες του S.O.E. *“Στην αρχή του 1943 τα στρατιωτικά θέματα προηγήθηκαν των πολιτικών, και η αντίσταση στα Βαλκάνια θεωρήθηκε κομβικός παράγοντας, όχι μόνο στην επίσπευση της ιταλικής κατάρρευσης, αλλά επηρεάζοντας δυσμενώς και την θέση του γερμανικού στρατού.”* με ευρύτερες στρατηγικές συνέπειες από την δυτική Ευρώπη έως και το ανατολικό μέτωπο²²⁴. Μάλιστα υπογράμμιζε ότι, *“Αυτές οι στρατηγικές προτάσεις είχαν υιοθετηθεί στην Διάσκεψη της Καζαμπλάνκα τον Ιανουάριο του 1943[...]. Το αποτέλεσμα ήταν ότι τα κινήματα αντίστασης στα Βαλκάνια ήταν ύψιστης σημασίας για την συμμαχική στρατηγική.”* Συνολικά ενισχύθηκε ο ρόλος του S.O.E., αλλά και της ελληνικής αντίστασης με έμφαση στην ένταση των αντάρτικων επιχειρήσεων, ενώ το αντιφατικό πλαίσιο των πολιτικών και στρατηγικών επιδιώξεων της βρετανικής πλευράς, συνέχιζε να δίνει έμφαση στον ρόλο της μοναρχίας²²⁵. Η αναγνώριση της σημασίας του S.O.E. στον συντονισμό -αλλά και τις απόπειρες χειραγώγησης- της αντίστασης στα Βαλκάνια, ενίσχυε περαιτέρω την βρετανική επιρροή στην Ελλάδα και συνέχιζε το μοτίβο της αμερικανικής παρουσίας ως παρατηρητή.

Την ίδια περίοδο οι δυνάμεις της αντίστασης στην Ελλάδα αναλαμβάνουν ευρύτερες επιχειρήσεις εναντίον των δυνάμεων κατοχής και εκδηλώνεται το κίνημα στον Βασιλικό Ελληνικό Στρατό Μέσης Ανατολής, καταγράφοντας το ρήγμα μεταξύ της εξόριστης κυβέρνησης και του πόλου της αντίστασης που εκπροσωπούσε το μέτωπο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., ενώ στις ελεγχόμενες από το μέτωπο αντίστασης του Ε.Α.Μ. περιοχές της κατεχόμενης Ελλάδας συγκροτήθηκε η ΠΕΕΑ, ως ένας πόλος εξουσίας και αυτοκυβέρνησης.

Ταυτόχρονα, η αμερικανική πολιτική ζωή μεταβλήθηκε σε σημαντικό βαθμό επανακαθορίζοντας τις γενικότερες προτεραιότητες στο εσωτερικό των Η.Π.Α. και σε σχέση με

²²³ Σχετικά βλέπε, Erickson, J. *The road to Stalingrad: Stalin's war with Germany*. (Boulder: Westview Press, 1984). Overy, R. *Russia's war: A history of the Soviet war effort, 1941–1945* (London: Penguin 1998).

²²⁴ Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), p. 136.

²²⁵ Ibid, p. 137.

τις σύμμαχες χώρες. Σημαντικότερα γεγονότα της περιόδου σε σχέση με την αλληλεπίδραση των Η.Π.Α. με την Ελλάδα ήταν η έναρξη επιχειρήσεων από τον Ο.Σ.Σ. σε ελληνικό έδαφος, αλλά και η ενεργότερη οικονομική εμπλοκή στην πολεμική προσπάθεια στα πλαίσια του Lend-Lease. Οδεύοντας προς την απελευθέρωση η δυναμική των δύο χωρών στους επιμέρους τομείς δημιούργησε σημαντικές καταγεγραμμένες μετατοπίσεις, οι οποίες αποτυπώθηκαν σε επίσημα αμερικανικά και ελληνικά διπλωματικά έγγραφα, υπηρεσιακές επικοινωνίες μεταξύ επίσημων θεσμικών λειτουργιών, ημερολόγια και απομνημονεύματα των δρώντων αλλά και τον κυκλοφορούντα τύπο. Συνολικά έμφαση δίνεται στις αποτυπώσεις των γεγονότων, όπως καταγράφονται από την Ελληνική πλευρά με εστίαση στον αμερικανικό παράγοντα.

Αμερικανική δημόσια πολιτική σε μετάβαση και ελληνικές προσλήψεις της

Η εξέλιξη της αμερικανικής πολιτικής ζωής της περιόδου επίδρασαν στην διαμόρφωση των διμερών σχέσεων των Η.Π.Α. με την Ελλάδα, καθιστώντας αναγκαία την προσέγγιση των θέσεων του πολιτικού προσωπικού της χώρας, της δημόσιας ρητορικής -που εξέφρασε τις προτεραιότητες διακυβέρνησης, αλλά και την μελέτη των χαρακτηριστικών της διασυμμαχικής συνεργασίας ανιχνεύοντας τις εκδηλώσεις των φορέων πολιτικής εξουσίας της Ελλάδας. Σημαντικά στοιχεία για την μελέτη προκύπτουν από τα του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών, τις συλλογές επίσημων συλλογών διπλωματικών εγγράφων των Η.Π.Α. [FRUS], τις δημόσιες ομιλίες του Αμερικανού Προέδρου -κυριότερα *“On the State of the Union”*-, και τα ημερολόγια ή απομνημονεύματα των δρώντων από αμερικανικής πλευράς.

Παράλληλα, σημαντικό είναι να προσεγγιστεί η πρόσληψη των Η.Π.Α. ως στρατηγικού συμμαχικού παράγοντα από την ελληνική κυβέρνηση και τις διπλωματικές αποστολές, ώστε να γίνει κατανοητός ο τρόπος αλληλεπίδρασης και απεύθυνσης προς την αμερικανική κυβέρνηση. Σε αυτή την κατεύθυνση προσεγγίζονται ελληνικές πηγές αναφερόμενες στις πολιτικές και διπλωματικές εξελίξεις που διαμόρφωναν τις Η.Π.Α. σε επίκαιρο χρόνο.

Οι ανιχνευόμενες τάσεις μεταβολής στον δημόσιο λόγο, αντανακλούσαν τις αλλαγές προτεραιοτήτων της αμερικανικής διοίκησης και τις γενικότερα διαμορφούμενες εξελίξεις. Οι ετήσιες ομιλίες *“State of the Union address”* λειτούργησαν ως απολογισμός των προεδρικών επιλογών, του κυβερνητικού έργου και της συνολικά ακολουθούμενης πολιτικής, παράλληλα με την παρουσίαση των στόχων και προτεραιοτήτων για το επόμενο έτος. Η μελέτη των σχετικών ομιλιών αποδίδει σημαντικά αποτελέσματα με κυριότερο συμπέρασμα την παρατηρούμενη -και

αναμενόμενη- κλιμάκωση το 1945. Το περιεχόμενο της ομιλίας και η έκταση της διαφοροποιούνται σημαντικά με τις υπόλοιπες αναλυόμενες προεδρικές ομιλίες. Επίσης, μία περιορισμένη προσέγγιση χαμηλότερης θεσμικής ισχύος ομιλιών, προσφέρει χρήσιμα στοιχεία και για αυτό επιλέχθηκαν οι ημιεπίσημες ομιλίες “*Fireplace chats*” που μεταδόθηκαν ραδιοφωνικά την ίδια περίοδο.

Η ομιλία του προέδρου Roosevelt *State of the Union Address* για το έτος 1943 προς το αμερικανικό Κογκρέσο, συνόψιζε τα γεγονότα του 1942 και έθετε τις κατευθύνσεις για το επόμενο έτος²²⁶. Συνολικά, μπορούν να αναγνωριστούν τρεις άξονες που σχετίζονται με την πολεμική προσπάθεια. Οι στρατιωτικές εξελίξεις στα θέατρα επιχειρήσεων σε όλο τον κόσμο, η ανάπτυξη του παραγωγικού σχεδιασμού για την οικονομική και επιμελητειακή υποστήριξη των πολεμικών επιχειρήσεων και οι προοπτικές νικηφόρας κατάληξης του πολέμου. Η παρούσα ομιλία συνολικά εστίαζε στο εσωτερικό ακροατήριο. Σκοπός ήταν να πεισθούν τα αμερικανικά αντιπροσωπευτικά νομοθετικά σώματα και ο αμερικανικός λαός για την δυνατότητα να κερδηθεί ο πόλεμος, προσφέροντας παραδείγματα απτά και συγκεκριμένα. Μάχες που κερδήθηκαν απέναντι στις δυνάμεις του Άξονα, τόσο από τις Η.Π.Α., όσο και από τους Συμμάχους σε όλο τον κόσμο και την σημασία τους, με βασικότερο το γεγονός, ότι ματαιώθηκαν τα σχέδια του άξονα και καταλήγοντας στην αποτροπή των δυνατοτήτων νίκης για τις αξονικές δυνάμεις.

Σημαντικό στοιχείο ήταν η αναγνώριση της συμβολής και θυσιών των Αμερικανών στρατιωτών, των Αμερικανών πολιτών, των Αμερικανών εργατών, των συμμάχων χωρών και ως συνέπεια η επίτευξη της ανάλογης προόδου. Στο οικονομικό πεδίο, τονιζόταν η σύνδεση της παραγωγικότητας με τα στρατιωτικά επιτεύγματα, απαριθμώντας αναλυτικά την αύξηση του ρυθμού παραγωγής και των ποσοτήτων εξοπλισμού. Παράλληλα, καταγραφόταν ο υπερτριπλασιασμός του ανθρώπινου δυναμικού των ενόπλων δυνάμεων των Η.Π.Α. από 2 εκατομμύρια σε 7 εκατομμύρια, με άμεση συνέπεια την διατάραξη των κοινωνικών και οικονομικών ισορροπιών μετά την στράτευση των μέχρι πρότινος παραγωγικών πολιτών. Η δυσχερής κατάσταση που βίωνε ο αμερικανικός λαός σε επίπεδο καθημερινότητας, οι θυσίες σε οικονομικό επίπεδο, ακόμα στην καθημερινή διατροφή ήταν αναγκαίες για την κάλυψη των στρατιωτικών αναγκών και της επιδίωξης της νίκης. Σε μία ενδιαφέρουσα αντιστροφή της αξονικής προπαγάνδας ο Roosevelt τόνιζε την σημασία επίτευξης αποτελεσμάτων και σημείωνε

²²⁶ (9 January 1943). State of the Union Address, 7 January 1943 at the 78th Congress. *The Department of State Bulletin*. Vol. VIII, No. 185, pp. 15-21.

ότι "[...]μετά από λίγα μόνο χρόνια προετοιμασίας και ένα μόνο έτος πολέμου, είμαστε σε θέση να εμπλακούμε, τόσο πνευματικά όσο και σωματικά, στην ολοκληρωτική διεξαγωγή ενός ολοκληρωτικού πολέμου." Αντίστοιχα, ο έπαινος επεκτεινόταν στις θυσίες των συμμάχων.

Προχωρώντας απαντούσε στο διαρκώς επίκαιρο ερώτημα -σχηματικά 'γιατί πολεμάμε;- τόνιζε ότι, πόλεμος στρατιωτικά και οικονομικά ήταν μέρος της στρατηγικής για την επίτευξη των θεμελιωδών στόχων της ομιλίας *State of the Union address*, 1941, όπου τυποποιούνται οι "Τέσσερις Ελευθερίες" ως οικουμενικές αξίες (ελευθερία του λόγου και της έκφρασης, ελευθερία της θρησκευτικής λατρείας, ελευθερία από την υλική ανάγκη, ελευθερία από τον φόβο)²²⁷. Αφορούσαν όλους τους λαούς και κάλυπταν τόσο την διεθνή τάξη όσο και τα προβλήματα της καθημερινής ζωής. Επομένως, όπως ο Roosevelt εξηγούσε στο μήνυμά του,

"Οι άνθρωποι στο σπίτι και οι άνθρωποι στο μέτωπο, [...] περιμένουν την ευκαιρία να εργαστούν, να διευθύνουν τα αγροκτήματά τους, τα καταστήματά τους, να κερδίσουν αξιοπρεπείς μισθούς. Είναι πρόθυμοι να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους που ενυπάρχουν στο σύστημα της ελεύθερης επιχειρηματικότητας. Δεν θέλουν μια μεταπολεμική Αμερική που θα υποφέρει από υποσιτισμό ή παραγκυπόλειψις - ή από το επίδομα ανεργίας. Δεν θέλουν την εποχή του γρήγορου πλουτισμού και της ψεύτικης «ευημερίας» που θα καταλήξει γι' αυτούς στο να πουλάνε μήλα σε μια γωνιά του δρόμου, όπως συνέβη μετά το ξέσπασμα του κραχ το 1929."

Η πολιτική όσο και οικονομική ζωή στις μεταπολεμικές Η.Π.Α. θα ήταν λοιπόν αναδιαρθρωμένη σε δημοκρατική κατεύθυνση, θέτοντας εμφατικά και το ερώτημα της οικονομικής ασφάλειας των πολιτών και της απασχολησιμότητας, σημειώνοντας, ότι η οικονομική ασφάλεια της Αμερικής, ήταν συνδεδεμένη με την διεθνή κατάσταση και την ύπαρξη σταθερότητας. Η επαναφορά της διακήρυξης των 4 ελευθεριών, δίνοντας παραδείγματα για το τι ακριβώς σημαίνει για τους Αμερικανούς πολίτες και για τον κόσμο, τις καθιστούσε προμετωπίδα των συμμαχικών αξιών -και προπαγάνδας-, αλλά και αντικειμενικό σκοπό στην μεταπολεμικής διεθνούς τάξης. Γινόταν λοιπόν αντιληπτό, ότι η πολύπλευρη ευημερία των Η.Π.Α. και η ικανοποίηση των προσδοκιών των πολιτών της, η δικαίωση των θυσιών και η επίτευξη των στόχων ήταν δυνατή μόνο με την συνολική επίτευξη αυτού του βασικού οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού προγράμματος σε πανεθνική και παγκόσμια κλίμακα.

Με σκοπό να εμπεδωθεί περαιτέρω αυτό το νόημα, διευκρινιζόταν, ότι σε άλλη περίπτωση θα ακολουθούσε άμεση αποτυχία ή ένας μελλοντικός γενικευμένος πόλεμος, ως αποτέλεσμα μια

²²⁷ Franklin D. Roosevelt Annual Message to Congress, January 6, 1941; Records of the United States Senate; SEN 77A-H1; Record Group 46; National Archives. <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-franklin-roosevelts-annual-message-to-congress>. Ανακτήθηκε 08/08/2022.

ατελέσφορης ειρήνης. Επιπροσθέτως αυτό το επιχείρημα αποτελούσε απάντηση και στις απομονωτικές τάσεις, καθώς σημειωνόταν ότι δεν υπήρχε η προοπτική της υποχώρησης και απόσυρσης, αλλά μόνο την επιτυχίας αυτού του μοντέλου διεθνούς συνεργασίας: *“Ο αμερικανικός λαός και όλοι οι λαοί αυτής της γης που αγαπούν την ελευθερία απαιτούν τώρα ότι πρέπει να γίνει. Και η θέληση αυτού του λαού θα επικρατήσει”*. Καταλήγοντας, η σύνδεση της επιτυχίας της πολεμικής προσπάθειας με την επίτευξη διαρκούς ειρήνης, εμφανιζόταν ως το συνοπτικό πρόταγμα της ομιλίας λέγοντας, *“Ένα τεράστιο, δαπανηρό, μακροχρόνιο έργο τόσο στην ειρήνη όσο και στον πόλεμο είναι ακόμη μπροστά μας”*. Συνοψίζοντας, το μήνυμα εστίαζε στην αναγνώριση των επιτυχιών του διεξαγόμενου αγώνα και την ανάγκη συνέχισης της συνολικής προσπάθειας. Η εμπέδωση των βασικών στόχων άρχιζε με την στρατιωτική επικράτηση και θα ολοκληρωνόταν κατά την μεταπολεμική οικοδόμηση στο εσωτερικό και διεθνώς, με αναγκαίο όρο την συγκρότηση ενός διεθνούς συστήματος ικανού να διασφαλίσει διαρκή ειρήνη και ευημερία.

Στην ομιλία *State of the Union* του έτους 1944 ο Roosevelt προσέγγιζε την κατάσταση όπως διαμορφώθηκε το 1943 και όριζε τους στόχους του νέου έτους²²⁸. Η βασική ιδέα που εκφραζόταν ήταν η αναγνώριση της πραγματοποιούμενης πολεμικής και διπλωματικής προόδου στα πλαίσια της συμμαχικής προσπάθειας, επαναβεβαιώνοντας τις θέσεις του προηγούμενου έτους. Υπενθυμιζόταν ότι οι μέχρι τώρα επιτυχίες, είχαν τον μακρόπνοο στόχο της θεμελίωσης μίας διαρκούς και σταθερής διεθνούς τάξης εφαρμόζοντας τις *“Τέσσερις ελευθερίες”*, που θεσμοποιούνταν, ως τμήμα του αμερικανικού σχεδίου για τον μεταπολεμικό κόσμο. Αναφερόταν ακόμα στην δραστηριότητα του ίδιου και του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών C. Hull στις συμμαχικές διασκέψεις στο Κάιρο, την Τεχεράνη, και την Μόσχα και απευθυνόμενος στις φωνές κριτικής, σχολίαζε την δέσμευση των Η.Π.Α. στον συμμαχικό αγώνα και την διαφάνεια των διαδικασιών, χωρίς μυστικές συμφωνίες, ενώ υπενθύμιζε το αντιπαράδειγμα της αποτυχίας της μεταπολεμικής διεθνούς συγκρότησης μετά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο.

Επαναπροσεγγίζοντας τους στόχους της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στα πλαίσια της συμμαχικής συνεργασίας, τονίζοντας την ανάγκη για θεμελίωση συνθηκών πολυεπίπεδης ασφάλειας – *“Security”* και *“safety”*- στρατιωτική, οικονομική, πολιτική, κοινωνική- για κάθε Έθνος χωριστά και για τα Ηνωμένα Έθνη συνολικά. Με αυτό τον τρόπο, η εθνική ασφάλεια,

²²⁸ Rosenman I. S. (Ed.), *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt 1944-45 - Victory and the threshold of Peace*, (New York: Harper & Brothers Publishers, 1950), pp. 32-42, *State of the Union Address*, 11 January 1944 at the 78th Congress,

δενόταν με την διεθνή, ενώ περιλάμβανε ευρύτερα σύνολα αξιών, σε έναν αγώνα για την επίτευξη καλύτερων συνθηκών διαβίωσης για κάθε άνθρωπο σε όλο τον κόσμο και επαναφερόταν το οργανωμένο σύνολο αξιών των Τεσσάρων Ελευθεριών ως άτυπη θεσμική αναφορά σημειώνοντας:

“Τα καλύτερα συμφέροντα κάθε έθνους, μεγάλου και μικρού, απαιτούν όλα τα έθνη που αγαπούν την ελευθερία να ενωθούν σε ένα δίκαιο και διαρκές σύστημα ειρήνης. [...]Και μια εξίσου βασική προϋπόθεση για την ειρήνη είναι ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο για όλους τους άνδρες, τις γυναίκες και τα παιδιά σε όλα τα έθνη. Η ελευθερία από το φόβο είναι αιώνια συνδεδεμένη με την ελευθερία από την ανέχεια.”

Προσεγγίζοντας την συνολική συμβολή των Αμερικανών πολιτών στην πολεμική προσπάθεια, χαραζόταν μια διαχωριστική γραμμή, ανάμεσα σε όσους πράγματι συνέβαλαν και αυτόκεντρη ιδιοτελή μειοψηφούσα ελίτ που κερδοσκοπούσε. Ο διαχωρισμός του αμερικανικού έθνους ανάμεσα στην σκληρά εργαζόμενη ή μαχόμενη πλειοψηφία και την μειοψηφική και καιροσκοπική ελίτ, αποκτά κεντρική σημασία στην προεδρική επιχειρηματολογία. Συγκεκριμένα σχολιάζε, ότι ορισμένοι λομπίστες και πολιτικοί παρασιτούσαν θέτοντας το προσωπικό κέρδος και την επιρροή πάνω από τα συμφέροντα του έθνους, εκμεταλλευόμενοι τις ευκαιρίες προς όφελός τους. Φυσικά, σχολιάζονταν οι συνέπειες μιας τέτοιας συμπεριφοράς διακινδυνεύοντας την πολεμική προσπάθεια, παρατείνοντας την σύγκρουση και υπονομεύοντας το έθνος.

Η δεινότητα της αποκήρυξης προμήνυε έλλειψη ανοχής σε όσους εναντιώνονταν στο μεταρρυθμιστικό οικονομικό πρόγραμμα που εισηγούταν, ενώ καταδικάζονταν οι παράγοντες που εμπόδιζαν την επίτευξη των παραγωγικών στόχων της χώρας, υπονομεύοντας τη πολεμική προσπάθεια με αποτέλεσμα περισσότερες απώλειες και παράταση του πολέμου. Όμως, παρά την οξύτητα και τον ορισμό διαχωριστικών γραμμών, δεν στοχοποιούσε συγκεκριμένες ομάδες πολιτικές, κοινωνικές ή οικονομικές, συνιστώντας ένα κάλεσμα για συμμόρφωση και συναίνεση, επιδιώκοντας την αύξηση της ασκούμενης πίεσης στην αμερικανική κοινωνία για συμμόρφωση προς τις κυβερνητικές απαιτήσεις, χωρίς να εστιάζει σε ταξικά ή άλλα παρόμοια κριτήρια. Ήταν το έθνος που απαιτούσε μεγαλύτερη προσπάθεια και οι πολίτες όφειλαν να συμμορφωθούν.

Οι συμπεριφορές που αποδοκιμάζονταν εκτείνονταν από την πολυτελή διαβίωση και την κερδοσκοπία έως την επιδίωξη ιδιοτελών πολιτικών στόχων, αλλά και τις απεργίες. Σχετικά προαναγγέλονταν μέτρα για την περιστολή των υπερκερδών των επιχειρήσεων, συνεχίζοντας την εφαρμογή του νόμου για την επαναδιαπραγμάτευση των πολεμικών συμβολαίων, που αποσκοπούσε στην αποφυγή του υπερβολικού οικονομικού κόστους σε βάρος της κυβέρνησης

προς όφελος της εταιρικής κερδοφορίας, την διατίμηση των βασικών προϊόντων διατροφής με κατώτατη τιμή για τον παραγωγό-προμηθευτή και ανώτατη για τον καταναλωτή-έμπορο, συνέχιση του νόμου για την σταθεροποίηση –“*Stabilization Statute*”-, που αποσκοπούσε στην διατήρηση της αξίας του δολαρίου και την εισαγωγή του νόμου για την Εθνική υπηρεσία –“*National service law*”-, που μεταξύ άλλων θα απέτρεπε τις περισσότερες απεργίες. Καθώς αναγνωριζόταν η γενικευμένη στράτευση των εργαζομένων στην πολεμική προσπάθεια, συγκρινόταν η παραγωγική εργασία με την συμβολή των στρατευμένων. Παράλληλα, σημειωνόταν ο δημοκρατικός και αποτελεσματικός χαρακτήρας της τακτικής, κατά το παράδειγμα χωρών, όπως ο Καναδάς, η Βρετανία, η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία.

Σχολιάζοντας μάλιστα η αναγκαιότητα του εισαγόμενου μέτρου, καθώς η νίκη ήταν εφικτή με την πλήρη κινητοποίηση του λαού και των πόρων του έθνους για ταχύτερα αποτελέσματα και ελαχιστοποίηση των απωλειών σε ζωές και των κακουχιών του πολέμου. Η ιδέα της κινητοποίησης της αμερικανικής κοινωνίας στην κατεύθυνση της συλλογικής μάχιμης συμβολής εκφραζόταν με την παραστατική παρομοίωση την παλλαϊκής κινητοποίησης του συνόλου των 130,000,000 του αμερικανικού πληθυσμού στην πολεμική προσπάθεια κατά των δυνάμεων του άξονα²²⁹.

Έχοντας ολοκληρώσει την παρουσίαση των απαιτήσεων της κυβέρνησης από την κοινωνία, η οπτική αντιστρεφόταν, εστιάζοντας στα δικαιώματα που σχεδιαζόταν να αναγνωριστούν και στις παροχές που προβλέπονταν να χορηγηθούν. Προτεινόταν η απλοποίηση των νόμων για την ψήφο των στρατευμένων, αλλά και την ισότητα μεταξύ στρατευμένων ανδρών και γυναικών στο θέμα, ενώ έμφαση δινόταν στην οικονομική πολιτική συνδέοντας την πολιτική ελευθερία με ικανοποίηση βασικών οικονομικών αναγκών. Η διπλή απεύθυνση στην κοινωνία με την επιβολή περιορισμών και προσφορά παροχών είχε τις ρίζες της στο New Deal. Διακηρυσσόταν ότι η στόχευση στην θεσμοποίηση θεμελιωδών οικονομικών δικαιωμάτων, ως συμπληρωματικών των συνταγματικών πολιτικών ελευθεριών οριζόντια χωρίς κοινωνικά ή φυλετικά κριτήρια,

²²⁹ Για τα ζητήματα της αμερικανικής πολεμικής οικονομίας στον απόηχο του New Deal, δίνοντας έμφαση στην κινητοποίηση της αμερικανικής αμυντικής βιομηχανίας έναντι σημαντικών οικονομικών απολαβών από την αμερικανική κυβέρνηση, βλέπε Catton, B. *The warlords of Washington* (New York: Harcourt, Brace 1948). Ο συγγραφέας που διατέλεσε Διευθυντής πληροφοριών του αμερικανικού συμβουλίου πολεμικής παραγωγής, τόνιζε την διάσταση της συγκρότησης μίας προνομιακής σχέσης της βιομηχανικής ελίτ με την αμερικανική διοίκηση, που βασιζόταν στην ασύμμετρη απορρόφηση πρώτων υλών και χρημάτων, εκτοπίζοντας τις μικρότερες βιομηχανίες, ενώ ενίσχυσε τις τάσεις συγκεντροποίησης της αμερικανικής βιομηχανίας καταλήγοντας μεταγενέστερα κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, να καταγράφονται συνέπειες για την αμερικανική οικονομία και δημοκρατία. Σχετικά με την δραστηριότητα της αμερικανικής διοίκησης κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τον σχεδιασμό της πολεμικής προσπάθειας με επίκεντρο το επιτελείο του Αμερικανού Προέδρου, βλέπε Jordan, J. W. *America's warlords*. (New York: Caliber 2015).

τονίζοντας, ότι *“[...]η πραγματική ατομική ελευθερία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς οικονομική ασφάλεια και ανεξαρτησία. Οι άνθρωποι που έχουν ανάγκη δεν είναι ελεύθεροι άνθρωποι. Οι άνθρωποι που πεινάνε και είναι άνεργοι είναι το υλικό από το οποίο φτιάχνονται οι δικτατορίες”*.

Οι βασικές κατευθύνσεις στις οποίες βασιζόταν αυτό το πρόγραμμα, εστίαζαν, το δικαίωμα πρόσβασης στην χρήσιμη και πληρωμένη εργασία, το δικαίωμα για καλλιέργεια και διάθεση της παραγωγής εξασφαλίζοντας επαρκές εισόδημα, της επαρκούς πληρωμής για κάλυψη των αναγκών, της επένδυσης σε περιβάλλον υγιούς ανταγωνισμού εντός ή εκτός συνόρων, το δικαίωμα στην κατοικία, την ιατρική περίθαλψη και την κοινωνική ασφάλιση και προστασία, το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Χαρακτηριστικό αυτών των δικαιωμάτων, ήταν ότι εννοούταν ως απαραίτητη η ύπαρξη και κάλυψη τους σε επαρκές και ικανοποιητικό επίπεδο, με σκοπό την επίτευξη σταθερότητας, ασφάλεια κι ευημερίας μεταπολεμικά.

Συνοψίζοντας το μήνυμα αποσκοπούσε στην προώθηση οικονομικών μεταρρυθμίσεων και εστίαζε στα ζητήματα του εσωτερικού, ως προϋπόθεση για την επιτυχή συνέχιση της ήδη ακολουθούμενης στρατηγικής. Η απουσία έμφασης στην εξωτερική πολιτική ή τις στρατιωτικές εξελίξεις αποδίδεται, στο γεγονός ότι δεν αναγνωριζόταν κάποια άμεση πρόκληση στην εξωτερική πολιτική ή ανάγκη προώθησης μιας νέας κεντρικής πολιτικής επιλογής και τόνιζε την συνέχεια με την ακολουθούμενη πολιτική. Εμφατικά υποστηριζόταν, η πρόσληψη της ενότητας του αμερικανικού έθνους στον πόλεμο, τονίζοντας ότι για την Αμερική *“Υπάρχει μόνο ένα μέτωπο. Υπάρχει μια γραμμή ενότητας που εκτείνεται από τις καρδιές των ανθρώπων στην πατρίδα μέχρι τους άνδρες των δυνάμεων που επιτίθενται στα πιο απομακρυσμένα φυλάκια μας”*. Δευτερευόντως, υπογραμμιζόταν ο οικουμενικός χαρακτήρας των αμερικανικών επιδιώξεων ως μέρος μιας ευρύτερης ενότητας δημοκρατικών εθνών, και της προόδου στην κατεύθυνση όχι μόνο της στρατιωτικής νίκης, αλλά και της μεταπολεμικής διεθνούς τάξης.

Όμως, εκτός των ετήσιων προεδρικών μηνυμάτων, ο Roosevelt συνήθιζε να απευθύνεται μέσω ραδιοφώνου στους Αμερικανούς πολίτες με τα ημιεπίσημα μηνύματα στοχεύοντας στην αμεσότερη και πιο οικεία επικοινωνία με το αμερικανικό ακροατήριο, έχοντας τον χαρακτηριστικό τίτλο *“Συζητήσεις στο τζάκι” - “Fireside chats”*-. Στις ομιλίες που εκφωνήθηκαν κατά την διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, -, 28 Ιουλίου 1943, 8 Σεπτεμβρίου 1943, 24 Δεκεμβρίου 1943, 5 Ιουνίου 1944, 12 Ιουνίου 1944- προσεγγίζονται θεματικές όπως η οικονομία και οι πολεμικές ανάγκες, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις και η σημειούμενη πρόοδος, οι πολιτικές και διπλωματικές

εξελίξεις²³⁰. Είναι σημαντικό, ότι οι ομιλίες απευθύνονταν στο αμερικανικό κοινό με τρόπο άμεσο και κατανοητό, ενώ σε μεγάλο βαθμό προσομοιάζουν με το ετήσιο προεδρικό μήνυμα στο περιεχόμενο και τις θεματικές, αν και είναι αμεσότερος ο τόνος.

Σχετικά με την διπλωματική δραστηριότητα και τον δημόσιο λόγο εν καιρώ πολέμου στα μέσα ενημέρωσης σημαντικότερο ήταν το μήνυμα της 24 Δεκεμβρίου 1943 όπου αναφερόταν στις συμμαχικές δυνάμεις²³¹. Μάλιστα, λειτουργούσε και ως εορταστικό μήνυμα με την ευκαιρία των Χριστουγέννων, εκφραζόταν η αισιοδοξία για την σημειούμενη πρόοδο και την επίτευξη της μελλοντικής ειρήνης, εστιάζοντας όχι στις στρατιωτικές επιχειρήσεις που ήταν σε εξέλιξη, αλλά στην συμμαχική διπλωματία. Ειδικότερα, στις διασκέψεις της Μόσχας τον Οκτώβριο του 1943 και της Τεχεράνης, την πρώτη συνάντηση των “*Τριών Μεγάλων*” εκκινώντας την συνεργασία με την Ε.Σ.Σ.Δ. και την Κίνα, διευρύνοντας το συμμαχικό μέτωπο στην Ασία και τον ειρηνικό.

Ο Αμερικανός Πρόεδρος αναφερόταν με ενθουσιασμό και ικανοποίηση στις συναντήσεις, τονίζοντας την σημασία που είχε η συνάντηση για πρώτη φορά με τους ηγέτες της συμμαχικής Ε.Σ.Σ.Δ. και Κίνας δίνοντας έμφαση στην προσωπική διάσταση της επικοινωνίας με τους συμμαχικούς ηγέτες πρόσωπο με πρόσωπο στο ίδιο τραπέζι. Έφερνε λοιπόν την εικόνα της συμμαχικής συνεργασίας όχι ως αφηρημένη πολιτική στρατηγική, αλλά ως απτή πραγματικότητα, παρουσιάζοντας στον αμερικανικό λαό την εμπειρία των συμμαχικών διασκέψεων, πέρα από την κεφαλαιώδη πολιτική και στρατιωτική τους σημασία, ως ένα γεγονός που απαιτούσε την οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης και την αμοιβαία κατανόηση ακόμα και σε προσωπικό επίπεδο. Αναφερόταν μάλιστα αναλυτικά στο περιεχόμενο των συζητήσεων και ειδικά σχετικά με την διάσκεψη της Τεχεράνης, εστιάζοντας στις θεμελιώδεις αξίες της συμμαχικής συνεργασίας από την πλευρά του Αμερικανού προέδρου, εστιάζοντας στην ειλικρίνεια. Ακόμα είναι σημαντικό, ότι υπάρχει η αίσθηση της διαφάνειας, προβάλλοντας το μήνυμα ότι για τους Αμερικανούς η συμμαχική διπλωματία δεν ήταν μόνο διαδικασίες κορυφαίου επιπέδου πίσω από κλειστές πόρτες

²³⁰ Ενδεικτικά, Rosenman I. S. (Ed.), *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt 1943 – The tide turns*, (New York: Harper & Brothers Publishers, 1950), pp. 190-199, “There can be no one among us – no one faction – powerful enough to interrupt the forward march of Our People to Victory” -Fireside chat on the Federal seizure of the coal mines, May 2, 1943. Ibid, pp. 377-381, Fireside chat opening Third War Loan drive, September 8, 1943. Rosenman I. S. (Ed.), *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt 1944-45 - Victory and the threshold of Peace, State of the Union Address*, (New York: Harper & Brothers Publishers, 1950), pp. 172-177. Review of the Progress of the War- Fireside chat Opening Fifth War Loan Drive, June 12, 1944.

²³¹ Rosenman I. S. (Ed.), *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt 1943 – The tide turns*, (New York: Harper & Brothers Publishers, 1950), pp. 553-563, “Keep us strong in our faith that we fight for a better day for the humankind” – Christmas Eve fireside chat on Teheran and Cairo Conferences. December 24, 1943.

με μυστικές συμφωνίες, αλλά το κλίμα εμπιστοσύνης, η διαφάνεια και η συνεργασία.

Σημαντικό ήταν και το στοιχείο της προσωπικής επικοινωνίας, που τονιζόταν με έμφαση η προσωπική του προσέγγιση με τον Στάλιν, που χαρακτηριζόταν από αποφασιστικότητα και χιούμορ. Μάλιστα θεωρούσε την προσωπικότητα του αντιπροσωπευτική της Ρωσίας και συνέχιζε σημειώνοντας ότι η μεταξύ τους σχέση ήταν ενδεικτική των δυνατοτήτων φιλίας με τον ρωσικό λαό. Δινόταν λοιπόν και η εικόνα που είχε ο Αμερικανός πρόεδρος για το πρότυπο πολιτικής ηγεσίας που ακολουθούσε και προσδοκούσε να συναντήσει στους ομολόγους του. Συνολικά απουσιάζει κάθε υπαινιγμός ανταγωνιστικότητας ή επίδειξης υπεροχής από αμερικανικής πλευράς, εστιάζοντας μόνο στον κοινό στόχο της νίκης και του χτισίματος της ειρήνης. Στο όραμα αναφερόταν με έμφαση στην ευθυγράμμιση των συμμαχικών δυνάμεων, στην μεταπολεμική στόχευση αφοπλισμού της Γερμανίας και διατήρησης της μεταπολεμικής διεθνούς τάξης και ειρήνης, με τις δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών να διαδραματίζουν ενοποιητικό ρόλο στην ευρωπαϊκή συνεργασία. Επομένως διασαφηνιζόταν η πολιτική θεώρηση των Η.Π.Α. σε επίπεδο δημόσιου πολιτικού λόγου και ρητορικής για τον πόλεμο με την Γερμανία. Ήταν ένας πόλεμος που θα στόχευε και θα κατέστρεφε τον Ναζισμό, τον μιλιταρισμό και τον σωβινισμό, αλλά θα επιδίωκε την ειρηνική συνύπαρξη με σεβασμό στην *“Ευρωπαϊκή οικογένεια”*. Το μήνυμα λοιπόν ήταν ότι δεν επιδιωκόταν η καταστροφή και ταπείνωση του εχθρού, της ναζιστικής Γερμανίας ως κράτους και των Γερμανών ως λαού, η επιβολή ισοπεδωτικών αντιποίνων από την πλευρά του νικητή. Αντίθετα, η νίκη επί της Γερμανίας σήμαινε την επαναφορά στην δημοκρατία και την ένταξη της στην επιδιωκόμενη μεταπολεμική ειρήνη. Εξάλλου, προσεγγιζόταν και το ζήτημα του άτυπου διαχωρισμού σε Μεγάλες Δυνάμεις και μικρότερα έθνη. Τόνιζε, ότι οι Τέσσερις μεγαλύτερες δυνάμεις που απάρτιζαν την κορυφαία συμμαχική διπλωματική δραστηριότητα - Η.Π.Α., Βρετανία, Ε.Σ.Σ.Δ., Κίνα-, ήταν πληθυσμιακά τα μεγαλύτερα έθνη στον κόσμο και οι μεγαλύτερες συμμαχικές στρατιωτικές δυνάμεις επίσης.

Επομένως, ήταν αντικειμενικός όρος η καταρχήν μεταξύ τους συνεργασία για την επίτευξη των στόχων όλων των συμμαχικών χωρών. Όμως, τονιζόταν ότι αυτές οι Τέσσερις συμμαχικές χώρες, ήταν κρίσιμο να διατηρήσουν την ενότητα και την συνεργασία τους με ορίζοντα την διαμόρφωση σχέσεων ισότητας και σεβασμού μεταξύ των λαών ολόκληρου του κόσμου δείχνοντας σεβασμό προς όλα τα έθνη κατά το παράδειγμα του σεβασμού της ατομικής ελευθερίας. Μάλιστα, τονιζόταν, ότι η επιδίωξη της διεθνούς ειρήνης ταυτιζόταν με την υιοθέτηση των απαραίτητων μέσων επιβολής. Εμφανιζόταν λοιπόν μια πραγματιστική προσέγγιση σεβασμού

όλων των εθνών ή κρατών παράλληλα με την ενδεχόμενη χρήση μέσων επιβολής με σκοπό την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης. Όμως, εμπεριεχόταν και η αντίθεση των αποικιοκρατούμενων λαών κάτω από την κυριαρχία συμμαχικών δυνάμεων, που δημιουργούσε αναπάντητα ερωτήματα για τα όρια του συμμαχικού μεταπολεμικού κόσμου.

Σημαντικό είναι ότι, εκτός των κρατικών στρατιωτικών δυνάμεων, οι μεγάλοι σύμμαχοι φέρονταν να αναγνωρίζουν ρητά την συμβολή των δυνάμεων της αντίστασης στις κατεχόμενες χώρες, καθώς όπως σημείωνε ο Roosevelt

“[...]το δικαίωμα κάθε έθνους στην ελευθερία πρέπει να μετριέται από την προθυμία του έθνους αυτού να αγωνιστεί για την ελευθερία. Και σήμερα χαιρετίζουμε τους αόρατους συμμάχους μας στις κατεχόμενες χώρες τις υπόγειες ομάδες αντίστασης και τους στρατούς της απελευθέρωσης. Θα αποτελέσουν ισχυρές δυνάμεις εναντίον των εχθρών μας, όταν έρθει η μέρα της αντεπίθεσης”.

Στρεφόμενος στα αίτια του πολέμου, εστίαζε στον γερμανικό μιλιταρισμό, αλλά καταδικάζει και τις απομονωτικές τάσεις στην αμερικανική εξωτερική πολιτική.

Οδεύοντας προς το κλείσιμο της ομιλίας του επανεπιβεβαίωνε emphaticά τον αναγνωριζόμενο ως κοινό στόχο και προσδοκία των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο, δηλαδή την επίτευξη διαρκούς και σταθερής διεθνούς ειρήνης. Μάλιστα, σε αυτό το πλαίσιο αναγνωριζόταν η δυνατότητα επανένταξης των λαών της Γερμανίας και της Ιαπωνίας στην διεθνή ειρήνη και συνεργασία, εκφράζοντας το με ιδεαλιστικούς όρους την ελπίδα για συνειδητοποίηση του μάταιου χαρακτήρα της επιθετικής στρατηγικής των δυνάμεων του άξονα. Καταλήγοντας, πριν από τις εθιμοτυπικές εκδηλώσεις και εκφράσεις ελπίδας για την μελλοντική νίκη, ο Roosevelt, δεσμευόταν να προσφέρει περισσότερες πληροφορίες και να προσεγγίσει περισσότερα ζητήματα σχετικά με την εξέλιξη του πολέμου, όσο και με την εσωτερική πολιτική στην επερχόμενη ετήσια ομιλία του προς το Κογκρέσο (*On the State of the Union*, 1944). Επομένως, η προεδρία του υπαγόταν στην λαϊκή θέληση και την θεσμική αντιπροσώπευση, προάγοντας αρχές υπευθυνότητας και ελεγκσιμότητας για τα θεσμικά όργανα και την άμεση επικοινωνία με το αμερικανικό έθνος.

Αναμενόμενα, η εξέλιξη της αμερικανικής πολιτικής σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής και εσωτερικής συγκρότησης, απασχολούσε τις ελληνικές διπλωματικές αρχές και την ελληνική κυβέρνηση, που παρατηρούσαν τις μεταβολές και εξέφραζαν τις αντίστοιχες απόψεις στα πλαίσια του εσωτερικού διαλόγου των υπηρεσιών. Το ενδιαφέρον παρουσιάζει τάσεις κλιμάκωσης σε αντιστοιχία με την εξέλιξη των επαφών και αλληλεπίδρασης των δύο πλευρών, αποτυπώνοντας τις κυριότερες παρατηρήσεις σε σχετικά τηλεγραφήματα. Όμως, οι προσεγγίσεις της ελληνικής

πλευράς αφορούσαν τις διαδικασίες που λάμβαναν χώρα στο εσωτερικό των Η.Π.Α., αλλά και την θέση τους μεταξύ των Συμμάχων.

Όπως ήταν αναμενόμενο το ενδιαφέρον της ελληνικής διπλωματίας εστίαζε στις επερχόμενες αμερικανικές εκλογές του 1944, που θεωρούνταν βάσιμα σημείο μετάβασης. Η προσέγγιση του ενδεχόμενου μιας νέας υποψηφιότητας του Roosevelt για την προεδρία των Η.Π.Α. αποτελούσε αφορμή για την συνολική επανεκτίμηση του πολιτικού σκηνικού στις Η.Π.Α. και των ενδεχόμενων πολιτικών εξελίξεων. Σε εκτενή του αναφορά του πρέσβη της Ελλάδας στην Ουάσινγκτον Κ. Διαμαντόπουλου προς τον πρωθυπουργό Τσουδερό, τον Αύγουστο του 1943, αναφερόταν στην πολιτική ασάφεια που επικρατούσε και το γεγονός, ότι οι προεκτάσεις αυτής της κατάστασης αντακλούνταν στις προσδοκίες για την μεταπολεμική διάσκεψη ειρήνης²³².

Στο εσωτερικό των Η.Π.Α. διαπιστωνόταν η θετική διάθεση μέρους της κοινής γνώμης για την επανεκλογή του προέδρου σε μια 4η θητεία, αλλά και γενικότερες θετικές κρίσεις για την επανεκλογή του. Ταυτόχρονα αναλυόταν η άνοδος των Ρεπουμπλικάνων στις ενδιάμεσες εκλογές για το κογκρέσο, αναγνωρίζοντας συντηρητική στροφή και τάσεις διαμαρτυρίας *“[...]κατά της αριστεράς πτέρυγος του δημοκρατικού κόμματος (new deal) [...]”*. Το δίλημμα που διαμορφωνόταν ήταν μεταξύ της ανάγκης για σταθερότητα και την αμφισβήτησης του Αμερικανού προέδρου, οδηγώντας όπως τονιζόταν στην *“ύπαρξη ουχί ευκαταφρονήτου αντιπολιτεύσεως ήτις αγόμενη εκ στενής κομματικής αντιλήψεως εμπνεόμενης και εκ των συμφερόντων ισχυρών βιομηχανικών οργανισμών και παραμερίζουσα τα εκ της πραγματικής καταστάσεως γεγονότα ή τυφλώπτουσα προς αυτά[...]”*, τασσόταν κατά του ενδεχομένου επανεκλογής του Αμερικανού προέδρου.

Επομένως, η αμερικανική πολιτική παρουσίαζε ενδείξεις έντονου διχασμού και πιέσεων σε συντηρητική κατεύθυνση, όχι μόνο στη βάση του κομματικού διαχωρισμού, αλλά συνυπολογίζοντας μια οικονομική διαιρετική τομή, με συγκεκριμένες οικονομικές ελίτ των Η.Π.Α. να είναι δυσαρεστημένες κυρίως με την αναδιανεμητική λογική του New Deal. Θα αναμενόταν ότι τα βιομηχανικά οικονομικά συμφέροντα, τα οποία αναφέρονται παραπάνω, θα έπρεπε να είναι ικανοποιημένα με την αμερικανική εξωτερική πολιτική, καθώς όχι μόνο ο πόλεμος, αλλά και ο σχεδιασμός για τον μεταπολεμικό κόσμο οδηγούσαν σε νέες αγορές και οικονομικά οφέλη, γεγονός το οποίο στην έκθεση δεν επισημαίνεται. Όμως, σημειωνόταν ότι ήταν

²³² Διαμαντόπουλος, Αυγούστου 6 1943, Προς Τσουδερό, Υπηρεσία Διπλωματικού Ιστορικού Αρχείου, Κεντρική Υπηρεσία, Φ. 36.1 (1944), αρ. τηλ. 1884. Στο Εξής θα αναφέρεται η Υπηρεσία Διπλωματικού Ιστορικού Αρχείου ως Υ.Δ.Ι.Α. και η Κεντρική Υπηρεσία ως Κ.Υ. για συντομία και σαφήνεια των σημειώσεων.

μάλλον αδύνατη η επιστροφή στο καθεστώς απομονωτισμού, καθώς σε κάθε ενδεχόμενο, οι αμερικανικές δεσμεύσεις στο εξωτερικό ήταν ισχυρές. Αντίθετα, κρινόταν πιθανή η στροφή σε απομονωτικές επιλογές και η επιβράδυνση της τροφοδοσίας και εφοδιασμού σε επίπεδο αρωγής και περίθαλψης, αν, τελικά κέρδιζε την προεδρία ρεπουμπλικάνος υποψήφιος.

Από την πλευρά των Ρεπουμπλικανών, προσεγγίζοταν η σχεδιαζόμενη κατεύθυνση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, αναγνωρίζοντας τον ρόλο των Η.Π.Α. στον μεταπολεμικό κόσμο και τονίζοντας ότι στόχος ήταν να επιτευχθεί “[...]διαρκής ειρήνη εδραζόμενη επί οργανωμένης δικαιοσύνης εν ελευθέρω κόσμω²³³”. Το μοντέλο παρέπεμπε στην Κοινωνία των Εθνών και καθιστούσε σαφές, ότι δεν θα πραγματοποιούνταν επιστροφή στον απομονωτισμό. Μεταξύ των διαφόρων υποψηφίων, καταγράφονταν επιμέρους εμφάνσεις, όπως από την πλευρά του Τ. Dewey, ο οποίος ‘έδήλωσεν ότι κηρύσσεται υπέρ διαρκούς συμμαχίας Αγγλίας και Ηνωμένων Πολιτειών.’, γεγονός που αποτελεί αντίφαση. Με δεδομένη την οργάνωση του μεταπολεμικού κόσμου στη βάση της συνεργασίας και ασφάλειας, αλλά και της παγκόσμιας ειρήνης, δεν γίνεται σαφές το αντικείμενο μιας αμερικανοβρετανικής συμμαχίας.

Ενδεικτικό του κλίματος που επικρατούσε και της στροφής προς μιας παρεμβατικότερη εξωτερική πολιτική είναι και η διάθεση που επικρατούσε στην συζήτηση της πρότασης του γερουσιαστή και προέδρου της επιτροπής εξωτερικών υποθέσεων της Γερουσίας, Thomas Conally, για την μεταπολεμική διεθνή συγκρότηση, όπου ο Διαμαντόπουλος σημείωνε, ότι ‘Επιφανείς οπαδοί δόγματος απομονώσεως εκδηλούνται υπέρ εγκαταλείψεως αυτού.²³⁴’

Παράλληλα, σημειώνονταν κρίσιμες μεταβολές στο πολιτικό προσωπικό του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών στις ανώτατες βαθμίδες του, σηματοδοτώντας πολιτικές μετατοπίσεις²³⁵. Ο Διαμαντόπουλος σχολίαζε την αντικατάσταση του Welles από τον Stettinius το Φθινόπωρο του 1943, τονίζοντας ότι ήταν τα τελευταία δύο χρόνια γενικός διευθυντής της υπηρεσίας Lend-Lease και ότι ‘[...] διεκρίθη μεγάλως βιομηχανίαν χάλυβα και ουδέποτε υπηρέτησε εν διπλωματικαίς θέσεις.’²³⁶ Ο Αμερικανός διπλωμάτης προερχόταν από τον χώρο της οικονομίας και κυριότερα

²³³ Διαμαντόπουλος, 3 Σεπτεμβρίου 1943, Προς Τσουδερό, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 36.1 (1944), αρ. τηλ. 2321.

²³⁴ Διαμαντόπουλος, 25 Οκτωβρίου 1943, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 36.1, (1944), ημέτερο 2450.

²³⁵ Σχετικά με την κορύφωση του πολιτικού ανταγωνισμού στην αμερικανική κυβέρνηση μεταξύ του υπουργού εξωτερικών C. Hull με υφυπουργό τον S. Welles από τις πρώτες μέρες μετά το Pearl Harbor, οπότε ο Welles κέρδισε σημαντική επιρροή στην αμερικανική κυβέρνηση, έως την αποπομπή του μετά από πιέσεις του Hull και τελικά την πορεία των δύο μέχρι τον θάνατο του Roosevelt, βλέπε Gellman, I. *Secret affairs: Franklin Roosevelt, Cordell Hull, and Sumner Welles* (Baltimore: Johns Hopkins University Press 1995), pp. 262-377.

²³⁶ Διαμαντόπουλος, 30 Σεπτεμβρίου 1943, Προς Υπουργείο Εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 36.1 (1944), αρ. τηλ. 2476.

της βιομηχανίας διπλωμάτης, θεωρούταν ειδικός στην πολεμική οικονομία και στις οικονομικές σχέσεις με την Ρωσία. Η ανάληψη του υφυπουργείου σε κάθε περίπτωση σηματοδοτούσε την έμφαση στην οικονομία και την προσέγγιση τόσο των μεγάλων οικονομικών κλάδων στο εσωτερικό, όσο και των ζητημάτων διασυμμαχικής συνεργασίας, κυριότερα όπως φαίνεται της Ρωσίας. Το γεγονός εντασσόταν στην συνολική μεταπολεμική οικονομική στόχευση διασυμμαχικής συνεργασίας, που θα έδινε την δυνατότητα αξιοποίησης και συνέχισης της διοχέτευσης της αμερικανικής βιομηχανικής παραγωγής στις αγορές των συμμαχικών χωρών, κυριότερα των μεγαλύτερων από αυτές με προνομιακή πρόσβαση. Το εξελισσόμενο ενδιαφέρον του Stettinius για τα ελληνικά θέματα προσεγγίζεται περαιτέρω σύμφωνα με την παρέμβαση του στα γεγονότα της ελληνικής πολιτικής συγκυρίας, ενώ ο Welles συνέχισε να παρεμβαίνει με την αρθρογραφία του στον αμερικανικό τύπο για θέματα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και ζητήματα που αφορούσαν την Ελλάδα.

Σε μια άλλη προσέγγιση των προεδρικών εκλογών, καταγραφόταν από τον Έλληνα πρεσβευτή στο Λονδίνο η τοποθέτηση του γενικού διευθυντή της U.N.R.R.A. H. Lehman για την επανεκλογή του Αμερικανού προέδρου στις επερχόμενες εκλογές, δίνοντας έμφαση στην πρόβλεψη για συνέχιση του πολέμου και τελικά εξασφάλιση της μεταπολεμικής ειρήνης, αποφεύγοντας τον απομονωτισμό και το παράδειγμα το προέδρου Wilson²³⁷. Σημειωνόταν λοιπόν, η πολιτική τοποθέτηση του διοικητή του οργανισμού αρωγής αναγνωρίζοντας την αμερικανική πρωτοκαθεδρία στον οργανισμό και τον πολιτικό του χαρακτήρα.

Συνεχίζοντας την προσέγγιση των αμερικανικών πολιτικών απόψεων για την διευθέτηση των ζητημάτων της οργάνωσης του μεταπολεμικού κόσμου, ο Διαμαντόπουλος εξέταζε τις απόψεις που εξέφραζε ο πρώην πρόεδρος των Η.Π.Α. H. Hoover²³⁸. Ο Hoover εισηγούταν την ανάγκη προετοιμασίας για την λήψη άμεσων μέτρων σταθεροποίησης και επανόδου σε μια μεταβατική πορεία προς την ομαλότητα με την επανάληψη των εμπορικών σχέσεων, την διατήρηση προσωρινών συνόρων και την στόχευση στην άμεση διευθέτηση της ειρήνης, ενώ παράλληλα θα χορηγούταν η αναγκαία βοήθεια στις χώρες που είχαν πληγεί. Σημαντικότερα, ο Διαμαντόπουλος διαπίστωνε, ότι οι απόψεις αυτές αποτελούσαν τον κοινό τόπο για την αμερικανική εξωτερική καταγράφοντας την σύγκλιση με τους Sumner Welles, Cordell Hull, και

²³⁷ Αγνίδης, 18 Απριλίου 1943, Πρεσβεία Λονδίνου Προς Υπουργείο Εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 36.1 (1944), αρ. τηλ. 20089.

²³⁸ Διαμαντόπουλος, 28 Δεκεμβρίου 1943, Προς Πρόεδρο Κυβερνήσεως, Γενικά Αρχεία του Κράτους (θα αναφέρονται στο εξής για συντομία ως Γ.Α.Κ.), Σειρά Κ 51, Αποστολή Δ, Φ. 4.

του Henry Wallace. Παράλληλα, σχολιαζόταν ότι

“[...]εν τη Αμερικανική κοινή γνώμη διαμορφούται σήμερα μεγαλύτερα σύμπτωσις γενικών αντιλήψεων μεταξύ των Δημοκρατικών και των Ρεπουμπλικανικών πολιτικών κύκλων ως προς την επιβαλλομένην ενεργόν σύμπραξιν της Αμερικής εν τη αναδιοργανώσει του κόσμου και εν τη ανασυγκροτήσει της Ευρώπης και αναγνωρίζεται η ανάγκη αναλήψεως παρ' αυτής ευρυτάτων μεταπολεμικών υποχρεώσεων προς παγίωσιν της Ειρήνης.”

Διατυπωνόταν λοιπόν η διαφοροποίηση από το παρελθόν και το κλίμα αισιοδοξίας σε σχέση με την κατάσταση που επικράτησε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Αξιοσημείωτο είναι ότι, οι πηγές πληροφόρησης εκτείνονταν σε πολλές γεωγραφικές περιοχές και αξιοποιούνταν τα αντίστοιχα δίκτυα. Ενδιαφέρουσες ήταν οι πληροφορίες του Δενδράμη στο Buenos Aires της Αργεντινής, τον Απρίλιο του 1944 από συνεργάτη του υποψηφίου για το χρίσμα των ρεπουμπλικάνων Wendell Wilkie²³⁹. Σύμφωνα με αυτόν, καταγραφόταν γενική αβεβαιότητα για την μεταπολεμική διασυμμαχική συνεργασία με δεδομένη την ύπαρξη απομονωτικών τάσεων στο Κογκρέσο και ειδικότερα στην Γερουσία. Οπότε, ακόμα και αν επανεκλεγόταν ο Αμερικανός πρόεδρος Roosevelt, παρέμεναν εμπόδια. Σχετικά εξηγούνταν αυτές οι τάσεις, σημειώνοντας ότι το 90% της παραγωγής στρεφόταν στην εσωτερική κατανάλωση και μόνο το 10% στις εξαγωγές, επομένως οι Αμερικάνοι γερουσιαστές εστίαζαν για λόγους εκλογικού υπολογισμού στην προστασία των οικονομικών συμφερόντων των παραγωγικών κλάδων του εσωτερικού απέναντι σε οποιαδήποτε πιθανότητα οικονομικών συνεργασιών με παράγοντες του εξωτερικού. Αμφίθυμες τάσεις αναγνωρίζονταν και στην εξωτερική πολιτική, καθώς δηλωνόταν, ότι *“Εις την Αμερικανή ήρχισεν ήδη προπαγάνδα όπως μετά την ήταν της Γερμανίας οι Αμερικανοί παύσουν να είναι χωροφύλακες της Ευρώπης και επιστρέψουν εις τας εστίας των.”*

Επανερχόμενος στο ζήτημα της γενικότερης υποδοχής των αποτελεσμάτων των συμμαχικών διασκέψεων στις Η.Π.Α., ο Διαμαντόπουλος σημείωνε την δυσφορία που επικρατούσε στην κοινή γνώμη, αλλά και θεσμικούς παράγοντες, καθώς 25 μέλη της Βουλής των αντιπροσώπων απευθύναν διάβημα προς τον Cordell Hull²⁴⁰. Η συνολική εκτίμηση του Έλληνα πρέσβη ήταν ότι καταγραφόταν επιδείνωση της θέσης των δυτικών συμμάχων μετά την διάσκεψη της Τεχεράνης μπροστά στην μονομέρεια των σοβιετικών ενεργειών και ότι πλήθος διαφωνιών

²³⁹ Δενδράμης, 26 Απριλίου 1944, Πρεσβεία Μπουένος Άιρες προς Υπουργείο Εξωτερικών Κάιρο, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 36.1 (1944), αρ. τηλ. 778.

²⁴⁰ Διαμαντόπουλος, 28 Μαρτίου 1944, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 36.1 (1944), Αρ. τηλ. 1202, , Σχετικά με ημέτερο 1022, 3447.

αποκρύπτονταν προκαλώντας αβεβαιότητα, ενώ καταλόγιζε ευθύνες και στο αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών για τους χειρισμούς του²⁴¹.

Η διάσκεψη της Τεχεράνης την 28^η Νοεμβρίου 1943 έως την 1^η Δεκεμβρίου 1943, ήταν καθοριστική για την στρατηγική των συμμάχων και την περαιτέρω πολεμική προσπάθεια, καθώς έχοντας ήδη απορρίψει το σχέδιο μίας συμμαχικής απόβασης στα Βαλκάνια -που θα ενίσχυε περαιτέρω τον ρόλο των δυνάμεων της αντίστασης- στην διάσκεψη του Κεμπέκ την 17^η -24^η Αυγούστου 1943²⁴², προείχε ο σχεδιασμός των επιχειρήσεων για την απόβαση στην κατεχόμενη δυτική Ευρώπη²⁴³. Όμως, άγνωστη εξέλιξη εκείνων των ημερών ήταν για τον Διαμαντόπουλο η βρετανική πίεση στον Γεώργιο Β' να προχωρήσει σε δεσμευτική δήλωση για την επιστροφή του μόνο κατόπιν δημοψηφίσματος, υπονομεύτηκε από τον Roosevelt, που όπως σημειώνει ο P. Papastratis "[...]συμβούλεψε τον Βασιλιά παρά την αντίθετη γνώμη του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών και του πρέσβη MacVeagh – να μην κάνει την δημόσια δήλωση.²⁴⁴" Υπογραμμίζοταν λοιπόν η διάσταση των Η.Π.Α. με τις βρετανικές θέσεις.

Επιπροσθέτως, ο Διαμαντόπουλος αναγνώριζε ότι οι επερχόμενες αμερικανικές εκλογές αποτελούσαν ανασταλτικό παράγοντα και υπογράμμιζε ότι "*Η αμερικανική κυβέρνηση θα αποφύγει να μεταβάλει τακτικήν μέχρι της διεξαγωγής των προεδρικών εκλογών.*"²⁴⁵ Το αποτέλεσμα της επερχόμενης εκλογικής αναμέτρησης, θεωρούταν ότι θα είχε καθοριστικές συνέπειες²⁴⁶. Αφενός, στην επανεκλογή του προέδρου Roosevelt και την εξασφάλιση συνέχειας στην αμερικανική εξωτερική πολιτική, η οποία εστίαζε κατά τον Διαμαντόπουλο στην διεθνή συνεργασία, αλληλεγγύη προς τα Ηνωμένα Έθνη και έμφαση στην μεταπολεμική διεθνή

²⁴¹ Σχετικά με τα πρακτικά των συμμαχικών διασκέψεων βλέπε και Σανακόφ Σ. Π., Τσιμπουλέφκι Μπ. Α. (επιμ.) *Τεχεράνη, Γιάλτα, Πότσδαμ* (Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή 1976).

²⁴² Παπαστράτης, Πρ. Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο. Στο Χατζηιωσήφ, Χρ., & Παπαστράτης, Πρ. (Επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Γ'1 (Αθήνα: Βιβλιόραμα 2007). σ. σ. 225-226. Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 109-100, 144.

²⁴³ U.S. Department of State, Office of the Historian, Milestones, The Tehran Conference, 1943. <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/tehran-conf>. Ανακτήθηκε στις 2 Νοεμβρίου 2022. Joint History Office - U.S. Joint Chiefs of Staff, The Sextant, Eureka, and Second Cairo Conferences: November–December 1943, https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/History/WWII/Sextant_Eureka3.pdf, Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

²⁴⁴ Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), p. 151.

²⁴⁵ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον Υ.Δ.Ι.Α. προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 28 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 1202, σχετικά με ημέτερο τηλ. 1022, 3447, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 36.1 (1944).

²⁴⁶ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, Κ προς Υπουργείο Εξωτερικών Κάιρο, 1 Μαΐου 1944, αρ. τηλ. 1523, αναφορικά με ημέτερα τηλ. 423 και 1202, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 36.1 (1944).

συγκρότηση. Αφετέρου, η νίκη ρεπουμπλικάνου υποψηφίου, που θεωρούταν ότι θα αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα για την κατάσταση στην διπλωματική και στρατιωτική δραστηριότητα των Η.Π.Α., ακόμα και αν απορριπτόταν το ερώτημα του απομονωτισμού. Όπως τονιζόταν

“Αι συντηρητικάί λεγόμεναι αντιλήψεις των ρεπουμπλικάνων σχετικώς προς τα συμφέροντα των τεραστίων οικονομικών οργανισμών της χώρας και σχετικώς προς την διάθεσιν του δημοσίου πλούτου, άρδην αντίκειται προς την ρηζικέλευθιν οικονομική πολιτική προέδρου Ρούσβελτ, και ότι, [...] θα γεννήση ζητήματα ικανά να απορροφήσωσι σοβαρώς την προσοχήν του πιθανού νέου καθεστώτος παρά τας εκ του πολέμου μέριμνας”.

Αναγνωρίζοταν λοιπόν, ότι η αμερικανική εξωτερική πολιτική, η πολεμική προσπάθεια, η στήριξη υλικά και οικονομικά των συμμαχικών χωρών, αλλά και τα σχέδια για την μεταπολεμική διεθνή συγκρότηση, ήταν δεμένα από αμερικανικής πλευράς με την οικονομική κατάσταση της χώρας και τις στοχεύσεις της κυβέρνησης σε συνάρτηση με τα εγχώρια συγκροτημένα οικονομικά συμφέροντα. Φαίνεται λοιπόν, η αντιπαράθεση ανάμεσα σε δύο διακριτά πολιτικά και οικονομικά σχέδια, από την μία πλευρά ο προστατευτισμός, η στήριξη των παραδοσιακών οικονομικών πρακτικών και ο περιορισμός του παρεμβατισμού στην εξωτερική πολιτική, από την άλλη πλευρά, η συνέχιση του οικονομικού παραδείγματος του προγράμματος New Deal σε σύνδεση με την νέα διεθνή συγκυρία και την προοπτική οικοδόμησης συνθηκών διεθνών ευνοϊκών για τις Η.Π.Α., οικονομικά και πολιτικά υπό τον όρο της άσκησης κάποιας μορφής παρεμβατικού χαρακτήρα πολιτικής. Παρατηρείται λοιπόν, ότι το ζήτημα της μεταπολεμικής συγκρότησης ενός διεθνούς οργανισμού ασφαλείας κάποιας μορφής, αποτελούσε καταρχήν κοινή παραδοχή και των δύο αμερικανικών κομμάτων²⁴⁷.

Όμως, είναι σαφές ότι αποτελούσε μια κεντρική πολιτική επιλογή του δημοκρατικού κόμματος και του Roosevelt η κινητοποίηση όλων των θεσμικών μέσων στην κατεύθυνση της προώθησης της συγκρότησης της μεταπολεμικής διεθνούς οργάνωσης και της σύστασης ενός αντίστοιχου φορέα με αναβαθμισμένο ρόλο. Λίγες βδομάδες αργότερα ο Διαμαντόπουλος με αφορμή την ανακήρυξη των υποψηφίων των δύο κομμάτων σχολίαζε ότι δεδομένης της κρίσιμης διεθνούς συγκυρίας και της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης, το επικρατέστερο σενάριο ήταν η επανεκλογή του Αμερικανού προέδρου²⁴⁸.

²⁴⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Κάιρο 27 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 2645, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 36.1, (1944).

²⁴⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Κάιρο, 27 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 2568, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 36.1, (1944).

Παράλληλα με τις δημόσιες τοποθετήσεις του αμερικανικού πολιτικού προσωπικού, τις μεταβολές σε επίπεδο πολιτικού προσωπικού και προτεραιοτήτων, καταγραφόταν η μετάβαση των Η.Π.Α. στον ενεργότερο ρόλο αντίστοιχο του δυναμικού περιβάλλοντος που δρούσαν. Είναι δεδομένο, ότι σε ορισμένο βαθμό οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις ήταν περιορισμένες την συγκεκριμένη περίοδο και οι Η.Π.Α. είχαν πολιτικά, αλλά και θεσμικά ρόλο παρατηρητή, με την Μ. Βρετανία να παραμένει σε κυρίαρχη θέση. Κάτι που σημειωνόταν και ως θεσμική πρόβλεψη, όπως καταγράφεται στα πρακτικά της συνάντησης της αγγλοβρετανικής επιτροπής την 14^η Ιανουαρίου 1944, όπου σημειώνονταν οι σχετικοί όροι και κανόνες που θα ακολουθούνταν στις ανάλογες συναντήσεις²⁴⁹. Κυριότερα, στο άρθρο αναφερόταν ότι, *“Οι αντιπρόσωποι των Η.Π.Α. θα θεωρούνται παρατηρητές σε ζητήματα που είναι με οποιονδήποτε τρόπο συνδεδεμένα πολιτικά με τις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας”*. Επομένως, αναγνωριζόταν ο ρόλος της Βρετανίας στις ελληνικές υποθέσεις, και στην εσωτερική πολιτική της κατάσταση, σε συνέχεια των κατευθύνσεων της διάσκεψης της Καζαμπλάνκα τον Ιανουάριο του 1943.

Σε κάθε περίπτωση οι διασκέψεις των Μεγάλων Συμμάχων αποτελούσαν ορόσημα στον αντιφασιστικό αγώνα, με κρίσιμο σταθμό την διάσκεψη της Μόσχας. Στην διακήρυξη της διατυπώνεται ο σχεδιασμός σύμφωνα με τα ακόλουθα βήματα. Σχετικά ο υπουργός εξωτερικών των Η.Π.Α. Cordell Hull τοποθετούσαν σε ραδιοφωνική του ομιλία τον Απρίλιο του 1944, όπου παρουσίαζε τις απόψεις του για την εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. στην μεταπολεμική περίοδο, δίνοντας έμφαση στην συνέχιση τόσο του βηματισμού της διασυμμαχικής συνεργασίας, όσο και στην εσωτερική θεσμική συναίνεση στο Κογκρέσο²⁵⁰. Η διττή απεύθυνση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής χαρακτηριζόταν από συνέπεια και διαφάνεια, καθώς τονιζόταν ότι δεν υπήρχαν *“μυστικές υποχρεώσεις”* του ίδιου ή του Αμερικανού προέδρου για οποιοδήποτε ζήτημα και ότι το σύνολο των προτεραιοτήτων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ήταν υπόλογο στις δημόσιες θεσμικές διαδικασίες. Παράλληλα, διασαφηνιζόταν η στόχευση της αμερικανικής κυβέρνησης στην εξασφάλιση σταθερών και αντιπροσωπευτικών κυβερνήσεων για τους λαούς των απελευθερωμένων χωρών.

Την ίδια περίοδο, διεκρινόταν ο διάλογος για την οικοδόμηση της μεταπολεμικής διεθνούς

²⁴⁹ Meeting of the Anglo-Greek committee on 14th January 1944, Appendix “A”, Representatives: HQ FORCE133, Main HQ (A) Force, I.S.L.D., S.I.M.E., H.I.S. And O.B.S. “Terms and Conditions of the regular meeting of the above representatives to the bellow body and part of the Anglogreek committee.” Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 9.8.

²⁵⁰ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 17 Απριλίου 1944, αρ. τηλ. 1386. Αναφορικά με υμέτερα τηλ. 1283 και 3572. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 36.1 (1944).

πολιτικής συγκρότησης, δινόταν έμφαση στην συνέχεια και συνεκτικότητα στον σχεδιασμό των επόμενων βημάτων στην κατεύθυνση της συγκρότησης ενός οργανισμού που θα εξασφάλιζε την διεθνή ειρήνη²⁵¹. Για την αμερικανική εξωτερική πολιτική, όπως εκφραζόταν από την κυβέρνηση και τμήμα του Κογκρέσου, σήμαινε οριστική ρήξη με τον απομονωτισμό, την συμβολή στην ανοικοδόμηση και την ανάγκη εξεύρεσης συμβιβασμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και εξασφάλιση της εκπροσώπησης των μικρότερων κρατών. Κατευθύνσεις που εκφράζονταν στις δηλώσεις του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών Cordell Hull, μετά από συνομιλίες του με την υποεπιτροπή εξωτερικών υποθέσεων της Γερουσίας, σχετικά με την μελλοντική οργάνωση ασφαλείας, η οποία τονιζόταν ότι θα βασιζόταν στις αρχές της διακήρυξης της Μόσχας²⁵² σχετικά με την μεταπολεμική ευρωπαϊκή ασφάλεια, την τιμωρία και αποκλεισμό του φασισμού και ναζισμού, την καταδίκη, ενώ παράλληλα αναφερόταν η προερχόμενη από το εσωτερικό συμβολή του ψηφίσματος του γερουσιαστή Connally, που όπως σημείωνε ο Διαμαντόπουλος, το σχέδιο συγκέντρωσε διακομματική στήριξη από τους Ρεπουμπλικάνους στην Γερουσία και από τους προεδρικούς υποψηφίους του κόμματος.

Συγχρόνως, γινόταν αντιληπτό, ότι οι μετατοπίσεις που καταγράφονταν στην αμερικανική εξωτερική πολιτική, είχαν συνέπειες στις σχέσεις των Η.Π.Α. με τις άλλες συμμαχικές δυνάμεις, καταγράφοντας την ανάπτυξη τάσεων συνεργασίας και ανταγωνισμού στο εσωτερικό τους. Ενδεικτικό είναι το τηλεγράφημα του Κοσμετάτου από το Αλγέρι, τον Μάρτιο του 1944, που ενημέρωνε για την συνομιλία του με *“έγκυρο Αμερικανό δημοσιογράφο”*, ανταποκριτή εφημερίδας της Νέας Υόρκης για την αμερικανική εξωτερική πολιτική²⁵³. Η αναγνωριζόμενη διασύνδεση μεταξύ διπλωματίας και Τύπου, με τους φορείς του Τύπου να λειτουργούν και ως υποκατάστατα επίσημης θεσμικής ενημέρωσης, προσφέρει μια αντικειμενική εικόνα για την πρόσληψη του ρόλου και της σημασίας του Τύπου, κυριότερα του αμερικανικού από την ελληνική

²⁵¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 5 Ιουνίου 1944, αρ. τηλ. 2036, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 36.1 (1944).

²⁵² Η διάσκεψη της Μόσχας κατέληξε σε σειρά διακηρύξεων για την μεταπολεμική ευρωπαϊκή ασφάλεια συμπεριλαμβανομένης της συγκρότησης της Ευρωπαϊκής Συμβουλευτικής Επιτροπής, την λογοδοσία για την άνοδο του φασισμού και ναζισμού, την ανατροπή των συνοριακών και καθεστωτικών ανατροπών που επέβαλε η άνοδος τους, την τιμωρία των βαναυσωτήτων και εγκλημάτων που διαπράχθηκαν από τον ναζισμό. U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1943, General, Volume I, 740.0011 Moscow/340, Protocol, Signed at Moscow, 1 November, 1943. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1943v01/d684>. Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου 2021. Στο εξής θα αναφέρεται το *U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States* για συντομία και σαφήνεια ως FRUS.

²⁵³ Κοσμετάτος, Πρεσβεία Αλγερίας προς Κυβέρνηση Καΐρου, 6 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 214, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 36.1(1944).

πλευρά. Στην συνομιλία, αναδεικνυόταν η ρευστότητα των συνθηκών και η προσμονή από την πλευρά της Ελλάδας (ή ενδεχομένως προσωπικά του ίδιου) για μια σαφή διευθέτηση στην μεταπολεμική Ευρώπη. Ακόμα, σε μία σειρά ζητημάτων, όπως οι σχέσεις με την Ισπανία και την Ιταλία, υπήρχε ασάφεια για τις αμερικανικές προθέσεις.

Σημαντικότερα, ο Αμερικανός ανταποκριτής αναγνώριζε, ότι η αμερικανική εξωτερική πολιτική, συμπιεζόταν ανάμεσα στον βρετανοσοβιετικό ανταγωνισμό και τελικά ετεροκαθοριζόταν από τις δικές τους προτεραιότητες. Σχολιάζοντας την θέση των Η.Π.Α. στην Ευρώπη, τονιζόταν, ότι *“Δεν αποκλείεται επίσης, [...]η Ουάσινγκτον αντιλαμβανόμενη ότι η ανατολική Ευρώπη θα ευρεθή αργότερον υπό Ρωσικήν επιρροήν, θα επεθύμουν να διατηρήσωσι μετα των Άγγλων, την επιρροή των επι της Δυτικής Ευρώπης τουλάχιστον [...]*”. Η πρόωπη ψυχροπολεμική διάθεση που προέκυπτε, αποκτούσε σαφή μορφή στον διαμοιρασμό της Ευρώπης με βάση διαιρετικές γραμμές και την ανασύνταξη του συμμαχικού μπλοκ. Σύμφωνα με τον ίδιο ανταποκριτή, η αμερικανική εξωτερική πολιτική διακατεχόταν από φοβίες σχετικά με την *“[...]έκρηξιν εν Ευρώπη επαναστατικών κινήματων”* και για το ενδεχόμενο να χαρακτηριστεί από μίαν *“χαώδη κατάστασιν”*, υπονοώντας, την διασύνδεση των εξεγέρσεων με την προσλαμβανόμενη σοβιετική απειλή και την ανάγκη σύνταξης με την Μ. Βρετανία για τον έλεγχο της δυτικής Ευρώπης, εκφράζοντας μια συγκροτημένη άποψη, που συνηγορούσε αν και εκφραζόμενη από μη θεσμικό παράγοντα, στην αντιμετώπιση του μεταπολεμικού κόσμου, ως πεδίου διπολικής αντιπαλότητας και ενδεχομένως επιβολής της αναγκαίας αστυνόμευσης.

Σχετικά ο Διαμαντόπουλος αναφερόταν σε κείμενο γενικών αρχών για την εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α., που δημοσιεύτηκε από το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών²⁵⁴. Σημειωνόταν η απογοήτευση του Τύπου για την θεωρούμενη σιωπή της κυβέρνησης, καθώς, σημειωνόταν από δημοσιογραφικές πηγές, η προσλαμβανόμενη ανισομέρεια μεταξύ των αποφασιστικών σοβιετικών χειρισμών και της ηττοπαθούς στάσης της Μ. Βρετανίας και Η.Π.Α.

Σε παρόμοιο κλίμα εκφραζόταν ο πρέσβης της Ελλάδας στο Λονδίνο Αγνίδης σε συνομιλία του με τον Αμερικανό υπουργό εξωτερικών Stettinius και τον υποδιευθυντή του γραφείου ελληνικών υποθέσεων του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών Κόλερ. Όπως ανέφερε *“Παρεκάλεσα κ. Στετίνιους με πληροφόρηση εάν Αγγλοαμερικάνοι σιωπηλώς εγκατέλειψαν Ανατολικήν Μεσόγειον εις Ρωσίαν.”*, που ο Stettinius απάντησε ότι δεν γνώριζε καμία τέτοια

²⁵⁴ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 23 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 1022, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ, 36.1 (1944).

εξέλιξη, ενώ ήταν αδύνατη η υιοθέτηση αυτής της στάσης από τις Η.Π.Α. δεδομένων των δεσμεύσεων του Χάρτη του Ατλαντικού²⁵⁵. Αναδεικνυόταν λοιπόν η ανησυχία της ελληνικής πλευράς για το ενδεχόμενο να χαθούν τα εξωτερικά στηρίγματα της ελληνικής πολιτικής εξουσίας και οι απόπειρες δέσμευσης των δυτικών συμμάχων στην υπόθεση της Ελλάδας. Η πρόσληψη της Ε.Σ.Σ.Δ. ως μεταπολεμικής απειλής ήταν ήδη υπαρκτή στην ελληνική πλευρά, ανησυχώντας για το ενδεχόμενο να βρεθεί στην λάθος πλευρά της διασυμμαχικής διανομής σφαιρών επιρροής.

Εξάλλου, λίγο αργότερα, τον Ιούλιο του 1944, σε συνομιλίες του Διαμαντόπουλου με τον Stetinius και τον Berle σχετικά με τις εξελίξεις στα Βαλκάνια, διαπιστωνόταν η προθυμία της σοβιετικής κυβέρνησης να “*[...] διαχειρισθή συναφή προς Βαλκανικήν ζητήματα εν συνεργασία μετά των Ηνωμένων Πολιτειών και Αγγλίας.*”, καθιστώντας σαφές ότι η αμερικανική πλευρά είχε σε διακηρυγμένη πρόθεση την συνεργασία με την Ε.Σ.Σ.Δ. για την επίλυση των μεταπολεμικών ζητημάτων στα Βαλκάνια σε κλίμα συναίνεσης. Η διάσταση απόψεων της αμερικανικής με την βρετανική και σοβιετική πλευρά στην προσέγγιση των ζητημάτων των μεταπολεμικών βαλκανικών χωρών θα παγιωνόταν τους επόμενους μήνες με τον βρετανοσοβιετικό συμβιβασμό και την “*συμφωνία των ποσοστών*”²⁵⁶. Στο ζήτημα αναφερόταν και ο C. Hull στα απομνημονεύματά του, αλλά και στο ευρύτερο πλαίσιο των σχέσεων Βρετανίας-Ε.Σ.Σ.Δ., όπως και στις απόπειρες διαμόρφωσης των όρων της άσκησης επιρροής μεταπολεμικά στις συμμαχικές χώρες, που η αμερικανική πλευρά αποστασιοποιήθηκε από τις διαπραγματεύσεις²⁵⁷. Εκφραζόταν μάλιστα η διαφωνία του με τις πολιτικές συμφωνίες διαμοιρασμού σφαιρών επιρροής²⁵⁸, ενώ τονιζόταν η αμερικανική για τα βρετανικά συμφέροντα στην Μεσόγειο, τα οφέλη της συνεννόησης με την Ε.Σ.Σ.Δ. και τις συνέπειες μιας τέτοιας συμφωνίας που αν και με προσωρινή στόχευση, “*[...]θα οδηγούσε αναπόφευκτα στην εγκαθίδρυση ζωνών ανεφοδιασμού κατά των οποίων*

²⁵⁵ Αγνίδης, Πρεσβεία Λονδίνου προς Υπουργείο Εξωτερικών, Κάιρο, 14 Απριλίου 1944, αρ. τηλ. 2674, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. 36.1 (1944). Σχετικά με την διάσκεψη του Ατλαντικού βλέπε U.S. Department of State, Office of the Historian, Milestones, The Atlantic Conference & Charter, 1941, <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/atlantic-conf> Ανακτήθηκε στις 2 Νοεμβρίου 2022. Joint History Office - U.S. Joint Chiefs of Staff, The Arcadia Conference: December 1941–January.

1942 <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/History/WWII/Arcadia3.pdf>, Ανακτήθηκε 25 Μαρτίου 2025. Για την συγκρότηση του συμμαχικής διοίκησης αρχηγών γενικών επιτελείων Combined Chiefs of Staff, βλέπε Joint History Office - U.S. Joint Chiefs of Staff, Post-Arcadia Conference (Washington, DC), January 23 - May 19, 1942, <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/History/WWII/Post-Arcadia3.pdf>, Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025. Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1984). pp. 102-131.

²⁵⁶ Για το ζήτημα της συμφωνίας των ποσοστών βλέπε, Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1984). pp. pp. 198-200.

²⁵⁷ Hull C. *The memoirs of Cordell Hull* (Vol. 2) (New York: Macmillan, 1948), pp. 1451-1459.

²⁵⁸ Ibid, p. 1452.

αγωνιζόμασταν σθεναρά και κατά των οποίων είχα μιλήσει στη Διάσκεψη της Μόσχας.”

Ακόμα, επαναβεβαιώνονταν οι αμερικανικές θέσεις για τις σφαίρες επιρροής το Καλοκαίρι του 1944, επαναφέροντας τον διάλογο της συμμαχικής διάσκεψης της Μόσχας, όπου απορρίπτονταν και τελικά, γινόταν δεκτή η τρίμηνη εφαρμογή της βρετανοσοβιετικής συνεννόησης ως προσωρινού δοκιμαστικού μέτρου για την βελτιστοποίηση της πολεμικής προσπάθειας. Η συναίνεση του Roosevelt στην ανοχή του μέτρου, τελικά άνοιξε τον δρόμο για την περαιτέρω εφαρμογή του με μόνιμο χαρακτήρα τον Οκτώβριο του 1944 και τελικά, την παγίωση των συμφωνημένων²⁵⁹. Όπως τόνιζε ο Hull, ‘*Αν είχαμε αγωνιστεί τόσο αποφασιστικά κατά της αγγλωσικής συμφωνίας, όπως είχαμε δώσει με επιτυχία κατά των προτεινόμενων εδαφικών ρητρών της αγγλωσικής συμμαχίας τον Μάιο του 1942, είναι πιθανόν να μην είχαν προκύψει κάποιες από τις μετέπειτα δυσκολίες μας στα Βαλκάνια.*’²⁶⁰ Τέλος, αναφερόταν στις ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις μετά την κατάρρευση της φασιστικής κυβέρνησης στην Ιταλία και την προσχώρηση της στην συμμαχική πλευρά το Καλοκαίρι του 1943, μεταθέτοντας την διαπραγμάτευση στις μεταπολεμικές διασκέψεις ειρήνης²⁶¹.

Παρόμοιες συνομιλίες καταγράφονται από τον Σούρλα σχετικά με συνάντηση του με τον πρόεδρο της Τουρκίας Ενή Βέη και τις συνομιλίες του με τον πρόεδρο των Η.Π.Α. Lincoln MacVeagh²⁶². Σε αυτή την διεθλασμένη πορεία μεταφοράς απόψεων, τονιζόταν ότι η Ε.Σ.Σ.Δ. είχε δεσμευτεί προς την Μ. Βρετανία να μην διασχίσει τα ελληνικά σύνορα στα πλαίσια των επιχειρήσεων κατά του Άξονα, ενώ παράλληλα είχαν εγκαταλειφθεί λόγω διαφωνιών σχέδια για στρατιωτική κατάληψη ορισμένων περιοχών. Σημαντικότερα, διαπιστωνόταν, η διάσταση απόψεων ανάμεσα στην Μ. Βρετανία και τις Η.Π.Α. ως προς το ‘*ρωσικόν πρόβλημα*’, καθώς όπως παρατηρούταν ‘*[...]προς συγκράτησιν σοβιετικής εξαπλώσεως εν Ευρώπη αγγλική πολιτική επιδιώκει δημιουργίαν ζωνών ασφαλείας και δη εκ βρεχομένων εκ Μεσογείου κρατών. Αμερικανική πολιτική θεωρεί αφετέρου ως καλύτερον μέσον την μετά της Ρωσσίας ειλικρινήν πολιτικήν.*’ Η διάσταση απόψεων, σύμφωνα με τον Τούρκο πρόεδρο Eni Bey, είχε και μια οικονομική διάσταση,

²⁵⁹ Ibid. pp.1457-1458.

²⁶⁰ Ibid. pp. 1458-59.

²⁶¹ Ibid. p. 1549.

²⁶² Σούρλας, Πρεσβεία Κάιρου, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 1 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 19244, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 36.1 (1944). Σούρλας Πρεσβεία Κάιρου, προς Δραγούμη, Υπουργείο Εξωτερικών, 1 Οκτωβρίου 1944. Ανακοίνωση σε ελληνική κυβέρνηση Κάβαν, Άγκυρα, Ουάσιγκτον, Λονδίνο, Μόσχα. Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 63.3 (1945). Σχετικά με την επίσημη ανακοίνωση της σοβιετικής δέσμευσης τον Σεπτέμβριο του 1944. βλ. Papastratis, P. (1984). *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944* Cambridge: Cambridge University Press. p. 225.

καθώς αναγνωριζόταν ότι αποτελούσε προτεραιότητα των Η.Π.Α., ‘‘[...]η εξασφάλις αγορών σοβιετικής Ρωσίας δια κατανάλωσιν προϊόντων αμερικανικής βιομηχανίας μετά τον πόλεμον.’’

Τα αποτελέσματα της συμμαχικής διάσκεψης της Τεχεράνης απασχόλησαν και τον αμερικανικό τύπο με σημαντικότερη περίπτωση το άρθρο του Forest Davis, στην εφημερίδα *Evening Post* με τίτλο ‘‘Τι πραγματικά συνέβη στην Τεχεράνη’’²⁶³. Το άρθρο σύμφωνα με τον Διαμαντόπουλο, αποτελούσε μια επεξεργασμένη και εγκεκριμένη από τον Λευκό Οίκο δημοσίευση, η οποία με αναλυτικότητα και σαφήνεια περιέγραφε τα γεγονότα της διάσκεψης και καθιστούσε ευκολότερα αντιληπτή την αμερικανική πολιτική γραμμή απέναντι στην Ε.Σ.Σ.Δ. κατά τις διαπραγματεύσεις²⁶⁴. Κατά την γνώμη του το αξιόπιστο αυτό άρθρο, πρόβαλε την πολιτική του Αμερικανού προέδρου, η οποία συνίστατο σε τακτικούς ελιγμούς και περιορισμένες παραχωρήσεις με σκοπό την επίτευξη του στρατηγικού στόχου να ‘‘[...]επιτύχη τελικώς την ειλικρινή και ενεργόν συνεργασίαν και συμβολήν της Μόσχας εν της ανοικοδομήσει της μελλοντικής διεθνούς κοινωνίας, δι’ ής μόνον θα καταστή δυνατή η ειρήνη του κόσμου και η συλλογική ασφάλεια των διαφόρων εθνών’’²⁶⁵.

Ως αντίλογος, παρατίθετο άρθρο με τίτλο ‘‘Το κόστος του Μεγάλου Σχεδίου του Roosevelt’’, στην ίδια έκδοση, όπου εξέφραζε κριτική για τις διάφορες συμφωνημένες ή σιωπηρές παραχωρήσεις, που υποτίθεται ότι έγιναν προς τους σοβιετικούς στην Τεχεράνη, θεωρώντας ότι το πλάνο του Αμερικανού προέδρου για την μεταπολεμική διεθνή κοινωνία ήταν παρόμοιο με αυτό του Wilson και την Κοινωνία των Εθνών, υπονοώντας, ότι το βαρύ τίμημα ήταν δυσανάλογο των προσδοκώμενων επιτευγμάτων. Καταλήγοντας ο συντάκτης του επικριτικού άρθρου τόνιζε ότι οι χειρισμοί αυτοί έπρεπε να αποτελούν κριτήριο ψήφου στις επερχόμενες εκλογές. Με αυτό τον τρόπο, αναδεικνυόταν η πόλωση στην αμερικανική εξωτερική πολιτική και κοινωνία, αποκρυσταλλώνοντας δύο απόψεις: την διεθνής συνεργασία με την ενεργή συμβολή ολόκληρου του συμμαχικού στρατοπέδου και την συγκρουσιακή επιλογή της κλιμάκωσης και του αποκλεισμού της Ε.Σ.Σ.Δ. ως ετέρου, επομένως και την οικονομική της ισχύος των δυτικών συμμάχων στα πλαίσια ενός ενδοσυμμαχικού ανταγωνισμού.

²⁶³ Davis F. (13 May 1944). What really happened at Teheran. *Saturday Evening Post* (part 1). Davis F. (20 May 1944). What really happened at Teheran. *Saturday Evening Post* (part 2). Βρέθηκαν στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 36.1 (1944).

²⁶⁴ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 3 Ιουνίου 1944, αρ. τηλ. 2038, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 36.1 (1944).

²⁶⁵ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 20 Ιουνίου 1944, αρ. τηλ. 2210. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 36.1 (1944).

Όμως, οι σχέσεις με την Ε.Σ.Σ.Δ. δεν ήταν το μοναδικό ερώτημα που πρόβαλε στην αμερικανική εξωτερική πολιτική. Αντίθετα, η ενισχυόμενη παρουσία των Η.Π.Α. στην Μεσόγειο και Εγγύς Ανατολή δημιουργούσε νέα ερωτήματα. Κατά την διάρκεια του πολέμου και εν μέσω των πολλαπλών διεθνών ανακατατάξεων, η καμπή στις πολεμικές εξελίξεις και η σταθερά πτωτική πορεία των δυνάμεων του άξονα, κατέστησε σαφές ότι ευρείες περιοχές δεν θα συνέχιζαν να ελέγχονται με τον ίδιο τρόπο και από τις ίδιες δυνάμεις μεταπολεμικά. Στον χώρο που παραδοσιακά έλεγχαν η Μ. Βρετανία και η Γαλλία, δηλαδή την Βόρεια Αφρική, την Μεσόγειο και την Μέση Ανατολή, εμφανίστηκαν τα αμερικανικά και δευτερευόντως τα σοβιετικά συμφέροντα -περιορισμένα στην διεκδίκηση επιρροής στο Ιράν-.

Επομένως, η παραδοσιακή πρόσληψη της Ελλάδας ως τμήματος της Μεσογειακής γραμμής ανεφοδιασμού και σύνδεσης της Μ. Βρετανίας με τις αποικίες της, αποκτούσε μια ακόμα διάσταση: την πρόσληψη της χώρας ως τμήμα της ευρύτερης Μέσης Ανατολής και των συμφερόντων στην εκμετάλλευση πετρελαίου της Αραβικής Χερσονήσου και του Περσικού κόλπου²⁶⁶. Το γεγονός εξετάζοταν με αμφιθυμία, καθώς δεν αποτελούσε μια δυνητική στρατηγική αναβάθμιση, αλλά και εμπλοκή σε μια σύγκρουση στρατηγικών οικονομικών συμφερόντων μεταξύ δύο συμμαχικών δυνάμεων, από τις οποίες η μία ήταν αποικιακή δύναμη στην περιοχή και η δεύτερη φαινόταν ότι διεκδικούσε την εγκατάσταση της με κάθε εύλογο μέσο. Σε αυτή την συγκυρία, ο πόλεμος ήταν μια υποσημείωση στην αδιασάλευτη οικονομική συνέχεια. Είναι σημαντικό, ότι το θέμα προκύπτει εμφαντικά την άνοιξη του 1944 και είναι δυνατό να προσεγγιστεί από πολλαπλές διπλωματικές πηγές και από οπτικές, αναδεικνύοντας την πολυπλοκότητα των αλληλοσυγκρουόμενων συμμαχικών συμφερόντων, την θέση του Άξονα, και τον σχετικά αμήχανο ρόλο της Ελλάδας, προσπαθώντας να κατανόηση το παιχνίδι οικονομική ισχύος στην ευρύτερη περιοχή από το Μαρόκο μέχρι το Ιράν.

Ενδεικτική του αμερικανικού ενδιαφέρον για την περιοχή θεωρούνται από τον Παππά η διακομματική επίσκεψη μελών του αμερικανικού Κογκρέσου στο Κάιρο στα τέλη Αυγούστου του 1943²⁶⁷. Κατά την γνώμη του ήταν “*Προφανές ότι αυτή υπαγορεύθηκε εκ του αύζοντος εκ Β.*

²⁶⁶ Για μία συνοπτική προσέγγιση των θεμελιωμένων βρετανικών οικονομικών και πετρελαϊκών συμφερόντων στην Μέση Ανατολή από τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο έως και το τέλος του Μεσοπολέμου, βλέπε και Collier, B. *The lion and the eagle: British and Anglo-American strategy, 1900–1950* (London: Macdonald, 1972), pp. 435–446.

²⁶⁷ Παππάς, Πρεσβεία Κάιρου προς Υπουργείο Εξωτερικών, 23 Αυγούστου 1943, Αρ. τηλ. 3544, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 36.1 (1944). Αμερικανοί αντιπρόσωποι: Δημοκρατικοί – Albert Chandler, Richard Russel, James Meade, Ρεπουμπλικάνοι – Ralph Brigester, Henri C. Lodge.

Αφρικής ενδιαφέροντος για τα πράγματα της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής”, ενώ οι απαρχές της έντασης του αμερικανικού ενδιαφέροντος για την περιοχή, εντοπίζονται στο προηγούμενο έτος με την αποστολή διπλωματικού προσωπικού. Ο Παππάς ανέφερε παράλληλα το κλίμα στον τύπο, όπου καταγραφόταν η σταθερή βρετανική παρουσία και η εμφάνιση των Η.Π.Α. ως δύναμης με στρατηγικές βλέψεις στην Αφρική: *‘‘Η αμερικανική κυβέρνηση ήρξατο αποβλέπουσα προς την ήπειρον ταύτην ως δύναμενη να εισέλθῃ εἰς τὴν σφαῖραν τῶν αμερικανικῶν οικονομικῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἐμπορικῆς διείσδυσσεως.*” Επισημαίνεται, ὅτι ο γεωγραφικός προσδιορισμός των αμερικανικών συμφερόντων είναι ασαφής καθώς στο τηλεγράφημα αναφερόταν στις αραβικές χώρες, την Ασία, την Αφρική, εστιάζοντας στην επίσκεψη της αμερικανικής αντιπροσωπείας στο Κάιρο. Επιπροσθέτως, αναφερόταν η μεταφορά δύο τυπογραφείων στην Κωνσταντινούπολη και το Κάιρο, που θεωρούταν απόδειξη *‘‘[...] ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν δια τὴν Ἑγγύς Ανατολήν δὲν εἶναι παροδικόν δια τὴν περίοδον τοῦ πολέμου [...].*” Τέλος, καταγραφόταν η δυσaráσκεια των βρετανικών υπηρεσιών.

Η συνειδητοποίηση ὅτι ἡ Ελλάδα ὡς τμήμα τῆς Ἑγγύς Ανατολῆς -καὶ οργανωτικά ἐνταγμένη στὴν ἀντίστοιχη ὑποδιεύθυνση τοῦ αμερικανικοῦ ὑπουργείου ἐξωτερικῶν- βρισκόταν σε μια περιοχή ὅπου συντελοῦνταν μακροπρόθεσμες μεταβολές με ὀρίζοντα στὴν μεταπολεμική περίοδο σε πολιτικό καὶ στρατηγικό ἐπίπεδο, παράλληλα με τὴν ἀναβάθμιση τοῦ αμερικανικοῦ ρόλου, διαπερνοῦσε ταυτόχρονα πολλαπλές διπλωματικές υπηρεσίες, ἀναμενόμενα καὶ τῆς ἐλληνικῆς πρεσβείας στὶς Η.Π.Α.²⁶⁸. Κυριότερα, ὁ Διαμαντόπουλος παρατηροῦσε τὸ αμερικανικό ἐνδιαφέρον σε ἐπίπεδο διπλωματίας καὶ κοινῆς γνώμης, γιὰ τὸ *‘‘ζήτημα τῶν πετρελαίων τῆς Ἀραβίας*”, συνδέοντας τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Ἀμερικανοῦ Διευθυντῆ Ὑπουργείου ἐξωτερικῶν γιὰ θέματα Μέσης καὶ Ἑγγύς Ανατολῆς Muray με τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ γιὰ τὰ ἐλληνικά ζητήματα²⁶⁹. Διαμορφωνόταν λοιπὸν ἡ σαφὴς ἀντίληψη γιὰ τὴν θέση τῆς Ἑλλάδας στὴν περιοχή καὶ τὶς ἀλληλεπιδράσεις, πού ἀναπτύσσονταν περιφερειακά, δημιουργώντας ἓνα ἀναβαθμισμένο προφίλ γιὰ τὴν χώρα. Γινόταν δηλαδὴ ἀντιληπτό, ὅτι ὁ πετρελαϊκὸς πλούτος τῶν αραβικῶν χωρῶν πού προσέλκυε τὸ ἀναφερόμενο, πολιτικό, διπλωματικό καὶ ἐταιρικό ἐνδιαφέρον, ἀναπόφευκτα

²⁶⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον πρὸς Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, 18 Μαρτίου 1944, ἀρ. τηλ. 974, Ὑ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944), Σχετικά με ἐπίσκεψη τοῦ Κόλερ, ὑποδιευθυντῆ τοῦ ἐλληνικοῦ τμήματος τοῦ Ὑπουργεῖο ἐξωτερικῶν τῶν Η.Π.Α. στὴν αμερικανικὴ Πρεσβεία τοῦ Λονδίνου, σε ἀναμονὴ ἐξελίξεων στὴν Ἑγγύς καὶ Μέση Ἀνατολή. Ἐγκωμιαστικές ἀναφορές γιὰ τὸν φιλελληνισμό τοῦ καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν στάση σου στα ζητήματα ἐπισιτισμοῦ.

²⁶⁹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον πρὸς Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, 9 Μαρτίου 1944, ἀρ. τηλ. 878, Ὑ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944),

επηρέαζαν την Ελλάδα, ως τμήμα της περιοχής άμεσης ωφέλειας.

Παράλληλα σημείωνε την ένταση του θέματος στον αμερικανικό τύπο, κυρίως αναφορικά με τα σχέδια της κυβέρνησης των Η.Π.Α. για κατασκευή αγωγού που θα ξεκινούσε διέσχίζε την *“Αραβία”* μεταφέροντας το υπό αμερικανική εκμετάλλευση πετρέλαιο του Κουβέιτ και του Μπαχρέιν στον Περσικό κόλπο στην μεσογειακή ακτή της Αιγύπτου²⁷⁰. Εξάλλου, ήδη είχαν εγκατεστημένα συμφέροντα οι αμερικανικές εταιρείες Standard Oil και Texas Company ως αποκλειστικοί διαχειριστές των σχετικών αποθεμάτων. Όπως σημειωνόταν, *“Ο προτασόμενος κύριος λόγος της κατασκευής του έργου είναι,[...] ότι αι εν ταις Ηνωμέναις Πολιτείαις πετρελαιοπηγαί θα εξαντληθούν μετά πεντηκονταετίαν και ότι δέον συνεπώς να ληφθή από τούδε η δέουσα πρόνοια.”* Με αυτό τον τρόπο αναγνωριζόταν η μέσω του Τύπου διαμορφούμενη εικόνα των Η.Π.Α., οι οποίες είχαν ήδη εγκατεστημένη οικονομική παρουσία στην περιοχή, να επεκτείνουν την επιρροή τους, επιβάλλοντας τον αποκλειστικό έλεγχο σε ολόκληρη την Αραβική χερσόνησο και τον Περσικό κόλπο, στοχεύοντας στην μακροπρόθεσμη οικονομική εξασφάλιση των αμερικανικών συμφερόντων μέσω των ιδιωτικών πετρελαϊκών εταιρειών. Σύμφωνα με τον Έλληνα διπλωμάτη, εκφράζονταν αντιδράσεις από την πλευρά απομονωτικών πολιτικών τάσεων και από τις εταιρείες που δεν συμμετείχαν στην επωφελή μονοπωλιακή διαχείριση του πετρελαίου που απολάμβαναν οι δύο πετρελαϊκές εταιρείες, οπότε πρόκυπτε η εύλογη αντίθεση στην δαπάνη χρημάτων του κρατικού προϋπολογισμού για την κατασκευή ενός δικτύου που θα χρησιμοποιούταν από τα ιδιωτικά μονοπώλια.

Στην διεθνή διάσταση αναγνωριζόταν, ότι η εγγύτητα με τις *“αγγλικών”* συμφερόντων πετρελαιοπηγές του Ιράκ και της *“Περσίας”*, ήταν πιθανός παράγοντας περιπλοκών. Όμως, ο ίδιος σχολίαζε, ότι

“Τα λεγόμενα υπό των επικριτών των σχεδίων περί δήθεν προστριβών μετά της Μ. Βρετανίας, δεν φαίνονται βάσιμα, καθ’ όσον σήμερον δεν πρόκειται περί προσκλήσεως νέων προνομίων εκ μέρους των Ηνωμένων Πολιτειών, αλλά περί εφαρμογής νέου και ταχύτερου τρόπου μεταφοράς του παραγόμενου πετρελαίου.”

Η δήλωση αυτή ερχόταν σε ευθεία αντιπαράθεση με την είδηση που παρατίθετο, ότι η αμερικανική κυβέρνηση κατέβαλε το ποσό των 25.000.000 δολαρίων στον Βασιλιά του Ιράν με σκοπό την εξασφάλιση διευκολύνσεων για την πραγματοποίηση του έργου στον περσικό κόλπο από εταιρείες

²⁷⁰ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 21 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 1013, σχετικά με *“Αραβία / Πετρέλαια”*.Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 37.3 (1944).

αμερικανικών συμφερόντων. Το οικονομικό κίνητρο που δόθηκε με τρόπο φιλικό και γενναιόδωρο από την αμερικανική κυβέρνηση στον βασιλιά του Ιράν προς όφελος των ιδιωτικών πετρελαϊκών εταιρειών, δεν αναμενόταν να προκαλέσει βρετανικές αντιδράσεις καθώς ήδη χρηματοδοτούταν με σημαντικά βρετανικά ποσά η περσική μοναρχία, ώστε να εξασφαλίζονται πετρελαϊκά προνόμια. Προκύπτει, λοιπόν ότι πράγματι η αποικιακού χαρακτήρα πελατειακή σχέση με τον Ιρανό μονάρχη, με σκοπό την απόσπαση προνομίων και παραχωρήσεων που διεκδικούσαν οι δύο δυτικές δυνάμεις, οδηγούσε στον απευθείας ανταγωνισμό τους.

Σύμφωνα με δημοσιευόμενη στους *New York Times* ανταπόκριση από το Κάιρο του “Αμερικανός αντιπρόσωπος για οικονομικά ζητήματα” James Landis, δήλωνε ότι “[...]το κυβερνητικό σχέδιο θα διευκολύνει την διοχέυτευσιν του πετρελαίου εν Μεσογείω ως και την συμμετοχήν των ευρωπαϊκών χωρών εν τη διαθέσει αυτού.”²⁷¹ Διασαφηνιζόταν λοιπόν μια ακόμα διάσταση της αμερικανικής εξωτερικής οικονομικής πολιτικής, το άνοιγμα της ευρωπαϊκής αγοράς πετρελαίου, προς όφελος τελικά των ίδιων ιδιωτικών εταιρειών. Αναφορικά με τον σκεπτικισμό για την διεθνή διάσταση του ζητήματος, σχολιαζόταν ότι όποιες μελλοντικές περιπλοκές και η αντιμετώπιση τους, εξαρτώνταν από τις μελλοντικές διαρρυθμίσεις του μεταπολεμικού συστήματος διεθνούς ασφαλείας. Σημαντικότερα, κατανοούσαν το ενδεχόμενο περιπλοκών και η παραπομπή στον προβλεπόμενο να συσταθεί ΟΗΕ, θυμίζοντας μια αποικιακού Τύπου οπτική για την Μέση Ανατολή, όμοια με το καθεστώς εντολών της Κοινωνίας των Εθνών.

Ακόμα, σύμφωνα με τον Αμερικανό αντιπρόσωπο η παρούσα πολεμική συγκυρία και οι συνακόλουθες οικονομικές ανάγκες αποτελούσαν ευκαιρία για την αμερικανική κοινή γνώμη να αποκτήσει ουσιαστική αντίληψη της για την σημασία της Μέσης Ανατολής ως στρατηγικής περιοχής. Η μακροπρόθεσμη στρατηγική στόχευση για τον έλεγχο της περιοχής από τα αμερικανικά κρατικά και ιδιωτικά συμφέροντα, κατανοούσαν από τον Διαμαντόπουλο, σχολιάζοντας ότι την εγκατάσταση της αμερικανικής παρουσίας ήταν

“[...]η πλέον ενδιαφέρουσα δια τα μεσογειακά κράτη άποψις εν προκειμένω είναι η εμφάνισις των Ηνωμένων Πολιτειών εν τω στίβω των διεθνών συμφερόντων εν τω τμήματι τούτο της υδρογείου, εμφάνησις ήτις θα ασκήση αναμφιβόλως σημαντικήν επίδρασιν επι της πολιτικής και οικονομικής ζωής

²⁷¹ (11 February 1944). President discussing pipeline says U.S. Must import Oil. *Washington Evening Star*. MacCormac J. (13 March 1944). Deny British fight U.S. On Arabian Oil_Report say development by American companies will not bring clash with others - Grant to King rumored - British insist they do not wish to compete with U.S. In Middle East”. *New York Times*. (13 March 1944). King's need of revenue cited_Backs Arabian oil line - Landis says we do not seek special privileges. *New York Times*. Βρέθηκαν στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 37.3 (1944).

των εν λόγω κρατών.”

Παράλληλα με την υπόθεση του αγωγού, εξελισσόταν η διαπραγμάτευση για τα πετρέλαια της Περσίας. Σύμφωνα με τον Κούστα από την πρεσβεία της Τεχεράνης, ο γενικός διευθυντής της Socony-Vacuum Oil και βρετανική επιτροπή εμπειρογνομόνων βρισκόταν σε διαπραγματεύσεις με την Περσική κυβέρνηση για την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων, τα οποία όπως τονίζονταν, εκτιμούταν ότι θα κάλυπταν έως και το 90% της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου²⁷². Όπως σημείωνε με έμφαση, *“Η ταυτόχρονος εδώ, παρουσία των, δεν προδικάζει και την εν προκειμένω Αγγλο-αμερικανικήν συνεργασίαν. Όλως τουναντίον έκαστον τούτου φαίνεται να εργάζονται δια τον ίδιον και μόνον λογαριασμόν του κράτους εις ο ανήκει.”* Αναγνώριζε λοιπόν ο Κούστας τον ενδοσυμμαχικό ανταγωνισμό, που καταγραφόταν ιδιαίτερα οξυμένος στο έδαφος της Περσίας και την σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ των δύο συμμάχων, ενώ καταγραφόταν το έντονο ενδιαφέρον που εκφραζόταν από διπλωμάτες και από δημοσιογράφους, συνυπολογίζοντας τις συνολικές διεθνείς διαστάσεις του ζητήματος.

Συνεχίζοντας την ανάλυση του ο Κουστάς ανέφερε σε επόμενο τηλεγράφημα ότι,

*“Οι αμερικανοί επιδιώκουν αφ'ενός μεν να επιτύχουν την εκμετάλλευσιν του Περσικού πετρελαίου, αφ'ετέρου δε την διοχέτευσιν αυτών δια pipe-line, το οποίον θα αρχίξη εκ του Περσικού κόλπου, θα διασχίξη την Αραβίαν και θα καταλήγει εις την Ερυθράν θάλασσαν. Οι Άγγλοι επιδιώκουν επίσης την εκμετάλλευσιν των ιδίων πετρελαίων, μη αποκλείοντες τους Αμερικανούς, χωρίς όμως να συνεργάζονται μετ' αυτών, αλλ' έκαστως να ενεργή δι' ίδιως λογαριασμόν.”*²⁷³

Ο ανοιχτός ανταγωνισμός των συμμαχικών δυνάμεων, καταγραφόταν πλέον να συνδέει συνολικά τα πετρελαϊκά κοιτάσματα της Περσίας, με τα σχέδια νέου αγωγού. Άλλωστε και οι δύο δυτικές δυνάμεις στόχευαν στην κατασκευή του, αλλά με διαφορετικές διαδρομές, καθώς η Βρετανία σχεδίαζε την κατάληξη του στην Βηρυτό. Σαφώς διαπιστωνόταν και η συνολική διαφωνία της Ε.Σ.Σ.Δ. Από την πλευρά της περσικής κυβέρνησης, δηλωνόταν, ότι η εκμετάλλευση του περσικού πετρελαίου θα ενίσχυε την πολεμική προσπάθεια κατά της Ιαπωνίας σύμφωνα με τις αμερικανοβρετανικές αιτιάσεις, ενώ σημειωνόταν και το πολιτικό αδιέξοδο της, καθώς βρισκόταν στο επίκεντρο αντικρουόμενων συμφερόντων, περιγράφοντας ότι η περσική κυβέρνηση βρισκόταν εγκλωβισμένη σε μία διελκυστίνδα πιέσεων από τις μεγάλες δυνάμεις, τα συμφέροντα

²⁷² Κουστάς, Πρεσβεία Τεχεράνης προς Υπουργείο Εξωτερικών, 22 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 180, Αναφορά σε έκθεση 13 Νοεμβρίου 1943 υπ. αρ. 1340.Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., , Φ. 37.3 (1944).

²⁷³ Κουστάς, Πρεσβεία Τεχεράνης προς Υπουργείο Εξωτερικών, 29 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 201, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 37.3 (1944),

των οποίων επιχειρούσε να εξισορροπήσει, αποφεύγοντας εντάσεις.

Παράλληλα, από την ελληνική πρεσβεία στο Αλγέρι, ο Κοσμετάτος τόνιζε αυξανόμενο ενδιαφέρον των αμερικανικών στρατιωτικών υπηρεσιών, ειδικότερα του Γενικού Επιτελείου Στρατού και Γενικού Επιτελείου Ναυτικού για την κατάσταση στην Ελλάδα²⁷⁴. Σχετικά εξέφραζε την εκτίμηση, ότι σύμφωνα με πρόσφατες διπλωματικές επαφές του ήταν η

“[...]Μεσόγειος θα έχη μεταπολεμικώς δια τας Ηνωμένας Πολιτείας κατόπιν ληφθείσας αποφάσεως προβούν εις έργα αποβλέποντα διοχέτευσιν πετρελαίου Αραβίας εις λιμένα ανατολικής Μεσογείου. Προς εξασφάλισιν συνεπώς ασφαλείας συγκοινωνιών δια θαλάσσης ταύτης παρακολουθούνται πλην των αμέσων πολεμικών προβλημάτων και εξελίξζι ζητημάτων Μεσογειακών κρατών ιδίως όταν κατέχουν ως η Ελλάς, ιδιαιτέρως επίκαιρον θέσιν.”

Κατανοούταν λοιπόν από την ελληνική πλευρά η αναβάθμιση της θέσης της Ελλάδας στρατηγικά στην περιοχή και το έντονο αμερικανικό ενδιαφέρον για την ευρύτερη περιοχή. Η μεταβολή αυτή συνοδευόταν από την πρόσληψη της περιοχής ως τμήμα της Μέσης ανατολής και της ανατολικής Μεσογείου, μια διπλή ταυτότητα με αλληλεπικαλυπτόμενες συνέπειες. Φυσικά, η εκδήλωση του αμερικανικού ενδιαφέροντος για την Ελλάδα, με όρους άσκησης οικονομικού ελέγχου σε εδαφική κτήση, επανακαθορίζοντας τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις.

Στο ίδιο θέμα, ο Κοσμετάτος ανέφερε από το Αλγέρι τον απόηχο των επαφών του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών Stettinius στο Λονδίνο για το ζήτημα των αραβικών πετρελαίων, αλλά και το διάβημα της Γαλλικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης προς τις κυβερνήσεις των Η.Π.Α. και της Μ. Βρετανίας σχετικά με την προστασία των γαλλικών συμφερόντων στην Μέση Ανατολή, επικαλούμενου μάλιστα του Χάρτη του Ατλαντικού²⁷⁵. Ακόμα, τονιζόταν η δυσφορία του De Gaulle, ο οποίος φέρεται ότι δήλωνε:

“[η] νέα αυτή πολιτική θα ανάγη Αμερικνήν εις μονιμότερον διατήρησιν ναυτικών και αεροπορικών βάσεων εν Βορείω Αφρική και ίσως σε άλλα μέρη, καθισταμένης ούτω μεταπολεμικώς και δυνάμεως μεσογειακής, όπως και Αγγλία, αν και ουχί εις τοιούτον βαθμόν, με όλας τας περιπλοκάς ας τοιαύτη πολιτική Ηνωμένων πολιτειών θα ηδύνατο συνεπάγεται.”

Προσλαμβάνόταν λοιπόν η μεταβολή ισχύος και κατά προέκταση ο ενδοσυμμαχικός ανταγωνισμός από σημαντικά τμήματα των μεσογειακών δυνάμεων, μεταξύ των οποίων και από την γαλλική κυβέρνηση εξορίας, που σημείωνε τον μόνιμο χαρακτήρα της αμερικανικής

²⁷⁴ Κοσμετάτος, Πρεσβεία Αλγερίου προς Υπουργείο Εξωτερικών, 23 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 270, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 37.3 (1944).

²⁷⁵ Κοσμετάτος, Πρεσβεία Αλγερίου προς Υπουργείο Εξωτερικών, 1 Μαΐου 1944, αρ. τηλ. 412. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 37.3 (1944)

παρουσίας στην Μεσόγειο και τις πιθανές της συνέπειες.

Συμπληρώνοντας την περιφερειακή διπλωματική κινητοποίηση στην καταγραφή των εξελίξεων για το ζήτημα των πετρελαϊκών κοιτασμάτων της Μέσης Ανατολής, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον δεδομένης της ελληνικής θέσης σε αυτές τις εξελίξεις, ο Δ. Βοσνιάκος ως εμπορικός σύμβουλος παρά τη Β. ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα, συνέταξε εκτενείς εκθέσεις για το ζήτημα από την Κωνσταντινούπολη²⁷⁶. Καταρχάς αναγνώριζε την χρησιμότητα του πετρελαίου στον σύγχρονο πόλεμο και αξιολογούσε τα κοιτάσματα και την παραγωγή στην περιοχή.

Όμως, γινόταν σαφές, ότι το επίκαιρο και σημαντικότερο ζήτημα ήταν ο ρόλος των Η.Π.Α. στην Μέση Ανατολή και η οικονομική πολιτική τους στην περιοχή, ζήτημα το οποίο προσεγγιζόταν σε ανάλογη εκτενή έκθεση²⁷⁷. Το αμερικανικό ενδιαφέρον για επενδύσεις και εκμετάλλευση των υπαρχόντων κοιτασμάτων στην περιοχή, η προσδοκία ανακάλυψης νέων κοιτασμάτων στην Τουρκία και η ενίσχυση της οικονομικής παρουσίας των Η.Π.Α. στην Μέση Ανατολή, παραλληλιζόταν εύγλωττα με τον αποικισμό της Ινδίας και την οικειοποίηση των *“θησαυρών”* της. Ο Βοσνιάκος αναγνώριζε την συνέχεια ανάμεσα στην στρατιωτική και στρατηγική συνεργασία με την οικονομική πολιτική των Η.Π.Α., εντοπίζοντας διακριτές και οριζόμενες χρονικά φάσεις κλιμάκωσης της αμερικανικής εμπλοκής: *“Το ενδιαφέρον τούτο της Αμερικής ήρχισε δια της αποστολής αμερικανικού πολεμικού υλικού εις τους εν τη Μέση Ανατολή Συμμάχους. Αργότερα, μετά την είσοδο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής εις τον πόλεμον, ήλθον τα αμερικανικά στρατεύματα και τα αμερικανικά αεροπλάνα.”* Καταγραφόταν λοιπόν η μετάβαση από την τροφοδοσία και εφοδιασμό της συμμαχικής προσπάθειας των τοπικών συμμαχικών δυνάμεων στην ενεργή στρατιωτική εμπλοκή.

Η συνέχεια αυτή της πορείας, ήταν αναμενόμενη. Σημειωνόταν η αμερικανική απαίτηση για την παρακολούθηση της χρήσης του χορηγούμενου προς τις συμμαχικές χώρες υλικού εφοδιασμού, καταλήγοντας στην περαιτέρω δραστηριοποίηση των Η.Π.Α. στην Μέση Ανατολή θεσμικά και οργανωτικά με την συμμετοχή στο συντονιστικό όργανο *“Middle East Supply Centre”*, την αποστολή συμβούλων στην Περσία και την διεύρυνση των παροχών του

²⁷⁶ Βοσνιάκος Δημ., Προξενείο Κωνσταντινούπολης προς Πρεσβεία Άγκυρας και Κυβέρνηση Κάιρο, 10 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 629, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 37.3 (1944), *“Περί του ζητήματος της εκμετάλλευσης του πετρελαίου Εγγύς και Μέσης Ανατολής και κυρίως περί της τοιαύτης του εν Τουρκία πετρελαίου”*.

²⁷⁷ Βοσνιάκος Δημ., Προξενείο Κωνσταντινούπολης προς Πρεσβεία Άγκυρας και Κυβέρνηση Κάιρο, 18 Απριλίου 1944, αρ. τηλ. 656 Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 37.3 (1944), *“Περί της υπό των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής εν τη Μέση Ανατολή εγκαταστάμενης οικονομικής πολιτικής και προ παντός περί της τοιαύτης του πετρελαίου”*

προγράμματος Δανείων και εκμισθώσεως - Lend-lease – στα αραβικά κράτη της περιοχής²⁷⁸. Η κλιμακούμενη αμερικανική υλική ενίσχυση, έλαβε θεσμική διάσταση, εξασφαλίζοντας την είσοδο των Η.Π.Α. σε διακρατικούς περιφερειακούς θεσμούς για πρώτη φορά στην περιοχή, ενώ οδήγησε στην σύναψη απευθείας οικονομικών συμφωνιών, οι οποίες αναβάθμιζαν τον ρόλο των τοπικών δυνάμεων της Μέσης Ανατολής και αντίστοιχα, δημιουργούσαν οικονομικούς δεσμούς με τις Η.Π.Α., ανοίγοντας παράλληλα νέες αγορές και δυνητικές επενδυτικές ευκαιρίες για αυτές.

Στην συνέχεια σημειωνόταν, ότι η ένταση της αμερικανικής διπλωματικής δραστηριότητας στην Μεσόγειο εντάθηκε με επαφές Αμερικανών διπλωματών στις γαλλικές αποικίες της Βόρειας Αφρικής, προσεγγίζοντας τοπικούς εθνικιστές ηγέτες *“[...]λαμβάνοντες την πρόνοιαν να περιβάλωσι δια του πέπλου του μυστηρίου τας επαφάς ταύτας.”* Σχετικά προστίθετο, ότι οι επαφές σε Μαρόκο, Αλγερία, και Τυνησία, οδήγησαν στην διαπίστωση του σχετικά με την *“[...]αφθονία οικονομικού πλούτου και προ παντών μεταλλευτικού. Η ανακάλυψις δε αυτή προσεπόρισε μεγαλύτεραν ευχαρήστησιν ή τ' ακανθώδη προβλήματα των αραβικών πόθων ανεξαρτησίας.”* Επομένως, καταγραφόταν η αμερικανική παρέμβαση στην νότια μεσόγειο με αποικιακούς όρους εν μέσω της πολεμικής προσπάθειας, υπονομεύοντας σημαντικά την θέση των ευρωπαϊκών δυνάμεων στην περιοχή και χωρίς να προσφέρουν στήριξη των κινημάτων αυτοδιάθεσης, που βέβαια, ήταν γνωστά. Επιπροσθέτως, σημειωνόταν η αμερικανική βούληση για επενδύσεις στην Μέση Ανατολή και την εκμετάλλευση του πετρελαίου στην περιοχή, σύμφωνα με δηλώσεις του Αμερικανού υπουργού εσωτερικών Harold L. Ickes.

Οδεύοντας στο τέλος του πολέμου, ο οικονομικός και κυριότερα πετρελαϊκός ανταγωνισμός ανάμεσα στις Η.Π.Α. και τη Μ. Βρετανία κατέληξε στη σύναψη συμφωνίας για τις αρχές διαχείρισης του πετρελαίου σε διεθνές επίπεδο. Οι δύο σύμμαχες χώρες με ερείσματα στα κοιτάσματα της Μέσης Ανατολής, κατέληξαν σε συμφωνία μεταξύ τους και σε ρύθμιση της διεθνούς αγοράς, στοχεύοντας στην θέσπιση κανόνων για την μεταπολεμική περίοδο.²⁷⁹ Όπως τονιζόταν, εξετάζονταν ζητήματα συλλογικής ασφάλειας, παραγωγής και διανομής, σεβασμού των εμπορικών δικαιωμάτων ρυθμιζόμενων με συμβόλαια και μείωση των περιττών περιορισμών. Σύμφωνα με τον Harold L. Ickes, διοικητικό αρμόδιο και αντιπρόσωπο των Η.Π.Α., *“Πρέπει να εργαστούμε για την επέκταση αυτής της αγγλοαμερικανικής συμφωνίας έτσι ώστε να αγκαλιάσει όλες*

²⁷⁸ Ο. π.

²⁷⁹ (8 August 1944). Radio bulletin No. 190, New York. Ανακοίνωση του State Department για την οργάνωση των προμηθειών προς τις κυβερνήσεις των Ηνωμένων Εθνών. Βρέθηκε στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 36.1 (1944).

τις χώρες που ενδιαφέρονται για το εμπόριο πετρελαίου”. Επομένως, οι Η.Π.Α. και η Βρετανία επίλυσαν τις διαφορές τους για το ζήτημα, ενώ διαπραγματεύονταν την επιβολή όρων από θέση ισχύος στην διεθνή αγορά με ορίζοντα την μεταπολεμική περίοδο.

Αργότερα, ο Σούρλας από το Κάιρο ανέφερε ότι σε συνομιλίες του με τον Αμερικανό πρέσβη, ενημερώθηκε για το οικονομικό ενδιαφέρον των Η.Π.Α. για την περιοχή, τονίζοντας ότι δεκαμελής αμερικανική οικονομική αποστολή υπό τον συνταγματάρχη Coulbertston δραστηριοποιούνταν στην Μέση Ανατολή με σκοπό *“[...]την πρόσκτησίν εν τη Μέση Ανατολή οικονομικών συμμάχων εις τας προσπάθειάς της να εξασφαλίσει την ελευθερίαν του εμπορίου μετά τον πόλεμον, ην επιδιώκει η αμερικανική πολιτική.*²⁸⁰

Η ελληνική πολιτική συγκρότηση και η προσέγγιση των Η.Π.Α.

Συνολικά, η πολεμική περίοδος είναι κρίσιμο να προσεγγίζεται λαμβάνοντας υπόψιν την ύπαρξη πολλαπλών παραγόντων άσκησης πολιτικής εξουσίας, ενώ ο χώρος άσκησης της δεν περιοριζόταν στην ελληνική επικράτεια, αλλά επεκτεινόταν σε εδάφη κρατών υπό συμμαχικό έλεγχο. Η τριχοτόμηση της πολιτικής εξουσίας με την δωσίλογη κυβέρνηση, την αντίσταση και την κυβέρνηση εξορίας να διαθέτουν διαφορετικές μορφές ισχύος.

Σε αυτή την ενότητα αναδεικνύονται οι σημαντικότερες θεματικές της περιόδου και η επίδραση τους στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις, οι στοχεύσεις της ελληνικής κυβέρνησης εξορίας, ο τρόπος απεύθυνσης προς τις συμμαχικές κυβερνήσεις για ζητήματα όπως η παροχή βοήθειας, η επίδραση των σχέσεων της κυβέρνησης εξορίας με την αντίσταση στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις και τελικά η προβολή μεταπολεμικών σχεδιασμών.

Καθοριστική ήταν η καταγραφόμενη στα τέλη του 1942 μεταβολή στην συγκρότηση των δικτύων πληροφοριών των συμμαχικών δυνάμεων στην Τουρκία, με αποτέλεσμα οι Η.Π.Α. να αποκτήσουν αυτοτελή υπηρεσία πληροφοριών στην Τουρκία²⁸¹. Η συλλογή και μετάδοση πληροφοριών από τα κατεχόμενα Βαλκάνια και την Τουρκία, απεμπλεκόταν από την Μ. Βρετανία και η δράση του Ο.Σ.Σ. στις κατεχόμενες χώρες παρείχε κρίσιμες πληροφορίες. Αξιοποιώντας στοιχεία που προέκυπταν για την Ελλάδα από τον νέο τρόπο δράσης των Η.Π.Α. συντάχτηκε η

²⁸⁰ Σούρλας, Πρεσβεία Καίρου, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 2 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 481, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., ,Φ. 44.5 (1944). Τα λοιπά στοιχεία του αποστολέα, όπως το πλήρες όνομα και ο βαθμός του δεν εντοπίζονται.

²⁸¹ Διαμαντόπουλος προς Τσουδερό, 29 Ιανουαρίου 1943. ΓΕΣ-ΔΙΣ, Αρχείο Τσουδερού/Υπηρεσιακά Θέματα/ 1941-1942-1943, Φ.6/Υπ. ΙΒ, αρ. 177. (29 Ιανουαρίου 1943). Διαμαντόπουλος προς πρόεδρο κυβερνήσεως. Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Δ, Φ. 4, , αρ. 177. Σχετικά με την έκθεση του Αμερικανού Γενικού Προξένου για την κατάσταση στην Ελλάδα από την 24η Δεκεμβρίου 1942.

έκθεση του Γενικού Πρόξενου των Η.Π.Α. στην Κωνσταντινούπολη, όπου αναλυόταν η πολιτική κρίση των δωσίλογων αρχών στα τέλη του 1942. Η παραίτηση του Τσολάκογλου και ο διορισμός του Λογοθετόπουλου, συνοδεύονταν από την τοποθέτηση δωσίλογων προσωπικοτήτων αναγνωρισμένων για την βαθιά ιδεολογική αφοσίωση και θαυμασμό τους για τις αξονικές δυνάμεις συνδεδεμένων με το δικτατορικό καθεστώς Μεταξά.

Τα αίτια της κρίσης της δωσίλογης κυβέρνησης εντοπίζονταν σύμφωνα με την έκθεση μεταξύ άλλων *“εις την συστηματικήν αντίδρασιν του Ελληνικού λαού απέναντι των «Κουϊζλικ» κυβερνήσεων και των αρχών κατοχής.”*, την απαξίωση των δωσίλογων και τον εσωτερικό ανταγωνισμό τους κυριότερα σύμφωνα με τις γραμμές προώθησης της εύνοιας και επιρροής της μίας κατοχικής δύναμης, απέναντι στην άλλη, ενώ σε άλλες περιπτώσεις η συμμετοχή σε κυβερνητικά πόστα αποτράπηκε ευκαιριακά λόγω των δυσμενών για τον Άξονα εξελίξεων με την τροπή της μάχης του Στάλινγκραντ, όπως με τον φερόμενο ως πρόθυμο Θ. Πάγκαλο. Παράλληλα, καταγράφεται η ανεξαρτησία ορισμένων πολιτικών και στρατιωτικών προσωπικοτήτων, που αν και συντάσσονταν με την συμμαχική πλευρά στην εκτός συνόρων δράσης τους, δεν υπάγονταν στην εξόριστη ελληνική κυβέρνηση.

Σημαντικό είναι το παράδειγμα του στρατηγού Ρέππα, που σύμφωνα με τον Αμερικανό γενικό πρόξενο, αναχώρησε από το Κάιρο για την Κωνσταντινούπολη μαζί με τον Π. Μαυρομιχάλη, για τον οποίο εκδηλωνόταν έντονο αμερικανικό ενδιαφέρον. Από την πλευρά του Π. Μαυρομιχάλη, σημειωνόταν ότι σε επιστολή του προηγούμενου έτους προς τον υπουργό της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης Περικλή Αργυρόπουλο -που βρισκόταν στην Συρία-, εξέφραζε προτάσεις ανανέωσης του πολιτικού προφίλ της μοναρχίας, με την αποσύνδεση της από το καθεστώς της 4ης Αυγούστου, την φιλελευθεροποίηση της κυβέρνησης και την άσκηση πίεσης από τον Γεώργιο Β' προς τις συμμαχικές δυνάμεις με σκοπό την αύξηση των ποσοτήτων εφοδιασμού προς την κατεχόμενη χώρα. Θεωρούσε προβληματική την πρόσδεση της ελληνικής κυβέρνησης εξορίας στην βρετανική εξωτερική πολιτική, που απέδιδε στην έλλειψη ύπαρξης αντιπροσωπευτικότητας στην σύνθεση της κυβέρνησης. Σχετικά συμπέρανε ότι εξαιτίας της Βρετανίας ενισχύθηκε *“ο αριστερίζων κ. Καννελόπουλος”* και σημείωνε ότι *“Η παρουσία αριστεριζόντων εν τη κυβερνήσει και η γνωστή συμμαχική υπέρ της Ρωσσίας προπαγάνδα ανησυχεί την Ελληνική κοινήν γνώμην ήτις είναι συντηρητική.”* Επομένως, η ασχημάτιστη πρόταση του Μαυρομιχάλη για τις σχέσεις της Ελλάδας με τις συμμαχικές δυνάμεις, έχοντας εξαιρέσει την Μ. Βρετανία και την Ε.Σ.Σ.Δ., άφηνε ως μόνη επιλογή την στροφή προς τις Η.Π.Α. Ο Αμερικανός

διπλωμάτης παραδεχόταν, ότι οι ισχυρισμοί του Μαυρομιχάλη, αν και κοινότοποι απέδιδαν μια όψη της πραγματικότητας, καθώς προέρχονταν από πολλαπλές πηγές, προφανώς για το ζήτημα της αντιπροσωπευτικότητας της ελληνικής κυβέρνησης και την βρετανική επιρροή. Το αμερικανικό ενδιαφέρον για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα και τις απόψεις των Ελλήνων πολιτικών, η εστίαση στις φωνές διαφωνίας του αστικού πολιτικού κόσμου, αλλά και η ανεξαρτητοποίηση του δικτύου συλλογής πληροφοριών, αποτελούν ενδεικτικά στοιχεία για τις απαρχές μιας νέας προσέγγισης των ελληνοαμερικανικών σχέσεων.

Η κρίση στην Μέση Ανατολή και ο αντίκτυπος της μοναρχίας. Η πολιτική διαπάλη εντός της κυβέρνησης εξορίας και σε σύνδεση με τον ΒΕΣΜΑ αποτυπώνεται σε επικοινωνίες στελεχών της κυβέρνησης, με τρόπο που καταδεικνύει την διαμόρφωση συνολικών τάσεων για την εσωτερική πολιτική και την τοποθέτηση τους τελικά σε ζητήματα διασυμμαχικής συνεργασίας και εξωτερικής πολιτικής. Σημαντική ήταν η περίπτωση του Μιχαλόπουλου, ως τμήματος του αστικού πολιτικού κόσμου, καθώς δίνεται η δυνατότητα να διερευνηθεί η εξέλιξη της πολιτικής του σκέψης, αναδεικνύοντας σημεία παράλληλα του περιορισμούς στην συνολική του θεώρηση για την συγκυρία, παραβλέποντας την ουσιαστική πολιτικοποίηση του ΒΕΣΜΑ²⁸².

Η στάση του Μιχαλόπουλου ως μέλους της κυβέρνησης εκφράζεται σε απόρρητη αναφορά του προς τον Τσουδερό στις αρχές Ιανουαρίου 1943, όπου εξετάζει αναλυτικά την πολιτική και στρατιωτική κατάσταση στην Μέση Ανατολή²⁸³. Συγκεκριμένα, παρατηρούσε, ότι η θέση του Τσουδερού και της κυβέρνησης δεν αμφισβητούταν, ενώ καταγράφονταν τάσεις δυσαρέσκειας για ζητήματα της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής σε επίπεδο ελληνικών κοινοτήτων. Η ενότητα των πολιτικών προσωπικοτήτων στην στήριξη της κυβέρνησης, θεωρούσε ότι ήταν γενική και εκτεινόταν από τον Κανελλόπουλο έως τον Ρούσσο, σημειώνοντας όμως την ανάγκη να συμπεριληφθεί σε καθήκοντα που απαιτούσαν την ενεργότερη συμμετοχή του. Αντίστοιχα, παρατηρούσε ότι δεν πρόκυπταν λόγοι ανησυχίας για την κατάσταση στον ΒΕΣΜΑ²⁸⁴,

²⁸² Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. (Cambridge: Cambridge University Press 1984), pp. 72-85.

²⁸³ Michalopoulos to Greek Prime Minister, From Minister of State's office Cairo to Foreign Office. Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 367.

²⁸⁴ Για την συγκρότηση του ΒΕΣΜΑ, το κίνημα του Μαρτίου 1943 και την εκκαθάριση του στρατού από δημοκρατικούς αξιωματικούς, όπως και για τα γεγονότα του 1944 βλέπε και, Σακελαρόπουλος Τ. Το σώμα των Ελλήνων αξιωματικών στον πόλεμο και την πολιτική. Στο Χατζηιωσήφ, Χρ., & Παπαστράτης, Πρ. (Επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου Αιώνα* τ. Γ'1 Αθήνα: Βιβλιόραμα 2007), κυρίως σ.σ. 313-325, 342-245.

σημειώνοντας ότι ορισμένες τάσεις ανησυχίας, είχαν αντιμετωπιστεί. Συνολικά, καταγραφόταν η διάσταση του στρατεύματος με αξιωματικούς που συνδέονταν με την Μεταξική δικτατορία, όπως ο ναύαρχος Σακελλαρόπουλος, πού σημειωνόταν ότι ήταν αντιδημοφιλής προσωπικότητα.

Τον Μάρτιο του 1943 σε τηλεγράφημα του προς την πρεσβεία του Λονδίνου ο Τσουδερός, περιέγραφε την κατάσταση που διαμορφωνόταν μετά το ξέσπασμα του κινήματος στον ΒΕΣΜΑ, διακρίνοντας ως πιθανές λύσεις την στήριξη της δεξιάς ταυτόχρονα με την επιβολή καταστολής στο στράτευμα με βρετανική υποστήριξη ή τον ανασχηματισμό και την διεύρυνση της αντιπροσωπευτικότητας της κυβέρνησης²⁸⁵. Απαντώντας σχετικά ο Μιχαλόπουλος αναφερόταν στους ισχυρισμούς του πρωθυπουργού σχετικά με τις θεωρούμενες ως απόπειρες των ενόπλων δυνάμεων της Ελλάδας στην Μέση Ανατολή να επιβάλουν την πολιτική τους θέληση εκδηλώνοντας απειθαρχία, σημείωνε ότι κατά την άποψη του, η κυβέρνηση όφειλε να παραιτηθεί²⁸⁶. Συνολικά, επισήμαινε ότι ήταν μια ορθή επιλογή η αποφυγή της ανάμειξης των βρετανικών δυνάμεων στα εσωτερικά της Ελλάδας. Συνεχίζοντας, παρατηρούσε ότι η υπέρμετρη αντιπροσώπευση της φιλελεύθερης πολιτικής πτέρυγας στην κυβέρνηση θα λειτουργούσε ανασταλτικά για τις προσπάθειες επίτευξης ενότητας. Όμως, η πραγματικότητα της περιόδου ήταν ότι η βρετανική στάση σαφώς στήριζε την καταστολή.

Κατά συνέπεια, θεωρούσε ότι η προσπάθεια ενίσχυσης του συμμαχικού αγώνα ήταν δυνατή μόνο μέσα από την διατήρηση της ενότητας του ΒΕΣΜΑ, ενώ διατύπωνε την διαφωνία του για τις κατηγορίες που εκφράζονταν σε βάρος του Γ. Ρούσσου, τον οποίο υπερασπιζόταν σθεναρά για τις προσπάθειες του να διατηρήσει την ενότητα των ελληνικών δυνάμεων. Καταλήγοντας, σημείωνε ότι *“Αν κυβέρνησις ανασχηματιζομένη έστω υπό στρατιωτικήν πίεσιν πρόκειται πραγματικώς αντιπροσωπεύση ολόκληρον την αγωνιζόμενη Ελλάδα[...] τότε εξ αφορμής κακής αποτελέσμα καλόν δύναται προκύψη. Αν όμως πρόκειται εν κόμμα διακυβεύση τας τύχας της Ελλάδος τότε ασφαλώς εισερχόμεθα εις νέαν περίοδον εθνικών καταστροφών.”* Στην ανάγκη για την επίτευξη εθνικής ενότητας και συναίνεσης με την κατάληξη σε μια αντιπροσωπευτική λύση, επιφυλασσόταν και για τον ρόλο της βρετανικής πολιτικής.

Ο διάλογος συνεχιζόταν στα μέσα Απριλίου 1943 με τηλεγράφημα του Τσουδερού προς τα

²⁸⁵ Τσουδερός, Πρεσβεία Κάιρου προς Πρεσβεία Λονδίνου (Ανακοίνωση σε Βαρβαρέσο και συναδέλφους), 19 Μαρτίου 1943, αρ. τηλ. 31Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Ε, Φ. 4.

²⁸⁶ Μιχαλόπουλος, Πρεσβεία Λονδίνου προς Πρόεδρο κυβερνήσεως, Πρεσβεία Καίρου, 21 Μαρτίου 1943, αρ. τηλ. 31, Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Ε, Φ. 4, αρ. τηλ. 19412. Απαντητικό του τηλεγραφήματος 19 Μαρτίου 1943.

μέλη της κυβέρνησης στο Λονδίνο, μεταξύ άλλων στον υπουργό οικονομικών Βαρβαρέσο και τον υφυπουργό Τύπου και πληροφοριών Μιχαλόπουλο, όπου εξέταζε την κατάσταση και τον ρόλο της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής σημειώνοντας, ότι

“[...]αι Βρετανικάί αρχαί θεωρούν ωρισμένα μόνον μέλη της Κυβερνήσεως ως ευνοούντα τας απόψεις των άλλα ως αδιάφορα και άλλα ως εχθρά ώστε να θεωρούν απολύτως αναγκαία μέτρα δήθεν προστασίας και τα οποία ουσιαστικώς τείνουν να αφαιρέσουν από τας πολεμικάς μας δυνάμεις την καθαρώς ελληνικήν των εμφάνισιν παρά την υφιστάμενην Αγγλο-ελληνικήν συμφωνίαν.²⁸⁷”

Συνεχίζοντας ζητούσε εκ μέρους του τμήματος της κυβέρνησης που βρισκόταν στο Κάιρο, να του γνωστοποιηθεί εάν οι αποδέκτες της επιστολής του αποδέχονταν την νέα κυβερνητική σύνθεση μετά τον ανασχηματισμό και την πολιτική κατεύθυνση της κυβέρνησης, προς αποφυγή ευρύτερων περιπλοκών. Μάλιστα, θεωρούσε ότι η άφιξη της αντιπροσωπείας από την κατεχόμενη Ελλάδα, θα οδηγούσε στον σχηματισμό μιας αντιπροσωπευτικότερης κυβέρνησης.

Σε απάντηση του ο Μιχαλόπουλος σημείωνε ότι, “Κατάπληξιν μοι προξενεί η εντελώς αδικαιολόγητος προσπάθεια υμών όπως μετατοπίσγη ευθύνας δια εφευρέσεως ανύπαρκτων παρά Αγγλοις ενεργειών.²⁸⁸” Επιμένοντας στις απόψεις του, υπερασπιζόταν παράλληλα τον ρόλο του Ρούσσου απέναντι στις ασκούμενες επικρίσεις, ενώ σχολίαζε ότι η παραίτηση του θα είχε υποβληθεί εάν δεν θεωρούταν ότι θα επιδείνωνε την συνολική κυβερνητική εικόνα. Σχετικά με τον ρόλο του στρατού σχολίαζε, ότι “Μόνη αιτία οδυνηράς περιπέτειας είναι η εκ μέρους του στρατού εγκατάλειψις γραμμής καθήκοντος του ως εκτελεστικού οργάνου Εθνικής απελευθερώσεως και αναμίξεως αυτού εις την πολιτικήν με κατευθύνσεις απολυταρχικάς και αντιθέτους προς ιδεώδη ελευθερίας υπερ ων μαχόμεθα.”

Σημαντικές ήταν και οι θέσεις του Σοφοκλή Βενιζέλου όπως εκφράστηκε με άρθρο του στο αμερικανικό περιοδικό *Common Sense*, παρουσιάζοντας τις απόψεις του για το μέλλον του πολέμου και κυριότερα για το πολιτικό μέλλον της Ελλάδας²⁸⁹. Αναφερόταν συγκεκριμένα στην πρόοδο της συμμαχικής προσπάθειας και το ενδεχόμενο ανοίγματος ενός νέου μετώπου με απόβαση στην Ευρώπη, συνδέοντας το με τις πολιτικές εξελίξεις. Συγκεκριμένα σχολίαζε ότι, “*Η ζημιά που προκλήθηκε από τα πολιτικά λάθη των Συμμάχων στη Βόρεια Αφρική δεν έχει ακόμη*

²⁸⁷ Τσουδερός, Πρεσβεία Κάιρου προς Βαρβαρέσο και Μιχαλόπουλο, Πρεσβεία Λονδίνου, 17 Απριλίου 1943, αρ. τηλ. 569, Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Ε, Φ. 4.

²⁸⁸ Μιχαλόπουλος, Πρεσβεία Λονδίνου, πρόεδρο, κυβέρνησης προς Πρεσβεία Καίρου, 21 Απριλίου 1943, , αρ. τηλ. 5783, Απαντητικό του 569. Αναφορικά και στο υπ. αρ. 65, Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Ε, Φ. 4.

²⁸⁹ Venizelos S. (April 1943). Greeks bearing gifts – A democratic statesman issues a caveat against more Darlans. Magazine *Common Sense*. Βρέθηκε στα Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 367.

αποκατασταθεί- παρόμοια λάθη στην Ευρώπη μπορεί να είναι μόνο χειρότερα και πιο διαρκή. Και περισσότερα σφάλματα, πιστεύω, ότι ήδη προετοιμάζονται.” Η διατύπωση του αναφέρεται στην εμπειρία της βρετανικής επίθεσης στον γαλλικό στόλο στην τοποθεσία Mers-el-Kebir της Αλγερίας την 3^η Ιουλίου 1940²⁹⁰, με δεδομένη την συγκυρία και το περιεχόμενο του άρθρου του θεωρείται ότι εντοπίζονταν ομοιότητες με την συνολική κατάσταση της ελληνικής εξόριστης κυβέρνησης και του ΒΕΣΜΑ. Εξάλλου, συνεχίζοντας αναφερόταν στο ενδεχόμενο μιας πιθανής αντίστροφης πορείας αντεπίθεσης από την Κρήτη προς την ηπειρωτική Ελλάδα και τα Βαλκάνια, δίνοντας έτσι την εικόνα της απελευθέρωσης ως επικείμενου γεγονότος.

Για αυτό τον λόγο και αναδείκνυε την πολιτική διαπάλη των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων, αναφέροντας την αντιπαράθεση δύο κύριων σχηματισμών. Κυριότερα, “[...]την βασιλική δικτατορία του Γεώργιου Β’[...]”, που κατηγορούσε τις κυβερνήσεις της Βρετανίας και των Η.Π.Α. για την αναγνώριση τους προς αυτό το καθεστώς, την νομιμοποίηση του οποίου ο ίδιος αμφισβητούσε και “*Η αντιπολίτευση στο μοναρχικό καθεστώς απαρτίζεται από διάφορα δημοκρατικά κόμματα, που σήμερα κινούνται στο παρασκήνιο στην Ελλάδα και εκπροσωπούνται έξω από την Ελλάδα από μερικούς από τους σημαντικότερους πολιτικούς και στρατιωτικούς ηγέτες της χώρας*”. Εντάσσοντας τον εαυτό του σε αυτή την κατηγορία εξαπέλυε την επίθεση του κατά του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου, που θεωρούσε ότι επιβίωνε της κατοχής.

Άλλωστε, επιχειρηματολογούσε ότι ο Γεώργιος Β' ήταν συνολικά μια προσωπικότητα αναξιόπιστη, πολιτικά επικίνδυνη και καταστροφική, που είχε αναδείξει μια φασιστικών τάσεων κυβέρνηση στην Ελλάδα αθετώντας τις συνταγματικές του δεσμεύσεις. Σε κάθε περίπτωση το δίλλημα που έθετε στις συμμαχικές κυβερνήσεις ενόψει της απελευθέρωσης και η φωνή της αντίστασης που εξέφραζε, γινόταν σαφές, ότι εξαιρούσε το Κ.Κ.Ε. και αφορούσε αποκλειστικά δυνάμεις του αστικού πολιτικού κόσμου. Το πρόγραμμα του αποτελούσε μια πρόταση για τις αρχές του σχηματισμού της μεταπολεμικής μεταβατικής κυβέρνησης, διασφαλίζοντας την αποτροπή της επανόδου του Γεωργίου Β' ή την επαναφορά του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου, αλλά την αναγνώριση από τις Η.Π.Α. και την Βρετανία μιας κυβέρνησης αστικών δημοκρατικών κομμάτων -διατηρώντας την συμμετοχή κάποιου μοναρχικού εκπροσώπου- με ορίζοντα την διεξαγωγή δημοψηφίσματος για το πολιτειακό με την παρουσία παρατηρητών.

Λίγες εβδομάδες αργότερα, εν μέσω συνεχιζόμενης πολιτικής και στρατιωτικής κρίσης του

²⁹⁰ Murphy, Chargé d'affaires in France, Vichy to the Secretary of State, 18 Ιουλίου 1940, *Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1940, General and Europe, Volume II*, 740.0011 European War 1939/4756.

Μαρτίου 1943 και της συνακόλουθης πολιτικής αστάθειας, η μεταφορά της έδρας της κυβέρνησης εξορίας από το Λονδίνο στο Κάιρο αποτελούσε αφορμή για την έκφραση απόψεων από Αμερικανούς διπλωμάτες σχετικά με τις σχέσεις με τις Μεγάλες σύμμαχες χώρες και ειδικότερα για την Βρετανία, είναι να το τηλεγράφημα του πρέσβη της Ελλάδας στην Ε.Σ.Σ.Δ. Αθ. Πολίτη από το Κουίμπιτσεφ -την εναλλακτική πρωτεύουσα της Ε.Σ.Σ.Δ. κατά την περίοδο της γερμανικής επίθεσης²⁹¹-, τον Ιούνιο του 1943. Σχετικά σχολιαζόταν η άποψη του πρώτου γραμματέα της πρεσβείας των Η.Π.Α. στην Ε.Σ.Σ.Δ., να μεταφερθεί η ελληνική κυβέρνηση από το Λονδίνο στο Κάιρο, αναγνωρίζοντας τα πλεονεκτήματα της εγγύτητας με την ελληνική επικράτεια, αλλά και το γεγονός ότι δεν ήταν πλέον “[...]εις την άμεσον επίδρασιν της Αγγλικής κυβερνήσεως ως αι λοιπαί εν Λονδίνο σύμμαχοι κυβερνήσεις.”²⁹² Ο Πολίτης αναφέρθηκε στα παραδείγματα των δηλώσεων εκπροσώπων της Πολωνίας και της Τσεχοσλοβακίας, αντικρούοντας τον ισχυρισμό για την ανυπαρξία ελευθερίας κινήσεων λόγω βρετανικών πιέσεων. Στον εντοπιζόμενο διάλογο είναι πρόδηλη η έλλειψη προοπτικής για τον βρετανικό ρόλο και την ετεροβαρή σχέση της Μεγάλης Βρετανίας με την ελληνική κυβέρνηση εξορίας, ενώ αναμενόμενα λόγου ρόλου ο Πολίτης πρόσφερε τις απαραίτητες διαβεβαιώσεις.

Όμως, η ελληνική εσωτερική πολιτική διένεξη, όπως και οι παράγοντες που δημιουργούσαν τις πολιτικές αντιθέσεις στον ρόλο της μοναρχίας και του Γεωργίου Β' κυριότερα, δεν αντικατοπτρίζονταν στις θέσεις των αμερικανικών φορέων, παρά την δημόσια έκφραση των σχετικών απόψεων. Η δημοφιλία και η διασύνδεση της εικόνας του Γεωργίου Β' με την αντίσταση της Ελλάδας στον άξονα, την συνέχιση του πολέμου στην Μέση Ανατολή και την ταύτιση του με την κυβέρνηση εξορίας και τον ΒΕΣΜΑ, οφειλόταν σε σημαντικό βαθμό στο έργο των ελληνικών διπλωματικών υπηρεσιών στις Η.Π.Α.

Σχετικό παράδειγμα ήταν η ομιλία του Martin J. Kennedy στην Βουλή των Αντιπροσώπων τον Μάρτιο του 1943 σχετικά με την 122^η επέτειο της ανεξαρτησίας της Ελλάδας, όπου η διασύνδεση του αγώνα του 1821 για την ανεξαρτησία, συνδεόταν με την σύγχρονη διεθνή σύγκρουση²⁹³. Ο ίδιος ερχόταν ως συνέχεια της παράδοσης του Monroe, που μνημονευόταν για

²⁹¹ Σχετικά, βλέπε Nargorski A., *The greatest battle: Stalin, Hitler, and the Desperate Struggle for Moscow that Changed the Course of World War II*, (New York: Simon & Schuster, 2009).

²⁹² Πολίτης, Κουίμπιτσεφ προς ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, 3 Ιουνίου 1943, αρ. 238, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944).

²⁹³ Speech of Martin J. Kennedy, New York, House Representatives, One Hundred and Twenty-Second Anniversary of Greek Independence Day. Βρέθηκε στα *Congressional Records, Proceedings and debates of the 78th congress, first session*, Washington, 24 March 1943 και Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 144Β.

την εξύμνηση της ελληνικής προσπάθειας τότε. Σημαντικότερα, η συνέχιση της αντίστασης στον άξονα και η επανασυγκρότηση της κυβέρνησης του στρατού στην εξορία, αποδίδονταν στον Γεώργιο Β' και τον πρωθυπουργό Τσουδερό. Ο ύμνος για την συμβολή των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, συνδεόταν τελικά με μία εικόνα του εύζωνου ως αρχέτυπου Έλληνα πολεμιστή, ενώ δεν παραλείπονταν η ανάγνωση βουκολικού ποιήματος του γενικού προξένου της Νέας Υόρκης, Ν. Λέλη, με τίτλο *‘Εύζωνος: ο φημισμένος Έλληνας βοσκός-πολεμιστής’* – *‘The Evzone: Famous Greek Shepherd-Warrior’*–.

Ακολούθησε η κρίσιμη επίσκεψη των εκπροσώπων της αντίστασης στο Κάιρο τον Αύγουστο του 1943, που όπως τονίζει ο Π. Παπαστράτης

*‘αναγκάζει τους Άγγλους και την Εξόριστη Κυβέρνηση να αποδεχτούν τους αντιπροσώπους ως συνομιλητές και να διαπραγματευτούν μαζί τους, με αποτέλεσμα να καταστή σαφής η πολιτική που επιδιώκουν, οι Άγγλοι, τα μέσα με τα οποία θέλουν να την εφαρμόσουν, αλλά και η στάση των υπουργών αυτής της κυβέρνησης.*²⁹⁴’

Με αφορμή την εθιμοτυπικού χαρακτήρα συνάντηση του με τις δυνάμεις της αντίστασης στο Κάιρο αυτές τις μέρες, ο Γεώργιος Β' απευθυνόταν με επιστολή του προς τον Churchill και τον Roosevelt ενημερώνοντας τους για την καχυποψία του για τα μέλη της αποστολής, αλλά και την άρνηση του να υποκύψει στο αίτημα για δέσμευση του ότι θα επέστρεφε στην Ελλάδα μόνο κατόπιν δημοψηφίσματος για το πολιτειακό. Μάλιστα, επικαλούταν την δήλωση της 4ης Ιουλίου όπου διαβεβαίωνε, ότι μετά την απελευθέρωση, θα διεξάγονταν εκλογές για τον ορισμό νέας κυβέρνησης. Όμως, θεωρούσε αναγκαία την διαβούλευση με τους ξένους ηγέτες, για να καθοριστεί η μελλοντική του στάση, επιζητώντας την στήριξη, καθώς εξελισσόταν ο συμμαχικός αγώνας, που η Ελλάδα συμμετείχε²⁹⁵. Καταλήγοντας, εξέφραζε την ελπίδα επιστροφής στους προηγουμένως ισχύοντες όρους, δηλαδή χωρίς δεσμεύσεις ή προϋποθέσεις επιστροφή του στην Ελλάδα ως επικεφαλής του ελληνικού στρατού κατά την απελευθέρωση.

Η κίνηση αυτή προκάλεσε θετική ανταπόκριση από τους αποδέκτες της επιστολής του με τον Roosevelt να εκφράζει την ελπίδα ότι η πρόταση του θα γινόταν αποδεκτή από όλους του Έλληνες, και ότι *‘[...]στο μεταξύ θα δώσουν προτεραιότητα στην επείγουσα ανάγκη να κερδίσουν τον πόλεμο και να απελευθερώσουν την πατρίδα τους.*²⁹⁶’ Εκφραζόταν λοιπόν η αμερικανική

²⁹⁴ Παπαστράτης Πρ. Τα Βουνά στο Κάιρο τον Αύγουστο του 1943. Στο Λυμπεράτος Μ. & Παπαστράτης Π. (Επιμ.), Αριστερά και αστικός πολιτικός κόσμος 1940–1960, Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2014, σ.σ. 424-425.

²⁹⁵ George II, Cairo to Prime minister Churchill, President [Roosevelt], 17 August 1943, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 144Β.

²⁹⁶ Roosevelt to King of Hellenes, Cairo, 7 September 1943, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 144Β,

αδιαφορία για τις λεπτομέρειες των πολιτικών εξελίξεων στην Ελλάδα και η έμφαση στην διατήρηση της ενότητας της συμμαχικής προσπάθειας, στηρίζοντας με αυτό τον τρόπο τον Γεώργιο Β' και τους σχεδιασμούς του. Η στήριξη του Γεωργίου Β' σε κορυφαίο κυβερνητικό επίπεδο από τις Η.Π.Α. συνεχιζόταν, καθώς όπως ανέφερε ο Διαμαντόπουλος τον Σεπτέμβριο του 1943 στον Τσουδερό κατά την συνάντησή του με τον υπουργό εξωτερικών των Η.Π.Α. C. Hull, του αναφέρθηκε ότι "[...]κ. Ρούζβελτ φρονεί ότι η Α.Μ. ο Βασιλεύς είναι ο μόνος αρμόδιος σταθμίση κατάστασιν. Γνώμη αυτή εκφέρεται μετά πολλής προς τον Βασιλέα φιλίας.²⁹⁷" Η τοποθέτηση του Roosevelt για το πολιτειακό και η ισχυρή στήριξη προς τον Γεώργιο Β' ερχόταν ως μια προσωπική επιλογή του Αμερικανικού Προέδρου σε αντίθεση με τις τεκμηριωμένες απόψεις του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών, ενώ ιδιαίτερη αντίθεση εκφράστηκε από τον A. Berle²⁹⁸. Ο Hull ενδιαφερόταν να ενημερωθεί για τις βρετανικές θέσεις και ο Διαμαντόπουλος να παράπεμπε στην ραδιοφωνική ομιλία του Βρετανού πρωθυπουργού. Μάλιστα, σχολίαζε ότι κατά την σύνοδο του Κεμπέκ "[...]είχον εκεί φήμαι καθ' ας Α. Μεγαλειότηης είχε δεχθή υποδεικνυόμενην Αυτώ δήλωσιν περί μη επανόδου Ελλάδα προ δημοψηφίσματος."²⁹⁹ Μάλιστα, στα απομνημονεύματα του Cordell Hull, προσεγγιζόταν το πολιτειακό με σημαντικότερη την μαρτυρία του για την αμερικανοβρετανική σύγκλιση στην πρώτη διάσκεψη του Κεμπέκ, όπου αποφασίστηκε να στηρίξουν την πρόθεση του Γεωργίου Β' για την ταχύτερη δυνατή επιστροφή του στην Ελλάδα, παράλληλα με την δέσμευση του για διεξαγωγή δημοψηφίσματος³⁰⁰.

Στα τέλη του έτους, σε συνάντησή του ο Διαμαντόπουλος με τον Αμερικανό πρόεδρο, με αφορμή την έκδοση γραμματοσήμου προς τιμήν της Ελλάδας, αναφέρθηκε έμμεσα στα γεγονότα

Απάντηση στο τηλεγράφημα της 18 August 1943 [αναφερόμενο προηγουμένως ως 17 August 1943].

²⁹⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς πρόεδρο κυβερνήσεως, Πρεσβεία Καίρου, 4 Σεπτεμβρίου 1943, αρ. τηλ. 20151. Πρεσβεία Λονδίνου, προς Πρεσβεία Καίρου, πρόεδρο, κυβερνήσεως. Απαντητικό του 569. Αναφορά και στο υπ. αρ. 65, Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Ε, Φ. 4.

²⁹⁸ Papastratis P. British policy toward Greece during second World War 1941-1944, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 108-110.

²⁹⁹ Διαμαντόπουλος Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς πρόεδρο, κυβερνήσεως, Πρεσβεία Καίρου, 4 Σεπτεμβρίου 1943, αρ. τηλ. 20151, Απαντητικό του 569 Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Ε, Φ. 4, Λονδίνου.. Αναφορά και στο υπ. αρ. 65. Σχετικά με τις αντικειμενικές απόψεις που επικρατούσαν πολιτικά στις Η.Π.Α. και την Μ. Βρετανία κατά την περίοδο της 1^{ης} διάσκεψης στο Quebec την 17-24 Αυγούστου 1943 για το ζήτημα της επιστροφής του Γεωργίου Β', αλλά και την λήψη σχετικών αποφάσεων, βλέπε Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941-1944*. (Cambridge: Cambridge University Press 1984), pp. 109-110, 144. Σημαντικό για τα μοτίβα επικοινωνίας και λήψης αποφάσεων μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης εξορίας και της βρετανικής κυβέρνησης το άρθρο για την υπογραφή της ελληνοβρετανικής στρατιωτικής συμφωνίας του 1942, Παπαστράτης Π. (1979). Διπλωματικά παρασκήνια της υπογραφής της στρατιωτικής συμφωνίας Βρετανίας-Ελλάδας στις 9 Μαρτίου 1942. *Μνήμων*, 7, 174-182. <https://doi.org/10.12681/mnimon.211>.

³⁰⁰ Hull, C. *The memoirs of Cordell Hull* (Vol. 2). (New York: Macmillan 1948).

της Μέσης Ανατολής³⁰¹ διερωτώμενος για την κατάσταση και ειδικότερα για την ελληνική κυβέρνηση, “[...]αν εξακολουθούν να είναι μόνοι”. Ο Διαμαντόπουλος διαβεβαίωνε για την σταθεροποίηση της κατάστασης, ενώ ο Roosevelt συνέχισε αναφερόμενος στον Γεώργιο Β' ότι *“Επί τέλους ο Βασιλεύς έχει το δικαίωμα να επιστρέψη χώραν του ως αρχηγός Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων.”* Η απρόσμενη πολιτική τοποθέτηση του Αμερικανού προέδρου δεν συνοδεύτηκε από άλλες διευκρινήσεις με δεδομένο τον σύντομο και εθιμοτυπικό χαρακτήρα της συνάντησης, που σε κάθε περίπτωση καθιστούσε σαφή την θέση του Roosevelt για το πολιτειακό, αν και το σχόλιο του για την ελληνική κυβέρνηση, παρέμενε αδιευκρίνιστο για τον Διαμαντόπουλο. Σε επαφές του Διαμαντόπουλου για το θέμα με στέλεχος του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών, εκτιμούταν ότι η ερώτηση *“[...]αν οι εν την Ελληνική Κυβερνήσει εξακολουθούν να είναι μόνοι θα υπενόη επιστροφήν Α.Μ. Βασιλέως εκ Λιβάνου.”*³⁰²

Η στάση των Ελληνοαμερικανών. Η πολιτική κινητοποίηση των ελληνοαμερικανικών κοινοτήτων και η στήριξη τους για την ελληνική αντίσταση καταγράφεται και μέσα από την αποστολή ψηφισμάτων, όπως στην περίπτωση του ψηφίσματος της παροικίας της Indiana Harbour, Indiana, όπου η ολομέλεια των *“250 και πλέον μελών”*, δήλωνε ότι γνωρίζοντας *“[...]την πραγματικήν κατάστασιν εν Ελλάδι τας δίκαιας απαιτήσεις και τους ηρωϊκούς αγώνας του ελληνικού λαού και του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (Ε.Α.Μ.) προς απελευθέρωσιν της Γενέτειρας μας, διαδηλώνομεν την ομόφωνον υποστήριξιν μας στο πρόγραμμα και τας αρχάς του Ε.Α.Μ.”*³⁰³ Σημαντικότερα ακολουθούσαν οι συγκεκριμένες απαιτήσεις, στις οποίες καλούταν να δεσμευτεί η κυβέρνηση και ήταν η αναγνώριση και συμπερίληψη του Ε.Α.Μ. στα κυβερνητικά αξιώματα, η δέσμευση για την μη επιστροφή του Γεωργίου Β' πριν από την λαϊκή ετυμηγορία και εκκαθάριση των δωσίλογων, φασιστών και *“πεμπτόφαλλαγιτών”* από την διοίκηση και τον στρατό. Με αυτό τον τρόπο γινόταν σαφής η βαθιά γνώση των συνθηκών στην Ελλάδα και η περαιτέρω ζύμωση του Ε.Α.Μ. με τους ομογενειακούς πληθυσμούς με αφορμή και το κίνημα στην Μέση Ανατολή, η καταστολή, που επέτεινε την απαίτηση για περισσότερη δημοκρατία και αντιπροσωπευτικότητα.

Σε μια άλλη προσέγγιση, αναφερόταν το ψήφισμα των συλλόγων, Greek-American

³⁰¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 12 Οκτωβρίου 1943, αρ. τηλ. 2687, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 367,

³⁰² Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 13 Οκτωβρίου 1943, αρ. τηλ. 2695, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 367.

³⁰³ Γεώργιος Καραχάλιος, Νικόλαος Λακίδης, Ψήφισμα προς τον Πρόεδρον της Ελληνικής κυβερνήσεως Εμμανουήλ Τσουδερό, 19 Δεκεμβρίου 1943, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 2.3 (1944).

Fraternal Society, International Workers Order, που όπως αναφερόταν συγκεντρώθηκαν 100 μέλη στο Lowell, Massachussettes, όπου ομόφωνα κατέληξαν στην στήριξη των ελληνικών οργανώσεων αντίστασης, E.A.M., ΕΔΕΣ, ΕΚΚΑ και όπως αναφερόταν και αντιπροσώπους των παλιών ελληνικών πολιτικών κομμάτων, στην πρόταση του προς την ελληνική κυβέρνηση. Προέτρεπαν σε ενίσχυση της αντίστασης και λύση του ελληνικού πολιτικού προβλήματος στην βάση των αρχών του χάρτη του Ατλαντικού και των διακηρύξεων της Μόσχας και της Τεχεράνης.³⁰⁴ Η ενωτική απεύθυνση εστίαζε στο αίτημα για εσωτερική ενότητα στην αντίσταση και σεβασμό των απαιτήσεων των οργανώσεων της, συνυπολογίζοντας τον παράγοντα της συμμαχικής συνεργασίας των Τριών Μεγάλων συμμαχικών δυνάμεων.

Παράλληλα, καταγράφονται εκφράσεις επιμέρους αιτημάτων τοπικού χαρακτήρα μεταξύ των ελληνοαμερικανικών κοινοτήτων, που αφορούσαν ζητήματα που αφορούσαν την κατοχή και την απελευθέρωση της Ελλάδας. Σχετική ήταν η περίπτωση του Κρητικού Συλλόγου Ομόνοια, υπό την προεδρία του Μιχαήλ Μανδελενάκη³⁰⁵. Μέσω ψηφίσματος εξέφραζε το αίτημα προς την ελληνική κυβέρνηση να ζητήσει την παράδοση του Γερμανού στρατηγού Ramcke, *“όστις είχε ηγηθή εισβολής Κρήτης”*, με σκοπό να προσαχθεί σε δίκη παρουσία των συγγενών των θυμάτων στην Κρήτη. Η ενδιαφέρουσα αυτή πρόταση, η οποία παρουσίαζε με ορισμένο τρόπο το αίτημα της επιβολής λαϊκής δικαιοσύνης, εκφραζόταν προς την ελληνική κυβέρνηση εθνικής ενότητας, την οποία αναγνώριζε ως νόμιμο εκφραστή και εκπρόσωπο αυτή της επιδίωξης.

Οι συγκρούσεις που είχαν αρχίσει από το Φθινόπωρο του 1943 προκάλεσαν στις αρχές του 1944 την κινητοποίηση των συμμαχικών χωρών και την στροφή του ενδιαφέροντος στο εσωτερικό της κατεχόμενης Ελλάδας³⁰⁶. Το αποτέλεσμα ήταν η στοίχιση των Μεγάλων συμμάχων σε μία κοινή γραμμή. Μετά το μήνυμα Hull προς τον ελληνικό λαό³⁰⁷, ακολούθησε αντίστοιχο μήνυμα από τον ραδιοφωνικό σταθμό Μόσχας προς τον ελληνικό λαό, το οποίο όπως αναφερόταν *“[...] προτρέπει αυτόν εις ομόνοιαν και εις συντονισμόν προσπαθειών και καταπολέμησιν εχθρού”*

³⁰⁴ Greek-American Fraternal Society, International Workers Order, Πρόεδρος John K. Ziangos προς Ελληνική Κυβέρνηση Εξωτερικού, Πρόεδρο Roosevelt, Πρωθυπουργό Churchill, Πρωθυπουργό Stalin, 22 Δεκεμβρίου 1943, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 2.3 (1944).

³⁰⁵ Μιχαήλ Μανδελενάκη προς πρωθυπουργό Παπανδρέου, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών Νεαπόλεως, 29 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 2695 3553, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 14.1 (1944),

³⁰⁶ Σχετικά βλέπε Παπαστράτης Π., Οι Εμφύλιες Συγκρούσεις ΕΔΕΣ-Ε.Λ.Α.Σ. και η Συμφωνία στο Μυρόφυλλο-Πλάκα, 29 Φεβρουαρίου 1944. Στο Δωρής Φ., Παπαστράτης Π., (Επιμ.), *Youkali: Ένα Liber Amicorum για τον Σταύρο Μουδόπουλο*. (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2023).

³⁰⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 30 Δεκεμβρίου 1943, αρ. τηλ. 3746, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.10.4 (1944).

συντονιζόμενο και με την έκκληση Τσουδερού, όπως σημειωνόταν από τον Διαμαντόπουλο³⁰⁸. Ερμηνεύοντας την μεταστροφή της σοβιετικής στάσης ο Πολίτης ανέφερε την γενική ικανοποίηση της αμερικανικής και βρετανικής διπλωματίας, δίνοντας όμως διαφορετικές ερμηνείες. Κατά την αμερικανική άποψη, το μήνυμα του C. Hull *“[...]συνετέλεσε πολύ εις την μετάβασιν αυτήν. Προφανώς Ρώσοι επείσθησαν, ότι ζήτημα δεν αποτελεί μονομερή τίνα ενέργεια βρετανών, αλλά ότι ενδιαφέρει και [τις] τρεις μεγάλες δυνάμεις”*³⁰⁹

Τα πεδία εκδήλωσης της πολιτικής διαπάλης των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων ήταν πολλαπλά και οι εντάσεις μετατοπίζονταν, ενώ τα επιμέρους γεγονότα αποτελούσαν μέρος του ίδιου πολιτικού προβλήματος. Λίγους μήνες αργότερα η εξέγερση του ΒΕΣΜΑ και η καταστολή αποτελούσε πρόβλημα με συνέπειες για τον τρόπο πρόσληψης της θέσης της Ελλάδας στην συμμαχική προσπάθεια. Ενδεικτική ήταν η επιστολή του Αμερικανού προέδρου Ρούσβελτ σε επιστολή προς τον Βρετανό πρωθυπουργό την 1^η Μαΐου 1944, όπου εκφραζόταν ελπίδα ότι *“[...]οι ενέργειες που επιδιώκει ο Βρετανός υπουργός μπορεί να πετύχουν την επιστροφή των Ελλήνων στο συμμαχικό στρατόπεδο.”* Στην φράση εκφραζόταν η αποτυχία του Αμερικανού προέδρου να αντιληφθεί τον χαρακτήρα της κρίσης και της σύγκρουσης στην Μέση Ανατολή, ως μια πολιτική διένεξη με ουσιαστική βάση το ζήτημα της δημοκρατίας, αλλά το μέλλον της Ελλάδας μετά την απελευθέρωση. Παραβλέποντας την ανάπτυξη και στρατιωτική συμβολή στον συμμαχικό αγώνα των αντάρτικων δυνάμεων στο εσωτερικό της Ελλάδας και των μέχρι τότε πλειοψηφικά δημοκρατικών ενόπλων της Ελλάδας στην Μέση Ανατολή, γινόταν μια αναφορά υποτιμητική και αποπροσανατολιστική, σαν να επρόκειτο για φιλο-αξονικό πραξικόπημα. Είναι σαφές επίσης η συνολική προσπάθεια των συμμαχικών δυνάμεων για την υποτίμηση της δράσης του Αντιφασιστικού Στρατιωτικού Οργανισμού, που χαρακτηρίστηκε από ισχυρή παρουσία στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις στην Μέση Ανατολή, τον αγώνα του για εκδημοκρατισμό των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων και την διαρκή πατριωτική του συμβολή στην πάλη κατά του άξονα³¹⁰. Η κριτική που δέχτηκε είχε πολλαπλές αφετηρίες. Αφενός, από την ελληνική πρεσβεία

³⁰⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 8 Ιανουαρίου 1944, Αρ. τηλ. 88, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ, Φ. 11.4 (1944).

³⁰⁹ Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 5 Ιανουαρίου 1944, , αρ. 9, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 11.4 (1944). Σχετικά και τηλεγράφημα του Πολίτη από την Μόσχα, 31 Δεκεμβρίου 1943, αρ. 705, όπου αναφέρονταν οι επαφές του Eden με τον Molotov και η βρετανική έκκληση για αναθεώρηση της σοβιετικής στάσης, ώστε να κληθούν οι αντάρτες να συμφιλιωθούν και να επαναλάβουν την δράση κατά της κατοχής. Σχετικά αναφερόταν και η διαβίβαση του μηνύματος του C. Hull από τον Αμερικανό πρέσβη.

³¹⁰ Σχετικά με τον ΑΣΟ και την δράση του στον ΒΕΣΜΑ, βλέπε, Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. (Cambridge: Cambridge University Press 1984), pp. 75-76, 79-81, 86-87, 165.

στην Ουάσιγκτον εκφράζοντας κυβερνητικό απολογητισμό, αφετέρου από την πλευρά των ομογενειακών συλλόγων, που περιέλαβε ενισχυμένες τάσεις υποστήριξης της αντίστασης.

Όπως ανέφερε ο Διαμαντόπουλος μόλις ενημερώθηκε για το περιεχόμενο της επιστολής Roosevelt προς τον Churchill επικοινωνήσε με το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών, όπου ενημερώθηκε ότι η επιστολή είχε σταλεί την 19^η Απριλίου με εξουσιοδότηση δημοσιεύσεως, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η δημοσίευση της από το πρακτορείο United Press οφειλόταν σε ενέργειες των βρετανικών αρχών, καθώς όπως τονιζόταν, *“[...]μόνον χθές την εσπέραν το κείμενον διεβιβάσθη υπό Υπουργείου Εξωτερικών προς κ. Μακ Βη”*³¹¹. Ο Διαμαντόπουλος σε επαφές του με τον Hull αναφέρθηκε στην διατύπωση περί “επαναφοράς της Ελλάδος εις το συμμαχικόν στρατόπεδον”, που όπως του τόνισε *“[...]ουδέποτε εγκατέλειψε”*. Από την πλευρά του Hull διευκρινιζόταν ότι *“Πρόεδρος ουδεμίαν είχε πρόθεσιν επιδηλώση δυσμένειαν προς τους Έλληνες και ότι έννοια φράσεως επιστολής του υπονοεί εκείνους οίτινας λησμονήσαντες τον κατά του εχθρού αγώνα απεδόθησαν εις εμφυλίους διαμάχας.”*³¹²

Εξάλλου, σε τηλεγράφημα του Διαμαντόπουλου προς τον πρωθυπουργό, αναφερόταν σε ανεπίσημες εμπιστευτικού χαρακτήρα επαφές του με στελέχη του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών, που συνδεόταν στενά, απ' όπου πρόκυπτε η αμερικανική αγωνία για την διατήρηση της ελληνικής εθνικής ενότητας και της αποφυγής μιας εμφύλιας σύγκρουσης κατά την απελευθέρωση της χώρας, ενώ η προτροπή για εσωτερική ενότητα, συνδεόταν και με την βελτίωση της διαπραγματευτικής θέσης της Ελλάδας στην διεκδίκηση των ελληνικών “εθνικών δικαίων”³¹³. Όμως, οι αντιδράσεις συνεχίζοντας για τις αμερικανικές δηλώσεις από την ελληνική πλευρά με την επίσκεψη του Σκέφερν στον MacVeagh κατόπιν εντολής του πρωθυπουργού με σκοπό να διαπιστωθεί το περιεχόμενο του αμερικανικού μηνύματος προς τον Βρετανό πρωθυπουργό ερμηνεία του για την κρίση στον ΒΕΣΜΑ ως εκδήλωση απροθυμίας της Ελλάδας να συμμετέχει στον συμμαχικό αγώνα³¹⁴. Ο Διαμαντόπουλος πληροφορήθηκε για το διάβημα, από τον Γενικό διευθυντή του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών, μετά από επικοινωνία του Mac Veagh.

³¹¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 2 Μαΐου 1944, αρ. τηλ. 1546, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

³¹² Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 3 Μαΐου 1944, αρ. 1629, Συνέχεια του 1546, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

³¹³ Διαμαντόπουλος Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Πρωθυπουργό, Υπουργείο Εξωτερικών, 3 Μαΐου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

³¹⁴ Διαμαντόπουλος προς Υπουργείο Εξωτερικών, 16 Μαΐου 1944. Απαντητικό τηλεγραφήματος της 7 Μαΐου 1944. Φέρει χειρόγραφη σημείωση σχετικά με την ενέργεια του Σκέφερν ως διευκρίνιση στην χρήση του όρου “διάβημα” από τον Διαμαντόπουλο. Επιχειρούνταν λοιπόν η υποβάθμιση της φερόμενης ως “επισκέψεως”. Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

Αντιδράσεις εκδηλώθηκαν και σε κορυφαίο κυβερνητικό επίπεδο, με τον Παπανδρέου να επιχειρεί να δικαιολογήσει στον Ρούζβελτ την κρίση στην Μέση Ανατολή, σαν να επρόκειτο για μια ελληνική ιδιοτροπία, που προκαλούσε μείωση του εθνικού κύρους, απευθυνόμενος σε απολογητικό τόνο ανάμενε με αισιοδοξία την κατάληξη της κρίσης³¹⁵.

Όμως, το ζήτημα λάμβανε διαστάσεις με κάλυψη στα αμερικανικά μέσα ενημέρωσης κυριότερα λόγω της τοποθέτησης του Roosevelt. Σε ραδιοφωνική εκπομπή του T. B. Blakiston στο δίκτυο KFS την 4^η Μαΐου 1944, με τίτλο *‘Ο Roosevelt υπονοεί ότι μπορεί να χάσουμε την Ελλάδα ως σύμμαχο’* παρουσιαζόταν η επιστολή του προέδρου Roosevelt της 1^{ης} Μαΐου 1944 προς τον βρετανό πρωθυπουργό, δίνοντας έμφαση στην αποκοπή *‘Συμμερίζομαι την ελπίδα ότι η γραμμή δράσης σας απέναντι στο πρόβλημα μπορεί να πετύχει την επιστροφή των Ελλήνων στο συμμαχικό στρατόπεδο.’* Η παραπάνω διατύπωση, όχι μόνο ευθυγραμμιζόταν με την ανοιχτή καταστολή των ελληνικών δυνάμεων από την Μ. Βρετανία, αλλά μάλιστα διαπίστωνε την αποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων από το συμμαχικό στρατόπεδο, παραβλέποντας την ουσία της σύγκρουσης. Ο ομιλητής της εκπομπής συνέχιζε τονίζοντας τον θαυμασμό του για τον ηρωισμό και τις θυσίες των Ελλήνων κατά την φάση των στρατιωτικών επιχειρήσεων του πολέμου. Στον αντίποδα, εκφραζόταν η υποτίμηση των επιτευγμάτων της αντίστασης στο εσωτερικό της Ελλάδας λέγοντας, ότι *‘[...]οι Έλληνες πολεμούν περισσότερο μεταξύ τους παρά εναντίον των Γερμανών.’*, ενώ σχολίαζε την προσλαμβανόμενη απειθαρχία του ΒΕΣΜΑ ως απαράδεκτη με δεδομένο, ότι ο εξοπλισμός των μονάδων είχε γίνει στα πλαίσια του Lend-Lease, επομένως πρόκυπτε η υποχρέωση για υπακοή και ετοιμότητα. Ακόμα, τονιζόταν η σημασία των συμβάντων της ανταρσίας στην Μέση Ανατολή και καταφερόταν εναντίον της λογοκρισίας, που δεν διακρινόταν σε βρετανική ή αμερικανική, αλλά δινόταν έμφαση στο γεγονός, ότι *‘[...] το γεγονός ότι μπορεί να χάσουμε έναν σύμμαχο είναι σημαντικό και αν χάσουμε έναν, ο αμερικανικός λαός δικαιούται να γνωρίζει το γιατί.’* Πρόκυπτε λοιπόν το αίτημα για περισσότερη διαφάνεια στην ενημέρωση, χωρίς όμως εμβάθυνση στα αίτια της κρίσης³¹⁶.

Η κρίση στον ΒΕΣΜΑ επηρέασε την πολιτική ζωή των Ελληνοαμερικανών που τοποθετήθηκαν άμεσα στα τεκταινόμενα εκφράζοντας διαφοροποιημένες θέσεις, ενώ σταδιακά διαμορφώνοντας συμπαγείς απόψεις στήριξης των σχετιζόμενων με την αντίσταση πολιτικών δυνάμεων από μέρος των ελληνοαμερικανικών οργανώσεων. Από τις πρώτες εκδηλώσεις ήταν το

³¹⁵ Παπανδρέου προς Ρούσβελτ, τηλεγράφημα, 21 Μαΐου 1944, αρ. τηλ. 15261, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5(1944).

³¹⁶ Blakiston T. B., (4 May 1944). *KFS network*, Los Angeles. Βρέθηκε στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 47.5 (1944).

τηλεγράφημα του Louis Ganiaris, πρόεδρου της Panchiaki Society -Πανχιακός σύλλογος- προς τον Παπανδρέου, όπου ανέφερε το ενδιαφέρον και τις ελπίδες που εκφράζονταν από την πλευρά του *“δημοκρατικά σκεπτόμενου ελληνισμού της Αμερικής”*, για επιτυχίες των προσπαθειών σχηματισμού κυβέρνησης εθνικής ενότητας, ενώ τόνιζε ότι *“[...]αν δεν χορηγηθεί αμνηστία και δεν εξαλειφθούν τα αίτια της εξέγερσης δεν είναι δυνατή η ενότητα”*³¹⁷.

Αντίστοιχα, καταγράφεται κινητοποίηση στον απόηχο των δηλώσεων του Αμερικανού προέδρου, που αμφισβητούσαν την αξιοπιστία των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων. Η National Greek Committee –Εθνική Ελληνική Επιτροπή- υπέβαλε υπόμνημα προς τον Αμερικανό πρόεδρο -κοινοποιούμενο προς την ελληνική πρεσβεία στην Ουάσιγκτον-, όπου απέκρουε τον ισχυρισμό για αποχώρηση έστω και προσωρινή από το συμμαχικό στρατόπεδο της Ελλάδας, υποβιβάζοντας ταυτόχρονα την σημασία της κρίσης στην Μέση Ανατολή και των συγκρούσεων μεταξύ αντάρτικων δυνάμεων στην Ελλάδα. Έμφαση δόθηκε στην διαρκή συμβολή της Ελλάδας στον συμμαχικό αγώνα, κυριότερα των τακτικών δυνάμεων του ΒΕΣΜΑ. Η κατάληξη της επιστολής, εκτός της έκκλησης για ανασκευή των προεδρικών δηλώσεων, καλούσε σε άσκηση άμεσης και ανοιχτής αμερικανικής επιρροής στα ελληνικά ζητήματα μέσω των Αμερικανών διπλωματών στην Αίγυπτο. Παρατηρείται λοιπόν η αποσιώπηση του ζητήματος της πολιτικής διαμάχης μεταξύ των ελληνικών αντάρτικων σχηματισμών και του ελλείματος δημοκρατίας προς όφελος δικτατορικών και φιλομοναρχικών μερίδων του ΒΕΣΜΑ, ενώ αναγνωριζόταν ο αμερικανικός παράγοντας ως η μόνη ικανή δύναμη να διαπραγματευτεί και να επιβάλει λύσεις στα ελληνικά προβλήματα έξωθεν³¹⁸.

Στρατευόμενη στην υποστήριξη της αντίστασης εμφανιζόταν η συλλογικότητα η International workers order Prometheus Lodge, τονίζοντας, ότι

*“Διαμαρτυρόμαστε για την παραπομπή στο στρατοδικείο αξιωματικών και ανδρών επειδή απαίτησαν εθνική ενότητα από την κυβέρνηση Τσουδερού, όταν το συνέδριο του Λιβάνου υιοθέτησε αιτήματα για ενότητα. Οι δίκες των ηρώων της Αλβανίας και του Ελ Αλαμείν προκαλούν πόνο [...] εντύπωση στους Έλληνες και σε όλους τους ανθρώπους που αγαπούν την ελευθερία [...]”*³¹⁹

³¹⁷ Louis Ganiaris, Panchiaki Society, Νέα Υόρκη προς πρωθυπουργό Παπανδρέου Γ., Κάιρο, Υ.Δ.Ι.Α., 2 May 1944, K.Y., Φ. 31.5 (1945).

³¹⁸ George N. Papanicolaou προς τον πρόεδρο των Η.Π.Α., υπόμνημα της National Greek Committee (μεταξύ άλλων περιλάμβανε την GAPΑ, Phalanx of Hellenic Veterans of America, Federation of Hellenic societies of greater New York, United Chian societies of America, Pan Rhodian society *“Apollo”*, Pan Icarian brotherhood *“Ikaros”*, Dodecanesian National Council, Pancretan Union of America, Federation of Laconian societies of U.S. and Canada), 9 May 1944, Υ.Δ.Ι.Α., K.Y., 47.5 (1944).

³¹⁹ Όμοια τηλεγραφήματα καταδίκης της κυβέρνησης και απαίτησης για άμεση απελευθέρωση των συλληφθέντων

Η έκκληση κατέληγε με την προτροπή για συμμετοχή στην κυβέρνηση δημοκρατικών, μελών του Ε.Α.Μ. και της ΠΕΕΑ και του κομμουνιστικού κόμματος, ως απαραίτητου βήματος για την εθνική ενότητα και την νίκη. Η απάντηση της κυβέρνησης αναφερόταν στην διάσκεψη του Λιβάνου, όπου το κίνημα του ΒΕΣΜΑ *"καταδικάστηκε ως ανταρσία"* και *"ως έγκλημα κατά της πατρίδας μας"* και την συνυπέγραψαν οι αντιπρόσωποι του Ε.Α.Μ. και Ε.Λ.Α.Σ. -αναφέρονται οι Πορφυρογένης, Σαράφης, Στράτος, Σβώλος, Αγγελόπουλος, Ασκούτης και Ρούσσοι-, ενώ τόνιζε ότι οι υπαίτιοι των γεγονότων θα αντιμετώπιζαν τον νόμο³²⁰. Η στερεότυπη αυτή απάντηση από την πλευρά του Γ. Παπανδρέου, απευθύνθηκε στο σύνολο των επικριτικών τηλεγραφημάτων που έλαβε η ελληνική κυβέρνηση. Ακόμα, είναι ενδιαφέρον το δελτίο τύπου της Greek Unity Committee που υποστηριζόταν και από την Federation of Greek Maritime Union, με τίτλο *‘Μια νέα δικτατορία πιο αδίστακτη από το καθεστώς Μεταξά.’*³²¹ Συνολικά, το ισχυρό ναυτεργατικό κίνημα στα χρόνια του πολέμου, είχε σημαντική αγωνιστική παρουσία και οργανωτική ισχύ από την αριστερά, αντιμετωπίζοντας ταυτόχρονα τους θανατηφόρους κινδύνους του πολέμου και τις κατασταλτικές ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης εξορίας, παρά την κρίσιμη συμβολή των ναυτεργατών στην ελληνική και συμμαχική πολεμική προσπάθεια³²².

Στην συγκρότηση των ελληνοαμερικανικών οργανώσεων και των ευρύτερων πρωτοβουλιών, παρατηρείται ότι η τάση οργάνωσης και ανάπτυξης δικτύων λάμβανε την μορφή συντονισμού μεταξύ συλλογικοτήτων με ενοποιητικό παράγοντα την γεωγραφική προέλευση ή την εργασιακή συνάφεια. Επομένως, διαπιστώνεται, ότι η κοινή πολιτική απεύθυνση, που διαμορφώθηκε γύρω από την πρωτοβουλία της Ελληνοαμερικανικής επιτροπής εθνικής ενότητας,

αντιφασιστών στρατιωτικών, απευθύνθηκαν στην ελληνική κυβέρνηση από: N. Nicoletis, New York, International Workers order Prometheus Lodge, 25 June 1944. Demetrios Stefanou, Greek SE.A.M.an Union, San Francisco, 24 June 1944. Greek SE.A.M.an of America, 20 June 1944. Asinoglou Peter, Sintas Demetrios Federation of Greek Maritime Unions, Boston, 29 June 1944.

Όμοιας κατεύθυνσης, αν και με κάποια συντομία ή εκφραστική διαφοροποίηση τα ακόλουθα τηλεγραφήματα: Argyris J. Franjic, Secretary, Greek Spartakos Lodge Philadelphia, 21 June 1944. Costas Alexiou, president, Greek American Labor Committee of Washington DC., 30 June 1944. Greek American Fraternal Society, Boston Massachusetts, 22 June 1944. Greek community Tarpon Springs, Florida, 30 June 1944. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.28.1 (1944,).

³²⁰ Papandreou to International Workers order Prometheus Lodge, 27 June 1944. Όμοια, την ίδια ημερομηνία απάντηση στην Greek SE.A.M.an Union, San Francisco και σε όλες τις άλλες επιστολές. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 28.1 (1944).

³²¹ Photiades D. γραμματέας, Greek Unity Committee, με συμμετοχή της Federation of Greek Maritime Union, 27 September 1944. Πιθανότατα πρόκειται για αρχική εμφάνιση της Ελληνοαμερικανικής επιτροπής Εθνικής Ενότητας -Greek American Unity Committee. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 13.1 (1944).

³²² Σχετικά με το ναυτεργατικό κίνημα της περιόδου, βλέπε Χαρλαύτη Τζελίνα, Η ακμή του ναυτεργατικού κινήματος της «Ελευθέρας Ελλάδος» στην διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα* 1940-1945 τ. Γ'1. (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ.σ. 272-283.

είχε ως χαρακτηριστικό ενοποιητικό παράγοντα την στήριξη προς το μέτωπο αντίστασης του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και τις ελληνικές δημοκρατικές δυνάμεις στα πλαίσια μιας πατριωτικής προσέγγισης και αλληλεγγύης, προσελκύοντας συλλογικότητες τόσο από το παραδοσιακό φάσμα οργανώσεων γεωγραφικών ενώσεων, αλλά και επαγγελματικών ενώσεων, εκδηλώνοντας και ταξικά χαρακτηριστικά. Στην μεταβατική περίοδο ανακατατάξεων, συσπείρωσης και οργάνωσης, η στήριξη προς το Ε.Α.Μ., αποτελούσε το ένα σκέλος αυτών των ομαδοποιήσεων, ενώ στην άλλη πλευρά μπορεί να εντοπιστούν περισσότερες τάσεις εναντίωσης, παρά συγκροτημένες μετωπικές πρωτοβουλίες. Σχετικά ήταν τα τηλεγραφήματα στήριξης προς την ελληνική κυβέρνηση από ελληνοαμερικανικά σωματεία και σε συγκεκριμένες περιπτώσεις η στήριξη εκφράστηκε με ενθουσιασμό και ζέση, αλλά χωρίς να κατονομάζεται ο αντίπαλος. Έτσι, η κοινότητα του Αγίου Γεωργίου της Πενσυλβάνιας στην Φιλαδέλφεια, εξέφραζε τον θαυμασμό και την εκτίμηση της προς τον Γ. Παπανδρέου και σημείωνε, ότι *“[...]ελπίζει ότι θα αδιαφορήσετε πλήρως προς τας ανευθύνους κραυγὰς αι οποῖαι φθάνουν μέχρις υμῶν, υποκινούμεναι από τίνας λιποτάκτας και ερασιτέχναι πολιτικούς.”*³²³

Η κρίση στην Μέση Ανατολή και οι εξελίξεις μετά την διάσκεψη του Λιβάνου, οδήγησαν σε περαιτέρω διάψευση των προσδοκιών και αντιδράσεις κυριότερα από τα τμήματα εκείνα της ελληνοαμερικανικής κοινότητας, τα οποία τάσσονταν σθεναρά με το μέτωπο αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και είχαν σαφή πολιτική τοποθέτηση σε μια δημοκρατική κατεύθυνση για την Ελλάδα³²⁴. Παράλληλα, εντεινόταν η συγκρότηση των αντίστοιχων συλλογικών φορέων. Ήδη από τις αρχές Αυγούστου είχε συγκροτηθεί η Ελληνοαμερικανική Επιτροπή Εθνικής Ενότητας, που όπως τόνιζε η εφημερίδα Εθνικός Κήρυκας ήταν αναγκαίο να ενημερώσει την αμερικανική κοινή γνώμη ώστε να αντιμετωπιστεί η λογοκρισία και η παραπληροφόρηση που στρεφόταν κατά του Ε.Α.Μ. και της ΠΕΕΑ με βρετανική υπαιτιότητα.³²⁵

³²³ Δελτίο Ελληνικής Υπηρεσίας Ειδήσεων, 3 Αυγούστου 1944, Κάιρο. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.9.7 (1944).

³²⁴ Σχετικά με την συμφωνία του Λιβάνου βλέπε και Hondros, J. L. *Occupation and resistance: The Greek agony, 1941–1944*. (New York: Pella Publishing, 1983). pp. 22-233.

³²⁵ (9 Αυγούστου 1944), Ιδρυσις Ελληνοαμερικανικής Επιτροπής Εθνικής Ενότητας – ποιοί οι σκοποί και αι απόψεις της. *Εθνικός Κήρυκας*. Όπου αναφέρεται, ότι το προεδρείο συγκροτούταν από: τον πρόεδρο Στ. Πιστολάκη -βουλευτή του 1936, πρώην μέλος του Ανωτάτου Οικονομικού Συμβουλίου της Ελλάδος και συνεργάτη του Ελ. Βενιζέλου-, τους αντιπρόεδρους τον Γ. Καραφλό -γιατρός, πρόεδρος της κοινότητας “Άγίας Τριάδας” στο Σικάγο, πρόεδρος της Ελληνοαμερικανικής Αλληλοβοηθητικής Ενώσεως και τον Κ. Μαλιώτη, Πρόεδρος της Πολιτικής Δημοκρατικής Ένωσης Μασσαχουσέτης “Δημοσθένης”, ως γραμματέα ο δρ. Μ. Μανδελενάκης, πρόεδρος του Συλλόγου Κρητών Νέας Υόρκης “Ομόνοια”, ταμίας ο Σ. Λεοντόπουλος, πρόεδρος της Ελληνοαμερικανικής Εργατικής Επιτροπής Νέας Υόρκης, πρόεδρος της Ενώσεως των Εργατών Γουναρικής, Λοκάλ 70. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.14.1 (1944).

Η διακήρυξη της επιτροπής αναφερόταν στο εκρηκτικό πολιτικό κλίμα που επικρατούσε στο Κάιρο μετά της αδυναμία εξεύρεσης λύσης, σημειώνοντας ότι η συμφωνία του Λιβάνου καταργούταν στην πράξη αφού *“Οι εν Καϊρώ αντιδραστικοί κύκλοι”* την υπονόμευαν. Ως αποτέλεσμα ήταν αδύνατος ο σχηματισμός κυβέρνησης, οδηγώντας στον τερματισμό των διαπραγματεύσεων και την αποχώρηση της αντιπροσωπείας που αποτελούταν από αντιπροσώπους του Ε.Α.Μ. και της ΠΕΕΑ, ενώ αναφερόταν και η προτροπή του Τσουδερού προς τον Παπανδρέου για την συνέχιση των προσπαθειών για επίτευξη συμφωνίας. Συνολικά διαπιστωνόταν η ανάγκη για εθνική ενότητα και συσπείρωση των δημοκρατικών δυνάμεων, ώστε να περιοριστεί η χαρακτηριζόμενη ως ξένη -βρετανική- ανάμειξη στα ελληνικά πολιτικά ζητήματα, να επιτευχθεί η εθνική απελευθέρωση και η υπεράσπιση των εθνικών δικαίων.

Η προτασόμενη δημοκρατική πατριωτική ενωτική πολιτική γραμμή θεωρούταν ότι εκφραζόταν κυριότερα στην κατεχόμενη Ελλάδα από το Ε.Α.Μ. και η ελληνοαμερικανική συλλογικότητα αποσκοπούσε στην συμβολή της σε αυτή την κατεύθυνση. Ακόμα, εστίαζε στην

“προαγωγή της Ελληνικής Ενότητας”, “να υποστηρίξει [...] την ανασυγκρότησιν αυτής [της Ελλάδος] οικονομικώς και την πλήρη αποζημίωσιν της υπό των επιδρομέων”, “να υποστηρίξει [...] την εφαρμογήν του Χάρτου του Ατλαντικού, των Τεσσάρων Ελευθεριών που διακήρυξε ο Πρόεδρος Ρούζβελτ και των αποφάσεων της Μόσχας και Τεχεράνης δια την ταχείαν νίκην και να εργασθή εναντίον της επικρατήσεως των προπολεμικών συστημάτων διακανονίσεως των διεθνών ζητημάτων επί τη βάσει ζωνών επιρροής.”

Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι η ανοιχτή στήριξη προς το Ε.Α.Μ. και την ΠΕΕΑ ως πολιτικό φορέα της αντίστασης εκφραζόταν στα πλαίσια της επιδιωκόμενης ενότητας σε μια κατεύθυνση δημοκρατική, ώστε να αποτραπούν αντιδημοκρατικές εκτροπές μεταπολεμικά. Οι αναγκαίοι όροι για μια συνολική λύση περιλάμβαναν προβλέψεις για την οικονομική ανασυγκρότηση και την επαναθεώρηση των διεθνών σχέσεων στα πλαίσια της μεταπολεμικής τάξης που θα εγκαθίδρυναν οι σύμμαχοι στην κατεύθυνση της διεθνούς συνεργασίας και αυτοδιάθεσης των λαών, ξεπερνώντας παραδείγματα παγίωσης ανταγωνισμού συμφερόντων. Τελικά, η πραγματοποίηση των αιτημάτων εγγραφόταν στο πλαίσιο των επίσημων θεσμικών πολιτικών επιδιώξεων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, όπως εκφραζόταν από τον πρόεδρο Roosevelt, που θεωρούταν ότι εξασφάλιζε τις αναγκαίες δημοκρατικές εγγυήσεις και τα μέσα για την μεταπολεμική ανοικοδόμηση. Όμως, αγνοούταν η πραγματικότητα των προεδρικών τάσεων στοίχισης του με τον Churchill στην στήριξη των θέσεων του Γεωργίου Β', σε αντίθεση με το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών και την πλειοψηφική ελληνική λαϊκή βούληση.

Σχετικά με την μεταστροφή του κλίματος πολιτικής ανοχής της ελληνοαμερικανικής κοινότητας των Η.Π.Α. προς το παρελθόν καθεστώς Μεταξά και την Μοναρχία με καταλύτη τα γεγονότα της ελληνικής κρίσης στην Μέση Ανατολή, αναφερόταν ο Μπ. Μαρκέτος, σημειώνοντας την ευρεία αποδοχή του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. δεδομένων των συνθηκών της κατοχής και της συμβολής του στην αντίσταση³²⁶. Μάλιστα, σημείωνε ότι η σταθερή κριτική της εφημερίδας *Ελληνοαμερικανικό Βήμα* προς την μοναρχία συνοδεύτηκε από την δράση της οργάνωσης ‘‘Ελληνοαμερικανική Εργατική Επιτροπή’’, που διαδέχτηκε από την ‘‘Ελληνοαμερικανική Επιτροπή Εθνικής Ενότητας’’ και μετά τον πόλεμο το ‘‘Ελληνοαμερικανικό Συμβούλιο’’.

Η αντίδραση στην είδηση της συγκρότησης της Ελληνοαμερικανικής Επιτροπής Εθνικής Ενότητας -που ειρωνικά χαρακτηριζόταν ‘‘Κόμμιτη δια την Ελληνικήν ΔΙΑΙΡΕΣΙΝ’’, εκφραζόταν με σφοδρότητα από στην ελληνοαμερικανική εφημερίδα Ελεύθερος Τύπος, όπου εκφράζονταν προσωπικές και πολιτικές λεκτικές επιθέσεις κατά των επιφανέστερων στελεχών της επιτροπής με έμφαση στον Πιστολάκη και τον Λεοντόπουλο, που τον κατηγορούσε για το κάλεσμα του να δοθεί αμνηστία στους εξεγερμένους του ΒΕΣΜΑ³²⁷. Σχολιαζόταν μάλιστα ότι

‘‘Είναι αυτός που υπέγραψε πρό τινος τον «περί αμνηστίας» των στασιαστών λίβελλον κατά του κ. Παπανδρέου. Λίβελλον τόσον ανθελληνικών πλέον, ώστε και αυτός ο «Αντ-εθνικός Κήρυξ», ο εν αμαρτίαις σύμμαχος των κομμουνιστών εδώ, να τον δημοσιεύση μεν [...], να τον κακίση όμως, έστω και εμμέσως... δια λόγους κυκλοφοριακούς εις τας αρθρογραφικά του στήλας [...].’’

Ο πραγματικός σκοπός της Επιτροπής θεωρούταν ότι δεν ήταν η επίτευξη ενότητας, αλλά η ενίσχυση του Ε.Α.Μ. μεταξύ των Ελληνοαμερικανών και η συνομωσιολογική ιδέα ότι στόχευε στην αποδυνάμωση των ελληνικών διεκδικήσεων στα Βαλκάνια, ιδιαίτερα έναντι της Βουλγαρίας. Εμφανιζόταν λοιπόν το σχήμα της υποτιθέμενης κομμουνιστικής συνομωσίας, της υπονόμησης της Ελλάδας προς όφελος των Σλάβων και της υπονόμησης της ενότητας των Ελλήνων προς

³²⁶ Μαρκέτος Μπ. *Οι Ελληνοαμερικανοί*. (Αθήνα: Δημοσιογραφικός Όμιλος Λαμπράκη, 2013), σ.σ. 147-149. Σημαντικό στοιχείο της ελληνοαμερικανικής πολιτικής ταυτότητας σχετιζόταν με την κυκλοφορία του τύπου, και ειδικότερα την στήριξη των εφημερίδων Εθνικός Κήρυκας (όπου αργότερα διετέλεσε εκδότης ο Μαρκέτος) προς το Ε.Α.Μ. και της εφημερίδας Ατλαντίς προς την μοναρχία. Μαρκέτος Μπ. *Οι Ελληνοαμερικανοί*. (Αθήνα: Δημοσιογραφικός Όμιλος Λαμπράκη, 2013), σ.σ. 147-149. Όπως επισημαίνει ο Κ. Καρπόζηλος, η εξαγγελία του δόγματος Truman συνοδεύτηκε από την αλλαγή ιδιοκτησίας και διεύθυνσης στον Εθνικό Κήρυκα, με τον Μπ. Μαρκέτο να αναλαμβάνει, που άλλωστε υποστηριζόταν από επιχειρηματικά συμφέροντα, όπως ο Β. Χέλης, πρώην πρόεδρος της ΑΗΕΡΑ κατά την δικτατορία Μεταξά. Το αποτέλεσμα ήταν η πλήρης επανευθυγράμμιση του Εθνικού Κήρυκα με τα αντικομμουνιστικά έντυπα. Καρπόζηλος Κ., *Κόκκινη Αμερική, Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950*, (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017), σχετικά με τα Δεκεμβριανά σ.σ. 436-439.

³²⁷ (12 Αυγούστου 1944). Δια το νέον ‘‘Κόμμιτη’’ – Θέσιν εις αυτό έχουν αποκλειστικώς μόνο οι πεμπτοφαλλαγίται και τα ... κορόϊδα. *Ελεύθερος Τύπος*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.14.1 (1944).

όφελος της επικράτησης του κομμουνισμού, αποκτούσε ισχύ και στους ελληνοαμερικανούς. Καταλήγοντας, θεωρούσε τους άξιζε

“Πλήρης και απόλυτος περιφρόνησις. Μόνο οι πεμπτοφαλαγγίται του κομμουνισμού έχουν την θέσιν των σ' αυτό. Και τα κορόϊδα που θα εδέχοντο να στρώσουν το πολιτικό κρεβάτι των κυρίων, που επί της εκμεταλλεύσεως της εθνικής αλληλομαχίας σκοπούν να θεμελιώσουν το μελλοντικόν πολιτικόν των μέλλον.”

Καταλήγοντας, η ανεξέλεγκτη επιθετικότητα και η ρητορική μίσους του έντυπου, αποσκοπούσε στην αποτροπή της εκδήλωσης υποστήριξης προς την πρωτοβουλία από τους Ελληνοαμερικανούς, που ούτως ή άλλως ήταν θετικά διακείμενοι προς την ελληνική αντίσταση και το Ε.Α.Μ..

Η συγκρότηση και πολιτική δραστηριότητα της Ελληνοαμερικανικής επιτροπής εθνικής ενότητας εντεινόταν, όπως φαίνεται από την στοχευμένη κριτική σχετικού τηλεγραφήματος, όπου καταδικαζόταν αυτό που χαρακτηριζόταν ως *“[...]παράνομο στρατοδικείο που στήθηκε από την κυβέρνησή σας, εκπροσωπώντας μόνο τη μειοψηφία του ελληνικού λαού και καταδίκασε τις ένοπλες δυνάμεις των Ελλήνων στρατιωτικών που ζητούσαν κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας.”*³²⁸ Αναγνωριζόταν λοιπόν η έλλειψη αντιπροσωπευτικότητας μιας κυβέρνησης, που στράφηκε εναντίον και δίωξε τους δημοκράτες πατριώτες των ενόπλων δυνάμεων. Αμφισβητούταν, λοιπόν η νομιμότητα της κυβέρνησης και η νομιμοποίηση των μέσων που χρησιμοποιούσε, ενώ κρινόταν ο πολιτικός χαρακτήρας του προβλήματος, το αίτημα για δημοκρατία, που αντιμετωπιζόταν με καταστολή. Πρόσθετα, καταγγελλόταν η διακοπή των διαπραγματεύσεων με το Ε.Α.Μ., επισημαίνοντας τις ψευδείς καταγγελίες της ελληνικής κυβέρνησης, σχολιαζόταν ότι

“έχουμε [...] περισσότερη συστηματική προπαγάνδα από το Κάιρο για να παρουσιάσει το στρατό του Ε.Α.Α.Σ. ως κομμουνιστικό και να καταγγείλει την ηγεσία ότι αρνείται να συμμετάσχει σε κυβέρνηση εθνικής ενότητας, όταν είναι γνωστό ότι το Ε.Α.Μ. από τον περασμένο Αύγουστο έχει υποβάλει τέσσερις φορές αίτηση στη βασιλική κυβέρνηση για κυβέρνηση εθνικής ενότητας”.

Άρα, η καταγγελία τεκμηριωνόταν με την επίκληση γνωστών στοιχείων, τα οποία ανέτρεπαν την κυβερνητική αφήγηση. Στην συνέχεια, γινόταν αναφορά στην υπογραφή της συμφωνίας του Λιβάνου, τονίζοντας ότι *“Η διάσκεψη του Λιβάνου συγκλήθηκε λόγω της πίεσης των μεγάλων πολιτικών και μάχιμω δυνάμεων εντός και εκτός Ελλάδας και [...] Το Ε.Α.Μ. με*

³²⁸ Greek American Committee for National Unity, Stelios N. Pistolakis, President, Dr. George Karaflos, Vice president, Charles Maliotis, Vice president, Michael Mands -Mandelenakis- Secretary, to G. Papandreou (Telegram send by Western Union, Jenkin Town, Pennsylvania), Αχρονολόγητο. Με βάση τις αναφορές του εγγράφου, εστάλη μετά Αύγουστο 1944 και πριν την συμφωνία της Καζέρτας, ενώ γινόταν αναφορά σε γεγονότα της 7^{ης} Ιουλίου 1944. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.14.1 (1944).

ευθύτητα και ειλικρίνεια υπέγραψε τον χάρτη του Λιβάνου. "Όμως, καταλογιζόταν στην κυβέρνηση, ότι χρησιμοποίησε την συμφωνία του Λιβάνου με σκοπό υποτάξει τις δυνάμεις στις αντιστάσεις στα *‘καπρίτσια της κυβέρνησης’*". Η καταγγελία της κυβέρνησης για κατάχρηση της εμπιστοσύνης της αντίστασης και υπονόμευση της προσπάθειας για εθνική ενότητα, κατέληγε στην ουσιαστική παραβίαση της συμφωνίας του Λιβάνου και των συμμαχικών αρχών. Το ψήφισμα καλούσε σε τήρηση των συμμαχικών διακηρύξεων και των ανάλογων συμφωνιών, του Ατλαντικού, της Μόσχας και της Τεχεράνης και την απαίτηση, ότι οι κυριότερες δυνάμεις αντίστασης της Ελλάδας να αποκτήσουν επιρροή στις στρατιωτικές και πολιτικές διαδικασίες λαμβάνοντας επαρκείς εγγυήσεις, ενώ απαιτούταν η παύση των διαδικασιών των στρατοδικείων και όλων των άλλων διαδικασιών δίωξης που χαρακτηρίζονταν *‘παράνομες διαδικασίες’*".

Σημαντική ήταν η απευθυνόμενη προς την εξωτερική πολιτική των συμμαχικών χωρών κριτική, απαιτώντας *"Κάθε ξένη μονόπλευρη ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας πρέπει να πάψει, ως είναι αντίθετη με τις αποφάσεις της Τεχεράνης για κοινή δράση σε όλα τα διασυμμαχικά θέματα"*. Τεκμηριώνονταν λοιπόν οι απαιτήσεις στην βάση γενικών πολιτικών αρχών, ενώ αποκτούσαν ορισμένο επίπεδο θεσμοποίηση με βάση την προσλαμβανόμενη ισχύ των συμμαχικών πράξεων και συμφωνιών, οι οποίες αναγνωρίζονταν ως κριτήριο στην προσέγγιση των προβλημάτων της περιόδου του πολέμου. Τέλος εκφραζόταν η απαίτηση για την άρση της λογοκρισίας, με σκοπό την ύπαρξη απόλυτης διαφάνειας και ενημέρωσης *"ώστε το Πανελλήνιο να γνωρίζει και τις δύο πλευρές της Συμφωνίας"*. Το ψήφισμα κατέληγε με την διατύπωση ότι θεωρούσε τον πρωθυπουργό Παπανδρέου υπεύθυνο για ενδεχόμενη αποτυχία στην προσπάθεια επίτευξης κυβέρνησης εθνικής ενότητας.

Ο αποφασιστικός και δυναμικός χαρακτήρας του ψηφίσματος διασαφήνιζε τον πολιτικό προσανατολισμό στην κατεύθυνση της κλιμάκωσης προς την ελληνική κυβέρνηση και κατά προέκταση την βρετανική εξωτερική πολιτική, ως μέσο πίεσης για την επίτευξη της εθνικής ενότητας μέσω της αντίστοιχης κυβέρνησης και την στρατιωτική εκπροσώπηση της αντίστασης. Επίσης, γίνεται σαφές ότι ο πολυπαραγοντικός συμμαχικός παράγοντας υπολογιζόταν ως δυνητικός σταθεροποιητής των εντοπιζόμενων δυσχερειών.

Από την πλευρά της πρεσβείας στην Ουάσιγκτον εκφραζόταν αυτή την περίοδο εχθρική διάθεση προς ορισμένες ελληνοαμερικανικές συλλογικότητες, οι οποίες εξέφραζαν κριτική προς την κυβέρνηση. Συγκεκριμένα, αναφερόταν σε σωματείο που είχε αποστείλει τηλεγράφημα προς την ελληνική κυβέρνηση, λέγοντας ότι *“[...]σωματείον τούτο είναι κομμουνίζον και μη*

αντιπροσωπευτικόν φρονημάτων ομογένειας.”³²⁹, θέλωντας με αυτό τον τρόπο να προκαταβάλει την ελληνική κυβέρνηση, ώστε να μην λαμβάνεται σοβαρά η ασκούμενη κριτική. Επίσης, σημειωνόταν ότι

“[...] γνωρίζω υμίν ότι αμερικανική κυβέρνησις δεν αρέσκεται ξένες κυβερνήσεις απευθύνονται απ’ ευθείας εις ομογενείς προς εαυτάς αμερικανικάς ομάδας. Δια τους ανωτέρω λόγους θα υπέβαλον γνώμην όπως απάντησις να είναι εντελώς τυπική αναφέρουσα απλώς ότι ελληνική κυβέρνησις έλαβε γνώσιν τηλεγραφημάτων και δεν θέλει παύση εργαζόμενη υπερ εθνικής ενότητας. Αυτή η απάντησις θα δοθή και εις κύριον Χριστοφορίδην.”

Αντίθετα, τάσεις μετριοπαθούς υποστήριξης υπό το πρίσμα της ενότητας εκδήλωσε ο Andre Michalopoulos προς την ελληνική κυβέρνηση για την επίτευξη της συμφωνίας, τονίζοντας ότι οι ministers -ως διπλωματικό αξίωμα- Ναυτικών, Οικονομικών και Πληροφοριών είχαν ίδιες απόψεις. Ο Μιχαλόπουλος εξέφραζε την πρόθεση του να βοηθήσει την ελληνική κυβέρνηση, την οποία αναγνώριζε ως αντιπροσωπευτική με ομιλίες και άρθρα στις Η.Π.Α.³³⁰.

Πριν την απελευθέρωση. Η περίοδος πριν την απελευθέρωση χαρακτηρίστηκε από συρροή παραγόντων που επηρέαζαν την συνολική κατάσταση με καθοριστικές εξελίξεις στο πολιτικό πεδίο. Η κρίση του ΒΕΣΜΑ, η βρετανική στήριξη στον Γ. Παπανδρέου³³¹, η διάσκεψη του Λιβάνου και οι περιπλοκές στην εφαρμογή ήταν καθοριστικές. Μάλιστα, ενδεικτική ήταν η δήλωση του Leeper σε γεύμα προς τιμήν των Δραγούμη και Leeper, όπου τονιζόταν σύμφωνα με τον Αργυρόπουλο: *‘Να είσθε βέβαιοι [...] ότι η Αγγλική και η αμερικανική κοινή γνώμη θα διαφωτισθώσι επί της υπόθεσης τούτης. Η Αγγλία θα υποστηρίξη φανατικά τον κ. Παπανδρέου εις το έργον του [...].’* Συνολικά η δήλωση Leeper γίνεται στο πλαίσιο στήριξης του Παπανδρέου, που μετά την διάσκεψη του Λιβάνου αντιμετώπιζε πιέσεις μετά την είσοδο του Ε.Α.Μ. στην κυβέρνηση, ένα ζήτημα κομβικής σημασίας για την βρετανική κυβέρνηση και εξωτερική πολιτική.

Σημαντικές μεταβολές καταγράφονταν και στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις με σημαντικότερη την επάνοδο του MacVeagh ως πρεσβευτή των Η.Π.Α. στην ελληνική κυβέρνηση εξορίας. Όπως σημείωνε ο Κ. Διαμαντόπουλος σε τηλεγράφημα του προς το ελληνικό υπουργείο

³²⁹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Ελληνική κυβέρνηση, 24 Ιουνίου 1944, αρ. τηλ. 2125, Σχετικά με υμέτερο 25787, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 13.1 (1944). Σαφής αναφορά στην Ελληνοαμερικανική επιτροπή εθνικής ενότητας με δεδομένο το περιγραφόμενο προφίλ και την σχετική αντίδραση της Πρεσβείας σε ανάλογες περιπτώσεις, αλλά και την αναφορά στον Χριστοφορίδη Δ., εκδότη της εφημερίδας *Greek American Tribune*.

³³⁰ Andre Michalopoulos, San Francisco to Papandreou, 17 Ιουνίου 1944. Τυπική απάντηση την 20 Ιουνίου 1944. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 28.1 (1944).

³³¹ Αργυρόπουλος Α. προς Υπουργείο Εξωτερικών, Κάιρο, 12 Ιουνίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 6.1 (1944).

εξωτερικών η τοποθέτηση του MacVeagh ως πρεσβευτή παρά την ελληνική κυβέρνηση, αντικαθιστώντας τον Kirk, σημειώνοντας ότι η αλλαγή έγινε *“[...]λόγω δυσχερειών ως παρουσιάζαν τότε τα καθ’ ημάς πράγματα και διότι προκάτοχος του κύριος Κιρκ δεν είχε επαρκή πείραν επ’ αυτών.”*³³² Με αυτό τον τρόπο γίνεται σαφές, ότι ο ρόλος του MacVeagh ήταν ρυθμιστικός των εξελίξεων και μάλιστα σημείωνε μια στροφή στην στάση προς τα ελληνικά πράγματα. Η κρίση της Μέσης Ανατολής μόλις είχε τελειώσει και η αμερικανική διπλωματία επέλεγε μια λύση, που συνέβαλε στην ερμηνεία των εξελίξεων, αλλά δυνητικά και στην διαμόρφωση τους. Η ελληνική κυβέρνηση εξορίας ή για την ακρίβεια, ο Έλληνας πρέσβης στην Ουάσιγκτον, που παρέμεινε αμετακίνητος παρά τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα, ενέκριναν αυτή την επιλογή ως μια κίνηση στην επιθυμητή κατεύθυνση για τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις.

Εξάλλου, μόλις λίγες μέρες νωρίτερα ο MacVeagh είχε δείξει τις προθέσεις του, εκφράζοντας την ικανοποίηση του για τον βαθμό αντιπροσωπευτικότητας της ελληνικής κυβέρνησης *“[...] και άνευ προσχωρήσεως άκρων στοιχείων.”* Ο Διαμαντόπουλος τόνιζε την συμβολή στην διαμόρφωση της άποψης του Αμερικανού διπλωμάτη της ραδιοφωνικής ομιλίας του Παπανδρέου, καθώς και της δημοσιευμάτων σχετικών με την διάσκεψη του Λιβάνου³³³. Παρατηρείται λοιπόν η τοποθέτηση του Αμερικανού διπλωμάτη πρώιμα και σχετικά ασαφώς απέναντι στο μέτωπο αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και ότι οι φορείς διπλωματίας των δύο χωρών μακροημέρευσαν περισσότερο από τις κυβερνήσεις τους, αλλά κυριότερα διαμόρφωσαν τους όρους της πολιτικής στις διάφορες κυβερνήσεις που αναδείχθηκαν ακολουθώντας μια σταθερή τροχιά. Αναδεικνύονταν λοιπόν τα πρώιμα ίχνη της στροφής των Η.Π.Α. με ήπια εχθρική διάθεση προς το Ε.Α.Μ. με συμβολή συντηρητικών κύκλων της ελληνικής διπλωματίας.

Άλλωστε, κατά την διάρκεια του Συνεδρίου του Λιβάνου το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών και ο Αμερικανός πρέσβης MacVeagh κράτησαν αποστάσεις από τις ελληνικές πολιτικές δυνάμεις σε αντίθεση με την βρετανική πλευρά, επιχειρώντας να αποφύγουν την άσκηση επιρροής³³⁴. Όμως, η στάση αυτή προκαλούσε τις βρετανικές αντιδράσεις πιέζοντας στην κατεύθυνση της κινητοποίησης της αμερικανικής διπλωματίας, ώστε να ευθυγραμμιστεί και να συμβάλει στην στήριξη του Παπανδρέου στον συνέδριο³³⁵. Παράλληλα, το αμερικανικό υπουργείο

³³² Διαμαντόπουλος προς Υπουργείο Εξωτερικών, 18 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 2501, απαντητικό του αρ. τηλ. 16451, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 47.5 (1944).

³³³ Διαμαντόπουλος προς Υπουργείο Εξωτερικών, 14 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 2481, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 47.5 (1944).

³³⁴ Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), p. 181.

³³⁵ Ibid, p. 187.

εξωτερικών κρατούσε αποστάσεις από τις βρετανικές απόπειρες διαμοιρασμού των Βαλκανίων σε σφαίρες επιρροής των Μεγάλων Δυνάμεων³³⁶.

Τον Αύγουστο του 1944 ο Παπανδρέου αντιμετωπίζοντας πολιτικές δυσκολίες στο Κάιρο επιζήτησε την συνάντησή του με τον Churchill, όπου έγινε στην Ρώμη την 21^η Αυγούστου 1944, ώστε να ενισχυθεί η πολιτική θέση του Έλληνα πρωθυπουργού³³⁷. Για αυτό τον σκοπό οργανώθηκε και η μεταφορά της έδρας της ελληνικής κυβέρνησης από το Κάιρο στην Κάβα ντει Τιρρένι της Ιταλίας την 8^η Σεπτεμβρίου 1944, όπου συνθήκες οριακής απομόνωσης και εξάρτησης από την βρετανική πλευρά, προετοιμαζόταν για την απελευθέρωση και την επιστροφή στην Ελλάδα³³⁸ η ελληνική κυβέρνηση εθνικής ενότητας -μετά την συμμετοχή και του Ε.Α.Μ.³³⁹-.

Ταυτόχρονα καταγράφηκε η ένταση των διασυμμαχικών αποκλίσεων με αφορμή την μεταβατική εγκατάσταση της ελληνικής κυβέρνησης στην Ιταλία, προκαλώντας τις αμερικανικές αντιδράσεις και την άρνηση μετάβασης του MacVeagh, καθώς όπως ανέφερε ο Διαμαντόπουλος βάση συνομιλιών του με Αμερικανούς αξιωματούχους, ότι *“[...]η Αμερικανική κυβέρνηση δεν είχε λόγον να σπεύση να συμμορφωθεί προς απόφασιν μη συμμαχικήν αλλά οφειλόμενη αποκλειστικώς εις Αγγλικήν πρωτοβουλίαν.”*³⁴⁰ Ο Φ. Α. Φίλων κατέληγε επικαλούμενος την ανάγκη διευθέτησης του ζητήματος, ώστε να μην χαθεί η επαφή με τον Αμερικανό πρεσβευτή, που όπως σημείωνε *“[...] είναι υπό τας παρούσας ιδίως περιστάσεις, πολύτιμος δι’ ημάς”*. Στις συζητήσεις του με τους Αμερικανούς διπλωμάτες δικαιολόγησε την απόφαση ως συμφέρουσα για την συμμαχική προσπάθεια, ώστε η εγγύτητα της κυβέρνησης στον αρχιστράτηγο των συμμαχικών δυνάμεων στην Μεσόγειο να διευκολύνει την μετάβαση της στην Αθήνα. Συνεπώς, η αμερικανική πλευρά δεν παραδέχτηκε ότι είχε δυσανεσθηθεί με τους βρετανικούς χειρισμούς, παρά την διατήρηση των αρχικών της αποφάσεων και τελικά, ενημερώνοντας ότι ο Αμερικανός πρέσβης θα μετέβαινε στην Νεάπολη όταν αυτό ήταν αναγκαίο έως την απελευθέρωση και την επανεγκατάσταση της κυβέρνησης στην Αθήνα, όπου και θα την ακολουθούσε.

Όμως, μετά την εγκατάσταση στην Κάβα Ντέι Τιρρένι η ελληνική κυβέρνηση συνέχιζε να

³³⁶ Ibid, pp. 198-199.

³³⁷ Ibid, pp. 202-203.

³³⁸ Ibid, p. 203-204

³³⁹ Ibid, p. 197, 224. Σχετικά με την απόφαση συμμετοχής του Ε.Α.Μ. στην κυβέρνηση Παπανδρέου θεωρούταν από βρετανικής πλευράς ότι συνέβαλε η επίσκεψη του σοβιετικού συνταγματάρχη Ρορον στην Ελεύθερη Ελλάδα. Μάλιστα ο Ρ. Papastratis σημείωνε σχετικά, ότι *“Αν αυτή η ερμηνεία είναι σωστή, τότε η επίσκεψη του Ρορον ήταν συνεπής με τη μυστική βρετανο-σοβιετική συμφωνία για τα Βαλκάνια, σύμφωνα με την οποία οι Βρετανοί θα έπαιζαν τον κύριο ρόλο στις ελληνικές υποθέσεις και οι Σοβιετικοί στη Ρουμανία.”*

³⁴⁰ Φίλων Φ. Α., Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργό εξωτερικών, Φ. Δραγούμη, Νεάπολη, 1 Σεπτεμβρίου 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.1.

κυριαρχείται από εσωτερικές αντιθέσεις και αποκλίνουσες στοχεύσεις. Κρισιμότερα ο πρωθυπουργός συνέχιζε να κρατά εχθρική στάση προς το Ε.Α.Μ. και να θεωρεί δεδομένο το ξέσπασμα ενός εμφυλίου πολέμου με πολλαπλά μέτωπα στην Ελλάδα μετά την απελευθέρωση³⁴¹. Εξάλλου, τις παραμονές της απελευθέρωσης, στα τέλη Σεπτεμβρίου 1944, ο Παπανδρέου έστειλε τηλεγράφημα προς τον Γεώργιο Β' από την Νεάπολη της Ιταλίας στο οποίο εξέφραζε την αγωνία του, στο οποίο ξεκινούσε λέγοντας ότι *“Ευρισκόμεθα εις απόγνωσιν. Κατάστασις επιδεινούται (ραγδαίως) Βαλκανικήν και Ελλάδα και ευρισκόμεθα εδώ με ... χείρας. Μου είναι ακατανοητον πλήρης εγκατάλειψις Βαλκανικής και Ελλάδος υπό Μεγάλης Βρετανίας. Ε.Α.Μ. καταλαμβάνει άπασαν ΕΕΚΚΕνουμένην Ελλάδα.”*

Σκιαγραφώντας την εικόνα μιας προσλαμβανόμενης καταστροφής, ανέφερε υποτιθέμενες επαφές του Ε.Α.Μ. με στελέχη της βουλγαρικής κυβέρνησης σε ελληνικό έδαφος, αλλά και τον φόβο για ενδεχόμενη κάθοδο του σοβιετικού στρατού στην Ελλάδα. Επίσης προσέθετε, ότι *“Ελληνικός λαός εις μάτην μας απευθύνει αγωνιώδεις εκκλήσεις προς αποστολήν ελληνικών και βρετανικών στρατευμάτων. Του προσφέρω μόνο προκηρύξεις και λέξεις.”* Δηλαδή ελεεινολογούσε για την φερόμενη αδυναμία ή απροθυμία της βρετανικής στρατιωτικής και πολιτικής ηγεσίας να καταλάβει την απελευθερωμένη Ελλάδα εμποδίζοντας την δράση και επιρροή του μετώπου αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., ενώ κατέληγε με εκκλήσεις για μετάβαση του στο Λονδίνο και παρακαλούσε για την μεσολάβηση του Γεωργίου Β' προς τον Dixon για την άμεση βρετανική παρέμβαση³⁴². Επομένως, η ημέρα της απελευθέρωσης αντιμετωπιζόταν ως καταστροφή και οι δυνάμεις του μετώπου Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. φέρονταν ως η κύρια απειλή.

Με σκοπό την αποτροπή μιας τέτοιας εξέλιξης, και απορρίπτοντας βρετανικές προτάσεις για την λήψη πολιτικών μέτρων, ώστε να διασφαλιστεί η ομαλή μετάβαση επέμενε ότι μόνο η ισχυρή παρουσία βρετανικών δυνάμεων μπορούσε να αποτρέψει αυτό το σενάριο με την κατάληψη στρατηγικών τοποθεσιών και ειδικότερα της Αττικής, θεωρώντας ότι έπρεπε να γίνει σχετική εισήγηση στον Βρετανό υπουργό εξωτερικών Α. Eden. Επομένως, η αντίσταση ήταν η απελευθερώτρια δύναμη της Ελλάδας και πολιτικός εταίρος του Παπανδρέου στα πλαίσια της συμφωνίας του Λιβάνου, αλλά αποτελούσε εξαρχής τον μοναδικό αναγνωρισμένο εχθρό, που έπρεπε να εξουδετερωθεί. Στο πλαίσιο αυτό, μετά την επικοινωνία Churchill και Παπανδρέου,

³⁴¹ Γ. Παπανδρέου, Κάιρο, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 2 Ιουλίου 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 63.2.

³⁴² Παπανδρέου προς Γεώργιο Β', 20 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ.18510,Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

διευθετήθηκαν ερωτήματα για τον ρόλο της ένοπλης αντίστασης του Ε.Λ.Α.Σ. και του ΕΔΕΣ κατά την απελευθέρωση με την διάσκεψη της Καζέρτας την 26^η Σεπτεμβρίου 1944, που συμφωνήθηκε η υπαγωγή των σχηματισμών της αντίστασης στην συμμαχική διοίκηση του στρατηγού Scobie, τον ορισμό του στρατηγού Π. Σπηλιοτόπουλου ως στρατιωτικού διοικητή της Αθήνας και την κήρυξη των ταγμάτων ασφαλείας ως εχθρικών δυνάμεων, εκτός εάν παραδίδονταν³⁴³.

Σε διαφορετικό τόνο και κατεύθυνση ήταν οι πανομοιότυπες επιστολές του ο υπουργού εργασίας -και γενικού γραμματέα της Κ.Ε. του Ε.Α.Μ.- Μιλτιάδη Πορφυρογένη προς τον Βρετανό υπουργό εργασίας Έρνεστ Μπεβίν και προς την Υπουργό Εργασίας των Η.Π.Α. Frances Perkins, όπου πραγματοποιούταν αναδρομή στους αγώνες των Ελλήνων εργατών από τα χρόνια της δικτατορίας του Μεταξά ως την κατοχή και την αντίσταση, μιλώντας υμνητικά για την συμβολή τους στην εθνική απελευθέρωση και τον συμμαχικό αγώνα. Παράλληλα εξέφραζε την ελπίδα, ότι οι υπουργοί εργασίας των συμμαχικών χωρών, θα συνέδραμαν αυτούς τους αγώνες και τις προσδοκίες των Ελλήνων εργατών. Σημείωνε ότι *“[Οι εργαζόμενοι] ελπίζουν ότι θα βρουν στην προσωπικότητά σας έναν συνήγορο για την άμεση βοήθειά τους, προκειμένου να επουλωθούν οι πληγές μιας φρικτής περιόδου δουλείας και να πραγματοποιηθεί [...] μια πιο δίκαιη και δημοκρατική μεταπολεμική κοινωνία”*.³⁴⁴ Εκφραζόταν λοιπόν η προσδοκία ανανέωσης του πολιτικού σκηνικού και της ενωτικής συνέχειας σε δημοκρατική κατεύθυνση μετά την απελευθέρωση, προσβλέποντας στην στήριξη των συμμαχικών δυνάμεων στην προσπάθεια.

Η διαδικασία μετάβασης από την εξορία στην επανεγκατάσταση συνοδεύτηκε από την αναδιάρθρωση του διπλωματικού σώματος με αντιφατικές πρωτοβουλίες, προκαλώντας σε ορισμένες περιπτώσεις τριγμούς. Η περίπτωση του Α. Μιχαλόπουλου ήταν η σημαντικότερη, δεδομένου του προφίλ και της σταδιοδρομίας του. Στα τέλη Ιουλίου 1944 με τηλεγράφημα του ο υπουργός Τύπου Καρτάλης ζητούσε την αναστολή του διορισμού του Μιχαλόπουλου με σκοπό την εκτενή εξέταση του ζητήματος προβάλλοντας ως αιτία την απουσία του³⁴⁵, καταλήγοντας στην οριστική αποτροπή του διορισμού του Α. Μιχαλόπουλου ως προϊσταμένου της υπηρεσίας Τύπου

³⁴³ Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 204-205.

³⁴⁴ Πορφυρογένης προς Frances Perkins, 25 Σεπτεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 47.5 (1944).

³⁴⁵ Καρτάλης, Πρεσβεία Λονδίνου, προς Φ. Δραγούμη, 24 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 4789 Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2., Καρτάλης, Πρεσβεία Λονδίνου, προς Γ. Παπανδρέου, 24 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 4789, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2. Στο θέμα επανερχόταν με νέο τηλεγράφημα, Καρτάλης Πρεσβεία Λονδίνου, προς Φ. Δραγούμη, 30 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 4936. Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2.,.

στις Η.Π.Α.³⁴⁶. Εξάλλου, όπως γινόταν γνωστό από τον Διαμαντόπουλο, κατά την διάρκεια του ταξιδιού του Μιχαλόπουλου στην Καλιφόρνια, την 24^η Ιουλίου 1944 είχε επικοινωνήσει ζητώντας να του απονεμηθεί ο τίτλος του πληρεξουσίου υπουργού με δεδομένη και την προηγούμενη εμπειρία του ασκώντας τα καθήκοντα του ως υφυπουργός Τύπου στις Η.Π.Α., ενώ παράλληλα εκφραζόταν το αίτημα επαναφοράς του μισθού του στα ίδια επίπεδα με την προηγούμενη περίοδο άσκησης των καθηκόντων του -1.000 δολάρια μηνιαίως³⁴⁷.

Στις αρχές Αυγούστου, ο Διαμαντόπουλος χωρίς να γνωρίζει την υπουργική άρνηση για τον διορισμό του Μιχαλόπουλου, εισηγούταν την ανανέωση του συμβολαίου συνεργασίας με τον Μιχαλόπουλο, για το επόμενο έτος βάση του οποίου το 1944 πραγματοποιούσε διαλέξεις περιοδεύων στις Η.Π.Α. με έμφαση σε θέματα της Ελλάδας³⁴⁸. Μάλιστα, ο πρέσβης εισηγούταν και τον διορισμό του ως προϊσταμένου στην Υπηρεσία Τύπου επαινώντας την γνώση της αγγλικής γλώσσας και τις γενικότερες ικανότητες του, ενώ πρότεινε την αναδιοργάνωση τη υπηρεσίας Τύπου από τον Μιχαλόπουλο συμπεριλαμβάνοντας τον Λαδά και τον Μαυρή με τους οποίους συνεργαζόταν η ελληνική διπλωματική αποστολή τέσσερα χρόνια ήδη με σημαντικά αποτελέσματα όπως αναφερόταν. Γινόταν λοιπόν σαφής ο οργανικός του ρόλος στο ελληνικό διπλωματικό σώμα και η οριοθέτηση της αποστολής του.

Λίγες μέρες αργότερα, τοποθετούταν και ο Μιχαλόπουλος στην πρόταση που του είχε απευθύνει ο Παπανδρέου, εκφράζοντας την πολιτική του υποστήριξη για την κυβέρνηση και τον ίδιο προσωπικά και αναφερόμενος στο έργο του, που συνίστατο στην πραγματοποίηση περιοδειών στην Μ. Βρετανία και τις Η.Π.Α. -έχοντας επισκεφθεί 154 αμερικανικές πόλεις-. Όπως ανέφερε, *‘Κατά την περίοδο αυτήν απέκτησα πολυτίμους φιλίας με σημαντικές ομάδες και άνδρας. Επίσης, σχέσεις (επαφάς με το Χόλλυγουντ) αίτινες δημιουργούν δυνατότητας δι’ ένα Ελληνικόν φίλμ.’*, ενώ συμπλήρωνε και τον προγραμματισμό του για κοινές ραδιοφωνικές εκπομπές με τον Νορβηγό πρωθυπουργό και τον Καναδό υπουργό *‘επί μεταπολεμικών προβλημάτων’*³⁴⁹. Ο Μιχαλόπουλος

³⁴⁶ Καρτάλης, Πρεσβεία Λονδίνου, προς Φ. Δραγούμη, 27 Ιουλίου 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2.

³⁴⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 26 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 2634, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2.

³⁴⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αυγούστου 1944, αρ. τηλ 2712, Απαντητικό του τηλ. 115655, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2., Leigh White, Cairo, to F. Dragoumis, 11 August 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2, Η καλλιέργεια στενών σχέσεων της ελληνικής κυβέρνησης με Αμερικανούς ανταποκριτές που βρίσκονταν στο Κάιρο, εντοπίζει στο παράδειγμα της επικοινωνίας του Φ. Δραγούμη και του Leigh White.

³⁴⁹ Μιχαλόπουλος Α., Σικάγο, προς Παπανδρέου Γ., 8 Αυγούστου 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2, Η κρίσιμη και πολυδιάστατη δραστηριότητα του Σπύρου Σκούρα για την αντιμετώπιση του λιμού

με ταπεινότητα και μετριοπάθεια αποποιούταν οποιαδήποτε πολιτική φιλοδοξία και δήλωνε πρόθυμος να αναλάβει καθήκοντα με σκοπό μόνο την ενίσχυση της Ελλάδας. Όμως, με δεδομένη την πρωθυπουργική σιωπή δημιουργούνταν αμφιβολίες. Παρ' όλα αυτά δήλωνε ότι αν "[...]μεταβάλλατε γνώμην, θα συνεχίσω την παρούσαν εργασίαν μου, ήτις είναι και αυτή εξυπηρετική, φυσικά θα ησθανόμην βαθειάν ικανοποίησιν εξ ενός διορισμού αποδεικνύοντος ότι αι προσπάθειαι μου χάριν μιας ελευθέρας και αληθώς δημοκρατικής Ελλάδος εκτιμώνται υπό των δημοκρατικών αρχηγών της χώρας." Μία μάταιη ελπίδα.

Όμως, οι συντελούμενες μεταβολές στο διπλωματικό σώμα και η κάλυψη κενών θέσεων, οι οποίες δεν έγιναν σε όλες τις περιπτώσεις δεκτές με ικανοποίηση, όπως στην περίπτωση του Φίλωνα, που διαμαρτυρόταν για τον θεωρούμενο παραμερισμό του κατά παραβίαση της σειράς αρχαιότητας και της επετηρίδας, αλλά και παραβλέποντας το επικαλούμενο ο του στην καλλιέργεια σχέσεων με τους Αμερικανούς διπλωμάτες και δημοσιογράφους³⁵⁰. Όμως, το γεγονός προκάλεσε την έντονη διαμαρτυρία του και την έκφραση αιτημάτων αποκατάστασης.

Η συμβολή της 3^{ης} Ορεινής Ταξιαρχίας στην συμμαχική νίκη του Ρίμινι της Ιταλίας αποτυπώθηκε στον του αμερικανικό τύπο, όπου σχετικά δημοσιεύματα επαινούσαν την ελληνική πολεμική προσπάθεια παραθέτοντας περιγραφές την ύψωσης της ελληνικής σημαίας στο ταχυδρομείο του Rimini όπου μέχρι πρότινος κυμάτιζε η σβάστικα³⁵¹, τα τακτικά επιτεύγματα της επιχείρησης με την εξασφάλιση πρόσβασης στην πεδιάδα του Πο³⁵², αλλά και εμπνευσμένες από το αρχαίο ελληνικό δράμα αναφορές στον Ευριπίδη και τον Αριστοφάνη, καταλήγοντας στην ελπιδοφόρα πρόγνωση για μια ευτυχή κατάληξη στην τραγωδία του πολέμου όπως σημειωνόταν³⁵³. Αντίστοιχα, σε κύριο άρθρο της εφημερίδας *New York Herald Tribune* ανακεφαλαιώνταν οι πρόσφατες ελληνικές στρατιωτικές επιχειρήσεις στα θέατρα συμμαχικών επιχειρήσεων.³⁵⁴, αναφέροντας την μάχη του El Alamein και του ναυτικού στην απόβαση της

στην κατεχόμενη Ελλάδα, ήταν αναγνωρισμένη στην ελληνική ομογένεια και τον αμερικανικό πολιτικό κόσμο.

³⁵⁰ Φίλων Φ. Α., Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργό εξωτερικών, Φ. Δραγούμη, Νεάπολη, 14 Οκτωβρίου 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 63.3.

³⁵¹ (22 September 1944). Rimini is entered by British forces – Greek troops hoist their flag on post office as German parachutists withdraw. *New York Times*. (21 September 1944). With the 8th British army in Rimini, Italy- *Associated Press*. *New York Times*. (25 September 1944). Greek troops mopping up the Germans in Italy. όπου παρατίθετο φωτογραφία Ελλήνων στρατιωτών στο Rimini. *New York Herald Tribune*. Βρέθηκαν στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

³⁵² (22 September 1944), Greeks enter Rimini, path to Po Valley Open – *Associated Press*, with the 8th army in Rimini, Italy. *New York Herald Tribune*. Βρέθηκαν στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 50.4 (1944).

³⁵³ (24 September 1944). Worthy of Euripides. *New York Herald Tribune*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

³⁵⁴ Λέλης Ν., Ελληνικό Γραφείο πληροφοριών Νέας Υόρκης προς [Ελληνική] Κυβέρνηση Καζέρτα, 25 Σεπτεμβρίου

Νορμανδίας, που συμπληρωνόταν από τις πρόσφατες επιχειρήσεις αεροπορικών και χερσαίων δυνάμεων στην βόρεια Ιταλία. Το γεγονός αποτελούσε ‘‘απίστευτη ειρωνεία’’ καθώς υπενθυμιζόταν η αρχική ιταλική επίθεση – ‘‘φασιστικές λεγεώνες’’- σε βάρος της Ελλάδας.

Παράλληλα, ο Τύπος κατέγραφε τις εξελίξεις δίνοντας έμφαση στην στρατιωτική τους διάσταση ή σε δηλώσεις Ελλήνων πολιτικών ή συμμάχων στρατιωτικών³⁵⁵, ενώ θεωρούταν ότι η ελληνική συμβολή συνεπαγόταν προνομιακή μεταχείριση στο ζήτημα της διανομής βοήθειας³⁵⁶.

Παράλληλα, κατά την μεταβατική περίοδο της απελευθέρωσης συνεχίστηκαν οι πρωτοβουλίες επικοινωνίας προσωπικοτήτων του αστικού πολιτικού κόσμου πολιτικούς των Η.Π.Α. Σχετικά ήταν η περίπτωση του Τσαλδάρη που διατηρούσε επαφές με τον αμερικανικό χώρο, μεταξύ άλλων με τον γερουσιαστή του Οχάιο Harold H. Burton, όπου εξέφραζε σε επιστολή του το ενδιαφέρον του για τις πληροφορίες που έλαβε σχετικά με τις αντιμετωπιζόμενες δυσκολίες αναφορικά με την ανασυγκρότηση της κυβέρνησης³⁵⁷. Συνολικά, ήταν τμήμα της προσπάθειας προσέγγισης Αμερικανών παραγόντων με προτάσεις για την απελευθερωμένη χώρα.

Μεταπολεμικοί περιφερειακοί σχεδιασμοί και ζητήματα εδαφικής κυριαρχίας.

Η περίοδος της κατοχής χαρακτηρίστηκε από την αποπροσανατολισμένη προσέγγιση της κυβέρνησης εξορίας στα ζητήματα εδαφικής κυριαρχίας της Ελλάδας. Καθώς η χώρα βρισκόταν σε κατοχή, πρόκυπτε το πρόβλημα της εξασφάλισης της απελευθέρωσης του συνόλου της ελληνικής επικράτειας. Παράλληλα, προβάλλονταν διαφορετικού βαθμού τεκμηρίωσης εδαφικές διεκδικήσεις σε βάρος γειτονικών χωρών που ήταν τμήμα του άξονα όπως η Βουλγαρία, είχαν

1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 13.2 (1944). Λόγω των επιχειρησιακών περιορισμών στην μετάδοση των τηλεγραφημάτων είναι ενδεχόμενη η απόκλιση μίας ημέρας στην απόκλιση τηλεγραφημάτων, όπου ανέφεραν χωρίς ημερομηνία δημοσιεύματος ‘‘σημερινές δημοσιεύσεις’’.

³⁵⁵ Λέλης Ν., Ελληνικό Γραφείο πληροφοριών Νέας Υόρκης προς [Ελληνική] Κυβέρνηση Καζέρτα, 23 Σεπτεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 13.2 (1944). Σχετικά με δημοσιεύματα στους *New York Times* και ανταποκρίση του Sulzberger αναφέροντας δηλώσεις του Παπανδρέου. *New York Herald*, για το Rimini και τον ρόλο της Ελλάδας, αλλά και παρόμοιες ειδήσεις στο ραδιοφωνικό δίκτυο CBS. Ο.π., (24 Σεπτεμβρίου 1944), *Greek Partizans. New York Sun*. Τηλεγράφημα του Associated για την προέλαση των Ελλήνων παρτιζάνων προς την Αθήνα.

³⁵⁶ Λέλης Ν., Ελληνικό Γραφείο πληροφοριών Νέας Υόρκης προς [Ελληνική] Κυβέρνηση Καζέρτα, 29 Σεπτεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 13.2 (1944), όπου αναφέρεται δημοσίευμα στην εφημερίδα *New York World Telegram*.

³⁵⁷ United States Senate, Harold H. Burton, Ohio, αναγνώριση παραλαβής γράμματος Τσαλδάρη, Ίδρυμα Κωνσταντίνου Καραμανλή (στο εξής θα αναφέρεται για συντομία ως Ι.Κ.Κ.), Αρχείο Τσαλδάρη, Φ. 9. 2 (1944), τεκμήριο 9/2/68/1, 14 Νοεμβρίου 1944. Όμοια, United States Senate, Joseph H Ball, Committee on education and labor, Ι.Κ.Κ., Αρχείο Τσαλδάρη, Φ. 9. 2 (1944), τεκμήριο 9/2/67/1. United States Senate, Committee on Naval Affairs, Raymond E. Willis, Indiana. 14 November 1944, και, 20 November 1944, Ι.Κ.Κ., Αρχείο Τσαλδάρη, Φ. 9. 2 (1944), τεκμήριο 9/2/68/1

πάψει να αποτελούν μέρος του άξονα όπως η Ιταλία και ήταν θύματα του άξονα όπως η Αλβανία. Επίσης, η διεθνής συγκυρία τασσόταν υπέρ την αποκατάστασης της εδαφικής κυριαρχίας και ανεξαρτησίας των κρατών και όχι υπέρ της βράβευσης των συμμαχικών χωρών με νέα εδάφη. Μάλιστα, ο Τσουδερός είχε διατυπώσει σε υπόμνημα του προς τον Γεώργιο Β' στις αρχές του Ιουλίου 1941 το ζήτημα των εδαφικών διεκδικήσεων³⁵⁸, ενώ οι βρετανικές δηλώσεις στήριξης της αυτοδιάθεσης του αλβανικού λαού, που αντιμετωπιζόταν ως θύμα του φασισμού, είχαν προκαλέσει την αντίδραση του Π. Κανελλόπουλου³⁵⁹.

Περίπτωση εκδήλωσης εχθρικής στάσης και διεκδικήσεων σε βάρος άλλων κατεχόμενων χωρών, αποτελούσε η Αλβανία. Σχετική ήταν η έκθεση του λοχαγού Ρογκάκου για το ζήτημα της Αλβανίας και της πολιτικής διευθέτησης που θα ακολουθούσε μεταπολεμικά. Το ελληνικό ενδιαφέρον για την υπόθεση συνδεόταν με τις εδαφικές διεκδικήσεις του "Βορειοηπειρωτικού" και σε αυτή την κατεύθυνση, η ελληνική διπλωματία, ειδικότερα η πρεσβεία στην Ουάσινγκτον μέσω του Διαμαντόπουλου κινητοποιούνταν χωρίς να καταγράφονται επιτυχή αποτελέσματα. Όπως αναφερόταν, χωρίς να δηλώνεται η ανώνυμη πηγή,

“Ο πρεσβευτής μας κ. Διαμαντόπουλος εις Αμερικανικήν έγραψε δια τας αξιώσεις της Ελλάδος επί του Βορειοηπειρωτικού κατά τρόπον υβριστικότατον δια τους Αλβανούς και την Αλβανία. Προεκάλεσεν, όμως απάντησιν εξ αμερικανικής πλευράς σε μεγάλο περιοδικό αμερικανικόν πιθανώς εκ μέρους του πρώην Αμερικανού πρέσβευτή εις Τίρανα ήκιστα κολακευτικό δια την Ελλάδα και τας ελληνικάς απόψεις [...].”

Ακόμα στην ίδια αναφορά παρατίθεται δήλωση, σύμφωνα με την οποία *"Η Ελλάς εις το εξωτερικόν από απόψεως διπλωματικής προπαγάνδας θεωρείται κάτω του μηδενός"*, σχόλιο που συμπλήρωνε τις περιγραφόμενες αποτυχίες της ελληνικής πρεσβείας στις Η.Π.Α. Καταδεικνυόταν λοιπόν η σημασία που αποδιδόταν στον ρόλο των Η.Π.Α. για την επίτευξη των Ελληνικών επιδιώξεων, καθώς και η αντίληψη των υπηρεσιών πληροφοριών και των διπλωματών, για τον τύπο ως μέσο άσκησης επιρροής στις συμμαχικές δυνάμεις και κατά προέκταση επίτευξης στόχων³⁶⁰.

Επιπροσθέτως, οι ελληνικές διπλωματικές υπηρεσίες παρακολουθούσαν στενά την εξέλιξη

³⁵⁸ Βενέζης Η., *Εμμανουήλ Τσουδερός – ο πρωθυπουργός της Μάχης της Κρήτης*, (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 1966), σ.σ. 240-249.

³⁵⁹ Κανελλόπουλος Π., *Ημερολόγιο κατοχής 31 Μαρτίου 1942 - 4 Ιανουαρίου 1945*, (Αθήνα: Εστία, 2003), σ. 241.

³⁶⁰ Λοχαγός πεζικού Ρογκάκου Π. προς Ειδική Υπηρεσία Πολέμου, προς το Υπουργείο Εξωτερικών και Πρεσβεία Κάιρου, αναφορά, 10 Ιανουαρίου 1944, αρ. τηλ.1020, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, Φ. 16.2., Σύμφωνα με το διαβιβαστικό σημείωμα Δ/703 της Διεύθυνσης Ειδικών υπηρεσιών πολέμου, από το γραφείο του Διευθυντή, Πλοίαρχου Π.Ν. Ν. Τσαγκάρη, προς το Υπουργείο Εξωτερικών, ο Ρογκάκος ήταν αποσπασμένος στην βρετανική υπηρεσία πληροφοριών στην Αλεξάνδρεια, απ' όπου λάμβανε διαταγές και υπέβαλλε τακτικές αναφορές, ενώ την δράση του γνώριζε και ενέκρινε ο Έλληνας πρωθυπουργός.

αμερικανοαλβανικών σχέσεων υπό το πρίσμα των ελληνικών διεκδικήσεων για την κατοχή της Νότιας Αλβανίας- Βορείου Ηπείρου ³⁶¹ όπως και η δραστηριότητα των αλβανικών πληθυσμών των Η.Π.Α. ³⁶². Παράλληλα, η ελληνικές διπλωματικές αποστολές στις Η.Π.Α. ενίσχυαν ελληνικού συλλόγους ομογενών, που προέβαλαν αξιώσεις για το ζήτημα της βορείου Ηπείρου και η σημειωνόταν η πρόοδος τους. Τέτοιο παράδειγμα είναι η περίπτωση της συνένωσης των "Ηπειρωτικών" σωματείων σε μία ομοσπονδία με έδρα την Νέα Υόρκη, γεγονός το οποίο ο Διαμαντόπουλος σημειώνει, ότι "Οφείλεται κατά μέγιστον βαθμόν εις προσπάθειας Αρχιεπισκόπου, κ. Λέλη και Παπανικολάου προέδρου Εθνικής Επιτροπής [...]" ³⁶³. Γίνεται λοιπόν σαφές αυτός ο δεσμός ανάμεσα στην ελληνική διπλωματία και τον εκφραζόμενο ομογενειακό αλτρωτισμό, αλλά και πρόσληψη της κυβέρνησης των Η.Π.Α. ως διαιτητή ανάμεσα στις διαμάχες και διεκδικήσεις των διαφόρων εθνών. Σκοπός ήταν να ασκηθεί πίεση, να πειστούν και τελικά να στηρίξουν τα ελληνικά επιχειρήματα. Σε αυτή την κατεύθυνση, οι μετανάστες πολίτες προερχόμενοι από άλλες χώρες και μόνιμοι κάτοικοι των Η.Π.Α., αντιμετωπιζόνταν σαν στρατός προπαγάνδας, απειλητικής ή χρήσιμης για την επίτευξη των "εθνικών δικαίων."

Παράλληλα, παράδειγμα θετικής προβολής της ελληνικής υπόθεσης ήταν η αξιοποίηση της εθνικής επέτειού της 25ης Μαρτίου, όπου συσπειρωνόταν τμήμα των ελληνικών κοινοτήτων και αξιοποιούνταν για την άσκηση πολιτικής επιρροής στο αμερικανικό πολιτικό σύστημα. Με αυτή την αφορμή, ο Foster W. Stearn, μέλος της αμερικανικής βουλής των αντιπροσώπων από το New Hampshire, εκφώνησε στο Κογκρέσο ένα λόγο αφιερωμένο στην ελληνική εθνική επέτειο ³⁶⁴. Στην ομιλία του αναφερόταν στον απελευθερωτικό αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας παραλληλίζοντας το με την αμερικανική ανεξαρτησία και την επέτειο της 4ης Ιουλίου. Αναφέρθηκε στο επαινετικό διάγγελμα του προέδρου Monroe, αλλά και άλλων σημαντικών Αμερικανών πολιτικών τονίζοντας τους δεσμούς της Ελλάδας με τις Η.Π.Α. Ακόμα αναγνώριζε

³⁶¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 1 Ιουλίου 1943, αρ. τηλ. 1372, σχετικά με την αναγνωριζόμενη απροθυμία του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών να προσεγγίσει και να συνεργαστεί με τις αλβανικές οργανώσεις, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.5(1944).

³⁶² Προξενείο Βοστώνης, Δεκέμβριος 1944, Έκθεση *Αλβανοί εν ταις Ηνωμέναις Πολιτείαις*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.5 (1944). Όπου καταγράφονται οι πολιτιστικές, θρησκευτικές και πολιτικές τάσεις του αλβανικού πληθυσμού, αλλά και το γεγονός ότι "καταγγέλουν τον επικίνδυνον ελληνικόν εθνικισμόν." Ακόμα αναφέρεται ότι "Συνεχώς ομιλούσι περί της Τσαμουριάς και του Κοσσόβου." Υπογραμμίζοντας με αυτό τον τρόπο την έξαρση του εθνικισμού στις αμερικανικές κοινότητες μεταναστών από βαλκανικές χώρες και τις αντικρουόμενες κατευθύνσεις του.

³⁶³ Διαμαντόπουλος προς Υπουργείο Εξωτερικών, 12 Σεπτεμβρίου 1943, αρ. 2259, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.5 (1944).

³⁶⁴ (27 Μαρτίου 1944). Ο εις το Αμερικανικόν Κογκρέσσον υπέρ της Ελλάδος λόγος του βουλευτή New Hampshire Foster Stearn. *Ατλαντίς*. Βρέθηκε στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 6.1 (1944),

την ελληνική συμβολή στον ευρωπαϊκό πολιτισμό προστρέχοντας στις αρχαίες μάχες για την δημοκρατία και τονίζοντας τον ελληνικό ηρωισμό. Η κατάληξη ήταν η συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο και η αντίσταση που πρόβαλε στην Ιταλία και την Γερμανία, δυσχεραίνοντας τις επιδιώξεις του Άξονα. Συνολικά, μέσα από τον εγκωμιαστικό λόγο του για την Ελλάδα, εξύψωνε και αναγνώριζε τον ρόλο μιας σύμμαχης χώρας και παραλλήλιζε τις παλαιότερες νικηφόρες μάχες και αυτές του Β' παγκοσμίου πολέμου.

Παράλληλα, καταγράφεται η σύσταση στο Σικάγο με την υποστήριξη του οικείου ελληνικού προξενείου οργανώσεως *“Αμερικανών Φίλων της Ελλάδος”* κατά το πρότυπο της αντίστοιχης στην Νέα Υόρκη, *“[...] προς διαφώτισίν της Αμερικανικής κοινής γνώμης επί των ελληνικών και εθνικών δικαίων.”*, σύμφωνα με τον κοσμήτορα κλασσικών σπουδών του πανεπιστημίου του Σικάγο, καθηγητή Mackone³⁶⁵. Αποτέλεσε λοιπόν παράδειγμα συμπόρευσης των ελληνικών διπλωματικών αποστολών με ανεπίσημες πρωτοβουλίες στήριξης των ελληνικών αιτημάτων από Αμερικανούς καταλήγοντας στην συγκρότηση συλλογικοτήτων και την προβολή των ελληνικών κυβερνητικών θέσεων σε θεσμικούς αποδέκτες και την κοινή γνώμη των Η.Π.Α.

Όμως, η ελληνικής πλευρά εστίαζε στην εναντίωση και την καχυποψία για τα γειτονικά της Ελλάδας κράτη, όπως και στις δυνάμεις που θεωρούταν ενδεχόμενο να τα υποστηρίξουν. Συγκεκριμένα οι δυνητικές σχέσεις της Ε.Σ.Σ.Δ. ως συμμάχου χώρας και της Βουλγαρίας ως τμήματος του άξονα και εχθρού της Ελλάδας -αν και είναι γεγονός το ειδικό καθεστώς των σχέσεων Ε.Σ.Σ.Δ. και Βουλγαρίας κατά τον πόλεμο-, ισορροπούσαν χωρίς διάκριση σε ανάλυση του Διαμαντόπουλου. Την άνοιξη του 1944 ο Διαμαντόπουλος παρατηρούσε την προέλαση των σοβιετικών με ανησυχία θεωρώντας ότι ήταν μια ενδεχόμενη απειλή για την ασφάλεια της Ελλάδας, καθώς επέτρεπε το ενδεχόμενο συγκρότησης ενιαίας βαλκανικής στρατηγικής της Ε.Σ.Σ.Δ., η οποία θα λειτουργούσε μονοπωλιακά και σε βάρος των ελληνικών συμφερόντων.

Αρχικά, ότι η Ε.Σ.Σ.Δ. αντιμετωπίζεται ως δυνητικά εχθρική δύναμη και ως πιθανή σύμμαχος της Βουλγαρίας, σε αντίθεση με την Ελλάδα και τις αμερικανοβρετανικές δυνάμεις. Με αυτό τον τρόπο διαμορφωνόταν η συμμετρική σχέση μεταξύ των δύο άτυπων μπλοκ στο πλαίσιο των προσλήψεων της ελληνικής διπλωματίας. Σχετικά παρατίθετο μαρτυρία του συνταγματάρχη Καραβίτη [πιθανότατα στρατιωτικός ακόλουθος στην Ουάσιγκτον], σύμφωνα με τον οποίο εκφράζονταν σοβιετικές προσδοκίες για απελευθέρωση της Ελλάδας από κύκλους της Σοβιετικής

³⁶⁵ Χριστόπουλος Γ. (Διευθυντής), Γενικό Προξενείο Σικάγο προς Υπουργείο Εξωτερικών, 9 Μαΐου 1944, αρ. 137, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944).

πρεσβείας -προφανώς στις Η.Π.Α.-. Σύμφωνα με τις ελληνικές διπλωματικές ανησυχίες, η ομαλότητα μεταξύ των σχέσεων Βουλγαρίας και Ρωσίας, ήταν δυνατό να λειτουργήσει αρνητικά για την ελληνική εδαφική ακεραιότητα. Σε επαφές του με τον Αμερικανό υφυπουργό Εξωτερικών Berle, ο Έλληνας πρέσβης αναφέρθηκε στο θέμα, λαμβάνοντας διαβεβαιώσεις για την ελληνική εδαφική ακεραιότητα και ασφάλεια. Όμοια, τοποθετήθηκε ο Stettinius, ενώ θεωρήθηκαν ανεπαρκείς οι διαβεβαιώσεις. Καταλήγοντας, ο Διαμαντόπουλος σημείωνε ότι *‘[...] απεδείχθη, όπερ μοι τaráσει, εν βαλκανική χερσονήσω η διαμόρφωσις καταστάσεων των οποίων η Αγγλία και η Αμερική δεν θα δύνανται ή δεν θα θελήσωσιν αντιδράσουν επαρκώς προς περιφρούρησιν συμφερόντων συνδεομένων με αυτήν ταύτην την υπόστασιν μας.*³⁶⁶” Εξάλλου, τόνιζε ότι οι εγγυήσεις του χάρτη του Ατλαντικού δεν αρκούσαν, καθώς δεν απέτρεπαν το ενδεχόμενο δημιουργίας μίας σλαβικής ένωσης ή μιας απόπειρας βουλγαρικής εξόδου στο Αιγαίο.

Λίγες μέρες αργότερα σε τηλεγράφημα του αναφερόταν σε νέες συνομιλίες του με τον Α. Berle. Όπου συζητήθηκε το σενάριο μιας γερμανικής αποχώρησης με ταυτόχρονη σοβιετική κάθοδο προς την Ελλάδα και έλαβε την απάντηση, ότι σε αυτή την περίπτωση θα αναπτύσσονταν αμερικανοβρετανικά στρατεύματα. Όμως, ο Διαμαντόπουλος επιδίωκε επιθετικά την στράτευση της αμερικανικής διπλωματίας στις ελληνικές επιδιώξεις για παροχή εγγυήσεων παρέμβασης και αποτροπής, στοχοποιώντας την αξονική Βουλγαρία, αλλά και την σύμμαχο Γιουγκοσλαβία, εκδηλώνοντας αδυναμία διάκρισης μεταξύ τους. Λαμβάνοντας την απάντηση για διευθέτηση των διαφορών με ειρηνικές μεταπολεμικές διαδικασίες διαπραγμάτευσης και εγγυήσεις ασφάλειας και ακεραιότητας για την ελληνική επικράτεια σε ενιαίο αμερικανοβρετανικό πλαίσιο απέναντι στην Ε.Σ.Σ.Δ. και τις σλαβικές βαλκανικές χώρες, εμφανιζόταν ανικανοποίητος³⁶⁷.

Η στάση του Διαμαντόπουλου, ο οποίος μάλιστα τόνιζε ότι θα συνέχιζε τις επαφές του με κορυφαία στελέχη της αμερικανικής διπλωματίας, πιέζοντας σε σαφή κατεύθυνση παρέμβασης στα βαλκάνια προς αποτροπή των πιθανολογούμενων σοβιετικών σχεδίων, φανερώνει τις αντιλήψεις του ίδιου και της ελληνικής διπλωματίας της περιόδου. Γίνεται με αυτό τον τρόπο σαφές, ότι όχι μόνο δεν υπήρχε εμπιστοσύνη στις προθέσεις της Ε.Σ.Σ.Δ. ως σύμμαχης χώρας, αλλά και θεωρούταν μάλιστα δυνάμει εχθρική η ίδια καθώς και όποιες τοπικές μεταπολεμικές

³⁶⁶ Διαμαντόπουλος προς Υπουργείο Εξωτερικών, 21 Απριλίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944) αρ. τηλ. 1441, αναφορά στο τηλεγράφημα αρ. 3725 της ελληνικής Πρεσβείας στην Μόσχα, και το τηλεγράφημα Αρ. τηλ. 2674 του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών προς την [ελληνική] Πρεσβεία στο Λονδίνου.

³⁶⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 30 Απριλίου 1944, αρ. 1482, απαντητικό του τηλεγραφήματος αρ. 4020, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944).

συγκροτήσεις προκύπταν υπό την επιρροή της. Δεν επαρκούσε η απάντηση σε ενδεχόμενη πρόκληση ή επίλυση της διένεξης, αλλά μάλλον η πρόληψη και αποτροπή οποιασδήποτε σοβιετικής παρουσίας στα Βαλκάνια και οποιασδήποτε συσσωμάτωσης βαλκανικών χωρών μεταπολεμικά με βάση όχι τις αρχές που καθόρισαν τις συμμαχικές σχέσεις κατά τον πόλεμο, αλλά μια λογική επιβολής και ισχύος. Η ελληνική διπλωματία κινούμενη αρκετά ψηλότερα των δυνατοτήτων της και του ειδικού της βάρους, επιχειρούσε παρόλα αυτά να διαμορφώσει συστηματικά τους όρους που ήταν απαραίτητοι, ώστε τόσο σε ατομικών προσλήψεων των φορέων, όσο και σε θεσμικό, οι Η.Π.Α. και η Βρετανία, θα βρίσκονταν απέναντι στην Ε.Σ.Σ.Δ.

Η ιδέα της χρησιμότητας του αποκλεισμού της και εκδήλωσης μιας ελεγχόμενης διένεξης, αποτέλεσε λοιπόν στρατηγικό στόχο της ελληνικής διπλωματίας στα πλαίσια των αντιλήψεων της για τον σλαβικό κίνδυνο, συστηματικά προβαλλόμενη στις συμμαχικές δυνάμεις. Μοτίβα δράσης και επιχειρηματολογία που αξιοποιήθηκαν τελικά στα πλαίσια του ψυχρού πολέμου. Εμμένοντας στο ζήτημα ο Διαμαντόπουλος επανήλθε λίγες βδομάδες αργότερα, απαιτώντας την επανεπιβεβαίωση των παρεχόμενων για την ανεξαρτησία και ακεραιότητα της Ελλάδας απέναντι σε απειλές προερχόμενες από τον ρόλο της Ε.Σ.Σ.Δ. στα Βαλκάνια., παρά τις διαβεβαιώσεις του υποδιευθυντή του ελληνικού γραφείου του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών, ότι τη δεδομένη στιγμή δεν διαφαινόταν οποιαδήποτε απειλή ή πρόβλεψη επιθετικών κινήσεων. Τελικά, η σύγκλιση του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών και της πρεσβείας της Μ. Βρετανίας στη βάση της παροχής εγγυήσεων όπως απαιτούνταν από την ελληνική πλευρά καταγραφόταν με τρόπο επίσημο, αν και μυστικό³⁶⁸.

Όμως, η ελληνική εξωτερική πολιτική κινούταν ταυτόχρονα στην κατεύθυνση της εξασφάλισης εγγυήσεων ασφαλείας και εδαφικής ακεραιότητας, ενώ οι αποκαλούμενες "εθνικές διεκδικήσεις" της Ελλάδας σε εδαφών βάρος άλλων γειτονικών χωρών απευθυνόμενες σε διπλωμάτες των "Μεγάλων Συμμάχων" ακόμα και όταν βρίσκονταν σε τρίτη χώρα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του πρέσβη Αθ. Πολίτη στην Μόσχα -μετά την επιστροφή της πρεσβείας-, τον Ιούνιο του 1944, όπου εξέφραζε τα παράπονα του στον Αμερικανό πρέσβη για τις δηλώσεις του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών Hull, σχετικά με την ανεξαρτησία του Αλβανικού κράτους.³⁶⁹ Ο Αθ. Πολίτης εμφανιζόταν αντίθετος στο ενδεχόμενο δεδομένης της ασυμβατότητας

³⁶⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς πρωθυπουργό, 18 Μαΐου 1944, αρ. τηλ. 1741Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. 47.5 (1944).

³⁶⁹ Πολίτης, Ελληνική Πρεσβεία Μόσχα προς Υπουργείο Εξωτερικών, 5 Ιουνίου 1944, αρ. τηλ. 469, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 47.5 (1944).

με τις ελληνικές βλέψεις στην Βόρειο Ήπειρο.

Σημαντική είναι η προσέγγιση των όρων του διαλόγου μεταξύ ελληνικών θεσμικών φορέων για την σχέση της Ελλάδας με τους Μεγάλους συμμάχους και ειδικότερα με τις Η.Π.Α. Ενδεικτική είναι η αλληλογραφία του υφυπουργού εξωτερικών Φ. Δραγούμη και του Κ. Διαμαντόπουλου, όπου καταδεικνυόταν η ανομοιογένεια των θέσεων τους και οι διαφοροποιήσεις τους.³⁷⁰ Ο Διαμαντόπουλος στην εκτενή επιστολή του απευθυνόταν σε φιλικό τόνο προς τον Φ. Δραγούμη -*"Φίλε κύριε Δραγούμη"*- και αναφερόταν εκτενώς στις κινήσεις της ελληνικής διπλωματίας προς την αμερικανική πλευρά εστιάζοντας στην αμερικανική στάση. Αρχικά αξιολογούσε την στάση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής σε σχέση με τα ελληνικά ζητήματα διαπιστώνοντας την μετατόπιση των Η.Π.Α. με την εκδήλωση αυξανόμενης στήριξης υπερβαίνοντας την αντίστοιχη βρετανική, ενώ σημειωνόταν η συνέπεια της ασκούμενης ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Μάλιστα αναφερόταν σε προγενέστερο υπόμνημα του πρωθυπουργού Τσουδερού προς τον Αμερικανό υπουργό εξωτερικών Cordell Hull, ενώ δινόταν έμφαση στην αμερικανική άποψη για την διευθέτηση των εδαφικών ζητημάτων μετά την λήξη του πολέμου για να αποφευχθούν διενέξεις μεταξύ των συμμάχων. Την 28^η Οκτωβρίου 1942, ο Sumner Welles τόνιζε ότι *"η κοινή νίκη θα αποδώσει ελεύθερον τον ελληνικόν Λαόν εις την διεθνή οικογένεια[...], η Ελλάς με την ανάκτησιν της εδαφικής της ακεραιότητος θα πραγματοποιήσει τας δίκαιας προσδοκίας της προς ασφάλειαν εν τω μελλοντικώ κόσμω"*. Ο Διαμαντόπουλος αναγνώριζε την φιλική διάθεση προς τις ελληνικές υποθέσεις από το State Department, διακηρύσσοντας ότι *"[...]ως πας γνωρίζει εν Αμερική μόνον φίλους έχομεν, εχθρούς δεν έχομεν."* Παράλληλα, σημείωνε ότι οι απομονωτικές τάσεις ορισμένων πολιτικών, κυριότερα των προερχόμενων από τις Μεσοδυτικές και Δυτικές πολιτείες των Η.Π.Α., δεν επιδείκνυν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα στην Ευρώπη, αλλά και για την αμερικανική εξωτερική πολιτική *"[...]ώστε εδέησε να συμβεί ο αιφνιδιασμός του Pearl Harbor, δια να αντιληφθούν ότι ο κόσμους εν τω οποίω έζων δεν είναι ο πραγματικός"*. Διασαφηνίζε, ότι το πρόβλημα για αυτή την μερίδα του αμερικανικού πολιτικού κόσμου, ήταν η στάση τους προς την Ελλάδα, αλλά η στάση τους για την πολιτική και τον κόσμο συνολικά.

Συνεχίζοντας συγκρινόταν το αμερικανικό παράδειγμα δράσης με το βρετανικό αναφορικά με την έμπρακτη στήριξη των δύο χωρών προς την Ελλάδα, υπενθυμίζοντας ότι

³⁷⁰ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Φ. Δραγούμη Υ.Δ.Ι.Α., 27 Ιουλίου 1944, Κ.Υ., 1945, Φ. 22.8. Απαντητική της επιστολής της 7 Ιουλίου 1944, τρίτο μέρος σειράς υπομνημάτων για τα εθνικά ζητήματα.

“[...] ότι οι Αμερικανοί φίλοι μας, τόσοι οι επίσημοι όσοι και οι ανεπίσημοι κατεδείσθησαν, περί επισιτισμού της Ελλάδας, αποφάσεις απείρως ελευθεριώτεροι ή οι εν Αγγλία. Το αίσθημα της συναντιλήψεως περί των βασάνων άτινα αντιμετώπισεν και αντιμετωπίζει ο ελληνικός λαός υπήρξεν ασύγκριτα τω λόγω εκδηλώτερον εν ταις Ηνωμένες Πολιτείες ή εις οιανδήποτε άλλη χώραν.”

Συνεχίζοντας, αναφέρθηκε εκτενώς στους κυβερνητικούς αξιωματούχους, στελέχη της αμερικανικής διοίκησης και αιρετούς εκπροσώπους της χώρας με λεπτομέρεια, παρέχοντας ένα πλήρη κατάλογο των προσώπων που θεωρούσε σημαντικότερα για τις επαφές της ελληνικής διπλωματίας, αναμένοντας στήριξη στις υποθέσεις της.³⁷¹

Η αντιπαράβολή της στάσης της βρετανικής και αμερικανικής πλευράς, στην περίπτωση των δηλώσεων του Eden σε ερώτηση του βουλευτή Astor για τα Δωδεκάνησα και την απάντηση του Διευθυντή του τμήματος Εγγύς Ανατολής του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών προς το Δωδεκανησιακό Συμβούλιο Νέας Υόρκης του 1943, όπου τονιζόταν η σημασία επίλυσης του ζητήματος σύμφωνα με τις συμμαχικές αρχές για την μεταπολεμική μεταπολεμική περίοδο. Ακόμα, σημειωνόταν η θετική στάση του αμερικανικού υπουργείου για το ζήτημα της Β. Ηπείρου, αναφέροντας εκ νέου το χρονολογούμενο από το 1920 ψήφισμα της Γερουσίας.

Στο ζήτημα της Κύπρου παρέθετε συνομιλία με τον Αμερικανό πρόεδρο, τον Ιούνιο του 1943. Ο Διαμαντόπουλος εκτιμούσε ότι *“[...]η ευτυχής λύσις του ασφαλώς θα εξαρτηθή εκ πλείστον παραγόντων γενικώτερου χαρακτήρα και συνδεόμενων προς την όλην αποικιακήν πολιτική της Μ. Βρετανίας.”* Συνολικά, εκτιμούσε ότι η διαμορφούμενη εικόνα στις διαπραγματεύσεις με την Βρετανία και συνυπολογίζοντας τις

“νέας θυσίας του ελληνικού έθνους, δυνάμεθα βασίμως να ελπίζωμεν ότι η φιλελευθέρα νοοτροπία των Αμερικανών και οι συχνάκις επικαλούμεναι παρα σημαντικούς κύκλους της κοινής γνώμης τάσεις περί της ανάγκης μεταβολών εν τω σήμερον κρατούντα αποικιακού συστήματος, θα επιδράσωσι επίσης και επί του Κυπριακού.”

Δίνοντας έμφαση στις διεθνείς μεταβολές, στην αλλαγή του ρόλου και των δυνατοτήτων των αποικιακών δυνάμεων, όπως για παράδειγμα της Γαλλίας, θεωρούσε τον ρόλο της αμερικανικής

³⁷¹ Συγκεκριμένα, ο Αμερικανός πρόεδρος Roosevelt, ο υπουργός εξωτερικών Cordell Hull, οι υφυπουργοί Sumner Welles και Adolf Berle, ο πρόεδρος του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού Norman Davis, ο πρόεδρος της επιτροπής εξωτερικών υποθέσεων της Βουλής των Αντιπροσώπων Joe Bloom και της Γερουσίας Tom Connally, οι γεροισιαστές Burton, Claude Pepper, Bridges, Barkley, ο πρώην γεροισιαστής W. King, ο πρώην καθηγητής του Princeton, διευθυντή της Αμερικανικής σχολής Κλασικών σπουδών στην Αθήνα και πρώην διπλωματικό αντιπρόσωπο των Η.Π.Α. την δεκαετία του 1920 E.Capps, τον πρύτανη του Harvard George Chase, τον πρύτανη του Columbia Murray Butler, τα στελέχη του State Department P. Alling και Foy Kohler, ο Αμερικανός πρεσβευτής στην Αθήνα L. MacVeagh, και ο Σ. Λαδάς ως συνεργάτης της Πρεσβείας.

εξωτερικής πολιτικής ως δυνητικά ρυθμιστικού παράγοντα. Όμως, είχαν γίνει αυστηρές βρετανικές συστάσεις στον Εμ. Τσουδερό, ώστε να μην αναφέρεται στην Κύπρο³⁷².

Τέλος, στο ζήτημα της τροποποίησης της ελληνοβουλγαρικής μεθορίου, αναφερόταν σε δηλώσεις του Αμερικανού προέδρου για το θέμα και διαπίστωνε την αμερικανική συμπάθεια για το αίτημα και την σοβιετική προσπάθεια παρεμπόδισης της συνοριακής μεταβολής σε βάρος της Βουλγαρίας. Επαναπροσεγγίζοντας τις συνολικές τάσεις για την σχεδιαζόμενη διεθνή ασφαλεία στον μεταπολεμικό κόσμο, σημείωνε, ότι “*[...] η αμερικανική πολιτική είναι κεκηρυγμένα υπέρ της οργανώσεως γενικής ασφαλείας πάντων των κρατών μετά τον πόλεμον και [...] θα θεωρηθώσιν ίσως περιτταί αι εγγυήσεις ασφαλείας οι στηριζόμεναι επί στρατηγικών συνόρων.*”

Στον αντίποδα τοποθετούσε την Μ. Βρετανία και την Ε.Σ.Σ.Δ., που σε κάθε περίπτωση λάμβαναν υπόψιν την σημασία των συνόρων ως παράγοντα ασφαλείας. Το διαμορφούμενο δίπολο, στην ουσία εμφάνιζε την Βρετανία ως αποικιακή δύναμη και την Ε.Σ.Σ.Δ. ως διατεθειμένη να επεκταθεί στα δυτικά αποσπώντας εδάφη από τις γειτονικές της χώρες, ως ένα αντιπαράδειγμα στο νέο μοντέλο ασφαλείας που εισηγούνταν οι Η.Π.Α. Ακόμα, η υπόμνηση απόψεων του Roosevelt “*[...] περί ιδρύσεως στρατιωτικών βάσεων ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών εις διάφορα επίκαιρα σημεία της υφηλίου.*”, έδινε έμφαση στην προσήλωση των Η.Π.Α. στην διαρκή μεταπολεμική συλλογική ασφάλεια στην βάση της θεσμικής συνεννόησης μεταξύ των Ηνωμένων Εθνών, προχωρώντας και στην σύσταση κοινών στρατιωτικών θεσμών. Συμπερασματικά, κατέληγε επανερχόμενος στην πεποίθηση του για την υποστήριξη των ελληνικών υποθέσεων από τις Η.Π.Α., καθώς οι βαθύτατοι ελληνοαμερικανικοί δεσμοί διαπερνούσαν το κυβερνητικό πεδίο και την “κοινή γνώμη”, επαυξάνοντας την εκτίμηση τους για την Ελλάδα, ειδικά λαμβάνοντας υπόψιν τη συμβολή και τις θυσίες της Ελλάδας στον πόλεμο.

Ενδιαφέρουσες ήταν οι θέσεις του μετέπειτα πρωθυπουργού Κ. Τσαλδάρη για τις “*έθνικές διεκδικήσεις*” της Ελλάδας στην μελλοντική διάσκεψη ειρήνης. Οι θέσεις του την παρούσα περίοδο δεν αποτελούσαν καθοριστικό παράγοντα, αλλά ήταν ενδεικτικές του τρόπου σκέψης του. Το ζήτημα όπως σημειωνόταν ήταν να αντικρουστούν όχι μόνο οι απόψεις χωρών όπως η Βουλγαρία και η Αλβανία, αλλά να εξουδετερωθούν οι συνέπειες της ασκούμενης από μέρους τους προπαγάνδας. Το ακροατήριο όλων των πλευρών αναγνωριζόταν ότι ήταν οι δυτικές Μεγάλες

³⁷² Greek Prime Minister (Tsouderos), Memorandum, *FRUS: Diplomatic Papers, 1942, Europe, Volume II, 740.00119 European War 1939/1042*. Για μία αναλυτική προσέγγιση του ζητήματος βλ. Svolopoulos, C. (1982). Anglo-Hellenic talks on Cyprus during the Axis campaign against Greece. *Balkan Studies*, 23(1), 115-130.

δυνάμεις χωρίς διαφοροποιήσεις, που αποτελούσαν και τον αποδέκτη της κατά την γνώμη του ελληνικής επιρροής με σκοπό την μεγιστοποίηση του οφέλους για την Ελλάδα³⁷³. Επισημαίνεται λοιπόν, ότι η εστίαση του στο ζήτημα εκφράζεται από τον 1943 σε συνθήκες που μακράν απείχαν από την συμμαχική νίκη και την απελευθέρωση της κατεχόμενης Ελλάδας.

Λίγους μήνες πριν την ιταλική συνθηκολόγηση το ζήτημα του διαμοιρασμού του ιταλικού στόλου μεταξύ των μεγάλων συμμαχικών δυνάμεων, όπως αυτό περιεγράφηκε σε δηλώσεις του Αμερικανού προέδρου, προκάλεσε αντιδράσεις για το γεγονός ότι χώρες όπως η Ελλάδα, η Γιουγκοσλαβία και η Γαλλία δεν συνυπολογίζονταν στον διαμοιρασμό³⁷⁴. Η πτώση της φασιστικής κυβέρνησης Mussolini στην Ιταλία και η υπογραφή της άνευ όρων παράδοσης της χώρας συμμαχικές δυνάμεις, όπως σημειωνόταν από τον Διαμαντόπουλο προκάλεσε βαθιά εντύπωση στον αμερικανικό τύπο, ενώ σχολιαζόταν και η αποτυχία της ιταλικής επίθεσης εναντίον της Ελλάδας³⁷⁵. Το επόμενο διάστημα, οι ελληνικές απαιτήσεις σχετικά με την Ιταλία μορφοποιήθηκαν και εκφράστηκαν επίσημα στο αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών³⁷⁶. Όπως ανέφερε ο Διαμαντόπουλος σε τηλεγράφημα στα μέσα Αυγούστου 1943, σε επαφές του με τον διευθυντή του τμήματος εγγύς ανατολής του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών, αλλά και σε συνάντησή του με τον Αμερικανό υφυπουργό εξωτερικών και τον πολιτικό σύμβουλο για ζητήματα Εγγύς Ανατολής Murray. Το βασικότερο σημείο των ελληνικών θέσεων εστίαζε στην αποτροπή της Ιταλίας από την διατήρηση ερεισμάτων στην ανατολική Μεσόγειο και την βαλκανική χερσόνησο, ώστε να αποφευχθούν επαναλήψεις της ιταλικής επιθετικότητας. Παράλληλα, αιτούταν την συμμετοχή της Ελλάδας στην αντιπροσωπεία ανακωχής καθώς, η Ελλάδα ήταν εμπόλεμη δύναμη, άρα είχε άμεσο ενδιαφέρον για την διαδικασία. Από αμερικανικής πλευράς εκφράστηκε η ευμενής αντιμετώπιση του ελληνικού αιτήματος και η δέσμευση για υποστήριξη του προς τον Αμερικανό υπουργό εξωτερικών και τον πρόεδρο των Η.Π.Α.

Ανάλογα ερωτήματα δημιουργούσε για την ελληνική κυβέρνηση η συνθηκολόγηση της αξονικής Ιταλίας, για την διαχείριση των ιταλικών κτήσεων, κυριότερα της Δωδεκανήσου, συζητιόταν πλέον επαφές με Αμερικανούς αξιωματούχους³⁷⁷. Παράλληλα, εκφράστηκαν

³⁷³ Τσαλδάρης Κ., (αχρονολόγητο), Έκθεση, Ι.Κ.Κ., Αρχείο Τσαλδάρη, Φ. 8.1 (1943), Έγγραφα 8/1/63/1-25.

³⁷⁴ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς πρόεδρο κυβέρνησεως, 6 Μαρτίου 1943, αρ. 1712, Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Α, Φ. 1.

³⁷⁵ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς πρόεδρο κυβέρνησεως, 27 Ιουλίου 1943, Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Α, Φ. 1

³⁷⁶ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς πρόεδρο κυβέρνησεως, 19 Αυγούστου 1943, Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Α, Φ. 1.

³⁷⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Κυβέρνηση Καίρου, 21 Αυγούστου 1943,

πρόσθετες ελληνικές διεκδικήσεις για εδάφη της Βορείου Ηπείρου - Νοτίου Αλβανίας και συμμετοχή στην επιτροπή ανακωχής³⁷⁸. Η στάση της αμερικανικής πλευράς εστίαζε στην μετάθεση της οποιασδήποτε απόφασης για την μεταπολεμική περίοδο, καθώς όπως επισήμαινε ο Cordell Hull ‘*[...]είναι η πολιτική της κυβέρνησης να αφήσει τα εδαφικά ζητήματα να διευθετηθούν μετά το τέλος του πολέμου*’. Ακόμα, το ελληνικό αίτημα για συμμετοχή στην επιτροπή ανακωχής, που ισοδυναμούσε με συμμετοχή στην κατοχή της Ιταλίας, απορρίφθηκε εμμέσως στην βάση της αξιοποίησης των συμμαχικών στρατιωτικών δυνάμεων με ενιαίο σχεδιασμό και σύμφωνα με τις ανάγκες που προκύπταν³⁷⁹.

Από την πλευρά της ελληνικής διπλωματίας εκφραζόταν ανησυχία για το ενδεχόμενο συμμετοχής τουρκικών στρατευμάτων σε επιχειρήσεις στην Δωδεκάνησο και προειδοποιούσε για τους κινδύνους να εκδηλωθεί αγανάκτηση και εχθρότητα προς την Τουρκία -που παρέμενε ουδέτερη- από τον ελληνικό πληθυσμό με δεδομένη την ελληνικότητα του τοπικού πληθυσμού. Μάλιστα, ως επιχείρημα προβάλλοντας ο κίνδυνος να ‘*[...]βλάψει τελικά τη μελλοντική συνεργασία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, επηρεάζοντας όχι μόνο τη δική τους ασφάλεια αλλά και τη γενικότερη κατάσταση στο Αιγαίο και τη νοτιοανατολική Μεσόγειο*’. Είναι σημαντικό να σημειωθεί η αμφισημία του μηνύματος και η συγκαλυμμένη σχεδόν υπόσχεση για ύπαρξη προβλημάτων, κύρια σε βάρος της Τουρκίας και της ευρύτερης περιοχής. Άρα, θα καθίστατο ασύμφορο και για τους δυτικούς συμμάχους ένα τέτοιο καθεστώς. Τέλος γινόταν επίκληση στις θυσίες του ελληνικού λαού ως μέσο νομιμοποίησης των ελληνικών διεκδικήσεων³⁸⁰.

Για το ζήτημα κινητοποιήθηκαν και ελληνοαμερικανικές συλλογικότητες με ψηφίσματα, που απηχούσαν τις επίσημες θέσεις. Όπως αυτό της Traditional Panrhodian society ‘*Apollon*’ που απαιτούσε ‘*[...]την ένωση της Δωδεκανήσου με τη μητέρα πατρίδα Ελλάδα*’³⁸¹ και το τηλεγράφημα του Dodecanesian National Council που απαιτούσαν ένωση με την Ελλάδα³⁸².

αρ. 2029, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 47.4 (1944), σχετικά με επαφές με τον Αμερικανό υφυπουργό εξωτερικών Berl. Όμοια, 21 Αυγούστου 1943, αρ. 2030 αναφορικά με τις επαφές με τον Αμερικανό υφυπουργό εξωτερικών Welles.

³⁷⁸ Diamantopoulos, Greek Embassy Washington to Cordell Hull, Department of State, 13 August 1943, no.1962, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.4 (1944).

³⁷⁹ Cordell Hull to Diamantopoulos, 15 September 1943, No. 740.00119, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.4 (1944).

³⁸⁰ Greek Embassy Washington D.C., [to State Department], 15 August 1944, Memorandum, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, No. 2751, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 14.3.

³⁸¹ Chairman Andres G., Committee on resolutions Traditional Panrhodian society ‘*Appolon*’, Pittsburgh Pennsylvania, A., Canonbury, Penn. to Cimon Diamantopoulos, Greek Embassy [Washington], 7 August 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 14.3 (1944).

³⁸² Πρόεδρος Ν. Γ. Μαυρής, Γραμματέας Δ. Πολυχρονιάδης, Dodecanesian National Council, προς Γ. Παπανδρέου 12 Σεπτεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 14.3 (1944). Πρόεδρος Ν. Γ. Μαυρής, γραμματέας Πολυχρονιάδης,

Διαπιστώνεται λοιπόν η κινητοποίηση των τοπικών ομογενειακών συλλόγων ασκώντας πίεση για τον καθορισμό του μελλοντικού καθεστώτος της Δωδεκανήσου λόγω της επικρατούσας ανασφάλειας και ανησυχίας.

Το ζήτημα της έκβασης του μελλοντικού καθεστώτων του συγκεκριμένου συγκροτήματος νησιών του νοτιοανατολικού Αιγαίου, απασχόλησε και τμήματα του αμερικανικού Τύπου, με ορισμένα να εκδηλώνουν την σαφή υποστήριξη και υιοθέτηση των αιτημάτων της ελληνικής διπλωματίας και των αντίστοιχων ομάδων πίεσης, κυριότερα των τοπικών δωδεκανησιακών συλλόγων. Το περιοδικό *American Business Survey*, στο άρθρο του "*Ας αναγνωρίσουμε τους φίλους μας*" εξιστορούσε συνοπτικά την ιστορία του νησιωτικού συμπλέγματος και τονιζόταν η ελληνικότητα του πληθυσμού του, σχολιάζοντας ότι ήταν "[...]ένας γενναίος λαός εμπνευσμένος από τον χαρακτήρα της δημοκρατίας που δεν εγκατέλειψε ποτέ και δεν θα εγκαταλείψει ποτέ την ελπίδα και το ιδανικό του να είναι ενωμένος με τη μητέρα πατρίδα." Επικαλούμενο τον Χάρτη του Ατλαντικού ο συντάκτης καλούσε τους ηγέτες την Μ. Βρετανίας και των Η.Π.Α. να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις των ντόπιων για ένωση με την Ελλάδα και να μην παραδοθούν νησιά στην Τουρκία. Σχολιαζόταν μάλιστα,

‘‘Αυτό το ζήτημα αν παραβλεφθεί, θα προκαλέσει αηδία και καταδίκη σε όλο τον πολιτισμένο κόσμο. Θεωρούμε ότι είναι καιρός να επικρατήσει το αίσθημα της αξιοπρέπειας και να ανταμειφθεί η Ελλάδα για την ιστορική της στάση σε αυτόν τον πόλεμο για χάρη, όχι της Ισχύος, αλλά των αρχών της’’.

Ο εγκωμιασμός της Ελλάδας και του ελληνικού λαού ως παράδειγμα ήθους, γενναιότητας και δημοκρατικότητας συνεχιζόταν με έμφαση στην κατά την γνώμη του αδιάρρηκτη συνέχεια στην διεκδίκηση των ελληνικών πληθυσμών με την Ελλάδα. Αναφερόμενος στο Dodecanesian National Council και τον πρόεδρο του Dr. N. G. Mavris, που σε δηλώσεις του τόνιζε ότι

‘‘Οι πρόσφατες αποτυχίες που υπέστησαν οι σύμμαχοι σε αυτά τα νησιά του Αιγαίου χρησιμεύουν ως μια έντονη υπενθύμιση ότι τα ελληνικά Δωδεκάνησα πρέπει να γίνουν Ελλάδα. Αν τα νησιά ήταν ελληνικά στην αρχή του πολέμου, αντί να είναι επικίνδυνα όπλα στα χέρια του Άξονα, θα είχαν υπηρετήσει -όπως και η Μάλτα- την υπόθεση των Ηνωμένων Εθνών’’.

Ακόμα, ο Dr. N. G. Mavris αναφερόταν στην σύνδεση μεταξύ δικαιοσύνης και ρεαλισμού, που επέβαλε την απόδοση των νησιών γιατί οι κάτοικοί τους ήταν ‘‘πιο Έλληνες από τους Έλληνες’’, αλλά και για λόγους διατήρησης της διεθνούς ασφάλειας και σταθερότητας στην Μεσόγειο.³⁸³

Dodecanesian National Council, New York, προς τον Διαμαντόπουλο, ελληνική Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 8 Σεπτεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 14.3 (1944).

³⁸³ (July 1944). Let us recognize our friends. περιοδικό *American Business Survey*. Βρέθηκε στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 14.3 (1944).

Ακόμα, το ζήτημα της παρουσίας των βουλγαρικών δυνάμεων κατοχής, των όρων αποχώρησης και των σχέσεων τους με τις ελληνικές ένοπλες ομάδες της περιοχής αποτέλεσε σημείο εστίασης των ελληνικών διπλωματικών υπηρεσιών. Σχετικό ήταν το πρόβλημα των εσφαλμένων [ή ενδεχομένως ηθελημένα ψευδών] που κατέληγαν σε δυσφήμιση και υποτίμηση των επιμέρους πολιτικών και στρατιωτικών δυνάμεων και κατά προέκταση της Ελλάδας, απασχόλησε την ελληνική πρεσβεία στην Ουάσιγκτον. Την περίοδο της ύπαρξης συγκλίσεων και ενότητας μεταξύ των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων και λίγες μέρες πριν την συμφωνία της Καζέρτας, καταγράφεται η απόπειρα της πρεσβείας της Ουάσιγκτον να επιτύχει την διάψευση της δημοσιευόμενης στους *New York Times* αναφοράς σε υποτιθέμενη συμφωνία βουλγαρικών και ελληνικών τοπικών αρχών. Όπως σχολίαζε ο Φύλωνας “[...]κατά τους κρατούντας όρους εν την αμερικανική δημοσιογραφία ελάχιστη προβολή ελκύουν οι παρά των ξένων αρχών δεδομένα ένταυθα διαψεύσεις, [...] δε μετά δυσκολίας δημοσιεύονται παρά των μεγάλων εφημερίδων λόγω υφιστάμενης γενικώς αποστροφής προς τας διαψεύσεις.”³⁸⁴ Επομένως αναγνωριζόταν ως δεδομένο το πρόβλημα των ψευδών ειδήσεων, αλλά και της αδυναμίας επανόρθωσης της συκοφαντικής ζημίας. Συνεπώς αναδεικνυόταν ένα κρίσιμο ζήτημα της απελευθέρωσης ως μιας διαδικασίας με δυναμική εξέλιξη και σημαντικές εκκρεμότητες για την ολοκλήρωση της, που συντελούσαν ασύγχρονα στην ελληνική επικράτεια.

Παράλληλα, ο χρόνος και οι όροι της βουλγαρικής απόσυρσης προκαλούσαν την εύλογη ανησυχία της ελληνικής πλευράς για την ταχεία αποχώρηση των κατοχικών στρατευμάτων -της Βουλγαρίας στην προκειμένη περίπτωση- αντιμετωπιζόταν καθησυχαστικά και με διαβεβαιώσεις από την βρετανική και αμερικανική πλευρά προς τους Έλληνες διπλωμάτες³⁸⁵. Η εκκρεμότητα της αποχώρησης από την Ελλάδα και την Γιουγκοσλαβία αποτέλεσε εμπόδιο στην ολοκλήρωση της συνθηκολόγησης της Βουλγαρίας με τις συμμαχικές δυνάμεις, όπως αναφερόταν σε δημοσίευμα των *New York Times*, όπου φιλοξενούνταν δηλώσεις του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών

³⁸⁴ Φύλων, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 19 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 3397, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 14.8 (1944), Αναφορά στο (19 September 1944). 'Bulgarians Greeks in accord on Thrace. *New York Times*. [το ίδιο βρέθηκε και Philon, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, αρ. τηλ. 3395, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 298.], Διάψευση απεστάλη με τηλεγράφημα της ελληνικής κυβέρνησης από την Νέαπολη, Ελληνική Κυβέρνηση, Νέαπολη, τηλεγράφημα, προς πρεσβείες Λονδίνο, Μόσχα, Ουάσιγκτον, Κάιρο, 20 Σεπτεμβρίου 1944, απαντητικό του τηλ. αρ.6222, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 298.,

³⁸⁵ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 19 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 3390, Γ.Α.Κ.,

Αρχείο Παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 298, όπου αναφέρονται επαφές του με Βρετανούς αξιωματούχους στο Montreal, που τον διαβεβαίωναν, ότι δεν υπήρχε λόγος ανησυχίας, ενώ όμοιες διαβεβαιώσεις έλαβε ο Φύλων από το αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών.

Cordell Hull³⁸⁶. Παράλληλα, καταγράφονταν περιπλοκές στις σχέσεις των συμμαχικών δυνάμεων στο βουλγαρικό έδαφος, με την φερόμενη εκδίωξη των αμερικανικών και βρετανικών στρατιωτικών αποστολών από τις σοβιετικές αρχές, αν και το θέμα διευθετήθηκε με την επιστροφή των Αμερικανών αξιωματούχων, συνεχίζοντας την προετοιμασία την σύναψη της εκεχειρίας.

Όμως, όπως αναφέρεται σε τηλεγράφημα του Διαμαντόπουλου παρατηρούταν ότι οι δηλώσεις του Αμερικανού υφυπουργού εξωτερικών την 2^η Οκτωβρίου 1944 σχετικά με την καθυστέρηση απόσυρσης των βουλγαρικών στρατευμάτων “*[...]έχουν προφανώς έννοιαν αλληλεγγύης προς γενομένας υπό κ. Ήντεν δηλώσεις.*” σημειώνοντας με αυτό τον τρόπο την σύμπλευση των δυτικών συμμάχων στην θέαση των άμεσων προβλημάτων που προκύπταν με τον σταδιακό τερματισμό του πολέμου³⁸⁷. Εξάλλου, όπως επισήμαινε σε τηλεγράφημα του τις ίδιες ημέρες, σε επαφές που είχε σχετικά με την απόσυρση των βουλγαρικών στρατευμάτων με αξιωματούχους του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών, ενημερώθηκε ότι περιλαμβανόταν ως όρος στην υπογραφή της ανακωχής με την Βουλγαρία, αλλά προκύπταν καθυστερήσεις λόγω της σοβιετικής επιμονής να υπογράψει μόνο η ίδια ως αντιπρόσωπος των συμμαχικών δυνάμεων, κάτι στο οποίο εναντιωνόταν η Βρετανία. Παρόλα αυτά το ζήτημα δεν θεωρούταν σημαντικό στις Η.Π.Α., ενώ τονιζόταν ότι σύμφωνα με πληροφορίες “*[...]επικρατεί αναρχία βορείους ημών επαρχίας ης επωφελούνται Βούλγαροι δια να εκπέμπουν εκ Σόφιας. Καίτοι κατανοούν ανησυχίας ημών δεν νομίζουν ότι δίκαια μας διατρέχουν κίνδυνον.*” Ταυτόχρονα ενημερώθηκε για το γεγονός της αποπομπής από την Βουλγαρία αμερικανικής αποστολής που τελικά ήταν τμήμα του Ο.Σ.Σ.. Σχετικά επισημαινόταν η άποψη ότι “*[...]ως γνωστόν συχνά ενεργεί αυθαιρέτως. Ζήτημα διηυθετήθη ήδη.*” Αν και ήταν ασαφές ποια πλευρά εξέφραζε αυτή την άποψη, ο Διαμαντόπουλος συμφωνούσε³⁸⁸. Εξάλλου, η Ε.Σ.Σ.Δ. κήρυξε πόλεμο στην Βουλγαρία την 7 Σεπτεμβρίου 1944

³⁸⁶ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης Γ.Α.Κ. προς Πρεσβεία Λονδίνου, 2 Οκτωβρίου 1944, τηλεγράφημα, Αρχείο Παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 298, σχετικά με δημοσίευμα (3 October 1944), *New York Times*, αλλά και δηλώσεις του υφυπουργού εξωτερικών Φ. Δραγούμη σε άρθρο (3 October 1944). *Greeks make demand. New York Times*.

³⁸⁷ Διαμαντόπουλος Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 5 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 3651, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ.798, , αναφορικά με το τηλεγράφημα αρ. 6162 από την Πρεσβεία Αγκυρας. Επίσης, αναφερόταν ότι οι αναφερόμενες δηλώσεις είχαν κοινοποιηθεί στην Πρεσβεία της Αγκυρας από τον Λέλη. Είχε προηγηθεί την 18 Σεπτεμβρίου 1944, η συνάντηση Κ. Διαμαντόπουλου με τον Lew στο Μόντρεαλ, όπου του παρουσίασε και τη επιστολή του ίδιου προς τον Eden, στην οποία τον προέτρεπε να επαναλάβει στον Έλληνα πρεσβευτή την θέση της βρετανικής κυβέρνησης για την εκκένωση των κατεχόμενων από τα βουλγαρικά στρατεύματα εδαφών ως αναγκαίο όρο για την επίτευξη ανακωχής στο Διαμαντόπουλος (ανακοινώνει Φίλων) Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών 4 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ., 3399, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ.798.

³⁸⁸ Διαμαντόπουλος Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Κοινοποίηση στις πρεσβείες Λονδίνου, Μόσχας, Αγκυρας, 4 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 3637, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ.798,.

ανοίγοντας τον δρόμο για την συμμαχική κατοχή της χώρας με σοβιετικά στρατεύματα και την απόδοση ρυθμιστικού ρόλου στην Ε.Σ.Σ.Δ. για την περίπτωση της Βουλγαρίας³⁸⁹, ενώ τις επόμενες μέρες οριστικοποιούνταν η ‘‘Συμφωνία των ποσοστών’’³⁹⁰, που όπως ανέφερε ο P. Papastratis, ‘‘[...]απλώς επικύρωνε την ήδη υπάρχουσα κατάσταση που εφαρμοζόταν από τους Βρετανούς και την Σοβιετική κυβέρνηση [...]’’³⁹¹.

Ταυτόχρονα, σε περιφερειακό επίπεδο, προβληματισμό προκαλούσε η στάση της τουρκικής ουδετερότητας κατά την διάρκεια του πολέμου, ισορροπώντας μεταξύ των απαιτήσεων του Άξονα και των συμμαχικών πιέσεων, ήταν αποτέλεσμα σχεδιασμών της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, στοχεύοντας στην αποφυγή της άμεσης εμπλοκής στον πόλεμο³⁹². Το ζήτημα προσεγγιζόταν σε συνομιλίες του Ραφαήλ με τον πρέσβη της Τουρκίας στην Αίγυπτο Ενή Βέη όπου δηλώνονταν η ανησυχία του για το ενδεχόμενο επιβολής βουλγαροσοβιετικής κατοχής στην ανατολική Μακεδονία και Θράκη, ενώ εξέφραζε την προσωπική άποψη, ότι η Τουρκία ήταν πρόθυμη να επέμβει στρατιωτικά στα Βαλκάνια, αλλά συναντούσε την βρετανική απροθυμία. Αναγνωρίζοντας έλλειψη αμερικανικής υποστήριξης³⁹³.

Σχετικά με τον μεταπολεμικό ρόλο της επιτήδεια ουδέτερης Τουρκίας αναφερόταν ο Σούρλας σε τηλεγράφημα του, όπου εκφραζόταν ικανοποίηση για την άφιξη του πρέσβη των Η.Π.Α. στο Κάιρο και την πρόθεση του να ανοίξει το θέμα της θέσης της Τουρκίας στο

Επίσης, σημαντικό στοιχείο είναι ότι ο Λαμπρινιάδης είχε οριστεί αντιπρόσωπος της ελληνικής κυβέρνησης στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη την 19 Σεπτεμβρίου 1944 με την δυνατότητα ορισμού στρατιωτικού διοικητή και βοηθητικού διοικητικού προσωπικού. Παπανδρέου προς Υπουργείο Εξωτερικών 19 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 18473, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών, ανακτόρων, Φ.798.

Σχετικά με την εσπευσμένη αποχώρηση του Ο.Σ.Σ. από την Βουλγαρία και ειδικότερα του Georgiades, που συνέχισε την δράση του τοποθετημένος στο ελληνικό γραφείο του Ο.Σ.Σ., όπως και για την μαρτυρία του σχετικά με την απρόσμενη παρουσία σοβιετικών στρατιωτών στον Έβρο στις αρχές Οκτωβρίου 1944, βλέπε, Allen, S. H. *Classical spies: American archaeologists with the O.S.S. in World War II Greece*. (Michigan: University of Michigan Press, 2014), p. 221.

³⁸⁹ Πολίτης Πρεσβεία Μόσχας, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 7 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 214, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ.798.

³⁹⁰ The Secretary of State, Washington to the Ambassador in the United Kingdom, Winant, 14 October 1944, Telegram, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe*, Volume III, 740.00119 E.A.C./10–1244. Σχετικά βλέπε: Resis, Albert. The Churchill-Stalin Secret ‘‘Percentages’’ Agreement on the Balkans, Moscow, October 1944. *The American Historical Review* 83, no. 2 (1978): 368–87. <https://doi.org/10.2307/1862322>.

³⁹¹ Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), p. 200. Βλέπε και p. 211, όπου αναφέρεται η επίδραση στην επίστευση των βρετανικών

σχεδιασμών για την εγκαθίδρυση στρατιωτικής παρουσίας στην Ελλάδα.

³⁹² Σχετικά με το θέμα, βλ. Weber, F. G. *The evasive neutral: Germany, Britain, and the United States, 1919–1939*. (Columbia: University of Missouri Press 1979).

³⁹³ Σούρλας, Πρεσβεία Κάιρου, προς Υπουργείο Εξωτερικών, κοινοποίηση Κάβα [Ντει Τιρρένι], Λονδίνο, Άγκυρα, 1 Οκτωβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 798.

μεταπολεμικό σκηνικό³⁹⁴. Το σκεπτικό του Leland Morris, Αμερικανού πρέσβη στην Περσία, εδραζόταν στην παραδοχή ότι η Τουρκία κατά την διάρκεια του πολέμου είχε βοηθήσει ενεργά τον άξονα σε επίπεδο στήριξης της γερμανικής πολεμικής οικονομίας με την πώληση χρωμίου, αλλά και στρατηγικά επιτρέποντας την διέλευση γερμανικών πλοίων από τα Στενά, ενώ τελικά κήρυξη τον πόλεμο στον άξονα, μόλις τον Φεβρουάριο του 1945. Η θέση του Αμερικανού διπλωμάτη ήταν, ότι η στάση αυτή έπρεπε να τύχει την ανάλογης συμμαχικής αντιμετώπισης, τονίζονταν ότι εκείνη την στιγμή δεν προτίθεντο να στηρίξουν την Τουρκία απέναντι στις σοβιετικές αξιώσεις σε βάρος της και παρά την περί του αντιθέτου βρετανική πρόθεση. Επομένως, διαπιστώνεται η ρευστότητα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής μήνες πριν από την λήξη του πολέμου, προσλαμβάνοντας ως ύψιστης σημασίας την συμβολή των συμμαχικών χωρών στον πόλεμο και όχι την εσωτερική ενδοσυμμαχική συνεννόηση μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων.

Κατά συνέπεια διαπιστώνεται και εδώ, ότι ο ανταγωνισμός με την Ε.Σ.Σ.Δ. και η συστράτευση με την Βρετανική εξωτερική πολιτική, δεν είχαν πραγματοποιηθεί. Ο Αμερικανός διπλωμάτης αναγνώριζε ως παράλειψη το γεγονός ότι δεν δόθηκε στην Βουλγαρία η διέξοδος προς το Αιγαίο την οποία διεκδικούσε κατά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, που θα μπορούσε να έχει γίνει σε βάρος τουρκικών εδαφών στη ζώνη μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας. Η εκφραζόμενη ιδέα προβλημάτιζε τον Σούρλα, που δήλωσε, ότι δεδομένης της πρόσφατης τοποθέτησης του και την μέχρι πρότινος σύνδεση του με το άμεσο περιβάλλον της αμερικανικής κυβέρνησης, καθιστούσαν πιθανό, ότι απηχούσε επίσημες αμερικανικές απόψεις.

Σε μία άλλη διάσταση, οι αμφιβολίες της τουρκικής πλευράς για τον ρόλο των δυτικών συμμάχων ενισχύονταν από τις εξελίξεις στην Περσία, καθώς όπως ανέφερε ο πρέσβης της Ελλάδας στην Τεχεράνη Κουστάς σε τηλεγράφημα του, οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στην χώρα, οι προσλαμβανόμενες σοβιετικές πιέσεις και η αναμενόμενη αναχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων, οδηγούσαν διπλωμάτες της τουρκικής πρεσβείας να *‘‘[...]εκφράζουν απροκαλύπτως φόβους των.’’*³⁹⁵ Η απόσυρση που γινόταν με την αιτιολόγηση ότι θα χρησιμοποιούνταν αλλού, θεωρούταν ότι ήταν μόνο μία δικαιολογία για να αποκρυφθεί ότι εγκαταλειπόταν η χώρα στις σοβιετικές διαθέσεις. Ένα παράδειγμα που φαινόταν απειλητικό για την ουδέτερη Τουρκία και αντηχούσε στην ελληνική πλευρά, αναδείκνυε παράλληλα την

³⁹⁴ Σούρλας, Πρεσβεία Κάιρου, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 29 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. 624, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944).

³⁹⁵ Κουστάς, Πρεσβεία Τεχεράνης προς Υπουργείο Εξωτερικών, 25 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 634, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 798,.

αναδυόμενη πρόσληψη των Η.Π.Α. ως παράγοντα σταθερότητας και ανάσχεσης της σοβιετικής επιρροής. Από την πλευρά του Morris -νέου πρεσβευτή των Η.Π.Α. στην Περσία- τίθετο ανοιχτά ζήτημα για την προστασία των Δαρδανελλίων, καθώς όπως ανέφερε ο Κουστάς *‘[...]είπεν αυθορμήτως ότι ζήτημα ελευθερίας των Στενών θέλει κατ' ανάγκην τεθή και ότι λόγω τελευταίας στάσεως Τουρκίας δεν σκέπτεται την υποστήριξιν ... Ρώσων. Πως παρετήρησε είναι δυνατόν υποστηρίζωμεν Τούρκους όταν ηρνήθησαν μας παράσχουν αναγκαία ατού ίνα το πράζωμεν.*”³⁹⁶

Σχετικά υπενθύμιζε την άρνηση της Τουρκίας να συμμετάσχει στον πόλεμο ακόμα και κατά τον Φεβρουάριο του 1944, όταν αυτό της ζητήθηκε, αλλά και το θέμα της εξαγωγής μεταλλεύματος χρωμίου στην Γερμανία, για το οποίο είχε επίσης προταθεί ως εναλλακτική η πώληση του στις Η.Π.Α., το οποίο θα πληρωνόταν, αλλά θα παρέμενε στην Τουρκία -μέχρι να γίνει δυνατή η μεταφορά του-. Η πρόταση απορρίφθηκε τονίζοντας, ότι επιλέχθηκε η παροχή βοήθειας στην Γερμανία. Επιπροσθέτως, είχε επιτραπεί η διέλευση γερμανικών πολεμικών πλοίων από τα Στενά. Ο Αμερικανός πρέσβης αναγνώριζε ότι η στάση της Βρετανίας αναμενόταν να είναι διαφορετική, υποστηρίζοντας την Τουρκία, αν και όπως σημείωνε *‘[...]δεν είναι δυνατόν το πράζουν παρά μόνον μέχρις ενός σημείου.*” Ακόμα, επαναλάμβανε τις θέσεις τους για τις βουλγαρικές εδαφικές βλέψεις εξόδου προς το Αιγαίο μέσω τουρκικών εδαφών, που θα συνοδευόταν με εγγυήσεις που θα εξουδετέρωναν τις πραγματικές βουλγαρικές βλέψεις σε βάρος της Μακεδονίας και Θράκης, όπως και της Θεσσαλονίκης. Ο Κουστάς συνιστούσε επιφύλαξη και προσέγγιζε αυτές τις θέσεις με σκεπτικισμό, αφήνοντας ανοιχτό το ενδεχόμενο να μην αντανακλούν τις επίσημες αμερικανικές θέσεις.

Συνολικά, παρατηρούταν ότι στα πρόθυρα του τερματισμού του πολέμου, αμερικανικό διπλωματικό προσωπικό αποευθυγραμμίζοταν ενδεχομένως από τις επίσημες κυβερνητικές θέσεις των Η.Π.Α., για θέματα τα οποία προφανώς δεν είχαν διαμορφωθεί ιδιαίτερα αυστηρές και συγκροτημένες επίσημες απόψεις. Με αυτό τον τρόπο γίνεται εμφανής η διαφορά αντίληψης ανάμεσα στην Τουρκία και τις Η.Π.Α. στην παρούσα συγκυρία. Η Τουρκία που επιζητούσε την στράτευση των Η.Π.Α. στην εναντίωση προς τις σοβιετικές επιδιώξεις και οι Η.Π.Α. που καθορίζονταν από τις διαιρετικές τομές του πολέμου και πρότασσαν την συμμαχική συστράτευση. Προφανώς μετά την Γιάλτα οι τάσεις άρχισαν να μεταβάλλονται καταλήγοντας τελικά στο δόγμα Truman. Όμως, είναι μια χρήσιμη υπενθύμιση για την διαφορά αντιλήψεων μεταξύ των

³⁹⁶ Κουστάς, Πρεσβεία Τεχεράνης προς Υπουργείο Εξωτερικών, 28 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 654, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 798,.

κυβερνήσεων ορισμένων ‘*Μικρών Κρατών*’, όπως η Ελλάδα και η Τουρκία και των Μεγάλων Συμμάχων, καθώς στην περίπτωση τους οι κυβερνήσεις των μικρότερων δυνάμεων εισηγήθηκαν την εξωτερική παρέμβαση των δυτικών κρατών υπό την μορφή της παροχής εγγυήσεων προστασίας και άμεσης οικονομικής στήριξης, μετατρέποντας τις χώρες αυτές σε επίκεντρο του διεθνούς ανταγωνισμού, οδηγώντας στον Ψυχρό Πόλεμο.

Τύπος και πολιτική στην κατοχή και την αντίσταση

Η δεδομένη διασύνδεση πολιτικών εξελίξεων και καταγραφής τους από τον τύπο στις συνθήκες πολέμου και αστάθειας της περιόδου ανέδειξε πλήθος απόψεων που εκφράζονταν στην αμερικανική κοινωνία, θέσεις επιφανών προσωπικοτήτων, δημόσιες τοποθετήσεις θεσμικών δρώντων και συμβάντα που θα παρέμεναν άγνωστα χωρίς την τεκμηρίωση τους από τον τύπο.

Οι κυριότερες θεματικές ενδιαφέροντος του αμερικανικού Τύπου σχετικά με τις ελληνικές εξελίξεις εστίαζαν στην εσωτερική κατάσταση στην κατεχόμενη Ελλάδα, και πολιτικές εξελίξεις της κυβέρνησης εξορίας, και φιλοξενούνταν σε άρθρα συντακτών, ανταποκρίσεις και δηλώσεις αξιωματούχων ή άλλων αναγνωρίσιμων προσωπικοτήτων. Ξεχωριστή περίπτωση αποτελέσαν οι ελληνοαμερικανικές εφημερίδες, που ακολουθήσαν τα ίδια μοτίβα, αλλά διαφοροποιημένα μέσα εκφράσεις και απόψεις. Όμως, κριτήριο για την παρούσα προσέγγιση αποτελεί η διασύνδεση με τις ελληνικές διπλωματικές υπηρεσίες. Συγκεκριμένα, λαμβάνοντας υπόψιν το πλήθος των πανεθνικών και περιφερειακών αμερικανικών εφημερίδων σε κυκλοφορία, την περιορισμένη πρόσβαση σε ανταποκρίσεις από το εξωτερικό, τα μοτίβα αναδημοσίευσης ειδήσεων των μεγαλύτερων εφημερίδων από τις μικρότερες, η ανάπτυξη επαφών του προσωπικού των μέσων ενημέρωσης με το αμερικανικό και ελληνικό διπλωματικό προσωπικό και την βαρύτητα που αποδιδόταν από τις ελληνικές διπλωματικές αρχές και την ελληνική κυβέρνηση, διαμορφώθηκε ως κύρια προτεραιότητα η εξέταση των εντοπιζόμενων στο ελληνικό διπλωματικό αρχείο δημοσιεύσεων ανεξαρτήτως μέσου (εφημερίδα, περιοδικό, ραδιόφωνο), μορφής (κείμενο, φωτογραφία, κινηματογραφικό επίκαιρο), τύπου τεκμηρίου (για παράδειγμα απόκομμα, αποδελτίωση, απομαγνητοφώνηση).

Προσεγγίσεις της αντίστασης: Η σύγκρουση Ε.Α.Μ. – ΕΔΕΣ. Από τις σημαντικότερες εξελίξεις της περιόδου ήταν η ενδοαντιστασιακή σύγκρουση μεταξύ Ε.Α.Μ. και ΕΔΕΣ, που αποτελούσε ένα ζήτημα με ιδιαίτερα περιορισμένες διαθέσιμες πληροφορίες και δυνατότητες επιβεβαίωσης των πληροφοριών, παρέμενε μεγάλο περιθώριο έκφρασης κυρίτερα απόψεων

βασισμένων σε ερμηνείες των καθαυτών γεγονότων. Η κατάσταση αποδίδεται και στην ασκούμενη βρετανική λογοκρισία, όπως στην Συνδιάσκεψη του Λιβάνου όπου είχε επιβληθεί αυστηρή λογοκρισία στον ξένο τύπο και εκφράστηκε γραπτά η διαμαρτυρία των πολεμικών ανταποκριτών, όπως τονίζει ο P. Papastratis³⁹⁷.

Συγκεκριμένα, η εφημερίδα *New York Times*, που όπως αναφερόταν η ανταπόκριση της από το Κάιρο, απέδιδε τις εξελίξεις σε “[...] *γερμανικές ραδιουργίες. E.A.M. εμπνέεται από άκρως ριζοσπαστικών αντιλήψεων και αποβλέπει εις την κατάληψιν αρχής δικτατορικώς άμα αποχωρήσει Γερμανών εξ Ελλάδος.*”³⁹⁸ Σχετικά σημειωνόταν ότι “*Δύο ελληνικές εφημερίδες Νέας Υόρκης ευρίσκονται εις οξύτατην διαμάχην σχετικώς προς ανωτέρω.*” Με αυτό τον τρόπο γίνεται αντιληπτό όχι τόσο το πολιτικό κλίμα που επικράτησε στον αμερικανικό τύπο για τα γεγονότα, αλλά κυρίως τα κριτήρια που είχε η ελληνική διπλωματική υπηρεσία στην επιλογή του αμερικανικού Τύπου, καθώς εστίαζε περισσότερο στην έκφραση αιχμών σε άρθρα σχετικά με την Ελλάδα. Προφανώς τα άρθρα που υποστήριζαν τις θέσεις της ελληνικής κυβέρνησης προσλαμβάνονταν ως ορθότερα, αλλά και σημαντικές αντιρρήσεις καταγράφονταν, ώστε να είναι δυνατό να απαντηθούν. Ακόμα, σημειώνεται ότι ο ελληνοαμερικανικός Τύπος παρακολουθούσε στενά τις εξελίξεις στην Ελλάδα, και τον αμερικανικό τύπο, καταλήγοντας έτσι σε μια διπλή διαμάχη για την σημασία των γεγονότων, αλλά και για την αποτύπωση τους.

Η στάση του Τύπου συνέχιζε να προκαλεί προβληματισμό καθώς καταγραφόταν ο αρνητικός σχολιασμός των γεγονότων, λέγοντας, ότι είχε σταματήσει η μάχη κατά των δυνάμεων κατοχής, καθώς οι αντάρτικες οργανώσεις πολεμούσαν μεταξύ τους³⁹⁹. Όμως, ακόμα μεγαλύτερη εντύπωση προκαλεί το μεροληπτικό δημοσίευμα ανταποκριτή της εφημερίδας από το Κάιρο, ότι οι γερμανικές κατοχικές δυνάμεις ωφελήθηκαν από τις επιθέσεις του E.A.M.-E.Λ.A.Σ. στον ΕΔΕΣ, καθώς γινόταν ευκολότερη τελικά η εξουδετέρωση του. Ο Διαμαντόπουλος σχολίαζε, ότι “*Εντύπωσης εξ εν λόγω ανταποκρίσεων υπήρξε λυπηρά προδήλως επιβλαβής δια ημών [...].*”⁴⁰⁰ Λαμβάνοντας υπόψιν το αρχείο της εφημερίδας, αλλά και την δραστηριότητα των ανταποκριτών στην περιοχή, θεωρείται, ότι τα άρθρα προέρχονταν από τον ανταποκριτή C. I Sulzberger, που

³⁹⁷ Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), p. 178.

³⁹⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 22 Οκτωβρίου 1943, αρ. τηλ. 2766, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.10.4 (1944).

³⁹⁹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 20 Οκτωβρίου 1943,), αρ. τηλ. 2804, σε συνέχεια του τηλ. αρ. 2766, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.10.4 (1944).

⁴⁰⁰ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 5 Νοεμβρίου 1943, αρ. τηλ. 3074, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.10.4 (1944).

βρισκόταν στο Κάιρο, απ' όπου και αρθρογραφούσε⁴⁰¹.

Συνολικά, κατά την διάρκεια του 1943 διαπιστώνεται η περιορισμένη κάλυψη των εξελίξεων στην Ελλάδα, ενώ η θέση της χώρας εμφανίζεται στα πλαίσια περιφερειακών μεταπολεμικών σχεδιασμών. Ενδεικτική η περίπτωση άρθρου του Αμερικανού πρώην υφυπουργού εξωτερικών S. Welles σχετικά με την αυτοτέλεια και την δυνατότητα πολιτικής έκφρασης στο διεθνές πεδίο των “μικρών κρατών” αναφορικά με τις εξελίξεις της συμμαχικής διάσκεψης του Νοεμβρίου του 1943 στην Μόσχα, εστιάζοντας σε σταθερές και επαναλαμβανόμενες διατυπώσεις για τον ρόλο της Ε.Σ.Σ.Δ. και τις περιπτώσεις κρατών της ανατολικής και νότιας Ευρώπης όπως η Πολωνία και η Ελλάδα. Από την πλευρά του ο Αθ. Πολίτης από την Μόσχα όπου είχαν επανεγκατασταθεί οι σοβιετικές κυβερνητικές υπηρεσίες και διπλωματικές αποστολές, σημείωνε την σοβιετική θέση υπέρ της ανεξαρτησίας και αυτοτέλειας των μικρών κρατών και την τοποθέτηση κατά ενδεχόμενης πίεσης έξωθεν για τον σχηματισμό ομοσπονδιακών σχηματισμών στην Ευρώπη, ενώ διατύπωνε επιφυλάξεις για την αντιπροσωπευτικότητα των εξόριστων κυβερνήσεων⁴⁰².

Όψεις του πολιτειακού στον Αμερικανικό τύπο. Το πολιτειακό ως κεντρικό ζήτημα της πολιτικής διαπάλης του ελληνικού πολιτικού κόσμου της κυβέρνησης εξορίας και της αντίστασης, συσχετιζόταν αναμφίβολα με τις τάσεις της εξωτερικής πολιτικής των συμμαχικών χωρών και των διασυμμαχικών συσχετισμών. Το πρόβλημα αποτέλεσε αντικείμενο ανάλυσης στον αμερικανικό τύπο με ανταποκρίσεις και εκπομπές που προσέγγισαν πολλαπλές όψεις του.

Σε ανταπόκριση της εφημερίδας *New York Times* από το Κάιρο στα μέσα Δεκεμβρίου 1943, εξετάζονταν οι εξελίξεις στην Ελλάδα και την Γιουγκοσλαβία και εστιάζοντας σε επιστολή του Γεώργιου Β' και την αντιδημοφιλία του την συγκεκριμένη χρονική στιγμή, ενώ ο ίδιος επιφυλασσόταν να τοποθετηθεί σε νέα επιστολή για το ζήτημα ενδεχόμενης επιστροφής του μετά

⁴⁰¹ Sulzberger C.I. (3 October 1943). Civil Strife Is Raging in Greece Among 3 Rival Guerrilla Bands; Greek guerrillas warring on rivals. *New York Times*. Sulzberger C.I., (19 October 1943), Rival Greek bands intensify conflict; Guerrilla Groups Massing in Epirus to Meet New Heavy Attacks by Partisans. *New York Times*. Sulzberger C.I. (4 November 1943). Greek civil strife adds to Nazi gains; Zervas Driven into Mountains as Rival Guerrillas Join Germans Against Him civilians' food burned- Yugoslavs' Factional Clashes Also Widen -- Both Groups Claim New Victories. *New York Times*.

⁴⁰² Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 11 Νοεμβρίου 1943, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 367. Σχετικά με τις ελληνοσοβιετικές σχέσεις την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, βλέπε Παπαστράτης, Πρ. Η πολιτική της Ε.Σ.Σ.Δ. απέναντι στην Ελλάδα στο τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Στο Στ. Παπαγεωργίου (Επιμ.), *Αφιέρωμα στη μνήμη του Ν. Σβορώνου* (Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο 1992). σ.σ. 343-351.

την απελευθέρωση ‘‘[...]μόνον αν η Κυβέρνησις κρίνη ταύτην ευπρόσδεκτον εις Ελληνικόν λαόν και την υποδείξη.⁴⁰³’’ Επιπροσθέτως, εκφραζόταν η άποψη ότι οι συμμαχικές κυβερνήσεις προσάρμοζαν την εξωτερική τους πολιτική βασιζόμενες στην αναγνώριση της διαφοράς απόψεων που επικρατούσε μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων των κυβερνήσεων εξορίας και αυτών που αντιστέκονταν στις κατεχόμενες χώρες, ‘‘[...]αποσύροντες υποστήριξιν προς Βασιλέα Γεώργιο παρά υποχρεωσίν των απέναντι αυτού ως συμμάχου.’’

Αντίστοιχες ήταν οι απόψεις του Howe Quincy στο δίκτυο *Columbia Network* που παρατηρούσε την αλλαγή στάσης των συμμάχων πριν από τις διασκέψεις της Μόσχας και της Τεχεράνης, όταν υποστήριζαν έντονα τις εξόριστες κυβερνήσεις, ενώ ως πρόσφατη εξέλιξη, παρατηρούταν η μεταβολή της υποστήριξης στην κατεύθυνση των κινημάτων αντίστασης⁴⁰⁴. Μάλιστα, η δήλωση του Γεωργίου Β' για την ενδεχόμενη αναβολή της επιστροφής του, ερμηνευόταν ως συνέπεια αυτής της στάσης. Ήταν μια ερμηνεία που έδινε έμφαση στις κατευθύνσεις της εξωτερικής πολιτικής των δυτικών συμμαχικών χωρών, ενώ παραλληλιζόταν η ελληνική με την γιουγκοσλαβική περίπτωση. Μάλιστα σημειωνόταν ότι ‘‘Ο Γεώργιος που μεγάλωσε πια αναγνωρίζει τα προμηνύματα και συμπεριφέρεται ανάλογα. Ξέρει ότι οι Βρετανοί αναγνωρίζουν ένα τετελεσμένο όταν το βλέπουν και υπάρχει όλο και λιγότερη αμφιβολία για την πραγματική κατάσταση των πραγμάτων στα Βαλκάνια’’.

Ο Raymond Gram Swing σχολίαζε στο *Blue Network*, ότι στο ενδεχόμενο συμμαχικής εισβολής της Ελλάδας και απελευθέρωσης με ταυτόχρονη επιστροφή του Γεωργίου Β' με σκοπό την παραμονή του στην εξουσία ‘‘[...]θα μπορούσε να προκαλέσει επανάσταση, διότι το πλειοψηφικό συναίσθημα στην Ελλάδα σήμερα είναι αντιμοναρχικό’’. Ο δημοσιογράφος ανέλυε την εξωτερική πολιτική των δυτικών συμμαχικών κυβερνήσεων εκτιμώντας, ότι δεν θα κινούνταν στην κατεύθυνση της επιβολής της μοναρχίας στην Ελλάδα και την Γιουγκοσλαβία παρά την λαϊκή θέληση, ενώ κατέληγε τονίζοντας την διάσταση ανάμεσα στην θέση των κυβερνήσεων εξορίας και της μοναρχίας, σημειώνοντας ότι ‘‘Όλες οι εξόριστες κυβερνήσεις υποτάσσονται με προθυμία στον λαό τους. Στην περίπτωση του βασιλιά Γεωργίου, μπορεί να μην το θεωρήσει καν σκόπιμο να το κάνει αυτό. Ίσως χρειαστεί να μείνει εκτός Ελλάδας.’’

Συνολικά, είναι παρατηρείται ότι οι παραπάνω αρθρογράφοι δεν είχαν γνώση των

⁴⁰³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς πρόεδρον Κυβερνήσεως, 16 Δεκεμβρίου 1943, αρ. τηλ. 1529, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 297, υπ. 2.

⁴⁰⁴ Washington Embassy to the Prime minister, Greek government Cairo, n.d., No 451, Reference to 10327, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 297, υπ. 2.

βρετανικών σχεδιασμών για αναστολή της επιστροφής του Γεώργιου Β' με τον ελληνικό στρατό κατά την απελευθέρωση. Εξάλλου, η διαφοροποιούμενη βρετανική πολιτική στα Βαλκάνια, εξηγούταν από τις επικρατούσες συνθήκες, καθώς η στροφή προς την στήριξη του κινήματος αντίστασης στην Γιουγκοσλαβία ήταν μια πραγματιστική απόφαση δεδομένων των περιορισμένων περιθωρίων παρέμβασης, ενώ στην ελληνική περίπτωση προκρίθηκε η ενσωμάτωση του κινήματος αντίστασης στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας.

Σχετικά με την επιστολή του Γεώργιου Β' εντοπίζεται και επισκόπηση του αμερικανικού Τύπου από ελληνική διπλωματική υπηρεσία⁴⁰⁵. Το τηλεγράφημα ανέφερε την παρερμηνεία της επιστολής του, που προέκυψε από ένα κόμμα, καθώς όπως σχολιαζόταν *“[...]θεωρήθηκε ότι ο βασιλιάς αποφάσισε οριστικά να μην επιστρέψει πριν από το δημοψήφισμα στην Ελλάδα.”* Τελικά, ακολούθησαν διορθώσεις που διευκρίνιζαν το νόημα. Σε άλλη ανταπόκριση της εφημερίδας *New York Times* από το Κάιρο περιγράφονταν οι πολιτικές προθέσεις του Γεώργιου Β', εστιάζοντας στην διάθεση του για αναβολή της επιστροφής του μέχρι την έκφραση της λαϊκής θέλησης, παρά την έλλειψη δέσμευσης σχετικά, μετατοπιζόμενος από τις πρότερες θέσεις του, που προκαταλάμβανε την επιστροφή του πριν την διενέργεια δημοψηφίσματος. Ο ανταποκριτής σχολίαζε, ότι *“Η νέα αυτή απόφαση μπορεί να θεωρηθεί μια αναγκαία αλλά και πατριωτική κίνηση από μέρους του”*. Από την πλευρά του ο Constantine Brown σχολίαζε στην εφημερίδα *Washington Evening Star*, ότι *“Ο βασιλιάς Γεώργιος της Ελλάδας και ο βασιλιάς Πέτρος της Γιουγκοσλαβίας είναι σίγουρα στο δρόμο της εξόδου”*, σημειώνοντας τις νέες θέσεις του Γεωργίου Β' για το δημοψήφισμα.

Στην εφημερίδα *Scripps Howard Papers*, ο William Philip Simms αναφερόταν στην ιστορία του Γεώργιου Β' και διαβεβαίωνε, ότι σύμφωνα με έγκυρες πηγές δεν επέκειτο επιστροφή του χωρίς την διενέργεια δημοψηφίσματος, ενώ σχολίαζε ότι

“Υπάρχει μια ευρέως διαδεδομένη παρανόηση σε αυτή τη χώρα σχετικά με την επιχείρηση του βασιλιά. Η γενική ιδέα προφανώς είναι ότι πρόκειται για το πιο θαυμάσιο πράγμα στη λέξη. Αυτό δεν το βλέπει ο βασιλιάς Γεώργιος. Γι' αυτόν είναι μια αγγαρεία και μάλιστα δύσκολη. Θα προτιμούσε να μην την έχει. Αλλά οι κανόνες διαδοχής τον έκαναν βασιλιά και αυτή είναι η δουλειά του και αν οι Έλληνες θέλουν να δουλέψει γι' αυτό, αισθάνεται ότι δεν έχει δικαίωμα να αρνηθεί”.

Επομένως, αντιστρέφονταν οι ρόλοι, καθώς ο Γεώργιος Β' υπόκειτο στον καταναγκασμό.

Το ίδιο εκδοτικό συγκρότημα σε Κύριο άρθρο των εφημερίδων εξεταζόταν ο συνολικός

⁴⁰⁵ Washington Embassy to the Prime minister, Greek government Cairo, n.d., No 450, Reference to 10327 Σχετικά με διορθώσεις σε επιστολή Γεώργιου Β' όπως εμφανίζονται στο 10194. Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 297, υποφ. 2.

ρόλος της μοναρχίας στην Ευρώπη και την ιδιοτελή διατήρηση της εξουσίας. Από την περιγραφή εξαιρούνταν ρητά οι περιπτώσεις μοναρχικών συστημάτων, όπως της Νορβηγίας, του Βελγίου και της Αγγλίας, υποδεικνύονταν με αυτό τον τρόπο τις πολιτικά ασταθείς περιπτώσεις χωρών όπως η Ελλάδα. Συνεχίζοντας, τονιζόταν ότι πολλές χώρες που δεν θέλουν την μοναρχία

‘Είναι τα άβουλα και απρόθυμα θύματα ενός βασιλικού ραγιά που διοικείται από μια τοπική κλίκα ή από μια ξένη δύναμη ή και από τα δύο. Ακόμα κι έτσι δεν είναι δική μας δουλειά- εκτός αν η κομπίνα παρεμβαίνει στη διεξαγωγή του πολέμου ή στη διατήρηση μιας δίκαιης ειρήνης. Τότε μας αφορά πάρα πολύ, όσο οι Αμερικανοί θυσιάζονται σε ξένα πεδία μάχης για να νικήσουν τον άξονα και να απελευθερώσουν σκλαβωμένους λαούς’.

Η Ελλάδα προσεγγιζόταν σχετικά με την αντίθεση της μοναρχίας προς το κίνημα αντίστασης στην κατεχόμενη χώρα, που απαρτιζόταν από δημοκρατικές δυνάμεις και σημειωνόταν η στάση του Γεώργιου Β' και την καχυποψία προς αυτόν παρά τις δεσμεύσεις, που ανέλαβε κατόπιν πίεσης.

Η εφημερίδα *New York Herald Tribune* σε ανταπόκριση από το Κάιρο, σημείωνε τις εξελίξεις σχετικά με την επιστολή του Γεώργιου Β' αναγνωρίζοντας μία προσπάθεια κατευνασμού της εσωτερικής πολιτικής έντασης, καθώς όπως σημειωνόταν, *‘Υπήρξαν επαναλαμβανόμενες αναφορές ότι οι Έλληνες πατριώτες που αντιτίθενται στην επιστροφή του βασιλιά Γεωργίου κατηγορούν τα Ηνωμένα Έθνη για ανειλικρίνεια ως προς τις αρχές του Ατλαντικού Χάρτη, υποστηρίζοντάς τον’.* Όμοια, οι εξελίξεις καταγράφονταν σε τηλεγραφήματα του πρακτορείου United Press που δημοσιεύονταν στις εφημερίδες *New York Times* και *Brooklyn Eagle*. Παράλληλα, ραδιοφωνικές εκπομπές, όπως του John Gunther στο *Blue Network* που αναφέρονταν στο θέμα, και σχολίαζε ότι η ανακοίνωση του Γεώργιου από το Κάιρο της αναστολής της επιστροφής σήμαινε ότι *‘[...]έχει πλέον συμφιλιωθεί με την απώλεια του θρόνου του. Διαφορετικά, θα προσπαθούσε τουλάχιστον να επιστρέψει προκειμένου να επηρεάσει το δημοψήφισμα που θα διεξαχθεί ως προς την οριστική επιστροφή του.’* Ο σχολιαστής θεωρούσε ότι ο παράγοντας που επηρέασε τις αποφάσεις του ήταν συνομιλίες του με τον Churchill στο Κάιρο, όπου συμπεραινόταν πως του δόθηκαν οδηγίες με σκοπό την αποφυγή της επιδείνωσης της πολιτικής κατάστασης.

Όμοια, εκφράζονταν και οι ραδιοφωνικοί παρουσιαστές William Shirer στο *Columbia Network*, Hans Jacob στο *Station WOV*, Radcliffe Hall στο *National Broadcasting System*, Bill Costello στο *Columbia System*, τόνιζαν ότι ο Γεώργιος Β' θα ανέβαλε την επιστροφή του ως την ετυμηγορία του ελληνικού λαού για το θέμα. Όμως, η εφημερίδα *Christian Science Monitor* σε ανταπόκριση της από το Λονδίνο, τόνιζε ότι ο Γεώργιος Β' *‘[...]θα εξετάσει εκ νέου το ζήτημα της επιστροφής του στον αγώνα των πολιτικών και στρατιωτικών συνθηκών της περιόδου’*, ενώ η

είδηση αναμεταδιδόταν από το δίκτυο WMCA, επικαλούμενο βρετανικές πηγές.

Η ελληνική πολιτική κρίση από τον ΒΕΣΜΑ στην Απελευθέρωση. Η περίοδος του πολέμου από το 1943 έως την απελευθέρωση, καθορίστηκε από την κρίση του ΒΕΣΜΑ ως μια διένεξη με πολιτικές και στρατιωτικές διαστάσεις, που κατάδειξε τα όρια της συναίνεσης μεταξύ του αστικού πολιτικού κόσμου και των δυνάμεων της αντίστασης. Το γεγονός της εκδηλούμενης εναντίωσης με πολιτικά ελατήρια, κυριότερα το πολιτειακό στα ελληνικά στρατεύματα της Μέσης Ανατολής, επίδρασε και στην κατεχόμενη Ελλάδα, ενώ είχε διεθνή αντίκτυπο και έδρασε καταλυτικά στην πρόσληψη του πολιτειακού από τους συμμάχους.

Το ξέσπασμα της κρίσης στην ελληνική κυβέρνηση εξορίας στην Μέση Ανατολή, ο κεντρικός ρόλος του ΒΕΣΜΑ και η πολιτική διασύνδεση με την κατεχόμενη Ελλάδα, αποτέλεσαν παράγοντες αυξημένου ενδιαφέροντος στην παρουσίαση και ανάλυση των εξελίξεων από τον αμερικανικό τύπο. Τον Απρίλιο του 1944 παρουσιάζονται οι πρώτες ανταποκρίσεις για τις μεταβολές στην ελληνική κυβέρνηση εξορίας, αλλά και την καταστολή της εξέγερσης στον ΒΕΣΜΑ, ενώ καταγράφεται κλιμακούμενα αυξανόμενο ενδιαφέρον με πολλαπλές δημοσιεύσεις, αναλύσεις και τοποθετήσεις Αμερικανών πολιτικών παραγόντων.

Μία από τις πρώτες προσεγγίσεις ήταν συνέντευξη του Παπανδρέου με τον Henry Gorrell στο ειδησεογραφικό πρακτορείο *United Press*, που δόθηκε πριν από την πρωθυπουργία του και εξέφραζε την αισιοδοξία του για την επίλυση της κρίσης και την αμερικανική υποστήριξη, δηλώνοντας ότι “Έχουμε εμπιστοσύνη στην Αμερική [...] και λαμβάνοντας υπόψη τις μεγάλες θυσίες μας, ζητάμε από την Αμερική να μας χορηγήσει προτεραιότητα στην ανασυγκρότηση του έθνους μας.”⁴⁰⁶ Τοποθετούταν λοιπόν ασαφώς σε σχέση με την κρίση που αντιμετώπιζε η χώρα, ήταν γενικόλογα προσηλωμένος στην μεταπολεμική ανοικοδόμηση. Βέβαια, η εστίαση στους σχεδιασμούς που αφορούσαν την μεταπολεμική περίοδο αποτελούσε σταθερό μοτίβο των πολιτικών του αστικού κόσμου.

Λίγες μέρες αργότερα στην ανταπόκριση του για το *Christian Science Monitor* ο William H. Stringer σχολίαζε ότι η εξέγερση του ΒΕΣΜΑ ανέφερε “να βλάψει σοβαρά τη συμβολή της Ελλάδας στη συμμαχική στρατιωτική υπόθεση”, ενώ θριαμβευτικά ανακοίνωνε την καταστολή της

⁴⁰⁶ Παπανδρέου Γ. σε συνέντευξη με τον Gorrell H. (16 Απριλίου 1944). Broadcast of interview with Papandreou to the Blue Network. *United Press of America*. Y.Δ.Ι.Α., K.Y., Φ. 13.1 (1944).

εξέγερσης από τις δυνάμεις του αντιναύρχου Βούλγαρη⁴⁰⁷. Ο ενθουσιώδης τόνος της ανταπόκρισης, δεν έμπαινε σε λεπτομέρειες για την πολιτική διάσταση της εξέγερσης και τα αιτήματα των εξεγερμένων, ενώ η ήττα των εξεγερμένων έμοιαζε σημαντική όσο μια στρατηγική νίκη απέναντι στον Άξονα. Παράλληλα, αποσιωπούταν ο ρόλος του βρετανικού παράγοντα. Σε νέα ανταπόκριση του τοποθετούταν ευμενώς στην ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Γ. Παπανδρέου μετά την παραίτηση Σ. Βενιζέλου, αναγνωρίζοντας την επίτευξη προόδου στην αποκλιμάκωση της πολιτικής έντασης στην κατεύθυνση της διεύρυνσης της αντιπροσωπευτικότητας της ελληνικής κυβέρνησης⁴⁰⁸.

Όμοια, αντιμετωπιζόταν ως θετική εξέλιξη η κυβερνητική μεταβολή και από τους *New York Times*, παραθέτοντας το μήνυμα του πρωθυπουργού Churchill προς τον Παπανδρέου.⁴⁰⁹ Σημειωνόταν, ότι η βρετανική στάση απέναντι στην Ελλάδα, αποτελούσε μάλλον ένδειξη για την συνολική στάση της Μ. Βρετανίας προς τις κατεχόμενες χώρες. Επιπροσθέτως, διευκρινιζόταν, ότι την επικοινωνία του Βρετανού πρωθυπουργού ακολούθησε σύσκεψη με τον Αμερικανό υφυπουργό εξωτερικών Stettinius, που "[...] σύμφωνα με το επίσημο ανακοινωθέν, «αποκάλυψε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό κοινών απόψεων» και προκάλεσε «μεγάλη ικανοποίηση» σε όλους - και πρέπει συνεπώς να θεωρηθεί ότι εκφράζει μια κοινή αγγλοαμερικανική πολιτική.”

Ο ενθουσιασμός κλιμακωνόταν με την προσδοκία, ότι η συνάντηση του Αμερικανού υφυπουργού εξωτερικών με τον Αμερικανό πρέσβη στην Μόσχα, Harriman και τον Robert Murphy, πολιτικό σύμβουλο του διοικητή των συμμαχικών δυνάμεων στην Μεσόγειο, θα πληροφορούσε τελικά και την σοβιετική πλευρά για την διαμορφούμενη πολιτική προς τις χώρες της περιοχής -Ελλάδα, Ιταλία, Γιουγκοσλαβία- διαμορφώνοντας συνθήκες συναίνεσης. Σκιαγραφούταν λοιπόν η εικόνα της συμμαχικής ενότητας, ως μια αλυσίδα μετακύλισης πολιτικών κατευθύνσεων της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής προς τις υπόλοιπες μεγάλες συμμαχικές δυνάμεις και κυριότερα σε βάρος των μικρότερων κατεχόμενων χωρών, που άλλωστε προέβαλαν και αντίσταση στην κατοχή. Στον ίδιο τόνο σημειωνόταν, ότι ο ανταποκριτής της εφημερίδας C.

⁴⁰⁷ Stringer H. W. (24 Απριλίου 1944). Politically inspired mutiny halted within Greek forces. *Christian Science Monitor*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, Φ. 13.1.

⁴⁰⁸ Stringer H. W. (28 Απριλίου 1944). New prime minister bolsters reconstructed Greek regime. *Christian Science Monitor*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 13.1 (1944).

⁴⁰⁹ (1 May 1944). Editorial. *New York Times*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 13.1 (1944). Όμοια, (27 Απριλίου 1944). *New York Times*, ανταπόκριση από το Κάιρο, πιθανότατα από τον C. L. Sulzberger, όπου παραλληλιζόταν η κατάσταση στην Ελλάδα με αυτή στην Γιουγκοσλαβία. Αναγνωριζόταν, ότι και στις δύο χώρες το πρόβλημα της μοναρχίας οδηγούσε σε κλιμάκωση. Επίσης, τονιζόταν η βρετανική στάση απέναντι στα κινήματα αντίστασης των παρτιζάνων στην Γιουγκοσλαβία και του Ε.Α.Μ. στην Ελλάδα.

L. Sulzberger είχε σχολιάσει την προηγούμενη μέρα, “[...]Η Αμερική, ενώ τηρούσε τον ατλαντικό χάρτη, άφησε το προβάδισμα στη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης πολιτικής στα Βαλκάνια και την ανατολική Μεσόγειο σε πολύ μεγάλο βαθμό στους Βρετανούς, οι οποίοι ενδιαφέρονται ζωτικότερα από εμάς για την περιοχή αυτή”. Βέβαια, παραβλεπόταν η διάσταση ανάμεσα στις αρχές πολιτικής αυτοδιάθεσης του Χάρτη του Ατλαντικού και στην αποικιακή υπακοή στα βρετανικά.

Συνεχίζοντας αναγνώριζε ομοιότητες ανάμεσα στις περιπτώσεις της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας και υποστήριζε ότι οι ελληνικές δυνάμεις αντίστασης είχαν όμοιες ελπίδες και σχέδια να λάβουν υποτίθεται ρωσική υποστήριξη, οργάνωσαν εξέγερση στον ΒΕΣΜΑ που κατεστάλη με βρετανική υποστήριξη. Συνεχίζοντας, αντιπαρέβαλε την ελληνική περίπτωση με το αμερικανικό και βρετανικό παράδειγμα επίλυσης εσωτερικών πολιτικών διαφορών με θεσμικά δημοκρατικούς όρους και αντιπροσωπευτικότητα, ενώ τόνιζε ότι αυτό ήταν μια συμπεριφορά που αναμενόταν να επιδείξουν οι Σύμμαχες χώρες στην κατεύθυνση και του μηνύματος του Βρετανού πρωθυπουργού προς την Ελλάδα. Καταλήγοντας ως απολογητής της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, παραδεχόμενος την απατηλή ενότητα των Μεγάλων συμμάχων, αλλά και τον δευτερεύοντα ή μάλλον ανύπαρκτο ρόλο των επιδιώξεων και προσδοκιών των κατεχόμενων λαών, η πολιτική διένεξη στην Μέση Ανατολή αποτελούσε απλά ένα ζήτημα συμμόρφωσης με μια γεωπολιτική ιδεολογική κατασκευή, που δεν σχετιζόταν αποκλειστικά με την αποτελεσματικότητα της πολεμικής προσπάθειας, αλλά με την γενικότερη άσκηση ελέγχου μεταπολεμικά από τις δυτικές δυνάμεις στην περιοχή. Σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι ο ανταποκριτής δεν ήταν ακόμα ενήμερος της βρετανικής στήριξης προς τον Τίτο.

Αντίθετα, την τεκμηριωμένη ανάλυση του για την κατάσταση στην Ελλάδα, την κρίση στην Μέση Ανατολή και την συμμαχική πολιτική, παρουσίαζε στην εφημερίδα *Boston Globe* αρθρογράφος με το ψευδώνυμο Uncle Dudley⁴¹⁰. Καταρχάς εκφραζόταν αγανάκτηση για την βρετανική λογοκρισία στην Μέση Ανατολή και ειδικότερα στο Κάιρο, ενώ αναφερόταν και διάβημα διαμαρτυρίας του ανταποκριτή της εφημερίδας *Chicago Daily News* Richard Mowrer, στο οποίο ανέφερε ότι “Δεν μας επιτρέπεται να σας στείλουμε τα γεγονότα της ελληνικής κατάστασης όπως τα βρίσκουμε, ούτε να ερμηνεύσουμε την υπόθεση όπως την αντιλαμβανόμαστε, εκτός αν οι ιστορίες μας αντικατοπτρίζουν την επίσημη πολιτική”. Ο αρθρογράφος επιβεβαίωνε αυτές τις συνθήκες τονίζοντας ότι από την αρχή του πολέμου η λογοκρισία λειτουργούσε ασφυκτικά με σκοπό την παρεμπόδιση της πολιτικής κριτικής. Στην περίπτωση της Ελλάδας

⁴¹⁰ Uncle Dudley (5 May 1944). The man who would be king. *Boston Globe*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 13.1 (1944).

επισήμαινε την προσήλωση της βρετανικής κυβέρνησης “*[...]να διατηρήσει τον βασιλιά Γεώργιο της Ελλάδας και να τον επαναφέρει στον θρόνο της Αθήνας είτε τον θέλουν οι Έλληνες είτε όχι*”. Σε αυτό το πλαίσιο τοποθέτησε την κρίση του ΒΕΣΜΑ, αναγνωρίζοντας την προσπάθεια του Γεωργίου Β' να δημιουργήσει ‘*νεοφασιστικές*’ δομές στο στρατό, ενώ σχολίασε ότι “*[...]επιδεικνύεται ανοιχτά αυτή η συνεχιζόμενη συμπάθεια προς τη φασιστική άποψη*”.

Προσεγγίζοντας την ιστορία του ανεπιθύμητου μονάρχη, σκιαγραφούταν η πολιτική αποτυχία, ο αυταρχισμός και η εμπλοκή σε παράνομες, αντισυνταγματικές και αντιδημοκρατικές ενέργειες, που ενορχηστρώνονταν από την βρετανική εξωτερική πολιτική με κυριότερα σημεία την παλινόρθωση του 1935 και την δικτατορία του Μεταξά. Όπως τονιζόταν, ο θάνατος του Μεταξά και ο πόλεμος δεν έβαλαν τέλος στην εξουσία του Γεωργίου Β':

“*[...]Με την υποστήριξη του Λονδίνου, αυτός και η κλίκα του έθεσαν σε εφαρμογή στρατηγικές που αποσκοπούσαν στο να εξασφαλίσουν την επιστροφή του μετά τη νίκη στην Ελλάδα, είτε τον θέλει ο λαός είτε όχι. [...]Ο Γεώργιος επιδιώκει να σχηματίσει μια «παράταξη δύναμης» για να εξασφαλίσει την αποκατάσταση και τη δικτατορία του. Μήπως ο λογοκριτής στο Κάιρο προσπαθεί να τον βοηθήσει;*”.

Καταδεικνυόταν λοιπόν ότι στήριξη του Γεωργίου Β' από την εφαρμοζόμενη βρετανική εξωτερική πολιτική, στρέφονταν ενάντια στον πυρήνα των συμμαχικών αξιών. Μάλιστα, κατηγορούσε την Βρετανία για την υπονόμευση των πολιτικών προσδοκιών ενός αγωνιζόμενου λαού και την υποστήριξη ενός μονάρχη με φασιστική ιδεολογία. Συνολικά, καταδικαζόταν η λογοκρισία ως μέσο άσκησης καταπιεστικής και παρεμβατικής εξωτερικής πολιτικής από την Βρετανία, ενώ προκαλούσε την αμερικανική εξωτερική πολιτική να διαλέξει πλευρά πολιτικά.

Κοινά σημεία παρουσίαζε η τοποθέτηση του Andre Visson, στην εφημερίδα *Washington Post*⁴¹¹, που θεωρούσε την πολιτική αστάθεια και την εξέγερση του ΒΕΣΜΑ, ως αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας πολιτικής διένεξης, η οποία όχι μόνο δεν αναγνωριζόταν δημόσια αλλά λογοκρινόταν από τις βρετανικές αρχές στο Κάιρο, προκαλώντας την αντίδραση Βρετανών και Αμερικανών ανταποκριτών. Προσεγγίζοντας το πρόβλημα, εστίαζε στην βρετανική στρατηγική επιλογή της στήριξης της ελληνικής μοναρχίας και την προβληματική εσωτερική πολιτική κατάσταση της Ελλάδας προπολεμικά. Μάλιστα, σημείωνε την δυσaráσκεια των ελληνικών μοναρχικών πολιτικών δυνάμεων στην Αίγυπτο προς τις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες, θεωρώντας ότι παρείχαν στήριξη σε κομμουνιστικές αντιστασιακές ομάδες -δηλαδή το Ε.Α.Μ.-,

⁴¹¹ Andre Visson (7 May 1944). Greek kaleidoscope. *Washington Post*. ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944).

σε παραβίαση της επίσημης διπλωματικής γραμμής του βρετανικού υπουργείου εξωτερικών.

Διαμορφωνόταν λοιπόν ένα δίπολο στην άσκηση της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, που εκπροσωπούταν σύμφωνα με τον ανταποκριτή από το υπουργείο εξωτερικών που ακολουθούσε συντηρητικές και φιλομοναρχικές επιδιώξεις και από τις μυστικές υπηρεσίες στην αντίθετη κατεύθυνση. Αυτή η διχοτόμηση θεωρούσε, ότι αντιστοιχούσε στην ελληνική εσωτερική πολιτική διαμάχη, την οποία και όξυνε και προκαλούσε μεγαλύτερη σύγκρουση. Επιπροσθέτως, το Ε.Α.Μ. σκιαγραφούταν σαν μια οργάνωση που μετατράπηκε από λαϊκό μετωπική σε κομμουνιστική, οπότε και η βρετανική στήριξη προοριζόταν για το προηγούμενο μοντέλο. Αναφερόμενος στην εξέγερση του στρατού στην Μέση Ανατολή, τόνιζε τα σαφή πολιτικά κίνητρα του και την σύνδεση της κρίσης με την βρετανική εξωτερική πολιτική. Στις ρίζες της κρίσης, βρίσκονταν αντιμοναρχικά κίνητρα και τόνιζε ότι ο ΒΕΣΜΑ αποτελούταν κυριότερα από μορφωμένο ανθρώπινο δυναμικό προερχόμενο σε πολλές περιπτώσεις από εκτός συνόρων ελληνικές κοινότητες, που είχαν επαφές με την Μεγάλη Βρετανία.

Ταυτόχρονα, σημειώνονταν οι οργανωτικές δυσλειτουργίες του, όπως η αναγνωριζόμενη πληθώρα αξιωματικών. Προσεγγίζοντας τις συντελούμενες πολιτικές μεταβολές τόνιζε τις διαφορετικές καταβολές και τον κατακερματισμό των πολιτικών δυνάμεων με αφορμή την μετάβαση από την επιλογή πολιτικών προσώπων για την πρωθυπουργία προερχόμενων από τις ευρισκόμενες στην εξορία πολιτικές δυνάμεις, όπως ο Τσουδερός και ο Σ. Βενιζέλος, στον Γ. Παπανδρέου, που προερχόταν από την παράνομη αντίσταση στην κατεχόμενη Ελλάδα, χωρίς όμως ταυτόχρονα να αποτελεί αντιπροσωπευτική πολιτική επιλογή. Καταλήγοντας, τόνιζε την ελληνική δυσaráσκεια για το σχόλιο του Roosevelt για την επάνοδο της Ελλάδας στο συμμαχικό στρατόπεδο και σημείωνε το τηλεγράφημα ελληνοαμερικανικών συλλόγων την 2^η Μαΐου 1944 προς τον Roosevelt, όπου τονιζόταν η αμετάβλητη συστράτευση στον συμμαχικό αγώνα.

Στα γεγονότα τοποθετούταν και ο ραδιοφωνικός παρουσιαστής Cendric Foster, που παρακολουθούσε τα γεγονότα στην Ελλάδα και οι τακτικές του ραδιοφωνικές αναφορές καταγράφονταν ως απομαγνητοφωνημένο κείμενο από το ελληνικό γραφείο πληροφοριών - Τύπου- στην Νέα Υόρκη. Διακρινόμενος για την ρητορική επιθετικότητα και υπερβολή στην προσέγγιση, ενώ στα θέματα που αφορούσαν την Ελλάδα.

Στην εκπομπή της 14ης Απριλίου 1944, με τίτλο *‘Πολιτική κοροϊδία σπρώχνει την Ελλάδα στην Ρωσία’*, μέσα από μία ιστορική διαδρομή που αναφερόταν αφενός στο αντιδημοκρατικό παρελθόν της μοναρχίας, την δικτατορία του Μεταξά -που χαρακτήριζε *‘καλοπροαίρετη*

δικτατορία”-, την καταστολή και την καταπίεση, αφετέρου, στην επίτευξη ενότητας από τον ελληνικό λαό εν όψει του εθνικού κινδύνου⁴¹². Δίνοντας υπέρμετρη έμφαση στις συνέπειες του τορπιλισμού του θωρηκτού «Ελλη» την 15^η Αυγούστου 1940, σχολίαζε ότι *“[...]ο άνθρωπος που έδωσε τη διαταγή να τορπιλίσει το υποβρύχιο έχασε τον πόλεμο για τις δυνάμεις του Άξονα.”* Τα σχόλια στόχευαν στον έπαινο του ελληνικού ηρωισμού, καταλήγοντας σε στερεότυπες υπερβολές. Η ελληνική άμυνα και αντίσταση στην επίθεση των ιταλικών και γερμανικών δυνάμεων, σχολιαζόταν ως υποδειγματική και αποτελούσε θεματική γέφυρα για τα επίκαιρα γεγονότα: *“Ο εξαγριωμένος ελληνικός λαός θα πολεμούσε μια ηγεσία που θα έφερνε αυτό το έθνος στη μάχη εναντίον του κοινού εχθρού. Οι εσωτερικές διαμάχες θα μπορούσαν να περιμένουν για αργότερα [...]”*. Φυσικά, υπενθυμιζόταν η συμβολή και οι βαριές απώλειες της Ελλάδας συμβάλλοντας την ανασύνταξη των συμμαχικών δυνάμεων και την νίκη. Αναφερόμενος στην αντίσταση σημείωνε:

“Τα στοιχεία μέσα στην Ελλάδα που αποτελούν τη ραχοκοκαλιά και τον πυρήνα της αντίστασης στους Γερμανούς θέλουν να οικοδομήσουν μια Ελλάδα που θα φτιάξουν οι ίδιοι πάνω στα ερείπια του παρόντος και δεν επιδιώκουν την κυβερνητική εξουσία αλλά την εκπροσώπηση στην ελληνική κυβέρνηση της εξορίας, και στη μελλοντική κυβέρνηση απαιτούν συμμετοχή.”

Αξιοσημείωτο είναι, ότι δεν κατονομάζει τις οργανώσεις αντίστασης, αλλά επιχειρεί την αναγνώριση τους ως ένα ενιαίο σώμα, τονίζοντας την διάσταση μεταξύ κατεχόμενης Ελλάδας και κυβέρνησης εξορίας. Έτσι, η παρούσα κατάσταση γινόταν κατανοητή με πολιτικούς όρους, καταδεικνύοντας την αντίστοιχη μέθοδο επίλυσης. Όμως, η στάση της βρετανικής κυβέρνησης χαρακτηριζόταν ως προβληματική και αντιφατική, θεωρώντας ότι η βρετανική κυβέρνηση ήταν αφοσιωμένη στην στήριξη του Γεωργίου Β' ως φιλικής πολιτικής προσωπικότητας και οι βρετανικές μυστικές υπηρεσίες στήριζαν την αντίσταση. Σχετικά σχολίαζε ότι *“Αυτός ο στρατός αντιπροσωπεύει τους ανθρώπους που έχουν ακόμα τη δύναμη να αντισταθούν στους Ούνους. Αυτός ο στρατός μάχεται για τον ίδιο σκοπό με τους Βρετανούς.”*

Έχοντας τοποθετήσει την αντίσταση ως μια ενιαία δύναμη στο επίπεδο των συμμαχικών στρατευμάτων και αναγνωρίζοντας τον δίκαιο χαρακτήρα της πολιτικής της στόχευσης, προσεγγιζόταν η κρίση στην Μέση Ανατολή: *“Η ανταρσία στον ελληνικό στόλο ήταν μια άμεση αντανάκλαση των συναισθημάτων στην πατρίδα της Ελλάδας, των συναισθημάτων πολλών χιλιάδων*

⁴¹² Foster C. (14 May 1944). Radio broadcast. *WOR and Mutual Network*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.13.1 (1944).

Σχετικά με την δικτατορία Μεταξά ως δομικό στοιχείο των ελληνικών πολιτικών προβλημάτων τα χρόνια του πολέμου, βλέπε και Hondros, J. L. *Occupation and resistance: The Greek agony, 1941–1944*. (New York: Pella Publishing, 1983), pp. 23-28.

που διέφυγαν από την Ελλάδα για να υπηρετήσουν σε έναν ελληνικό στρατό που συγκεντρώθηκε στην Αίγυπτο”. Επομένως, η εξέγερση ήταν κατά κύριο λόγο κατανοητή στα πλαίσια μιας πολιτικής διαπάλης και όχι ως ένα ζήτημα πειθαρχίας, που καταδικαζόταν για τις συνέπειες που προκαλούσε. Όμως, εκφράζονταν ενστάσεις για την πολιτική της ταυτότητα, διερωτώμενος:

‘‘Ποια λογική θα χαρακτήριζε τους Έλληνες πατριώτες και φιλελεύθερους στην Ελλάδα και εκτός Ελλάδας, στο στρατό και εκτός στρατού, [...] ως κομμουνιστές; Κανένας λαός στον κόσμο δεν είναι τόσο ατομικιστής όσο ο ελληνικός λαός και αν ποτέ έρθει ο κομμουνισμός στην Ελλάδα θα είναι το άμεσο αποτέλεσμα της πολιτικής που απέκλεισε τους φιλελεύθερους από τη συμμετοχή στο κυβερνητικό συμβούλιο’’.

Δηλαδή, η υπεράσπιση της ελληνικής αντίστασης, ακόμα και η υπεράσπιση του κινήματος στην Μέση Ανατολή ήταν εφικτή στο βαθμό, που διαχωριζόταν από κομμουνιστικές επιρροές και εγγραφόταν στα πλαίσια του προσλαμβανόμενου ως πολιτικού φιλελευθερισμού, άρα εγγύτερα στην αμερικανική πολιτική και πολιτιστική ταυτότητα και όχι σε αυτή της σύμμαχης Ε.Σ.Σ.Δ. Επομένως, η στήριξη στην αντίσταση προερχόταν από την διαμόρφωση μιας ιδεολογίας αποκλεισμού και εξαίρεσης του ‘‘Άλλου’’, που στην παρούσα περίπτωση η στάση αυτή κατευθυνόταν προς μία από τις κυριότερες σύμμαχες χώρες.

Καταλήγοντας, εγκαλούσε την βρετανική κυβέρνηση για την αντιφατικότητα της και για το γεγονός ότι ασκούσε μια πολιτική που οδηγούσε στην επικράτηση του κομμουνισμού. Χαρακτήριζε μάλιστα αυτή την πολιτική ως

‘‘[...]μια πολιτική κοροϊδία που στρέφεται εναντίον του ελληνικού λαού είναι πρώτα απ' όλα μια παραβίαση των τάφων εκείνων που πέθαναν για να ζήσουμε εμείς και δεύτερον η πολιτική εναντίον των Ελλήνων θα αναγκάσει τον ελληνικό λαό, είτε το επιθυμεί είτε όχι [...] κατευθείαν στην ιδεολογική αγκαλιά της Σοβιετικής Ένωσης’’.

Επομένως, ο C. Foster, θεωρώντας δεδομένο τον ενδοσυμμαχικό ανταγωνισμό εστίαζε στο πρόταγμα της απομόνωσης του κομμουνισμού και της Ε.Σ.Σ.Δ. ως φορέα κινδύνου.

Σημαντική ήταν η τοποθέτηση του S. Welles, που εξέφραζε συγκροτημένα την άποψη του μέσα από τις σελίδες του αμερικανικού Τύπου μετά την αποχώρηση του από το State Department, τοποθετούμενος στο ζήτημα της διασυμμαχικής συνεργασίας και των αυξανόμενων ανταγωνισμών⁴¹³. Οι δηλώσεις του τον Μάιο του 1944 εν μέσω της κρίσης του ΒΕΣΜΑ,

⁴¹³ Welles S. (17 May 1944). Welles sees post war danger in east Europe. Says Allies failure to adopt joint stand on Polish, Greek, Yugoslav issues now will hamper restoration of peace time stability. *Washington Post*. ΥΔΙΑ, Κ.Υ, Φ. 47.5 (1944).

περιέγραφαν την κυβερνητική αστάθεια και την διαδοχή βραχύβιων πρωθυπουργών, καταλήγοντας στην πρόβλεψη, ότι στην Ελλάδα και στην Γιουγκοσλαβία δεν θα κατευθύνονταν σε πολιτική ομαλοποίηση και ενότητα των πολιτικών δυνάμεων ενόψει της απελευθέρωσης.

Μάλιστα, τόνιζε ότι οι δεδομένες συνθήκες καθιστούσαν δυνητικά δυσχερέστερη την μεταβίβαση της εξουσίας από τις συμμαχικές στρατιωτικές δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών, οι οποίες θα απελευθέρωναν και θα έλεγχαν τις απελευθερούμενες χώρες προς τις τοπικές πολιτικές αρχές. Σαφέστατα, σε αυτό το σενάριο δεν λαμβανόταν υπόψιν η απελευθέρωση χωρών με δυνάμεις της αντίστασης, άρα και το ζήτημα της αυτοκυβέρνησης των απελευθερούμενων λαών χωρίς μεσοδιαστήματα. Στο ίδιο ζήτημα και συνεχίζοντας να μην αναγνωρίζεται η πολιτική αυτοδιάθεση των μελλοντικά απελευθερούμενων λαών, επικαλούνταν τα παραδείγματα των συμμαχικών ηγετών, ως φιγούρες επιβολής ελέγχου στους απείθαρχους λαούς και τις πολιτικές τους δυνάμεις, αναφέροντας σχετικές προσπάθειες και την περίπτωση του Αμερικανού προέδρου: *‘‘Περιστασιακά, ο πρόεδρος Ρούσβελτ καλείται επειγόντως να απευθύνει μια νουθεσία, όπως έκανε πρόσφατα στις ελληνικές παρατάξεις.’’*

Καταλήγοντας, σημείωνε ότι δεν ήταν αρκετή η παρέμβαση μίας μόνο δύναμης, αλλά μπροστά σε αυτά τα φαινόμενα, χρειαζόταν η συντονισμένη συμμαχική προσπάθεια και η λειτουργία ενός ενιαίου οργανισμού, που θα καθόριζε την διευθέτηση της τάξης στην μεταπολεμική Ευρώπη. Στην ανάλυση του Welles κυριαρχούσε η εστίαση στην διαμόρφωση των συσχετισμών επιρροής των συμμαχικών δυνάμεων στην μεταπολεμική Ευρώπη, θεωρώντας δεδομένη την αυξημένη Σοβιετική επιρροή στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης -Τσεχοσλοβακία, την Ουγγαρία, την Ρουμανία και την Βουλγαρία-, ενώ κεντρικό ερώτημα ήταν η κατά την άποψη του η εξασφάλιση ελέγχου σε Πολωνία, Γιουγκοσλαβία και Ελλάδα, που θεωρούσε ότι αποτελούσαν όμοιες περιπτώσεις. Αναγνωρίζοντας ως κεντρικό στοιχείο του προβλήματος, παρόλο που δεν αναφερόταν ρητά, την σοβιετική επιρροή, το πραγματικό ερώτημα που υπαινίχθηκε ήταν πως αυτή θα αποτραπεί. Σχετικά με την Ελλάδα περιγραφόταν λεπτομερώς η κρίση της Μέσης Ανατολής ως μια κυβερνητική κρίση, η οποία προέκυψε κατόπιν πιέσεων των δυνάμεων της αντίστασης προς την κυβέρνηση εξορίας. Επίσης, αποσιωπούσαν τα γεγονότα του κινήματος του ΒΕΣΜΑ και της καταστολής του, παρουσιάζοντας μονόπλευρα το ζήτημα και παραβλεπόταν την εικόνα του πολιτικού κατακερματισμού λόγω των συσσωρευμένων αντιφάσεων, που είχαν τις ρίζες τους στην προπολεμική περίοδο.

Συνολικά στον αμερικανικό τύπο σχετικά με την κρίση του ΒΕΣΜΑ, καταγραφόταν η

εκπροσώπηση στον αμερικανικό τύπο τάσεων τόσο συναίνεσης με την ακολουθούμενη βρετανική και αμερικανική εξωτερική πολιτικής, αλλά και κριτικές τοποθετήσεις διαφωνίας. Στις αρχές Ιουνίου καταγράφεται η γενικότερη ικανοποίηση στον τύπο για την εξομάλυνση της ελληνικής πολιτικής κατάστασης, με άρθρα που επαινούν τις προσπάθειες για επίτευξη εθνικής ενότητας.⁴¹⁴ Ενδεικτικό είναι δημοσίευμα της εφημερίδας *New York Sun*, στο οποίο αναφερόταν η επίτευξη ενότητας στην Ελλάδα υπό την ηγεσία του Γ. Παπανδρέου, ενώ ταυτόχρονα ο Έλληνας πρωθυπουργός γινόταν το επίκεντρο επαίνων για τον πολιτικό του χαρακτήρα και τις θέσεις του, εκφράζοντας θαυμασμό και αισιοδοξία:

*‘Στον ηγέτη του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Παπανδρέου αυτή η κυβέρνηση δυσανασχετεί με έναν άνθρωπο που είναι τώρα και σεβαστός έξω από τη χώρα του, αν στη δόξα της Ελλάδας της μακροχρόνιας αντίστασης στην τυραννία προστεθεί η δόξα της ειλικρινούς πατριωτικής ένωσης. Μεγάλα πολλά λάθη των τελευταίων ετών θα είναι σε καλό δρόμο προς την επανόρθωση’*⁴¹⁵.

Μετά την καταστολή της εξέγερση στον ΒΕΣΜΑ, δημοσιεύτηκε μια από τις ελάχιστες ανταποκρίσεις για τις δυνάμεις της αντίστασης από την κατεχόμενη Ελλάδα. Αναμφίβολα, η πρόσληψη της αντίστασης, των ανταρτών και των κατεχόμενων πληθυσμών των συμμαχικών χωρών, ασκούσε ιδιαίτερη έλξη στον τύπο των συμμαχικών χωρών. Το αποτέλεσμα ήταν αφενός η προσέγγιση και απεικόνιση, με οπτικά μέσα και με ανταποκρίσεις των πραγματικών συνθηκών στο πεδίο, αλλά και η διαμεσολάβηση των παρατηρούμενων γεγονότων και δεδομένων από τις ήδη διαμορφωμένες απόψεις των ανταποκριτών και φωτογράφων για τα όσα αναμέναν να δουν.

Ο ανταρτοπόλεμος και η ζωή στα βουνά, ήταν μια εμπειρία πολιτιστικά πρωτόγνωρη για τα αμερικανικά δεδομένα, καταλήγοντας να δίνεται έμφαση σε απατηλές εντυπώσεις. Όμως, το αμερικανικό περιοδικό *Look*, οι φωτογραφικές απεικονίσεις της κατεχόμενης Ελλάδας, έρχονταν σε διάσταση με το περιεχόμενο του κειμένου της ανταπόκρισης, που δημοσιευόταν στο άρθρο *‘Μέσα στην κατεχόμενη Ελλάδα’*, από τον ανταποκριτή Donald Grant⁴¹⁶.

Ο ανταποκριτής περιέγραφε την εμπειρία του στην κατεχόμενη Ελλάδα περισσότερο σαν μια παράδοση περιπέτεια γεμάτη στιγμιότυπα δράσης, ανατροπής και απροσδόκητων δραματικών

⁴¹⁴ Lely, ελληνικό γραφείο πληροφοριών Νέας Υόρκης προς το Υφυπουργείο Τύπου, 8 Ιουνίου 1944, Editorial των *New York Times* και *New York Sun*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 13.1 (1944).

⁴¹⁵ Editorial, Unity among Greeks. *New York Sun*. Σε *τηλεγράφημα του Λέλη*, Γενικό προξενείο Νέας Υόρκης προς Παπανδρέου, Κάιρο, 8 June 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

⁴¹⁶ Grant D. (27 June 1944). Inside occupied Greece – Look correspondent, first to go behind German lines there, tells of living with guerrillas – men who hide by day and raid by night. *Look*. Βρέθηκε στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944). Επίσης, Gervasi Fr. (11 November 1944). Greece was ready. *Collier's*. Βρέθηκε στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.12 (1945), όπου εκφράζεται διαφορετική οπτική.

εξελίξεων. Ο θάνατος Γερμανών στρατιωτών και το κυνήγι για την αιχμαλωσία του εκπαιδευμένου σκύλου της Γκεστάπο, η πείνα των κατακτημένων αμάχων και η προσφορά φαγητού από Βρετανούς και Έλληνες στρατιώτες, η διάσωση νεαρών κοριτσιών από γερμανικά πορνεία με την παρέμβαση -πάλι- βρετανικής περιπόλου, οι τολμηρές προσπάθειες Ελλήνων στρατιωτών να ξεγελάσουν γερμανικές φρουρές. Όλα προσεγγίζονταν περισσότερο φευγαλέα και μάλλον χωρίς βάθος και όλα είχαν την αφετηρία τους στο Κάιρο, όπου ο ανταποκριτής απεικόνιζε με έμφαση στον κοσμοπολιτισμό, την πολυτελή νυχτερινή ζωή, τον τυχοδιωκτισμό και την κατασκοπευτική ίντριγκα. Οι αναφερόμενες επαφές του με στελέχη των αμερικανικών και βρετανικών μυστικών υπηρεσιών, όπως με Έλληνες ναυτικούς περιορίζονταν σε επιφανειακές και στερεότυπες παρατηρήσεις για τον τρόπο συμπεριφοράς και διασκέδασης τους.

Από τις επαφές του με τους Έλληνες στο Κάιρο, συμπεράινε, ότι *“Οι Έλληνες ήταν -ένανς άγριος, αλλοπρόσαλλος, γενναίος λαός. Συχνά πολεμούσαν μεταξύ τους. Αλλά πάντα πολεμούσαν τους Γερμανούς - με πικρή αγανάκτηση, με κλεμμένα γερμανικά όπλα, με αεροπλάνα, υποβρύχια, κανονιοφόρους, αντιτορπιλικά, ακόμα και καϊκια.”* Διακατεχόμενος από τις εμφιασμένες στερεότυπες αντιλήψεις του για τους Έλληνες, τις διάνθιζε με το ηρωϊκό ιδεώδες και συνέχιζε την περιγραφή της περιπέτειας του καταλήγοντας στο πρώτο μέρος της ανταπόκρισης του: *“Το φρούριο της Ευρώπης βρισκόταν μπροστά μας. Κι εμείς εισβάλλαμε σ' αυτό το φρούριο με ένα καμάκι”*. Η προσήλωση του στην σκανδαλιστική ζωή του Καΐρου, μεταξύ πολεμικού πυρετού και ξέφρενης διασκέδασης, είχαν ως αποτέλεσμα την σύμπτυξη δύο παράταιρων ενοτήτων σε μια δημοσίευση.

Το φωτογραφικό υλικό απεικόνιζε αντάρτες άλλους ρακένδυτους, άλλους με κομμάτια παραδοσιακών στολών, οπλισμένων με τουφέκια, με τα φυσεκλίκια τους -κάποιοι με περισσότερα από όσα θα ήταν λογικά αναμενόμενο-, κατά μόνας, σε δυάδα, σε ομάδες. Έμοιαζαν περισσότερο να έχουν τοποθετηθεί σε μια ακριβή θέση σε αναμονή της φωτογράφισης, ενώ η λεζάντα ανέφερε *“Οι Γερμανοί κρατούν τις πόλεις - άνδρες σαν αυτούς κυβερνούν τα βουνά”*. Σε άλλη αναφερόταν *“Κοντινό πλάνο τυπικών Ελλήνων πολεμιστών. Ανήκουν στην αντάρτικη οργάνωση που ονομάζεται «Αντάρτες»”*. Το έργο τους αποτυπωνόταν σε μία φωτογραφία μίας κατεστραμμένης γέφυρας, άγνωστης τοποθεσίας ή λοιπόν στοιχείων, όπου αναφερόταν τηλεγραφικά -σε μια πιθανή απόπειρα υπογράμμισης του αποφασιστικού χαρακτήρα των Ελλήνων-: *“Οι Έλληνες έχτισαν αυτή τη γέφυρα. Οι Γερμανοί την χρειάζονταν. Οι Έλληνες την κατέστρεψαν”*. Ήταν όμως προβληματικό καθώς αντιμετωπίζονταν οι αντάρτες ως ένα τυπικά προσδιορισμένο χαρακτηριστικό παράδειγμα, ένα αρχέτυπο Έλληνα παρτιζάνου, ενώ λόγω της ταυτολογίας δεν γίνεται γνωστό σε ποια

οργάνωση ανήκαν. Ακόμα, δεν αναφέρονταν γνωστές αντιστασιακές οργανώσεις, οπότε κατέληγε να είναι αδύνατο να γίνει αντιληπτό που βρέθηκε και ποιους συνάντησε ο ανταποκριτής. Η ζωή των χωρικών αποτυπωνόταν αναγκαστικά με περισσότερη σοβαρότητα, αναφέροντας την φυγή των οικογενειών των ανταρτών στα βουνά, και τις συνέπειες για τους κατοίκους των χωριών που κάηκαν από τους Γερμανούς, παραβλέποντας, ότι συνήθως η καταστροφή του χωριού από τα ναζιστικά στρατεύματα, ήταν ολοκληρωτική, χωριό και κάτοικοι στις στάχτες⁴¹⁷.

Παράλληλα, στην Μέση Ανατολή, μετά την καταστολή της κρίσης στον ΒΕΣΜΑ και την σύναψη της συμφωνίας του Λιβάνου για την συγκρότηση κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, ξέσπασε νέα πολιτική κρίση το καλοκαίρι του 1944 ως συνέπεια της ελλιπούς εφαρμογής της συμφωνίας του Λιβάνου από πλευράς της ελληνικής κυβέρνησης Εξορίας και του Γ. Παπανδρέου, ενώ ήταν σε ισχύ μία πολιτική συμφωνία και εκκρεμούσε το ζήτημα της συγκρότησης κυβέρνησης εθνικής ενότητας με την προβλεπόμενη συμμετοχή του Ε.Α.Μ..

Το ζήτημα καταγράφεται στον αμερικανικό τύπο και αναλυόταν σε άρθρο του ανταποκριτή Joseph G. Harrison, όπου αναγνωριζόταν παράλληλα η μεταβολή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής σε σχέση με τις συμμαχικές κατεχόμενες χώρες.⁴¹⁸ Όπως σημείωνε ο αρθρογράφος, παρατηρούταν η σταδιακή και μερική στροφή της τάσης στήριξης συντηρητικών πολιτικών δυνάμεων σε μια σειρά χωρών και σχολίαζε ότι οι Η.Π.Α. έδειχναν σημεία αναγνώρισης των κινήματων των συμμάχων χωρών ακολουθώντας πολιτική ουδετερότητας σε σχέση με τις επιμέρους αντιμαχόμενες παρατάξεις. Η μεταβολή αυτή αφορούσε κυρίως την Γαλλία, την Γιουγκοσλαβία, την Ελλάδα και δευτερευόντως την Ιταλία. Ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας, θεωρούσε ότι εξαιτίας της ευθυγράμμισης με την βρετανική εξωτερική πολιτική, οι Η.Π.Α. είχαν υποστηρίξει συντηρητικές πολιτικές επιλογές και προσωπικότητες, που στερούνταν οποιασδήποτε λαϊκής υποστήριξης. Μάλιστα είχαν τοποθετήσει διπλωμάτες που υποστηρίζαν απόλυτα την παλινόρθωση της μοναρχίας στην Γιουγκοσλαβία και την Ελλάδα. Μάλιστα, ο Harrison συμπέρανε, ότι συνολικά η αμερικανική στάση αποδείκνυε την άσκηση εξωτερικής πολιτικής μεροληπτικά υπέρ των συντηρητικών δυνάμεων.

Όμως, υπήρχαν και εσωτερικές διαιρέσεις στην αμερικανική διοίκηση, που συνυπολογίστηκαν και τελικά συνέβαλαν σε αυτή την αλλαγή στάσης. Από την μία πλευρά

⁴¹⁷ Σχετικά με την φωτογραφική τεκμηρίωση της αντίστασης βλέπε Μπαλάφας Κ. *Το αντάρτικο στην Ήπειρο*. (Αθήνα: Ποταμός, 1991). Μελετζής Σπ. *Με τους Αντάρτες στα βουνά*. (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 2002).

⁴¹⁸ Harrison G. J. (1 August 1944), Diplomatic shift to the left. *Christian Science Monitor*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 50.4 (1944).

βρισκόταν η συντηρητική πτέρυγα πολιτικών, αξιωματούχων και διπλωματών που τάσσονταν με την βρετανική εξωτερική πολιτική και από την άλλη πλευρά τα στελέχη υπηρεσιών όπως το Γραφείο πολεμικής πληροφόρησης –Office of War Information-, η Εξωτερική Οικονομική Διοίκηση -Foreign Economic Administration-, το Κέντρο Εφοδιασμού Μέσης Ανατολής -Middle East Supply Center-, που αντιτίθεντο στην πολιτική στήριξης της μοναρχίας σε αυτές τις χώρες με το σκεπτικό, ότι διακινδυνευόταν η μεταπολεμική αμερικανική επιρροή στην περιοχή.

Καταγραφόταν λοιπόν η διάσταση ανάμεσα σε αυτές τις δύο πτέρυγες, που εδραζόταν σε πολιτική βάση, αλλά μορφοποιούνταν κυρίως με βάση τις αρμοδιότητες των υπηρεσιών και την θέση τους στην κυβέρνηση ή δημόσια διοίκηση. Δηλαδή οι συντηρητικότερες τάσεις προέρχονταν από τις ανώτερες κυβερνητικές βαθμίδες, που έρχονταν σε επαφή με τους αντίστοιχους-συντηρητικούς κύκλους, μεταξύ των Βρετανών ομολόγων τους. Αντίθετα, τα στελέχη υπηρεσιών που η δραστηριότητα τους αφορούσε κυρίως τις αναφερόμενες χώρες και η εμπλοκή τους ήταν πιο άμεση, έρχονταν σε επαφή έστω και έμμεσα με την κατάσταση που επικρατούσε εκεί. Αναμενόμενη ήταν η παράληψη αναφορών στην στάση του Ο.Σ.Σ., που συνηγορούσε υπέρ μιας προοδευτικότερης εξωτερικής των Η.Π.Α., με δεδομένη την εμπόλεμη κατάσταση και τον προβληματικό χαρακτήρα δημόσιων αναφορών στην διάσταση απόψεων με το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών. Καταλήγοντας, ο Harrison αισιοδοξούσε για τις προοπτικές της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, θεωρώντας ότι η καταγραφόμενη στροφή εγγυούταν οφέλη για την μεταπολεμική αμερικανική επιρροή.

Στα πρόθυρα της Απελευθέρωσης το καλοκαίρι του 1944, η νέα πολιτική κρίση που αντιμετώπιζε η κυβέρνηση αφορούσε τις στρατιωτικές επιτυχίες της αντίστασης⁴¹⁹, τον δημόσιο λόγο και την προετοιμασία της ελληνικής κυβέρνησης για μετεγκατάσταση⁴²⁰, ενόψει της επικείμενης απελευθέρωσης, επανέρχονταν στο προσκήνιο και τις εδαφικές διεκδικήσεις⁴²¹.

⁴¹⁹ (22 September 1944). Greek patriots liberate railway town and port – Tito forces take Banja Luka 155 miles west of Belgrade. *New York Herald Tribune*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 50.4 (1944), 'Όπου αναφέρεται η απελευθέρωση της Λάρισας και του Μεσολογγίου, παράλληλα με τις επιτυχίες των παρτιζάνων στην Γιουγκοσλαβία. (23 September 1944). Report Greeks marching on Athens - Broadcast from Toulouse reports that Greek partisan march toward Athens. *New York Sun*.

⁴²⁰ (20 Σεπτεμβρίου 1944). Η έκκλησις του Έλληνα πρωθυπουργού του Ελληνικού γραφείου τύπου. *Ατλαντίς*. (20 Σεπτεμβρίου 1944). Απεσταλμένος στην Ελλάδα. *National Herald*. Όπου παρουσιάζεται συνοπτικά το διάγγελμα του πρωθυπουργού. (20 Σεπτεμβρίου 1944). Cabinet aides return to Greece. *New York Times*. *Ανταπόκριση του United Press*. Βρέθηκαν στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, Φ. 50.4 (1944).

⁴²¹ (23 Σεπτεμβρίου 1944). Greek demand Bulgaria cedes border lands – information says «freedom from fear» will satisfy annexation. *New York Herald Tribune*. (25 September 1944). Greece demands part of Albania – Bars independent Macedonia and insist Bulgarians get out of Thrace. *New York Herald Tribune*. Βρέθηκε στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

Ταυτόχρονα, με την αμφισβήτηση του έλεγχος των κατοχικών δυνάμεων από την λαϊκή αντίσταση, είχε ανοίξει ο διάλογος το μέλλον μετά την απόσυρση των γερμανικών δυνάμεων. Σε επίκαιρο άρθρο του ο Αμερικανός ανταποκριτής M. W. Fodor στην εφημερίδα *Chicago Sun*, προσέγγιζε τις κρισιμότερες όψεις του θέματος, θέτοντας το ερώτημα εάν φορέας της απελευθέρωσης θα ήταν οι δυνάμεις της αντίστασης ή οι συμμαχικές δυνάμεις. Όπως παρατηρούσε, *“Οι Έλληνες αντάρτες κάνουν εκπληκτικά καλή δουλειά. Το μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου έχει εκκενωθεί από τους Γερμανούς και τα στρατεύματα των Κουίσλινγκ.”*⁴²²

Οι νίκες των ανταρτών και ο έλεγχος τμημάτων της χώρας, καταδείκνυε την στρατηγική νίκη των αντάρτικων δυνάμεων που απελευθέρωνε την χώρα, ανοίγοντας την συζήτηση για την πλήρη απόσυρση των κατοχικών στρατευμάτων. Όμως, οι παρτιζάνικες δυνάμεις των υπολοίπων βαλκανικών χωρών, εμποδίζαν μια γρήγορη υποχώρηση και προκύπταν δίλημμα, εάν προτιμότερο να παραδοθούν στους αντάρτες, ειδικά στην περιοχή της Αθήνας, ή αν υπήρχε η *“ελπίδα”* για τους Γερμανούς της συμμαχικής επέμβασης στην Ελλάδα και της παράδοσης τους στις συμμαχικές δυνάμεις. Ακόμα, προβληματιζόταν για την πιθανή συμπεριφορά των ανταρτών στους αιχμαλώτους, καταλήγοντας στην συνηγορία υπέρ της παρουσίας συμμαχικών στρατευμάτων: *“Οι Παρτιζάνοι, των οποίων τα χωριά κήκαν, τα σπίτια τους λεηλατήθηκαν και οι συγγενείς τους κακοποιήθηκαν ή βασανίστηκαν, είναι απίθανο να δώσουν συγχωροχάρτι”*.

Ακόμα θεωρούσε ότι τα συμμαχικά στρατεύματα θα ήταν αναγκαία για την διασφάλιση της τάξης, τουλάχιστον κατά την επιθυμία των δεξιών δυνάμεων, όπως τονιζόταν. Αντίθετα, η αριστερά επιχειρηματολογούσε ότι οι αντάρτες είχαν επαρκείς δυνάμεις για αυτό τον σκοπό. Στην πραγματικότητα, η αντικειμενική κρίση του ανταποκριτή, έθετε το ζήτημα, ότι στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια γενικότερα, ήταν πολύ αργά για να συμμαχικές απελευθερωτικές επιχειρήσεις, αφού οι ίδιοι οι λαοί είχαν καταφέρει με τις δικές τους δυνάμεις να απελευθερωθούν και να γίνουν τα αντάρτικα τους φόβητρο για τις κατοχικές δυνάμεις. Η συμμαχική παρουσία αν ήταν για κάποιο λόγο απαραίτητη, θα ήταν μόνο για την επιβολή μιας τάξης, που ταυτιζόταν με τις ανάγκες των συντηρητικότερων τμημάτων του ελληνικού λαού.

Παράλληλα, ο Fodor προσέγγιζε σε άρθρο του την τρέχουσα οικονομική κατάσταση της Ελλάδας, συμπεραίνοντας ότι βρισκόταν σε τραγική οικονομική κατάσταση, έχοντας μακρά

⁴²² Fodor, M. W. (26 September 1944). Greek Partisans forcing Nazis, Quislings to Retreat – Question arises if Guerrillas need aid of Allies; Germans afraid to surrender. *The Chicago Sun*. Βρέθηκε στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

παράδοση οικονομικής δυσπραγίας και έλλειψης υποδομών, ήταν πλέον καθημαγμένη από τον πόλεμο, τις καταστροφές, την πείνα και τις επιδημίες. Αποδίδοντας την επικρατούσα ατμόσφαιρα, σημείωνε ότι *‘‘Η αγαλλίαση στην καρδιά κάθε Έλληνα την παραμονή της απελευθέρωσης της πατρίδας του συνοδεύεται από ορισμένους φόβους για το μέλλον. Καμία χώρα στην Ευρώπη δεν έχει υποφέρει τόσο πολύ όσο η Ελλάδα από τον εισβολέα’’*.⁴²³ Απαριθμώντας τις καταστροφές, σημείωνε την καταστροφή 700 έως 1.000 χωριών κατά την ναζιστική κατοχή με συνέπεια να μείνουν άστεγοι 800.000-1.000.000 κάτοικοι. Στην έλλειψη στέγης ερχόταν να προστεθεί η έλλειψη ρουχισμού, η δραματική ανεπάρκεια τροφίμων και πολλαπλές επιδημίες. Προβλήματα που συνδυαζόμενα πολλαπλασίαζαν τον ποσοστό του πληθυσμού που υπέφερε και τελικά των θυμάτων των κακουχιών. Όπως ανέφερε το 1941 ο αριθμός των θανάτων λόγω πείνας ανά μήνα στην Αθήνα και τον Πειραιά ήταν 6.000, ενώ περιορίστηκε σχετικά στις 2.000. Ταυτόχρονα, ένας στους έξι Έλληνες υπέφερε από φυματίωση, μια επιδημία που συνυπήρχε βασανιστικά μαζί με τον τύφο και την ελονοσία σε ανεξέλεγκτη μετάδοση και δριμύτατες συνέπειες υπό την επίδραση της έλλειψης επαρκούς σίτισης, στέγασης, ιατρικών προμηθειών.

Σε αυτά τα προβλήματα, η Ελλάδα που όπως σημείωνε *‘‘[...]ήταν πάντα μια φτωχή χώρα’’*, μπορούσε να βασίσει τις ελπίδες για επιβίωση σχεδόν αποκλειστικά στην ισχυρή εξωτερική υλική και οικονομική βοήθεια, μέσω των προγραμμάτων της U.N.R.R.A.. Ήδη στο ζήτημα της τροφοδοσίας σημειωνόταν η σημαντική συμβολή της Σουηδοελβετικής επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού που παρείχε 200.000 τόνους ετησίων με προοπτικής αύξησης της ποσότητας σε 360.000 τόνους. Από την πλευρά της U.N.R.R.A. παρατηρούταν η ανάγκη για την αύξηση του συνολικού αριθμού μεταφορικών φορτηγών σε 1.000 συνολικά, ώστε να είναι σε θέση να μεταφέρει τα είδη πρώτης ανάγκης και τον ρουχισμό, ενώ καταγραφόταν και η έλλειψη αγροτικών μηχανημάτων, έχοντας απομείνει μόνο 100. Όμοια, τα διαθέσιμα ζώα για χρήση σε μεταφορές ήταν μειωμένα κατά 40% και η αγροτική παραγωγή κάλυπτε μόλις το 15% των συνολικών αναγκών της χώρας. Οι κακουχίες είχαν περιορίσει δραστικά και την ικανότητα των εργατών να δουλεύουν, λόγω της προφανούς εξάντλησης τους, υπολογίζοντας ότι θα ήταν σε θέση να δουλεύουν μόλις 4 ώρες την ημέρα, καταγράφοντας χαμηλά επίπεδα παραγωγικότητας.

Σε επίπεδο υποδομών σχεδιαζόταν η ανασυγκρότηση του βιομηχανικού τομέα σε τοπική

⁴²³ Fodor M. W. (24 September 1944). Prospect of Liberation bring elation to Greeks – Villages burned, citizens ill and starving, Nation still finds hope for the Future. *The Chicago Sun*. Βρέθηκε στο Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

κλίμακα με στόχο την κάλυψη των εγχώριων αναγκών σε βιομηχανικά αγαθά. Παράλληλα, σχεδιαζόταν και η αντιμετώπιση των επιδημιών, ιδιαίτερα του τύφου και της ελονοσίας. Σχετικά προβλεπόταν η χρήση του αμερικανικού εντομοκτόνου DDT με αεροπλάνα για τον ψεκασμό των περιοχών που είχαν κουνούπια, ώστε να εξολοθρευτούν. Ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα, ήταν η συνολική κατάσταση της ελληνικής οικονομίας με την ραγδαία άνοδο του πληθωρισμού και του τιμάριθμου να συνοδεύεται από την έλλειψη αγαθών πρώτης ανάγκης και τους χαμηλούς μισθούς, δίνοντας το παράδειγμα του Φεβρουαρίου 1944, όπου ο δείκτης τιμών τροφίμων αυξήθηκε 14.000 φορές ενώ οι μισθοί είχαν σημειώσει αύξηση μόλις 2.300 φορές, καθιστώντας την ζωή των εργαζομένων ιδιαίτερα δύσκολη. Συμπερασματικά, ο Fodor κατέληγε με μια συγκρατημένα αισιόδοξη διατύπωση, παραπέμποντας στις δυσχέρειες της Ελλάδας την περίοδο μεταξύ 1912-1923, αλλά και τα μετριοπαθή οικονομικά αποτελέσματα.

Στο διάστημα από τις αρχές Οκτωβρίου 1944 έως την απελευθέρωση, ο αμερικανικός Τύπος προσέγγισε τις ελληνικές εξελίξεις, κυριότερα σε σχέση με γεγονότα που σχετίζονταν την εσωτερική πολιτική κατάσταση τις χώρες και τις διεκδικήσεις που πρόβαλε η κυβέρνηση εξορίας. Σε αριθμό τηλεγραφημάτων του Ν. Λέλη προς την πρεσβεία του Λονδίνου, παρέθετε τις σχετικές πληροφορίες, όπου καταδεικνυόταν το αμερικανικό ενδιαφέρον, αν οι συντάκτες περιορίζονταν συνηθέστερα στην καταγραφή των εξελίξεων και των δημοσίων πολιτικών δηλώσεων⁴²⁴. Παράδειγμα ήταν οι ειδήσεις των *New York Times* για την εξέλιξη της απελευθέρωσης περιοχών της Ελλάδας και την έκκληση του Παπανδρέου για αποφυγή της αυτοδικίας, καθώς και η δημοσίευση του *New York Herald Tribune* για την πρόοδο των επιχειρήσεων στο Ρίμινι.

Σχετικά, ανέφερε ο Φ. Α. Φίλων, ότι δημοσιεύτηκε κατόπιν πρωτοβουλίας του άρθρο στην εφημερίδα *New York Herald Tribune* για τις επιτυχίες του ελληνικού στρατού στο Ρίμινι και την συμβολή στην συμμαχική νίκη⁴²⁵. Στην ίδια εφημερίδα δημοσιευόταν η είδηση της απελευθέρωσης της Καστοριάς από την αντίσταση και η έκκληση του Dr. Mavris, προέδρου του Δωδεκανησιακού Συμβουλίου στις Η.Π.Α. να προσαρτήσει την Δωδεκάνησο η Ελλάδα⁴²⁶.

⁴²⁴ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Πρεσβεία Λονδίνου, αχρονολόγητο, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών

ανακτόρων, Φ. 369, [συνολική σήμανση: 2296 New York 113 23 1500 1/50 NLT Hellenic Press London] Δίπλα από σήμανση NLT. Πιθανός αύξων αριθμός "23", χωρίς σχετική σήμανση. Ενδεχόμενη αρίθμηση ανά μήνα και όχι συνεχή ετήσια αρίθμηση με δεδομένο τον χαμηλό αύξοντα αριθμό παρά την συχνότητα τηλεγραφημάτων και το γεγονός ότι τον Οκτώβριο πράγματι εντοπίζεται τηλεγράφημα που παρατίθεται ως αναφορά "NLT 20". Επίσης, Τα τηλεγραφήματα εντοπίζονται σε μορφή αντιγράφου].

⁴²⁵ Λέλης, Πρεσβεία Ουάσιγκτον (ανακοινώνει Φίλων) προς υπουργό Τύπου Γ.Α.Κ., αχρονολόγητο, Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 798.

⁴²⁶ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Πρεσβεία Λονδίνου. Αχρονολόγητο, αρ. τηλ. 23, Γ.Α.Κ., Αρχείο

Το ζήτημα των ελληνικών “εθνικών διεκδικήσεων” επανερχόταν στην αρθρογραφία του αμερικανικού Τύπου με δηλώσεις του Καρτάλη από την Ρώμη,⁴²⁷. Όμοια και το τηλεγράφημα του Λέλη με ανταπόκριση από το Λονδίνο για τις δηλώσεις του κυβερνητικού εκπροσώπου, όπου σχολιαζόταν η αναθεώρηση των πλάνων της U.N.R.R.A. για την βοήθεια στην Ιταλία και το γεγονός ότι η Ελλάδα ως θύμα της ιταλικής επιθετικότητας υπέφερε δυσανάλογα⁴²⁸. Επίσης, εμφανιζόταν στην εφημερίδα *New York Sun* και στην εφημερίδα *New York World Telegram* η είδηση για την συμφωνία της Καζέρτας και την πρόβλεψη για την υπαγωγή των δυνάμεων της αντίστασης σε συμμαχική διοίκηση για την “[...]ταχύτερη δυνατή απελευθέρωση της Ελλάδας”.

Στην απελευθέρωση ελληνικών εδαφών αναφέρονταν οι ανταποκρίσεις των *New York Times* και *New York Herald Tribune*, βάση επίσημων κυβερνητικών πληροφοριών για την απελευθέρωση με τις δυνάμεις της αντίστασης τμημάτων της Μακεδονίας και Θράκης από τις Σέρρες και την Δράμα έως τα ελληνοτουρκικά σύνορα⁴²⁹. Επίσης, παρατίθεντο δηλώσεις του Ιταλού αντιφασίστα καθηγητή του Harvard G. Salvemini στο περιοδικό *Foreign Affairs*, που τονίζει ότι η Ιταλία έπρεπε να αποσυρθεί από τα Δωδεκάνησα και την Αλβανία, “[...]όχι μόνο επειδή η Ιταλία έχασε τον πόλεμο, αλλά και επειδή ούτως ή άλλως δεν είχε ποτέ κανένα δικαίωμα να διαχειριστεί κανένα από τα εδάφη αυτά. Τα Δωδεκάνησα θα πάνε αναμφίβολα στην Ελλάδα”.

Παράλληλα, το ζήτημα της Βουλγαρίας και του χαρακτήρα της μεταβατικής βουλγαρικής κυβέρνησης σε σχέση με την κατάσταση στην Ελλάδα, την κατοχή και τα εγκλήματα του βουλγαρικού φασιστικού καθεστώτος, επανερχόταν με επιστολή του Λέλη που δημοσιευόταν στην εφημερίδα *New York Times* την 9^η Οκτωβρίου 1944, σε απάντηση των δηλώσεων του Βούλγαρου πρωθυπουργού K. Georgiev, στις οποίες αναγνώριζε την διάπραξη εγκλημάτων από τον βουλγαρικό στρατό σε βάρος Ελλήνων και Γιουγκοσλάβων⁴³⁰. Το ζήτημα των ελληνικών

παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369, [συνολική σήμανση: 1362 New York 169 25 1951 1/50].

⁴²⁷ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου [“Hellenic Press London”] – Ελληνική υπηρεσία τύπου Λονδίνο, αρ.169, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369, όπως όλα τα τηλεγραφήματα της σειράς.

⁴²⁸ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 29 Σεπτεμβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369, α.α. δυσανάγνωστος.

⁴²⁹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 30 Σεπτεμβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369, [NLT 43].

⁴³⁰ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 10 Οκτωβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369, [NLT 22], όπου αναφέρεται το άρθρο (9 October 1944), Bulgarian protests scouted; Greek agency finds flaws in Remarks of Premier Georgieff. *New York Times*. Είχαν προηγηθεί δηλώσεις του Βούλγαρου πρωθυπουργού. Επίσης, τα τηλεγραφήματα της περιόδου, από Νέα Υόρκη προς Λονδίνο κάνουν αναφορά σε “σημερινά δημοσιεύματα”, τα οποία στις περιπτώσεις είναι δημοσιεύματα της προηγούμενης μέρας και αποδίδεται σε υπηρεσιακές καθυστερήσεις στην μετάδοση και λήψη των τηλεγραφημάτων.

“έθνικών διεκδικήσεων” επανεμφανιζόταν με δημοσίευμα των *New York Times* στο οποίο ο Sulzburger φερόταν να υποστηρίζει, ότι τμήμα των ελληνικών διεκδικήσεων αποτελούσαν και γιουγκοσλαβικά εδάφη⁴³¹. Ένα γεγονός που διέψευδε ο Παππάς, διευκρινίζοντας ότι η Ελλάδα εστίαζε στην Βόρειο Ήπειρο και τμήματα της Βουλγαρικής Θράκης, ενώ οποιαδήποτε διαρρύθμιση των ελληνογιουγκοσλαβικών συνόρων, θα ήταν σε φιλική βάση. Σε κάθε περίπτωση ο ανταποκριτής ανέφερε την διάψευση, αλλά επέμενε στην εγκυρότητα των αρχικών πληροφοριών του με δεδομένο όπως τόνιζε τον υπεύθυνο χαρακτήρα των πηγών του.

Την ίδια ημέρα ο αρθρογράφος Cornelius Vanderbilt της *New York World* σχολίαζε, ότι “Όλοι χαίρονται που βλέπουν την Ελλάδα και πάλι στους τίτλους. Τα ηρωικά στρατεύματα, το γενναίο ναυτικό η στιβαρή αεροπορία αυτού του εξαιρετικού μικρού έθνους πολεμούν και πάλι πλάι-πλάι με τους κατακτητές συμμάχους στην Ιταλία, κατά μήκος της Αδριατικής και στη Μεσόγειο. Μια από τις πρώτες μεγάλες δουλειές της U.N.R.R.A. στην Ευρώπη θα είναι η σίτιση και η αποκατάσταση αυτών των υπέροχων ανθρώπων που έχουν κερδίσει ακόμη και την αγάπη και τον σεβασμό όλων μας σε όλο τον κόσμο”⁴³².

Επομένως, δινόταν έμφαση στην πολεμική συμβολή της Ελλάδας, γεγονός που λειτουργεί και ως αντίστιξη στις δηλώσεις του Αμερικανού προέδρου νωρίτερα τον ίδιο χρόνο για την επαναφορά της Ελλάδας στο συμμαχικό στρατόπεδο. Επίσης, συνδεόταν η παροχή αρωγής από τον διεθνή οργανισμό με την αναγνώριση των πολεμικών επιτευγμάτων και της συμβολής της Ελλάδας στην συμμαχική προσπάθεια.

Σημαντική ήταν η ανταπόκριση του Sedgwick, που την 9^η Οκτωβρίου 1944 σε τηλεγράφημα του από την Πάτρα για την εφημερίδα *New York Times*, προσέγγιζε την πραγματικότητα όχι μόνο με προκαταλήψεις και μεροληπτικές κρίσεις, αλλά και με αυθαίρετες υποθέσεις, που κατέληγαν σε αβάσιμα συμπεράσματα⁴³³. Αρχικά αναφερόταν στην απουσία των εμβλημάτων του στέμματος και την αντικατάσταση τους από λογότυπα του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., ή ακόμα και αστεριών. Επίσης, σημαντική ήταν η παρουσία συνθημάτων για τους συμμάχους, αν

⁴³¹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 1 Οκτωβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

⁴³² Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Πρεσβεία Λονδίνου, 1 Οκτωβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

⁴³³ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Πρεσβεία Λονδίνου, 9 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 20, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369., Σχετικά με την αρθρογραφία του Sedgwick και την τεκμηριωμένη αναξιοπιστία του, βλέπε και Ραυτόπουλος Ρ., Ο «Περικλής» ήρθε από την Αμερική – Πως οι Η.Π.Α. ανακάλυψαν τον χαρακτήρα της ελληνικής αντίστασης, στο Λαγάνη Ειρ., Παπαδημητρίου Δ., Σαράφη Λη, Σπηλιωτοπούλου Μ. (επιμ.), *Αποτυπώσεις της Ευρωπαϊκής Ιστορίας – Κείμενα αφιερωμένα στον Προκόπη Παπαστράτη*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2021), σ. 397.

και όπως σημειωνόταν η αμερικανικές και σοβιετικές σημαίες είχαν σημαντική παρουσία, ενώ οι βρετανικές γενικά απουσίαζαν. Γεγονός που θεωρούσε, ότι αποτελούσε ένα έμμεσο τρόπο έκφρασης πολιτικής προτίμησης, ελλείψει της δυνατότητας ανοιχτής έκφρασης.

Όμως, αποτελεί μια αυθαίρετη κρίση, γιατί το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. δεν αντιμετώπιζε τις βρετανικές δυνάμεις με παγιωμένη εχθρότητα, ώστε να αποτελεί κυρίαρχο αίσθημα στην λαϊκή συνείδηση. Συνεχίζοντας αναφερόταν στην περιοδεία του με τον Κανελλόπουλο και τον Άρη Βελουχιώτη στην Πελοπόννησο, όπου αποτέλεσε την ευκαιρία για την διατύπωση εκτενών κρίσεων σχετικά με το θεωρούμενο κλίμα αντεκδίκησης που επικρατούσε και το φερόμενο ως μίσος κατά των Γερμανών και των δωσίλογων. Εκφραστής αυτών των τάσεων, που ξεκινούσαν αυθόρμητα, αλλά κατέληγαν στην πολιτική μορφοποίηση τους, ήταν κατά την γνώμη του ο Βελουχιώτης, εκφράζοντας με ιδιαίτερα αυθαίρετο τρόπο την βεβαιότητα, ότι *“[...]έγινε προσωποποίηση της εκδίκησης που είναι ο λόγος της δημοτικότητάς του και πως αν γινόταν το δικό του, κανένας συνεργάτης δεν θα ζούσε και θα υπήρχε αιματοχυσία αν δεν αντιδρούσε η κυβέρνηση.”* Η διατύπωση των πολλαπλών υποθέσεων, που καταλήγαν σε βεβαιότητες, έδινε ιδιαίτερη έμφαση στην ακεραιότητα των δωσίλογων, ανεξαρτήτως συνθηκών. Συγκεκριμένα, δεν κατηγορείται ο Βελουχιώτης ως εκτελεστής αιχμαλώτων δωσίλογων, αλλά τον μέμφεται σε επίπεδο αρχών για την επιθετικότητα του προς τον δοσιλογισμό, αφήνοντας περιθώριο να θεωρηθεί ανεπίτρεπτη ακόμα και η ένοπλη εναντίωση στην ένοπλη δωσίλογη ενεργή δράση.

Οι εικόνες μιας αιματοχυσίας που δεν έγινε, συνοδεύονταν από την σκιαγράφιση ενός θεωρητικά ταιριαστού πορτρέτου του ίδιου προσώπου λέγοντας ότι *“Ο Άρης φαίνεται να έχει ενθουσιώδεις ακόλουθους. [...] συνειδητά ενεργεί ως παραδοσιακός στρατιώτης του βουνού, ένας άνθρωπος του λαού, που μισεί τη τυραννία [...]”* Καταλήγοντας, εκφραζόταν η κορυφαία έκφραση μιας στρατηγικά δομημένης αμφιβολίας, σημειώνοντας ότι

“Είναι αμφίβολο αν όλοι όσοι έχουν προγραφεί και όλοι όσοι αναφέρονται ως δωσίλογοι είναι όντως δωσίλογοι. Σίγουρα, ανάμεσα στους εχθρούς του υπάρχουν πρόσωπα που απλά δεν συμφωνούν με τα αριστερά του αισθήματα και ίσως βλέπουν νέα τυραννία και μάλιστα κάτι που να θυμίζει στο ναζισμό την προσέλευση της δημοτικότητάς του με τις γνωστές τακτικές”.

Ο Αμερικανός δημοσιογράφος έδρατε λοιπόν την ευκαιρία της ανταπόκρισης για να επενδύσει με ψευδεπίγραφη αντικειμενικότητα την απροκάλυπτη ιδεολογική του εχθρότητα προς την αριστερά και τελικά τις επιφάσεις επαγγελματισμού του. Άλλωστε, προσεγγίζοντας τις θέσεις του, δηλαδή τον αντικομμουνισμό του, που ενώ ακόμα ο πόλεμος και η κατοχή στην Ελλάδα και τον

κόσμο δεν είχαν τελειώσει, τον οδηγούσε στην εξίσωση του ναζισμού με τον κομμουνισμό. Πρόσθετα, αναγνωρίζεται η προσπάθεια ταύτισης του κομμουνισμού και του κινήματος αντίστασης με τον Άρη Βελουχιώτη, η εικόνα του οποίου τόσο ως εμφάνιση, όσο ως χαρακτήρα θεωρούνταν εξ αντικειμένου ένοχα χαρακτηριστικά που αποδείκνυαν τον αιμοδιψή χαρακτήρα του. Παρουσιαζόταν λοιπόν ο ηγέτης μιας άμορφης αιμοσταγούς ορδής, που αν δεν βρίσκονταν οι βρετανικές δυνάμεις θα είχε αιματοκυλήσει την περιοχή.

Συνολικά το κυρίαρχο αίσθημα εχθρότητας του λαού της περιοχής δεν δικαιολογούταν και ήταν ανεπίτρεπτο, ενδεικτικό τάσεων εκτροπής και τυραννίας. Μάλιστα, ήταν καταδικαστέο όχι μόνο όταν εκφραζόταν κατά των δωσίλογων, τα εγκλήματα των οποίων παραγράφονταν από τον ανταποκριτή που αμφισβητούσε σχεδόν την ύπαρξη δοσιλογισμού, αλλά ακόμα και των στρατιωτικών δυνάμεων κατοχής. Σε αυτό το πλαίσιο, η πτώση των συμβόλων της μοναρχίας και η άνοδος της λαϊκής εξουσίας και της ενίσχυσης της αριστεράς, ισοδυναμούσε με άνοδο ενός νέου εχθρού για τον ανταποκριτή. Ο Sedgwick συνέβαλε σημαντικά στην διαμόρφωση πολιτικών απόψεων στις Η.Π.Α. και στην Ελλάδα, όπως στην περίπτωση του Αμερικανού πρεσβευτή Mac Veagh, καταλήγοντας σε μια οριοθετημένη λειτουργία αντικομμουνιστικής προπαγάνδας και τελικά υπονόμησης της συμμαχικής προσπάθειας, καθώς ο πόλεμος μαινόταν.

Παράλληλα, επανερχόταν με την προσέγγιση του Κανελλόπουλου, ως μιας πραγματικά λαοφίλους προσωπικότητας, χωρίς όμως να αναφέρεται στα χαρίσματα του, αλλά στον ρόλο του ως εμποδίου και αντιπάλου της προσωποποίησης του ανταρτοπολέμου -σύμφωνα με τα λεγόμενα του ίδιου-, του Βελουχιώτη: *“Ο ενθουσιασμός που εκδηλώθηκε για τον Κανελλόπουλο ήταν προφανώς γνήσιος. Ο συγγραφέας ειπώθηκε να σκοράρει ότι ήταν θερμά ευπρόσδεκτος και οι άνθρωποι εδώ προσβλέπουν στην καθιερωμένη ελληνική κυβέρνηση για να αντιταχθεί σε οποιαδήποτε τυραννία.”*⁴³⁴ Τα αισθήματα, οι μαρτυρίες και οι εκφράσεις ενθουσιασμού των μη κομμουνιστών είχαν λοιπόν μια αδιαμφισβήτητα ειλικρινή και αγαθή βάση, που τα καθιστούσε αξιόπιστα, σε αντίθεση με τους θεωρούμενους ως κομμουνιστές θαυμαστές του Άρη.

Ακόμα, αναγνωριζόταν η ύπαρξη δύο οριοθετημένων πολιτικών στρατοπέδων, που εκ των πραγμάτων ήταν σε θέση ανταγωνισμού και κατά συνέπεια, σε τροχιά σύγκρουσης. Επομένως, παραγραφόταν ολοκληρωτικά ο δοσιλογισμός με όρους αμφισβήτησης του χαρακτήρα και της ταυτότητας του φαινομένου. Αναφερόμενος στις διαπραγματεύσεις του Κανελλόπουλου για την

⁴³⁴ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 9 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 21, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

Τρίπολη σχολίαζε ότι ‘[...] κρατούμενοι υποτιθέμενοι δωσίλογοι ή Έλληνες αντάρτες που αντιτάσσονταν στον Ε.Λ.Α.Σ. και τον Άρη έπесαν στα χέρια των βρετανικών στρατευμάτων και δεν υπήρξε λουτρό αίματος’. Δηλαδή, η παράδοση των δωσίλογων χωρίς την μεσολάβηση μάχη παραγραφόταν και η αποφυγή απωλειών αποδιδόταν στην βρετανική παρουσία. Άλλωστε, δεν ήταν πλέον δωσίλογοι, αλλά εχθρικοί προς τον Ε.Λ.Α.Σ. και τον ‘Άρη’ αντάρτες. Αντίθετα, στην Καλαμάτα, αναφερόταν με υπερβολή η περίπτωση της Καλαμάτας, που στις μάχες του ‘[...]μεταξύ του Ε.Λ.Α.Σ. και των αντιπάλων του [...]’ κατέληξε σε απώλειες χιλιάδων όπως αναφερόταν, αφήνοντας να εννοηθεί, ότι ήταν ευθύνη του Ε.Λ.Α.Σ. και τα θύματα προερχόμενα μόνο από την άλλη, την μη προσδιοριζόμενη, μη δωσίλογη, μάλλον πατριωτική, ενδεχόμενα αντικομμουνιστική, και σίγουρα αντιτυραννική πλευρά.

Καταλήγοντας, εξεταζόταν η τροφοδοσία, καθώς αναφερόταν ότι δεν είχαν διανεμηθεί τρόφιμα, παρά τον θεωρούμενο ως επαρκή σχεδιασμό των συμμαχικών αρχών στην Μέση Ανατολή. Δεν εκφραζόταν μομφή προς τις ‘αρμόδιες αρχές’, αλλά αναφερόταν ως αντίστιξη για την φερόμενη ως αιμοδιψή συμπεριφορά των ανταρτών, την στιγμή που όλες οι περιγραφόμενες ως υπεύθυνες δυνάμεις εστίαζαν στα άμεσα και κρίσιμα για την διαβίωση του λαού καθήκοντα, δηλαδή στην τροφοδοσία, που όμως δεν είχε φτάσει.

Μελετώντας τις δημοσιεύσεις των *New York Times* εκείνης της περιόδου διαπιστώνεται πλήρης και εκτενής κάλυψη και ανάλυση των γεγονότων με αυξημένο αριθμό ανταποκρίσεων του Α. C. Sedgwick από την Αθήνα, που στρατεύονταν με την βρετανική πλευρά, ενώ παρατηρείται μονομέρεια και εχθρότητα προς το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. Μάλιστα, ο τεκμηριωμένα αναξιόπιστος ανταποκριτής καταγγελόταν σε φυλλάδιο της Greek American Committee for National Unity, όπου απορρίπτονταν οι ισχυρισμοί του εναντίον του Ε.Α.Μ., κυριότερα η υποτιθέμενη πρόθεση του μετώπου αντίστασης να καταλάβει την εξουσία, ενώ τονιζόταν ότι ‘Μόνο η ομάδα των δοσιλόγων, κουίςλινγκ και των μελών των ταγμάτων ασφαλείας, που δυστυχώς συνεχίζουν να είναι ελεύθεροι, συνεχίζουν, όπου μπορούν τις προβοκάτσιες τους.’⁴³⁵ Σχετικά με τον Sedgwick, τονιζόταν ότι ‘Είναι μια μεγάλη φάρσα να πασπατεύουμε αυτούς τους προβοκάτορες και τους κουίςλινγκς στο αμερικανικό κοινό ως ήρωες, ενώ το Ε.Α.Μ. επιτέθηκε σαν εχθρός του έθνους που το ίδιο έσωσε. Αξιόπιστοι ανταποκριτές δεν θα πιστέψουν με τίποτα μια τέτοια φάρσα. Μένει για τον κ. Sedgwick των *New York Times* να μοχθούν σε αυτό [τον ισχυρισμό] ακούραστα.’

⁴³⁵ Greek American Committee for National Unity, *Greek Liberation*, New York:1944, pp. 4-5. Βρέθηκε στην Γεννάδιο βιβλιοθήκη, αρχείο Homer A. Thomson, Series VI, Box 156, Folder 1.

Ενδεικτικές ήταν και οι κρίσεις σχετικά με τις ελληνικές πολιτικές δυνάμεις, βασιζόμενες σε εντυπώσεις όχι σε έρευνα και ανάλυση, ήταν το άρθρο της 8^η Οκτωβρίου 1944 με τίτλο *“Οι ελληνικοί παιάνες υπαινίσσονται την απόρριψη της μοναρχίας- Οι καμπάνες των εκκλησιών χτυπούν για την απελευθέρωση της Πελοποννήσου, αλλά το στέμμα λείπει από τις σημαίες”*⁴³⁶.

Το ερώτημα του εφοδιασμού διατυπωνόταν και σε ανταπόκριση του Milton Bracker στην ίδια εφημερίδα με ανταπόκριση του από την Ρώμη, όπου συνέκρινε την κατάσταση στην Ελλάδα, με αφορμή μαρτυρίες από την απελευθερωμένη Πελοπόννησο και την παροχή βοήθειας από τους Συμμάχους στην Ιταλία⁴³⁷. Υπενθυμιζόταν ο ρόλος της Ελλάδας στον πόλεμο και η συμβολή της, τονίζοντας ότι *“[...]ήταν στο πλευρό μας από την αρχή και αισθάνονται ότι κέρδισαν έντιμα την πληρέστερη αποζημίωση από τα Ηνωμένα Έθνη και αν χρειαστεί να επιλέξουμε ανάμεσα σε αυτούς και σε ορισμένους άλλους, η απάντηση φαίνεται προφανής.”*

Ο ανταποκριτής έδινε ιδιαίτερη έμφαση στο φερόμενο ως *“μίσος”* των Ελλήνων ειδικά για την Ιταλία, και όχι γενικά για τις αρχές κατοχής, ενώ εκφραζόταν δυσπιστία και προς τις βρετανικές δυνάμεις, που αν και επεδείκνυν φιλική διάθεση, δεν διαφοροποιούνταν επαρκώς από την στάση που έδειχναν προς τους λαούς άλλων απελευθερωμένων χωρών. Η πρόσληψη του ανταποκριτή για την Ελλάδα, εστίαζε στην περιγραφή των δυνάμεων που αμύνθηκαν κατά της επίθεσης του άξονα το '40: *“[...]τα τεράστια αγροτικά στρώματα του πληθυσμού δεν αποτελούνταν από πολιτικούς αλλά από απλούς ρακένδυτους ανθρώπους που έπασχαν από ελonoσία και σχεδόν λιμοκτονούσαν, για τους οποίους οι φατριαστικές διαμάχες ήταν συνεχής θλίψη.”* Παρουσιάζεται λοιπόν μια επιλεκτική πρόσληψη του ελληνικού λαού, ως εξαθλιωμένου, ηρωικά πατριωτικού, απολίτικού, που ενδεχομένως για αυτούς του λόγους χρειαζόταν την υλική στήριξη των συμμάχων με την παροχή τροφίμων και ρουχισμού. Καταλήγοντας, επαναλαμβανόταν ως αντιθετικό δίπολο η παροχή βοήθειας στον ιταλικό λαό αντί του ελληνικού, εκφράζοντας τις έννοιες του εχθρού και συμμάχου, ηττημένου και νικητή.

Σε μια συνοπτικότερη προσέγγιση, το Κύριο άρθρο της ίδιας εφημερίδας, παρείχε φωτογραφίες από την Πάτρα με ανθρώπους που έφεραν συμμαχικές σημαίες⁴³⁸. Όμοια, στην ίδια εφημερίδα, γινόταν απολογισμός των εκτελεσθέντων από τις γερμανικές δυνάμεις με 700 νεκρούς

⁴³⁶ Sedgwick A. C., (8 Οκτωβρίου 1944), Greek paeans hint at rebuff to Kind; Church bells Ring for Freeing of Peloponessus but Crown is missing from Flags. *New York Times*.

⁴³⁷ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Πρεσβεία Λονδίνου, 9 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 23, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

⁴³⁸ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 11 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 25, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

στα Καλάβρυτα, 80 στην Κερκίνη και άλλα περιστατικά εκτελέσεων στην περιοχή, ενώ ο απολογισμός των αστέγων ανερχόταν σύμφωνα με τις εκφραζόμενες εκτιμήσεις σε 2 εκατομμύρια σε ολόκληρη την χώρα⁴³⁹. Εικόνες εξαθλίωσης μεταφέρονταν και από τον Sid Feder στην εφημερίδα *New York Sun*, ενώ η εφημερίδα *Philadelphia Record* αναφερόταν στην αντάρτικη δραστηριότητα βάση πληροφοριών που διέθετε το γραφείο πληροφοριών Νέας Υόρκης, όπως αναφερόταν⁴⁴⁰. Την ίδια ημέρα ο Λέλης σε ομιλία του στο *Columbia Broadcasting System* σημείωνε ότι “[...] για την τελική συντριβή των Γερμανών από τις ελληνικές πολεμικές δυνάμεις και τις βρετανικές μονάδες και καταδίκασε τους βουλγαρικούς ελιγμούς στη Θράκη Μακεδονία”. Καταλήγοντας αναφερόταν η δήλωση του Φ. Δραγούμη για το θέμα, όπου δινόταν έμφαση στην ανάγκη για άμεση και άνευ όρων αποχώρηση των βουλγαρικών δυνάμεων από την Ελλάδα, ενώ όπως σχολιαζόταν οι Hull και Eden είχαν δημοσιεύσει παρόμοιες δηλώσεις.

Τις ίδιες μέρες, δημοσιευόταν στις εφημερίδες *New York Times* και *New York Herald Tribune* επίσημη τοποθέτηση του Αμερικανού προέδρου για την έναρξη της απελευθέρωσης της Ελλάδας. Στο μήνυμα του έκανε λόγο για την ακατανίκητη θέληση του ελληνικού λαού και τον πολύχρονο αγώνα του ενάντια στις δυνάμεις του άξονα, επαινώντας τον ελληνικό ηρωισμό⁴⁴¹. Παράλληλα, αναφερόταν σε όσα είχε υποφέρει ο ελληνικός λαός, ειδικότερα την πείνα, τα καμένα χωριά και τα φονευμένα παιδιά. Όμως, όπως σχολίαζε “δεν είναι αρκετός ο χρόνος για να σβήσει η καθαρή φλόγα της ελληνικής κληρονομιάς που ανά τους αιώνες δίδαξε την αξιοπρέπεια του ανθρώπου”. Συνεχίζοντας σχολίαζε ότι

“[...]είναι αναπόφευκτο ότι καθώς το απελπιστικό σκοτάδι καταπίνει τα ιδανικά της ναζιστικής βαρβαρότητας ο καθαρός ελληνικός αέρας θα αναπνέεται και πάλι από ελεύθερους ανθρώπους χωρίς φόβο καταπίεσης και ότι η Ακρόπολη που για είκοσι αιώνες [παρέμεινε] ορόσημο του επιτεύγματος της ανθρώπινης ελευθερίας, θα είναι και πάλι φάρος πίστης για το μέλλον”.

Ακολουθούσαν δηλώσεις του Hull σημειώνοντας τα μαρτύρια του ελληνικού λαού, τονίζοντας ότι “Η ελληνική αντίσταση ποτέ δεν κάμφθηκε ούτε εντός ούτε εκτός της χώρας παρά την πείνα του πληθυσμού, την άγρια καταστροφή των ελληνικών πόλεων και την αλόγιστη δολοφονία των Ελλήνων ομήρων από τον εχθρό. Ολόκληρος ο πολιτισμένος κόσμος θα χαρεί με την εκδίωξη των Ναζί από αυτό το λίκνο του πολιτισμού μας, όπου η παρουσία αυτών των σύγχρονων βαρβάρων φαινόταν ιδιαίτερα απεχθής”.

⁴³⁹ Ο. π.

⁴⁴⁰ Ο. π.

⁴⁴¹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 8 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ.17, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

Ο ομογενειακός Τύπος. Η ελληνοαμερικανική κοινότητα χαρακτηρίστηκε από την ενεργή συμμετοχή της στις πολιτικές και κοινωνικές διεργασίες της περιόδου, παρακολουθώντας και επιχειρώντας να διαμορφώσει απαντήσεις στα κρίσιμα ερωτήματα, που ανέκυπταν. Ο Τύπος που κυκλοφορούσε από τις ανάλογες συλλογικότητες ή επιμέρους δρώντες κατέγραφε τις ιδέες και τα προσλαμβανόμενα γεγονότα, επιτρέποντας να μελετηθούν οι συνολικές τάσεις της κοινότητας. Ο κομβικός του ρόλος στην μετάδοση των ειδήσεων, την αντιπαράθεση απόψεων και την διαμόρφωση γνώμης μεταξύ των πολιτικά ενεργών ελληνικών κοινοτήτων στις Η.Π.Α., ήταν δεδομένος, ενώ η παρουσία τους ήταν μακρόχρονη. Η σημασία τους γινόταν κατανοητή από την ελληνική κυβέρνηση και τις διπλωματικές αρχές που εξέταζαν το θέμα αναλυτικά.

Σε τηλεγράφημα του Διαμαντόπουλου στα τέλη Ιανουαρίου 1943 ο Διαμαντόπουλος παρουσίαζε τα θεωρούμενα ως προβλήματα των κυριότερων εφημερίδων του ελληνοαμερικανικού Τύπου με αφορμή την κάλυψη των πρόσφατων εξελίξεων της ελληνικής κυβέρνησης εξορίας και την ραδιοφωνική ομιλία του Κανελλόπουλου ως αντιπροέδρου της κυβερνήσεως⁴⁴². Όπως σημείωνε, η

“Εφημερίς Ατλαντίς εσχολίασε δηλώσεις εν αληθεί αυτών πνεύμα. Αντιθέτως Κήρυξ με χαρακτηρίζουσαν αυτόν οξύτητα και κακοπιστίαν ευρίσκει απόφασιν Κυβερνήσεων παρηγγελμένην και αμφίβολον. Ισχυρίζεται ότι δηλώσεις προς απόφασιν καθόσον ουδεμία μνεία γίνεται εν αυταίς περί επανόδου της Κυβερνήσεως εις Αθήνας όπου ο ελληνικός λαός ουτέ θέλει ακούση περί αυτής”.

Στην εφημερίδα εκφραζόταν κριτική στο πολιτικό προφίλ του Κανελλόπουλου γιατί την φερόμενη προσπάθεια του να προβάλει μία φιλολαϊκή στάση και να εκφράσει την λαϊκή θέληση. Σημαντικότερα, σημειωνόταν ότι ο καθορισμός της στάσης από του Γεώργιου Β' για το πολιτειακό έπρεπε να έχει γίνει νωρίτερα, ενώ σχολιαζόταν ότι έγινε από τον αντιπρόεδρο ήταν χαρακτηριστικό της κατάστασης.

Ο Διαμαντόπουλος σημείωνε, ότι ο Εθνικός Κήρυκας είχε σαφώς εχθρική στάση στην κυβέρνηση, στην ουσία ανεξαρτήτως των ενεργειών της, αφού πριν από την ανακοίνωση είχε κατηγορήσει την κυβέρνηση για δικτατορικές τάσεις, κάτι που ο ίδιος θεωρούσε ότι αναιρούσαν με τις πρόσφατες ανακοινώσεις αποτελώντας επαρκή απάντηση στις κατηγορίες.

Λίγους μήνες αργότερα, ο Διαμαντόπουλος σημείωνε την έναρξη της κυκλοφορίας του Ελεύθερου Τύπου από τον Μοσχοβίτη -χαρακτηριζόμενου ως αντικυβερνητικού και

⁴⁴² Διαμαντόπουλος Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 23 Ιανουαρίου 1943, αρ. τηλ. 145, Αρχείο Κανελλόπουλου, Φ. 12, Δράση Π. Κανελλόπουλου, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1946,.

δημοκρατικού- με σκοπό την διάσπαση του θεωρούμενου ως μονοπωλίου του Εθνικού Κήρυκα στην έκφραση δημοκρατικών αντιλήψεων⁴⁴³.

Στα μέσα του 1944 ο Διαμαντόπουλος ανέλυε σε εκτενή έκθεση την λειτουργία και τις σχέσεις μεταξύ των κυριότερων παραγόντων του ελληνοαμερικανικού Τύπου αναφερόμενος στα κυριότερα έντυπα. Καταρχάς αναφερόταν στην ημερήσια εφημερίδα Ατλαντίς, που εξήρε για την υποστήριξη της μοναρχίας από την παλινόρθωση του 1935 και όλων των ελληνικών κυβερνήσεων, θεωρώντας ότι έτσι εκπλήρωνε την πατριωτική της υποχρέωση, ενώ τόνιζε την αντίθεση της στο μέτωπο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.⁴⁴⁴.

Στον αντίποδα, η ημερήσια εφημερίδα *Εθνικός Κήρυκας*, ως μια δημοκρατική εφημερίδα προερχόμενη από τον πολιτικό χώρο των Φιλελευθέρων, που διαχειριζόταν ο Β. Βλαβιανός - χαρακτηριζόταν «*εύπορος πρόσφυγας*». Η ανάληψη καθηκόντων από τον Βλαβιανό το 1940, συμπίπτει με την κλιμάκωση των εξελίξεων στην Ελλάδα. Ο ίδιος τάχθηκε κατά της μοναρχίας και της κυβέρνησης Τσουδερού, ενώ στήριξε το μέτωπο αντίστασης στις διάφορες φάσεις κλιμάκωσης, όπως στην περίπτωση του κινήματος της Μέσης Ανατολής, ενώ τηρούσε ουδέτερη στάση προς την κυβέρνηση Παπανδρέου. Παράλληλα, παρουσίαζε συνέπεια στις απόψεις του στηρίζοντας κατ' αντιστοιχία τις δυνάμεις των παρτιζάνων του Τίτο στην Γιουγκοσλαβία. Ο Διαμαντόπουλος σχολίαζε τον κίνδυνο αναζωπύρωσης των εμφυλίων αντιθέσεων της περιόδου του 1915-1916, που ο ίδιος θεωρούσε ότι αποτράπηκε λόγω ωριμότητας της κοινότητας. Προσπαθώντας να τον υποτιμήσει τόνιζε ότι δεν ήταν επαγγελματίας δημοσιογράφος, ενώ υποστήριζε ότι η ανοιχτή αντίθεση του με τον Σ. Σκούρα, προεκτεινόταν προς το Greek War Relief, το οποίο και θα ήταν δυνατό να ζημιωθεί. Ακόμα, τόνιζε, ότι στο διεθνές πεδίο στρεφόταν κατά της αγγλικής κυβέρνησης, λόγω της στήριξης της προς τον Γεώργιο Β'. Συνοψίζοντας αναφερόταν στην διαμάχη μεταξύ των δύο εντύπων.

Επίσης, γινόταν σύντομη αναφορά στα ελληνοαμερικανικά έντυπα εβδομαδιαίας κυκλοφορίας στην Νέα Υόρκη. Ο *Ελεύθερος Τύπος* (Πολ. Μοσχοβίτης) ως έντυπο δημοκρατικό, αντιμοναρχικό, ενάντια στην κυβέρνηση Τσουδερού και του Ε.Α.Μ., ενώ παράλληλα στρεφόταν κατά των εφημερίδων *Εθνικός Κήρυκας* και *Ελεύθερο Βήμα*. Το *Ελεύθερο Βήμα* (Δ.

⁴⁴³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Πρόεδρο κυβέρνησεως, 26 Ιουλίου 1943, αρ. τηλ. 3782, Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Α, Φ. 1. Σχετικά με την εφημερίδα και τον εκδότη, βλέπε Καρπόζηλος Κ., *Κόκκινη Αμερική, Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950*, (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017), σχετικά με τα Δεκεμβριανά σ. 384.

⁴⁴⁴ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 10 Ιουνίου 1944. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 81.12 (1945).

Χριστοφορίδης), ο Διαμαντόπουλος το αναγνώριζε απερίφραστα ως κομμουνιστικό. Τα υπόλοιπα έντυπα θεωρούταν ότι ασκούσαν “ελάχιστην επιρροήν” και σε αυτά κατέτασσε τις συντηρητικές εφημερίδες *Αστήρ* (Σικάγο - Π. Λάμπρου), ο *Ελληνικός Τύπος* (Π. Τζαβάρας) και το δημοκρατικό περιοδικό *Ελλάς*. Ακόμα, καταγράφονταν τα έντυπα μοναρχικά και συντηρητικά έντυπα *Καλλιφόρνια* (Αγ. Φραγκίσκος – Αν. Μουντάνος) και *Ο Ελληνοαμερικανός* (Λόουελ Μασσαχουσέτη – Ν. Σούφρας).

Το συμπέρασμα του Διαμαντόπουλου ήταν ότι ο ελληνοαμερικανικός Τύπος είχε συμβάλει στα ελληνικά εθνικά συμφέροντα και αυτά της ομογένειας, αλλά μάλλον αποτύγχανε να κατανοήσει “[...]την ψυχολογία της εν τη παρούση εθνική κρίση[...]”. Αναφερόμενος στην πορεία του ομογενειακού ελληνισμού, καταγραφόταν σαν παραδοξότητα η αντανάκλαση των εσωτερικών πολιτικών κρίσεων της Ελλάδας σε κοινότητες, που συνδέονταν πολιτικά με αυτή την χώρα και συνέχιζε τονίζοντας την στήριξη τους στο Greek War Relief, επιτυγχάνοντας την συλλογή 12 εκατομμυρίων δολαρίων και την σύσταση 1.200 παραρτημάτων στις Η.Π.Α.⁴⁴⁵.

Μάλιστα τόνιζε ότι, ο ελληνοαμερικανικός Τύπος αναλωνόταν σε προσωπικές διαμάχες ή πολιτικές αντιπαραθέσεις, που δεν αφορούσαν τον ομογενειακό ελληνισμό, καθώς ήταν στραμμένος στο γενικότερο σχήμα της στρατηγικής νίκης στον πόλεμο. Ταυτόχρονα τόνιζε, ότι οι υποστηρικτικές προς το Ε.Α.Μ. οργανώσεις, είχαν περιορισμένη επιρροή. Ακόμα, τόνιζε την περιορισμένη κατά την γνώμη του κυκλοφορία των ελληνοαμερικανικών εφημερίδων μεταξύ του εκτιμωμένου συνολικού πληθυσμού 750.000 Ελληνοαμερικανών και την κυκλοφορία 10 έως 12 εφημερίδων στην Νέα Υόρκη. Καταλήγοντας, οι απόψεις του Διαμαντόπουλου σε επίπεδο ερμηνείας παρουσίαζαν εγγενείς αντιφάσεις με δεδομένη την παραδοχή αφενός της διάστασης μεταξύ των απόψεων του Τύπου και μικρής επιρροής του. Αφετέρου την ανάγκη να επαναπροσανατολιστεί σε ορθή κατεύθυνση παρά την περιορισμένη επιρροή του.

Στις αρχές Μαΐου 1944 η δημοσιοποίηση των δηλώσεων του Roosevelt για την ελληνική κρίση προκαλούσε προβληματισμό στον ομογενειακό τύπο των ελληνικών κοινοτήτων⁴⁴⁶, που σχολίαζαν τις εξελίξεις, κυρίως τις πολιτικές εξελίξεις της διάσκεψης του Λιβάνου. Σχετική ήταν η αρθρογραφία του Β. Βλαβιανού στον Εθνικό Κήρυκα, όπου με τη σειρά άρθρων

⁴⁴⁵ Σχετικά με την δράση του Greek War Relief, βλέπε και Μαρκέτος Μπ. *Οι Ελληνοαμερικανοί*. (Αθήνα: Δημοσιογραφικός Όμιλος Λαμπράκη 2013). σ.σ. 141-146.

⁴⁴⁶ (3 May 1944). Un message de M. Roosevelt a M. Churchill sur les incidents Grecs. Εφημερίδα *Le Phare Egyptien*. (3 May 1944). Roosevelt on Greek Unity. Εφημερίδα *Egyptien Mail*. Βρέθηκαν στα Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

“Παρελθέτο το ποτήριον” ανέλυε τις εξελίξεις⁴⁴⁷. Η βασική ιδέα που εκφραζόταν, ήταν η ανάγκη για την επίτευξη εθνικής ενότητας και η διαπιστούμενη πρόοδος σε αυτή την κατεύθυνση, παρά τις περί του αντιθέτου προσπάθειες που αναγνώριζε ότι γίνονταν απροσδιόριστα με συκοφαντικές διαθέσεις σε βάρος του κινήματος αντίστασης. Όμως, αναγνωριζόταν ο προβληματικός ρόλος του Γ. Παπανδρέου, αν και όπως σημειωνόταν ότι χαρακτηριζόταν από “*εγνωσμένον πατριωτισμόν*”.

Κυριότερα ο καταγγελτικός λόγος του Παπανδρέου προς το Ε.Α.Μ., προκαλούσε ζημία κατά τον Βλαβιανό στις δυνάμεις της ιο συμμαχικός αγώνας. Στο δεύτερο δημοσιευόμενο μέρος του άρθρου του, τονίζοντας την μονομέρεια και τον μονοπωλιακό χαρακτήρα της παρεχόμενης πληροφόρησης από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης για το θέμα της διαπραγματεύσεως με τις δυνάμεις της αντίστασης, αναφερόταν στον αναληθή κατά την γνώμη του ισχυρισμό, ότι η το Ε.Α.Μ. επιδίωκε την κατάκτηση της εξουσίας, όπως κατηγορούταν από την κυβέρνηση Παπανδρέου⁴⁴⁸. Ο Βλαβιανός αντέτεινε, ότι στην πραγματικότητα, η επιθετικότητα της κυβέρνησης εξορίας ήταν τεκμήριο των προθέσεων της για απόλυτο έλεγχο της χώρας και ότι η αντίσταση ζητούσε συνετές εγγυήσεις, οι οποίες παρά τον συμβατικό και περιορισμένο χαρακτήρα τους δεν είχαν παραχωρηθεί. Επομένως, αναδεικνυόταν το διακύβευμα της επίτευξης εθνικής ενότητας και η αδυναμία να επιτευχθεί. Αποτυχία που καταλογιζόταν στην ρητορική και πολιτική αδιαλλαξία της κυβέρνησης Παπανδρέου. Συνολικά, οι παρατηρήσεις του Βλαβιανού καταδεικνύουν, την πολιτική εμπειρία που απέκτησε στην Ελλάδα μέχρι και την δικτατορία του Μεταξά, οπότε αναγκάστηκε αρχικά να καταφύγει στο Παρίσι και εν συνεχεία στην Νέα Υόρκη, με την οποία συνδεόταν και η εφοπλιστική οικογένεια της συζύγου του, Εκατερίνη Γεωργίου Νικολάου. Από το 1940 διετέλεσε εκδότης του Εθνικού Κήρυκα⁴⁴⁹.

Σε συνέχεια της προσέγγισης του Εθνικού Κήρυκα στο ζήτημα της κρίσης της Μέσης Ανατολής, παρατίθετο συνέντευξη του Αμερικανού πρέσβη MacVeagh σχετικά με τα πρόσφατα γεγονότα. Το γεγονός αυτό θα ήταν σημαντικό θα προσεγγιστεί, ως ένδειξη αμοιβαίας εκτίμησης και αναγνώρισης του ρόλου που διεκπεραίωναν οι δύο πλευρές, διαμορφώνοντας έτσι τους όρους για απευθείας επικοινωνίας και ανταλλαγή απόψεων⁴⁵⁰. Στην συνέντευξη του ο MacVeagh, τόνιζε

⁴⁴⁷ Βλαβιανός Β. Ι. (11 Ιουλίου 1944). Παρελθέτο το ποτήριον [I]. *Εθνικός Κήρυκας*. Βλαβιανός Β. Ι., Παρελθέτο το ποτήριον [II]. *Εθνικός Κήρυκας*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944).

⁴⁴⁸ Βλαβιανός Β. Ι., Παρελθέτο το ποτήριον [III]. *Εθνικός Κήρυκας*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944).

⁴⁴⁹ Σχετικά με τα βιογραφικά στοιχεία του Β. Βλαβιανού, Guide to Basil J. Vlavianos papers 1890-1990, Online Archive of California, <https://oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/kt3h4nd955/>. Ανακτήθηκε την 5 Αυγούστου 2024.

⁴⁵⁰ (19 Ιουλίου 1944). Ουδείς Λαός είναι περισσότερον ηνωμένος, όσον είναι ο ελληνικός - βαρυσήμανται ανακοινώσεις του Αμερικανού πρεσβευτή κου Μακβή δια τα ελληνικά ζητήματα - συνέντευξη υπό Madeleine

την αισιοδοξία του για την ενότητα του ελληνικού λαού, εστιάζοντας σε παραδείγματα της πρόσφατης ιστορίας, όπως η κινητοποίηση του ελληνικού λαού απέναντι στην ιταλική εισβολή, ενώ την αναγνώριζε ως αιτία δυσαρέσκειας του ελληνικού λαού “[...]τον ζυγόν της ναζιστικής κατοχής”, αλλά και την απόσταση μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και των Ελλήνων πολιτών στην Μέση Ανατολή από την πατρίδα τους. Στο πλαίσιο μιας διάθεσης αναγνωριζόμενης ως παράδοξης ή ευέξαπτης ερμηνευόταν το κίνημα στις ένοπλες δυνάμεις της Μέσης Ανατολής, εστιάζοντας στα πολιτικά κίνητρα της και την άγνοια των στρατηγικών συνεπειών σε βάρος της συμμαχικής προσπάθειας. Στην συνέχεια προέτρεπε σε επιείκεια και αποτροπή κατά το δυνατόν των εκτελέσεων των θανατικών καταδικών. Σε σχέση με τον ρόλο των Η.Π.Α. προς την Ελλάδα, τόνιζε ότι επιθυμία της αμερικανικής κυβέρνησης ήταν η επίτευξη ενότητας μεταξύ των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων, ενώ τόνιζε ότι “[...]οι Αμερικανοί δεν σκοπεύουν να αναμειχθούν”.⁴⁵¹

Παράλληλα, δίνοντας έμφαση στην ανοικοδόμηση, σχολίαζε ότι ‘*Αι Ηνωμένοι Πολιτείες ελπίζουν να βοηθήσουν τότε [μετά την απελευθέρωση] την Ελλάδα υλικώς και με την αποστολήν προσωπικού προς ανοικοδόμησιν της χώρας και ανόρθωσιν του λαού της, αλλά δεν θα λάβουν διόλου μέρος εις τα εσωτερικά πολιτικά ζητήματα.*’ Διασαφηνιζόταν λοιπόν ότι υπήρχε αμοιβαία αναγνώριση και ενδιαφέρον για συνδιαλλαγή μεταξύ των πιο προοδευτικών τμημάτων των Ελληνοαμερικανών και της αμερικανικής διπλωματίας και επαναβεβαίωση της διαρκούς αμερικανικής θέσης για την Ελλάδα, τοποθετούμενη σε δύο πόλους: την οικονομική ανοικοδόμηση και την διατήρηση στάσης παρατήρησης στην εσωτερική πολιτική κατάσταση της Ελλάδας. Προφανής προτίμηση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ήταν η ύπαρξη εσωτερικής πολιτικής ενότητας, αλλά αυτό θα επιβαλλόταν έξωθεν. Αντίθετα, αφηνόταν να εννοηθεί, ότι αποτελούσε αναγκαίο όρο για την επίτευξη του στόχου της ανοικοδόμησης, άρα και της βελτίωσης των συνθηκών ζωής των Ελλήνων στην μεταπελευθερωτική περίοδο.

Η απάντηση της εφημερίδας στην παρέμβαση του Αμερικανού διπλωμάτη, εκφράστηκε μέσα από κύριο άρθρο, όπου αναγνωριζόταν η ‘*αγάπη*’ του για την Ελλάδα και εκφραζόταν κατανόηση για το συγκρατημένο ύφος έκφρασης του. Επαναλαμβανόμενα εκφραζόταν η [...]*ελπίδα ότι η διαμονή του εις την Ουάσινγκτον και η συνομιλία του μετά των εκεί αρμοδίων θα αποβούν προς όφελος της Ελλάδας*’⁴⁵². Η πρόσληψη του Αμερικανού πρέσβη ως γνώστη της

Karr, Ουάσινγκτον. *Εθνικός Κήρυκας*, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944).

⁴⁵¹ Σχετικά με το ζήτημα της αναβολής των εκτελέσεων, βλέπε και Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 190-193.

⁴⁵² (19 Ιουλίου 1944). Η ευκαιρία του ΜακΒή. *Εθνικός Κήρυκας*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944).

ελληνικής πραγματικότητας και ειλικρινή φίλου της χώρας, έτοιμοι να παρουσιάσει όπως τονιζόταν τα πραγματικά γεγονότα για τις εξελίξεις της Μέσης Ανατολής στην αμερικανική κυβέρνηση, πήγαινε ένα βήμα παρά πέρα. Σημειωνόταν, ότι *“εκείνο που ελπίζωμεν, είναι [...] να πείση την αμερικανική κυβέρνηση να ενδιαφερθεί αυτόνομα για την Ελλάδα και όχι ως παράρτημα της βρετανικής πολιτικής, η οποία είναι βλαβερότατη όχι μόνον δια την Αγγλίαν, αλλά και δια την Αμερικήν.”* Έτσι, εκδηλωνόταν η πρόθεση να μετατοπιστούν οι Η.Π.Α. σε ενισχυμένο ρόλο αυτοτελώς σε σχέση με την βρετανική εξωτερική πολιτική, καθώς όπως σημειωνόταν στην συνέχεια, τα ελληνικά συμφέροντα συνδέονταν με τα αμερικανικά και κυριότερα, η ελληνική πολιτική ενότητα με την επίτευξη των συμμαχικών στρατηγικών στόχων. Επομένως, αναδεικνυόταν, όχι μόνο η πρόθεση προσέλκυσης του αμερικανικού ενδιαφέροντος και η φιλική διάθεση απέναντι τους, αλλά και η οργανική σύνδεση μεταξύ των δύο χωρών, σε μια σχέση η οποία απαιτούσε εσωτερική πολιτική ισορροπία για την επίτευξη όποιων άλλων στόχων. Η συνέχεια αυτού του συλλογισμού ήταν, ότι οι Η.Π.Α. έπρεπε να αναλάβουν τις ευθύνες τους, όχι μόνο για λόγους στρατηγικού οφέλους, αλλά γιατί οι πολιτικές επιδιώξεις της πλειοψηφίας και των δύο χωρών στρέφονταν στην ίδια φιλελεύθερη κατεύθυνση επιδίωξης διακυβέρνησης με δημοκρατικούς όρους, κάτι το οποίο για την Ελλάδα ήταν ζητούμενο.

Η συνολική εξιδανικευμένη πρόσληψη των Η.Π.Α. από τον συντάκτη συνεχιζόταν με την προτροπή για τις Η.Π.Α. να ενδιαφερθούν για τα ελληνικά ζητήματα, *“θετικώς και ενεργώς”*, αλλά και την έμμεση προειδοποίηση ότι *“[...]συμφέρον της Αμερικής είναι να μη χάσει την εμπιστοσύνην την οποίαν έχουν εις αυτήν οι λαοί, οι οποίοι δυσκολεύονται να συμβιβάσουν προς τις αμερικανικές παραδόσεις την πολιτικήν, που έχει ανάγκη της λογοκρισίας δια να κρύπτη τας πράξεις της”*. Η προειδοποίηση για το ενδεχόμενο οι Η.Π.Α. να χάσουν την στήριξη καταπιεσμένων λαών συνδεόταν με την πιθανή υιοθέτηση από τις Η.Π.Α. μεθόδων συμπεριφοράς της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, ενώ αναφερόταν υπαινικτικά στην λογοκρισία, που είχε ήδη επιβληθεί από τους βρετανούς για τις εξελίξεις στην Μέση Ανατολή.

Τις συνολικές τάσεις των Ελληνοαμερικανών, όπως και την αρθρογραφία του Εθνικού Κήρυκα προσέγγισε σε υπόμνημα του ο Διαμαντόπουλος. Συγκεκριμένα αναγνώριζε εκδηλώσεις απογοήτευσης για την αδιαλλαξία του Ε.Α.Μ. και του Κ.Κ.Ε., ενώ το ευρύτερο αμερικανικό κοινό γνώριζε κατά την γνώμη του ίδιου, ότι η κυβέρνηση απολάμβανε ευρεία στήριξη και χωρίς την στήριξη των δυνάμεων της αντίστασης. Παράλληλα, επιτίθετο στον *Εθνικό Κήρυκα* για την

αρθρογραφία του σχετικά την διάσκεψη του Λιβάνου⁴⁵³.

Η όξυνση της πολιτικής κρίσης της κυβέρνησης εξορίας στο Κάιρο ήταν αντικείμενο κριτικής του Εθνικού Κήρυκα τον Αύγουστο του 1944 όπου σε σχετικό άρθρο επιχειρηματολογούταν, ότι ήταν αναγκαία η εφαρμογή των προβλέψεων της συμφωνίας του Λιβάνου, για την επίλυση της κρίσης και παρατίθετο η επιστολή του Εμ. Τσουδερού προς τον Γ. Παπανδρέου⁴⁵⁴. Ο Τσουδερός αναφερόταν στην εμπειρία της πολιτικής αστάθειας από τον Απρίλιο του 1943 έως τον Απρίλιο του 1944, που όπως τόνιζε είχε επιχειρήσει μάταια να πετύχει την πολιτική συνεννόηση και συγκρότηση αντιπροσωπευτική κυβέρνηση με πολλαπλές δυσκολίες, καταλήγοντας τελικά σε αποτυχία. Όπως σχολιαζόταν από την εφημερίδα, αποδεικνυόταν ότι *“[...]ο λόγος, δια τον οποίον δεν επραγματοποιήθη από του Απριλίου του 1943 κατάρτισις αντιπροσωπευτικής κυβερνήσεως δεν είναι ότι το Ε.Α.Μ. ζητεί δήθεν πάρα πολλά, αλλ' ότι οι εχθροί του Ε.Α.Μ. τα θέλουν όλα δικά των.”* Σημειωνόταν μάλιστα ότι μέχρι την παραίτηση του Τσουδερού, *“ή βασιλεία και ξένα επιρροαί”* εμποδίζαν την συνεννόηση με το Ε.Α.Μ..

Ο Τσουδερός δεχόταν κριτική για το γεγονός ότι *“[...]δεν είχε το πατριωτικόν θάρρος να καταγγείλῃ εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς τὴν διεθνή κοινὴ γνώμην”* τις δυνάμεις που εμποδίζαν τον σχηματισμό μιάς τέτοιας κυβέρνησης, ενώ ευθυγραμμιζόταν με αυτές τις πολιτικές και κατηγορούσε το Ε.Α.Μ. για το αδιέξοδο. Όμοια, ο Παπανδρέου αντιμετώπιζε το ίδιο δίλημμα, την σύνταξη με τους εχθρούς της ελληνικής ενότητας ή την εναντίωση σε αυτές τις δυνάμεις και την επίτευξη προόδου και σημειωνόταν ότι *“Δεν μπορεί ο κ. Παπανδρέου να ελπίσῃ εὐλόγως ὅτι θα καταλήξῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἀκολουθῶν τὴν ἰδίαν οδόν, δια τῆς ὁποίας ο κ. Τσουδερός ἐφθασεν εἰς τὴν οἰκτρὰν καὶ μάλιστα αἱματηρὰν καὶ ἐθνικῶς ἐπιζήμιον ἀποτυχίαν.”*

Όμως, η επιστολή του Τσουδερού πρόσφερε και μηνύματα αισιοδοξίας, καθώς όπως αναφερόταν το Ε.Α.Μ. δεν ήταν σε θέση να επιβάλει την θέληση του στον λαό καταλαμβάνοντας πραξικοπηματικά την εξουσία. Δεν ήταν τόσο εμπιστοσύνη προς το Ε.Α.Μ., όσο προς τον ελληνικό λαό όπως τονιζόταν. Άλλωστε, ο συντάκτης ανέφερε και την εύλογη παρατήρηση του Τσουδερού, ότι *“[...]θα εὐρίσκοντο ἀντιμέτωποι με τὰς δεδηλωμένας ἀρχὰς τῶν Συμμάχων, αἱ ὁποῖαι εἶναι καὶ αἱ δεδηλωμένοι ἀρχαὶ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ”*. Καταλήγοντας, γινόταν σαφές ότι το

⁴⁵³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, 14 Ιουλίου 1944, εισαγωγικό δισέλιδο σημείωμα και υπόμνημα 22 σελίδων με γενικότερες πληροφορίες ιστορικού χαρακτήρα και εκτιμήσεις για την κατάσταση των ελληνικών κοινοτήτων στις Η.Π.Α. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944) και Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

⁴⁵⁴ (7 Αυγούστου 1944). Οι δύο δρόμοι. *Εθνικός Κήρυκας*, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.1 (1944).

σαφές μήνυμα ήταν η ύπαρξη δυνατότητας για συνεννόηση και επίτευξη ενότητας, που υπονομεύονταν όμως από την βρετανική εξωτερική πολιτική με τις απαιτήσεις και απειλές της προς το Ε.Α.Μ.. Με αυτό τον τρόπο, γινόταν σαφές και το γεγονός, ότι η πραγματική αντίθεση δεν ήταν τόσο μεταξύ του Ε.Α.Μ. και της κυβέρνησης εξορίας, όσο μεταξύ του Ε.Α.Μ. και της βρετανικής κυβέρνησης, που επί της ουσίας έλεγχε την εξόριστη κυβέρνηση.

Σε διαφορετικό τόνο τοποθετούταν η εφημερίδα *Ατλαντίς*, που περιόριζε τις αναφορές της στην κυβερνητική κρίση σε σατιρικά σχόλια. Σε άρθρο που αναφερόταν στην αποδοχή των σοβιετικών απαιτήσεων από την βουλγαρική κυβέρνηση, αναστρέφοντας την ακολουθούμενη αξονική πολιτική της, σημείωνε ότι οι σοβιετικές απαιτήσεις δεν περιλάμβαναν και την κατάπαυση των βιαιοτήτων στην Ελλάδα, ούτε την απόσυρση των στρατευμάτων κατοχής. Αντίθετα, αναφερόταν βουλγαρικό αίτημα προς την Ε.Σ.Σ.Δ. για προσάρτιση ελληνικών εδαφών.⁴⁵⁵ Η θεωρούμενη ως φιλική διάθεση της Ε.Σ.Σ.Δ. προς την Βουλγαρία, επέτρεπε να σχολιαστεί ότι

“Τσως όμως βοηθήσει την ελληνικήν εθνικήν υπόθεσιν ο δρών ήδη και εν Ελλάδι ερυθρός στρατός του Τίτο. Διότι ελάχιστοι Έλληνες προσδοκούν πολλά πράγματα από τους εν Καϊρώ. Εκεί πρόκειται να ιδρυθή 19ον υπουργείον χάριν του αρχηγού του 18ου «κόμματος», του οποίου ο «ηγέτης» διέφυγεν «ως εκ θαύματος» από την Ελλάδα.”

Ο υπαινιγμός για παραβίαση της ελληνικής εδαφικής κυριαρχίας από τους Γιουγκοσλάβους Παρτιζάνους, ήταν απλά ένας ακόμα τρόπος να ενοχοποιηθεί η αντίσταση του Ε.Α.Μ. στην συνείδηση των Ελληνοαμερικανών αναγνωστών, ταυτίζοντας την με μια ξένη -και κομμουνιστική- δύναμη, πολύ κοντά στις υπόλοιπες σλαβικές δυνάμεις των Βαλκανίων.

Όμοια, διακωμωδούταν η πολιτική κρίση των διαπραγματεύσεων εισόδου του Ε.Α.Μ. στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, στοχεύοντας στην απαξία του Παπανδρέου ως πολιτικής φυσιογνωμίας αμφίβολης αξιοπιστίας και ικανότητας και γενικά του πολιτικού κόσμου, που παρουσιαζόταν κυριευμένος από ασήμαντες πολιτικές επιδιώξεις. Η μοναρχία ήταν ο μόνος ικανός φορέας να βρει διέξοδο στην κρίση: *“Και ο Βασιλεύς επήρε πάλι το φανάρι του Διογένους και ζητεί «άνθρωπον» δια να του αναθέση την προεδρίαν του Υπουργείου της Εθνικής Ενότητος. Και τώρα είναι δυσκολότερον να τον εύρη, διότι πρέπει να ψάξη και εις τα «βουνά».”*

Διαπιστώνεται λοιπόν η συστηματική ενασχόληση του ελληνοαμερικανικού Τύπου με τις εξελίξεις στην κατεχόμενη Ελλάδα και την κυβέρνηση εξορίας στο Κάιρο, ενώ οι απόψεις που εκφράζονταν καλύπτan το εύρος των αντίστοιχων πολιτικών δυνάμεων. Παράλληλα, η

⁴⁵⁵ (10 Αυγούστου 1944), Βουλγαρία και Ρωσσία συμφωνούν πλήρως. *Ατλαντίς*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.1 (1944).

δραστηριότητα του ελληνοαμερικανικού Τύπου συνέχιζε να παρατηρείται και να δέχεται κριτική από την ελληνική διπλωματική αποστολή για τις απόψεις που εξέφραζε, όπως φαίνεται σε τηλεγράφημα του Διαμαντόπουλου την ίδια περίοδο με απόκομμα του Εθνικού Κήρυκα σχετικά με την δράση και τους σκοπούς της ελληνοαμερικανικής επιτροπής εθνικής ενότητας, ενώ αναφέρεται η δημοσίευση των προγραμματικών δηλώσεων της επιτροπής από την εφημερίδα Ελληνοαμερικανικό Βήμα, που χαρακτηρίζεται κομμουνιστική, καταδεικνύοντας τις διαμορφούμενες σχέσεις μεταξύ των διαφορετικών φορέων⁴⁵⁶.

Ελληνικές και αμερικανικές εκδόσεις στον πόλεμο. Το αυξανόμενο εκδοτικό αμερικανικό ενδιαφέρον για την ελληνική συμβολή στον πόλεμο, εκδηλωνόταν στην αρθρογραφία του Τύπου και σε εκδόσεις αφιερωμένες στην Ελλάδα.

Στον Τύπου σημαντική δημοσιότητα εστίαζε στην δραστηριότητα της Ορεινής Ταξιαρχίας και συμμετοχή της στην αιματηρή εκστρατεία στην βόρεια Ιταλία. Σχετικό είναι το παράδειγμα της εφημερίδας *New York Times*, που δημοσίευε φωτογραφία με τίτλο «Έλληνες στρατιώτες σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά των Γερμανών στην Ιταλία» και λεζάντα που ανέφερε ότι «Μέλη του Όγδοου βρετανικού στρατού αναζητούν τον εχθρό στο Ρίμινι, είσοδο για την πεδιάδα του ποταμού Πο»⁴⁵⁷. Εικονίζονταν έξι στρατιώτες να κατευθύνονται στο εσωτερικό ενός μεγάλου κτιρίου, όπου δίπλα του βρισκόταν σωρός από συντρίμια κλείνοντας τον δρόμο. Ο τίτλος ήταν χαρακτηριστικός της πρόσληψης των ελληνικών τακτικών στρατευμάτων και του ρόλου τους στην συμμαχική εκστρατεία κατά του άξονα, αναγνωρίζοντας τους αναβαθμισμένο κύρος, αφού πολεμούσαν σε μία εκστρατεία στο έδαφος μιας χώρας που μόλις πριν λίγα χρόνια είχε επιτεθεί και είχε κυριαρχήσει στην Ελλάδα. Ήταν τα ελληνικά στρατεύματα που έφερναν την μάχη στην Ιταλία και πολεμούσαν κατά των γερμανικών δυνάμεων με μονάδες που προέκυψαν από την εκκαθάριση του ΒΕΣΜΑ, άρα απαρτίζονταν κυρίτερα από στρατιώτες με οριοθετημένα ιδεολογικά χαρακτηριστικά.

Εξάλλου, οι αναφορές των ελληνικών διπλωματικών αρχών καταδείκνυαν την προσπάθεια συντονισμού με τον αμερικανικό τύπο, ασκώντας άμεση επιρροή στο δημοσιευόμενο περιεχόμενο,

⁴⁵⁶ Διαμαντόπουλου, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Ελληνική κυβέρνηση Κάιρο, 15 Αυγούστου 1944, αρ. τηλ. 2928, όπου αναφέρονται τα φύλλα του Εθνικού Κήρυκα της 9^{ης} και 15^{ης} Αυγούστου 1944. ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 50.1 (1944).

⁴⁵⁷ (25 September 1944), Greek Troops mopping up the Germans in Italy. *New York Times*. Βρέθηκε στην ΥΔΙΑ, Κ.Υ., 1944, Φ. 50.1.

όπως σε άρθρο της εφημερίδας *New York Times*,

“[...]εξυμνούντος ελληνικόν εύψυχον και υποδεικνύοντα επίσπευσιν απελευθερώσεως και συμμαχικής αρωγήν Ελλάδος. [...] Το πνεύμα του άρθρου απηχόν αντιλήψεις και αισθημάτων εκφραζόμενων εις ημέτερα τηλεγραφήματα [...] έρχεται καταλλήλως ενισχύσει σχετικό διάβημα πρεσβείας και προσπάθειας εν υπουργείο εξωτερικών Ηνωμένων Πολιτειών φίλων μας οίτινες συμμερίζονται ταύτα ως με διαβεβαιώνει Διευθυντής ελληνικού τμήματος κατά σημερινήν παρ' αυτού επίσκεψιν υμάς.”⁴⁵⁸

Οι εντοπιζόμενες εκδόσεις συμμαχικές εκδόσεις για την κατάσταση της κατεχόμενης Ελλάδας και ειδικότερα οι αμερικανικές συγκροτούν μια σημαντική συλλογή, ενδεικτική του ευρύτερου αμερικανικού ενδιαφέροντος για την Ελλάδα. Σχετική ήταν η περίπτωση της σχεδιαζόμενης έκδοσης του American Office of Education, προφανώς υπό μορφή άτλαντα μεταπολεμικού κόσμου, επισημαίνοντας σύμφωνα με τον Καψάλη, ότι ‘‘Οι Αμερικανοί έχουν συγκινηθεί βαθιά τόσο από τον αξιοσημείωτο αγώνα που έδωσε ο ελληνικός λαός όσο και από αυτό που κατάλαβαν ως εκτεταμένη καταστροφή στο εσωτερικό της χώρας.’’⁴⁵⁹ Παρατηρείται η πορεία προς την εξιδανίκευση της εικόνα της Ελλάδας, που διαμορφωνόταν υπό το πρίσμα της αντίστασης και των καταστροφών που υπέστη κατά τον πόλεμο και την κατοχή.

Εξάλλου, διαπιστωνόταν η τάση δημοσίευσης εκδόσεων με αμερικανική πρωτοβουλία που θα λειτουργούσαν ως σύντομοι οδηγοί διαφώτισης της αμερικανικής κοινής γνώμης για τις δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών⁴⁶⁰. Αντίστοιχης σημασίας είναι οι ελληνικές εκδόσεις, που εστίαζαν στην πολεμική προσπάθεια της Ελλάδας και μεταπολεμικά στις υφιστάμενες απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό και υλικές καταστροφές με εκδόσεις όπως τα βιβλία *Greek Fire* του Andre Michalopoulos και την συλλογή δοκιμίων *The Glory that is Greece*⁴⁶¹.

Παράλληλα, οι συμμαχικές δυνάμεις αναμφίβολα στόχευσαν στην διάδοση της οικείας προπαγάνδας μεταξύ των εμπόλεμων λαών, κυριότερα της Ευρώπης. Τα σποραδικά ευρήματα που αφορούν την αμερικανική προπαγάνδα προς το ελληνικό ακροατήριο εντοπίζονται σε περιορισμένο τμήμα του αρχείου του Υφυπουργείου Τύπου στα Γενικά Αρχεία του Κράτους απαρτιζόμενο από τεύχη πρωτότυπων αμερικανικών εκδόσεων, αλλά και προσαρμοσμένου

⁴⁵⁸ Φύλων (επιτετραμμένος), Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 15 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 3360, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 14.8 (1944).

⁴⁵⁹ Καψάλης -χωρίς άλλα στοιχεία- προς Ελληνική κυβέρνηση Κάιρο, 27 Μαΐου 1944. Τα λοιπά στοιχεία του αποστολέα, όπως το πλήρες όνομα και ο βαθμός του δεν εντοπίζονται. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 53.1 (1945).

⁴⁶⁰ Ενδεικτικά, Welles Sumner, *An Intelligent American's Guide to the Peace*, New York 1945.

⁴⁶¹ Ενδεικτικά, Michalopoulos A., *Greek fire*, (London: Michael Joseph Ltd, 1943). (ed. Hilda Hughes), *The Glory that is Greece*, (London: Hutchinson and Co Ltd, 1944).

υλικού, προοριζόμενο για την γνωριμία του αναγνωστικού κοινού της χώρας-αποδέκτη με την πολιτική, τον πολιτισμό, την τεχνολογική, οικονομική και στρατιωτική δυναμική των Η.Π.Α.

Τέτοια ήταν η περίπτωση του ελληνόφωνου περιοδικού *U.S.A.* -με υπότιτλο '*μικρογραφία της Αμερικής και των Αμερικανών*'⁴⁶², τεύχη του οποίου εντοπίζονται στην ίδια συλλογή, δεν φέρουν συγκεκριμένη χρονολογική σήμανση και πληροφορίες, για τον τόπο και τους συντελεστές της έκδοσης, παρά μόνο σφραγισμένα πάνω στο τεύχος τα στοιχεία κυκλοφορίας -τόμος και αριθμός-. Το περιοδικό δημοσίευε άρθρα πρωτότυπα και ήδη δημοσιευμένα σε αμερικανικά έντυπα ευρείας κυκλοφορίας, ενώ περιλάμβανε ορισμένες έγχρωμες φωτογραφίες, πολυάριθμες ασπρόμαυρες και σκίτσα. Σε ένα από τα τεύχη αναφερόταν ως φορέας έκδοσης του εντύπου *U.S.A* η Υπηρεσία Πληροφοριών των Η.Π.Α. Συνολικά, με βάση το υλικό που δημοσιευόταν, διαπιστώνεται ότι τα εντοπιζόμενα τεύχη δεν κυκλοφόρησαν πριν από τα μέσα του 1944, αν και δεν είναι γνωστό, αν αποτελέσαν εκδόσεις που δόθηκαν στις ελληνικές διπλωματικές υπηρεσίες στις Η.Π.Α. ή στην εξόριστη κυβέρνηση της Μέσης Ανατολής ή μέσω της αμερικανικής διπλωματικής αποστολής στην απελευθερωμένη Ελλάδα. Το περιεχόμενο από το περιορισμένο δείγμα προσφέρει μια ματιά στην προβαλλόμενη εικόνα των Η.Π.Α. στις συμμαχικές χώρες. Ενδιαφέρον είναι αχρονολόγητο άρθρο του Cordell Hull σε μετάφραση στα ελληνικά, όπου συνόψιζε την αμερικανική εξωτερική πολιτική με έμφαση στην διεθνή συνεργασία, την συγκρότηση του οργανισμού ασφαλείας, την προσήλωση στην περιφρούρηση της ειρήνης και την αποκήρυξη των σφαιρών επιρροής, παράλληλα με την στήριξη της αυτοδιάθεσης και αυτοκυβέρνησης των λαών, δεσμευόμενος για στήριξη της διεθνούς οικονομικής ανάκαμψης⁴⁶³.

Όμοια, παρατίθετο ομιλία του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών από την 9^η Απριλίου 1944. Επίσης, εξέχουσα θέση δινόταν στα τεύχη του περιοδικού στις δηλώσεις του Αμερικανού προέδρου Roosevelt σχετικά με τις αξίες του συμμαχικού αγώνα, που εστίαζαν στην ελευθερία και τον ανθρωπισμό.⁴⁶⁴ Παράλληλα, εντοπίζεται δημοσίευση με μεταφρασμένο άρθρο του Ed. R. Stettinius με τίτλο '*Δανεισμός και Εκμίσθωση*', προσφέροντας μια εικόνα της αμερικανικής οικονομικής πολιτικής σε διεθνή κλίμακα.⁴⁶⁵ Το έντυπο παρουσίαζε αφιερώματα για επιφανείς

⁴⁶² Περιοδικό *USA*. τ. 2, αρ.4. Γ.Α.Κ., Αρχείο Υφυπουργείου Τύπου και πληροφοριών, KIB 650.

⁴⁶³ Περιοδικό *USA*. τ. 1, αρ.10, σελ.2-4. Όπως και τα τεύχη τ. 1, αρ. 8, 9, 11 και τ. 2, αρ.2, 4. Βρέθηκαν στα Γ.Α.Κ., Αρχείο Υφυπουργείου Τύπου και πληροφοριών, KIB 650.

⁴⁶⁴ (22 Μαΐου 1944) F. D. Roosevelt, Έκθεση στο Αμερικανικό Κογκρέσο. Περιοδικό *USA*. τ. 1, αρ.11, σελ.1. (11 Ιανουαρίου 1944). F. D. Roosevelt, Όχι μόνον προς επιβίωσιν, δηλώσεις στο Κογκρέσο. Περιοδικό *USA*. τ. 1, αρ.8, σελ.1. Βρέθηκαν στα Γ.Α.Κ., Αρχείο Υφυπουργείου Τύπου και πληροφοριών, KIB 650.

⁴⁶⁵ Ο. π., τ. 1, αρ.8, σελ.7-11, Γ.Α.Κ., Αρχείο Υφυπουργείου Τύπου και πληροφοριών, KIB 650.

Έλληνες του εξωτερικού όπως ο διευθυντής ορχήστρας Δημήτρης Μητρόπουλος (άρθρο σε αναδημοσίευση από το περιοδικό της ΑΗΕΡΑ)⁴⁶⁶ και απεικονίσεις των ελληνοαμερικανικών κοινοτήτων στις Η.Π.Α., παραθέτοντας για παράδειγμα απόσπασμα από το βιβλίο του Thomas Burgess “*Greeks in America*” (1913), με τίτλο “*Οι σφουγγαράδες του Τάρπον Σπρινγκς*”⁴⁶⁷.

Στο περιοδικό αναδεικνυόταν μεταξύ άλλων η αμερικανική συμβολή στην παροχή αρωγής μέσω του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού, η τεχνολογική έρευνα με αφιερώματα για τα ηλεκτρόνια, τα οπλικά συστήματα του αμερικανικού στρατού με παρουσίαση του “*μπαζούκα*”, όπως και την τακτική χρήση επίλεκτων μονάδων του αμερικανικού στρατού -αναφορά στους “*Αμερικανούς καταδρομείς*”⁴⁶⁸. Ακόμα, ενδιαφέρουσα ήταν η αναδημοσιευόμενη από άρθρο του *Εθνικού Κήρυκα* παρουσίαση του Phil Nax σε τεύχος του περιοδικού για το Ελληνοαμερικανικό τάγμα, όπου δινόταν έμφαση στην διπλά εκφραζόμενη φιλοπατρία των στρατιωτών του 122ου Τάγματος Πεζικού, διατηρώντας την ελληνική τους ταυτότητα ενώ ζούσαν ως Αμερικανοί πολίτες. Μάλιστα, τονιζόταν η προθυμία των ανδρών του σχηματισμού να πολεμήσουν για την απελευθέρωση της Ελλάδας και οπουδήποτε στον κόσμο στα πλαίσια του αντιφασιστικού αγώνα⁴⁶⁹. Σημαντικότερα ο συντάκτης αναγνώριζε στην συγκρότηση του τάγματος την ενίσχυση των διμερών δεσμών μεταξύ Η.Π.Α. και Ελλάδας, που προβλεπόταν ότι θα ενισχύονταν από τα πολεμικά κατορθώματα του στρατιωτικού σχηματισμού, συμβάλλοντας στην συμμαχική νίκη.

Οικονομικός σχεδιασμός και δραστηριότητα αρωγής στην κατοχή

Στα πρώτα χρόνια της κατοχής και με αποκορύφωμα τον σκληρότατο Χειμώνα του 1941-1942 η συστηματική ναζιστική κατοχική λεηλασία κυριότερα, είχαν καταδικάσει τον ελληνικό λαό στην καταστροφική μαζικά θανατηφόρα πείνα, ενώ ο συμμαχικός αποκλεισμός επιδείνωνε την κατάσταση⁴⁷⁰. Επιπροσθέτως, οι σχεδιασμοί για τον εφοδιασμό συνδέθηκαν με τους προβληματισμούς για τις διαμορφούμενες απόψεις του ελληνικού λαού για την συμμαχική πλευρά υπό την σκιά του αποκλεισμού ή της απραξίας των συμμάχων, κυριότερα των Βρετανών. Οπότε, αποτέλεσε παράγοντα μεταστροφής της συμμαχικής, κυριότερα της βρετανικής στάσης,

⁴⁶⁶ Ο. π., τ. 1, αρ.11, σελ.21-23, Γ.Α.Κ., Αρχείο Υφυπουργείου Τύπου και πληροφοριών, ΚΙΒ 650.

⁴⁶⁷ Ο. π., τ. 2, αρ.2, σελ.28-30, Γ.Α.Κ., Αρχείο Υφυπουργείου Τύπου και πληροφοριών, ΚΙΒ 650.

⁴⁶⁸ Ο. π., τ. 1, αρ.9, σ.σ. 12-20, 29-32, 33-35, 36-38 αντίστοιχα. Γ.Α.Κ., Αρχείο Υφυπουργείου Τύπου και πληροφοριών, ΚΙΒ 650.

⁴⁶⁹ Οπ. π. τόμος και αριθμός δυσανάγνωστα, σ.σ. 40-43, εξώφυλλο τεύχους με την Αμερικανική σημαία να κυματίζει πάνω από την φιογούρα στρατιώτη πιθανότατα. Γ.Α.Κ., Αρχείο Υφυπουργείου Τύπου και πληροφοριών, ΚΙΒ 650

⁴⁷⁰ Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), p. pp. 114, 118.

οργανώνοντας την αποστολή τροφίμων στην κατεχόμενη Ελλάδα, προς αποτροπή της δυσαρέσκειας και αγανάκτησης του ελληνικού λαού⁴⁷¹. Σε αυτή την προσπάθεια ήταν στρατηγικής συμμαχίας να δεσμευθούν ουδέτερες δυνάμεις, όπως η Σουηδία και η Τουρκία, αλλά και οι συμμαχικές Η.Π.Α. ενισχύοντας την κοινή συμμαχική κατεύθυνση, στην επιβολή του αποκλεισμού και την τροφοδοσία της κατεχόμενης χώρας⁴⁷².

Από τις αρχές του πολέμου κύριο χαρακτηριστικό της αμερικανικής προσέγγισης των συμμαχικών χωρών ήταν η ανάπτυξη της οικονομικής συνεργασίας και η ενίσχυση του εφοδιασμού με είδη άμεσης ανάγκης, ενώ ταυτόχρονα εξερευνήθηκαν και όψεις συνεργασίας σε τομείς μορφωτικών υποθέσεων. Η παροχή στήριξης αναπτύχθηκε στα ευρεία πλαίσια δράσης που προέβλεπε του νόμου του ενοικιοδανεισμού -Lend-Lease Act-, που είχε ψηφιστεί από την 11^η Μαρτίου 1941⁴⁷³. Οι θεμελιωμένες οικονομικές πρακτικές εμφανίζουν πορεία συστηματικής μεταβολής στις αρχές του 1943, που αναγνωρίζονται και στην ελληνική περίπτωση, ενώ προσφέρονται στοιχεία για την απεύθυνση της ελληνικής πλευράς προς τις Η.Π.Α. Συγκεκριμένα, καταγράφονται συστηματικές τάσεις οργάνωσης και σχεδιασμού της αρωγής στην μεταπολεμική Ελλάδα σε ευρύ πεδίο δραστηριοτήτων σε διακρατικό επίπεδο αξιοποιώντας τις αντίστοιχες θεσμικές προβλέψεις με σημαντικότερη περίπτωση το νόμο του Lend-lease, όσο και στα πλαίσια διεθνώς οργανισμών αρωγής όπου οι Η.Π.Α. είχαν εξέχοντα ρόλο με σημαντικότερη την περίπτωση της U.N.R.R.A.. Στην βάση της αμερικανικής προσέγγισης για την μεταπολεμική οικονομική ανόρθωση της Ελλάδας, βρισκόταν η στόχευση στην ικανοποίηση άμεσων ανθρωπιστικών αναγκών, αλλά και την ταχεία επίλυση οικονομικών ζητημάτων, που θα οδηγούσε στην επανάληψη της παραγωγικής δραστηριότητας. Παράλληλα, σχεδιαζόταν με σαφήνεια η λειτουργία της μεταπολεμικής διεθνούς οικονομίας. Αναπτύχθηκε λοιπόν η συνεργασία των δύο χωρών, εκφράζοντας διαφορετικές προσεγγίσεις και μοτίβα δράσης.

Την εξεταζόμενη περίοδο, σε επίπεδο άμεσων ενεργειών παροχής αρωγής και εφοδίων καταγράφονται τάσεις συνέχειας, ενδεικτικά η περίοδος των τελευταίων μηνών πριν την απελευθέρωση, όπου καταγράφεται η συνέχιση της δράσης πολλαπλών φορέων με έμφαση στις

⁴⁷¹ Ibid, p.116

⁴⁷² Ibid, pp. 115-118.

⁴⁷³ Lend Lease Bill, January 10, 1941. Records of the U.S. House of Representatives, HR 77A-D13, Record Group 233, National Archives- <https://www.archives.gov/milestone-documents/lend-lease-act>. Ανακτήθηκε στις 8 Μαΐου 2024. Χρήσιμο για την κατανόηση του προγράμματος, το βιβλίο του Stettinius, E. R. *Lend-lease: Weapon for victory*. (New York: Macmillan 1944). 1944, όπου εξετάζονται τα επιχειρήματα, τα οικονομικά αποτελέσματα και οι επιμελητειακές διαστάσεις του αμερικανικού προγράμματος οικονομικού και υλικού σχεδιασμού της συμμαχικής πολεμικής προσπάθειας.

άμεσες ανάγκες του κατεχόμενου ελληνικού λαού. Στοχεύοντας στην κάλυψη άμεσων ανθρωπιστικών αναγκών κατά την διάρκεια του πολέμου είχε δράσει συστηματικά ο Ερυθρός Σταυρός, ενώ η πορεία προς το τέλος του πολέμου άνοιγε την συζήτηση για τον φορέα παροχής αρωγής που θα ακολουθούσε. Παράλληλα, τα δυσεπίλυτα προβλήματα συντονισμού των εμπλεκόμενων φορέων παραμέναν. Τους τελευταίους μήνες της κατοχής και οδεύοντας προς την απελευθέρωση, καταγραφόταν από τον πρόεδρο του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού -Greek Red Cross. in Foreign Countries-, η προβληματική κατάσταση που επικρατούσε στο επίπεδο του συντονισμού μεταξύ του οργανισμού και των ελληνικών υπηρεσιών⁴⁷⁴.

Συγκεκριμένα σημειωνόταν η επάρκεια της επικοινωνίας με την ελληνική κυβέρνηση, αλλά η αδυναμία συντονισμού με ορισμένες ελληνικές διπλωματικές αποστολές του εξωτερικού, κυρίως με την πρεσβεία της Στοκχόλμης. Το πρόβλημα εντοπιζόταν στο γεγονός, ότι κατείχε κεντρική σημασία για την παροχή βοήθειας και την μεσολάβηση προς ξένες κυβερνήσεις, ειδικότερα αυτές της Μ. Βρετανίας, των Η.Π.Α. και του Καναδά. Στην προσπάθεια εξασφάλισης τροφίμων και φαρμάκων για την κατεχόμενη Ελλάδα, κινούταν ο Ε.Ε.Σ. Αφενός στην κατεύθυνση της προπαγάνδας για την γνωστοποίηση των ελληνικών “*θυσιών*” και αναγκών, αφετέρου στην παροχή συγκεκριμένων οικονομικών στοιχείων, το οποίο όμως αντιμετώπιζε εμπόδια και οργανωτικές αδυναμίες από την πλευρά των ελληνικών υπηρεσιών⁴⁷⁵, σκιαγραφώντας την διαπλοκή των πολιτικών και διπλωματικών αρχών της Ελλάδας με τον οργανισμό αρωγής.

Αντίστοιχα, δραστηριοποιήθηκαν οργανισμοί που προέρχονταν από μη κυβερνητική πρωτοβουλία, όπως το Near East Foundation, η οργάνωση American Friends of Greece και το 20th Century Fund έχοντας ορίζοντα και την μεταπολεμική αρωγή. Σχετικές είναι οι εκθέσεις του Near East Foundation για την αγροτική παραγωγή με βάση το πρόβλημα της τροφοδοσίας καυσίμων στις πεδινές περιοχές με σκοπό την αντιμετώπιση της εξασφάλισης επάρκειας σε ποσότητες και δίκτυα εφοδιασμού, ώστε να καλύπτονται οι παραγωγικές και οικιακές ανάγκες⁴⁷⁶. Στην κατεύθυνση της αποτελεσματικής αντιμετώπισης και επίλυσης του προβλήματος, προτεινόταν η στροφή στον λιγνίτη. Ένα καύσιμο που υπήρχε σε μεγάλα αποθέματα σε περιοχές της βόρειας και νότιας Ελλάδας, προσφέροντας μια αποτελεσματική και οικονομική λύση, αποφεύγοντας

⁴⁷⁴ Greek Red CrO.S.S. in Foreign Countries to the Greek Government, 19 June 1944, αρ. τηλ. 568, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.18.5 (1944).

⁴⁷⁵ Greek Red CrO.S.S. in Foreign Countries to the Greek Government, 28 Ιουνίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.18.5 (1944).

⁴⁷⁶ Stephanides C. B. *The fuel problem of the Greek villages in plains areas. A study supplementary to the general survey of Agricultural problems*. Near East Foundation, August 1943. Βρέθηκε στα Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Α, Φάκελος 9.

κοστοβόρες μορφές καυσίμων, περιορισμένης διαθεσιμότητας για την ελληνική κυβέρνηση.

Την ίδια περίοδο, διενεργήθηκε η μελέτη για το ζήτημα της αποκατάστασης των αναπήρων κατά την μεταπολεμική περίοδο⁴⁷⁷. Η έμφαση δινόταν στην συγκρότηση κέντρων αποκατάστασης αναπήρων που θα παρείχαν υπηρεσίες φυσικής αποκατάστασης, επαγγελματικής κατάρτισης και απόκτησης εργασιακής εμπειρίας για αυτή την ευάλωτη κατηγορία πολιτών, στηρίζοντας την επάνοδο στην μεταπολεμική ελληνική οικονομία. Από την οργάνωση American Friends of Greece διεξήχθη έρευνα σχετικά με το πρόβλημα των κατεστραμμένων πόλεων της Ελλάδας και των αστέγων⁴⁷⁸. Στην αναφορά τονιζόταν η ανθρωπιστική κρίση που αντιμετώπιζε η χώρα, καθώς οι συνέπειες του πολέμου και τις κατοχής εντοπίζονταν σε προσφυγική κίνηση Ελλήνων πολιτών που αναζήτησαν καταφύγιο στην Τουρκία, την Κύπρο, την Συρία και την Αίγυπτο και τους αστέγους που συγκεντρώνονταν στα ελληνικά αστικά κέντρα⁴⁷⁹.

Μάλιστα, οι τραγικές συνθήκες διαβίωσης των Ελλήνων προσφύγων στους καταυλισμούς της Μέσης Ανατολής, εξετάζονταν από τον Σοφούλη, που είχε επισκεφθεί την περιοχή⁴⁸⁰. Συγκεκριμένα, στον καταυλισμό της Νουσεϊράτ, στην Παλαιστίνη, η διαμονή σε ακατάλληλα κτίρια, εξέθετε τους πρόσφυγες -μεταξύ τους και παιδιά- στο κρύο και τις ασθένειες. Οι τουαλέτες ήταν ακατάλληλες, καθώς δεν πρόσφεραν ζεστό νερό και ήταν μακριά από τον καταυλισμό, ενώ υπήρχε σημαντική έλλειψη σε σαπούνι και σε βασικά είδη ρουχισμού για εκτιμώμενο πληθυσμό 6.000-7.000 προσφύγων, εκθέτοντας τους σε δερματικές ασθένειες. Το νοσοκομείο είχε εντελώς υποτυπώδη υποδομή και απόλυτη έλλειψη χειρουργικού εξοπλισμού, ενώ οι 200 κλίνες ήταν κατειλημμένες. Τονιζόταν σημαντικότερα, ότι *“Τα παιδιά αναγκαστικά εξετάζονται σε συνωστισμένα καταλύματα, ενώ μερικά από αυτά έχουν ήδη πεθάνει.”*. Στο στρατόπεδο προσφύγων του Χαλεπίου, καταγράφονταν προβλήματα με εντάσεις μεταξύ Βρετανών αξιωματικών, που διοικούσαν τον καταυλισμό και των εισερχόμενων ως προσφύγων Ελλήνων αξιωματικών, με καταγεγραμμένα περιστατικά βίας Βρετανών αξιωματικών κατά των προσφύγων. Μάλιστα

⁴⁷⁷ Creve B., *The first essentials in restoring the war disabled. Prepared for the Coordination committee of American Agencies in Greece*. Near East Foundation, August 1943. Βρέθηκε στα Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Α, Φάκελος 1.

⁴⁷⁸ Cugler E. (Chairman), Kokkins M. J. *Report of the subcommittee of devastated towns and homeless people in Greece*. American Friends of Greece. Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Α, Φάκελος 8.

⁴⁷⁹ Σχετικά με την φυγή των Ελλήνων προσφύγων στην Μέση Ανατολή και Αφρική κατά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, βλέπε, Μιχαηλίδης Ι. Παιδιά του Οδυσσέα – Έλληνες πρόσφυγες στη Μέση Ανατολή και Αφρική (1941-1946), (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2018). Ειδικότερα για τους Έλληνες πρόσφυγες στην Μέση Ανατολή, βλέπε Ο. π. σ.σ. 113-144. Για την εγκατάσταση Ελλήνων προσφύγων στην Αφρική, βλέπε Ο.π. σ.σ.145-164.

⁴⁸⁰ Έκθεση, αχρονολόγητο, χωρίς άλλες πληροφορίες, το έγγραφο είχε χρησιμοποιηθεί ως πρόχειρο για σημειώσεις. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.16.8 (1944).

σημειωνόταν ότι θα ήταν προτιμότερο να εγκαταλειφθεί ο συγκεκριμένος καταυλισμός.

Ο συνολικός αριθμός των αστέγων εντός της ελληνικής επικράτειας υπολογιζόταν σε 200.000 με αυξητικές τάσεις. Το πρόβλημα είχε πολλαπλές διαστάσεις, καθώς η έλλειψη στέγης συνδυαζόταν με την έλλειψη τροφής και παροχών υγείας. Επομένως, στόχος της μελέτης ήταν η παρουσίαση του σχεδιασμού για την αντιμετώπιση των άμεσων αναγκών αρωγής και κάλυψης των αναγκών στέγασης, σίτισης και περίθαλψης και τελικά σε δεύτερο χρόνο η αντιμετώπιση του συνολικού προβλήματος της ανοικοδόμησης, προσφέροντας μια λύση που περιλάμβανε την συμβολή των πληττόμενων πληθυσμών στην ανοικοδόμηση των σπιτιών και των χωριών τους⁴⁸¹.

Από το Lend-Lease στην U.N.R.R.A. Όμως, η μετάβαση από την πολεμική στην μεταπολεμική οικονομία, εμφανίζεται μέσα από τους σχεδιασμούς και τις συζητήσεις για την οργάνωση της επόμενης περιόδου τους επίσημους φορείς και τον τύπο για ζητήματα όπως ο τερματισμός του Lend-Lease. Στον αμερικανικό τύπο αναφερόταν η προσλαμβανόμενη επιθυμία της Μ. Βρετανίας για συνέχιση του προγράμματος μετά την λήξη του πολέμου⁴⁸². Όμως, όπως σχολιαζόταν στην εφημερίδα *Philadelphia Inquirer* τον Αύγουστο του 1944, η συζήτηση για την ενίσχυση της, έπρεπε να λαμβάνει ως κριτήριο την βιωσιμότητα των αμερικανικών συμφερόντων, αλλά και τον ευρύτερο σχεδιασμό που οι Η.Π.Α. είχαν οραματιστεί για την σταθεροποίηση και ανοικοδόμηση του μεταπολεμικού κόσμου.

Σημειωνόταν η μετάβαση στο πλαίσιο αρχών του Bretton-Woods⁴⁸³ και η πρόβλεψη για παροχή δανείων από ένα κοινό -διεθνές- ταμείο, ενώ τονιζόταν ότι “Υπάρχουν σχέδια για την προώθηση μεγαλύτερης ελευθερίας του παγκόσμιου εμπορίου, στο οποίο πρέπει να έχουμε το πλήρες μερίδιό μας. Η U.N.R.R.A., στην οποία συνεισφέρουμε σημαντικά, έχει σχεδιαστεί κυρίως για την ανακούφιση των καταπιεσμένων λαών του άξονα”. Επομένως, γινόταν δεκτό αξιωματικά, ότι οι Η.Π.Α. υπαγόρευαν τους κανόνες λειτουργίας της μεταπολεμικής διεθνούς οικονομίας και δικαιωματικά γινόταν αυτό με δεδομένη την συμβολή τους. Μάλιστα, ο σχεδιαζόμενος κόσμος του ελεύθερου εμπορίου, που θα περιλάμβανε την ανοικοδόμηση, ήταν προνομιακή αγορά των

⁴⁸¹ Cugler E. (Chairman), Kokkins M. J. *Report of the subcommittee of devastated towns and homeless people in Greece*. American Friends of Greece. Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Α, Φάκελος 8.

⁴⁸² (8 August 1944), *Philadelphia Inquirer*, βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 36.1 (1944).

⁴⁸³ Σχετικά με την διάσκεψη του Bretton-Woods τον Ιούλιο του 1944, βλέπε World Bank Group: <https://www.worldbank.org/en/archive/history/exhibits/Bretton-Woods-and-the-Birth-of-the-World-Bank>, ανακτήθηκε την 20^η Ιουνίου 2024. Federal Reserve History: <https://www.federalreservehistory.org/essays/bretton-woods-created>, ανακτήθηκε την 20^η Ιουνίου 2024.

Η.Π.Α. Σε αυτό τον οραματισμό εντασσόταν και η U.N.R.R.A. ως ένας διεθνής οργανισμός αμερικανικής προέλευσης, που διεκπεραίωνε απαραίτητες οικονομικές λειτουργίες, αλλά και αποτελούσε τον σύνδεσμο μεταξύ του Lend-Lease της περιόδου της πολεμικής οικονομίας και της σταθεροποιημένης μεταπολεμικής οικονομίας των ανοικοδομημένων χωρών.

Συμπεραινόταν, λοιπόν ο περιττός χαρακτήρας της επέκτασης του προγράμματος και κατά συνέπεια των σχετικών συμμαχικών απαιτήσεων. Σημαντικότερα, αν και το άρθρο αποτελεί ανεπίσημη άποψη, γίνονταν σαφείς οι αντιλήψεις τμήματος της αμερικανικής κοινωνίας σχετικά με τις αμερικανικές προτεραιότητες και τα όρια που θα ήταν ανεκτά να κινηθεί η αμερικανική συμβολή, αλλά και τα όρια των υπόλοιπων συμμαχικών οικονομιών. Διασαφηνιζόταν λοιπόν και στην ελληνική πλευρά ως αποδέκτη αυτών των ειδήσεων, ότι ο ορίζοντας των οικονομικών απαιτήσεων της χώρας μετά της απελευθέρωση, αναγκαστικά εκτεινόταν πέραν του ατλαντικού.

Εξάλλου, η αλλαγή παραδείγματος στην υλική και οικονομική βοήθεια, διαπιστώνεται και με την εντεινόμενη διαδικασία συγκρότησης της U.N.R.R.A., που συνοδεύτηκε από την εκδήλωση ανταγωνισμού για την παροχή προμηθειών μεταξύ των ωφελούμενων κρατών. Κατά τα τέλη Ιουλίου 1944 εντοπίζεται στην ελληνική διπλωματική αλληλογραφία ο διάλογος για τον ρόλο της U.N.R.R.A. στην Ιταλία και κατά προέκταση της αμερικανικής οικονομικής πολιτικής.

Ο Φ. Δραγούμης εξέφραζε την διαμαρτυρία του για το ενδεχόμενο παροχής βοήθειας στην Ιταλία χρησιμοποιώντας μέρος των αποθεμάτων, τα οποία προορίζονταν για τις βαλκανικές χώρες μετά την απελευθέρωση. Θεωρώντας ότι θίγονταν τα ελληνικά συμφέροντα και ότι αποτελούσε αδικία, επιρρίπτοντας ευθύνες στους Αμερικανούς αντιπροσώπους. Σαφώς, θεωρούταν η U.N.R.R.A. οργανισμός κυρίαρχα αμερικανικής έμπνευσης και ελέγχου με αρμοδιότητα επίλυσης των σχετικών διαφωνιών από τις διπλωματικές αποστολές Ουάσινγκτον, Λονδίνου και Ρώμης, και προς τον διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, πρεσβευτή εντεταλμένου για τα οικονομικά και διατελέσαντα υπουργό οικονομικών στην κυβέρνηση εξορίας Κ. Βαρβαρέσο.⁴⁸⁴

Μετά από επαφές του Διαμαντόπουλου και του Βαρβαρέσου με τον γενικό διευθυντή της U.N.R.R.A. έγινε σαφές, ότι αυτό ήταν ένα διακύβευμα της επερχόμενης συνόδου του οργανισμού⁴⁸⁵. Στην συνέχεια διευκρινίστηκε από πηγές του State Department, ότι η παροχή βοήθειας στην Ιταλία, θα εστίαζε στην διάθεση προμηθειών προς πώληση, έναντι αντιτίμου και

⁴⁸⁴ Δραγούμης προς Πρεσβείες Ουάσινγκτον, Λονδίνου, Ρώμης, 22 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 16726, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 19.4 (1944).

⁴⁸⁵ Διαμαντόπουλος, Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 30 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 2594, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 19.4 (1944).

όχι στην δωρεάν διάθεση τους. Επομένως επανεπιβεβαιωνόταν ο κεντρικός ρόλος των Η.Π.Α. στον οργανισμό, όπως αυτός γινόταν αντιληπτός από την ελληνική πλευρά και η λειτουργία της U.N.R.R.A. ως μια μεταβατική μορφή ελεγχόμενης αγοράς διαμεσολαβημένης από τα κράτη⁴⁸⁶.

Οι εργασίες της 2η Συνόδου της U.N.R.R.A. θεωρούταν από τον Διαμαντόπουλο, ότι είχαν ικανοποιητικά αποτελέσματα σε μια σειρά ζητημάτων, όπως η πρόβλεψη του οργανισμού για συμπερίληψη των Δωδεκανήσων στο σχέδιο αρωγής το ταχύτερο δυνατό, οι διαβεβαιώσεις ότι η ‘‘Αμερικανική περίθαλψις’’-*relief*- στην Ιταλία είχε περιορισμένο και έκτακτο χαρακτήρα, ενώ δεν θα συνεπαγόταν μείωση των εφοδίων που προορίζονταν για τις κατεχόμενες χώρες, αρωγή για την παλιννόστηση των προσφύγων που διέφυγαν στις ελεύθερες χώρες της Μέσης Ανατολής κατά την διάρκεια του πολέμου και παροχή βοήθειας τους απόρους αυτής της κατηγορίας⁴⁸⁷. Επίσης, αποφασίστηκε η απομάκρυνση των χαρακτηριζόμενων ως ‘‘παρείσακτων’’ προσώπων και όχι αποκλειστικά στρατευμάτων, που παραμέναν κατά την διάρκεια του πολέμου σε περιοχές των χωρών των Ηνωμένων Εθνών, ενώ διακηρυκτικού χαρακτήρα ήταν η επαναβεβαίωση της αποστολής του οργανισμού με έμφαση στην αρωγή των κατεστραμμένων από την εχθρική κατοχή χωρών. Συνολικά σημειωνόταν η υποστήριξη των αντιπροσωπειών της Βρετανίας, των Η.Π.Α. και της Γαλλίας και η συνεργασία με τον γενικό διευθυντή της U.N.R.R.A..

Την ίδια ημέρα σε τηλεγράφημα του Φίλωνα προς τον Παπανδρέου διευκρινιζόταν ότι η σύνοδος αν και ασχολήθηκε με τα ελληνικά προβλήματα, ‘‘[...]δεν ήτο δυνατόν ληφθή απόφασις επί περιεχομένου εκκλήσεως Υμετέρας Εξοχότητος προς κ.κ. Ρούζβλετ και Τσώρτσιλ.’’, γεγονός που φαίνεται εύλογο με δεδομένη την διάσταση ανάμεσα σε μία κυβερνητική έκκληση προς άλλους κυβερνητικούς αξιωματούχους και τον διακρατικό χαρακτήρα του οργανισμού⁴⁸⁸. Η έκκληση με βάση τα συμφραζόμενα στο τηλεγράφημα γίνεται σαφές ότι αφορούσε την αύξηση των παρεχόμενων ποσοτήτων, έβρισκε παρόλα αυτά μια έμμεση απάντηση στις συνομιλίες του Φίλωνα με αξιωματούχους του οργανισμού που του δήλωναν ότι υπήρχε ενδεχομένως περιθώριο ανακατανομής ή αύξησης των ποσοτήτων, ενώ από την πλευρά του γενικού διευθυντή του οργανισμού εκφραζόταν η προθυμία για επανεξέταση του ζητήματος το επόμενο διάστημα.

Στο ζήτημα της προγραμματιζόμενης δράσης της U.N.R.R.A. στα Δωδεκάνησα

⁴⁸⁶ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 9 Αυγούστου 1944, αρ. τηλ. 2821, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 19.4 (1944).

⁴⁸⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς πρωθυπουργό, 28 Σεπτεμβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 798.

⁴⁸⁸ Φίλων, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς πρωθυπουργό, 28 Σεπτεμβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 798.

αναφέρθηκε ο Βαρβαρέσος σε συνομιλίες του με τον γενικό διευθυντή του οργανισμού στην Ουάσινγκτον, όπου τόνισε ότι “*[...]η υπόθεσις δεν έχει πολιτικόν χαρακτήρα αλλά σκοπεί βοηθήση πάσχοντα πληθυσμόν.*” Η εξέλιξη συνέπεσε μάλιστα με την απόφαση του Συμβουλίου της U.N.R.R.A. στο Μοντρεάλ για την επέκταση της περίθαλψης στην περιοχή των Δωδεκανήσων, όπως ενημερώθηκε από ανταποκριτή των *Times*.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Διαμαντόπουλος επανερχόταν στο θέμα των αποτελεσμάτων της πρόσφατης συνόδου της U.N.R.R.A. και ιδιαίτερα στο ζήτημα της ένταξης της Ιταλίας στον σχεδιασμό της οργάνωσης για την παροχή βοήθειας, η οποία αποδιδόταν σε πρωτοβουλία της αμερικανικής αντιπροσωπείας στην σύνοδο. Ο Διαμαντόπουλος σχολίαζε ως παράγοντα άσκησης επιρροής στην αμερικανική κυβέρνηση την ύπαρξη καθολικών ιταλικής καταγωγής στις Η.Π.Α., επηρεάζοντας στην κατεύθυνση της παροχής βοήθειας στην Ιταλία. Παράλληλα, σημειωνόταν η στάση χωρών, οι οποίες όπως και η Ελλάδα είχαν υποστεί την ιταλική επιθετικότητα, οι οποίες στέκονταν κριτικά στο ζήτημα της αρωγής προς την Ιταλία, ενώ στους υποστηρικτές των ελληνικών θέσεων συνυπολόγιζε τον διευθυντή της U.N.R.R.A. H. Lehman.

Ο εφοδιασμός μετά την απελευθέρωση συνδεόταν από τον Διαμαντόπουλο και με το ζήτημα της Δωδεκανήσου και της παροχής προμηθειών στα μέχρι πρότινος κατεχόμενα από την Ιταλία νησιά, που τόνιζε ότι ήταν κατά την γνώμη του αυτονόητο να λάβουν βοήθεια, με τους όρους που θα λάμβανε και η Ελλάδα λόγω του ελληνικού τους χαρακτήρα⁴⁸⁹. Η παροχή βοήθειας και ο προγραμματισμός της μεταπολεμικής οικονομίας, μετατρέπονταν σε πεδίο ανταγωνισμού για την εξασφάλιση μεγαλύτερων ποσοτήτων εφοδίων, πρώτων υλών και χρημάτων με την αμερικανική κυβέρνηση να αναδεικνύεται στον καθοριστικότερο παράγοντα, για την επίτευξη των στοχεύσεων του κάθε κράτους. Επομένως, δεδομένης της αμερικανικής χρηματοδότησης προς τον διεθνή οργανισμό αρωγής και της ισχυρής επιρροής της αμερικανική κυβέρνησης Η.Π.Α., η διοίκηση της U.N.R.R.A. προσλαμβανόταν ως περιορισμένων δυνατοτήτων.

Παράλληλα, διευρυνόταν η στοχοθεσία της ελληνικής πλευράς, καθώς όπως σημειώνεται από τον Διαμαντόπουλο η σχεδιαζόμενη αποστολή του οργανισμού στην νότια Αμερική με σκοπό

⁴⁸⁹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 14 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 3785, απαντητικό του τηλ. αρ. 3529, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 19.5 (1944), Σχετικά με την επιρροή των ιταλικής καταγωγής ψηφοφόρων στις επερχόμενες προεδρικές εκλογές και το ζήτημα της Δωδεκανήσου. Εξηντάρης, Ελληνική διπλωματική αντιπροσωπεία Ρώμης προς Υπουργείο Εξωτερικών, 16 Αυγούστου 1944, αρ. τηλ. 1257, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 19.4 (1944), σχετικά με τα ίδια ζητήματα και κυριότερα την θεωρούμενη πολιτικοποίηση της παροχής βοήθειας, εν όψει των αμερικανικών εκλογών, ώστε να ικανοποιηθούν οι ιταλικής καταγωγής ψηφοφόροι.

την ενημέρωση των τοπικών κυβερνήσεων και της κοινής γνώμης για το έργο του οργανισμού, ώστε να εξασφαλιστεί η συμβολή τους στην ενίσχυση του, ήταν ευκαιρία να αποτελέσει βήμα για την γνωστοποίηση των καταστροφών που υπέστη⁴⁹⁰. Σχετικά προτάθηκε να συμμετάσχει ο Αργυρόπουλος, δεδομένης και της προσωπικής τους εμπειρίας από την κατοχή, που τον καθιστούσε γνώστη των συνολικών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι χώρες της Ευρώπης, καταλήγοντας στην πρόταση να αναλάβει τον ρόλο του αντιπροσώπου της αποστολής για την Ευρώπη. Η σχεδιαζόμενη αποστολή τελικά από τα μέσα Οκτώβρη έως και τα μέσα Δεκεμβρίου του 1944, εξασφάλισε τελικά την έγκριση για την συμμετοχή του Αργυρόπουλου αποσπώντας τις ευχαριστίες του Lehman προς την ελληνική κυβέρνηση για την συμβολή της⁴⁹¹.

Την ίδια περίοδο καταγράφεται δραστηριότητα για τα θέματα αρωγής σε επίπεδο κορυφής, καθώς ο πρωθυπουργός Παπανδρέου εξέφραζε τις ευχαριστίες και την ευγνωμοσύνη του προς τους Churchill και Roosevelt για την εξασφάλιση των προμηθειών για το πρώτο εξάμηνο μετά την απελευθέρωση, τονίζοντας ότι *‘‘εξαρτάται η ζωή και η κοινωνική ειρήνη του ελληνικού λαού.’’*, ενώ διατύπωνε τις ελληνικές αξιώσεις για αύξηση της παρεχόμενης βοήθειας⁴⁹². Σε απαντητικό τηλεγράφημα ο Roosevelt αναγνώριζε τις ελληνικές ανάγκες, διαβεβαιώνοντας τον Παπανδρέου για την παροχή βοήθειας, σημειώνοντας ότι οι μεταπολεμικές επιχειρήσεις εφοδιασμού και τροφοδοσίας, ήταν τομέας ευθύνης των συμμαχικών στρατιωτικών αρχών⁴⁹³. Παράλληλα, σημειωνόταν ότι ο Αμερικανός πρόεδρος είχε μεταφέρει τις εκκλήσεις της ελληνικής κυβέρνησης στις αρμόδιες αρχές, συνιστώντας διαπραγματεύσεις των όρων με τα τεχνικά κλιμάκια. Γίνεται λοιπόν κατανοητή, η αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης και του Γ. Παπανδρέου ως πρωθυπουργού, να συντονίσει το οικονομικό έργο. Με δεδομένη την αποτελεσματική δραστηριότητα της ελληνικής οικονομικής αποστολής του Βαρβαρέσου με την αρμοδιότητα για τις σχετικές διαπραγματεύσεις στο εξωτερικό, είναι ενδεικτικό μιας νοοτροπίας, που θεωρούσε ότι ο ενδεδειγμένος τρόπος προσέγγισης για την διεκπεραίωση επιμέρους οικονομικών αιτημάτων σχετικά με ποσοτικά ζητήματα, ήταν η απεύθυνση σε κορυφαίο κυβερνητικό επίπεδο.

Σημαντικές διμερείς επαφές καταγράφονται και σε τηλεγράφημα του υπουργού

⁴⁹⁰ Διαμαντόπουλος Πρεσβεία Ουάσιγκτον (διαβιβάζει Φύλων) προς Υπουργείο Εξωτερικών, 26 Σεπτεμβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 798.

⁴⁹¹ Διαμαντόπουλος Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 3 Οκτωβρίου 1944, Αναφορά στο τηλ. αρ.18995. Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 798.

⁴⁹² Ανοιχτό τηλεγράφημα Παπανδρέου προς Churchill και Roosevelt ΥΔΙΑ, 19 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 237, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.44.6 (1944).

⁴⁹³ President Roosevelt to prime minister Papandreou, Caserta Italy, 4 October 1944, response to no. 237, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.44.6 (1944).

οικονομικών της ΠΕΕΑ και υφυπουργού οικονομικών στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας τον Σεπτέμβριο του 1944 Αγγ. Αγγελόπουλου⁴⁹⁴ σχετικά με συνάντηση του ίδιου και του Αγνίδη με τον υφυπουργό εξωτερικών των Η.Π.Α. Hull για οικονομικά ζητήματα και κυρίτερα του ζητήματος της αύξησης των εισαγόμενων τροφίμων, όπως και της ελληνικού αιτήματος για επιστροφή των χρημάτων και εφοδίων που λεηλάτησε η Γερμανία από την Ελλάδα στον πόλεμο, θέτοντας το κρίσιμο αυτό αίτημα απόδοσης δικαιοσύνης και αποκατάστασης των συνεπειών της κατοχικής οικονομικής ληστείας για πρώτη φορά από ελληνικής πλευράς. Γενικά τοποθετούταν θετικά ο Αμερικανός αξιωματούχος και σημείωνε την ευμενή στάση της Βρετανίας στα ελληνικά ζητήματα, ενώ δεσμευόταν για την προώθηση τους⁴⁹⁵.

Ανάλογα μοτίβα αδυναμίας της ελληνικής πλευράς να αντιληφθεί τους όρους με τους οποίους διεξαγόταν η διαπραγμάτευση ή να αποδεχτεί το φάσμα των πιθανών οικονομικών επιλογών της εκδηλώνονται και στην διαχείριση δεδομένων προβλημάτων επιμελητείας. Σχετική είναι η περίπτωση της διάθεσης 50.000 λιρών για αγορά τροφίμων από την Τουρκία προς διάθεση τους στα απελευθερωμένα ελληνικά νησιά⁴⁹⁶. Στο τηλεγράφημα του Βαρβαρέσου και υποδιοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος Ματζαβίνου αναγνωρίζεται ότι εφόσον λειτουργούσε η τροφοδοσία και εφοδιασμός του ελληνικού πληθυσμού μέσα από το σχήμα της στρατιωτικής διοίκησης κατά την πρώτη περίοδο μεταβατικά, θα ακολουθούσε η ανάληψη της ευθύνης από την U.N.R.R.A., στην οποία είχε υποβληθεί αίτηση παροχής οικονομικής βοήθειας λόγω της δυσκολίας πραγματοποίησης πληρωμών για τα εισαγόμενα προϊόντα σε συνάλλαγμα.

Όμως, ήταν σαφές ότι πράγματι αποτελούσε μια δυνατότητα η αγορά ποσοτήτων τροφίμων από αγορές του εξωτερικού και η διάθεση τους στις περιοχές που θα απελευθερώνονταν, αλλά ταυτόχρονα διευκρίνιζαν ότι ο σχεδιασμός που προέβλεπε την ανάληψη της ευθύνης τροφοδοσίας και εφοδιασμού του πληθυσμού με ποσότητες ήδη συγκεντρωμένες στην Μέση Ανατολή από τις στρατιωτικές αρχές κατά την διάρκεια μιας πιθανής περιόδου στρατιωτικής διοίκησης, θα μπορούσε να έχει ως πιθανό εναλλακτικό σενάριο -αν αυτό γινόταν δεκτό- την απευθείας έναρξη λειτουργίας της U.N.R.R.A. με διάθεση των ίδιων συσσωρευμένων ποσοτήτων. Τελικά προειδοποιούσαν ότι ήταν αναγκαίες συνεννοήσεις και διασαφήνιση των αρμοδιοτήτων

⁴⁹⁴ Σημαντικά βιογραφικά στοιχεία του Άγγελου Αγγελόπουλου εντοπίζονται στο άρθρο (28 Απριλίου 1995), Πέθανε χτες ο Άγγελος Αγγελόπουλος, *Ριζοσπάστης*.

⁴⁹⁵ Α. Αγγελόπουλος (διαβιβάζει Αγνίδη), Πρεσβεία Λονδίνου προς Υπουργείο Εξωτερικών, 4 Οκτωβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 798.

⁴⁹⁶ Βαρβαρέσος-Ματζαβίνος, Πρεσβεία Λονδίνου, προς ελληνική κυβέρνηση, 20 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 6245, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.6 (1944).

για το ζήτημα, για να αποφεύγουν περιττά οικονομικά κόστη. Διαφαινόταν λοιπόν το χάσμα της πολιτικής ηγεσίας της ελληνικής κυβέρνησης με τις αποστολές ειδικών στο εξωτερικό σε ζητήματα σχεδιασμού και κατανόησης των οικονομικών προβλημάτων της περιόδου. Επομένως, η ελληνική κυβέρνηση ήταν πρόθυμη να κατασπαταλήσει τα περιορισμένα αποθέματα σε χρυσό και συνάλλαγμα για να αγοράσει προϊόντα, τα οποία ούτως ή άλλως θα ήταν διαθέσιμα για την τροφοδοσία του ελληνικού πληθυσμού, ενώ αυτό που έλειπε ήταν ο συντονισμός.

Στο πεδίο των υγειονομικών αναγκών της Ελλάδας, η συνθήκες κατάρρευσης και επικράτησης πολλαπλών επιδημιών, αντιμετωπιζόταν από την ελληνική κυβέρνηση με εκκλήσεις για την παροχή βοήθειας πρακτικά προς οποιοδήποτε πιθανό αποδέκτη, χωρίς όμως την ύπαρξη συγκεκριμένου σχεδιασμού. Ενδεικτική της κρισιμότητας της κατάστασης ήταν η περιγραφή του Παπανδρέου σε τηλεγραφήματα του προς την ελληνική πρεσβεία της Ουάσιγκτον με σκοπό την υποβολή των σχετικών αιτημάτων για την ενίσχυση της περίθαλψης στην Ελλάδα⁴⁹⁷. Συγκεκριμένα συνιστούσε να ζητηθεί από τις Η.Π.Α. να οργανωθεί η αποστολή ειδικού επιστημονικού προσωπικού για την αντιμετώπιση επιδημιών με προσωπικό και εξοπλισμό από το αμερικανικό πολεμικό ναυτικό. Όπως σημειωνόταν, η έκταση του προβλήματος ήταν ιδιαίτερα εκτεταμένη καθώς όπως συνυπήρχε πλήθος επιδημικών ασθενειών, όπως η φυματίωση -εκτίμηση 500.000 ασθενών-, ο τυφοειδής πυρετός, η ελονοσία -250.000 ασθενείς-, η σύφιλη-450.000 ασθενείς-, το τράχωμα. Η διασύνδεση των κακουχιών του πολέμου και της πείνας ήταν δεδομένη, όπως και η ανυπαρξία νοσοκομειακών δομών, φαρμάκων και ιατρικού εξοπλισμού.

Ο απελπισμένος χαρακτήρας της έκκλησης γίνεται εμφανής στην κατάληξη της, όπου λαμβανόταν ως δεδομένη η ικανοποίηση του αιτήματος επισημαίνοντας ότι *“Η νέα αυτή προσφορά της κυβερνήσεως Ηνωμένων Πολιτειών προστιθέμενη εις την όλην βοήθειαν ήτις παρέχεται εις την δεινοπαθούσαν χώραν μας προκαλεί ευγνωμοσύνην του αξίου πάσης υποστηρίξεως ελληνικού λαού προς το μέγα Αμερικανικόν Έθνος.”* Στο τέλος προέτρεπε σαφώς για *“Αμέσου και αποτελεσματικής ενεργείας. Αναμένομεν απόδοσιν των προσπαθειών σας.”*

Η απεύθυνση προς πολλαπλούς θεσμικούς αποδέκτες συνεχιζόταν, στοχεύοντας στην εξασφάλιση της μέγιστης δυνατής ποσοτικής στήριξης, καθώς λίγες μέρες αργότερα σε προσχέδιο τηλεγραφήματος του υπουργείου εξωτερικών προς τις πρεσβείες του Λονδίνου και της Ουάσιγκτον, η ελληνική κυβέρνηση σημείωνε ότι υπολόγιζε στον συντονισμό με τον Σουηδικό

⁴⁹⁷ Παπανδρέου, Νεάπολις προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 27 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. Πρωτ. 18936. Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 798.

Ερυθρό Σταυρό και την χρήση των συλλεχθέντων προμηθειών που προορίζονταν για την Ελλάδα από τις Η.Π.Α. και την Βρετανία. Δηλαδή, προκρινόταν η χρήση όλων των πιθανών πηγών παροχής βοήθειας και οργανισμών⁴⁹⁸. Χωρίς να λαμβάνεται υπόψιν ο διαφορετικός χαρακτήρας της συγκυρίας και του ρόλου του οργανισμού, προτεινόταν με ασαφείς όρους η διανομή και διαχείριση της βοήθειας, μεταβατικά από τις συμμαχικές δυνάμεις, και τελικά να αναληφθεί ο έλεγχος από την ελληνική κυβέρνηση, χωρίς να λαμβάνεται υπόψιν ο ρόλος και των λοιπών οργανισμών αρωγής που θα εμπλέκονταν μεταπολεμικά, όπως η ML και η U.N.R.R.A..

Σκοπός ήταν η χρήση τόσο των συμμαχικών πόρων, όσο και αυτών των οργανώσεων του Ερυθρού Σταυρού των ουδέτερων και μη εμπόλεμων χωρών, της Ελβετίας και Σουηδίας. Είναι ενδιαφέρον ότι αναγνωριζόταν η χρονίζουσα δυσарέσκεια και απογοήτευση της Σουηδικής πλευράς, καθώς όπως αναφερόταν θεωρούταν ότι η Βρετανία και οι Η.Π.Α. δεν εκτιμούσαν τις προσπάθειες τους για παροχή τροφίμων στις λιμοκτονούσες γυναίκες και παιδιά της Ελλάδας. Σχετικά προτεινόταν από την ελληνική πρεσβεία στο Λονδίνο, να προβούν οι διπλωματικές αρχές του Λονδίνου και της Ουάσινγκτον σε *“διασκέδασιν των παραπόνων”*, παρά το γεγονός ότι δεν ήταν η Ελλάδα αποδέκτης τους⁴⁹⁹. Η σταθερή αγνόηση της Σουηδικής συμβολής από τους δυτικούς συμμάχους, αποτελούσε μάλλον μέρος της υποτίμησης της προσπάθειας και αυτοεξύψωσης σε ένα ανταγωνισμό για την ανάδειξη του ισχυρότερου παρόχου ανθρωπιστικής βοήθειας. Φυσικά, η εργαλειοποίηση της και η έμμεση πολιτική πρόσληψη της ή ένταξη της σε ευρύτερους στρατηγικούς σχεδιασμούς, έθετε σε άμεσο κίνδυνο τον πεινασμένο κατεχόμενο ελληνικό λαό, αναγκάζοντας οδηγώντας την ελληνική κυβέρνηση σε επιδεικτικές εκδηλώσεις.

Σε αυτά τα αιτήματα έρχονταν να προστεθούν επανειλημμένες εκκλήσεις της ελληνικής κυβέρνησης για συνέχιση της παροχής βοήθειας από τον Αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό⁵⁰⁰, που προτίθετο να αποστείλει τα ήδη συλλεχθέντα εφόδια από τις αποθήκες στην Μέση Ανατολή, αν και προσέκρουε στην διαφωνία μεταξύ του οργανισμού και των βρετανικών στρατιωτικών αρχών⁵⁰¹. Όπως γινόταν σαφές από την ελληνική πρεσβεία στο Κάιρο, ήταν διαθέσιμες ποσότητες

⁴⁹⁸ Δραγούμης προς τις πρεσβείες Λονδίνου και Ουάσινγκτον εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης, προσχέδιο τηλεγραφήματος, 3 Οκτωβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 18.5(1944).

⁴⁹⁹ Αγνίδης Πρεσβεία Λονδίνου, προς Υπουργείο Εξωτερικών και γραφείο πρωθυπουργού, 15 Νοεμβρίου 1943, αρ. τηλ. 4815, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 9.1 (1944), Σχετικά με δηλώσεις του Βρετανού βουλευτή Harold Nicolson, στο *“τελευταίο φύλλο”* - πιο πρόσφατο- του περιοδικού *Spectator*.

⁵⁰⁰ Σβώλος, υπουργείο Οικονομικών προς υπουργείο Ανεφοδιασμού, 11 Νοεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 18.5(1944).

⁵⁰¹ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών, προς Παππά, Πρεσβεία Καίρου, 20 Νοεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 18.5 (1944). αρ. τηλ. 21303. Τα λοιπά στοιχεία του παραλήπτη, όπως το πλήρες όνομα και ο βαθμός του δεν εντοπίζονται.

400.000 κιβωτίων ρούχων και 10.000 κιβωτίων γάλακτος έτοιμα για αποστολή στην Ελλάδα⁵⁰², αλλά διαπιστωνόταν, ότι οι *”Δισταγμοί αμερικανικού ερυθρού σταυρού προέρχονταν του γεγονότος ότι U.N.R.R.A. ηζίωσε προ μηνών όπως πάσα προς ξένα κράτη βοήθεια ερυθρού σταυρού παραδίδεται αποθήκας της.”*⁵⁰³ Ο ενδιασμός της U.N.R.R.A. ενδεχομένως λόγω των επιμελητειακών περιορισμών, κατέληγε στην υπαγόρευση προς τον Αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό των όρων συγκέντρωσης και διανομής των ειδών αρωγής και σε μονοπωλιακή διαχείριση.

Μετά την απελευθέρωση, η ελληνική κυβέρνηση επανερχόταν στο θέμα σε νέα επικοινωνία με την αμερικανική πρεσβεία για την συνέχιση των επιχειρήσεων τροφοδοσίας της Ελλάδας από τον Αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό. Όμως, όπως ενημέρωνε ο MacVeagh, ο Ερυθρός Σταυρός θεωρούσε, ότι η U.N.R.R.A. ήταν υπεύθυνη για την διανομή βοήθειας κατά την μεταπελευθερωτική περίοδο και δεν προβλεπόταν η συνεργασία των δύο οργανισμών⁵⁰⁴. Καταλήγοντας, τονίζονταν ότι εκκρεμούσε η σύναψη συμφωνίας διευθέτησης των σχέσεων ανάμεσα στον Αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό, την U.N.R.R.A. και τις στρατιωτικές αρχές. Σχετικά σημειωνόταν ότι σε ενδεχόμενο εκπόνησης ενός σχεδίου για τον Αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό που να επέτρεπε την επιχειρησιακή του αυτοτέλεια, θα μπορούσε να ενισχύσει τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό και να βοηθήσει τον ελληνικό λαό. Επαναβεβαιώνεται λοιπόν ότι η ελληνική κυβέρνηση προσδοκούσε την απορρόφηση ποσοτήτων βοήθειας από όλες τις πιθανές κατευθύνσεις, χωρίς να αντιλαμβάνεται τον διαφορετικό χαρακτήρα των οργανισμών και των περιορισμών που προκύπταν, καθώς και τον ουσιαστικό αποκλεισμό του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού, καθώς δεν του αναγνωριζόταν η δυνατότητα αυτοτέλειας στην δράση του. Αντίστοιχα, επαναλαμβανόμενο είναι το μοτίβο δραστηριότητας της U.N.R.R.A. και των συμμαχικών στρατιωτικών αρχών που ασκούσαν αποκλειστικό έλεγχο στον τομέα της αρωγής και περίθαλψης.

Οι επιμελητειακές και πολιτικές περιπλοκές του σχεδιασμού της αρωγής και της κοινής λειτουργίας διαφορετικού χαρακτήρα θεσμικού δρώντων στην μεταβατική περίοδο της απελευθέρωσης αντικατοπτρίζονται σε τηλεγράφημα του υφυπουργού εξωτερικών προς τον Κινδύνη στην πρεσβεία της Στοκχόλμης, στο οποίο δινόταν η οδηγία για συνεννόηση με τους πρεσβευτές της Βρετανίας και των Η.Π.Α. στην Στοκχόλμη και συνίστατο να εκφραστεί η

⁵⁰² Παππάς, Πρεσβεία Καίρου, προς ελληνική κυβέρνηση, 20 Νοεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 3208, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 18.5 (1944).

⁵⁰³ Παππάς, Πρεσβεία Καίρου, προς ελληνική κυβέρνηση, 27 Νοεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 5543, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 18.5 (1944).

⁵⁰⁴ MacVeagh, American Embassy Athens, to Greek Government, 30 October 1944 Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 18.5 (1944).

εκτίμηση της ελληνικής κυβέρνησης για τις υπηρεσίες που παρείχε ο Ερυθρός Σταυρός στην Ελλάδα, αλλά και η ανάγκη για συνέχιση του έργου του για ένα περίπου εξάμηνο ακόμα, δηλαδή μέχρι να αναλάβει δράση η U.N.R.R.A.. Επιπροσθέτως, συσχετιζόταν η συνέχιση της δράσης του Ερυθρού Σταυρού με την συνεργασία του με την διοίκηση της Μ.Λ.⁵⁰⁵

Σε απαντητικό τηλεγράφημα του Κινδύνη, τονιζόταν ότι η Σουηδική κυβέρνηση είχε καταστήσει σαφή την πρόθεση της για συνέχιση της αποστολής της και την συνεργασία της με τις ελληνικές και συμμαχικές αρχές. Όμως, σε κάθε περίπτωση θεωρούταν ότι η παροχή βοήθειας συνδεόταν άρρηκτα με την χρήση σουηδικών πλοίων, ώστε να μην προκληθούν προβλήματα με την Γερμανία. Εξάλλου, σε εμπιστευτικές συνομιλίες του με την σουηδική επιστολή -του Ερυθρού Σταυρού-, εκφραζόταν ο σχεδιασμός για την διακοπή της δράσης της στην Ελλάδα τον Δεκέμβριο του 1944 *“[...]δια τον λόγον ότι παρεμποδίζεται αυτή εκ των επεμβάσεων των ελληνικών αρχών και ανευθύνων οργανώσεων.”* Όμως πρότρεπε σε συνεννόηση και κατευνασμό, ώστε να αποφευχθεί η διακοπή της σουηδικής βοήθειας⁵⁰⁶.

Όμως, αντιθέσεις καταγράφονταν μεταξύ της U.N.R.R.A. και των λοιπών εμπλεκομένων συμμαχικών αρχών, καθώς όπως αναφέρεται από τον Διαμαντόπουλο, τα αιτήματα της Ελλάδας για άμεση παροχή βοήθειας και έναρξη της δράσης του οργανισμού, αντιμετωπίστηκαν θετικά από τον διευθυντή της U.N.R.R.A. Lehman, διαβεβαιώνοντας μάλιστα ότι αυτή ήταν η θέληση και του Αμερικανού προέδρου, που σε επιστολή τους προς τον διευθυντή του οργανισμού εκφραζόταν επαινετικά για την Ελλάδα⁵⁰⁷. Ο Lehman έθετε και το ζήτημα των πιέσεων που δεχόταν η U.N.R.R.A. να ενσωματώσει στην ουσία την αποστολή της σε αυτή των συμμαχικών στρατιωτικών αρχών, καθώς όπως σημειωνόταν *“[...]ήδη αι στρατιωτικάί αρχαί απηθύνθησαν προς αυτόν ίνα Προσωπικόν και Οργανισμός Ούνγρας ενεργώσιν ως πράκτορες στρατιωτικών αρχών δια το έργον περιθάψεως εν Ελλάδι.”* Ένα σχέδιο που ο ίδιος εξέφραζε την αντίθεση του και επέμενε στην ανάγκη διατήρησης της αυτοτέλειας των δύο αποστολών, επιτυγχάνοντας την μέγιστη ωφέλεια για την Ελλάδα σε επίπεδο παρεχόμενων ποσοτήτων και συνολικών αποτελεσμάτων. Ακόμα επισημαίνονταν οι δυσκολίες της αποστολής, κυριότερα στην μεταφορά των. Ενδεικτικό

⁵⁰⁵ Υφυπουργείο Εξωτερικών προς Κινδύνη, Πρεσβεία Στοκχόλμης, ανακοίνωση σε Λονδίνο και Ουάσιγκτον, 16 Νοεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 21273, αναφορικά με το τηλεγράφημα Κινδύνη, 30 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 265. Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 771,

⁵⁰⁶ Κινδύνης, Πρεσβεία Στοκχόλμης, προς Υπουργείο Εξωτερικών, δια τον πρωθυπουργόν, 20 Νοεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 1029, Αναφορά στο τηλεγράφημα της Πρεσβείας από 25 Οκτωβρίου 1944, αρ. 969, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 771.

⁵⁰⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών 17 Νοεμβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 771.

όπως σημειωνόταν του κλίματος συμπάθειας προς την Ελλάδα που επικρατούσε, είναι και το γεγονός, ότι την ίδια μέρα στην έδρα της U.N.R.R.A. διεξαγόταν τελετή προς τιμήν της χώρας.

Η ελληνοαμερικανική συνεργασία στις μεταφορές και τα μορφωτικά θέματα.

Κρίσιμος τομέας ενδιαφέροντος της ελληνοαμερικανικής συνεργασίας ήταν η πολιτική αεροπορία, καθώς εδραζόταν στην οικοδόμηση μιας μακροχρόνιας σύμπραξης και την αξιοποίηση ενός μέσου που αποκτούσε ευρύτερη χρήση και δυνατότητες με ορίζοντα την μεταπολεμική οικοδόμηση. Η δραστηριότητα άρχισε συστηματικά κατά την απελευθέρωση με τον προγραμματισμό της αποστολής προσωπικού από την Ελλάδα για εκπαίδευση και απόκτηση τεχνογνωσίας, που προβλεπόταν στα πλαίσια προγράμματος που θα ξεκινούσε μετά την διάσκεψη Σικάγο⁵⁰⁸. Το ζήτημα της διμερούς συνεργασίας στον τομέα των αερομεταφορών επανήλθε μετά τον πόλεμο με την συζήτηση για την παραχώρηση της *‘5ης Ελευθερίας του Αέρα’*, δηλαδή το δικαίωμα μιας αεροπορικής εταιρείας καταχωρημένης για παράδειγμα στις Η.Π.Α., να δεχτεί επιβάτες από μία δεύτερη χώρα, για παράδειγμα την Μεγάλη Βρετανία με προορισμό μια Τρίτη χώρα, για παράδειγμα την Ελλάδα και προϋπόθεση την αναχώρηση ή τελική άφιξη στην χώρα που είναι καταχωρημένη η εταιρεία αρχικά, στο παράδειγμα οι Η.Π.Α.⁵⁰⁹.

Παράλληλα, στα μορφωτικά ζητήματα, εκδηλώθηκε η δραστηριότητα της οργάνωσης American Friends of Greece που, είχε εστιάσει στον τομέα του εφοδιασμού και γενικότερα της παροχής υλικής βοήθειας ανθρωπιστικού χαρακτήρα κατά την διάρκεια της κατοχής⁵¹⁰, ήρθε σε επαφή με την ελληνική κυβέρνηση προσφέροντας στήριξη σε ζητήματα εκπαιδευτικού χαρακτήρα. Το καλοκαίρι του 1944 μετά από επαφές του Φ. Δραγούμη με τον Stephen Ladas εκ μέρους της οργάνωσης American friends of Greece, μία οργάνωση που δημιουργήθηκε από τον πρώην πρεσβευτή των Η.Π.Α. στην Ελλάδα την δεκαετία του ‘20 με σκοπό την υποστήριξη των ελληνικών υποθέσεων⁵¹¹. Η οργάνωση συνεργαζόταν με τις ελληνικές διπλωματικές αρχές τις Η.Π.Α. και ειδικότερα με τον Διαμαντόπουλο κατά τον πόλεμο.

⁵⁰⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 10 Οκτωβρίου 1944, τηλεγράφημα, αρ. Πρωτ. 3710, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 798.

⁵⁰⁹ Σχετικά, βλέπε International Civil Aviation Organization, <https://www.icao.int/publications/pages/doc7300.aspx>, <https://www.icao.int/ChicagoConference/Pages/default.aspx>, Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2024.

⁵¹⁰ Cugler E. (Chairman), Kokkins M. J. *Report of the subcommittee of devastated towns and homeless people in Greece*. American Friends of Greece. Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Α, Φάκελος 8.

⁵¹¹ American Friends of Greece, Ladas P. St. to minister of foreign affairs, Philip Dragoumis, Cairo, 11 July 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.1.

Παράλληλα είχε αναπτύξει σημαντική εκδοτική δραστηριότητα με την τακτική έκδοση του περιοδικού *Philhellene* σε μηνιαία ή διμηνιαία βάση, με έμφαση στην προβολή των εδαφικών ζητημάτων της Ελλάδας. Σημαντικότερα, εκδόθηκε μπροσούρα με τίτλο *Greece of Tomorrow* ως προϊόν συλλογικής συγγραφής με την συμβολή του George H. Chase⁵¹². Μάλιστα, προγραμματιζόταν η έκδοση βιβλίου σχετικά με την Μακεδονία και την Θράκη, που είχε συγγράψει ο Διογένης Ξανάλατος⁵¹³, ενώ εκφραζόταν η επιθυμία για την συγγραφή βιβλίου για την κατάσταση που επικρατούσε τότε στην Ελλάδα. Όπως σχολίαζε υπήρχε μόνο “[...]μερική και ασύνδετη πληροφόρηση έχει φθάσει στον αμερικανικό λαό για την Ελλάδα μέσω αποστολών Αμερικανών ανταποκριτών ή ανακοινώσεων του Ελληνικού Γραφείου Πληροφοριών κ.λπ. αλλά δεν έχει υπάρξει μια ολοκληρωμένη παρουσίαση του τι έχει κάνει η εχθρική κατοχή στην Ελλάδα”.

Ζητήματα όπως η έκταση των λεηλασιών από τους στρατούς κατοχής και η κατάσταση της δημόσιας υγείας, θεωρούταν ότι έπρεπε να προσδιοριστούν με ακρίβεια, ώστε να διαφωτιστεί και να κινητοποιηθεί το αμερικανικό κοινό, με ορίζοντα την συμβολή στην ανοικοδόμηση της χώρας μεταπολεμικά. Συγκεκριμένα, εκφραζόταν η επιθυμία για συμβολή στους τομείς της αποκατάστασης αρχαιοτήτων, της αποκατάστασης και επαναλειτουργίας εκπαιδευτικών και ερευνητικών ιδρυμάτων, την παροχή υποτροφιών, την ενίσχυση του κολλεγίου Αθηνών με σκοπό να επιτελέσει κοινωνικό έργο μέσω της παροχής υποτροφιών. Όμως, ο Ladas επικαλούταν την έλλειψη πληροφοριών για αυτά τα ζητήματα, ώστε η οργάνωση να ενεργήσει ανάλογα. Παράλληλα, αιτούταν πληροφορίες για την κατάσταση των νοσοκομείων στην Ελλάδα, την κατάσταση των μεταφορών και επικοινωνιακών δικτύων, το ηθικό του πληθυσμού στις συνθήκες κατοχής και τελικά, μία τεκμηριωμένη παρουσίαση των αντάρτικων οργανώσεων στην Ελλάδα και της δράσης κατά της κατοχής.

Η συνεργασία των δύο κρατών συνεχίστηκε την ίδια περίοδο και σε εκπαιδευτικά ζητήματα, με τον εκτελεστικό γραμματέα Chryst Loukas εκ μέρους της οργάνωσης Αγγλόαμερικανοελληνικό Γραφείο Εκπαίδευσης -Anglo-American-Hellenic Bureau of Education,

⁵¹² Chase G. *Greece of tomorrow*. (Massachusetts: American Friends of Greece 1943).

⁵¹³ Ο Διογένης Ξανάλατος ήταν διδάκτωρ βυζαντινής ιστορίας του πανεπιστήμιου του μοναχού, γνωστός βυζαντινολόγος του μεσοπολέμου. Διέφυγε στην Μέση ανατολή, κατετάγη στον ελληνικό στρατό. Επίσης, ήταν συγγραφέας του έργου Ξανάλατος Δ. *Τα όρια του ελληνισμού εις την Βαλκανικήν*. (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 1945) με έμφαση στο κοινό κατά τις απαρχές της μεταπολεμικής περιόδου θέμα των προσλαμβανόμενων δικαιωμάτων εδαφικής επέκτασης των ελληνικών συνόρων. Σχετικά με την συνολική προσέγγιση της ιδεολογίας που διαμορφώθηκε για τις εθνικές διεκδικήσεις, βλέπε Λεβεντάκου Χρ. *Από την Μεγάλη Ιδέα στις εθνικές διεκδικήσεις: τα εθνικά θέματα στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*. Αθήνα, (Μεταπτυχιακή εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο, (Αθήνα: Πάνδημος, 2007).

είχε έρθει σε επικοινωνία με τον Κανελλόπουλο, τον οποίο ενημέρωνε τον Απρίλιο του 1944 για την εξέλιξη των προσπαθειών να διατεθούν προγράμματα υποτροφιών σε αμερικανικά κολλέγια και πανεπιστήμια, έχοντας επιτύχει την συμμετοχή πάνω από 100 ιδρυμάτων, που πρόσφεραν τουλάχιστον ένα -σε κάποιες περιπτώσεις περισσότερα- τετράχρονα προγράμματα για προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές⁵¹⁴. Παράλληλα, ενημέρωνε για την πρόβλεψη παροχής οικονομικής υποστήριξης και συμβουλευτικής από σπουδαστές ελληνικής καταγωγής που διαβιούσαν στις Η.Π.Α. προς όσους τελικά συμμετείχαν στα αντίστοιχα προγράμματα.

Οι σκοποί και η οπτική της οργάνωσης γίνονταν σαφείς και σε συνοπτικό φυλλάδιο, όπου σε άρθρο με τίτλο "*The cry of Greece for education*", παρουσιαζόταν η τραγική κατάσταση της εκπαίδευσης στην Ελλάδα, ως αποτέλεσμα των καταστροφών που έφερε ο πόλεμος και η κατοχή, αλλά και η ανάγκη για αποκατάσταση του εκπαιδευτικού ελλείματος, ώστε να προετοιμαστούν οι επαγγελματίες που θα διεκπεραίωναν την ανοικοδόμηση μεταπολεμικά. Επίσης, τονιζόταν ο χαρακτήρας της σχέσης που θα δημιουργούταν με την επιβράβευση των καλύτερων σπουδαστών από την Ελλάδα, που θα επέστρεφαν στην πατρίδα τους για αυτό το καθήκον. Το προωθητικό αυτό έντυπο, που παρουσίαζε τους σκοπούς της οργάνωσης και αποτελούσε κάλεσμα για δράση και ενίσχυση των δραστηριοτήτων της, παρουσίαζε συνοπτικά το προφίλ της οργάνωσης, ενώ φιλοξενούσε και δηλώσεις Γεώργιου Β' τον Ιούνιο του 1936 "*On Democracy*" -εβδομάδες πριν την δικτατορία της 4ης Αυγούστου-, όπου αναφερόταν στο δημοκρατικό παράδειγμα της Ελλάδας για τα Βαλκάνια, που θα ενισχυόταν εφόσον βελτιωνόταν το επίπεδο της εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Μάλιστα, σημείωνε την σημασία της βρετανικής και αμερικανικής εκπαιδευτικής επιρροής σε αντιδιαστολή με την γερμανική. Όμοια, φιλοξενούταν μήνυμα του πρύτανη του πανεπιστημίου Αθηνών Π. Ζερβού για την εκπαίδευση, αλλά και δηλώσεις των φοιτητών του πανεπιστημίου Αθηνών στις αρχές του πολέμου και πριν την κατοχή προς τους φοιτητές των Η.Π.Α. και του Καναδά, όπου εκφραζόταν φιλοπατρία και αγάπη για την ελευθερία, όπως και ικανοποίηση για την ευκαιρία να πολεμήσουν υπέρ της δημοκρατίας. Το φυλλάδιο κατέληγε με την διαδικασία επιλογής των υποψηφίων, που κεντρικό ρόλο θα είχε το πανεπιστήμιο Αθηνών.

Το θέμα της εκπαίδευσης στην Ελλάδα και των υποτροφιών απασχόλησε και τον αμερικανικό τύπο. Μάλιστα στην εφημερίδα *New York Times*, δημοσιευόταν άρθρο του Benjamin

⁵¹⁴ Chryst Loukas, Anglo-American-Hellenic bureau of education, New York, to Dr. P. Kanelopoulos, Cairo, 28 April 1944, Προσφωνείται "*Dear Professor Kanellopoulos*", Αρχείο Κανελλόπουλου, Φ. 12, Δράση Π. Κανελλόπουλου, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1946.

Fine που συνέκλινε με την οπτική και την ρητορική της οργάνωσης του Loukas⁵¹⁵. Όπως τονιζόταν

“Σε μια προσπάθεια να προετοιμάσουν τους φοιτητές για τη μεταπολεμική περίοδο στις κατεστραμμένες ευρωπαϊκές και ασιατικές χώρες, τα αμερικανικά κολλέγια και πανεπιστήμια έχουν εισαγάγει ειδικά μαθήματα σχεδιασμένα να εκπαιδεύουν ειδικούς σε επιλεγμένους τομείς της ανοικοδόμησης και της αποκατάστασης. Όταν έρθει η νίκη, εκατοντάδες νέοι άνδρες και γυναίκες θα είναι έτοιμοι να πάνε στο εξωτερικό και να εργαστούν με τους υπηκόους των ξένων χωρών”.

Παράλληλα, προσεγγιζόταν το ζήτημα της συμμετοχής με βάση το φύλο, καθώς σημειώνονταν οι πολεμικές ανάγκες και η στρατολόγηση του αντρικού πληθυσμού έχοντας αποδεκατίσει την συμμετοχή των ανδρών τους στα προγράμματα σπουδών. Επομένως σημαντικός αριθμός προγραμμάτων σπουδών εντοπιζόταν σε κολλέγια θηλέων, τονίζοντας ότι εν μέσω δυσκολιών και της παραγωγικής απασχόλησης των γυναικών στην εμπολέμη Ευρώπη, είχε αυξηθεί η συμμετοχή τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Σε συμπληρωματικό άρθρο για το πρόγραμμα υποτροφιών προς τους Έλληνες σπουδαστές, σημειωνόταν ότι διατίθεντο 154 προγράμματα αξίας 800.000 δολαρίων από αμερικανικά κολλέγια και πανεπιστήμια υπό την επίβλεψη της οργάνωσης, ενώ παρατηρούταν η αδυναμία αποστολής συμμετεχόντων από την κατεχόμενη Ελλάδα. Σχετικά σημειωνόταν ότι

“Δεδομένου ότι η Επιτροπή του Πανεπιστημίου Αθηνών δεν είναι σε θέση προς το παρόν να στείλει φοιτητές εδώ, η ελληνική εξόριστη κυβέρνηση βοηθά το γραφείο να βρει φοιτητές από διάφορα ελληνικά στρατόπεδα προσφύγων στη Μέση Ανατολή, τη Νότια Αφρική και το Βελγικό Κονγκό που μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις εισαγωγής των αμερικανικών κολεγίων.”⁵¹⁶

Επίσης, ο Loukas συνιστούσε μετά τις επαφές του με τον Φ. Δραγούμη, την διαμόρφωση προγράμματος υποτροφιών σε νέους και νέες της ελληνικής κοινότητας της Αιγύπτου σε συνεργασία με το αμερικανικό κολλέγιο στο Κάιρο και την υποδοχή τους για περαιτέρω σπουδές στις Η.Π.Α.⁵¹⁷. Τονιζόταν, ότι το πρόγραμμα στόχευε στην έμπρακτη αναγνώριση της διαχρονικής συμβολής του ελληνικού πολιτισμού και ως κριτήρια συμμετοχής τίθεντο η ικανότητα και ο πατριωτισμός των υποψηφίων σπουδαστών. Όμως, επιφυλασσόταν για τον Φ. Δραγούμη ο ρόλος της διεύθυνσης του προγράμματος ενώ θα συμβούλευε και για αιτήματα μεσολάβησης υπέρ

⁵¹⁵ Fine B. (26 March 1944). Education in review – American colleges preparing men and women to aid in post-war rehabilitation overseas. *New York Times*. Βρέθηκε στο Αρχείο Κανελλόπουλου, Φ. 12, Δράση Π. Κανελλόπουλου, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1946.

⁵¹⁶ (4 April 1944). Greek Scholarships'. *New York Times*. Ό. π.

⁵¹⁷ Chyst Loukas, Executive Secretary, Anglo-American-Hellenic Bureau of Education, to Philip Dragoumis, 5 August 1944, Cairo, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 63.3.

πρώιμα ενδιαφερόμενων υποψηφίων.

Στρατιωτική συνεργασία και δίκτυα πληροφοριών

Κρίσιμος τομέας συνεργασίας προσέγγισης των Η.Π.Α. με τις ελληνικές αρχές και πολιτικές δυνάμεις αποτελούσε η στρατιωτική συνεργασία, τα ζητήματα ασφάλειας, που διακρίνονταν από πολυμορφία, όπως στρατιωτικές συμμαχικές επιχειρήσεις, οργάνωση μάχιμων μονάδων Ελληνοαμερικανών, σύμπραξη με τις δυνάμεις της αντίστασης και ανάπτυξη δικτύων πληροφοριών. Τα γεγονότα και οι πληροφορίες για την συνολική δραστηριότητα του Ο.Σ.Σ., το προσωπικό και τις επιμέρους αποστολές του έχουν ήδη μελετηθεί, ξεχωρίζοντας μία από τις πρώτες μελέτες για τον οργανισμό και την συνολική δράση του την μελέτη του Smith Richard Harris, *O.S.S.: The Secret History Of America's First Central Intelligence Agency*⁵¹⁸.

Επιπροσθέτως, η λεπτομερέστατη και τεκμηριωμένη έρευνα της S. Allen, *Classical Spies – American archeologists with the O.S.S. in World War II Greece*, προσφέρει ιδιαίτερα χρήσιμες πληροφορίες για την συγκρότηση του οργανισμού, τις πηγές στρατολόγησης, τα προφίλ των μελών του, την συμβολή των Ελληνοαμερικανών στην συγκρότηση του, τις επιμέρους επιχειρήσεις που δραστηριοποιήθηκαν, την ανάπτυξη των δικτύων και βάσεων του οργανισμού στην κατεχόμενη Ελλάδα, τις κοινές δραστηριότητες με την αντίσταση και τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν σε διασυννοριακές επιχειρήσεις, αλλά και τις επιμέρους κυβερνήσεις⁵¹⁹. Στην μελέτη της S. Allen είναι ιδιαίτερης σημασίας τα σημεία που αφορούν την δραστηριότητα στον Έβρο και την κλιμάκωση των επιχειρήσεων μαζί με τους αντάρτες προκαλώντας απώλειες στα στρατεύματα κατοχής και φθορές στο σιδηροδρομικό δίκτυο από τον Έβρο έως τις μεθοριακές περιοχές της Βουλγαρίας, την έμφαση στην επιμέρους δράση και δυσκολίες που αντιμετώπισαν στελέχη του Ο.Σ.Σ., όπως ο αναφερόμενος παρακάτω Alekos Georgiadis (Gander) και ο δραστηριοποιούμενος στον Έβρο λοχαγός James Kellis, η διασύνδεση με επιφανείς Ελληνοαμερικανούς όπως ο πρόεδρος της ΑΗΕΡΑ Γιώργος Βουρνάς και ο Γιώργος Σκούρας, η σύνδεση με τις ελληνικές διπλωματικές αρχές στην Τουρκία, αλλά και οι προκλήσεις της

⁵¹⁸ Smith R. H., *O.S.S.: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency*, (Berkeley: University of California Press, 1972). Για μία τεκμηριωμένη βιογραφία του διοικητή του Ο.Σ.Σ., βλέπε Waller D., *Wild Bill Donovan: The spymaster who created the O.S.S. and Modern American Espionage*, (New York: Free Press, 2011).

⁵¹⁹ Allen H. S., *Classical Spies – American archeologists with the O.S.S. in World War II Greece*, (Michigan: University of Michigan Press, 2014).

σύγκρουσης των Δεκεμβριανών⁵²⁰.

Για την συνολική δράση του Ο.Σ.Σ. στην Ελλάδα είναι σημαντική η μελέτη του Σ. Ριζά, *Το αμερικανικό Γραφείο Στρατηγικών Υπηρεσιών στην κατεχόμενη Ελλάδα 1943-1944*, όπου αναδεικνύεται κρίσιμο αρχειακό υλικό⁵²¹, αλλά και η μελέτη της Κ. Βασσάλου, *Οι αμερικανικές στρατηγικές επιδιώξεις και ο βρετανικός παράγοντας στην κατοχική Ελλάδα*⁵²².

Σχετικά με την επιχείρηση «Περικλής» και την κοινή δράση με το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. είναι ιδιαίτερα χρήσιμη η μαρτυρία του Κώστα Κουβαρά, Ο.Σ.Σ. Με την Κεντρική του Ε.Α.Μ., αλλά και οι σχετικές μελέτες του Ηλ. Θερμός, *Επιχείρηση «Περικλής» - τα επίσημα αρχεία του Γραφείου Στρατηγικών Υπηρεσιών (Ο.Σ.Σ.) των Η.Π.Α. στην κατεχόμενη Ελλάδα* και του Ρ. Ραυτόπουλου, *Ο «Περικλής» ήρθε από την Αμερική*⁵²³. Ακόμα, τεκμηριώνεται με σαφήνεια η δράση των Ελληνοαμερικανών εθελοντών στην Εθνική Αντίσταση σε σχηματισμούς εκτός του Ο.Σ.Σ. στην τεκμηριωμένη μελέτη του Γ.Ε.Σ.-Δ.Ι.Σ., *Οι Ελληνοαμερικανοί εθελοντές στην Εθνική Αντίσταση- Ιστορικό των επιχειρήσεων στην Ελλάδα του 2671 Ανεξάρτητου Ειδικού Τάγματος Αναγνωρίσεων*⁵²⁴. Επιπροσθέτως, η δράση του Ο.Σ.Σ. κατά την κατοχή και την αντίσταση στην περιοχή του Έβρου, από την οπτική του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., καταγράφεται λεπτομερώς στο έργο του Κασάπη Βαγγέλη (Κρίτωνα), *Στον κόρφο της Γκυμπρένας*⁵²⁵.

Επομένως, το ενδιαφέρον εστιάζει σε όψεις, που προσφέρουν πρόσθετα κρίσιμα στοιχεία,

⁵²⁰ Ο. π., σ.σ. 34, 68, 76-79, 82, 99, 105, 118-19, 128-129, 137, 157, 167, 173-178, 193-194, 196, 198, 200, 204-206, 210, 217, 221, 260, 264, 266, 274, 278, 294.

⁵²¹ Ριζάς Σ. *Το αμερικανικό Γραφείο Στρατηγικών Υπηρεσιών στην κατεχόμενη Ελλάδα 1943-1944*, (Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2012), σ.σ. 26-30, 52-60, 113-118.

⁵²² Βασσάλου Κ. *Οι αμερικανικές στρατηγικές επιδιώξεις και ο βρετανικός παράγοντας στην κατοχική Ελλάδα*, στο (επιμ. Μ. Λυμπεράτος, Π. Παπαστράτης), *Αριστερά και Αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2014), σ.σ. 61-71.

⁵²³ Κουβαράς Κ. *Ο.Σ.Σ. Με την Κεντρική του Ε.Α.Μ.*, (Αθήνα: Εξάντας, 1976). Θερμός Ηλ., *Επιχείρηση «Περικλής» - τα επίσημα αρχεία του Γραφείου Στρατηγικών Υπηρεσιών (Ο.Σ.Σ.) των Η.Π.Α. στην κατεχόμενη Ελλάδα (Μάιος – Οκτώβριος 1944)*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2016). Ραυτόπουλος Ρ., *Ο «Περικλής» ήρθε από την Αμερική – Πως οι Η.Π.Α. ανακάλυψαν τον χαρακτήρα της ελληνικής αντίστασης*, στο (επιμ. Λη Σαράφη, Ειρ. Λαγάνη, Δεσπ. Παπαδημητρίου, Μ. Σπηλιωτοπούλου), *Αποτυπώσεις της Ευρωπαϊκής Ιστορίας – Κείμενα αφιερωμένα στον Προκόπη Παπαστράτη*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2021), σ. 397.

⁵²⁴ Γ.Ε.Σ.-Δ.Ι.Σ., *Οι Ελληνοαμερικανοί εθελοντές στην Εθνική Αντίσταση- Ιστορικό των επιχειρήσεων στην Ελλάδα του 2671 Ανεξάρτητου Ειδικού Τάγματος Αναγνωρίσεων*, (Αθήνα: Γ.Ε.Σ., 2012). Σχετικά και ΓΕΣ-ΔΙΣ, Φ.956 Α'/Κ' ΚΒ', *Αρχειακόν υλικόν περί των ειδικών στρατιωτικών δυνάμεων των Η.Π.Α. εν Ελλάδι το 1944*, όπου εντοπίζονται μεταξύ άλλων δημοσιεύματα και φωτογραφίες του τύπου της εποχής, όπως μεταγενέστερες μαρτυρίες μαχητών του ελληνοαμερικανικού τάγματος σχετικά με την κοινή τους δράση με αντάρτικες ομάδες στην Έδεσσα. Η ταυτότητα των αντάρτικων ομάδων δεν διασαφηνίζεται, αν και στο σχετικό βιβλίο του Γ.Ε.Σ.-Δ.Ι.Σ. σημειώνεται, από τον διευθυντή του ΓΕΣ-ΔΙΣ, αντιστράτηγο Ι. Κακουδάκη, η κοινή τους δράση με τον Ε.Λ.Α.Σ. και τον ΕΔΕΣ, αλλά και συνολικά με τον ελληνικό λαό δίνοντας έμφαση στην ενωμένη εθνική αντίσταση.

⁵²⁵ Κασάπης Β. (Κρίτων). *Στον κόρφο της Γκυμπρένας*, (2 Τόμοι), (Κομοτηνή: Ιδιωτική Έκδοση, 1999).

διασαφηνίσεις και νέες διαστάσεις βάση πρωτότυπων αναξιοποίητων πηγών, που μελετήθηκαν. Η δραστηριοποίηση του Ο.Σ.Σ. στην Ελλάδα το 1943 σήμανε την ενίσχυση των τάσεων ανεξαρτητοποίησης των Η.Π.Α. στο πεδίο συλλογής πληροφοριών και ανάπτυξης δράσης στις κατεχόμενες χώρες, ειδικότερα στην Ελλάδα και τα υπόλοιπα Βαλκάνια με βάση την Τουρκία, αξιοποιώντας διπλωματικές υποδομές για τον σχεδιασμό περαιτέρω ενεργειών⁵²⁶.

Παράλληλα, την ίδια περίοδο συστάθηκε το Ελληνοαμερικανικό τάγμα, για το οποίο εκφράστηκε η προθυμία ένταξης από μεγάλο αριθμό Ελληνοαμερικανών όπως ανέφερε ο Διαμαντόπουλος σε επιστολή του προς τον Τσουδερό⁵²⁷. Όμως η συνολική επιχειρησιακή δραστηριότητα των αμερικανικών στρατιωτικών μονάδων στην κατεχόμενη Ελλάδα ήταν περιορισμένη. Κρίσιμο συμβάν ήταν ο βομβαρδισμός του Πειραιά τον Ιανουάριο του 1944 από την αμερικανική αεροπορία, που σε επιδρομή βομβάρδισε τμήματα του λιμανιού, του σιδηροδρόμου και περιοχές του κέντρου της πόλης. Οι ανθρώπινες απώλειες καταγράφοντας υψηλές με 480 νεκρούς και 500-700 τραυματίες, καθώς και πρόσφυγες προς την Αθήνα και τα προάστια.⁵²⁸

Σε επίπεδο στρατηγικής και συμμετοχής σε πολεμικές επιχειρήσεις, την ίδια περίοδο καταγράφονται διαφοροποιημένες απόψεις αξιωματούχων της ελληνικής πλευράς για την σημασία της συμμετοχής ελληνικών δυνάμεων στην συμμαχική εκστρατεία, ειδικότερα στο θέατρο της Ιταλίας⁵²⁹. Στα πλαίσια υποβολής τακτικής αναφοράς προς την ελληνική κυβέρνηση στις αρχές του 1944 από τον αποσπασμένο στην βρετανική υπηρεσία πληροφοριών λοχαγό Ρογκάκο, αναφέρονταν σε ζητήματα συγκρότησης ενδεχόμενης ελληνικής εκστρατευτικής αποστολής. Συγκεκριμένα, παρουσιαζόταν η άποψη της αποστολής μικτής στρατιωτικής δύναμης περιλαμβάνοντας χερσαίες, ναυτικές και αεροπορικές δυνάμεις στην Ιταλία, σε δύο τμήματα, υπαγόμενα σε βρετανική και αμερικανική διοίκηση αντίστοιχα. Αναφέρονταν καταρχάς τα

⁵²⁶ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Τσουδερό, Ιανουαρίου 1943, αρ. 177, λίαν εμπιστευτική, ΓΕΣ-ΔΙΣ, Αρχείο Τσουδερού/Υπηρεσιακά Θέματα/ 1941-1942-1943, Φ.6/Υπ. ΙΒ, 29. αρ. τηλ. 177, Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς πρόεδρο κυβέρνησεως, 29 Ιανουαρίου 1943, Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Δ, Φ. 4, σχετικά με την έκθεση του Αμερικανού Γενικού Προξένου για την κατάσταση στην Ελλάδα από την 24η Δεκεμβρίου 1942. Σχετικά βλέπε, Βασσάλου Κ., Οι αμερικανικές στρατηγικές επιδιώξεις και ο βρετανικός παράγοντας στην κατοχική Ελλάδα, στο (επιμ. Μ. Λυμπεράτος, Π. Παπαστράτης), *Αριστερά και Αστικός Πολιτικός κόσμος 1940-1960*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2014) σ.σ. 61-71.

⁵²⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς πρόεδρο κυβέρνησεως, 1 Φεβρουαρίου 1943, Γ.Α.Κ., Σειρά Κ 51, Αποστολή Δ, Φ. 4.

⁵²⁸ British Embassy Aide-Memoire, 26 Ιανουαρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 2.3 (1944). Σχετικά με τα συμβάντα αλλά και την συνολική προσέγγιση της κατοχής και της αντίστασης στον Πειραιά, βλέπε Τζαφέρα Αγγ., *Η πόλη του Πειραιά στην κατοχή και την αντίσταση* (Διδακτορική διατριβή). Πάντειο Πανεπιστήμιο, (Αθήνα: Πάνδημος, 2017).

⁵²⁹ Σχετικά με την συνολική συγκρότηση και συμβολή στην συμμαχική εκστρατεία των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων εξορίας, βλέπε Κατσικώστας Δ., *Ο ελληνικός στρατός στην εξορία 1941-1944*, (Αθήνα: Αλφειός, 2015).

επιχειρησιακά οφέλη που θα προκύπταν, ενώ είναι σαφής και η αντικειμενική σκοπιμότητα της αποστολή δύο εκστρατευτικών μονάδων στην Ιταλία υπαγόμενων στην διοίκηση δύο συμμαχικών δυνάμεων ήταν μια πολιτική και στρατηγική επιλογή, παροχής υπηρεσιών στις δύο βασικότερες δυτικές δυνάμεις⁵³⁰.

Αντίστοιχου ενδιαφέροντος είναι οι απόψεις του πλωτάρχη Β. Ν. Μελισσινού από το Αλγέρι όπου δραστηριοποιούταν στην συλλογή στοιχείων για τους εκτοπισμένους Έλληνες της Αλγερίας στην Ιταλία, όπου και τελικά μετέβη λίγους μήνες αργότερα. Στο Αλγέρι είχε έρθει σε επαφή με Έλληνες και Έλληνοαμερικανούς, οι οποίοι υπηρετούσαν σε αμερικανικές υπηρεσίες ή απασχολούνταν στην ναυτιλία, το Greek War Relief και την υπηρεσία του Lend-Lease⁵³¹. Κατά την άποψη του η επαφή τους με το αμερικανικό προσωπικό ήταν καταλυτική, καθώς όπως τόνιζε δημιουργήθηκε *“φιλελληνικό πολιτικό ρεύμα εις τα μέλη των αμερικανικών δυνάμεων.”*

Όμως, η τάση των Ελληνοαμερικανών για υποστήριξη των ελληνικών υποθέσεων αντιμετώπιζε εμπόδια. Αρχικά, η αδυναμία πρόσβασης τους σε σχετικό προπαγανδιστικό υλικό και η γενικότερη έλλειψη ενημέρωσης της αμερικανικής κοινής γνώμης για τα ελληνικά ζητήματα. Ανασταλτική θεωρούταν και η αναγνωριζόμενη συστολή των Ελληνοαμερικανών να εκδηλώνουν την ελληνική πλευρά της ταυτότητας τους, καθώς όπως σημείωνε ο Μελισσινός, πραγματοποιούταν *“[...] παρακολούθησις των διαφόρων καταγωγής Αμερικανών με αντικειμενικόν σκοπόν να εξουδετερούνται τα στοιχεία εκείνα εξ αυτών άτινα διατηρούν δεσμούς μετά της χώρας καταγωγής των.”* Σε συνέχεια αυτής της στάσης καχυποψίας και καταστολής, καταγραφόταν το υπερβολικό ενδιαφέρον Βρετανών και Αμερικανών αξιωματικών για να ενημερωθούν σε θέματα σχετικά με την εσωτερική πολιτική κατάσταση της Ελλάδας, τα οποία ο Μελισσινός θεωρούσε, ότι ήδη γνώριζαν. Σύμφωνα την μαρτυρία του, *“[...] οι πλείστοι είχαν την εικόνα ότι μια οδός υπάρχει δια την αποσόβησιν πλήρους διαλυτικής αναρχίας εν Ελλάδι, η οδός της [...] α' ή β' μορφής μικρής κατοχής της χώρας μας.”* Ο συντάκτης της αναφοράς κατέληγε τονίζοντας την δυσφορία του, αλλά και την αμηχανία του μπροστά στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα μεταξύ των συμμαχικών

⁵³⁰ Ρογκάκος Π., λοχαγός πεζικού, αναφορά προς Ειδική Υπηρεσιών Πολέμου, προς το Υπουργείο Εξωτερικών και Πρεσβεία Κάιρου, 10 Ιανουαρίου 1944, αρ. τηλ. 1020., Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 16.2 (1944). Σύμφωνα με διαβιβαστικό σημείωμα Δ/703 της Διεύθυνσης Ειδικών υπηρεσιών πολέμου, από το γραφείο του Διευθυντή, Πλοίαρχου Π.Ν. Ν. Τσαγκάρη, προς το Υπουργείο Εξωτερικών, ο Ρογκάκος ήταν αποσπασμένος στην βρετανική υπηρεσία πληροφοριών στην Αλεξάνδρεια, απ' όπου λάμβανε διαταγές και υπέβαλλε τακτικές αναφορές, ενώ την δράση του γνώριζε και ενέκρινε ο Έλληνας πρωθυπουργός.

⁵³¹ Μελισσινός Β. Ν. (Πλωτάρχης), Μπάρι, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 21 Μαρτίου 1944, απόρρητη αναφορά Π/278, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944). Διαβίβαση αποσπασμάτων της αναφοράς από τον Υπουργό Ναυτικών Α. Μυλωνά την 23 Ιουνίου 1944 προς Υπουργείο Εξωτερικών/ Υφυπουργείο Τύπου και πληροφοριών, υπουργείο Στρατιωτικών, Αεροπορίας.

αξιοματικών για κατοχή της Ελλάδας μεταπολεμικά με όποιας μορφής σχήμα, αδυνατώντας να δώσει επαρκείς απαντήσεις σε αυτές τις προτάσεις και αποτυγχάνοντας να κατανοήσει τους λόγους που πρόκυπτε μια τέτοια πρόταση. Βάση των αρχειακών καταγραφών δεν προκύπτει ο συγκεκριμένος αξιωματούχος έλαβε διευκρινιστικές οδηγίες για τα προβλήματα που εντόπιζε.

Πλησιάζοντας προς την απελευθέρωση, ο Μελισσηνός μετέβη στην Ιταλία, όπου ήρθε σε επαφή με ομογενείς του ελληνοαμερικανικού τάγματος του αμερικανικού στρατού. Η σύνθεση του και η μικρή απόσταση από την κατεχόμενη Ελλάδα, δημιουργούσαν την προσδοκία συμβολής στην απελευθέρωση της. Σύμφωνα με έκθεση του Μελισσηνού ως αντιπροσώπου της Ελλάδας στην Διασυμμαχική υποεπιτροπή αιχμαλώτων πολέμου και εκτοπισθέντων προσώπων, εκτιμούσε ότι η δύναμη του τάγματος ανερχόταν στα 2.000 άτομα και αποτελούσε μέρος της αμερικανικής μονάδας S.B.S. – “*Strategic Balkanic Section*”⁵³². Μάλιστα, ανέφερε ότι είχε γίνει αποδέκτης παραπόνων από δύο στρατιώτες του τάγματος -που χαρακτήρισε ως σύνηθες-, που ανέφεραν ότι “*[...] οι Αμερικανοί τους εκοροΐδευσαν και ότι ενώ υπεσχέθησαν ότι το τάγμα θα πολεμήσει μόνον εις την Ελλάδα τώρα τους στέλνουν να πολεμήσουν εις Γιουγκοσλαβίαν.*”⁵³³ Σχετικά αντέτεινε την ανάγκη για στήριξη το συμμαχικού αγώνα σε όποιο μέτωπο ήταν απαραίτητο και με αυτό τον τρόπο θα συνέβαλαν στην απελευθέρωση της Ελλάδας. Λίγο μετά την διαμαρτυρία φέρεται να ενημερώθηκε από Έλληνα αξιωματούχο, που ήταν σε επικοινωνία με τον Ιταλό υπουργό αρμόδιο για την διευθέτηση των βρετανικών επιτάξεων στην Ιταλία, ότι “*υφίσταται εξέγερσις εις το Ελληνοαμερικανικό τάγμα των ανδρών αυτών αρνούμενων να μεταβούν [εις] Γιουγκοσλαβίαν όπου αποστέλλοντο με τον ισχυρισμό ότι μόνον εις την Ελλάδα θέλουν να πολεμήσουν.*”

Το επεισόδιο που ενδέχεται να ανάγεται σε “*εξέγερση*” στην αναφορά του πλωτάρχη, ενώ στην πραγματικότητα ίσως αποτέλεσε μικρότερη πρόκληση θεωρούμενη ως σοβαρή κρίση υπό το βάρος των γεγονότων του ΒΕΣΜΑ στην Μέση Ανατολή, αποτελούσε παράδειγμα μια βαθύτερης κρίσης. Σε κάθε περίπτωση, η βρετανική επιλογή να αποκόψει την μονάδα Ελληνοαμερικανών και Αμερικανών εθελοντών από την πρόσβαση της στην Ελλάδα, ερχόταν ως συνέχεια του ξεκαθαρίσματος στον ΒΕΣΜΑ από ανεπιθύμητα στοιχεία, ώστε όχι μόνο να μεταβούν στην Ελλάδα φιλικά προς την βρετανική εξωτερική πολιτική συγκροτημένα ένοπλα στοιχεία, αλλά

⁵³² Μελισσηνός Β. Ν. (Πλωτάρχης), Μπάρι, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 14 Ιουνίου 1944, απόρρητη αναφορά Π/608, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944). Ο Β. Ν. Μελισσηνός ήταν απότακτος αξιωματούχος του κινήματος του 1935 και κατά τον πόλεμο απέδρασε με δικά του μέσα στην Μέση Ανατολή και τελικά μετέβη στην Ιταλία μετά την στροφή της χώρας στον συμμαχικό αγώνα, απ’ όπου έστειλε και την αναφορά στην ελληνική κυβέρνηση. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 47.5 (1944).

⁵³³ Ο. π.

κυριότερα να αποφευχθεί η σύνδεση των εθελοντών των στρατιωτικών σωμάτων με την εγχώρια αντίσταση της κατεχόμενης Ελλάδας. Η επαφή για παράδειγμα του ελληνοαμερικανικού τάγματος με την κύρια μάζα της αντίστασης στην Ελλάδα θα την ενίσχυε, αλλά θα δημιουργούσε και πολιτικές περιπλοκές στο εσωτερικό των Η.Π.Α. Σε αυτό το σενάριο, συνυπολογίζοντας τις πρότερες αναφορές του Ρογκάκου σε σχέδια συμμαχικής ‘κατοχής’ της Ελλάδας, η καταστολή του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. ως κύριου φορέα αντίστασης, θα καθίστατο δυσχερής, καταλήγοντας σε ένα εγχείρημα αδύνατο καθώς, θα ήταν απρόβλεπτη η στάση του ελληνοαμερικανικού τάγματος και της αμερικανικής κυβέρνησης απέναντι στην εξελισσόμενη βία.

Την ίδια περίοδο, η συμβολή των δυνάμεων της ελληνικής εθνικής αντίστασης, έτυχε της αναγνώρισης πολιτικών παραγόντων των Η.Π.Α., που αναφέρθηκαν επαινετικά για τα επιτεύγματα της, όπως ο Αμερικανός γερουσιαστής της Florida Claude Pepper. Σε ομιλία του στο κογκρέσο αναφέρθηκε στο ελληνικό αντάρτικο, λέγοντας ότι

‘Η Αδάμαστος δύναμις της ελληνικής φυλής είναι ένας από τους παράγοντες που έχει ν αντιμετωπίσει η καταρρέουσα Γερμανία. Ήδη πολλά μέρη της Ελλάδας έχουν απελευθερωθεί υπό των ανταρτών. Οι Έλληνες αντάρτες πολεμούν μέρος της μεγάλης διεθνούς στρατιάς ανταρτών, η οποία πολεμά κατά της Γερμανίας. Ο αμερικανικός λαός χαιρετίζει τον ηρωικό ελληνικό λαόν, ο οποίος συνεχίζει με τόσας θυσίας την απελευθέρωσιν του.’⁵³⁴

Επομένως, εκτός του ηρωισμού του ελληνικού αντάρτικου, αναγνωριζόταν η συνολική συμβολή στην συμμαχική νίκη του ελληνικού κινήματος αντίστασης, και συνολικά των διεθνών κινημάτων αντίστασης, τα οποία έδρασαν εκτός των γραμμών συμβατικής στρατιωτικής οργάνωσης και κρατικού ελέγχου. Παράλληλα, αναγνωριζόταν ότι η απελευθέρωση της Ελλάδας σε ένας πρώιμο μάλιστα στάδιο, αποτέλεσε επίτευγμα της αντίστασης και όχι κάποιας συμμαχικής εκστρατείας. Ταυτόχρονα, όπως σημείωνε ο P. Papastratis,

‘Οι Αμερικανοί είχαν αποφασίσει να μάθουν οι ίδιοι την ελληνική κατάσταση και νωρίς τον Μάιο [1943] ο επικεφαλής του O.S.S. στο Κάιρο, πλησίασε τον Κανελλόπουλο για βοήθεια, ώστε να έρθει σε επαφή με την κατεχόμενη Ελλάδα. Ο Κανελλόπουλος [...] φοβόταν ότι τον ήδη ορατός στο πεδίο των επιχειρήσεων ανταγωνισμό τους απέναντι στις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες και συμβούλεψε την συνεννόηση με την βρετανική πλευρά πρώτα.’⁵³⁵

⁵³⁴ Δ.Ε.Υ.Π., Τμήμα παρακολούθησης Ραδιοφωνικών εκπομπών, 29 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 903, απομαγνητοφώνηση από το ελληνικό πρόγραμμα του σταθμού Φωνή της Αμερικής. Στο απομαγνητοφωνημένο απόσπασμα αναφέρεται λανθασμένα ως ΚΛΩΝΤ ΠΗΤΕΡ. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 16.2 (1944).

⁵³⁵ Papastratis P., British policy toward Greece during second World War 1941-1944, Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 103-104.

Τελικά, όπως τόνιζε ο Papastratis, η πρώτη αποστολή στελεχών του Ο.Σ.Σ. στην κατεχόμενη Ελλάδα έγινε το Φθινόπωρο του 1943 και η διασύνδεση με την Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ. επιτεύχθηκε την Άνοιξη του 1944. Αν και όπως υπογραμμίζει «Αυτή η αποστολή ήταν ανεξάρτητη από την Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή, αν και οι Βρετανοί υποπτεύονταν την ύπαρξή της, παρέμεινε μυστική μέχρι τον Ιούλιο του 1944.⁵³⁶»

Κομβικό σημείο αλληλεπίδρασης των δυνάμεων της αντίστασης, κυριότερα του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. με αμερικανικές δυνάμεις, ειδικότερα τον Ο.Σ.Σ. στα πλαίσια έντασης του αντικατοχικού αγώνα ήταν ο Έβρος. Η δραστηριότητα του Ο.Σ.Σ. στην κατεχόμενη Ελλάδα απασχόλησε περιορισμένες δυνάμεις, που εστίασαν σε συγκεκριμένες περιοχές για στρατηγικούς λόγους. Σημαντική δραστηριότητα της αμερικανικής υπηρεσίας εντοπίζεται σε δύο γερμανοκρατούμενες περιοχές, την Θεσσαλονίκη και τον Έβρο. Η πολύμορφη δραστηριότητα του διασυνδεόταν με το αρχηγείο της Μέσης Ανατολής, μέσω συνδέσμων και διπλωματικών υπηρεσιών που βρίσκονταν στην ουδέτερη Τουρκία, απ' όπου γινόταν και η αποστολή εκθέσεων προς την ελληνική κυβέρνηση ή ανάστροφα η επαφή με την κατεχόμενη Ελλάδα και την μαχόμενη αντίσταση. Προσεγγίζοντας συγκεκριμένες περιπτώσεις βάση του αρχειακού υλικού, είναι σημαντικά τα συμβάντα που αφορούσαν την αντίσταση στην επίταξη τροφίμων στην Θεσσαλονίκη τον Νοέμβριο του 1943 και την κατάσταση στον Έβρο την επόμενη περίοδο από τα τέλη του 1943 έως την απελευθέρωση.

Η έκθεση του Ο.Σ.Σ. για την Θεσσαλονίκη τον Νοέμβριο του 1943, πιθανότατα μεταφέρθηκε μέσω των ελληνικών διπλωματικών αρχών στην Τουρκία προς την Μέση Ανατολή και εντοπίζεται στα ελληνικά, περιέγραφε την επισιτιστική κρίση στην πόλη⁵³⁷. Σημαντικός

⁵³⁶ Ibid, p. 104.

⁵³⁷ [Ελληνικό Προξενείο] Κωνσταντινούπολις, Έκθεση, Γραφείο Στρατηγικών Υπηρεσιών – Αμερικανικά Δυνάμεις Μέσης Ανατολής. «*Ημερομηνία πληροφορίας – Νοέμβριος Κάιρον 21 Δεκεμβρίου 1943*» χωρίς ημερομηνία αποστολής. Λοιπά στοιχεία-σήμανση: «*πηγή:- Rose από Rupine Βασιμότης:- D-3*», αρ. τηλ. 12950, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 9.8 (1944). Σχετικά με την δράση του Ο.Σ.Σ. στην Θεσσαλονίκη, κυριότερα ως κόμβου διαβίβασης πληροφοριών και θαλάσσιας διασύνδεσης με την Μέση Ανατολή, βλέπε Allen, S. H. (2014). *Classical spies: American archaeologists with the O.S.S. in World War II Greece*. (Michigan: University of Michigan Press, 2014)., σ.σ. 135, 146, 192. Σχετικά με την πείνα και τις προσπάθειες επιβίωσης του πληθυσμού στην κατεχόμενη Θεσσαλονίκη, βλέπε, Καβάλα Μ., «Ελλείψεις και πείνα στη Θεσσαλονίκη της γερμανικής Κατοχής. Πρακτικές επιβίωσης και η σημασία τους», *Τετράδια Μακεδονικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, τ. 7, Θεσσαλονίκη, Ιανουάριος 2019, σ. 16-30. Για το πρόβλημα της πείνας συνολικά στην Ελλάδα της κατοχής, βλέπε, Τζαβάρα Ζ. (2014). Η «μάστιγα» της Κατοχής: Η πείνα ως αιτία θανάτου στην Ελλάδα της Κατοχής (1941-1944) και η αναζήτηση των θυμάτων της, *στο Αριστερά και Αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2014), σ.σ. 555-562. Στιγμιότυπα αλληλεγγύης και στήριξης πληθυσμού της Θεσσαλονίκης από χωριά της Μακεδονίας στον έλεγχο του Ε.Α.Μ., βλέπε ενδεικτικά, Μητσόπουλος Θ. (Σταύρος), *Στα Μακεδονικά βουνά – το 30ο σύνταγμα του Ε.Λ.Α.Σ.*, Αθήνα: Οδυσσέας, 1987), σ.σ. 30-32.

παράγοντας επιδείνωσης του προβλήματος ήταν η επίταξη τροφίμων και προμηθειών σε αποθήκες τροφίμων και σε ιδιωτικές αποθήκες από τις γερμανικές αρχές και τις συνεργαζόμενες δωσίλογες δυνάμεις ασφαλείας και κυριότερα την χωροφυλακή, ορισμένες φορές υπό το πρόσχημα της κατάσχεσης ποσοτήτων προοριζόμενων για την μαύρη αγορά, ειδών όπως σιτάρι, λάδι, λιπαρά προϊόντα, κάρβουνα και ξύλο, ενώ στις εφόδους έγιναν περίπου 50 συλλήψεις. Όπως ανέφερε η έκθεση, οργανώθηκαν συλλαλητήρια στην Θεσσαλονίκη από τους ντόπιους την 10^η Νοεμβρίου 1943 στο *“ανάκτορον”* του Γενικού Διοικητή, όπου βρισκόταν η έδρα της δωσίλογης ελληνικής διοίκησης και στην γερμανική διοίκηση στην πλατεία Ελευθερίας. Σημειωνόταν ότι το πλήθος απαρτιζόταν κυριότερα από παιδιά, ηλικιωμένους και γυναίκες, γεγονός που θεωρήθηκε ότι περιόρισε τον αριθμό συλλήψεων μεταξύ των διαδηλωτών από την χωροφυλακή και την Γκεστάπο. Όμως, ως ανησυχητικό στοιχείο για τον τοπικό πληθυσμό αναφερόταν το γεγονός, ότι γινόταν αντιληπτή η αδυναμία των γερμανικών κατοχικών δυνάμεων να μεταφέρουν τρόφιμα προς την τοπική φρουρά, άρα και το βάρος αυξανόταν για την περιοχή με την αύξηση των επιτάξεων. Πρόσθετα, σημειωνόταν η *“φήμη”* για μεταφορά αυτών των τροφίμων στα γερμανικά στρατεύματα που εμπλέκονταν στην καταστολή των Αλβανών και Γιουγκοσλάβων αντιστασιακών κοντά στην Οχρίδα. Μια φήμη, η οποία θεωρούταν βάσιμη.

Η κατάσταση τονιζόταν ότι επιδεινωνόταν καθώς εκείνη την χρονιά, η γερμανική διοίκηση -αντί της δωσίλογης διοίκησης- είχε αναλάβει την συγκομιδή σιταριού, παρακρατώντας μέρος της παραγωγής ή σχεδόν το σύνολο της, αφήνοντας τους ντόπιους σε απελπιστική κατάσταση. Η συγκέντρωση των προμηθειών από τις επιμέρους περιοχές κατέληγε στην Θεσσαλονίκη, που λειτουργούσε σαν διαμετακομιστικός κόμβος. Όμως, αυτό συνάντησε την αυθόρμητη τοπική αντίσταση, καθώς αναφέρεται, ότι αυτά τα γεγονότα προκάλεσαν *“αιματηρόν ρήξιν”* στις αρχές του ίδιου μήνα, στην Βέροια, -σχετικά σημειωνόταν η δραματική επιδείνωση του ημερήσιου συσσιτίου στην περιοχή σε 60 δράμια με περιεκτικότητα 10-15% σιτάρι-, όπου εργάτες στην μεταφορά των σάκων προμηθειών στα βαγόνια των τρένων αντέδρασαν. Μάλιστα, περιγραφόταν ότι *“Οι εργάται οι οποίοι είχαν συγκεντρωθεί έμπροσθεν της αποθήκης σίτου, πιθανώς ενθαρυνόμενοι υπό του πληθυσμού ήρχισαν να φορτώνουν εις τα βαγόνια παρα μόνον ένα μέρος του επιταχθέντος υπό των Γερμανών σίτου [...]”* Η βάνανση αντίδραση ακολούθησε από την γερμανική πλευρά καθώς *“Ενώπιον της πεισματώδους αντιδράσεως των εργατών, οι Γερμανοί σκοποί ήνοιζαν πυρ φονεύσαντες ένα Έλληνα εργάτη και τραυματίσαντες σοβαρώς δύο άλλους. Συνελήφθησαν περί τους 10 εργάτας οδηγηθέντες εις Θεσσαλονίκην επί του ίδιου συρμού, ο οποίος*

μετέφερε τον σίτον.” Οι υπόλοιποι εργάτες οδηγήθηκαν, όπως αναφερόταν στο τοπικό “στρατόπεδο συγκέντρωσης των όπου διαβιούν συνήθως” και οι Γερμανοί στρατιώτες συνέχισαν να φορτώνουν το σιτάρι μόνοι τους, ενώ το τρένο αναχώρησε για τον προορισμό του.

Το χαρακτηριστικό γεγονός πολιτικής ανυπακοής και αντίστασης, που καταγραφόταν ως μάλλον μοναδικό για την περιοχή, εντασσόταν σύμφωνα και με τον συντάκτη της έκθεσης στην κλιμάκωση της αντίστασης στην περιοχή και την αδυναμία της γερμανικής κατοχικής δύναμης να επιβάλει την ισχύ της. Χαρακτηριστικά σημειωνόταν ότι “[...]εκτός των βουλγαρικών δυνάμεων όλοι αι γερμανικά δυνάμεις αι σταθμεύουσai εις την περιοχήν Θεσσαλονίκης ως επίσης και μέρος του στρατού, ο οποίος αγωνίζεται εις Ήπειρον και Αλβανία εναντίον των Ελλήνων, Αλβανών και Γιουγκοσλάβων πατριωτών, τροφοδοτείται αποκλειστικώς με προϊόντα μακεδονικής συγκομιδής.” Η αποτελεσματικότητα της αντίστασης στα νότια Βαλκάνια γινόταν σαφής και από το γεγονός, ότι τα συγκεντρωθέντα αποθέματα καπνού που θα αποστέλλονταν στην Γερμανία, παραδόθηκαν τελικά στο εργοστάσιο Σιγάλα για παραγωγή τσιγάρων που θα διατίθεντο στον γερμανικό στρατό στην Ελλάδα. Συμπληρώνοντας το γενικότερο σχήμα των εξελίξεων, κατέληγε η έκθεση αναφέροντας ποιά ήταν “η εντύπωσης των καλά πληροφορημένων κύκλων της Θεσσαλονίκης”. Αναφερόταν, ότι η προτεραιότητα στις μεταφορές στα Βαλκάνια ήταν η μεταφορά ρουμανικού πετρελαίου και βουλγαρικού χρωμίου -από την κατεχόμενη Θράκη-, χρησιμοποιώντας πλωτά μέσα στους ποταμούς της περιοχής και δεν χρησιμοποιούταν “[...]σχεδόν ουδέν σιδηροδρομικόν δίκτυον βαλκανικής”. Αντίθετα, ακολουθώντας στρατηγική λεηλασίας, μεταφέρονταν τεράστιες ποσότητες σιδηροδρομικού υλικού -βαγόνια, ατμομηχανές και άλλα- όπως αναφερόταν, από την Θεσσαλονίκη προς την Βουλγαρία και την Ρουμανία.

Το σημαντικότερο στοιχείο στην έκθεση είναι, ότι κατέγραφε την κατάσταση στην βαλκανική χερσόνησο και κυριότερα την βόρεια Ελλάδα, σε μία περίοδο βαθιάς κρίσης για το Γ' Ράιχ. Όπως γίνεται σαφές για τον συντάκτη της έκθεσης, όλες οι ενέργειες αντίστασης είχαν σημαντικό ρόλο: από το αντάρτικο στην Οχρίδα μέχρι την εργατική αντίσταση στην Βέρροια. Η συνολική εικόνα ήταν μιας κατοχικής δύναμης στα όρια της επιμελητειακής αντοχής της⁵³⁸. Επομένως, γίνεται αντιληπτό, ότι το συμμαχικό όφελος ήταν η ενίσχυση της ανταξονικής αντίστασης, μια προτεραιότητα, η οποία ήταν σαφής για την αμερικανική πλευρά και ειδικότερα

⁵³⁸ Greek Information Office, London, Greek bulletin, 6 July 1944, ref. no. 13910, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.9.7 (1944), όπου αναφέρεται το χαμηλό ηθικό και η ηττοπάθεια των Γερμανών στην Θεσσαλονίκη, καθώς και οι ανεπαρκείς μερίδες. Επίσης αναφερόταν η άνθηση του τζόγου σε συνεργασία με την Γκεστάπο, συμπληρώνοντας την συνολική εικόνα αποσύνθεσης.

για τον Ο.Σ.Σ., τμήμα του οποίου επεξεργάστηκε τις πληροφορίες.

Δεδομένων των συνθηκών η ενίσχυση του μετώπου αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στην γερμανοκρατούμενη περιοχή του Έβρου αποτελούσε στρατηγική επιλογή ύψιστης σημασίας. Η έναρξη της συνεργασίας της ελληνικής κυβέρνησης με τον Ο.Σ.Σ. στον Έβρο ξεκινούσε αντιμετωπίζοντας την καχυποψία των ελληνικών διπλωματικών υπηρεσιών στην Τουρκία, καθώς ο Ραφαήλ, απευθυνόμενος στον Τσουδερό, εκτός από το γεγονός πως δεν κατάφερε να συλλέξει πληροφορίες για τον αναμενόμενο να αφιχθεί Αμερικανό σύνδεσμο στην Αδριανούπολη Αλέξανδρος (Αλέξης) Γεωργιάδης, εξέφραζε και την ανησυχία του: *‘Είμαι εν τούτοις κατ' αρχήν πολύ επιφυλακτικός δια την αυτού του είδους αμερικανική ανάμειξη εις ημέτερα προξενικήν αρχήν ήτις φοβούμαι ότι θα εδημιουργήσει ημίν πολλά ζητήματα. Δεν δύναται πάντως να νοηθή τοποθέτησις άνευ πλήρου και απολύτου ελέγχου ημετέρου προξενείου.*⁵³⁹ Στην απάντηση του ο Τσουδερός αναφερόταν στην συμφωνία με τον αμερικανικό οργανισμό να τοποθετηθεί ο Γεωργιάδης στην Αδριανούπολη τονίζοντας την αμερικανική προθυμία να συνδράμει στο επίπεδο παροχής πληροφοριών για την ενίσχυση της ελληνικής αντιστασιακής δραστηριότητας στον Έβρο, ενώ τονιζόταν η συναντίληψη της ελληνικής κυβέρνησης να εξασφαλίσει την πλήρη συνεργασία της αμερικανικής αποστολής με τις προξενικές αρχές.⁵⁴⁰

Όμως, ενδεικτικό της καχυποψίας που διακατείχε την εξόριστη κυβέρνηση για τον ρόλο του αντάρτικου στον Έβρο ήταν η σχεδιαζόμενη αποστολή του ταγματάρχη Σταθάτου στην περιοχή με δεδομένη την αυξανόμενη *‘κομμουνιστική επιρροή’* όπως αναφερόταν. Σκοπός ήταν να λειτουργήσει ως παρατηρητής και *‘[...]να αναφέρει εις ημάς περί της μελλοντικής δράσεως και των επιδιώξεων του Ε.Α.Μ. εν Έβρω.*’ Αυτή η αποστολή σημειωνόταν από τον Ραφαήλ ήταν εθνικού χαρακτήρα και προέτρεπε να θεωρηθεί μέρος των Ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων της Μέσης Ανατολής.⁵⁴¹ Αντίθετα, η έκκληση της Κεντρικής Επιτροπής του Ε.Α.Μ. του τομέα Έβρου προς την κυβέρνηση, μέσω του γραμματέα του τοπικού Ε.Α.Μ. Οδυσσέα και εκπρόσωπου των ανταρτών Ανδρούτσου, που αιτούνταν εκ μέρους του λαού του Έβρου και της Ροδόπης προς την κυβέρνηση της *‘Ελεύθερης Ελλάδας στο Κάιρο’* την αποστολή όπλων, τυπογραφικού εξοπλισμού,

⁵³⁹ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών Κάιρο και προς Τσουδερό, 8 Ιουλίου 1943, αρ. 4204, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 14.2 (1944).

⁵⁴⁰ Κάιρο, Τσουδερός προς Πρεσβεία Άγκυρας, Ραφαήλ, 13 Ιουλίου 1943, αρ. τηλ. 2975, *‘Περί Αλέξανδρου Γεωργιάδη, μέλους U.S. Army και Ο.Σ.Σ. και χορήγηση υπηρεσιακού διαβατηρίου’*, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 14.2 (1944).

⁵⁴¹ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 28 Μαΐου 1943, αρ. τηλ. 3286, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.1 (1944).

ρουχισμού, τροφίμων, ιατροφαρμακευτικών προμηθειών και μπαταριών⁵⁴², προκύπτει ότι αγνοήθηκε, δεδομένης της απουσίας σχετικής αλληλογραφίας ή αναφορών στο θέμα. Αντίθετα, ο Ραφαήλ ανέφερε λίγες εβδομάδες μετά, ότι *“[...]κατάστασις περιήλθε αποκλειστικώς εις χείρας κομμουνιστών[...]*”⁵⁴³, εκδηλώνοντας ανησυχία για την επιρροή του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στην περιοχή. Η ασαφής αποστολή του εντολοδόχου της ελληνικής κυβέρνησης σημειωνόταν λίγο αργότερα, ότι είχε περιέλθει σε κρίσιμη καμπή και ο ίδιος είχε κλονιστεί⁵⁴⁴, επαναφέροντας αιτήματα παροχής οπλισμού και χρημάτων, χωρίς διευκρινήσεις για την σχεδιαζόμενη χρήση τους.

Παράλληλα, η δραστηριότητα του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. καταγράφεται, ότι ήρθε σε σύγκρουση με δωσίλογα στοιχεία στον Έβρο από τα μέσα καλοκαιριού του 1943, καθώς διαβιβάζονταν πληροφορίες από το προξενείο της Ανδριανούπολης, που έκαναν λόγο για συγκρούσεις στο Σουφλί την 28^η Ιουνίου 1943 μεταξύ ανταρτών και της δωσίλογης χωροφυλακής⁵⁴⁵. Σε μια άλλη διάσταση, καταγραφόταν τόσο η οργανωτική κρίση της απροσδιόριστης ταυτότητας φιλικής προς το προξενείο οργάνωσης στα τέλη Αυγούστου του 1943. Σχετικά αναφερόταν από τον Ραφαήλ η σύλληψη μελών *“ημετέρας οργάνωσης”* στον Έβρο από γερμανικές δυνάμεις και η διένεξη μετριοπαθών στοιχείων της με το Ε.Α.Μ.⁵⁴⁶. Μάλιστα, καταγγέλλονταν εκτελέσεις που έγιναν από το Ε.Α.Μ. και αναφερόταν η διαφυγή ορισμένων μελών στην Τουρκία.

Τα αναφερόμενα δραματικά γεγονότα, είναι σαφές ότι συνδέονται με τις εκτελέσεις που περιλάμβαναν τον ταγματάρχη Σταθάτο. Επομένως, με βάση σειρά τεκμηρίων αποδεικνύεται η σχέση των εκτελεσθέντων με τις ελληνικές διπλωματικές αρχές και ότι αυτές είχαν συγκροτήσει μια οργάνωση με ασαφή προσανατολισμό και αποστολή, που συνολικά είχε ως μόνο γνωστό της χαρακτηριστικό -βάση τεκμηρίων από τις υποστηρικτικές προς αυτήν ελληνικές διπλωματικές αρχές- είχε την αντίθεση της με το Ε.Α.Μ.. Το αποτέλεσμα αυτής της στρατηγικής που ακολουθήθηκε ήταν η σύγκρουση και η διάλυση της. Όμως, σημαντική είναι η αναγνώριση της λανθασμένης κατεύθυνσης και η κριτική προσέγγιση για τα γεγονότα, που οδήγησαν στην εκτέλεση του Σταθάτου και της ομάδας του μεταγενέστερα από την πλευρά του Βαγγέλη Κασάπη

⁵⁴² The Central committee of E.A.M. Ebros section to the Government of Free Greece Cairo, 20 June 1943, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.1 (1944).

⁵⁴³ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 31 Αυγούστου 1944, αρ. τηλ. 5431. Σε απάντηση του 4728, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 11.4 (1944).

⁵⁴⁴ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών 7 Ιουνίου 1943, αρ. τηλ. 3516, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 11.4 (1944).

⁵⁴⁵ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών 8 Ιουλίου 1943, αρ. τηλ. 4296, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 11.4 (1944).

⁵⁴⁶ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών 23 Αυγούστου 1943, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

(Κρίτωνα) ως συνέπεια των συνθήκων εσωτερικής κρίσης και αποπροσανατολισμού του Ε.Λ.Α.Σ. στον Έβρο υπό την ηγεσία του Οδυσσέα⁵⁴⁷.

Συνολικά το ζήτημα της περαιτέρω μελέτης της ταυτότητας και δράσης της ομάδας του ταγματάρχη Σταθάτου αντιμετωπίζει αντικειμενικούς περιορισμούς, καθώς το υπουργείο εξωτερικών αναφέρεται στην κατάσταση μιας φιλικής και πλήρως ελεγχόμενης ένοπλης ομάδας σε αποστολή να ανακόψει την επιρροή του τοπικού αντάρτικου Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και ως συνολικού αντίμετρου στην προσλαμβανόμενη κομμουνιστική επιρροή. Ακόμα, απουσιάζει η οριοθέτηση ή περιγραφή των μέσων που διαχειρίστηκε η ομάδα των εκτελεσθέντων, ενώ κατά τα φαινόμενα οι ελληνικές διπλωματικές αρχές, δεν αντιμετώπιζαν με διακριτούς όρους τις τοπικές διοικήσεις που ελέγχονταν από την κατοχή, οπότε ενδεχόμενη συνεργασία μιας τοπικής ομάδας με ένα τμήμα της δωσίλογης τοπικής αυτοδιοίκησης δεν προσδιορίζονταν από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης. Από την πλευρά της ένοπλης ομάδας του Σταθάτου δεν επιβιώνουν γνωστά τεκμήρια και οι συμμετέχοντες της εκτελέστηκαν ή και ενδεχομένως διασκορπίστηκαν. Από την πλευρά του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. η κριτική της διάδοχης ηγεσίας και ανασυγκροτημένης τοπικής αντάρτικης ομάδας εστίαζε στον παραλογισμό και τα εγκλήματα της προηγούμενης ηγεσίας, στοχεύοντας πλέον σε ένα νέο ξεκίνημα. Ακόμα, ο Ο.Σ.Σ. είχε περιορισμένη εικόνα της συνολικής κατάστασης και σημαντικούς περιορισμούς. Τελικά, οι συνθήκες της δράσης της τοπικής ομάδας του Σταθάτου δεν είναι δυνατό να διακριβωθούν με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία. Όμως, είναι γνωστό το ευρύτερο πλαίσιο του ανταγωνισμού της ελληνικής κυβέρνησης με την τοπική δύναμη του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., την επικράτηση συνθηκών δοσιλογισμού και εξοπλισμού των συνεργατών των κατοχικών δυνάμεων, την γενικότερη εργαλειοποίηση των τοπικών κινημάτων από την βρετανική πλευρά με σκοπό την υπονόμευση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.

Το επόμενο διάστημα, απεστάλη έκθεση των δωσίλογων τοπικών αρχών μεταξύ των υπογραφόντων και ο δήμαρχος Διδυμοτείχου Ν. Βαφειάδης, όπου αναφερόταν ότι η δραστηριότητα του Ε.Α.Μ. στον Έβρο είχε ξεκινήσει τον Μάρτιο του 1942, ενώ αναφερόταν υποτιμητικά σε *“κομμουνιστές”*, *“αναρχικούς”* και *“λαθρεμπόρους”* καταλήγοντας στην προτροπή να μην ενισχυθούν. Τέλος, καταγγέλλονταν οι φόννοι *“εθνικοφρόνων”* και Ελλήνων αξιωματικών⁵⁴⁸. Διαπιστώνεται με αυτό τον τρόπο, ότι τμήματα του δωσιλογισμού, εκπλήρωναν

⁵⁴⁷ Κασάπης Β. (Κρίτων). Στον κόρφο της Γκυμπρένας, (τ.2), (Κομοτηνή: Ιδιωτική Έκδοση, 1999), σ.σ. 117-118.

⁵⁴⁸ Ραφαήλ Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 13 Αυγούστου 1943, αρ. τηλ. 5431, Υπόμνημα που υπογράφοταν μεταξύ άλλων από τους Β. Βασιλειάδη, Ν. Βαφειάδη, Α. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 11.4 (1944).

κανονικά την οριζόμενη υπηρεσία τους από τις αρχές κατοχής, ενώ χωρίς να έρχονται σε σύγκρουση με τα σχετικά τους καθήκοντα, βρίσκονταν σε επικοινωνία με αρχές της κυβέρνησης εξορίας για την προώθηση σκοπιμοτήτων, που σε κάθε περίπτωση δεν δημιουργούσαν σύγκρουση συμφερόντων και ήταν απόλυτα συμβατά με τον δωσίλογο ρόλου τους. Συγκεκριμένα, η προτροπή προς τις ελληνικές διπλωματικές αρχές για διακοπή οποιαδήποτε ενίσχυσης των αποκηρυσσόμενων δυνάμεων αντίστασης εξυπηρετούσε τις κατοχικές αρχές.

Η απόσυρση των βρετανικών υπηρεσιών από την περιοχή, παράλληλα με την παύση χρηματοδότησης υπηρεσιών στην Ανδριανούπολη, η οποία αναφέρεται στο τηλεγράφημα ως *“Κέντρο Ανδριανουπόλεως”*⁵⁴⁹ τον Αύγουστο του 1943, υπογράμμιζαν την μετάβαση της δικαιοδοσίας στις αμερικανικές υπηρεσίες, τον Ο.Σ.Σ.. Η δραστηριότητα του Ο.Σ.Σ. στον Έβρο τεκμηριώνεται με την παρουσία δελτίου πληροφοριών της Αμερικανικής Υπηρεσίας πληροφοριών από το Κέντρο πληροφοριών Αδριανουπόλεως, που αφορούσε πληροφορίες που συνελέχθησαν τον Νοέμβριο 1943, μετά την άφιξη του Γεωργιάδη, όπως συνάγεται από άλλες εκθέσεις.⁵⁵⁰ Οι πρώτες αναφορές σε σχεδιασμούς για επαφή του Γεωργιάδη με το τοπικό αντάρτικο αναφέρονται τον Δεκέμβριο του 1943, όπου τονιζόταν από το ελληνικό προξενείο της Αδριανούπολης, η έντονη δυσπιστία των ανταρτών προς τις αγγλικές και αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες, καθώς και προς το ελληνικό προξενείο.⁵⁵¹ Παράλληλα, σύμφωνα με τον Κασάπη, η αρχική περίοδος συνεργασίας, εν μέσω εσωτερικών αντιθέσεων στο αντάρτικο της περιοχής, επισκιάστηκε το κλίμα εμπιστοσύνης από περιγραφόμενες προσπάθειες του Γεωργιάδη, να αποκτήσει δικό του δίκτυο πληροφοριών, ανεξάρτητου από την ροή πληροφοριών, που παρείχε ο Ε.Λ.Α.Σ. κατά τις επισκέψεις του στις ανταρτοκρατούμενες περιοχές, προκαλώντας ανησυχίες⁵⁵².

Από την πλευρά του Ε.Λ.Α.Σ., σημαντική είναι η μεταγενέστερη μαρτυρία του Βαγγέλη Κασάπη (Κρίτων) το έργο του *Στον κόρφο τη Γκυμπρένας*, όπου εξιστορεί το αντάρτικο στον Έβρο και τις επαφές με τον Ο.Σ.Σ.⁵⁵³. Από την άφιξη του *“Αλέκου”* Γεωργιάδη στην Ανδριανούπολη τον Σεπτέμβριο του 1943 επιχείρησε να έρθει σε επαφή με τις δυνάμεις των

⁵⁴⁹ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 7 Αυγούστου 1943, αρ. τηλ. 5001, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 11.4 (1944).

⁵⁵⁰ Δελτίο πληροφοριών της Αμερικανικής Υπηρεσίας πληροφοριών από το Κέντρο πληροφοριών Αδριανουπόλεως, Νοέμβριος 1943, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

⁵⁵¹ Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, Φ. 10.3, 12 Δεκεμβρίου 1943, Προξενείο Αδριανούπολης, Καλούτσης προς Πρεσβεία Άγκυρας.

⁵⁵² Κασάπης Β. (Κρίτων). Στον κόρφο της Γκυμπρένας, (τ.2), (Κομοτηνή: Ιδιωτική Έκδοση, 1999), σ.σ. 112-113, γεγονότα που τοποθετούνται στα τέλη του 1943.

⁵⁵³ Ο. π.

ανταρτών του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., παρά τα εμπόδια που πρόβαλε το προξενείο, σύμφωνα με τον Κασάπη. Μάλιστα, σημείωνε το κλίμα δυσπιστίας των ανταρτών προς το ελληνικό προξενείο και τις διασυνδέσεις του με τον Σ.Ο.Ε.. Όμως, γρήγορα θεμελιώθηκε κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ των ανταρτών και του Αλέξανδρου (Αλέξη/ Αλέκου) Γεωργιάδη με σκοπό τον συντονισμό της δράσης κατά της κατοχής με τις συμμαχικές προτεραιότητες⁵⁵⁴.

Στις αρχές του 1944 ο Ραφαήλ έστελνε αναφορές της Πρεσβείας της Άγκυρας στην Μέση Ανατολή, βασιζόμενες σε στοιχεία που συλλέγονταν από τοπικές επαφές του προξενείου Ανδριανούπολης στον Έβρο, κάνοντας λόγο για εγκλήματα και τρομοκρατία, ενώ καταγραφόταν η υποτιθέμενη αγανάκτηση του τοπικού πληθυσμού, χωρίς όμως να τεκμηριώνονται οι ισχυρισμοί. Παράλληλα, διαβιβαζόταν ο αγωνιστικός χαιρετισμός του Οδυσσέα -γραμματέα του Ε.Α.Μ. Έβρου- προς το ελληνικό προξενείο Αδριανουπόλεως, *“Γειά χαρά και καλή λευτεριά”*⁵⁵⁵.

Στα ίδια μοτίβα, τον Φεβρουάριο του 1944, σημειωνόταν ότι η κατάσταση στον Έβρο χαρακτηριζόταν από πολυάριθμες εκτελέσεις, ενώ καταλογιζόταν στον Γεωργιάδη, ότι παρά την στενή του συνεργασία του με την τοπική οργάνωση αντίστασης και ότι δεν ενεργούσε ώστε να *“[...]διαλύση τας υφιστάμενας παρανοήσεις νομίζων ούτω ότι θέλει ανατρέψει την αντίζηλον αγγλικήν υπηρεσίαν προς ην άσπονδον τρέφει μίσος και τούτο εις βάρος της ημετέρας προξενικής Αρχής, ης οιανδήποτε επαφή μετά του νομού άλλη παρά δι' αυτού έχει αποκόψη.”*⁵⁵⁶

Επομένως, η ασταθής κατάσταση αποδιδόταν έμμεσα αποκλειστικά στις τοπικές δυνάμεις αντίστασης και στον Αμερικανό σύνδεσμο, που επιχειρούσε να συνάψει δεσμούς με την τοπική οργάνωση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Ενδιαφέρουσα είναι η άποψη για την προσλαμβανόμενη διένεξη και τον ανταγωνισμό μεταξύ Ο.Σ.Σ. – Σ.Ο.Ε., που παρουσιάζεται ως μάλλον αναμενόμενη βάση της αμερικανικής συμπεριφοράς προς το προξενείο. Ακόμα, η αποτυχία σύναψης επαφών με τον “νομό” όπως αναφερόταν μάλλον εννοούσε περισσότερο την αδυναμία στήριξης σε εναλλακτικά δίκτυα πληροφοριών ή δράσης, φιλικά προσκείμενα στο προξενείο, την ελληνική κυβέρνηση ή τον Σ.Ο.Ε., και όχι τόσο την αδυναμία επαφής με το υπαρκτό τοπικό αντάρτικο, του οποίου άλλωστε την ενίσχυση υπονόμει το προξενείο -συνυπολογίζοντας την συνολική στάση του-, σαν να επρόκειτο για εχθρική ή δωσίλογη δύναμη. Ο Γεωργιάδης στοχοποιούταν και στην βάση της

⁵⁵⁴ Ο. π. σ.σ. 84-88.

⁵⁵⁵ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 22 Ιανουαρίου 1944, αρ. τηλ. 454, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

⁵⁵⁶ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών 23 Φεβρουαρίου 1944, αρ. τηλ. 1041, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

υποτιθέμενης ιδεολογικής του τοποθέτησης, καθώς σύμφωνα με τον Καλούτση, όχι μόνο δεν παρείχε πληροφορίες και δεν δρούσε ικανοποιητικά, αλλά σχολίαζε ότι *“Είναι μεν βέβαιο ότι υπάρχει [...] ιδεολογική συγγένεια μεταξύ του κ. Γεωργιάδη και των κομμουνιστών αρχηγών του Ε.Α.Μ. εν Έβρω.”*⁵⁵⁷ Μάλιστα, προσέθετε, ότι *“Ο κ. Γεωργιάδης σήμερα θεωρείται εν τω Έβρω ως υποστηρικτής και θιασώτης του Ε.Α.Μ..”* Με αυτό τον κατηγορηματικό τόνο παρουσιαζόταν η θεωρούμενη ως ταύτιση του Αμερικανού πράκτορα με την τοπική αντίσταση ως ενοχοποιητικό στοιχείο, που έπρεπε να καταγγεληθεί.

Από την πλευρά του ο Αλέξανδρος Γεωργιάδης σε υπόμνημα του -ως πράκτορας του Ο.Σ.Σ. Garder προς τον Rodney Young, υπεύθυνου του γραφείου του Ο.Σ.Σ. Κάιρο-, κατέγραφε ουσιαστικά στοιχεία για την ανασύνταξη της ηγεσίας του μετώπου αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στον Έβρο⁵⁵⁸. Στην επιστολή εκφράζεται ικανοποίηση και ενθουσιασμός για τις εξελίξεις, καθώς όπως αναφέρεται, ο συντάκτης της είχε προσωπική συμβολή. Μέσα σε διάστημα λίγων ημερών ανασυγκροτήθηκε η ηγεσία των ανταρτών, καθώς όπως αναφέρεται, δυσαρεστημένοι αντάρτες είχαν ενημερώσει το αρχηγείο του Ε.Α.Μ. για την δραστηριότητα του Οδυσσέα, καταλήγοντας στην αποστολή αντικαταστάτη του. Ο Αθηνόδωρος -ντόπιος από τις Φέρρες- φτάνοντας στον Έβρο τη 17η Φεβρουαρίου 1944, αναφέρεται ότι αναγνωρίστηκε από το προεδρείο της οργάνωσης και ότι ο Οδυσσέας δέχτηκε να αποσυρθεί θεωρώντας ότι η αντικατάσταση του στο Ε.Α.Μ., σήμαινε διατήρηση του ρόλου του στον Ε.Λ.Α.Σ..

Μετά την ανάληψη της αρχηγίας, ο Αθηνόδωρος, φέρεται να ρώτησε τέσσερις αντάρτες για τις συνθήκες που επικρατούσαν και όταν ενημερώθηκε, επιβεβαιώνοντας τις αρχικές πληροφορίες, διέταξε την σύλληψη και αφοπλισμό του Οδυσσέα. Δύο μέρες αργότερα, ακολούθησε η σύλληψη του Τηλέμαχου, μέλος της ηγετικής ομάδας και θεωρούμενου υπεύθυνου για φόνους κατόπιν διαταγής του Οδυσσέα, όπως αναφέρεται *“[...]με το πρόσχημα ότι ήταν Αγγλόφιλοι.”* Την 21^η Φεβρουαρίου, επιχειρήθηκε η σύλληψη των Μίμη και Κώστα -θεωρούμενων ως υπεύθυνων για τον θάνατο του ταγματάρχη Σταθάτου. Τα γεγονότα αναφέρεται ότι προκάλεσαν ενθουσιασμό στου αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ.:

⁵⁵⁷ Καλούτσης Προξενείο Αδριανούπολης προς Πρεσβεία Άγκυρας, 14 Φεβρουαρίου 1944, αρ. τηλ. 73, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

⁵⁵⁸ Garder to Young, 1 March 1944, Σήμανση Α-1. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944). Τα γεγονότα της ανασυγκρότησης της τοπικής οργάνωσης αναφέρονται και σε τηλεγράφημα της Πρεσβείας της Άγκυρας, ο. π. 2 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 4420 Ραφαήλ, Άγκυρα προς Υπουργείο Εξωτερικών Κάιρο. Ακόμα αναφερόταν το ενδεχόμενο επαφής των ανταρτών με το ελληνικό προξενείο Αδριανούπολης (Καλούτσης) προς Άγκυρα, 3 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 141, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

“[...]οι Αντάρτες που ήταν παρόντες τρελάθηκαν από ενθουσιασμό. Είχαν πλήρη επίγνωση ότι ο Οδυσσέας και η ακόλουθοι του θα τους οδηγούσαν στο χάος. Ο Αθηνόδωρος μίλησε στους Αντάρτες υποσχόμενος τους ότι η νέα κατεύθυνση θα επέτρεπε σε όλους τους ερχόμενους στις τάξεις του Ε.Λ.Α.Σ., ανεξαρτήτως πολιτικών απόψεων να πολεμήσουν τον κοινό εχθρό και ότι αν ήταν δυνατόν, θα καταλήγαν σε συμφωνία με τις ενωμένες δυνάμεις των Συμμάχων στη Μέση Ανατολή.”

Έχοντας αναδιοργανώσει το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στον Έβρο, ο Αθηνόδωρος αναφερόταν στην ανάγκη *“[...]να αποδείξουν στους κατοίκους του Έβρου ότι δεν πρόκειται να ασκήσουν τρομοκρατία και να τους δείξουν ότι οι λίγοι που ευθύνονται για μια τέτοια κατάσταση που υπήρχε στον Έβρο, θα δικαστούν κανονικά”*. Αναφερόμενος στην δίκη, σημείωνε ότι προγραμματιζόταν για τις επόμενες μέρες και θα ήταν παρών, ενώ παρατηρούσε, ότι *“Η έρευνα και η εκκαθάριση θα συνεχιστεί μέχρι να εκκαθαριστούν οι τροτσκιστές και οι πιθανοί Γερμανοβουλγαρικοί πράκτορες.”* Στην διατύπωση διευκρινίζονται περαιτέρω στοιχεία, οπότε παραμένει ασαφές αν αποτελούσε κριτική για τις ακολουθούμενες πρακτικές. Ακόμα σχολίαζε *“[...]όταν όλα είναι ξεκάθαρα ο Τζιμ και η αποστολή του θα μουν και θα χαμογελάνε.”*, αναφερόμενος προφανώς στην αναμενόμενη ικανοποίηση της αποστολής του Ο.Σ.Σ. στον Έβρο μετά την σχεδιαζόμενη ανασυγκρότηση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Υπογραμμιζόταν λοιπόν, η σημασία που προσέδιδε η νέα διοίκηση του Ε.Α.Μ. στην περιοχή στον αμερικανικό παράγοντα και την συνολική αποδοχή από την πλευρά του Ο.Σ.Σ..

Η συγκεκριμένη περιγραφή επιβεβαιώνεται κι από τον Κασάπη (Κρίτωνα), που αναφερόμενος στην εκτέλεση της τοπικής ένοπλης ομάδας του Σταθάτου λόγω καχυποψίας για τις επαφές τους με τις βρετανικές υπηρεσίες και το ελληνικό προξενείο, σε γενικευμένες συνθήκες εσωτερικής κρίσης του Ε.Λ.Α.Σ. στον Έβρο, οδήγησαν στην διακοπή της συνεργασίας με τον Γεωργιάδη⁵⁵⁹. Η αλλαγή της ηγεσίας του Ε.Λ.Α.Σ. μετά την εκτέλεση του Οδυσσέα και η πρωτοβουλία επικοινωνίας με τον Γεωργιάδη, επέτρεψε τον συντονισμό των δύο πλευρών⁵⁶⁰.

Την ίδια περίοδο αναφερόταν η ρίψη εφοδίων από αμερικανικά αεροπλάνα σε περιοχές ανταρτών, αν και σημειωνόταν ότι τελικά τα όπλα ήταν άχρηστα, γεγονός που έφερε απογοήτευση στους αντάρτες και έθετε τον Κέλυ σε μειονεκτική θέση. Μάλιστα, σύμφωνα με πληροφορίες *“φιλικής υπηρεσίας”* όπως αναφερόταν, προβλεπόταν η απόδραση του Κέλυ και δύο ακόμα πρακτόρων υπό των φόβο των απογοητευμένων ανταρτών⁵⁶¹. Η προπαγανδιστικού και μάλλον

⁵⁵⁹ Κασάπης Β. (Κρίτων). Στον κόρφο της Γκυμπρένας, (τ.2), (Κομοτηνή: Ιδιωτική Έκδοση, 1999), σ.σ. 117-118.

⁵⁶⁰ Ο. π., σ.σ. 135-141.

⁵⁶¹ Καλούτσης, Προξενείο Αδριανούπολης, προς Άγκυρα, 11 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 314, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

δυσφημιστικού χαρακτήρα εκτίμηση της συγκεκριμένης υπηρεσίας πληροφοριών, συνοδευόταν από την παραδοχή, ότι και η ίδια η υπηρεσία και ο υπεύθυνος της στην περιοχή ήταν σε δυσχερή θέση, με δεδομένη την αρνητική διάθεση των ανταρτών απέναντι του. Σχολιαζόταν μάλιστα ότι,

“[...] όντως η θέσις των Ελλήνων ανταρτών Έβρου άμεσα κρίσιμος. Διότι εκτός των άλλων, σημαντικός αριθμός εκ του αμάχου πληθυσμού των χωρικών φεύγουν τις αφορήτους πιέσεις του εχθρού και μη δυνθεείς να διαρρεύση προς Τουρκίαν κατέφυγε προς τους αντάρτας. Οίτινες ούτω, εκτός της ίδιας αυτής αμύνης αντιμετωπίζουν επι πλέον όχι μόνον την προστασίαν του αμάχου τούτου πληθυσμού αλλά και την συντήρησιν αυτού.”

Επομένως, αναγνωριζόταν η συνολική δυσκολία της κατάστασης, με την άσκηση βίας και διώξεων από τις κατοχικές αρχές προς τον τοπικό πληθυσμό, που κατέφευγε στις ελεγχόμενες από την αντίσταση περιοχές. Σημειωνόταν λοιπόν, η κρισιμότητα της έλλειψης επαρκούς οπλισμού και της αποτυχίας να οπλιστούν οι αντάρτες, που κατά κοινή ομολογία όλων των πλευρών, αποτελούσαν το μόνο καταφύγιο του τοπικού πληθυσμού. Πρόσθετα, επιδειωνόταν η έλλειψη τροφίμων.

Παράλληλα, τον Μάρτιο του 1944 καταγράφονται εξελίξεις σχετικά με την δράση του τοπικού τάγματος ασφαλείας. Ήταν γνωστή στην ελληνική κυβέρνηση η έντονη δραστηριότητα του σε επιχειρήσεις κατά της αντίστασης του Ε.Α.Μ.⁵⁶² Η ελληνικές διπλωματικές αρχές προσέγγιζαν το πρόβλημα με απόπειρες ερμηνείας των γεγονότων, χωρίς κάποια αποφασιστική διάθεση. Δηλαδή, καταγραφόταν ότι 400 άτομα προσήλθαν για κατάταξη την 23^η Μαρτίου 1944 στο τάγμα ασφαλείας, ενώ αναλυόταν η προέλευση των καταταχθέντων. Υποτίθεται, ότι ήταν Μουσουλμάνοι, *“συγγενείς εκτελεσθέντων [υπό των] ανταρτών”* και προγεγραμμένοι σε λίστες του Ε.Α.Μ. προ της αλλαγής ηγεσίας⁵⁶³. Κατά άλλες απόψεις η ρατσιστική προσέγγιση γινόταν σαφής δηλώνοντας, ότι *“[...]πλείστοι εξ αυτών προέρχονται εκ της κατηγορίας εκείνης του πληθυσμού του Έβρου, ήτις, ακαθορίστου εθνικής κα φυλετικής προελεύσεως και φρονημάτων, είναι γνωστοί ανα τον νομόν υπό το όνομα «κατσίβελλοι» (είδος αθιγγάνων μουσουλμάνων ή και χριστιανών)”*⁵⁶⁴. Βέβαια, δεν ήταν μόνο εθνοτικό το πρόβλημα, σύμφωνα με τις απόψεις του Καλούτση, αλλά καταγραφόταν και η άποψη ότι *“[...]ασθενέστατα θα είχεν απήχησιν η πρόσκλησις του εχθρού εις τον πληθυσμόν και ταύτην περιοριζόμενην μεταξύ των αλλογενών*

⁵⁶² Βαλσαμάκης, Πρεσβεία Άγκυρας, (διαβίβαση Ραφαήλ) προς Υπουργείο Εξωτερικών, 15 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 1726, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 9.8, τμήμα 2 (1944). όπου αναφέρεται η επίθεση του τάγματος ασφαλείας στον Ε.Α.Μ. την 5 Μαρτίου 1944.

⁵⁶³ Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, Φ.9.8, τ.2, 23 Μαρτίου 1944, Αρ. 1915, Πρεσβεία Άγκυρας, Ραφαήλ, τηλεγράφημα Προξενείου Ανδριανουπόλεως, συνέχεια ημέτερου 1746, προς Υπουργείο Εξωτερικών

⁵⁶⁴ Καλούτσης (Διευθύνων), Προξενείο Αδριανούπολης, προς Πρεσβεία Άγκυρας, Σε 26 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 195, σε συνέχεια του τηλ. αρ. 185 δις, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 9.8, τμήμα 2 (1944).

στοιχείων και των ευαρίθμων γερμανιζόντων, αν μη εμεσολάβει η λήζασα νυν ευτυχώς -επι του παρόντος τουλάχιστον- αντάρτικη τρομοκρατία.” Επομένως, το πρόβλημα εντοπιζόταν αφενός στην ύπαρξη μειονοτικών πληθυσμών και Ε.Α.Μ.ικών ανταρτών. Οι απόψεις ενάντια στην τοπική αντίσταση, βέβαια, αποτυγχάναν να αποδώσουν το γεγονός της αποτελεσματικότητας του Ε.Α.Μ., καθώς όπως αναφερόταν, 21 μέλη των ταγμάτων ασφαλείας λιποτάκτησαν με τον οπλισμό τους σε συνεννόηση με το Ε.Α.Μ., καθώς και 25 Γερμανοί στις αρχές στα μέσα Μαρτίου 1944⁵⁶⁵.

Οι ελληνικές διπλωματικές αρχές αρνούμενες να αναγνωρίσουν την συμβολή της αντίστασης του Ε.Α.Μ. στην περιοχή, παρακώλυαν την δραστηριότητα του Ο.Σ.Σ. στην περιοχή. Όπως σημειωνόταν,

*“Δεδομένου ότι μέχρι τούδε δράσις αμερικανικής υπηρεσίας Ο.Σ.Σ. περιοχὴν Ἐβρου εβασίσθη αποκλειστικῶς ἐπὶ κομμουνιστικῶν ἐκεῖ αντάρτικων σωμάτων, αποκρούσασα πάσαν πρότασιν ενεργοῦ συνεργασίας ἐλληνικῶν υπηρεσιῶν πληροφοριῶν, θεωρῶ εὐθετον στιγμὴν κυβέρνησις ζητήσῃ ἀπὸ Ἀμερικανοῦ ἀναλάβουν ἐλληνικὰς μυστικὰς υπηρεσίας ἀποτρέψουν κατοίκους κατατάσσονται εἰς τὸ ὑπο σχηματισμὸν τάγμα ασφαλείας Ἐβρου.”*⁵⁶⁶

Επομένως, προκειμένου να μην ενισχύεται το αντάρτικο του Ε.Α.Μ., ήταν προτιμότερη η αποκοπή του Ο.Σ.Σ. από την περιοχή και η συνολική υποβάθμιση των δυνατοτήτων της αντίστασης, προτείνοντας ως αντίβαρο εκστρατεία αντιπροπαγάνδας -χωρίς συμβολή στην ένοπλη αντίσταση- από τις ελληνικές υπηρεσίες, που δεν διασαφηνιζόταν σε τι κατάσταση βρίσκονταν, τι δυνατότητες είχαν ή αν ήταν πραγματικά εφικτό να εφαρμοστεί ένα τέτοιο σχέδιο.

Όμοια, απορριπτόταν αίτημα “φιλικής υπηρεσίας” -πιθανότατα του Ο.Σ.Σ.- να τυπωθεί προκήρυξη καλώντας τον πληθυσμό του Έβρου να μην καταταγεί. Ο Ραφαήλ απαντούσε, ότι αν και συμφωνούσε στην ουσία, το γεγονός ότι βρίσκονταν σε ουδέτερη χώρα, δεν επέτρεπε τέτοιες ενέργειες⁵⁶⁷. Σε μια άλλη πτυχή της προβαλλόμενης ως καταδικαστέας δραστηριότητας του Αμερικανού πράκτορα, φέρεται να ήρθε σε επαφή με βουλγαρικά δίκτυα πληροφοριών, καταγγελλόταν ότι αν και ο σκοπός ήταν συνετός πρόσβαλε τις ελληνικές ευαισθησίες⁵⁶⁸.

Στο τέλος Μαρτίου 1944, αναφερόταν η άφιξη τεσσάρων επιπλέον Ελληνοαμερικανών που

⁵⁶⁵ Ο. π.

⁵⁶⁶ Βαλσαμάκης, Πρεσβεία Αγκυρας, (διαβιβάζει Ραφαήλ) προς Υπουργείο Εξωτερικών 19 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 1851, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 9.8, τμήμα 2 (1944).

⁵⁶⁷ Προξενείο Ανδριανούπολης και Πρεσβεία Αγκυρας προς το Υπουργείο Εξωτερικών, 23 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 1916, Δύο τηλεγραφήματα σ' ένα φύλλο, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 9.8, τμήμα 2 (1944).

⁵⁶⁸ Καλούτσης Προξενείο Αδριανούπολης, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 6 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 147, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944). Χρήσιμο είναι να επισημανθεί, ότι ο Γεωργιάδης φέρεται να είχε συστήσει στον Οδυσσέα τον συντονισμό με Βούλγαρους αντάρτες, σύμφωνα με τηλεγράφημα του Προξενείου Αδριανούπολης.

τελούσαν υπό την διοίκηση του ταγματάρχη James Kellis και είχαν ως σύνδεσμο με τους αντάρτες στον Έβρο τον Γεωργιάδη⁵⁶⁹. Το κλίμα στην περιοχή αναγνωριζόταν ως τεταμένο από Έλληνες διπλωμάτες, καθώς αναφερόταν ο φόβος ότι εχθρότητα του πληθυσμού προς το Ε.Α.Μ. στον Έβρο, ήταν δυνατό να προκαλέσει επανάληψη της *“τρομοκρατίας”*⁵⁷⁰. Όμως, δεν αναφέρονταν στοιχεία που να δικαιολογούν το γενικότερο κλίμα ή καταγραφή σχετικών περιστατικών βίας, τουλάχιστον μετά την ανασυγκρότηση της τοπικής οργάνωσης το Ε.Α.Μ.

Στις αρχές Απριλίου 1944 σε αναφορά του διευθύνοντα στο προξενείο της Ανδριανούπολης Γ. Δ. Καλούτση, αναφερόταν η αποδυνάμωση του τοπικού τάγματος ασφαλείας. Μάλιστα, διαβιβάζοταν αναφορά τοπικού Έλληνα κατοχικού αξιωματούχου όπου αναφερόταν με απογοήτευση, ότι *“Δυστυχώς όλοι σχεδόν οι δημοδιδάσκαλοι και καθηγηταί Φερρών ανήκουν εις κομμουνιστικήν οργάνωσιν[...]*”. Ακόμα, σημειωνόταν η ηγετική δράση του δημοδιδάσκालου Σίμου Κωνσταντινίδη και του Π. Στεφανίδη, Διευθυντή Ενώσεως Συνεταιρισμού Φερρών.⁵⁷¹ Επομένως, η τοπική οργάνωση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στην περιοχή είχε αποτελεσματικότητα στρατιωτικά και πολιτικά, ενώ παράλληλα είχε οικοδομήσει δεσμούς με την τοπική κοινωνία, που το στήριζε και οργανωνόταν με αυτό. Σημαντικότερα, η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση στην Μέση Ανατολή και οι ανάλογες διπλωματικές αποστολές, επέλεξαν να διατηρούν τακτική επικοινωνία και να συντονίζονται με τις δοσίλογες αρχές, και όχι με τις αντάρτικες δυνάμεις του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Όπως φαίνεται από τα στοιχεία το τοπικό Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. δεν αμφισβητούσε την νομιμότητα της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης, την οποία και αναγνώριζε. Εβδομάδες αργότερα, ο Καλούτσης, εξέταζε την κατάσταση μετά την ανασυγκρότηση του Ε.Α.Μ. στον Έβρο, ικανοποιημένος για την επιτυχία του ταγματάρχη Kellis στην συλλογή πληροφοριών⁵⁷².

Κεντρικής σημασίας ήταν το γεγονός όπως σημειωνόταν ότι *“Πρώτη φορά καρτισμένος αξιωματικός από συμμαχική κατασκοπεία ως ο ταγματάρχης Kellis, απολαύων, παρά τη περιφρόνησιν του προς την Ελλάδα, της εμπιστοσύνης Ε.Α.Μ. εν Έβρω και αμερίστου συνδρομής αυτού.”* Τα σχόλια για τα υποτιθέμενα περιφρονητικά του αισθήματα δεν εξηγούνταν ή τεκμηριώνονταν, αλλά αναφερόταν η περίπτωση του αξιωματικού των ελληνικών μυστικών

⁵⁶⁹ Καλούτσης Προξενείο Αδριανούπολης προς Πρεσβεία Άγκυρας, 30 Μαρτίου 1944, αρ. τηλ. 206, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

⁵⁷⁰ Καπετανίδης (Επιτετραμμένος), Πρεσβεία Άγκυρας προς ελληνική κυβέρνηση Κάιρο, 17 Απριλίου 1944, αρ. τηλ. 2314, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

⁵⁷¹ Καλούτσης, Προξενείο Ανδριανούπολης (μέσω Πρεσβείας Άγκυρας) προς Υπουργείο Εξωτερικών, 5 Απριλίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

⁵⁷² Καλούτσης, Προξενείο Ανδριανούπολης (μέσω Πρεσβείας Άγκυρας) προς Υπουργείο Εξωτερικών, 24 Απριλίου 1944, αρ. τηλ. 280, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

υπηρεσιών που είχε αποτύχει στην αποστολή του στην περιοχή. Ακόμα αναφερόταν η άρνηση του Γεωργιάδη να μοιραστεί πληροφορίες και αναφορές, οι οποίες τελικά αναφερόταν ότι αποκτήθηκαν από συνδέσμους Έλληνες αξιωματικούς συνεργαζόμενους με την πρεσβεία και χαρακτηρίζονταν ιδιαίτερα σημαντικές. Καταγραφόταν λοιπόν μια τεταμένη κατάσταση με χαρακτηριστικά ανταγωνισμού μεταξύ του Αμερικανού συνδέσμου του Ο.Σ.Σ. και της ελληνικής διπλωματικής αρχής που τον φιλοξενούσε. Κυριότερο χαρακτηριστικό ήταν η αμφισβήτηση του ρόλου του Αμερικανού συνδέσμου σε μια ατεκμηρίωτη και υποκειμενική βάση, ενώ εκφραζόταν η διαρκής απαίτηση για απόκτηση πληροφοριών. Επισημαίνεται, το εύρος δράσης των πρακτόρων του Ο.Σ.Σ. στην περιοχή εστίαζε τουλάχιστον στην Ελλάδα, Βουλγαρία, Τουρκία και όπως αναφέρθηκε Ρουμανία, σημαντικό τμήμα των συνολικά συλλεγόμενων πληροφοριών δεν θα αφορούσε την ελληνική δικαιοδοσία. Επίσης, παραβλέπεται το γεγονός, ότι δεν ήταν άμεσα υπαγόμενος στις ελληνικές διπλωματικές αρχές, αλλά συνεργαζόμενος με αυτές.

Την ίδια περίοδο ο Γεωργιάδης -ως Gander- σε εκτενή αναφορά του από την Αδριανούπολη σχετικά με την κατάσταση στον Έβρο, ανέφερε την βελτίωση του κλίματος με δεδομένο ότι το αίσθημα τρόμου που επικρατούσε εξαιτίας της δράσης του Οδυσσέα υποχωρούσε σε μια κατάσταση καχυποψίας⁵⁷³. Σημαντικές είναι οι αναφορές σε ομάδες με χαλαρή οργανωτική δομή, που στρέφονταν κατά του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και αναφερόταν ότι είχαν παρεισφρήσει σε αυτές Γερμανοί και Βούλγαροι πράκτορες. Σχετικά με τις κατοχικές γερμανικές δυνάμεις, σημειωνόταν η εκτίμηση για σημαντική πιθανότητα μεγάλης επίθεσης σε θέσεις ανταρτών, οι φήμες για προετοιμασία αντιποίνων και η άσκηση προπαγάνδας σε βάρος του Ε.Α.Μ. βασιζόμενης στην δραστηριότητα του Οδυσσέα. Ο Γεωργιάδης ανέφερε τον θάνατο 800 ανθρώπων στην διάρκεια ενός έτους ως αποδιδόμενων στην δραστηριότητα του πρώην αρχηγού του Ε.Α.Μ. στην περιοχή εκ των οποίων οι 275 ήταν δωσίλογοι. Η κατάσταση ήταν τεταμένη και σημείωνε την ανάγκη για εξισορρόπηση δύναμης και κύρους μεταξύ της τοπικής επιτροπής του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. με την κεντρική ηγεσία, θεωρώντας την σχέση τους προβληματική.

Η μάχιμη δύναμη ανερχόταν σε 570 ενόπλους και 5.000 οργανωμένους εφέδρους, ενώ αναφερόταν σχετικά η αγωνία να πολεμήσουν δραστικά εναντίον των δυνάμεων του άξονα, στοχεύοντας στην αναγνώριση και συνεργασία των συμμαχικών δυνάμεων. Ο Γεωργιάδης αξιολογούσε ως ειλικρινείς τις προθέσεις τους και εκτιμούσε την ουσιαστική συμβολή που μπορούσε να προσφέρει η μάχιμη δύναμη του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., ενώ επιβεβαίωνε την

⁵⁷³ Garder 2, Edirne, [Report] *Present conditions in Evro*, 8 April 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 10.3 (1944).

εμπιστοσύνη των ανταρτών προς τον ίδιο σχετικά με την περιγραφή της υπόθεσης τους. Επομένως πρόκυπτε μία κρίσιμη συγκυρία για τον συμμαχικό αγώνα συνολικά και την διαβίωση των ντόπιων στον Έβρο, με δεδομένους τους κινδύνους από τους σχεδιασμούς των κατοχικών δυνάμεων.

Επίσης, οι αντάρτικες δυνάμεις ήταν ζωτικής σημασίας και αναγνωρίζοντας τις λανθασμένες επιλογές της προηγούμενης ηγεσίας επιχειρούσαν την ανασύνταξη τους και την μέγιστη συμβολή τους στον ανταξονικό αγώνα, γεγονός που αντιλαμβανόταν και ο Γεωργιάδης θεωρώντας ζωτικό τον συντονισμό τους με τον συμμαχικό σχεδιασμό. Ενδεικτική της μορφής που λάμβαναν οι κοινές επιχειρήσεις κυρίως δολιοφθορών του Ο.Σ.Σ. με το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., ήταν η ανατίναξης γέφυρας στην κοινότητα Δικαίου την 30^η Μαΐου 1944, σε επιχείρηση που διεύθυνε ο ταγματάρχης Kellis, αν και όπως αναφερόταν λίγες μέρες μετά η γέφυρα είχε επισκευαστεί από τις γερμανικές δυνάμεις και επαναλειτουργούσε -σύμφωνα με πληροφορίες "φίλικών πηγών"- . Μετά από αυτή την επιχείρηση φέρεται να αποσύρθηκε από τον Έβρο στο Κάιρο⁵⁷⁴.

Αντίστοιχη είναι η μαρτυρία του Κασάπη για την στρατιωτική συνεργασία με τον Ο.Σ.Σ., που ανέφερε ότι κατά τα μέσα Απριλίου 1944 κινητοποιήθηκαν οι γερμανικές δυνάμεις και συγκρούστηκαν με τον Ε.Λ.Α.Σ., απ' όπου οι αντάρτες κατάφεραν με ελιγμούς να αποφύγουν την γερμανική κύκλωση. Στην μάχη παρόντες ήταν και Ελληνοαμερικανοί αξιωματικοί του Ο.Σ.Σ., όπως ο λοχαγός Kellis⁵⁷⁵. Την επόμενη περίοδο η προσοχή στράφηκε στην εξασφάλιση εφοδίων και οπλισμού, που παραδόθηκε τμηματικά τον Μάιο του 1944, με σημαντικά αποτελέσματα για τις επιχειρησιακές δυνατότητες του Ε.Λ.Α.Σ.⁵⁷⁶. Παράλληλα, αναφέρονται επιτυχίες σε επίπεδο αντικατασκοπείας σε συνεργασία των Ε.Λ.Α.Σ. και Ο.Σ.Σ.⁵⁷⁷, ενώ κλιμακώθηκε με δολιοφθορές στο σιδηροδρομικό δίκτυο και μάχες κατά των κατοχικών δυνάμεων⁵⁷⁸.

Στα μέσα Μαΐου του ίδιου έτους ο Γ. Δ. Καλούτσης επανήλθε με πληροφορίες για την ύπαρξη *‘έθνικής οργάνωσης’* στον Έβρο, που συγκροτήθηκε μυστικά με κυριότερα κέντρα το Διδυμότειχο, την Ορεστιάδα και την παραμεθόρια περιοχή με την Τουρκία, όπου όπως αναφερόταν, δεν υπήρχαν συμπάθειες για το Ε.Α.Μ. ουδέποτε⁵⁷⁹. Η οργάνωση φέρεται να είχε αποκτήσει οπλισμό και να οργάνωσε ορισμένα μέλη, που απέφυγαν την συγκρότηση αντάρτικων

⁵⁷⁴ Καλούτσης, Πρεσβεία Αδριανούπολης προς Κάιρο, 11 Ιουνίου 1944, αρ. τηλ. 406, υμέτερο τηλ. αρ. 15298, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.1 (1944).

⁵⁷⁵ Κασάπης Β. (Κρίτων). Στον κόρφο της Γκυμπρένας, (τ.2), (Κομοτηνή: Ιδιωτική Έκδοση, 1999), σ.σ. 142-149.

⁵⁷⁶ Ο. π., σ.σ. 154-168.

⁵⁷⁷ Ο. π., σ.σ. 174-175.

⁵⁷⁸ Ο. π., σ.σ. 176-178.

⁵⁷⁹ Καλούτσης, Προξενείο Αδριανούπολης, προς Πρεσβεία Άγκυρας, 15 Μαΐου 1944, αρ. τηλ. 323, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

ομάδων και την ένοπλη δράση προς αποφυγή πρόκλησης του Ε.Α.Μ.. Οι πληροφορίες για την σκιώδη διαδικασία απόκτησης οπλισμού από την απροσδιόριστη ταυτότητας και στοχεύσεων οργάνωσης που οργανώθηκε αποκλειστικά με βάση την αντίθεση της στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και με δεδομένη την δραστηριοποίηση του Ο.Σ.Σ. στην περιοχή που συνεργαζόταν και όπλιζε το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., παραπέμπει σε δωσίλογο σχηματισμό οπλισμένο από την τοπική γερμανική κατοχική δύναμη κατά τα σταθερά μοτίβα οργάνωσης δωσίλογων ομάδων στην Ελλάδα της κατοχής⁵⁸⁰. Ακόμα, σημειωνόταν η αποστολή δελτίων πληροφοριών προς την Τουρκία, με πιθανό αποδέκτη τις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες. Καταλήγοντας, δηλώνονταν η μάλλον συνολική άγνοια για περισσότερες λεπτομέρειες και καταγράφονταν επαφές με το προξενείο της Αδριανούπολης.

Όμως, δεν αναφέρεται ούτε διακηρυκτικά ο σκοπός και οι στοχεύσεις της οργάνωσης, ενώ προκαλεί απορία η συγκρότηση και η συγκέντρωση οπλισμού παραμένοντας σε κατάσταση αδράνειας στην περιοχή με δεδομένη την ύπαρξη εκτός των κατοχικών αρχών, των δωσίλογων αρχών, της χωροφυλακής και τάγματος ασφαλείας. Η παραπάνω περιγραφή προσιδιάζει στην κατάσταση που είχε παρουσιαστεί το προηγούμενο έτος με την συγκρότηση ομάδων ανταγωνιστικού προσανατολισμού προς το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., χωρίς οριοθετήσεις και στοχοθεσία, σε επαφή με τις ελληνικές διπλωματικές αρχές και επίδειξη πλήρους απραξίας. Επίσης, αναφερόταν η διάλυση του δικτύου του Ο.Σ.Σ. στην περιοχή, κατ' εντολήν του Γεωργιάδη, αν και παραμένει ασαφής η διατύπωση καθώς συνεχίστηκαν οι δραστηριότητες της οργάνωσης και του ίδιου. Πρόσθετα, προβλεπόταν η διαβίβαση πληροφοριών αποκλειστικά μέσω του Ε.Α.Μ., οπότε ενδεχομένως αφορούσε την παύση αποστολής πληροφοριών μέσω του αμερικανικού δικτύου, ταυτόχρονα φέρνοντας σε επαφή την τοπική αντίσταση με το ελληνικό προξενείο.

Η διένεξη μεταξύ των ελληνικών διπλωματικών αρχών και του Ο.Σ.Σ. κλιμακώθηκε στις αρχές του καλοκαιριού με την αποστολή υπομνήματος από το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών στην αμερικανική πρεσβεία στο Κάιρο εκφράζοντας διαμαρτυρίες για την δραστηριότητα του πράκτορα του Ο.Σ.Σ. Γεωργιάδη. Τονιζόταν ότι η παραχώρηση ελληνικού διαβατηρίου

⁵⁸⁰ Σχετικά με το ζήτημα του δοσιλογισμού βλέπε ενδεικτικά: Κουσουρής Δ., *Οι δίκες των δοσιλόγων 1944-1949*, (Αθήνα: Πόλις, 2020). Κουτσούρης Δ. *Οι εθνικιστικές αντιστασιακές οργανώσεις στην Μακεδονία την περίοδο της κατοχής (1941-1944): η περίπτωση της οργάνωσης "Υπερασπισταί Βορείου Ελλάδος"* – *"Πανελλήνια Απελευθερωτική Οργάνωσις"*, [Μεταπτυχιακή εργασία Πάντειο] (Πάνδημος, 2012). Κουτσούρης Δ., (2020) *Αντίσταση και δοσιλογισμός ως ιστορική μνήμη και ιστοριογραφική αντίθεση: Η Κατοχή στη Μακεδονία. Ανακοίνωση* στο συνέδριο Αντιθέσεις στον Σύγχρονο Κόσμο: πολιτική, ιδεολογία, κοινωνία, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Κωστόπουλος Τ. *Η αυτολογοκριμένη μνήμη – τα τάγματα ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοπροσώνη*, (Αθήνα: Φιλίστωρ, 2011). Χαραλαμπίδης Μ. *Οι δωσίλογοι*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2023). Φλάισερ Χ. Η., *Στέμμα και σβάστικα*, (2 Τόμοι), (Αθήνα: Παπαζήσης, 1995).

αποσκοπούσε να διευκολύνει την αποστολή του στην Ελλάδα, Τουρκία και Βουλγαρία, υπονοώντας ότι η φυσική παρουσία του πράκτορα στην περιοχή εξαρτώταν από την ανοχή της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας. Τα παράπονα για την σχέση του με το Ε.Α.Μ. στον Έβρο, συνδέονταν με τον ισχυρισμό ότι τον Μάιο ποσότητα όπλων και εφοδίων μεταφέρθηκε στον Έβρο και το τοπικό αντάρτικο του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. από τις αμερικανικές υπηρεσίες με μεσολάβηση του Γεωργιάδη, που θα αναμενόταν να θεωρηθεί ενισχυτικό των τοπικών δυνάμεων αντίστασης.

Ακόμα, εκφραζόταν δυσaráρεσκεια για την θεωρούμενη ως ανεπαρκή επικοινωνία μεταξύ του Αμερικανού πράκτορα και των ελληνικών αρχών, ενώ κατηγορώντας το Ε.Α.Μ. για τον φόνο μεγάλου αριθμού πολιτών και αξιωματικών μεταξύ του Νοεμβρίου 1943 και του Φεβρουαρίου 1944, επεκτείνοντας την ευθύνη για τα αναφερόμενα εγκλήματα στην αμερικανική πλευρά.⁵⁸¹ Η αμερικανική πρεσβεία απαντούσε ότι σχετικά με τον Γεωργιάδη υπήρξε σχεδιασμός για την μετάθεση του από την στην Αδριανούπολη στην Κωνσταντινούπολη που είχε τον έλεγχο της αποστολής στην Αδριανούπολη, αλλά ενημέρωνε για την επιθυμία του Αμερικανού πράκτορα να παραμείνει στην Αδριανούπολη *“[...]λόγω του στρατηγικού ρόλου της υπηρεσίας στην αντάρτικη αντίσταση στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία και της μείωσης των επαφών με την Ελλάδα”*.⁵⁸² Ακόμα αποκρουόταν ο ισχυρισμός ότι είχε εμπλακεί σε μεταφορά όπλων και εφοδίων στους αντάρτες του Ε.Α.Μ. στον Έβρο, ενώ τονιζόταν ότι είχε οδηγίες για συνεργασία και ανταλλαγή πληροφοριών με το ελληνικό προξενείο στην Αδριανούπολη, τηρώντας τους κανόνες ασφαλείας για τις επιχειρήσεις του Ο.Σ.Σ.. Το μήνυμα κατέληγε προτρέποντας να επιτραπεί η επιστροφή του στην Αδριανούπολη -δηλαδή η συνέχιση της χρήσης του προξενείου ως επαρκούς κάλυψης-. Από τα παραπάνω προκύπτει, ότι η ελληνική διπλωματία σε όλες τις βαθμίδες της προσπάθησε να εμποδίσει με κάθε μέσο την αποστολή του Ο.Σ.Σ. από το να δράσει στον Έβρο και να συνεργαστεί με το τοπικό αντάρτικο του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., παράλληλα προβάλλοντας την πιθανή ενίσχυση του με οπλισμό και εφόδια σχεδόν σαν εγκληματική πράξη.

Μάλιστα εντοπίζεται ανυπόγραφο διπλωματικό έγγραφο, με πιθανή χρήση ως έκθεση πληροφοριών προς τις ελληνικές υπηρεσίες ή προσχέδιο υπομνήματος στις αρχές των Η.Π.Α.⁵⁸³. Βάση του περιεχομένου και της συνολικής συγκρότησης της αρχειακής ενότητας κρίνεται χρήσιμη

⁵⁸¹ Greek Ministry of Foreign Affairs, F. Dragoumis to American Embassy, 19 June 1944, Aide-memoire, No. 15763, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

⁵⁸² American Embassy, Cairo to Greek Ministry of Foreign Affairs, 12 July 1944. Response to Greek Aide-memoire, 19 June 1944, No. 15763, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

⁵⁸³ Αχρονολόγητο, Ανυπόγραφο, άνευ λοιπών στοιχείων. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

η μελέτη του, ώστε να γίνει αντιληπτός ο τρόπος προσέγγισης της ελληνικής κυβέρνησης για το ζήτημα και η απεύθυνση της στην αμερικανική πλευρά λαμβάνοντας υπόψιν τους περιορισμούς που προκύπτουν από τα χαρακτηριστικά του εγγράφου. Σχετικά με την δραστηριότητα του Γεωργιάδη εκφραζόταν η εκτίμηση ότι εξαιρούσε το προξενείο Αδριανούπολης, με το οποίο συνεργαζόταν από την παροχή πληροφοριών και ότι οι αποστελλόμενες πληροφορίες ήταν πολιτικής φύσης. Ακόμα ανατρέχοντας στην ιστορία της αποστολής του υποστηριζόταν ότι

“[...]Μετά την πρόθεση να διορίσει πράκτορες πληροφοριών στο νομό Έβρου και για να εξασφαλίσει την αποδοχή και συνεργασία της ανταρτικής οργάνωσης του Ε.Α.Μ. στις επαρχίες αυτές ο κ.

Γεωργιάδης στα μέσα Δεκεμβρίου 1943, ήρθε σε συμφωνία με την οργάνωσή του στην οποία στέλνει έκτοτε ως αντάλλαγμα φάρμακα, ρουχισμό και χρήματα.”

Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς, δημιουργήθηκαν εντυπώσεις μεταξύ όσων λίγων γνώριζαν την αμερικανική δραστηριότητα και ότι ο Ο.Σ.Σ. *“[...]ενεργούσε ανεξάρτητα από την Ελληνική Προξενική Αρχή, ερμήνευσε την πολιτική του κ. Γεωργιάδη ως σαφή ένδειξη της διάθεσης της Αμερικής για το εσωτερικό πρόβλημα της χώρας μας.”*

Κατηγορούταν λοιπόν πρωτίστως ο Αμερικανός πράκτορας και κατά προέκταση η αμερικανική υπηρεσία για εμπλοκή στα εσωτερικά πολιτικά ζητήματα της Ελλάδας και χειραγώγηση των τοπικών παραγόντων, σχεδόν εξαγοράζοντας την συνεργασία του Ε.Α.Μ. έναντι εφοδίων. Ακόμα, συνδεόταν η άφιξη του Γεωργιάδη στην Αδριανούπολη με την επιδείνωση των σχέσεων με το Ε.Α.Μ., αναφέροντας την κλιμάκωση της εκτέλεσης μεταξύ άλλων των Ζωγράφου και Βασιλειάδη, οι οποίοι συνεργάζονταν με το ελληνικό προξενείο της Αδριανούπολης.

Επιπροσθέτως, τονιζόταν ότι η ένταση της αντάρτικης δραστηριότητας και η εκτέλεση του ταγματάρχη Σταθάτου από το Ε.Α.Μ. όξυνε το κλίμα και τις δημόσιες απόψεις, ενώ απέτρεπε τις προσπάθειες συμφιλίωσης. Προσεγγίζοντας το ζήτημα, σημειώνεται, ότι η δραστηριότητα των εκτελεσθέντων από το Ε.Α.Μ. συνεργατών του προξενείου της Αδριανούπολης, δεν διασαφηνιζόταν από την κυβέρνηση τι ακριβώς αφορούσε ή ο τρόπος που σχετιζόταν το τοπικό κίνημα αντίστασης, αφήνοντας κενά στο ζήτημα και θεωρώντας επαρκείς τις διατυπώσεις κατηγοριών για την εξόντωση τους από το τοπικό αντάρτικο. Καταλήγοντας, σημειωνόταν ότι

“[...]η ανάρμοστη συμπεριφορά του κ. Γεωργιάδη απέναντι στον πρόξενό μας [...]με τον οποίο θα έπρεπε, σύμφωνα με τον καθιερωμένο κανόνα όταν αποφασίστηκε για πρώτη φορά η αποστολή του στην Αδριανούπολη, να συνεργαστεί και να προβεί σε ενέργειες που θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο την οδηγία της ελληνικής κυβέρνησης.”

Επομένως, υποτιμούταν το τοπικό αντάρτικο κίνημα και αντιμετωπιζόταν μάλλον ως πρόσθετο

πρόβλημα, ενώ αρνούταν στην αμερικανική πλευρά την οργανωτική αυτονομία του πράκτορα της. Η παρουσιαζόμενη ως σχεδόν εγκληματική δράση του Γεωργιάδη, στην θεωρούμενη προσπάθεια του να στηρίξει το τοπικό Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. ήταν βασισμένη στην ατομική του δραστηριότητα και την ιδιότητα του ως εκπρόσωπος του αμερικανικού Ο.Σ.Σ., όχι ως μέλους ενός μεγάλου και ανεπτυγμένου δικτύου μυστικών πρακτόρων στην περιοχή αντίστοιχου του βρετανικού Σ.Ο.Ε.. Τέλος, τονιζόταν η συνεργασία των υπηρεσιών ασφαλείας των δύο χωρών και η λήψη πληροφοριών για τον Έβρο μέσω του Ο.Σ.Σ. στο Κάιρο προς τον Τσαγκάρη, διοικητή της ελληνικής υπηρεσίας πληροφοριών.

Στις 6 Ιουλίου 1944 αναφερόταν η διάλυση του Ο.Σ.Σ. στην Αδριανούπολη και η μετάβαση του Γεωργιάδη στην Κωνσταντινούπολη, καθώς όπως αναφερόταν ήταν τουρκική απαίτηση η παύση των επικοινωνιών με τον κατεχόμενο Έβρο από την Αδριανούπολη⁵⁸⁴. Ο Ραφαήλ τόνιζε, ότι *“παραμένουμε ούτως αποκομμένοι ελληνικού εδάφους και εν αγνοία εκεί συμβάντων.”*, αναγνωρίζοντας με αυτό τον τρόπο την μέχρι τώρα συμβολή του Ο.Σ.Σ., που εκ των πραγμάτων πλέον στερούταν η ελληνική διπλωματική αποστολή. Ακόμα, πρότεινε την συζήτηση του προβλήματος με τον συνταγματάρχη Gibson και τον Ο.Σ.Σ. στο Κάιρο με την ελπίδα να βρεθεί λύση. Τοποθετούμενος στο ζήτημα της δράσης του Γεωργιάδη, ο Ραφαήλ από την πρεσβεία της Άγκυρας, τόνιζε ότι *“Μολονότι παρουσία κ. Γεωργιάδη Αδριανόπολιν δυνατό να εξυπηρετεί μετρίως συμμαχικό αγώνα, όμως όχι τα ημέτερα συμφέροντα [...] διαβεβαιώσεις δε περί συνεργασίας του μεθ' ημών ως απεδείχθη και εκ του παρελθόντος ουδεμίαν έχουν αξίαν.”*⁵⁸⁵ Η δυσαρέσκεια και η επιθυμία της ελληνικής κυβέρνησης για απομάκρυνση του ήταν προφανής, ενώ μάλιστα σημειωνόταν, ότι η τουρκικές αρχές είχαν αρχικά αρνηθεί να επιτρέψουν την επιστροφή του, αν και τελικά το επέτρεπαν θα επέστρεφε ανεξάρτητα της ελληνικής άρνησης.

Τελικά, όπως προκύπτει από μήνυμα του Rodney Young, προς την ελληνική υπηρεσία πληροφοριών στο Κάιρο, ο Ο.Σ.Σ. θα συνέχιζε να λειτουργεί στην Αδριανούπολη όπως πριν με τον Γεωργιάδη στην θέση του, ενώ αναφερόταν η επιστροφή του Tsaparas, προσώπου που δεν έχει εντοπιστεί σε προηγούμενες επικοινωνίες⁵⁸⁶. Ακόμα τονιζόταν ότι ο Ο.Σ.Σ. δεν έστελνε όπλα στην Ελλάδα, με εξαίρεση την περίπτωση του Έβρου, που αφορούσε υπηρεσιακό σχεδιασμό, ενώ ήταν

⁵⁸⁴ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών 6 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 3808, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

⁵⁸⁵ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών 18 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 4127, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

⁵⁸⁶ Rodney Young Chief, Greek Section S.I., O.S.S., U.S. Army in Middle East, To Hellenic Information Service Cairo, Egypt, 22 July 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

σ μικρές ποσότητες και σε συνεννόηση με το συμμαχικό αρχηγείο της Μέσης Ανατολής.

Παρόλα αυτά, την ίδια περίοδο ο Ο.Σ.Σ. είχε επαφές με το μέτωπο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, ενώ σύμφωνα με τον Αβραμίδα από το προξενείο της Σμύρνης αποστέλλεισαν ποσότητες οπλισμού -20 οπλοπολυβόλα και 3-4 χιλιάδες φυσίγγια- στην Εύβοια, και σημειωνόταν "[...] ότι [ο] πλοίαρχος Ζάγγος εξακολουθεί να διευκολύνει Γιανκ [Young] εις εξεύρεσιν ελληνικού προσωπικού.⁵⁸⁷" Συνολικά, δίνεται η συνολική εικόνα μιας δυσλειτουργικής συνύπαρξης μεταξύ του αμερικανικού Ο.Σ.Σ. και των ελληνικών υπηρεσιών συνολικά, οι οποίες προσλάμβαναν τις αμερικανικές προσπάθειες ενίσχυσης του αντάρτικου του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στα πλαίσια του πολιτικού ανταγωνισμού και την επιθυμία να διατηρηθεί αδύναμο, ακόμα και σε βάρος της ανάπτυξης της αντίστασης κατά του άξονα.

Το αποτέλεσμα αυτής της δυσχερούς συνύπαρξης, που χαρακτηρίστηκε από την καχυποψία και την διαρκή δυσαρέσκεια της ελληνικής κυβέρνησης, περιγράφονται σε τηλεγράφημα του προξενείου Αδριανουπόλεως προς την Άγκυρα στα τέλη Ιουλίου 1944.⁵⁸⁸

Σε συνέχεια των αναφορών του Young, ενημέρωνε ο Καλούτσης για την επιστροφή και την έναρξη της δεύτερης περιόδου της υπηρεσίας του Γεωργιάδη, όπου καμία πληροφορία δεν θα μοιραζόταν με το προξενείο, παρά μόνο επιλεγμένες πληροφορίες, κατόπιν εντολής του Ο.Σ.Σ. και λαμβάνοντας υπόψιν και διπλωματικά κριτήρια. Ο Γεωργιάδης θα παρέμενε στην θέση του γραμματέα του προξενείου Αδριανουπόλεως αξιοποιώντας την προσφερόμενη κάλυψη, και διεκδικούσε την αναγνώριση όλων των σχετικών προνομίων, ενώ θα μετεγκαθίστατο από το Ελληνικό προξενείο σε εγκατάσταση ελεγχόμενη από τις τουρκικές μυστικές υπηρεσίες, παίρνοντας μαζί του, όπως σημειωνόταν χάρτες, ασυρμάτους και αναφορές.

Επίσης, αναφέρεται ότι ο Γεωργιάδης το προηγούμενο διάστημα μετά την άφιξη του, είχε επισκεφτεί δύο φορές τον Έβρο στις 23 και 27 Ιουλίου 1944, οπότε ήρθε σε επαφή με την τοπική αντίσταση. Σημειώνεται η εκτίμηση για τον εφοδιασμό και εξοπλισμό 500 ανταρτών, ενώ αναφερόταν από τον Καλούτση η άποψη ότι μαζί με μεγάλη ποσότητα εφοδίων που ανέφερε, ότι παρασχέθηκε και χρηματική βοήθεια. Σχετικά σχολίαζε την χρήση του εφοδιασμού -και των αναφερόμενων χρηματικών ποσών- που θα διατίθετο στον τοπικό πληθυσμό, ως μέσο προώθησης της συμφιλίωσης με το μέτωπο αντίστασης. Βέβαια, είναι κρίσιμο να τεθεί το ερώτημα, για ποιο

⁵⁸⁷ Αβραμίδης, Προξενείο Σμύρνης, 17 Ιουλίου 1944, ΔΕΥΠ 67, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 9.8, τμήμα 1, (1944).

⁵⁸⁸ Καλούτσης, Προξενείο Αδριανουπόλεως, προς Πρεσβεία Άγκυρας, 29 Ιουλίου 1944, αρ. τηλ. 493, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, Φ.10.3 (1944).

λόγο ήταν ύποπτη η παροχή εφοδίων στις ελεγχόμενες από την αντίσταση περιοχές στον γερμανοκρατούμενο Έβρο και γιατί υπονοούταν η ύπαρξη πελατειακής σχέσης με την αντίσταση, δεδομένων των καταγεγραμμένων υλικών αναγκών και ενώ αντίσταση ασκούσε διοικητικά καθήκοντα μεταξύ άλλων, χωρίς όμως να διαθέτει σε πολλές περιπτώσεις τους ανάλογους πόρους.

Καταλήγοντας αναφερόταν η άφιξη τριών ακόμα Αμερικανών συνδέσμων από τον OSS στο Κάιρο στον Έβρο και σχετικά με την συνολική κατάσταση σημειωνόταν η αρτιότητα της οργάνωσης του Ε.Α.Μ. στον Έβρο, αν και σχολιαζόταν η θεωρούμενη ως ανεπαρκής επιρροή στον πληθυσμό. Τέλος, σε επίπεδο δράσης, πληροφορούσε για την αποτροπή της φυγής 300 ατόμων στην Μέση ανατολή. Τελικά παρέμειναν με εγγυήσεις για την ασφάλεια και ακεραιότητα τους από το Ε.Α.Μ., που φαίνεται ότι μέχρι πρότινος ήταν ο λόγος φυγής τους, καταγράφοντας την επικράτηση συμφιλιωτικών τάσεων μεταξύ του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και προηγούμενων θιγόμενων τμημάτων του τοπικού πληθυσμού.

Η έναρξη της γερμανικής αποχώρησης και της απελευθέρωσης του Έβρου περιγραφόταν με βάση πληροφορίες του Γεωργιάδη, κάνοντας λόγο για ενθουσιώδεις εκδηλώσεις του πληθυσμού⁵⁸⁹ και σύσταση τοπικών θεσμών και την διεξαγωγή εκλογών για τοπικές και εκκλησιαστικές επιτροπές⁵⁹⁰. Ακόμα, σημειωνόταν η αντικατάσταση του χρήματος με μεθόδους ανταλλακτικής οικονομίας. Παράλληλα, ο Γεωργιάδης φέρεται να ανέφερε την συνδρομή Βούλγαρων ανταρτών προς Έλληνες αντάρτες στο Σουφλί και εμφανίζεται να προτείνει την ιδέα της σύμπραξης τους στην απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης. Τέλος, αναφέρεται χαρακτηριστικά, ότι *“[...] συμμετοχήν Ε.Α.Μ. εις κυβέρνηση Καΐρου αφήνει αντάρτας αδιάφορους.”* Η οργάνωση της καθημερινότητας και των θεσμών μετά την απελευθέρωση από τις γερμανικές δυνάμεις στον Έβρο με τις δυνάμεις των ανταρτών είναι χαρακτηριστική του επιπέδου συντονισμού τους και στήριξης του τοπικού πληθυσμού στην παρούσα συγκυρία και στις εξεταζόμενες περιοχές. Όμως, η εικόνα που προκύπτει από την συνολική μελέτη της περιόδου από την κατοχή μέχρι την απελευθέρωση, είναι η ύπαρξη σημαντικών αντιθέσεων στην περιοχή με ανισομέρεια στην πολιτική στάση και κινητοποίηση των ντόπιων με διαφοροποιήσεις σε τοπικό επίπεδο, με ισχυρή αντάρτικη παρουσία για παράδειγμα στις Φέρρες του Νοτίου Έβρου, αλλά με την καταγραφόμενη συγκρότηση ένοπλης ομάδας εχθρικής προς το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. βόρεια του νομού στην

⁵⁸⁹ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 30 Αυγούστου 1944, αρ. τηλ. 5213, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.10.3 (1944).

⁵⁹⁰ Καλούτσης, Προξενείο Αδριανουπόλεως, προς Πρεσβεία Άγκυρας 10 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 2056. (Πρώτηση τηλεγράφηματος Κάιρο, 13 Σεπτεμβρίου 1944). Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

Ορεστιάδα και το Διδυμότειχο. Ακόμα, είναι ενδιαφέρουσα η πληροφορία για την συνδρομή βουλγαρικών αντάρτικων δυνάμεων σε αντι-αξονικές επιχειρήσεις στον Έβρο, αν και δεν παρατίθενται παραπάνω πληροφορίες. Παράλληλα μετά από μεσολάβηση του Γεωργιάδη μεταξύ του τοπικού αντάρτικου και της τουρκικής κυβέρνησης, καταλήγοντας στην παροχή εγγυήσεων από τους αντάρτες, επαναλειτούργησε η σιδηροδρομική γραμμή στο Τρίγωνο.⁵⁹¹

Η ολοκλήρωση της απελευθέρωσης του Έβρου αργότερα περιγραφόταν σε έκθεση των τελών Σεπτεμβρίου 1944 του Αμερικανού λοχαγού του O.S.S. James Kellis, που παραδόθηκε προφορικά στις ελληνικές υπηρεσίες στο Κάιρο. Συγκεκριμένα εστίαζε σε επιχειρησιακές διαστάσεις και ανέφερε την ολοκλήρωση της αποστολής του με δεδομένη της απελευθέρωση της περιοχής από τους αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ., οι οποίοι ήταν οπλισμένοι με περίπου 1.200 τουφέκια. Ο συνολικός αριθμός ενόπλων στον νομό μετά την σύλληψη και των Γερμανών αιχμαλώτων εκτιμιόταν σε 3.500 αντάρτες, ενώ οι Γερμανοί αιχμάλωτοι σε 600-800. Η αποστολή γερμανικών ενισχύσεων από την Βουλγαρία, οδήγησε στην διάλυση τους και την σύλληψη αιχμαλώτων. Η γενική κατάσταση χαρακτηριζόταν από τάξη και ηρεμία, ενώ διαπιστώνονταν οι καλές σχέσεις μεταξύ τοπικού πληθυσμού και ανταρτών. Ο τοπικός πληθυσμός θεωρούταν ότι ήταν κατά πλειοψηφία αγροτικά φιλελεύθερα πολιτικά στρώματα, ενώ καταγράφονταν ως μειοψηφία οι εργάτες και οι κομμουνιστές. Τέλος, γινόταν ιδιαίτερη αναφορά στο ζήτημα της ανάγκης για άμεση παροχή υλικής βοήθειας στην περιοχή υπό την μορφή τροφίμων, φαρμάκων και ιματισμού⁵⁹². Από την πλευρά του Κασάπη τονίζονταν τα αξιοσημείωτα επιτεύγματα σε βάρος των γερμανικών δυνάμεων, ενώ περιέγραφε την χαρμόσυνη κατάληξη και τους πανηγυρισμούς των Ανταρτών του Ε.Λ.Α.Σ. και των αξιωματικών του O.S.S., με τους τελευταίους να αναχωρούν για την Βουλγαρία⁵⁹³. Ακολούθως ο O.S.S. αποχώρησε από την Αδριανούπολη και μετεγκαταστάθηκε στον Έβρο⁵⁹⁴, ενώ ο Γεωργιάδης παρέμεινε στον Έβρο σύμφωνα με τηλεγράφημα του Ραφαήλ για την παρουσία του στο Σουφλί στις αρχές Οκτωβρίου⁵⁹⁵.

Στις τελευταίες ενέργειες του O.S.S. συνολικά για την περίοδο μέχρι την απελευθέρωση,

⁵⁹¹ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 31 Αυγούστου 1944, αρ. τηλ. 5214. (Πρώτηση τηλεγράφησης Κάιρο, 30 Αυγούστου 1944, τηλ. αρ. 5250) Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

⁵⁹² Πρεσβεία Κάιρο προς Υπουργείο Εξωτερικών, 22 Σεπτεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 30.1 (1944) δεν αναφέρονται άλλα στοιχεία.

⁵⁹³ Κασάπης Β. (Κρίτων). Στον κόρφο της Γκυμπρένας, (τ.2), (Κομοτηνή: Ιδιωτική Έκδοση, 1999), σ.σ. 238-240.

⁵⁹⁴ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 28 Σεπτεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 5923, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 19.6 (1944).

⁵⁹⁵ Ραφαήλ, Πρεσβεία Άγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 11 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 6303, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 10.3 (1944).

συγκαταλέγεται η παροχή πληροφοριών από την Αθήνα, όπου σύμφωνα με τηλεγράφημα του Λαμπρινίδη προς τον Παπανδρέου στις αρχές Οκτωβρίου, ο Ράλλης και οι υπηρεσίες του, διέρρεαν από την 22^α Σεπτεμβρίου την πληροφορία ότι διορίστηκε ο Σπηλιωτόπουλος ως υπεύθυνος για την τήρηση της τάξης υπό την διοίκηση του Scobie, ενώ παράλληλα, ο Ε.Λ.Α.Σ. θα αποσυρόταν εκτός Αττικής και θα τον διαδέχονταν τα βρετανικά στρατεύματα⁵⁹⁶. Επίσης, αναφερόταν η σύλληψη 400 ομήρων από τους Γερμανούς στην Πάτρα, και οι διαπραγματεύσεις του Ε.Λ.Α.Σ. με τα τάγματα ασφαλείας με σκοπό την παράδοση τους υπό τον όρο της εγγύησης της ασφάλειάς τους, όπως και η διαπραγμάτευση των Γερμανών στον Βόλο για την παράδοση τους στους Βρετανούς με τον όρο της εγγύησης της ζωής τους, κάτι το οποίο αναφερόταν ότι δεν έγινε δεκτό. Μάλιστα συμπεραίνονταν *“Περαιτέρω ότι εσωτερική κατάστασις βελτιούται και πνεύμα συμφιλιωτικόν επικρατεί. Περαιτέρω ότι αναμένεται άφιξις συμμαχικού στρατού προς αποφυγήν αντιζηλιών.”* Γινόταν σαφές ότι δεν επικρατούσε κλίμα αντεκδίκησης και αταξίας και ότι ο σταθεροποιητικός παράγοντας αναμενόταν να είναι τα βρετανικά στρατεύματα.

Μετά το τέλος του πολέμου και κατά τα χρόνια της δικτατορίας στην Ελλάδα, αλληλογραφούσε ο αντάρτης Παύλος Σούλης από την Πράγα με τον Αλέκο Γεωργιάδη στο Πιτσμπουργκ των Η.Π.Α., για ζητήματα της δράσης που αναπτύχθηκε στην. Όπως σημειωνόταν από τον Σούλη, στα Δεκεμβριανά ο Γεωργιάδης ήταν στην Αθήνα και στήριξε το Ε.Α.Μ. Θεσσαλονίκης με την αρθρογραφία του στην εφημερίδα *Λαϊκή Φωνή*, επαινώντας τα αποτελέσματα της διοίκησης και της οικονομικής του διαχείρισης. Η επιστροφή του Α. Γεωργιάδη στην Αμερική, συνοδεύτηκε από προσπάθεια να ενημερωθεί η κοινή γνώμη για τα γεγονότα και τον ρόλο του Ε.Α.Μ., ενώ συνεργάστηκε με τον Κώστα Καραγιώργη και τον καθηγητή Λευτέρη Σταυριανό, τονίζοντας ότι ο Α. Γεωργιάδης *“[...] στάθηκε πιστός αγωνιστής της Εθνικής μας Αντίστασης και γνήσιος πολίτης της αμερικανικής δημοκρατίας, όπως την θέλησαν οι Τζέφερσον και Λίνκολν.”*⁵⁹⁷ Οι πρόσθετες πληροφορίες του Γεωργιάδη ήταν διαφωτιστικές, σημείωνε ότι

*“Είμαι ενήμερος τις εξέλιξη πήρε μετά το θάνατο του Ρούζβελτ και τι αγώνα έχουμε σήμερα εδώ στην Αμερική εμείς που εξακολουθούμε με εκείνες τις βάσεις. Κι είμαστε πολλοί και ξέρουμε πως στο τέλος εμείς θα είμαστε οι νικηταί, όπως και στην Ελλάδα. Ο αγώνας δεν τελειώνει ίσως ν’ αργήσει η ανατολή, αλλά θ’ αγωνιστούμε εμείς εδώ, εσείς εκεί, ο ίδιος αγώνας.”*⁵⁹⁸

⁵⁹⁶ Λαμπρινίδης (Σούρλας), Πρεσβεία Κάιρου προς Πρωθυπουργό 3 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 426, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

⁵⁹⁷ Ο.π., σ.σ. 310-311, Η αλληλογραφία τους ξεκινά την 26 Νοεμβρίου 1973 και καταλήγει την 4 Μαρτίου 1974.

⁵⁹⁸ Ο.π., σ.σ. 317.

Ορόσημα της μετάβασης (12^η Οκτωβρίου 1944 – 12^η Απριλίου 1945)

*‘‘[...] Ψάχνει η ζωή με το φανάρι της. Ένας καμένος τοίχος.
Κι αυτός πεσμένος κι ο άλλος. Που ‘ν’ τα φλάμπουρα;
Που ‘ναι οι ζητωκραυγές; που ‘ναι η Αθήνα;
Στριφογυρνάει ο άνεμος στους δρόμους
τα σκισμένα σχέδια της ανοικοδόμησης.
Σ’ ένα κομμάτι χαρτί, να μια γωνία γραμμένη με σινική μελάνη,
μια γωνία απ’ τις ευθύγραμμες λαϊκές πολυκατοικίες.
Πολλά-πολλά παράθυρα, πλατιά παράθυρα, - παιδί μου.
Τα δέντρα κι ο ήλιος στ’ ανοιχτά παράθυρα.
Είταν σίγουρο, παιδί μου, - σίγουρο το χαμόγελο στα πρόσωπα,
και το ψωμί στο βραδινό τραπέζι. Σίγουρο. Που πήγαν οι σημαίες;
Που ‘ναι η Αθήνα; Τούτη δω δεν είναι η Αθήνα. [...]’’⁵⁹⁹*

Η σύγκρουση των Δεκεμβριανών καθόρισε την μεταπολεμική Ελλάδα, επαναπροσδιόρισε τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας και Η.Π.Α., τις διασυμμαχικές σχέσεις και ο απόηχος ήταν διεθνής. Στοχεύοντας στην ανάλυση και κατανόηση της συγκυρίας εξετάζεται το θέμα με άξονες την αμερικανική και ελληνική πολιτική συγκρότηση, τον ελληνοαμερικανικό παράγοντα, τον ρόλο του Τύπου και τις εξελίξεις στην οικονομία, δίνοντας έμφαση στην ανάδειξη των τεκμηρίων.

Αμερικανικές προσεγγίσεις και μεταβολές κατά την απελευθέρωση

Η σταδιακή επικράτηση των συμμαχικών δυνάμεων στον πόλεμο και η δυναμική επαναπροσδιορισμού των διασυμμαχικών σχέσεων, αντανακλώνταν στην πολιτική και θεσμική συγκρότηση των Η.Π.Α. Στην παρούσα ενότητα διερευνώνται οι μεταβολές όπως ανιχνεύονται στις αρχειακές πηγές, διασυνδέοντας τις με τις προσλήψεις τους από την ελληνική πλευρά στην περίοδο από την απελευθέρωση της Αθήνας που καταλήγει με τις κρίσιμες εξελίξεις της Βάρκιζας

⁵⁹⁹ Γιάννης Ρίτσος, *Οι γειτονιές του κόσμου [Μακρόνησος-Αι Στράτης 1949-1951]*, (Αθήνα: Κέδρος, 1987) σ. 94.

και της Γιάλτας και καθορίζεται από τα Δεκεμβριανά. Το γεγονός της απελευθέρωσης με τις δυνάμεις της αντίστασης να συμβάλουν δραστικά στην γερμανική υποχώρηση, έθεσε νέες προτεραιότητες στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις, εστιάζοντας σε πολιτικές, οικονομικές και εδαφικές διευθετήσεις. Η στόχευση στην τακτοποίηση επιμέρους ζητημάτων ήταν μια κατεύθυνση κάλυψης άμεσων αναγκών και εκκρεμοτήτων στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις, που παράβλεπε την κλιμακούμενη εσωτερική πολιτική κρίση. Εξάλλου, οι πολιτικές διαπραγματεύσεις της κυβέρνησης Παπανδρέου με τον Churchill στην Ρώμη την 21^η Αυγούστου του 1944 για την διεύρυνση της κυβέρνησης συμπεριλαμβάνοντας το E.A.M., καθορίστηκαν από τις βρετανικές θέσεις⁶⁰⁰. Τελικά, επιτεύχθηκε η συμμετοχή του E.A.M., ενώ η ελληνική κυβέρνηση μετεγκαταστάθηκε από το Κάιρο στην Κάβα Ντέι Τιρρένι της Ιταλίας την 8^η Σεπτεμβρίου 1944.

Η απελευθέρωση της πρωτεύουσας προκάλεσε άκρατο ενθουσιασμό στον ελληνικό λαό, που κατάφερε με τις δυνάμεις του να κερδίσει ξανά την Ελευθερία του⁶⁰¹, όπως τόνιζε ο Βρετανός αξιωματικός του S.O.E. σύνδεσμος με την ελληνική κυβέρνηση Rufus [Leslie Frederick] Sheppard μετά από περιοδεία του στα ελεγχόμενα από το E.A.M.-Ε.Λ.Α.Σ. προάστια της Αθήνα ότι ‘‘[...]όλα ήταν απολύτως ήρεμα παντού, δεν υπήρχε αναταραχή και ότι οι δρόμοι ήταν σχεδόν άδειοι. Ο Ε.Λ.Α.Σ. και άλλες οργανώσεις περιπολούσαν με τάξη.’’⁶⁰²

Η ασυγκράτητη χαρά του λαού για την απελευθέρωση της Αθήνας αποτυπώνεται σε φωτογραφία του ειδησεογραφικού πρακτορείου *International News Photos*, δημοσιευμένης με τίτλο ‘‘Η Αθήνα πανηγυρίζει την Ελευθερία της’’, ενώ συνοδευόταν από λεζάντα όπου σημειωνόταν: ‘‘Οι Ναζί έφυγαν. Μετά από τριάντισι χρόνια κάτω από τον ναζιστικό ζυγό, οι πολίτες της Αθήνας πανηγύρισαν την απελευθέρωση τους με μία παρέλαση νίκης, στην οποία κουβάλησαν βρετανικές και αμερικανικές σημαίες.’’⁶⁰³ Η ίδια φωτογραφία είχε διαφορετική ερμηνεία και με τίτλο ‘‘Οκτώβριος 1944: Οι Έλληνες υποδέχονται τους απελευθερωτές.’’ δημοσιεύτηκε από το περιοδικό *Pictorial Post*, όπου σημειωνόταν από τον Compton Mackenzie, ότι ‘‘Μας χαιρετούν με υστερική χαρά και ευγνωμοσύνη για την απελευθέρωση τους από τους Γερμανούς. Κατακλύζουν

⁶⁰⁰ Papastratis, P. *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 203.

⁶⁰¹ Ibid, p. 216.

⁶⁰² Παπαστράτης Πρ., Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ’1, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ. 249.

⁶⁰³ Αναδημοσίευση της φωτογραφίας «Athens celebrates its freedom» με ημερομηνία 15 Οκτωβρίου 1944 του *International News Photos*, © WM. H. WISE & Co., Inc. (1946). Δημοσιεύτηκε στο Wm. H. Wise & Co. (1947). *Veterans of foreign wars edition pictorial history of the Second World War: A photographic record of all theaters of action, chronologically arranged* (Vol. 4). New York: Wm. H. Wise & Co., Inc.

τους στρατιώτες μας με κεράσματα φαγητού από τα λίγα που μπορούν να δώσουν.⁶⁰⁴” Ήταν λοιπόν εμφανές ότι ο πρωταγωνιστής της απελευθέρωσης στις δύο δημοσιεύσεις διαφοροποιείται, καθώς στην πρώτη περίπτωση ο ελληνικός λαός κέρδισε την ελευθερία του και πανηγύριζε την νίκη του με τις δικές του δυνάμεις, ενώ στην δεύτερη απελευθερώθηκε από τους Συμμάχους και διαδήλωνε την ευγνωμοσύνη του, αλλά και τον ενθουσιασμό του.

Όμως, η καταγραφόμενη διαφορά οπτικής και η συνειδητή οικειοποίηση της Απελευθέρωσης του ελληνικού λαού και η απόδοση της στις βρετανικές δυνάμεις είχε σαφή στόχο όπως τόνιζε ο Π. Παπαστράτης *“[...]αυτό που ονόμασαν απελευθέρωση της Ελλάδας να θεωρηθεί αγγλική υπόθεση. Ήξεραν πολύ καλά, ότι ήταν υπόθεση του ελληνικού λαού και αυτό ήταν που ήθελαν να αποτρέψουν.*⁶⁰⁵”

Επομένως, οι βρετανικές δυνάμεις δεν αποτέλεσαν τον καταλύτη της διαδικασίας της Απελευθέρωσης, αφού έγιναν δεκτές από τον ελληνικό λαό, που απελευθερώθηκε με τις δικές τους δυνάμεις. Χαρακτηριστικό είναι το σύντομο φιλμ της αμερικανικής αεροπορίας, που κατέγραφε την άφιξη Βρετανών αλεξιπτωτιστών στην αεροδρόμιο του Χασανίου στο Ελληνικό, όπου τους

⁶⁰⁴ Makenzie C. (30 December 1944). 30 Years of Anglo-Greek History. *Picture Post magazine*, Vol. 25, p. 11.

⁶⁰⁵ Παπαστράτης, Πρ., Η διαδικασία της Απελευθέρωσης, το πολιτικό προοίμιο του Δεκέμβρη. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας. (Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, 2016), σ. 556.

υποδέχονταν οι δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. και ο τοπικός πληθυσμός⁶⁰⁶.

Ελληνικές εδαφικές και οικονομικές διεκδικήσεις. Από την απελευθέρωση της Αθήνας την 12^η Οκτωβρίου 1944 έως την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης την 30^η Οκτωβρίου 1944, η ελληνική διπλωματία εκδήλωσε ανησυχίες για την διαρρύθμιση της ανακωχής της Βουλγαρίας, με δεδομένες τις αντιφατικές θέσεις που εκφράζονταν από την Βουλγαρία, αφήνοντας περιθώρια για αμφισβήτηση της πλήρους και άνευ όρων απόσυρσης από τα κατεχόμενα ελληνικά εδάφη⁶⁰⁷. Το ζήτημα ήταν αντικείμενο διαπραγμάτευσης με τις Η.Π.Α. Μάλιστα, ο αναπληρωτής υπουργός εξωτερικών Adolf Berle ανέφερε σε υπόμνημα την συνάντησή του με τον πρόεδρο της Ελλάδας στην Ουάσιγκτον, εκφραζόταν από την ελληνική πλευρά ανησυχία για την βουλγαρική στάση, δεδομένης της σοβιετικής επιρροής, γεγονός που αντισταθμιζόταν από τις αμερικανικές διαβεβαιώσεις για τήρηση των διακηρυγμένων απόψεων του αμερικανικού υπουργού εξωτερικών Hull για την άμεση απόσυρση των βουλγαρικών στρατευμάτων ως όρο για την ανακωχή.

Την ίδια μέρα, ο Harriman ανέφερε από την Μόσχα την συναίνεση που διαμορφωνόταν από τις μεγάλες συμμαχικές δυνάμεις για το θέμα της απόσυρσης, σημειώνοντας ορισμένες διαφωνίες σε επίπεδο διατυπώσεων μεταξύ της Μ. Βρετανίας και Ε.Σ.Σ.Δ. -που είχαν αντίκτυπο στις αντίστοιχες συμφωνίες ανακωχής σε άλλες πρώην αξονικές χώρες και την αντιστοιχία τους με το ποσοστό ασκούμενης επιρροής από τις συμμαχικές δυνάμεις - με τις Η.Π.Α. να απέχουν γενικά από την συγκεκριμένη συζήτηση⁶⁰⁸. Οι περιορισμένες διατυπώσεις του Harriman αποτύπωναν με περιεκτικότητα την σοβιετική συναίνεση στην κυριαρχία των βρετανικών συμφερόντων στην Ελλάδα με την γνωστή μοιρασιά των ποσοστών, παραβλέποντας άλλες λεπτομέρειες της διάσκεψης της Μόσχας, όπου ήταν παρών εκπροσωπώντας την αμερικανική πλευρά μαζί με τους Churchill και Stalin⁶⁰⁹. Ωστόσο, η γενική επισκόπηση της διάσκεψης και

⁶⁰⁶ National Archives and Records Administration. (1944). *Airborn invasion of Greece* (Bureau of Public Relations film No. 771). United States War Department, Bureau of Public Relations, Pictorial Branch, Overseas Section. <https://archive.org/details/BPR-771> Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

⁶⁰⁷ Assistant Secretary of State (Berle), Memorandum of Conversation, [Washington,], October 11, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 381, 868.01/10–1144.

⁶⁰⁸ The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State, Moscow, October 11, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 382, 740.00119 E.W./10–1144: Telegram.

⁶⁰⁹ Resis Alb., The Churchill-Stalin Secret ‘Percentages’ Agreement on the Balkans, Moscow, October 1944, *The*

ειδικότερα των συζητήσεων για την συμφωνία των ποσοστών, ήταν αναμενόμενο να παρουσιάζει ανακρίβειες, καθώς ο ίδιος είχε εξαιρεθεί από τις συζητήσεις⁶¹⁰.

Όπως τόνιζε ο Ryan H. Butterfield, διαπιστωνόταν η απροθυμία και ανησυχία του Churchill για τον ρόλο του Roosevelt στην συζήτηση για το θέμα των “συνεννοήσεων” σχετικά με την ανατολική Ευρώπη και ήταν ενδεχόμενο να συνεχίσει η αμερικανική πλευρά να αντιδρά σε ενδεχόμενες συναινέσεις για την διαμόρφωση σφαιρών επιρροής. Καταλήγοντας ο Butterfield, παρατηρούσε, ότι “Έπομένως, δεν ήταν έκπληξη, ότι η συμφωνία των «ποσοστών» συνάφθηκε σε μία συνάντηση στην οποία, δεν περιλαμβανόταν ο Harriman”, αν και ο Churchill και ο Stalin είχαν από κοινού διαβεβαιώσει τον Roosevelt, ότι ο πρεσβευτής του θα “παρίστατο ως παρατηρητής καθ’ όλη την διάρκεια της σύσκεψης, όπου θα διεζάγονταν σημαντικές διεργασίες”, μια δέσμευση που έγινε μια μέρα αφότου είχε συναφθεί η συμφωνία.

Εξάλλου, ο Αμερικανός πρεσβευτής στην Μεγάλη Βρετανία John G. Winant εκφραζόταν επικριτικά για την βρετανική διαπραγματεύση όρων με την Ε.Σ.Σ.Δ., σχολιάζοντας ότι

“Μια ανεπίσημη αξιολόγηση των συνομιλιών σχετικά με τους όρους της βουλγαρικής ανακωχής, με βάση τα στοιχεία που έχω δει, θα μπορούσε να υποδηλώσει ότι ο φίλος μας ο Eden επέδειξε πραγματισμό. Αλλά όταν σταματήσετε να συνειδητοποιείτε την προέλαση των ρωσικών στρατευμάτων στη Γιουγκοσλαβία, είναι σαφές ότι ο πρωταρχικός βρετανικός σκοπός ήταν να συνεχίσουν τη σχέση τους με την Ελλάδα και να διατηρήσουν έναν επαρκή βαθμό ελέγχου στη Γιουγκοσλαβία για την προστασία των βρετανικών μεσογειακών συμφερόντων⁶¹¹”.

Το επόμενο διάστημα, η αμερικανική εξωτερική πολιτική όπως εκφραζόταν από τον Harriman στην Μόσχα, συνέχισε να διατηρεί αποστάσεις από την βρετανική εξωτερική πολιτική και εξέφρασε σκεπτικισμό για τους σοβιετικούς σχεδιασμούς, αναγνωρίζοντας στην ουσία των διαπραγματεύσεων για τις επιμέρους ανακωχές τον αγώνα για την άσκηση ελέγχου στην μεταπολεμική Ευρώπη, προσεγγίζοντας με μετριοπάθεια την από κοινού συμμαχική διαχείριση των μεταπολεμικών προβλημάτων⁶¹².

American Historical Review, Vol. 83, No. 2, Washington (Apr., 1978), pp. 368-387.

<https://doi.org/10.2307/1862322>

⁶¹⁰ Butterfield, H. R. (1987). *The vision of Anglo-America: The US-UK alliance and the emerging Cold War, 1943–1946*. Cambridge: Cambridge University Press., σ. 137.

⁶¹¹ The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State, London, October 12, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 386, 740.00119 EAC/10–1244: Telegram.

⁶¹² The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State, Moscow, October 17, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 396, 740.00119

Περαιτέρω, η ελληνική πλευρά εστίαζε στις εκκρεμότητες των εδαφικών διευθετήσεων και τις αποζημιώσεις των πρώην δυνάμεων κατοχής με έμφαση στην επιβολή όρων στην Βουλγαρία⁶¹³. Προσεγγίζοντας το θέμα από διαφορετική οπτική, ο Hilldring διευθυντής τομέα πολιτικών υποθέσεων -director of Civil affairs division- του αμερικανικού υπουργείου Πολέμου σε επιστολή του προς τον Acheson αναπληρωτή -υπουργό εξωτερικών των ΗΠΑ, τόνιζε ότι σύμφωνα με τους οριζόμενους όρους της ανακωχής, η Βουλγαρία προβλεπόταν να τροφοδοτήσει την Ελλάδα και την Γιουγκοσλαβία, δεδομένης της λεηλασίας που υπέστησαν σε επίπεδο πρώτων υλών, δημιουργώντας διευκολύνσεις στη επιχείρηση εφοδιασμού των απελευθερωμένων χωρών⁶¹⁴. Όμως, οι όροι της ανακωχής αποτελέσαν αντικείμενο δυσaráσκειας από την ηγεσία του ελληνικού αστικού πολιτικού κόσμου, με επιστολές διαμαρτυρίας για το θέμα από τους Σοφούλη και Παπανδρέου προς τον MacVeagh, που σημείωνε ότι η ανακωχή δεν αποτελούσε συνθήκη ειρήνης, και σχολίαζε ότι η προσέγγιση τους ήταν συνετή "[...]και σε έναν τόνο ιδιαίτερα απαλλαγμένο από την υστερία που τόσο συχνά συνδέεται με τις συζητήσεις για το συγκεκριμένο θέμα⁶¹⁵. Παρατηρείται λοιπόν η διάσταση στις προσλαμβανόμενες προτεραιότητες των δύο πλευρών, αν και διαμορφώνονταν σημεία επαφής. Πάντως, στο ζήτημα του εφοδιασμού, ήταν δεδομένη η αδράνεια της Βουλγαρίας και η απροθυμία της να συμμορφωθεί με την υποχρέωση ενίσχυσης της τροφοδοσίας της Ελλάδας⁶¹⁶.

Βέβαια, οι απαιτήσεις της ελληνικής κυβέρνησης όπως εκφράζονταν σε επιστολή του Παπανδρέου προς τον Βρετανό πρέσβη στην Αθήνα την 10^η Νοεμβρίου 1944 σχετικά με την βουλγαρική ανακωχή, δεν περιορίζονταν στις απαιτήσεις για ζητήματα ασφαλείας -αφοπλισμό, αποστρατεία του βουλγαρικού στρατού-, την παροχή εφοδιασμού ως μορφή αποζημίωσης, αλλά

E.W./10-1744: Telegram.

⁶¹³ The Ambassador to the Greek Government in Exile (MacVeagh) to the Secretary of State, Cairo, October 19, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, document 401, 740.00119 E.W./10-1944, No. 262/GS.

⁶¹⁴ The Director of the Civil Affairs Division, War Department (Hilldring) to the Assistant Secretary of State (Acheson), Washington, 8 November 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 420, 740.00119 E.W./11-844. Αντίστοιχα, αναγνωρίζονταν ο δίκαιος χαρακτήρας το αιτήματος για άμεση τροφοδοσία της Ελλάδας από την Βουλγαρία και από την πλευρά της Μ. Βρετανίας. The British Embassy to the Department of State, Memorandum, Washington, November 16, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 424, 868.48/11-944.

⁶¹⁵ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State No. 273, Athens, November 10, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 422, 740.00119 E.W./11-1044.

⁶¹⁶ The Chargé in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State, Moscow, November 28, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 434, 740.00119 Control (Bulgaria)/11-2844: Telegram.

και την εκ προοιμίου αποδοχή των όποιων όρων απαιτούνταν σε σχέση με τις εδαφικές παραχωρήσεις προς την Ελλάδα⁶¹⁷. Στα τέλη του ίδιου μήνα το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών σε υπόμνημα του προς την βρετανική πρεσβεία στην Ουάσιγκτον, εξέφραζε αμφιβολίες για τον ζήτημα της σύστασης ενός συμμαχικού συμβουλευτικού οργάνου για την Βουλγαρία -Advisory Commission for Bulgaria – με την συμμετοχή των Μεγάλων Δυνάμεων, της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας⁶¹⁸. Αναγνωρίζοντας ότι η ελληνική κυβέρνηση ήταν αναγκαίο να διαθέτει τα μέσα για την έκφραση των διεκδικήσεων της προς την Βουλγαρία μέσω μίας ελληνικής αντιπροσωπείας στην Σόφια, διαπιστωνόταν ότι η συμμετοχή σε ένα πολυμερές συμμαχικό όργανο θα καθυστέρουσε την οργάνωση της αποστολής προμηθειών από την Βουλγαρία στην Ελλάδα. Ακόμα, σε υπόμνημα του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών προς την ελληνική πρεσβεία, διαβεβαιωνόταν ότι η αμερικανική κυβέρνηση είχε δρομολογήσει τις απαραίτητες ενέργειες για την τροφοδοσία της Ελλάδας από την Βουλγαρία⁶¹⁹.

Παράλληλα, σε τηλεγράφημα του Kirk, γινόταν γνωστό ότι η υποδοχή της αμερικανικής αποστολής στην Ελλάδα ήταν ενθουσιώδης και τονιζόταν η θετική πρόσληψη του ρόλου του Η.Π.Α. με αυθόρμητες εκδηλώσεις από πλευράς του ελληνικού πληθυσμού. Όπως ανέφερε ο στρατηγός Koenig,

“[...]η ομάδα επιθεώρησης επέστρεψε από την Ελλάδα και δήλωσε ότι σε όλα τα ελληνικά χωριά και πόλεις σημειώθηκαν εξαιρετικές υποδοχές, με τον πληθυσμό να θεωρεί την ομάδα αυτή ως την πρώτη απτή απόδειξη του αμερικανικού ενδιαφέροντος για την τύχη τους και να σηκώνει την αντιπροσωπεία στους ώμους της με θρίαμβο. Ο λαϊκός ενθουσιασμός περιγράφεται ως «φρενίτιδα» από ένα μέλος.”

Ο Koenig ως επικεφαλής της αμερικανικής αντιπροσωπείας, διαπίστωνε ότι η ελληνική Θράκη και Μακεδονία είχαν εκκενωθεί από βουλγαρικά στρατεύματα και πολιτικό προσωπικό, εκτός από περιπτώσεις λιποτακτών που κρύβονταν στα βουνά⁶²⁰. Ταυτόχρονα, η μαρτυρία του Maynard

⁶¹⁷ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, No. 293, Athens, November 24, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 429, 740.00119 E.W./11-2444.

⁶¹⁸ The Department of State to the British Embassy, Memorandum, Washington, November 25, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 430, 740.00119 Control (Bulgaria)/11-1644.

⁶¹⁹ The Department of State to the Greek Embassy, Memorandum, Washington, November 28, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 431, 740.00119 E.W./11-1544.

⁶²⁰ Mr. Alexander C. Kirk, Political Adviser, Allied Force Headquarters, to the Secretary of State, Caserta, November 28, 1944. *U.S. Department of State, FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 432, 740.00119 Control (Bulgaria)/11-2844: Telegram.

Barnes από την Σόφια, υπογράμμιζε την απογοήτευση που επικρατούσε στον βουλγαρικό λαό από την ρωσική παρουσία, που ήταν αναντίστοιχη των προσδοκιών, αν και ήταν σαφές ότι *“[...]η ρωσική Ανώτατη Διοίκηση είναι εδώ για να προστατεύσει τη Βουλγαρία από την «αρπακτικότητα» των φίλων της Βρετανίας, όπως η Ελλάδα.*⁶²¹”, σύμφωνα με Ρώσους αξιωματούχους.

Μεταξύ αντίστασης και καταστολής. Η απελευθέρωση της Ελλάδας και η κομβική συμβολή της αντίστασης, επανακαθόριζαν τη σχέση της Ελλάδας με την αμερικανική εξωτερική πολιτική. Σε υπόμνημα που υποβλήθηκε στην Policy Committee of the Department of State, την 23^η Οκτωβρίου 1944 που κατέληξε στο γραφείο του προέδρου Roosevelt στις αρχές Νοεμβρίου, ξεκινούσε με την παραδοχή ότι

*“Ο ελληνικός λαός ήταν πάντοτε αφοσιωμένος στις δημοκρατικές αρχές και υπήρξε προπύργιο των δημοκρατικών δυνάμεων στην Εγγύς Ανατολή. Είναι πιθανό να είναι δεκτικός στις φιλελεύθερες γενικές αρχές της αμερικανικής πολιτικής, υπό την προϋπόθεση μόνο ότι αυτό θα είναι για τον ελληνικό λαό οικονομικά εφικτό, καθώς και η διατήρηση στενών σχέσεων με τους Βρετανούς και με εμάς τους ίδιους*⁶²²*.”*

Αντίστοιχα, θεωρούσαν ρεαλιστική την στάση του ελληνικού λαού, καθώς όπως τονίζοταν,

“Είναι αρκετά ρεαλιστές [οι Έλληνες] ώστε να γνωρίζουν ότι πρέπει να έχουν φιλικές σχέσεις και με τη Ρωσία και πιθανώς είναι αρκετά ευέλικτοι ώστε να το επιτύχουν αυτό ταυτόχρονα. Είναι λιγότερο πιθανό, ωστόσο, να εκτιμήσουν τα πιθανά συμφέροντα ισχύος που θα εμπλέκονταν σε μια σύγκρουση με τους άμεσους βόρειους γείτονές τους, τη Βουλγαρία, την Αλβανία, τη Γιουγκοσλαβία.”

Σχετικά προτεινόταν δέσμη μέτρων για την αμερικανική εξωτερική πολιτική προς την Ελλάδα, εστιάζοντας στην οικονομική στήριξη, την συμβολή στην ανοικοδόμηση και ανάπτυξη

⁶²¹ The American Representative in Bulgaria (Barnes) to the Secretary of State, Sofia, December 1, 1944. *U.S. Department of State, FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III*, Document 435, 871.01/12–144: Telegram.

⁶²² Memorandum for the Department of State Policy Committee, [Washington,] October 23, 1944. United States Policy with Regard to Greece. *U.S. Department of State, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 257, 711.00/11–144, Ανυπόγραφο -όπως τονίζεται σχετικά στην οικεία αρχειακή συλλογή, “Το παρόν έγγραφο υποβλήθηκε στην Επιτροπή Πολιτικής του Υπουργείου στις 23 Οκτωβρίου 1944, ως ένα από μια σειρά εγγράφων προς εξέταση στο πλαίσιο του γενικού θέματος των συμφερόντων και της πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών στην Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη και την Εγγύς Ανατολή. Μολονότι δεν υπάρχει σαφής ένδειξη για την προέλευση της σύνταξης αυτού του εγγράφου, προβλήματα όπως αυτά που εξετάζονται στο παρόν έγγραφο μελετούνταν συνεχώς στο Υπουργείο Εξωτερικών το 1943 και το 1944 από ειδικούς του Τμήματος Πολιτικών Μελετών και αργότερα από το Γραφείο Ειδικών Πολιτικών Υποθέσεων (ιδίως από το Τμήμα Εδαφικών Μελετών του)- οι μελέτες αυτές, μετά από εξέταση και αξιολόγηση από την αρμόδια διατμηματική επιτροπή της περιοχής (αποτελούμενη τόσο από ειδικούς όσο και από επιχειρησιακούς αξιωματούχους των γεωγραφικών περιοχών), τελικά, εάν το θέμα ήταν αρκετά επίκαιρο και επείγον, πήγαιναν στην Επιτροπή Πολιτικής του Υπουργείου για τελική μελέτη και καθορισμό της πολιτικής.”

των εξαγωγών της Ελλάδας, την υποστήριξη των ελληνικών εδαφικών διεκδικήσεων - συμπεριλαμβανομένων της διεκδίκησης νησιών, μια αναφορά στα Δωδεκάνησα-, εστιάζοντας στην συμβολή της εξεύρεσης μιας συμβιβαστικής λύσης στο ζήτημα της διεκδίκησης της Νοτίου Αλβανία -Βορείου Ηπείρου. Παράλληλα με την στήριξη των προσπαθειών για ενίσχυση των σχέσεων καλής γειτονίας της Ελλάδας με τις χώρες των Βαλκανίων , καθώς όπως σημειωνόταν, *‘ ‘Μια κατάσταση στην οποία η Ελλάδα και η Τουρκία (και ίσως η Αλβανία) υπό βρετανική κυριαρχία θα απομονωθούν οικονομικά και πολιτικά από μια ομάδα σλαβικών γειτόνων υπό ρωσική κυριαρχία στο Βορρά θα ήταν επικίνδυνα απειλητική για την παγκόσμια ειρήνη.’ ’*

Προτεινόταν λοιπόν ένα μοντέλο περιφερειακής συνεργασίας, ανάπτυξης αποκλείοντας την συγκρότηση συμπαγών πολιτικών μπλοκ, εστιάζοντας αντίθετα στην ομαλή και ειρηνική συνύπαρξη με αιχμή την οικονομική δραστηριότητα, εξασφαλίζοντας αντικειμενικά οφέλη για τα εμπλεκόμενα μέρη. Σχετικά με το *‘ ‘Μακεδονικό’ ’* ζήτημα, και τάσεις αναβίωσης αλυτρωτικών στόχων σύστασης Μακεδονικού κράτους, επισημαινόταν η ανάγκη για την αποτροπή τους, εστιάζοντας στην κατά πλειοψηφία ελληνική πληθυσμιακή παρουσία στις ελληνικές μακεδονικές περιφέρειες. Συμπεριλαμβανομένης και οποιασδήποτε ανακίνησης του θέματος από βουλγαρικής ή σοβιετικής πλευράς. Συνολικά, η έκθεση δεν παρουσίαζε νέες ιδέες και επιβεβαίωνε την ανάγκη οι Η.Π.Α., να διατηρήσουν και να ενισχύσουν την επιρροή τους κυρίαρχα με οικονομικά μέσα και συμβάλλοντας διπλωματικά στην διατήρηση της σταθερότητας -πολιτικά και εδαφικά- στην ευρύτερη περιοχή, απέχοντας από τον ανταγωνισμό Βρετανίας και Ε.Σ.Σ.Δ., όπως και από παρεμβάσεις στα εσωτερικά ζητήματα των χωρών της περιοχής.

Τα πολεμικά κατορθώματα των συμμαχικών δυνάμεων και η σταδιακή απελευθέρωση από τον Άξονα, έφεραν στο προσκήνιο την συζήτηση για τον καταμερισμό ελέγχου μεταξύ των Μεγάλων Συμμάχων, με έμφαση στις διαπραγματεύσεις μεταξύ Βρετανίας και Ε.Σ.Σ.Δ., εκφράζοντας τάσεις υπερκαθορισμού του μεταπολεμικού καθεστώτος των μικρότερων ευρωπαϊκών χωρών από τα πάνω. Το πρόβλημα αφορούσε τον έλεγχο των πρώην άξονικών κρατών, αλλά και των συμμαχικών, στα πλαίσια ορισμού αυτού που ο Churchill's ανέφερε ως *‘ ‘σφαίρες επιρροής’ ’ - "sphere of influence"*-, όρο από τον οποίο αποστασιοποιούταν η αμερικανική πλευρά καθώς θεωρούταν αντιδημοφιλής -*‘ ‘unpopular’ ’*-⁶²³. Σε τηλεγράφημα του Harriman προς

⁶²³ The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to President Roosevelt, Moscow, 11 October 1944. Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1944, Europe, Volume IV, document 920. Οι πληροφορίες επαναβεβαιώνονταν και σε υπόμνημα του αναπληρωτή διευθυντή του γραφείου Ευρωπαϊκών θεμάτων του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών Matthews λίγες μέρες αργότερα, διευκρινίζοντας ότι αποτελούσαν

τον Roosevelt στις αρχές Οκτωβρίου 1944, διευκρινιζόταν ότι παρέμενε ζητούμενο να διευκρινιστεί από την βρετανική διπλωματία στην σοβιετική ηγεσία, ότι οι Η.Π.Α. και η Βρετανία δεν λειτουργούσαν ως ενιαίο μπλοκ στα ζητήματα διευθέτησης του μεταπολεμικού κόσμου. Η σχεδιαζόμενη μοιρασιά των Βαλκανίων προέβλεπε σύμφωνα με απόψεις του Churchill, ότι ο ίδιος

“[...]έχει ήδη λάβει την έγκριση του Στάλιν να κρατήσει τα χέρια του μακριά και να χρησιμοποιήσει τη σοβιετική επιρροή για να αποτρέψει τους Έλληνες κομμουνιστές από το να αποτελέσουν διασπαστική επιρροή και να τους παρακινήσει να διαδραματίσουν εποικοδομητικό ρόλο σε μια εθνική κυβέρνηση.”,

θεωρώντας ότι θα αποτρεπόταν η πολιτική αποσταθεροποίηση και ο εμφύλιος πόλεμος, συμπεραίνοντας ότι θα ικανοποιούνταν και οι αμερικανικές διπλωματικές επιδιώξεις.

Την εσωτερική πολιτική κατάσταση της Ελλάδας μετά την απελευθέρωση ο Αμερικανός πρεσβευτής στην Αθήνα προσέγγιζε σε τηλεγραφήματα του προς τον Αμερικανό υπουργό εξωτερικών. Την 9^η Νοεμβρίου 1944 -λίγες μέρες μετά την επιστροφή του στην Αθήνα την 27^η Οκτωβρίου 1944- εστίασε στις συζητήσεις του με τον Βρετανό ομόλογο του, που τόνιζε ότι ήταν αναληθείς οι αναφορές για βρετανικές προσπάθειες παρεμπόδισης της θέσπισης αντιβασιλείας στην Ελλάδα, αντιτείνοντας ότι δεν αποτελούσε προτεραιότητα της ελληνικής κυβέρνησης⁶²⁴.

ενδιαφέρον αντικείμενο συζήτησης και όχι συμφωνία. Memorandum by the Deputy Director of the Office of European Affairs (Matthews) to the Secretary of State, [Washington,] October 16, 1944. *Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1944, Europe, Volume IV, Document 928*, 740.0011 EW 1939/10–1644.

Σχετικά με τα Βαλκάνια αναφερόταν ότι ‘Σχετικά με το θέμα αυτό, οι πληροφορίες που ελήφθησαν από τον Harriman είναι κάπως γενικής φύσεως, αλλά θα φαίνεται να προβλέπει μια ρύθμιση σφαιρών επιρροής στην οποία η Μεγάλη Βρετανία θα αναλάμβανε την «ευθύνη» στην Ελλάδα και οι Σοβιετικοί στη Ρουμανία και σε μικρότερο βαθμό στη Βουλγαρία. Το κύριο σημείο της συζήτησης φαίνεται να είναι Γιουγκοσλαβία με κάποια συμφωνία πενήντα-πενήντα για την περιοχή αυτή σε προοπτική’. Memorandum by the Director of the Office of Strategic Services (Donovan) Washington, 28 October 1944. *U.S. Department of State, U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1944, Europe, Volume IV, Document 1309* 870.01/10–2844. Παρομοίως, η εξασφάλιση του διευθυντή του O.S.S. Donovan, 28 October, 1944 αναφορικά με την κατάσταση στην Γιουγκοσλαβία, όπου αναφερόταν ‘Συμφωνήθηκε ότι η Ελλάδα θα είναι υπό βρετανικό [έλεγχο] μόνο’. The British Prime Minister (Churchill) to President Roosevelt, London, 18 October, 1944. *U.S. Department of State, FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III, Document 1216*.

Εξάλλου, σε τηλεγράφημα του Churchill προς τον Roosevelt επιχειρούταν η συνολική επισκόπηση της κατάστασης και υποδεικνυόταν, ότι ‘Οι διευθετήσεις για τα Βαλκάνια έχουν γίνει, είμαι σίγουρος, οι καλύτερες δυνατές. Σε συνδυασμό με την επιτυχημένη στρατιωτική μας δράση πρόσφατα, θα πρέπει τώρα να είμαστε σε θέση να σώσουμε την Ελλάδα... και, δεν έχω καμία αμφιβολία ότι η συμφωνία να ακολουθήσουμε μια κοινή πολιτική 50/50 στη Γιουγκοσλαβία θα είναι η καλύτερη λύση για μας. για τις δυσκολίες μας, λόγω της συμπεριφοράς του Τίτο... [...]’.

⁶²⁴ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, November 9, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 143*, 868.01/11–944: Telegram.

Παράλληλα, ο Βρετανός πρέσβης εκφραζόταν επικριτικά για το Ε.Α.Μ., προβλέποντας την αποσύνθεση του μετώπου του σε συνθήκες ειρήνης, αποδυναμώνοντας την αριστερά και κυρίως το Κ.Κ.Ε., συμβουλευόντας παράλληλα τον Παπανδρέου να εστιάσει στην κατάσταση της Αθήνας, υποβαθμίζοντας την σημασία της περιφέρειας. Ο MacVeagh εμφανιζόταν σύμφωνος με τον Leeper, εκτιμώντας μάλιστα ότι *‘Η σημερινή δημοτικότητα του κομμουνισμού εδώ είναι σε μεγάλο βαθμό συνάρτηση της πείνας και της ολοκληρωτικής καταστροφής του οικονομικού κέντρου της χώρας στην πρωτεύουσα.’*, επισημαίνοντας παράλληλα ότι οι κομμουνιστικές δυνάμεις είχαν πλέον χάσει την ευκαιρία για δυναμικό καθορισμό των εξελίξεων.

Σχετικά αναφερόταν και σε δηλώσεις του Γ. Σιάντου, όπου πρόκρινε μία *‘κανονική δημοκρατική λύση’*. Ακόμα, υποβάθμιζε την αναγκαιότητα του Ε.Λ.Α.Σ. και των άλλων αντάρτικων και κυβερνητικών ένοπλων σωμάτων στοιχιζόμενος με την κυβερνητική άποψη για την συγκρότηση εθνικού στρατού σε δημοκρατική βάση και με την ταυτόχρονη εκκαθάριση των φασιστικών και δωσίλογων στοιχείων. Σε αυτόν θα ενσωματώνονταν και τμήματα του Ε.Λ.Α.Σ., χωρίς να αποτελεί πρόβλημα κατά τον MacVeagh. Όμως, εκτιμούσε ότι *‘[...]η κατάσταση εδώ εξακολουθεί να διατηρεί πιθανότητες επικίνδυνης επιδείνωσης, ιδίως εάν οι προσπάθειες σταθεροποίησης του νομίματος που επιχειρούνται τώρα αποτύχουν.’* Επομένως, το πρόβλημα ήταν κυρίως οικονομικό και αφορούσε την διαβίωση του απελευθερωμένου ελληνικού λαού. Παράλληλα, οι διαδηλώσεις θεωρούνταν κίνδυνος ασφαλείας και ενδεχόμενη ένδειξη αδυναμίας του Scobie να επιβάλει την τάξη, αποδίδοντας το και σε κυβερνητικές αδυναμίες. Δημιουργούνται λοιπόν ερωτήματα καθώς, οι διαδηλώσεις δεν αποτελούσαν αντικειμενικό πρόβλημα και θα γίνονταν αφετηρία διεργασιών, μόνο σε περίπτωση αποτυχίας της οικονομικής σταθεροποίησης.

Την 10η Νοεμβρίου περιέγραφε την άφιξη της Ορεινής Ταξιαρχίας και την παρέλαση της στους δρόμους της Αθήνας την προηγούμενη μέρα⁶²⁵, εκφραζόμενος με θαυμασμό για την παρουσία της⁶²⁶. Την ίδια ημέρα είχε συνομιλίες με τον Παπανδρέου, που παρουσιαζόταν αισιόδοξος, δίνοντας ταυτόχρονα έμφαση στην επερχόμενη αποστράτευση των αντάρτικων σχηματισμών. Ο Παπανδρέου θεωρούσε ότι η στήριξη του Ε.Α.Μ. και της κομμουνιστικής

⁶²⁵ Για τις πολιτικές και στρατιωτικές διαστάσεις της άφιξης της Ορεινής Ταξιαρχίας και την προσωπική παρέμβαση του Churchill, βλέπε Παπαστράτης Π., Από την Απελευθέρωση στην Εμφύλια σύγκρουση του Δεκέμβρη στο Φαράκος Γρ. (επιμ.), *Δεκέμβρης του '44 – Νεώτερη έρευνα και προσεγγίσεις*, (Αθήνα: Φυλίστωρ, 1996), σ.σ. 201-202.

⁶²⁶ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, 10 November 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, document 144, 868.00/11–1044: Telegram, no. 25.

αριστεράς δεν επαρκούσε και όπως τονιζόταν “[...]όλα εξαρτώνται από την επιστροφή των ανθρώπων στη δουλειά, και με παρακάλεσε να κάνω ό,τι μπορώ για να εξασφαλίσω τις απαραίτητες προμήθειες και πιστώσεις για τον σκοπό αυτό.” Δηλαδή, παραβλεπόταν η πολιτική συγκυρία και η διαμορφωμένη λαϊκή πολιτική τοποθέτηση, υποστηρίζοντας ότι η επιστροφή σε κάποιας μορφής σταθερότητα και λειτουργικότητα της καθημερινότητας θα επέλυε τις υπάρχουσες αντιθέσεις. Ο Παπανδρέου προσέγγιζε επιφανειακά τις πολιτικές εξελίξεις, διαπιστώνοντας ότι οι φιλελεύθερες δυνάμεις αποτελούσαν την μόνη αντιπολίτευση απέναντι στην κυβέρνηση, χωρίς όμως να έχουν απήχηση στα λαϊκά ακροατήρια.

Παράλληλα, παρατηρούταν η αναβίωση αντικομμουνιστικών μοναρχικών τάσεων στην ‘παλιά Ελλάδα’, αλλά όπως σχολίαζε ο MacVeagh “[...]απλώς το ανέφερα ως αντικεμενικό γεγονός, χωρίς να εκφράσω ούτε ευχαρίστηση ούτε δυσaréσκεια γι’ αυτό”. Στο ζήτημα της τιμωρίας των δοσιλόγων, ο Παπανδρέου υιοθετούσε διεκπεραιωτική στάση, επισημαίνοντας την ανάγκη να δράσει η κυβέρνηση προς αποτροπή της ανάληψης πρωτοβουλιών από τους κομμουνιστές, διαχωρίζοντας τον δοσιλογισμό από το καθεστώς Μεταξά. Τοποθετούμενος ασαφώς, κατέληγε ότι τα βάσανα του ελληνικού λαού κάτω από την δικτατορία ήταν πολύ σοβαρά για να παραβλεφθούν, αλλά δεν προέβλεπε την θέσπιση νόμων εναντίων του πολιτικού προσωπικού του καθεστώτους, ενώ αναφερόταν στην αναγκαιότητα για την διεξαγωγή δημοψηφίσματος για το πολιτειακό, σημειώνοντας ότι ‘Γι’ αυτό πρέπει να κάνουμε δημοψήφισμα για τη Μοναρχία. Αν ο βασιλιάς δεν είχε υποστηρίξει τον Μεταξά το ζήτημα δεν θα ετίθετο.’ Επομένως, το δημοψήφισμα θεωρούνταν μια αδιαφοροποίητη μεταβατική διαδικασία προσαρμογής, ισορροπητικού χαρακτήρα.

Λίγες μέρες αργότερα, την 17^η Νοεμβρίου ο MacVeagh σε τηλεγράφημα του αναφερόταν αρνητικά στον ρόλο των αντιστασιακών οργανώσεων στην μεταπολεμική πολιτική ζωή και στην επιρροή που ασκούσαν στην κυβέρνηση -που ήταν μέλος της το E.A.M.- και σημείωνε την διαπιστούμενη αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης, σχολιάζοντας ότι ‘Η αδυναμία της Κυβέρνησης αποδεικνύεται ότι είναι ένας πολύ ανησυχητικός παράγοντας στην παρούσα δύσκολη ελληνική κατάσταση.’⁶²⁷. Επηρεαζόμενος από τις βρετανικές θέσεις όπως εκφράζονταν από τον Leeper, που προειδοποιούσε για τις διασυνδέσεις του E.A.M. με την αστυνομία, εξέφραζε αμφιβολίες για την δυνατότητα άσκησης ελέγχου από την ηγεσία της οργάνωσης στην βάση.

⁶²⁷ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, November 17, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 145, 868.01/11–1744: Telegram.

Ταυτόχρονα, φωτιζόταν η διάσταση της βρετανικής παρέμβασης περιγράφοντας την συνάντηση του Scobie με την ηγεσία του E.A.M., που συνοδεύτηκε από απειλές για την επερχόμενη επιβολή στρατιωτικού νόμου σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με τις βρετανικές επιταγές. Επομένως, η βρετανική πολιτική προσέγγιση έθετε τους όρους εμπλοκής με τις δυνάμεις της αντίστασης και την προσπάθεια περιθωριοποίησης τους, εξαιρώντας τις από την διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Από την πλευρά του Leeper διασαφηνιζόταν, ότι μετά από συνάντηση του ίδιου με τον Παπανδρέου, η συνεδρίαση του υπουργικού συμβουλίου χαρακτηρίστηκε από ασυμφωνίες και την επιφύλαξη των υπουργών της αριστεράς για συμμόρφωση με τον βρετανικό παράγοντα χωρίς πρότερη γνώση του πλήρους εύρους της βρετανικής εμπλοκής. Καταλήγοντας, ο Leeper ανέφερε ότι είχε πείσει τον Παπανδρέου να υπογράψει την Ελληνοβρετανική συμφωνία πολιτικής διοίκησης – ‘*AngloGreek Civil Affairs agreement*’⁶²⁸-, χωρίς να ληφθούν υπόψιν ενστάσεις ή τροποποιήσεις. Σημειώνεται, ότι συνολικά η συμφωνία είχε άμεση πρακτική εφαρμογή σε ζητήματα αρωγής και των σχετικά δραστηριοποιούμενων φορέων.

Επιπροσθέτως, ενδεικτική ενός κλίματος πολεμικής προπαρασκευής και κλιμάκωσης ήταν η διαταγή του στρατηγού Wilson για τον αποκλεισμό της Αθήνας απαγορεύοντας την είσοδο στρατιωτικού προσωπικού, αποκλείοντας ενδεχόμενη συγκέντρωση δυνάμεων του E.Λ.Α.Σ., εν μέσω φημών για κάθοδο δυνάμεων του E.Λ.Α.Σ. από την Θήβα προς την Αθήνα. Αντίστοιχα, η άφιξη μαχητικών αεροσκαφών της Ελληνικής πολεμικής αεροπορίας από το μέτωπο της Ιταλίας στην Ελλάδα, που επιθεωρήθηκε από τον Παπανδρέου, τον Φικιώρη και τον Scobie, θεωρούνταν ότι ενίσχυε τις κυβερνητικές φιλομοναρχικές και υπό βρετανικό έλεγχο δυνάμεις της Ορεινής Ταξιαρχίας και του Ιερού Λόχου-, που όπως σημείωνε ο MacVeagh

‘‘Η παρουσία αυτών των συντηρητικών στρατευμάτων εδώ υπό βρετανική διοίκηση μπορεί να δώσει υπόσχεση καλύτερης τάξης στην Αθήνα προς το παρόν, αλλά μπορεί επίσης να χρησιμεύσει για να ενισχύσει την πανεθνική αζίωση του E.A.M. να εκπροσωπεί τα ελληνικά ιδανικά της ελευθερίας και της απαλλαγής από τον ξένο έλεγχο.’’

⁶²⁸ Ο MacVeagh αναφερόταν στην συμφωνία μεταξύ της ελληνικής και βρετανικής κυβέρνησης σχετικά με θέματα λειτουργίας και δραστηριότητας των δυνάμεων του Allied Military Liaison στην Ελλάδα και συνολικά τον καθορισμό της δικαιοδοσίας των αρχών σε σχέση με το συμμαχικό στρατιωτικό και πολιτικό προσωπικό. Σχετικά με το ζήτημα, βλέπε και The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Cairo, June 14, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 195, 870 A.MG./76. Τα αρχεία περιέχουν περαιτέρω λεπτομέρειες στα έγγραφα *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Documents 196-220, με θεματικές που εξετάζονται και στην παρούσα μελέτη περαιτέρω. Η συζήτηση συνολικά ήταν εστιασμένη στην οργάνωση της αρωγής.

Η αδυναμία του υπουργικού συμβουλίου την 29^η Νοεμβρίου να καταλήξει σε συμφωνία για την αποστράτευση των αντάρτικων σχηματισμών και των τμημάτων του ΒΕΣΜΑ που μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα -Ορεινή Ταξιαρχία και Ιερός λόχος- με ορίζοντα τον σχηματισμό ενός εθνικού στρατού, κατέληξε σε πολιτική και κυβερνητική κρίση. Μάλιστα, ο Παπανδρέου εξήγγειλε μονομερώς ότι η Εθνοφρουρά θα αναλάμβανε την διατήρηση της τάξης από τον Ε.Λ.Α.Σ. την επόμενη μέρα. Σχετικά σημείωνε ο MacVeagh ότι ‘[...]φέρεται να αντιμετωπίζει τη συνεχιζόμενη κρίση με τη συνήθη αισιοδοξία του.⁶²⁹’ Οι πολιτικές εξελίξεις ακολουθούνταν από την βρετανική πολιτική στρατιωτικοποίησης της κρίσης, διατηρώντας μάχιμες πολεμικές μονάδες που προορίζονταν για το μέτωπο της Ιταλίας στην Αθήνα, ενισχύοντας τις με θωρακισμένους σχηματισμούς, αντί της επαναποστολής τους στην Μέση Ανατολή. Πρόσθετα, διατάχθηκε η διατήρηση βρετανικών δυνάμεων αποτελούμενων από ινδικές μονάδες και πυροβολικό στην Θεσσαλονίκη, την Πάτρα και το Μεσολόγγι. Η διαρκής ενίσχυση των βρετανικών δυνάμεων και η απόδοση σημασίας στην καταστολή δυνητικών εσωτερικών πολιτικών διενέξεων με δυνάμεις της αντίστασης, αντί της ενίσχυσης των πολεμικών μετώπων στον αγώνα κατά του άξονα, διασαφηνίζαν τις βρετανικές προτεραιότητες.

Όμως, η αμερικανική διπλωματική αποστολή στην Ελλάδα, συνέχισε να δίνει έμφαση στην πληροφόρηση της για την ευρύτερα επικρατούσα κατάσταση από τις δημοσιεύσεις των Αμερικανών ανταποκριτών, με πολλούς από τους οποίους άλλωστε διατηρούσε επαφές, ενώ αποτέλεσαν σημείο αναφοράς σε πολλαπλά τηλεγραφήματα προς το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών. Προσεγγίζοντας την κατάσταση στην απελευθερωμένη με τις δυνάμεις του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. Μακεδονία, ο Mac Veagh βασιζόταν στις ανταποκρίσεις του δημοσιογράφου της εφημερίδας *Chicago Sun Fodor*⁶³⁰. Σύμφωνα με τον Αμερικανό πρέσβη εν αναμονή της εγκατάστασης των αμερικανικών προξενικών αρχών στην Θεσσαλονίκη, ο Fodor αποτελούσε αξιόπιστη πηγή πληροφόρησης, δεδομένης και της εμπειρίας του σε ζητήματα της κεντρικής Ευρώπης και των Βαλκανίων. Προσεγγίζοντας τις αυτονομιστικές εκδηλώσεις υπέρ μιας ανεξάρτητης Μακεδονίας στα χρόνια της κατοχής, παρουσίαζε την καταγγελία της κίνησης από τον Ε.Λ.Α.Σ. ως προβοκάτσια γερμανικής έμπνευσης. Η πολιτική εικόνα της περιόδου παρουσίασε

⁶²⁹ Foreign Relations of the The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, 30 November 1944. *United States: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume I*, Document 146, 868.20/11-3044: Telegram no 113.

⁶³⁰ Mac Veagh to State Department, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/11-3044, No 318. Σχετικά με τις ανταποκρίσεις του M. W. Fodor την 29 November 44 και 30 November 44 στην εφημερίδα *Chicago Sun*.

την επικράτηση μετριοπαθών πατριωτικών αισθημάτων μεταξύ του τοπικού πληθυσμού, εστιάζοντας στην ενότητα για την υπεράσπιση της ελληνικής εδαφικής ακεραιότητας, αλλά και την απαίτηση για την απόδοση αποζημιώσεων από την Βουλγαρία.

Ο εθνικισμός της δεξιάς, όπως και ο κομμουνιστικός διεθνισμός θεωρούνταν μειοψηφικές περιπτώσεις. Σημαντικότερα κατά την άποψη του Fodor, σχολίαζε αναφερόμενος στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., ότι *“[...]οι οργανώσεις αυτές αποπειρώνται να κυβερνήσουν ελλείψει επαρκούς εκπροσώπησης, στρατιωτικής και πολιτικής, από την πρωτεύουσα.”* Παράλληλα, σημειωνόταν η συνεργασία του Ε.Α.Μ. με την βρετανική πλευρά σε πρακτικά ζητήματα, ενώ ο Fodor επισήμαινε τις θετικές προσλήψεις του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. για τους Ινδούς στρατιώτες στην Θεσσαλονίκη, που αντιμετωπίζονταν με γενική συμπάθεια, κατά την γνώμη του ανταποκριτή λόγω των ειδήσεων σχετικά με την πολιτική κατάσταση στην Ινδία, αλλά και την αδυναμία επικοινωνίας με τους Σιχ στρατιώτες. Όπως επισήμαινε ο Mac Veagh, η κατάσταση στην Θεσσαλονίκη παρέμενε σταθερή, χωρίς τον αναφερόμενο κίνδυνο εξέγερσης που εντόπιζε στην Αθήνα.

Ο Fodor στην ανταπόκριση του από την Θεσσαλονίκη την 30^η Νοεμβρίου 1944 επισήμαινε, ότι οι αναφορές για συγκρούσεις μεταξύ αριστερών και δεξιών δυνάμεων, όπως και για σύγκρουσης του Ε.Λ.Α.Σ. με βρετανικές δυνάμεις ήταν αποκυήματα της φαντασίας δεξιών εφημερίδων στην Αθήνα. Μάλιστα, επισήμαινε, ότι κατά την γερμανική αποχώρηση υπήρξαν συγκρούσεις των ανταρτών με δωσίλογες δυνάμεις, αλλά μετά την απελευθέρωση της πόλης δεν υπήρξαν νέα συμβάντα. Επιπροσθέτως, σημειωνόταν η επικράτηση της τάξης και συνεργασίας του Ε.Λ.Α.Σ. με τις βρετανικές δυνάμεις, ενώ θεωρούταν ότι η τοπική ηγεσία του Ε.Α.Μ. ήταν πολιτικά μετριοπαθής. Αναμενόμενη θεωρούταν η σύλληψη περίπου 350 ατόμων κατηγορούμενων ως φασιστών, δωσίλογων ή μαυραγοριτών, επιπροσθέτως των 2.800 μελών των ταγμάτων ασφαλείας κρατούμενων στο στρατόπεδο Παύλος Μελάς. Συνολικά, ο Fodor δεν εντόπιζε παρατυπίες ή εκτροπή στις επικρατούσες συνθήκες.

Η σύγκρουση των Δεκεμβριανών στα αμερικανικά αρχεία. Λίγες μέρες αργότερα, η κρίση αποστράτευσης, που οδήγησε στην παραίτηση των υπουργών της αριστεράς και το αιματοκύλισμα της απαγορευμένης ειρηνικής διαδήλωσης του Ε.Α.Μ. στο Σύνταγμα, συνοδεύονταν από την εκδήλωση πολλαπλών μικρότερων διαδηλώσεων, μεταξύ άλλων στην αμερικανική πρεσβεία με επευφημίες για τον Αμερικανό πρόεδρο και τις Η.Π.Α.⁶³¹. Μάλιστα,

⁶³¹ MacVeagh to State Department, 3 December 1944, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/12-3044,

όπως τόνιζε ο J. L. Hondros,

‘‘Η καταστροφή του Δεκεμβρίου 1944 τόνισε με έμφαση την αποτυχία του Βασιλιά και των παραδοσιακών πολιτικών ηγετών να αναλάβουν ενεργή ηγεσία στην αναπλήρωση του πολιτικού και ηθικού κενού που άφησε η πανωλεθρία της δικτατορίας Μεταξά και της εισβολής του Άξονα στην Ελλάδα.’’⁶³².

Παράλληλα, αναφερόμενος στην Βρετανία τόνιζε ότι η βρετανική στήριξη στην μοναρχία και η εναντίωση στις πολιτικές δυνάμεις τις αντίστασης καθιστούσαν *‘‘αναπόφευκτη την σύγκρουση’’*.

Σε αυτές τις συνθήκες, αναφερόταν και η δημοσίευση των δηλώσεων του Stettinius από την εφημερίδα *Ριζοσπάστης* περί μη επέμβαση στα εσωτερικά των συμμαχικών χωρών σύμφωνα με την πάγια στάση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Η καταγραφή των επικρατουςών συνθηκών σε αυτή την περίπτωση γινόταν από τον MacVeagh με τόνο αποστασιοποιημένο παραθέτοντας το γεγονός της εισόδου των βρετανικών τεθωρακισμένων και στρατιωτών στους δρόμους της Αθήνας, παράλληλα με την επικράτηση του Ε.Λ.Α.Σ. στα προάστια, ενώ προαναγγελλόταν γενική απεργία για την επόμενη μέρα. Παράλληλα, τις συνέπειες της διακοπής ηλεκτροδότησης σημείωνε ο MacVeagh αναφέροντας ότι για την λειτουργία πομπού -radio transmitter- στην αμερικανική πρεσβεία, θα εγκαθίστατο ηλεκτρική γεννήτρια.

Συνολικά, διαπιστώνεται ότι η αμερικανική πλευρά και κυριότερα ο Αμερικανός πρέσβης στην Αθήνα, προσέγγιζε υποτονικά, με περιορισμένη οπτική και σε ελάχιστο βάθος τα γεγονότα

No 120. Όπως και The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 3, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 147, 868.00/12-344: Telegram. Σχετικά με την αιματηρή καταστολή της διαδήλωσης, βλέπε και Αντωνοπούλου – Ψιλοπούλου Δ., *Τα κορίτσια του Πολυτεχνείου*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2024) σ.σ. 94-98. Σημαντικότερη είναι η φωτογραφική τεκμηρίωση των γεγονότων στο Kessel Dmitri, *Ελλάδα Τοῦ 44*, (Αθήνα: Άμμος, 1994). Φωτογραφικά ντοκουμέντα για τα Δεκεμβριανά παρατίθενται και από την Β. Παπαϊωάννου με έμφαση στις καταστροφές και τα θύματα της σύγκρουσης. (επιμ. Κωνσταντίνου Φ., Weber Johanna, Σπετσόπουλος Στ.) *Η φωτογράφος Βούλα Παπαϊωάννου από το φωτογραφικό αρχείο του Μουσείου Μπενάκη*, (Αθήνα: Άγρα / Μουσείο Μπενάκη, 2007) σ. 242-251. Πρόσθετα σημαντικότερη είναι η τεκμηριωμένη έρευνα για την φωτογραφική απεικόνιση του Δεκέμβρη 1944, Κασσιμάτης Μ. *Φωτογραφίζοντας τον Δεκέμβρη '44*, (Αθήνα: Φωτογραφίζοντας, 2008). Σχετικά βλέπε και την μελέτη, Αρκολάκης Μ., Φωτογραφικό ίχνος, πολιτισμική μνήμη και ιστορική αφήγηση: η περίπτωση του Δεκέμβρη 1944. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, (Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία 2016), σ.σ. 720-734. Επίσης, για μία επισκόπηση της περιόδου της απελευθέρωσης, Μηχιώτης Χαρ., *Δραματική πορεία – από την απελευθέρωση 1944 στην τραγωδία του Δεκέμβρη και στην Βάρκιζα*, (Αθήνα: Κασταλία, 2005). Σχετικά με την παρουσίαση των γεγονότων στον Αθηναϊκό τύπο και ειδικότερα στην κυβερνητική εφημερίδα *Ελλάς*, βλέπε Γιαννοπούλου Δ., *Η μάχη της προπαγάνδας*, Αθήνα, 2014. Τα γεγονότα και τις συνέπειες των Δεκεμβριανών εξετάζει και ο J. Hondros στο Hondros J. L., *Occupation and Resistance – the Greek agony 1941-1944*, (New York: Pella Publishing, 1983), pp. 233-254.

⁶³² Hondros J. L., *Occupation and Resistance – the Greek agony 1941-1944*, (New York: Pella Publishing, 1983), pp. 250-252

της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών, που εκτείνονταν από την πολιτική διαπάλη στην στρατιωτική αμφίρροπη μάχη μεταξύ των βρετανικών -συμμαχικών- δυνάμεων και των δυνάμεων της αντίστασης, συμπεριλαμβανομένης της τραγωδίας των ανθρώπινων απωλειών, των βομβαρδισμών της πόλης και των προαστίων, της πείνας. Οι συνέπειες σε πολιτική, στρατιωτικό και οικονομικό επίπεδο για την ελληνική και βρετανική κυβέρνηση, για τον ελληνικό λαό, για τον συμμαχικό αγώνα, για την μεταπολεμική Ευρώπη και τελικά για την αμερικανική εξωτερική πολιτική δεν γίνονταν αντιληπτές ή επιλεγόταν να μην εξεταστούν σιωπώντας συνειδητά.

Ακόμα, διαπιστώνεται η συνολική διάσταση στην οπτική και προσέγγιση των γεγονότων ανάμεσα στην αμερικανική και βρετανική πλευρά με βάση τα αντίστοιχα αρχεία, καθώς αντίθετα με την αμερικανική προσέγγιση, από την βρετανική πλευρά είναι πλήρως κατανοητή και καταγεγραμμένη η έκταση της σύγκρουσης και ο στρατηγικός της χαρακτήρας, ενώ ως άμεσα εμπλεκόμενη δύναμη στοχεύοντας να επικρατήσει στην στρατιωτική και πολιτική αναμέτρηση χρησιμοποιώντας όλα τα διαθέσιμα μέσα εναντίον της αντίστασης.

Κατά την κρίση των Δεκεμβριανών οι φορείς της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής παρακολούθησαν τις εξελίξεις, αποτυπώνοντας την οπτική τους για την συγκυρία στα αμερικανικά αρχεία. Με καταγραφές από πλήθος δρώντων της περιόδου, εκφράστηκαν θεσμικές και προσωπικές αντιλήψεις, διαμορφώνοντας πολλαπλά επίπεδα προσέγγισης. Σε πολλές περιπτώσεις, μοιράζονταν κοινές εμπειρίες, καθώς και πηγές ή δίκτυα πληροφόρησης⁶³³. Όμως, η διαπλοκή των εμπειριών και των αφηγήσεων τους δεν προκαταλάμβανε και την έκφραση μίας ενιαίας αντίληψης ή ταυτόσημων ευαισθησιών, παρά τις συγκλίσεις στα συνολικά προτάγματα.

Από την μελέτη των διαθέσιμων αμερικανικών αρχείων διαπιστώνεται η διαφορά προσέγγισης μεταξύ των επιμέρους φορέων με σημαντικότερες αποκλίσεις να εντοπίζονται στο ημερολόγιο του Αμερικανού πρέσβη στην Αθήνα L. MacVeagh και τις καταγραφές του O.S.S.

⁶³³ John O. Iatrides, (ed.) *Ambassador MacVeagh Reports*, (New Jersey: Princeton University Press, Princeton, 1980) σ.628 σχετικά με ενημέρωση του από πράκτορα του O.S.S. Ο ανταποκριτής των N. Y. Times A. C. Sedgwick, που είχε διατελέσει ειδικός σύμβουλος του Αμερικανού πρεσβευτή στην Αθήνα, Lincoln MacVeagh το 1934 και αρθρογραφούσε στην ίδια εφημερίδα την περίοδο των Δεκεμβριανών εκφράζοντας απόψεις και προβληματισμούς, που σε ορισμένες περιπτώσεις συνέκλιναν με αυτούς του Αμερικανού πρεσβευτή. Σχετικά με τον ανταποκριτή βλ. (21 January 1996). A. C. Sedgwick, 94, Reporter for Times Who Covered War. *New York Times*. Επιπροσθέτως, Ο Sedgwick χαρακτηριζόταν από ανακρίβεια και αναξιοπιστία στις ανταποκρίσεις του, σχετικά βλέπε, Σχετικά με την αρθρογραφία του Sedgwick και την τεκμηριωμένη αναξιοπιστία του, βλέπε και Ρ. Ραυτόπουλος, Ο «Περικλής» ήρθε από την Αμερική – Πως οι Η.Π.Α. ανακάλυψαν τον χαρακτήρα της ελληνικής αντίστασης, στο (επιμ. Λη Σαράφη, Ειρ. Λαγάνη, Δεσπ. Παπαδημητρίου, Μ. Σπηλιωτοπούλου), *Αποτυπώσεις της Ευρωπαϊκής Ιστορίας – Κείμενα αφιερωμένα στον Προκόπη Παπαστράτη*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2021) σ. 397.

Συγκεκριμένα από την πλευρά του MacVeagh εκφράζεται μια περιορισμένης οπτικής και ανάλυσης προσέγγιση αντιδραστικού προς το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. χαρακτήρα, λαμβάνοντας ως βάσιμη προεπιλογή την κυρίαρχη ρητορική της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής και του ελληνικού αστικού πολιτικού κόσμου. Κυριότερα, εκφράζεται η απαξία για την αντίσταση και τους λαϊκούς αγώνες, αδυναμία ή ηθελημένη εκδήλωση υποβάθμισης της σύγκρουσης στο επίπεδο μιας τοπικής εξέγερσης και εστίαση μόνο σε ζητήματα επιμελητείας και αρωγής ως αποκλειστικό πεδίο άσκησης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής.

Από την πλευρά του Ο.Σ.Σ. προσεγγίζεται η συγκυρία με μεγαλύτερη εμβάθυνση στα ουσιαστικά ζητήματα που οδήγησαν στην σύγκρουση και τοποθετείται στο ανάλογο πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο. Συνολικά από την πλευρά του Ο.Σ.Σ. έχοντας πολεμήσει σε κοινούς ένοπλους αγώνες κατά του ναζισμού, υπάρχει μεγαλύτερη εκτίμηση για τα απτά αποτελέσματα και την αντικειμενική συμβολή της αντίστασης.

Τα επίσημα διπλωματικά αρχεία, FRUS και U.S. Decimal files, αν και έχουν από τον σχεδιασμό τους διαφοροποίηση στην στόχευση τους, καταλήγουν λόγο της συγκυρίας και του περιορισμένου αμερικανικού ρόλου να συγκλίνουν στο περιεχόμενο και να αναδεικνύουν από διαφορετικές διπλωματικές πηγές και διαφορετικά επίπεδα αντίστοιχα ζητήματα με κάποιες διαφοροποιήσεις ύφους στον βαθμό, που ο φορέας της επικοινωνίας διαφοροποιείται.

Συγκεκριμένα επικοινωνίες μεταξύ του Αμερικανού προέδρου και του Βρετανού πρωθυπουργού, διαφοροποιούνται σε φόρμα και περιεχόμενο από την παρεχόμενη ανατροφοδότηση πληροφοριών που αποστέλλοταν από τα επιμέρους διπλωματικά στελέχη προς τα ανώτερα διπλωματικά κλιμάκια ενός υποτμήματος του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών. Συνολικά τα επίσημα αμερικανικά αρχεία παρουσιάζουν ορισμένα κενά στην συζήτηση για τα τρέχοντα ζητήματα ή γενικότερη υποβάθμιση της επικρατούσας σύγκρουσης με την διαδικαστική διαχειριστική προσέγγιση ενός περιορισμένου συμβάντος. Ακόμα, διαπιστώνεται η σταθερή τάση αποστασιοποίησης από την πολιτική και στρατιωτική διάσταση. Ταυτόχρονα, εστίαζε στην οικονομική διάσταση, τον υλικό ανεφοδιασμό και την κατεύθυνση επαναφοράς στην πορεία αρωγής και ανοικοδόμησης, υπογραμμίζοντας με αυτό τον τρόπο την άποψη, ότι το μόνο πραγματικό πλέον πρόβλημα ήταν η καθημερινή διαβίωση και μεταπολεμική οικοδόμηση.

Επομένως, η διαφοροποιήσεις είναι σημαντικές, όπως και οι περιορισμοί καταδεικνύοντας την ανάγκη για μια διακριτή προσέγγιση και μελέτη των τεκμηρίων αναγνωρίζοντας τα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά τους.

Τα γεγονότα σύμφωνα με τις μαρτυρίες των Αμερικανών αξιωματούχων. Μελετώντας τις δημοσιευμένες πηγές, όπως απομνημονεύματα και ημερολόγια κρίσιμων δρώντων της αμερικανικής και ελληνικής πολιτικής, διαπιστώνονται διαφοροποιημένες προσεγγίσεις και περιορισμένες αναφορές σε ζητήματα που εμπίπτουν στην στοχοθεσία της παρούσας έρευνας. Καθώς, οι παρεχόμενες πληροφορίες είναι περιορισμένες και σημαντικότερα εντοπίζονται σε μεγάλο μέρος τους σε επίσημα έγγραφα, εξετάζονται οι επιμέρους αποτυπώσεις της οπτικής και της εμπειρίας των δρώντων της αμερικανικής διοίκησης και διπλωματίας ή της απουσία αναφορών λόγω θεσμικού ρόλου ή προσωπικής αντίληψης για την σημασία τους.

Η αυτοβιογραφία του Αμερικανού υπουργού πολέμου Henry Stimson⁶³⁴, το ημερολόγιο του Αμερικανού υπουργού ναυτικού James Forrestal⁶³⁵, και η έκδοση του Dean Acheson που διετέλεσε υφυπουργός εξωτερικών σε μέρος της εξεταζόμενης περιόδου⁶³⁶, τα απομνημονεύματα του Harry Truman για την περίοδο έως το 1945⁶³⁷, δεν περιείχαν καθόλου ή τουλάχιστον καμία ουσιώδη αναφορά στα εξεταζόμενα ζητήματα. Σε αυτές τις περιπτώσεις, όπως και στις ακόλουθες που καταγράφονται περιορισμένες αναφορές θεωρείται, ότι λόγω του κυβερνητικού ρόλου και της ενασχόλησης με άλλα κρίσιμα ζητήματα, που ήταν συναφή με την θέση και την αποστολή τους εν μέσω πολλαπλών πολεμικών και διπλωματικών εξελίξεων, περιόριζε την δυνατότητα επισκόπησης των διεθνών εξελίξεων σε ζητήματα που δεν ήταν προτεραιότητες της αμερικανικής διοίκησης. Άλλωστε, οι ανατεθειμένες τους αρμοδιότητες καθόριζαν τα ενδιαφέροντα των αξιωματούχων, που αναφέρονταν στα ημερολόγια και απομνημονεύματα τους με βάση την προσωπική τους εμπειρία, δηλαδή αποτύπωναν τα γεγονότα με τον τρόπο και στον βαθμό που αποτελούσαν μέρος τους.

Στο αυτοβιογραφικό έργο του James Byrnes που διετέλεσε υπουργός εξωτερικών στην πορεία προς την εξαγγελία του δόγματος Truman, δεν αναφέρονταν κρίσιμες πληροφορίες που να μεταβάλουν την συνολική εικόνα, αν και επιβεβαίωνε ότι η επίσκεψη του Winston Churchill και του Eden στην Μόσχα το Φθινόπωρο του 1944 είχε θεμελιώσει άτυπα την βρετανική πρωτοβουλία στα ελληνικά θέματα και την σοβιετική συναίνεση σε ενδεχόμενη στρατιωτική επέμβαση,

⁶³⁴ McGeorge B., Stimson L. H., *On active service in Peace and War*, (New York: Harper & Brothers, 1948).

⁶³⁵ (ed. Millis W.) Forrestal J., *The Forrestal diaries*, (New York: Viking Press, 1951).

⁶³⁶ Acheson D., *Present at the creation*, New York: W.W. Norton & Company, 1969).

⁶³⁷ Truman S. H., *Memoirs: Years of Decisions*, vol.1, (New York: Doubleday, 1955).

αναγνωρίζοντας αντίστοιχη σοβιετική δικαιοδοσία στην Ρουμανία⁶³⁸.

Στην περίπτωση του Henry Wallace ως αντιπροέδρου των Η.Π.Α., οι αναφορές στα ελληνικά ζητήματα είναι ελάχιστες στα απομνημονεύματά του, ξεχωρίζοντας τις δηλώσεις του Roosevelt για την προτεινόμενη λύση της κατάστασης στην Ελλάδα κατά τα Δεκεμβριανά, καθώς τόνιζε ότι *“[...]η καλύτερη λύση ήταν να δώσουν και στις δύο πλευρές στην Ελλάδα όλα τα όπλα και τα πυρομαχικά που ήθελαν και μετά όλοι να αποσυρθούν και να τους αφήσουν να πολεμήσουν.”*⁶³⁹. Η δήλωση της 22ας Δεκεμβρίου επαναλαμβανόταν την 5^η Ιανουαρίου 1945, υπογραμμίζοντας εκ νέου την προτίμηση του για αποφυγή συμμετοχής των συμμαχικών δυνάμεων στην εμφύλια διαμάχη. Μάλιστα σύγκρινε την ελληνική σύγκρουση με περιστατικά ανταλλαγής πυροβολισμών στο Τέξας. Συνεχίζοντας, αναφερόταν στην πρόσληψη του για την πολιτική συμπεριφορά των Ελλήνων, με έμφαση στην ροπή για βίαιη εκτροπή, λέγοντας ότι *“[...]κάθε φορά που μιλούν για πολιτική ενθουσιάζονται και θέλουν να αλληλοσκοτωθούν.”*⁶⁴⁰ Συνολικά, ο τόνος του Roosevelt ήταν υπερβολικός και απόφευγε να τοποθετηθεί στην επικρατούσα πολιτική πραγματικότητα της ελληνικής πολιτικής, προσφεύγοντας σε αφορισμούς. Επίσης, η αντιμετώπιση των ελληνικών ζητημάτων βασιζόταν, όπως ο ίδιος τόνιζε στην πολιτική του επαφή με τους Ελληνοαμερικανούς της ΑΗΕΡΑ που ήταν στέλεχος και τους Ελληνοαμερικανούς ψηφοφόρους, που τον στηρίζαν μαζικά χωρίς να εκφράζει σαφείς θέσεις.

Αντίστοιχη στάση αποφυγής έκφρασης ανοιχτής τοποθέτησης παρατηρείται και στην δημόσια απεύθυνση του, καθώς σε προγραμματισμένη συνέντευξη τύπου την 19^η Δεκεμβρίου 1944, αρνήθηκε να απαντήσει σε ερώτηση σχετικά με δηλώσεις του E. Bevin, ότι ο Roosevelt είχε προσυπογράψει το βρετανικό σχέδιο σταθεροποίησης της Ελλάδας. Αντίθετα, σε καλή διάθεση, απέρριψε το θέμα ως *“αμφιλεγόμενο”*⁶⁴¹.

Από την πλευρά του Harry Hopkins, συμβούλου του Αμερικανού προέδρου παρεχόταν η αναλυτική περιγραφή των συμβάντων σχετικά με την διαταγή του ναυάρχου King για την ανάκληση των αμερικανικών αποβατικών μέσων, που θα εξυπηρετούσαν τις βρετανικές δυνάμεις στην Ελλάδα κατά τα Δεκεμβριανά. Όπως σημειώνεται στην βιογραφία του *“Φάνηκε στον Hopkins ότι ο King έμπαινε σε πολιτικούς τομείς όπου δεν ανήκε. Ο Leahy συμφώνησε και έπεισε*

⁶³⁸ Byrnes J., *Speaking frankly*, (New York: Harper & Brothers, 1947), p. 53.

⁶³⁹ (Blum N. J. ed.), *Henry Wallace, The price of vision*, (Boston: Houghton Mifflin, 1973), p. 417, αναφορά σε συζήτηση της 22^{ας} Δεκεμβρίου 1944.

⁶⁴⁰ Ο. π., σ. 422

⁶⁴¹ Rosenman I. S. (Ed.), *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt 1944-45 - Victory and the threshold of Peace*, (New York: Harper & Brothers Publishers, 1950), p. 436, The 984th press conference.

τον King να αποσύρει τη διαταγή.⁶⁴² Αναγνωρίζονταν λοιπόν τα πολιτικά ελατήρια της δράσης του Αμερικανού ναυάρχου, όπως και η επισήμανση, ότι η αναστροφή έγινε με ενέργειες του ίδιου, αφού μεταπείστηκε ο King. Επίσης, ο Hopkins διευκρινιζόταν, ότι μεσολάβησε για τον κατευνασμό των αντιδράσεων της βρετανικής κυβέρνησης με δική του πρωτοβουλία, αποτρέποντας διπλωματικές οξύνσεις.

Από την πλευρά του υφυπουργού εξωτερικών Sumner Welles, εκφράζονταν οι απόψεις του και καταγραφόταν η εξέλιξη τους σε σχετικές εκδόσεις, όπου τοποθετούταν συνολικά για τις προκλήσεις του μεταπολεμικού κόσμου και τον αναγνωριζόμενο ως καθοριστικό ρόλο των Η.Π.Α.⁶⁴³ Για την κατάσταση στην Ελλάδα, εκφράστηκε στον τύπο και σε επίσημες διπλωματικές επικοινωνίες, ενώ για τα κρίσιμα γεγονότα των Δεκεμβριανών αναφέρθηκε περιορισμένα και απολογητικά του ρόλου της βρετανικής επέμβασης και της συνακόλουθης καταστολής⁶⁴⁴.

Από την πλευρά του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών Edward Jr. Stettinius καταγράφηκε η εμπειρία του και οι αναμνήσεις του στην έκδοση, *The diaries of Edward R. Stettinius, JR 1943-1946* σε ένα τόμο που διευκρινίζεται, ότι αναδεικνύει τα σημαντικότερα στοιχεία του αρχειακού υλικού⁶⁴⁵. Κρίσιμα ζητήματα όπως των αμερικανικών επαφών με τον Γεώργιο Β' και την ελληνική κυβέρνηση εξορίας εξετάζονται, αν και σε περιορισμένη έκταση⁶⁴⁶.

Τα γεγονότα των Δεκεμβριανών καθόρισαν την αμερικανική οπτική για την εξωτερική πολιτική στην μεταπολεμική Ευρώπη και επηρέασαν τις απόψεις των μελών του Κογκρέσου, εκθέτοντας παγιωμένες αντιθέσεις με την βρετανική εξωτερική πολιτική⁶⁴⁷. Όμως, το ζήτημα των δηλώσεων για την σύνθεση της ιταλικής κυβέρνησης και η προσλαμβανόμενη κριτική για τις βρετανικές ενέργειες στην Ελλάδα μεταξύ του Stettinius και του Βρετανού διπλωμάτη Michael Wright⁶⁴⁸. Ακόμα, καταγραφόταν η συζήτηση του με τον Halifax όπου διαπιστωνόταν η δυσφορία τμήματος του αμερικανικού στρατού με τις άλλες μεγάλες συμμαχικές δυνάμεις και τις ενέργειες τους στις αντίστοιχες ζώνες επιρροής τους, στην περίπτωση της Βρετανίας με την επέμβαση στην Ελλάδα⁶⁴⁹. Εξάλλου, τα Δεκεμβριανά επανέρχονταν στο προσκήνιο σε συνάντηση των Churchill,

⁶⁴² Henry H. Adams, *Harry Hopkins – A biography*, (Toronto: Putnam, 1977).

⁶⁴³ Welles S., *The time for Decision*, (New York: Harper & Brothers, 1944). Welles S., *An Intelligent American's Guide to the Peace*, (New York: Dryden Press, 1945).

⁶⁴⁴ Welles S., *Where are we heading?* (New York: Harper & Brothers, 1946).

⁶⁴⁵ (Campbell Th. M., Herring G. C.), *The diaries of Edward R. Stettinius, JR. 1943-1946*, (New York: Viewpoint, 1975).

⁶⁴⁶ Ibid, pp. 41, 42, 46, 51-52.

⁶⁴⁷ Ibid, pp. 172, 182-184.

⁶⁴⁸ Ibid, pp. 191-192.

⁶⁴⁹ Ibid, p. 200.

Eden και Stettinius, που κατέληγε σε εκατέρωθεν εκδηλώσεις δυσαρέσκειας⁶⁵⁰.

Στην περίπτωση του πρέσβη των Η.Π.Α. στην Αθήνα Lincoln MacVeagh το εκδοθέν ημερολόγιο του ταυτίζεται με την αρχειακή διαθεσιμότητα του πανεπιστημίου του Princeton αποτελούν προϊόν επιλογής και επεξεργασίας του ημερολογίου του MacVeagh που βρίσκεται στην κυριότητα του επιμελητή του, χωρίς να προσδιορίζονται ρητά τα κενά που προκύπτουν στο υλικό για σημαντικές περιόδους της περιόδου που καλύπτεται, ενώ σε περιπτώσεις καταγράφεται πλήρης απουσία καταγραφών⁶⁵¹. Στην διαθέσιμη μορφή του ημερολογίου του ο MacVeagh εκφράζεται για την σύγκρουση και τους πρωταγωνιστές της με δυο εκτενείς επιστολές του προς τον Αμερικανό πρόεδρο Roosevelt συγκεκριαλιώνοντας προβληματισμούς για τα Δεκεμβριανά⁶⁵².

Στην επιστολή της 08^{ης} Δεκεμβρίου 1944 ο MacVeagh αναφερόμενος στους μαχητές τους Ε.Λ.Α.Σ. τους θεωρούσε παραπλανημένους μαχητές της ελευθερίας και ανεξαρτησίας της πατρίδας τους, διακατεχόμενους από τον φόβο που προκαλούσε ότι οι Βρετανοί, θα επιχειρούσαν να εγκαταστήσουν δικτατορία υπό τον Γεώργιο Β'⁶⁵³. Με απαξιωτικά σχόλια χαρακτήριζε το κομμουνιστικό κίνημα, ενώ προβλέπονταν διεθνείς συνέπειες της βρετανικής συμπεριφοράς:

“Πολύ φοβάμαι ότι η ευκαιρία που προσφέρει η συμπεριφορά τους στους κομμουνιστές (και μόλις τώρα και στους Γερμανούς) να διαδώσουν την ιδέα ανάμεσα στους Έλληνες ότι πολεμώντας ενάντια στους Βρετανούς μάχονται για την ελευθερία, ανοίγει την πόρτα σε προβλήματα τα οποία δεν θα πιλθούν με την «αποκατάσταση της τάξης» ή την «υπεράσπιση της συνταγματικής κυβέρνησης”[...]”⁶⁵⁴.

Μάλιστα, θεωρούσε ότι οι συνέπειες για την πρόσληψη του βρετανικού ρόλου από τους λαούς της ευρύτερης Εγγύς Ανατολής μακροπρόσθεσμα θα είχαν έντονα στοιχεία αναταραχής με εκδηλώσεις τους⁶⁵⁵ ενώ σημείωνε για τους χειρισμούς της κρίσης από την Βρετανία, ότι:

“[...] Η διαχείριση αυτής της χώρας που τρέφει φανατική αγάπη για την ελευθερία (η οποία δεν έχει

⁶⁵⁰ Ibid, pp. 231-232.

⁶⁵¹ <https://findingaids.princeton.edu/catalog/MC067> [Ανακτήθηκε στις 27 Νοεμβρίου 2023].

⁶⁵² Iatrides J. O. (ed.), *Ambassador MacVeagh Reports*, (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1980), pp. 659-662. Όπως έχει ήδη αναφερθεί στην προσέγγιση των αρχειακών πηγών και ιστοριογραφικών μελετών, το ημερολόγιο ως έκδοση και ως αρχειακή πηγή παρουσιάζει αντικειμενικούς περιορισμούς στο περιεχόμενο και την διαχείριση του.

⁶⁵³ Ibid. Η επιστολή του προς τον Αμερικανό πρόεδρο ερχόταν σε συνέχεια της επικοινωνίας του με τον Stettinius την ίδια ημέρα, The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 8, 1944—10 a.m., *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, document 152, 868.00/12–844: Telegram, όπως εξετάζεται και παρακάτω στην ενότητα για τα αμερικανικά αρχεία.

⁶⁵⁴ Iatrides J. O. (ed.), *Ambassador MacVeagh Reports*, Princeton, (New Jersey: Princeton University Press, 1980), p. 660.

⁶⁵⁵ Ibid.

*ποτέ δεχτεί τη δικτατορία με ήπιο τρόπο) σαν να αποτελούνταν από γηγενείς υπό την εξουσία του βρετανικού Raj, αποτελεί πραγματικό πρόβλημα, και η πρόσφατη απαγόρευση του κυρίου Churchill προς τους Έλληνες να μην επιχειρήσουν την εύρεση μιας πολιτικής λύσης αυτή τη χρονική στιγμή, [...] είναι η πιο πρόσφατη από μια σειρά από γκάφες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του παρόντος πολέμου.*⁶⁵⁶

Καταλήγοντας, επισημαινόταν η εκατέρωθεν καχυποψία, η ανάγκη δημιουργίας όρων πολιτικής λύσης της κρίσης, προτείνοντας την σύσταση τριμερούς επιτροπής με την συμμετοχή των Η.Π.Α., Μ. Βρετανίας, Ε.Σ.Σ.Δ. για την διεξαγωγή δημοψηφίσματος, σχολιάζοντας ότι

*‘Σε αντίθετη περίπτωση, ο κομμουνισμός θα συνεχίσει να εκμεταλλεύεται τις εξαιρετικές ευκαιρίες που του παρουσιάζονται για περαιτέρω κατάρρευση της κοινωνικής τάξης και δημιουργίας ενός «ελληνικού προβλήματος» για να πλήξει τη Βρετανία, καθώς επίσης και εμάς στο παρασκήνιο, ενδεχομένως για πολλά χρόνια στο μέλλον*⁶⁵⁷.

Τέλος, τονιζόταν η έλλειψη βασικών αγαθών και το οξυμένο αίσθημα ανασφάλειας⁶⁵⁸.

Με την επιστολή της 15^{ης} Ιανουαρίου 1945, ο MacVeagh απευθύνθηκε εκ νέου στον Roosevelt αναγνωρίζοντας τις δυσκολίες που επικρατούσαν στην Ελλάδα και την προσωπική του θλίψη για τα τεκταινόμενα, επισήμαινε την τήρηση της επίσημης πολιτικής γραμμής της αμερικανικής κυβέρνησης περί μη εμπλοκής και παρέμβασης στα γεγονότα⁶⁵⁹. Ακόμα, επικρινόταν μερίδα του αμερικανικού Τύπου, η οποία δεν αντιμετώπιζε γεγονότα αμερόληπτα, αλλά μονόπλευρα⁶⁶⁰. Αναφορικά με την διαδραματιζόμενη κρίση, επεσήμαινε, ότι

*‘Πρόκειται [...] για ένα νόθο απόγονο της παραδοσιακής γραμμής των ελληνικών επαναστάσεων, που αποτελείται τόσο από κοινωνικά όσο και πολιτικά στοιχεία και υιοθετήθηκε από τον διεθνή κομμουνισμό σε μία χώρα οικονομικά κατεστραμμένη και πολιτικά διαταραγμένη*⁶⁶¹.

Επομένως, ο MacVeagh δεν προσλάμβανε την θεωρούμενη επανάσταση, ως ένα σημείο τομής

⁶⁵⁶MacVeagh Ibid. Η αποικιοκρατική προσέγγιση των Βρετανών στα Δεκεμβριανά, καθώς και η έλλειψη ευαισθησίας τους, ώστε να επιτρέψουν την ύπαρξη έστω ενός προκαλύμματος κυριαρχίας και ανεξαρτησίας της κυβέρνησης είχε εκφραστεί και την 4^η Δεκεμβρίου 1944 σε συνάντηση του Γ. Παπανδρέου και του υπό παραίτηση υπουργού Σβώλου. Ο Παπανδρέου δήλωνε σύμφωνος με την πρόταση του Ε.Α.Μ. για την αποστράτευση, αλλά ήταν αδύναμος να αντιδράσει στις βρετανικές πιέσεις ενώ ο Σβώλος δήλωνε, ότι ‘‘Οι Βρετανοί πρέπει να δώσουν στους Έλληνες τουλάχιστον την εντύπωση, ότι είναι ελεύθερος λαός’’ Ibid. p. 656

⁶⁵⁷ Ibid, p. 661.

⁶⁵⁸ Ibid, p. 662.

⁶⁵⁹ Ibid, pp. 667-671.

⁶⁶⁰ Ibid, p. 667.

⁶⁶¹ Ibid.

στην πολιτική παράδοση της Ελλάδας, αλλά την αντιμετώπιζε ως συνέχεια του ασταθούς μεσοπολέμου, με μόνη διαφορά, ότι σε αυτή την περίπτωση οι συνθήκες είναι ιδιαίτερα δυσμενείς και η ιδεολογία των εξεγερμένων προσδιορίζεται από τα κομμουνιστικά ιδεώδη. Στην συνέχεια, σημείωνε, ότι οι βρετανικοί χειρισμοί ήταν ιδιαζόντως άστοχοι και αποτυχημένοι⁶⁶².

Όμως, η πεποίθηση, ότι οι ρίζες της κρίσης βρίσκονται στο τυραννικό προπολεμικό καθεστώς επανερχόταν με αναδρομή στην δικτατορία Μεταξά και την γερμανική κατοχή, ανιχνεύοντας εκεί τις απαρχές του εμφύλιου μίσους⁶⁶³. Μάλιστα, ο MacVeagh θεωρούσε, ότι η επιστροφή της Ορεινής ταξιαρχίας εν μέσω των οξυμμένων συνθήκων έλλειψης εμπιστοσύνης, προσέλαβε τον χαρακτήρα πραιτοριανής φρουράς, κλιμακώνοντας τους φόβους δεξιού πραξικοπήματος και οδηγώντας στην κρίση αποστράτευσης των αντάρτικων σχηματισμών⁶⁶⁴. Ο παράγοντας της έλλειψης εμπιστοσύνης και της βαθιάς πόλωσης της ελληνικής κοινωνίας επανερχόταν, καθώς ο MacVeagh αναφερόμενος στην ανακωχή και τον σχηματισμό κυβέρνησης υπό τον Αντιβασιλέα με δημοκρατικές προσωπικότητες σημείωνε, ότι: *‘‘έχουν διαπραχθεί τόσες σφαγές και φρικαλεότητες που έχουν εισχωρήσει στην κατάσταση νέοι παράγοντες με τη μορφή πικρίας και επιθυμίας για εκδίκηση, ώστε το μέλλον δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί ακόμη αμφίβολο’’*⁶⁶⁵. Ακόμα, επισημαίνονταν επικρίσεις των κομμουνιστών κατά του Πλαστήρα ως όργανο των φασιστών, η βρετανική προετοιμασία για την επιβολή νέων σκληρών όρων στο Ε.Α.Μ. και η ανοχή στην διεξαγωγή διαδήλωσης νίκης από την δεξιά⁶⁶⁶. Συνόψιζε το πρόβλημα στην όξυνση των παθών, την οικονομική κατάρρευση και ανεργία, την ανάγκη για συγκρότηση αξιόπιστου εθνικού στρατού και για παράταση της παραμονής των βρετανικών δυνάμεων⁶⁶⁷.

Σχετικά με το Ε.Α.Μ. σε ιδιαίτερα επικριτικό και απορριπτικό τόνο σχολίαζε, ότι *‘‘[...] ένα μεγάλο μέρος [...] της δουλειάς τους [των ανταρτών] έχει γίνει από τους αποκαλούμενους «αστικούς έφεδρους», -οπλισμένους πολίτες του κομμουνιστικού κόμματος, απελευθερωμένους κατάδικους [...] - με τη βοήθεια κάποιων ενισχύσεων από ληστές [- συμμορίες] της επαρχίας, [...] απομεινάρια της γερμανικής κατοχής, υπό τον έλεγχο γνωστών αιμοσταγών αρχηγών όπως ο «Άρης»*

⁶⁶² Ibid, p. 667. Χαρακτηριστικά χρησιμοποιείται ο παραλληλισμός της κρίσης των Δεκεμβριανών με την ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη και των Βρετανών στον ρόλο της μαιάς, που αποπειράται άμβλωση και καταλήγει σε φόνο.

⁶⁶³ Ibid, p. 668.

⁶⁶⁴ Ibid, pp. 668-669.

⁶⁶⁵ Ibid, p. 669.

⁶⁶⁶ Ibid.

⁶⁶⁷ Ibid.

[Βελουχιώτης]’’⁶⁶⁸.

Είναι δεδομένη η αντιπάθεια του MacVeagh προς το μέτωπο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και τα γενικότερα αντικομμουνιστικά του αισθήματα, όμως η σύγκρουση του Δεκέμβρη τον οδηγεί σε περαιτέρω άρνηση και απόρριψη, υιοθετώντας πλέον την απόλυτη καταδίκη του. Καταλόγιζε σημαντική ευθύνη στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. για την πρόκληση εξέγερσης και την δημιουργία ταραχών, προσθέτοντας προβλήματα στα ήδη υπάρχοντα της μεταπολεμικής Ελλάδας. Επίσης, επιχειρούσε την ηθική απαξίωση του μετώπου αντίστασης με υποτιμητικούς χαρακτηρισμούς, ενώ η ‘‘ληστεία’’ ως όρος φαίνεται να αποτελεί απόπειρα ταύτισης ενός πολιτικού μετώπου με το κοινό έγκλημα και παραπομπή στο Μεταξικό νομικό πλαίσιο για την καταστολή της ληστείας. Σχετικά με την δράση του Ε.Λ.Α.Σ. παρατηρούσε την αντικειμενικά ελλιπή οργανωτική προετοιμασία του Ε.Λ.Α.Σ. –εάν υπήρξε κάποια- για την εξέγερση, την απουσία εμπλοκής ευρύτερων τμημάτων του Ε.Λ.Α.Σ. εκτός Αττικής, καθώς και τη θεωρούμενη κρίση στις τάξεις του Ε.Λ.Α.Σ. για ζητήματα όπως η διαχείριση των ομήρων. Ακόμα, επισημαινόταν, η απουσία στήριξης από την Ε.Σ.Σ.Δ., που αντίθετα όρισε νέο πρεσβευτή στην Ελληνική κυβέρνηση, αναγνωρίζοντας με αυτό τον τρόπο και την νομιμότητα της⁶⁶⁹. Επομένως, η εξέγερση του Δεκέμβρη δεν προσλαμβάνεται από τον Αμερικανό πρεσβευτή ως προσχεδιασμένη εξέγερση, αλλά καταδικάζεται ως μια ανεύθυνη τυχοδιωκτική επιδίωξη.

Καταλήγοντας διαπίστωνε την ανάγκη σχηματισμού σταθερής κυβέρνησης, με ορίζοντα την πολιτική εξομάλυνση και την επιβολή αποτελεσματικής διακυβέρνησης, εστιασμένης στην ανθρωπιστική βοήθεια και την ανοικοδόμηση⁶⁷⁰. Άλλωστε, τόνιζε ότι ‘‘Η αυστηρά στρατιωτική φάση διαχείρισης της διανομής βοήθειας από τους συμμάχους θα πρέπει να ολοκληρωθεί και να αναλάβει η U.N.R.R.A.’’⁶⁷¹. Εφόσον πραγματοποιηθεί μια τέτοια αλλαγή, η ηγεσία της U.N.R.R.A. θα κατοχυρωθεί πλήρως αποκτώντας στο μέλλον μια πραγματικά ανυπολόγιστη επιρροή σε αυτή τη χώρα, και μέσω αυτής σε όλη την Εγγύς Ανατολή’’⁶⁷². Η έμφαση στην παροχή των βασικών αναγκαίων αγαθών και την μεταπολεμική ανοικοδόμηση, συνδυαζόμενη με την πολιτική και

⁶⁶⁸ Ibid.

⁶⁶⁹ Ibid, p. 670. Σχετικά με το θέμα, βλέπε Χατζηνικολάου Ν. (επιμ.), *Σεμερτζίδης Βάλιας, Ημερολόγιο, Δεκεμβριανά: 20 Οκτωβρίου 1944 – 20 Φεβρουαρίου 1945*, (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2024). Μπάεφ Ιορντάν, *Μια ματιά απ’έξω – Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα – διεθνείς διαστάσεις*, (Αθήνα: Φιλίστωρ, 1999). Σφήκας Θ., *Το «χολό άλογο» Οι διεθνείς συνθήκες της ελληνικής κρίσης 1941-1949*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007).

⁶⁷⁰ Iatrides J. O. (ed.), *Ambassador MacVeagh Reports*, Princeton, (New Jersey: Princeton University Press, 1980), p. 670.

⁶⁷¹ Ibid, p. 671.

⁶⁷² Ibid.

γεωπολιτική επιρροή, προμήνυε την αμερικανική παρέμβαση με το σχέδιο Marshal. Μήνες μετά την τυπική διευθέτηση της κρίσης, ο MacVeagh επαναβεβαίωνε την προσήλωση των Η.Π.Α. στις διακηρυγμένες αρχές της μη επέμβασης στα εσωτερικά της Ελλάδας, γράφοντας στο ημερολόγιο του την 20^η Απριλίου 1945 *‘Δεν έχουμε προβάλει ενστάσεις σε κυβερνητικές αλλαγές εδώ [στην Ελλάδα], συνταγματικές ή όχι και θεωρήσαμε την εξέγερση του Ε.Α.Μ., που έληξε με την συμφωνία της Βάρκιζας ως ένα εξολοκλήρου εσωτερικό ζήτημα, στο οποίο δεν έχουμε εμπλακεί’*⁶⁷³.

Συνολικά ο MacVeagh δεδομένης της εμπειρίας του στην Ελλάδα προπολεμικά, είχε αποκτήσει βαθύτερη γνώση της πολιτικής κατάστασης και των προβαλλόμενων συνεπειών της, ενώ η ιδεολογική του τοποθέτηση απέναντι στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. καθόριζε τις κρίσεις τους σχετικά με τους παράγοντες της κρίσης και τις προοπτικές άρσης του αδιεξόδου. Παράλληλα, επιχειρούσε να διατηρήσει την αμερικανική αποστασιοποίηση από την ελληνική σύγκρουση και την βρετανική παρέμβαση, με χαρακτηριστική την μαρτυρία, ότι Βρετανούς στρατιώτες που σε διάλειμμα από την μάχη πήγαν να πούν νερό από το πηγάδι του αμερικανικού αρχείου στην Γεννάδειο Βιβλιοθήκη της Αμερικανικής Αρχαιολογικής Σχολής, προσπαθώντας να διασώσει την αμερικανική ουδετερότητα πέραν κάθε αμφιβολίας στα μάτια των αντιμαχόμενων⁶⁷⁴.

Η μελέτη του William Hardy McNeil, *The Greek dilemma: War and aftermath* βασίστηκε στην προσωπική του εμπειρία στην Ελλάδα ως βοηθός στρατιωτικός ακόλουθος -assistant military attache- κατά την περίοδο της απελευθέρωσης έως και τον Ιούνιο του 1946⁶⁷⁵. Η προσέγγιση του παρέχει πλήθος στοιχείων και μαρτυριών που βασίζονται στην εμπειρία του και αντικατόπτριζε την οπτική του για τα εξεταζόμενα ζητήματα, καθώς η συγγραφή του βιβλίου έγινε σχεδόν ταυτόχρονα με τις εξελίξεις. Συνολικά ο McNeil πρόσφερε μια κρίσιμη μαρτυρία και την πρώτη τεκμηριωμένη ιστορική μελέτη, έχοντας εμπειρία των γεγονότων και γνώση του πεδίου μελέτης. Οπότε είναι σημαντική η εξέταση της ως παράδειγμα μελέτης της περιόδου. Ο McNeil παρατηρούσε τις συνθήκες στην Ελλάδα, ενώ για τον ρόλο των Η.Π.Α., σημείωνε ότι κατά την κατοχή, η παρουσία των αμερικανικών υπηρεσιών στην Ελλάδα ήταν αριθμητικά αναντίστοιχη της βρετανικής, έχοντας περιορισμένο προσωπικό και εστιάζοντας στην συλλογή πληροφοριών

⁶⁷³ Ibid, p. 676.

⁶⁷⁴ Βασσάλου Κ., Οι αμερικανικές στρατηγικές επιδιώξεις και ο βρετανικός παράγοντας στην κατοχική Ελλάδα. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π. (Επιμ.), *Αριστερά και Αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960*, (Αθήνα, 2014: Βιβλιόραμα), σ. 61.

⁶⁷⁵ McNeil H. W., *The Greek dilemma: War and aftermath*, (Philadelphia: J. B. Lippincott & Co, 1947). Η μαρτυρία επαναπροσεγγίστηκε από τον Γρηγοριάδη Ν. Φ., *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-49 (Το δεύτερο αντάρτικο)*, (Αθήνα: Καμαρινόπουλος, 1982), τ.1, σ.σ. 156-158.

και την διενέργεια σαμποτάζ⁶⁷⁶. Αντίστοιχα, το Καλοκαίρι του 1944 οι Η.Π.Α. κρατούσαν αποστάσεις από τους σχεδιασμούς της Βρετανίας για την περίοδο της απελευθέρωσης, εστιάζοντας στην παροχή βοήθειας αντί της στρατιωτικής εμπλοκής⁶⁷⁷.

Συνεχίζοντας, ο McNeil περιέγραφε με ακρίβεια την απρόκλητη επίθεση της αστυνομίας στους διαδηλωτές της πλατείας Συντάγματος την 3^η Δεκεμβρίου 1944⁶⁷⁸. Η λαϊκή αγανάκτηση ξεσπούσε, όμως διαχωριζόταν ο ρόλος των Η.Π.Α. στην διένεξη έμπρακτα, όπως σχολίαζε

‘‘Το πλήθος έκανε μια σαφή προσπάθεια να διακρίνει μεταξύ της αμερικανικής και της βρετανικής πολιτικής. Φώναζαν συνεχώς «Ρούσβελτ, Ρούσβελτ» και κρατούσαν τεράστιο αριθμό αμερικανικών σημαιών. Υπήρχαν επίσης πολλές ελληνικές σημαίες, μερικές ρωσικές, αλλά καμία βρετανική. Τα πανό στα αγγλικά προέτρεπαν τους Βρετανούς στρατιώτες να μην παρεμβαίνουν στις ελληνικές υποθέσεις και κατηγορούσαν τον στρατηγό Scobie και τον πρέσβη Leeper για ό,τι είχαν κάνει’’⁶⁷⁹. Η

σύγκρουση και η καταστολή της εξέγερση, δημιούργησε οξεία δημόσια κριτική στις Η.Π.Α. και την Βρετανία προς την βρετανική κυβέρνηση, εστιάζονταν στον Churchill, που κατηγορούταν για ιμπεριαλιστική πολιτική⁶⁸⁰. Όμως, η θέση των Η.Π.Α. ήταν αντικειμενικά διαχωρισμένη από την βρετανική εξωτερική πολιτική όπως τονιζόταν, καθώς η εκφραζόμενη στήριξη των Η.Π.Α. στην Βρετανία δεν αναίρεσε την στάση ουδετερότητας των λιγοστών Αμερικανών στρατιωτικών στην Ελλάδα και του MacVeagh. Παράλληλα, σημαντική ήταν η αμερικανική στήριξη στην αποστολή παρατηρητών των εκλογών. Αποφεύχθηκε λοιπόν η δριμεία κριτική της αριστεράς και οι στρεφόμενες κατά της Βρετανίας κριτικές.

Αρχειακές καταγραφές του O.S.S. (Office of Strategic Services). Το Γραφείο Στρατηγικών Ερευνών - O.S.S. (Office of Strategic Services), έδρασε σε συντονισμό με αντάρτικες δυνάμεις στην κατοχή και αποτυπώσεις της δράσης του εντοπίζονται σε αριθμό επίσημων αρχείων και ημερολογιακών καταγραφών των συντελεστών του. Σημαντική είναι η ιστοριογραφική κάλυψη του θέματος από σχετικές μελέτες, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω⁶⁸¹.

Ακόμα, η συμβολή της Κ. Βασσάλου σχετικά με τα χαρακτηριστικά και την δράση του O.S.S. στην κατεχόμενη Ελλάδα, εστίαζε στην μελέτη της διάρθρωση της αποστολής και την

⁶⁷⁶ McNeil W., *The Greek dilemma: War and aftermath*, (Philadelphia: J. B. Lippincott & Co, 1947), p. 106.

⁶⁷⁷ Ibid, p. 146.

⁶⁷⁸ Ibid, p. 168.

⁶⁷⁹ Ibid, pp. 170-171.

⁶⁸⁰ Ibid, pp. 185

⁶⁸¹ Βλέπε στην παρούσα διατριβή ενότητα *Στρατιωτική συνεργασία και δίκτυα πληροφοριών*.

δραστηριότητα της στην Ελλάδα, την ελληνική εσωτερική πολιτική και τα προβληματικά σημεία αλληλεπίδρασης με τον S.O.E. και συνολικά τον βρετανικό παράγοντα⁶⁸².

Σχετικά με την περίοδο των Δεκεμβριανών, σημαντική είναι η καταγραφή από την S. H. Allen των μαρτυριών των στελεχών του O.S.S. στην Αθήνα από την στιγμή της δολοφονικής αστυνομικής επίθεσης και της διερεύνησης της δράσης τους κατά την σύγκρουση⁶⁸³. Σημαντικότερα του Αμερικανών αξιωματικών του O.S.S. J. Caskey, T. Stix, C. Couvaras που περιέγραψαν λεπτομερώς την δολοφονική επίθεση και τις πρώτες αντιδράσεις⁶⁸⁴.

Κατατοπιστική είναι και η ανάλυση συλλογής εγγράφων προερχόμενων από τα NARA για τον O.S.S. από τον R. Clogg στο *Greece 1940-1949: Occupation, Resistance, Civil War*⁶⁸⁵. Στο βιβλίο εξετάζεται σειρά εγγράφων, που αναδείκνυν κρίσιμες όψεις της δράσης του O.S.S., της αντίθεσης με τον S.O.E. και την βρετανική εξωτερική πολιτική, την αλληλεπίδραση με την Ελληνική πλευρά. Στην επιστολή του Charles Edson από το τμήμα Research and Analysis του O.S.S. στο Κάιρο προς τον επικεφαλής του αντίστοιχου τμήματος του βαλκανικού τομέα του O.S.S. στην Ουάσινγκτον Robert Wolff στα τέλη του 1943, ασκούσε κριτική για την αποτυχία των βρετανικών χειρισμών στην Ελλάδα, επισημαίνοντας την αμερικανική άγνοια για την κατάσταση μετά την κρίση του ΒΕΣΜΑ⁶⁸⁶. Παράλληλα, επέκρινε την δράση του E.A.M. σε βάρος άλλων οργανώσεων, που τελικά διέλυε ή απορροφούσε, απορρίπτοντας ταυτόχρονα το ενδεχόμενο σοβιετικής ανάμειξης.

Αντίστοιχες μορφές κριτικής διατυπώνονταν από τους R. I Wolff και Moses Hadas (Research and Analysis Branch, O.S.S., Κάιρο) σε επιστολές τους προς τον επικεφαλής του τμήματος Research and Analysis Branch του O.S.S. στην Ουάσινγκτον W. L. Langer το καλοκαίρι του 1944. Ο Wolff εστίαζε σε διατυπώσεις διαβαθμισμένων κειμένων ανάλυσης, που χαρακτήριζε ανεδαφικές και συνηγορούσαν για την αναγκαιότητα μίας βρετανικής παρέμβασης στην Ελλάδα προς αποτροπή ενός κομμουνιστικού καθεστώτος. Μάλιστα, σχολίαζε ότι

“[...]Ο ελληνικός πληθυσμός θα προτιμούσε την υλική και ηθική υποστήριξη από τους Αμερικανούς ή από έναν διεθνή οργανισμό όπως η U.N.R.R.A., καθώς φοβάται ότι η βρετανική βοήθεια θα σήμαινε

⁶⁸² Βασσάλου Κ., Οι αμερικανικές στρατηγικές επιδιώξεις και ο βρετανικός παράγοντας στην κατοχική Ελλάδα. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π. (επιμ.), *Αριστερά και Αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2014), σ.σ. 61-71.

⁶⁸³ Allen H. S., *Classical Spies – American archeologists with the O.S.S. in World War II Greece*, (Michigan: University of Michigan Press, 2014), pp. 238-246 σχετικά με το ξέσπασμα των Δεκεμβριανών και σχετικά τον O.S.S. και τα στελέχη του όσο ξετυλιγόταν η σύγκρουση στην Αθήνα pp. 247-261.

⁶⁸⁴ Ibid, pp. 240-247.

⁶⁸⁵ Clogg R., *Greece, 1940-1949: Occupation, Resistance, Civil War*, (New York: Palgrave, 2002).

⁶⁸⁶ Ibid, pp. 163-166, Edson to Wolff, 11 December 1943.

τη διατήρηση και επέκταση της βρετανικής επιρροής και την ισχυρή βρετανική υποστήριξη για μια βρετανικά χρηματοδοτούμενη αντί για μια ελεύθερα επιλεγμένη ελληνική κυβέρνηση.⁶⁸⁷”

Αντίστοιχη ο Hadas επέκρινε την βρετανική εξωτερική πολιτική, εστιάζοντας στην δράση του S.O.E. και ειδικότερα του Woodhouse, τονίζοντας την άγνοια του αρχηγού της αμερικανικής αποστολής ταγματάρχη G. Wines, που θεωρούσε ότι απλά ακολουθεί τις βρετανικές απόψεις⁶⁸⁸. Επιπροσθέτως, απέκρουσε τους βρετανικούς ισχυρισμούς για συστράτευση του O.S.S. με το E.A.M. στην Ελλάδα και επιχειρηματολογώντας για την αμερόληπτη δράση συναδέλφων του.

Ο Moses επανερχόταν με νέα επιστολή του προς τον Langer όπου προσεγγίζονταν οι βρετανικές αστοχίες στην ελληνική υπόθεση, αναφερόμενος στην βρετανική παρέμβαση στις ελληνικές υποθέσεις, την κρίση του ΒΕΣΜΑ και την φυλάκιση των στρατιωτών του ΒΕΣΜΑ, την μεροληπτική στάση προς τις οργανώσεις αντίστασης -ειδικότερα από τους Woodhouse και Stevens-⁶⁸⁹. Σχολιάζοντας την πρόσληψη της βρετανικής πολιτικής προς την Ελλάδα, διαπίστωνε την γενικευμένη δυσaréσκεια, ακόμα και μεταξύ των Βρετανών αξιωματούχων, σχολιάζοντας ότι *“[...]οι άνθρωποι όλων των απόψεων ανησυχούν για μια πολιτική που φαίνεται να οδηγεί αναπόφευκτα στο χάος και την αιματοχυσία του εμφυλίου πολέμου ή στην επιβολή ενός καθεστώτος ενάντια στη θέληση της πλειοψηφίας των θιγόμενων λαών.⁶⁹⁰”* Καταλήγοντας, αναφερόταν στην σχέση μεταξύ του E.A.M., την Ε.Σ.Σ.Δ. και τον κομμουνισμό, εκφράζοντας μετριοπαθείς απόψεις και διαφοροποιώντας έννοιες και αποσαφηνίζοντας τα γεγονότα⁶⁹¹.

Σημαντική ήταν και η επιστολή του Edson προς τον L. MacVeagh μετά τα Δεκεμβριανά, όπου αναγνώριζε την αναγκαιότητα των βρετανικών δυνάμεων να μειώσουν άμεσα την στρατιωτική τους δύναμη στην Ελλάδα, καθώς υποβαθμιζόταν ο κίνδυνος κομμουνιστικής εξέγερσης. Παρατηρούταν ακόμα ο εκτροχιασμός της πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα με την κυριαρχία δεξιών πολιτικών δυνάμεων, που προπαγάνδιζαν την θεωρούμενη ως άνευ όρων βρετανική υποστήριξη, ενώ οι υποστηρικτές του E.A.M. υπέφεραν σε ανεξέλεγκτες συνθήκες⁶⁹².

Τελικά σε επιστολή του Edson προς τον MacVeagh το Καλοκαίρι του 1945 εξεταζόταν ο κίνδυνος ενός δεξιού πραξικοπήματος, καθώς εξετάζονταν οι συνθήκες ισχυροποίησης των δωσίλογων και δεξιών οργανώσεων, διαβρώνοντας παράλληλα τον κρατικό μηχανισμό, ενώ η

⁶⁸⁷ Ibid, p. 176, Wolff to Langer, 8 July 1944.

⁶⁸⁸ Ibid, pp. 177-178, Moses to Langer 7 September 1944.

⁶⁸⁹ Ibid, pp. 178-183, Moses to Langer 13 September 1944.

⁶⁹⁰ Ibid, p. 184.

⁶⁹¹ Ibid, pp. 184-185.

⁶⁹² Ibid, pp. 191-193, Edson to MacVeagh, 29 Μαρτίου 1945.

δημόσια ρητορική στρεφόταν σε ανύπαρκτους κινδύνους σχετικούς με την δράση του Ε.Α.Μ.⁶⁹³. Η πολιτική διακρίσεων σε βάρος των δημοκρατικών δυνάμεων και των μελών της αντίστασης, συνδυαζόταν με την βρετανική απροθυμία και αδράνεια στην δεξιά βία και τρομοκρατία. Πρόσθετα προσέγγιζε την “δεξιά συνομοσία” που στόχευε στον πλήρη αποκλεισμό των δημοκρατικών δυνάμεων και τον έλεγχο του κράτους, ενώ σχολίαζε ότι τα αποτελέσματα της προπαγάνδας τους, “[...]είναι βέβαιο ότι θα επηρεάσει τη «φιλελεύθερη» γνώμη τόσο στην ίδια τη Μεγάλη Βρετανία όσο και στις Ηνωμένες Πολιτείες.” Συνεπώς αναγνώριζε την επερχόμενη αντίδραση από την πλευρά της Ε.Σ.Σ.Δ., οξύνοντας τον ανταγωνισμό.

Στο πλαίσιο δράσης του Ο.Σ.Σ. στην Ελλάδα ξεχωρίζει ο ρόλος του Κώστα Κουβαρά, που έδρασε στα πλαίσια της επιχείρησης “Περικλής” στην Κεντρική Ελλάδα το 1944. Επίσης, σημαντική είναι η συμβολή του Ηλ. Θερμού, με το έργο *Επιχείρηση «Περικλής» - τα επίσημα αρχεία του Γραφείου Στρατηγικών Υπηρεσιών (Ο.Σ.Σ.) των Η.Π.Α. στην κατεχόμενη Ελλάδα*”, όπου μελετάται ο ρόλος του Κουβαρά στην Ελλάδα και η σχέση του Ο.Σ.Σ. με τον Ε.Λ.Α.Σ.⁶⁹⁴.

Σημαντικά στοιχεία για την δράση του Κουβαρά, εντοπίζονται στην αρχειακή συλλογή του Hoover Institution Library and Archives στο Stanford, που βασίζεται σε μαρτυρίες και αριθμό τεκμηρίων του Ελληνοαμερικανού Kostas Kouvaras, που εξετάζουν την άφιξη και δράση του Ο.Σ.Σ. στην Ελλάδα, την δραστηριότητα της επιχείρησης “Περικλής”, την απελευθέρωση και αποχώρηση του μεγαλύτερου μέρους του Ο.Σ.Σ. για τις Η.Π.Α., την μαρτυρία του για τα Δεκεμβριανά και την αναχώρηση του τελικά από την Ελλάδα⁶⁹⁵. Η συνολική έκταση του αρχείου είναι περιορισμένη (ένα κουτί με 14 φακέλους) και περιλαμβάνει πλήθος θεμάτων. Σημαντικά στοιχεία εντοπίζονται στα έγγραφα του Γενικού Στρατηγείου του Ε.Λ.Α.Σ., όπου παρουσιάζεται η εξέλιξη της στρατιωτικής κατάστασης σε καθημερινή βάση για το Καλοκαίρι του 1944⁶⁹⁶.

⁶⁹³ Ibid, pp. 193-197, Edson to MacVeagh, 4 July 1945.

⁶⁹⁴ Θερμός Ηλ., *Επιχείρηση «Περικλής» - τα επίσημα αρχεία του Γραφείου Στρατηγικών Υπηρεσιών (Ο.Σ.Σ.) των Η.Π.Α. στην κατεχόμενη Ελλάδα (Μάιος – Οκτώβριος 1944)*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2016).

⁶⁹⁵ https://oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/tf1199n4h1/entire_text/, πρόσβαση Ανακτήθηκε στις 30 Μαρτίου 24. Hoover Institution Library and Archives, Kostas Kouvaras Papers inventory. Μελέτη του αρχειακού υλικού με την υποστήριξη βοηθού έρευνας του ινστιτούτου, που φωτογράφησε και απέστειλε ηλεκτρονικά το σχετικό αρχειακό υλικό. Αναφέρθηκε αναντιστοιχία την περιγραφόμενη καταλογογραφημένη παρουσίαση του υλικού και την κατάσταση του αρχείου που επισκέφθηκε κατά το 2016. Η αρχειακή περιγραφή όπως εντοπίζεται στην ιστοσελίδα παραμένει αμετάβλητη από την αρχική επίσκεψη της.

⁶⁹⁶ Ενδεικτικά, Hoover Institution Library and Archives, Kostas Kouvaras Papers, Ε.Λ.Α.Σ., Γενικών Στρατηγείων, Επιτελείων- Γραφείων ΙΙΙ, Δελτίο στρατιωτικής κατάστασης 30 Ιουνίου 1944, αρ. 106, υπογράφων Έκτορας, όπου αναφέρεται η αντάρτικη δράση κατά των γερμανικών κατοχικών δυνάμεων σε Ήπειρο, Μακεδονία και Θεσσαλία, όπως και τα γερμανικά εγκλήματα κατά αμάχων στα χωριά Καρύτα και Καλύβια της Στερεάς Ελλάδας. Στον φάκελο 8, δελτία μέχρι του αριθμού 190 για την 23 Σεπτεμβρίου 1944.

Αντίστοιχα, εντοπίζονται έγγραφα σχετικά με την δράση της αποστολής Περικλής, όπου ο Κουvaras αναφέρεται στις εξελίξεις και την επαφή του με τον Ε.Λ.Α.Σ.⁶⁹⁷. Σχετικά με το αρχείο του Κουvaras, την διάρθρωση και το περιεχόμενο του, σημαντική είναι η μελέτη του Ρ. Ραυτόπουλου, ο «Περικλής» ήρθε από την Αμερική⁶⁹⁸, όπου παρουσιάζονται στοιχεία για την δράση του Κουvaras και του Ο.Σ.Σ.

Το αρχειακό υλικό συγκλίνει και σε σημαντικό βαθμό συμπληρώνει την έκδοση του βιβλίου του Κουvaras στα ελληνικά *Ο.Σ.Σ. Με την Κεντρική του Ε.Λ.Α.Σ.*⁶⁹⁹. Την αφήγηση των γεγονότων της κατοχής και της συμβίωσης του με τους αντάρτες στα βουνά της Στερεάς Ελλάδας διαδεχόταν η προσέγγιση της απελευθέρωσης με έμφαση στις κοινωνικοπολιτικές αντιθέσεις στην μεταπολεμική Αθήνα⁷⁰⁰. Σημαντική είναι η μαρτυρία του για την έναρξη της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών, μετά την απρόκλητη φονική επίθεση της αστυνομίας στους άοπλους διαδηλωτές στο Σύνταγμα, όπως την παρατήρησε από τον εξώστη του Μεγάλη Βρετανία⁷⁰¹. Σημαντικότερα παρατίθεντο οι εκδηλώσεις συμπάθειας των διαδηλωτών μετά την επίθεση που δέχτηκε, στην θέα των Αμερικανών αξιωματικών στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία, που αναγνώρισε από τις στολές τους, που όπως σχολίαζε ο Κουvaras, φώναζαν ρυθμικά το όνομα του Αμερικανού προέδρου σε ένδειξη υποστήριξης⁷⁰². Όμοιες εκδηλώσεις περιγράφονται και αργότερα, όταν ειρηνικό συλλαλητήριο κινήθηκε προς την αμερικανική πρεσβεία, με τις συμμαχικές σημαίες να κυριαρχούν μεταξύ των διαδηλωτών και συνθήματα όπως, «Ζήτω η Αμερική», «Ρουζβελτ, Ρούζβελτ». Τα γεγονότα περιγράφονταν και στο αρχειακό υλικό, σε έγγραφο με τίτλο *Constitution square events – Dec 3 1944*⁷⁰³. Συνεχίζοντας την περιγραφή του σε ημερήσιες αναφορές, περιέγραφε την επικρατούσα οργή και διάθεση του αθηναϊκού λαού για άμεση σύγκρουση, που καθοριζόταν από αντιβρετανικά αισθήματα διαμορφωμένα από την επίθεση του Συντάγματος. Η στήριξη για τον Ε.Λ.Α.Σ. και ετοιμότητα για μάχη, συνοδεύονταν από τον γενικευμένο κίνδυνο

⁶⁹⁷ Hoover Institution Library and Archives, Kostas Kouvaras Papers, Folder 4, letter 1, 1st May 1944, Evia, Costa to Mort. Εξιστορείται η άφιξη του από την Σμύρνη με καΐκι, η πρώτη του επαφή με τους αντάρτες, τα σχέδια τους για διεξαγωγή εκλογών, η χρήση προπολεμικών χαρτονομισμάτων, ο οπλισμός τους και τα εγκλήματα των δοσιλόγων στην Εύβοια. Επίσης, αναφέρεται η αποστολή φιλμ σχετικού με τους αντάρτες.

⁶⁹⁸ Ραυτόπουλος Ρ., Ο «Περικλής» ήρθε από την Αμερική. Στο Σαράφη Λη, Λαγάνη Ειρ., Παπαδημητρίου Δ., Σπηλιωτοπούλου Μ. (επιμ.) *Αποτυπώσεις της Ευρωπαϊκής Ιστορίας – κείμενα αφιερωμένα στον Προκόπη Παπαστράτη*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2021), σ.σ. 391-398.

⁶⁹⁹ Κουvaras Κ., *Ο.Σ.Σ. Με την Κεντρική του Ε.Λ.Α.Σ.*, (Αθήνα: Εξάντας, 1976).

⁷⁰⁰ Ο. π., σ.σ. 149-151, 152-153, 160.

⁷⁰¹ Ο. π., σ.σ. 161-168.

⁷⁰² Οπ. π. σ. 167.

⁷⁰³ Hoover Institution Library and Archives, Kostas Kouvaras Papers, Constitution square events – Dec 3 1944. Συμπίπτει, με την περιγραφή του φακέλου 7.

και την έλλειψη τροφίμων⁷⁰⁴. Σε αναφορές της 8^{ης}, 10^{ης}, 11^{ης}, 14^{ης} οι παρατιθέμενες πληροφορίες συμπίπτουν με στοιχεία της έκθεσης του τμήματος Research and Analysis του OSS⁷⁰⁵.

Την 22^α Δεκεμβρίου 1944, αναφερόταν στον βομβαρδισμό των προαστίων από την βρετανική αεροπορία και τις βολές βρετανικών τανκ σε κατοικίες της Αθήνας, τρομοκρατώντας τους ενοίκους, σημειώνοντας ότι

‘Έλπίζω πως ο λαός των Ηνωμένων πολιτειών θα πληροφορείται τα όσα πραγματικά διαδραματίζονται στην Ελλάδα και δεν θα παραπλανιέται από την επίσημη βρετανική προπαγάνδα. Όταν ο αμερικανικός λαός μάθει το τι ακριβώς συνέβηκε εδώ πέρα, τα πράγματα θ’ αλλάξουν γιατί θα απαιτήσει μιαν αλλαγή με το μέρος του δίκιου. Το κακό όμως είναι ότι η αλήθεια αργεί πάντα να φτάσει στον λαό και κάποτε δεν φτάνει σ’ αυτόν ποτέ!’.

Η άποψη του Κουβαρά συμβάδιζε με το κλίμα πολιτικού προοδευτισμού και δημοκρατίας, παράλληλα με την στήριξη της αντίστασης, που επικρατούσε στις Η.Π.Α. κατά τον πόλεμο⁷⁰⁶. Ο Κουβαράς συνέχισε περιγράφοντας την εικόνα της διαιρεμένης Αθήνας και των ανιμαχιών στους δρόμους της πόλης⁷⁰⁷, αλλά και την μαρτυρία ενός οπλισμένου δωσίλογου στην υπηρεσία της ελληνικής κυβέρνησης για το γενικευμένο καθεστώς επιείκειας και συνεργασίας με τις βρετανικές δυνάμεις κατά τα Δεκεμβριανά⁷⁰⁸. Επίσης, επισημαινόταν ο ουδέτερος χαρακτήρας της αμερικανικής παρουσίας στην Ελλάδα στα Δεκεμβριανά και την γενική αποδοχή των αμερικανικών διαπιστευτηρίων, εμβλημάτων ή σημαιών ως τεκμήρια εξασφάλισης ασφαλούς διέλευσης από την εμπόλεμη ζώνη και διασφαλίζοντας την επικοινωνία με τους αντάρτες⁷⁰⁹.

Όμως, καθοριστική ήταν η κατάθεση του Κουβαρά στην επιτροπή εξωτερικών υποθέσεων της Αμερικανικής γερυσίας την 31^η Μαρτίου 1947 μετά την εξαγγελία του δόγματος Truman, όπου αναγνώριζε ως αιτία του εμφυλίου πολέμου την παραβίαση της συμφωνίας ειρήνης της Βάρκιζας που τερμάτιζε την σύγκρουση των Δεκεμβριανών, καταλήγοντας σε μια περίοδο παρατεταμένης τρομοκρατίας των μοναρχικών και δωσίλογων κατά των δυνάμεων της αντίστασης⁷¹⁰. Στην κατάθεση του αναφερόταν στην εμπειρία του μέχρι τον Ιούλιο του 1945, οπότε και αποχώρησε από την Ελλάδα, ενώ προηγουμένως είχε την ευκαιρία να προχωρήσει σε

⁷⁰⁴ Ibid, Αναφορά σε ‘Kypseli tour’, 7 December 1944.

⁷⁰⁵ Ibid, Πολλαπλές ημερήσιες αναφορές γεγονότων. Office of Strategic Services, Research and Analysis Branch, R & A No. 2752 – Αχρονολόγητη έκθεση, General Records of the Department of State, Record Group 59.

⁷⁰⁶ Κουβαράς Κ., Ο.Σ.Σ. Με την Κεντρική του Ε.Λ.Α.Σ., (Αθήνα: Εξάντας, 1976) σ.σ. 169-170.

⁷⁰⁷ Ο. π., σ.σ. 170-173.

⁷⁰⁸ Ο. π., σ.σ. 175-179.

⁷⁰⁹ Ο. π., σ.σ. 179-182.

⁷¹⁰ Ο. π., σ.σ. 233-236.

εκτεταμένη έρευνα για τις επικρατούσες συνθήκες στην ελληνική επαρχία. Σχετικά σημείωνε, ότι η κυβερνητική ανοχή στην τρομοκρατία των μοναρχικών και δωσίλογων συμμοριών, κατέληγε στον διωγμό των ντόπιων, σημειώνοντας ότι

‘ Χιλιάδες απ’ αυτούς τους ανθρώπους που άφησαν τα χωριά τους και τα χωράφια τους και κατέφυγαν σε μεγαλύτερες πόλεις με την ελπίδα να βρουν κάποια ασφάλεια. Όμως, σε λίγο αναγκάστηκαν να αφήσουν και τις πόλεις και ν’ ανέβουν στα βουνά, γιατί δεν είχαν τα μέσα να ζήσουν μακριά από τα σπίτια τους. Τα παραμελημένα χωράφια τους δημιούργησαν κι άλλα οικονομικά προβλήματα για την Ελλάδα. Φυσικό αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν να ξεσπάσει ένας δεύτερος εμφύλιος πόλεμος [...]’.

Ο Κουβαράς θεωρούσε, ότι από αμερικανικής πλευράς επικρατούσε άγνοια για τις επικρατούσες συνθήκες και επιχειρούσε να διαφωτίσει την αμερικανική διοίκηση και το Κογκρέσο για το πρόβλημα. Συνεχίζοντας, αναφερόταν τον ρόλο του υπουργού δημόσιας τάξης Ν. Ζέρβα, που τον κατάγγελλε με στοιχεία για δοσιλογισμό, ενώ απονομιμοποιούσε τις εκλογές του 1946 ως νόθες και αντιδημοκρατικές. Καταλήγοντας, καταφερόταν εναντίον του ενδεχόμενου παροχής αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας στην Ελλάδα, καθώς θα όξυνε το πρόβλημα και σημείωνε, ότι *“Έχουμε μίαν ευκαιρία να φέρουμε τη δημοκρατία στην Ελλάδα – το μοναδικό δώρο που ξέρω να θέλουν περισσότερο οι Έλληνες από την Αμερική”*.

Προσεγγίζοντας άλλες μαρτυρίες στελεχών του Ο.Σ.Σ., διαπιστώνεται η περιορισμένη παρουσία και δράση του Ο.Σ.Σ. κατά τα Δεκεμβριανά, όπως αποτυπώνεται σε υπόμνημα του W. Donovan, διοικητή της υπηρεσίας, όπου αναφέρεται κυριότερα στην συμβολή στην ανταλλαγή αιχμαλώτων μεταξύ του Ε.Λ.Α.Σ. και των Βρετανών.⁷¹¹ Συγκεκριμένα, αναφερόταν ο εντοπισμός περίπου 1.000 Βρετανών αιχμαλώτων σε περιοχές ελεγχόμενες από τον Ε.Λ.Α.Σ., οι οποίοι έλαβαν βοήθεια σε τρόφιμα και ρουχισμό από τον Ο.Σ.Σ. με την σύμφωνη γνώμη των βρετανικών δυνάμεων. Η αδυναμία του Ε.Λ.Α.Σ. λόγω των συνθηκών να τους παρέχει τα απαραίτητα, κατέληξε σε συμφωνία ανταλλαγής αιχμαλώτων ώστε να αποδεσμευτούν και να επιστρέψουν στις οικείες δυνάμεις τους. Οι δυνάμεις του Ο.Σ.Σ. που ανέλαβαν την αποστολή, απαρτίζονταν από αλεξιπτωτιστές που είχαν έρθει στην Ελλάδα πριν την γερμανική απόσυρση και δρούσαν στον τομέα παροχής περίθαλψης στις ελεγχόμενες από τον Ε.Λ.Α.Σ. περιοχές, ενώ οι πρώτες δράσεις του οργανισμού για την αρωγή των αιχμαλώτων πραγματοποιήθηκαν στην περιοχή της Λαμίας,

⁷¹¹ Memorandum of information for the Joint U.S. Chief of Staff, Director William J. Donovan, Office of Strategic Services, Washington D.C., March 1945, ΓΕΣ-ΔΙΣ, 954/Α/24, Αναφορικά και με τα υπομνήματα της 25 Ιανουαρίου 1945 και 1 Φεβρουαρίου 1945 με το ίδιο θέμα.

με την διάθεση ακόμα και των προσωπικών ειδών των στρατιωτικών του οργανισμού.

Οι πληροφορίες μεταφέρθηκαν μέσω του Στρατιωτικού συμμαχικού συνδέσμου στις βρετανικές αρχές, που οργάνωσαν την διάθεση ποσοτήτων ρουχισμού και ιατρικών προμηθειών για τους Βρετανούς αιχμαλώτους στην Λαμία, ενώ παράλληλα εκφράστηκε η προθυμία για τον συντονισμό της ανταλλαγής αιχμαλώτων. Την 14^η Ιανουαρίου 1945, τρεις αξιωματικοί του Ο.Σ.Σ. αναχώρησαν από την Αθήνα προς την Λαμία, όπου σε απόσταση από την περιοχή βρέθηκαν μεταξύ διασταυρούμενων πυρών και με δυσκολίες κατάφεραν να συνεχίσουν την διαδρομή τους. Οι αιχμάλωτοι είχαν αποσυρθεί βορειότερα, ενώ οι πρώτοι εντοπίστηκαν στο νοσοκομείο της Λάρισας την 16^η Ιανουαρίου, όπου και έλαβαν προμήθειες με ρίψη από αέρος. Την ίδια μέρα σε συνάντηση των Αμερικανών αξιωματικών με την Κεντρική Επιτροπή του Ε.Λ.Α.Σ. στα Τρίκαλα, συμφωνήθηκε η παροχή προμηθειών και στον κύριο όγκο των κρατουμένων αιχμαλώτων Βρετανών, με την μόνη επιφύλαξη από την πλευρά του Ε.Λ.Α.Σ. να μην πραγματοποιηθούν βρετανικές αεροπορικές επιδρομές στην περιοχή που θα επιτρεπόταν η ρίψη εφοδίων. Την παροχή προμηθειών τις επόμενες τέσσερις μέρες διαδέχτηκε η διαπραγμάτευση για την ανταλλαγή αιχμαλώτων, στα πλαίσια της οποίας, οι αντιπρόσωποι του Ε.Λ.Α.Σ. επέστρεψαν στην Αθήνα με τα μέλη του Ο.Σ.Σ. την 19^η Ιανουαρίου, όπου οι βρετανικές δυνάμεις παρασπονδήσαν επιμένοντας να φρουρήσουν τους απεσταλμένους του Ε.Λ.Α.Σ. παρά την αντίθετη συμφωνία, που προέβλεπε την παραμονή τους με τον Ο.Σ.Σ.. Παρά την έλλειψη θέληση από την βρετανική πλευρά και την ενδεχόμενη προθυμία υπονόμευσης των διαπραγματεύσεων για την ανταλλαγή αιχμαλώτων, την 20^η Ιανουαρίου συμφωνήθηκε η ανταλλαγή αιχμαλώτων στον Βόλο. Η αποστολή του Ο.Σ.Σ. εξουσιοδοτημένη από τον πρέσβη των Η.Π.Α., τον συμμαχικό σύνδεσμο αξιωματικό -Allied Military Liaison- και τον διοικητή των βρετανικών δυνάμεων, έλαβε παρόμοιες διαβεβαιώσεις για την απελευθέρωση των αντίστοιχων αιχμαλώτων του Ε.Λ.Α.Σ. από τον Βρετανό διοικητή του στρατευμάτων στον Βόλο, αλλά και του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού.

Την 23^η Ιανουαρίου εισήλθαν στην περιοχή ελέγχου του Ε.Λ.Α.Σ. οι Αμερικανοί αξιωματικοί και μετέφεραν με βρετανικά μεταφορικά μέσα τους αιχμαλώτους από την ευρύτερη περιοχή του Βόλου και της Λάρισας ολοκληρώνοντας την επιχείρηση την επόμενη μέρα, ενώ οι αιχμάλωτοι του Ε.Λ.Α.Σ. άρχισαν να φτάνουν από την βρετανική ζώνη. Το γεγονός, είναι ενδεικτικό της οπτικής των αμερικανικών δυνάμεων του Ο.Σ.Σ. στην Ελλάδα και της εμπιστοσύνης που απολάμβαναν μεταξύ των ανταρτών του Ε.Λ.Α.Σ., καθιστώντας αποτελεσματικό τον διαμεσολαβητικό τους ρόλο. Παράλληλα, λαμβάνοντας υπόψιν ότι η

κατάπαυση πυρός υπογράφηκε μόλις μία ημέρα νωρίτερα, η ταχύτητα της αμερικανικής πρωτοβουλίας και η επιτυχής έκβαση της, εξασφάλισαν ανθρωπιστικά οφέλη για τους αιχμαλώτους των δύο πλευρών και συνέβαλαν στην εφαρμογή της συμφωνίας, χωρίς να δοθούν περιθώρια για παραβιάσεις ή μονομερείς ενέργειες σε βάρος του Ε.Λ.Α.Σ. οδεύοντας στην συμφωνία ειρήνης της Βάρκιζας.

Λίγες εβδομάδες πριν την απελευθέρωση, είχε αποφασιστεί η απονομή μεταλλίων σε Αμερικανούς αξιωματικούς που επιχειρούσαν στην περιοχή στα πλαίσια της κοινής συμμαχικής προσπάθειας. Στον -Lt Colonel- Sterling Larrabee, στρατιωτικό ακόλουθο στις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας στο Κάιρο το μετάλλιο “*Ταξιάρχης του Τάγματος του Φοίνικα*”- “*Commander of the order of the Phoenix*”-⁷¹², και παρασήμων στους λοχαγούς Thomas A. Thornton -USNR-, Harold E. Pride. -CAC-, Ensign Pierro Johnson -USNR-, 1st Lt. Constantine N. Johnson Jr. -AUS-⁷¹³. Το γεγονός ήταν αφορμή για την επίσκεψη του Αμερικανού λοχαγού C.N. Johnson Jr. του Αμερικανικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής στον υπασπιστή του διαδόχου Παύλου την 16^η Ιανουαρίου 1945, δηλαδή μετά την κατάπαυση του πυρός μεταξύ των αντιμαχόμενων των Δεκεμβριανών⁷¹⁴.

Όμως, σκοπός του ήταν να συζητήσουν τον ρόλο των Η.Π.Α. στα Δεκεμβριανά και το θεωρούμενο “[...]πνεύμα κατακραυγής κατά της Αμερικής ως δήθεν ευνοούσης την πολιτική και ενεργείας του Ε.Α.Μ..” Έσπευδε μάλιστα να διαβεβαιώσει, ότι η αμερικανική εξωτερική πολιτική ήταν ουδέτερη σε σχέση με τις ελληνικές πολιτικές παρατάξεις, ενώ εστίαζε στα αποτελέσματα αναφέροντας ότι “[...]οι αρμόδιοι Αμερικανικοί κύκλοι εφρόντισαν να απομακρύνουν αντιπροσώπους τινάς του αμερικανικού Τύπου οι οποίοι εις το πρόσφατον παρελθόν αναμίχθησαν κάπως ενεργότερον υπέρ του Ε.Α.Μ. κατά την εντεύθεν άσκησιν του δημοσιογραφικού των έργου.” Μάλιστα ο ταγματάρχης πυροβολικού Ραυτόπουλος τόνιζε την διατήρηση των σταθερών φιλικών αισθημάτων του ελληνικού λαού προς τις Η.Π.Α., αν και σημείωνε ότι “[...]δεν πρέπει να αποκρυβή πικρία του εθνικόφρονος Ελληνικού Λαού, δηλαδή της μεγίστης αυτού πλειοψηφίας ήτις

⁷¹² Ned Sanger, Major AGD, Assistant Adj General (By command of Major General Giles), Headquarters United States Army Forces in the Middle East, to Chairman, JICAME, USAFIME, 16 September 1944, Ελληνικό Λογοτεχνικό Ιστορικό Αρχείο (στο εξής θα αναφέρεται για συντομία ως Ε.Λ.Ι.Α.), Αρχείο Ραυτόπουλου,

⁷¹³ Ned Sanger, Major AGD, Assistant Adj General (By command of Major General Giles), Headquarters United States Army Forces in the Middle East, to Chairman, JICAME, USAFIME, 12 September 1944, Ε.Λ.Ι.Α., Αρχείο Ραυτόπουλου.

⁷¹⁴ Ταγματάρχης πυροβολικού Ραυτόπουλος Σπυρίδωνας, Υπασπιστής του διαδόχου Παύλου. Έκθεσις, 16 Ιανουαρίου 1945, Κάιρο. Αντίγραφο της Έκθεσης υποβλήθηκε στον Παύλο την 17 Ιανουαρίου 1945 και στον Σούρλα, σύμβουλο της ελληνικής Πρεσβείας στο Κάιρο. Ε.Λ.Ι.Α., Αρχείο Ραυτόπουλου,

εσχάτως εκδηλούται κάπως εντόνως εναντίον των διαφόρων δημοσιογραφικών κύκλων των Συμμάχων, [...].” Ο λόγος συνοψιζόταν στην υποτιθέμενη έλλειψη αντικειμενικότητας ορισμένων Αμερικανών -και ακόμα περισσότερο Βρετανών-δημοσιογράφων που δρούσαν διεξάγοντας υποτίθεται προπαγάνδα και παρασυρόμενοι από τις προσωπικές τους απόψεις, διαστρεβλώνοντας την κατάσταση και παραπληροφωρώντας την διεθνή κοινή γνώμη, “[...]πράγμα όπερ βαθύτατα πλήττει τον απεγνωσμένως μαχόμενων υπέρ των δημοκρατικών αυτού ελευθεριών Ελληνικόν Λαόν.” Ο Αμερικανός αξιωματικός τόνισε ότι “[...]αι Αμερικανικαί Αρχαί ήδη έλαβον μέτρα καθοδηγήσεως του Τύπου παραλλήλως προς την επίσημον αυτών πολιτικήν [...].”

Μεταξύ άλλων ξεχώριζε η περίπτωση του Ελληνοαμερικανού ανταποκριτή Μορφόπουλου του περιοδικού Newsweek, θεωρούμενο υποστηρικτή του Ε.Α.Μ., που θεωρούταν ότι πλέον είχε συμμορφωθεί προς τις υποδείξεις, γεγονός που ικανοποίησε τον Ραυτόπουλο. Η μετατόπιση του αρθρογράφου ήταν ορατή καθώς κατά την ανάγνωση του άρθρου από τον Ραυτόπουλο, παρατηρούταν ότι έκανε λόγο για ‘*Το κομμουνιστικά καθοδηγούμενο Ε.Α.Μ.*’ και κατά την γνώμη του ήταν κατατοπιστική περιγραφή ‘*[...]ενώ άλλοτε ενεφανίζετο η Ε.Α.Μ. ως εκπροσωπούσα τον ελληνικόν πατριωτισμόν κλπ.*’, αν και συνέχιζε να εκφράζει αρνητικές κρίσεις για τον Γεώργιο Β'. Αν και ο Johnson δεν εστίασε σε αυτό, ο Ραυτόπουλος επέμενε ότι τα φαινόμενα αυτά

“[...]δημιουργούν εις την ψυχήν του απλοϊκού Έλληνος αναγνώστου, εξ αφορμής της αστόχου και ακαίρου ατομικής πολιτικής ενός Ελληνοαμερικανού δημοσιογράφου λόγους δυσαρέσκειας κατά του Αμερικανικού τύπου εν τω μεγάλω συνόλω του και αμφιβολίας περί της απηχήσεως του αναντίρρητου δικαίου του εις το δημόσιον αίσθημα εν Αμερική.”

Από την πλευρά του ο Johnson συμφώνησε με μάλλον ενθουσιώδη τρόπο και αναφερόμενος στην κατανόηση του για τις συνθήκες στην Ελλάδα μέσα και από την εμπειρία του στην Αθήνα κατά τα Δεκεμβριανά, αναφερόταν στον ‘*[...]αγώνα του εθνικόφρονος ελληνικού Λαού ως αγώνα κατά του χειρότερου είδους του φασισμού, όστις προσπαθεί να τον καταβάλη και προσθέτει ότι σήμερον άπαντες ανεξαιρέτως οι Έλληνες όλων των πολιτικών αποχρώσεων πλην βεβαίως των Κουμμουνιστών και Ε.Α.Μ.ιτών ζητούν την επάνοδον [...]*’ του Γεώργιου Β’.

Επομένως, σκιαγραφούνταν οι πολυεπίπεδες διασυνδέσεις των ελληνικών και αμερικανικών θεσμικών παραγόντων η συνεργασία τους σε διαφοροποιημένα πεδία, εκτός της στενής τους αρμοδιότητας έχοντας επιπτώσεις στην δημόσια πολιτική ζωή των δύο χωρών και στον τρόπο που αποτυπώνονταν οι εξελίξεις στον τύπο. Οι παρεμβάσεις λογοκρισίας και πειθάρχησης των Αμερικανών και Ελληνοαμερικανών ανταποκριτών, περιόριζαν την ελευθερία

του Τύπου και δημιουργούσαν ένα ανατροφοδοτούμενο κύκλο αύξησης της επιρροής στην κοινή γνώμη ώστε να μετατοπιστεί και να υποστηρίξει συντηρητικές αντιδημοκρατικές λύσεις.

Ταυτόχρονα, τμήμα της δραστηριότητας του αποτέλεσε η σύνταξη και υποβολή εκθέσεων ανάλυσης των εσωτερικών εξελίξεων στην Ελλάδα στο αρμόδιο κλιμάκιο [Research & Analysis Branch]. Σε έκθεση της 5^{ης} Ιανουαρίου 1945 εξέταζε την επιθεώρηση της Κ.Ε. του Ε.Α.Μ. *Νέα Ελλάδα* (τεύχη 5^{ης} και 20^{ης} Νοεμβρίου 1944), συνοψιζόταν το πρόγραμμα του Ε.Α.Μ. στην στήριξη της κυβέρνησης Παπανδρέου, την ανάγκη για πειθαρχία και σύνεση προς αποτροπή προκλήσεων μοναρχικών/αντιδραστικών, το πρόταγμα για την ανοικοδόμηση, την προάσπιση των δημοκρατικών ελευθεριών λαϊκής θέλησης, την ανασυγκρότηση του Εθνικού Στρατού, την εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού από τους δοσίλογους και κρίση τους με δίκη⁷¹⁵. Σχετικά με την οικονομία προκρινόταν ο συνδυασμός κρατικής παρέμβασης και ιδιωτικής πρωτοβουλίας⁷¹⁶. Ακόμα, διατυπώνονταν αιτήματα εδαφικών διευθετήσεων στα πλαίσια καλής γειτονίας με την Αλβανία, Βουλγαρία και ‘εθνικές διεκδικήσεις’ σε Δωδεκάνησα και Κύπρο⁷¹⁷. Συμπερασματικά η έκθεση, κατέληγε, ότι το Ε.Α.Μ. είναι προσηλωμένο στην δημοκρατική διακυβέρνηση και τις μετριοπαθείς σοσιαλιστικές μεταρρυθμίσεις, ενώ εξέφραζε εθνικιστικές αποκλίσεις, ‘*Δεν ομοιάζει καθόλου με τα ελληνικά επαναστατικά περιοδικά του 1918-1919, που είχαν ένα δογματικό, διεθνή και προλεταριακόν χαρακτήρα*’⁷¹⁸.

Η δεύτερη έκθεση με τίτλο ‘*Η ελληνική πολιτική κρίση*’, εστίαζε στην κρίση αποστράτευσης και την κυβερνητική κρίση 1^{ης} -2ας Δεκεμβρίου, ενώ τόνιζε την αδιαλλαξία του στρατηγού Scobie⁷¹⁹. Ανιχνεύοντας το υπόβαθρο της κρίσης, εστίαζε στην έλλειψη εμπιστοσύνης των εμπλεκόμενων και τη σκιά της Μεταξικής δικτατορίας⁷²⁰. Σχετικά σχολιαζόταν ότι ‘*ο φόβος του Ε.Α.Μ., ο οποίος είναι πραγματικός, είναι ότι, όχι μόνο θα διαλυθεί ο Ε.Α.Α.Σ. και θα αφομοιωθεί, αλλά δεν θα υπάρξει πραγματικός λαϊκός εθνικός στρατός*’⁷²¹.

⁷¹⁵ Ιατρίδης Ο. Ι., *Εξέγερση στην Αθήνα*, (Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1973), σ. 286 η έκθεση παρατίθεται μεταφρασμένη και με σήμανση : O.S.S. - R & A No. 2821. Σύμφωνα με βρετανικές αναφορές η χρονολόγηση των αναφορών ήταν σκόπιμα λανθασμένη, σημειώνοντας ότι ‘*[...]αυτές οι αναφορές έχουν προφανώς ποικίλες ημερομηνίες και ένα είναι χρονολογημένο τον Ιανουάριο*’, περιγραφή που συγκλίνει με το παραπάνω. *O.S.S. reports on Greece*, 15 December 1944, The National Archives, FO371/43698 R21038/9/19.

⁷¹⁶ Ιατρίδης Ο. Ι., *Εξέγερση στην Αθήνα*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1973, σ. 286 .

⁷¹⁷ Ο. π., σ.σ. -290

⁷¹⁸ Ο. π.

⁷¹⁹ Office of Strategic Services, Research and Analysis Branch, R & A No. 2752 – n.d. General Records of the Department of State, Record Group 59, report *The Greek political crisis*.

⁷²⁰ Ibid.

⁷²¹ Ibid.

Η κυβέρνηση Παπανδρέου θεωρούνταν αδύναμη και υπό την επιρροή του στρατηγού Scobie, που στήριζε μονομερείς ενέργειες του πρωθυπουργού, όπως η διατύπωση τελεσιγράφου για τον αφοπλισμό Ε.Λ.Α.Σ. από την 10^η Νοεμβρίου 1944 έως την 10^η Δεκεμβρίου 1944⁷²². Συνακόλουθα, θεωρούνταν βάσιμοι οι φόβοι του Ε.Λ.Α.Σ. για ένα φιλομοναρχικό πραξικόπημα, η συνακόλουθη άρνηση μονομερούς αφοπλισμού και η πρόταση δημοψηφίσματος για το πολιτειακό τον Φεβρουάριο του 1945⁷²³. Η προσπάθεια του Ε.Α.Μ. για λύση του αδιεξόδου και συμβιβασμό προς αποφυγή της σύγκρουσης, αποτροπή βρετανικής εμπλοκής και παλινόρθωσης, αναγνωριζόταν με σαφή τρόπο⁷²⁴.

Σχετικά με την βρετανική πλευρά διαπιστώνεται η διάσταση ανάμεσα στον στρατηγό Scobie, που αναγνωριζόταν ως υποστηρικτής της παλινόρθωσης, εχθρικός προς το Ε.Α.Μ. και μονομερής στις ενέργειες του προς την ελληνική κυβέρνηση και τον Βρετανό πρεσβευτή Leeper, που θεωρήθηκε από τον MacVeagh, ότι επιζητούσε αποφυγή της σύγκρουσης⁷²⁵.

Η βρετανική στάση και σημαντικότερα οι παρεμβολές του Scobie, σημειωνόταν, ότι εκτροχιάζαν τις απόπειρες συμβιβασμού μεταξύ Ε.Α.Μ. –Παπανδρέου σε σειρά κρίσιμων ζητημάτων, χειραγωγώντας τον πρωθυπουργό Παπανδρέου, και τον αρχηγό του ΕΔΕΣ Ν. Ζέρβα⁷²⁶. Όμως, ανησυχία προκαλούσε, το ζήτημα της ελεγχόμενης από την Μ. Βρετανία διανομή βοήθειας, καθώς και στις βρετανικές κατηγορίες κατά του Ε.Α.Μ. για τα σχετικά προβλήματα. Η έκθεση ανέτασσε τον αντίλογο ότι, *‘Δεν είναι διαθέσιμα ανεξάρτητα στοιχεία, που να καταδεικνύουν, ότι η διανομή αποθεμάτων τροφίμων που ήδη βρίσκονται στην Ελλάδα, έχει παρεμποδιστεί από τις δραστηριότητες του Ε.Α.Μ.. Η κύρια δυσκολία μέχρι τώρα είναι να μεταφερθούν επαρκείς προμήθειες στην Ελλάδα και να ξεφορτωθούν’*⁷²⁷.

Καταλήγοντας, τονιζόταν η ισχύς του Ε.Α.Μ., η μαχητική ικανότητα του Ε.Λ.Α.Σ. και η συνεχιζόμενη άσκηση ισχυρής επιρροής στον ελληνικό λαό, εκφράζονταν όμως το ερώτημα σχετικά με την δυνατότητα να διατηρήσει την συνοχή του υπό την πίεση της ένοπλης σύγκρουσης⁷²⁸. Στην βρετανική πλευρά αναγνωριζόταν η ετοιμότητα της να χρησιμοποιήσει κάθε μέσο προς επίτευξη στρατιωτικής νίκης και η ικανότητα της για επικράτηση⁷²⁹.

⁷²² Ibid.

⁷²³ Ibid.

⁷²⁴ Ibid.

⁷²⁵ Ibid.

⁷²⁶ Ibid.

⁷²⁷ Ibid.

⁷²⁸ Ibid.

⁷²⁹ Ibid.

Ταυτόχρονα, σημειωνόταν ότι οι Η.Π.Α. και Ε.Σ.Σ.Δ. αναγνώριζαν τα δικαιώματα της Βρετανίας να εμπλακεί στην Ελλάδα, αν και η κοινή γνώμη ήταν δυνατό να στραφεί ενάντια στην κυβέρνηση της Μ. Βρετανίας⁷³⁰. Τέλος, παρατίθετο η περιγραφή των ειρηνικών διαδηλώσεων στις πρεσβείες των Η.Π.Α. και της Μ. Βρετανίας από το Ε.Α.Μ. σε μία απόπειρα επιρροής της κοινής γνώμης και των συμμαχικών κυβερνήσεων, εν μέσω της κρίσης⁷³¹.

Σημαντική ήταν όμως και η βρετανική οπτική για τις εκθέσεις του Ο.Σ.Σ., καθώς όπως σημειωνόταν σε σχετική αναφορά, *“Ο OSS ως συνήθως δεν είναι βοηθητικός, αλλά προφανώς αυτές οι αναφορές είναι σχετικά μυστικές και θα επηρεάσουν μόνο την επίσημη αμερικανική άποψη, που σε κάθε περίπτωση δεν μας υποστηρίζει στην Ελλάδα. [...] Δεν είναι απλά ενημερωτικές και δεν βλέπω τι μπορούμε να κάνουμε για την στάση του Ο.Σ.Σ.”*⁷³² Συνεχίζοντας τονιζόταν ότι αυτές οι αναφορές *“θα βλάψουν την αμερικανική επίσημη άποψη, αλλά δεν υπάρχει κάτι να γίνει.”* Γινόταν λοιπόν έκδηλη η βρετανική αγωνία για τις θέσεις του Ο.Σ.Σ..

Αμερικανικά Αρχεία. Τα αρχεία του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών εξετάζονται στα πλαίσια αυτής της μελέτης περιορισμένα και συγκεκριμένα αποκλειστικά για την περίοδο από την απελευθέρωση έως και τον τερματισμό της πρωθυπουργίας Πλαστήρα και τον θάνατο του Roosevelt, οπότε και καταγράφεται συρροή πολιτικών μεταβολών στην Ελλάδα και τον κόσμο με επίκεντρο της προσέγγισης τα Δεκεμβριανά, έχοντας ως σκοπό να διασταυρωθούν ή να συμπληρωθούν πληροφορίες που εντοπίζονται στο κύριο αρχειακό υλικό, του αρχείου της Υπηρεσίας Διπλωματικού Ιστορικού Αρχείου (Υ.Δ.Ι.Α.). Συνολικά, παρατηρείται, ο αποσπασματικός και ελλιπής χαρακτήρας των δημοσιευμένων συλλογών FRUS από τα οποία έχουν εξαιρεθεί τεκμήρια. Βέβαια, στην αρχειακή ενότητα των FRUS περιλαμβάνεται σημαντική αλληλογραφία στελεχών της αμερικανικής κυβέρνησης, διπλωματών και των ομολόγων τους⁷³³, ενώ οι σχετικές με τα Δεκεμβριανά καταγραφές παρουσιάζουν τα γεγονότα. Ταυτόχρονα, γίνεται εμφανής η διαφορά προσέγγισης μεταξύ Βρετανών και Αμερικάνων κατά την διάρκεια της σύγκρουσης: Αφενός, οι Βρετανοί ήταν προσανατολισμένοι στην επίτευξη στρατιωτικής νίκης και συντριβής του Ε.Α.Μ. με κάθε μέσο, ακόμα και πριν την κλιμάκωση της κρίσης. Αφετέρου, οι

⁷³⁰ Ibid.

⁷³¹ Ibid.

⁷³² *O.S.S. reports on Greece*, 15 December 1944, The National Archives, FO371/43698 R21038/9/19.

⁷³³ Ειδικότερα μεταξύ του Πρεσβευτή των Η.Π.Α. στην Ελλάδα MacVeagh και του πρεσβευτή των Η.Π.Α. στην Ιταλία Kirk και του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών Stetinius προς τον Αμερικανό πρόεδρο Roosevelt και αυτού με τον Βρετανό πρωθυπουργό Churchill.

Αμερικανοί προέτρεπαν σε διαπραγμάτευση και την επίτευξη πολιτικής λύσης, εκφράζοντας σκεπτικισμό για τον παρεμβατισμό των Βρετανών στην ελληνική εσωτερική πολιτική. Αντίστοιχο είναι το περιεχόμενο της σειράς αρχείων των U.S. Decimal files - Internal Affairs of Greece, που λειτουργούν συμπληρωματικά και μαζί με τα FRUS προσφέρουν μια πλήρη εικόνα για την συγκυρία, αλλά και τις ενέργειες ή απόψεις που είχαν αφετηρία την αμερικανική πλευρά.

Μελετώντας τα αμερικανικά αρχεία καταγράφεται διαφοροποίηση απόψεων σχετικά με τον τρόπο αντίληψης των εξελίξεων και του υπόβαθρου τους. Στην περίπτωση του MacVeagh αναγνωριζόταν ως καθοριστικό το υπόβαθρο της κρίσης δίνοντας έμφαση στο τραύμα της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου και τον ρόλο του Γεώργιου Β' σε αυτή, ενώ προβληματική θεωρούταν και η αδιάλλακτη στάση του⁷³⁴. Όμως, οι εν λόγω παραδοχές δεν απέτρεπαν τα αισθήματα απαξίας για την ηθική και πολιτική υπόσταση του κομμουνιστικού κινήματος και για το μέτωπο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.⁷³⁵. Η δράση του μετώπου αντίστασης στα Δεκεμβριανά χαρακτηρίζεται από τον MacVeagh με όρους όπως "ληστεία" και "αταξία", προσεγγίζοντας το ζήτημα ως πρόβλημα πειθαρχίας, ενώ δεν προσλαμβάνονταν ως οργανωμένο σχέδιο κατάληψης της εξουσίας⁷³⁶. Ανάλογα εκφράστηκε προβληματισμός για το ζήτημα των ομήρων, που συνοδεύονταν από ασάφειες σχετικά με τον αριθμό και την μεταχείριση τους⁷³⁷.

Προσεγγίζοντας τα γεγονότα, που ακολούθησαν την παραίτηση των υπουργών της αριστεράς και το αιματοκύλισμα της διαδήλωσης του Ε.Α.Μ. στο Σύνταγμα, συνοδεύονταν από την εκδήλωση πολλαπλών μικρότερων διαδηλώσεων, μεταξύ άλλων στην αμερικανική πρεσβεία με επευφημίες για τον Αμερικανό πρόεδρο και τις Η.Π.Α.⁷³⁸. Σε αυτό το πλαίσιο, αναφερόταν η δημοσίευση των δηλώσεων του Stettinius από την Ριζοσπάστη περί μη επέμβασης στα εσωτερικά των συμμαχικών χωρών σύμφωνα με την πάγια στάση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Η

⁷³⁴ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, November 17, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 145, 868.01/11-1744: Telegram.

⁷³⁵ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, November 30, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 146, 868.20/11-3044: Telegram,

⁷³⁶ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, November 30, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 146, 868.20/11-3044: Telegram.

⁷³⁷ Ibid.

⁷³⁸ Mac Veagh to State Department, 3 December 1944, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/12-3044, No 120. Όπως και The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 3, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 147, 868.00/12-344: Telegram.

σκιαγράφηση των επικρατουσών συνθηκών συμπληρωνόταν από την είσοδο βρετανικών τεθωρακισμένων και στρατιωτών στους δρόμους της Αθήνας, παράλληλα με την επικράτηση του Ε.Λ.Α.Σ. στα προάστια, ενώ προαναγγελλόταν γενική απεργία για την επόμενη μέρα. Ακόμα, σημαντική είναι η μαρτυρία του Αμερικανού πρέσβη για τις συνέπειες της διακοπής ηλεκτροδότησης, που όπως σημειωνόταν παρεμπόδιζε την λειτουργία πομπού -radio transmitter- στην αμερικανική πρεσβεία, σχεδιάζονταν την εγκατάσταση ηλεκτρικής γεννήτριας για την λειτουργία του. Ακόμα, παρατηρείται ο αποστασιοποιημένος και τυπικός τόνος του Αμερικανού πρεσβευτή στην παράθεση των γεγονότων, αποφεύγοντας περαιτέρω ανάλυση.

Την επόμενη μέρα, η γενική απεργία, η κηδεία των δολοφονημένων στην διαδήλωση του Συντάγματος και οι μάχες στους δρόμους της Αθήνας, την σχολή ναυτικών δοκίμων στον Πειραιά, η κατάληψη αστυνομικών τμημάτων συμπλήρωναν την εικόνα της εμπόλεμης πόλης⁷³⁹. Στις μάχες εμπλέκονταν προφανώς και οι βρετανικές δυνάμεις, που όμως δεν τύγχαναν πάντα επιθετικής διάθεσης από τον Ε.Λ.Α.Σ., όπως στην περίπτωση της παράδοσης μονάδας που κινούταν από την Θήβα προς την Αθήνα και αφοπλίστηκε ειρηνικά. Η στρατιωτική υπεροχή του Ε.Λ.Α.Σ. και η αποφασιστικότητα του στην μάχη για την Αθήνα, συμπληρωνόταν από την βρετανική στάση άσκησης κυριαρχίας υπό τις διαταγές του Scobie σύμφωνα με τις εντολές της βρετανικής κυβέρνησης. Άλλωστε, η υποστήριξη της αποδεκατισμένης κυβέρνησης Παπανδρέου, σύμφωνα με τον Leeper έφθινε, προτείνοντας τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης υπό τον Σοφούλη.

Την ίδια ημέρα σε τηλεγράφημα του ο Winant μετέφερε το κλίμα απογοήτευσης που επικρατούσε στο βρετανικό υπουργείο εξωτερικών, δεδομένης της διάψευσης της αναμενόμενης εκδήλωσης υπάκουης και πειθήνιας στάσης από τις ελληνικές πολιτικές ομάδες λόγω εξάντλησης και ενόψει των προσπαθειών για επίτευξη συνθηκών ομαλότητας⁷⁴⁰. Παράλληλα, εκφραζόταν αγωνία για το ενδεχόμενο κλιμάκωσης της σύγκρουσης με το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., ενώ η υπαιτιότητα της σύγκρουσης αποδιδόταν με αδιάφορο τόνο στην “νευρική” της κυβερνητικής αστυνομίας. Τέλος, η ευθύνη για την διακοπή της τροφοδοσίας στην Ελλάδα αποδιδόταν -λανθασμένα ή αναληθώς- στην γενική απεργία, που υποτίθεται ότι προκάλεσε αδυναμία εκφόρτωσης τροφίμων.

Τις επόμενες μέρες ο MacVeagh διέψευδε τις φήμες που απέδιδε στον τύπο της αριστεράς

⁷³⁹ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 4, 1944, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/12-444, No 125, 4 December 1944, Mac Veagh to State Department. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 148, 868.00/12-444: Telegram.

⁷⁴⁰ Winant to State Department, 4 December 1944, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/12-3044, No. 120.

ότι είχε διαμαρτυρηθεί για την βρετανική επέμβαση, εξουσιοδοτώντας μάλιστα όπως ο ίδιος σημείωνε το βρετανικό υπουργείο εξωτερικών να διαψεύσει. Μάλιστα, θεωρούσε ότι επρόκειτο για συντονισμένη προσπάθεια να προκληθεί δυσφορία στους Βρετανούς συμμάχους των Η.Π.Α., που ερχόταν σε συνέχεια των δημοσιευμάτων σχετικά με τις δηλώσεις του Stettinius⁷⁴¹. Ταυτόχρονα, αναγνώριζε τον ρόλο του παράγοντα διατήρησης της αμερικανικής στάσης αποχής από τις εξελίξεις και αποτροπής περαιτέρω προβλημάτων για την Βρετανία.

Εξάλλου, το θέμα των δηλώσεων του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών αποτέλεσε αντικείμενο συζητήσεων μεταξύ του Έλληνα πρέσβη και αξιωματούχων του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών, καθώς όπως ανέφερε ο Kohler, συναντήθηκε με τον Διαμαντόπουλο που επιθυμούσε να εκφράσει τις επιφυλάξεις του για τις δηλώσεις του Αμερικανού αξιωματούχου, διαχωρίζοντας παράλληλα την περίπτωση της Ελλάδας από αυτή της Ιταλίας⁷⁴². Από την πλευρά του Kohler και του Alling τονίστηκε ότι

“[...]το πραγματικό μέρος της δήλωσης του Υπουργού σχετικά με την Ιταλία σίγουρα δεν είχε σκοπό να εφαρμοστεί σε άλλες περιοχές, αλλά μόνο στο μέρος της πολιτικής. Εκτιμήθηκε πλήρως ότι η Ελλάδα δεν βρισκόταν εντός του συνδυνασμένου θεάτρου στρατιωτικών επιχειρήσεων και η ίδια η δήλωση αναγνώριζε την εγκυρότητα των στρατιωτικών εκτιμήσεων.”

Η προσεκτική διατύπωση διαφοροποίησης της ελληνικής περίπτωσης περιλάμβανε όμως και σαφείς επιφυλάξεις: *“[...] πιστεύαμε ότι όσον αφορά τις καθαρά πολιτικές πτυχές της κατάστασης στην Ελλάδα, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η δήλωση εξέθετε με σαφήνεια την αμερικανική πολιτική της μη επιθυμίας εξωτερικής παρέμβασης στις εσωτερικές πολιτικές υποθέσεις των απελευθερωμένων κρατών.”*

Παράλληλα, όψεις της βρετανικής επέμβασης στην Ελλάδα παρουσιάζονταν με ουδέτερο ύφος, σημειώνοντας τις οδηγίες του Churchill προς τον Scobie για την επιβολή της τάξης στην Αθήνα, επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα την καταστροφή ή εξουδετέρωση των αντιτιθέμενων δυνάμεων -δηλαδή των μέχρι πρότινος συμμαχικών στρατευμάτων της αντίστασης-, ενώ τον προειδοποιούσε για το ανεδαφικό ενδεχόμενο ο Ε.Λ.Α.Σ. να χρησιμοποιήσει ως ανθρώπινες ασπίδες γυναικόπαιδα, προβαίνοντας με αυτό τον τρόπο στην έμμεση συνηγορία υπέρ των

⁷⁴¹ MacVeagh to State Department, 5 December 1944, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-544, No. 129.

⁷⁴² Kohler, Division of Near Eastern Affairs, Department of State, to State Department, Memorandum of Conversation. Subject Greek Ambassador's observations on Secretary's Statement on Italy and Liberated Allied Areas, 6 December 1944, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-644, No 125.

εγκλημάτων της κυβερνητικής αστυνομίας κατά των ειρηνικών διαδηλωτών στο Σύνταγμα⁷⁴³. Πρόσθετα παρατίθετο η σύσταση του Βρετανού πρωθυπουργού για συμπλήρωση του κύρους του Scobie με την συναίνεση της κυβέρνησης Παπανδρέου. Ακολουθούσαν οι γνωστές προτροπές για μεταχείριση της Αθήνας ως κατεχόμενης χώρας, σημειώνοντας ότι ο Scobie,

“[...]δεν θα έπρεπε να διστάσει να ενεργήσει σαν να βρισκόταν σε μια κατακτημένη πόλη όπου βρισκόταν σε εξέλιξη μια τοπική εξέγερση και πρότεινε ότι με τις δυνάμεις που είχε στη διάθεσή του θα ήταν σε θέση να δώσει ένα μάθημα στις ομάδες του Ε.Λ.Α.Σ. που πλησίαζαν από έξω, καθιστώντας το απίθανο να συμπεριφερθούν κι άλλοι παρόμοια”.

Έμφαση δινόταν στην στρατιωτική συντριβή των δυνάμεων της αντίστασης, ενώ σε τόνο παροξυσμού ο Βρετανός πρωθυπουργός προέτρεπε στην καταστολή και επιβολή της τάξης κατά προτίμηση ακόμα και αν ήταν “*απαραίτητη*” η αιματοχυσία.

Η αναφορά του Αμερικανού πρέσβη την 6^η Δεκεμβρίου συνέχιζε με τις εκδηλώσεις αγανάκτησης του Churchill σε τηλεγράφημα του προς τον Leeper για την επικρατούσα κατάσταση, δηλώνοντας την ενότητα της βρετανικής κυβέρνησης και του Παπανδρέου στην εξουσιοδότηση προς τον Scobie, ενώ η μάχες κλιμακώνονταν γύρω από την πλατεία Συντάγματος, το Στάδιο και την Αγορά. Όπως ανέφερε, “*Το κάτω μέρος της πόλης καίγεται*”. Μεταφερόταν λοιπόν η εικόνα γενικευμένου κινδύνου για το προσωπικό της πρεσβείας, που προέτρεπε να μην μετακινηθεί προς την τοποθεσία της αμερικανικής πρεσβείας λόγω των γενικευμένων μαχών⁷⁴⁴.

Όμως, αποτυπώσεις των εκδηλώσεων της ελληνικής κυβέρνησης εντοπίζονται σε τηλεγράφημα της προς το βρετανικό υπουργείο εξωτερικών, που διαβιβαζόταν από την αμερικανική πρεσβεία στην Αθήνα προς το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών, δίνοντας έμφαση στην θεωρούμενη ως δικτατορική στροφή της πολιτικής της κομμουνιστικής αριστεράς και κατά συνέπεια του μετώπου αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., που χαρακτηριζόταν συνολικά, “*άκρα αριστερά*” και κατηγορούταν για “*φασισμό*”. Σχετικά επιχειρούνταν η αντιστροφή της κριτικής απέναντι στην κυβέρνηση Παπανδρέου και η δικαίωση της συνηγορώντας υπέρ των υποτιθέμενων αγαθών πολιτικών της προθέσεων στην κατεύθυνση της συνεργασίας και ανοικοδόμησης. Μάλιστα, για την πείνα κατηγορούνταν η αριστερά και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, που απεργούσαν, αποδίδοντας στην απεργία των εργατών στο λιμάνι του Πειραιά την αδυναμία

⁷⁴³ Kirk to State Department, 5 December 1944, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-544, No 1605. The United States Representative, Advisory Council for Italy (Kirk), to the Secretary of State, Caserta, December 5, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 150, 868.00/12-544: Telegram.

⁷⁴⁴ MacVeagh to State Department, 6 December 1944, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-444.

εκφόρτωσης προμηθειών, ενώ την ίδια στιγμή βολικά προσπερνιόταν η βρετανική χρήση της πείνας και της βίας ως μέσων κατατρομοκράτησης των λαϊκών γειτονιών⁷⁴⁵.

Τις επόμενες μέρες σε επιστολή του προς τον υπουργό εξωτερικών των Η.Π.Α., ο MacVeagh παρατηρούσε, ότι ελλόχευε ο κίνδυνος η απογοήτευση και η έλλειψη εμπιστοσύνης που επικρατούσε στον ελληνικό λαό, όπως και η καχυποψία μεταξύ των αντιπαρατιθέμενων πλευρών, να οδηγήσει σημαντικό τμήμα του στην θεωρούμενη ως “*άκρας αριστεράς*” υπό τον φόβο μίας πραξικοπηματικής απόπειρας επαναφοράς της μοναρχίας, με την συνεπακόλουθη δικτατορική παράδοση της. Στον αντίποδα, τοποθετούσε τον φόβο της άλλης πλευράς για την εγκαθίδρυση μιας δικτατορίας της αριστεράς. Όπως σχολίαζε “*Αυτές οι αντικρουόμενες υποψίες που εκμεταλλεύονται με κόπο οι εχθρικοί πράκτορες και η ανατρεπτική προπαγάνδα είναι μάλλον πολύ βαθιές και πολύ σταθερά σφραγισμένες από το αίμα που έχει τώρα χυθεί για να θεραπευτούν με οποιαδήποτε αμιγώς ελληνική πρωτοβουλία.*”⁷⁴⁶. Διαπιστωνόταν, λοιπόν ότι η λύση στο αντιμετωπιζόμενο αδιέξοδο εντοπιζόταν μόνο στην έξωθεν παρέμβαση και μεσολάβηση για την διευθέτηση των πολιτικών προβλημάτων ενός μάλλον ανεύθυνου λαού.

Συνολικά, ο Αμερικανός πρέσβης διαπίστωνε, ότι η κατάσταση έθετε σε κίνδυνο τα αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή, καθώς ήταν ενδεχόμενη η εξάπλωση της κρίσης γεωγραφικά στα πλαίσια μιας ανεπίλυτης εμφύλιας διένεξης. Η πρόταση του εστίαζε στην στήριξη των βρετανικών πρωτοβουλιών για την εγγύηση των διαδικασιών διεξαγωγής δημοψηφίσματος για το πολιτειακό υπό την εποπτεία των Μεγάλων Δυνάμεων. Ταυτόχρονα, θεωρούσε ότι θα αποκαθίστατο η χαμένη τιμή της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής μεταξύ των ελληνικών ακροατηρίων. Στην συνέχεια εξηγούσε, ότι συµμεριζόταν τους προβληματισμούς του Βρετανού πρέσβη στην Αθήνα και τόνιζε ότι

“[...]αισθάνομαι βέβαιος ότι η σημερινή δραστική εξωτερική υποστήριξη που παρέχεται στη μία πλευρά της τοπικής ελληνικής διαμάχης, στην οποία τόσο γνήσιο πατριωτικό πάθος και ακόμη και φανατισμός επιστρατεύεται στην άλλη, περιέχει ελάχιστες, αν όχι καθόλου, ελπίδες να παράσχει μια μόνιμη λύση, εκτός αν μπορεί να ακολουθηθεί από κάποια τέτοια σαφή απόδειξη γνήσιου αμερόληπτου ενδιαφέροντος για τον ελληνικό λαό ως σύνολο.”

⁷⁴⁵ Telegram from Athens to the Foreign Office, Unsigned, 7 December 1944, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-744, No 129.

⁷⁴⁶ Mac Veagh to State Department, 8 December 1944, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-844, No 132. The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 8, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 152, 868.00/12-844: Telegram.

Επομένως, η μεσολάβηση και η εποπτεία των Μεγάλων Συμμάχων έπρεπε να συνοδεύονται τουλάχιστον από την επίδειξη αμεροληψίας, ώστε να γίνει δεκτή από τις αντιμαχόμενες πλευρές και να αποδώσει τα επιθυμητά οφέλη. Αναγνωριζόταν λοιπόν, η ανισόμερη και μονομερής εφαρμογή της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής και διατυπωνόταν η άποψη υπέρ της εξισορρόπησης στην κατεύθυνση της εσωτερικής πολιτικής ομαλοποίησης.

Παράλληλα, Winant σε τηλεγράφημα του προς τον Stettinius, υπενθύμιζε μεταξύ άλλων την βρετανοσοβιετική συνεννόηση για την άσκηση επιρροής στην μεταπολεμική Ευρώπη, καταλήγοντας στην αναγνώριση της βρετανικής μονομερούς επιρροής στην Ελλάδα⁷⁴⁷. Ο ίδιος αποστασιοποιούταν σημειώνοντας, ότι

“Όταν η σοβιετική και βρετανική πολιτική του μπλοκ απειλεί να κυριαρχήσει στο προσκήνιο, είναι ίσως σοφότερο για μας να παραμείνουμε στη δουλειά και να εργαστούμε ενάντια στην έννοια του μπλοκ, η οποία, αν αφεθεί ανεξέλεγκτη από ισχυρές εξωτερικές επιρροές όπως η δική μας, μπορεί να διαλύσει την Ευρώπη, τόσο στις διεθνείς της σχέσεις όσο και στο εσωτερικό των επιμέρους χωρών, όπως δυστυχώς βλέπουμε να συμβαίνει στην Ελλάδα.”

Επισημαινόταν λοιπόν ο κίνδυνος της υιοθέτησης του μοντέλου άνωθεν συνεννόησης και διαμοιρασμού σφαιρών επιρροής μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, καταλήγοντας στην αποδιάρθρωση των διεθνών σχέσεων και της εσωτερικής συνοχής ευρωπαϊκών κρατών όπως στο αντιπαράδειγμα της Ελλάδας. Επιπροσθέτως, καταδεικνυόταν η συνεχιζόμενη άγνοια της αμερικανικής διπλωματίας για το περιεχόμενο της συμφωνίας των ποσοστών, αν και ανιχνευόταν το περίγραμμα της διαμορφούμενης συνεννόησης.

Την 8^η Δεκεμβρίου 1944 ο MacVeagh τηλεγραφούσε για τις εξελίξεις από το πεδίο της διένεξης με την εικόνα της πολεμικής κλιμάκωσης να κυριαρχεί⁷⁴⁸. Επισήμαινε την γενίκευση των μαχών και την εκτεταμένη δράση ελεύθερων σκοπευτών, ενώ η βρετανική πλευρά ενισχυόταν μετά την άφιξη της 5ης Ινδικής Ταξιαρχίας (ισχύος 3.000) που αφίχθηκε στον Πειραιά από το μέτωπο της Ιταλίας, δραστηριοποιώντας ολόκληρη την 4^η Ινδικής μεραρχίας στην Ελλάδα. Ακόμα, σημείωνε την μεταφορά ενός τάγματος από του σύνταγμα του Leicestershire από την Ιταλία με αμερικανικά αεροπλάνα στην Ελλάδα, ενώ το βρετανικό ναυτικό βομβάρδιζε τον Πειραιά. Αντίθετα, η εικόνα στην υπόλοιπη Ελλάδα εμφανιζόταν ομαλή, με σημαντικότερο το

⁷⁴⁷ The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State, London, December 8, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, General, Volume I*, Document 253, 740.00119 EW/12-844: Telegram.

⁷⁴⁸ MacVeagh to State Department (via Navy), 8 December 1944, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-844, No 132.

παράδειγμα της Θεσσαλονίκης, που βρισκόταν υπό τον πλήρη έλεγχο του Ε.Λ.Α.Σ. και απολάμβανε σταθερότητα και ηρεμία, με το μέτωπο αντίστασης να διοικεί την πόλη.

Αναφερόμενος στις απόψεις του Leeper, σημείωνε ότι ο ομόλογος του είχε διαπιστώσει την απροθυμία του Ε.Λ.Α.Σ. στην Πελοπόννησο να εμπλακεί στις μάχες, ενώ θεωρούταν ότι ίδια γνώμη είχε εκφράσει και ο στρατηγός Σαράφης. Αντίθετες ήταν οι μαρτυρίες Αμερικανού αξιωματούχου της U.N.R.R.A., που παρατηρούσε την μετάβαση μεγάλου αριθμού μαχητών του Ε.Λ.Α.Σ. από την Πελοπόννησο στην Αττική μέσω Κορίνθου και προέβλεπε συνέχιση των μαχών τις επόμενες δέκα ημέρες. Ταυτόχρονα, η κατάσταση του επισιτισμού και της δημόσια υγείας με το πλήθος τραυματιών και την έλλειψη ιατρικών προμηθειών δημιουργούσαν απελπιστικές συνθήκες. Καταλήγοντας, ο MacVeagh επισήμαινε τις προσπάθειες του για συντονισμό της δράσης του Ερυθρού Σταυρού σε επικοινωνία με τον στρατηγό Sadler και τον Βρετανό Leeper⁷⁴⁹.

Παράλληλα, ο Διαμαντόπουλος παρέδωσε στον διευθυντή του γραφείου θεμάτων Εγγύς Ανατολής Wallace Murray απομαγνητοφωνημένη ραδιοφωνική ομιλία του Παπανδρέου, σχετικά με τα αίτια της εξελισσόμενης κρίσης, όπου επέρριπτε την ευθύνη για την σύγκρουση στην αριστερά, σχολιάζοντας ότι *“Όλη η ευθύνη ενώπιον της ιστορίας και του έθνους βαρύνει τους ηγέτες της άκρας αριστεράς.”*⁷⁵⁰ Ο Murray υπενθύμιζε ότι η ειρηνική και άοπλη διαδήλωση που έγινε κατά παραβίαση της κυβερνητικής απαγόρευσης, δέχτηκε ένοπλη επίθεση από την κυβερνητική αστυνομία, προκαλώντας τον θάνατο διαδηλωτών, με την επακόλουθη δήλωση παραίτησης του Παπανδρέου να μην γίνεται δεκτή από την Βρετανία, οπότε και δηλωνόταν ότι *“[...]καμία αλλαγή στην κυβέρνηση δεν ήταν αποδεκτή εκείνη τη στιγμή”*. Εκδηλωνόταν λοιπόν αποστασιοποίηση της αμερικανικής διπλωματίας από τα εξελισσόμενα γεγονότα, ακόμα και στο πεδίο της εσωτερικής συζήτησης.

Παράλληλα στην Αθήνα ο MacVeagh συνόψιζε την πιο πρόσφατη συζήτηση του με τον Βρετανό πρέσβη ενώ εξελίσσονταν διαπραγματεύσεις μεταξύ των Ελλήνων πολιτικών για πολιτική επίλυση. Σχετικά ενημερώθηκε για την απόφαση της βρετανικής κυβέρνησης να παρεμβληθεί στην πολιτική διαδικασία και να συνεχίσει την ένοπλη επιβολή, απορρίπτοντας οποιαδήποτε κυβερνητική μεταβολή και τονίζοντας ότι η αποστολή του βρετανικού στρατού ήταν

⁷⁴⁹ MacVeagh to State Department (via Navy), 8 December 1944, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/12-844, No 132.

⁷⁵⁰ Murray Wallace, to Secretary of State, to Grew, to Dunn, Office Memorandum, Official views of Greek government on cabinet crisis, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/12-844, [πιθανότατα 8/12 βάσει σειράς εγγράφων και αρίθμησης],

η εκκαθάριση της Αθήνας και η αποτροπή κυβερνητικών μεταβολών, εμποδίζοντας την παραίτηση Παπανδρέου με σχηματισμό νέας κυβέρνησης, επιλύοντας την κρίση⁷⁵¹.

Η αποτύπωση των απόψεων του Leeper από τον MacVeagh διαπιστώνεται ότι έρχεται σε συνέχεια πρότερης αυστηρής οδηγίας του Churchill προς τον Leeper την 5^η Δεκεμβρίου 1944, όπου σχολιαζόταν

‘‘Δεν είναι τώρα καιρός για τσαλαβουτήματα στην ελληνική πολιτική ή για φαντασιώσεις, ότι τάχα οι Έλληνες πολιτικοί των διαφόρων αποχρώσεων μπορούν να επηρεάσουν την κατάσταση. Δεν πρέπει να ανησυχείτε για την σύνθεση της ελληνικής κυβερνήσεως. Αυτή τη στιγμή πρόκειται για ζήτημα ζωής και θανάτου.’’⁷⁵²

Συνεχίζοντας στο ίδιο, αναφερόταν μάλιστα, ότι ο Παπανδρέου έπρεπε να υποχρεωθεί *‘‘[...]να κάνει το καθήκον του και να τον διαβεβαιώσετε, ότι αν το κάνει, θα στηριχθεί με όλες τις δυνάμεις μας. Αν παραιτηθεί, φυλακίστε τον έως ότου συνέλθει, όταν πια θα έχουν τελειώσει οι μάχες.’’*

Μάλιστα, ο Scobie λάμβανε επιθετικά μέτρα για την ένταση της σύγκρουσης με συγκέντρωση βρετανικών στρατευμάτων, την χρήση της Ορεινής Ταξιαρχίας και την αποστολή του πολεμικού πλοίου *Ορίων* στον Πειραιά. Συμπερασματικά ο MacVeagh κατέληγε, ότι η σύγκρουση μετατοπιζόταν σε μία διένεξη μεταξύ του Ε.Λ.Α.Σ. και των Βρετανών. Παράλληλα, ο Leeper επέρριπτε εκ νέου την ευθύνη στον Ε.Λ.Α.Σ. και προέβαλε την υποτιθέμενη λεηλασία αποθηκών της ΜΛ στην Θεσσαλονίκη -παρά το γεγονός ότι αναγνώριζε την επικρατούσα ηρεμία στην πόλη και την άσκηση διοίκησης από τον Ε.Λ.Α.Σ.-, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι *‘‘Το πρόβλημα είναι ότι δεν έχουμε αρκετούς στρατιώτες. Πρέπει να έχουμε αρκετούς στρατιώτες αν θέλουμε να χειριστούμε σωστά αυτή τη δουλειά.’’⁷⁵³*

Συνολικά η κλιμάκωση της ένοπλης σύγκρουσης σηματοδοτούσε για τον MacVeagh την

⁷⁵¹ MacVeagh to State Department (via Navy), 9 December 1944, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/12-944, Mac Veagh to State Department [via Navy]. The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 8, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 151, 868.00/12-844: Telegram.

⁷⁵² Ανδρικόπουλος Γ., *Κρίσιμη χρονιά 1944*, (Αθήνα: Διογένης, 1974) τ. Β', σ. 258. Επίσης, σ. 257 σχετικά τις οδηγίες του Churchill προς τον Scobie να προβεί σε αδιάτακτη καταστολή, προτρέποντας *‘‘Αλλά μη διστάσετε να πυροβολήσετε κατά οποιοδήποτε ενόπλου, ο οποίος επιτίθεται κατά της βρετανικής εξουσίας ή της ελληνικής εξουσίας με την οποία συνεργαζόμαστε. [...]Μην διστάζετε πάντως, να ενεργείτε σαν να βρίσκεστε σε κατεχόμενη πόλη που έχει ξεσπάσει τοπική εξέγερση.’’* Καταλήγοντας τονίζονταν ο επιτακτικός χαρακτήρας την μάχης για την Αθήνα, σημειώνοντας ότι *‘‘Πρέπει να κρατήσουμε και να κυριαρχήσουμε στην Αθήνα. Θα ήταν σημαντικό αν αυτό το πετυχαίναμε χωρίς αιματοχυσία, αν είναι δυνατόν αλλά επίσης και με αιματοχυσία, αν είναι αναγκαίο.’’*

⁷⁵³ MacVeagh to State Department (via Navy), 9 December 1944, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/12-944. The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 8, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 151, 868.00/12-844: Telegram.

ένταση του κινδύνου για το προσωπικό της αμερικανικής πρεσβείας, που είχε συμβουλευτεί να αποφεύγει την μετακίνηση στο εμπόλεμο κέντρο της Αθήνα. Από βρετανικής πλευράς εκφραζόταν αισιοδοξία για την αποχή των δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. Πελοποννήσου από την μάχη, καθώς υποθέταν ότι επέκειτο ανταρσία στο εσωτερικό του μετώπου αντίστασης σε αντίθετη περίπτωση, αφού υπέθεταν ότι η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Λ.Α.Σ. παρουσίαζε σημαντικά ρήγματα. Άλλωστε, δεδηλωμένη προσδοκία του Leeper ήταν ο διχασμός και κατακερματισμός του Ε.Α.Μ. με τον προσεταιρισμό του Σβώλου με τον οποίο άλλωστε διατηρούσε καλές σχέσεις.

Ταυτόχρονα, ο Βρετανός πρεσβευτής εξέταζε το ενδεχόμενο απόσυρσης του Παπανδρέου και σχηματισμού κυβέρνησης υπό την πρωθυπουργία Πλαστήρα, στην οποία το Ε.Α.Μ. μέσω του Σβώλου θα συμμετείχε εξοβελίζοντας την κομμουνιστική αριστερά.⁷⁵⁴ Προσεγγίζοντας το ζήτημα των απωλειών των αντιμαχόμενων, η πλευρά των εξεγερμένων αγνοούταν εντελώς, σημειώνοντας τις ελαφρές βρετανικές απώλειες και τον κατά λάθος τραυματισμό δύο Αμερικανών. Παρατηρούσε ότι

“Η πολιτική της μη επέμβασης που ακολουθούμε φαίνεται να αναγνωρίζεται από τους αντάρτες και καμία (επαναλαμβάνω καμία) φρουρά δεν είναι απαραίτητη για τους Αμερικανούς ή την περιουσία τους, πράγμα που είναι τυχερό, καθώς οι Βρετανοί έχουν όλα όσα μπορούν να κάνουν για να προστατευτούν. Ωστόσο, οι αντάρτες είναι τόσο ανήσυχοι για την ουσιαστική βοήθειά μας και οι Βρετανοί τόσο πρόθυμοι να δώσουν την εντύπωση ότι είμαστε στο πλευρό τους, που δεν μπορούμε να πούμε για πόσο καιρό μπορεί να συνεχιστεί αυτή η ευτυχής αλλά επισφαλής κατάσταση”.

Συνεχιζόταν λοιπόν η προσπάθεια αποφυγής εμπλοκής στην εξελισσόμενη σύγκρουση, περιφρουρώντας την αμερικανική ουδετερότητα και απολαμβάνοντας τα οφέλη μιας στάσης που διατηρούσε την εκτίμηση των αντιμαχόμενων. Η υπολογισμένη απραξία των Η.Π.Α. όμως δεν μπορούσε να διαιωνίζεται και εφόσον η σύγκρουση συνεχιζόταν οι πιθανότητες διατήρησης σιωπηρής αδράνειας και αναγνωρισμένης ουδετερότητας και φιλίας από όλες τις πλευρές ήταν δυνατό να καταρρεύσει προκαλώντας μακρόχρονες περιπλοκές στην αμερικανική εξωτερική πολιτική, που συνοψιζόταν στην προτροπή για αποκλιμάκωση και εστίαση στην αρωγή.

Σε επιβεβαίωση των αμερικανικών φόβων για μια αναπόφευκτη αμερικανική εμπλοκή, ήρθε η ανακοίνωση της ελληνικής κυβέρνησης στην εφημερίδα *Ελλάς*, της οποίας αεροπορικές ρίψεις έγιναν πάνω από την Αθήνα υπό την μορφή φυλλαδίου, όπου σχολιαζόταν ότι ο Stettinius

⁷⁵⁴ Mac Veagh to State Department (via Army), 9 December 1944, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-944, No, 134.

“[...]έκανε χθες επίσημη δήλωση στην οποία η Αμερικανική Κυβέρνηση συμφωνεί απόλυτα με την πολιτική που ακολουθεί η Βρετανική Κυβέρνηση στην Ελλάδα.”⁷⁵⁵ Ο αναληθής και επικίνδυνος για την θέση των Η.Π.Α. στην Ελλάδα ισχυρισμός, διαψευδόταν από τον MacVeagh, τονίζοντας ότι ‘Δεν έχω ενημερωθεί επίσημα για καμία (επαναλαμβάνω καμία) τέτοια δήλωση του Υπουργού, η οποία ενόψει της παρούσας ενεργού βρετανικής παρέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις της ελληνικής κυβέρνησης μέχρι σήμερα και ως εκ τούτου υποθέτω ότι η αναφορά είναι ανακριβής’. Σε νέα ενημέρωση του ο MacVeagh επισήμαινε, ότι η κατάσταση παρέμενε αμετάβλητη, αλλά οξυνόταν το αντιβρετανικό αίσθημα, παράλληλα με τις απώλειες των αμάχων. Αναφερόμενος στην κριτική του Ε.Λ.Α.Σ. κατέγραφε την εναντίωση στην βρετανική παρεμβατική πολιτική και την αποσταθεροποίηση στο εσωτερικό της Βρετανίας με εντεινόμενη κριτική από πολλαπλές πλευρές.

Ο Αμερικανός πρεσβευτής διαπίστωνε, ότι δεδομένης της βρετανικής άρνησης για πολιτική επίλυση, η σύγκρουση θα ενισχυόταν και με την αποστολή στρατιωτικών ενισχύσεων, που σημείωνε τα ενδεχομένως θετικά αποτελέσματα, καθώς σύμφωνα με τον Leeper

“Μία σημαντική δύναμη των Βρετανών εδώ θα καθιστούσε λιγότερο αναγκαία τη σημερινή αντιδημοφιλή χρήση των Ελλήνων που ήταν πιστή στην κυβέρνηση και της αστυνομίας και ταυτόχρονα θα μπορούσε να πείσει τους ηγέτες του Ε.Λ.Α.Σ. ότι θα μπορούσαν να εγκαταλείψουν την αντίσταση χωρίς απώλεια προσώπου”⁷⁵⁶.

Παράλληλα, η αποστολή αεροπλάνου για την μεταφορά του Πλαστήρα, ώστε η παρουσία του στην Αθήνα να συμβάλει στις πολιτικές διαδικασίες, αντιμετωπιζόταν από τον Leeper ως αντιπερισπασμός, καθώς σχολιαζόταν ότι *“[...]θα μπορούσε να βοηθήσει να στραφούν οι τοπικές σκέψεις μακριά από την αγγλοελληνική σύγκρουση σε πολιτικά κανάλι”*. Ήταν δηλαδή μία αποικιοκρατικού τύπου διαχείριση μίας τοπικής εξέγερσης με την έμφαση στα όπλα και την πολιτική ως συμπλήρωμα. Ο MacVeagh δεν εκφραζόταν για το θέμα, αλλά μετέφερε πληροφορίες της Διοίκησης Εναέριων Μεταφορών -Air Transport Command, A.T.C.- ότι

“[...]σε αρκετές περιπτώσεις προσγείωσε Βρετανούς αξιωματικούς στο αεροδρόμιο της Ελευσίνας και τους πέρασε λαθραία μέσω της γραμμής του Ε.Λ.Α.Σ. στην Αθήνα με αμερικανικά αυτοκίνητα. Ελπίζω ότι το Υπουργείο [Εξωτερικών] θα είναι πρόθυμο να ζητήσει από το Υπουργείο Πολέμου να απαγορεύσει προς το παρόν τέτοιου είδους πράγματα καθώς και τη μεταφορά βρετανικών ενισχύσεων με αμερικανικά αεροπλάνα”.

⁷⁵⁵ Mac Veagh to State Department, 8 December 1944, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/12-844, No 133.

⁷⁵⁶ MacVeagh to State Department (via Navy), 10 December 1944, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/12-1044, no 138.

Επομένως, η αμερικανική ουδετερότητα συμπιεζόταν από την βρετανική πλευρά, παρά τον επίσημο σχεδιασμό και τις διπλωματικές διακηρύξεις, ενώ κρίσιμη ήταν και η χρήση των αμερικανικών μεταγωγικών σκαφών LST⁷⁵⁷.

Συνολικά αναλύοντας την προσέγγιση του MacVeagh τις ημέρες της σύγκρουσης διαπιστώνεται η στάση απάθειας και ουσιαστικής αποστασιοποίησης, που εκτεινόταν πέραν της διπλωματικής αποστασιοποίησης. Η ευρείας κλίμακας σύγκρουση μεταξύ του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. με τα βρετανικά -συμμαχικά στρατεύματα και τους ποικίλους στρατιωτικούς σχηματισμούς που πολέμησαν με την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης, μετέτρεψε την Αττική σε πεδίο μάχης και περιέλαβε την πλήρη χρήση πυροβολικού, τεθωρακισμένων, αεροπορίας και ναυτικού κατά στόχων των δυνάμεων της αντίστασης δεν μεταφέρεται στις περιγραφές του MacVeagh που εξετάζονται στις διαθέσιμες πηγές, με χαρακτηριστικά κενά και περιορισμένες παρατηρήσεις και παρά το γεγονός της εγγύτητας της κατοικίας του Αμερικανού πρέσβη και της αμερικανικής πρεσβείας με τα προάστια που διαδραματίζονταν κάποιες από τις σκληρότερες μάχες.

Η κλιμάκωση της σύγκρουσης διαπιστωνόταν και από Αμερικανούς στρατιωτικούς, καθώς όπως σημειωνόταν στην συζήτηση για την σύγκρουση στην Ελλάδα με τους Murray, Alling, Cannon, Kohler, Baxter, ο ναύαρχος Davidson ανέφερε την πληροφόρηση του μέσω του ναυτικού ακολούθου στην Αθήνα και την αυτοψία του στρατηγού Sandler στον Πειραιά, διαπιστώνοντας την γενική επιδείνωση των συνθηκών με την ένταση των μαχών και την αποδυνάμωση των βρετανικών θέσεων, που όπως σημειωνόταν “*[...]έκαναν κάτι περισσότερο από το να κρατηθούν στην Αθήνα.*” Πρόσθετα παρατηρούταν ο σεβασμός για την θέση των Η.Π.Α. και της αμερικανικής σημαίας ως συμβόλου της αμερικανικής παρουσίας από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές. Η αναφορά στον τραυματισμό δύο μελών της Διοίκησης Εναέριων Μεταφορών -Α.Τ.Σ.- θεωρούταν ατυχής συγκυρία και σε καμία περίπτωση σκόπιμη ενέργεια. Άλλωστε, η ενεργή δράση των Αμερικανών στρατιωτικών εστίαζε στην αρωγή, με την διοργάνωση συσσιτίων σε συνεργασία με τον Ελβετο-σουηδικό Ερυθρό Σταυρό, παρατηρώντας όμως ότι “*Προσπαθούσαν να ανοίξουν συσσίτια και στις δύο πλευρές για τον πληθυσμό, αλλά οι βρετανικές στρατιωτικές αρχές αρνούνταν να εγγυηθούν την ασφάλεια των ομάδων ανθρώπων που θα συγκεντρώνονταν στα συσσίτια.*” Στον αντίποδα τοποθετούταν η κατάσταση την Θεσσαλονίκη. Συνολικά, ο Sandler κατέληγε ότι

⁷⁵⁷ Μαργαρίτης Γ., Η μάχη της Αθήνας - Το στρατιωτικό προοίμιο. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία), 2016, σ. 569. Wittner S. L., *American Intervention in Greece 1943-1949*, (New York: Columbia University Press, 1982), σ. 25.

δεδομένων των περιπλοκών ‘[...]οι Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει σε κάθε περίπτωση να μείνουν έξω.’, περιορίζοντας τον αμερικανικό ρόλο στην θέση του παρατηρητή.

Επανερχόμενος ο MacVeagh στα μοτίβα της σύγκρουσης με την ένταση των μαχών σε σημεία όπως οι οδοί Σταδίου και Πατησίων και την χρήση από τον βρετανικό πυροβολικού, αεροπορίας και ναυτικού για τον βομβαρδισμό της ανοχύρωτης πόλης. Ακόμα, παρατηρούνταν τα σχόλια από τον τύπο του E.A.M. για την τακτική των Βρετανών να περιλάβουν στις μάχιμες δυνάμεις καταστολής της εξέγερσης ‘*μαύρους στρατιώτες*’, χωρίς πρόσθετα σχόλια ή κρίσεις για την σημειούμενη φυλετική διάκριση.

Η δεινή θέση στρατιωτική θέση των Βρετανών στην Ελλάδα λόγω των περιορισμένων στρατιωτικών τους δυνάμεων επισημαινόταν σε σημείωμα του Baxter, καθώς όπως αναφερόταν ο σχεδιασμός είχε γίνει υποθέτοντας ότι θα είχε διεκπεραιωθεί η γερμανική αποχώρηση, άρα θα επιβαλλόταν ο βρετανικός στρατιωτικός έλεγχος της Αττικής και εν συνεχεία των υπόλοιπων αστικών κέντρων με δεδηλωμένο στόχο την εξασφάλιση των γραμμών τροφοδοσίας και ανεφοδιασμού για την αρωγή⁷⁵⁸. Όπως σημειωνόταν ‘*Η πίεση των ανταρτών στις επαρχίες αναμενόταν να χαλαρώσει καθώς το κύρος της κυβέρνησης αυξανόταν στην πρωτεύουσα. Δυστυχώς, οι υπουργοί του E.A.M., υποστηριζόμενοι από την εκπληκτική δύναμη του E.A.M.-E.A.A.S., αποδείχθηκαν πιο αδιάλλακτοι απ’ ό,τι αναμενόταν*’. Η κρίση αποστράτευσης των δυνάμεων της αντίστασης και οι απαιτήσεις του μετώπου E.A.M.-E.A.A.S., όπως εξηγούνταν, είχαν τις ρίζες τους στην κρίση του ΒΕΣΜΑ και την εκκαθάριση του στρατεύματος από την επιρροή των δυνάμεων της αντίστασης, έχοντας ως συνέπεια την διαιώνιση της διχαστικής πολιτικής ταυτότητας των κυβερνητικών στρατιωτικών δυνάμεων, δηλαδή της Ορεινής Ταξιαρχίας και του Ιερού λόχου.

Στην συνέχεια επιχειρούταν η συνοπτική παρουσίαση της δύναμης των αντιμαχόμενων πλευρών με την διατύπωση της εκτίμησης για την ισχύ του E.A.A.S. σε 50.000, του ΕΔΕΣ σε 10.000, τις βρετανικές δυνάμεις σε 13.000, τον Ιερό Λόχο σε 500 και την Ορεινή Ταξιαρχία σε 4.000, συνυπολογίζοντας άγνωστη δύναμη χωροφυλακής, ενώ διαθέταν καλύτερο εξοπλισμό. Η συγκέντρωση των βρετανικών δυνάμεων εντοπιζόταν κυριότερα στα αστικά κέντρα της Αθήνα, του Πειραιά, της Θεσσαλονίκης και της Πάτρας, ενώ συνδεόταν με τον έλεγχο της τροφοδοσίας και των λιμανιών. Καταλήγοντας παρατηρούσε την κλιμάκωση

⁷⁵⁸ Wallace Murray, Department of State, Office of Near Eastern and African Affairs, to Director of Office of European Affairs, Dunn, to the Secretary of State Department of State, 14 December 1944, Κοινοποίηση Baxter, Department of State, Division of Near Eastern Affairs, Report, 9 December 1944, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/12-944.

“[...]από τη χαρούμενη και ξέφρενη απελευθέρωση σε μια κατάσταση που σταμάτησε την παροχή βοήθειας στους πολίτες, βύθισε τη χώρα σε πικρή εμφύλια διαμάχη και έφερε τις βρετανικές στρατιωτικές αρχές στην ανώμαλη θέση να χρησιμοποιούν ένοπλη βία εναντίον ενός από τους πιο πιστούς συμμάχους μας.”

Η καταγραφή της ένοπλης σύγκρουσης συνεχιζόταν από τον MacVeagh, που σημείωνε ότι οι παρούσες βρετανικές δυνάμεις δεν ήταν σε θέση να καταστείλουν τις δυνάμεις των εξεγερμένων σε όλα τα μέτωπα της Αττικής, ενώ εκτιμούσε ότι οι συνολικές δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. ανέρχονταν σε 25.000 με πρόσθετη ενίσχυση από περίπου 10.000 εφεδρικά μέλη -αναφέρονται ως “πολιτικές εφεδρείες”-, και σημείωνε τον ιδιαίτερα σκληρό χαρακτήρα των εξελισσόμενων μαχών – “άγριες μάχες”⁷⁵⁹. Σχετικά, με την σημαντική διαφορά στις εκτιμώμενες δυνάμεις των αντιμαχόμενων, προκύπτει ότι τα διαθέσιμα στην αμερικανική πλευρά ήταν ανακριβή ή ελλιπή, αποτρέποντας την εύστοχη εκτίμηση της κατάστασης.

Όμως, το γεγονός, ότι ο Ε.Λ.Α.Σ. ήταν σε θέση να κινητοποιήσει μαζικά τέτοιο όγκο δυνάμεων μεταξύ ενόπλων συγκροτημένων σχηματισμών, αλλά και πολιτών δεν σχολιαζόταν ως ενδεικτικό της συνεχιζόμενης επιρροής του, αλλά σημειωνόταν ατεκμηρίωτα ότι “είναι ευρέως γνωστό, αν και αυτό δεν έχει ακόμη επιβεβαιωθεί επίσημα, ότι τη διοίκησή της έχει αναλάβει ο Άρης, ο οποίος θεωρείται ο πιο αδίστακτος και σαδιστής από τους αρχηγούς των ανταρτών.” Την ίδια ημέρα, η εικόνα το αδιεξόδου και η αγωνιώδης αναζήτηση λύσης από την βρετανική κυβέρνηση, μεταφερόταν σε τηλεγράφημα του Kirk από την Καζέρτα που αναφερόταν στην αναχώρηση των Macmillan και του στρατάρχη Alexander για την Αθήνα, με σκοπό “να προσπαθήσει να θέσει τέρμα στις συγκρούσεις με κάποιου είδους συμβιβασμό”⁷⁶⁰. Μάλιστα, διευκρινιζόταν, ότι εξεταζόταν η απόσυρση του Παπανδρέου – “[...]ήταν απολύτως σαφές ότι ο Παπανδρέου θα έπρεπε πιθανότατα να θυσιαστεί [...]”, αντιμετωπίζονταν με αποικιακούς όρους την δυνατότητα τερματισμού της σύγκρουσης με πολιτικά μέσα. Ο περιορισμένος ορίζοντας της επίσκεψης γινόταν σαφής με την διευκρίνηση ότι και οι δύο θα επέστρεφαν στην Καζέρτα το αργότερο την 13η Δεκεμβρίου για την ανάληψη των καθηκόντων της διοίκησης του Στρατηγείου των Συμμαχικών Δυνάμεων -Allied Forces Headquarters- από τον Alexander.

⁷⁵⁹ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 11, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 153, 868.00/12–1144: Telegram, 1944.

⁷⁶⁰ The Appointed Ambassador to Italy (Kirk) to the Secretary of State, Caserta, December 11, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 154, 868.00/12–1144: Telegram.

Την επόμενη μέρα, εκτιμώντας την κατάσταση, ο MacVeagh εκτιμούσε ότι η επίσκεψη του Macmillan και του Alexander ήταν πιθανό να καταλήξουν στην ενίσχυση των σχεδιασμών του Leeper για αναζήτηση πολιτικού συμβιβασμού, εισάγοντας τον ενδεχόμενο ανάληψης της αντιβασιλείας από τον Δαμασκηνό⁷⁶¹. Σταθερά, η πολιτική διαπραγμάτευση αντιμετωπίστηκε ως τέχνασμα για να κερδηθεί χρόνος για την ενίσχυση των βρετανικών δυνάμεων με την προγραμματισμένη άφιξη δύο μεραρχιών του βρετανικού στρατού. Παράλληλα, σημειωνόταν σχεδόν με έκπληξη η χρήση ελαφρού πυροβολικού και όλμων από τον Ε.Λ.Α.Σ., ενώ οι βρετανικές δυνάμεις βομβάρδιζαν την Αττική με αεροπορία, τεθωρακισμένα, πλοία και πυροβολικό. Πρόσθετα, διαπιστωνόταν η επιδείνωση της επισιτιστικής κατάστασης, αναφέροντας την σύναψη συμφωνίας του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού με τον Ε.Λ.Α.Σ. για τον σεβασμό των οχημάτων του, ενώ οι οργανισμοί ML και U.N.R.R.A. στέλναν προσωπικό τους στο Κάιρο για λόγους ασφαλείας.

Ενδεικτική της πολιτικής οριοθέτησης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στην εξελισσόμενη σύγκρουσης, ήταν οι αναμεταδιδόμενες από τον σταθμό *Φωνή της Αμερικής -Voice of America-* δηλώσεων του Stettinius, που είχαν αναδημοσιευτεί σε μετάφραση και από τον Ριζοσπάστη όπου σημειωνόταν ότι:

‘‘Η Φωνή της Αμερικής έχει την εξουσιοδότηση να επισημάνει για άλλη μια φορά ότι η πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν πάντα να απέχουν από οποιαδήποτε ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις άλλων εθνών. Σύμφωνα με αυτή την πολιτική, οι Ηνωμένες Πολιτείες απέφυγαν επιμελώς να αναμειχθούν στις υποθέσεις άλλων χωρών που απελευθερώθηκαν από τους Γερμανούς. Η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών θα συνεχίσει να απέχει από την ανάμειξη στις υποθέσεις άλλων χωρών. Εκτός εάν διακυβεύεται η στρατιωτική ασφάλεια των συμμαχικών στρατών, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν θα επιχειρήσουν να επηρεάσουν τη σύνθεση οποιασδήποτε κυβέρνησης σε οποιαδήποτε φιλική χώρα. Ο αμερικανικός λαός έχει φυσικά δει με συμπάθεια τις προσδοκίες των αντιστασιακών κινημάτων και των αντιφασιστικών στοιχείων στις απελευθερωμένες χώρες. Ο αμερικανικός λαός γνωρίζει ότι αυτές οι ομάδες που πολέμησαν τόσο θαρραλέα εναντίον των Γερμανών δεν έχουν καμία πρόθεση να παρεμποδίσουν τις παρούσες πολύ σημαντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον της Γερμανίας.’’⁷⁶².

Την επόμενη μέρα ο Stettinius σε υπόμνημα του προς τον Roosevelt συνόψιζε την

⁷⁶¹ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 12, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 155, 868.00/12–1244: Telegram.

⁷⁶² The Secretary of State to the Ambassador in Greece (MacVeagh), Washington, December 12, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 156, 868.00/12–1244: Telegram, 1944.

κατάσταση και προχωρούσε σε μία σύνοψη των εξελίξεων, που θεωρούσε ότι ήταν η *“[...]δυσπιστία του E.A.M. απέναντι στις προθέσεις της υποστηριζόμενης από τη Βρετανία κυβέρνησης, όσον αφορά, πρώτον, τη διεξαγωγή δίκαιων εκλογών και δημοψηφίσματος για το ζήτημα του βασιλιά και, δεύτερον, την επιθυμία του E.A.M. να ασκήσει το μερίδιο εξουσίας που του αναλογεί”*⁷⁶³. Η κρίση αποστράτευσης, οι ρίζες της οποίας αναγνωρίζονταν στις ρήξεις του κινήματος του ΒΕΣΜΑ, αντιμετωπιζόταν ως βασικό στοιχείο που οδήγησε στην κυβερνητική αποσταθεροποίηση με την παραίτηση των υπουργών της αριστεράς και την απαγορευμένη από την κυβέρνηση διαδήλωση που δέχτηκε την απρόκλητη επίθεση των κυβερνητικών δυνάμεων ασφαλείας. Η αναγνώριση του κινήματος του ελληνικού στρατού στην Μέση Ανατολή ως κομβικό παράγοντα για την σύγκρουση των Δεκεμβριανών, μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι οι αντιθέσεις που χαρακτήρισαν το κίνημα του ΒΕΣΜΑ ήταν εστιασμένες στην αντίθεση του πολιτειακού και τον ρόλο της αντίστασης. Από αυτή την σύγκρουση εκκαθαρίστηκε το ελληνικό στράτευμα στην εξορία από τα στοιχεία που στηρίζαν το E.A.M.-E.Λ.Α.Σ. και την δημοκρατική προοπτική στο πολιτειακό, διαμορφώνοντας ένα συμπαγές μέτωπο φιλομοναρχικών δυνάμεων, αντιπαραθετικών προς το E.A.M.-E.Λ.Α.Σ. Άρα, η ίδια η υπόσταση της Ορεινής Ταξιαρχίας και του Ιερού Λόχου, ήταν στοιχεία της κρίσης αποστράτευσης.

Επιπροσθέτως, η παραδοχή του γεγονότος της επίθεσης κατά της ειρηνικής διαδήλωσης γινόταν χωρίς μομφές για τον ρόλο της κυβέρνησης Παπανδρέου ή για τον ρόλο του E.A.M.-E.Λ.Α.Σ. ή των βρετανικών δυνάμεων. Όμοια, δεν αναλυόταν περαιτέρω το γεγονός του ξεσπάσματος της εξέγερσης και των μαχών με τις βρετανικές δυνάμεις, ως γνωστό και δεδομένο στοιχείο. Αντίθετα, δινόταν έμφαση στην πολιτική διαδικασία με την υποβολή της παραίτησης Παπανδρέου -όπως αναφέρεται με προτροπή του Leeper-, ώστε να ανοίξει ο δρόμος για σχηματισμό κυβέρνησης από τον Σοφούλη. Όμως, παρατηρούταν ότι

“Το αδιέξοδο ήρθε την Τρίτη, όταν ο κ. Τσώρτσιλ τηλεγράφησε στον Leeper, θέτοντας βέτο σε οποιαδήποτε κυβερνητική αλλαγή και διατάσσοντας τον Βρετανό διοικητή να εκκαθαρίσει την Αθήνα από όλες τις δυνάμεις του E.Λ.Α.Σ.. Οι σκληρές μάχες συνεχίστηκαν έκτοτε, χωρίς καθοριστικά αποτελέσματα. Το περισσότερο που μπορούν να ελπίζουν οι Βρετανοί να κερδίσουν, χωρίς ενισχύσεις μεγάλης κλίμακας, είναι ο έλεγχος της περιοχής της Αθήνας, με το E.A.M.-E.Λ.Α.Σ. να παραμένει στην εξουσία σε άλλες περιοχές της χώρας”.

⁷⁶³ Memorandum by the Secretary of State to President Roosevelt, [Washington,] December 13, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East*, Volume V, Document 157, 768.00/12-1344.

Τονιζόταν λοιπόν η βρετανική προσήλωση στην στρατιωτική επικράτηση σε βάρος της αντίστασης αποκλείοντας μάλιστα οποιαδήποτε εμπλοκή στην ελληνική πολιτική, όπως άλλωστε είχε ανοιχτά αποτρέψει ο Churchill τον Leeper προηγουμένως αναφερόμενος σε *“τσαλαβουτήματα στην ελληνική πολιτική ή για φαντασιώσεις”*⁷⁶⁴. Ταυτόχρονα με την προσήλωση της βρετανικής πλευράς στην στρατιωτική λύση, ήταν αντιληπτή και η αδυναμία επίτευξης ενός ευρύτερου αντικειμενικού σκοπού πλήρους επικράτησης σε βάρος της αντίστασης, με περιορισμένο στόχο την διατήρηση του ελέγχου στην πρωτεύουσα.

Η πολυεπίπεδη βρετανική επέμβαση στρατιωτικά και πολιτικά, ήταν σαφές ότι σύμφωνα με την άποψη του Stettinius παράτεινε το αδιέξοδο, σημειώνοντας ότι *“Φαίνεται σαφές ότι η σοβαρή τροπή των πραγμάτων προέκυψε από το αυθαίρετο βέτο του Τσόρτσιλ στην παραίτηση του Παπανδρέου, το οποίο κατέστησε αδύνατη την περαιτέρω πολιτική διαπραγμάτευση.”* Εξάλλου, η αναφερόμενη βρετανική άρνηση στο ενδεχόμενο παραίτησης του Παπανδρέου από την πρωθυπουργία δεν απέδιδε την πλήρη εικόνα της έκτασης του ασκούμενου βρετανικού ελέγχου στην Ελλάδα την παρούσα περίοδο, καθώς, όπως σημειώνει ο Παπαστράτης

*‘Η επέμβαση του Τσόρτσιλ είναι καταλυτική. Ο Λήπερ παίρνει εντολή να αναγκάσει τον Παπανδρέου να κάνει το καθήκον του και να τον βεβαιώσει ότι η Βρετανία θα τον υποστηρίξει σ’ αυτό με όλες τις δυνάμεις της. Αν όμως παραιτηθεί, θα πρέπει να τεθεί σε κατ’ οίκον περιορισμό μέχρι να συνέλθει, ενώ καλό είναι να ανακοινωθεί ότι είναι κλινικής και δεν δέχεται επισκέψεις.”*⁷⁶⁵

Στον αντίποδα τοποθετούταν η επίσημη αμερικανική θέση εκφραζόμενη από το υπουργείο εξωτερικών *“ευνοώντας μια ελεύθερη ελληνική επιλογή της μελλοντικής κυβέρνησης και επιχειρώντας να μας αποσυνδέσει από τη βρετανική πολιτική[...].”* Εξάλλου, τασσόταν υπέρ της λύσης της συγκρότησης αντιβασιλείας και της δημόσιας δέσμευσης του Γεώργιου Β' για την επιστροφή του στην Ελλάδα μόνο μετά από θετική κρίση ενός δημοψηφίσματος. Ταυτόχρονα, επισημαινόταν οι συνέπειες για την εσωτερική πολιτική συνοχή της Μ. Βρετανίας, ενώ η αμερικανική άποψη κέρδιζε έδαφος.

Την ίδια μέρα ο Αμερικανός υπουργός εξωτερικών επανερχόταν στην πρόσφατη πρόταση του MacVeagh για σχηματισμό τριμερούς διεθνούς επιτροπής με την συμμετοχή των Μεγάλων Συμμάχων για την επίβλεψη ενός δημοψηφίσματος για το πολιτειακό και της συνολικής επίλυσης

⁷⁶⁴ Ανδρικόπουλος Γ., *Κρίσιμη χρονιά 1944*, (Αθήνα: Διογένης, 1974) τ. Β', σ. 258.

⁷⁶⁵ Παπαστράτης Πρ., *Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο*. Στο Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ. (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ., Γ'1, (Αθήνα, 2007: Βιβλιόραμα), σ. 257.

της κρίσης⁷⁶⁶. Σχετικά, προέβλεπε τις αντιδράσεις του Churchill που διακατεχόταν από τον φόβο της σοβιετικής διείσδυσης στην Ελλάδα και θεωρούσε ότι θα αντιπρότεινε μια διμερή αμερικανοβρετανική προσπάθεια. Μια απαράδεκτη πρόταση κατά τον Stettinius, ενώ διευκρίνιζε ότι συμμετοχή σε τέτοιου είδους σχηματισμούς θα συνεπαγόταν αμερικανική παρουσία στο ελληνικό έδαφος για την πραγματική διαπίστωση των επικρατουσών συνθηκών.

Παράλληλα, ο MacVeagh μετέφερε την εικόνα πολιορκίας και περικύκλωσης των βρετανικών δυνάμεων από τον Ε.Λ.Α.Σ. στο κέντρο της Αθήνας, καθώς όπως σημείωνε, *“Οι αντάρτες έχουν πλέον κλείσει ουσιαστικά έναν δακτύλιο γύρω από τους Βρετανούς στο κέντρο της Αθήνας, αποκόπτοντας ουσιαστικά κάθε κυκλοφορία με τον Πειραιά καθώς και με το αεροδρόμιο Καλαμάκι, εκτός από τα τεθωρακισμένα οχήματα.”*⁷⁶⁷. Ακόμα, αναφερόταν σε *“ανεπίσημες”* επαφές μεταξύ της ηγεσίας του πρώην υπουργού εργασίας της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας Μ. Πορφυρογένη από την πλευρά του Ε.Α.Μ. και του R. Scobie που παραμέναν άκαρπες, αν και μπορούν να θεωρηθούν επίσημες επαφές δεδομένου του ρόλου των συνομιλητών.

Σημαντικότερα, το ζήτημα της υποτιθέμενης στόχευσης του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. για κατάληψη της εξουσίας, απόπειρα πραξικοπήματος και αναφορές ιστοριογραφικά σε ένα *“δεύτερο γύρο”*⁷⁶⁸ ανατρέπονται από τα τεκμήρια, καθώς αποδεικνύεται η πρόθεση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. να διαπραγματευτεί και να συμβιβαστεί με την βρετανική πλευρά την στιγμή μάλιστα που βρισκόταν στο αποκορύφωμα της ισχύος του με σημαντική προβολή στρατιωτικής ισχύος και σημαντικές αμφιβολίες στην βρετανική πλευρά για την περαιτέρω πορεία στην διαχείριση της σύγκρουσης. Η πρωτοβουλία για διαπραγμάτευση της ηγεσίας του Ε.Α.Μ. με την βρετανική στρατιωτική ηγεσία, ήταν απόδειξη λοιπόν των στοχεύσεων του κινήματος αντίστασης για την επίλυση της κρίσης με πολιτικά μέσα, διαπραγμάτευση και συμβιβασμό με την συμμαχική βρετανική πλευρά και την ελληνική κυβέρνηση σε θεσμικό επίπεδο.

Η αναχώρηση του Alexander μετά την επιθεώρηση της στρατιωτικής κατάστασης

⁷⁶⁶ Memorandum by the Secretary of State to President Roosevelt, [Washington,] December 13, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 158, 868.00/12–1344.

⁷⁶⁷ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 13, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 160, 868.00/12–1344: Telegram.

⁷⁶⁸ Ενδεικτικό πόνημα όπου αναδεικνύεται και ο ανυπόστατος ισχυρισμός στα πλαίσια μιας ευρύτερης αντικομμονιστικής ιστοριογραφικής προσέγγισης και ανακριβούς τεκμηρίωσης, Κούσουλας Δ., *Επιβουλή και Αποτυχία, η ιστορία του Κ.Κ.Ε. 1918-1949*, (Αθήνα: Καμπάνας, 1973). Σχετικά με το απατηλό αφήγημα του *“Δεύτερου γύρου”* βλέπε και Χατζιωσήφ Χρ., Δεκέμβρης 1944, Τέλος και αρχή. Στο Χατζιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ. (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Γ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα 2007), σ. 389.

συνοδεύτηκε με την άφιξη μιας βρετανικής μεραρχίας, που ξεκίνησε επιχειρήσεις με στόχο τον έλεγχο του Πειραιά και την αποκατάσταση της επικοινωνίας με την Αθήνα. Η παραμονή του Macmillan για συνέχιση των διαπραγματεύσεων, όπως και η εκτίμηση του Leeper ότι το ξέσπασμα επιδημιών χολέρας, τύφου και τυφοειδούς πυρετού ήταν προ των πυλών, καθιστούσαν εμφανές το πρόταγμα για άμεση πολιτική επίλυση της κρίσης. Σχετικά εκκρεμούσε η απάντηση στην πρόταση του Leeper για την συγκρότηση αντιβασιλείας υπό τον Δαμασκηνό, που στήριζε και ο Macmillan. Όμως, η βρετανική κυβέρνηση εν αναμονή των στρατιωτικών ενισχύσεων, έθετε εμπόδια σύμφωνα με την προβαλλόμενη εικόνα. Από την πλευρά του Kirk αναφερόταν το τηλεγράφημα του Churchill σύμφωνα με το οποίο προωθούσε την λύση του διορισμού του Δαμασκηνού ταυτόχρονα με διαβουλεύσεις με τον διαφωνούντα Γεώργιο Β'⁷⁶⁹. Όμως την ίδια περίοδο ο Churchill δεν είχε στην πραγματικότητα στραφεί ακόμα στην λύση του Δαμασκηνού, αλλά αντίθετα συνέχιζε να τρέφει υποψίες για τον συνολικό του ρόλο⁷⁷⁰.

Παρατηρείται λοιπόν, ότι από αμερικανικής πλευράς εστίαζαν στα ανθρωπιστικά ζητήματα, ενώ δεν περιλαμβανόταν στην συνολική συζήτηση από πλευράς τους η κατανόηση ότι οι βρετανικές δυνάμεις μάχονταν με τον κίνδυνο στρατιωτικής ήττας σε συνθήκες αμφίρροπες. Επομένως, από αμερικανική πλευράς η παράβλεψη ή αποσιώπηση αυτής της διάστασης όπως αποτυπώνεται στα αμερικανικά αρχεία, υπογράμμιζε την αποστασιοποίηση από τις εξελίξεις και την παράβλεψη του πολιτικού μεγέθους της κρίσης. Αντίθετα, ο αμερικανικός Τύπος, που εξετάζεται στην συνέχεια διαφοροποιούταν με ουσιαστική προσέγγιση των εξελίξεων.

Σύμφωνα με τον Kirk από την Καζέρτα, αναφερόταν ότι από την πλευρά του Alexander προωθούταν η πρόταση για πλήρη αφοπλισμό όλων των ενόπλων ομάδων *“δεξιών και αριστερών”*, και την άμεση διενέργεια εκλογών με αμερικανοβρετανική αποστολή παρατηρητών, ώστε *“να κρατηθούν τα προσχήματα”*, ενώ σημειωνόταν ότι θα διασφαλιζόνταν το αίσθημα δικαιοσύνης προς όλες τις πλευρές. Σημαντικότερα, τονιζόταν ότι προτεινόταν από συμβούλους του Alexander να παρουσιάσει την πρωτοβουλία του στον Βρετανό πρωθυπουργό, ώστε στην συνέχεια να ζητηθεί η αμερικανική συνδρομή, προφανώς στα πλαίσια της αποστολής παρατηρητών⁷⁷¹. Ήταν η πρώτη φορά που μια τέτοια πρόταση διαμορφωνόταν και στρεφόταν

⁷⁶⁹ The Ambassador in Italy (Kirk) to the Secretary of State, Caserta, December 14, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 162, 868.00/12-1444: Telegram.

⁷⁷⁰ Prime Minister to Field Marshal Alexander, 19 December 1944, F.O. 371/43699, R21287

⁷⁷¹ The Ambassador in Italy (Kirk) to the Secretary of State, Caserta, December 13, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 161, 868.00/12-1344:

στην κατεύθυνση της πολιτικής επίλυσης, ως σημείο εσωτερικού διαλόγου στην βρετανική πλευρά πολύ πριν την επίσημη διατύπωση αντίστοιχων προτάσεων στο E.A.M.. Επιπροσθέτως, τονιζόταν ότι σύμφωνα με πληροφορίες του Philip Broad, Βρετανού επιτετραμμένου και αντικαταστάτη του Macmillan στο Συμμαχικό Στρατηγείο κατά την διάρκεια της απουσίας του, ο Macmillan είχε λάβει οδηγίες να μείνει στην Αθήνα και να συμβάλει στην επίλυση του ελληνικού προβλήματος, ενώ επισήμαινε ότι *“[...] Ο Παπανδρέου είχε τελειώσει και ο Τσόρτσιλ επιθυμούσε τώρα ο Μακμίλαν να αφιερώσει τις προσπάθειές του στο να κάνει πρωθυπουργό τον Δαμασκηνό, Αρχιεπίσκοπο Αθηνών.”* Βέβαια, η πληροφορία που παρείχε ο Broad στον Kirk, αποτελούσε ανακρίβεια, αναδεικνύοντας τους περιορισμούς της αμερικανικής πληροφόρησης στην ελληνική κρίση. Τις ίδιες μέρες, ο Churchill εξέφραζε αμφιβολίες σε τηλεγράφημα του προς τον Alexander για τον ενδεχόμενο ρόλο του Αρχιεπίσκοπου Δαμασκηνού ως αντιβασιλέα, που θεωρούσε πιθανό να εκτραπεί σε δικτάτορα με συμπάθειες προς την Αριστερά, προκρίνοντας την διατήρηση του *“συνταγματικού βασιλιά”*⁷⁷², ενώ ίσχυαν οι άγνωστες προς την αμερικανική πλευρά προτροπές του Churchill προς τον Leeper να αποφύγει τα *“τσαλαβουτήματα”* στην ελληνική πολιτική.

Σε επόμενη αναφορά του για τις εξελίξεις στην Ελλάδα ο Kirk παρέθετε τις παρατηρήσεις του Leeper προς το Συμμαχικό στρατηγείο -AFHQ- για την κατάσταση μέχρι την 9^η Δεκεμβρίου οπότε ήταν και ενδεχόμενη μια βρετανική στρατιωτική ήττα. Μία ισορροπία δυνάμεων που άρχισε να ανατρέπεται με την άφιξη στον Πειραιά της 5^{ης} Ινδικής Ταξιαρχίας (μέρος της 4^{ης} Ινδικής Μεραρχίας). Σχετικά αναφερόταν η αποτροπή του E.A.M.-Ε.Λ.Α.Σ. από την επίτευξη του αντικειμενικού του σκοπού, δηλαδή την κατάληψη του θύλακα ελέγχου της ελληνικής κυβέρνησης και των βρετανικών δυνάμεων περίξ του Συντάγματος, ενώ ξεκινούσε η βρετανική επιχείρηση ανακατάληψης της Αθήνας⁷⁷³. Σχετικά με τις βρετανικές δυσχέρειες ο Leeper παρατηρούσε την επικράτηση συνθηκών ανταρτοπολέμου, διαπιστώνοντας ομοιότητες στις δυσκολίες των βρετανικών δυνάμεων στην Αθήνα με αυτές των γερμανικών δυνάμεων κατοχής, σχολιάζοντας ότι

“Οι Γερμανοί που αντιμετώπισαν ένα παρόμοιο πρόβλημα το αντιμετώπισαν πυροβολώντας μεγάλο αριθμό ομήρων. Αν δεν χρησιμοποιηθούν τέτοιες τρομοκρατικές τακτικές ή αν δεν καταστραφεί

Telegram.

⁷⁷² Prime Minister to Field Marshal Alexander, 19 December 1944, F.O. 371/43699, R21287. The British Prime Minister (Churchill) to President Roosevelt, London, December 17, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 169, 868.00/12–1744. Ανδρικόπουλος Γ., *Κρίσιμη χρονιά 1944*, τ. Β', (Αθήνα: Διογένης, 1974) σ. 258.

⁷⁷³ The Ambassador in Italy (Kirk) to the Secretary of State, Caserta, December 14, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 163, 868.01/12–1444: Telegram.

μεγάλος αριθμός κτιρίων στην πόλη, απαιτείται συγκριτικά μεγάλος αριθμός στρατευμάτων για να κρατηθούν και να αστυνομευθούν όλες οι εκκαθαρισμένες περιοχές”.

Σχετικά με την επισιτιστική κατάσταση της πρωτεύουσας υπαιτιότητα αναγνωριζόταν στην συνεχιζόμενη γενική απεργία και την επισφάλεια των μεταφορών με υπεύθυνο μάλλον αποκλειστικά το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Αντίστοιχα, η κατάσταση στην Θεσσαλονίκη θεωρούταν οριακή με την εξελισσόμενη απεργία των λιμενεργατών και την μετάδοση κριτικών για την βρετανική επέμβαση ραδιοφωνικών εκπομπών, ενώ η αναφορά κατέληγε με την επισήμανση της επισφάλειας της βρετανικής ναυτικής παρουσίας στην Μυτιλήνη.

Επομένως η δομημένη προσέγγιση του Βρετανού διπλωμάτη αναδεικνυε την πρόσληψη του λαού της Αθήνα ως εχθρού και στόχο άσκησης κατασταλτικής δράσης, και όχι υποκείμενο της απελευθέρωσης. Ήταν ο αντίπαλος που έπρεπε να κατασταλεί κατά το πρότυπο των αποικιακών κατασταλτικών επιχειρήσεων ή ακόμα κρισιμότερα των γερμανικών κατοχικών δυνάμεων. Ενδεικτικός είναι ο καταδικαστικός τόνος για την υιοθέτηση μορφών πάλης που αναδείχθηκαν κατά την αντίσταση στην κατοχή, όπως ο ανταρτοπόλεμος και η γενική απεργία.

Τις επόμενες μέρες ο MacVeagh μετέφερε την εικόνα της διαμόρφωσης ενός πολιτικού σχεδίου για την έξοδο από την σύγκρουση, παράλληλα με την ένταση της στρατιωτικής καταστολής του κινήματος. Σύμφωνα με τον Leeper, ο Γεώργιος Β' ήταν διατεθειμένος να αποδεχθεί την λύση της αντιβασιλείας εφόσον λάμβανε θετικές εισηγήσεις από τα εναπομείναντα μέλη του υπουργικού συμβουλίου, ενώ το πολιτικό πρόγραμμα του Δαμασκηνού συνοψιζόταν στην κήρυξη γενικής αμνηστίας, τον αφοπλισμό, την τήρηση της ασφάλειας από τον βρετανικό στρατό, εγγυήσεις για την προστασία του Ε.Λ.Α.Σ. από αντίποινα, τον σχηματισμό κυβέρνησης από όλες τις οργανώσεις αντίστασης και τα κόμματα, ένα σχέδιο που ο MacVeagh θεωρούσε δύσκολο να επιτευχθεί προβλέποντας ενδεχόμενες αντιδράσεις από την άκρα δεξιά.

Από την βρετανική πλευρά θεωρούταν ότι όπως τόνιζε ο Leeper *“[...]αποτελεί τη μόνη λογική ελπίδα για τη διάσωση της αγγλοαμερικανικής θέσης εδώ”*. Ταυτόχρονα, συνοψιζόταν ο χαρακτήρας της βρετανικής απόπειρας *“[...]να δείξουν ότι είναι αρκετά ισχυροί για να αντιμετωπίσουν κάθε ενδεχόμενο, επιχειρώντας ταυτόχρονα να συμφιλιωθούν και θέτοντας την επίλυση των εσωτερικών πολιτικών ζητημάτων εξ ολοκλήρου στα ελληνικά χέρια.”*

Οι πολιτικές εξελίξεις μεταφέρονταν μέσω του Βρετανού πρεσβευτή στον MacVeagh την 16^η Δεκεμβρίου, που επισήμαινε την στήριξη του Σοφούλη στην πρόταση της αντιβασιλείας υπό τον Δαμασκηνό, την στιγμή που ο Παπανδρέου απροσδόκητα άλλαξε γνώμη και έπεισε το

εναπομείναν υπουργικό συμβούλιο για της συγκρότησης τριμελούς αντιβασιλείας με τον Δαμασκηνό, τον Πλαστήρα και τον Δραγούμη⁷⁷⁴. Μια πρόταση που κατέληξε ως επίσημη σύσταση στον Γεώργιο Β'. Ο MacVeagh επισήμαινε τις πολιτικές μεθοδεύσεις του Παπανδρέου με σκοπό την παραμονή του στην πρωθυπουργία, τον παροπλισμό του πιθανού αντικαταστάτη του Πλαστήρα και τον κατευνασμό των μοναρχικών με την τοποθέτηση του Δραγούμη, ενώ σημείωνε:

“Ο Leeper και ο Macmillan είναι πολύ ανήσυχοι καθώς και αηδιασμένοι από αυτή την επανεμφάνιση των πολιτικών ελιγμών σ’ αυτή την κρίσιμη στιγμή και πιστεύουν -όπως αισθάνομαι σωστά- ότι τα πάθη μπορούν τώρα να ηρεμήσουν μόνο με το διορισμό ενός μόνο αρχηγού του κράτους που θα απολαμβάνει την εμπιστοσύνη του λαού και με μια πράξη που θα αφαιρέσει πλήρως και σαφώς το ζήτημα του βασιλιά από την παρούσα εικόνα”.

Σε αυτή την κατεύθυνση, οι δύο διπλωμάτες προέτρεψαν με τηλεγράφημα τους τον Βρετανό πρωθυπουργό να δράσει για την σύσταση του θεσμού υπό τον Δαμασκηνό, ενώ ταυτόχρονα οι βρετανικές δυνάμεις αξιοποιούσαν τις πρόσφατες ενισχύσεις τους στην εκστρατεία κατά του εξεγερμένου αθηναϊκού λαού.

Παράλληλα, η επίσκεψη του Alexander στην Αθήνα είχε αποκαλύψει στην βρετανική πλευρά σύμφωνα με τον Kirk την πλήρη κατάσταση στην οποία είχαν εμπλακεί οι βρετανικές δυνάμεις, παραμένοντας σε αμυντική θέση σε μεγάλο βαθμό, χωρίς να ασκούν έλεγχο στα στρατηγικά σημεία της Αττικής -λιμάνια, οδικές αρτηρίες, ηλεκτρικό εργοστάσιο, παροχή ύδρευσης, ενώ συνέδεε τις αποδιարθρωμένες επιχειρήσεις εφοδιασμού με την επικρατούσα κατάσταση βίας, που καταλόγιζε στους εξεγερμένους⁷⁷⁵.

Η προτεινόμενη λύση στρεφόταν κυρίως εναντίον των λαϊκών στρωμάτων και προσιδίαζε στα μέτρα των δυνάμεων κατοχής και τις αντι-αντάρτικες επιχειρήσεις: *“Πρότεινε να διακηρυχθεί ότι όλοι όσοι πολεμούσαν ως αντάρτες και ταυτόχρονα όσοι βρέθηκαν με πολιτικά ρούχα και έφεραν όπλα ή τουφέκια θα πυροβολούνται”*. Προσεγγίζοντας τις διαπραγματεύσεις για την αντιβασιλεία, τις ενέτασσε στην προσπάθεια διάσωσης του βρετανικού κύρους και λύσης του αδιεξόδου. Δηλαδή, το πρόταγμα ενός ελληνικού πολιτικού συμβιβασμού, που δεν θα γινόταν με όρους διαπραγμάτευσης με το E.A.M. και χωρίς την απόσπαση άμεσων παραχωρήσεων από την

⁷⁷⁴ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 16, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 168, 868.00/12–1644: Telegram.

⁷⁷⁵ The Ambassador in Italy (Kirk) to the Secretary of State, Caserta, December 15, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 166, 868.00/12–1544: Telegram.

Βρετανία – “*[...]δεν θα πρέπει να χαθεί χρόνος πριν αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις σχετικά με την αντιβασιλεία και αυτό θα μπορούσε να επιφέρει το αποτέλεσμα της συμφιλίωσης χωρίς οι ίδιοι οι Βρετανοί να απεικονίζονται ως οι εμπνευστές της διαπραγμάτευσης αυτής*”.-

Στον ίδιο τόνο ο Macmillan τις εκκλήσεις του οποίου φερόταν να αγνοεί ο Churchill, σημείωνε ότι η επιχειρηματολογία υπέρ του ορισμού του Διαμασκηνού ως αντιβασιλέα και όχι ως πρωθυπουργού εδραζόταν στην θέληση του ίδιου να αναλάβει ένα πόστο ισχυρό αρκετά “*[...]να χειριστεί την κατάσταση και να απομακρύνει την πιο ισχυρή κραυγή κατά των Βρετανών, που είναι αυτή της ξένης επέμβασης*”. Μάλιστα, ο Macmillan τασσόταν υπέρ της άσκησης πίεσης προς τον Γεώργιο Β' με σκοπό την απόσπαση της συναίνεσης του, σημειώνοντας ότι

“[...]Ο βασιλιάς Γεώργιος θα έπρεπε να ενημερωθεί ότι αυτή ήταν η τελευταία του ευκαιρία να προσπαθήσει να σώσει τη μοναρχία, διαφορετικά κάθε ελπίδα να το κάνει αυτό θα είχε χαθεί για πάντα. Ο Μακμίλαν συνέχισε λέγοντας ότι πρέπει να ειπωθεί στον βασιλιά ότι η πρόταση αυτή δεν είναι ιδέα της βρετανικής κυβέρνησης αλλά αυθόρμητη επιθυμία του ελληνικού λαού και ότι όλοι στην Αθήνα είναι υπέρ αυτής της συμφωνίας”.

Συνολικά, ο κίνδυνος που αναγνωριζόταν ότι ελλόχευε αφορούσε τα στρατηγικά βρετανικά συμφέροντα και το ενδεχόμενο να κατηγορηθεί η Βρετανία, για συνομοσία υπέρ του Γεωργίου Β', γεγονός που όπως αναφερόταν “*[...]ο βρετανικός και ο αμερικανικός Τύπος θα έσπενδε να υιοθετήσει μια τέτοια γραμμή επίθεσης*.” Συνεχίζοντας, επέμενε στην άσκηση πίεσης στον Γεώργιο Β' και αναφερόταν στην πολιτική διάθεση εντός της Βρετανίας από την δεξιά έως την αριστερά, που εξέφραζαν την άποψη ότι ήταν η τελευταία ευκαιρία “*[...] για να σωθεί η Ελλάδα από την τρομοκρατική δικτατορία της Αριστεράς και ότι ο Αρχιεπίσκοπος πρέπει να διοριστεί αμέσως Αντιβασιλέας για ένα χρονικό διάστημα που θα του δώσει την απαιτούμενη εμπιστοσύνη*.” Επομένως, η αντιβασιλεία προσλαμβανόταν ως βρετανικό στρατήγημα κατευνασμού και εξαπάτησης των θεωρούμενων ως εχθρικών δυνάμεων της αντίστασης. Μάλιστα, ο Macmillan προειδοποιούσε, ότι “*[...]αν ο Τσώρτσιλ δεν μπορούσε να διευθετήσει αυτό το θέμα με τον βασιλιά, η κατάσταση που θα πρόκυπτε θα ήταν μια μακρά και δαπανηρή στρατιωτική επιχείρηση στην Ελλάδα, προς αμηχανία των Βρετανών στον διεθνή χώρο*.”

Ο Kirk κατέληγε αναφερόμενος σε επικοινωνία του Churchill με τον αναποφάσιστο και απρόθυμο Γεώργιο Β' για το θέμα. Τελικά διαγραφόταν ένας πλήρης κύκλος με την ανάγνωση του τηλεγραφήματος του Παπανδρέου με το οποίο τασσόταν τελικά κατά της λύσης της αντιβασιλείας – έχοντας ανακαλέσει προηγούμενες θέσεις του, οδηγώντας στην προτροπή του Churchill προς τον Macmillan “*[...]θα πρέπει να δει αμέσως τον Παπανδρέου, τον Σοφούλη και τους άλλους ηγέτες*

των ελληνικών κομμάτων για να τους «πουλήσει» αυτή την άποψη και να τους παροτρύνει να απευθυνθούν με την ίδια γραμμή στον βασιλιά”.

Οι αντιρρήσεις του Γεώργιου Β' για την αναγκαιότητα του θεσμού συνεχιζόταν, γεγονός που ο MacVeagh απέδιδε στις παλινωδίες του Παπανδρέου και της κυβέρνησης του, αφού είχαν ταχθεί τελικά κατά της αντιβασιλείας, προτείνοντας το μόνο κατόπιν βρετανικών πιέσεων⁷⁷⁶. Ακολούθησαν διαβουλεύσεις των Leeper και Macmillan με τον Δαμασκηνό και τον Παπανδρέου καταλήγοντας στην δέσμευση του τελευταίου να τηλεγραφήσει εκ νέου στον Γεώργιο Β', εκφράζοντας την επιθυμία του να συσταθεί ο θεσμός και να αναλάβει ο Δαμασκηνός. Ο Αμερικανός πρέσβης σχολίαζε ότι βάση τηλεγραφημάτων του Γεωργίου σε πολιτικές προσωπικότητες στην Ελλάδα, “[...]βρίσκεται για άλλη μια φορά σε μια από τις χαρακτηριστικές του διαθέσεις μοιραίας αναποφασιστικότητας.”

Παράλληλα, ο Scobie έθετε τους όρους της κατάπαυσης του πυρός με την απαίτηση για πλήρη απόσυρση των τακτικών δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. εκτός Αθήνας και τον αφοπλισμό του εφεδρικού Ε.Λ.Α.Σ.. Επιπροσθέτως, αναφερόταν στις βρετανικές εκτιμήσεις για πτώση του ηθικού των μαχητών του Ε.Λ.Α.Σ., μια άποψη που ο ίδιος δεν συμμεριζόταν. Όμως, οι πολιτικές εξελίξεις συναρτώνταν από τις στρατιωτικές με εκτιμήσεις για την στάση του Δαμασκηνού εφόσον αναλάμβανε την αντιβασιλεία, ότι θα έθετε ως όρο για τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης την αποδοχή των όρων του Scobie, ενώ παρουσιαζόταν η ιδέα ανάθεσης της πρωθυπουργίας στον Πλαστήρα με την αντιπροεδρία της κυβέρνησης στους Παπανδρέου και Σοφούλη, με τον σχηματισμό ενός αντιπροσωπευτικού υπουργικού συμβουλίου.

Ενδιαφέρουσα ήταν η επισήμανση της διάστασης στοχοθεσίας μεταξύ βρετανικών δυνάμεων που αποσκοπούσαν στην επίτευξη της πλήρους κατοχής της Αττικής και των δυνάμεων της δεξιάς που επιθυμούσαν μια ευρεία εκστρατεία κατά του Ε.Λ.Α.Σ. σε όλη την Ελλάδα. Τελικά, αναγνωριζόταν ότι η παράταση της σύγκρουσης εκπροσωπούσε κινδύνους για την εκδήλωση συγκρούσεων και σε άλλα σημαντικά αστικά κέντρα με κοινή παρουσία του Ε.Λ.Α.Σ. και των βρετανικών δυνάμεων, κυριότερα στην Θεσσαλονίκη και την Πάτρα.

Τις ίδιες ημέρες, κρίσιμη ήταν η αλληλογραφία μεταξύ των ηγετών των Η.Π.Α. και της Βρετανίας, εν μέσω της εξελισσόμενης σύγκρουσης και στον απόηχο των αντιδράσεων της Μ.

⁷⁷⁶ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 17, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 170, 868.00/12-1744: Telegram.

Βρετανίας για την αμερικανική αποστασιοποίηση για την επέμβαση στην Ελλάδα. Ο Roosevelt απευθυνόταν με επιστολή του στον Churchill, όπου εξέφραζε την συμπαράσταση και την κατανόηση του για την κατάσταση στην Ελλάδα και σε απολογητικό τόνο επιβεβαίωνε τους άρρηκτους δεσμούς ενότητας μεταξύ των δύο δυνάμεων⁷⁷⁷.

Βέβαια, παρατηρούσε ότι οι αντικειμενικοί περιορισμοί ίσχυαν, η τήρηση των πολιτικών παραδόσεων των Η.Π.Α., όπως και η ενδεχόμενη δυσανεμία της κοινής γνώμης αποτελούσαν αποτρεπτικούς παράγοντες για την περαιτέρω εκδήλωση αλληλεγγύης και επισήμαινε ότι

‘Ήταν για αυτούς τους λόγους που δεν ήταν δυνατό για την κυβέρνηση να πάρει θέση μαζί σας στην παρούσα πορεία των γεγονότων στην Ελλάδα. Ακόμα και να επιχειρήσει να το κάνει αυτό θα έφερνε μόνο προσωρινή αξία για εσάς και μακροπρόθεσμα θα έβλαπτε τις βασικές μας σχέσεις.’,

καταλήγοντας στην διατύπωση δικαιολογιών και αποποίηση των πολιτικών θέσεων που η αμερικανική κυβέρνηση είχε προβάλει. Αδυνατώντας να αντιμετωπιστούν οι στρατηγικές διαφορές ανάμεσα στα δύο κράτη ή τις δύο πολιτικές ηγεσίες, εστίαζε στην διαπροσωπικού προσέγγιση – *‘Δεν χρειάζεται να σας πω πόσο πολύ μου αρέσει αυτή η κατάσταση μεταξύ μας. Η μόνη μου ελπίδα είναι να διορθωθεί, ώστε να μπορέσουμε να προχωρήσουμε σε αυτό, όπως και σε όλα τα άλλα, δίπλα-δίπλα.’.*

Συνεχίζοντας, αναγνώριζε τις αγαθές προθέσεις του Βρετανού πρωθυπουργού για την σταθεροποίηση και ειρήνευση στην Ελλάδα, ενώ προσέγγιζε την αποστολή του Macmillan εκφράζοντας άτονες αμφιβολίες για τον ρόλο του Γεωργίου Β', ως παράγοντα περιπλοκών και κλιμάκωσης της δυσπιστίας κυριότερα από την πλευρά του Ε.Α.Μ.. Σχετικά, εξέφραζε την ιδέα για μια δήλωση του Γεωργίου Β', όπου θα δεσμευόταν για την επιστροφή του μόνο κατόπιν δημοψηφίσματος και άμεσο ορισμό γενικών εκλογών για να εκφραστεί η λαϊκή θέληση. Προσεγγίζοντας το θέμα της αποστράτευσης των ενόπλων σωμάτων, έθετε το ζήτημα ως εκκρεμότητα διάλυσης των αντάρτικων σχηματισμών και των σχηματισμών της Ορεινής Ταξιαρχίας και του Ιερού Λόχου, ενώ αναγνωριζόταν η δυσκολία του εγχειρήματος καθώς θα δημιουργούταν η ανάγκη για την βρετανική στρατιωτική ευθύνη στην τήρηση της τάξης έως την ανασυγκρότηση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, οριοθετώντας το πλαίσιο της συζήτησης⁷⁷⁸.

⁷⁷⁷ President Roosevelt to the British Prime Minister (Churchill), 13 December 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 159, telegram no 673.

⁷⁷⁸ Σχετικά με το ζήτημα της διάλυσης της Ορεινής Ταξιαρχίας και Ιερού Λόχου, που ήταν βασικό ζήτημα των διαπραγματεύσεων του Scobie με τον Πορφυρογένη, βλέπε Χατζής Θ., *Η Νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε*, (Τόμοι 3), (Αθήνα: Δωρικός, 1983), σ. 369. Σχετικά με τις αντιδράσεις του Churchill στην πρόταση Roosevelt για την διάλυση της Ορεινής Ταξιαρχίας και την ευθυγράμμιση με την προσέγγιση του Stettinius στο ζήτημα

Καταλήγοντας, αναγνώριζε ότι η βρετανική στρατιωτική παρουσία στην Ελλάδα, ήταν ενδεχόμενο να παραταθεί έως τον σχηματισμό ενός θεσμικά κατοχυρωμένου κρατικού στρατού.

Η απάντηση του Βρετανού πρωθυπουργού διασαφηνίζει την οπτική του με έμφαση στις στρατιωτικές εξελίξεις και εγκαλώντας όσους δεν στοιχίζονταν άμεσα με την κυβέρνηση του στο εσωτερικό, μια στάση που κατά προέκταση επέτασσε την γενικότερη πολιτική συστράτευση όλων των πολιτικών δυνάμεων εντός και εκτός Βρετανίας με την στρατηγική του:

‘Ελπίζω ότι οι βρετανικές ενισχύσεις που έρχονται τώρα σταθερά στην Αττική μπορεί να δημιουργήσουν μια υγιέστερη κατάσταση στην Αθήνα. Θα αντιληφθείτε πόσο πολύ σοβαρή θα ήταν η κατάσταση αν αποχωρούσαμε, όπως εύκολα θα μπορούσαμε, και το αποτέλεσμα θα ήταν μια τρομακτική σφαγή και ένα ακροαριστερό καθεστώς υπό κομμουνιστική έμπνευση που θα εγκαθίστατο, στην Αθήνα. Οι συνάδελφοί μου στο υπουργικό συμβούλιο όλων των κομμάτων δεν είναι διατεθειμένοι να ενεργήσουν με τρόπο τόσο ατιμωτικό για το ιστορικό και το όνομά μας.⁷⁷⁹’

Εξάλλου, η εκδήλωση της δυσaráσκείας του εκφραζόταν ρητά, τονίζοντας ότι *‘Το γεγονός ότι υποτίθεται ότι είστε εναντίον μας, σύμφωνα με την τελευταία φράση του δελτίου τύπου του Stettinius, όπως φοβόμουν, έχει προσθέσει στις δυσκολίες και τα βάρη μας’*. Τελικά, το βάρος των ευθυνών για την επίλυση της κρίσης, ήταν μόνο στον ίδιο – *‘Νομίζω ότι είναι πιθανό να μεταδώσω στον κόσμο την Κυριακή το βράδυ και να κάνω φανερή την καθαρότητα και την ανιδιοτέλεια των κινήτρων μας καθ’ όλη τη διάρκεια και των αποφάσεών μας.’*-, ενώ ο ίδιος ήταν αυτός που έθετε τον βηματισμό των επόμενων πολιτικών κινήσεων, απορρίπτοντας την πρόταση του Roosevelt για ορισμό του Δαμασκηνού ως αντιβασιλέα, σχολιάζοντας ότι Γεώργιος Β’ έβαζε εμπόδια και θα ήταν *‘[...] μια πράξη συνταγματικής βίας θα συνεπάγεται αν τελικά αποφασίσουμε αυτή την πορεία. Δεν γνωρίζω τίποτα που να πιστοποιεί τον Αρχιεπίσκοπο, εκτός από το ότι οι άνθρωποί μας επί τόπου πιστεύουν ότι μπορεί προσφέρει προσωρινές λύσεις’*.

Ο Churchill επανερχόταν στις εξελίξεις της Ελλάδας λίγες μέρες μετά με νέο τηλεγράφημα του προς τον Roosevelt, ενημερώνοντας για την στροφή στην υποστήριξη της πρότασης για ανάληψη της αντιβασιλείας από τον Δαμασκηνό, που εκτός των προφανών αντιδράσεων του Παπανδρέου, συναντούσε την δυσπιστία συντηρητικών κύκλων για το ενδεχόμενο ο Δαμασκηνός

προβάλλοντας το επιχείρημα, ότι η κρίση ήταν αποτέλεσμα καχυποψίας για τις προθέσεις του Γεωργίου Β’, βλέπε και Σφήκας Θ., Με τον Μέτερνιχ ή με τον Πάλμερστον; Οι Βρετανοί και ο Δεκέμβρης του 1944, (Αθήνα: Ζήτης, 2015), σ. 65.

⁷⁷⁹ The British Prime Minister (Churchill) to President Roosevelt, [London,] 15 December 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 164, telegram no 851.

να αποτελέσει πολιτικό σύμμαχο του Ε.Α.Μ., καταλήγοντας σημειώνοντας ότι *“Δεν αισθάνομαι καθόλου σίγουρος ότι με τη δημιουργία μιας μονοπρόσωπης Αντιβασιλείας δεν θα μπορούσαμε να επιβάλουμε μια δικτατορία στην Ελλάδα.”*⁷⁸⁰ Παραδόξως, οι ανησυχίες του Βρετανού πρωθυπουργού φέρονταν να εδράζονται στην αμφίβολη συνταγματικότητα της πρότασης, που αντιλαμβάνονταν και ο Γεώργιος Β'. Συνολικά, η άποψη του ίδιου και του Γεώργιου Β' -άγνωστο βάση ποιων στοιχείων- ήταν ότι οι μαχητές του Ε.Λ.Α.Σ. ήταν περιορισμένοι αριθμητικά στην Αττική, επομένως, η στρατιωτική υπερίσχυση ήταν αναμενόμενη κατά τον Churchill, δίνοντας τον τόνο ενός ανυποχώρητου αγώνα στην απροκάλυπτη καταστολή: *“Δεν είμαι διατεθειμένος, όπως έχω ενημερωθεί επί του παρόντος, να υποχωρήσω σε αντισυνταγματική βία σε τέτοιες περιστάσεις”*.

Επομένως, περιθωριοποιούνταν η συζήτηση για την πολιτική επίλυση και δινόταν έμφαση στην καταστολή του Ε.Λ.Α.Σ. και την απόθεση των δυνάμεων του από την Αττική, ενισχύοντας την βρετανική διαπραγματευτική ισχύ. Άλλωστε, άμεσος στόχος ήταν ο αφοπλισμός της αντίστασης και η διατήρηση των μοναρχικών ενόπλων σχηματισμών:

“Σίγουρα θα πρέπει να προβλέπει τον αφοπλισμό των ανταρτικών δυνάμεων. Ο αφοπλισμός των Ελληνικών Ορεινών Ταξιαρχιών που κατέλαβαν το Ρίμινι και της Ιεράς Μοίρας που πολέμησαν τόσο καλά στο πλευρό των βρετανικών και αμερικανικών στρατευμάτων θα αποδυνάμωνε σοβαρά τις δυνάμεις μας και σε κάθε περίπτωση δεν θα μπορούσαμε να τους εγκαταλείψουμε στη σφαγή”.

Απορριπτόταν λοιπόν και αυτή η αμερικανική θέση, δηλαδή η διάλυση όλων των ενόπλων σχηματισμών και το πρόταγμα για την συγκρότηση ενός ενιαίου κρατικού στρατού πολιτικά ουδέτερου. Συνέχιζε, προκαταλαμβάνοντας τις προθέσεις του Αμερικανού προέδρου, καθώς θεωρούσε αυτονόητο ότι είχε την συγκατάθεση του, σε μία αποστολή που ισχυριζόταν ότι αφορούσε την εξασφάλιση τροφοδοσίας και περίθαλψης, όπως και της δημόσιας τάξης:

“Δεν επιθυμούμε τίποτε άλλο από την Ελλάδα παρά να κάνουμε το καθήκον μας για τον κοινό σκοπό. Εν μέσω του καθήκοντός μας να φέρουμε τρόφιμα και ανακούφιση και να διατηρήσουμε τα στοιχειώδη της τάξης για μια κυβέρνηση που δεν έχει ένοπλες δυνάμεις έχουμε εμπλακεί σε έναν λυσσαλέο αν και όχι ακόμη πολύ αιματηρό αγώνα”.

Επομένως, η αρωγή και η καταστολή παρουσιάζονταν ως δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, επιχειρώντας την απόσπαση της αμερικανικής συναίνεσης. Τέλος, ο Churchill αναφερόταν στην

⁷⁸⁰ The British Prime Minister (Churchill) to President Roosevelt, [London,] December 17, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 169, 868.00/12-1744, Σχετικά, βλέπε και Prime Minister to Field Marshal Alexander, 19 December 1944, το F.O. 371/43699, R21287.

ενίσχυση της θέσης του εσωτερικά με την πρόσδεση στην στρατηγική στήριξη της κυβέρνησης της πλειοψηφίας του εργατικού κόμματος.

Η συνολικά δυσχερέστατη εικόνα για την ελληνική κυβέρνηση, τον βρετανικό στρατό και την βρετανική εξωτερική πολιτική, υπογραμμιζόταν στις περιγραφές του Macmillan, όπου κατά την άφιξη του στην Ελλάδα από την Καζέρτα μαζί με τον Alexander την 11^η Δεκεμβρίου 1944, είχαν συναντήσει τον Scobie⁷⁸¹. Από την επιθεώρηση των εξελίξεων συμπέρανε ο Macmillan, ότι “ [...]υποτιμήσαμε την στρατιωτική ικανότητα, αποφασιστικότητα και την δύναμη των εξεγερμένων. ” Εξάλλου, όπως τόνιζε

‘Επί του παρόντος, οι βρετανικές δυνάμεις και η πρεσβεία είναι πολιορκιμένες και εμπολέμες σε μια μικρή περιοχή της κεντρικής Αθήνας. Κρατάμε περίπου 5-10 από τα πενήντα τετραγωνικά χιλιόμετρα της οικοδομημένης ζώνης (Αθήνα-Πειραιά). Το αεροδρόμιο στο Τατόι χάθηκε και σχεδόν η το στρατηγείο της Αεροπορικής δύναμης 800 και το προσωπικό εδάφους έχει αποκοπεί στα προάστια. Το αεροδρόμιο στο Καλαμάκι είναι πολύ επισφαλές και οι επικοινωνίες με τον κύριο τομέα της Αθήνας είναι κάτω από πυρά. Δεν ελέγχουμε κάποιο λιμάνι καθόλου. Χάσαμε τον Πειραιά [...] Υπερασπιζόμαστε τα παράλια του Φαληρικού όρμου, αλλά δεν έχουμε πραγματική επικοινωνία με το αεροδρόμιο και τα παράλια ή μεταξύ της Αθήνας και των παράλιων. Δηλαδή, δεν έχουμε ασφαλή βάση πουθενά για να επιχειρήσουμε. Οι αντάρτες κρατάνε τα 4/5 της Αθήνας και του Πειραιά. Ελέγχουν όλους τους γύρω λόφους. Ελέγχουν τα λιμάνια. Έχουν καταλάβει ένα αεροδρόμιο και απειλούν άλλο.’⁷⁸²”

Όπως καταγράφεται στο ημερολόγιο του Macmillan, η κατάσταση συνέχιζε να είναι τρομερά δύσκολη για την βρετανική πλευρά (και την εξαρτώμενη ελληνική κυβέρνηση) έως και τα Χριστούγεννα του 1944, οπότε και έλαβε χώρα η διάσκεψη του Churchill με τις ελληνικές πολιτικές δυνάμεις, καταδεικνύοντας την κατεύθυνση του τερματισμού της σύγκρουσης⁷⁸³.

Λίγες μέρες αργότερα, την 18^η Δεκεμβρίου 1944 αναφέρθηκε από τον Kirk, ότι τα τέσσερα πέμπτα της ενδοχώρας ελέγχονταν από τον Ε.Λ.Α.Σ., ενώ η διακοπή της παροχής νερού στην Αθήνα ενίσχυε τον κίνδυνο ξεσπάσματος επιδημίας τύφου και τυφοειδούς πυρετού⁷⁸⁴.

⁷⁸¹ Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan 1984), p.601. Σημαντικές για το προφίλ του Scobie και την πρόσληψη του ρόλου του από τον Macmillan ήταν οι περιγραφές που παρέθετε του, που σχολίαζε για την συνάντησή του με τον Scobie την 20 Δεκεμβρίου 1944 ότι “Ο στρατηγός είναι ένας άντρας με γοητεία και ειλικρίνεια στον σκοπό του [...], αλλά αν είναι καλός άνδρας είναι θεμελιωδώς ηλίθιος άνδρας, που είναι κρίμα.” Ibid, p. 612. Επίσης, υπογράμμισε αιχμηρά την έλλειψη οποιασδήποτε κριτικής ή εναντίωσης στις κατευθύνσεις που του υπέβαλαν, παρατηρώντας για τον Scobie ότι “Έχω συμπεράνει, ότι όπως πολλοί στρατιωτικοί, συμφωνεί με οτιδήποτε και να του φέρεις μπροστά του, αν το κάνεις με λεπτότητα και τρόπους.” Ibid, p. 614. Αντίθετα, ο συγγραφέας αναφερόμενος στην δράση του ίδιου, αλλά και του Alexander, ο Macmillan ήταν επαινετικός και παρουσίαζε την εικόνα της πλήρους αποτελεσματικότητας σε άμεσα και μακροπρόθεσμα πλάνα. Ενδεικτικά Ibid, pp. 644-645.

⁷⁸² Ibid, p. 603, 610-611, 613-615.

⁷⁸³ Ibid, pp. 601-602.

⁷⁸⁴ The Ambassador in Italy (Kirk) to the Secretary of State, Caserta, December 18 1944, *FRUS: Diplomatic Papers*,

Παράλληλα, στην Κρήτη ο στρατιωτικός διοικητής διαβεβαίωνε, ότι η κατάσταση παρέμενε υπό έλεγχο, παρά τις φήμες για ενδεχόμενες προσπάθειες του Ε.Λ.Α.Σ. να καταλάβει την εξουσία. Μια συζήτηση που αναφερόταν στην συνεχιζόμενη κατοχή του Γ' Ράιχ στο νησί⁷⁸⁵.

Το ενδεχόμενο επίτευξης ανακωχής προσέγγιζε ο MacVeagh αναφερόμενος στην συνάντηση του Πορφυρογέννη με τον Πλαστήρα, όπου εκφράστηκε διάθεση για την επίτευξη ειρήνευσης έχοντας πολιτικές εγγυήσεις για την προάσπιση της δημοκρατίας, ενώ δινόταν έμφαση στον ρόλο του Πλαστήρα σύμφωνα με τον MacVeagh⁷⁸⁶. Η άρνηση του Πλαστήρα να αναλάβει την πρωθυπουργία, δεν φαινόταν να πτοεί το Ε.Α.Μ., που αποδεχόταν τον Σοφούλη ως εναλλακτική. Η συζήτηση για τους στρατιωτικούς όρους παρέμενε ρευστή και εκκρεμούσε συνάντηση με τον Scobie, που ακυρώθηκε από τον Πορφυρογέννη προβάλλοντας λόγους ασφαλείας. Όμως, ο MacVeagh σημείωνε, ότι ο λόγος ήταν πιθανότατα η δημόσια αποκήρυξη των εξεγερμένων από τον Πλαστήρα στην κυβερνητική εφημερίδα *‘Ελλάς’*, αναφερόμενος σε *“αναρχικά στοιχεία και κακόβουλους γκάνγκστερς”*, κατηγορώντας την ηγεσία του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. για υποκίνηση εμφύλιας σύγκρουσης και παραπλάνηση του λαού.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Γεώργιος Β' απευθυνόταν με επιστολή του προς τον Roosevelt σε τυπικό και διακηρυκτικό τόνο, τονίζοντας ότι το πρώτιστο ενδιαφέρον του ήταν η ευημερία του ελληνικού λαού και δήλωνε δεσμευμένος από την βούληση του⁷⁸⁷. Ενδεικτικά ανέφερε την προσωρινή σιωπή του για την ενδεχόμενη επιστροφή του κατά την διάρκεια του πολέμου, αλλά και τον σχηματισμό κυβερνήσεων με δημοκρατικές προσωπικότητες. Συνεχίζοντας κατηγορούσε την αντίσταση, χωρίς να κατονομάζει το Ε.Α.Μ. αναφερόμενος σε στοιχεία της μειοψηφίας που εκμεταλλεύτηκαν τον εξοπλισμό τους από την Βρετανία για να διεκδικήσουν την εξουσία, αρνούμενοι να αφοπλιστούν. Πρόσθετα, υποστήριζε ότι ο ελληνικός λαός τασσόταν με τις βρετανικές δυνάμεις που μάχονταν εναντίον των εξεγερμένων και κατέληγε υπερασπιζόμενος την βρετανική επέμβαση, ως αναγκαία για την διάσωση της χώρας από την επιβολή της εξουσίας μιας μειοψηφίας. Δηλώνοντας την προθυμία του για αποδοχή όποιων αναγκαίων όρων για την έξοδο

1944, *The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 171, 868.00/12–1844: Telegram.

⁷⁸⁵ Σχετικά με την κατοχή στην Κρήτη και την επέκταση της γερμανικής κατοχής στο νησί μετά την απελευθέρωση της υπόλοιπης Ελλάδας, βλέπε, Σκαλιδάκης Γ., *Η Κρήτη στα χρόνια της κατοχής (1941-1945) – πολιτικές μεταβολές στο «Φρούριο Κρήτη»*, (Αθήνα: Ασίνη, 2023).

⁷⁸⁶ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 19, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 172, 868.00/12–1944: Telegram.

⁷⁸⁷ The King of the Hellenes (George II) to President Roosevelt, December 19, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 173, 868.00/3–945.

από την κρίση, επιβεβαίωνε το κύρος του και τον ρόλο του ως αναγκαίου παράγοντα της ελληνικής πολιτικής ζωής μνημονεύοντας τις επαφές του με τον Σοφούλη -υπενθυμίζοντας τον αντιμοναρχικό του προσανατολισμό- και την έκκληση του να παρέμβει ασκώντας τον συνταγματικό του ρόλο. Ακόμα, δήλωνε ότι “Σκοπεύω, μετά τον τερματισμό της παρούσας κρίσης, να σχηματίσω μια διακομματική κυβέρνηση, για δημοψήφισμα και ελεύθερες εκλογές”. Τελικά, επέκρινε την αμερικανική εξωτερική πολιτική, στοχεύοντας “[...]στη διάλυση της παρεξήγησης που διαπιστώνω ότι υπάρχει στις Ηνωμένες Πολιτείες, εις βάρος της εθνικής πολιτικής που προσπαθώ, εν μέσω άπειρων δυσκολιών, να θέσω σε εφαρμογή στην Ελλάδα”.

Η αδράνεια και η σιωπή του Γεώργιου Β' κινητοποιήσαν τους αρχηγούς των αστικών πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα να του τηλεγραφήσουν προτρέποντας τον να αποδεχτεί την λύση της αντιβασιλείας, με την εξαίρεση του Λαϊκού κόμματος⁷⁸⁸. Σχετικά διαπίστωνε ο Leeper ότι η βραδύτητα του Γεώργιου Β' περιέπλεκε την απαραίτητη για την ειρήνευση πολιτική διαδικασία, που θα περιλάμβανε τις απαιτούμενες δεσμεύσεις από το Ε.Α.Μ.. Η στάση του Γεώργιου παρέμενε αμετάβλητη τις επόμενες μέρες, καθώς στις συμβουλές των πολιτικών αρχηγών, δεν έδινε ουσιαστικές απαντήσεις⁷⁸⁹. Οι διαπραγματεύσεις του Ε.Α.Μ. με τον Scobie συνεχίζονταν, με το μέτωπο αντίστασης να διατυπώνει απαιτήσεις για τον σχηματισμό μιας κυβέρνησης “[...]ενός πραγματικά ελεύθερου και ανεξάρτητου κράτους.” με άμεσα καθήκοντα την εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού από τους δοσιλόγους και την τιμωρία τους γενικότερα με έμφαση στα τάγματα ασφαλείας, τον σχηματισμό εθνικού στρατού, την διάλυση του Ιερού Λόχου και της Ορεινής Ταξιαρχίας και η άμεση απόσυρση τους σε τοποθεσίες εκτός Αττικής, την άμεση διάλυση της χωροφυλακής και την εκκαθάριση της από δοσιλόγους, τον ορισμό γενικών εκλογών. Πρόσθετα, διαβεβαιωνόταν ότι με την επίτευξη μιας συμφωνίας-πλαισίου, ο Ε.Λ.Α.Σ. θα αποσυρόταν από την Αθήνα και τον Πειραιά, ενώ θα αφοπλίζονταν οι υποστηρικτές του στην Αττική ταυτόχρονα με τις αντίπαλες πολιτικές δυνάμεις. Όπως τονιζόταν, σκοπός ήταν η ανάθεση της προσπάθειας σε μία κυβέρνηση που θα απολάμβανε την εμπιστοσύνη όλων των πλευρών. Αξιοσημείωτη είναι η έμφαση του Ε.Α.Μ. στην επίτευξη της ειρήνης με μέτρα εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας μεταξύ των αντιπάλων ελληνικών δυνάμεων και η επίρριψη της ευθύνης στις

⁷⁸⁸ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 20, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 174, 868.00/12–2044: Telegram.

⁷⁸⁹ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 24, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 176, 868.00/12–2444: Telegram.

έξωθεν δυνάμεις, που ήταν ενδεικτική της διάθεσης συνεννόησης και πολιτικής επίλυσης του προβλήματος, δίνοντας μια διέξοδο στον τερματισμό της σύγκρουσης.

Παράλληλα, ο Macmillan επανερχόταν στην ανεύθυνη και ιδιοτελή στάση του Γεωργίου Β', που απέτρεπε τις ευκαιρίες για ειρήνευση, που προκαλούσε και απώλειες στον βρετανικό στρατό⁷⁹⁰. Παρατηρούσε ότι η προσέγγιση του Γεωργίου Β' με τους πολιτικούς της Ελλάδας ήταν προβληματική και σημείωνε ότι

“[...]οι υπουργοί που συμβούλευσαν τον βασιλιά να μη συμφωνήσει με την αντιβασιλεία αισθάνονταν τόσο ασφαλείς πίσω από τις βρετανικές ξιφολόγχες που προτίμησαν να παραμείνουν στο αξίωμα και να διατηρήσουν την παρούσα πορεία τους παρά να διακινδυνεύσουν τον διορισμό ενός άνδρα που θα μπορούσε να έχει ευρύτερη άποψη και να εργαστεί για τη συμφιλίωση, ανατρέποντάς τους ίσως στην πορεία.”

Άλλωστε, αργότερα την 11^η Ιανουαρίου 1945, όταν πλέον η κατάσταση εξομαλυνόταν, σκεφτόταν ξανά τον ρόλο του Γεωργίου Β' και υπογράμμιζε ότι Οι απόψεις του για τους Έλληνες πολιτικούς ήταν εξίσου αιχμηρές, ενώ αναφερόμενος στον Γεώργιο Β', σχολίαζε ότι

“[...] μπορώ να πω ότι -συμπληρωματικά στους Κομμουνιστές συνωμότες του Κ.Κ.Ε. – ο Βασιλιάς των Ελλήνων είναι ο πραγματικός κακός του σκηνικού. Πίσω στο Κάιρο τον Χειμώνα του 1943 τα γύριζε. Αν είχε γράψει ένα ξεκάθαρο γράμμα (και όχι ένα διφορούμενο) τότε, λέγοντας ότι δεν θα γυρνούσε μέχρι να κληθεί από την λαϊκή ψήφο, αυτό το πανίσχυρο όπλο, της αντιμοναρχικής προπαγάνδας δεν θα ήταν διαθέσιμο στους εξτρεμιστές.”⁷⁹¹

Επανερχόμενος στο προφίλ του Δαμασκηνού επισήμαινε ότι απολάμβανε την εκτίμηση της μερους της αριστεράς. Οι προτεραιότητες του προσδιορίζονταν στον σχηματισμό κυβέρνησης υπό τον Πλαστήρα με αντιπροσωπευτική σύνθεση, χωρίς άμεσα κομματικές προσωπικότητες και με υπηρεσιακό χαρακτήρα, ώστε να οδηγήσει την χώρα σε εκλογές. Συνεχίζοντας, υπενθύμιζε το κόστος της αναποφασιστικότητας του Γεωργίου Β', σχολιάζοντας ότι “[...]ο θόρυβος της μάχης στην Αθήνα μέρα με τη μέρα για σχεδόν 3 εβδομάδες είναι μια πολύ ισχυρή υπενθύμιση του ολέθρου που προκαλείται ηθικά και υλικά στον δυστυχημένο και διχασμένο ελληνικό λαό”.

Εξάλλου, σύμφωνα με τον Alexander οι βρετανικές δυνάμεις αδυνατούσαν να επιβληθούν

⁷⁹⁰ The Ambassador in Italy (Kirk) to the Secretary of State, Caserta, December 25, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 177, 868.00/12–2544: Telegram.

⁷⁹¹ Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan 1984), p. 643. Ο Macmillan επιφύλασσε αιχμηρά σχόλια και για τον Παπανδρέου, που γενικά περιέγραφε ως αποπροσανατολισμένο και με έλλειψη κατανόησης των συνθηκών που επικρατούσαν με εξάρσεις ανορθολογικού ενθουσιασμού, αυτοαναφορικές δημόσιες εκδηλώσεις και την διαρκή ανάγκη να ευθυγραμμιστεί με τα βρετανικά προταγμάτα, *Ibid*, pp. 611, 614, 618, 620.

σε περιοχή ευρύτερη της Αττικής και συνιστούσε την άμεση εξεύρεση πολιτικής λύσης, τονίζοντας μάλιστα ότι “[...]άλλωστε οι Ναζί δεν θα μπορούσαν να το κάνουν [να ελέγξουν την Ελλάδα με ένοπλη δύναμη] με απείρως περισσότερες δυνάμεις από αυτές που είχαν στη διάθεσή τους οι Βρετανοί και ακόμη και οι Ναζί έπρεπε να κάνουν πολιτικές συμφωνίες.” Βέβαια, η βρετανική αγωνία για ενδεχόμενη ανατροπή του στρατιωτικού πλεονεκτήματος ήταν βάσιμη, με δεδομένη την καταγραφόμενη συντριβή του Ζέρβα στην Ήπειρο. Ο Kirk κατέληγε συμπεραίνοντας, ότι ο Churchill προσωπικά θα αναλάμβανε ενεργό ρόλο, καθώς υπενθύμιζε στον Παπανδρέου την δεινή οικονομική κατάσταση της χώρας και την ανάγκη επανεπιβολής ελέγχου του ελληνικού κράτους στις ελληνικές περιφέρειες της Μακεδονίας, που χαρακτηριζόταν ως επισφαλής.

Την 26η Δεκεμβρίου σε τηλεγράφημα του MacVeagh αμφέβαλε για τις προοπτικές πολιτικής επίλυσης με βούληση των δημοκρατικών δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ., δεδομένης της πρακτικής σύλληψης ομήρων με οικονομικά ή πολιτικά κριτήρια και της αναφερόμενης δυσμενούς μεταχείρισης τους⁷⁹². Την ευθύνη απέδιδε στην κομμουνιστική ηγεσία του μετώπου αντίστασης, σχολιάζοντας ότι “[...]δίνει τώρα προφανώς το ελεύθερο χέρι στο χαμηλότερο και πιο ανεύθυνο τμήμα του πληθυσμού” Η πίεση προς τον Ε.Λ.Α.Σ. αυξανόταν με την απαίτηση του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού για τήρηση των προβλέψεων του διεθνούς δικαίου του πολέμου για τους αιχμαλώτους ή για την παροχή πρόσβασης στις υπηρεσίες του, παράλληλα με την απειλή δημόσιας καταδίκης του μετώπου από τον Δαμασκηνό. Την ίδια μέρα η αναγγελία της επίσκεψης του Churchill και του Eden στην Αθήνα συνοδευόταν από σχόλια του Churchill σε επιστολή του προς τον Roosevelt, για την ανάγκη άμεσης επίλυσης της κρίσης με εγγυήσεις για τους όρους επιστροφής του Γεώργιου Β' μόνο μετά από ευμενές αποτέλεσμα δημοψηφίσματος-, ενώ η παράταση των μαχών θεωρούταν μονόδρομος⁷⁹³. Ακόμα, επαναβεβαιώνονταν οι αγαθές και οι ανιδιοτελείς προθέσεις του για την Ελλάδα, ενώ επικαλούταν την βοήθεια του Αμερικανού προέδρου, προτρέποντας να συμβάλει στην επίλυση της διένεξης, δίνοντας οδηγίες και στον MacVeagh. Σχετικά, ο Roosevelt διατύπωνε την προθυμία του, έχοντας ενημερώσει τον Αμερικανό πρέσβη⁷⁹⁴.

⁷⁹² The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 26, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 178, 868.00/12–2644: Telegram, , 1944.

⁷⁹³ The British Prime Minister (Churchill) to President Roosevelt, [London,] December 26, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 179, 868.00/12–2644: Telegram.

⁷⁹⁴ President Roosevelt to the British Prime Minister (Churchill), [Washington,] 26 December 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 180,

Την ίδια ημέρα έλαβε χώρα η διάσκεψη των πολιτικών αρχηγών των ελληνικών πολιτικών κομμάτων και οργανώσεων και με την παρουσία των Alexander, Macmillan, Churchill, Eden, MacVeagh, Bidault, συνταγματάρχη Ρορον ως εκπροσώπων των συμμαχικών κυβερνήσεων⁷⁹⁵. Ο MacVeagh προσέγγιζε την ομιλία του Churchill, που έδινε έμφαση στην διασυμμαχική συναίνεση για την αποστολή του βρετανικού στρατού στην Ελλάδα με σκοπό την μάχη κατά των γερμανικών δυνάμεων και την εκτίμηση του για την ελληνική συνεισφορά στον πόλεμο. Τους επαίνους διαδέχονταν οι διακηρύξεις ανιδιοτέλειας και οι διαβεβαιώσεις για την αφοσίωση του στο δικαίωμα του ελληνικού λαού να επιλέξει την μορφή πολιτεύματος και κυβέρνησης, αναζητώντας μόνο της φιλίας αυτής της χώρας και την ισότιμη συμμετοχή της στα Ηνωμένα Έθνη. Η ομιλία αντιμετωπίστηκε θετικά από τους Έλληνες πολιτικούς αρχηγούς -συμπεριλαμβανομένων των Παπανδρέου και Σιάντου- και αναφερόταν αισιόδοξα στην δύσκολη, αλλά εφικτή προσπάθεια επίτευξης σχηματισμού κυβέρνησης κοινής αποδοχής.

Ο MacVeagh περιέγραφε την συνέχεια της συζήτησης μεταξύ των πολιτικών αρχηγών μετά την αποχώρηση των συμμαχικών αντιπροσώπων, ως σχεδόν βίαιη – “[...]μια πικρή και σχεδόν βίαιη στροφή[...]”- με αφορμή όπως σχολίαζε την ομιλία του Γ. Σιάντου, όπου εκδήλωνε αποφασιστικότητα για συνέχιση του αγώνα του Ε.Λ.Α.Σ. υπέρ του ελληνικού λαού στο διηνεκές⁷⁹⁶. Θετικά αξιολογήθηκε η παρέμβαση του Δαμασκηνού, που πρότεινε την συγκρότηση μιας κυβέρνησης μη πολιτικών προσωπικοτήτων, αποτρέποντας την συμμετοχή του Κ.Κ.Ε. -που ο ίδιος θεωρούσε προβληματική- και προτείνοντας τον Πλαστήρα ως πιθανό πρωθυπουργό με τον ίδιο στην αντιβασιλεία. Δεδομένης της συναίνεσης στο θέμα της αντιβασιλείας, επέμενε στην κεντρική σημασία του ζητήματος. Η διάσκεψη είχε διευρυνθεί με συμμετοχή περισσότερων πολιτικών αρχηγών, όμως ο Αμερικανός πρεσβευτής έδινε έμφαση στις θετικές κριτικές του Churchill και του Eden για τον ρόλο του Δαμασκηνού, ενώ καταγραφόταν αναποφασιστικότητα και αμφιβολίες για την προτεινόμενη από βρετανικής λύση για το θέμα της αντιβασιλείας προς τον εξίσου αναποφασιστο Γεώργιο Β'.

Την ίδια ημέρα σε συνάντηση του με τον Churchill, ο MacVeagh μετέφερε την υποστήριξη του Αμερικανού προέδρου και συζητήσαν τις αμφιβολίες του πρώτου για την επικρατούσα

⁷⁹⁵ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 26, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 181, 868.00/12–2644: Telegram.

⁷⁹⁶ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 27, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 182, 868.00/12–2744: Telegram.

κατάσταση και τις επιπτώσεις της στο πολιτικό προφίλ του, διατυπώνοντας την προσδοκία για άμεσο τερματισμό της σύγκρουσης με αποδοχή των όρων του Scobie για εκχειρία⁷⁹⁷. Συνεχίζοντας, επισημαινόταν η βρετανική προσέγγιση για μια κοινή διασυμμαχική αποστολή στην Ελλάδα, σύμφωνα με αμερικανικές συστάσεις, ενώ ταυτόχρονα επισημαινόταν ότι φαινόταν ενοχλημένος με την εκφραζόμενη από τα αμερικανικά μέσα ενημέρωσης κριτική για την κατάσταση στην Ελλάδα, σημειώνοντας ότι

*‘Μου έδειξε, τόσο χθες όσο και σήμερα, ότι δυσανασχετεί με την κριτική του αμερικανικού Τύπου για την ελληνική πολιτική του και ότι είναι βαθιά απογοητευμένος από αυτό που αισθάνεται ως έλλειψη κατανόησης της στάσης του από την κυβέρνησή μας και την αποτυχία της να τον υποστηρίξει’*⁷⁹⁸.

Συνεχίζοντας, ζητούσε από τον MacVeagh να μεταφέρει το μήνυμα ότι *‘Ελπίζω να μπορεί να μας βοηθήσει με κάποιο τρόπο.’*, τονίζοντας την ανιδιοτέλεια της εξωτερικής του πολιτικής, χωρίς προσδοκίες για γεωστρατηγικά οφέλη -εκτός εμπορικών προνομίων και την κατοχή της Κύπρου καταλήγοντας με την emphatic δήλωση ότι

*‘Ήρθαμε εδώ σε συμφωνία με τους Συμμάχους μας για να διώξουμε τους Γερμανούς και μετά διαπιστώσαμε ότι έπρεπε να πολεμήσουμε για να μην σφαγιαστούν οι άνθρωποι εδώ στην Αθήνα. Τώρα αν μπορούμε να το κάνουμε αυτό σωστά -και θα το κάνουμε- το μόνο που θέλουμε είναι να φύγουμε από αυτό το καταραμένο μέρος’*⁷⁹⁹.

Μετά την είδηση της διαμόρφωσης συναίνεσης στην διάσκεψη των πολιτικών αρχηγών για την αποδοχή της αντιβασιλείας, ο Churchill αναχώρησε για μεταπείσει τον Γεώργιο Β'.

Συνολικά, η οπτική του MacVeagh εστίασε στην βρετανική εξωτερική πολιτική, αντιμετωπίζοντας το κεφαλαιώδες γεγονός της πρώτης διάσκεψης των αντιμαχόμενων και διαφωνούντων πολιτικών αρχηγών, ως φόντο της κύριας δραστηριότητας.

Η αναχώρηση του Churchill περιγραφόταν συνέχεια αποφάσεων για σύσταση στον Γεώργιο Β' να αποδεχτεί την αντιβασιλεία, με ταυτόχρονη δέσμευση του Παπανδρέου για αντίστοιχες συστάσεις, μετά και την ομόφωνη απόφαση της διάσκεψης των πολιτικών αρχηγών⁸⁰⁰. Σε αναμονή της απάντησης του Γεωργίου Β', η διάσκεψη διακόπηκε, ενώ ο Δαμασκηνός πραγματοποιούσε επαφές για την σύσταση του μελλοντικού υπουργικού συμβουλίου, ώστε να

⁷⁹⁷ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 27, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, 868.00/12–2744: Telegram.

⁷⁹⁸ Ibid.

⁷⁹⁹ Ibid.

⁸⁰⁰ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 28, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 185, 868.00/12–2844: Telegram.

ικανοποιεί τις απαιτήσεις των αντιμαχόμενων και να εξασφαλίζει την εμπιστοσύνη του Ε.Α.Μ.. Σε συνέχεια των διαπραγματεύσεων για την πολιτική διεύθυνση της σύγκρουσης, ο MacVeagh προσέγγιζε τα προαπαιτούμενα της αριστεράς για την διάλυση του Ε.Λ.Α.Σ., μία από τις δυσκολίες του Δαμασκηνού στον μελλοντικό του ρόλο⁸⁰¹.

Συγκεκριμένα, οι όροι του Ε.Α.Μ., συνοψίζονταν στην συμμετοχή της αριστεράς στην κυβέρνηση κατά ποσοστό έως 50%, αναλαμβάνοντας τα υπουργεία εσωτερικών, το υφυπουργείο άμυνας και εξωτερικών, διάλυση της χωροφυλακής, διάλυση της Ορεινής Ταξιαρχίας, του Ιερού Λόγου και των νεοσχηματισμένων -με σκοπό την συμμετοχή στην καταστολή της εξέγερσης ως φιλοκυβερνητικού στρατού- ταγμάτων της Εθνοφρουράς, την διενέργεια δημοψηφίσματος για το πολιτειακό την πρώτη Κυριακή του Φεβρουαρίου και τελικά την διενέργεια συντακτικών εκλογών των Απρίλιο. Ακόμα, οι αντιδράσεις του Πλαστήρα και του Λαϊκού κόμματος καταγράφονταν, στην ανακοίνωση της γραμματείας της διάσκεψης. Καταλήγοντας, ο MacVeagh αναρωτιόταν για τα κίνητρα δημοσιοποίησης του ανακοινωθέντος, καθώς σκιαγραφούσε την αποτυχία των προσπαθειών επίτευξης συμφωνίας στην διάσκεψη, διαψεύδοντας τις βρετανικές ελπίδες.

Σε επιστολή της 28ης Δεκεμβρίου προς το Γεώργιο Β' ο Roosevelt εξέφραζε την αγωνία του για τις εξελίξεις στην Ελλάδα και τις απελευθερωμένες περιοχές γενικότερα, σημειώνοντας ότι *“Δεν εμπλεκόμαστε άμεσα σε αυτό το θέμα και αγωνιούμε να μην αναμιχθούμε στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας ή οποιουδήποτε άλλου απελευθερωμένου συμμάχου μας.”*⁸⁰² Αναγνώριζε λοιπόν το πρόβλημα ως μια κατάσταση θεμελιωμένης έλλειψης εμπιστοσύνης προς τις διακηρύξεις του Γεωργίου Β' για το πολιτειακό, οπότε τοποθετούμενος στο ζήτημα, προσφέροντας την συμβουλή του υπέρ της ανάθεσης της αντιβασιλείας στον Δαμασκηνό, σημειώνοντας ότι *“[...]η ενέργεια αυτή θα μπορούσε να είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική εάν συνοδευόταν από μια επαναβεβαίωση των προθέσεών σας και από τη διαβεβαίωση ότι οι εκλογές θα διεξαχθούν σε κάποια καθορισμένη ημερομηνία, όσο μακριά και αν βρίσκεται στο μέλλον.”*

⁸⁰¹ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 28, 1944, FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 187, 868.01/12–2844: Telegram.

⁸⁰² President Roosevelt to the King of the Hellenes (George II), [Washington,] December 28, 1944. FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 188, Το μήνυμα έγινε ευμενώς δεκτό από τον Churchill, που σε ευχαριστήριο τηλεγράφημα του, τόνιζε ότι είχε ληφθεί απόφαση από την βρετανική κυβέρνηση να συσταθεί στον Γεώργιο Β' να διορίσει τον Δαμασκηνό αντιβασιλεία ή σε αντίθετη περίπτωση, θα συμβούλευαν τον ίδιο να αναλάβει το πόστο με εγγυήσεις αναγνώρισης από την βρετανική κυβέρνηση με σκοπό την συγκρότηση κυβέρνησης στην Ελλάδα. The British Prime Minister (Churchill) to President Roosevelt, London, 29 December 1944, FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 189.

Την ίδια μέρα σε επιστολή του προς τον Roosevelt ο Churchill αναφερόταν στις διαπραγματεύσεις για την αντιβασιλεία, επαινώντας ταυτόχρονα τον Δαμασκηνό για το πολιτικό του προφίλ. Παράλληλα, τονιζόταν το κλίμα συναίνεσης που είχε διαμορφωθεί στην διάσκεψη, διευκρινίζοντας ότι η επιμονή του Ε.Α.Μ. για την συγκρότηση αντιβασιλείας και ανάθεση της στον Δαμασκηνό, δεν βασιζόταν σε συμπάθειες του για την αριστερά, αλλά θεωρούταν ικανός να συμβάλει στην οικοδόμηση μιας ισχυρής κυβέρνησης.

Η επιστροφή του στην Βρετανία συνδεόταν όπως τόνιζε με την προσπάθεια να πειστεί ο Γεώργιος Β' για την αναγκαιότητα να προβεί στο αντίστοιχο βήμα. Η αμφιβολία για την στάση που θα τηρούσε ο Γεώργιος Β', οδηγούσε τον Churchill, να υπενθυμίσει ότι είχε ζητηθεί από τον Παπανδρέου να κάνει ανάλογες κινήσεις προς τον εξόριστο μονάρχη, ενώ προτεινόταν να σταλεί προσωπικό μήνυμα του Roosevelt σε μία συντονισμένη προσπάθεια να συσταθεί ο μεταβατικός θεσμός με περιορισμένη χρονική διάρκεια έως την διεξαγωγή δημοψηφίσματος σε συνθήκες *“ηρεμίας”*. Επιπροσθέτως, καλούσε τον Roosevelt να εκφράσει την στήριξη του προς τον Δαμασκηνό, εφόσον αναλάμβανε επιτυχώς τον νέο ρόλο του. Η επιστολή κατέληγε στις απώλειες τουλάχιστον 1.000 στρατιωτών των βρετανικών δυνάμεων στην Αθήνα -ένας ανεπιβεβαίωτος αριθμός που εκτιμάται ότι είναι σημαντικά πάνω από τον πραγματικό-⁸⁰³, επιμένοντας ότι σκοτώνονταν για να σώσουν τον ελληνικό λαό, ενώ σχολίαζε ότι *“Η συντριπτική πλειοψηφία του λαού επιθυμεί μια διευθέτηση που θα τον απαλλάξει από την κομμουνιστική τρομοκρατία.”* Μάλιστα, ισχυριζόταν ότι είχε υπερβεί την στρατιωτική της αποστολή για να διανεμηθεί ανθρωπιστική βοήθεια - *“[...]φτωχοί άνθρωποι, [...] διατηρούνται ζωντανοί μόνο από τα συσσίτια που τους μεταφέρουμε, συχνά με κίνδυνο της ζωής τους, στις διάφορες αποθήκες.”* Τελικά, συνέδεε την σύσταση της αντιβασιλείας με την στόχευση της στρατιωτικής επικράτησης των βρετανικών δυνάμεων - *“[...]να συνεχίσουμε το βαρύ και αδικαιολόγητο έργο μας για την εκκαθάριση της Αθήνας από πολύ επικίνδυνα, ισχυρά, καλά οργανωμένα και καλά κατευθυνόμενα στοιχεία [...]”*.

Την 30^η Δεκεμβρίου ο Churchill ενημέρωνε τον Roosevelt ότι εξασφαλίστηκε η συναίνεση του Γεωργίου Β' και εξουσιοδοτήθηκε ο Leeper να ενημερώσει τον Δαμασκηνό για την ανάληψη των καθηκόντων του. Ο Βρετανός πρωθυπουργός σημείωνε ότι

⁸⁰³ Σχετικά με τις βρετανικές απώλειες κατά τα Δεκεμβριανά και μια τεκμηριωμένη προσέγγιση για τον αριθμό των πεσόντων κατά τις μάχες, βλέπε Καβάλα Μ., Το βρετανικό νεκροταφείο στο Καλαμάκι και οι 33 μέρες του Δεκέμβρη 1944, στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, (Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία 2016), σ.σ. 483-496.

‘Αυτό ήταν ένα πολύ επώδυνο έργο για μένα. Έπρεπε να πω στον βασιλιά ότι αν δεν συμφωνούσε το θέμα θα διευθετούνταν χωρίς αυτόν και ότι θα έπρεπε να αναγνωρίσουμε τη νέα κυβέρνηση αντί γι’ αυτόν. Ελπίζω ότι θα είστε σε θέση να δώσετε κάθε υποστήριξη και ενθάρρυνση στον Αρχιεπίσκοπο και την κυβέρνησή του.’⁸⁰⁴

Την επόμενη μέρα η σύσταση της αντιβασιλείας και η ορκωμοσία του Δαμασκηνού, σηματοδοτούσαν την αλλαγή σελίδας, ενώ οι μάχες μαίνονταν⁸⁰⁵.

Η ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Πλαστήρα, αναφερόταν σε τηλεγράφημα της 3ης Ιανουαρίου του MacVeagh προς τον Stettinius, όπου παρατηρούσε την ικανοποίηση μιας βασικής απαίτησης του δημοκρατικού κόσμου στην Ελλάδα, που ισοδυναμούσε με εγγύηση αποτροπής της πραξικοπηματικής επιστροφής του Γεωργίου Β', θέτοντας παράλληλα ερωτήματα για την σκοπιμότητα της συνέχισης των μαχών⁸⁰⁶. Η συνέχιση των μαχών αποδιδόταν στην στάση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. κατά της θεωρούμενης ομαλότητας και τελικά αποτελούσε ένα στρατήγημα που θα ακολουθούταν, ώστε να εκτεθεί πολιτικά. Μάλιστα, ο Leeper εξέφραζε υποστήριζε ότι η ενισχυόμενη υποστήριξη προς την υπό συγκρότηση του Δαμασκηνού, θα οδηγούσε στο πολιτικό περιθώριο την αντίσταση.

Σε υπόμνημα του διευθυντή του γραφείου Εγγύς Ανατολής και αφρικανικών θεμάτων προς τον υπουργό εξωτερικών των Η.Π.Α. στις αρχές Ιανουαρίου 1945, αναλυόταν η κατάσταση στην Ελλάδα. δίνοντας έμφαση στην ανάγκη για άμεση κατάπαυση του πυρός και δρομολόγηση των πολιτικών διαδικασιών⁸⁰⁷. Σε αυτό το πλαίσιο δινόταν έμφαση στην καχυποψία των δυνάμεων της αντίστασης προς την κυβέρνηση Παπανδρέου και την βρετανική εξωτερική πολιτική σχετικά με το ενδεχόμενο της πραξικοπηματικής επαναφοράς της μοναρχίας, γεγονός που οξύνθηκε κατά την κρίση αποστράτευσης, ενώ δεν παραλείπεται η συσχέτιση με τα γεγονότα του ΒΕΣΜΑ, εμμένοντας στην στενή συσχέτιση τους με τα Δεκεμβριανά.

Την ανησυχία για τις σφοδρές συγκρούσεις για τον έλεγχο της Αθήνας, διαδεχόταν ο σχεδιασμός για την πολιτική σταθεροποίηση της κατάστασης και της πολιτικής συγκρότησης της

⁸⁰⁴ The British Prime Minister (Churchill) to President Roosevelt, London, 30 December 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 190.

⁸⁰⁵ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, December 31, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 191, 868.00/12–3144: Telegram.

⁸⁰⁶ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, January 3, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 50, 868.00/1–345: Telegram.

⁸⁰⁷ Memorandum by the Director of the Office of Near Eastern and African Affairs (Murray) to the Secretary of State, January 6, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, 868.00/1–645, Document 51.

χώρας με έμφαση στα άμεσα βήματα για την συμβολή των Η.Π.Α. στην αποστολή παρατηρητών για το δημοψήφισμα με την συγκρότηση μιας οργανωτικά συνεκτικής ομάδας. Συνολικά, η πολιτική επίλυση γινόταν προτεραιότητα, όπως και η στήριξη της λύσης του Δαμασκηνού. Καταλήγοντας, προτεινόταν σε ενδεχόμενο ανάληψης ένοπλης δράσης από το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. κατά του Δαμασκηνού, τότε η κυβέρνηση των Η.Π.Α. να θεωρήσει ότι το μέτωπο αντίστασης στόχευε στην κατάκτηση της εξουσίας και να τασσόταν με την κυβέρνηση του αντιβασιλέα. Επομένως, η εξελισσόμενη κρίση δεν αποτελούσε μια προσπάθεια κατάκτησης της εξουσίας από το Ε.Α.Μ., αλλά προϊόν των συσσωρευμένων πολιτικών αποτυχιών με κομβικά σημεία την κρίση του ΒΕΣΜΑ και την προσέγγιση της απελευθέρωσης.

Σε επικοινωνία του Πλαστήρα με τον Roosevelt την 8^η Ιανουαρίου εξέφραζε την προσδοκία συμβολής των Η.Π.Α. στην ανοικοδόμηση⁸⁰⁸. Στην απάντηση του ο Roosevelt εξέφραζε την ελπίδα η πρωθυπουργία του Πλαστήρα να συμβάλει στην ειρήνευση, τονίζοντας *“Έχω καθησυχαστεί από τις πρόσφατες δηλώσεις σας ότι η παύση των εχθροπραξιών δεν θα ακολουθηθεί από αντίποινα, αλλά θα αποτελέσει το προοίμιο για την έγκαιρη λήψη αποφάσεων, μέσω ελεύθερων δημοκρατικών διαδικασιών, για τα ενοχλητικά ερωτήματα που οδήγησαν στην εμφύλια διαμάχη”*, καταλήγοντας στην στήριξη της αμερικανικής και των συμμαχικών κυβερνήσεων στην υπόθεση της αρωγής στην Ελλάδα⁸⁰⁹.

Την 11^η Ιανουαρίου ο Kirk προσέγγιζε τις εξελίξεις στην Αθήνα βασιζόμενος στον Macmillan εστιάζοντας στην καταγραφόμενη πρόοδο του Scobie στην καταστολή των δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. και παρουσίαζε το βρετανικό πλάνο για την επέκταση των στρατιωτικών επιχειρήσεων σε ολόκληρη την Αττική και την Πελοπόννησο, προϊδεάζοντας για μια εκτεταμένη σύγκρουση με επίκεντρο τις δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. στην Πάτρα, ώστε να κατακτηθεί ο έλεγχος μιας δεδομένης γεωγραφικής περιφέρειας - *“παλιά Ελλάδα”*- που θα μπορούσε να τεθεί υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης Πλαστήρα με βρετανική υποστήριξη και αναγνωρίζοντας έμμεσα με βάση τα παρατιθέμενα στοιχεία, ότι η βρετανική παρουσία στην Ελλάδα θα ήταν μακροπρόθεσμη⁸¹⁰. Όμως, είναι σαφές ότι η βρετανική πλευρά στόχευε στην περιορισμένη και ταχεία κατάληξη της

⁸⁰⁸ The Greek Prime Minister (Plastiras) to President Roosevelt, [Athens, undated.], *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 52, 868.00/1-945: Telegram, Όπως σημειώνεται, στάλθηκε περίπου την 8 Ιανουαρίου 1945.

⁸⁰⁹ The Acting Secretary of State to the Ambassador in Greece (MacVeagh), Washington, January 15, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 57, 868.00/1-1545: Telegram.

⁸¹⁰ Mr. Alexander C. Kirk, United States Political Adviser to the Supreme Allied Commander, Mediterranean Theater to the Secretary of State, Caserta, January 11, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 54, 868.00/1-1145: Telegram.

στρατιωτικής επέμβασης, επιλέγοντας τελικά την πολιτική διευθέτηση, σε αντίθεση με τάσεις που ωθούσαν στην πρακτικά αδύνατη ολοκληρωτική στρατιωτική συντριβή των εξεγερμένων, όπως τόνιζε ο Macmillan⁸¹¹. Ο Kirk υπενθύμιζε ακόμα την δέσμευση του Δαμασκηνού και του Πλαστήρα να μην επιτρέψουν στο Κ.Κ.Ε., όπως τονίζονταν, την επίτευξη του υποτιθέμενου στόχου του ελέγχου της χώρας. Αναφέροντας τον Σοφιανόπουλο σημειωνόταν, ότι θεωρούταν *‘‘Η πραγματική κινητήρια δύναμη στην κυβέρνηση [...]’’*. Παράλληλα, διευκρινιζόταν ότι η βρετανική στρατιωτική παρουσία αναμενόταν να είναι μακροπρόθεσμη, ενώ λαμβανόταν υπόψιν ότι η επιβολή του βρετανικού ελέγχου στην Ελλάδα, βελτίωνε την βρετανική διαπραγματευτική ισχύ στην επερχόμενη συνάντηση των Τριών Μεγάλων. Τελικά, αναφερόταν η διαπραγμάτευση Ε.Λ.Α.Σ. και Scobie για ανακωχή, που ανακοινώθηκε την 11^η Ιανουαρίου 1945 με έναρξη 14^η Ιανουαρίου 1945⁸¹².

Λίγες μέρες αργότερα, ο Kirk αναφερόταν στην συνομιλία του με τον Macmillan που σχεδίαζε την επάνοδο του στην Αθήνα μαζί με τον Alexander *‘‘[...]προκειμένου να επέλθει οριστική λύση του ελληνικού προβλήματος.’’*⁸¹³ Παράλληλα, ο Macmillan συνιστούσε προς τον Δαμασκηνό και τον Πλαστήρα να υιοθετήσουν αδιάλλακτη στάση στις απαιτήσεις του Ε.Λ.Α.Σ., ενώ σύμφωνα με τις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες η ηγεσία του Ε.Λ.Α.Σ. σταδιακά θεωρούσε, ότι ήταν μάταιη την συνέχιση των μαχών. Ακόμα, έθετε ως προτεραιότητα τον αφοπλισμό του Ε.Λ.Α.Σ., προτείνοντας στον Δαμασκηνό την παροχή πλήρους αμνηστίας στους αφοπλιζόμενους. Μάλιστα ο Macmillan σημείωνε για την στάση των Ελλήνων πολιτικών, ότι *‘‘η ελληνική αστική τάξη είναι αποφασισμένη να εξαλείψει τους Έλληνες κομμουνιστές, και θα πολεμήσει μέχρι του τελευταίου Βρετανού στρατιώτη για να το κάνει.’’*⁸¹⁴

Σε συνάντηση του με τον MacVeagh την 18^η Ιανουαρίου 1945, ο Πλαστήρας συμπέρανε,

⁸¹¹ Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan, 1984), pp. 644-645.

⁸¹² MacVeagh to the Secretary of State, January 12, 1945, *U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece*, 868.00/1-1245, telegram 46. The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, January 3, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 50, 868.00/1-345: Telegram. The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, London, January 13, 1945 *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 55, 868.00/1-1345: Telegram.

⁸¹³ Mr. Alexander C. Kirk, Political Adviser to the Supreme Allied Commander, Mediterranean Theater, to the Secretary of State, Caserta, January 15, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 56, 868.00/1-1545: Telegram,. Σχετικά με την οπτική του Macmillan για την συμβολή του ίδιου και του Alexander στο θέμα, βλέπε και Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan, 1984), pp. 644-645.

⁸¹⁴ Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan, 1984), p. 614.

ότι δεδομένης της απουσίας επαφής της ηγεσίας του Ε.Λ.Α.Σ. με την νέα κυβέρνηση μετά την ανακωχή, ήταν προαπαιτούμενο διαπραγμάτευσης ο αφοπλισμός του Ε.Λ.Α.Σ.. Σημαντικότερα, χαρακτήριζε τον προσλαμβανόμενο εχθρό ως

“[...]μια «διεθνή απειλή» που δεν περιορίζεται μόνο στην Ελλάδα αλλά απειλεί όλες τις χώρες και πρόσθεσε ότι θα πρέπει να είναι προς το συμφέρον των Ηνωμένων Πολιτειών καθώς και άλλων δυνάμεων να βοηθήσουν στην αποτροπή αυτής της απειλής εδώ στην Ελλάδα, όπου «πρωτοεμφανίζεται».”⁸¹⁵

Επομένως, εκδηλωνόταν μια από τις πρώτες προσπάθειες διεθνοποίησης του ελληνικού εσωτερικού πολιτικού προβλήματος, ταυτόχρονα με την απόπειρα πρόσδεσης διεθνών παραγόντων στην εσωτερική διαμάχη. Ο Πλαστήρας συνέχιζε αποκηρύσσοντας τον θεωρούμενο ως ξένο προς την Ελλάδα χαρακτήρα της εξέγερσης, ισχυρισμός που θεωρούσε ότι ενισχυόταν από την χρήση της πρακτικής σύλληψης ομήρων. Σχετικά με την στρατιωτική διάσταση της εξέγερσης, θεωρούσε ότι είχε ηττηθεί και ότι το τέλος των μαχών ήταν κοντά, επισημαίνοντας την κατά την γνώμη του αποδυνάμωση του Ε.Λ.Α.Σ. και την υποτιθέμενη απομόνωση των κομμουνιστικών δυνάμεων, εκφράζοντας μάλιστα την πεποίθηση, ότι ήταν δυνατή η συντριβή των εναπομεινάντων μαχητών από τις κυβερνητικές δυνάμεις και χωρίς βρετανική υποστήριξη. Συνεχίζοντας, αναφερόταν στην συγκρότηση εθνικού στρατού, ισχυριζόμενος ότι επαρκούσε για την τήρηση της εσωτερικής ασφάλειας με υλικοτεχνική υποστήριξη από τους Συμμάχους, εφόσον είχε ισχύ 50-60.000, προτείνοντας μάλιστα ανεδαφικά σχέδια για την αποστολή ελληνικών στρατευμάτων στην Άπω Ανατολή για συνδρομή της συμμαχικής εκστρατείας.

Ταυτόχρονα, ο Πλαστήρας αγωνιούσε για την εικόνα της κυβέρνησης στο εξωτερικό, τονίζοντας τον δημοκρατικό της χαρακτήρα και αποκηρύσσοντας ενδεχόμενες δικτατορικές τάσεις, ενώ σχολίαζε τον ρόλο του ξένου Τύπου λέγοντας ότι *“[...]αν οι ξένοι ανταποκριτές ενημέρωναν τις εφημερίδες τους για τα γεγονότα ως έχουν, αυτό θα έκανε το μεγαλύτερο καλό [...]”*, εκφράζοντας με αυτό τον τρόπο δυσπιστία για τον ρόλο των δημοσιογράφων και των ανταποκριτών. Συνολικά, οι δημοκρατικές διακηρύξεις του, δεν συμβάδισαν με την τάση άσκησης ελέγχου σε όλους τους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες, αναμένοντας την πλήρη στοίχιση τους με την ελληνική κυβέρνηση, που ήταν άλλωστε προϊόν συμβιβασμών και όχι λαϊκής νομιμοποίησης. Μάλιστα, η βρετανική πλευρά ανησυχούσε για τις κυβερνητικές προθέσεις

⁸¹⁵ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, January 18, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 59, 868.00/1-1845: Telegram.

επαναφοράς στην πολιτική του Γονατά, που ήταν μισητός από τους φιλελεύθερους και την αριστερά για την στήριξη του στα τάγματα ασφαλείας κατά την γερμανική κατοχή.

Σε επόμενη επικοινωνία, ο MacVeagh εστίαζε στις στρατιωτικές εξελίξεις με την αποχώρηση των δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. από την Θεσσαλονίκη και την Πάτρα, τηρώντας τις προβλεπόμενες από την ανακωχή δεσμεύσεις, ενώ σημειωνόταν η παρουσία ισχυρών δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. που τάσσονταν κατά της κυβέρνησης Πλαστήρα και των βρετανικών δυνάμεων στις βορειοανατολικές περιφέρειες⁸¹⁶. Παράλληλα, η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Λ.Α.Σ. από τα Τρίκαλα διακήρυσσε την απελευθέρωση των ομήρων, εν μέσω μαρτυριών για μεγάλους αριθμούς συλληφθέντων που υπέφεραν από πολλαπλές κακουχίες, ενώ το ζήτημα είχε λάβει διεθνείς διαστάσεις, προχώρησε στην απελευθέρωση περίπου 12.000 ατόμων στην κεντρική και βόρεια Ελλάδα, ενισχύοντας τις προγραμματισμένες για την 25^η Ιανουαρίου ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις, αφήνοντας όμως ανοιχτό το ερώτημα του αφοπλισμού⁸¹⁷. Όμως, κρίσιμη ήταν η οπτική του Macmillan για το θέμα, που όπως σημείωνε στο ημερολόγιο του,

“Ευτυχώς ο Ε.Λ.Α.Σ. έχει κρατήσει ομήρους. Λυπάμαι για τους ανθρώπους αλλά γενικά θα είμαι ιδιαίτερα ικανοποιημένος. Θα αποδειχθεί χρήσιμο όπλο για μας. Θα καταστρέψει τον Ε.Λ.Α.Σ. πολιτικά στο εσωτερικό και θα μας επιτρέψει να μεταπείσουμε την ελληνική κυβέρνηση για την ανάγκη της γενικής αμνηστίας⁸¹⁸.”

Παράλληλα, ο Πλαστήρας αναφερόμενος στην ομιλία του Churchill στην βρετανική βουλή και στην επικοινωνία του με τον Roosevelt, θεωρούσε ότι συνέβαλαν στην επίλυση του ζητήματος της ομηρίας και εξέφραζε προσδοκίες επίτευξης ειρήνευσης μετά τον αφοπλισμό του Ε.Λ.Α.Σ.. Συνεχίζοντας εξέφραζε αιτήματα οικονομικής βοήθειας, ενώ ο MacVeagh παρατηρούσε την εγκατάλειψη των φιλόδοξων σχεδίων για συγκρότηση ελληνικού εκστρατευτικού σώματος για αποστολή στην Άπω Ανατολή, ενώ επισήμαινε ότι οι αναφορές του στην παροχή στρατιωτικής βοήθειας *“[...]οφείλεται στην αίσθηση ότι μπορεί να έχει ευνοϊκή επίδραση και η παρατήρησή του ότι αυτό που θέλουν περισσότερο οι Έλληνες είναι η ειρήνη αντιπροσωπεύει την πραγματική του*

⁸¹⁶ FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, 868.00/1–1945: Telegram, Document 60, The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, January 19, 1945—11 a.m.

⁸¹⁷ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, January 20, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 61, 868.00/1–2045: Telegram. Σχετικά με τον αναφερόμενο αριθμό των απελευθερωμένων ομήρων σημειώνεται η εκτίμηση, ότι είναι σημαντικά υψηλότερος του πραγματικού. Για το θέμα βλέπε, Κάραμποτ Φ. - Πατρικίου Α., Η πρακτική της ομηρίας και οι προσλήψεις της: Μια πρώτη προσέγγιση. Στο Βόγλης Π., Παπαθανασίου Ι., Σακελλαρόπουλος Τ. (επιμ.), Δεκέμβρης 1944 – το Παρελθόν και οι χρήσεις του, Αθήνα, 2017, σ.σ. 193-216.

⁸¹⁸ Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan, 1984), p. 645.

άποψη για την κατάσταση. ”

Στην πολιτική συστηματικής καταδίωξης και φυλάκισης των μελών του Ε.Α.Μ. αναφερόταν ο υφυπουργός εξωτερικών των Η.Π.Α. Joseph Grew σε επικοινωνία του με τον Stettinius, σύμφωνα με παρατηρητές στην Αθήνα, ενώ βρίσκονταν σε εξέλιξη οι ειρηνευτικές συνομιλίες και σημαντικότερα με δεδομένο ότι ‘[...] κανένα μέτρο δεν έχει ακόμη ληφθεί κατά των συνεργατών.⁸¹⁹’ Αντίθετα, εξισορροπητική του δημοσίου αισθήματος, θεωρούταν η ανακοίνωση στον τύπο της Αθήνας για την αναμενόμενη παράδοση από τις βρετανικές αρχές ώστε να οδηγηθούν σε δίκη εννέα κορυφαίων δωσίλογων.

Ο δρόμος προς την ειρήνευση με την αρχική συμφωνία ανακωχή και τελικά την συμφωνία της Βάρκιζας, αποτέλεσε το πεδίο περίπλοκων διαπραγματεύσεων μεταξύ τριών πλευρών: βρετανικής διπλωματίας, Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., ελληνικής κυβέρνησης. Ήταν σαφές ότι αν και στην μάχη της Αθήνας είχε υπερισχύσει η βρετανική πλευρά μετά από πολλές ημέρες σκληρών μαχών, το μέτωπο αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. παρέμενε μάχιμο και σημαντική στρατιωτική δύναμη στην υπόλοιπη Ελλάδα. Παράλληλα, η καθήλωση βρετανικών δυνάμεων στην απελευθερωμένη Ελλάδα, αντί της παρουσίας τους στα μέτωπα του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου δημιουργούσε προβλήματα για την βρετανική πλευρά, που μπορούσε να υπολογίζει μόνο σε στρατιωτική κλιμάκωση και αδιέξοδο ή πολιτική επίλυση της σύγκρουσης της Ελλάδας.

Το αντικειμενικό δίλλημα ήταν αντιληπτό από την βρετανική διπλωματία και όπως τονίζει ο Λυμπεράτος, ‘‘ο Leeper δέχτηκε ρητές εντολές από το Foreign Office να επιδιώξει, πάση θυσία, να τελεσφορήσουν οι συνομιλίες με σκοπό την επίτευξη της ανακωχής με το Ε.Α.Μ., ενώ ταυτόχρονα να εμφανίσει την ανακωχή ως άνευ όρων συνθηκολόγηση του Ε.Α.Μ.’’⁸²⁰ Επομένως, η συνολική διαπραγματευτική στάση της Μ. Βρετανίας καθοριζόταν από την αναγκαιότητα να επιτευχθεί συμφωνία σε κρίσιμα ζητήματα, όπως η γραμμές αποχώρησης των δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. και στην συνέχεια το ζήτημα της αμνηστίας προβάλλοντας την εικόνα ενός ηττημένου Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., ακόμα και αυτό δεν είχε επιτευχθεί. Σχετικά με το ζήτημα των γραμμών αποχώρησης του Ε.Λ.Α.Σ., όπως σημειώνεται από τον Λυμπεράτο, ο H. Macmillan ήταν επικοινωνία με τον Βρετανό πρωθυπουργό, επιμένοντας για την ανάγκη οι όροι που θα επιβάλλονταν να μην είναι απαγορευτική μιας συμφωνίας ανακωχής⁸²¹. Η υπογραφή της συμφωνίας την 6^η Ιανουαρίου 1945

⁸¹⁹ The Acting Secretary of state (Grew) to the Secretary of State, [Washington,] February 9, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 489, 740.0011 EW/1-2745: Telegram.

⁸²⁰ Λυμπεράτος Μ., *Στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2006), σ. 56.

⁸²¹ Ο. π.

και η εφαρμογή την 15η Ιανουαρίου του 1945, άφηνε τον Ε.Λ.Α.Σ. σε θέση ισχύος, ενώ παράλληλα πάγωνε την σύγκρουση. Η θριαμβολογία της βρετανικής πλευράς προφανώς ισχυριζόταν ότι αποτέλεσε άνευ όρων επικράτησης σε βάρος του Ε.Α.Μ., αν και η πραγματικότητα διέφερε⁸²².

Αντίστοιχες ήταν οι προσπάθειες στην κατεύθυνση επίτευξης μια πολιτικής συμφωνίας που θα ολοκλήρωνε την επίλυση της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών, με δεδομένο ότι ήταν ένας αγώνας που δεν μπορούσε να κερδηθεί από την βρετανική πλευρά τουλάχιστον με στρατιωτικά μέσα στην δεδομένη στιγμή και ο στόχος παρέμενε η ειρήνευση με προβολή ισχύος σε βάρος του Ε.Α.Μ.. Συνολικά την περίοδο των διαπραγματεύσεων με επίκεντρο σειρά ζητημάτων (διάλυση ένοπλων σχηματισμών, δημιουργία εθνικού στρατού, χρόνος διεξαγωγής δημοψηφίσματος και αμνηστία), η βρετανική πλευρά παρασκηνιακά πίεσε την κυβέρνηση Πλαστήρα, ώστε να υιοθετηθεί συγκαταβατική στάση⁸²³. Τελικά, η υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας ήταν το αποτέλεσμα εντατικής διπλωματικής προσπάθειας στο παρασκήνιο με σημαντικές υποχωρήσεις της βρετανικής πλευράς και υπεύθυνη διαχείριση των διαθέσιμων επιλογών από το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. σε ένα περιβάλλον δυσμενές. Επιτεύχθηκε όμως μια ουσιαστική συμφωνία ειρήνης, που σίγουρα δεν ήταν άνευ όρων συνθηκολόγηση και έγινε με όρους συμβολής και διαπραγμάτευσης από την πλευρά του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., στοχεύοντας στην επίλυση της σύγκρουσης. Άλλωστε, από την κατοχή, την απελευθέρωση και τα Δεκεμβριανά έως και την Βάρκιζα δεν ήταν σκοπός του ένοπλου αγώνα του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. η κατάληψη της εξουσίας.

Τελικά, η υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας την 12^η Φεβρουαρίου 1945⁸²⁴, γινόταν δεκτή με ενθουσιασμό από την βρετανική πλευρά καθώς ο Macmillan δήλωνε ότι *‘[...]/η συμφωνία αυτή θα πρέπει να καταγραφεί ως νίκη των δυνάμεων της μετριοπάθειας. ’* και τόνιζε ότι το βρετανικό υπουργείο εξωτερικών όφειλε να προβάλει το γεγονός ως νίκη της Ελλάδας και όχι της Βρετανίας ή κάποιας εσωτερικής παράταξης, καταλήγοντας ότι *‘Το θέμα της δημοσιότητας για το θέμα αυτό, δήλωσε, θα πρέπει να είναι «Ζήτω η Ελλάδα.» ’*⁸²⁵ Παράλληλα, ο MacVeagh αναφερόταν στις δηλώσεις του Πλαστήρα μετά την υπογραφή της συμφωνίας, όπου εξέφραζε ανακούφιση για τον τερματισμό της εμφύλιας διένεξης και την επίτευξη της εσωτερικής ενότητας.

⁸²² Ο. π., σ.57

⁸²³ Ο. π., σ.σ. 58-29

⁸²⁴ Agreement Between the Greek Government and E.A.M., Athens, February 12, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 63, 868.00/3–645.

⁸²⁵ Mr. Alexander C. Kirk, Political Adviser to the Supreme Allied Commander, Mediterranean Theater, to the Secretary of State, Caserta, February 13, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 64, 868.00/2–1345: Telegram.

Όμοια στάση επικρατούσε στην πλειοψηφία του Τύπου της Αθήνας, παρά τις επιφυλάξεις για την συμμόρφωση του Ε.Α.Μ. με τις προβλεπόμενες υποχρεώσεις⁸²⁶. Αντίθετα, ο Τύπος της δεξιάς επιτίθετο στην κυβέρνηση για την φερόμενη ως υποχώρηση και την νίκη της αριστεράς, ενώ η Ελεύθερη Ελλάδα σημείωνε ότι το Ε.Α.Μ. έκανε “*κάθε δυνατή παραχώρηση προκειμένου να επιτευχθεί συμφωνία*”. Ο MacVeagh παρατηρούσε, ότι η εκατέρωθεν δυσαρέσκεια καταδείκνυε έναν αμοιβαίο συμβιβασμό. Σχετικά με τον αφοπλισμό του Ε.Λ.Α.Σ., επισήμαινε την σύγκλιση του με τις θέσεις του Σοφιανόπουλου στην διάσκεψη της Βάρκιζας, και εξέφραζε αισιοδοξία.

Συνολικά, διαπιστώνεται ότι η αμερικανική πλευρά ήταν αποστασιοποιημένη από τις εξελίξεις με περιορισμένη συμβολή στις διαπραγματεύσεις, αλλά χαμηλότερο του αναμενόμενου ενδιαφέρον για την ουσία των εξελίξεων σχετικά με την επίτευξη της πολιτικής συμφωνίας ειρήνης μεταξύ ελληνικής κυβέρνησης και Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. (με την βρετανική πλευρά σε ρόλο παρατηρητή στα χαρτιά). Μάλιστα, ο ρόλος σημαντικών προσωπικοτήτων της βρετανικής διπλωματίας όπως ο Η. Macmillan δεν είναι σαφές ότι γινόταν πλήρως αντιληπτός στις περιορισμένες και ολιγόλογες περιγραφές του Kirk. Βέβαια την ίδια περίοδο το ξεδίπλωμα των κρίσιμων διαπραγματεύσεων για την διεθνή μεταπολεμική τάξη με την διάσκεψη της Γιάλτας σε πλήρη εξέλιξη, επισκίαζε τις τοπικές εξελίξεις της απελευθέρωσης και της ειρήνευσης στην απελευθερωμένη και διχασμένη Ελλάδα.

Επιπροσθέτως, γίνεται σαφές ότι η αμερικανική εξωτερική πολιτική στην κρίση των Δεκεμβριανών, ήταν η συνισταμένη διαφορετικών παραγόντων, φορέων διαφορετικών απόψεων, που ισορροπούσαν μεταξύ προσωπικών πολιτικών απόψεων και θεσμικής αντικειμενικότητας. Κοινός παρονομαστής ήταν η αποστασιοποιημένη προσέγγιση και η έμφαση στην πολιτική διευθέτηση της κρίσης, προβάλλοντας ένα αντιπαράδειγμα στην βρετανική στάση. Εξάλλου, ο διασυμμαχικός ανταγωνισμός γινόταν ήδη αισθητός και οι Η.Π.Α. ανιχνεύαν την συγκυρία, χωρίς εστίαση στην ελληνική υπόθεση. Αν και προτασσόταν όχι η στρατιωτική συντριβή του εξεγερμένου Ε.Α.Μ-Ε.Λ.Α.Σ, αλλά η ενσωμάτωση και αφομοίωση του επαναστατημένου λαού που αυτό εκπροσωπούσε, η θεσμική οικοδόμηση μίας αστικής δημοκρατίας, ικανής να διαχειριστεί τους πολιτικούς κραδασμούς και να προάγει την μεταπολεμική ανοικοδόμηση και ανάπτυξη σε καπιταλιστική κατεύθυνση. Καθιστώντας έτσι, δυνατό τον γεωπολιτικό έλεγχο της ευρύτερης περιφέρειας της εγγύς ανατολής.

⁸²⁶ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, February 14, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 65, 868.00/2-1445: Telegram.

Οι συνέπειες των Δεκεμβριανών στις Η.Π.Α. και διεθνώς

Η σύγκρουση των Δεκεμβριανών ως διεθνές γεγονός, επέδρασε στα πολιτικά δρώμενα άλλων χωρών και καθόρισε τις εκφραζόμενες απόψεις πολιτικών παραγόντων. που τοποθετήθηκαν για τα τεκταινόμενα στην Ελλάδα. Σχετική ήταν η δημόσια τοποθέτηση του Stettinius για το θέμα της ιταλικής κυβερνητικής κρίσης⁸²⁷. Σε συνάντηση του συμβούλου της βρετανικής πρεσβείας στις Η.Π.Α. M. Wright με τον Stettinius εξέφρασε την δυσaréσκεια του για την τοποθέτηση του Αμερικανού αξιωματούχου και ενόψει του προγραμματισμένου κοινοβουλευτικού διαλόγου για το θέμα της Ελλάδας, υπενθύμιζε ότι *“[...]Το Λονδίνο ενοχλήθηκε πολύ, καθώς θεωρήθηκε ότι οι παρατηρήσεις μου για την Ιταλία αναφέρονταν και στην Ελλάδα”*.

Την δήλωση του ακολούθησε ανάγνωση γραπτού μηνύματος από τον Eden προς τον Stettinius, όπου τονιζόταν *“[...]οι Βρετανοί είχαν εκπλαγεί και πληγωθεί που θα έκανα μια δήλωση τόσο επιζήμια γι' αυτούς στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.”* Μεταξύ άλλων επικαλούταν την έλλειψη ανταπόδοσης στην παρεχόμενη βρετανική διπλωματική στήριξη για αμερικανικές πρωτοβουλίες. Μάλιστα, ο Wright ζήτησε από τον Stettinius να διευκολύνει την θέση της βρετανικής κυβέρνησης με την ανασκευή των δηλώσεων του, καθώς όπως τονιζόταν

“[...]είμαστε σε στενή επαφή με τους Βρετανούς, σε σχέση με την Ελλάδα- ότι είχα σημειώσει τη δήλωση του Τσόρτσιλ στο Κοινοβούλιο, την οποία θα μπορούσα στη συνέχεια να παραθέσω, στην οποία μιλούσε για τη σημασία της επικράτησης των δημοκρατικών αρχών- και στη συνέχεια θα μπορούσα να προσθέσω ότι συμφωνούμε με τους Βρετανούς σε όλο αυτό το ζήτημα της Ελλάδας”.

Η υποβαλλόμενη βρετανική ρητορική δεν φαίνεται να έγινε δεκτή από τον Stettinius, που σημείωνε, ότι η αμερικανική τοποθέτηση απέρρεε από την πολιτική συμφωνία των συμμαχικών δυνάμεων στην Μόσχα, ενώ τόνιζε ότι *“Μας είχε κάπως ενοχλήσει η ενέργεια στην οποία προέβησαν χωρίς να μας συμβουλευτούν, και εξέφρασα τη γνώμη ότι το όλο περιστατικό δεν θα έπρεπε να είχε συμβεί ποτέ”*. Από την πλευρά του ο Wright συμφωνούσε ότι έπρεπε να έχει υπάρξει διαβούλευση με την αμερικανική πλευρά, επιμένοντας όμως, ότι η υπόθεση έπρεπε να έχει διευθετηθεί σιωπηρά μεταξύ των κυβερνήσεων και να προηγηθεί διαπραγμάτευση με την βρετανική κυβέρνηση πριν την δημοσίευση των σχετικών δηλώσεων του. Ο Stettinius υπερασπίστηκε την θέση του, σημειώνοντας ότι *“Στη συνέχεια αναφέρθηκε στην αμερικανική*

⁸²⁷ Memorandum by the Secretary of State, (Washington) December 6, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 184, 800.0146/12-644.

κοινή γνώμη που είχε αμφισβητήσει την πολιτική μας και στις αρνητικές αντιδράσεις του Κογκρέσου και παρατήρησα ότι η δήλωσή μου της Τρίτης είχε τύχει καλής υποδοχής στους κύκλους αυτούς”. Απαντώντας ο Wright συνέχισε πειστικά να απαιτεί την ανασκευή των δηλώσεων του Stettinius, με τον τελευταίο να παραπέμπει τον Wright σε συνάντηση με τους James C. Dunn και Matthews. Αξιοσημείωτες ήταν η βρετανική επιμονή για εξαναγκασμό της αμερικανικής διπλωματίας σε αναδίπλωση και η διατήρηση της αμετάβλητης στάσης του Stettinius.

Σε επικοινωνία του Stettinius με τον Halifax, εντεινόμενη πίεση αντιμετωπιζόταν ανυποχώρητα σε επίπεδο θέσεων, αν και εκφραζόταν συμπάθεια για τις δυσχέρειες της βρετανικής κυβέρνησης σε επίπεδο δημόσιας πολιτικής⁸²⁸. Βέβαια, όπως σημείωνε ο Stettinius οι δηλώσεις του αποτελούσαν “[...]επαναβεβαίωση της πολιτικής μας έναντι της Ιταλίας [...]”, ενώ η προθυμία του να συμβάλει στην βελτίωση της βρετανικής θέσης έφτασε έως το σημείο της δημοσίευσης μιας συγκαταβατικής για την βρετανική κυβέρνηση δημόσιας δήλωσης, χωρίς καμία ανασκευή των ήδη δημοσιοποιημένων και αμετάβλητων αμερικανικών θέσεων.

Εξάλλου, η βρετανική προσήλωση στην διατήρηση της μοναρχίας στην Ελλάδα είχε προκαλέσει ευρύτερα αρνητικές αντιδράσεις διπλωματικών και δημοσιογραφικών κύκλων στις Η.Π.Α., που όπως ανέφερε ο Διαμαντόπουλος εστίαζε στην πολιτική του Churchill και τις επίμονες παρεμβάσεις του⁸²⁹. Παράλληλα, σημείωνε ότι εκφράζονταν απόψεις σύμφωνα με τις οποίες η σύγκρουση των Δεκεμβριανών θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί με την ανάληψη της αντιβασιλείας από τον Δαμασκηνό, κάτι στο οποίο είχε αντιταχθεί ο Βρετανός πρωθυπουργός. Όμοια, εκφραζόταν δυσaréσκεια με αφορμή τις πληροφορίες του πρακτορείου Reuters, ότι αποτράπηκε ο σχηματισμός κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Σοφούλη.

Τέλος, τονιζόταν ότι η βρετανική στάση προς την Γιουγκοσλαβία και τον Τίτο, υπονόμει τους βρετανικούς χειρισμούς της κατάστασης στην Ελλάδα πριν από το ξέσπασμα των Δεκεμβριανών. Σημαντικότερα, ο Διαμαντόπουλος, τόνιζε την καθυστέρηση στην παροχή ουσιωδών πληροφοριών στις αμερικανικές διπλωματικές αρχές και τον τύπο, αλλά και την δική του άγνοια για τις λεπτομέρειες των επίκαιρων ζητημάτων που αναφερόταν, ζητώντας να του παρασχεθούν στοιχεία. Εξάλλου, η καθυστέρηση στην διαβίβαση των επίκαιρων πολιτικών

⁸²⁸ The Department of State to the British Embassy, Washington, December 8, 1944, Aide-Mémoire, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 187, 865.01/12-444.

⁸²⁹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Ανακοίνωση, Λονδίνο, 15 Δεκεμβρίου 1944. Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.6. Ό. π., αρ. τηλ. 4572, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Ι. Φραντζή, Φ. 2.1. Ό. π., Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 370.

εξελίξεων, δημιουργούσε σύγχυση για τα γεγονότα στην Ελλάδα, όπως στην περίπτωση της είδησης για την παραίτηση της κυβέρνησης, που είχε γίνει γνωστή χωρίς να συνδυάζεται με την κατάληξη των διαπραγματεύσεων στο ζήτημα της αντιβασιλείας και την διευθέτηση αυτού του πολιτικού προβλήματος, δημιουργώντας απορίες σε διπλωμάτες και δημοσιογράφους.

Έμμεσες συνέπειες των Δεκεμβριανών καταγράφονταν σε τρίτες χώρες, με σημαντικότερη την περίπτωση της Αργεντινής. Σε τηλεγράφημα του διπλωματικού αντιπροσώπου των Η.Π.Α. στην Αργεντινή, παρατηρούνταν ότι η καταγραφόμενη πορεία αποδυνάμωσης της κυβέρνησης της Αργεντινής είχε ανακοπεί υπό την επίδραση εξωτερικών παραγόντων⁸³⁰. Όπως τονιζόταν,

‘‘Η κυβέρνηση είναι όλο και πιο αντιδημοφιλής, αλλά η υποστήριξη του στρατού της έχει ενισχυθεί σημαντικά μέσω της μεγαλύτερης ενότητας που επιτυγχάνεται μεταξύ των αξιωματικών, ιδίως στο Campo de Mayo, με βάση την πεποίθηση, την οποία συμμερίζονται πολλοί πολίτες, ότι οι πολιτικές και στρατιωτικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Σύμμαχοι θα οδηγήσουν σε μείωση της πίεσης από το εξωτερικό, καθώς η προοπτική πρόωρου τερματισμού του πολέμου μειώνεται’’.

Στους παράγοντες αυτούς συνπολογιζόταν η γερμανική αντεπίθεση, η βρετανική επέμβαση στην Ελλάδα, η αμερικανοβρετανική διαφωνία για το ζήτημα της προσωρινής ιταλικής κυβέρνησης στην οποία είχε ηγετικό ρόλο ο C. Sforza και η έκταση που έλαβε ως εκφραζόμενη δημόσια κριτική στον τύπο, ειδικότερα στον βρετανικό. Η προσλήψεις της αμερικανικής πολιτικής στην Ευρώπη, ενέτειναν τις τάσεις εναντίωσης της αργεντινικής κυβέρνησης προς τις Η.Π.Α. και τις παναμερικανικές θεσμικές διαδικασίες.

Βέβαια, η αλληλεπίδραση της ελληνικής πολιτικής κρίσης με την εσωτερική πολιτική ζωή της Αργεντινής, είχε τις πηγές της σε μέρες του πολέμου. Με δεδομένη την στάση που τήρησαν ορισμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής κατά την διάρκεια του πολέμου, και ειδικότερα η Αργεντινή, τον χαρακτήρα της κυβέρνησης της και τον ενισχυόμενο αμερικανικό ρόλο στην περιοχή, το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών θεωρούσε προβληματικό το αυξημένο επίπεδο συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών⁸³¹. Συγκεκριμένα, ο Διαμαντόπουλος ανέφερε τα παράπονα του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών σχετικά με δημοσιεύματα εφημερίδας της Παραγουάης, που ανέφερε ότι η *‘‘[...]Αργεντινή έχει αναλάβει προστασίαν εκεί ελληνικών συμφερόντων’’*, αλλά και για την επάνοδο του Έλληνα πρέσβη στην Αργεντινή μετά από ταξίδι του στην Χιλή. Ο

⁸³⁰ The Chargé in Argentina (Reed) to the Secretary of State, Buenos Aires, January 4, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The American Republics, Volume IX*, Document 243, 835.00/1–445: Telegram.

⁸³¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 18 Νοεμβρίου 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 63.3.

Διαμαντόπουλος σημείωνε την αρνητική στάση που τηρούσαν οι Η.Π.Α. προς την Αργεντινή και ζητούσε να ενημερωθεί σχετικά με τις αναφερόμενες υποθέσεις.

Παράλληλα, α γεγονότα των Δεκεμβριανών επίδρασαν στην αμερικανική διοίκηση και στα νομοθετικά σώματα της χώρας, καθώς μέλη του Κογκρέσου εκφράζονταν για την κρίση στην Ελλάδα, την βρετανική παρέμβαση και την στάση των Η.Π.Α.⁸³². Ενδεικτικές του αμερικανικού πολιτικού ενδιαφέροντος για την ελληνική κρίση σε επίπεδο αντιπροσώπων του Κογκρέσου ήταν οι δηλώσεις του δημοκρατικού γερουσιαστή της Δυτικής Βιρτζίνια Harley Kilgore στους Ν.Υ. Times⁸³³. Ο Harley Kilgore αναφέρθηκε στην πολιτική σύσταση του Ε.Α.Μ. ως συμμαχία πολιτικών δυνάμεων της αντίστασης, σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς του Churchill για τον κομμουνιστικό χαρακτήρα του μετώπου αντίστασης. Ακόμα σχολίαζε ότι *“Αυτός ο πόλεμος δεν θα κερδηθεί, η ειρήνη δεν θα κερδηθεί αν επιτρέψουμε να επιβληθούν σε απελευθερωμένες περιοχές αντιδραστικά καθεστώτα που δεν έχουν την υποστήριξη του ίδιου του λαού τους.”* Η αμφισβήτηση που εξέφραζε στρεφόταν στην συμμαχική πολιτική και στην νομιμοποίηση της εγκατεστημένης ελληνικής κυβέρνησης, επαναφέροντας στο προσκήνιο τα αιτήματα της λαϊκής κυριαρχίας, όπως απέρρεαν από τους κοινούς συμμαχικού στόχους.

Λίγες μέρες αργότερα, σε τηλεγράφημα ελληνικού υπουργείου εξωτερικών δίνονταν οδηγίες στον Λέλη, να έρθει σε συνεννόηση με τον Διαμαντόπουλο και να παρέμβουν με τηλεγράφιση στοιχείων, τα οποία θα υποστήριζαν την κυβερνητική αφήγηση για τα Δεκεμβριανά⁸³⁴. Το ζήτημα ήταν η πάση θυσία προσπάθεια να μεταστραφεί η άποψη του γερουσιαστή σχετικά με τα γεγονότα στην Ελλάδα, με δεδομένο ότι σε σχετικές δηλώσεις του στο *New York Times* εξέφρασε απόψεις μη ικανοποιητικές για την ελληνική κυβέρνηση. Αυτού του είδους οι παρεμβάσεις και η προσπάθεια άσκησης πιέσεων ακόμα και εκλεγμένων αντιπροσώπων των Η.Π.Α. ήταν ενδεικτικές μία διαμορφούμενης στρατηγικής ιδεολογικής διείσδυσης και άσκησης επιθετικής προπαγάνδας προς θεσμικούς φορείς και τον τύπο των Η.Π.Α. σε υπεράσπιση της αμφισβητούμενης ελληνικής κυβέρνησης και της βρετανικής επέμβασης.

Όπως στην περίπτωση του Kilgore⁸³⁵, που είχε τοποθετηθεί νωρίτερα στο ζήτημα κριτικά

⁸³² Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 30 Δεκεμβρίου 1944, Αρ. τηλ. 195, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 50.3 (1944).

⁸³³ Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου Αθήνας, 14 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

⁸³⁴ Υπουργείο Εξωτερικών Προς Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, Λέλη, 19 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

⁸³⁵ Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου Αθήνας, 14 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 50.3 (1944).

για την βρετανική εξωτερική πολιτική, ο ρεπουμπλικάνος αντιπρόσωπος από το New Jersey, Charles Eaton εξέφρασε διαφορετικές απόψεις στην εφημερίδα *Courier News of Plainfield* [New Jersey], όπου όπως αναφέρει το τηλεγράφημα του ελληνικού προξενείου δήλωνε: *‘‘Δεν μπορούμε να νίπτουμε τας χείρας μας για τις μεταπολεμικές αναταραχές στην Ελλάδα ή σε οποιαδήποτε άλλη από τις χώρες που απελευθερώθηκαν από τη γερμανική κατοχή’’*. Μάλιστα, θεωρούσε απαραίτητη την διακήρυξη των προθέσεων των Η.Π.Α. προς τους απελευθερωμένους λαούς εστιάζοντας στο δικαίωμα του ελληνικού λαού να εκλέξει ελεύθερα την κυβέρνηση του, την αποτροπή βίαιης κατάληψης της εξουσίας και την στήριξη της δημοκρατικά εκλεγμένης κυβέρνησης. Οι θέσεις του Eaton, συγκλίνουν με τις επίσημες διακηρύξεις της αμερικανικής κυβέρνησης κατά την διάρκεια του πολέμου, αλλά συμπέρανε, ότι η αμερικανική κυβέρνηση τελικά δεν εφάρμοξε αυτή την πολιτική, εκδηλώνοντας δυσαρέσκεια *‘‘[...]για [την] κατάσταση στην Ελλάδα και ιδιαίτερα για τον δισταγμό, τον εκνευρισμό και την αβεβαιότητα εκ μέρους της κυβέρνησης και του λαού μας, που φαίνεται να μας αφήνει ανίκανους να αναλάβουμε χρήσιμη δράση’’*. Καταλήγοντας τόνιζε, ότι από δεν γίνονταν αρκετά από τις Η.Π.Α., *‘‘[...]απλά επικρίνοντας τους Βρετανούς ότι τουλάχιστον προσπαθούν να αποκαταστήσουν την τάξη’’*.

Όμως, η περίοδος της απελευθέρωσης και η κρίση αποστράτευσης ήταν ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο. Η ήττα του άξονα, η απελευθέρωση των κατεχόμενων χωρών και η σφοδρή επιθυμία των δυτικών συμμάχων, να ξεμπερδεύουν το ταχύτερο δυνατό με τους οπλισμένους λαούς των ευρωπαϊκών χωρών, οδήγησε σε πολιτικές κρίσεις και συγκρούσεις με κοινό χαρακτηριστικό την προσπάθεια αποστράτευσης και αφοπλισμού αντίστασης, των λαϊκών πατριωτικών δυνάμεων που πολεμήσαν για την απελευθέρωση των χωρών τους με σκοπό την περιστολή της πολιτικής επιρροής τους και τον έλεγχο της πολιτικής μετάβασης μέσω συντηρητικών πολιτικών επιλογών.

Σκοπός ήταν η όξυνση των εσωτερικών διενέξεων, και όχι η διασφάλιση συνθηκών σταθερότητας και δημοκρατίας. Επιδιώχθηκε λοιπόν ο αφοπλισμός, διακινδυνεύοντας την στρατιωτική ασφάλεια, την εσωτερική ειρήνη και την δημοκρατία για να διαλυθούν οι λαϊκοί θεσμοί εξουσίας και να αποκοπούν από τα μέσα άσκησης βίας οι αντιστασιακές δυνάμεις⁸³⁶. Στοχεύοντας κυριότερα στην βίαιη προσαρμογή στο προπολεμικό πλαίσιο και η επιστροφή σε συνθήκες μονοπωλίου των μέσων βίας στο κράτος, που θα διαχειρίζονταν κυβερνήσεις

⁸³⁶ Σχετικά με τα επιτεύγματα της λαϊκής οργάνωσης με τις δυνάμεις του Ε.Α.Μ. στις απελευθερωμένες από το Ε.Α.Μ. περιοχές της Ελλάδας με δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ., βλέπε και Μπεϊκος Γεωργούλας, *Η λαϊκή εξουσία στην Ελεύθερη Ελλάδα*, (2 τόμοι) Αθήνα: Θεμέλιο, 1979).

ορισμένες από τις συμμαχικές χώρες, με σχεδόν αποικιοκρατικού Τύπου κριτήρια. Οι λαοί που απελευθέρωσαν τις χώρες τους και συνέβαλαν στην συμμαχική νίκη, δεν θεωρούνταν πλέον αρμόδιοι να αποφασίσουν την μελλοντική τους πορεία.

Στο εσωτερικό τον Η.Π.Α. η επανεκλογή του Αμερικανού προέδρου και η νίκη του Δημοκρατικού κόμματος στις εκλογές για το Κογκρέσο σηματοδοτούσε κατά τον Διαμαντόπουλο την ενίσχυση της θέσης του Roosevelt στο εσωτερικό και την αύξηση της αμερικανικής διαπραγματευτικής ισχύος μεταξύ των συμμάχων⁸³⁷. Το γεγονός προσλαμβάνονταν από τους αντίπαλους των δημοκρατικών και ηττημένων στις εκλογές ως συνειδητή επιλογή στήριξης του προγράμματος του Αμερικανού προέδρου για να *“[...]επιδιώξη πλήρη νίκη και ισχυρόν διεθνή οργανισμόν προς εξασφάλιση μελλοντικής ειρήνης.”* Ακόμα, αναγνωριζόταν η οριστική ήττα του απομονωτισμού με δεδομένη την εκλογική συντριβή των υποψηφίων του. Επομένως, η αμερικανική κυβέρνηση διαχειρίστηκε την κρίση των Δεκεμβριανών γινόμενα έχοντας ήδη ενισχυθεί πολιτικά από τις εκλογές.

Όμως, ο Αμερικανός πρόεδρος υποβάθμιζε την ισχύ του χάρτη του Ατλαντικού, ως σημείου αναφοράς των Ηνωμένων Εθνών στην μάχη κατά του Άξονα και απέκτησε εμβληματικό χαρακτήρα, λέγοντας ότι *“ο Χάρτης Ατλαντικού δεν είναι επίσημος διεθνής πράξις και ότι δεν φέρει υπογραφάς ιδίου και πρωθυπουργού Τσώρτσιλ [...] πρόκειται περί σημειωμάτων περιεχόντων απόψεις εφ’ ων δύο ηγέτες είχαν μείνει σύμφωνοι.”*⁸³⁸ Ο Διαμαντόπουλος υπενθύμιζε προγενέστερες δηλώσεις του Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών την 1^η Ιανουαρίου 1942 ότι *“ο χάρτης όχι νόμος αλλά κατευθυντήριο”*. Οι υπέρμετρες αντιδράσεις του Τύπου στις προεδρικές δηλώσεις, οφείλονταν κατά τον Διαμαντόπουλο, στην αναγνώριση της πρόθεσης για δημιουργία συνθηκών επίλυσης του ζητήματος της Πολωνίας και *“[...] να περιορίσει έκτασιν διαφωνιών μεταξύ των τριών μεγάλων συμμάχων.”* Η αναγνωριζόμενη μεταβολή, ήταν λοιπόν περισσότερο συμβολική, αφού ερμηνευόταν ως αποχώρηση από την συναίνεση μεταξύ Αμερικανών και Βρετανών στοχεύοντας στην επίτευξη ευρύτερης διασυμμαχικής συμφωνίας.

Παράλληλα, τάσεις συνέχειας διαμορφώνονταν στην πολιτική των Η.Π.Α. για τα

⁸³⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 9 Νοεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4073, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, 36.1 (1944).

⁸³⁸ Διαμαντόπουλος Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 12 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4672Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 36.1 (1944). Σχετικά και τηλεγράφημα 25 Δεκεμβρίου 1944-, όπου μεταφέρονται δηλώσεις του Roosevelt στις οποίες τόνιζε την διάσταση της ηθικής δέσμευσης που δημιουργούσε ο Χάρτης του Ατλαντικού και σημειωνόταν από τον Κ. Διαμαντόπουλο, ότι η απόπειρα ανασκευής θεωρήθηκε ανεπαρκής από τον αμερικανικό τύπο.

μεταπολεμικά κράτη. Σταθερή πολιτική τοποθέτηση των Η.Π.Α. για την μεταπολεμική Ευρώπη, ήταν η διατήρηση των δεδομένων εδαφικών συνόρων, χωρίς μεταβολές που θα προκαλούσαν περιπλοκές και απειλές κατά της ειρήνης. Σχετική, ήταν η οδηγία του υπουργείου εξωτερικών των Η.Π.Α. προς τους διπλωματικούς αντιπροσώπους, για ισχυρή εναντίωση σε συζητήσεις για συγκρότηση μακεδονικού κράτους, καθώς θα ήταν δυνατό να προκαλέσει αλυτρωτικές τάσεις⁸³⁹. Αντίστοιχα, αντιμετωπιζόταν με ανησυχία και το ενδεχόμενο σχηματισμού μιας ομοσπονδίας που θα συμπεριλάμβανε την Αλβανία, την Γιουγκοσλαβία και την Βουλγαρία ή μέρος αυτών των κρατών, απομονώνοντας την Ελλάδα ή και ανοίγοντας εκ νέου ζητήματα εθνοτικής συγκρότησης και ταυτότητας στον χώρο της Μακεδονίας, για τους ίδιους λόγους⁸⁴⁰.

Σε σχετικά έγγραφα ανάλυσης της επίκαιρης πολιτικής κατάστασης στην Ευρώπη, όπως το Briefing Book Paper σχετικά με τα Βαλκάνια, το ζήτημα της πολιτικής υπόστασης των μεταπολεμικών κρατών στην Ευρώπη προσεγγιζόταν εκφράζοντας δυσaréσκεια για την τάση να ενοποιούνται οι συμμαχικές και αξονικές δυνάμεις στην κατηγορία του κράτους-δορυφόρου μιας μεγάλης δύναμης, δηλαδή της Βρετανίας και της Ε.Σ.Σ.Δ. με δεδομένο ότι οι Η.Π.Α. απείχαν από την εξελισσόμενη πολιτική τάση, υπό την διοίκηση των Allied Control Commissions⁸⁴¹.

Μάλιστα, σημειωνόταν ότι η εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. όφειλε να λάβει ενεργές πρωτοβουλίες για την επίλυση του θέματος, ώστε να διασφαλιστούν οι θεμελιώδεις δημοκρατικές αρχές για ίσα δικαιώματα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά για τους λαούς, δικαίωμα αυτοδιάθεσης και αυτοκυβέρνησης, ίσες ευκαιρίες εκπροσώπησης, δικαίωμα ανεξάρτητης και έγκυρης πληροφόρησης και μετάδοσης πληροφοριών, ελευθερία δράσης των αμερικανικών ανθρωπιστικών σωματείων με σκοπό την παροχή αρωγής, προστασία των Αμερικανών πολιτών και των αντίστοιχων συμφερόντων στο εξωτερικό. Για τα Βαλκάνια, τονιζόταν ότι από την Βρετανία μια βαλκανική ομοσπονδία με συμμετοχή φιλικών, πρώην εχθρικών κρατών και της ουδέτερης Τουρκίας-, θα ήταν αποδεκτή, αλλά τασσόταν κατά του σχηματισμού ομοσπονδίας από

⁸³⁹ The Secretary of State to Certain Diplomatic and Consular Officers, Washington, December 26, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 258, 868.014/12-2644: Circular agram.

⁸⁴⁰ The British Embassy to the Department of State, Aide-Mémoire, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, Volume V*, Document 1057, 760h.00/1-245. Washington, January 2, 1945. Alexander C. Kirk, Political Adviser, Allied Force Headquarters to the Secretary of State, Caserta, January 16, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, Volume V*, 760h.01/1-1645: Telegram. The United States Representative in Bulgaria (Barnes) to the Secretary of State, Sofia, January 26, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, Volume V*, 740.00119 Control (Bulgaria)/1-2645: Telegram.

⁸⁴¹ Executive Secretariat Files, Briefing Book Paper, General Balkan Policy, undated, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 167.

την Βουλγαρία και την Γιουγκοσλαβία, καθώς θα δημιουργούσε κινδύνους για την ακεραιότητα της Ελλάδας, ενώ αποκλειόταν ανακίνηση του ‘‘μακεδονικού’’ ζητήματος.

Σημαντική εκκρεμότητα ήταν η καθυστέρηση της βουλγαρικής κυβέρνησης, να συμμορφωθεί με τους όρους παράδοσης, συμβάλλοντας στην αποστολή ποσοτήτων εφοδιασμού στην Ελλάδα, παρά την αποστολή δύο ελληνικών αντιπροσωπειών, που υπέβαλαν σχετικά αιτήματα στην Συμμαχική Επιτροπή Ελέγχου, που όμως δεν διαθέταν τις απαραίτητες διαπιστεύσεις, λόγω της εσωτερικής πολιτικής αστάθειας της Ελλάδας⁸⁴². Παράλληλα, διαφορετική διάσταση προσέδιδε στην βρετανική επέμβαση στην Ελλάδα, ο Churchill καθώς δήλωνε την θέληση του να σώσει την Ελλάδα ‘‘από τον κίνδυνο από το βορρά’’, δημιουργώντας περαιτέρω περιπλοκές⁸⁴³.

Σε αντίθεση με την αναγνωριζόμενη ως αποστασιοποιημένη στάση των Η.Π.Α., ο L. S. Wittner, ανάδειξε την στάση μελών της αμερικανικής κυβέρνησης. Συγκεκριμένα, του υπουργού Ναυτικού J. Forrestal, καθώς και των στενών συμβούλων του προέδρου Roosevelt, Harry Hopkins και Joseph Davis, που ήταν υποστηρικτικοί για τους βρετανικούς χειρισμούς⁸⁴⁴. Σαφώς η αμερικανική κυβέρνηση περιλάμβανε διαφορετικές τάσεις, όπως για παράδειγμα στον αντίποδα τοποθετούταν ο αντιπρόεδρος Henry Wallace. Η τεταμένη συνύπαρξη τερματίζεται με τον ανασχηματισμό της αμερικανικής κυβέρνησης τον Ιανουάριο του 1945, ενώ στη σύνοδο της Γιάλτας έχει συντελεστεί πλήρως μία στροφή σε συντηρητικότερη κατεύθυνση, που σηματοδοτείται από τα πρόσωπα και από τις ασκούμενες πολιτικές. Σε μία πορεία μετάβασης από την συναίνεση του πολέμου στην διαχείριση των προκλήσεων του μεταπολεμικού κόσμου.

Ακόμα, τονίζεται από τον Wittner η πρωτοβουλία του Αμερικανού ναυάρχου Ernest King, να διατάξει την διακοπή χρήσης των Αμερικανικών μεταγωγικών πλοίων από τις βρετανικές δυνάμεις, που φέρονταν να προορίζονταν ως αποβατικά μέσα για τις επιχειρήσεις στην Ελλάδα⁸⁴⁵. Η διαταγή ανακλήθηκε μετά από ενέργειες του Harry Hopkins⁸⁴⁶. Σαφέστατα, η διαταγή εκτός του μονομερούς και παράτυπου χαρακτήρα της, εδραζόταν στην προσωπική άποψη ότι

⁸⁴² Executive Secretariat Files, Briefing Book Paper, Greece - Bulgaria's Restitution of Greek Property and Delivery to Greece of Supplies for Relief and Rehabilitation, January 6, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 169.

⁸⁴³ The United States Representative in Bulgaria (Barnes) to the Secretary of State, Sofia, January 12, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe*, Volume IV, Document 127, 874.00/1-1245: Telegram,. Σε συνέχεια συνομιλίας του Barnes με τον στρατηγό Biryusov.

⁸⁴⁴ Wittner S. L., *American Intervention in Greece 1943-1949*, (New York: Columbia University Press, 1982), σ. 25.

⁸⁴⁵ Ibid.

⁸⁴⁶ Ibid.

αποδυναμωνόταν το μέτωπο της Ιταλίας, χωρίς να συνιστά κάποια μορφή διαμαρτυρίας που αποτράπηκε. Εξάλλου, οι Η.Π.Α. δεν παρείχαν μεταγωγικά και αποβατικά πλοία τύπου LST για τα βρετανικά στρατεύματα, ώστε να διαπεραιωθούν στην Ελλάδα και να καταστείλουν την εξέγερση, αλλά στα πλαίσια της συμμαχίας των δύο χωρών στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οποιαδήποτε εναλλακτική θα σήμαινε ταυτόχρονα αμερικανική επέμβαση για την ανατροπή της βρετανικής θέσης στην Μεσόγειο με την απροειδοποίητη και κατ' εξαίρεση αναθεώρηση των όρων στρατιωτικής συνεργασίας με την βρετανικής πλευρά.

Σε κάθε περίπτωση, όπως τονίζει ο Γ. Μαργαρίτης, με δεδομένες τις συνολικές συνθήκες των αντιμαχόμενων πλευρών, που ήταν εντελώς απροετοίμαστες για την σύγκρουση που έλαβε χώρα, *‘Η έκβαση της αναμέτρησης μετατέθηκε στους μηχανισμούς που θα έσπευδαν να καλύψουν τα κενά. Στην περίπτωση των Βρετανών, η έντονη κινητοποίηση της αμερικανικής μεταφορικής αεροπορίας, αλλά και των αρματαγωγών (LST) του αμερικανικού -επίσης- ναυτικού διέσωσε την κατάσταση.⁸⁴⁷* Μάλιστα, σημείωνε ότι, *‘Οι βρετανικές ενισχύσεις έφθασαν στα αεροδρόμια της Αττικής [...] και στις ακτές του Φαλήρου σε χρόνο και μεγέθη που μπορούσαν να προλάβουν τον πολιτικό και στρατιωτικό χρονισμό των γεγονότων*". Επομένως, ανεξαρτήτων των κινήτρων και των στοχεύσεων, η αμερικανική δραστηριότητα συνέβαλε αντικειμενικά στην βρετανική επικράτηση στην εξελισσόμενη σύγκρουση.

Αμερικανικός πολιτικός επαναπροσανατολισμός και αναδιαρθρώσεις. Η στρατηγική στροφή πολιτικά και οικονομικά της αμερικανικής διοίκησης σε επίπεδο συνολικού προσανατολισμού στις αρχές του 1945 αποτυπώνεται στην ομιλία του Roosevelt *‘On the State of the Union*" προς το Κογκρέσο, στρεφόμενος ρητορικά από τον πόλεμο στην ειρήνη, την οργάνωση της μεταπολεμικής τάξης και την έμφαση σε ένα νέο οικονομικό μοντέλο, που σιωπηλά παραμέριζε τον κοινωνικό προσανατολισμό του New Deal προς όφελος μια δυνητικά παγκόσμιας αγοράς διάθεσης πρώτων υλών και βιομηχανικών προϊόντων, στα πλαίσια της αρωγής και ανοικοδόμησης. Η ομιλία του προέδρου Roosevelt προς το αμερικανικό Κογκρέσο, προσέγγιζε την κατάσταση όπως διαμορφώθηκε το 1945 και όριζε τους στόχους του νέου έτους⁸⁴⁸.

⁸⁴⁷ Μαργαρίτης Γ., Η μάχη της Αθήνας - Το στρατιωτικό προοίμιο. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία), 2016, σ. 569.

⁸⁴⁸ Rosenman I. S. (Ed.), *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt 1944-45 - Victory and the threshold of Peace*, (New York: Harper & Brothers Publishers, 1950), pp. 483-507, State of the Union Address, 6 January 1945 at the 79th Congress.

Παρατηρούνται λεκτικές και νοηματικές μεταβολές και απουσία νομοθετικών πρωτοβουλιών, συνεχίζοντας την εφαρμογή της υπάρχουσας πολιτικής στοχοθεσίας, ενώ τονίζοντας τα επιτεύγματα στις πολεμικές επιχειρήσεις του προηγούμενου έτους, η ένταση της παραγωγικότητας στην βιομηχανία και το σχέδιο οργάνωσης της μεταπολεμικής διεθνούς τάξης. Επομένως, προετοιμαζόταν θεσμικά και πολιτικά η ολοκλήρωση της πολεμικής προσπάθειας και η μετάβαση στην ειρήνη, με προϋπόθεση την επαναβεβαίωση της συναίνεσης στο εσωτερικό.

Οι εξελίξεις του πολέμου παγκοσμίως προσεγγίζονταν εκτενώς σκιαγραφώντας την εικόνα σταδιακής προόδου των συμμαχικών δυνάμεων προς την νίκη απέναντι στις δυνάμεις του άξονα, ενώ τονιζόταν η απελευθέρωση εδαφών ή ολόκληρων χωρών, όπως η Γαλλία, το Βέλγιο, η Ελλάδα. Εμφατικά περιγραφόταν ο συλλογικός χαρακτήρας της νίκης παρουσιάζοντας την πορεία των επιχειρήσεων των συμμαχικών στρατών, παράλληλα με τους επαίνους για την εθνική προσπάθεια των Η.Π.Α. για την αμερικανική συμβολή. Παράλληλα, αναγνωριζόταν η συμμαχική ενότητα ως αναγκαία προϋπόθεση για την επιδιωκόμενη νίκη, υπενθυμίζοντας την στρατηγική επιλογή των Η.Π.Α. για στήριξη της Βρετανίας και της Ε.Σ.Σ.Δ., οδηγώντας στην στρατιωτική εμπλοκή των Η.Π.Α. με την Γερμανία και Ιταλία, ενώ επέκρινε πρότερες απομονωτικές τάσεις.

Ακολουθώντας σταθερά μοτίβα, συνδεόταν η επιτυχής έκβαση των πολεμικών επιχειρήσεων με την παραγωγή, την επιμελητειακή υποστήριξη των μάχιμων μονάδων, την καινοτομία τονίζοντας ότι

‘‘Αν δεν είμαστε συνεχώς μπροστά από τους εχθρούς μας στην ανάπτυξη νέων όπλων, θα πληρώσουμε την οπισθοδρόμησή μας με το αίμα των γιων μας. Ο μόνος τρόπος για να καλυφθούν αυτές οι αυξημένες ανάγκες για νέα όπλα και περισσότερα από αυτά είναι κάθε Αμερικανός που ασχολείται με την πολεμική εργασία να παραμείνει στην πολεμική του δουλειά[...].’’

Οι πολεμικές ανάγκες υποστήριζε ότι επέβαλαν συνεχή παραγωγική προσπάθεια με αλλαγή πόστων των πλεοναζόντων εργαζομένων, επιτυγχάνοντας και την διατήρηση της απασχόλησης. Σχετικά επανάφερε την πρόταση για εισαγωγή του νόμου *‘‘National Service Act’’*, που είχε εισηγηθεί το προηγούμενο έτος με έμφαση στον ρόλο της γυναίκας στην παραγωγή.

Στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής, εστίαζε στην συμμαχική ενότητα και την συγκρότηση της μεταπολεμικής διεθνούς τάξης βασισμένης στην ειρηνική συνύπαρξη και συνεργασία με πλουραλιστική έκφραση διαφορετικών αντιλήψεων, σε συνέχεια και του Χάρτη του Ατλαντικού, απορρίπτοντας τις τάσεις μονοπώλησης των διεθνών σχέσεων από ένα κράτος όσο τον απομονωτισμό. Τα πολιτικά προβλήματα της απελευθέρωσης στην Πολωνία και την Ελλάδα

προσεγγίζονταν στα πλαίσια των αρχών πολιτικής διακυβέρνησης των απελευθερωμένων λαών με βάση την αυτοδιάθεση, την λαϊκή κυριαρχία και την εθνική ανεξαρτησία, μετά την ολοκλήρωση μιας μεταβατικής περιόδου χωρίς χρονικούς προσδιορισμούς. Για την περίοδο συγκρότησης διαβεβαιωνόταν, ότι οι συμμαχικές δυνάμεις θα εξασφάλιζαν την ομαλή μετάβαση. Συνολικά η προσέγγιση των εσωτερικών πολιτικών αντιφάσεων της μεταπολεμικής περιόδου, προσέγγιζε έμμεσα την σύγκρουση των Δεκεμβριανών. Επίσης, τηρούταν στάση ουδετερότητας συνολικά προς τις εσωτερικές διαμάχες των απελευθερωμένων χωρών. Επομένως, η μεταβατική φάση χαρακτηριζόταν από την αυξημένη ευθύνη των μεγάλων συμμαχικών δυνάμεων -χωρίς να εκφράζεται αυτός ο διαχωρισμός ρητά- για επιτήρηση και εποπτεία των απελευθερωμένων χωρών, συμπεριλαμβανομένων των συμμαχικών.

Εστιάζοντας στο εσωτερικό προσέγγιζε το ζήτημα της εισαγωγής του μέτρου της καθολικής στρατιωτικής εκπαίδευσης - *“καθολική στρατιωτική εκπαίδευση”* - στοχεύοντας στην διατήρηση της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος μεταπολεμικά ως εγγύησης της διεθνούς ειρήνης και συνέχειας των επιτευγμάτων στους τομείς της οικονομίας και κοινωνίας, πραγματοποιώντας εκ νέου την σύνδεση της διεθνούς πολιτικής με την εσωτερική ως αλληλοσυμπληρούμενα συστήματα. Η εμφατική αναφορά του Roosevelt στα ζητήματα της μεταπολεμικής αμερικανικής οικονομίας προέβλεπε λεπτομερή σχεδιασμό αξιοποίησης της παραγωγικής δυναμικής της στρέφοντας την σε ειρηνική λειτουργία. Βασικό στοιχείο της μεταπολεμικής οικονομίας θα ήταν η επίτευξη των στόχων του προηγούμενου έτους -State of the Union (1944)- και στον νόμο Second Bill of Rights, ενώ στόχευε στην δημιουργία 60 εκατομμυρίων θέσεων εργασίας πλήρους και παραγωγικής απασχόλησης με επαρκείς μισθούς. Όμοια στρεφόταν στο ζήτημα της λειτουργίας του ιδιωτικού τομέα στα πλαίσια του υγιούς ανταγωνισμού, ενώ δινόταν έμφαση στις δημόσιες επενδύσεις, ως παράγοντα ανάπτυξης της οικονομίας. Ακόμα, σχολίαζε για τις οικονομικές προκλήσεις μεταπολεμικά:

“Ο πόλεμος θα αφήσει βαθιές διαταραχές στην παγκόσμια οικονομία, στην εθνική μας οικονομία, σε πολλές κοινότητες, σε πολλές οικογένειες και σε πολλά άτομα. Θα χρειαστεί αποφασιστική προσπάθεια και υπεύθυνη δράση από όλους μας για να βρούμε το δρόμο μας πίσω στην ειρήνη και να βοηθήσουμε τους άλλους να βρουν το δρόμο τους πίσω στην ειρήνη. [...] Γιατί η ελευθερία και η ειρήνη δεν μπορούν να υπάρξουν χωρίς ασφάλεια”.

Εξέφραζε λοιπόν την ανάγκη για αλληλεγγύη και οικονομική υποστήριξη σε πολλαπλές βαθμίδες: από το νοικοκυριό στην παγκόσμια οικονομία, συνεχίζοντας το παράδειγμα της πολιτικής

ρητορικής και στρατηγικής του Αμερικανού προέδρου στα χρόνια του πολέμου. Τέλος, εκφραζόταν η προσδοκία για το τέλος του πολέμου και για την έναρξη της οικοδόμησης της μεταπολεμικής ειρήνης κατά το 1945, σημειώνοντας, ότι *“Εμείς οι Αμερικανοί σήμερα, μαζί με τους συμμάχους μας, γράφουμε ιστορία - και ελπίζω ότι θα είναι καλύτερη ιστορία από ό,τι έχει γραφτεί ποτέ στο παρελθόν”*.

Η προεδρική ομιλία αναλυόταν από τον Κ. Διαμαντόπουλου ως σημείο αναφοράς του δημόσιου λόγου της αμερικανικής διακυβέρνησης, που σε τηλεγράφημα του παρουσίαζε μια κριτική επισκόπηση και την καταγραφή των πρώτων αντιδράσεων. Σημειωνόταν, ότι αναγνωρίζοντας την ολοκλήρωση μιας περιόδου έντασης της πολεμικής προσπάθειας, σημειωνόταν η εισαγωγή νομοθετημάτων, που εννοούταν ότι σηματοδοτούσαν την στροφή σε μία νέα τροχιά για τις Η.Π.Α. Σε αυτό το πλαίσιο τοποθετούταν και η προσπάθεια διευθέτησης της μεταπολεμικής τάξης τόσο σε σχέση με επιμέρους ζητήματα, όπως το μελλοντικό καθεστώς της Πολωνίας, αλλά και ευρύτερα όπως *“η ανάγκη αποκαταστάσεως συνεννοήσεως μετά Συμμάχων εφ’ης και μόνης είναι δυνατόν θεμελιωθή οργάνωσις μεταπολεμικού συστήματος γενικής ασφαλείας”*. Επίσης, η παροχή δεσμεύσεων από την αμερικανική κυβέρνηση για την εφαρμογή των διατάξεων του Χάρτη του Ατλαντικού σημειωνόταν την άποψη του Roosevelt, ότι *“Αντιμετωπίσας [...] στρατιωτικές ευθύνες χώρας δεν θα ενδοιάση προ πολιτικών ευθυνών.”* Ακολούθως, με ανακούφιση ο Διαμαντόπουλος σημείωνε την θεωρούμενη ως προσεκτική τοποθέτηση του Αμερικανού προέδρου στην κρίση των Δεκεμβριανών, σημειώνοντας την σαφή διαφοροποίηση συγκριτικά με την τοποθέτηση της 5^{ης} Δεκεμβρίου και την αποφυγή πιθανά εκλαμβανόμενων ως επικρίσεων σε βάρος της Μ. Βρετανίας, που αποδόθηκε στην καλύτερη κατανόηση της κατάστασης.

Επίσης, αναφερόταν με ικανοποίηση στην αναγνώριση από τον Roosevelt των δικαιωμάτων

*“[...]του ελληνικού Λαού να διευθετήσει ελευθέρως εσωτερικά ζητήματα του μόλις το επιτρέψουν οι περιστάσεις, προσθέτας ότι Ηνωμένοι πολιτείαι και οι Σύμμαχοι των έχουν καθήκον να ασκήσουν επιρροήν των όπως μη επιτραπή εις εφημέρους ή προσωρινάς εξουσίας εν τη απελευθερωμένη χώρα να παρεμποδίσουν την μελλοντικήν άσκησιν απ’ αυτήν δικαιώματος εκλογής της κυβερνήσεως και των θεσμών υφ’ ους ούτοι θέλουν ζήσουν ελευθέρως.”*⁸⁴⁹

Συνολικά, αναγνωριζόταν η μετάβαση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στην κατεύθυνση

⁸⁴⁹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 8 Ιανουαρίου 1945, αρ. τηλ. 512, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.64.13 (1945).

διευθέτησης των μεταπολεμικών ζητημάτων αναλαμβάνοντας ηγετικό ρόλο, υπαγορεύοντας προτάσεις-λύσεις σε διεθνή ζητήματα, παρέχοντας εγγυήσεις για την τήρηση των πολεμικών διακηρύξεων των Η.Π.Α., προκρίνοντας την ενδοσυμμαχική συνεννόηση αποφεύγοντας, σχεδόν αποκηρύσσοντας, σύμφωνα με τον Διαμαντόπουλο, ασάφειες που μπορούσαν να δράσουν ως επαναστατικές διαδικασίες και να δυνάμωσουν την αντίσταση.

Την ίδια περίοδο, ο Πλαστήρας με την ευκαιρία της έναρξης της 4^{ης} προεδρικής θητείας του Roosevelt, που σύγκλινε χρονικά με την περίοδο ανάληψης καθηκόντων της κυβέρνησης Πλαστήρα και τις διαπραγματεύσεις για την συμφωνία ειρήνης της Βάρκιζας. Αποτέλεσε αφορμή έκφρασης των απόψεων του πρωθυπουργού Πλαστήρα προς τον πρόεδρο Roosevelt μέσω ενός συγχαρητηρίου τηλεγραφήματος, όπου σημειωνόταν ότι η συνέχιση της διοίκησης Roosevelt, αποτέλεσε *“[...]το μεγαλύτερο όφελος όχι μόνο της αμερικανικής δημοκρατίας αλλά και της ανθρωπότητας γενικότερα[...].”*

Εκδηλώνοντας την εμπιστοσύνη του, επιβεβαίωνε το ενδιαφέρον της Ελλάδας για την στάση των Η.Π.Α. και την προσμονή για παροχή στήριξης, τονίζοντας,

“[...]η καταστροφή στην Ελλάδα έχει λάβει ανυπολόγιστες διαστάσεις. για την σχεδόν πλήρη ερήμωση της χώρας, που προκλήθηκε από έναν αδίστακτο και βάνανσο εχθρό κατά τη διάρκεια των μακρών ετών της κατοχής, όταν κάθε ίχνος οικονομικής ζωής καταστράφηκε άγρια. Τα πρόσφατα θλιβερά γεγονότα, όταν μια οπλισμένη μειοψηφία προσπάθησε να επιβάλει την κυριαρχία της πάνω στην άοπλη αλλά μεγάλη πλειοψηφία της χώρας, πρόσθεσαν νέα καταστροφή σε ό,τι ελάχιστο είχε απομείνει στην Ελλάδα.”

Εξισωνόταν λοιπόν η εισβολή, ο πόλεμος, η κατοχή με την σύγκρουση μεταξύ κυβέρνησης και αντίστασης, εκμηδενίζοντας την συμβολή της. Συνεχίζοντας αναφερόταν στον ρόλο της Ελλάδας στον πόλεμο, σημειώνοντας ότι *“[...]προσφέρθηκε ως ολοκαύτωμα στον συμμαχικό αγώνα για την ελευθερία την πιο σκοτεινή ώρα του πολέμου γνωρίζοντας ότι η αντίσταση σήμαινε την καταδίκη της.”* Επομένως, τονίζεται η οργανωμένη πολεμική προσπάθεια, οι πολεμικές ζημιές και τα θύματα της κατοχής, αλλά αποσιωπάτε οριστικά η αντίσταση κατά της κατοχής, που ο αστικός κόσμος δεν είχε σημαντική συμμετοχή και είχε επανειλημμένα συγκρουστεί με τις κύριες δυνάμεις της. Καταλήγοντας, ο Πλαστήρας επισήμαινε τις τεράστιες ανάγκες για παροχή άμεσης ανθρωπιστικής βοήθειας και σχεδιασμό της ανοικοδόμησης και σημείωνε ότι οι σημαντικές προσπάθειες των οργανισμών U.N.R.R.A. και M.L. δεν επαρκούσαν.

Βέβαια, εξήρε τον ρόλο των Η.Π.Α., που άλλωστε ήταν ο κύριος πιθανός χορηγός και χρηματοδότης της οραματιζόμενης οικονομικής προσπάθειας καταλήγοντας με μια δραματική

έκκληση, που στόχευε στην άσκηση πολιτικής πίεσης με επαίνους και υπερβολές:

*“Είναι για μένα επιτακτικό καθήκον να κάνω μια απελπισμένη έκκληση στο πνεύμα της ανθρώπινης αλληλεγγύης που τόσο ευγενικά ενσαρκώνεται από εσάς, κύριε Πρόεδρε, και τη μεγάλη αμερικανική δημοκρατία. Οι Έλληνες εναποθέτουν την πίστη τους στις Ηνωμένες Πολιτείες και στον γενναίο ηγέτη τους και αισθάνονται σίγουροι ότι η υποστήριξή τους δεν θα τους απογοητεύσει σε αυτή την ώρα της ανάγκης και του σοβαρού εθνικού κινδύνου”.*⁸⁵⁰

Οι εντεινόμενες προσπάθειες των ελληνικών κυβερνήσεων απόσπασης δέσμευσης των Η.Π.Α. ως κύριου χρηματοδότη και προστάτη της καθημαγμένης Ελλάδας από τους προσλαμβανόμενους εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς, προσδιόρισε τις διμερείς σχέσεις. Αναθέτοντας υποχρεώσεις και προοπτικά δίνοντας στην κυβέρνηση τον Η.Π.Α., την δυνατότητα επιβολής όρων, της πολιτικής και στρατηγικής στόχευσης της σε συνεργασία με εγχώριες κυβερνήσεις.

Εξάλλου, η ελληνική κυβέρνηση συνέχιζε αδιάκοπα την προβολή ελληνικών προβλημάτων μέσω των ελληνικών διπλωματικών αποστολών και την προσπάθεια κινητοποίησης των Η.Π.Α. προβάλλοντας τις καταστροφές που προκάλεσαν οι δυνάμεις κατοχής στην Ελλάδα και την ευαισθητοποίηση των συμμαχικών κρατών, ώστε να παρέχουν υλική στήριξη. Σχετική εκδόθηκε προπαγανδιστικό το φυλλάδιο *“Ruins of modern Greece 1941-1944”* από το Γραφείο Πληροφοριών του ελληνικού Γενικού προξενείου της Νέας Υόρκης⁸⁵¹.

Παράλληλα, αλλαγές καταγράφηκαν στο αμερικανικό υπουργείο αποτελώντας μέρος της συνολικής πολιτικής μεταβολής στην αμερικανική διοίκηση, στην κατεύθυνση ενίσχυσης των κεφαλαιουχικών παραγόντων ενόψει του τερματισμού του πολέμου. Καταρχάς, αποχώρησε ο υπουργός εξωτερικών Cordell Hull προβάλλοντας την προχωρημένη ηλικία και τα προβλήματα υγείας του. Ο Hull υπενθυμίζεται ότι είχε κρίσιμες διαφωνίες με τον υφυπουργό εξωτερικών Sumner Welles, που κατέληξαν σε πολιτική διένεξη και την παραίτηση του⁸⁵².

Στην θέση του υπουργού εξωτερικών αναδείχθηκε ο Ed. Stettinius, μέχρι προηγουμένως υφυπουργός εξωτερικών. Η εμπειρία του και η επιρροή του στον βιομηχανικό τομέα, ως στέλεχος της General Motors και της U.S. Steel και η θητεία του σε σειρά οικονομικών θέσεων στην δημόσια διοίκηση και διακυβέρνηση, -National Defense Advisory Commission, πρόεδρος στο War Resources board και διοικητής του προγράμματος Lend-Lease, επιλογή ενδεικτική της μεταβολής

⁸⁵⁰ Πρωθυπουργός Πλαστήρας, Αθήνα προς πρόεδρο Roosevelt, 27 Ιανουαρίου 1945, Washington Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 66.1 (1945).

⁸⁵¹ Υπουργείο Εξωτερικών προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 10 Ιανουαρίου 1945, ΥΔΙΑ, 1945, 81.3, (1945).

⁸⁵² Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 8 Ιανουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1945, Φ. 44.2, (1945).

οικονομικού μοντέλου και διπλωματικής απεύθυνσης.

Ακόμα, η αποχώρηση του Adolf Berle, που σύμφωνα με τον Διαμαντόπουλο αποτελούσε υποστηρικτή και φίλο της Ελλάδας θεωρούταν απώλεια. Ο Berle σημειωνόταν, ότι ήταν στενά συνδεδεμένος με τον Αμερικανό πρόεδρο και το πρόγραμμα του New Deal. Μεταξύ άλλων, το υπουργείο στελεχώθηκε με τον Joseph Grew ως υφυπουργό εξωτερικών με μακρά διπλωματική σταδιοδρομία κυρίως στην Ιαπωνία, τον James Dunn αναπληρωτή υπουργό εξωτερικών με διευρυμένες αρμοδιότητες στα ευρωπαϊκά θέματα, μέχρι πρότινος διευθυντή του ευρωπαϊκού τμήματος του υπουργείου εξωτερικών και με παρουσία στην διάσκεψη της Μόσχας.

Σημαντικές ήταν οι τοποθετήσεις δύο εκ των αναπληρωτών υπουργών εξωτερικών: αφενός ο N. Rockefeller, με κύρια αρμοδιότητα τα θέματα Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, δίνοντας έμφαση στο ζήτημα της Αργεντινής. Προερχόμενος από την ισχυρή οικονομικά οικογένεια Rockefeller, με ιδιοκτησία και της πετρελαϊκής εταιρείας Standard Oil. Αφετέρου ο William Clayton, ως υπεύθυνος των οικονομικών σχέσεων των Η.Π.Α. με τα ξένα κράτη, που χαρακτηριζόταν από τον Διαμαντόπουλο ως *“Ο κραταιότερος παραγωγός βάμβακος και κάτοχος μεγάλης περιουσίας”*. Σχετικά αναμένονταν επαφές με την ελληνική πρεσβεία στην Ουάσινγκτον για ζητήματα σχετικά με το Lend-lease και την βιομηχανική ανασυγκρότηση της Ελλάδας. Επίσης, οι A. McLeish και J. Holmes στελέχωναν τα τμήματα Τύπου και πληροφοριών, και προσωπικού αντίστοιχα. Διαμαντόπουλος σημείωνε για τις αλλαγές ότι *“[...] οι εκ των νεοδιορισθέντων υφυπουργών κκ. Grew, Dunn, Clayton και Rockefeller υπέστησαν ζωηράς επιθέσεις εκ μέρους του τύπου της Αριστεράς θεωρηθέντες ως υπέρογκα συντηρητικοί οι μεν ως παλαιοί διπλωμάτες, οι δε ως κεφαλαιοκράτες.”* Συνεπώς, οι αποδιδόμενες σε απόψεις της Αριστεράς κριτικές, υπογράμμιζαν το υπόβαθρο του πολιτικού προσωπικού που αναλάμβανε καθήκοντα στο αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών και την καταγραφόμενη συντηρητική στροφή. Άλλωστε, αυτή η τάση αναγνωριζόταν από τον Διαμαντόπουλο και από τον αμερικανικό τύπο από την περίοδο της προεκλογικής εκστρατείας επανεκλογής του Roosevelt και των ενδιάμεσων εκλογών για το Κογκρέσο.

Τελικά, οι μεταβολές κατέληξαν στην αντικατάσταση του αντιπροέδρου H. Wallace από τον γερουσιαστή H. Truman προκαλώντας αίσθηση. Σημειωνόταν μάλιστα ότι,

“[...]μετά την τελευταία επανεκλογή του ως πρόεδρος θεώρησε σκόπιμον [ο Roosevelt], δια λόγους καθαρώς εσωτερικούς, να χαράξη πορεία προς πλέον συντηρητικές απόψεις, επί πλείστων ζητημάτων, εις τον αυτόν δε λόγον δέον να αποδυθή και η προτίμησις ην έδειξεν προ τον εκλεγέντα ως Αντιπρόεδρον γερουσιαστή Truman, αντί του Wallace.”

Καταλήγοντας, τονιζόταν ότι αντιστάσεις που προκάλεσαν οι αλλαγές στην Γερουσία, καταδείκνυαν την υφιστάμενη πολιτική διάσταση με την εκτελεστική.

Συμμαχικές διεργασίες για την Ελλάδα στην Γιάлта

Στην παρούσα ενότητα εξετάζεται η διάσκεψη της Γιάλτας με έμφαση στα ζητήματα που σχετίζονταν με την Ελλάδα κατά την περίοδο που η σύγκρουση των Δεκεμβριανών τερματιζόταν και οι Σύμμαχοι διαβουλευόνταν για την συγκρότηση του μεταπολεμικού κόσμου. Η έμφαση δίνεται στην αμερικανική προσέγγιση και τα αμερικανικά αρχεία ως μέρος της ερευνητικής εστίασης, αναγνωρίζοντας και την κρισιμότητα του βρετανικού παράγοντα στις διεργασίες.

Σε κείμενα ανάλυσης και εσωτερικού διαλόγου στο αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών για την θέση των απελευθερωμένων χωρών και το ερώτημα των σφαιρών επιρροής στις αρχές του 1945 τονιζόταν, ότι ήταν αναγκαία η επίτευξη μιας κοινής προσέγγισης μεταξύ των μεγάλων συμμάχων για τις απελευθερωμένες χώρες, ενώ αντιμετωπιζόταν με ανησυχία η ένταση του ανταγωνισμού μεταξύ Βρετανίας και Ε.Σ.Σ.Δ. με επίκεντρο την αμοιβαία καχυποψία για την ενδεχόμενη προσπάθεια εγκατάστασης φιλικών κυβερνήσεων στις απελευθερωμένες χώρες⁸⁵³. Στην συγκεκριμένη μελέτη επισημαινόταν, ότι αυτός ο φόβος ήταν αβάσιμος, καθώς θεωρούταν ότι καμία από τις δύο πλευρές δεν είχε επιχειρήσει την συντεταγμένη υποστήριξη ιδεολογικά μονομερών φιλικών κυβερνήσεων στις περιοχές ελέγχου. Όμως, επισημαινόταν ότι η κατάσταση εξωθούσε την εξωτερική πολιτική της Βρετανίας σε δεξιές αποκλίσεις και της Ε.Σ.Σ.Δ. σε αντίθετη κατεύθυνση. Επισημαινόταν ως παράδειγμα η περίπτωση της Ελλάδας και τα γεγονότα του Δεκέμβρη, σχολιάζοντας ότι *“[...]θα ερμηνευθεί αναμφίβολα ευρέως στη Μόσχα ως επιβεβαίωση των υποψιών τους για τις προθέσεις της Μεγάλης Βρετανίας.”*, ενώ στον αντίποδα τοποθετούταν η περίπτωση της Πολωνίας, που θεωρούταν ότι θα τροφοδοτούσε τις βρετανικές καχυποψίες. Η διέξοδος θεωρούταν ότι ήταν η επίτευξη συναίνεσης μεταξύ των μεγάλων συμμαχικών κρατών στην εξαίρεση των χαρακτηριζόμενων ως ακραίων επιλογών του πολιτικού φάσματος, επιλέγοντας μεταξύ των μετριοπαθών δυνάμεων, που προσλαμβάνονταν από την αμερικανική πλευρά ως οι βασικές δυνάμεις έκφρασης της πολιτικής βούλησης των ευρωπαϊκών λαών.

Συνολικά, θεωρούταν ότι ήταν γενική τάση η ενίσχυση της υποστήριξης μιας μετριοπαθούς

⁸⁵³ Executive Secretariat Files, Briefing Book Paper, undated, [Liberated Countries], *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 103.

μεταρρυθμιστικής αριστεράς. Ο ορίζοντας ήταν η διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών για την έκφραση της λαϊκής ετυμηγορίας, με ενδιάμεσο βήμα τον σχηματισμό προσωρινών κυβερνήσεων σε χώρες, όπως η Ελλάδα, η Πολωνία και η Γαλλία με διαμορφωμένο πολιτικό πρόγραμμα βάση της διασυμμαχικής συναίνεσης, ενώ τονιζόταν ότι

“Οι κυβερνήσεις αυτές πρέπει να είναι αρκετά αριστερές για να ικανοποιήσουν την επικρατούσα διάθεση στην Ευρώπη και να διασκεδάσουν τις σοβιετικές υποψίες. Αντίθετα, θα πρέπει να είναι επαρκώς αντιπροσωπευτικές του κέντρου και των μικροαστικών στοιχείων του πληθυσμού, ώστε να μην θεωρούνται απλά προανάκρουσμα μιας κομμουνιστικής δικτατορίας”.

Πρόσθετα, επισημαινόταν, ότι οι ευρωπαϊκές μεταβατικές κυβερνήσεις όφειλαν να προσανατολιστούν στην διατήρηση των πολιτικών ελευθεριών και στην επιδίωξη κοινωνικοοικονομικών μεταρρυθμίσεων. Επομένως, προτεινόταν η συμμετοχή των Η.Π.Α. σε διασυμμαχικές επιτροπές παρατηρητών, ώστε να διασφαλιστεί η λαϊκή θέληση με την διεξαγωγή ελεύθερων και δίκαιων εκλογών.

Προσεγγίζοντας τις *“σφαίρες επιρροής”* θεωρούταν συμφωνία μεταξύ Βρετανίας και Ε.Σ.Σ.Δ. για μια περιορισμένη μεταβατική περίοδο τριών μηνών κατά την διάρκεια του καλοκαιριού του 1944 για την Ρουμανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία, Ελλάδα. Όπως σημειωνόταν, παρά τον αρχικό σχεδιασμό που είχε επιβληθεί μετά από αμερικανικές αντιρρήσεις, φαινόταν να είναι τουλάχιστον εν μέρει ενεργή η συγκεκριμένη διαρρύθμιση, σημειώνοντας μάλιστα ότι η μοναδική χρησιμότητα που αναγνωριζόταν από αμερικανικής πλευράς στην εφαρμογή του σχήματος ήταν η αποτελεσματικότερη οργάνωση της πολεμικής προσπάθειας⁸⁵⁴. Το έγγραφο υπενθύμιζε την θεμελιωμένη άποψη του Hull στην συνεδρίαση του Κογκρέσου την 18^η Νοεμβρίου 1943, όπου τόνισε ότι

“Καθώς οι διατάξεις της Διακήρυξης των Τεσσάρων Εθνών τίθενται σε εφαρμογή, δεν θα υπάρξει πλέον ανάγκη για σφαίρες επιρροής, για συμμαχίες, για ισορροπία δυνάμεων ή για οποιαδήποτε άλλη από τις ξεχωριστές συμμαχίες [...] μέσω των οποίων, στο δυστυχές παρελθόν, τα έθνη προσπαθούσαν να διασφαλίσουν την ασφάλειά τους ή να προωθήσουν τα συμφέροντά τους.”

Στην συνέχεια, αναφέρονταν επαφές μεταξύ Βρετανίας και Ε.Σ.Σ.Δ. την Άνοιξη του 1944 για το θέμα της διαρρύθμισης του ρόλου των μεγάλων συμμαχικών κρατών σε περιπτώσεις ορισμένων χωρών όπως η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Ελλάδα και η Γιουγκοσλαβία, όπου όπως σημειωνόταν, *“Ο όρος «σφαίρες επιρροής» αποφεύχθηκε επιμελώς ή αποποιήθηκε σε όλη την*

⁸⁵⁴ Executive Secretariat Files, Briefing Book Paper, undated, American Policy Toward Spheres of Influence, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 104.

αλληλογραφία- ο όρος «ανάληψη της ηγεσίας» χρησιμοποιήθηκε περιστασιακά.” Συνεχίζοντας, αναφερόταν η αμερικανική αποχή από τον διακανονισμό και η επιμονή για εφαρμογή χρονικής οριοθέτησης, καθώς σε σχετικό υπόμνημα τονιζόταν ότι αμερικανική συναίνεση αφορούσε αποκλειστικά την εφαρμογή της τρίμηνης διάρκειας με σκοπό την βελτίωση του πολεμικού σχεδιασμού και εκφραζόταν η δυσαρέσκεια της αμερικανικής κυβέρνησης για μία ενδεχόμενη επικράτηση ενός σταθερότερου καθεστώτος διαμοιρασμού λέγοντας ότι “[...]η προτεινόμενη συμφωνία θα μπορούσε, λόγω της φυσικής τάσης τέτοιων ρυθμίσεων, να οδηγήσει στην πραγματικότητα στη διαίρεση της περιοχής των Βαλκανίων σε σφαίρες επιρροής”.

Στο έγγραφο που είχε αποσταλεί στις κυβερνήσεις της Βρετανίας και της Ε.Σ.Σ.Δ. επισημαινόταν, ότι κρίσιμη για την συναίνεση μεταξύ των συμμαχικών κυβερνήσεων στην διάσκεψη της Μόσχας ήταν η απόρριψη της ιδέας της συγκρότησης σφαιρών επιρροής και εκφραζόταν η προσδοκία για την συνεργασία και την αποφυγή μονομερών δράσεων “[...]δεδομένου ότι κάθε ρύθμιση που παραπέμπει σε σφαίρες επιρροής δεν μπορεί παρά να αντιστρατεύεται την εγκαθίδρυση και την αποτελεσματική λειτουργία ενός ευρύτερου συστήματος γενικής ασφάλειας στο οποίο όλες οι χώρες θα έχουν τη συμμετοχή τους.” Εξάλλου, η τρίμηνη διάρκεια της διαρρύθμιση δεν αναιρούσε τις αρχές και υποχρεώσεις που είχαν αναλάβει οι Τρεις συμμαχικές δυνάμεις, ενώ αναφέρονταν θέσεις που εκφράστηκαν από τον ναύαρχο Leahy σε επιστολή του την 14^η Μαΐου 1944 προς το Joint Chiefs of Staff. Συμπεραίνοντας, ότι οι σφαίρες επιρροής “[...]λειτουργούν στην πραγματικότητα υπό μια τέτοια ρύθμιση, όπως φαίνεται κυρίως από τη σοβιετική ανοχή στην Ελλάδα και την ομαδική δουλειά στη Γιουγκοσλαβία, όπου οι Βρετανοί φαίνεται να αισθάνονται, ωστόσο, ότι οι πιθανότητες είναι εναντίον τους.”

Σχετικά με την Ελλάδα διαπιστωνόταν η επισφάλεια της βρετανικής πρωτοκαθεδρίας και η ενδεχόμενη αμφισβήτηση του άτυπα ισχύοντος καθεστώτος ασφαλείας λόγω έλλειψης επαρκών οφελών. Επομένως, θεωρούταν ενδεχόμενο η Βρετανία να στρεφόταν στην λύση μιας βαλκανικής ομοσπονδίας με συμμετοχή της Αλβανίας και Τουρκίας, ώστε να περιοριστεί ο σλαβικός παράγοντας “[...]η οποία κατά τα άλλα φαίνεται αναπόφευκτα να φθάνει προς τη Θεσσαλονίκη και την ακτογραμμή του Αιγαίου”. Συνολικά, η έκθεση θεμελιώνει την απόρριψη από την αμερικανική διπλωματία της ισχύος των σφαιρών επιρροής στην μεταπολεμική Ευρώπη και των ανταγωνιστικών ή διχαστικών επιλογών μεταξύ των Μεγάλων συμμάχων, που θα υπονόμευαν τις σχέσεις τους και θα ζημιώναν τα δικαιώματα των απελευθερωμένων λαών.

Σε μία ρητή αναγνώριση του παραπάνω διακανονισμού ο Churchill σε επιστολή του προς

τον Roosevelt στις αρχές Μαρτίου, επισήμαινε ότι είχε καταφέρει σε παροχή ανταλλαγμάτων προς την Ε.Σ.Σ.Δ. για την διαχείριση της κατάστασης στην Ρουμανία, ώστε να έχει ελευθερία κινήσεων στην Ελλάδα σε συνάντηση που συμμετείχε και ο Eden στην Μόσχα τον Οκτώβριο του 1944⁸⁵⁵. Τα αποτελέσματα θεωρούνταν σημαντικά, καθώς επισήμαινε την πλήρη αποστασιοποίηση του Stalin κατά την διάρκεια των Δεκεμβριανών, αφήνοντας στις βρετανικές δυνάμεις την ελευθερία κινήσεων, ενώ εστίαζε στην διοργάνωση ελεύθερων εκλογών με τριμερή εποπτεία των Μεγάλων Συμμάχων για τον σχηματισμό εκλεγμένης κυβέρνησης.

Τις ίδιες ημέρες ο Αμερικανός υφυπουργός εξωτερικών Joseph Grew αναφερόταν στην πάγια άποψη του State Department για μη ανάμειξη στα εσωτερικά ζητήματα συμμαχικών κρατών, απηχώντας απόψεις αντίστοιχες με αυτές που είχε εκφράσει προηγουμένως ο Stettinius. Μάλιστα, σημειωνόταν η προθυμία να ενισχυθούν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ της Γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης του Τίτο και του Γιουγκοσλάβου βασιλιά, για το ζήτημα της αντιβασιλείας και την συγκρότηση κυβέρνησης. Ακόμα αναγνωριζόταν η ανάγκη για επαναλειτουργία της αμερικανικής πρεσβείας στο Βελιγράδι. Ο Διαμαντόπουλος επισήμαινε, ότι η απόπειρα αποστολής Αμερικανών ανταποκριτών στην Γιουγκοσλαβία είχε αποτύχει και παρατίθεντο σχόλια του αμερικανικού Τύπου, όπου στοχοποιούταν η σοβιετική ένωση για την θεωρούμενη προσπάθεια να απλωθεί ένα ‘πέπλο σιωπής’ στα βαλκάνια, με μοναδική εξαίρεση την Ελλάδα⁸⁵⁶. Επομένως, η ελληνική διπλωματία διαμόρφωνε την οπτική της για τον μεταπολεμικό κόσμο, αναγνωρίζοντας τις ενδοσυμμαχικές διενέξεις και παρακολουθώντας τις κινήσεις και την μετάβαση του ισχυρού και αποστασιοποιημένου σύμμαχου, των Η.Π.Α. Στις χώρες που η βρετανική εξωτερική πολιτική είχε εμπλακεί ενεργότερα, όπως η Γιουγκοσλαβία εμφανίζονταν σε συμβουλευτικό έστω ρόλο και οι δηλώσεις τους ήταν αμφίσημες. Όμως, η θέση περί εμπλοκής στα εσωτερικά συμμαχικών χωρών δεν εμπόδιζε την έκφραση δυσφορίας για την σοβιετική επιρροή στην Γιουγκοσλαβία.

Κατά την συνάντηση των συμμαχικών ηγετών την 8^η Φεβρουαρίου 1945 στο Λένινγκραντ συζητήθηκε η κατάσταση στα Βαλκάνια και την Ελλάδα⁸⁵⁷. Συγκεκριμένα, ο Stalin ρώτησε τον Churchill για την κατάσταση στην Ελλάδα, τονίζοντας ότι ήθελε να ενημερωθεί και όχι να κάνει

⁸⁵⁵ The British Prime Minister (Churchill) to President Roosevelt, 8 March 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, Volume V*, Document 367.

⁸⁵⁶ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνας, Κοινοποίηση σε πρεσβείες Λονδίνου και Μόσχας, 9 Σεπτεμβρίου 1945, αρ. τηλ. 389, Υ.Δ.Ι.Α., 1945, Φ. 80.3 (1945).

⁸⁵⁷ Bohlen Collection, Bohlen Minutes, Leningrad, February 8, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 394. Όμοια, Matthews Files, Matthews Minutes, Leningrad, February 8, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 396.

κριτική στην Βρετανία⁸⁵⁸. Απαντώντας ο Churchill, εξέφραζε τις ελπίδες του για επίτευξη ειρήνης, σημείωνε την κήρυξη αμνηστίας για όσους δεν εμπλέκονταν σε εγκλήματα και τον σχηματισμό κυβέρνησης, ενώ θεωρούσε απίθανη την επίτευξη κυβέρνησης με την συμμετοχή όλων των κομμάτων, δεδομένου του αναφερόμενου από τον ίδιο ‘μίσους’ μεταξύ τους. Ο Stalin επισήμανε ότι ‘[...]οι Έλληνες δεν είχαν ακόμη συνηθίσει να συζητούν και γι’ αυτό έκοβαν ο ένας τον λαιμό του άλλου.’ Τελικά εξαγγέλθηκε η αποστολή του Citrine στην Ελλάδα, ενώ ο Stalin επανέλαβε, ότι δεν ασκούσε κριτική στην βρετανική πολιτική προς την Ελλάδα⁸⁵⁹.

Εξάλλου, τις ημέρες που λάμβανε χώρα η Διάσκεψη της Γιάλτας (4^η - 12^η Φεβρουαρίου 1944) διεξαγόταν και η διάσκεψη της Βάρκιζας στην Ελλάδα (2^α - 12^η Φεβρουαρίου 1944), ενώ πλησίαζε ο χρόνος υπογραφής της συμφωνίας ειρήνης των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων⁸⁶⁰.

Στο θέμα της αποστολής παρατηρητών στις εκλογικές διαδικασίες των απελευθερωμένων χωρών συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, ο Stalin αναφέρθηκε στο ενδεχόμενο αποστολής σοβιετικού αντιπροσώπου, ενώ διαβεβαίωσε τον Churchill, ότι είχε ‘[...]πλήρη εμπιστοσύνη στη βρετανική πολιτική στην Ελλάδα’⁸⁶¹. Τοποθετούμενος και ο Roosevelt υπερθεμάτιζε για την αποστολή παρατηρητών από τις μεγάλες συμμαχικές δυνάμεις⁸⁶². Συνεχίζοντας ο Churchill εξέφραζε αποδοχή για στρατιωτικούς παρατηρητές της Ε.Σ.Σ.Δ εφόσον το επιθυμούσε ο Stalin, που δήλωνε ότι ‘Έχω πλήρη εμπιστοσύνη στον τρόπο με τον οποίο εξελίσσονται τα πράγματα.’ Εξάλλου, η πλήρης αποστασιοποίηση της Ε.Σ.Σ.Δ. από οποιαδήποτε εμπλοκή στην Ελλάδα, επιδεικνύοντας σεβασμό στην συμφωνημένη βρετανική σφαίρα επιρροής -και μηδενικό ενδιαφέρον για το τεκταινόμενο στην χώρα και τις δυσχέρειες του ελληνικού λαού-, εκφράστηκε με κάθε ευκαιρία στην Γιάλτα. Ενδεικτικά στην συζήτηση του κειμένου της Διακήρυξης την 9^η Φεβρουαρίου 1945, ο Stalin πρότεινε την προσθήκη διατύπωσης στην Διακήρυξη όπου θα σημειωνόταν η στήριξη στους πολιτικούς ηγέτες της αντίστασης κατά του άξονα στις

⁸⁵⁸ Ibid.

⁸⁵⁹ (ed. Johnson W.) Stettinius Ed., *Roosevelt and the Russians – The Yalta conference*, (New York: Doubleday, 1949), pp. 217-218. Στο εκδοθέν ημερολόγιο του Stettinius για την συμμαχικής διάσκεψη της Γιάλτας προκύπτουν χρήσιμα στοιχεία για τα γεγονότα και τις διαπραγματεύσεις.

⁸⁶⁰ Στην σύγκλιση της χρονικής συγκυρίας και την συρροή των γεγονότων αναφέρεται και ο Γρηγοριάδης Φ. Ν., *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-49* (Το δεύτερο αντάρτικο) (Αθήνα: Καμαρινόπουλος, 1982), (Τόμος 2), σ.σ. 376-377, υπογραμμίζοντας ότι στις διαπραγματεύσεις της Βάρκιζας δεν υπήρχε εικόνα για την συμμαχική διάσκεψη της Γιάλτας.

⁸⁶¹ Bohlen Collection, Bohlen Minutes, Leningrad, February 9, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 423..

⁸⁶² Matthews Minutes, Leningrad, February 9, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 424, Matthews Files, (ed. Johnson W.) Stettinius Ed., *Roosevelt and the Russians – The Yalta conference*, (New York: Doubleday, 1949), p. 241.

απελευθερωμένες χώρες. Τότε, όπως αναφέρει ο Stettinius, ‘‘ο Stalin παρατήρησε πειραχτικά πως ο Βρετανός Πρωθυπουργός δεν χρειάζεται να ανησυχεί για το ενδεχόμενο να εφαρμοστούν οι προτεινόμενες ρωσικές τροποποιήσεις στην Ελλάδα.⁸⁶³’’ Μάλιστα, υπογράμμιζε ότι θα ήταν επικίνδυνο να εισέλθουν στην Ελλάδα οποιαδήποτε στρατεύματα εκτός των βρετανικών και επαναβεβαίωνε την πλήρη εμπιστοσύνη του για την βρετανική πολιτική στην Ελλάδα. Σχετικά, ο Roosevelt, περιορίστηκε σε μια γενικόλογη διατύπωση, ότι υποστήριζε την εφαρμογή της τροποποίησης, όπου ήταν απαραίτητο.

Όμως, η ανάγκη αποδέσμευσης βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων από την Ελλάδα, ώστε να δραστηριοποιηθούν στα ενεργά μέτωπα της Ευρώπης, που η αμερικανική πλευρά θεωρούσε μονόδρομο και συναρτούσε από την δυνατότητα εξοπλισμού των ελληνικών δυνάμεων, τονιζόταν στην συνεδρίαση του Combined Chiefs of Staff⁸⁶⁴. Σε νέα σύσκεψη διαπιστώθηκε εκ νέου η ανάγκη απεμπλοκής από την Ελλάδα για την αποδέσμευση στρατιωτικών δυνάμεων, παράλληλα με την συγκρότηση ενός εθνικού στρατού υπό τις διαταγές μιας ευρείας σύνθεσης κυβέρνησης, όπως σημείωνε ο Churchill⁸⁶⁵. Τελικά, σε αναφορά του Combined Chiefs of Staff προς τους Roosevelt και Churchill για το συμφωνημένο κείμενο συμπερασμάτων των Combined Chiefs of Staff at the ‘‘Argonaut’’ Conference, σημειωνόταν για την Ελλάδα, η στόχευση για την ταχεία αποδέσμευση των βρετανικών δυνάμεων από την Ελλάδα, έχοντας επιτύχει την σταθεροποίηση της ελληνικής κυβέρνησης, που θα ασκούσε απρόσκοπτα τον έλεγχο της χώρας, καθώς η άμεση αποδέσμευση στρατευμάτων από την Ελλάδα, ήταν ζωτικής σημασίας για την ενίσχυση των μετώπων απέναντι στις γερμανικές δυνάμεις στην Ευρώπη⁸⁶⁶.

Παράλληλα, προέκυπταν ζητήματα μεταπολεμικής διαχείρισης, καθώς σε αναφορά της Allied Consultation Committee to the European Advisory Commission, αναφερόταν η επιθυμία των κυβερνήσεων της Τσεχοσλοβακίας, Ολλανδίας, Βελγίου, Λουξεμβούργου και Ελλάδας να συμμετάσχουν στην κατοχή της Γερμανίας με ένοπλες δυνάμεις, στα πλαίσια των ήδη οριοθετημένων ζωνών κατοχής υπό την μορφή συμμετοχής με βοηθητικές δυνάμεις⁸⁶⁷. Ακόμα, το

⁸⁶³ (ed. Johnson W.) Stettinius Ed., *Roosevelt and the Russians – The Yalta conference*, (New York: Doubleday, 1949), p. 242-244.

⁸⁶⁴ J.C.S. Files, Combined Chiefs of Staff Minute, Floriana, January 31, 1945, , *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 297.

⁸⁶⁵ J. C. S. Files, Combined Chiefs of Staff Minutes, February 2, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 320.

⁸⁶⁶ J. C. S. Files, C. C. S. 776/3, Report of the Combined Chiefs of Staff to President Roosevelt and Prime Minister Churchill, 9 February 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945*, Document 419.

⁸⁶⁷ The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State, No. 21791, London, March 17, 1945,

θέμα της απόδοσης αποζημιώσεων από την Βουλγαρία προς την Ελλάδα, παρέμενε σε εκκρεμότητα και σημειωνόταν από την βρετανική πλευρά ότι παρεμπόδιζε το ενδεχόμενο σύναψης διμερών συμφωνιών μεταξύ της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας⁸⁶⁸. Μάλιστα, για τις αξιώσεις της Ελλάδας από την Βουλγαρία, η Βρετανία είχε εκφραστεί σε υπόμνημα, εστιάζοντας στην άμεση απόδοση των αποζημιώσεων σε είδος και τον προγραμματισμό των υπόλοιπων καταβολών, συνυπολογίζοντας την λεηλασία της κατεχόμενης Ελλάδας και το προηγούμενο των αποζημιώσεων της Ουγγαρίας προς την Τσεχοσλοβακία⁸⁶⁹. Σχετικά με τις πρώην αξονικές χώρες στα Βαλκάνια, η αποστολή διπλωματικών υπαλλήλων στην Βουλγαρία και Ρουμανία για την αποκατάσταση των απευθείας επαφών με τις κυβερνήσεις των ηττημένων χωρών, ανησυχούσε την ελληνική διπλωματική αποστολή⁸⁷⁰.

Ταυτόχρονα, η αμερικανική πλευρά διευκρίνιζε, ότι δεν συνιστούσαν διπλωματικούς αντιπροσώπους, αλλά ήταν ένα μέσο για την αυτοτελή προσέγγιση διαχειριστικών ζητημάτων απευθείας, χωρίς την μεσολάβηση της *“[...]διασυμμαχικής επιτροπής ελέγχου ευρισκόμενης υπό Ρωσικής επιρροήν.”* Ταυτόχρονα, η σοβιετική στάση αποστασιοποίησης κατά τα Δεκεμβριανά εκφράστηκε σύμφωνα με ελληνικές διπλωματικές πηγές σε Γάλλους αξιωματούχους κατά την επίσκεψη του De Gaulle στην Μόσχα κατά την διάρκεια της κρίσης, που σύμφωνα με τις αναφερόμενες πηγές, Σοβιετικοί στρατιωτικοί δήλωσαν ότι *“[...]εφ’ όσον Άγγλοι ανέλαβον διευθέτησιν ελληνικών πραγμάτων Ρωσία δεν πρόκειται αναμιχθή.”*⁸⁷¹ Όμοια στάση παρατηρούνταν στον σοβιετικό τύπο, όπου σημειωνόταν από τον Πολίτη, ότι παρά την καθημερινή δημοσίευση τηλεγραφημάτων για την Ελλάδα, *“[...]πλείσαι αγγλικής πηγής άνευ οιοδήποτε σχολίου. Επιφύλαξις των ενταύθα αποδίδεται κυρίως εις επιθυμίαν των όπως μη δυσανεστήσουν Μεγάλην Βρετανία. Έτερος λόγος πιθανόν να είναι επίσης ότι Σοβιετική κυβέρνηση*

FRUS: Diplomatic Papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany, Volume III, Document 159, 740.00119 EAC/3-1745. Επισυναπτόμενο το Report of the Allied Consultation Committee to the European Advisory Commission, P12/60/45.

⁸⁶⁸ Bohlen Collection, British Proposal on Yugoslav-Bulgarian Relation, top secret, Yalta, February 10, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945, Document 447.*

⁸⁶⁹ Bohlen Collection, British Proposal Regarding Greek Claims on Bulgaria, Yalta, Greek Claims Upon Bulgaria, More Particularly in Regard to Reparations, February 10, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945, Document 448.* Σχετικά με την συζήτηση για το θέμα των βουλγαρικών επανορθώσεων προς την Ελλάδα, βλέπε και (ed. Johnson W.) Stettinius Ed., *Roosevelt and the Russians – The Yalta conference*, (New York: Doubleday, 1949), pp. 256-257.

⁸⁷⁰ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 28 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 3937, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 298.

⁸⁷¹ Αργυρόπουλος, Πρεσβεία Παρισιού, προς Υπουργείο Εξωτερικών 22 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 1914, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 371.

επεστράτευσε ίδιους αυτής παρτιζάνους και κατέταξε αυτούς εις σοβιετικόν Ερυθρόν Στρατόν.” Καταλήγοντας, θεωρούσε ενδεχόμενο η “[...]Σοβιετική Κυβέρνησις θα επωφεληθή γεγονότων Ελλάδι ίνα ενεργήση αναλόγως εν Ρουμανία και εν Πολωνία.”, ανησυχώντας τις Η.Π.Α.⁸⁷².

Παράλληλα, η μεταβολή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής εκφραζόταν στις δηλώσεις του Harry Hopkins σε ανταποκριτές στην Ρώμη καθ’ οδόν προς την διάσκεψη των Τριών, που δημοσιεύθηκαν στους *New York Times* την 1^η Φεβρουαρίου 1945. Στις σχετικές δηλώσεις παρατίθεντο από τον Διαμαντόπουλο, Ο Hopkins δήλωνε ότι

‘‘ένω το γενικόν αίσθημα του κοινού εν ταις Ηνωμέναις Πολιτείαι καθόσον αφορά τας εν Ελλάδι ταραχάς έτεινε κατ’ αρχήν εις αποδοκιμασίαν των Άγγλων τούτο μετεβλήθη έκτοτε και ότι αι επικρίσεις εστράφησαν προς την κυβέρνησιν Ηνωμένων Πολιτειών ως μη επαρκώς μελετήσασαν εκ των προτέρων ποιαν στάσιν θα έπρεπε να λάβη επι τοιούτων ζητημάτων’’⁸⁷³.

Σχετικά ο Διαμαντόπουλος τόνιζε, ότι οι πληροφορίες που είχε ήδη παρουσιάσει στο παρελθόν επιβεβαιώνονταν και το αμερικανικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα ήταν ‘‘αμείωτον’’⁸⁷⁴. Ακόμα, ο Hopkins σε δηλώσεις του είχε τοποθετηθεί σχετικά με την αμερικανική εξωτερική πολιτική στην Ευρώπη και ο Καψαμπέλης από την πρεσβεία της Ρώμης εστίαζε στην σύγκλιση με την Μ. Βρετανία στην κατεύθυνση άσκησης ενιαίας πολιτικής στις επερχόμενες ‘‘Διασκέψεις των Τριών’’ και ενίσχυση του ρόλου της Γαλλίας στην μεταπολεμική Ευρώπη.⁸⁷⁵ Επίσης, δηλώσεις του δημοσιεύονταν στην εφημερίδα του αμερικανικού στρατού *Stars and Stripes*, όπου αναγνωριζόταν η τάση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής για ενεργότερη εμπλοκή στα ευρωπαϊκά θέματα.⁸⁷⁶ Καταγραφόταν λοιπόν η συνολική ενίσχυση του αμερικανικού παράγοντα στα ευρωπαϊκά ζητήματα και η απόπειρα μιας άτυπου συντονισμού των δυτικών συμμάχων.

Την ίδια μέρα, ανακοινωνόταν στην εφημερίδα η υπογραφή της εκεχειρίας μεταξύ του Ε.Λ.Α.Σ. και των βρετανικών δυνάμεων την 12^η Ιανουαρίου 1945, με την διαπίστωση ότι ‘‘Η ειρήνη επιστρέφει σήμερα στην ταραγμένη Ελλάδα [...]’’, ενώ το άρθρο περιοριζόταν στην καταγραφή των

⁸⁷² Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 13 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 1012, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 370,

⁸⁷³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 2 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 319, Υ.Δ.Ι.Α. Κ.Υ. Φ. 64.1. (1945). Ο.π. Υ.Δ.Ι.Α. Κ.Υ. Φ. 44.3 (1945).

⁸⁷⁴ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, ανακοίνωση προς Πρεσβεία Λονδίνου, 2 Ιανουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. 1945, 64.13 (1945). Αναφορά σε 4631, 4653 [Πρεσβείας Ουάσιγκτον] και 22840 Υπουργείο Εξωτερικών.

⁸⁷⁵ Καψαμπέλης, διπλωματική αντιπροσωπεία Ρώμης, προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 2 Φεβρουαρίου 1945, α.α. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.44.3 (1945). Σχετικά με το τηλ. αρ. 390.

⁸⁷⁶ Καψαμπέλης, διπλωματική αντιπροσωπεία Ρώμης, προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 526, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.44.3 (1945). Σχετικά με το τηλ. αρ. 405.

όρων της συμφωνίας εστιάζοντας στην απόσυρση των δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. από την Αθήνα, την Θεσσαλονίκη, την Πελοπόννησο και αριθμό νησιών.⁸⁷⁷ Το ζήτημα της ανταλλαγής αιχμαλώτων και των ομήρων αναφέρονταν επίσης συνοπτικά, ενώ τηλεγράφημα το *United Press* σημείωνε την εκτίμηση ότι

‘‘[...]οι Βρετανοί μπορούν να μετρήσουν μια νίκη στην Ελλάδα σε περιορισμένη έκταση, επειδή κατάφεραν να επιβάλουν τον τερματισμό των εχθροπραξιών πριν από την επανασύγκληση της Βουλής την ερχόμενη Τρίτη. Ο πρωθυπουργός Ούνιτσον Τσόρτσιλ θα μπορέσει να αντιμετωπίσει τους επικριτές του στη Βουλή με την ανακοίνωση ότι οι μάχες έχουν σταματήσει και ότι βρίσκονται σε εξέλιξη διαπραγματεύσεις για μια οριστική και οριστική διευθέτηση.’’

Επομένως, το άρθρο περιοριζόταν στην παράθεση των γεγονότων ισορροπημένα, χωρίς υπερβολική έκταση σε ζητήματα, που προκαλούσαν έντονες εκδηλώσεις στον τύπο, όπως το πρόβλημα των ομήρων, που αντιμετωπιζόταν ως μέρος της συνολικής λύσης της εκχειρίδας.

Παράλληλα, οι δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. δεν χαρακτηριζόταν ως αντάρτες, εξεγερμένοι, στασιαστές -κάτι που παρατηρείται σε πολλαπλά δημοσιεύματα-, αλλά με τον συνολικό αναγνωρισμένο επίσημο τίτλο του ως ‘‘Απελευθερωτικός Στρατός’’, διαφυλάσσοντας έτσι την αυστηρή ουδετερότητα στο θέμα. Σχετικά με το πολιτικό σκέλος εκφραζόταν έμμεσος σχολιασμός μέσω της παράθεσης του τηλεγραφήματος για την βρετανική εξωτερική πολιτική. Ο χειρισμός της κρίσης σκιαγραφούταν ως αδύναμος μπροστά στην κριτική της αντιπολίτευσης με στοιχεία καιροσκοπισμού στον σχεδιασμό της στρατιωτικής αντιμετώπισης της, ώστε να δοθεί η ευκαιρία στον Βρετανό πρωθυπουργό να βρει στηρίγματα για την ασκούμενη κυβερνητική πολιτική. Δηλαδή, η στρατιωτική εκστρατεία με δεδομένο ότι δεν κατέγραψε επιτεύγματα μετά από εβδομάδες εχθροπραξιών, αιματοχυσίας και αναταραχής, θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί. Άλλωστε, τονιζόταν ότι οι πολιτικές διαπραγματεύσεις θα κατέληγαν σε οριστική διευθέτηση.

Καταλήγοντας, η εφημερίδα του αμερικανικού στρατού *Stars and Stripes – Mediterranean edition*, δημοσίευε τακτικά ειδησεογραφικά άρθρα καλύπτοντας την κρίση, γεγονός ενδεικτικό του ενδιαφέροντος που υπήρχε και στις στρατιωτικές δυνάμεις των Η.Π.Α. στην νότια Ευρώπη για τα γεγονότα στις απελευθερωμένες χώρες. Επομένως, είναι αναγκαία η βαθύτερη διερεύνηση και μελέτη του εντύπου και των τάσεων που καταγράφονται.⁸⁷⁸

⁸⁷⁷ (13 Ιανουαρίου 1945). Greece gets peace as ELAS-British forces sign Truce – Liberation Army agrees to withdraw to line beyond Athens. *The Stars and Stripes Weekly – Mediterranean edition*. Βρέθηκε στην ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945).

⁸⁷⁸ Ενδεικτικά για το θέμα των στάσεων και της λειτουργίας της εφημερίδας *Stars and Stripes*, Cindy Elmore, *Stars and Stripes: A unique American newspaper’s historical struggle against military interference and control*,

Όμως, η διάσκεψη των ηγετών των τριών μεγαλύτερων συμμαχικών χωρών, αναμενόμενα απασχόλησε την ελληνική πρεσβεία στη Μόσχα. Καθώς, οι πολεμικές επιχειρήσεις επέβαλαν μυστικότητα, ο Ν. Πολίτης εστίαζε σε πρότερες δηλώσεις και κυριότερα σε αυτές του Η. Hopkins στην Ρώμη όπου αναγνωριζόταν η διαφορά απόψεων μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων. Σημειωνόταν, η εκτίμηση ότι *“Λύσις αυτών παρά όλην σημερινήν μεγάλην ισχύν Ε.Σ.Σ.Δ.Θα εξαρτηθεί εκ της συνδρομής ίδια οικονομικής, ης αυτή έχει ανάγκη εις το μέλλον εκ μέρους αγγλοσαζωνικών δυνάμεων.”*⁸⁷⁹ Επομένως, αναγνωριζόταν, ότι οι σύμμαχοι δεν αποτελούσαν μια ενιαία ομαδοποίηση, ενώ μεταβαίνοντας στο μεταπολεμικό τοπίο οξύνονταν οι πολυεπίπεδες αντιθέσεις και ανταγωνισμοί, καταγράφοντας σύγκλιση των *“αγγλοσαζωνικών δυνάμεων”* σε επίπεδο πολιτικής ή οικονομικών δυνατοτήτων.

Αναφορικά με την διάσκεψη ο Πολίτης, ήταν απογοητευμένος για την απουσία των μικρότερων κρατών και για την λήψη αποφάσεων μέσω του *“δημοσίως διακηρυττόμενου εκ λόγων καθαρώς πολιτικής επικρατήσεως (power politics).”* Δήλωση ενδεικτική της στάσης του ελληνικού διπλωματικού προσωπικού και του πολιτικού προσωπικού στην πρόσληψη του μετασχηματισμού που συντελούταν στο πεδίο των διεθνών σχέσεων, μεταβαίνοντας από το μοντέλο που επικράτησε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στον διπολισμό. Μάλιστα, με απογοήτευση παρατηρούσε ο Ν. Πολίτης, ότι οι *“αγγλοσαζωνικές δυνάμεις”* και η Σοβιετική Ένωση, αποτελούσαν τους παράγοντες καθορισμού της μεταπολεμικής τάξης και την θέση της Ελλάδας σε αυτό: *“Φοβούμαι ότι μέλλον συνεδρίου ειρήνης ευρεθή προ ληφθεισών αποφάσεων υπό 3 μεγάλων δυνάμεων και κληθή ίνα επικυρώση ούτως ειπείν τα τετελεσμένα. Νομίζω ότι καλόν είναι έχομεν τα πάντα ανωτέρω υπ' όπιν κατά την διαμόρφωσιν εξωτερικής μας πολιτικής.”*⁸⁸⁰ Από την πρεσβεία της Άγκυρας, εκτιμούσαν ότι επικρατούσε αισιοδοξία μεταξύ των Αμερικανών για την έκβαση της διάσκεψης των Τριών, παρά τις δυσκολίες στα Βαλκάνια, ενώ σύμφωνα με άλλες πηγές ικανοποίηση επικρατούσε και μεταξύ των⁸⁸¹.

Όμως, σύμφωνα με τον Διαμαντόπουλο στην αμερικανική πλευρά επικρατούσαν επικρίσεις για τους χειρισμούς Roosevelt, εστιάζοντας στις παραχωρήσεις προς την ρωσική

Media History, 16 (3), 2010, Routledge. pp. 301-317.

⁸⁷⁹ Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας προς Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 2 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 96, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 81.2 (1945).

⁸⁸⁰ Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας προς Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 6 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 107, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 80.2 (1945).

⁸⁸¹ Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας προς Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 12 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 123 Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 80.3 (1945).

πλευρά και καταγράφοντας την απουσία εγγυήσεων σε επιμέρους κρίσιμα ζητήματα σχετικά με τις διατάξεις του Χάρτη του Ατλαντικού και τα Ηνωμένα Έθνη, δηλαδή των εμπόλεμων κατά του άξονα. Μάλιστα, θεωρούταν ότι λαμβάνονταν αποφάσεις προς όφελος των σοβιετικών διεκδικήσεων σε βάρος της συμμαχικής Πολωνίας, ενώ καταγραφόταν προβληματισμός για την σύγκλιση της συνόδου του Αγίου Φραγκίσκου. Η ερμηνεία των αμερικανικών συμβιβασμών προερχόταν από τις κριτικά εκφραζόμενες αμερικανικές πηγές, που σημείωναν το αναντίστοιχο αντάλλαγμα της σοβιετικής κήρυξης κατά της Ιαπωνίας⁸⁸².

Η ελληνική διπλωματία συνέχισε να καταγράφει τις αντιδράσεις του αμερικανικού Τύπου και την κριτική γερουσιαστών και βουλευτών της αντιπολίτευσης, που ανέφεραν την ανάγκη αποτροπής μονομερών λύσεων και την εξισορρόπηση της σοβιετικής επιρροής με ενίσχυση της αμερικανικής. Ακόμα επαναλαμβανόταν η αγωνία για το κατονομαζόμενο ως *‘‘πέπλο ρωσικής επιρροής’’*, που θεωρήθηκε ότι απλωνόταν απειλώντας την δημοκρατία στην Γιουγκοσλαβία και Πολωνία⁸⁸³, ενώ η συνεχιζόμενη αντίδραση των πολωνικών ομογενειακών σωματείων εκδηλωνόταν με ψηφίσματα κριτικής προς τις αποφάσεις της διάσκεψης και την εξωτερική πολιτική του Αμερικανού προέδρου.⁸⁸⁴ Ακόμα, σημειωνόταν η άποψη διπλωματικών κύκλων, ότι *‘‘[...]Ρουζβελτ δεν είχε πρόθεσιν υποχώρηση μέχρι τοιούτον σημείον αλλά ότι εθερώρησε τούτο επεβάλλετο εκ των συνθηκών αίτινες αντιμετωπίσθηκαν εν συνδιασκέψεις.’’* Επομένως, αμφισβητούταν η συνολική διπλωματική στρατηγική του Roosevelt στα χρόνια του πολέμου, ως καταδικασμένη να οδηγήσει σε μία απαράδεκτη υποχώρηση.

Επανεξετάζοντας τα αποτελέσματα της συμμαχικής διάσκεψης της *‘‘Κριμαίας’’* -Γιάλτας- όπως αποτυπωνόταν στο ανακοινωθέν της και αναλυόταν από Αμερικανούς διπλωματικούς συντάκτες διαπιστωνόταν ότι η διαμόρφωση της στρατιωτικής κατάστασης στην Ευρώπη καθόριζε την σοβιετική διαπραγματευτική ισχύ και η στόχευση για στενότερο συντονισμό των

⁸⁸² Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 16 Φεβρουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 80.4 (1945). Στο ίδιο θέμα αναφερόταν ο Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 20 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 491, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945) σε το τηλεγράφημα, όπου υπενθυμιζόταν ότι η 25η Απριλίου 1945 ημερομηνία σύγκλησης της διάσκεψης του Αγίου Φραγκίσκου, συνέπιπτε με την λήξη της προθεσμίας για δημοσιοποίηση των προθέσεων της Ε.Σ.Σ.Δ. σχετικά με την ανανέωση του συμφώνου ουδετερότητας με την Ιαπωνία. Η σύμπτωση αυτή θεωρούταν ως προμήνυμα της σοβιετικής συμμετοχής στον πόλεμο κατά της Ιαπωνίας.

⁸⁸³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 19 Φεβρουαρίου 1945 αρ. τηλ. 133, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 80.4 (1945).

⁸⁸⁴ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 20 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 491, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945).

συμμάχων στα θέατρα επιχειρήσεων⁸⁸⁵. Σχετικά σημείωνε με αισιοδοξία ο Διαμαντόπουλος ότι *“Τούτο επετεύχθη λόγω σταθερότητας στάσεως Ηνωμένων Πολιτειών αίτινες εγκατέλειψαν πολιτικήν ανοχής αναλαμβάνουσα συγκεκριμένας ευθύνας.”*

Όμως, το ζήτημα της Πολωνίας συνέχιζε να προκαλεί αίσθηση απασχολώντας τα αμερικανικά αντιπροσωπευτικά σώματα και την κοινή γνώμη, οδηγώντας τον Roosevelt στην ομιλία του για την διάσκεψη την 1^η Μαρτίου 1945, να *“περιορισθή εις γενικότητας ειπών ότι πρόκειται περί συμβιβασμού εκ του οποίου ούτε ο ίδιος είναι πλήρως ικανοποιημένος”*, όπως τόνιζε ο Διαμαντόπουλος.⁸⁸⁶ Η τάση υποχώρησης και απολογίας του Roosevelt καταδείκνυε τις ασκούμενες πιέσεις της κοινής γνώμης, αλλά και θεσμικούς παράγοντες που προσανατολίζονταν ήδη στην όξυνση του μεταπολεμικού ανταγωνισμού με την Ε.Σ.Σ.Δ.Η αντίθεση φέρεται να εγγράφεται στο φιλελεύθερο πλαίσιο της υπεράσπισης των δικαιωμάτων των μικρότερων συμμάχων εθνών, αλλά στην ουσία σημαντικό μέρος της κριτικής εστίαζε στην κατηγορία, ότι η σοβιετική διπλωματία κατάφερε να ικανοποιήσει τις επιδιώξεις της στην ανατολική Ευρώπη. Επομένως, ο σκοπός εκτεινόταν εκτός από την εκπλήρωση των αμερικανικών στόχων στην ματαίωση των σοβιετικών σχεδίων. Σχετικά με την ομιλία του Roosevelt, ο Διαμαντόπουλος εστίαζε καταρχάς στην ανάληψη διεθνών ευθυνών από τις Η.Π.Α., ως εγγύηση ειρήνης και αποτροπής 3ου Παγκοσμίου πολέμου, που όπως τονιζόταν όφειλε να γίνει αντιληπτό από τον αμερικανικό λαό. Συνεχίζοντας αναφερόταν στην έγκριση των αποφάσεων της "Κριμαίας" από το αμερικανικό Κογκρέσο, και τελικά *“[...] ότι Διάσκεψις Αγίου Φραγκίσκου αποβλέπει οργάνωση μεταπολεμικήν ειρήνην ήτις προορίζεται είναι ειρήνην όχι των Μεγάλων ή Μικρών εθνών, αλλά ολόκληρου κόσμου.”* Μάλιστα θεωρούταν απαραίτητος όρος να πειστεί η αμερικανική κοινή γνώμη και τα νομοθετικά σώματα από τον Roosevelt, ώστε να εκπληρωθεί η στρατηγική που κατέληγε στην διεθνή διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στον Άγιο Φραγκίσκο κάτι που σύμφωνα με τα σχόλια του Διαμαντόπουλου, είχε επιτευχθεί.

Ακόμα, σύμφωνα με τον Αγνίδη από το Λονδίνο, σε συνομιλία του με τον βοηθό του μονίμου υφυπουργού εξωτερικών της Βρετανίας, γινόταν σαφές ότι οι Η.Π.Α. δεν επιθυμούσαν την συνοριακές μεταβολές εκτός των πλαισίων συμφωνιών ειρήνης, ενώ εκφραζόταν κατανόηση

⁸⁸⁵ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 22 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 520, συνέχεια του 491, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945).

⁸⁸⁶ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 3 Μαρτίου 1945, αρ. τηλ. 751, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945).

για την βρετανική και σοβιετική εξωτερική πολιτική στην Ευρώπη⁸⁸⁷. Ταυτόχρονα αναγνωριζόταν το δικαίωμα μίας Μεγάλης Δυνάμης “*[...]να εφιστά την προσοχή των δύο άλλων επί ζητημάτων αδίκου μεταχειρήσεως συμμάχου τινός χώρας και να επιδιώκει την διόρθωσιν των κακώς εχόντων [...]*”, όπως θεωρούταν ότι έγινε στην περίπτωση της Πολωνίας και αναγνωριζόταν η ευθύνη της κάθε Μεγάλης Δύναμης “*να αναλάβη ευθύνην να υποβληθῇ εἰς καταρτισμὸν προσωρινῶν κυβερνήσεων εἰς ἀπελευθερούμενας χώρας [...] στην ζώνη ἐλέγχου της ἀντίστοιχης δυνάμεις και την διατήρηση της εσωτερικῆς ασφάλειας της χώρας αὐτῆς, μέχρι την διενέργεια ἐλεύθερων ἐκλογῶν και τον σχηματισμὸ ἀντιπροσωπευτικῆς ἐθνικῆς κυβέρνησης*”. Τέλος, αναφερόταν ότι

“κατὰ την ἀσκήση λεπτῶν και επαχθῶν αὐτῶν καθηκόντων ὑπὸ μίας των Μεγάλων Δυνάμεων καθιερῶνται ὑπὸ της παρούσης Συσκέψεως ἀρχὴ ὅπως αἱ ἄλλαι δύο προσαρμοσθῶσι πρὸς την πευθύνως ἐνεργοῦσαν Σύμμαχον των με ἀλληλεγγύην και συνάντησιν ἵνα οὕτω υποβοηθῇσιν αὐτὴ ἀναληφθένος τραχέος ἔργου ἀντὶ να φέρουν ἀντιπερισπασμούς.”

Η πρόβλεψη για διασυμμαχική συναίνεση μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων για την αστυνόμευση των απελευθερωμένων χωρών στα πλαίσια των συμφωνημένων ζωνών ευθύνης τους, θεωρούσε ο Αγκίνδης ότι ήταν “*[...] υπαινιγμός εἰς τα ἐσχάτως ἐν Ἑλλάδι διαδραματισθέντα ὁπότε οὐκ ὀλίγον ἐδυσχαιράνθη δράσις Ἀγγλων ἐκ των δηλώσεων Stettinius και των δριμέων επικρίσεων ἀμερικανικοῦ Τύπου.*” Επομένως, οι σχέσεις μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά και με τις μικρότερες χώρες επανακαθορίζονταν δραστικά και σημειωνόταν η αναμενόμενη ευθυγράμμιση της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. με την Βρετανία στο ζήτημα της Ελλάδας, επιδεικνύοντας “*ἀλληλεγγύην*”, κατά τις προβλέψεις της Διάσκεψης της Γιάλτας. Εξάλλου, σύμφωνα με απόψεις του Harriman εξασθενούσε η άτυπη βρετανοσοβιετική συμφωνία του Φθινοπώρου του 1944, σημειώνοντας ότι “*Ὁ σοβιετικὸς Τύπος ἀρχισε και πάλι να δείχνει κακόβουλα συναισθήματα για τη βρετανικὴ δράση στην Ἑλλάδα και να υποστηρίζει τις ἀντιβρετανικὲς δυνάμεις ἐκεῖ.*”⁸⁸⁸

Όμως, η διάσκεψη των Τριών έθετε για την ελληνική διπλωματική αποστολή στην Ουάσιγκτον το ζήτημα των ελληνικών θέσεων, με αφορμή συνάντηση με στέλεχος του State Department. Όπως ενημέρωνε με τηλεγράφημα του ο Διαμαντόπουλος, ήδη από την 24^η Οκτωβρίου 1944 στην έκθεση 3903, είχε θέσει το ερώτημα σχετικά με την επίσημη ελληνική άποψη για το θέμα, χωρίς να λάβει σαφή απάντηση. Ακόμα, πρόκυπτε το ερώτημα για τον τρόπο

⁸⁸⁷ Αγκίνδης, Πρεσβεία Λονδίνου προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, αχρονολόγητο, αρ. τηλ. 957, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.10 (1945).

⁸⁸⁸ The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State, Moscow, April 8, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, Volume V*, Document 970, 860h.01/4–845: Telegram.

επίλυσης πιθανής μελλοντικής διένεξης των συμμάχων εξαιτίας μονομερούς εχθρότητας⁸⁸⁹. Επομένως η ελληνική διπλωματία αντιλαμβανόταν την πόλωση και τους διαχωρισμούς του αναδυόμενου ψυχρού πολέμου, διατυπώνοντας την ανάγκη προσδιορισμού της τοποθέτησης και στράτευσης της Ελλάδας. Ο προσδιορισμός των ελληνικών θέσεων για ερωτήματα που τέθηκαν στην διαπραγμάτευση των *“Μεγάλων Συμμάχων”* αποκάλυπτε εσωτερικές αντιφάσεις, καθώς η μεταπολεμική θέση της Ελλάδας σε σύγκριση με αυτή των τριών συμβαλλομένων της Γιάλτας δεν ήταν σε θέση να υπαγορεύσει αυτοτελώς όρους για την συγκρότηση της μεταπολεμικής τάξης. Άρα, παρέμενε αμορφοποίητη η άποψη ότι η όξυνση των ενδοσυμμαχικών ανταγωνισμών επέτρεπε στην Ελλάδα να αποκτήσει ειδικό βάρος, με την ένταξής της σε μία ομαδοποίηση.

Επανερχόμενος στην διάσκεψη της *“Κριμαίας”* σε τηλεγράφημα του ο Διαμαντόπουλος προσέγγιζε το ζήτημα οπτική των *“μικρών κρατών”*, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας και στον αντίποδα της συναίνεσης των *“Μεγάλων Συμμάχων”*. Όπως ανέφερε σύμφωνα με μη κατονομαζόμενες διπλωματικές πηγές του επικρατούσε *“[...]άποψις ότι Σύμμαχοι Δυνάμεις επεφυλάχθησαν επι παντός ουσιώδους σημείου δεσπόζοντα ρόλου εν οργανώσει. Διαπιστώνεται αίσθημα αποθαρρύνσεως και σκεπτικισμού λόγω αποφάσεων Κριμαίας περι Πολωνίας [...]”*⁸⁹⁰. Σε αυτά προστίθεντο οι αποφάσεις για την Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία και η διακρινόμενη απροθυμία των Μεγάλων Δυνάμεων να συνεργαστούν. Οι πληροφορίες αυτές διασαφήνιζαν την δυσaréσκεια των μικρών κρατών, που ανησυχούσαν σχεδόν αποκλειστικά για την μοιραία κατάληξη των χωρών της ανατολικής Ευρώπης, χωρίς να εκφράζουν την επιθυμία ή τον σχεδιασμό για μεταξύ τους συνεργασία ματαιώνοντας έτσι τα σχέδια των μεγαλύτερων από αυτά κρατών. Αντίθετα συμπεραινόταν ότι *“το τοιούτον και ανέφικτον θεωρείται και δυνάμενον προκαλέση προστριβές προς Μεγάλας Δυνάμεις.”*

Παράλληλα στις Η.Π.Α. η κριτική της συμφωνίας της Γιάλτας εστίαζε στην υπεράσπιση των *“μικρών κρατών”* από τις *“Μεγάλες Δυνάμεις”*. Σχετική ήταν η άποψη του δημοκρατικού γερουσιαστή της Μοντάνα Burton K. Wheeler, που δήλωνε σε ομιλία του στο ραδιοφωνικό δίκτυο Columbia Broadcasting System (CBS) ότι οι αρχές της συμφωνίας της Γιάλτας ήταν *“ωμή δύναμη και πολιτική ισχύος”* και προέβλεπε την αναπότρεπτη κατάληξη σε ένα νέο πόλεμο, σημειώνοντας

⁸⁸⁹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 12 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 421 Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 80.3 (1945). Αναφορά σε πρότερο τηλεγράφημα του ίδιου της 24 Οκτωβρίου 1944, έκθεση 3903.

⁸⁹⁰ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 19 Μαρτίου 1945, αρ. τηλ. 909, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1945, Φ. 31.7 (1945). Αναφορικά με τηλεγράφημα αρ. 2926 του Υπουργείου Εξωτερικών προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον, σε συνέχεια του απαντητικού 762.

ότι αποτελούσε ‘άθλιος κατευνασμός του Στάλιν’, αναφερόμενος στις αποφάσεις για την Πολωνία⁸⁹¹. Ο προπολεμικά απομονωτιστής γερουσιαστής ξεσπούσε διαμαρτυρόμενος για τις ήδη υφιστάμενες ανθρώπινες απώλειες των Αμερικανών στην Ευρώπη στον αγώνα κατά της ναζιστικής Γερμανίας και σχολίαζε ότι ως αποτέλεσμα των λανθασμένων κατά την γνώμη του συμφωνιών του Dumbarton Oaks και της Yalta, που χαρακτήριζε ‘διεθνή ζουρλομανδύα’, το αποτέλεσμα θα ήταν μία Ευρώπη

‘[...]διχασμένη εναντίον του εαυτού της και μια επιστροφή στην αρχαία πολιτική ισχύος, αυτή τη φορά με την Αγγλία και τη Ρωσία αντιμέτωπες μεταξύ τους σε έναν αγώνα που δεν μπορεί παρά να καταλήξει σε μια ακόμη αιματηρή σύγκρουση στην οποία τα αμερικανικά αγόρια θα κληθούν και πάλι να δώσουν τη ζωή τους.’

Συνολικά η καταδίκη του και η απόρριψη της διεθνούς συνδιαλλαγής, δεν συνεπαγόταν φιλία προς τα ‘μικρά κράτη’, αλλά εχθρότητα προς την Ε.Σ.Σ.Δ. Άλλωστε αναφερόταν σε βρετανικό ανακοινωθέν -White Paper-, σύμφωνα με το οποίο ‘[...]οι κομμουνιστικές συμμορίες ασκούν καθεστώς τρόμου στην Ελλάδα από τότε που έφυγαν οι Γερμανοί’. Επομένως, η αποστροφή για τον προσλαμβανόμενο κατευνασμό της Σοβιετικής Ένωσης, η αγωνία για τα μικρά έθνη – ‘small nations’ -, τα σχέδια για την σύσταση των Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης, για την επαναφορά στις αρχές του Χάρτη του Ατλαντικού, για τον επαναπροσδιορισμό των διεθνών σχέσεων δίνοντας έκφραση στις μικρές χώρες, καθώς και την προστασία από την επιθετικότητα των Μεγάλων Δυνάμεων, όπως ο γερουσιαστής Wheeler αντέτεινε ότι είχαν μια κατάληξη: ‘Όταν συνειδητοποιούμε ότι οι αποφάσεις που ελήφθησαν στη Γιάлта ήταν το αποτέλεσμα ενός άθλιου κατευνασμού του Στάλιν, μπορούμε να φανταστούμε καλύτερα τη ζοφερή φύση του αγώνα που διεξάγεται ήδη μεταξύ της Ρωσίας και της Βρετανίας σε κάθε χώρα της Ευρώπης, απέναντι στην οποία δεν θα μας επιτραπεί ποτέ να παραμείνουμε ουδέτεροι’. Επομένως, θεωρούνταν αναπότρεπτος ο επερχόμενος Ψυχρός Πολέμος ως διεθνής διένεξη, που είχε προαποφασιστεί, επενδύοντας όχι στην διασυμμαχική συνεννόηση, αλλά στην περιχαράκωση, τον ανταγωνισμό με την Ε.Σ.Σ.Δ. και την υποτιθέμενη υπεράσπιση των ‘μικρών εθνών’. Άλλωστε, η Ελλάδα ήδη

⁸⁹¹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου Αθήνα, 28 Φεβρουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 39.10 (1945). Σχολιασμός αποστελλόμενων αποκομμάτων εφημερίδων, στα οποία περιλαμβάνονταν μεταξύ άλλων το αναφερόμενο άνωθι άρθρο δηλώσεων του Αμερικανού γερουσιαστή, όπως δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα (28 February 1945). Wheeler says Yalta Decisions will Bring War – Says they are based on “brute force and tells own plan for security”. *New York Herald*. Όμοια, δημοσίευμα των (28 February 1945) Wheeler attacks Crimea Decisions – Radio address on 63rd birthday calls for formation of the United States of Europe. *New York Times*. Επιπροσθέτως, ασκούσε κριτική στην στρατηγική της άνευ όρων παράδοσης της Γερμανίας, χαρακτηρίζοντας την ‘costly blunder’.

βίωνε τις συνέπειες της απρόβλεπτης και επιβεβλημένης “υπεράσπισης” και ο γερουσιαστής προέβλεπε την αναπότρεπτη αμερικανική παρέμβαση στην πλευρά της Βρετανίας.

Σε υπεράσπιση της συμφωνίας της Γιάλτας, τοποθετούταν ο πρώην υφυπουργός εξωτερικών των Η.Π.Α. Sumner Welles σε άρθρο του στην εφημερίδα *New York Herald Tribune*, απορρίπτοντας τις κριτικές τοποθετήσεις⁸⁹². Αντίθετα, αναγνώριζε την επίδραση που είχε η συμφωνία στην κοινή γνώμη ως “ένθαρρυντική και τονωτική”, καθώς θεωρούσε ότι είχε συντελεστεί “ένα γιγαντιαίο βήμα προς την τελική εγκαθίδρυση ενός ειρηνικού και εύρυθμου κόσμου”. Στα μειονεκτήματα συμπεριλάμβανε την απουσία εκπροσώπου της γαλλικής προσωρινής κυβέρνησης και την περιορισμένη δυνατότητα μεταβολών που μπορούσαν να επιφέρουν οι δραστηριότητες των μεσαίων και μικρών χωρών, στην μορφή και λειτουργία του σχεδιαζόμενου οργανισμού ασφαλείας. Στα επιτεύγματα συνυπολόγιζε την απόφαση για σύσταση και λειτουργία διεθνούς οργανισμού ασφαλείας στην διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στον Άγιο Φραγκίσκο, την προσήλωση στον στόχο της καταστροφής των πολεμικών δυνατοτήτων της Γερμανίας, την επανασύσταση της Πολωνίας ως ανεξάρτητου κράτους, εκφράζοντας κριτική για τις εδαφικές τροποποιήσεις. Όμως, θεωρούσε ότι ήταν προσωπικό επίτευγμα του Roosevelt η κοινή συμφωνία των τριών Μεγάλων Δυνάμεων να συνδράμουν τους απελευθερωμένους λαούς της Ευρώπης στην δημοκρατική επίλυση των πολιτικών και οικονομικών προβλημάτων τους. Ακόμα εκφραζόταν η βεβαιότητα ότι “[...]οι Ηνωμένες Πολιτείες θα διαδραματίσουν πλήρη και ισότιμο ρόλο στην υλοποίηση αυτών των υποσχέσεων προς τους λαούς των απελευθερωμένων χωρών. Δεν θα υπάρξει πλέον καμία περαιτέρω συστολή από την πλευρά μας από την ανάληψη των ευθυνών που μας αναλογούν.” Αναγνωριζόταν δηλαδή, η μετάβαση της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. σε μία περίοδο ενεργής παρέμβασης σε ζητήματα διεθνούς ασφάλειας και εσωτερικής πολιτικής με δημοκρατικό προσανατολισμό. Επομένως, οι κυριότερες εκφράσεις στήριξης ή απόρριψης της συμφωνίας της Γιάλτας, κατέληγαν τουλάχιστον σε συμφωνία για τον μελλοντικό ρόλο των Η.Π.Α. ως διεθνούς παρεμβατικής δύναμης. Καταλήγοντας, ο Welles διαπίστωνε ότι οι αρχές του Χάρτη του Ατλαντικού ενισχύονταν, η βεβαιότητα, πως οι Μεγάλοι Σύμμαχοι: “[...]είναι εξίσου αποφασισμένες να εργαστούν από κοινού στα μεταπολεμικά χρόνια για την οικοδόμηση ενός νέου, καλύτερου και ειρηνικού κόσμου, όπως και να πολεμήσουν από κοινού για την επίτευξη της νίκης χωρίς την οποία δεν μπορεί να υπάρξει ειρηνικός κόσμος.”

⁸⁹² Ο.π., (28 February 1945). Welles says Yalta consolidates people behind Roosevelt policy – summarizes four outstanding achievements of conference; Asserts president has succeeded in giving life to principles of Atlantic charter. *New York Herald Tribune*.

Η διάσκεψη της Γιάλτας ανέδειξε ζητήματα αιχμής, όπως τα ζητήματα της παραχώρησης τριών ψήφων για την Ε.Σ.Σ.Δ. και τις Σοβιετικές Δημοκρατίες της Ουκρανίας και της Λευκορωσίας, η μεταπολεμική διοίκηση απελευθερωμένων χωρών και το ζήτημα του δικαιώματος αρνησικυρίας προκαλώντας με αντιδράσεις μελών του αμερικανικού Κογκρέσου και της αμερικανικής αντιπροσωπείας στον Άγιο Φραγκίσκο, όπως του γερουσιαστή Vandenberg⁸⁹³. Την ίδια περίοδο στο εσωτερικό των Η.Π.Α. εκδηλώνονταν κινήσεις υποστήριξης των ελληνικών αιτημάτων με κυριότερη την πρόταση που υπέβαλε στην αμερικανική Γερουσία για την παραχώρηση στην Ελλάδα της *“Βορείου Ηπείρου”* και της Δωδεκανήσου ο Αμερικανός γερουσιαστής Pepper⁸⁹⁴. Ο Σοφιανόπουλος αναφερόταν σε τηλεγράφημα του στην σημασία της κίνησης για την δραστηριοποίηση των βορειοηπειρωτικών και δωδεκανησιακών συλλόγων στην Ελλάδα, καθώς και την ικανοποίηση των αντίστοιχων συλλόγων στις Η.Π.Α., που είχαν ήδη δραστηριοποιηθεί απευθυνόμενοι στην αμερικανική Γερουσία. Μάλιστα, εκφράζονταν επίσημες ευχαριστίες από την ελληνική πρεσβεία στην Ουάσινγκτον και η προσδοκία επιτυχίας της προσπάθειας στην Γερουσία κατά το παράδειγμα αντίστοιχης πρότασης του 1920 από τον γερουσιαστή Lodge που εγκρίθηκε παμψηφεί.

Στο εσωτερικό της Ελλάδας η προσέγγιση των αποτελεσμάτων της διάσκεψης της Γιάλτας στο θέμα των εδαφικών διεκδικήσεων και με την εσωτερική πολιτική πραγματικότητα. Συγκεκριμένα, ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός ως αντιβασιλέας, τόνιζε ότι δεν υπήρχαν αποφάσεις για τα εδαφικά ζητήματα της Ελλάδας στην Κριμαία, τονίζοντας ότι *“Οι αλλαγές που θα επέλθουν σε αυτό ή εκείνο το σύνορο θα συζητηθούν στη διάσκεψη ειρήνης. Εκείνη τη στιγμή θα ζητήσουμε μόνο δικαιοσύνη. Όπου εφαρμόζεται η δικαιοσύνη, θα είμαστε ικανοποιημένοι”*, αναφερόμενος παράλληλα στα δεινά που υπέστη η βόρεια Ελλάδα κατά την κατοχή.⁸⁹⁵ Σχετικά με την συμφωνία της Βάρκιζας ήταν βέβαιος για την τήρηση των όρων της από τους συμβαλλόμενους και σχολίαζε *“Δεν θα δείτε τέτοια προβλήματα στην Ελλάδα στο μέλλον. Ο λαός θα είναι ενωμένος στην ανοικοδόμηση της χώρας. Αυτό δεν είναι ελπίδα, αλλά βεβαιότητα.”*

⁸⁹³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 31 Μαρτίου 1945, αρ. τηλ.1108, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 4.1 (1945). Ο. π. 2 Απριλίου 1945, αρ. τηλ. 1130 και 4 Απριλίου 1945, αρ. τηλ. 1130, σχετικά με την αμερικανική πλευρά εξέφραζε αντίστοιχη απαίτηση παραχώρησης 3 ψήφων ως αντίμετρο, διεκδίκηση που αποσύρθηκε τελικά ενώ το ζήτημα παραπεμπόταν στην διάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου.

⁸⁹⁴ Σοφιανόπουλος, Αθήνα, προς Πρεσβεία Κάιρου, 17 Μαρτίου 1945, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 798.

⁸⁹⁵ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου Αθήνα, 28 Φεβρουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 39.10 (1945). (28 February 1945). [Damaskinos] Denies Big 3 Decision on Greece's frontier aboard the Greek flag-ship Averof. *New York Times*.

Συνεπώς, καταγραφόταν η σύγκλιση των διεθνών και εσωτερικών πολιτικών εξελίξεων, με την παράλληλη ανάπτυξη του ενδιαφέροντος των διαφόρων εμπλεκομένων φορέων για την συντελούμενη μετάβαση στον μεταπολεμικό κόσμο με την συμφωνία της Γιάλτας ως ορόσημο και της Ελλάδας στην εσωτερική ειρήνευση και ενότητα με την συμφωνία της Βάρκιζας.

Μετά την Γιάλτα και την Βάρκιζα. Στον δρόμο της επιστροφής από την Γιάλτα ο Churchill και ο Eden επισκέφθηκαν την Αθήνα και εμφανίστηκαν σε συγκέντρωση στο Σύνταγμα μαζί με τον Δαμασκηνό και τον Πλαστήρα, όπου ο Churchill επαίνεσε τον ρόλο του βρετανικού στρατού *“[...]στη διάσωση αυτής της μεγάλης και αθάνατης πόλης από τη βία και την αναρχία”,* τόνισε την αποφασιστικότητα της Βρετανίας να στηρίζει την Ελλάδα έως ότου αυτή «φτάσει στα ύψη της δικαιοσύνης και της ειρήνης”, and κατέληγε με μία έκφραση ελπίδας για το μέλλον της Ελλάδας” έχοντας μάλλον ξεχάσει πρότερες δηλώσεις του για την μεταχείριση της Αθήνας ως κατεχόμενης πόλης⁸⁹⁶. Το E.A.M. χαιρέτιζε την επίσκεψη τονίζοντας ότι

“θα κάνουμε ό,τι μπορούμε για να φέρουμε την ειρήνη στη χώρα μας και είμαστε σίγουροι ότι η άφιξή σας εδώ θα βοηθήσει σημαντικά προς αυτή την κατεύθυνση. Βασιζόμενοι στη βοήθεια της Μεγάλης Βρετανίας θα αγωνιστούμε για την άμεση και πλήρη αποκατάσταση της χώρας μας.”⁸⁹⁷.

Όμως, ο MacVeagh αναφερόταν σε απροσδιόριστης προέλευσης πληροφορίες, υποστήριζαν ότι το E.A.M. προσποιούταν συνεργασία με την κυβέρνηση για την τήρηση των όρων της συμφωνίας ειρήνης, ενώ το K.K.E. αναδιοργανωνόταν και υποτίθεται ότι σχεδίαζε διείσδυση στις ένοπλες δυνάμεις, υπονόμευση της κυβέρνησης και υποκίνηση επανάστασης, απόψεις που δεν σχολίαζε.

Σε τόνο πανηγυρικό προστίθετο και η περιγραφή του Αμερικανού γενικού προξένου Gwynn στην Θεσσαλονίκη για την τριήμερη επίσκεψη του Δαμασκηνού, που θεωρούταν ως *“εξαιρετικά επιτυχημένη”*. Ο Δαμασκηνός εστίασε στην εδαφική ακεραιότητα της μακεδονικής περιφέρειας και στους ελληνοβρετανικούς δεσμούς⁸⁹⁸. Με θαυμασμό καταγραφόταν η μαζική συμμετοχή στις εκδηλώσεις και η απουσία επεισοδίων, καταλήγοντας στην εκτίμηση ότι *“Όλοι φαίνονται ευχαριστημένοι και ακόμη και οι κομμουνιστές βρίσκουν λίγα πράγματα να επικρίνουν.”*

⁸⁹⁶ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, February 15, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 66, 868.00/2–1545: Telegram.

⁸⁹⁷ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, February 16, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 67, 868.00/2–1645: Telegram.

⁸⁹⁸ The Consul General at Salonika (Gwynn) to the Secretary of State, Salonika, March 2, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 259, 868.00/3–245: Telegram.

Θεωρήθηκε λοιπόν, αντιπροσωπευτική έκφραση παλλαϊκής υποστήριξης της κυβέρνησης.

Όμως, στις αρχές Μαρτίου του 1945 ο Kirk μετέφερε τις εκτιμήσεις του Macmillan για την κατάσταση στην Ελλάδα, που αντιμετώπιζε ως προβληματική με την απόκλιση του Πλαστήρα και του Δαμασκηνού προς την δεξιά σημειώνοντας ότι *“[...]έπρεπε να τους σπάσει το κεφάλι.”*, ενώ η παρεμβατική πολιτική της βρετανικής κυβέρνησης θα συνεχιζόταν, παρά την κοινή τους δυσарέσκεια⁸⁹⁹. Ταυτόχρονα ανησυχούσε ότι το Ε.Α.Μ. παρέδιδε μικρότερες του αναμενόμενου ποσότητες οπλισμού, ενώ οι βρετανικές μυστικές υπηρεσίες θεωρούσαν ότι απέκρυπταν όπλα.

Λίγες μέρες αργότερα, ο MacVeagh γινόταν αποδέκτης του διαβήματος της αντιπροσωπείας του Ε.Α.Μ. απαρτιζόμενης από τους Γ. Σιάντο, Δ. Παρτσαλίδη, Η. Τσιριμώκο, που είχε υπογράψει την συμφωνία της Βάρκιζας, καθώς καταγγέλλονταν παραβάσεις της σε βάρος του μετώπου και καλούσαν στον σχηματισμό αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης στο πνεύμα της συμφωνίας της Γιάλτας, ενώ όμοιο διάβημα είχε πραγματοποιηθεί και προς τον Leeper⁹⁰⁰.

Μάλιστα, ο Γ. Σιάντος τόνιζε, ότι η εξέγερση ήταν μια εκδήλωση αντίστασης στην χαρακτηριζόμενη ως απόπειρα πραξικοπήματος της κυβέρνησης Παπανδρέου σε βάρος του Ε.Α.Μ. και αναφερόταν στην εκπλήρωση της υποχρέωσης του αφοπλισμού του Ε.Λ.Α.Σ. σε αντίθεση με την κυβέρνηση που αποτύγχανε σε βασικές της δεσμεύσεις, κυριότερα την προστασία πολιτικών δικαιωμάτων, της ελευθερίας Τύπου, τον σχηματισμό εθνικού στρατού χωρίς παραταξιακό έλεγχο. Αντίθετα, επισήμαινε, ότι *“Χρησιμοποίησε τις ένοπλες δυνάμεις της και τις οργανωμένες συμμορίες της για να εγκαθιδρύσει ένα καθεστώς τρόμου [...]”*. Όμως, η άδεια κυκλοφορίας των αριστερών εφημερίδων ήταν προσχηματική, ενώ η συγκρότηση του εθνικού στρατού απέκλειε τους υποστηρικτές και τα μέλη του Ε.Α.Μ., συγκροτώντας ένα ιδεολογικά συμπαγή στρατό σε βάρος του αφοπλισμένου Ε.Α.Μ.. Επίσης προειδοποιούσε, ότι η χώρα μετατρέποταν σε ένα *“δικτατορικό αστυνομικό κράτος που κυβερνάται από δοσιλόγους”* και επανέφερε το αίτημα για σχηματισμό αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης. Ο MacVeagh περιοριζόταν αδιάφορα στην επισήμανση, ότι *“Επεσήμανα στους ηγέτες της Αριστεράς ότι η βία πρέπει να αναμένεται ως αποτέλεσμα της βίας και ότι η προσοχή και η αυτοσυγκράτηση και από τις δύο πλευρές είναι τώρα απαραίτητες, εάν η χώρα πρόκειται να σταθεί ξανά στα πόδια της.”*, ενώ διαβεβαίωνε

⁸⁹⁹ Mr. Alexander C. Kirk, Political Adviser to the Supreme Allied Commander, Mediterranean Theater, to the Secretary of State, Caserta, March 8, 1945. FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 68, 868.00/3-845: Telegram,

⁹⁰⁰ The Ambassador in Athens (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, March 10, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 69, 868.00/3-1045: Telegram.

ότι η αμερικανική κυβέρνηση δεν θα υποστήριζε ποτέ μια τυραννική κυβέρνηση, αν και οι Η.Π.Α. δεν ενεργούσαν σχετικά με τον σχηματισμός κυβερνήσεων στην Ελλάδα.

Διατηρώντας για τις Η.Π.Α. τον ρόλο του ελπιδοφόρου παρατηρητή που προσδοκούσε μία επιτυχή προσπάθεια του ελληνικού λαού για ελευθερία και ευημερία και διατύπωνε υπεροπτικά το σχόλιο ότι *‘‘Από τα παραπάνω φαίνεται ότι οι Αριστεροί, οι οποίοι περίμεναν μάταια από τη Ρωσία να τους υποστηρίξει στην εξέγερσή τους, προσβλέπουν τώρα στη «Γιάλτα» για να τους επαναφέρουν εκεί από όπου ξεκίνησαν. ’’*, ενώ σχετικά με το πρόβλημα της βίας κατά των μαχητών της αντίστασης και των υποστηρικτών της αριστεράς, θεωρούσε ότι γίνονταν προσπάθειες εφαρμογής της συμφωνίας ειρήνης *‘‘Ωστόσο, οι αξιωματούχοι πολιτικοί και στρατιωτικοί είναι άνθρωποι και τα αντίποινα για τα αδικήματα του Ε.Λ.Α.Σ. είναι αναμφισβήτητα ευρέως διαδεδομένα, όπως επίσης και οι προκλήσεις εκ μέρους του Ε.Λ.Α.Σ., που έγιναν δυνατές από τους φιλελεύθερους όρους της ειρήνης.’’* Επομένως, εκφραζόταν κατανόηση για την άσκηση τρομοκρατίας από την δεξιά και τον δοσιλογισμό από θέση ισχύος προς τον αφοπλισμένο αντίπαλο, την αντίσταση. Υποβαθμίζοντας το πρόβλημα σχολίαζε ότι *‘‘[...]τα παράπονα των κατακτημένων αποτελούν καλύτερες «ειδήσεις» από τις διαβεβαιώσεις των νικητών και είναι προφανές ότι η δραστηριότητα που χρησιμοποιούν τώρα οι ηγέτες της Αριστεράς στο πλαίσιο αυτό έχει ήδη κάποια επίδραση στον ρωσικό και φιλελεύθερο Τύπο.’’*

Την 12η Μαρτίου 1945 ο Kirk συνόψιζε την κατάσταση στην Ελλάδα σύμφωνα με την ενημέρωση του Scobie προς τον Alexander, όπου διαπίστωνε πολιτική σταθεροποίηση συνδεδεμένη με την αυξανόμενη ποσότητα οπλισμού που παραδιδόταν⁹⁰¹. Όμως, παρατηρούταν ότι η κατάσταση ήταν οριακή και η δυσaráεσκεια μεγάλου μέρους του πληθυσμού καθιστούσε την ισορροπία επισφαλή. Συνεπώς, η πλήρης απόσυρση βρετανικών στρατευμάτων θα μπορούσε να είναι αποσταθεροποιητική, αν και ήταν δυνατή μερική εφόσον παρέμεναν σταθερές οι συνθήκες. Μάλιστα, τόνιζε ότι *‘‘[...]συνειδητοποίησε πλήρως την επείγουσα ανάγκη για την απόσυρση ορισμένων στρατευμάτων, την οποία θα συνιστούσε το συντομότερο δυνατό, αλλά επεσήμανε ότι αν αυτό επιχειρούνταν πριν από τις 7 Απριλίου οι Βρετανοί θα διέτρεχαν πολύ μεγάλο κίνδυνο.’’*

Τις επόμενες μέρες ο Winant μετέφερε την ατμόσφαιρα των συζητήσεων μεταξύ των Βρετανών διπλωματών για την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα, σημειώνοντας ότι θεωρούταν

⁹⁰¹ Mr. Alexander C. Kirk, Political Adviser to the Supreme Allied Commander, Mediterranean Theater, to the Secretary of State, Caserta, March 12, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 70, 868.00/3–1245: Telegram.

δεδομένη η κυβερνητική μεταβολή, αν και επαναπροσδιοριζόταν ο χρόνος πτώσης της κυβέρνησης Πλαστήρα σε δύο έως τρεις εβδομάδες, δηλαδή στις αρχές Μαρτίου⁹⁰². Μάλιστα, Βρετανός διπλωμάτης φερόταν να σχολιάζει ότι, αν η βρετανική πλευρά το επιθυμούσε ήταν σε θέση οδηγήσει σε παραίτηση την κυβέρνηση Πλαστήρα, όμως

“[...]οι Βρετανοί δεν επιθυμούν να βρεθούν σε τέτοια θέση, η οποία θα ισοδυναμούσε με άμεση παρέμβαση στο ελληνικό πολιτικό καθεστώς - όπως, έκαναν οι Ρώσοι στη Ρουμανία. Το περισσότερο που θα μπορούσαν να κάνουν οι Βρετανοί θα ήταν να στηρίζουν τον αντιβασιλέα αν και όταν θα είχε άλλη μια διαμάχη με τον Πλαστήρα”.

Η βρετανική δυσαρέσκεια προς τον Πλαστήρα εστίαζε στην αδυναμία του να δράσει στην κατεύθυνση του κατευνασμού και της συμφιλίωσης σύμφωνα με πρότερα τηλεγραφήματα αποκλίνοντας προς την δεξιά, άρα η ενδεχόμενη αποχώρηση του θεωρούταν ότι θα ενδυνάμωνε την αριστερά, ενώ παραδόξως θεωρούταν ότι έπρεπε να αποτραπεί η άμεση αντικατάσταση του για τους ίδιους λόγους. Παράλληλα, διαπιστωνόταν η αδυναμία της κυβέρνησης, να αναλάβει οικονομικές μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες και επιτρέποντας μια πιθανή οικονομική κρίση.

Παράλληλα, ο Macmillan σε επίσημη εκδήλωση της ελληνικής κυβέρνησης υπογράμμιζε την υποστήριξη της βρετανικής και αμερικανικής κυβέρνησης στην ελληνική οικονομία, ενώ σύστηνε στην κυβέρνηση Πλαστήρα μετριοπάθεια χωρίς αποκλίσεις προς την δεξιά ή την αριστερά⁹⁰³. Πρόσθετα, επαινούσε τα επιτεύγματα της συμφωνίας της Βάρκιζας και την σημασία εφαρμογής της. Συνολικά, ο MacVeagh αναγνώριζε την σταθεροποίηση της ελληνικής κυβέρνησης μέσω της βρετανικής στήριξης και την αυξανόμενη πολιτική επιρροή του Ε.Α.Μ. επικριτικά καταδεικνύοντας ως ανεπαρκή τον αφοπλισμό του και τις πολιτικές δεσμεύσεις της συμφωνίας της Βάρκιζας, επιθυμώντας την πολιτική ανυπαρξία του μετώπου αντίστασης:

“Εν τω μεταξύ, το Ε.Α.Μ. που επανέρχεται αλώβητο στο πολιτικό πεδίο μετά την πρόσφατη στρατιωτική του ήττα, σαν να μην είχε συμβεί τίποτα, εκμεταλλεύεται ενεργά αυτές τις διχόνοιες μεταξύ των αντιπάλων του και κατηγορεί την κυβέρνηση ότι τείνει υπό την επιρροή του Μακμίλαν και του Λίπερ να επαναφέρει μια δικτατορία της δεξιάς.”⁹⁰⁴

Την ίδια ημέρα σε τηλεγράφημα του, σχολίαζε το υπόμνημα της Κεντρικής Επιτροπής του

⁹⁰² The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State, London, March 14, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 71, 868.00/3-1445: Telegram.

⁹⁰³ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, March 15, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 72, 868.00/3-1545: Telegram.

⁹⁰⁴ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, 13 March 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, 868.00/3-1345, telegram.

Ε.Α.Μ. προς τις πρεσβείες της Βρετανίας, των Η.Π.Α., της Ε.Σ.Σ.Δ. και της Γαλλίας, υποτιμώντας την σημασία και το περιεχόμενο της κίνησης, σχολιάζοντας ότι αποσκοπούσε στην άσκηση επιρροής στην κοινή γνώμη και επαναδιατύπωνε το αίτημα για την σύσταση μίας διεθνούς διασυμμαχικής επιτροπής για την διευθέτηση των ελληνικών πολιτικών προβλημάτων⁹⁰⁵. Το υπόμνημα τόνιζε την πιστή τήρηση των δεσμεύσεων της συμφωνίας της Βάρκιζας από το Ε.Α.Μ. και κατάγγελλε την άσκηση τρομοκρατίας σε βάρος του μετώπου αντίστασης με την κάλυψη της κυβέρνησης. Ακόμα, αναφερόταν ο αποκλεισμός των αγωνιστών του Ε.Λ.Α.Σ. από τον συγκροτούμενο εθνικό στρατό, την αστυνομία και τις δημόσιες υπηρεσίες, ενώ δωσίλογοι και μέλη του καθεστώτος Μεταξά εντάσσονταν φυσιολογικά. Τέλος, καταγγέλλονταν οι δημόσιες εκδηλώσεις μίσους προς την Ε.Σ.Σ.Δ., που τονιζόταν ότι αποτελούσε κίνδυνο για την Ελλάδα και για την συμμαχική προσπάθεια. Συνεχίζοντας, ο MacVeagh σχολίαζε ότι *“Το μνημόνιο συνεχίζει λέγοντας ότι η παρούσα κατάσταση των πραγμάτων δικαιολογεί την εξέγερση του Δεκεμβρίου και απειλεί να οδηγήσει σε νέο χάος- και ότι μόνο μια αντιπροσωπευτική κυβέρνηση μπορεί να σώσει την κατάσταση.”*, ενώ στο υπόμνημα γινόταν επίκληση των προβλέψεων της συμφωνίας της Γιάλτας και καλούσε στην συγκρότηση μιας διασυμμαχικής αποστολής για την μελέτη των συνθηκών στην Ελλάδα, ώστε να εγγυηθούν οι δημοκρατικές ελευθερίες του ελληνικού λαού, ως όρου του δημοψηφίσματος και των εκλογών. Σχετικό υπόμνημα παραδόθηκε και στον Macmillan, που περιορίστηκε στην υπεράσπιση της τήρησης των προβλέψεων της Βάρκιζας.

Την 22^α Μαρτίου 1945 ο Kirk αναφερόταν στην απογοήτευση του Macmillan για την ελληνική πολιτική κατάσταση και την προσλαμβανόμενη υποχρέωση της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής να παρεμβαίνει ευθυγραμμίζοντας την ελληνική κυβέρνηση με τις προβλέψεις της Βάρκιζας, ενώ σημείωνε ότι *“[...]ένα κύμα αντίδρασης σάρωσε τη χώρα και τώρα που η Δεξιά αισθανόταν ότι η κυβέρνηση είχε εγκατασταθεί σταθερά με τη βρετανική υποστήριξη, έψαχνε για εκδίκηση.”*⁹⁰⁶ Καταλήγοντας, θεωρούταν αναγκαία η αντικατάσταση της.

Ο Kirk επανερχόταν την 8^η Απριλίου 1945 αναφερόμενος στην αποστολή του Macmillan στην Αθήνα με σκοπό κατόπιν εντολής του Churchill, να συστήσει στον Δαμασκηνό τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης υπηρεσιακού χαρακτήρα, που προσλαμβανόταν ως μια

⁹⁰⁵ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, March 15, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 73, 868.00/3-1545: Telegram.

⁹⁰⁶ Mr. Alexander C. Kirk, Political Adviser to the Supreme Allied Commander, Mediterranean Theater, to the Secretary of State, Caserta, March 22, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 74, 868.00/3-2245: Telegram.

περιορισμένης σύνθεσης κυβέρνηση υπό την πρωθυπουργία ενός στρατιωτικού, με την συμμετοχή επιχειρηματιών και στελεχών συνδικάτων, δίνοντας έμφαση στην ανάληψη από τον Βαρβαρέσο των υπουργείων οικονομικής αρμοδιότητας, ώστε να διοργανωθούν οι εκλογές⁹⁰⁷.

Στο μεταξύ η δημοσίευση την 5^η Απριλίου 1945 της από 16^{ης} Ιουλίου 1941 επιστολής του Πλαστήρα προς τον Πλ. Μεταξά, Έλληνα πρέσβη στο καθεστώς συνεργασίας του Vichy, όπου αναφερόταν στις προσπάθειες μεσολάβησης για συνθηκολόγηση της Ελλάδας με την επιτιθέμενη ναζιστική Γερμανία⁹⁰⁸. Την αποπομπή της κυβέρνησης από τον Δαμασκηνό ακολούθησε η ανάθεση της εντολής σχηματισμού κυβέρνησης στον ναύαρχο Βούλγαρη, με σκοπό την διεκπεραίωση των άμεσων εκκρεμοτήτων συμπεριλαμβανομένου του δημοψηφίσματος, των εκλογών με την κυβέρνηση να σχηματίζεται την 9^η Απριλίου 1945⁹⁰⁹. Συνολικά η αμερικανική προσέγγιση εστίαζε στην καταγραφή των βρετανικών κινήσεων, χωρίς ενεργές διατυπώσεις απόψεων ή προτάσεων, με εξαίρεση την στάση του MacVeagh, που χαρακτηριζόταν από εχθρότητα προς το Ε.Α.Μ. και απάθεια για την καταγγελλόμενη πολιτική εκτροπή της δεξιάς.

Μετά την πτώση της κυβέρνησης Πλαστήρα και τον θάνατο του Roosevelt, τις τελευταίες μέρες της υπουργίας του ο Stettinius πρωταγωνίστησε σε μία ακόμα διαμάχη του ελληνικού Τύπου. Επιχειρώντας να ερμηνευτούν οι δηλώσεις του για την κυβερνητική αλλαγή στην Ελλάδα, όπου όπως σημειωνόταν διευκρίνιζε ότι οι Η.Π.Α. δεν είχαν προσεγγιστεί για σχετικές διαβουλεύσεις, τμήματα του ελληνικού Τύπου συμπεραίναν την δυσφορία του για τις εξελίξεις. Όπως ανέφερε ο MacVeagh, η δήλωση του Stettinius σημείωνε ότι *“Γνωρίζω ότι ο Αντιβασιλέας δεν συμβουλευτήκε τον Πρέσβη των Ηνωμένων Πολιτειών σχετικά με την αλλαγή της ελληνικής κυβέρνησης. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχω, ο Αρχιεπίσκοπος συμβουλευτήκε τον Βρετανό Πρέσβη.”*, ερμηνεύτηκε από τον τύπο της αριστεράς και των δημοκρατικών δυνάμεων στην Ελλάδα ως μια επίκριση της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής και των παρεμβάσεων της στην εσωτερική πολιτική της Ελλάδας με κυριότερα παραδείγματα τα δημοσιεύματα των Αθηναϊκών Νέων και του Ριζοσπάστη που σημείωνε ότι αποτελούσε *“[...]επαρκή έκφραση, νομίζουμε, της*

⁹⁰⁷ Mr. Alexander C. Kirk, Political Adviser to the Supreme Allied Commander, Mediterranean Theater, to the Secretary of State, Caserta, April 8, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 75, 868.01/4–845: Telegram.

⁹⁰⁸ (5 Απριλίου 1945), Εφημερίδα *Ελληνικό Αίμα*. (8 Απριλίου 1945), εφημερίδα *Καθημερινή*. Οπότε αποκαλύπτεται επιστολή του Πλαστήρα προς τον Πυρομάγλου σχετικά με το ενδεχόμενο σχηματισμού φιλογερμανικής κυβέρνησης προς μετριασμό της ήττας, κατά το προφανές παράδειγμα του γαλλικού καθεστώτος του Vichy και του στρατηγού Petain.

⁹⁰⁹ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, 9 April 1945, *U.S. Decimal files, Internal Affairs of Greece*, 868.002/4–945, telegram 362.

αμερικανικής δυσαρέσκειας για τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα” και της Ελεύθερης Ελλάδας, που τόνιζε ότι “Ο Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών σε γλώσσα όχι τόσο συνηθισμένη στη διπλωματία δήλωσε την αποδοκιμασία του για την αλλαγή της κυβέρνησης”.

Σε αυτή την συγκυρία ο Δαμασκηνός έστειλε τον αρχηγό του πολιτικού του γραφείου Γεωργάκη, να εξηγήσει το σκεπτικό της απόφασης για απαίτηση της παραίτησης του Πλαστήρα, ισχυριζόμενος ότι “Η κυβέρνηση Πλαστήρα, είπε, δεν τήρησε την «ουδέτερη» πολιτική στάση που είναι επιθυμητή στην παρούσα κατάσταση της Ελλάδας. Αντιθέτως, είχε γίνει όλο και περισσότερο μια κυβέρνηση των «Φιλελευθέρων», και περισσότερο από αυτό, μια κυβέρνηση των προσωπικών μπράβων του στρατηγού Πλαστήρα.”, ενώ αναφερόταν ότι ο Δαμασκηνός είχε ζητήσει την αλλαγή της πολιτικής του, τονίζοταν πως “[...]ο Αντιβασιλέας επιθυμούσε να επιφέρει μια πραγματικά δημοκρατική λύση των προβλημάτων της Ελλάδας και όχι μια δημοκρατική με τη στενή πολιτική έννοια”. Ισχυρισμός αντίθετος με τις παρατηρήσεις του Macmillan για απόκλιση προς την Δεξιά. Καταλήγοντας πρότεινε την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τις συντηρητικότερες δυνάμεις του στρατού, αναγνωρίζοντας στον Βούλγαρη την δυνατότητα της επιβολής τάξης. Ως ενδεικτική του αμερόληπτου χαρακτήρα της νέας κυβέρνησης, αναφερόταν η δέσμευση για την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος σε εύλογο χρόνο, παρά τις απαιτήσεις τις δεξιάς για άμεση διεξαγωγή.

Τελικά ο Γεωργάκης επιχειρηματολογούσε ότι δεν προηγήθηκε επικοινωνία του Δαμασκηνού με τον MacVeagh, καθώς όπως σημειωνόταν “[...]δεν ζήτησε τη γνώμη του Αμερικανού πρέσβη πριν λάβει την απόφασή του, επειδή θεώρησε ότι το εν λόγω θέμα ήταν καθαρά εσωτερικού χαρακτήρα.”, χωρίς να εξηγούνται οι διαβουλεύσεις με τον Βρετανό πρέσβη.

Όμως, MacVeagh δίνοντας ουδέτερο τόνο στις δηλώσεις του Stettinius επέμεινε, ότι

“δεν θα μπορούσε να υπάρχει καμία πρόθεση εκ μέρους του Υπουργού να τον επικρίνει για το γεγονός ότι δεν συμβουλευτηκε τις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά μάλλον ότι, αν η έκθεση είναι σωστή, η επιθυμία ήταν να τονίσει το ίδιο το σημείο που ο ίδιος ο Αντιβασιλέας έχει κάνει, δηλαδή ότι το επίμαχο ζήτημα ήταν ένα από εκείνα τα καθαρά εσωτερικά θέματα στα οποία η πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών είναι να μην παρεμβαίνουν.”

Συνολικά, ο MacVeagh εξέφραζε εμπιστοσύνη για τις προθέσεις του Δαμασκηνού, αλλά και σκεπτικισμό για το γεγονός, ότι

“ο εξαναγκασμός του Πλαστήρα να παραιτηθεί αμέσως μετά τη δημοσίευση των βασιλικών κατηγοριών εναντίον του φαίνεται ότι δημιούργησε στην κοινή γνώμη εδώ μια σύγχυση όσον αφορά τα εμπλεκόμενα ζητήματα, η οποία θα μπορούσε κάλλιστα να είχε αποφευχθεί με την άσκηση λίγης αυτοσυγκράτησης και υπομονής και η οποία φαίνεται ότι θα περιπλέξει σημαντικά το έργο που έχει

μπροστά της η νέα κυβέρνηση.”

Παράλληλα, παρατηρούσε ότι το προφίλ του Βούλγαρη χαρακτηριζόταν από τις περιπλοκές του ΒΕΣΜΑ, ενώ οι σχέσεις του με τον Μποδοσάκη, τον οδηγούσαν στο συμπέρασμα ότι *“[...]αποτυγχάνει να εμπνεύσει την ίδια εμπιστοσύνη στην ακεραιότητά του με εκείνη που απολάμβανε από όλες τις πλευρές ο λιγότερο ευφυής, αν και πιο σαφώς κομματικοποιημένος, προκάτοχός του.”*

Ο Stettinius στην απάντηση του περιοριζόταν στην διατύπωση ενστάσεων, επισημαίνοντας ότι οι δηλώσεις του παρατίθεντο λανθασμένα⁹¹⁰. Όπως σημείωνε ερωτηθείς εάν δεδομένης της διαβούλευσης με τον Leeper είχαν γίνει διαπραγματεύσεις με τον ίδιο τον Δαμασκηνό απάντησε, ότι *“[...]Το Υπουργείο εξωτερικών δεν είχε καμία πληροφορία που να υποδεικνύει ότι σας είχε ζητηθεί η γνώμη σας.”* Δήλωση που όπως σημειωνόταν ήταν

“[...]μία δήλωση γεγονότων και όχι ένα υπονοούμενο ότι η Κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών θα έπρεπε να έχει ερωτηθεί ή ότι έχει οποιαδήποτε αντίρρηση για τις αλλαγές στην εσωτερική κυβέρνηση στην Ελλάδα που μπορούν να πραγματοποιηθούν συνταγματικά και σύμφωνα με τη συμφωνία της Βάρκιζας, η οποία προβλέπει τη συνέχιση μιας «μη πολιτικής» ή «υπηρεσιακής» κυβέρνησης μέχρι να γίνουν διευθετήσεις για ένα δημοψήφισμα και ελεύθερες εκλογές για μια συντακτική συνέλευση”.

Καταλήγοντας, ζητούσε να ενημερωθεί σχετικά ο Δαμασκηνός και να δημοσιευτεί ανακοίνωση σύμφωνα με τις απόψεις που διατύπωσε ο MacVeagh στην συζήτηση του με τον Γεωργάκη, ενώ επισήμαινε ότι το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών απέφευγε να προβεί σε επίσημες δηλώσεις σημειώνοντας ότι *“[...]οποιοδήποτε επίσημο δελτίο τύπου θα εξυπηρετούσε μόνο την αξιοπιστία της παρερμηνείας που προτείνουν οι εφημερίδες της Αθήνας.”*

Στο διεθνές πεδίο οι τάσεις ενίσχυσης των Η.Π.Α. και ανάδειξης τους σε δύναμη ικανή να ακολουθήσει αυτοτελή πορεία, παρατηρούνταν και σκιαγραφούνταν σε τηλεγράφημα της ελληνικής διπλωματικής αποστολής στον Καναδά αναφορικά με την στάση του Καναδά στο διεθνές πεδίο και την ενδεχόμενη κατεύθυνση του. Ανάμεσα στις πιθανές επιλογές της ευθυγράμμισης με την Μ. Βρετανία για λόγους *“αλληλεγγύης”*, την εντελώς αυτόνομη στάση και την *“απόκλιση”* προς την Η.Π.Α., θεωρούταν πιθανότερο το τελευταίο σενάριο⁹¹¹. Επομένως, αναγνωριζόταν από πολλαπλές πηγές της ελληνικής πλευράς σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο ο ρόλος των Η.Π.Α. ως αναδυόμενης υπερδύναμης.

⁹¹⁰ The Secretary of State to the Ambassador in Greece (MacVeagh), Washington, April 13, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 77, 868.00/4-1145: Telegram.

⁹¹¹ Δεπάστας, Πρεσβεία Οττάβα προς Υπουργείο Εξωτερικών, 26 Μαρτίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 31.2 (1945).

Παράλληλα, ενισχύονταν οι τάσεις διασυμμαχικής έντασης σε περιπτώσεις όπως της προσλαμβανόμενης ως πίεσης προς την Τουρκία από την Ε.Σ.Σ.Δ. για το ζήτημα του μελλοντικού καθεστώτος των Στενών. Συνολικά αναφερόταν από τις ελληνικές διπλωματικές αρχές η διακρινόμενη κριτική των σοβιετικών διπλωματών για το ζήτημα της στάσης της Τουρκίας στον πόλεμο και διάθεση για μελλοντικής διευθέτησης του καθεστώτος των στενών του Βοσπόρου⁹¹². Αναδεικνυόταν λοιπόν σε πρώιμη μορφή ήδη πριν από την λήξη του πολέμου στην Ευρώπη, ένας παράγοντας δικαιολόγησης της μετέπειτα κλιμάκωσης του ψυχρού πολέμου και της εξαγγελίας του δόγματος Truman, δηλαδή την υπεράσπιση της Τουρκίας από την υποτιθέμενη Σοβιετική επιβουλή, χτίζοντας συστηματικά την ένταση και αντιδρώντας με υπερβολικό τρόπο σε συμβατικά διμερή και διεθνή ζητήματα.

Το ζήτημα των αποζημιώσεων της Βουλγαρίας προς την Ελλάδα παρέμενε σημαντικό ζήτημα και επισημαινόταν, ότι παρά το γεγονός ότι είχαν γίνει δεκτοί Γιουγκοσλάβοι αντιπρόσωποι για διαπραγματεύσεις με την βουλγαρική κυβέρνηση, κάτι τέτοιο δεν εφαρμόστηκε κατ' αντιστοιχία στην περίπτωση της Ελλάδας, καταλήγοντας όπως σημείωνε ο Harriman σε *“[...]είχε διαμορφωθεί μια δυσάρεστη κατάσταση στην οποία ένας από τους κύριους αιτούντες αποζημίωση είχε ιδιαίτερα προνομιακή μεταχείριση.”*⁹¹³ Παράλληλα, επισημαινόταν η βρετανική θέση για την παρότρυνση της Επιτροπής Ελέγχου [Control Commission] να ξεκινήσει άμεσα την αποστολή προμηθειών όπως προβλεπόταν από την συμφωνία ανακωχής. Εξάλλου, χωρίς απάντηση παρέμεναν οι σχετικές επιστολές του Kennan προς τον Molotov από την 25^η Ιανουαρίου 1945 και η επιστολή του Harriman προς τον Dekanosov από την 8^η Μαρτίου 1945 για τα ζητήματα εμπορίου μεταξύ Ε.Σ.Σ.Δ. και Βουλγαρίας, όπως και την πιθανή επίπτωση τους στην αποστολή των συμφωνημένων προμηθειών στην Ελλάδα και την Γιουγκοσλαβία. Στο θέμα τοποθετούταν και ο J. Grew συστήνοντας συγκεκριμένες διπλωματικές ενέργειες στον A. Harriman και τον MacVeagh για την άσκηση πίεσης προς εφαρμογή των συμφωνημένων⁹¹⁴. Από την πλευρά του ο MacVeagh ήρθε σε επικοινωνία με τον Σοφιανόπουλο ενημερώνοντας τον για

⁹¹² Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 31.2 (1945). Σχετικά με τηλ. αρ. 1247 από Πρεσβεία Αγκυρας, όπου αναφέρονται επαφές του Κ. Διαμαντόπουλου με τον σοβιετικό διπλωμάτη Nicolai Novikov. Για το θέμα βλέπε Αλεξανδρή Αλ., το ιστορικό πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Στο (Συλλογικό) *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987*, (Αθήνα: Γνώση, 1991).

⁹¹³ The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State, Moscow, March 23, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, Volume IV, Document 163, 740.00119 Control (Bulgaria)/3-2345: Telegram.

⁹¹⁴ The Acting Secretary of State to the Ambassador in the Soviet Union (Harriman), Washington, March 23, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, Volume IV, Document 164, 740.00119 Control (Bulgaria)/2-2645: Telegram.

τις αμερικανικές πρωτοβουλίες, ενώ ο Έλληνας υπουργός εξωτερικών εξέφρασε την ικανοποίηση του για το αμερικανικό ενδιαφέρον⁹¹⁵. Αντίστοιχα, η βρετανική πρεσβεία, έδινε οδηγίες στην ελληνική κυβέρνηση να προβεί σε διαβήματα ώστε να πειστεί η σοβιετική πλευρά και να εφαρμοστεί η συμφωνία για τον εφοδιασμό βάσει της βουλγαρικής συνθηκολόγησης.

Σε περιφερειακό επίπεδο, η ελληνική διπλωματία, όξυνε τις πιέσεις και τον ανταγωνισμό με τις γειτονικές χώρες, χωρίς επί της ουσίας διαχωρισμό μεταξύ συμμάχων και πρώην αξονικών δυνάμεων. Στις αρχές Μαρτίου σε συνάντηση του Διαμαντόπουλου με τον βοηθό υπουργό εξωτερικών για τις υποθέσεις Ευρώπης, Άπω Ανατολής, Εγγύς Ανατολής και Αφρικής και προηγουμένως στέλεχος του γραφείου πολιτικών υποθέσεων (Division of political affairs) του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών James C. Dunn σημειωνόταν η παράδοση υπομνημάτων σχετικά με τις θέσεις της ελληνικής κυβέρνησης για τα ζητήματα των βαλκανικών χωρών. Στο πρώτο υπόμνημα καταγγελλόταν η προσέγγιση μεταξύ Αλβανίας και Γιουγκοσλαβίας ως αναβίωση της ανισόμερης σχέσης της πρώτης με την Ιταλία και επαναφερόταν στο προσκήνιο η διεκδίκηση της νοτίου Αλβανίας, ενώ στο δεύτερο αναφερόταν η συγκρότηση της αυτόνομης Μακεδονίας ως ομόσπονδου τμήματος της Γιουγκοσλαβίας, ενώ ανησυχούσε για το ενδεχόμενο ένωσης με την βουλγαρικό τμήμα της Μακεδονίας και τους ενδεχόμενους κινδύνους για την ελληνική Μακεδονία στα πλαίσια μίας θεωρούμενης ως επεκτατικής πολιτικής που στόχευε στην έξοδο προς την θάλασσα και τον έλεγχο της Θεσσαλονίκης⁹¹⁶. Προβάλλονταν οι ‘εθνικές διεκδικήσεις’ για την απόσπαση βουλγαρικών εδαφών. Παράλληλα, οι ελληνικές διεκδικήσεις για την προσάρτηση της Νότιας Αλβανίας – Βορείου Ηπείρου κινητοποιούσαν το σύνολο του πολιτικού φάσματος, συμπεριλαμβανομένου του Κ.Κ.Ε.⁹¹⁷. Άλλωστε, το Ε.Α.Μ. συνέχιζε να προβάλλει το ζήτημα των ‘εθνικών διεκδικήσεων’ έως και τον Ιανουάριο του 1946, όπου σε συνέντευξη Τύπου για τα οικονομικά προβλήματα της Ελλάδας και την συμβολή της U.N.R.R.A. του Ε.Α.Μ. Δ. Παρτσαλίδη και του Προέδρου της Εθνικής Αλληλεγγύης Αλκ. Λούλη κατά την επίσκεψη τους στην Μόσχα, ο Λούλης είπε ότι ‘ ‘Επι του ζητήματος των εθνικών διεκδικήσεων

⁹¹⁵ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, April 5, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, Volume IV*, Document 168, 740.00119 Control (Bulgaria)/4–545: Telegram.

⁹¹⁶ Memorandum of Conversation, by the Assistant Secretary of State, (Dunn), Washington, March 6, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*. Document 260, 868.014/3–245.

⁹¹⁷ Ρογκάκος Π., λοχαγός πεζικού προς Ειδική Υπηρεσία Πολέμου, προς το Υπουργείο Εξωτερικών και Πρεσβεία Κάιρου, αναφορά, 10 Ιανουαρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 16.2 (1944), αρ. τηλ. 1020. Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 1 Ιουλίου 1943, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.5, (1944), τηλεγράφημα 1372. Ιατρίδης Ο. Ι., Εξέγερση στην Αθήνα, (Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1973), σ. 286. Επίσης για το θέμα βλέπε, Xydis G. St., *Greece and the Great Powers 1944-1947 – prelude to Truman doctrine*, (Thessaloniki: Institute for Balkan Studies), 1963.

της Ελλάδας ο κ. Λούλης λεπτομερώς ανέπτυξε ότι το Ε.Α.Μ. διεκδικεί την Β. Ηπειρον, την Αν. Θράκη, διαρρήθμισιν των ελληνοβουλγαρικών συνόρων, την Δωδεκάνησον και την Κύπρον.”⁹¹⁸

Λίγες μέρες αργότερα, σημειωνόταν η αντίδραση του υφυπουργού εξωτερικών της Ελλάδας Μελά, που σε επείγον τόνο ενημέρωνε τον MacVeagh ότι οι γιουγκοσλαβικές απαιτήσεις για “[...]την έγκαιρη αποκατάσταση της γιουγκοσλαβικής ελεύθερης ζώνης στη Θεσσαλονίκη και την επισκευή των ελληνικών σιδηροδρόμων που εξυπηρετούν το λιμάνι αυτά από τα γιουγκοσλαβικά σύνορα.” Στόχευαν να πιέσουν την ελληνική κυβέρνηση και οδηγήσουν σε μία απάντηση που θα εξέφραζε αδυναμία πραγματοποίησης των συγκεκριμένων απαιτήσεων την δεδομένη χρονική στιγμή ως εφελτήριο “[...]το οποίο θα μπορούσε στη συνέχεια να χρησιμοποιηθεί ως παράπονο για πολιτικούς σκοπούς σε σχέση με τα σλαβικά σχέδια για τη βόρεια Ελλάδα.”⁹¹⁹ Ταυτόχρονα, αρνητικά αντιμετωπίστηκε η εκδήλωση παρατυπιών στο διπλωματικό πρωτόκολλο από τον Γιουγκοσλάβο πρεσβευτή στην Αθήνα, που έσπευσε να εκφράσει τις απαιτήσεις του χωρίς να έχει ακολουθήσει τις απαιτούμενες διαδικασίες και το ενδιαφέρον του για την επανάληψη των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Τελικά, επισημαινόταν το αίτημα για ενίσχυση της Ελλάδας στην ανακατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης προς τα σύνορα με κατεύθυνση την πόλη των Σκοπίων και το Βελιγράδι, ενώ παρατηρούταν και ο σχετικά ηπιότερος τόπος του Σοφιανόπουλου για το θέμα. Παρατηρείται λοιπόν το κλίμα καχυποψίας και ανταγωνισμού που διαμορφωνόταν στις εκδηλώσεις της ελληνικής διπλωματίας ταυτόχρονα με την επίκληση της διαιτησίας των Η.Π.Α.

Ανασυγκρότηση, συναινέσεις, ασυμφωνίες στον ελληνικό αστικό πολιτικό κόσμο

Οι συσσωρευμένες αντιθέσεις της κατοχής και της αντίστασης, του αστικού πολιτικού κόσμου και του Ε.Α.Μ., των συμμαχικών επιδιώξεων και της αναδυόμενης λαϊκής εξουσίας κλιμακώθηκαν με την απελευθέρωση, οπότε και τα ερωτήματα για την μεταπολεμική πορεία της Ελλάδας ήταν άμεσα και επιτακτικά. Όψεις του ζητήματος εξετάζονται στην παρούσα ενότητα με έμφαση στον αμερικανικό ρόλο, την αμερικανική οπτική ή την αλληλεπίδραση της Ελλάδας με τις Η.Π.Α., αν και αναγνωρίζεται σταθερά η άσκηση σημαντικής επιρροής από την βρετανική πλευρά στις

⁹¹⁸ Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας προς Υπουργείο Εξωτερικών, Διεύθυνση Πολιτικών υποθέσεων, 24 Ιανουαρίου 1946, Υ.Δ.Ι.Α., Πρεσβεία Λονδίνου, Φ. 2.3 (1946). Σχετικά με την επίσκεψη και μεταφρασμένο απόσπασμα (23 Ιανουαρίου 1946), «Συνάντηση των αντιπροσώπων του Ε.Α.Μ. μετά Σοβιετικών και ξένων δημοσιογράφων εις διάσκεψιν τύπου εις τα γραφεία της εφημερίδας *Τρούδ*, εφημερίδα *Πράβδα*.

⁹¹⁹ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, April 5, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 261, 760H.68/4-545: Telegram.

ελληνικές εξελίξεις και την πολιτική συγκρότηση.

Το γεγονός της απελευθέρωσης με κυρίαρχη την συμβολή της αντίστασης και των λαϊκών στρωμάτων αποτέλεσε διαμορφωμένη πραγματικότητα κατά την εγκατάσταση της ελληνικής κυβέρνησης και την επανενεργοποίηση των πολιτικών δυνάμεων του αστικού κόσμου. Οι δεδομένοι συσχετισμοί λειτούργησαν ως σημείο συσπείρωσης και ενοποίησης των αστικών πολιτικών δυνάμεων διαμορφώνοντας νέες συναινέσεις και διαιρετικές τομές που η μορφοποίηση τους έλαβε πλήρη μορφή κατά την σύγκρουση των Δεκεμβριανών⁹²⁰.

Λίγες μέρες μετά την απελευθέρωση, ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου σε τηλεγράφημα που μεταξύ άλλων επαινούσε το προηγηθέν διάγγελμα του εξόριστου Γεώργιου Β', εξέφραζε τις πολιτικές προτεραιότητες της διακυβέρνησης του στην μεταπελευθερωτική περίοδο: *‘‘Παλαιώ εναντίον κακοπιστίας Ε.Α.Μ. προσπαθώντας συνεχίση αυθαιρεσίας και διατηρήση υλικήν του δύναμιν.’’*⁹²¹ Οι διχαστικές αναφορές, ακολουθούνταν από τα αναγκαία μέτρα που έλαβε για την επίλυση της εκκολαπτόμενης πολιτικής κρίσης, τονίζοντας ότι *‘‘Χθες ηπειλῆσα διάλυσιν ενώσεως διότι επέμεινε εις επίδειξιν δυνάμεως προσεχή κυριακήν δια διαδηλώσεως και τους ηνάγκασα να υποχωρήσουν.’’* Η εκβιαστική επιβολή των πολιτικών του απόψεων και η καταχρηστική επιβολή της θεσμικής του θέσης στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας με τρόπο αντιδημοκρατικό, κατέληγε στην διόλου καθησυχαστική διαπίστωση, ότι *‘‘Μόνον άμεσος σχηματισμός τακτικού στρατού θέλει σχετικώς μεταβάλη κατάστασιν.’’*, προσθέτοντας την ανάγκη για την εντός ημερών κλήση των στρατευσίμων τεσσάρων ηλικιών και την χορήγηση από τους συμμάχους των αναγκαίων εφοδίων, όπλων και ρουχισμού.

⁹²⁰ Σχετικά με την απελευθέρωση, την κρίση των Δεκεμβριανών και τις πολλαπλές διαστάσεις τους, βλέπε και Alexander G., Η κρίση αποστράτευσης, του Νοεμβρίου 1944. Στο (επιμ. John Iatrides) *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950 - Ένα έθνος σε κρίση*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 2006). Ελεφάντης Άγγ., *Μας πήραν την Αθήνα - ξαναδιαβάζοντας την ιστορία 1941-1950*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2013), σ.σ. 39-70. Μαργαρίτης Γ., Δεκέμβρης 1944: Η επανανοποίηση της ελληνικής κοινωνίας. Στο Φαράκος Γρ. (επιμ.), *Δεκέμβρης του '44 - Νεώτερη έρευνα και προσεγγίσεις*, (Αθήνα: 1996: Φιλίστωρ). Παπαστράτης Πρ., Από την Απελευθέρωση στην Εμφύλια σύγκρουση του Δεκέμβρη. Στο Φαράκος Γρ. (επιμ.), *Δεκέμβρης του '44 - Νεώτερη έρευνα και προσεγγίσεις*, (Αθήνα: 1996, Φιλίστωρ). Παπαστράτης Πρ., Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Γ'1, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007). Richter Heinz, Η συμφωνία της Βάρκιζας και τα αίτια του Εμφυλίου πολέμου. Στο (επιμ. John Iatrides) *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950 Ένα έθνος σε κρίση*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 2006). Χατζηιωσήφ Χρ., Δεκέμβρης 1944 Τέλος και αρχή. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Γ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007). Χατζής Θ., *Η νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε*, (Αθήνα: Δωρικός, 1983), τ.4. Γρηγοριάδης Ν. Φ., *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-1949 (Το Δεύτερο Αντάρτικο)*, τ.1, (Αθήνα: Καμαρινόπουλος) 1980. (συλλογικό) *‘‘Στ' άρματα, στ' άρματα’’ Χρονικό του αγώνα- Ιστορία της Εθνικής Αντίστασης*, τ. Δ, (Αθήνα: Γιαννίκος 1964).

⁹²¹ Παπανδρέου, Αθήνα προς Γεώργιο Β', Λονδίνο, 21 Οκτωβρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., αρ. τηλ. 20882, Κ.Υ., 1945, 31.5 (1944). Στο ίδιο τηλεγράφημα αίτημα έγκρισης διατάγματος που θα όριζε την ορκωμοσία των υπουργών ενώπιον του προέδρου της κυβέρνησης κατά την απουσία του βασιλιά.

Αναγνωριζόταν λοιπόν το πρόταγμα της τάχιστης διάλυσης της αντίστασης που ηγήθηκε του αντικατοχικού αγώνα, ενώ η χώρα ήταν μόνο μερικώς απελευθερωμένη. Η στόχευση στην διάλυση του δηλαδή του μετώπου Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. συνοδευόταν από τον σχεδιασμό ενός ανύπαρκτου τακτικού στρατού, επανδρωμένου και εφοδιασμένου βάση ενός φαντασιακού σχεδιασμού πολιτικών τακτικισμών. Εξάλλου, οι προσπάθειες εγκλωβισμού του μετώπου Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. ξεκινούσαν από την πρόταση συμμετοχής στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας και το συνέδριο του Λιβάνου⁹²². Επιγραμματικά αναφερόταν και το ζήτημα της οικονομίας, λέγοντας ότι *“[...], παλαιόμεν κατά εξουθενώσεως νομίσματος δημιουργήσης κρίσιν υπερνίκησις οποίας θα καταστή δυνατή μόνον μετά άφιξιν επαρκών τροφίμων.”* Η γενικολογία ήταν χαρακτηριστική της έλλειψης ενδιαφέροντος για τα ζητήματα διαβίωσης στην απελευθερωμένη Ελλάδα. Άλλωστε, συμβατή η ταυτόχρονη επιδίωξη άμεσου σχηματισμού τακτικού στρατού, η διεκδίκηση στρατιωτικού οπλισμού, ιματισμού και τελικά, τροφίμων για τον υποσιτιζόμενο ελληνικό λαό. Συνολικά, ο Παπανδρέου επαναδιατύπωνε τα προβλήματα που απασχολούσαν την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας από τις παραμονές της απελευθέρωσης και προέβαλαν ακόμα πιο πιεστικά.

Ακόμα, καταγράφονταν οι πολιτικές προκλήσεις που προέρχονταν από το κόμμα των Φιλελευθέρων και την αξίωση να αναλάβει την πρωθυπουργία ο Θ. Σοφούλης, συστήνοντας παράλληλα τον θεσμό της αντιβασιλείας, αν και όπως τονιζόταν *“υπό πίεσιν κοινής γνώμης εδέχθησαν συμμετάσχουν κυβέρνησιν”*. Επομένως, καταδεικνυόταν κυριότερα η έμμονη εχθρότητα του Παπανδρέου προς το Ε.Α.Μ., ο καιροσκοπικός τακτικισμός του στην προσπάθεια του να κερδίσει πολιτική στήριξη από τον εξόριστο Γεώργιο Β' και τις βρετανικές δυνάμεις, την αποστασιοποίηση του από την ζοφερή πραγματικότητα, που βίωνε ο ελληνικός λαός. Ταυτόχρονα, αναδεικνύοντας τα κύρια σημεία ρήξης και ξεσπάσματος των Δεκεμβριανών.

Συνολικά με βάση τα τηλεγραφήματα συνεργατών του πρωθυπουργού και στελεχών του υπουργείου εξωτερικών, που ήταν σε επαφή με τον Γεώργιο Β', όπως ο Φ. Δραγούμης και ο Ι. Φραντζής, συνεχιζόταν η προσπάθεια παγίδευση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και η διάλυση του, εγκλωβίζοντας το και αφαιρώντας του κάθε δυνατότητα ελιγμού ή πολιτικής δυναμικής. Ενδεικτικό είναι τηλεγράφημα του Ι. Φραντζή λίγες μέρες πριν την σύγκρουση των Δεκεμβριανών προς τον Γεώργιο Β' σχετικά με την κρίση αποστράτευσης, όπου εξέφραζε την πεποίθηση του για τον έλεγχο της κατάστασης, το πολιτικό πλεονέκτημα της κυβέρνησης στο εσωτερικό της χώρας

⁹²² Papastratis P., *British policy toward Greece during second World War 1941-1944*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 182-197.

και διεθνώς, την θεωρούμενη ως περιορισμένη έκταση που ήταν δυνατό να λάβουν πιθανές συγκρούσεις -χωρίς σε καμία περίπτωση να λάβουν ευρεία έκταση όπως ο ισπανικός εμφύλιος-⁹²³. Παράλληλα, σημειωνόταν ο κατακερματισμός του αστικού πολιτικού κόσμου, με την Δεξιά να βάλει κατά του Παπανδρέου, ενώ παράλληλα θεωρούταν ότι παρατηρούνταν τάσεις ενίσχυσης των μοναρχικών στην ύπαιθρο. Ο Φραντζίς εξέφραζε προβληματισμό για την διάδοχη κατάσταση μετά τον σχεδιαζόμενο αφοπλισμό και την επίτευξη της πολιτικής απομόνωσης του Ε.Α.Μ., που θεωρούταν ότι θα συνοδευόταν από κύμα αντεκδίκησης μετά την απώλεια της ένοπλης ισχύος του. Επομένως, αναγνώριζε την αδυναμία της κυβέρνησης να ελέγξει την επικράτεια και να επιβάλει την τάξη στους εθνικιστές και τις δυνάμεις του δοσιλογισμού, στοχεύοντας μόνο στην καταστολή των δυνάμεων της αντίστασης σε μια βάση πολιτικής διευκόλυνσης της επικράτησης των αστικών και μοναρχικών δυνάμεων. Σημαντικότερα, ο Ι. Φραντζίς και ο Φ. Δραγούμης τροφοδοτούσαν τον Γεώργιο Β' με την απατηλή εικόνα μιας κυβέρνησης που ασκεί εξουσία καθοριστικά.

Όμως, ενδεικτικές των αποκλινουσών αντιλήψεων που εκδηλώθηκαν στον αστικό πολιτικό κόσμο, είναι οι απόψεις πολιτικών προσωπικοτήτων, που ηθελημένα αγνοούσαν τις νέες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, όπως στις ανόμοιες περιπτώσεις του Κ. Τσαλδάρη και του Κ. Κοτζιά. Ο Κ. Τσαλδάρης, που δεν είχε συμμετοχή στην κυβέρνηση ή ισχυρή επιρροή στην τρέχουσα πολιτική συγκυρία, αν και είχε εμφανιστεί από τον Πιπινέλη τις πρώτες μέρες της απελευθέρωσης η ιδέα συμμετοχής του σε κυβερνητικές θέσεις με την υποστήριξη των συμμαχικών κρατών ως ηγετικής φυσιογνωμίας του Λαϊκού κόμματος⁹²⁴. Στα τέλη Οκτωβρίου

⁹²³ Φραντζίς, τμηματάρχης Β', Υπουργείο Εξωτερικών, προς Γεώργιο Β', Πρεσβεία Λονδίνου, 30 Νοεμβρίου 1944, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Ι. Φραντζί, Φ. 2.1.

⁹²⁴ Τηλεγράφημα Πιπινέλη, Πρεσβεία Λονδίνου προς Τσαλδάρη, Πρεσβεία Καίρου, 21 Οκτωβρίου 1944, Ι.Κ.Κ., Αρχείο Τσαλδάρη, Φ. 9.2 (1944), Έγγραφο 9/2/28/1. Επίσης, εντοπίζεται επιστολή του James A. Patterson, New York προς τον Elias Pechion, Greek Consul General, San Fransisco, California, *Special Memorandum for the King*, 27 August 1944, Ι.Κ.Κ., Αρχείο Τσαλδάρη, 1946, Φ. 9.2 (1944), τεκμήριο 9/1/67/1, όπου αποστέλλοταν υπόμνημα με αποδέκτη τον Γεώργιο Β. Σε συνέχεια της τηλεφωνικής επικοινωνίας του με τον Έλληνα γενικό πρόξενο, σημείωνε στόχους δράσης με ορίζοντα την διάσκεψη ειρήνης και την επιρροή Αμερικανών πολιτικών παραγόντων αναδεικνύοντας την μοναρχία και ελληνικά αιτήματα, όπως η παροχή οικονομικής βοήθειας και οι 'εθνικές διεκδικήσεις'. Συγκεκριμένα, τονίζοταν ότι ο Γεώργιος Β' θεωρούταν δημοφιλής στις Η.Π.Α. και καταβαλλόταν προσπάθεια να ενισχυθεί ο ρόλος της ελληνικής μοναρχίας και της συμπάθειας που θεωρούταν, ότι απολάμβανε στις Η.Π.Α. Συνεχίζοντας αναφερόταν στον κεντρικό ρόλο που θα διαδραμάτιζαν οι Η.Π.Α. στην επερχόμενη διάσκεψη ειρήνης και συνιστούσε προσεγγίσεις Αμερικανών πολιτικών σε προσωπικό επίπεδο, προβάλλοντας τις ανάγκες της Ελλάδας, επιζητώντας αμερικανική βοήθεια. Ακόμα, πρότεινε την προβολή των ελληνικών εθνικών 'δικαίων' και την δυνατότητα εξασφάλισης. Παράδειγμα προς μίμηση θεωρούταν η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας στην διάσκεψη των Βερσαλλιών και υποστήριξη του Frank Polk. Ο Patterson είναι σαφές από λεγόμενα του ότι δεν είναι Αμερικανός 'Έχω τριάντα χρόνια εμπειρίας με Αμερικανούς στην εξουσία [...] και πιθανότατα πρόκειται για πρόσωπο βρετανικής καταγωγής με επαφές με τον Γεώργιο Β', που είχε διάλογο με τον Γενικό Πρόξενο του Σαν Φρανσίσκο για την οργάνωση της ελληνικής προπαγάνδας στις

1944 ο Τσαλδάρης σχολίαζε την πολιτική κατάσταση που επικρατούσε την Ελλάδα, σε συνέντευξη του στην εφημερίδα *Times* και το δίκτυο *United Press*, ισχυριζόμενος ότι δεν υπήρχε πολιτειακό πρόβλημα⁹²⁵. Αντίθετα, υπερασπιζόμενος την νομιμότητα του δημοψηφίσματος του 1935, επέμενε ότι για την αμφισβήτηση του απαιτείτο η απόφαση του λαού, όχι για το πολίτευμα, αλλά για το γεγονός ότι υφίσταται τέτοιο ζήτημα. Ισχυριζόταν ότι τα προβλήματα δημιουργήθηκαν με την υπονόμευση της δημοκρατικής νομιμότητας από το δημοκρατικό κίνημα της ίδιας χρονιάς. Συνεχίζοντας, συμπέρανε ότι η απελευθέρωση στην ουσία αποτελούσε την πολιτειακή και πολιτική συνέχεια της κατάστασης που επικρατούσε μέχρι το κίνημα του 1935, ενώ δεν γινόταν ουδεμία αναφορά στην δικτατορία του Μεταξά ή τις πολιτικές μεταβολές που επέφερε η κατοχή, ο δοσιλογισμός και η αντίσταση, παρά μόνο αναγνωρίζοντας ότι εκτός των Δημοκρατικών και της “Ένωσης πολιτικής συνεργασίας” που συνεργαζόταν με το Λαϊκό κόμμα, αλλά και το Ε.Α.Μ. ως μια κομμουνιστική παράταξη με συμμετοχή δημοκρατικών και αριστερών προσωπικοτήτων. Προχωρούσε θέτοντας όρους για την αναγνώριση της νομιμότητας οποιαδήποτε προσωρινής κυβέρνησης που θα συγκροτούταν, με άρρητη παραδοχή την υποστήριξη της από το Λαϊκό κόμμα και ανάθεση σε κρατικούς και δικαστικούς λειτουργούς την συγκρότηση της ως μη πολιτική κυβέρνηση υπηρεσιακού χαρακτήρα. Η εντολή της στόχευε στην διατήρηση της τάξης, την προετοιμασία των εκλογικών καταλόγων, τον συντονισμό των δραστηριοτήτων της U.N.R.R.A. και της ανασυγκρότησης, την υποστήριξη του συμμαχικού αγώνα.

Σαφώς, οι προτάσεις του αμφισβητούσαν τα πολιτικά επιτεύγματα που καταγράφηκαν από τις δυνάμεις της αντίστασης, αλλά και τις πολιτικές συμβάσεις που καθορίζονταν από την συμφωνία του Λιβάνου. Καταλήγοντας για πολιτειακό διευκρίνιζε την ανάγκη διαπίστωσης της ενός τέτοιου ερωτήματος, ενώ αν αυτό τίθετο θα έπρεπε να έχει κατά την άποψη του να απαντηθεί στην βάση της προτίμησης μιας βασιλευόμενης δημοκρατίας ή μιας σοσιαλιστικής *δημοκρατίας* “[...]να ψηφίσουν είτε υπέρ μιας στεφανωμένης δημοκρατίας είτε υπέρ μιας σοσιαλιστικής δημοκρατίας.” Παράλληλα, πρότεινε την θέσπιση αυστηρών και άκαμπτων μέτρων για την συγκρότηση κομμάτων και την προεκλογική προπαγάνδα, ενώ σημείωνε την ανάγκη για τις δυνάμεις της αντίστασης και τις πατριωτικές δυνάμεις να μετακινηθούν και να πολεμήσουν στο μέτωπο του Δούναβη κατά αντιστοιχία των τακτικών στρατευμάτων που πολεμήσαν στο ιταλικό

Η.Π.Α.

⁹²⁵ (October 1944). Interview given by C. Tsaldaris to representatives of the *Times* and the *United Press* in Cairo. Χειρόγραφη σημείωση 31 Οκτωβρίου 1944. Ι.Κ.Κ., Αρχείο Τσαλδάρη, Φ. 9.2 (1944), τεκμήρια 9/2/44/1-3.

μέτωπο. Επομένως, οι απατηλοί όροι που έθετε ο Τσαλδάρης στόχευαν στην διαιώνιση της μοναρχίας σε ένα αντιδημοκρατικό πλαίσιο, την υπονόμευση οποιασδήποτε πιθανότητας ενότητας στο εσωτερικό και την εξασφάλιση υποστήριξης στην βάση στην κυβερνητική υποψηφιότητα του Λαϊκού κόμματος από τις δυτικές συμμαχικές χώρες.

Από την πλευρά του πρώην δημάρχου Αθηνών, υπουργού του καθεστώτος Μεταξά, θαυμαστή του φασισμού και του ναζισμού και οικοδεσπότη του Joseph Goebbels⁹²⁶, το τέλος του πολέμου τον οδηγούσε σε μια ομορτωτιστική προσαρμογή με βάση τις νέες συνθήκες. Ο Κοτζιάς, που διέφυγε κατά τον πόλεμο στην Τουρκία και τελικά στις Η.Π.Α., απευθυνόταν σε πολυσέλιδη επιστολή του προς τον Γεώργιο Β' μετά την απελευθέρωση με σκοπό να δηλώσει την διαθεσιμότητα του για την ανάληψη πολιτικών κυβερνητικών καθηκόντων στα πλαίσια της αποκατάστασης της μοναρχίας στην Ελλάδα. Η επιστολή του ξεκινούσε με την παραδοχή της ανάγκης για αποκατάσταση του ρόλου της μοναρχίας και ύμνους προς το καθεστώς της 4ης Αυγούστου⁹²⁷. Συνολικά διαπιστωνόταν η γενικευμένη παρακμή και αναρχία που επικρατούσε στην Ελλάδα με υποτιθέμενη ευθύνη των πολιτικών δυνάμεων που ανέλαβαν μετά την φυγή της κυβέρνησης στο εξωτερικό και την συνακόλουθη αποδυνάμωση της συνοχής του δικτατορικού καθεστώτος. Η έκκληση του, είναι μια απόπειρα επαναφοράς της Μεταξικής πραγματικότητας στην μεταπολεμική Ελλάδα, που πραγματοποιείται με αφορμή την απελευθέρωση και την μακρόχρονη σιωπή του Κοτζιά, όπως ο ίδιος παραδεχόταν, που διέμενε στις Η.Π.Α. κατά την διάρκεια του πολέμου. Επιπροσθέτως, καταδικαζόταν όπως ήταν αναμενόμενο ο ρόλος των κομμουνιστών, καθώς όπως σημείωνε, *“Κυβέρνησις δεν υπάρχει. Ανώτατος Άρχων δεν υπάρχει. Χωροφυλακή υπεκαταστάθη υπό ενόπλων ληστρικών συμμοριών. Στρατός τακτικός, κινδυνεύει από στιγμής εις στιγμήν να μολυνθή υπό του μικροβίου της κομμουνιστικής πανώλους”*. Συνεχίζοντας την δραματική του καταγραφή, σχολίαζε ότι *“[...]ο ελληνικός Λαός, βλέπει ότι η εξαγγελθείσα Ελευθερία ήτο μια Χίμαιρα και ότι σήμερον υπόκειται υπόζυγον βάνανσον προ του οποίου ωχρία ο των Ναζί.”* Παράλληλα, καταφερόταν εναντίον των αστών πολιτικών που θεωρούσε ως κατώτερους των περιστάσεων, με προφανή στόχο την αυτοεξύψωση του και την ανάδειξη του ίδιου ως καταλληλότερου τοποτηρητή της μοναρχίας.

⁹²⁶ Φωτογραφία του Κώστα Κοτζιά με τον υπουργό προπαγάνδας της ναζιστικής Γερμανίας Goebbels εισέρχονται στο Παναθηναϊκό Στάδιο εντοπίζεται στο Ε.Λ.Ι.Α., Αρχείο Κώστα Κοτζιά, τεκμήριο L118.018. <http://eliaserver.elia.org.gr/lselia/rec.aspx?id=505785>, Ανακτήθηκε την 1 Μαΐου 2024.

⁹²⁷ Κοτζιάς, Νέα Υόρκη, προς Γεώργιο Β', Λονδίνο, Γ.Α.Κ., 28 Νοεμβρίου 1944, χειρόγραφη επιστολή, Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 371.

Όμως, ο αντικειμενικός κατακερματισμός του αστικού πολιτικού κόσμου και οι αντιθέσεις με τις πολιτικές δυνάμεις της αντίστασης, που συνεχίστηκαν και εντάθηκαν τις πρώτες μέρες της σύγκρουσης, είχαν ήδη εκδηλωθεί κατά την διάσκεψη του Λιβάνου τον Μάιο του 1944 με αιχμή του πολιτειακό, το ζήτημα της αντιβασιλείας⁹²⁸. Εξάλλου, η αντιπροσωπεία του Ε.Α.Μ. στην διάσκεψη του Λιβάνου βρέθηκε σε πολιτική διάσταση με την ΠΕΕΑ, ενώ τα πολιτικά προβλήματα που κλήθηκε να διαχειριστεί το μέτωπο αντίστασης, είχαν σημαντικές συνέπειες. Μεταξύ άλλων η καθυστέρηση λήψης απόφασης για την συμμετοχή στην κυβέρνηση Παπανδρέου, κατέληξε στην ανάληψη υπουργείων σχετικών με την οικονομία και παραγωγικότητα της χώρας -υπουργεία εθνικής οικονομίας και οικονομικών, εργασίας, γεωργίας, εφοδιασμού- σε συνθήκες πλήρους αποσύνθεσης, καθιστούσε το έργο των προερχόμενων από τον Ε.Α.Μ. υπουργών ιδιαίτερα δύσκολο, ακόμα και σε ενδεχόμενες συνθήκες ομαλής πολιτικής συνεργασίας μεταξύ της κυβέρνησης⁹²⁹. Βέβαια, κυριαρχούσε η βρετανική πολιτική διεμβολισμού του μετώπου αντίστασης. Μάλιστα, όπως σημείωνε ο Papastratis για το συνέδριο του Λιβάνου, “Όλο αυτό το διάστημα ο Leeper ακολουθούσε μια πολιτική «διαίρει και βασίλευε» προς στους αντιπροσώπους της ΠΕΕΑ και του Ε.Α.Μ.”⁹³⁰, αναφερόμενος τις βρετανικές παρεμβάσεις με σκοπό την παγίδευση και πολιτική διεμβόληση του Ε.Α.Μ. καταδεικνύοντας την συστηματική βρετανική παρέμβαση στο διάστημα που προηγήθηκε της απελευθέρωσης, οπότε και τέθηκαν τα θεμέλια για πολιτικά αδιέξοδα που κορυφώθηκαν με τα Δεκεμβριανά.

Ο κατακερματισμός του αστικού πολιτικού κόσμου συνεχίστηκε τις πρώτες μέρες της σύγκρουσης με τον Σοφούλη να δηλώνει την υποστήριξη του στην στρατιωτική καταστολή της εξέγερσης από τον Scobie και συνολικά την βρετανική εξωτερική πολιτική, αλλά και την άρνηση του να στηρίξει την κυβέρνηση Παπανδρέου, παρά τις πιέσεις του Leeper⁹³¹. Άλλωστε ο Σοφούλης δημοσιοποίησε τις θέσεις του με συνέντευξη του στον ανταποκριτή της εφημερίδα *Chicago Sun*,

⁹²⁸ Papastratis P., *British policy toward Greece during second World War 1941-1944*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 182-197. Παπαστράτης Πρ., Η κυβέρνηση Παπανδρέου και το Συνέδριο του Λιβάνου. Στο (επιμ. John Iatrides) *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950 Ένα έθνος σε κρίση*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 2006), σ.σ. 205-220.

⁹²⁹ Σχετικά με τα οικονομικά προβλήματα της απελευθέρωσης, βλέπε Μαργαρίτης Γ., Δεκέμβρης 1944: Η επανανοποίηση της ελληνικής κοινωνίας. Στο Φαράκος Γρ. (επιμ.), *Δεκέμβρης του '44 – Νεώτερη έρευνα και προσεγγίσεις*, Αθήνα, 1996, σ.σ. 21-30. Ο. π., Στρογγύλης Απ., Διαστάσεις του οικονομικού προβλήματος στις ώρες της απελευθέρωσης, σ.σ. 31-40.

⁹³⁰ Papastratis, *British policy toward Greece during second World War 1941-1944*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), p. 182.

⁹³¹ Φραντζής, τμηματάρχης Β', Υπουργείο Εξωτερικών, προς Γεώργιο Β, Πρεσβεία Λονδίνου, 5 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Ι. Φραντζή, Φ. 2.1.

σχολιάζοντας ότι ‘*Η παρέμβασή μου στην κρίση ήταν [αποτυχημένη], τώρα κάποιος άλλος πρέπει να προσπαθήσει να ξεμπλέξει την κατάσταση.*⁹³²’ Ταυτόχρονα, αναθεωρούσε τις πάγιες θέσεις του στρεφόμενος στην υποστήριξη της μοναρχίας, καθώς όπως σημείωνε ‘*Αν και είμαι δημοκρατικός, σύμφωνα με το σημερινό μας σύνταγμα, μόνο ο βασιλιάς Γεώργιος θα μπορούσε να διορθώσει την κατάσταση*’. Συνεχίζοντας, έκανε αναδρομή στις πολιτικές εξελίξεις της απελευθέρωσης, θεωρώντας αναγκαίο τον σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας του Λαϊκού και του Φιλελεύθερου κόμματος, αντί της ανάθεσης της πρωθυπουργίας στον συνυπεύθυνο για την κρίση Παπανδρέου. Επομένως, καταγραφόταν η διαδικασία ανασύνταξης του αστικού πολιτικού κόσμου που προσανατολιζόταν στον θεσμό της μοναρχίας, στρεφόμενος κατά των δυνάμεων της αντίστασης.

Η τάση συνεχίστηκε μέχρι τα μέσα Δεκεμβρίου, οπότε η ένταση των συγκρούσεων, η αποτυχία της ταχείας καταστολής της εξέγερσης και το πολιτικό αδιέξοδο, εισήγαγαν το ζήτημα της διαπραγμάτευσης των πολιτικών όρων που έθεταν οι εξεγερμένοι. Αν και απορριπτόταν η παραίτηση του Γεωργίου, εμφανίστηκε στο προσκήνιο το ζήτημα της αντιβασιλείας, ως μια μορφή πολιτικού συμβιβασμού με το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και τερματισμού των συγκρούσεων. Παράλληλα, η πολιτική απομόνωση και το αδιέξοδο, που είχε περιέλθει ο Παπανδρέου ως πρωθυπουργός μίας διαλυμένης κυβέρνησης, ενέτεινε τις τάσεις ευθυγράμμισης του με τον Γεώργιο Β⁹³³, καταλήγοντας στην κοινή τους εναντίωση στην λύση αντιβασιλείας. Εξάλλου, η συνολική βρετανική παρέμβαση είχε καταλυτικό χαρακτήρα στις εξελίξεις με το ζήτημα της αντιβασιλείας να αποτελεί επιμέρους πτυχή του.

Το ζήτημα της προβολής της επίσημης κυβερνητικής άποψης και της διεκδίκησης της κοινής γνώμης του εξωτερικού ως βασικού στοιχείου στήριξης της απόπειρας θεμελίωσης της κυβερνητικής νομιμοποίησης εκφράζεται σε τηλεγράφημα του Γεωργίου Β’ προς τον Παπανδρέου, όπου προτρέπει η ελληνική κυβέρνηση να συνεχιστεί η ‘*διαφώτισις*’ της κοινής γνώμης στο πνεύμα των χαρακτηριζόμενων ως επιτυχών με περισσότερη έμφαση στο ζήτημα της υποτιθέμενης ‘*[...]συνεργασίας γερμανών μετά στασιαστών.*’⁹³⁴ Μάλιστα, ο εξόριστος μονάρχης

⁹³² Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, 8 December 1944, Chicago Sun, άτιτλο, ανταπόκριση από την Αθήνα.

⁹³³ Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Ι. Φραντζή, Φ. 2.1, 9 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22332, Υπουργείο Εξωτερικών, Ποταμιάνος, (Ι. Φραντζή, τμηματάρχης Β’) προς Πρεσβεία Λονδίνου, Γεώργιο Β’. Σχετικά με όψεις των διεθνών διαστάσεων της κρίσης των Δεκεμβριανών, αλλά και την συσπείρωση των ελληνικών αστικών πολιτικών δυνάμεων στην μοναρχία με αντικομμουνιστική κατεύθυνση, βλέπε και Γιαννοπούλου Δ., *Η Μάχη της προπαγάνδας*, 2014, σ. 175-179.

⁹³⁴ Γεώργιος Β’, Πρεσβεία Λονδίνου (διαβίβαση από Αγνίδη), προς Πρόεδρο Κυβερνήσεως, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 10 Δεκεμβρίου 1944, αρ. 858. Σε απάντηση του 22294. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

έδινε οδηγίες εφαρμογής της κυβερνητικής προπαγάνδας, επισημαίνοντας την ανάγκη προσέγγισης των εργατικών σωματείων με σκοπό την συλλογή τηλεγραφημάτων στήριξης προς την κυβέρνηση και καταδίκης της εξέγερσης⁹³⁵. Η εφαρμογή των οδηγιών για χρήση των ελεγχόμενων συλλογικοτήτων ως μοχλών συσσώρευσης υποστήριξης προς την κυβέρνηση, έγινε ορατή το επόμενο διάστημα με την συλλογή τηλεγραφημάτων υποστήριξης προς την κυβέρνηση, όπως τα “*αυθόρμητα*” τηλεγραφήματα φερόμενων εκπροσώπων υπαλληλικών οργανώσεων, όπου εκφραζόταν η καταδίκη του κινήματος των Δεκεμβριανών και αποστέλλονταν, μέσω του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών στις συμμαχικές κυβερνήσεις και διπλωματικές αντιπροσωπείες, μεταξύ των οποίων και των Η.Π.Α.⁹³⁶.

Αντίστοιχα, σε τηλεγράφημα του Κεντρικού Συμβουλίου της Εθνικής Ένωσης Λυκείων - Central Council of the National High Schools Association -, διαβιβαζόμενο από το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών προς την πρεσβεία της Ουάσιγκτον, εκφράζονταν οι ευχές για την νέα χρονιά και απευθυνόμενο με γενικό τρόπο στο αμερικανικό κοινό επισήμαινε:

“Οι Έλληνες φοιτητές έχουν πλήρη επίγνωση της τεράστιας συμβολής των Η.Π.Α. στον συμμαχικό αγώνα. Η ευγνωμοσύνη και ο θαυμασμός μας είναι πολύ μεγάλοι. Γερμανοί, Ιταλοί και Βούλγαροι άφησαν πίσω τους μια εντελώς κατεστραμμένη Ελλάδα, την οποία θα μπορέσουμε να ξαναχτίσουμε μόνο με τη δική σας βοήθεια και συνδρομή”.

Οι κατευθυνόμενοι έπαινοι και οι κεκαλυμμένες προτροπές παροχή οικονομικής και διοικητικής υποστήριξης στο έργο της ανασυγκρότησης, έδιναν την θέση τους στην ελεεινολογία για τα δεινά των Δεκεμβριανών:

“Η διαφωνία έχει ενθαρρυνθεί και εξαπλωθεί σε μεγάλο βαθμό. Οι δημοκρατικές μας ελευθερίες κινδυνεύουν τώρα από μια μικρή μειοψηφία που παραπλανήθηκε από εγκληματίες. Η βαθύτερη

⁹³⁵ Γεώργιος Β', Πρεσβεία Λονδίνου (διαβίβαση από Αγνίδα), προς Πρόεδρο Κυβερνήσεως, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 19 Δεκεμβρίου 1944. Σε απάντηση του 22294. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

⁹³⁶ Δραγούμης Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, προς Churchill, Λονδίνο, 30 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4, (1944). Στο τηλεγράφημα υπέγραφαν συγκεκριμένες προσωπικότητες ως εκπρόσωποι των κλάδων τους, καθιστώντας ασαφή την νομιμοποίηση τους για μια τέτοια ενέργεια. Όμοια τηλεγραφήματα από την Συνεργατική Φορτηγών Αυτοκινήτων Πειραιώς- ΣΦΑΠ την 25 Δεκεμβρίου 1944, από τον δικηγορικό και φαρμακευτικό σύλλογο Πειραιά με παραλήπτες την Βρετανική και Αμερικανική κυβέρνηση. Αντίστοιχα τηλεγραφήματα από τους Συλλόγους προς την ελληνική κυβέρνηση αναφέρονται από την Ένωση φορτοεκφορτωτών Πειραιά “Άγιος Γεράσιμος”, το Επαγγελματικό επιμελητήριο Πειραιά, το Σωματείο Αρτοποιών “Δήμητρα”, τον Ιατρικό Σύλλογο Πειραιά, το σωματείο καταστηματαρχών Πειραιά και από τις φερόμενες ως “Λαϊκές Επιτροπές” των γειτονιών του Πειραιά Αγ. Νικολάου, Αγίου Βασιλείου, Τερψιθέας και Πασαλιμανιού. Σε κάθε περίπτωση δεν διαπιστώνεται η εγκυρότητα των κυβερνητικών ισχυρισμών και η αντιπροσωπευτικότητα των κινήσεων, αλλά είναι σαφές ότι χρησιμοποιήθηκαν προπαγανδιστικά ως μέσο απόδειξης υποτιθέμενης στήριξης της κυβέρνησης από τον λαό, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του εξόριστου μονάρχη.

επιθυμία μας είναι να συνεχίσουμε τον αγώνα μας ενάντια στον κοινό εχθρό για να απελευθερώσουμε τους σκλαβωμένους αδελφούς μας και να διασφαλίσουμε τη χώρα μας από κάθε μελλοντική επίθεση.”

Επομένως, προέκυπτε η διατύπωση επίσημων κυβερνητικών θέσεων υπό την σφραγίδα μίας οργάνωσης πολιτών και μάλιστα μαθητών σε μία διαρκή προσπάθεια προβολής συνθηκών υποστήριξης στην κυβέρνηση. Ακόμα, η κίνηση ευθυγραμμίζεται με τις προτροπές του Γεωργίου Β' και την στάση της κυβέρνησης για προβολή επίπλαστων κοινωνικών συναινέσεων ενόψει ενός υποτιθέμενου μειοψηφικού πραξικοπηματικού κινήματος. Επιπροσθέτως, η αναφορά σε *“σκλαβωμένους αδελφούς”*, παρέπεμπε στην αλτρωτική απαίτηση για απόκτηση εδαφών σε βάρος άλλων βαλκανικών χωρών. Επομένως, στο ευχητήριο μήνυμα αποδίδεται ολόκληρη η παλέτα επιχειρημάτων και προσδοκιών της ελληνικής κυβέρνησης⁹³⁷.

Αντίστοιχο τηλεγράφημα απέστειλε και το Κεντρικό συμβούλιο συνδέσμων ανωτάτων σχολών, στο οποίο μεταξύ πατριωτικών εξάρσεων και αλτρωτικών αναφορών, γινόταν λόγος για τον παρατηρούμενο διχασμό ως έργο των κατοχικών δυνάμεων. Το μήνυμα προσλαμβανόταν ως υποστηρικτικό για την κυβέρνηση και προωθήθηκε στην πρεσβεία της Ουάσινγκτον με την προτροπή από τον Φ. Δραγούμη, να *“περιέλθω αρμόδιας οργανώσεις αμερικανικής νεολαίας”*⁹³⁸.

Συνολικά, διαπιστώνεται η πάγια προσήλωση του Γεωργίου Β' στα ατομικά του συμφέροντα και την προβολή του προσώπου του, όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο από τον πρότερο πολιτικό του βίο, αποτυγχάνοντας να τοποθετηθεί στις κρίσιμες συνθήκες της εκτυλισσόμενης πολιτικής σύγκρουσης, αγνοώντας πλήρως τις απώλειες των αντιμαχόμενων βρετανικών και ελληνικών δυνάμεων στο πεδίο των συγκρούσεων των Δεκεμβριανών, αναλωνόμενος σε αυτόκεντρες κινήσεις εντυπωσιασμού και κινητοποίησης προσωποπαγούς υποστήριξης, ενώ επιχειρούνταν η πολιτική καθοδήγηση των αστικών πολιτικών δυνάμεων στην Ελλάδα από τον Γεώργιο Β' και η υπεράσπιση του ζωτικού για την μοναρχία βρετανικού παράγοντα επιχειρηματολογώντας ότι η επέμβαση του βρετανικού στρατού έγινε κατόπιν πρόσκλησης της ελληνικής κυβέρνησης στα πλαίσια της συμφωνίας της Καζέρτας⁹³⁹. Εν μέσω σφοδρών συγκρούσεων, την παραμονή των Χριστουγέννων ο Γεώργιος Β' ενθαρρυσμένος από τις

⁹³⁷ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, προς Πρεσβεία Ουάσινγκτον, χρονολόγητο, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, Φ. 50.4 (1944).

⁹³⁸ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, προς Πρεσβεία Ουάσινγκτον, 1 Ιανουαρίου 1945, αρ. τηλ. 22964, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, Φ. 50.4 (1944).

⁹³⁹ Γεώργιος Β', Πρεσβεία Λονδίνου, προς Φ. Δραγούμη, Υπουργείο εξωτερικών, 24 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22843, Αθήνα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, Φ. 50.4 (1944). Ο.π., Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.3.

κυβερνητικές προτροπές και την πρόσκαιρη σύμπνοια των αστικών δυνάμεων, επέμενε ότι το ζήτημα της αντιβασιλείας δεν αφορούσε την Μ. Βρετανία, ούτε αποτελούσε αντικείμενο διαπραγμάτευσης με τους εξεγερμένους, ενώ προέτρεπε ‘‘[...]όπως ενταθούν εκδηλώσεις ευγνωμοσύνης κατοίκων απελευθερωθέντων τμημάτων Αττικής προς Αγγλικήν κυβέρνηση.’’

Γινόταν λοιπόν εμφανής η αδυναμία κατανόησης από τον Γεώργιο Β’ και τον στενό κύκλο υποστηρικτών του και κυρίως των στελεχών της αδύναμης και άπραγης ελληνικής κυβέρνησης, των πολεμικών συνθηκών, αλλά και του πολιτικού βάρους που είχε μετατοπιστεί δίνοντας την πρωτοβουλία όλων των κινήσεων και σχεδιασμών στην βρετανική πλευρά, καθιστώντας παρωχημένο τον ρόλο των μελών της κυβέρνησης. Μάλιστα, η επείγουσα άφιξη του Churchill στην Αθήνα, οι συνθήκες μεταφοράς του από το αεροδρόμιο στο Καλαμάκι προς το καταδρομικό Ajax στον Πειραιά, με όλμους να εκρήγνυνται σε απόσταση από το πλοίο, αλλά και η αγωνιώδης διαδρομή προς το κέντρο της εμπόλεμης Αθήνας, διαφεύγαν της προσοχής του Γεωργίου Β’ και τον υποστηρικτών του, όπως και η ουσία των διαπραγματεύσεων που οργάνωσε η βρετανική πλευρά, παραγκωνίζοντας τον Γεώργιο Β’ και τα απομεινάρια της ελληνικής κυβέρνησης, ενώ επιλεγόταν ως εταίρος ο Δαμασκηνός⁹⁴⁰. Άλλωστε, παρέμενε βρετανική προτεραιότητα ο τερματισμός των συγκρούσεων στην Ελλάδα, αποδεδμεύοντας συμμαχικές στρατιωτικές δυνάμεις ζωτικές για την διεξαγωγή του πολέμου στην Ευρώπη. Επομένως, η διοργάνωση της διάσκεψης των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων με την συμμετοχή του Churchill την 26^η Δεκεμβρίου 1944, που κατέληξαν στην λύση της αντιβασιλείας του Δαμασκηνού ήταν σε αυτή την κατεύθυνση και δρομολογημένες από την βρετανική παρέμβαση.

Παράλληλα, στάση του Γεωργίου Β’ που επέμενε να συμβουλεύει για τις περαιτέρω ενέργειες της κυβέρνησης, αλλά και να προτρέπει στις μάταιες και υποκινούμενες δήθεν λαϊκές εκδηλώσεις ήταν σε μια συνολική οπτική άτοπη και πλανεμένη. Αν και είχε πραγματικούς υποστηρικτές σε μερίδα του ελληνικού αστικού πολιτικού κόσμου, κυρίως στον συγκροτημένο αντιδραστικό κύκλο των Σπ. Μαρκεζίνη και Χρ. Ζαλοκώστα⁹⁴¹.

Η συνολική εναρμόνιση της ελληνικής κυβέρνησης με την μοναρχία, παρά την περιπλεγμένη θέση του θεσμού και του φορέα της, στην προσπάθεια διαχείρισης της εσωτερικής πολιτικής κρίσης, κατέληγε σε αποφυγή υιοθέτησης των διαθέσιμων πολιτικών λύσεων. Συγκεκριμένα, η

⁹⁴⁰ Churchill W., *The Second World War vol. 6 - Triumph and tragedy*, (Boston: Houghton Mifflin, 1953), pp. 313-316.
Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan, 1984), pp. 615-617.

⁹⁴¹ Κωστόπουλος Τ., Το επιτελείο Μαρκεζίνη, *Αρχειοτάξιο*, τ. 17, 2015, Αθήνα.

λήψη οδηγιών από τον Γεώργιο Β', που συνέβαλε ενεργά στην κλιμάκωση της σύγκρουσης και μάλιστα με κατεύθυνση την δυσφήμιση και αμαύρωση του αντιστασιακού κινήματος με ψευδείς κατηγορίες, σε μια προσπάθεια δικαίωσης του βρετανικού παράγοντα. Τελικά, επαναβεβαιωνόταν η οργανική σύνδεση της ελληνικής κυβέρνησης, της μοναρχίας και της βρετανικής πολιτικής δημιουργώντας μέτωπο για την συντριβή του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ..

Όμοιες απόψεις εκφράζονταν σε τηλεγράφημα του Γεωργίου Β' προς τον Φ. Δραγούμη για το ζήτημα της αντιβασιλείας, στο οποίο αναφέρεται ότι *“[...]είναι ζήτημα καθαρώς ελληνικόν όπερ μόνον μεταξύ αρμοδίων ελληνικών παραγόντων έχει θέσιν. Εννοείται δε ότι εν τη εκτιμήσει καταστάσεως θα λάβητε υπ' όψιν ανάγκας μεγάλων μας φίλων.”*⁹⁴² Ο Γεώργιος Β' όσο διήρκεσε η σύγκρουση διατήρησε τον αμφισβητούμενο θεσμικό του ρόλο και ενίσχυσε την επιρροή του στην διαμόρφωση της πολιτικής κατεύθυνσης της ελληνικής κυβέρνησης με απευθείας παρεμβάσεις και προτροπές όπως σε αναφορά του για το ζήτημα της αντιβασιλείας, τόνιζε ότι *“[...] θα ήτο χρήσιμον τηρηθή και αύτωθι η ίδια γραμμή ίνα αποφευχθεί οιαδήποτε διαφορά προς όσα λέγω εις ένταυθα συνομιλίες μου, ήτις θα προκαλέσει ευνόητους δυσχέρειας.”*

Στο διεθνές πεδίο ο Γεώργιος Β' απευθυνόταν με επιστολή προς τον πρόεδρο Ρούσβελτ, όπου παρουσίαζε τον εαυτό του ως εγγυητή της νομιμότητας και της συνταγματικής τάξης. Ισχυριζόταν ότι διασφάλιζε την ακεραιότητα ακόμα και των αντιμοναρχικών δυνάμεων σε όλη την διάρκεια του πολέμου και της κυβέρνησης εξορίας, ενώ αναφερόταν και στην έκκληση του Θ. Σοφούλη να ασκήσει τον συνταγματικό του ρόλο στην κατεύθυνση της επίλυσης της κρίσης. Ακόμα, στρεφόταν κατά των εξεγερμένων τους οποίους δεν κατονόμαζε. Παράλληλα στήριζε την βρετανική εξωτερική πολιτική που θεωρούσε μη παρεμβατική, αν και τόνιζε ότι τα όπλα των εξεγερμένων ήταν βρετανικά, υπαινισσόμενος βρετανική ευθύνη. Καταλήγοντας, δεσμευόταν στην τήρηση των δεσμεύσεων του για δημοκρατική λύση με δημοψήφισμα και ελεύθερες εκλογές, ενώ ζητούσε την στήριξη των Η.Π.Α. και του Αμερικανού προέδρου προσωπικά⁹⁴³, επαναβεβαιώνοντας τις αμετάβλητες πολιτικές του θέσεις.

Εξάλλου, ήταν αντικειμενική η διάσταση στον βαθμό πληροφόρησης μεταξύ αμερικανικής και βρετανικής κυβέρνησης, αντίστοιχη της ανεπαρκούς μεταξύ τους επικοινωνίας, συντονισμού, ανταλλαγής πληροφοριών, αλλά και της συνολικής εμπλοκής των δύο Συμμάχων.

⁹⁴² Γεώργιος Β' Πρεσβεία Λονδίνου, προς Φ. Δραγούμη Υ.Δ.Ι.Α., 24 Δεκεμβρίου 1944, Κ.Υ., 1944, αρ. τηλ. 22843, Φ. 50.4 (1944).

⁹⁴³ Γεώργιος Β', Πρεσβεία Λονδίνου, προς Ρούσβελτ, Washington D.C., 19 Δεκεμβρίου 1944, ΥΔΙΑ, Πρεσβεία Λονδίνου, φάκελος 1.2 (1944).

Επομένως, η αμερικανική πλευρά παρατηρούσε τις εξελίξεις σε ζητήματα, που δεν κατανοούσε ή δεν γνώριζε πλήρως τις παρασκηνακές τους διεργασίες, ενώ η βρετανική πλευρά ήταν σε θέση να διαμορφώσει τις εξελίξεις στην εξελισσόμενη ελληνική κρίση.

Ενδιαφέρουσα ήταν η προσέγγιση της προβληματικής θέσης του Βρετανού πρωθυπουργού, που όπως σημειωνόταν από τον Γεώργιο Β' αντιμετώπιζε δυσκολίες στο εσωτερικό της Μ. Βρετανίας, αλλά και στις επαφές του με τις Η.Π.Α.⁹⁴⁴. Συνεχίζοντας την άμεση και διαρκή επικοινωνία του με τον Γεώργιο Β' ο Γ. Παπανδρέου αναφερόταν λεπτομερώς στην συνάντησή του με τον Eden, Macmillan και Scobie, που φέρονται ότι τον πίεσαν να αποδεχθεί την αντιβασιλεία, τόσο ως μέτρο επίλυσης της κρίσης, όσο και υποστηρικτικό της κλονιζόμενης στάσης του βρετανού πρωθυπουργού⁹⁴⁵. Ο Παπανδρέου επέμεινε ότι εναντιονόταν τονίζοντας ότι *“[...] εσωτερικώς αποδοχή αντιβασιλείας βλάπτει διότι θα εκληφθή ως ηθική νίκη στασιαστών και ζημιώσει εθνικόν μας μέτωπον.”* Τελικά, δηλωνόταν το ενδεχόμενο αποδοχής εάν η Βρετανία έθετε το δίλημμα της απόσυρσης των βρετανικών στρατευμάτων από τις μάχες τους κατά του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., με μοναδικό όρο την κατοχύρωση της σύνθεσης του συμβουλίου αντιβασιλείας, προτείνοντας να απαρτίζεται από τους Δαμασκηνό, Ν. Πλαστήρα και Φ. Δραγούμη. Αφήνοντας περιθώρια για αποδοχή της αντιβασιλείας, ως επιβεβλημένο σε συνθήκες ανωτέρας βίας, ο Γ. Παπανδρέου εξισορρόπησε προσωρινά τον ρόλου του και την προσωπική του αποδοχή, συμμορφούμενος πρόθυμα με τις αντικρουόμενες βρετανικές και μοναρχικές απαιτήσεις.

Στην απάντηση του Γεωργίου Β' εκφραζόταν δυσαρέσκεια εγκαλώντας την κυβέρνηση και τον Σοφούλη για τις αποκλίσεις τους, ενώ επανερχόταν στο ζήτημα ανέφερε ότι είχε λάβει μήνυμα από την ηγεσία του Ε.Λ.Α.Σ. μέσω του αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού και Αμερικανού δημοσιογράφου, που τον προέτρεπαν να παραιτηθεί ως βήμα για την επίλυση της κρίσης και προαπαιτούμενο για την έναρξη διαπραγματεύσεων⁹⁴⁶. Ακόμα, εξέφραζε αμφιβολίες για τις ζητούμενες εκχωρήσεις και κατηγορούσε την βρετανική εξωτερική πολιτική για υπεκφυγή από τις θεωρούμενες ως υποχρεώσεις της προς τον ελληνικό λαό, που θεωρούσε ότι όφειλε να προστατεύσει από την υποτιθέμενη επιβουλή μιας οπλισμένη μειοψηφίας. Συνολικά διαπιστώνεται ότι η δυσαρέσκεια πρόκυπτε από την απώλεια ελέγχου στην πολιτική διαδικασία,

⁹⁴⁴ Γεώργιος Β', Πρεσβεία Λονδίνου προς Παπανδρέου, Αθήνα, 15 Δεκεμβρίου 1944, ΥΔΙΑ, Πρεσβεία Λονδίνου, φάκελος 1.2 (1944).

⁹⁴⁵ Παπανδρέου, Αθήνα προς Γεώργιο Β', Πρεσβεία Λονδίνου 16 Δεκεμβρίου 1944, ΥΔΙΑ, Πρεσβεία Λονδίνου, φάκελος 1.2 (1944).

⁹⁴⁶ Οπ. π., 16 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 8941.

που προσπάθησε να επιβάλλει. Άλλωστε, αγνοούσε ή επέλεγε να αγνοεί -δεδομένης και της απουσίας τηλεγραφημάτων, που να παρέχουν την αντικειμενική εικόνα από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης-, ότι η κυβερνητική λειτουργία είχε διακοπεί και η στρατιωτική και πολιτική πρωτοβουλία βρισκόταν στην βρετανική πλευρά, αντί της ονομαστικής κυβέρνησης.

Αντίστοιχα σχετικά με τις απόψεις του βρετανικού Τύπου, συμπεραινόταν ότι *‘ζήτημα αντιβασιλείας τεθέν ως όρος E.A.M. πρόκειται αποτελέσει τμήμα της γενικοτέρας συνεννοήσεως μετά των επαναστατών την οποία οι Άγγλοι εν Αθήναις υπουργοί επιμόνως συνιστούν κατά την παρούσαν στιγμήν.*” Αποδεχόμενος το τετελεσμένο, δηλαδή ότι η ενδεχόμενη στρατιωτική βρετανική επικράτηση δεν συνεπαγόταν άνευ όρων πολιτική νίκη για τον ίδιο και τον αστικό πολιτικό κόσμο, δήλωνε την ετοιμότητα του να μοιραστεί την ευθύνη και να ακολουθήσει τις εισηγήσεις του αστικού πολιτικού κόσμου σχετικά με το ζήτημα της αντιβασιλείας και εφόσον ήταν θετικές να αποδεχτεί την σύσταση του θεσμού. Στην συνέχεια ο Παπανδρέου επανατοποθετούταν δίνοντας αναγνωρίζοντας δύο απόψεις για το θέμα⁹⁴⁷. Αφενός, την φερόμενη ως ελληνική θέση, που ήταν σαφώς κατά του θεσμού, καθώς όπως τονίζοταν

‘[...]άπαντα σχεδόν πολιτικά κόμματα φρονούν ότι ανακίνησις σήμερον ζητήματος αντιβασιλείας είναι όχι μόνον άκαιρος αλλά και επιβλαβής διότι εμφανίζεται ως ικανοποίησις αιτήματος στασιαστών και διατούτο εξασθενίζει ηθικώς εθνικόν αγώνα, ταρασσει δε ιδιαιτέρως αγωνιζομένας ενόπλους δυνάμεις μας ανησυχούσας μήπως αποτελεί απαρχήν υποχωρήσεως στασιαστές εις διάκρισιν οποίων προκειται τελικώς παραδοθούν’.

Αφετέρου, την βρετανική που συνηγορούσε υπέρ αυτής της λύσης ως μέτρου διεξόδου, που συνολικά ικανοποιούσε τα αιτήματα του E.A.M., και θα οδηγούσε στην επίλυση της σύγκρουσης.

Από τις επικοινωνίες των εναπομεινάντων κυβερνητικών στελεχών με τον Γεώργιο Β’ και τις ελληνικές διπλωματικές υπηρεσίες, διαπιστώνεται η πλήρης διάσταση με τις επικρατούσες συνθήκες κυβερνητικής αποδιάρθρωσης, απώλειας ελέγχου και αδυναμίας άσκησης εξουσίας, έχοντας σε μεγάλο βαθμό υποκαταστήσει κρίσιμες κυβερνητικές λειτουργίες με την άμεση βρετανική παρέμβαση σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο. Επομένως, οι τακτικές αναφορές για παράδειγμα των Φ. Δραγούμη και Ι. Φραντζή προς τον Γεώργιο Β’, ενίσχυαν την πλασματική εικόνα κανονικής και επαρκώς αποτελεσματικής λειτουργίας της κυβέρνησης σε συνθήκες κρίσης, ενώ στην πραγματικότητα, οι αποσκελετωμένες υπηρεσίες δρούσαν στην σκιά των εξελίξεων,

⁹⁴⁷ Παπανδρέου προς Γεώργιο Β, Πρεσβεία Λονδίνου, 17 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.3.

χωρίς να είναι σε θέση να τις διαμορφώσουν ή να τις επηρεάσουν καθοριστικά. Αντίστοιχα, η αποσιώπηση ή η άγνοια για κρίσιμα γεγονότα και στοιχεία για τις εξελισσόμενες διαπραγματεύσεις και τον κυρίαρχο βρετανικό ρόλο στην ελληνική πραγματικότητα των Δεκεμβριανών σε αναφορές που παρέχονταν προς τον Γεώργιο Β', τροφοδοτούσαν την απατηλή αίσθηση του ίδιου, ότι κρατούσε τα ηνία της κυβέρνησης και της χώρας με αποκορύφωμα τις κορυφαίες επιπέδου διαπραγματεύσεις των Χριστουγέννων 1944. Αν και αναγνωρίζεται, ότι σε επίπεδο άσκησης προπαγάνδας σημειωνόταν έντονη κυβερνητική δραστηριότητα.

Ταυτόχρονα, η κορύφωση της σύγκρουσης ήταν αφορμή για την δημόσια τοποθέτηση προσωπικοτήτων προερχόμενων από τον ευρύτερο αστικό χώρο, να απευθυνθούν προτρέποντας στην λήξη της σύγκρουσης, χωρίς περίσκεψη για την συμφιλίωση με τους εξεγερμένους ή την συμπερίληψη τους στην μεταπολεμική πολιτική ζωή με σημαντικότερους τους προτεινόμενους κατά τις διαβουλεύσεις για τον θεσμό της αντιβασιλείας τοποθετήθηκαν διασαφηνίζοντας τις απόψεις τους. Σχετικά ο Δαμασκηνός επισήμαινε ότι δεν έτρεφε συμπάθειες προς το Ε.Α.Μ., δεν θα πραγματοποιούσε παραχωρήσεις και συμβιβασμούς χωρίς την κατάθεση των όπλων από τους εξεγερμένους και τον τερματισμό της σύγκρουσης και θα επιδίωκε την εθνική ενότητα.

Όμοια, ο στρατηγός Ν. Πλαστήρας με αφορμή την επάνοδο του στην Ελλάδα με προφανή βρετανική συνδρομή και την ενδεχόμενη κυβερνητική αλλαγή εν μέσω των σφοδρών συγκρούσεων, ισχυριζόταν ότι τις είχε προκαλέσει *“Μία ολιγάριθμός κακοποιός σπείρα εξ αναρχικών στοιχείων παρεσκεύασεν από μακρού χρόνου και εξαπέλυσε κατά του Έθνους άγριον εμφύλιον πόλεμον, αφού παρέσυρε ένα αριθμόν πατριωτών Ελλήνων είτε δια δόλου, είτε δια βίας.”*⁹⁴⁸ Όχι μόνο δόλος, αλλά και προμελέτη δραστών με τα ταπεινότερα κίνητρα είχαν προκαλέσει την σύγκρουση των Δεκεμβριανών. Επικαλούμενος τους κοινούς αγώνες με τους παρασυρθέντες στην μάχη πρώην συμπολεμιστές του, τους καλούσε να αποσυρθούν *“[...]δια να αφεθή απερίσπαστον το κράτος εις την επιβολήν της τάξεως και της αναδιοργανώσεως.”* Παράλληλα, επικαλούταν τον συμμαχικό αγώνα και την ανάγκη ενίσχυσης τους και καλούσε να παύσει ο πόλεμος με τους *“[...]ηρωϊκούς στρατιώτας της μεγάλης φίλης και συμάχου μας Μεγάλης Βρετανίας. [...]”*. Καταλήγοντας, διαβεβαίωνε για τις δημοκρατικές του αρχές, χωρίς να αναφέρεται στα αίτια της διαμάχης. Μόνο την παραδοξότητα της.

Σε απάντηση, ο Νεόκοσμος Γρηγοριάδης, επικαλούμενος τα ίδια μοτίβα που είχε

⁹⁴⁸ “Εκκλησις του στρατηγού Ν. Πλαστήρα προς τους στασιαστές όπως καταθέσουν τα όπλα” 18 Δεκεμβρίου 1944, Τδρμα Μουσείου Μπενάκη, Αρχείο Πλαστήρα, Σειρά 372, Φάκελος 20.

επικαλεστεί ο Πλαστήρας, δηλαδή τους κοινούς αγώνες, τα βάσανα του προσφυγικού κόσμου και των αναπήρων πολέμου, αλλά και την αντίσταση στην γερμανική κατοχή⁹⁴⁹. Δικαιολογούσε την έκκληση του Πλαστήρα, που απέδιδε στην άγνοια του λόγω της απουσίας του και του υπενθύμιζε ότι τα εγκλήματα που συντελούνταν κατά την διάρκεια της κατοχής, προφανώς από τον δοσιλογισμό, γίνονταν από υποτιθέμενους “αντιπροσώπους” του ενάντια σε αυτούς που ο ίδιος ο Πλαστήρας φέρεται να υπερασπίζεται. Όπως σημείωνε

“Την ενότητα στον αγώνα την έκαμε το Ε.Α.Μ.. Την ενότητα εναντίον του αγώνα ετόλμησαν να κηρύζουν με το όνομα σου οι ανάξιοι αντιπρόσωποι σου. Τιμή μας, εμένα, των στρατηγών Σαράφη, Φλούλη, Καλαμπαλίκη, Τσαμάκου, Μπακιρτζή, Μάντακα και σωρεία άλλων συναγωνιστών σου, που ανήκουνε σ’ αυτή τη «σπείρα» των αναρχικών και κακοποιών, που πρόσφεραν ελεύθερη, μονιασμένη, με Αυτοδίοικηση και Λαϊκή Δικαιοσύνη όλη την Ελλάδα, στον κ. Παπανδρέου, μοναδικό ένοχο της επέμβασης του Σκόμπυ και της σημερινής αδελφοκτονίας.”

Καταλήγοντας, σε απαντούσε στις αόριστες εκκλήσεις για στήριξη της συμμάχου Βρετανίας λέγοντας ότι *“Και καλό θα είναι να δείξεις στον κ. Σκόμπυ ως στόχον βολής του, τους Γερμανούς της Κρήτης και όχι τα χαμόσπιτα των προσφύγων.”* Απαντούσε λοιπόν στην ρητορική για την υποτιθέμενη απελευθέρωση από τα βρετανικά στρατεύματα, που συνέβαλαν στην καταστολή του Ε.Λ.Α.Σ. στην Αθήνα, αλλά αδιαφορούσαν για την συνεχιζόμενη αξονική κατοχή της Κρήτης. Σημαντικότερα, η επιστολή κατέληγε με μια διαβεβαίωση φιλίας: *“Πίστεψε με, τίμιε Πλαστήρα! Κανένας δε σε αγαπάει περισσότερο από μας. Με όλη την αγάπη και το σεβασμό που σου οφείλεται. Ένας της «σπείρας».”* Η απάντηση του Ν. Γρηγοριάδη, πρότασε το υπόβαθρο των συνθηκών που αντιμετώπιζε το Ε.Α.Μ., με τον δημοκρατικό αστικό πολιτικό κόσμο να έχει στραφεί πλήρως εναντίον του και την διάσταση της ανθρώπινης εμπειρίας που είχε διαμορφώσει η κατοχή και η αντίσταση, σχηματίζοντας μια νέα διαχωριστική γραμμή, που καταργούσε αυτή των παλιών συμπολεμιστών ή κινηματιών και οριοθετούσε την συμμετοχή -ή υποστήριξη- της αντίστασης ή την προσπάθεια καταστολής της. Κατά προέκταση της συσπείρωσης με τις λαϊκές δυνάμεις που είχαν στελεχώσει το Ε.Α.Μ. και είχαν παλέψει μέσα από τις γραμμές του ή την στοίχιση με τις κατευθύνσεις της διπλωματικής ευπρέπειας, της αποκατάστασης του πλαισίου της αστικής τάξης.

Παράλληλα, οι προερχόμενες από μέλη της κυβέρνησης αντιρρήσεις συνεχίζονταν, υιοθετώντας το επιχείρημα ότι η αντιβασιλεία αποτελούσε ικανοποίηση των αιτημάτων του Ε.Α.Μ. επαναφερόταν με τηλεγράφημα του υπουργού αεροπορίας Π. Φικιώρη, που επικαλούταν

⁹⁴⁹ Ανοιχτό γράμμα του στρατηγού Ν. Γρηγοριάδη, “Απάντηση στον Πλαστήρα”, 19 Δεκεμβρίου 1944, Ίδρυμα Μουσείου Μπενάκη, Αρχείο Πλαστήρα, Σειρά 372, Φάκελος 20.

δημοσίευμα του Ριζοσπάστη την 3^η Δεκεμβρίου 1944, όπου αναφερόταν ως αίτημα η σύσταση του πολιτειακού θεσμού⁹⁵⁰. Βέβαια σημείωνε, ότι σε ενδεχόμενο εξαναγκασμού υιοθέτησης του μέτρου θα ήταν προτιμότερο να αναλάβει ο Ν. Πλαστήρας, που με τα αντικομμουνιστικά του κηρύγματα και τους προσβλητικούς χαρακτηρισμούς του προς τους εξεγερμένους, που χαρακτήριζε *“[...]σπείρα κακοποιών αποβλεπόντων προς αριστερόν φασισμόν.”*, αποτελούσε εγγύηση για την συντριβή του Κ.Κ.Ε. και του μετώπου αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.

Σχετικά τοποθετούταν ο Δραγούμης την επόμενη με τηλεγράφημα όπου ανέφερε, την κατά την γνώμη του γενική αντίδραση στην πρόταση συγκρότησης του θεσμού και ειδικότερα στην ανάληψη της αντιβασιλείας από τον Δαμασκηνό που όπως σημείωνε αστήρικτα ότι *“Όλοι υποψιάζονται τούτον ως Ε.Α.Μ.ίζοντα και προετοιμάζοντα συμβιβασμόν ον πάντες αποκρούουν.”*⁹⁵¹ Μάλιστα, τόνιζε ότι οι φιλοκυβερνητικές ένοπλες δυνάμεις αντιτίθεντο σφόδρα στο ενδεχόμενο, ενώ σε περίπτωση συγκρότησης του θεσμού πρότεινε την αποτροπή της συμμετοχής των εξεγερμένων στην επόμενη κυβέρνηση και την αποφυγή αλλαγής της σύνθεσης της για όσο διαρκούσε η κρίση, ώστε να διασωθεί η φήμη του Παπανδρέου. Όμως, ο Φ. Δραγούμης φαίνεται, ότι αγνοούσε ή επέλεγε να μην λαμβάνει υπόψιν του την συνολική πολιτική κατάσταση με τον ασκούμενο πολιτικό έλεγχο της βρετανικής πλευράς στην ελληνική κυβέρνηση και τον Παπανδρέου, ως πρωθυπουργό, που τελούσε στερούταν άλλωστε κατόπιν βρετανικών εντολών, ακόμα και της δυνατότητας παραίτησης του⁹⁵².

Τα Χριστούγεννα του 1944 ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός με κάλεσμα του απευθύνθηκε στον ελληνικό λαό και ανακαλώντας τα δεινά της Ελλάδας κατά την διάρκεια της κατοχής, σημείωνε την ανάγκη για ειρήνευση⁹⁵³. Τόνιζε ότι

“Αντί, ελεύθεροι πλέον και όλοι ηνωμένοι να επιδοθώμεν εις την ανοικοδόμησιν του κατερειπωθέντος εθνικού μας Οίκου παρεσύρθημεν εις ένα σάλον επαναστατικών, από τον οποίον θα εξέλθη τελικώς ζημιωμένη μόνον η μαρτυρικής Ελλάς. Αντί να διδαχθώμεν από τα αποτελέσματα της διχόνοιας, την οποίαν τόσον επιμελώς και με σατανικήν τέχνην εκαλλιέργησαν εις την χώραν μας οι Εισβολείς,

⁹⁵⁰ Φικιώρης Π. (Ανακοινώνει Φ. Δραγούμης) προς Γεώργιο Β', Πρεσβεία Λονδίνου, 19 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.3.

⁹⁵¹ Δραγούμης προς Γεώργιο Β', Πρεσβεία Λονδίνου, 20 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.3

⁹⁵² Παπαστράτης Πρ., Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ'1, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ. 257. Χατζηιωσήφ Χρ., Δεκέμβρης 1944, Τέλος και αρχή στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ. 386.

⁹⁵³ Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος Δαμασκηνός, *“Προς τον Ελληνικόν Λαόν”*, 25 Δεκεμβρίου 1944, Τδρυμα Μουσείου Μπενάκη, Αρχείο Πλαστήρα, Σειρά 372, Φάκελος 21.

τουναντίον ακολουθούμεν αυτούς εις τον χαραχθέντα σκοτεινόν δρόμον του ολέθρου και μιμούμεθα αυτούς εις ωρισμένας μεθόδους των. ”

Η τοποθέτηση του αν και φαινομενικά αποστασιοποιημένη εξίσωσε τις αντιμαχόμενες πλευρές της κατοχής -κατά προέκταση της αντίστασης και τον δοσιλογισμό- κάτω από την επίδραση της έννοιας της ‘διχόνοιας’, ενώ παράλληλα η ευθύνη για την επικρατούσα κατάσταση ήταν στην πλευρά των εξεγερμένων, που αλόγιστα παρασύρθηκαν. Επικαλούμενος στην συνέχεια το πατριωτικό καθήκον για την διαφύλαξη της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας, προσωποποιούσε το κάλεσμα που απήλυθε ‘*η Πατρίς*’, που φέρεται να ζητούσε όχι ‘*[...]θυσίας αλλ’ αγάπην*’. Η πατρίδα, η τάξη και η χριστιανικές αξίες συνέκλιναν λοιπόν σε μία σαφή απαίτηση: ‘*Σταματήσατε. Απορρίψατε τα όπλα. Σχίσατε τα σάβανα της Ελλάδος, τα οποία υφαίνουν οι αιματηραί συγκρούσεις. Επιστρέψατε εις την στοργικήν αγκάλην της πονεμένης Πατρίδος.*’ Πάλι, η ευθύνη ήταν μονομερής όπως και η πρωτοβουλία επίλυσης που άνηκε αποκλειστικά στην απόφαση των εξεγερμένων να παραδώσουν τα όπλα.

Βέβαια, η βρετανική παρέμβαση και ειδικότερα η στροφή του Churchill στο θέμα της αντιβασιλείας, ήταν καθοριστικότερη για τις εξελίξεις⁹⁵⁴. Μάλιστα, σημαντικός παράγοντας στην διαμόρφωση θετικών απόψεων για τον Δαμασκηνό και την ανάθεση σε αυτόν του πολιτειακού ρόλου, διαδραμάτισε η συνάντησή τους στην Αθήνα την 25^η Δεκεμβρίου στο πολεμικό πλοίο Ajax, όπου χαρακτηριστικά σημείωνε ο Churchill για τον Δαμασκηνό, ότι ήταν ‘*μία γιγαντιαία ψηλή φιγούρα*’, ενώ όπως τονίζει ο Macmillan ‘*Ο Churchill φαινόταν να συμπαθεί τον Αρχιεπίσκοπο και να έχει ξεπεράσει τη δυσπιστία του προς τις συστάσεις μου.*’⁹⁵⁵

Άλλωστε, ήταν σαφές προηγουμένως, ότι αντιτίθετο σε κάθε σενάριο αποδοχής της λύσης της αντιβασιλείας υπό τον Δαμασκηνό, καθώς όπως τονιζόταν σε τηλεγράφημα του προς τον στρατάρχη Alexander την 19^η Δεκεμβρίου 1945, ‘*Είναι δύσκολο να μου ζητήσετε να πετάξω έναν συνταγματικό βασιλιά που ενεργεί σύμφωνα με τις αληθινές συμβουλές αυτών των Υπουργών, εκτός από τις βρετανικές πιέσεις, για να εγκαταστήσω έναν δικτάτορα που είναι πολύ πιθανό να γίνει*

⁹⁵⁴ Churchill W. S., *The Second World War*, vol. 6 - *Triumph and tragedy*, (Boston: Houghton Mifflin.

1953), pp. 312-316. Παπαστράτης Πρ., Από την Απελευθέρωση στην Εμφύλια σύγκρουση του Δεκέμβρη. Στο Φαράκος Γρ. (επιμ.), *Δεκέμβρης του ’44 – Νεότερη έρευνα και προσεγγίσεις*, (Αθήνα: Φιλίστωρ, 1996), σ.σ. 190-205. Παπαστράτης Πρ., Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ’1, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ.σ. 235-245.

⁹⁵⁵ Churchill W. S., *The Second World War* vol. 6 - *Triumph and tragedy*, (Boston: Houghton Mifflin. 1953), pp. 312-313. Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan, 1984), pp. 616-617.

πρωταθλητής της άκρας αριστεράς.⁹⁵⁶ Όλες οι αβάσιμες υποψίες του είχαν λοιπόν διαλυθεί.

Την 26^η Δεκεμβρίου η σύσκεψη στο υπουργείο εξωτερικών στην Αθήνα παρουσία του Βρετανού πρωθυπουργού και του υπουργού εξωτερικών, του στρατάρχη Alexander, του στρατηγού Scobie, των πρεσβευτών των συμμαχικών χωρών, του Παπανδρέου και πολιτικών του αστικού πολιτικού κόσμου, ο γενικός γραμματέας του Κ.Κ.Ε. Σιάντος και ο Παρτσαλίδης μεταξύ άλλων⁹⁵⁷. Σύμφωνα με τον Δραγούμη που ήταν παρών, το γενικό κλίμα ήταν κατά της αντιβασιλείας με την εξαίρεση του Καφαντάρη, που επιτέθηκε κατά των χειρισμών του Παπανδρέου για την παραβίαση της συμφωνίας του Λιβάνου, την έλλειψη παραχωρήσεων όπως θα ήταν η διάλυση του Ιερού Λόχου και της Ορεινής Ταξιαρχίας, που χαρακτήριζε *“βασιλική, τεταρτοαυγουστιανή και σώμα πραιτοριανών.”* Μεταξύ του Ε.Α.Μ. και του Παπανδρέου ανταλλάχθηκαν κατηγορίες για το ξέσπασμα της κρίσης, ενώ ο Δαμασκηνός κατήγγειλε την πρακτική της σύλληψης ομήρων. Συνολικά, κρισιμότερο σημείο ήταν η σαφής τοποθέτηση του Κ.Κ.Ε. υπέρ της αντιβασιλείας, θέτοντας τους όρους της πολιτικής διαπραγμάτευσης και καθιστώντας σαφές, ότι η στρατιωτική αντίσταση ήταν δυνατό να συνεχιστεί ανυποχώρητα.

Η επόμενη συνάντηση διαπραγμάτευσης πραγματοποιήθηκε με διευρυμένη σύνθεση και καταγράφηκε η ομοφωνία του αστικού πολιτικού κόσμου με τις εξαιρέσεις των Καφαντάρη, Μυλωνά και Σοφιανόπουλου⁹⁵⁸. Οι δυνάμεις της αντίστασης έθεσαν ως προαπαιτούμενο η αποδοχή της αντιβασιλείας και γινόταν δεκτή η συγκρότηση νέας κυβέρνησης υπό την προεδρία προσώπου κοινής αποδοχής με την συμμετοχή του Ε.Α.Μ. στην κυβέρνηση. Παράλληλα, με τα αιτήματα της άμεσης διεξαγωγής του δημοψηφίσματος για το πολιτειακό και γενικών εκλογών, διαφώνησαν οι αστοί πολιτικοί, συμπεριλαμβανομένου του Πλαστήρα.

Παράλληλα, σε ενημέρωση του Γεωργίου Β' από τον αντισμήναρχο Ποταμιάνο σχολιαζόταν η μεταβολή της στάσης του Παπανδρέου για την αντιβασιλεία και την δυνατότητα διαπραγμάτευσης με το Κ.Κ.Ε.. Όπως εννοούταν από τον Ποταμιάνο, η αλλαγή αυτή έγινε υπό την πίεση των βρετανών Leeper και Macmillan, καταλήγοντας στην απόλυτη ευθυγράμμιση του με την βρετανική άποψη⁹⁵⁹. Συνολικά, προσλαμβάνονταν ως αθέτηση μίας προσλαμβανόμενης ως

⁹⁵⁶ Prime Minister to Field Marshal Alexander, 19 December 1944, F.O. 371/43669, R21287/9/19.

⁹⁵⁷ Δραγούμης προς Γεώργιο Β', Πρεσβεία Λονδίνου, 27 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.3. Ο. π., Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 371.

⁹⁵⁸ Δραγούμης προς Γεώργιο Β, Πρεσβεία Λονδίνου, 28 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.3.

⁹⁵⁹ Ποταμιάνος, Αθήνα προς Γεώργιο Β', Πρεσβεία Λονδίνου, 27 Δεκεμβρίου 1944, ΥΔΙΑ, Πρεσβεία Λονδίνου, Φ. 1.2 (1944).

υπεύθυνης στάσης και υποταγής στις πολιτικές απαιτήσεις των εξεγερμένων.

Σε επιστολή του Γεώργιου Β' προς τον Παπανδρέου σχολίαζε ενοχλημένος, ότι η αποδοχή της αντιβασιλείας θα μπορούσε να αποτελέσει αποδεκτό από τον ίδιο όρο ως *“θυσίαν προς εξυπηρέτησιν λαϊκών συμφερόντων”*, αλλά η κατάληξη ήταν η άνευ όρων επιβολής της⁹⁶⁰. Τόνιζε την ανάγκη για την καταστολή της στάσης και την αποδοχή αυτής της πολιτικής παραχώρησης από θέση ισχύος, αποτρέποντας το ενδεχόμενο να γίνουν άλλες παραχωρήσεις, ενώ αναγνώριζε τον κίνδυνο οριστικής απώλειας. Σε ανάλογο ύφος κατάγγελλε τον πολιτικό κόσμο για την ευθύνη που έφερε σχετικά με το ζήτημα και την βαρύτητα του σε μελλοντικές εξελίξεις, ενώ τόνιζε ότι *“Δι’ οσον με αφορά προσωπικώς δεν επιθυμώ να συμβάλω εις μίαν ενέργειαν ήτις θα απετέλει την απαρχήν συμβιβασμού διαιωνίζοντας την παρούσαν ανωμαλίαν.”* Επικαλούμενος την δέσμευση του για υπαγωγή στην λαϊκή ετυμηγορία, αλλά και τις προηγούμενες επικοινωνίες του με τον Παπανδρέου, τον εγκαλούσε γιατί υπέκυψε *“[...]εις πίεσιν Άγγλων πολιτικών.”* Καταλήγοντας, τόνιζε ότι αυτή η στάση των Βρετανών προέκυπτε από ιδιοτελή οφέλη και συνιστούσε να γνωστοποιηθούν οι απόψεις του στους πολιτικούς αρχηγούς. Τελικά την 30^η Δεκεμβρίου 1944 εξέφρασε την συναίνεση του για την σύσταση του θεσμού και την ανάληψη της θέσης από τον Δαμασκηνό σε σχετική επιστολή του⁹⁶¹.

Βέβαια, η υποχώρηση του Γεώργιου Β' δεν έγινε σε ένδειξη καλής θέλησης, ήταν αντίθετα το αποτέλεσμα ισχυρότατων βρετανικών πιέσεων, που επέτρεπαν μόνο την αποδοχή του τελεσίγραφου για την υποχώρηση στον θεσμό της αντιβασιλείας ή τον παραμερισμό. Μετά την διάσκεψη των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων στην Αθήνα με την βρετανική παρουσία και την επιστροφή του στο Λονδίνο, όπως ενημέρωνε ο Churchill τον Roosevelt *“Εάν δεν υπάρξει συμφωνία, η Κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας θα συμβουλεύσει τον Αρχιεπίσκοπο να αναλάβει το αξίωμα του Αντιβασιλέα και θα τον διαβεβαιώσει ότι θα αναγνωρίσουμε αυτόν και την Κυβέρνηση που θα σχηματίσει ως Κυβέρνηση της Ελλάδας.”*⁹⁶² Συνεχίζοντας την κλιμάκωση της πίεσης προς τον Γεώργιο Β' την επόμενη μέρα ανέφερε σε νέα επιστολή του προς τον Roosevelt, ότι

⁹⁶⁰ Γεώργιος Β', Πρεσβεία Λονδίνου προς Ελληνική Κυβέρνηση, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 8991, ΥΔΙΑ, Πρεσβεία Λονδίνου, Φ. 1.2 (1944). Ο. π., Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.3. Σχετικά με τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των Ελλήνων πολιτικών και απόψεις για την βρετανική παρέμβαση στο θέμα της αντιβασιλείας τις προηγούμενες μέρες, εντοπίζονται τηλεγραφήματα του Φ. Δραγούμη προς τον Γεώργιο Β' με λεπτομέρειες για τις εξελίξεις. Ενδεικτικά, Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών Προς Γεώργιο Β', Λονδίνο 29 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 9008, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 371.

⁹⁶¹ Γεώργιος Β', Πρεσβεία Λονδίνου προς Δαμασκηνό, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 30 Δεκεμβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 371.

⁹⁶² Churchill W. S., *The Second World War vol. 6 - Triumph and tragedy*, (Boston: Houghton Mifflin. 1953), p. 321.

σημειωνόταν η συνάντηση του με τον Churchill και τον Eden, όπου τελικά υπέκυψε στην βρετανική απαίτηση. Μάλιστα, ο Churchill τόνιζε, ότι “*Αυτό ήταν ένα πολύ επώδυνο έργο για μένα. Έπρεπε να πω στον βασιλιά ότι αν δεν συμφωνούσε το θέμα θα διευθετούνταν χωρίς αυτόν και ότι θα αναγνωρίζαμε τη νέα κυβέρνηση αντί για αυτόν.*”⁹⁶³ Άλλωστε στο θέμα τοποθετούνταν και ο Leeper που επιβεβαίωνε τον ρόλο του Churchill που με την παρουσία του στην διάσκεψη των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων στην Αθήνα και την πίεση στον Γεώργιο Β’ καθόρισε τις εξελίξεις οδηγώντας στην θεμελίωση της αντιβασιλείας.⁹⁶⁴

Μετά την ανάληψη των καθηκόντων της αντιβασιλείας από τον Δαμασκηνό, ο Γεώργιος Β’ διαβεβαιώθηκε από τον Βρετανό πρωθυπουργό, ότι οι “*[...]προθέσεις Μητροπολίτου Δαμασκηνού έναντι στασιαστών είναι εχθρικόταται, ότι δεν αποσκοπεί περιλάβη εις νεαν κυβέρνησιν ουδέ ένα κομμουνιστήν θεωρών και τους Ε.Α.Μ.ικούς ως κομμουνιστάς*”, θέτοντας μάλιστα ως όρο οποιασδήποτε διαπραγμάτευσης την πρότερη συνθηκολόγηση του εξεγερμένου Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.⁹⁶⁵. Βέβαια, το μέτωπο αντίστασης δεν αποσκοπούσε στην κατάληψη της εξουσίας, αλλά στην συμμετοχή και την διαμόρφωση ανάλογων πολιτικών όρων, οπότε ο αφοπλισμός και η συνθηκολόγηση, δεν αναιρούσαν την επίτευξη του στρατηγικού πολιτικού στόχου της σύστασης της αντιβασιλείας, παρά τους περιορισμούς και τις μηχανεύσεις της βρετανικής πλευράς. Παράλληλα, ο Γεώργιος Β’, προέβαλε ως νίκη την ανάληψη της αντιβασιλείας από τον Δαμασκηνό και την παρουσία του βρετανικού στρατού στην Ελλάδα, ως εγγυήτρια δύναμη της ασφάλειας και της αστικής πολιτικής τάξης, παρά τις πρότερες αντιρρήσεις του⁹⁶⁶.

Οι τάσεις του αστικού πολιτικού κόσμου στα Δεκεμβριανά συνέχισαν στην κατεύθυνση στην συσπείρωση των αστικών πολιτικών δυνάμεων σε ευρεία κλίμακα ανασυντασσόμενες και ξεπερνώντας τις προηγούμενες διαχωριστικές γραμμές -από τους μοναρχικούς και τους δημοκρατικούς έως τμήματα του δοσιλογισμού-, αλλά και στην εναντίωση, όπως είχε διαμορφωθεί από τις μέρες της διάσκεψης του Λιβάνου⁹⁶⁷. Διακριτή περίπτωση αντιλόγου προερχόμενο από τον αστικό πολιτικό κόσμο ήταν ο Α. Μιχαλόπουλος, που διατέλεσε υπουργός Τύπου και τουρισμού στην κυβέρνηση εξορίας στο Κάιρο υπό την πρωθυπουργία του Εμ.

⁹⁶³ Ibid, pp.321-322

⁹⁶⁴ Ibid, p. 323

⁹⁶⁵ Γεώργιος Β’, Πρεσβεία Λονδίνου προς Ελληνική Κυβέρνηση, Αθήνα, 30 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 9021, ΥΔΙΑ, Πρεσβεία Λονδίνου, φάκελος 1.2 (1944).

⁹⁶⁶ Γεώργιος Β’, Πρεσβεία Λονδίνου προς Ελληνική Κυβέρνηση, Αθήνα, 30 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ.9021, ΥΔΙΑ, Πρεσβεία Λονδίνου, Φ. 1.2 (1944).

⁹⁶⁷ Παπαστράτης Πρ., Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ’1, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ. 235-245.

Τσουδερού, διέμενε στις Η.Π.Α. όπου όπως ανέφερε ο Διαμαντόπουλος ανέλαβε με δική του πρωτοβουλία την σύμβαση με αμερικανικό γραφείο για την διοργάνωση διαλέξεων αφιλοκερδώς περιοδεύοντας σε πολλές πολιτείες των Η.Π.Α. και στον Καναδά, όπου μιλούσε για τα ζητήματα της Ελλάδας και την πολεμική προσπάθεια⁹⁶⁸. Ήταν συγγραφέας του βιβλίου *Greek Fire*, που στην έκδοση του περιλαμβάνονταν προσωπικές περιγραφές της έναρξης της πορείας της φυγής του ελληνικού πολιτικού προσωπικού και την εμπειρία της κυβέρνησης εξορίας. Σημαντικότερα ήταν συλλογή των διαλέξεων και ραδιοφωνικών εκπομπών του Μιχαλόπουλου από το Λονδίνο και τις Η.Π.Α. την περίοδο της υπουργίας του με αποδέκτες τοπικά ακροατήρια και συμμαχικές κτήσεις στην Αφρική, την Αυστραλία και την Νέα Ζηλανδία⁹⁶⁹. Προσεγγιζόταν εκτενώς ο συμμαχικός αγώνας και η ελληνική συμβολή με έμφαση στην έμπνευση από τις ελληνικές παραδόσεις, την ανυποχώρητη πάλη ενάντια στον άξονα και τις φασιστικές δυνάμεις μέχρι την νίκη, ενώ εκφραζόταν ελπίδα και θαυμασμός για τις δυνατότητες των Συμμάχων, κυριότερα των Η.Π.Α.

Το ξέσπασμα των Δεκεμβριανών προκαλώντας του βαθύτατη αίσθηση τον κινητοποίησε να δράσει. Τηλεγραφώντας στον Γεώργιο Β' ζητούσε την παραίτηση του επικαλούμενος τον πατριωτισμό του αμφισβητούμενου μονάρχη⁹⁷⁰. Σχετικά τοποθετούταν ο Διαμαντόπουλος διασαφηνίζοντας, ότι αναμφίβολα ο Μιχαλόπουλος γνώριζε τα τεκταινόμενα στην Ελλάδα μέσω του Τύπου και *“συνεπώς εκδηλώσεις και δημόσια γνώμη περί καταστάσεως δεν οφείλονται εις άγνοια αλλ’ εις ιδίαν αντίληψιν.”*⁹⁷¹ Η διαφοροποίηση του πρώην υπουργού στην κρίση, με την συγκεκριμένη τοποθέτηση οδήγησε τον Φ. Δραγούμη να απευθύνει έκκληση στον Μιχαλόπουλο να αλλάξει τις απόψεις του καθώς βασίζονταν *“εις απολύτως εσφαλμένας πληροφορίες”*⁹⁷².

Ακόμα απευθύνθηκε με τηλεγράφημα του από την Νέα Υόρκη στον στρατηγό Ν. Πλαστήρα, ενημερώνοντας ότι *“Ετηλεγράφησα Αγγλικήν πρεσβείαν και Α.Μ. Βασιλέα ότι μόνη λύσις τραγικής καταστάσεως θα ήτο άμεσος παραίτησις και ανάληψις αρχής υφ’ υμών όστις μόνοις*

⁹⁶⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 28 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 634, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1945, Φ. 20.4. Επίσης στο τηλεγράφημα του Κ. Διαμαντόπουλου, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς το Υπουργείο Εξωτερικών, 20 Νοεμβρίου 1944 Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.28.3 (1944), αναφερόταν, ότι *“Μέχρι τέλους Ιανουαρίου δεσμεύεται εξ συμβάσεως εις υποχρέωσιν δια διαλέξεις.”* Δεν γίνεται σαφές με ποιόν είχε συναφθεί η σύμβαση και πότε ξεκίνησε η ισχύς της.

⁹⁶⁹ Michalopoulos A., *Greek fire*, (London: Michael Joseph Ltd, 1943).

⁹⁷⁰ Michalopoulos προς Πρεσβεία Λονδίνου, το King, 5 Δεκεμβρίου 1944, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 373.

⁹⁷¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 12 Ιανουαρίου 1945, αρ. τηλ. 27^Α, απαντητικό στο 22888 του υπουργείου εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945).

⁹⁷² Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 22 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945).

επιβάλλετε σεβασμόν εις δημοκρατικά στοιχεία.” Η επίκληση στο κύρος του στρατηγού και η ανάθεση της επίλυσης της διένεξης σε δημοκρατική κατεύθυνση διαδεχόταν από μία έκκληση: “Ο ηρωϊκός τούτος λαός εγκαταλήφθη υπό πάντων και εκτίθεται εις φονικάς σφαίρας φασιστικής αστυνομίας απωλέσας πιστην εις ιδεώδες δια το οποίον πολέμησε μετά ανδρείας. Ελλάς έχει εμπιστοσύνη ότι δύνασθε τη αποδόσητε την ελευθερία και την πίστιν.”⁹⁷³ Επομένως, ο Μιχαλόπουλος θεωρούσε τον βρετανικό παράγοντα και τον Γεώργιο Β’ ως παράγοντες ικανούς να επιδείξουν καλή θέληση και να συνεργαστούν στην κατεύθυνση της αποκλιμάκωσης, ενώ ο Πλαστήρας αναγνωριζόταν ως φυσικός εκφραστής των δημοκρατικών δυνάμεων.

Παράλληλα, ο Μιχαλόπουλος δημοσίευσε τις απόψεις του στους *New York Times*, αναφέροντας ότι είχε επικοινωνήσει με τις ελληνικές πρεσβείες σε Παρίσι και Λονδίνο, καθώς και με τον υπουργό πληροφοριών της Μ. Βρετανίας Brendan Brackens, αναφέροντας σχετικά ότι η σύγκρουση στην Αθήνα ήταν “[μεταξύ] των δυνάμεων της δημοκρατίας και των υπολειμμάτων της αντίδρασης που εκπροσωπούνται από τη φασιστική αστυνομία”. Συνέχιζε σημειώνοντας ότι, “Αν τα βρετανικά στρατεύματα ανοίξουν πυρ [...] η ρήξη μεταξύ Βρετανίας και Ελλάδας θα είναι ανεπανόρθωτη και η ζημιά και για τους δύο λαούς θα είναι τεράστια”⁹⁷⁴.

Παρατηρώντας γεγονότα και την εξέλιξη της κρίσης και δεδομένης της αμετάβλητης στάσης της κυβέρνησης, ο Μιχαλόπουλος απέστειλε ένα εκτενές τηλεγράφημα αναλύοντας σε βάθος τις διαπιστούμενες συνθήκες και τις δυνατότητες επίλυσης της διένεξης.

“Είναι προφανές ότι βαθύτερα έννοια κοινωνικής επαναστάσεως που εξαπλούται ανά Ευρώπην δεν εγένετο καταληπτή από κυβέρνησιν και εκείνους που ονειρεύονται επαναφορά καθαρώς αστικής δημοκρατίας. Ισχυρόν ρεύμα λαϊκόν φέρει κόσμον προς νέας κατευθύνσεις προς ας δέον στραφώμεν μετά σωφροσύνης και περίνοιας.”⁹⁷⁵

⁹⁷³ Αργυρόπουλος (Αγνίδης) Πρεσβεία Λονδίνου προς. Παπανδρέου 12 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 8566, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945). Κατόπιν τηλεγραφήματος του Δραγούμη, προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 13 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22472 απαντητικό τηλεγράφημα την 17 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4568 από τον Διαμαντόπουλο. Όμοια, Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 17 Δεκεμβρίου 1944, αρ. 4568, απαντητικό του 22472, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944), όπου αναφέρεται το σχετικό τηλεγράφημα του Μιχαλόπουλου, αλλά και η επικοινωνία με τον Ν. Λέλη για το δημοσίευμα των *New York Times* με τις δηλώσεις του Μιχαλόπουλου.

⁹⁷⁴ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, 6 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945), διαβίβαση άρθρου (6 December 1944). Greek King urged to quit – Ex-minister warns of irreparable breach if British fire. *New York Times*. Σχετικά ο Κ. Διαμαντόπουλος συνιστούσε στο Υπουργείο Εξωτερικών να επικοινωνήσει με το Υφυπουργείο Τύπου, ώστε να κοινοποιεί στην Πρεσβεία της Ουάσιγκτον τα αποστέλλόμενα στο Γραφείο Τύπου του Γενικού Προξενείου Νέας Υόρκης και τον Λέλη τηλεγραφήματα και αντίστροφα, για λόγους καλύτερου συντονισμού. Προφανώς, υπήρχε ασάφεια στις επικοινωνίες και σύγχυση με δεδομένο την παράλληλη και απολύτως αυτοτελή λειτουργία των δύο τμημάτων της διπλωματικής υπηρεσίας στις Η.Π.Α. και των δύο τμημάτων του υπουργείου.

⁹⁷⁵ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Ελληνική κυβέρνηση Αθήνα, 27 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ.,

Επομένως, αναγνώριζε τις επικρατούσες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες στην απελευθερούμενη Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο ως μια περίοδο ευρείας μεταβολής. Χωρίς να προβάλλει τις πολιτικές προσδοκίες ή επιδιώξεις του διαπίστωνε ότι οι λαοί της Ευρώπης δεν ήταν διατεθειμένοι να επανέλθουν στις προπολεμικές συνθήκες και οι κυβερνήσεις αδυνατούσαν να επιβάλουν την ισχύ τους. Με κατανόηση στρεφόταν σε αυτό τον κόσμο αντιλαμβανόμενος τα ισχύοντα δεδομένα, χωρίς να ταυτίζεται. Συνέχιζε τονίζοντας ότι *‘Βαθέως θα με ελύπει αν πίστευα ότι κυβερνήσεις συμμερίζεται βάνανσον αντίληψιν Churchill ότι ηρωικοί μαχηταί ελληνικών βουνών είναι λισταί και εγκληματαί, προσβολήν την οποίαν Έλληνες δεν θα λησμονήσουν.’* Επομένως, εκδηλώνονταν μια πρώτη ένδειξη ότι ο Μιχαλόπουλος αναγνώριζε δυνατότητες επανόρθωσης, καθώς η ελληνική κυβέρνηση ήταν δυνατό να αντιμετωπιστεί ως διαφορετικής λογικής πολιτική δύναμη σε σχέση με την λανθασμένη και άδικη συμπεριφορά του Churchill. Προσωποποιώντας το πρόβλημα, απέφευγε την συνολική επίρριψη της ευθύνης στην βρετανική πλευρά, άρα και την αφοριστική αντιμετώπιση της ως δύναμης ανίκανης να συμβάλει στην λύση του αδιεξόδου. Αντίθετα, τόνιζε ότι *‘Είναι πρόδηλον ότι εξέγερσις προσέλαβεν ευρύτατον λαϊκόν χαρακτήρα κινήσασα συμπάθειαν μεγάλης πλειονότητας λαού Αμερικής και Αγγλίας.’* Αναγνωριζόταν, λοιπόν ότι τα γεγονότα στην Αθήνα και η σύγκρουση της ελληνικής και βρετανικής κυβέρνησης με το Ε.Α.Μ., αποδείκνυαν έλλειψη δημοκρατικής αντίληψης και ευαισθησίας, ενώ ήταν μια καταδικασμένη στρατηγική δεδομένης της ευρείας στήριξης που αναγνώριζε ο Μιχαλόπουλος μεταξύ των λαών των Η.Π.Α. και της Μ. Βρετανίας.

Σχετικό συμπεραινόταν, η αδυναμία επιστροφής στην προπολεμική κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα. Καταδεικνυόταν έτσι, ότι η εξέγερση ως διεθνές γεγονός ήταν δυνατό να επηρεάσει τις σύμμαχες χώρες. Στρεφόμενος στην στάση του Γεώργιου Β', ανέφερε, ότι *‘κλείδα κρίσεως αναμφισβητήτως αποτελεί αναισθησία βασιλέως, όστις ως όστρακον μένει προσκεκολλημένος εις τα δήθεν δικαιώματα του και επι τόσας κρισίμους ημέρας αρνείται εγκρίνει αντιβασιλείαν φοβούμενος αμεροληψίαν Δαμασκηνού.’* Έχοντας ήδη εκφράσει στην αρχή της κρίσης την έκκληση του για παραίτηση του βασιλιά, γεγονός που αποτέλεσε κρίσιμο στοιχείο της κλιμακούμενης κρίσης όξυνε τις επικρατούσες συνθήκες, στρεφόταν στην διαμόρφωση προτάσεων διαχειριστικής κατεύθυνσης, συγκροτώντας ένα συνολικό πλάνο.

Φ. 20.4 (1945), διαβίβαση επιστολής Α. Μιχαλόπουλου της 24^{ης} Δεκεμβρίου 1944. Επίσης, αιτούταν την αποστολή της επιστολής και στον στρατηγό Ν. Πλαστήρα. Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς την ελληνική κυβέρνηση και Γεώργιο Β', Πρεσβεία Λονδίνου, Αχρονολόγητο αντίγραφο τηλεγραφήματος Μιχαλόπουλου, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 373.

Προσεγγίζοντας, το δεύτερο σκέλος της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών, αναφερόταν στο *“ψυχολογικόν λάθος”* της κυβέρνησης να αφοπλίζει τους αντάρτες, αντιτείνοντας ότι υπήρχε η δυνατότητα διαφορετικής διαχείρισης του θέματος, προσφέροντας αναγνώριση της προσφοράς τους στην αντίσταση και ένταξη τους *“[...] κατά μονάδας εις στρατόν προς συνέχισιν δόξης Ελλάδος. Αντί ικανοποιήσεως έτυχον προσβολών [...]”*. Εξάλλου, αναφερόμενος στην εξέγερση την αντιμετώπιζε ως απόπειρα υπεράσπισης της τιμής των αντιστασιακών ανταρτών.

Βέβαια, η συνέχιση της ύπαρξης των ένοπλων αντάρτικων σωμάτων δεν αποτελούσε την μόνη ένοπλη δύναμη στην μεταπελευθερωτική Ελλάδα, αλλά αντίθετα παρέμεναν σε μεγάλο βαθμό ανέπαφα τμήματα του δοσιλογικού μηχανισμού και κυριότερά των ταγμάτων ασφαλείας, αποτελώντας πρόκληση και στρατηγική απειλή για την ασφάλεια και την δημοκρατία. Τονίζονταν στην συνέχεια η έλλειψη μέτρων για την διάλυση και καταστολή των ταγμάτων ασφαλείας, η ατιμωρησία των δοσιλόγων και των μαυραγοριτών, εκ των οποίων πλήθος κυκλοφορούσε ελεύθερο. Ενδεικτικά ανέφερε την συνέντευξη του Ι. Ράλλη στον αμερικανικό τύπο, όπου δήλωνε αμετανόητα και προκλητικά *“ότι καλώς έπραξε οργανώσας τάγματα ασφαλείας και καυχθέντος ότι εθανάτωσε χιλιάδας πατριωτών οίτινες είπεν είναι όλοι κομμουνιστές.”* Στην πρόκληση απέδιδε και την έφοδο των ανταρτών στις φυλακές Αβέρωφ, δηλαδή στην αίσθηση ατιμωρησίας και επιβίωσης του δοσιλογικού μηχανισμού κατά την απελευθέρωση, ενώ για τα γεγονότα της διαδήλωσης της 3^η Δεκέμβρη σημείωνε ότι *“Χρησιμοποίησις αστυνομίας Μανιαδάκη-Γερμανών κατά πλήθους χυδαίως εξηγρίωσε λαόν.”*

Αναφορικά με την κυβερνητική κρίση και την παραίτηση Παπανδρέου, σημείωνε ότι ήταν αναγκαία η επιμονή στην απόφαση της παραίτησης, καθώς η ανάκληση της είχε κρίσιμες συνέπειες. Προέκρινε τον σχηματισμό κυβέρνησης από τον Θ. Σοφούλη, ενδεχόμενο που επισήμαινε ότι εμποδίστηκε με άμεση παρέμβαση του βρετανού πρέσβη. Συνεχίζοντας εστίαζε στην προσέγγιση του κυβερνητικού προσωπικού: του Παπανδρέου που δεν αμφισβητούσε το ήθος του και πολιτικών όπως οι Σβώλος, Τσιριμώκος και Πορφυρογένης διαχωριζόμενος ιδεολογικά, αλλά αρνούμενος ότι *“[...] είναι απλοί κινηματίαι και εχθροί της τάξεως.”* Στην στάση τους αναγνώριζε ότι *“[...]φοβούνται ότι υπό συντηρητικά στοιχεία λαός αγωνισθείς δοκιμασθείς δεινών κινδυνεύει υποβληθεί εις κεφαλαιοκρατικήν διακριτικήν τυρρανίαν.”* όπως ανέφερε. Επομένως το ιδεολογικό πλαίσιο του Μιχαλόπουλου εγγραφόταν σε μία αστική προοδευτική δημοκρατική κατεύθυνση, αν και διαχωριζόταν από τις σοσιαλιστικές ιδέες.

Στο τελευταίο μέρος της επιστολής του αναφερόταν στις επαφές του με την βρετανική

κυβέρνηση και την υποβολή προτάσεως για την υπέρβαση της κρίσης σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, εστιάζοντας στην εγκαθίδρυση αντιβασιλείας και σχηματισμό *“έθνικής κυβερνήσεως καθολικής αντιπροσωπεύσεως”* υπό την πρωθυπουργία του Πλαστήρα, άμεση προκήρυξη δημοψηφίσματος, κατάργηση εξωτερικού δημοσίου χρέους και άμεση χορήγηση προκαταβολής άτοκου δανείου 20 εκατομμυρίων λιρών για την εκτέλεση δημοσίων έργων *“[...] ίνα λαός στραφεί προς εργασίαν και λησμονήσει πολιτική διότι κομμουνισμός καταπολεμείται ευθυνότερα με χρήμα παρά με όπλα.”* Στο προτεινόμενο μετριοπαθές πολιτικό σκέλος του σχεδίου του Μιχαλόπουλος αναγνωρίζονται στοιχεία της συμφωνίας της Βάρκιζας. Επίσης, διαπιστωνόταν η διάσταση ανάμεσα στην πρόσληψη του Πλαστήρα ως δημοκρατικού ηγέτη ευρείας αναγνώρισης και αποτελεσματικότητας από τον αστικό δημοκρατικό κόσμο και την απήχηση του στα διαφοροποιημένα λαϊκά ακροατήρια που κινητοποιούσε το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., αναφερόμενος στην δημόσια αποκήρυξη του κινήματος από τον Πλαστήρα. Ταυτόχρονα, σε οικονομικό επίπεδο αναγνωρίζονται μαζιμαλιστικές επιδιώξεις και ανεδαφικότητα. Κλείνοντας την επιστολή του εξέφραζε το σχόλιο: *“Θεός να σας φωτίσει ίνα λύσετε φοβεράν κρίσιν με θάρρος και αυτοθυσίαν έχοντες υπόψιν ότι οργή λαού εξεπληρώθη εις μαχητικότητα ανταρτών δυστυχώς κατά προσφιλούς συμμάχων.”* Τοποθετούταν λοιπόν ως μία φωνή κριτικής λανθασμένων χειρισμών και μεσολάβησης για την επίλυση του αδιεξόδου, συμμεριζόμενος την παρεμβαίνουσα συμμαχική δύναμη, χωρίς να συντάσσετε πολιτικά με τον εξεγερμένο λαό.

Στην κριτική προσέγγιση του Μιχαλόπουλου και τα προτεινόμενα μέτρα εξόδου από την κρίση, ο Δραγούμης αναγνώριζε ότι *“[...]άβυσσος ήτη χωρίζει αύτοθι ψευδή ατμόσφαιραν από εδώ τρομεράν πραγματικότητα”*⁹⁷⁶, ζητώντας παράλληλα την αποστολή την επιστολής στον Γεώργιο Β’⁹⁷⁷. Ακόμα, απήυθυνε το ερώτημα στην ελληνική πρεσβεία του Λονδίνου σχετικά με τις ενδεχόμενες επαφές του Μιχαλόπουλου με στελέχη του βρετανικού Foreign Office, απαιτώντας με υπέρμετρη αγωνία στην περίπτωση που αυτές πράγματι έλαβαν χώρα, να τονιστεί στους Βρετανούς διπλωμάτες ότι *“[...]ο κύριος Μιχαλόπουλος ουδέν αντιπροσωπεύει εν Ελλάδι και ουδεμία έχων άποψιν μετά χώρας από τετραετίας βεβαίως δεν είναι εις θέσιν εκφράσει βάσιμον γνώμην επι εσωτερικής καταστάσεως Ελλάδος ως καθίσταται πρόδηλο και εις περιεχόμενον τηλεγραφήματος του.”*⁹⁷⁸ Όμως, το εναπομείναν τμήμα της κυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένου

⁹⁷⁶ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 30 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945).

⁹⁷⁷ Ο. π.

⁹⁷⁸ Δραγούμης προς Πρεσβεία Λονδίνου, 31 Δεκεμβρίου 1944 αρ. 22916, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945).

του Δραγούμη και του Παπανδρέου, δεν βρισκόταν στην Ελλάδα το προηγούμενο διάστημα και ίσχυε για τους ίδιους το επιχείρημα για την άγνοια των εσωτερικών συνθηκών. Σχετικά έλαβε την απάντηση, ότι η βρετανική κυβέρνηση βασιζόταν για την διαμόρφωση των απόψεων της μόνο στον R. Leeper και τον Scobie, προφανώς αγνοώντας παντελώς οποιαδήποτε ελληνική συμβολή στα ελληνικά ζητήματα, αφήνοντας βέβαια ανοιχτό το ενδεχόμενο ο Μιχαλόπουλος, να είχε έρθει σε επαφή με την διπλωματική αποστολή της Μ. Βρετανίας στην Ουάσινγκτον⁹⁷⁹.

Ενδεικτική της αστάθειας και αγωνίας της ελληνικής κυβέρνησης, ήταν η κινητοποίηση του κατασταλτικού μηχανισμού, καθώς όπως καταγράφεται σε αναφορά της Διεύθυνης Χωροφυλακής Αθηνών με παραλήπτη μεταξύ άλλων και το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών, παρακολουθούσε την αλληλογραφία του⁹⁸⁰. Σημειωνόταν ότι *“κατά θετικής πληροφορίας”* ο Μιχαλόπουλος είχε στείλει επιστολές όπου *“[...]εκφράζει την απορίαν και την αγανάκτησιν του δια την ασκούμενην πολεμικήν εναντίον του Ε.Α.Μ. και του Ε.Λ.Α.Σ. και αποκαλεί τον Ε.Λ.Α.Σ. ως ηρωϊκόν και εργαζόμενον καθαρώς υπέρ της δημοκρατίας.”* Σε μία αυθόρμητη εκδήλωση και υπό απροσδιόριστες συνθήκες, *“απήντησεν η ένταυθα ευρισκόμενη σύζυγος του και εν εκτάσει τριών επιστολών εξέθεσε προς αυτόν την αντεθνικήν δράσιν του Ε.Α.Μ. και του Ε.Λ.Α.Σ..”* Στην ίδια αναφορά καταγραφόταν η άποψη του Ναυτικού ακολούθου της αμερικανικής πρεσβείας στην Αθήνα σε ιδιωτική συζήτηση, ότι *“[...]το στασιαστικό κίνημα ως αποσκοπούν απλώς εγκαθίδρυσιν εν Ελλάς δημοκρατίας.”* Καταγραφόταν λοιπόν η ανάκαμψη ή συνέχεια των κατασταλτικών μηχανισμών του ελληνικού κράτος με προσανατολισμό την παρακολούθηση και καταγραφή απόψεων ιδιωτικών, ώστε να καταστούν διαθέσιμες στις αντίστοιχες υπηρεσίες για περαιτέρω στοχοποίηση. Άλλωστε οι εκφραζόμενες ενοχοποιητικές απόψεις συνίστανται στην έκφραση της αντίληψης ότι το μέτωπο αντίστασης είχε δημοκρατικό προσανατολισμό.

Επίσης, αναδεικνυόταν η διασύνδεση των επιμέρους υπηρεσιών ασφαλείας όπως στην συγκεκριμένη περίπτωση το γραφείο ειδικής ασφαλείας της διεύθυνση χωροφυλακής Αθηνών με το αντίστοιχο γραφείο ειδικής ασφαλείας του αρχηγείου της χωροφυλακής και εν συνεχεία με την Διεύθυνση ασφαλείας, η οποία υπαγόταν άμεσα στο υπουργείο εσωτερικών. Η επικοινωνία του

⁹⁷⁹ Αγνίδης, Πρεσβεία Λονδίνου προς Δραγούμη προς Πρεσβεία Λονδίνου, 27 Ιανουαρίου 1945 αρ. τηλ.27, απαντητικό του τηλ. αρ. 22916, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945).

⁹⁸⁰ Υπουργείο Εσωτερικών, Διεύθυνσις Ασφαλείας, τμήμα Ειδικής Ασφαλείας, τμήμα 2^{ον} προς Υπουργείο Εξωτερικών, Γραφείο Υπουργού διαβίβαση έκθεσης με τίτλο *“Προπαγανδιστικάί Ενέργειαι”* υπ. Αρ. 16/1/1 – 14 Ιανουαρίου 1945, του διοικητή Ν. Τσίτουρα, αντισυνταγματάρχη Χωροφυλακής από Διεύθυνσις Χωροφυλακής Αθηνών, Γραφείο Ειδικής Ασφαλείας προς Αρχηγείο Χωροφυλακής, Γραφείο Ειδικής Ασφαλείας, Διαβίβαση 30 Ιανουαρίου 1945 αρ. Πρωτ. 16/55435, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945).

υπουργείου εσωτερικών με το υπουργείο εξωτερικών επέτρεπε την επιπλέον δικτύωση με τις ελληνικές διπλωματικές αποστολές του εξωτερικού και αντίστροφα. Ακόμα, ενδεικτικό των συνθηκών ήταν ότι στόχος παρακολούθησης και καταγραφής των απόψεων του ήταν και ο Αμερικανός ναυτικός ακόλουθος, αποκαλύπτοντας την έκταση και την ποιότητα του δικτύου αυτών των υπηρεσιών, καθώς συνάγεται ότι επρόκειτο για περιορισμένο κλειστό δίκτυο με εγγύτητα σε κυβερνητικά και διπλωματικά στελέχη, που τροφοδοτούσαν τις ελληνικές υπηρεσίες με πληροφορίες και αποτελούσαν παράλληλα το αντικείμενο των παρακολουθήσεων.

Η διαπίστωση, ότι ο πρώην υπουργός Τύπου είχε ταχθεί στην πλευρά της κριτικής και της συνηγορίας υπέρ μιας μετριοπαθούς δημοκρατικής λύσης στην διένεξη, σήμαινε σαφέστατα για την ελληνική κυβέρνηση την οριστική αποχώρηση από την αστική συναίνεση για την συντριβή του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και στοίχιση με την βρετανική επέμβαση. Τελευταίο μέτρο στην τιμωρητική πολιτική της κυβέρνησης, ήταν η διακοπή της προβλεπόμενης μισθοδοσίας του Μιχαλόπουλου. Όμως, με δεδομένο ότι η δραστηριότητα του σε σχέση με τις διαλέξεις αποτελούσε μια προσωπική μη μισθοδοτούμενη πρωτοβουλία, αλλά και η απόφαση του υπουργικού συμβουλίου για την έναρξη καταβολής χρηματικού επιδόματος μηνιαίως από τον Μάιο του 1944 δεν εφαρμόστηκε από την πρεσβεία της Ουάσινγκτον, του Λονδίνου, τις συνεργαζόμενες με την Τράπεζα της Ελλάδος τραπεζικές υπηρεσίες στις Η.Π.Α. και από τις κυβερνητικές υπηρεσίες, ήταν μια εντολή διακοπής μιας μισθοδοσίας που ποτέ δεν είχε καταβληθεί⁹⁸¹.

Συνολικά, η αλληλογραφία του Μιχαλόπουλου αναδείκνυε ιδέες, που αγνοούσαν τις αντικειμενικές συνθήκες, ενώ η αντίδραση των διπλωματικών υπηρεσιών καταδείκνυε την συνήθη αμετροέπεια του αστικού πολιτικού κόσμου, που αδυνατούσε να ανταποκριθεί στην επικρατούσα συγκυρία κατανοώντας τις περιστάσεις και την επικρατούσα αποδιάρθρωση.

Γραφεία Τύπου και προπαγάνδα της ελληνικής κυβέρνησης στο εξωτερικό.

Η ελληνική κυβέρνηση ως θεσμός που επιβίωσε την κατοχής στην εξορία και επανασυγκροτήθηκε

⁹⁸¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 17 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 495^A, σχετικά με 617, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945). Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών προς Πρεσβεία Ουάσινγκτον, 19 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 1638, σχετικά με το τηλεγράφημα αρ. 495, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945). Ο. π., Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 22 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 540 σχετικά με το τηλεγράφημα αρ. τηλ. σχετικά με 1638, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945). Γαρουφαλιάς, Υφυπουργείο Τύπου Αθήνα προς Πρεσβεία Ουάσινγκτον, 26 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 1898, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945). Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 28 Φεβρουαρίου 1945 αρ. τηλ. 634, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945). Υπουργείο Εξωτερικών προς Τράπεζα Ελλάδος, 7 Μαρτίου 1945, αρ. τηλ. 2112, σχετικά με πιθανές πληροφορίες, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.4 (1945).

στην απελευθερωμένη Ελλάδα, συνέχισε να προβάλλει την ισχύ της και να ασκεί επιρροή μέσω του Τύπου, παρέχοντας στοχευμένες πληροφορίες και ασκώντας προπαγάνδα, ώστε να ενισχυθούν οι θέσεις της και να επιτευχθούν προτεραιότητες. Κυριότερα, η απεύθυνση ήταν στον συμμαχικό τύπο, ώστε να προσεγγιστούν τα ακροατήρια των αντίστοιχων χωρών και να συμβάλουν στην άσκηση πίεσης προς την οικεία τους κυβέρνηση ή τα δημοσιεύματα να συμβάλουν στην διαμόρφωση της πολιτικής των συμμαχικών κυβερνήσεων στις πολεμικές συνθήκες. Άλλωστε, η εμπειρία του ελληνικού κράτους στην ενσωμάτωση της κυβερνητικής προπαγάνδας στις διπλωματικές υπηρεσίες και της οργανικής της διασύνδεσης με τα γραφεία Τύπου των ελληνικών διπλωματικών αποστολών ήταν μακρόχρονη και είχε τις ρίζες της στην προπαγανδιστική καμπάνια για τις ελληνικές εθνικές διεκδικήσεις ενόψει του Συνεδρίου Ειρήνης του Παρισιού (1919-1920) που τερμάτιζε τον Α' Παγκοσμίου Πολέμου με σειρά συνθηκών και εξασφάλιζε εδαφική επέκταση για την Ελλάδα⁹⁸².

Η παρούσα ενότητα εστιάζει στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις και την διασύνδεση του Τύπου με την πολιτική. Οι ελληνικές διπλωματικές αποστολές, οι πρεσβείες και τα γραφεία Τύπου τους, όπως και τα γραφεία Τύπου των προξενικών αρχών, αποτελούσαν, τα θεμέλια της ελληνικής κυβερνητικής απεύθυνσης στο εξωτερικό με την τέλεση πολλαπλών λειτουργιών, που σχετίζονταν με τον τύπο, την άσκηση προπαγάνδας και προσπαθειών λογοκρισίας, την καλλιέργεια επαφών με επί μέρους δρώντες. Η αναδιάρθρωση των γραφείων Τύπου που ολοκληρώθηκε το 1945⁹⁸³, ξεκίνησε πριν την απελευθέρωση με κριτήρια την λειτουργικότητα και την άσκηση ελέγχου.

Το γραφείο πληροφοριών της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσιγκτον και το γραφείο Τύπου του ελληνικού Γενικού προξενείου στην Νέα Υόρκη μεριμνούσαν για την έκδοση δελτίων Τύπου, συνέλεγαν εκδόσεις και αποκόμματα εφημερίδων, που έστελναν στο αρμόδιο υφυπουργείο Τύπου στην Αθήνα. Όμως, η επικοινωνία και συντονισμός των διπλωματικών υπηρεσιών με το υπουργείο εξωτερικών και των υπηρεσιών Τύπου με το υπαγόμενο στο υπουργείο, υφυπουργείο Τύπου και πληροφοριών, παγίωσε ένα διοικητικό δυϊσμό που αντανακλούταν στην ασκούμενη προπαγάνδα.

⁹⁸² Σχετικά με το θέμα βλέπε το σημαντικότερο έργο για την κρατική προπαγάνδα στην διεθνή πολιτική, Κιτσίκης Δ., *προπαγάνδα και πιέσεις στην διεθνή πολιτική – η Ελλάς και οι διεκδικήσεις της στην συνδιάσκεψη της Ειρήνης (1919-1920)*, (Αθήνα: Ηρόδοτος, 2018).

⁹⁸³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, υπόμνημα, Αχρονολόγητο, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 67.5 (1945). Σχετικά με την διάρθρωση των υπηρεσιών τύπου διπλωματικών αποστολών, όπως κατέληξε το 1945. Υπηρεσίες τύπου λειτουργούσαν στις πρεσβείες Λονδίνου, Καίρου, Ουάσιγκτον, γραφεία τύπου Α' τάξεως προξενικών αρχών σε Παρίσι, Μόσχα, Άγκυρα (με έδρα την Κωνσταντινούπολη), παρά ελληνική αντιπροσωπεία Ρώμης, Γενικό Προξενείο Ν. Υόρκης, γραφεία τύπου προξενείων σε Βέρνη και Ιερουσαλήμ. Προκύπτει η τάση συγκεντρωτισμού και η διατήρηση παρά τις αλλαγές δύο αυτοτελών υπηρεσιών τύπου στις Η.Π.Α. σε επίπεδο Πρεσβείας και Γενικού Προξενείου.

Το γραφείο Πληροφοριών και Τύπου που λειτουργούσε στη Νέα Υόρκη από το 1942, πέρασε διαδοχικά στην διεύθυνση του Στ. Θεοφανίδου, και του Α. Μιχαλόπουλου, Μετά την παραίτηση του τον Μάιο του 1943. Στην συνέχεια μεταβατικά ανέλαβε την διοίκηση στέλεχος της ελληνικής πρεσβείας απευθείας μέχρι τον Μάιο του 1944 οπότε ανέλαβε Ν. Λέλης με τον βαθμό του πρεσβευτή, ενώ ο προκάτοχος του, Γ. Χανιώτης ανέλαβε το τμήμα του γραφείου στην Ουάσιγκτον -διαδεχθείς τελικά σε αυτό από τον Γ. Χριστόπουλο- ⁹⁸⁴. Από τον Διαμαντόπουλο τονιζόταν η αποτελεσματικότητα της διαχείρισης όλων των ζητημάτων από την πρεσβεία και της συμμόρφωσης της με την κυβερνητική πολιτική, αφήνοντας να εννοηθεί με αυτό τον τρόπο, ότι το επιθυμητό μοντέλο οργάνωσης θα ήταν αποκλειστικά και μόνο αυτό.

Παρουσιάζοντας το έργο της υπηρεσίας, τόνιζε την *“παρακολούθηση και διαφώτιση”* του αμερικανικού Τύπου, την έκδοση μελετών για την Βουλγαρική εξωτερική πολιτική, συμμετείχε σε δημοσιεύσεις όπως αυτή στο περιοδικό *New Europe*, στην οποία εκφραζόταν η αντίθεση στην *“ίδρυσιν αυτόνομου Μακεδονικού τμήματος της Γιουγκοσλαβίας”*, ενώ δόθηκε δημοσιότητα και στο ζήτημα των καταστροφών από τις γερμανικές αρχές κατοχής. Προσεγγίζοντας την στάση του αμερικανικού Τύπου, τονίζονταν οι ευμενείς και υποστηρικτικές εκδηλώσεις του, παρουσιάζοντας ως τεκμήριο τις δημοσιεύσεις του εβδομαδιαίου περιοδικού των *New York Times* και του περιοδικού *Life*. Καταλήγοντας, ο Διαμαντόπουλος, τόνιζε την ανάγκη να υπάρξει τακτική εβδομαδιαία αποστολή των πάσης φύσεως δημοσιευμάτων εφημερίδων, περιοδικών ή κινηματογραφικών επίκαιρων, που αφορούσαν την Ελλάδα προς ενημέρωση της υπηρεσίας και για την διενέργεια ελέγχου των δημοσιευμάτων των Αμερικανών ανταποκριτών.

Συνολικά προκύπτει η αντίληψη του Διαμαντόπουλου, ότι τα γραφεία Τύπου αποτελούσαν αιχμή της ελληνικής διπλωματίας και παράγοντα δυναμικής διαμόρφωσης των εξελίξεων αμφίδρομα. Αναγνωριζόταν ο ανταγωνισμός της πρεσβείας και της υπηρεσίας Τύπου, ως αυτοτελούς υπηρεσίας, ως υποκείμενων σε διαφορετικά υπουργεία, αποτελώντας ξεχωριστά κέντρα διαχείρισης και άσκησης πολιτικής. Επιπροσθέτως, διαπιστώνεται η στενά υπηρεσιακή αντίληψη των επικρατουσών συνθηκών και της διάστασης στα μοτίβα δράσης του διπλωματικού προσωπικού με τις συνθήκες κρίσης και καταστροφής των Δεκεμβριανών. Ουσιαστικά επιδιωκόταν η συνέχιση της συνήθους δραστηριότητας σε επίπεδο άσκησης προπαγάνδας προς όφελος της εκ των πραγμάτων διαλυμένης ελληνικής κυβέρνησης και η επιρροή στην αμερικανική

⁹⁸⁴ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 6 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4492, απαντητικό της επιστολής της 18 Νοεμβρίου 1944 Υπουργείου εξωτερικών Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 81.13 (1945).

κοινή γνώμη, ώστε να προβληθεί η κυβερνητική άποψη και λειτουργική συνέχεια.

Αντίστοιχες ήταν οι απόψεις σε τηλεγράφημα του Αγνίδη την 1^η Δεκεμβρίου 1944, προσεγγίζοντας την αναδιοργάνωση του γραφείου Τύπου του Λονδίνου με περιορισμό του προσωπικού του και υπαγωγή του στον πρέσβη. Ο Αγνίδης, σημείωνε τον προβληματισμό του, ότι τουλάχιστον όσο αφορούσε τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, όφειλε να τηρείται η γραμμή που εξέφραζε το υπουργείο εξωτερικών, σχολιάζοντας ότι *“Άλλως κινδυνεύομεν εμφανιζόμεθα διηρημένοι και επί εξωτερικών προβλημάτων δίδοντες εντύπωσιν ανεξαρτησίας και διχασμού και εν ταις προς ευόδωσιν εξωτερικών σκοπών προσπάθειες μας.”* Σχετικά συνίστατο η ενασχόληση του γραφείου Τύπου με την προσπάθεια προβολής της εικόνας ενότητας της χώρας και του πολιτικού κόσμου στο εξωτερικό αμβλύνοντας και αποσιωπώντας τις εσωτερικές διαμάχες. Όμως, θεωρούσε δυνατή την ενασχόληση με προσωπικά ζητήματα, στην βάση εμφάνισης αντικειμενικών προκλήσεων και της δημοσιοποίησης των εσωτερικών προβλημάτων από τον ξένο τύπο ή από ομογενείς, με προτεραιότητα την μετριοπαθή προσέγγιση των προβλημάτων.

Οι απόψεις του Αγνίδη προσέγγιζαν ένα ζήτημα που αφορούσε πολλαπλές αποστολές, όπως για παράδειγμα στις Η.Π.Α. με την ελληνική πρεσβεία και το γραφείο Τύπου να λειτουργούν αυτοτελώς και να αναφέρονται σε διαφορετικές κυβερνητικές αρχές⁹⁸⁵. Μάλιστα σε επικοινωνία του με το υφυπουργείο Τύπου εστίαζε στην ανάγκη αναδιοργάνωσης των γραφείων Τύπου και της ανάγκης συντονισμού με το υφυπουργείο Τύπου και του υφυπουργείου με το υπουργείο εξωτερικών αναφερόταν σε τηλεγράφημα του Αγνίδη από την πρεσβεία του Λονδίνου προς το Υφυπουργείο Τύπου. Αποτέλεσε λοιπόν ζήτημα, που η διοίκηση του υφυπουργείου Τύπου, έθεσε ταυτόχρονα με το ξέσπασμα της κρίσης, αναγνωρίζοντας και τις εντεινόμενες προκλήσεις⁹⁸⁶.

Όμως, οι ενδοϋπηρεσιακοί ανταγωνισμοί και η σύγκρουση του Δεκέμβρη δημιουργήσαν ρήγματα στον αστικό κυβερνητικό και διπλωματικό μηχανισμό, ενώ αναδείξαν και την περιορισμένη οπτική του αστικού πολιτικού και διπλωματικού προσωπικού για την εκτυλισσόμενη κρίση, καθώς εστίαζαν σε ενδοϋπηρεσιακά ζητήματα περιορισμένης σημασίας, ενδεικτικά του τρόπου λειτουργίας των συγκεκριμένων υπηρεσιών όπως στην περίπτωση του διευθυντή του γραφείου Τύπου της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο, Λάμπρου⁹⁸⁷. Σε τηλεγράφημα του λίγες

⁹⁸⁵ Καρτάλης (Ανακοινώνει Αγνίδης) Πρεσβεία Λονδίνου προς Γαρουφαλιά, Υφυπουργείο Τύπου, 1 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 7998, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2.

⁹⁸⁶ Πρεσβεία Λονδίνου προς Υφυπουργείο Τύπου, 04 Δεκεμβρίου 1944, σε απάντηση του αρ. τηλ. 2128, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 81.3 (1945). Όμοιες επικοινωνίες εντοπίζονται στον φάκελο και από άλλες πρεσβείες.

⁹⁸⁷ Αγνίδης, Πρεσβεία Λονδίνου, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 9 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 8524, Απαντητικό του τηλ. αρ. 22271. Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2, Χειρόγραφη σημείωση, ότι *“Συμφωνεί*

μέρες αργότερα ο Αγνίδης αναφερόταν στην περίπτωση του, προτείνοντας την αποπομπή του και την προβολή της σαθρής δικαιολογίας, ότι είχαν προκύψει λόγοι υγείας. Ο Αγνίδης προειδοποιούσε, ότι θα οξυνόταν το αρνητικό κλίμα σε βάρος της κυβέρνησης στο βρετανικό κοινοβούλιο και μεταξύ των δημοσιογράφων της χώρας δεδομένου του εύρους των επαφών του. Σε μία απόπειρα συνολικής υποτίμησης υποτιμούσε την κρίση του, σχολιάζοντας ότι *“[...]επηρεάζεται από τον εκάστοτε συνομιλητήν του, περιέργως δε όταν ούτος είναι διανοητικός και ηθικώς κατώτερον κ. Λάμπρου ασκεί επ’ αυτού ανεξήγητον μαγικήν επιρροήν υπό της οποίας συνεχώς φορείται ούτος (κατεχόμενος).”* Αμφισβητώντας την ικανότητα και προσωπικότητα του Λάμπρου υπενθύμιζε ότι ο ίδιος είχε προτείνει την ανάληψη της διεύθυνσης από τον Πάλλη.

Σημαντικότερα πριν από το ξέσπασμα της κρίσης, ο Λάμπρου σε τηλεγραφήματα του προς την ελληνική κυβέρνηση εκφραζόταν με ιδιαίτερη εκτίμηση για τον πολιτικό χαρακτήρα του Γ. Παπανδρέου και υπενθύμιζε περίπτωση Βρετανού ανταποκριτή, που θεωρούσε ότι εξέφραζε φιλοσλαβικές απόψεις και ανθελληνικές προκαταλήψεις, όφειλε να *“[...]πάσα προσπάθεια όπως περιποιηθώμεν και διαφωτίσωμεν αυτόν επί εθνικών μας ζητημάτων διά προσωπικών (παρελείφθη λέξις) προοδευτικών αντιλήψεων”*⁹⁸⁸, επιδεικνύοντας ευθυγράμμιση με τις προπαγανδιστικές στοχεύσεις του ελληνικού γραφείου Τύπου της πρεσβείας του Λονδίνου.

Όμως, ο Λάμπρου εξέφρασε και την κριτική του στην κυβερνητική γραμμή όπως εκφραζόταν από το Αθηναϊκό πρακτορείο, που στην προσπάθεια του να δυσφημήσει το Ε.Α.Μ., επεδείκνυε άγνοια των συνθηκών πολέμου⁹⁸⁹. Συγκεκριμένα, καταγγελόταν, ότι στην *“[...]εν Θεσσαλονίκη οικογένειαι περιορίσθησαν εις εν δωμάτιον ή δύο ίνα εγκατασταθούν κομμουνιστών οικογένειαι εις υπόλοιπα καθ’ ον χρόνον”*. Μάλιστα, σημείωνε ότι ανάλογα μέτρα ίσχυαν επί τέσσερα χρόνια στην Βρετανία. Όμοια, η επιβολή από το Ε.Α.Μ. υποχρεωτικής φορολογίας σε λίρες, αφού όπως σημειωνόταν στην Μ. Βρετανία οι μεγάλοι εισοδηματίες εισέπραταν μόνο 1/40 του εισοδήματός τους, καταβάλλονταν το υπόλοιπο ως φόρο. Καταλήγοντας, σημείωνε ότι *“Συντάκται τηλεγραφημάτων Αθηναϊκού πρακτορείου θα έδει να εμπνέονται περισσότερον από προοδευτικόν πνεύμα λόγω κ. Πρωθυπουργού ίνα μη τηλεγραφήματα ταύτα συγκρούονται με τας κρατούσας εν Αγγλία λαϊκάς νοοτροπίας.”* Επομένως, η προσήλωση στο πρόσωπο του

κ. Πρόεδρος”.

⁹⁸⁸ Λάμπρου (Ανακοινώνει Αγνίδης), Πρεσβεία Λονδίνου, προς Υπουργείο Εξωτερικών 23 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 7275, Ανακοίνωση τηλεγραφήματος 2994 Λάμπρου. Αναφορά στο 2993 του ίδιου, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2.

⁹⁸⁹ Λάμπρου (Ανακοινώνει Αγνίδης), Πρεσβεία Λονδίνου, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 13 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 8669, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2.

πρωθυπουργού και την κυβέρνηση δεν συνεπάγονταν συναίνεση στον χειρισμό της κυβερνητικής προπαγάνδας για τα Δεκεμβριανά, ενώ εξέφραζε βάσιμα σημεία κριτικής για την ανορθολογική μορφή της κυβερνητικής προπαγάνδας που αγνοούσε την πραγματικότητα του πολέμου και της απελευθέρωσης, καταλήγοντας να αναλώνεται σε καταγγελίες αναμενόμενων προβλημάτων. Δηλαδή, ο Λάμπρου δεν εναντιωνόταν ουσιαστικά στην κυβερνητική πολιτική και την προπαγανδιστική κατεύθυνση. Ωστόσο, παρατηρούσε αστοχίες στις εκφράσεις της.

Παράλληλα, για την οργανωτική διάσταση του θέματος σημείωνε, ότι τα τηλεγραφήματα του Αθηναϊκού πρακτορείου που αποτελούσαν την επίσημη κυβερνητική άποψη και εγκεκριμένη πηγή πληροφόρησης για όλες τις ελληνικές πρεσβείες, περνούσαν από την 13^η Δεκεμβρίου 1944 από το Λονδίνο και διαβιβάζονταν στις υπόλοιπες πρεσβείες⁹⁹⁰. Όμως, έφταναν στο Λονδίνο ήδη με μία ημέρα καθυστέρησης σε σχέση με τα τηλεγραφήματα των ανταποκριτών ξένου Τύπου, καταλήγοντας στην υποβάθμιση του αποστελλόμενου περιεχομένου του Αθηναϊκού πρακτορείου. Σε αυτή την κατεύθυνση πρότεινε την απευθείας αποστολή τηλεγραφημάτων στις ελληνικές πρεσβείες από την Αθήνα και την ταχύτερη αποστολή τους.

Σε συνέχεια της διένεξης θεωρούταν ότι η προτεινόμενη παραίτηση του διευθυντή του Γραφείου Τύπου της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο, Λάμπρου θα δημιουργούσε εντυπώσεις πολιτικής αποδιάρθρωσης και επομένως προτεινόταν από τον Αγνίδη η άρνηση αποδοχής της⁹⁹¹. Ο Λάμπρου παρουσίαζε τους λόγους της παραίτησης του, εστιάζοντας στην άποψη του, ότι ήταν αναγκαία η ανεξαρτησία του γραφείου Τύπου από τον πρέσβη και ότι η επιχειρούμενη υπαγωγή του στην δικαιοδοσία του σε αυτόν ήταν προβληματική. Αντίθετα, αξίωνε την υποβολή των σχετικών κατευθύνσεων από άλλη πηγή, δηλαδή κεντρικά από την Αθήνα, διατηρώντας στην πράξη ισότιμο ρόλο ως διευθυντής Τύπου με τον πρέσβη. Κατά συνέπεια, θεωρούσε ότι σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, θα ήταν αδύνατη η διενέργεια των λειτουργιών της υπηρεσίας του ομαλά και της επιδίωξης της καλλιέργειας επαφών με τον τύπο ή της ανάληψης πρωτοβουλιών.

Σημαντικότερα, τόνιζε ότι *“[...]γραμμὴν ἣν ἠκολούθησα, ἥτοι ἡ σύμφωνως προς πεποιθήσεις μου ἐμφάνισις γεγονότων κατὰ τρόπον μετριοπαθὲς καὶ προοδευτικόν, ἐν πνεύματι προγραμματικῶν λόγων κυβερνήσεως, ἥτο ὡς πιστεύω ἡ μόνη ἐνδεδειγμένη.”* Συνεχίζοντας αναφερόταν στις πολιτικές τάσεις που επικρατούσαν στον βρετανικό τύπο, σχολιάζοντας ότι

⁹⁹⁰ (Ανακοινώνει Αγνίδης), Πρεσβεία Λονδίνου, προς Υπουργείο Εξωτερικών Απαντητικό του τηλ. αρ. 22311, 13 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 8670, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2.

⁹⁹¹ (Ανακοινώνει Αγνίδης), προς Υπουργείο Εξωτερικών Πρεσβεία Λονδίνου, 16 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 8756, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2.

“πνέει έντανθα ριζοσπαστικός άνεμος”, επομένως όφειλε να προσαρμοστεί στην συνθήκες αποφεύγοντας να εκφραστεί με “οξύτητα ή αδιαλλαξίαν”. Καταλήγοντας, συμπεράινε ότι “Θα είναι μέγα λάθος αν επίσημος προπαγάνδα μας ει εξωτερικόν αντί να είναι φορεύς της κρατικής συνεχίσεως και του εθνικού γοήτρου, άνευ οποίων ουδεμία εθνική διεκδίκησις είναι δυνατόν εξωτερικευθή, θα καταστή όργανον των μοιραίων παθών που [...] σήμεραν εθνική περιπέτεια.”

Συνεπώς, ζητούσε την απαλλαγή του από τα διευθυντικά του καθήκοντα και την ανάληψη κάποιου υπαλληλικού πόστου, διαχωριζόμενος τόσο με την ουσία της κυβερνητικής προπαγάνδας, που σαφώς θεωρούσε λανθασμένη και κοντόφθαλμη, όσο και με την οργανωτική λειτουργία που προωθούνταν και θεωρούταν στρεβλή. Παρ’ όλα αυτά, δεν γίνεται σαφές το αντικείμενο της διαφωνίας, που φέρεται να δημοσιοποιήθηκε στον βρετανικό τύπο ως επίσημη θέση από την ελληνική κυβέρνηση. Επομένως, η πρόθεση της Ελληνικής κυβέρνησης και των ευθυγραμμιζόμενων διπλωματικών αρχών να επιβάλει τις σχεδιαζόμενες συγκεντρωτικού και περιοριστικού χαρακτήρα αναδιρθρώσεις φανέρωνε την αβεβαιότητα για τις πολιτικές προοπτικές της κυβέρνησης και την πρόθεση ολοκληρωτικού ελέγχου των υπηρεσιών και της στελέχωσης με εγκεκριμένο προσωπικό.

Σημαντικότερα, τα συμβάντα σχετικά με την παραίτηση του διευθυντή του γραφείου Τύπου της πρεσβείας του Λονδίνου, οι ευρύτερες κινήσεις αναδιοργάνωσης των γραφείων Τύπου των ελληνικών διπλωματικών αποστολών και ο τρόπος προσέγγισης τους από την ελληνική διπλωματία, αποδείκνυαν την πλήρη διάσταση αντίληψης για τις επικρατούσες συνθήκες αιματηρών μαχών, σημαντικών απωλειών και καταστροφών, που διαδραματίζονταν στα Δεκεμβριανά, αλλά και της ουσιαστικής αποδιάρθρωσης των κυβερνητικών λειτουργιών. Επιπροσθέτως, οι συνθήκες αναδιάρθρωσης των ελληνικών γραφείων Τύπου στο εξωτερικό υπογράμμιζαν και την αδιάκοπη προσπάθεια εξασφάλισης της συνέχειας στην προβολή κυβερνητικής προπαγάνδας αποσκοπώντας στην άσκηση επιρροής στην διεθνή κοινή γνώμη και κατά προέκταση στις ξένες κυβερνήσεις, παραβλέποντας όμως τα εξελισσόμενα γεγονότα.

Συνολικά, η περίοδος της ένοπλης πολιτικής σύγκρουσης συνοδεύτηκε από την ένταση της συγκροτημένης και συνειδητής εκστρατείας της ελληνικής κυβέρνησης για μονοπώληση της αφήγησης αναφορικά με την εσωτερική διαπάλη στο διεθνές πεδίο με χρήση πολλαπλών μέσων για την άσκηση επιρροής στους φορείς του Τύπου, την κοινή γνώμη των επιμέρους συμμαχικών χωρών και συνολικά διεθνώς, των κυβερνήσεων των μεγάλων συμμαχικών χωρών, ειδικότερα της Μ. Βρετανίας και των Η.Π.Α. Η δομημένη συμπεριφορά της ελληνικής κυβέρνησης και των

αντίστοιχων διπλωματικών αποστολών παρήγαγε συγκεκριμένες αφηγήσεις και ιδέες για την σύγκρουση, ενώ ακολούθησε συγκεκριμένα μέσα δράσης βάση διαμορφούμενων μοτίβων. Στην παρούσα ενότητα εξετάζεται η συγκρότηση και η μετάδοση του μηνύματος της ελληνικής κυβέρνησης προς τους διεθνείς αποδέκτες, ενώ στην ενότητα σχετικά με τον τύπο και την διασύνδεση του με την πολιτική μελετάται η λειτουργία του διεθνούς Τύπου και συγκεκριμένα του αμερικανικού σε συνθήκες έντασης της προπαγάνδας και λογοκρισίας, όπως και οι επιμέρους θεματικές και τα ιδεολογικά στοιχεία της αρθρογραφίας.

Πριν την κρίση το κλίμα πόλωσης και η ιδεολογική προεργασία για την δημιουργία των συνθηκών σύγκρουσης με το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., γίνονται εμφανείς σε τηλεγράφημα της 22ας Νοεμβρίου 1944 προς τον Γεώργιο Β', στο οποίο παρέχονται πληροφορίες, που σχηματιζόταν μια εικόνα ανεξέλεγκτης πολιτικής διοίκησης και καταστολής από την πλευρά του Ε.Λ.Α.Σ. στην Θεσσαλονίκη, καθώς όπως σημειωνόταν *‘Κυβερνητικός αντιπρόσωπος Μόδης ανίσχυρος επιβληθή παρά παρουσίαν αγγλικού στρατού.’* Σχετικά αναφέρονταν βρετανικές παρεμβάσεις και η αποστολή κλιμακίου της κυβέρνησης στην Θεσσαλονίκη με τον Πορφυρογόνη, Σβώλο και ίσως τον Λαμπρινιάδη *‘[...]προς επιβολή νομίμων κρατικών αρχών’*⁹⁹². Επομένως, ο ρόλος και οι προθέσεις του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. είχαν οριοθετηθεί από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης.

Όμως, εναρκτήριο στοιχείο της ελληνικής κυβερνητικής αφήγησης και προπαγάνδας για το ξέσπασμα της σύγκρουσης ήταν το διάγγελμα του Παπανδρέου την 3^η Δεκεμβρίου, ενώ ακολούθησαν επαφές με ανταποκριτές του ξένου Τύπου την 7^η Δεκεμβρίου, ώστε να προβληθεί κυβερνητική επιχειρηματολογία περί *‘[...]αντιμετώπισεως κατά δια πραξικοπήματος επιβολής μικράς ενόπλου μειονότητας επί μεγίστης πλειοψηφίας ελληνικού λαού.’*⁹⁹³

Λίγες μέρες μετά την σύγκρουση το υπουργείο εξωτερικών μέσω του υφυπουργού Φ. Δραγούμη ενημέρωνε με τηλεγράφημα προς όλες τις ελληνικές πρεσβείες για την εικόνα της θέτοντας το πλαίσιο της σύγκρουσης: *‘Ένταυθα Άγγλοι και αμερικανοί ανταποκριτές δεν είναι εις θέσιν ότι πρόκειται περί πλήρους σκευωρίας μικράς ωπλισμένης μειοψηφίας καταλάβη βιαίως*

⁹⁹² Άνευ υπογραφής Προς Ρωσέτην, 22 Νοεμβρίου 1944, α.α., υποβολή στον Γεώργιο Β'. Πιθανότατα προσχέδιο τηλεγραφήματος του Φ. Δραγούμη (που στάλθηκε την 6 Δεκεμβρίου προς όλες τις πρεσβείες) κατόπιν πληροφόρησης που βασιζόταν σε ισχυρισμούς του Μόδη, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 370. Σχετικά οι επιστολές του Μόδη προς τον Δραγούμη για την απελευθέρωση και τα Δεκεμβριανά στην Θεσσαλονίκη βλέπε και Koutsouris, D. (2018). Macedonian stories and memories: Approaching the crisis of December 1944 in Thessaloniki through the correspondence of Governor-General George Modis. In *The Balkan States during World War II* (Conference presentation). Aristotle University of Thessaloniki.

⁹⁹³ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών προς πρεσβείες Λονδίνου, Παρισίων, Καίρου, Μόσχας, 7 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22293, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 370.

εξουσίαν.⁹⁹⁴ Χωρίς να δικαιολογείται πως διαπιστώνεται η έλλειψη πλήρους εικόνας για το πρόβλημα από τον ξένο τύπο, παρατίθετο ως πειστήριο η πληροφορία από το Γραφείο Γενικής Ασφαλείας ότι συνέλαβε Γερμανό υπολοχαγό, που υποτίθεται ότι διοικούσε μονάδα οπλοπολυβόλων των εξεγερμένων. Ο ισχυρισμός βέβαια διατυπώθηκε με παραλλαγές ευρύτατα στο εξωτερικό. Η πιθανή σύλληψη ενός Γερμανού στρατιώτη βέβαια, ακόμα και αν αυτομόλησε στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., και δεν ήταν αιχμάλωτος πολέμου, θα ήταν λιποτάκτης του γερμανικού στρατού. Οπότε, διατυπωνόταν ένα αβάσιμο επιχείρημα από την ελληνική κυβέρνηση που στερούταν βαρύτητας, αλλά και λογικής επάρκειας, δεδομένου ότι ακόμα και η βασιμότητα της σύλληψης δεν αποκάλυπτε κάποιο είδος κεντρικού σχεδιασμού με ξένες δυνάμεις, αλλά την προσχώρηση ενός ατόμου, ενώ αγνοούσε την τεκμηριωμένη παρουσία αντιφασιστών Γερμανών μαχητών στις τάξεις του Ε.Λ.Α.Σ. κατά την κατοχή, που λιποτάκτησαν από τις γερμανικές δυνάμεις και πολέμησαν μαζί με την αντίσταση τον ναζισμό⁹⁹⁵.

Σημαντικότερα, πλήρη εικόνα για την καταγραφή της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών και την αφήγηση των γεγονότων από την πλευρά των κυβερνητικών δυνάμεων, εντοπίζεται στην αναφορά της Διεύθυνσης Αστυνομίας Αθηνών προς την Στρατιωτική Διοίκηση Αττικής την 7^η Δεκεμβρίου 1944, όπου ξεκινούσε με την αναμενόμενη αποκήρυξη του Κ.Κ.Ε. και το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., για τα υποτιθέμενα επαναστατικά τους σχέδια προς κατάληψη της εξουσίας με βίαια μέσα, εκδήλωση των οποίων ήταν υποτιθέμενες δολιοφθορές του δικτύου τηλεφωνίας και ηλεκτρισμού την 2^η Δεκεμβρίου 1944.⁹⁹⁶ Η Διαδήλωση της 3^{ης} Δεκεμβρίου στο Σύνταγμα θεωρούταν ότι ήταν ανατρεπτική και λόγω της επαναστατικότητας της απαγορεύτηκε προς αποτροπή χειρότερων εκδηλώσεων, ενώ περιγράφοντας τα γεγονότα της διαδήλωσης εμφανίζονται οι ισχυρισμοί για πυροβολισμούς και τραυματισμούς αστυνομικών από τους διαδηλωτές, που γενικά περιγράφονταν ως επιθετικοί. Αντίθετα, οι θάνατοι και τραυματισμοί από την πλευρά των διαδηλωτών, που κατηγορούνταν επίσης, ότι παρεμπόδιζαν την παροχή στοιχείων για τις απώλειες τους, οι οποίες υποτίθεται ότι ανέρχονταν σε 10 νεκρούς και 66 τραυματίες. Συνεχίζοντας, παρουσιαζόταν η υποτιθέμενη βάση οργανωμένου επιθετικού σχεδίου δράση του

⁹⁹⁴ Δραγούμης, Υφυπουργείο Τύπου προς άπασας τας Πρεσβείας, 6 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22287, Υ.Δ.Ι.Α., Φ. 50.3 (1944).

⁹⁹⁵ Eberhard E., Γερμανοί αντιφασίστες στις τάξεις του Ε.Λ.Α.Σ.. Στο Χ. Χατζηιωσήφ & Π. Παπαστράτης (Επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, Τ. Γ'2, Αθήνα: Βιβλιόραμα σ.σ. 69-77.

⁹⁹⁶ Διευθυντής της Αστυνομίας, Διεύθυνσις Αστυνομίας Αθηνών, Τμήμα Αστυνομικών προς Στρατιωτικήν Διοίκησιν Αττικής, Αθήνα, Γραφείον Πρωθυπουργού, Υπουργείον Εσωτερικών, Αρχηγείον Αστυνομίας Πόλεων, Γενικόν Επιτελείον Στρατού, 7 Δεκεμβρίου 1944, αρ. πρ. 20648, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.2 (1944).

Ε.Λ.Α.Σ. καθ' όλη την διάρκεια της μέρας έως και την 6^η Δεκεμβρίου 1944, ενώ αναφερόταν ότι *“Ο αγών εναντίων των επαναστατησάντων συνεχίζεται με την βοήθειαν των στρατευμάτων της Μεγάλης μας Συμμάχου και των μονάδων του Εθνικού στρατού”*.

Αντίστοιχη ήταν και επίσημη δήλωση της ελληνικής κυβέρνησης με κείμενο στα αγγλικά σχετικά με τα γεγονότα των Δεκεμβριανών, στην οποία η αρχή των ταραχών τοποθετούταν την 2^α Δεκεμβρίου 1944 και εστίαζε στο αίτημα του Ε.Α.Μ. για διεξαγωγή διαδήλωσης της επόμενης μέρα. Σε κάθε περίπτωση, τα γεγονότα παρουσιάζονται διαστρεβλωμένα με έμφαση στο σενάριο της προετοιμασίας πραξικοπήματος από το Ε.Α.Μ. και την εκδήλωση βίαιων επεισοδίων με πρωτοβουλία και σχέδιο του⁹⁹⁷. Όμοια μοτίβα ακολουθούνταν από τον Φ. Δραγούμη και σε νέο τηλεγράφημα τους προς τις ελληνικές διπλωματικές αποστολές με απαράλλαχτο περιεχόμενο, καταδικάζοντας το Ε.Α.Μ. και καταλογιζόταν του ευθύνη για το ξέσπασμα βίας και θεωρούταν ότι επιτέθηκε βάση οργανωμένου *“επαναστατικού σχεδίου”*.⁹⁹⁸ Το τηλεγράφημα βασιζόταν στην αναφορά της Διεύθυνσης Αστυνομίας Αθηνών, που υιοθετήθηκε πλήρως από την κυβέρνηση.

Το ίδιο περιεχόμενο με ενισχυμένη συνοχή και επιχειρηματολογία, εμφανίζεται σε παρόμοιο τηλεγράφημα του Φ. Δραγούμη λίγες μέρες αναφέροντας ότι πρόκειται για *“Επίσημον κυβερνητικήν έκθεση περί των αιματηρών γεγονότων των Αθηνών”*⁹⁹⁹. Αρχικά γινόταν αναφορά σε εμφύλιο πόλεμο με ευθύνη, της *“άκρας αριστεράς”*, ενώ δινόταν έμφαση στον δημοκρατικό χαρακτήρα κυβέρνησης. Συνεχίζοντας γινόταν αναδρομή στην συμφωνία του Λιβάνου, επισημαίνοντας ότι έγινε υπέρβαση της προς όφελος κομμουνιστών, παρέχοντας αμνηστία στους κινηματίες του ΒΕΣΜΑ, έγινε ανεκτή η δράση του Ε.Λ.Α.Σ. στην ύπαιθρο, που κατηγορούταν για άσκηση τρομοκρατίας, συμπληρώνοντας τις ιδεολογικές αποκηρύξεις με αναφορά σε *“πάνοπλο άκρα αριστερά”* σε αντίθεση με την *“άοπλο δεξιά”*. Επομένως, αποκηρυσσόταν η συνολική

⁹⁹⁷ *Statement published by Greek Government*, 8 December 1944, όπου βρίσκεται συνημμένο δισέλιδο κείμενο Παπανδρέου, Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, προς Γεώργιο Β', Πρεσβεία Λονδίνου, 8 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22294, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 370. Επίσης, *Official Statement issued by the Greek Government*, 8 December 1944, τετρασέλιδο κείμενο με εκτενέστερες αναφορές στα ίδια γεγονότα και από την ίδια οπτική. Όμοιο ανακοινωθέν του Δραγούμη, Υπουργείο Εξωτερικών, 8 Δεκεμβρίου 1944, αρ. 22295, σε δύο τμήματα, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 370.

⁹⁹⁸ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών, προς όλες τις ελληνικές πρεσβείες, 7 Δεκεμβρίου 1944, χειρόγραφο προσχέδιο τηλεγραφήματος, εστάλη 8 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22294, 22295, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

⁹⁹⁹ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα προς Άπασας τας Ελληνικάς Πρεσβείας, χρονολόγητο [η ημερομηνία του είναι πιθανότατα 7-9 Δεκεμβρίου με βάση τα περιγραφόμενα γεγονότα και τους αριθμούς των άλλων τηλεγραφημάτων], αρ. 22298, 22299, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 21.7 (1945), με την οδηγία να δοθεί προς *“ευρύτατην δημοσίευσιν”*, διευκρινίζοντας ότι αποτελούσε την *“Επίσημον κυβερνητικήν έκθεση περί των αιματηρών γεγονότων των Αθηνών.”* Το κείμενο είναι γραμμένο στα ελληνικά με λατινικούς κεφαλαίους χαρακτήρες. Επίσης, εντοπίζεται στην Γεννάδιο βιβλιοθήκη, Αρχείο Ι. Φραντζή, Φ. 1.2.

αντιστασιακή συμβολή του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στην απελευθέρωση, απορριπτόταν ως λανθασμένη η πολιτική συμφωνία του Λιβάνου που αποτέλεσε την βάση της σύγκλισης των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων -εκτός του δοσιλογισμού- και προτασσόταν η διαιρετική τομή μεταξύ επιτιθέμενης αριστεράς και άμαχης δεξιάς και χωρίς οριοθετήσεις. Μάλιστα, εξαπολύονταν κατηγορίες για προγραφές και εξαιρέσεις από τον συγκροτούμενο ελληνικό στρατό αξιόμαχων και πιστών αξιωματικών στην βάση της πολιτικής διαφοροποίησης τους από τους κομμουνιστές αντιστρέφοντας πλήρως την βιωμένη πραγματικότητα των αξιόμαχων στελεχών του ΒΕΣΜΑ, που υπέστησαν διακρίσεις και καταστολή λόγω των δημοκρατικών τους πεποιθήσεων ενώ απορρίπτονταν οι απαιτήσεις για διάλυση του Ιερού Λόχου και της Ορεινής Ταξιαρχίας.

Η δόμηση της κυβερνητικής αφήγησης συνεχιζόταν με την δήλωση ότι *‘‘Ο εμφύλιος άρχισε κατόπιν επαναστατικής ενέργειας και επιθέσεως της άκρας αριστεράς κατά της δημοκρατικής παρατάξεως και του νομίμου κράτους.’’* Αναφερόμενος σε έγγραφη διαταγή επαναστατικής στάσεως με έναρξη την 30^η Νοεμβρίου, επέμενε ότι λειτούργησε ως επιβεβαίωση η παραίτηση των *‘‘κομμουνιστών’’* υπουργών την 1^η Δεκεμβρίου. Με δεδομένη την δημοσίευση διαταγών προς τον Ε.Λ.Α.Σ. και την άρνηση να τις υπακούσει, θεωρούταν από τον συντάκτη ως επαναστατική ενέργεια. Ακολούθως, απαγορεύτηκαν τα συλλαλητήρια με την δικαιολογία ότι *‘‘[...]είχεν ήδη κυρηχθή επανάστασις’’,* αν και παραβλεπόταν ο συστηματικός εξαναγκασμός του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. σε έξοδο από την κυβέρνηση, στοχεύοντας στην παγίδευση του.

Προσεγγίζοντας τα τραγικά γεγονότα του συλλαλητηρίου της 3^{ης} Δεκεμβρίου ισχυριζόταν ψευδώς ότι ήταν παράνομο και ένοπλο, ενώ αναφερόταν σε υποτιθέμενη επίθεση στην πρωθυπουργική οικεία την ίδια μέρα στις 10.30 π.μ. με δύο χειροβομβίδες όπου σκοτώθηκε ένας φοιτητής και ένας αστυνομικός. Για τα γεγονότα του συλλαλητηρίου που ακολούθησε στην πλατεία Συντάγματος, διατυπώνονται κατηγορίες, ότι χρησιμοποιήθηκαν γυναικόπαιδα ως ανθρώπινη ασπίδα και μέσο εξουδετέρωσης της αστυνομίας και ότι τα περισσότερα θύματα από τους διαδηλωτές ήταν τραυματισμένα από χειροβομβίδες. Δηλαδή οπλισμό όμοιο με αυτό της προαναφερόμενης επίθεσης και μέσων που θεωρητικά δεν διέθεται η αστυνομία. Προφανώς, παραλειπόταν χωρίς δισταγμούς οποιαδήποτε αναφορά στην απρόκλητη ένοπλη δολοφονική αστυνομική επίθεση κατά των όπλων ειρηνικών διαδηλωτών. Βέβαια, τις ίδιες ψευδείς και εντελώς ανυπόστατες κατηγορίες του Churchill σχετικά με την υποτιθέμενη εργαλειοποίηση των αμάχων, εκφέροντας ταυτόχρονα τις οδηγίες του προς τους στρατηγούς Scobie και Wilson για την καταστολή της εξέγερσης με κάθε μέσο και χωρίς δισταγμό, *‘‘[...]σαν να βρίσκεστε σε κατεχόμενη*

πόλη όπου έχει ξεσπάσει τοπική εξέγερση.¹⁰⁰⁰”

Η έκθεση συνεχίζει με αναφορές σε αδιάκριτη βία το βράδυ της ίδιας μέρας σε βάρος “φιλήσυχων” πολιτών και σε αστυνομικά τμήματα, ενώ σχολιαζόταν ότι οι βρετανικές δυνάμεις μέχρι την τελευταία στιγμή επιχειρούσαν “[...]να επιδείξουν την καλήν πίστην και την συμβιβαστικήν διάθεσιν των κατά τρόπον μοναδικόν εις την ιστορίαν των δημοκρατικών αγώνων.” Στην υποτιθέμενη στάση ανοχής αποδίδεται η αναφερόμενη έλλειψη αντίδρασης του κράτους έως και την 5^η Δεκεμβρίου, καθώς ενώ υφίστατο επιθέσεις, παρέμενε στρατωνισμένη η Ορεινή Ταξιαρχία και η Χωροφυλακή. Συνεχίζοντας την εξιστόρηση μιας αφήγησης που η ελληνική κυβέρνηση ήταν τελείως αμέτοχη στην εξελισσόμενη βία, αναφερόταν η επίθεση στην Σχολή Ναυτικών Δοκίμων και γίνονταν απαξιωτικοί χαρακτηρισμοί για τις δυνάμεις των επιτιθέμενων, προσπαθώντας να εξυψωθεί ηθικά η κυβέρνηση, ενώ τονιζόταν ότι δεν έγιναν κανονιοβολισμοί από τα πολεμικά πλοία στον Πειραιά. Επισημαινόταν μάλιστα “ή ανοχή ή μάλλον ανθρωπιστική υπομονή της ελληνικής κυβερνήσεως και του βρετανικού στρατηγείου”, καθώς παραχωρήθηκε άδεια να κηδευτούν τα θύματα του συλλαλητηρίου, ενώ αποκάλυπτε υποτιθέμενα ψεύδη του Ε.Α.Μ. για τον αρχικό απολογισμό των θυμάτων ανερχόμενο σε 11 ενώ τελικά τα φέρετρα ήταν 24.

Τελικά, η κυβέρνηση υποτίθεται ότι δραστηριοποιήθηκε ένοπλα μόνο μετά από τις απόπειρες κατάληψης του Μ. Βρετάνια, έδρας της κυβέρνησης, που πυροδότησαν την αντεπίθεση κυβερνητικών και βρετανικών δυνάμεων. Ακολουθούσαν περιγραφές εκδηλώσεων ενθουσιασμού για την είσοδο Ορεινή Ταξιαρχία της στην Αθήνα από τους κατοίκους και η έκφραση ευγνωμοσύνης για την Βρετανική υποστήριξη ως σωτήρια για το έθνος. Αναφερόμενος στο ρόλο του ελληνικού στρατού στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο και ειδικότερα στα μέτωπα της Αλβανίας, εστίαζε στις αγαθοεργίες και θυσίες του έθνους, αποσιωπώντας την περίοδο της κατοχής και της αντίστασης, ενώ ισχυριζόταν ότι η απουσία εθνικού στρατού ικανού να καταστείλει την εξέγερση ήταν συνέπεια αυτών των θυσιών.

Όμως, οι ιδεολογικές αποκηρύξεις συνεχίζονταν με αναφορές σε “οπλισθέντες φασίστας της αριστεράς” ενώ στον αντίποδα εξυμνούταν ο ρόλος του βρετανικού στρατού στην αποστολή του να εξασφαλίσει “[...]εις τον ελληνικόν λαόν την δημοκρατίαν και ελευθερίαν.” Ακόμα,

¹⁰⁰⁰ Ανδρικόπουλος Γ., *Κρίσιμη χρονιά 1944*, (Αθήνα: Διογένης, 1974), τ. Β', σ. 257. The United States Representative, Advisory Council for Italy (Kirk), to the Secretary of State, Caserta, December 5, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 150, 868.00/12–544: Telegram.

αποκρούονταν ενδεχόμενες συγκρίσεις με το παράδειγμα του ισπανικού εμφυλίου ισχυριζόμενος ότι δεν σχετιζόταν με την ελληνική περίπτωση, διότι η νόμιμη και δημοκρατική κυβέρνηση της Ελλάδας βρέθηκε στο στόχαστρο και επισημαίνεται, ότι *“σήμερα ο αγών στρέφεται κατά της φασιστικής αριστεράς”*, εξισώνοντας την με την πραξικοπηματική φασιστική δεξιά της Ισπανίας. Ακόμα αυθαίρετα ισχυριζόταν ότι *“Οι Έλληνες δημοκρατικοί δεν κάνουν καμία διάκριση μεταξύ φασισμού της αριστεράς και φασισμού της δεξιάς. Μισούν και πολεμούν αμφοτέρους.”* Συνεχίζοντας αναφέρονταν υποτιθέμενα κρούσματα καταστολής του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. κατά αντιφρονούντων στην ύπαιθρο, εξομοιώνοντας την δράση της αντίστασης με πραξικοπηματική βία.

Συνολικά, η ανακοίνωση του υπουργού εξωτερικών Φ. Δραγούμη χρησιμοποιούσε τα γεγονότα των Δεκεμβριανών ως μια ευκαιρία για την καταδίκη και απόρριψη του κινήματος αντίστασης και του μετώπου Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. με την χρήση απαξιωτικών όρων και ψευδείς ισχυρισμούς. Παράλληλα, επανερμηνευόταν η συνολική πολιτική κρίση της χώρας από τα χρόνια της κατοχής και το κίνημα της Μέσης Ανατολής με δυσμενείς για το Ε.Α.Μ. κρίσεις, επιχειρώντας να παρουσιαστεί ως αναπότρεπτη εξέλιξη η σύγκρουση των Δεκεμβριανών, οφειλόμενη αποκλειστικά στην ιδεολογική αντίθεση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. με την κυβέρνηση και τις βρετανικές δυνάμεις. Αντίθετα, παραβλεπόταν ο δοσιλογισμός και όλες οι μορφές συνεργασίας με τις δυνάμεις κατοχής, ενώ οι κυβερνητικές δυνάμεις περιγράφονταν ως θύματα της Ε.Α.Μ.ικής τρομοκρατίας ή διστακτικοί δράστες στην σύγκρουση.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Δραγούμης συμπλήρωνε τις κατηγορίες του με του γνώριμους ισχυρισμούς για υποτιθέμενες διασυνδέσεις κομμουνιστών με την δωσίλογη κυβέρνηση Τσολάκογλου και τις αρχές κατοχής, παράλληλα με την καταγγελία σύλληψης Ιταλών, Γερμανών και Βούλγαρων στρατιωτών -και όχι λιποτακτών ή παρτιζάνων-, που υποτίθεται ότι συμμετείχαν με τον Ε.Λ.Α.Σ. στα Δεκεμβριανά, προφανώς χωρίς καμία τεκμηρίωση¹⁰⁰¹.

Η συνέχεια της σύγκρουσης οδηγούσε τον Φ. Δραγούμη στην συνειδητοποίηση, ότι απαιτούταν η ένταση της προπαγανδιστικής δραστηριότητας της ελληνικής κυβέρνησης με πλήρη αξιοποίηση του μηχανισμού των διπλωματικών αποστολών. Επομένως, επικοινωνήσε με την πρεσβεία της Ουάσιγκτον συστήνοντας ενίσχυση της προπαγάνδας από το ελληνικό γραφείο Τύπου της Ουάσιγκτον με σκοπό την *“[...]διαφώτιση αμερικανικού τύπου και δημοσίας γνώμης επί πραγματικής μορφής συμφώνως γεγονότων”*, προτρέποντας στην επίτευξη μέγιστης

¹⁰⁰¹ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών Προς άπασας πρεσβείες, 10 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22331, .Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 370.

δημοσιότητας με βάση την κυβερνητική εκδοχή των γεγονότων και την διενέργεια συνεντεύξεων Τύπου.¹⁰⁰² Επαναλαμβάνοντας την ρητορική για φιλελεύθερες απαιτήσεις του ελληνικού λαού σε αντίθεση με μία ένοπλη πλειοψηφία, αλλά την ανάγκη για *“Ταχύτερα καταστολή εγκληματικής στάσεως ερυθρού φασισμού [...]”*. Στην τελική εκδοχή του κειμένου διατυπωνόταν ο ισχυρισμός ότι η επιβολή πλήρους κατάστολής

“[...] (ομάδος;) φασιστών όχι μόνον θέση τέρμα σημερινά (τρομακτικά;) δεινοπαθήματα ελληνικού λαού, όχι μόνον αποδεσμεύση πολυτίμους συμμαχικές δυνάμεις, όχι μόνον επιτρέψη ανασυγκρότησιν ελληνικού στρατού προς εκ νέου αναλήψεως αγώνος κατά κοινού εχθρού υποκινήσαντός παντοιοτρόπως σημερινά γεγονότα αλλά και εξασφάλιση αποφασιν λαού εν πάση ελευθερία προς διακανονισμόν πολιτεύματος και μελλούσης πολιτικής και κοινωνικής ζωής χώρας”.

Ο Δραγούμης κατέληγε διαπιστώνοντας ότι *“Εκαστον άρθρον ή σχόλιον γραφόμενον αμερικανικόν τύπον με εμμονήν (παραπλανηθέντων) εις πλάνην των ... επιβραδύνη επιβολήν δημοκρατικών λύσεων.”*, καθιστώντας προτεραιότητα την επικράτηση της ελληνικής κυβερνητικής γραμμής στον αμερικανικό τύπο. Σε αυτή την λογική, η ελληνική υπηρεσία ειδήσεων την 15^η Δεκεμβρίου¹⁰⁰³, αναπαρήγαγε τους ισχυρισμούς απαριθμώντας τα μέτρα που υποτίθεται ότι έλαβε. Συγκεκριμένα αναφέρονται η αναγκαστική στρατολόγηση, εκτέλεση αντιφρονούντων, ακόμα και στρατιωτική εκπαίδευση από Γερμανούς αξιωματικούς, ενώ έμφαση δινόταν στην κατάσταση της βόρειας Ελλάδας, με πληροφορίες πιθανότατα προερχόμενες από τον Γενικό Διοικητή Μακεδονίας Γεώργιο Μόδη¹⁰⁰⁴

Παράλληλα, από την Αθήνα ο Ποταμιάνος ανέφερε την στασιμότητα των πολεμικών επιχειρήσεων, παρά την πρόσφατη ενίσχυση των βρετανικών δυνάμεων και την άφιξη του στρατηγού Alexander, με τους εξεγερμένους να συνεχίζουν ακατάπαυστα τις επιχειρήσεις τους από την ζώνη ελέγχου τους εξωτερικά του δακτυλίου μεταξύ των σημείων ελέγχου Ομόνοιας, Μοναστηρακίου, Στύλων Ολυμπίου Διός, Ρηγίλλης, Μετς, Χημείου, με οριακές μεταβολές¹⁰⁰⁵.

¹⁰⁰² Δραγούμης προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον, [σκισμένο έγγραφο-λείπει η ημερομηνία- απεστάλη 12 Δεκεμβρίου 1944] αρ. τηλ. 22403, Δ.Μ. [Διεύθυνση Μελετών] 28, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944). Χειρόγραφό προσχέδιο τηλεγραφήματος, 12 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22403, Επείγον, Δακτυλογραφημένο. Παραπομπή Δραγούμη στα τηλεγραφήματα της 7 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22294, 22295, 22331. Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 370.

¹⁰⁰³ Hellenic News Service, Grande Bretagne 15 December 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944)

¹⁰⁰⁴ Koutsouris, D. (2018). Macedonian stories and memories: Approaching the crisis of December 1944 in Thessaloniki through the correspondence of Governor-General George Modis. In *The Balkan States during World War II* (Conference presentation). Aristotle University of Thessaloniki.

¹⁰⁰⁵ Ποταμιάνος (Ανακοινώνει Δραγούμης) Υπουργείο Εξωτερικών, προς Πρεσβεία Λονδίνου, Γεώργιο Β', 14 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Ι. Φραντζή, Φ. 2.1.

Όμως, η εκκίνηση του προγράμματος στρατολόγησης από την κυβέρνηση δημιουργούσε προσδοκίες για αναστροφή των συσχετισμών στα απομεινάρια της ελληνικής κυβέρνησης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Γεώργιος Β' σε συνεργασία με τον Παπανδρέου, συντόνιζαν τις κινήσεις τους για την ανακοίνωση των κυβερνητικών στρατιωτικών δυνατοτήτων επεκτάσεις των επιχειρήσεων εναντίον του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. σε ολόκληρη την επικράτεια¹⁰⁰⁶. Μία στόχευση που χαρακτηριζόταν από την έλλειψη ρεαλισμού και αντικειμενικής εκτίμησης της συγκυρίας, ενώ έδινε έμφαση στην επίλυση της κρίσης, με την ισχύ ενόπλων δυνάμεων ελεγχόμενων από την κυβέρνηση, που όμως δεν υφίσταντο. Εξάλλου, η επιβολή της στρατιωτικής κατοχής της Αττικής από τις βρετανικές δυνάμεις, ήταν μια επιχείρηση ιδιαίτερα δυσχερής και απασχόλησε μεγάλο όγκο δυνάμεων, ενώ απαιτήσε ενισχυμένο διοικητικό και επιμελητειακό σχεδιασμό. Η σχεδιαζόμενη επιβολή στρατιωτικού ελέγχου στην υπόλοιπη επικράτεια από τις κυβερνητικές δυνάμεις, θα συσπείρωνε τις αστικές πολιτικές δυνάμεις ήταν όμως ανεφάρμοστη.

Σε επίπεδο δημοσίων τοποθετήσεων η ανακοίνωση του Stettinius για τον Sforza, διαπιστωνόταν από την ελληνική πλευρά ότι δημιουργούσε δυσχέρειες καθώς λειτουργούσε ως έμμεση επίκριση της βρετανικής παρέμβασης στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα την ένταση των αμφιβολιών προς την Μ. Βρετανία πολιτικών και δημοσιογράφων που παρακολουθούσαν το θέμα¹⁰⁰⁷. Επίσης, τονιζόταν ότι το προϋπάρχον κλίμα ένταση μεταξύ των δύο χωρών είχε εκδηλωθεί και στην διάσκεψη του Σικάγο¹⁰⁰⁸. Το γεγονός προκάλεσε περιπλοκές και στην ελληνική προπαγανδιστική δραστηριότητα, που στόχευε στην προβολή των θέσεων της ελληνικής κυβέρνησης, καθώς *“[...]έπρεπε να έχη [η πρεσβεία] υπ' όψιν ανακοινωθέντα Κυβερνήσεως Ην. Πολιτειών και την φανεράν διχογνωμίαν αναφύεισαν μεταξύ Ην. Πολιτειών και Μ. Βρετανίας.”*

Η δραστηριότητα της ελληνικής διπλωματικής αποστολής στράφηκε στην κινητοποίηση του δικτύου επαφών της, επιχειρώντας να εκφραστεί η άμεση αντίδραση της επίσημης κυβερνητικής πλευράς με συμμετοχή διπλωματών σε εκδηλώσεις, ομιλίες και συνεντεύξεις Τύπου. Σε τηλεγράφημα του Διαμαντόπουλου από το Λονδίνο στα μέσα Δεκεμβρίου 1944, αναφερόταν ότι με πρωτοβουλία Αμερικανού τραπεζίτη από την Νέα Υόρκη, είχε προσκληθεί να μιλήσει σε

¹⁰⁰⁶ Γεώργιο Β', Πρεσβεία Λονδίνου, προς Παπανδρέου, 14 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Ι. Φραντζί, Φ. 2.1. Παπανδρέου προς Πρεσβεία Λονδίνου, Γεώργιο Β', 19 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Ι. Φραντζί, Φ. 2.1

¹⁰⁰⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 1944, α.α., Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹⁰⁰⁸ Σχετικά, βλέπε International Civil Aviation Organization, <https://www.icao.int/publications/pages/doc7300.aspx>, <https://www.icao.int/ChicagoConference/Pages/default.aspx>, Ανάκτηση στις 30 Απριλίου 2024.

εκδήλωση με καλεσμένους τραπεζίτες και επιχειρηματίες¹⁰⁰⁹. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε στον υποτιθέμενο αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα της κυβέρνησης και *‘[...]τας άκρως φιλελευθέρas τάσεις, αίτινες ανέκαθεν εχαρακτήρισαν πολιτικόν στάδιον Υμετέρας εξοχότητος[...]’*, τον παρουσιάζόμενο ως διασπαστικό ρόλο της αριστεράς που ισχυριζόταν ότι προέβαλε παράλογες απαιτήσεις, ενώ χρησιμοποίησε την ευκαιρία για να υπερασπιστεί την βρετανική εξωτερική πολιτική στην Εγγύς Ανατολή *‘[...]ήτις ουδέποτε υπήρξεν ιμπεριαλιστική.’* Μάλιστα, διαπίστωνε την σύμπτωση των συμφερόντων των δύο χωρών, ταυτίζοντας την συνολική ελληνική κυβερνητική στρατηγική με τα βρετανικά συμφέροντα.

Επίσης, ο Δραγούμης επανερχόταν ακολουθώντας σταθερά μοτίβα και εστιάζοντας στην άσκηση επιρροής στο αμερικανικό κοινό, απευθυνόταν με επιστολή του στην πρεσβεία της Ουάσιγκτον, όπου αντιπαρέβαλε την στάση που θεωρούσε, ότι επικρατούσε στην Μεγάλη Βρετανία υπέρ της καταστολής της εξέγερσης, με την αναγνωριζόμενη δυσαρέσκεια και ανησυχία στις Η.Π.Α., δηλώνοντας την αισιοδοξία του για την ταχεία μεταστροφή του κλίματος στον αμερικανικό τύπο.¹⁰¹⁰ Την μέχρι τότε επικρατούσα κατάσταση απέδιδε σε πλάνη των αμερικανών ανταποκριτών, για τους οποίους σχολίαζε ότι *‘[...]έπαθον ακριβώς ότι και τόσοι εύπιστοι Έλληνες: ότι δηλαδή έπεσον θύματα απάτης ωρισμένων επιτηδείων και παρεπλανήθησαν[...]’*. Όπως σχολίαζε δεν επρόκειτο για *‘[...]εξέγερσιν υπέρ των δημοκρατικών ελευθεριών’*, αλλά για *‘[...]προσπάθεια προς βίαιαν επιβολήν της ειδεχθεστέρας τυρρανιών.’* Επικαλούμενος τον πατριωτισμό του ελληνικού λαού και τα παραδείγματα των αγώνων του στον πόλεμο του '40, προσπερνούσε τον δοσιλογισμό και την αντίσταση με την ουδέτερη διατύπωση ότι υπέφερε προκειμένου να *‘[...]κρατηθή τελείως μακράν οιασδήποτε συνεργασίας μετά εισβολέων’* και κατέληγε εγκαλώντας την *‘κοινή γνώμην Μεγάλης Αμερικανικής Συμπολιτείας’* για την έλλειψη επαρκούς κατανόησης των συνθηκών. *‘Διαμαρτύρεται με όλας αυτής τας δυνάμεις διότι Αμερικανοί δημοσιογράφοι παρεσύρθησαν διακυρύττουν ότι απελευθερωτικός αγών διεξήχθη υπό Ε.Α.Μ. και ότι οι αντίπαλοι του Ε.Α.Μ. είναι αντιδραστικοί ή και συνεργασθέντες μετά εχθρού[...]’*.

Αντιστρέφοντας τις κατηγορίες υποστήριζε ότι στο μέτωπο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. εν αγνοία των μελών και με την υποστήριξη των *‘εγκληματικών αρχηγών του’*, είχαν ενταχθεί Γερμανοί, Ιταλοί, Βούλγαροι και δοσίλογοι. Βέβαια, όπως προηγουμένως δεν αντιμετωπιζόταν το

¹⁰⁰⁹ Διαμαντόπουλος προς Παπανδρέου (διαβίβαση μέσω Πρεσβεία Λονδίνου πιθανότατα), 16 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4575, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.6.

¹⁰¹⁰ [ανυπόγραφο χειρόγραφο, εκτιμάτε ότι γράφτηκε από τον Φ. Δραγούμη], προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 17 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22504, Δ.Μ. 28, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

ενδεχόμενο όσοι αναφέρονταν ως μέλη των κατοχικών στρατών, να είχαν λιποτακτήσει ως αποτέλεσμα της αποτελεσματικής μαχητικής στρατηγικής του μετώπου αντίστασης. Αντίθετα θεωρούνταν ενοχοποιητικό στοιχείο μιας συννομωσίας, που κατέληγε στο παράδοξο συμπέρασμα, ότι η πραγματική συνεργασία με τις δυνάμεις κατοχής έγινε από το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ..

Συμπερασματικά, θεωρούσε ότι ο ελληνικός λαός επιθυμούσε την συγκρότηση του εθνικού στρατού, αναφερόμενος γενικόλογα στο δυναμικό των ετών του πολέμου το 1940-1941, αλλά και στα πατριωτικά μαχητικά στοιχεία των ανταρτών. Σε αυτή την αποστολή της αποκατάστασης της κρατικής υπόστασης της Ελλάδας, των πολιτικών θεσμών και της ελευθερίας του ελληνικού λαού, οι πραγματικοί υπερασπιστές της ήταν βρετανικές δυνάμεις, που επαινούσε για την γενναιότητα τους απέναντι στην χαρακτηριζόμενη ως *“[...]ενόπλου μειονότητας παρασυρομένης υπό ολίγων εγκληματικών αρχηγών [...]”*. Σχετικά με τις Η.Π.Α. ανέφερε ότι *“Από Αμερικανούς προσδοκώμεν οι Έλληνες ηθικών ενίσχυσιν [...]”*. Μάλιστα, καλούσε τον Διαμαντόπουλο να αξιοποιήσει το διαθέσιμο υλικό και να προωθήση την *“διαφώτισιν”* του αμερικανικού κοινού, *“[...] έχοντας υπ' όψιν ότι επιτυχεστέρα προς τούτο οδός είναι ως εικός όχι η απ' ευθείας, αλλά η μέσω Αμερικανών φίλων μας, Γερουσιαστών, βουλευτών, καθηγητών, δημοσιολόγων κλπ”*.

Από την πλευρά του γραφείου Τύπου του γενικού προξενείου Νέας Υόρκης εντεινόταν η δραστηριότητα, καθώς σε συνέντευξη Τύπου την 17^η Δεκεμβρίου 1944 ο Νικόλας Λέλης παρουσίασε τις απόψεις της ελληνικής κυβέρνησης για την συνεχιζόμενη σύγκρουση, με τον αμερικανικό τύπο να εστιάζει στα επιμέρους σημεία της τοποθέτησης του¹⁰¹¹. Οι *New York Times* επισημαίνουν την στήριξη προς την βρετανική πλευρά και τον ισχυρισμό, ότι η βρετανική στρατιωτική δραστηριότητα στην Ελλάδα δεν αποτελούσε επέμβαση, αλλά αντίθετα στήριξη της χαρακτηριζόμενης ως δημοκρατικής κυβέρνησης απέναντι στο αποκαλούμενο πραξικόπημα. Στις δηλώσεις του έκανε αναφορά σε μειονότητα *“αριστερών φασιστών”*.

Η στρεβλή αφήγηση του υπεύθυνου της ελληνικής υπηρεσίας πληροφοριών στις Η.Π.Α., συνεχιζόταν με επαναλαμβανόμενες αναφορές στον πραξικοπηματικό χαρακτήρα της αριστεράς και την δημοκρατικότητα της κυβέρνησης, αλλά κυριότερα υπερτονίζοντας την βρετανική στήριξη, αποδίδοντας την διάσταση συμμαχικού καθήκοντος στην λογική των διακηρύξεων του Αμερικανού προέδρου Roosevelt για τις *“Τέσσερις Ελευθερίες”*. Όμως, αποσκοπούσε κυριότερα στην άσκηση πίεσης προς την αμερικανική πλευρά προσδοκώντας να πιέσει την αμερικανική

¹⁰¹¹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου Αθήνα, 18 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 151, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

διοίκηση, ώστε ταχθεί με την ελληνική κυβέρνηση σε αναλογία με την βρετανική πλευρά, μέσω ηθικών εκβιασμών προβάλλοντας στρεβλούς ισχυρισμούς και ανύπαρκτα στοιχεία για συνεργασία μεταξύ των δυνάμεων της αντίστασης της αριστεράς, υπονοώντας το μη κατονομαζόμενο μέτωπο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. με τις γερμανικές κατοχικές δυνάμεις.

Καταλήγοντας, δηλώνονταν η αναγκαιότητα για διαμόρφωση όρων δημοκρατικής επιλογής της μορφής διακυβέρνησης από τον λαό σε συνθήκες ασφάλειας και όχι υπό την “τρομοκρατική επίδραση” αποκαλούμενων “ιδιωτικών στρατών”. Όμως ο ισχυρισμός για την ανάγκη διαμόρφωσης όρων ελεύθερης επιλογής της μορφής διακυβέρνησης από τον ίδιο τον λαό ήταν ανεδαφικός, καθώς επαινούταν η στρατιωτική επέμβαση μιας άλλης χώρας σε στήριξη της αντιδημοφιλούς και αποτυχημένης εγχώριας κυβέρνησης, ενώ το κίνημα λαϊκής απελευθερωτικής αντίστασης αποκηρυσσόταν ως δωσίλογο ώστε να εξουδετερωθεί.

Σε επισκόπηση του αμερικανικού Τύπου την επόμενη μέρα ο Λέλης εστίαζε στην κάλυψη της συνέντευξης Τύπου από τις αμερικανικές εφημερίδες και κυριότερα την εφημερίδα *New York World Telegram*, όπου σε άρθρο σχετικά με την σύγκρουση της κυβέρνησης με τον Ε.Λ.Α.Σ., καταγράφονται οι ισχυρισμοί του Λέλη, ότι η εξέγερση ήταν αποτέλεσμα συνεργασίας μεταξύ των Ελλήνων κομμουνιστών και των γερμανικών δυνάμεων κατοχής¹⁰¹². Οι απόπειρες απαξίωσης του κινήματος αντίστασης συνοδεύτηκαν από συκοφαντικούς ισχυρισμούς, ότι κατά την διάρκεια της κατοχής κομμουνιστές ηγέτες κυκλοφορούσαν ανενόχλητοι από τις γερμανικές αρχές στην Ελλάδα, ενώ οι αναφερόμενοι ως “πατριώτες” σφαγιάζονταν.

Βέβαια, η δυσφημιστική εκστρατεία της ελληνικής κυβέρνησης τεκμηριωνόταν στον διεθνή τύπο, αλλά αρκούταν στην χρήση ψευδών ισχυρισμών. Καταλήγοντας, τονιζόταν η υποτιθέμενη ευγνωμοσύνη του ελληνικού λαού προς την Μ. Βρετανία για την στρατιωτική επέμβαση, που όμως ήταν δυνατό να εκφραστεί σιωπηρά. Τέλος, σε μία απόπειρα τήρησης των ευρύτερων διπλωματικών ισορροπιών, επισημαινόταν ότι παρά την σοβιετική επιρροή στο κίνημα αντίστασης κατά την κατοχή, που τεκμαίρεται ότι εκφράστηκε με την άφιξη της Σοβιετικής Στρατιωτικής Αποστολής στον Ε.Λ.Α.Σ. τον Ιούλιο του 1944 και ενώ αυτό κατηγορούταν για δοσιλογισμό και συνεργασία, πλέον δεν υπήρχε σοβιετική παρέμβαση. Επομένως εκφραζόταν επίσημα η στρέβλωση, κατασυκοφάντηση και χλευασμός των αγώνων του ελληνικού λαού, αντιστρέφοντας μάλιστα την κατηγορία του δοσιλογισμού σε βάρος της ελληνικής αντίστασης,

¹⁰¹² Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου Αθήνα, 18 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ.152 σχετικά και με τηλεγράφημα αρ. τηλ. 151, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

ενώ στερεότυπα υπερασπιζόταν στον διεθνή τύπο η βρετανική επέμβαση.

Στα τέλη Δεκεμβρίου, ο Διαμαντόπουλος τοποθετούταν στο θέμα της κάλυψης των γεγονότων από τον αμερικανικό τύπο, αναγνωρίζοντας ότι *“Έκρηξις στάσεως Αθήνας εύρε μεγάλην μερίδα αμερικανικού κοινού ελάχιστα ενήμερον αληθούς θέσεως ζητημάτων Εγγύς Ανατολής, επι πλέον δε επηρεάζεται εξ ιδεολογικών θεωριών διαδιδόμενων υπό αριστεριζόντων φυλλαδίων και σχολιαστών.”*¹⁰¹³ Επίσης, στρεφόταν κατά των Αμερικανών δημοσιογράφων και ανταποκριτών στην Αθήνα σημειώνοντας, ότι *“[...]εκτός εξαιρέσεων συνετέλεσαν μεγάλως εις συσκότησιν μερίδος κοινής γνώμης και εις το να δημιουργηθούν εν τη φαντασία όχι ολίγων αντίληψιν ότι δήθεν Μ. Βρετανία ήθελε καταπίεση Ελληνικόν λαόν.”* Επομένως, απορριπτόταν συνολικά η δραστηριότητα του αμερικανικού Τύπου ως καθοριζόμενη από ιδεολογικές επιδράσεις, με μοναδικό επιχείρημα την κριτική στάση προς την ελληνική κυβέρνηση και την βρετανική εξωτερική πολιτική. Λίγες μέρες αργότερα με αφορμή την συνάντηση του με εκπρόσωπο της εφημερίδας *New York Times*, ο Διαμαντόπουλος εξέφραζε την ικανοποίηση της κυβέρνησης και της πρεσβείας *“[...]δι’ αντικειμενικήν και απηλλαγμένην προκαταλήψεων στάσιν ην ετήρησε εφημερίς εν τη ελληνική κρίσει και εν εκτιμήσει αιτίων αυτής.”*¹⁰¹⁴ Μάλιστα συνέδεε την ελληνική κρίση με την εξωτερική πολιτική των γειτονικών βαλκανικών χωρών, τις οποίες αντιμετώπιζε με εχθρότητα και χωρίς κάποια μεταξύ τους διάκριση, σχολιάζοντας ότι *“[...]η εν Ελλάδι εξέγερσις αριστερών δύναται να δημιουργήση [περιπλοκάς] εν Βαλκανική χερσονήσω λόγω δεσμών τελευταίων μετά βουλγαρικών κύκλων ως και πρακτόρων Τίτο”* αποπροσανατολίζοντας και μετακυλίωντας την ευθύνη για τα αίτια της εγχώριας πολιτικής κρίσης σε περιφερειακούς ανταγωνιστικούς παράγοντες. Από την πλευρά του Αμερικανού συνομιλητή του, σημειώθηκε ότι η αρχικά εκδηλωθείσα αμερικανική στάση την 5^η Δεκεμβρίου 1944 είχε μεταβληθεί, καθώς όπως σχολίαζε *“[...]σημερινοί επίσημοι αμερικανικοί κύκλοι αντιλαμβάνονται σαφέστερον την εκ της εν Ελλάδι κρίσεως δημιουργηθείσαν κατάστασιν.”*, σημειώνοντας λοιπόν η μεταβατική συγκυρία πολιτικού μετασχηματισμού των Η.Π.Α.

Όμως, η κλιμάκωση και σύγκρουση του Δεκέμβρη έθεσαν ερωτήματα για την αμερικανική στάση και αποτέλεσαν αφορμή εκδήλωσης πρόσθετων απαιτήσεων θεσμικής στήριξης προς την

¹⁰¹³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4631, απαντητικό του τηλ. αρ. 22504 του Υπουργείου εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹⁰¹⁴ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, κοινοποίηση Πρεσβεία Λονδίνου, 27 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4688, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.6. Σχετικά αναφερόταν με ικανοποίηση και η δημοσίευση των δηλώσεων του Παπανδρέου στους *New York Times* την 25^η Δεκεμβρίου 1944. Εντοπίζεται και σε Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 371.

ελληνική κυβέρνηση. Εστιάζοντας μάλιστα στην υπόθεση των αμερικανικών δηλώσεων για τον αντιφασίστα διπλωμάτη και πολιτικό, μέλος της ιταλικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης - *Comitato di Liberazione Nazionale*- Conte Carlo Sforza, θεωρώντας ότι αποτελούσε δείκτη για την στάση των Η.Π.Α. απέναντι στην βρετανική εξωτερική πολιτική κατά των χειρισμό των ευρωπαϊκών κρίσεων, καθώς απασχολούσε το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών με αιτήματα του στην ελληνική πρεσβεία στο Λονδίνο επιχειρούσε να ενημερωθεί σχετικά¹⁰¹⁵.

Από την πλευρά του Αγνίδη εκτιμούταν, ότι η αμερικανική στάση επιχειρούσε την εκμετάλλευση της υπόθεσης για λόγους εσωτερικών πολιτικών αναγκών, αποδίδοντας δευτερεύουσα σημασία στις ελληνικές εξελίξεις. Η επικρατούσα σύγχυση συνεχιζόταν με την καταγραφή πληροφοριών, ότι παρά την αρχική διάσταση απόψεων μεταξύ των υπουργών εξωτερικών των δύο χωρών, είχε επιτευχθεί συνεννόηση μεταξύ του Stettinius και του Halifax.

Σχετικά τοποθετούταν ο Διαμαντόπουλος, που ανέφερε, ότι η αμερικανική στάση στο θέμα της βρετανικής παρέμβασης στην Ιταλία για την υπόθεση Sforza, όπως εκφράστηκε στην ανακοίνωση της 5^{ης} Δεκεμβρίου, αφορούσε κατά προέκταση και την ελληνική κρίση¹⁰¹⁶. Χαρακτηριστικά επισημαίνεται την αρνητική αίσθηση που προξένησε στους διπλωματικούς κύκλους της Αμερικής και της Μ. Βρετανίας, αλλά και την απορία της κοινής γνώμης μπροστά στο γεγονός, ότι οι Η.Π.Α. κατά το παρελθόν πραγματοποίησαν παρεμβάσεις σε διάφορες χώρες, όπως η Βολιβία, η Αργεντινή και περιπτώσεις της Β. Αφρικής. Επομένως, ο Διαμαντόπουλος αναγνώριζε την δικαιοδοσία μιας αποικιακού τύπου παρέμβασης των συμμαχικών χωρών στις κατά τεκμήριο ευρύτερες σφαίρες επιρροής τους και υπερασπιζόταν την βρετανική πλευρά απέναντι στην αμερικανική κριτική. Επιπροσθέτως, αναφέρεται η απουσία κριτικής προς τους ρωσικούς χειρισμούς του πολωνικού ζητήματος, καταδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο την προσλαμβανόμενη ως άδικη στάση των Η.Π.Α. προς μία σύμμαχη χώρα. Ακόμα, επισημαίνεται ότι "[...] η εξήγησις της αμερικανική εκδηλώσεως απεδώθη εις επιθυμίας του προέδρου Η.Π.Α. [να] ικανοποιήσει την άκρως φιλελευθέραν πτέρυγα ήτις δεν είχε προσυνεννοηθή μετ' αυτού." Επομένως, εμφανίζεται με σαφήνεια η πρόσληψη του για τις εσωτερικής ισορροπίας της αμερικανικής κυβέρνησης, εκφράζοντας παράλληλα κριτική για την θεωρούμενη ως προοδευτικότερη πτέρυγα και υπαινισσόμενη ταυτόχρονα την έλλειψη ικανοποίησης από αυτή τη στάση, αν και

¹⁰¹⁵ Αγνίδης, Πρεσβεία Λονδίνου, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 14 Δεκεμβρίου 1944, α.α., Απαντητικό του τηλ. αρ. 22337, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.6.

¹⁰¹⁶ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 16 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

διευκρινιζόταν, ότι η ασκούμενη κριτική από την πλευρά των Η.Π.Α. δεν αφορούσε κυβερνητικούς χειρισμούς της Ελλάδας.

Ακόμα, στην κατεύθυνση άσκησης διπλωματικών πιέσεων στην προσπάθεια επίτευξης ενός διπλωματικού ενιαίου μετώπου μεταξύ των συμμαχικών χωρών σε υποστήριξη της ελληνικής κυβέρνησης και της βρετανικής παρέμβασης, το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών προσπάθησε να εμπλέξει την Τουρκία σε μία επιχείρηση εξαγωγής ανησυχιών και φόβων εν μέσω της εγχώριας πολιτικής σύγκρουσης. Συγκεκριμένα ο Υπουργός εξωτερικών Φ. Δραγούμης κατόπιν επικοινωνίας με την διπλωματικής αποστολή στην Άγκυρα, τηλεγράφησε στην πρεσβεία του Λονδίνου και της Ουάσιγκτον, επισημαίνοντας: *‘Εφιστώ προσοχή σε πιθανές περιπλοκές σε βαλκανική λόγω κρίσης στην Ελλάδα ειδικά Θράκη και Μακεδονία. Περιπλοκή και με Τίτο.’*

Επομένως, η ελληνική πολιτική κρίση επιχειρούταν να αναγνωστεί ως διακρατική, με προεκτάσεις πέραν της αμφισβήτησης της εγχώριας κυβέρνησης στο πεδίο εδαφικών ανταγωνισμών και της περιφερειακής σύγκρουσης¹⁰¹⁷. Από την πλευρά της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσιγκτον, ο Διαμαντόπουλος εξέφρασε την συμφωνία του με τον υπουργό εξωτερικών και προέτρεπε σε συστάσεις προς την τουρκική κυβέρνηση *‘να μεταδώση και η ίδια προς την κυβέρνησιν των Ην. Πολιτειών έστω και εν φιλική ημιεπίσημη συνομιλία[...].’*¹⁰¹⁸ Διαπιστώνεται λοιπόν η διαμόρφωση τάσεων αποφυγής εστίασης στις εσωτερικές πολιτικές προκλήσεις διασυνδέοντας τις με τρόπο υποστηρικτικό για την κυβέρνηση με τα συμμαχικά συμφέροντα και με τις θεωρούμενες ως διακρατικές περιφερειακές προκλήσεις, που τελικά απαιτούσαν την συμμαχική προστασία. Απαξιώνοντας το εγχώριο πολιτικό κίνημα αντίστασης στο επίπεδο της περιφερειακής γεωπολιτικής παρενέργειας και αναβαθμίζοντας ανησυχίες για την εδαφική ακεραιότητα, επιχειρούταν η αποφυγή της αναμέτρησης με την διεθνή κριτική με επιχειρήματα.

Παράλληλα, ο πρωταγωνιστής της διαμάχης, ο αμφισβητούμενος μονάρχης, απευθύνθηκε με επιστολή του προς τον Αμερικανό πρόεδρο, όπου εκδήλωνε την ανιδιοτελή του θέληση για επίτευξη εσωτερικής ειρήνης και πολιτικής σταθερότητας στην Ελλάδα στην κατεύθυνση της λαϊκής θέλησης.¹⁰¹⁹ Μάλιστα, αναφερόταν στην διακηρυγμένη απόφαση του κατά το παρελθόν να

¹⁰¹⁷ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα προς Πρεσβεία Λονδίνου και Ουάσιγκτον, 16 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 11484, αναφορά στο τηλ. αρ. 7207 της Πρεσβείας της Άγκυρας, το οποίο δεν εντοπίστηκε, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.13 (1945).

¹⁰¹⁸ Διαμαντόπουλος προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, κοινοποίηση σε Πρεσβεία Άγκυρας, 19 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4607, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.13 (1945).

¹⁰¹⁹ George II, Greek Embassy in London, to President Roosevelt, Washington D.C., 19 December 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Πρεσβεία Λονδίνου, Φ. 1.2 (1944). Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Πρεσβεία Λονδίνου, Διαβίβαση μεταφρασμένου στα αγγλικά μηνύματος του Γεώργιου Β', 20 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4599δς,

μην επιστρέψει στην Ελλάδα χωρίς την σύμφωνη γνώμη της κυβέρνησης, αλλά και να αναβάλει την επιστροφή του μετά την απελευθέρωση. Όμοια, τόνιζε την συναίνεση του στον σχηματισμό κυβέρνησης στην εξορία με συμμετοχή αντιμοναρχικών δυνάμεων με την ελπίδα να επιτευχθεί ισορροπία. Όμως, όπως δήλωνε,

“[...]μία οργανωμένη μειοψηφία στην οποία οι Σύμμαχοι είχαν παράσχει όπλα για να πολεμήσει τους Γερμανούς, τα χρησιμοποίησε αμέσως μετά την απελευθέρωση της χώρας, με στόχο τον βίαιο σφετερισμό της εξουσίας και τη διάλυση της κυβέρνησης που απαρτιζόταν από όλα τα κόμματα, μετά τη συμφωνία του Λιβάνου.”

Υποστήριζε ότι απέναντι στην ενότητα όλων των κομμάτων βρίσκονταν οι κομμουνιστές που εξεγέρθηκαν καταλήγοντας στην βρετανική επέμβαση, παρά τις αρχικές βρετανικές προθέσεις μη παρέμβασης. Άλλωστε, σχολίαζε ότι έγινε σε υπεράσπιση της νόμιμης κυβέρνησης της Ελλάδας και τόνιζε ότι το δίλλημα ήταν αν θα επιτρεπόταν στις οπλισμένες από τους συμμάχους δυνάμεις της αντίστασης, να καταλάβουν την εξουσία, όπως ισχυριζόταν ότι ήταν σκοπός τους. Συνεχίζοντας, αναφερόταν στην ευθύνη των συμμάχων που όπλισαν αυτή την *“μειονότητα”*, οπότε κατά την γνώμη του είχαν την ευθύνη να για τον αφοπλισμό της. Επομένως, υπερασπιζόταν την βρετανική επέμβαση ως υπεύθυνη πράξη διόρθωσης μιας πρότερης λανθασμένης τακτικής.

Απευθυνόμενος στον Roosevelt εξέφραζε την απογοήτευση, που σχετικά με *“[...]την κατηγορία που εκφράζεται εδώ και στις Ηνωμένες Πολιτείες ότι τόσο εγώ όσο και η βρετανική κυβέρνηση επιδιώκουμε να επιβάλουμε μια οριστική μορφή διακυβέρνησης στην Ελλάδα.”* Επανερχόμενος στην προθυμία του για παροχή εγγυήσεων σεβασμού της λαϊκής θέλησης για το πολιτειακό, τόνιζε ότι ως *“αληθινός δημοκράτης”* απέρριπτε τους υποτιθέμενους εκβιασμούς μίας χαρακτηριζόμενης ως *“ένοπλης μειοψηφίας”*. Όμως, εκδήλωνε προθυμία να καταβάλει προσωπικές θυσίες προς όφελος του ελληνικού λαού, ενώ δίνοντας απάντηση στο ενδεχόμενο μίας πιθανής οριστικής εγκατάλειψης του θρόνου, υπενθύμιζε ότι ο Θ. Σοφούλης ως ηγέτης του αντιμοναρχικού φιλελεύθερου κόμματος του είχε απευθύνει έκκληση να εξασκήσει τις συνταγματικές του αρμοδιότητες ώστε να επιλυθεί η εξελισσόμενη σύγκρουση.

Η λύση ήταν ο σχηματισμός κυβέρνησης εθνικής ενότητας, διεξαγωγή δημοψηφίσματος και εκλογών, δηλαδή πρότασε μια κατά τα φαινόμενα δημοκρατική λύση. Καταλήγοντας, καλούσε τον Αμερικανό πρόεδρο να χρησιμοποιήσει το κύρος του, ώστε να τον υποστηρίξει στην προσπάθεια *“[...]στη διάλυση της παρεξήγησης [...] που υπάρχει στις Ηνωμένες Πολιτείες, εις*

Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 370.

βάρος της εθνικής πολιτικής που προσπαθώ, εν μέσω απείρων δυσκολιών, να θέσω σε εφαρμογή στην Ελλάδα”. Σαφώς η τοποθέτηση του Γεώργιου Β' δεν πρόσφερε νέα επιχειρήματα, αλλά εκπροσωπούσε την συνέχεια των θέσεων του και επικαλούταν την συνέχεια των θέσεων του Αμερικανού προέδρου, ώστε να εξασφαλίσει στήριξη ή ευμενή ουδετερότητα.

Συγχρόνως, η στάση της κυβέρνησης των Η.Π.Α. κατά το ξέσπασμα της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών, κινούμενη σε επίπεδο πολιτικών δηλώσεων μεταξύ της κριτικής αμφισβησίας της βρετανικής επέμβασης και της ευμενούς προς το Ε.Α.Μ. ουδετερότητας, προκάλεσε την διαρκή αντίδραση της κυβέρνησης Παπανδρέου, που έμμεσα διεκδικούσε την άμεση ευθυγράμμιση της αμερικανικής πολιτικής ηγεσίας στην υποστήριξη της βρετανικής επέμβασης, της άνευ όρων στήριξης της ελληνικής κυβέρνησης και της καταδίκης του Ε.Α.Μ.. Σε αυτό το πλαίσιο εγγράφονταν οι συναντήσεις του Διαμαντόπουλου με τον βοηθό υπουργό εξωτερικών υπεύθυνο για ζητήματα Ευρώπης, Μέσης Ανατολής και Αφρικής - Assistant Secretary of State for European, Far Eastern, Near Eastern, and African Affairs στα τέλη Δεκεμβρίου 1944. Στην πρώτη συνάντηση, καταγραφόταν από τον Διαμαντόπουλο η θεωρούμενη εμπέδωση των κυβερνητικών απόψεων ή όπως χαρακτηριζόταν *“αληθώς θέσις πραγμάτων εν Ελλάδι.”* Σε υποστήριξη των επιχειρημάτων του παρέθετε τις πρόσφατες δηλώσεις του Θ. Σοφούλη και του Πλαστήρα προς τον L. MacVeagh, τονίζοντας ότι *“[...] επιστρέψας εις Ελλάδαν [ο Πλαστήρας] αντελήφθη κατάστασιν και μετέβαλε γνώμην περί Ε.Α.Μ. ην είχε όταν ευρίσκετο εν τω εξωτερικώ.”* Η παρουσίαση αυτή αποτελούσε μια απόπειρα προβολής μιας διευρυνόμενης πολιτικής πλειοψηφίας, που συντασσόταν με την επίσημη κυβέρνηση και όχι με το Ε.Α.Μ.¹⁰²⁰.

Όμως, η εκτυλισσόμενη κρίση απαιτούσε την συγκέντρωση και ανάλυση στοιχείων για τα σταθερά στοιχεία δράσης των Η.Π.Α., που προέκυψε ανισόμερα, διαμεσολαβημένα και υποκειμενικά από τους δρώντες της ελληνικής πλευράς. Συνολικά η πρόσληψη του ρόλου των Η.Π.Α. και των αναμενόμενων ευθυνών τους ως σύμμαχης χώρας, αντανακλούταν και σε παρατηρήσεις των διπλωματικών υπηρεσιών σε σχέση με τις Η.Π.Α. και άλλες χώρες.

Για παράδειγμα προσεγγίζοντας την περίπτωση της Πολωνίας και την αντιμετώπιση της από την Μ. Βρετανία και την Σοβιετική Ένωση, αναγνωρίζονταν ομοιότητες όχι μόνο στις σοβιετικές επιδιώξεις, αλλά και στο ζήτημα των *“εθνικών”* εδαφικών διεκδικήσεων, όπως

¹⁰²⁰ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1944 αρ. τηλ. 4653, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.13 (1945).

αποτυπωνόταν σε έκθεση του αμερικανικού State Department.¹⁰²¹ Σχετικά σημειωνόταν από τον Διαμαντόπουλο η κατ' εξαίρεση αλλαγή στάσης των Η.Π.Α. σε ζητήματα εδαφικών μεταβολών με δεδομένους τους θεωρούμενους κινδύνους, που ελλόχευσαν σε περίπτωση αδράνειας, αλλά και της αναγνώριση της βρετανικής αποδυνάμωσης. Οπότε, η αμερικανική κυβέρνηση παρουσιάζεται ως αναγκασμένη να είναι παρεμβατική, αποσοβώντας σοβαρότερους κινδύνους και εκπροσωπώντας την βρετανική κυβέρνηση. Ακόμα, σημειωνόταν η προσλαμβανόμενη διελκυστίνδα μεταξύ διεθνών πιέσεων από την πλευρά της Ρωσίας και της αμερικανικής κοινής γνώμης, που παρουσίαζε ακαμψία στο ζήτημα εδαφικών και πληθυσμιακών ανταλλαγών στην περιοχή. Παρ' όλα αυτά, αναγνωριζόταν η θέληση να υπάρξει συμφωνία, έστω και με δυσμενείς όρους, αποφεύγοντας το αδιέξοδο και το ενδεχόμενο επιβολής ανεξέλεγκτων σεναρίων.

Συμπερασματικά κατέληγε, ότι προτεραιότητα της αμερικανικής κυβέρνησης παρέμενε η οργάνωση του μεταπολεμικού κόσμου, επικοινωνώντας τις αντίστοιχες ιδέες της

“[...]παρά τη κοινή γνώμη και το στρατευθέντι αμερικανικό λαό παρ' ω εξαίρεται αυτή ως ο ύψιστος πολεμικός σκοπός του έθνους και η επιβράβευσις των θυσιών του. Υπερ της επιτεύξεως του σκοπού τούτου η χώρα αυτή θα παραβλέψη πολλά επι μέρει ζητήματα, [...], αν μάλιστα αι συναφείς προς αυτά διευθετήσεις τυγχάνουσι της εγκρίσεως της Ρωσίας και της Μ. Βρετανίας.”

Εκφραζόταν λοιπόν με σαφήνεια η ανησυχία του Έλληνα πρέσβη για τον ρόλο των Η.Π.Α. ως εξισοροποιητικού των ευρωπαϊκών υποθέσεων και όχι τόσο ως παρεμβατικής δύναμης, που υπονοείται, ότι θα ήταν επιθυμητό. Καταλήγοντας, τονιζόταν ρητά η σύνδεση του ζητήματος με τις ελληνικές “έθνικές διεκδικήσεις”, αποτελώντας διαμορφούμενο μοτίβο πολιτικού αντιπερισπασμού και διαφυγής.

Η έμφαση στις διεθνείς προεκτάσεις των ελληνικών εσωτερικών αναταραχών σε σχέση με τα εγχώρια και συμμαχικά συμφέροντα συνεχιζόταν στις προσεγγίσεις του Διαμαντόπουλου¹⁰²². Κατά την γνώμη του, “[...]στάσις αποχής Ηνωμένων Πολιτειών ενεθάρρυνε εμμέσως στασιαστές” με τρόπο που θεωρούσε ότι δημιουργούσε ερωτήματα στον ελληνικό λαό, ενώ έκανε αναφορά “[...]επί αψυχολογήτων ενεργειών και αστόχων δηλώσεων αμερικανών ανταποκριτών Αθηνών.” Η επίθεση σε όλα τα μέτωπα από τον Έλληνα πρέσβη κατόπιν αντίστοιχων κυβερνητικών εντολών¹⁰²³, δηλαδή εναντίον των χειρισμών της αμερικανικής κυβέρνησης και εναντίον των

¹⁰²¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Παπανδρέου, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4622 δις, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 81.10 (1945).

¹⁰²² Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 31 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.13, (1945).

¹⁰²³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, ανακοίνωση προς Πρεσβεία

Αμερικανών ανταποκριτών, καταδείκνυε, ότι διέφευγε της προσοχής του, πως τα δύο αυτά πεδία αποτελούσαν ανεξάρτητους θεσμούς της δημόσιας ζωής και ότι ο Τύπος δεν υπαγόταν στην κυβερνητική εξουσία της χώρας κυκλοφορίας του ή κάποιας άλλης δυσανεσχημένης δύναμης.

Επίσης, αμφισβητούταν το δικαίωμα της αμερικανικής κυβέρνησης να παραμείνει ουδέτερη και σταθερή στην άποψη που συνηγορούσε υπέρ της μη παρέμβασης των μεγάλων δυνάμεων στα εσωτερικά των μικρότερων συμμαχικών κρατών. Ο ίδιος τόνιζε ότι δεν επέκρινε, αλλά παρείχε στοιχεία προς ενημέρωση μιας κυβέρνησης, από την οποία τονιζόταν ότι υπήρχαν σημαντικές προσδοκίες από τον ελληνικό λαό, θέτοντας έτσι τον τόνο για την επιθυμούμενη συνέχεια της μελλοντικής συνεργασίας. Υπονοώντας δηλαδή τον αναμενόμενο ρόλο που αποδιδόταν στις Η.Π.Α. από την ελληνική κυβέρνηση, αυτόν του παρόχου οικονομικής, διπλωματικής και πολιτικής στήριξης σε απόλυτη εναρμόνιση με τις απαιτήσεις της εγχώριας τοπικής μειοψηφίας. Εξάλλου, η επίκληση στις προσδοκίες του ελληνικού λαού, είναι στην πραγματικότητα αντιφατική με δεδομένο, ότι δεν γίνεται σε καμία περίπτωση επίκληση στην λαϊκή θέληση, την στήριξη και νομιμοποίηση της ελληνικής κυβέρνησης από τον ελληνικό λαό, αλλά κυριότερα στην υποστήριξη του μετώπου των συμμαχικών κυβερνήσεων και της ισχύουσας τάξης. Σε απάντηση ο Αμερικανός αξιωματούχος αντέτεινε, ότι η *“[...] κυβέρνησις των Ηνωμένων Πολιτειών είναι αναγκασμένη [να] λαμβάνει υπ’ όψιν κοινήν γνώμην Αμερικής ήτης γενικώς δεν επιδοκιμάζει επεμβάσεις τόσον ενεργούς εις απελευθερωμένας χώρας”*, επαναβεβαιώνοντας την την αμετάβλητη θέση της αμερικανικής διοίκησης¹⁰²⁴.

Επαναπροσεγγίζοντας την δράση της αμερικανικής διπλωματίας κατά την κορύφωση των Δεκεμβριανών ο Διαμαντόπουλος επισήμαινε ότι σύμφωνα με έγκυρες και μη κατονομαζόμενες πηγές του σχετικά με τον L. MacVeagh, που ανέφεραν ότι έστελνε σε όλη την διάρκεια της κρίσης *“πληροφορίας και γνώμας απολύτως αντικειμενικάς”*¹⁰²⁵. Με βάση την εκδηλούμενη στάση του αμερικανικού και διπλωματικού προσωπικού, ο Διαμαντόπουλος συμπέραινε, ότι η καταγραφόμενη μεταβολή *“[...] εις τας αντιλήψεις εκείνων εκ των αρμοδίων οίτινες δεν είχαν κατανοήσει εξ αρχής αληθή χαρακτήρα πρόσφατων γεγονότων εν Ελλάδι, άγομαι να πιστεύω ότι τηλεγραφήματα κυρίου Mac Veagh θα συντελέσουν ουκ ολίγον εις τούτο.”* Συνολικά, διαπιστώνεται

Λονδίνο, 2 Ιανουαρίου 1945, αναφορά σε τηλεγραφήματα αρ. τηλ. 4631, 4653 Πρεσβείας Ουάσιγκτον και τηλ. αρ. 22840 Υπουργείο Εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 64.13, (1945).

¹⁰²⁴ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, ανακοίνωση προς Πρεσβεία Λονδίνο, 2 Ιανουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 64.13, (1945).

¹⁰²⁵ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 15 Ιανουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 64.13, (1945).

η απόπειρα υπερκαθορισμού από την ελληνικής κυβέρνησης των εκδηλώσεων της αμερικανικής δημόσιας ζωής σχετικά με την εξελισσόμενη κρίση, εξασφαλίζοντας απόλυτη υποστήριξη για την κλονισμένη ελληνική κυβέρνηση και την βρετανική επέμβαση, προσφεύγοντας σε πληθώρα πιέσεων και παρεμβάσεων προς πλήθος δρώντων.

Από τα Δεκεμβριανά στην Βάρκιζα. Η ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Πλαστήρα την 3^η Ιανουαρίου και η ανακωχή την 11^η Ιανουαρίου, διαδέχονταν τον προγραμματισμό για την διάσκεψη ειρήνης στην Βάρκιζα, υπό την προεδρία του Διαμασκηνού¹⁰²⁶. Μάλιστα, ο Μ. Λυμπεράτος σχολίαζε ότι *“παρά την προβολή της εικόνας ότι το Ε.Α.Μ. πανικόβλητο έσπευδε να συνθηκολογήσει, η επίτευξη της ανακωχής ήταν στην ουσία μία επιτυχία της βρετανικής πολιτικής, και όχι μια χωρίς όρους υποχώρηση της αριστεράς.”*¹⁰²⁷ Όμως, η συμφωνία ανακωχής της 11^{ης} Ιανουαρίου ακολουθήθηκε από το φιλοβρετανικό, φιλοκυβερνητικό και αντι-Ε.Α.Μ.ικό συλλαλητήριο της 14^{ης} Ιανουαρίου στην Αθήνα, που όπως σημειώνεται από τον Χρ. Χατζηιωσήφ μετά την απόσυρση των δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. από την Αττική *“[...]έδειχνε ότι είχε ολοκληρωθεί απότομα η διαδικασία που είχε αρχίσει κατά την Κατοχή και η οποία μετέτρεψε τον αντικομμουνισμό στην Ελλάδα από στάση και τακτική της πολιτικής ηγεσίας του αστικού κόσμου σε λαϊκή ιδεολογία.”*¹⁰²⁸ Μάλιστα, τονίζοταν ότι πλέον κυρίαρχη αντίληψη ήταν ο καταλογισμός ευθυνών για το τραύμα και στις απώλειες των Δεκεμβριανών, τους θανάτους αμάχων, τους βομβαρδισμούς γειτονιών της Αθήνας, αλλά και το βαρύνων θέμα της σύλληψης ομήρων στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και το Κ.Κ.Ε.. Επομένως, στον δρόμο προς την συμφωνία ειρήνης της Βάρκιζας το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. βρισκόταν σε πολιτικά μειονεκτική θέση, ενώ θα άνοιγε ο δρόμος για την γνωστή περίοδο καταστολής και *“λευκής τρομοκρατίας”*¹⁰²⁹.

Παράλληλα, ο τερματισμός των συγκρούσεων ανέτρεπε τις επικρατούσες τάσεις μεταξύ

¹⁰²⁶ Λυμπεράτος, Μ., *Στα πρόθυρα του Εμφυλίου Πολέμου: Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2006) σ. 95.

¹⁰²⁷ Ο.π. σ. 57-58

¹⁰²⁸ Χατζηιωσήφ Χρ., Δεκέμβρης 1944, Τέλος και αρχή στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα 2007), σ. 387.

¹⁰²⁹ Γρηγοριάδης Φ. Σ., *Ιστορία του Εμφυλίου πολέμου 1945-1949 (Το δεύτερο αντάρτικο)*, τ. 2, (Αθήνα (Καμαρινόπουλος, 1980), σ.σ. 473-480. Βαφειάδης Μ., *Απομνημονεύματα*, τ. 3, (Αθήνα: Λιβάνης), 1985, σ.σ. 94-98, Ηλιού Φ. *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος – η εμπλοκή του Κ.Κ.Ε.* (Αθήνα: Θεμέλιο, 2005), έκθεση του Κ.Κ.Ε. προς το ΚΚΣΕ *“Η κατάσταση στην Ελλάδα και τα επείγοντα προβλήματα του κινήματος μας”* (Αύγουστος 1946), σ.σ. 37-38. Σαράφης Στ., *Μετά τη Βάρκιζα*, σ.σ. (Αθήνα: Επικαιρότητα, 1979), σ.σ. 165-168. Βόγλης Π., *Ανάμεσα στην άρνηση και την αυτοάρνηση: πολιτικοί κρατούμενοι στην Ελλάδα, 1940-50* στο επιμ. Mazower M., *Μετά τον Πόλεμο*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2000), σ. 88. Hondros J. L., *Occupation and Resistance - the Greek agony 1941-1944*, New York: (Pella Publishing, 1983), p. 250.

των βρετανικών και ελληνικών πολιτικών δυνάμεων, καθώς όπως σημειώνει ο Π. Παπαστράτης, “Έχει μεσολαβήσει μία αντιστροφή των ρόλων. Οι Βρετανοί επιδιώκουν τώρα μία συμφωνία με το E.A.M., ενώ οι Έλληνες πολιτικοί, στηριγμένοι στην δύναμη των αγγλικών όπλων, παρουσιάζονται αδιάλλακτοι.¹⁰³⁰” Μάλιστα, ο Macmillan σημείωνε ότι “[...]Η ελληνική κυβέρνηση δεν επιθυμεί τώρα διάσκεψη ή συμφωνία. Θέλουν μια στρατιωτική νίκη των στρατευμάτων μας επί των ανταρτών τους.¹⁰³¹” Συνοψίζοντας τους στόχους που έπρεπε να επιτευχθούν εν μέσω της ανακωχής ο Macmillan τόνιζε ότι “Ο κύριος σκοπός της ήταν να προτρέψει σε άμεσες διαπραγματεύσεις και να θέσει μια ευρεία και γενναιόδωρη βάση πάνω στην οποία θα μπορούσε να αποκατασταθεί η ειρήνη.¹⁰³²” Περιλάμβανε ως βασικά σημεία την απελευθέρωση των ομήρων, τον αφοπλισμό όλων των ενόπλων σχηματισμών, την αμνηστία, την διάλυση της Ορεινής Ταξιαρχίας και του Ιερού Λόχου με αξιοποίηση στον εθνικό στρατό, ενώ προτεινόταν η αναβολή των ζητημάτων των εκλογών και του πολιτειακού μέχρι το τέλος του πολέμου¹⁰³³.

Προετοιμάζοντας τις λεπτομέρειες της διάσκεψης ο Macmillan πρότεινε την εκπροσώπηση της ελληνικής κυβέρνησης από τον Σοφιανόπουλο, που θεωρούσε ως “*πιο ευέλικτο διαπραγματευτή*”, αντί του Πλαστήρα βρίσκοντας σύμφωνο και τον Δαμασκηνό¹⁰³⁴. Συνολικά ο Σοφιανόπουλος περιγραφόταν ως πειθήνιος στην διαμόρφωση της στάσης του προωθώντας τις βρετανικές θέσεις. Μάλιστα, περιγράφεται η πλήρης αποδοχή των υποβαλλόμενων προτάσεων τονίζοντας μάλιστα, ότι “Ο Σοφιανόπουλος αποδέχτηκε όλες τις προτάσεις μας χωρίς συζήτηση, αν και πολλές από αυτές κάλυπταν σημεία που αποτελούσαν αντικείμενο σκληρής διαμάχης εδώ και εβδομάδες[...]” και ότι “Μελετήσαμε την ομιλία του και γράψαμε μια περίληψη των κυβερνητικών προτάσεων για εκείνον [τον Σοφιανόπουλο]”¹⁰³⁵, συμβάλλοντας κρίσιμα στην επίτευξη της συμφωνίας και των βρετανικών στόχων.

Η υποβεβλημένη στην ουσία από την βρετανική πλευρά συμφωνία της Βάρκιζας χαρακτηριζόταν συνολικά από περιορισμένα σημεία εφαρμογής από τις δυνάμεις του E.A.M.-E.A.A.Σ. και του K.K.E. και πληθώρα υποχρεώσεων προς την κυβέρνηση και τις δυνάμεις της

¹⁰³⁰ Παπαστράτης Πρ., Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ'1, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ. 258.

¹⁰³¹ Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan, 1984), p. 669.

¹⁰³² Macmillan H., *Blast of war 1939-1945*, (New York: Harper & Row, 1969), p. 533.

¹⁰³³ Ibid, pp. 533-534

¹⁰³⁴ Ibid, 1969, p. 535.

¹⁰³⁵ Macmillan H., *Blast of war 1939-1945*, New York, 1969, pp. 541-541. Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, London: Macmillan, 1984), p. 673.

δεξιάς, που συστηματικά καταστρατηγήθηκαν από στοιχεία του κράτους, του δοσιλογισμού και της ενσωματωμένης άκρας δεξιάς, οδηγώντας σε γενίκευση της βίας και της τρομοκρατίας κατά των αγωνιστών της αντίστασης και των δημοκρατικών δυνάμεων¹⁰³⁶. Όπως τόνιζε ο H. Richter, οι όροι της συμφωνίας της Βάρκιζας και η -μη- εφαρμογή της καταδείκνυαν τόσο τον ψευδή χαρακτήρα του ακροδεξιού αφηγήματος των “Τριών Γύρων”, όσο και το γεγονός, ότι “Ο εμφύλιος δεν ήρθε σαν αποτέλεσμα απόφασης ή ενεργειών του K.K.E., αλλά ήταν μάλλον η έκβαση μιας διαδικασίας που τέθηκε σε κίνηση από την τρομοκρατική δράση της άκρας δεξιάς.”¹⁰³⁷

Αστικός πολιτικός κόσμος και εδαφικές διεκδικήσεις μετά τη Βάρκιζα.

Ο τερματισμός των συγκρούσεων και η σύναψη ειρήνης εύρισκε όλες τις πολιτικές δυνάμεις ενδιαφερόμενες για το ζήτημα των “έθνικες διεκδικήσεις”, αν και εμφατικότερα προσέγγισε το ζήτημα ο αστικός πολιτικός κόσμος. Δεδομένης της επικρατούσας συγκυρίας, δηλαδή της εσωτερικής αποδιάρθρωσης, της εξόδου από μια πολιτική σύγκρουση, τα γιγαντιαία οικονομικά προβλήματα, την έλλειψη ενός εθνικού στρατού και την συνέχιση του πολέμου διεθνώς, η ενασχόληση με το θέμα, ήταν άκαιρη και άσκοπη. Δεν επρόκειτο να προσκομίσει άμεσα αποτέλεσμα ή ακόμα να προετοιμάσει το έδαφος για άμεση επίλυση απτών ζητημάτων, αφού η μελλοντικές διαπραγματεύσεις για τις συμφωνίες ειρήνης απείχαν κατά πολύ και σε κάθε περίπτωση οι επιθυμητοί στόχοι ήταν ευρύτατοι. Αντίθετα, αποτέλεσε ένα σημείο ιδεολογικής συσπείρωσης υποστήριξης, νομιμοποίησης και αποπροσανατολισμού στο εσωτερικό και διεθνώς.

Προβάλλοντας τον σχεδόν απρόσβλητο σκοπό των “εθνικών δικαίων”, παραβλεπόταν το πλήθος άμεσων ζητημάτων που η κυβέρνηση και ο αστικός πολιτικός κόσμος συνολικά όφειλαν να απαντήσουν για την συγκρότηση του κράτους, την τήρηση των όρων ειρήνης και δημοκρατίας και ασφάλειας της συμφωνίας της Βάρκιζας, την αρωγή και ανοικοδόμηση, την συγκρότηση του ελληνικού προσανατολισμού στο διεθνές μεταπολεμικό πεδίο. Η μονοθεματικότητα ήταν ενδεικτική της ιδεολογικής και πολιτικής ένδειας αυτής της πλευράς του πολιτικού φάσματος, που τελικά μονοπώλησε το κράτος και την εξουσία, αποκλείοντας από την προσπάθεια επιτυχούς οικοδόμησης της μεταπολεμικής Ελλάδας και δίδοντας τις δυνάμεις που την απελευθέρωσαν. Ήταν λοιπόν χαρακτηριστικό της περιόδου μετά την Βάρκιζα η έμφαση στις εδαφικές διεκδικήσεις

¹⁰³⁶ Richter H., Η συμφωνία της Βάρκιζας και τα αίτια του Εμφυλίου πολέμου, στο (επιμ. John Iatrides) *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950 Ένα έθνος σε κρίση*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 2006), σ.σ. 285-303.

¹⁰³⁷ Όπ. π. σ. 302.

και η ένταση της καταστολής μεταβαίνοντας στην ασύστολη βία κατά του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.

Η προσέγγιση των κυβερνητικών δυνάμεων στο θέμα των εδαφικών διεκδικήσεων, εκφραζόταν στην απαντητική επιστολή του αρχιεπίσκοπου Δαμασκηνού ως αντιβασιλέα με αφορμή την επίσκεψη του στην βόρεια Ελλάδα προς τον Γεώργιο Β', όπου τον ενημέρωνε για την προσπάθεια του *"[...]προς την ασφαλή ικανοποίηση εθνικών δικαίων και την κατανόησιν της επιτακτικής ανάγκης ειλικρινούς συνεργασίας παντών των Ελλήνων για την ταχείαν ανασυγκρότησιν του τόπου."*¹⁰³⁸ Ο Γεώργιος Β' απαντούσε ενθαρρυντικά και με ενθουσιασμό δίνοντας έμφαση στην πίστη *"[...] του λαού εις δικαίωσιν εθνικών βλέψεων [...]"*. Βέβαια, τόνιζε ότι *"Είναι ατυχώς γεγονός ότι από τελευταίας ταύτης περιπετείας και καλλίτεροι ημών φίλοι εν τη ξένη απασχολούνται περισσότερον από εσωτερικά μας προβλήματα παρα από εθνικάς μας διεκδικήσεις και ότι εχθροί μας επωφελούμενοι νεωτέρων διεθνών συνθηκών καθίστανται προκλητικώτατοι [...]"*. Επομένως, η κρίση των Δεκεμβριανών ήταν ένα ατυχές συμβάν... ένα εμπόδιο ή ακόμα χειρότερα ένα πρόβλημα συγχρονισμού, καθώς απλά απόσπασε την προσοχή των *"φίλων"* της Ελλάδας και παραμελούνταν οι *"εθνικοί πόθοι"*¹⁰³⁹.

Συνολικά το θέμα των αποκαλούμενων *"εθνικών διεκδικήσεων"*, αντιμετωπίστηκε οργανωμένα από την ελληνική κυβέρνηση. Η προώθηση των πολυάριθμων ελληνικών απαιτήσεων εν όψει των μελλοντικών μεταπολεμικών διευθετήσεων, οριοθετούσε το πλαίσιο αιτιολόγησης και το εύρος των διεκδικήσεων απλό την ελληνική πλευρά. Σε σχετική εγκύκλιο του Υφυπουργού εξωτερικών Μ. Τσαμαδού προς όλες τις ελληνικές πρεσβείες, αναφερόταν η θεμελίωση τους στην βάση της αυτοδιάθεσης των λαών, λαμβάνοντας υπόψιν την πληθυσμιακή σύνθεση των διεκδικούμενων περιοχών -κυριότερα στην περίπτωση εδαφών της Αλβανίας/Βορείου Ηπείρου- και την αρχή της ασφαλείας βάση του επιχειρήματος, ότι ήταν αναγκαία η εξασφάλιση μεγαλύτερης εδαφικής έκτασης¹⁰⁴⁰. Βέβαια, η αρχή της αυτοδιάθεσης και η ανάγκη για εξασφάλιση μεγαλύτερων εκτάσεων ήταν μεταξύ τους άσχετα και σε ορισμένες περιπτώσεις ασύμβατα. Όμως έμφαση δινόταν στην συμβολή της Ελλάδας στον συμμαχικό αγώνα κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, καθιστώντας την επιχείρημα που αποσκοπούσε στην άσκηση

¹⁰³⁸ Δαμασκηνός, Οίκος Αντιβασιλέως, προς Γεώργιο Β', Πρεσβεία Λονδίνου Αχρονολόγητο, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.6 (1945).

¹⁰³⁹ Γεώργιος Β', Πρεσβεία Λονδίνου προς Δαμασκηνό, Αθήνα, 21 Μαρτίου 1945, Αρ. τηλ. 1909, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.5 (1945).

¹⁰⁴⁰ Τσαμαδός, Υφυπουργείο Τύπου προς Άπασας Πρεσβείας, Εγκύκλιος, 23 Μαΐου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 81.1 (1945).

διαπραγματευτικής πίεσης. Τέλος, αναφερόταν το ζήτημα των Δωδεκανήσων, που βέβαια ενέπιπτε σε διαφορετικό πλαίσιο. Σαφέστατα, το αίτημα της αποχώρησης της αποικιακής δύναμης της Ιταλίας ήταν διαφορετική από την διεκδίκηση κατάληψης εδαφών κυρίαρχων κρατών, των Βαλκανίων, όπως της Αλβανίας και της Βουλγαρίας, σε μία απόπειρα, αναβίωσης της λήξης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και της απόδοσης εδαφών στην Ελλάδα. Η παρανόηση των συνθηκών που επικρατούσαν, μπορεί να αποδοθεί στις ιδεολογικές αναφορές του πολιτικού προσωπικού και στην αντίληψη του ελληνικού αστικού κόσμου, ότι η ελληνική πολεμική προσπάθεια έληξε με την αποχώρηση της ελληνικής κυβέρνησης από την Ελλάδα.

Εξάλλου, για το ζήτημα του μελλοντικού καθεστώτος των Δωδεκανήσων, ο Διαμαντόπουλος σε συνομιλίες του με το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών, εξέφραζε την ελληνική αγωνία για το μελλοντικό καθεστώς των νησιών. Όπως σημειωνόταν, η κήρυξη πολέμου στον άξονα από την Τουρκία, ήταν δυνατό να δημιουργήσει ανάλογες απαιτήσεις, καθώς όπως σημειωνόταν *“δεν αποκλείεται [να] ζητηθούν παρά Τουρκίας βάσεις (επι των νήσων απέναντι μικρασιατικής ακτής”,* αν και όπως τόνιζε το στέλεχος του State Department, το γόητρο της Τουρκίας ήταν χαμηλό, ώστε να ικανοποιηθούν τέτοιες απαιτήσεις¹⁰⁴¹.

Ακόμα, επισημαινόταν η αναγκαιότητα της εδαφικής επέκτασης, σχολιάζοντας ότι *“η εξασφάλις νέων καλλιεργήσιμων γαιών [...] αποτελεί δια την Ελλάδα όχι ζήτημα «ζωτικού χώρου», αλλά προϋπόθεσιν δια την επιβίωσιν του πληθυσμού της εις επίπεδον στοιχειωδώς ανάλογον προς τας απαιτήσεις της συγχρόνου ζωής. Δεν ζητώμεν, ως η Γερμανία, η Ιταλία και η Βουλγαρία, «Lebensraum» ωθούμενο εκ σωβινιστικών και αδηφάγων κινήτρων. Υποχρεούμεθα απλών υπό αδήριτης ανάγκης να διακηρύξωμεν ότι τα ασφυκτικά προπολεμικά μας όρια [...] θα μας περικλείαν εις πραγματικόν «todesraum» -χώρον θανάτου- [...]”*. Βέβαια, η αποκήρυξη του αξονικού σωβινιστικού παραδείγματος δεν αποδείκνυε, τον δίκαιο και ορθολογικό χαρακτήρα των ελληνικών διεκδικήσεων. Μάλιστα, η επαναλαμβανόμενη επιχειρηματολογία για την ανάγκη εξασφάλισης καλλιεργήσιμων εκτάσεων, δεν απαντούσε στα ερωτήματα σχετικά με την αξιοποίηση των ήδη υπαρχόντων παραγωγικών πόρων εντός των δεδομένων συνόρων, ούτε στο ζήτημα της βιωσιμότητας των γειτονικών κρατών σε ενδεχόμενο που ικανοποιούνταν οι απαιτήσεις έναντι των βαλκανικών κρατών. Οι ελληνικές κυβερνητικές αξιώσεις προσεγγίζονταν και σε επίπεδο δημόσιου λόγου στην μπροσούρα του Κ. Διαμαντόπουλου με τίτλο *“Greece's National*

¹⁰⁴¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 28 Φεβρουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 80.4 (1945).

Aims: Their Historical and Ethnological backgrounds”¹⁰⁴².

Τελικά, ως άμεση συνέπεια ερχόταν η τάση αποσταθεροποίησης με την προβολή αντικρουόμενων εδαφικών αξιώσεων. Μάλιστα, ο πρέσβης της Ελλάδας στην Τουρκία τηλεγράφησε στον Αργυρόπουλο στο Παρίσι, προειδοποιώντας για τις διεκδικήσεις που πρόβαλε η Τουρκία σε βάρος της Βουλγαρίας, διατυπώνοντας ανησυχία για πιθανές επιπτώσεις στην Ελλάδα και συνιστούσε προσοχή στον χειρισμό του θέματος¹⁰⁴³. Επομένως, η προβολή των διεκδικήσεων και η αμφισβήτηση στην πράξη των ισχυόντων βάση διεθνών συμφωνιών συνόρων στα Βαλκάνια, δημιουργούσε περιφερειακή αποσταθεροποίηση.

Παράλληλα, το Ε.Α.Μ. είχε τοποθετηθεί στα αντίστοιχα ζητήματα με τις προγραμματικές δηλώσεις του, όπως εκφράζονταν από το Ε.Α.Μ. Δράμας στην εφημερίδα *Νέος Δρόμος* - αναδημοσιευόμενες στην τουρκική *Ιζγκιρέβ*- ήταν μεταξύ άλλων ‘ ‘α) η ολοκλήρωση της εθνικής μας απελευθερώσεως, [...] δ) η στρατηγική διευθέτηση των βορείων συνόρων μας, ε) ο σεβασμός υπό των φίλων και εχθρών της εθνικής μας ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας’ ”¹⁰⁴⁴, ενώ τα υπόλοιπα σημεία αναφέρονταν στην ‘ ‘εξασφάλιση ικανοποιητικών όρων διαβίωσης για τον λαό’ ’ και την ‘ ‘δημοκρατική επίλυση’ ’ του πολιτειακού με δημοψήφισμα και ακολούθως εκλογές συντακτικής συνέλευσης. Επομένως, για το Ε.Α.Μ. κατά την απελευθέρωση και τα Δεκεμβριανά ήταν βασική προτεραιότητα η εμφατική επιδίωξη των εθνικών διεκδικήσεων, με δεδομένη την προβολή τους σε μία περιφερειακή έκδοση του μετώπου. Όμως, διαφοροποιούνταν από την αστική κυβέρνηση, καθώς προσεγγιζόταν σε ένα συνολικό προγραμματικό πλαίσιο και λάμβανε υπόψιν την ειρηνική συνύπαρξη των λαών των γειτονικών κρατών μεταπολεμικά¹⁰⁴⁵.

Η ελληνική πολιτική συγκυρία μετά την Βάρκιζα. Η συμφωνία της Βάρκιζας, αν και επέλυε την εσωτερική πολιτική σύγκρουση, εδραζόταν ρητά στην δέσμευση ‘ ‘[...]προς τας ελευθερίας τας οποίας ο καταστατικός χάρτης του Ατλαντικού και αι αποφάσεις της Τεχεράνης διεκήρυξαν και η συνείδησις των δι’ αυτάς αγωνιζόμενων ελευθέρων Λαών απεδέχθη’ ”¹⁰⁴⁶. Ήταν

¹⁰⁴² Διαμαντόπουλος, φυλλάδιο, *Greece’s National Aims: Their Historical and Ethnological backgrounds*, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 22.7 (1945).

¹⁰⁴³ Πρεσβεία Αγκυρας προς Αργυρόπουλο, Παρίσι, 3 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 973, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1945, Φ. 80.2 (1945).

¹⁰⁴⁴ Ραφαήλ, Πρεσβεία Αγκυρας προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 1 Φεβρουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.3 (1945).

¹⁰⁴⁵ Σχετικά και το Μνημόνιο του Ε.Α.Α.Σ. 12 Μαρτίου 1945 προς τις συμμαχικές κυβερνήσεις Μ. Βρετανίας, Η.Π.Α., Σοβιετικής Ένωσης, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.8 (1945).

¹⁰⁴⁶ Διατυπώσεις – Πρακτικόν Συμφωνίας, 12 Φεβρουαρίου 1945, Αθήνα, Ίδρυμα Μουσείου Μπενάκη, Αρχείο Πλαστήρα, Σειρά 372, Φ. 35.

ένα γεγονός πού είχε την νομιμοποίηση του και την εστίαση του στο πεδίο της διασυμμαχικής συνεργασίας. Εξάλλου, οι συνεννοήσεις των Μεγάλων Συμμάχων επιτρέψαν στις βρετανικές δυνάμεις την καταστολή της εξέγερσης της αντίστασης.

Παράλληλα, η λήξη των εχθροπραξιών και η υπογραφή της συμφωνίας ειρήνευσης, σήμαναν την έναρξη ενός κύματος διώξεων εναντίον των συμμετεχόντων στην εξέγερση ή όσων ήταν δυνατό να κατηγορηθούν για αυτό. Οι προσπάθειες καταστολής και κρατικής αυθαιρεσίας, επεκτάθηκαν σε μια προσπάθεια πολίτες άλλων χωρών ελληνικής καταγωγής να εγκλωβιστούν με κατηγορίες ότι είχαν προβεί σε παράνομες ενέργειες κατά τα Δεκεμβριανά και να προσαχθούν. Οι επικρατούσες συνθήκες τρομοκρατίας των αντιδραστικών δυνάμεων εναντίον της αντίστασης, τεκμηριώνονται σε πλήθος πηγών και αποτελούν μαρτυρία της προσήλωσης των δυνάμεων του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στην ειρήνευση και την μεταπολεμική ανοικοδόμηση, παρά τις αντιξοότητες¹⁰⁴⁷. Η κατάσταση την περίοδο μετά την υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας και η συνεχιζόμενη άσκηση βίας εναντίον της αριστεράς, οδήγησε την Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ. σε διαμαρτυρία προς τον αντιβασιλέα αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό και τους πρεσβευτές των Η.Π.Α., Βρετανίας και Γαλλίας, γεγονός που δημοσιεύτηκε στον αμερικανικό τύπο, τονίζοντας τις σχετικές δηλώσεις από την πλευρά του Ε.Α.Μ. ότι «[...]οι σκηνές αταξίας και οι πράξεις βίας συνεχίζονται παρά τις διαβεβαιώσεις που έδωσε η κυβέρνηση».¹⁰⁴⁸

Συγκεκριμένες καταγγελίες εκφράστηκαν για την παρεμπόδιση κυκλοφορίας του Τύπου του μετώπου, την διενέργεια συλλήψεων χωρίς αντίστοιχο ένταλμα, την συνεργασία της κυβέρνησης με την άκρα δεξιά σε βάρος των μελών του Ε.Λ.Α.Σ., την άσκηση βίας και συλλήψεων στην επαρχία, την συνεργασία των πρώην ταγματασφαλιτών με τα μέλη της Εθνικής Φρουράς και την αστυνομία, την συνέχιση της κράτησης χιλιάδων μελών του Ε.Λ.Α.Σ. ως

¹⁰⁴⁷ (Greek American Council ed.) Ε.Α.Μ., White Book: May 1944- March 1945, New York, 1945. Βαφειάδης Μ., *Απομνημονεύματα*, τ. 3, (Αθήνα: Λιβάνης, 1985), σ.σ. 94-98, Βόγλης Π., *Ανάμεσα στην άρνηση και την αυτοάρνηση: πολιτικοί κρατούμενοι στην Ελλάδα, 1940-50*. Στο *Μετά τον Πόλεμο*, Mazower Μ. (επιμ.), (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2000), σ. 88. Πατάτζης Σ., *Ιωάννης Σοφιανόπουλος – Ένας επαναστάτης χωρίς επανάσταση*, (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση) 1961. σ. 218. Γρηγοριάδης Φ. Σ., *Ιστορία του Εμφυλίου πολέμου 1945-1949 (Το δεύτερο αντάρτικο)*, τ. 2, (Αθήνα: Καμαρινόπουλος, 1980), σ.σ.473-483, 492-497, 520-521, 530, 559-562, 564. Κουβαράς Κ., *Ο.Σ.Σ. Με την Κεντρική του Ε.Λ.Α.Σ.*, (Αθήνα: Εξάντας, 1976), σ. 191. Πετρίδης Π., *Στη δίνη του εμφυλίου πολέμου – Σπάνια ντοκουμέντα του Ε.Α.Μ. (1944-1947)*, Αθήνα: Προσκήνιο, 1998, σ.σ. 245-289. Λη Σαράφη, *Η Λευκή Τρομοκρατία στην Κεντρική Ελλάδα: αποφασιστικό βήμα προς τον Εμφύλιο Πόλεμο. Στο Αριστερά και Αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960*, Μ. Λυμπεράτος, Π. Παπαστράτης (επιμ.), (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2014), σ.σ. 513-525. Σαράφης Στ., *Μετά τη Βάρκιζα*, (Αθήνα: Επικαιρότητα, 1979), σ.σ. 165-168.

¹⁰⁴⁸ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υπουργείο Τύπου, 7 Μαρτίου 1945, αρ. τηλ.103, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 84.3 (1945) σχετικά με Τηλεγράφημα του *Associated Press* στο (7 Μαρτίου 1945), ELAS scores government – Greek leftists charge regime with illegal Acts. *New York Times*.

ομήρων. Το γεγονός μεταδόθηκε ως αναφορά και δεν συνοδεύτηκε από σχόλια ή την έκφραση απόψεων. Εξάλλου, η επικράτηση της Λευκής Τρομοκρατίας ήταν δεδομένη και τεκμηριωμένη¹⁰⁴⁹. Μάλιστα ο Γρηγοριάδης τόνιζε ότι πρόκειται για ‘*Μονομερή εμφύλιο πόλεμο της Δεξιάς*’ συλλογίζόμενος την έκταση της βίας κατά της αριστεράς¹⁰⁵⁰.

Σημαντικό είναι να σημειωθεί, ότι το ζήτημα της ομηρίας είχε τραγικές ανθρωπιστικές συνέπειες και ότι οι δύο διαστάσεις του αντιμετωπίζονταν με διπλά κριτήρια: η υπόθεση της σύλληψης ομήρων από τον Ε.Λ.Α.Σ. στην Αθήνα κατά τα Δεκεμβριανά συγκέντρωσε την δέουσα προσοχή και συμπάθεια για την δραματική και σε πολλές περιπτώσεις θανάσιμη εμπειρία της ομηρίας με τις αποχωρούσες δυνάμεις των ανταρτών, ενώ τα συμβάντα αποτέλεσαν αντικείμενο σκόπιμης πολιτικής εκμετάλλευσης¹⁰⁵¹. Αντίθετα, η εμπειρία της ομηρίας αθώων πολιτών που αποτέλεσαν στόχο συλλογικής τιμωρίας της βρετανικής πλευράς και της ελληνικής κυβέρνησης, ως προϊόν συνειδητής και ψυχραιμης απόφασης επιβολής μιας ασύμμετρης ενέργειας, που θα χτυπούσε πρακτικά και ηθικά την λαϊκή βάση στήριξης του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., εξορίζοντας χιλιάδες ομήρων συστηματικά στην έρημο, στο στρατόπεδο της Ελ-Ντάμπα της Αιγύπτου¹⁰⁵². Ήταν το προοίμιο των μαζικότερων απάνθρωπων εξοριών που θα ακολουθούσαν στα επόμενα χρόνια διώξεων και καταστολής της αντίστασης, αλλά και συνέχεια της βιωμένης εμπειρίας των στρατοπέδων συγκέντρωσης στην Ελλάδα και την Ευρώπη.

Στα πλαίσια συγκρότησης της προβλεπόμενης από την συμφωνία ειρήνης κυβέρνησης υπό

¹⁰⁴⁹ Σχετικά, βλέπε (Greek American Council ed.) E.A.M., White Book: May 1944- March 1945, New York, 1945. Βαφειάδης Μ., *Απομνημονεύματα*, τ. 3, (Αθήνα: Λιβάνης, 1985), σ.σ. 94-98, Βόγλης Π., *Ανάμεσα στην άρνηση και την αυτοάρνηση: πολιτικοί κρατούμενοι στην Ελλάδα, 1940-50. Στο Μετά τον Πόλεμο*, Mazower M. (επιμ.), (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2000), σ. 88. Πατάτζης Σ., *Ιωάννης Σοφιανόπουλος – Ένας επαναστάτης χωρίς επανάσταση*, (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση) 1961. σ. 218. Γρηγοριάδης Φ. Σ., *Ιστορία του Εμφυλίου πολέμου 1945-1949 (Το δεύτερο αντάρτικο)*, τ. 2, Αθήνα: Καμαρινόπουλος, 1980), σ.σ. 473-483, 492-497, 520-521, 530, 559-562, 564, 598-606, όπου. Κουβαράς Κ., *Ο.Σ.Σ. Με την Κεντρική του Ε.Λ.Α.Σ.*, (Αθήνα: Εξάντας, 1976), σ. 191. Πετρίδης Π., *Στη δίνη του εμφυλίου πολέμου – Σπάνια ντοκουμέντα του Ε.Α.Μ. (1944-1947)*, Αθήνα: Προσκήνιο, 1998, σ.σ. 245-289. Λη Σαράφη, *Η Λευκή Τρομοκρατία στην Κεντρική Ελλάδα: αποφασιστικό βήμα προς τον Εμφύλιο Πόλεμο. Στο Αριστερά και Αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960*, Μ. Λυμπεράτος, Π Παπαστράτης (επιμ.), (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2014), σ.σ. 513-525. Σαράφης Στ., *Μετά τη Βάρκιζα*, (Αθήνα: Επικαιρότητα, 1979), σ.σ. 165-168. Hondros J. L., *Occupation and Resistance - the Greek agony 1941-1944*, (New York: Pella Publications), 1983, p. 248.

¹⁰⁵⁰ Γρηγοριάδης Φ. Σ., *Ιστορία του Εμφυλίου πολέμου 1945-1949 (Το δεύτερο αντάρτικο)*, τ. 2, Αθήνα: Καμαρινόπουλος, 1980), σ.σ. 459.

¹⁰⁵¹ Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan, 1984), p. 645. Χατζηιωσήφ Χρ., Δεκέμβρης 1944, Τέλος και αρχή στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα 2007), σ. 387.

¹⁰⁵² Για το θέμα, βλέπε και Καρρέρ Δ. Αλ., *Ελ-Ντάμπα – η ιστορία της ομηρίας*, Αθήνα: Εντός, 2004. Λουκόπουλος Κλ., *Ελ-Ντάμπα – Ένα χρονικό (1944-1945)*, Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ., 2022. Πρέκας Π., *Κλουβί 17 – El Daba*, Αθήνα: Αιγόκερως χώρος τέχνης, 2006. Φωτόπουλος Μ., *Ελ Ντάμπα*, Αθήνα: 24 γράμματα, 2017.

την πρωθυπουργία Πλαστήρα, παρουσίασε τις προγραμματικές του δηλώσεις εστιάζοντας κυρίτερα στην ανάγκη σχηματισμού ενιαίου εθνικού στρατού χωρίς την συμμετοχή άλλων ομάδων και την συμβολή της Μ. Βρετανίας σε καθήκοντα αστυνόμευσης, την τιμωρία των δωσίλογων και όσων εμπλέκονταν σε εγκλήματα πολέμου ή του κοινού ποινικού δικαίου, σεβόμενος παράλληλα τα φρονήματα των πολιτών ανεξάρτητα πολιτικής τοποθέτησης, την οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας και την προάσπιση των εργατικών δικαιωμάτων σηματοδοτώντας την ρήξη με το Μεταξικό παρελθόν, καταλήγοντας στην διαμόρφωση των όρων ασφαλείας και σταθερότητας για την διεξαγωγή εκλογών και δημοψηφίσματος για το πολιτειακό, στο οποίο συνιστούσε την παρουσία συμμαχικής αποστολής παρατηρητών. Σημαντικό είναι να σημειωθεί, ότι το παραπάνω πρόγραμμα, *‘καλύπτει όλους τους αντικειμενικούς σκοπούς δια τους οποίους ισχυρίζονται οι στασιασταί ότι πολεμούν. Εάν είναι άνθρωποι τίμιοι και πατριώται θα καταθέσουν τα όπλα των και θα σταματήσουν τον αδελφοκτόνον σπαραγμόν και θα συμβάλουν εις την ανοικοδόμησιν της χώρας μας [...]’*¹⁰⁵³ Επομένως, η στρατιωτική ήττα του Ε.Λ.Α.Σ. στην Αττική αποσυνδέθηκε από μια πολιτική ήττα του Ε.Α.Μ., αλλά αντίθετα φαινόταν ότι επιτεύχθηκαν κρίσιμοι πολιτικοί στόχοι, τουλάχιστον σε επίπεδο κυβερνητικών διακηρύξεων.

Παρόλα αυτά, η στοχοποίηση και καταστολή των δυνάμεων του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. εντάθηκε από δυνάμεις του κρατικού μηχανισμού και παρακρατικές ομάδες έχοντας εξασφαλίσει θέση ισχύος και κατά παράβαση της συμφωνίας ειρήνης της Βάρκιζας. Εξάλλου, η ελληνική κυβέρνηση και οι δυνάμεις που στρέφονταν εναντίον του Ε.Α.Μ. και σε αμφισβήτηση της συμφωνίας ειρήνης, ενισχύθηκαν από την έκθεση της επιτροπής Citrine¹⁰⁵⁴, ενώ ο υπουργός εξωτερικών Ι. Σοφιανόπουλος έδωσε σαφείς οδηγίες για την διάδοση και δημοσιότητα της έκθεσης, προς τις κυριότερες ελληνικές διπλωματικές αποστολές¹⁰⁵⁵. Συνολικά, η επίδραση της

¹⁰⁵³ Σοφιανόπουλος, Υπουργείο Εξωτερικών προς Πρεσβεία Λονδίνου, Υ.Δ.Ι.Α., 10 Ιανουαρίου 1945, Κ.Υ., Φ. 66.1 (1945).

¹⁰⁵⁴ Trade Union Congress – Sir Walter Citrine committee’s report, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 53.4 (1945). Σχετικά με το ζήτημα της προπαγάνδας για τους εκτελεσθέντες των Δεκεμβριανών από το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., βλέπε Γρηγοριάδης Φ. Ν., Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-49 (Το δεύτερο αντάρτικο), (Αθήνα: Καμαρινόπουλος, 1982), τ.2, σ.σ. 469-473. Κωστόπουλος Τ., Κόκκινος Δεκέμβρης – το ζήτημα της επαναστατικής βίας, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2016), σ.σ. 21-27, 95-107. Σπηλιωτοπούλου Μ., Ο Δεκέμβρης του 1944 στην Αθήνα του 1945: η ιστορία με τα πτώματα. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία), 2016, σ.σ. 464-466. (επιμ.) Πετρόπουλος Γ., *Ντοκουμέντα του Ε.Α.Μ. για τα Δεκεμβριανά*, (Αθήνα: Προσκήνιο, 2005), σ.σ. 197-210, όπου αναδημοσιεύεται *Το ελληνικό Κατόν. 1945*. Αθήνα: Ο Ρήγας.

¹⁰⁵⁵ Σοφιανόπουλος προς τις Πρεσβείες σε Ουάσιγκτον, Μόσχα, Άγκυρα, Παρίσι, Κάιρο, Βέρνη, προξενεία Νέας Υόρκης, Αλεξάνδρειας, Γενεύης, Υπόμνημα, 9 Φεβρουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.7 (1945).

έκθεσης δεδομένου του αναθέματος προς το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και τις αναφερόμενες ανθρώπινες απώλειες ως συνέπεια της καταλογιζόμενης σε αυτό βίας, λειτουργούσαν καταδικαστικά για το μέτωπο και για τα μέλη του κινήματος αντίστασης, ενισχύοντας την ασκούμενη βία στο εσωτερικό και την πολιτική ανοχή προς αντιδημοκρατικές λύσεις στο εξωτερικό.

Οι Ελληνοαμερικανοί από την απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά

Το ελληνοαμερικανικό ενδιαφέρον για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα, εξελισσόταν δυναμικά διερχόμενο προκλήσεις, όπως η σύγκρουση των οργανώσεων αντίστασης στην κατεχόμενη Ελλάδα, η κρίση στην Μέση Ανατολή, οι κυβερνητικές κρίσεις. Ως αποτέλεσμα της αναγκαιότητας για άρθρωση πολιτικού λόγου, που είχε αυτοτέλεια και διακριτά χαρακτηριστικά προερχόμενος από αυτή την κοινωνική ομαδοποίηση. Το μεγαλύτερο μέρος, κρίνοντας από τον αριθμό των καταγεγραμμένων στα κατατεθέντα σωζόμενα ψηφίσματα σωματείων, κατέληγε αφενός με κατηγορηματική έμφαση στην ανάγκη για ενότητα και αφετέρου για στήριξη δημοκρατικών δυνάμεων, των δυνάμεων της αντίστασης και ειδικότερα του μετώπου Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Ακόμα και αν αυτό σήμαινε την αντιπαράθεση με την ελληνική κυβέρνηση. Φυσικά, υπήρχαν διαφωνίες που εκφράζονταν και δομούσαν με αντίστοιχο τρόπο αναπτύσσοντας πολιτικά επιχειρήματα. Παράλληλα, η θέση των Ελληνοαμερικανών ως πολιτών των Η.Π.Α. με εστιασμένο ενδιαφέρον στην χώρα καταγωγής του, την Ελλάδα, διαπιστώνεται ότι προσέλκυε δυσανάλογη προσοχή από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης, που αντιμετώπιζε άτομα και συλλογικότητες ως στόχους επιβολής όρων συμμόρφωσης και πειθαρχησης, χωρίς να παρατηρούνται αντίστοιχες τάσεις από την αμερικανική πλευρά την συγκεκριμένη περίοδο.

Τα ζητήματα της διαμόρφωσης των πολιτικών ταυτοτήτων και συμπεριφοράς της ελληνοαμερικανικής κοινότητας ως φορέα έκφρασης των πολλαπλών κοινωνικοπολιτικών προελεύσεων ελληνικής καταγωγής μεταναστών στις Η.Π.Α., την εξέλιξη των επιμέρους ρευμάτων πολιτικής σχέσης και των διαμορφούμενων αντιθέσεων, τον σημαίνοντα ρόλο του ελληνοαμερικανικού και αμερικανικού Τύπου στην άρθρωση των ιδεολογικών θέσεων εν μέσω μεταβαλλόμενων συνθηκών από τον πόλεμο στην απελευθέρωση, εξετάζει σε ο Κ. Καρπόζηλος στο βιβλίο του *Κόκκινη Αμερική: Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950*¹⁰⁵⁶. Μάλιστα αναλύονται τα ζητήματα εξέλιξης της πολιτικής σκέψης των μελών της

¹⁰⁵⁶ Καρπόζηλος Κ., *Κόκκινη Αμερική, Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950*, (Ηράκλειο:

ελληνοαμερικανικής κοινότητας, συλλογικές πολιτικές συμπεριφορές και σημεία ρήξης ή μεταβολής για την εξεταζόμενη περίοδο. Σημαντικότερη είναι και η μελέτη του Ch. Moscos, *Greek Americans - Struggle and Success*, όπου εξετάζεται η εξέλιξη των Ελλήνων μεταναστών στις Η.Π.Α. σε συγκροτημένη ελληνοαμερικανική κοινότητα και η πορεία της μέσα από τις προκλήσεις και επιτυχίες της ανά χρονική περίοδο¹⁰⁵⁷.

Ακόμα, η μελέτη του Αλ. Κιτρόεφ, *Οι Ελληνοαμερικανοί 1940-1950* προσεγγίζει περιεκτικά την δημογραφική συγκρότηση της κοινότητας, αλλά τις αιχμές της περιόδου, με εστίαση στην συμβολή των εγκατεστημένων στις Η.Π.Α. Ελλήνων μεταναστών, όπως η συμβολή στην πολεμική προσπάθεια και η εκδήλωση του πατριωτισμού τους με σκοπό την έκφραση έμπρακτης αλληλεγγύης προς την εμπόλεμη Ελλάδα, υπογραμμίζοντας την μαχητική διάσταση της στήριξης τους προς την Ελλάδα κυρίως μέσω των οργανώσεων ΑΗΕΡΑ και ΓΑΡΑ, αλλά και του Greek War Relief¹⁰⁵⁸. Επίσης, εξετάζεται η συμμετοχή στον OSS και το 2671 ανεξάρτητο ελληνικό τάγμα, αναγνωρίσεων συμβάλλοντας έμπρακτα στον συμμαχικό αντιφασιστικό αγώνα, ενώ προσεγγίστηκαν οι πολιτικές εκδηλώσεις κατά την αντίσταση και τα Δεκεμβριανά με έμφαση στην συμβολή του Τύπου στην πολιτική και ιδεολογική ζύμωση της περιόδου, με χρήσιμα στοιχεία για την κυκλοφορία των εφημερίδων *Εθνικός Κήρυκας*, *Ατλαντίς*, *Ελεύθερος Τύπος*, *Ελληνοαμερικανικό Βήμα*, την πολιτική τους ταυτότητα¹⁰⁵⁹. Με την αρθρογραφία τους τοποθετήθηκαν στις εξελίξεις της ελληνικής πολιτικής από το 1943 και ύστερα με επίκεντρο το πρόβλημα του πολιτειακού και συνέβαλαν στην διαμόρφωση απόψεων. Επίσης, εξετάζονται οι πολιτικές συλλογικότητες όπως η Ελληνική Επιτροπή Εθνικής Ενότητας και η αλληλεπίδραση με τον τύπο, αλλά και οργανώσεις που εστίασαν στις “*Εθνικές διεκδικήσεις*” της Ελλάδας¹⁰⁶⁰, καταλήγοντας με το δόγμα Truman και την αδυσώπητη καταστολή, που επαναδιαμόρφωσε το προφίλ και την δράση της Ελληνοαμερικανικής κοινότητας και την αμερικανική κοινωνία¹⁰⁶¹.

Στην παρούσα έρευνα η έμφαση δίνεται στην διασύνδεση της ελληνοαμερικανικής κοινότητας, του Τύπου, της ελληνικής πρεσβείας και της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, κυρίως σύμφωνα με τις αποτυπώσεις τους στο αρχειακό υλικό του ελληνικού υπουργείου

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017), σχετικά με τα Δεκεμβριανά σ.σ. 392-406.

¹⁰⁵⁷ Moskos Ch., *The Greek Americans: Struggles and successes*. (New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1989).

¹⁰⁵⁸ Κιτρόεφ Αλ., *Οι Ελληνοαμερικανοί 1940-1952*. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Δ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σ.σ. 158-168.

¹⁰⁵⁹ Ό. π., σ.σ. 169-172.

¹⁰⁶⁰ Ό. π., σ.σ. 172-175.

¹⁰⁶¹ Ό. π., σ.σ. 175-177.

εξωτερικών. Η συνολική δραστηριότητα των Ελληνοαμερικανών εμφανίζει την έντονη δραστηριοποίηση των προοδευτικότερων συλλογικοτήτων στην προσπάθεια προαγωγής της υπόθεσης των δημοκρατικών δυνάμεων στην Ελλάδα και έκφρασης αλληλεγγύης προς τις δυνάμεις της αντίστασης. Επίσης, ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση συγκρότησης εντός Ελλάδας με απεύθυνση προς τις Η.Π.Α. με σκοπό την διαμόρφωση ισχυρότερων συνδέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Συνολικά, οι τάσεις που εκφράζοντας στις ελληνοαμερικανικές κοινότητες μέσω του Τύπου και συλλογικοτήτων έτειναν στην υποστήριξη του μετώπου αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. λόγω του απελευθερωτικού του χαρακτήρα, καθώς όπως σημειώνει ο Dan Georgakas *‘‘Η ελληνική αριστερά έφτασε το απόγειο της επιρροής της στην αρχή της δεκαετίας του ’40 όταν μία συμμαχία προοδευτικών/ριζοσπαστών καθοδήγησε την υποστήριξη της κοινότητας στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και την πολεμική προσπάθεια στο εσωτερικό.’’*¹⁰⁶²

Ελληνοαμερικανικές οργανώσεις. Μεταξύ του σημαντικού αριθμού ελληνοαμερικανικών συλλογικοτήτων, αναδεικνυόταν από τις σημαντικότερες λόγω της συγκροτημένης δραστηριότητας η Ελληνοαμερικανική επιτροπή Εθνικής Ενότητας, που συνεχίστηκε την περίοδο της απελευθέρωσης και των Δεκεμβριανών συσπειρώνοντας πλήθος συλλογικοτήτων και αποτυπώνοντας τις διεργασίες τους σε κείμενα ψηφισμάτων¹⁰⁶³. Τα κείμενα αυτά αποτελούσαν προϊόν συλλογικών διαδικασιών, που σε ορισμένες περιπτώσεις αφορούσαν μόνο τα αιρετά όργανα των ανάλογων συλλόγων, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελούσαν το αποτέλεσμα συλλογικών διαδικασιών, που ενέπλεκαν περισσότερες επιμέρους οργανώσεις στα πλαίσια μιας ενιαίας πρωτοβουλίας. Μάλιστα διεκδικούταν συχνά τουλάχιστον λεκτικά, να έχουν αποφασιστικό χαρακτήρα, στοιχείο που φαίνεται στην δομή του κειμένου, όπου εντοπίζεται τμήμα που τιτλοφορείται *‘‘διακηρύσσουμε’’, ‘‘αποφασίζουμε’’*. Προφανώς, είναι δυνατό να λειτουργεί ως ισχυρή παραίνεση ή προτροπή προς την ελληνική κυβέρνηση και τους συμμάχους, αλλά με αυτό τον τρόπο, αυτές οι οργανώσεις, αυτά τα κινήματα αξιώνουν να έχουν αποφασιστικό χαρακτήρα και να αναγνωριστούν με βάση την θεσμική τους υπόσταση. Ακόμα, σημειώνεται, ότι η περίοδος πριν την απελευθέρωση, αποτελούσε μια περίοδο ζυμώσεων και

¹⁰⁶² (ed. Buhle M. J., Buhle P., Georgakas D.), *Encyclopedia of the American Left*, (New York: Garland Publishing, 1990, pp. 278-279). Σχετικά βλέπε με την ελληνοαμερικανική κοινότητα βλέπε και Georgakas Dan, *The Greeks In America. Journal of the Hellenic Diaspora*, 12 (1/2) (Spring-Summer 1987).

¹⁰⁶³ Σχετικά βλέπε και Κιτρόφ Αλ., *Οι Ελληνοαμερικανοί 1940-1952. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ.) Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, τ. Δ’2*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σ.σ. 172-175.

ενδεχομένως προετοιμασίας, κρίνοντας από την μορφή των κειμένων των ψηφισμάτων και από τον βαθμό συγκρότησης τους σε επίπεδο πρωτοβουλιών που συσπείρωνε περισσότερες οργανώσεις σε μία ενιαία οργανωτική δομή με σημαντικότερο παράδειγμα την περίπτωση της American community for National Unity. Όμως, η απελευθέρωση και η πορεία προς τα Δεκεμβριανά, επιτάχυναν τις εξελίξεις και ενέτειναν την ένταση στην λειτουργία και οργάνωση τους. Η προσέγγιση μέσα από τα επιμέρους ψηφίσματα, όπως αυτά μεταφέρθηκαν από τις ελληνικές διπλωματικές αρχές και σε περιπτώσεις από τον αμερικανικό τύπο, είναι σημαντική για την τεκμηρίωση του φαινομένου.

Σε ψήφισμα με αφορμή την απελευθέρωση, χαιρετιζόταν το νικηφόρο γεγονός σε πανηγυρικό τόνο, καθώς και η επιστροφή της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας στην Ελλάδα. Επισημαινόταν ότι θα ενίσχυε την ενότητα του ελληνικού λαού, την προσπάθεια για ανοικοδόμηση των κατεστραμμένων πόλεων και την αρωγή όσων είχαν ανάγκη. Επίσης, δινόταν έμφαση στην ανάγκη για δημοσιότητα σχετικά με την κατάσταση της Ελλάδας στον αμερικανικό τύπο, καθώς τονιζόταν, *“[...]να αναδείξει τα γεγονότα της ελληνικής κατάστασης ενώπιον της αμερικανικής κοινής γνώμης, ώστε να επιταχυνθεί η γενναιόδωρη ανακούφιση του πεινασμένου λαού της Ελλάδας και να δημιουργηθεί δεξαμενή κατανόησης και υποστήριξης της ελληνικής δημοκρατικής προοπτικής.”*¹⁰⁶⁴ Επομένως, αναγνωριζόταν ως ζωτικός ο ρόλος του αμερικανικού κοινού για την εξέλιξη της οικονομικής και πολιτικής ανάκαμψης της Ελλάδας σε δημοκρατική κατεύθυνση. Οι Η.Π.Α. προσλαμβάνονταν ως σύμμαχος σε μια μακρά προσπάθεια ανοικοδόμησης και εκδημοκρατισμού και για την επιτυχία αυτής της διμερούς σχέσης, απαιτούσαν η ανοιχτή και αντικειμενική ενημέρωση της αμερικανικής κοινής γνώμης, του αμερικανικού λαού. Αναγνωριζόταν και η προβληματική κατάσταση στον αμερικανικό τύπο, σχολιάζοντας ότι

¹⁰⁶⁴ Pistolakis Stelios, Greek Consulate, New York to professor Angelos Angelopoulos, London Embassy, 21 October 1944, telegram, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 14.1 (1944). Το μήνυμα αποτελούσε αντίγραφο αυτού που εστάλη στον Σβώλο στην Αθήνα μέσω της Πρεσβείας της Ουάσιγκτον και κατέληγε με την προτροπή, προς τον Σβώλο να στείλει άρθρο που να αναλύει την κατάσταση στην απελευθερωμένη Ελλάδα, ώστε να δημοσιευτεί στον αμερικανικό τύπο. Υπογράφονταν από: Stelios Pistolakis, President of the Greek American community for National Unity, συνυπογράφεται από τους George Karaflos, President of Greek american community Holy trinity Chicago, Charles Maliotis, President of Demosthenes Greek American organization Massachusetts, Nickola Mandelenakis President Cretan Association Omonoia New York, Nicola Moscona John Diamandis President Greek community Tarpon Springs Florida, Demetrios Christophorides editor Greek American Tribune, Peter Harisiades Vice President Hellenic American Fraternal Society, Demetrios Michalaros Editor Athene, Apostolis President Piraikos society New York, Cee Kazis President Athenian society New York, Stephan Leondopoulos president Greek American Labour Committee, John Crasseros President Andrian Society Chicago, John Vasilopoulos Secretary Messinian Society Chicago, Dee-Nacopoulos President Panthesalian Society Chicago.

“Τμήματα του αμερικανικού Τύπου δυσφημούν τους Έλληνες πατριώτες, κυριότερα το Ε.Α.Μ. και τον Ε.Λ.Α.Σ., που παρουσιάζονται ως αριστερή ομάδα η οποία υποθάλλει την εμφύλια διαμάχη για να καταλάβει την εξουσία. Αυτό διχάζει τους Έλληνες εδώ την ώρα που χρειάζεται ενότητα για να παρουσιαστεί η ελληνική υπόθεση και μπερδεύει τους Αμερικανούς την ώρα που η γενναιόδωρη βοήθειά τους είναι πιο απαραίτητη.”

Επομένως αναγνωριζόταν η προβληματική κατάσταση της μεροληπτικής και δυσφημιστικής δημοσιογραφίας από τμήμα των Αμερικανών αρθρογράφων στοχεύοντας εναντίον του μετώπου αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Επιπροσθέτως, αναγνωριζόταν η πρόθεση για πρόκληση πολιτικού ρήγματος στην ενότητα του ελληνικού λαού, ενώ επαναλαμβανόταν η ανάγκη και προσδοκία της αμερικανικής βοήθειας.

Μια ενδιαφέρουσα περίπτωση ήταν η συγκέντρωση για τον εορτασμό της απελευθέρωσης της Ελλάδας την 29^η Οκτωβρίου 1944 στο Manhattan Center της Νέας Υόρκης. Στην *“[...]πάνδημον εθνικήν συγκέντρωσιν”* των ελληνοαμερικανικών κοινοτήτων, συλλόγων, σωματείων και οργανώσεων της μείζονος Νέας Υόρκης, εκφώνησε ομιλία ο Διαμαντόπουλος και ακολούθησε η έγκριση ψηφίσματος από την συγκέντρωση ως σώμα. Κρισιμότερα αναγνωριζόταν η θεσμικότητα της διαδικασίας από τις ελληνικές διπλωματικές αρχές, ώστε να ασκηθεί επιρροή σε αυτό το ευρύ ακροατήριο και την διατήρηση ενός διαύλου επικοινωνίας. Επίσης, η συνύπαρξη των πολυάριθμων ελληνοαμερικανικών οργανώσεων -ορισμένες από τις οποίες συμμετείχαν και στην Ελληνοαμερικανική επιτροπή εθνική ενότητα- και της πρεσβείας της Ουάσιγκτον, έλαβε χώρα την περίοδο ύπαρξης εθνικής ενότητας στην Ελλάδα, οπότε ως εξέλιξη αντανακλούσε τους διαμορφωμένους συσχετισμούς. Συνολικά, διαφοροποιημένες ιδεολογικά οργανώσεις, συντηρητικές και φιλικά προσκείμενες στο Ε.Α.Μ. οργανώσεις, στην παρούσα φάση συνέθεταν τις πολιτικές τους απόψεις σε κοινές διαδικασίες.

Στο πανηγυρικού χαρακτήρα ψήφισμα, οριοθετούταν η απεύθυνση του: *“Ζητάμε από τους συντρόφους μας στις οργανώσεις και τους ηγέτες των Ηνωμένων Εθνών να δώσουν στο λαό της Ελλάδας αυτό το λίγο που του ανήκει - την ανθρώπινη δικαιοσύνη.”* Γινόταν λοιπόν επίκληση στον αγώνα του ελληνικού λαού, το γεγονός ότι πάλεψε για την απελευθέρωση του και ότι συνέβαλε στην συνολική συμμαχική νίκη, με τις μάχες του τακτικού στρατού, το κίνημα αντίστασης και τον ανταρτοπόλεμο. Τίθετο λοιπόν το πλαίσιο της απελευθέρωσης ως αποτέλεσμα των αγώνων του ελληνικού λαού που βασίστηκε στις δικές του δυνάμεις. Επιπροσθέτως, ακολουθώντας την συνήθη τακτική των ελληνικών φορέων για διάκριση και προβολή μεταξύ ενεργής συμβολής -όπως ο ανταρτοπόλεμος- και παθητικής συμβολής -συνολικά οι ανθρώπινες και υλικές απώλειες-,

μνημονευόταν το μέγεθος των θυσιών της Ελλάδας. Σε αυτή εδράζονταν οι απαιτήσεις, που καταρχάς αφορούσαν το εδαφικό: *“[...]Εξακολουθούν να παραμένουν ελληνικές πληθυσμιακές πλειοψηφίες εκτός των ορίων του ελληνικού κράτους και υπό καταπιεστική ξένη κυριαρχία.”* Σχετικά εκφραζόταν η απαίτηση για ένωση της Δωδεκανήσου, της Βορείου Ηπείρου, της Κύπρου -για τα οποία τονιζόταν ότι ήταν *“αδιαμφισβήτητα ελληνικά”* εδάφη - και διορθωτικές βελτιώσεις των βορείων συνόρων. Ακόμα, διατυπωνόταν η απαίτηση για πλήρη συμμετοχή της Ελλάδας στις διασκέψεις ειρήνης και η ωφέλεια από την διανομή βοήθειας, καθώς και η αποκατάσταση των οικονομικών ζημιών μέσω αποζημιώσεων. Σχετικά σημειωνόταν, ότι

“[...]η πλήρης οικονομική βοήθεια να δοθεί όχι με τη μορφή μιας επιχειρηματικής συναλλαγής, αλλά ως άξια βοήθεια σε ένα έθνος που έδωσε τα πάντα και έδωσε το παράδειγμα του υψηλότερου τύπου ανθρώπινου πολιτισμού, να αφεθεί ο λαός της Ελλάδας απολύτως ελεύθερος να επιλέξει τη δική του μορφή διακυβέρνησης.”

Επομένως, η παροχή οικονομικής βοήθεια αναγνωριζόταν ως δικαίωμα και εφαρμογή συνεπών επιλογών για την συνολική ελληνική συμβολή, ενώ ύψιστης σημασίας ήταν η αυτοδιάθεση του ελληνικού λαού. Μάλιστα επικαλούνταν εκ νέου οι αρχές του Χάρτη του Ατλαντικού¹⁰⁶⁵.

Λίγες μέρες πριν το ξέσπασμα των Δεκεμβριανών διοργανώθηκε συγκέντρωση που έλαβε σημαντική δημοσιότητα καθώς δημοσιευόταν αναγγελία του στην εφημερίδα *New York Times*¹⁰⁶⁶, που κατέληξε στην σύνταξη και έγκριση νέου υπομνήματος της Ελληνοαμερικανικής επιτροπής Εθνικής Ενότητας απευθυνόταν προς τον πρωθυπουργό Παπανδρέου¹⁰⁶⁷. Το ψήφισμα εστίαζε

¹⁰⁶⁵ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 4 Νοεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4016, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 14.1 (1944). Ψήφισμα 29 Οκτωβρίου 1944, Manhattan Center, New York. Σημειωνόταν ότι "the Resolution adopted [...] unanimously by ten thousand representing Greek Organizations and individuals of all walks of life." Υπογραφή από: Federation of Hellenic Societies, Federation of Greek Communities, Greek American Inter-collegiate club, Dodecanesian Council, American Legion-Greek War Veterans, American friends of Greece -AHEPA- GAPA, Greek Labor Organization, Greek Maritime Union.

¹⁰⁶⁶ (23 November 1944). Greek-American rally; Committee for National Unity Gets Session for Sunday. *New York Times*.

¹⁰⁶⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 26 Νοεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4299, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 14.1 (1944). Greek American community for National Unity, Resolution passed at 26 November 1944, Mass rally of the Greek American community for National Unity of Palm Gardens, New York to Premier Papandreu Greek government Athens, Greece. Η συγκέντρωση απαρτιζόταν από Ελληνοαμερικανούς της Νέας Υόρκης και του Vicinto. Υπογραφόταν από: Stelios Pistolakis President, Dr. George Karaflos vice president, Charles Maliotis vice president, Stephen Leondopoulos Treasurer, Michael Mandelenakis secretary, Basil Vlavianos Editor National Herald. Oreste Stefano Philadelphia, Nichola Moscona, Metropolitan Opera Company, John Diamandis President Greek community of Tarpon Springs Florida, D. Christophorides editor Greek American Tribune, D. Apostolis President Piraiikos Society New York, C. Kazis president Athenian society New York, P. Harisiades, Vice Presidents Hellenic American Fraternal Society, Demetrios Michalaros Editor Athenes American magazine of Hellenic Thought, John Manta President Pan Hellenic Federation of America, Dr. C. G. Grand New York University, Professor George Drosos Chicago, Costas Alexiou Business agent hotel employed local Washington D.C., Michael

αρχικά σε διαμαρτυρίες για τον αμερικανικό τύπο σημειώνοντας ότι ‘[...] διαμαρτυρόμαστε έντονα για τις συστηματικές συκοφαντίες μερίδας του ελληνικού και αμερικανικού Τύπου κατά του E.A.M.-E.A.A.Σ.. Αναφερόμαστε ιδιαίτερα στα συκοφαντικά δημοσιεύματα του ανταποκριτή A. C. Sedgwick των *New York Times*.’ Εντοπιζόταν λοιπόν ο αντίπαλος στην αντιπαράθεση, στοχεύοντας σε συγκεκριμένο έντυπο και δημοσιογράφο. Όμως, δηλωνόταν και η στήριξη προς το μέτωπο αντίστασης: ‘Δηλώνουμε την ηθική μας αλληλεγγύη με το E.A.M.-E.A.A.Σ. του οποίου τα ηρωικά κατορθώματα συναγωνίζονται εκείνα του Μαραθώνα, της Σαλαμίνας, του Μεσολογγίου, του Μανικίου και της Πίνδου (1940-41), που αποτελούν τη δόξα της Ελλάδας.’ Περαιτέρω, καταδικαζόταν η λογοκρισία και η παραπληροφόρηση: ‘Διαμαρτυρόμαστε για τη λογοκρισία που επιτρέπει τη δημοσίευση συκοφαντικών ρεπορτάζ, ενώ εμποδίζει την αποστολή πραγματικών ειδήσεων, όπως έχουν καταθέσει ορισμένοι ανταποκριτές, όπως ο George Weller της *Chicago Daily News* και της *New York Post*.’ Επομένως, ορίζονταν οι προσλαμβανόμενες απειλές και η θετική συμβολή του Τύπου, αναζητώντας στηρίγματα και σχηματίζοντας συμμαχίες. Επιπροσθέτως, εκφραζόταν ‘την ηθική μας αλληλεγγύη προς την ελληνική κυβέρνηση εθνικής ενότητας που εργάζεται για την επίλυση των δύσκολων προβλημάτων ανακούφισης και αποκατάστασης.’

Η στήριξη προς την κυβέρνηση οριζόταν σε ορισμένα πολιτικά πλαίσια, την εθνική ενότητα και στοχοθεσία, την ανοικοδόμηση και αρωγή. Ακόμα, εκφραζόταν στήριξη για τα χαρακτηριζόμενα ‘έθνικά δίκαια’ της Ελλάδας, που αφορούσαν πιθανότατα την διεκδίκηση εδαφών. Επίσης, το ψήφισμα προχωρούσε στο ζήτημα της κινητοποίησης ελληνοαμερικανικών θεσμικών παραγόντων για την ένταση της προσπάθειας αρωγής και ανοικοδόμησης -αναφέρονταν σχετικά το Greek War Relief, η Αρχιεπισκοπή, ελληνοαμερικανικές κοινότητες και οργανώσεις και οι ελληνικές διπλωματικές υπηρεσίες-, καταλήγοντας στον ρόλο της αμερικανικής κυβέρνησης, που αναγνωριζόταν ότι όφειλε να διευκολύνει την αποστολή της συλλεγόμενης υλικής και οικονομικής βοήθειας. Καταλήγοντας, τονιζόταν πως καθώς

‘[...]οι συκοφαντικές φήμες για τη λεγόμενη «αναρχία» και το διχασμό στην Ελλάδα τείνουν να διαταράζουν την ενότητα των Ελληνοαμερικανών όσον αφορά την άμεση βοήθεια προς τον ελληνικό λαό η συνέλευση εκφράζει την άποψη ότι οι οργανωμένες δυνάμεις των Ελληνοαμερικανών στη χώρα

Posman business agent food worker New York city, George Voidomatis, President Siatisteon society New York, Alexander Kehayas New York, Theodoer Nicholaides New York, Constantin Tsangaras Detroit, Spyros Poulos Secretary Sevel Island society Chicago, Peter Alexopoulos, president Argiou society Chicago, John Vasilopoulos secretary Messinian society Chicago, Dr. John Crasseros president Andrian society Chicago, Peter Repas president Chicago chapter Panhellenic federation, D. Nacopoulos president Panthesalian society Chicago.

θα πρέπει να πραγματοποιήσουν μια διάσκεψη [...]”

που θα συμμετείχαν εκλεγμένοι αντιπρόσωποι των σωματείων, συλλόγων και οργανώσεων ώστε να σχηματίσουν μία αμερόληπτη επιτροπή με σκοπό να επισκεφθούν την Ελλάδα και να παρατηρήσουν την κατάσταση, ώστε επιστρέφοντας να ενημερώσουν τους Ελληνοαμερικανούς και τους φίλους της Ελλάδας για την κατάσταση. Επομένως, αναγνωρίζονταν οι συνέπειες της προπαγάνδας και δυσφήμισης, η οποία θεωρούταν ότι κατέληγε στην πρόκληση ηθικής και πρακτικής ζημίας για την Ελλάδα, τον ελληνικό λαό και τους Ελληνοαμερικανούς στην προσπάθεια τους να βελτιώσουν τις μεταπολεμικές συνθήκες της χτυπημένης χώρας τους. Σημαντικό είναι να τονιστεί, ότι δεν εντοπίζονται μόνο τα προβλήματα, αλλά προτείνονται λύσεις και άμεσα μέτρα. Δίνεται έμφαση στην ενημέρωση και την εξακρίβωση των πραγματικών συνθηκών, ενώ ως στόχος τίθεται η ενότητα μεταξύ των Ελληνοαμερικανών και φυσικά μεταξύ του ελληνικού πληθυσμού. Συνεπώς δεν εντοπίζονται αποκλεισμοί ή οριοθετήσεις σε σχέση με άλλες ελληνοαμερικανικές οργανώσεις ή τάσεις.

Όμοια, η ελληνοαμερικανική επιτροπή εθνικής ενότητας απευθύνθηκε με ανάλογη επιστολή στον Αμερικανό πρόεδρο Roosevelt, όπου καταγράφεται η αναμενόμενη αλλαγή στοχοθεσίας και ύφους¹⁰⁶⁸. Στην επιστολή, εκφραζόταν η ευγνωμοσύνη και η εκτίμηση της επιτροπής προς την αμερικανική κυβέρνηση και γινόταν ιδιαίτερη μνεία στο έργο της U.N.R.R.A.. Επομένως, αναγνωριζόταν ο ρόλος των Η.Π.Α. ως χώρα τροφοδοσίας και ενίσχυσης του αδύναμου ελληνικού πληθυσμού και μάλιστα, δεν εκφραζόταν κάποιο αίτημα ενίσχυσης, καθώς αυτή θεωρούταν ούτως ή άλλως δεδομένη και ανειλημμένη υποχρέωση των Η.Π.Α., αλλά κυριότερα, να επικοινωνήσει το γεγονός ότι πράγματι αυτή η χώρα αποτελούσε τον ευεργέτη του ελληνικού λαού. Πρόσθετα αναφερόταν, ότι *“Είναι επίσης το συναίσθημα ότι η ηγεσία σας στις παγκόσμιες υποθέσεις θα διασφαλίσει στο λαό της Ελλάδας πραγματική πολιτική αυτοδιάθεση και τις τέσσερις ελευθερίες που τόσο εύγλωττα διατύπωσε.”* Αναγνωριζόταν λοιπόν και η διάσταση των Η.Π.Α. ως προστάτριας και εγγυήτριας συμμαχικής δύναμης της πολιτικής αυτοδιάθεσης του ελληνικού λαού και εξασφάλισης του ελάχιστου συμμαχικού παρονομαστή, που αποτελούσαν οι τέσσερις ελευθερίες, όπως τις είχε διατυπώσει ο Αμερικανός πρόεδρος.

Με το ξέσπασμα της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών ο Στ. Πιστολάκη πρώην βουλευτής του κόμματος των Φιλελευθέρων, σύμβουλος του Ελ. Βενιζέλου και από το 1936 διαμένων στις Η.Π.Α. ενέτεινε την συστηματική και συνεχή δράση του οργανώνοντας τις αντιστάσεις της

¹⁰⁶⁸ Ο. π., Ίδια συνέλευση και υπογραφές.

ελληνοαμερικανικής κοινότητας και του εργατικού κινήματος στις Η.Π.Α., προκαλώντας τις αντιδράσεις του πρέσβη Διαμαντόπουλου σε μια ιδιότυπη μονομαχία διαρκείας, τουλάχιστον όπως παρουσιάζεται μέσα από την ματιά του Διαμαντόπουλου στα διπλωματικά τηλεγραφήματα προς το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών. Μάλιστα, σε επιστολή συλλογικοτήτων ο Πιστολάκης εκ μέρους της Ελληνοαμερικανικής Επιτροπής Απελευθερώσεως, η ναυτεργατική ομοσπονδία Νέας Υόρκης και χαρακτηριζόμενα ως “*αριστερίζοντα*” ελληνοαμερικανικά σωματεία, διαμαρτυρήθηκαν στο State Department και την πρεσβεία της Μ. Βρετανίας για την βρετανική επέμβαση στην Ελλάδα και “*εζήτησαν μεσολάβησιν Ηνωμένων Πολιτειών προς κατάπαυσιν αιματοχυσίας*”¹⁰⁶⁹. Επιπροσθέτως, διαμαρτυρίες εξέφρασε και ο πρόεδρος της οργάνωσης ΑΗΕΡΑ Βουρνάς “*λανθασμένα αναφερόμενος ως “Βουρνάλης”, για τον οποίο σχολιαζόταν ότι “πρόκειται περί προσώπου γνωστού δια το αλλοπρόσαλον χαρακτήρος διαιρέσαντος μάλιστα από εσχάτων σωματείον δια της εμπαθούς πολιτικής του εις το σημείον ώστε να υπάρχουν σήμερον δύο προεδρεία ΑΗΕΡΑ*”. Ως παρηγορητικό στοιχείο αναφερόταν η σιωπή και συγκατάβαση των αποκαλούμενων παλαιών σωματείων, τα οποία θεωρήθηκε ότι στήριζαν την κυβέρνηση στην εξελισσόμενη σύγκρουση. Εξάλλου, όπως τονιζόταν στο ίδιο τηλεγράφημα, η εφημερίδα *New York Times* σε άρθρο την 13^η Δεκεμβρίου 1944, σχολίαζε ότι “*αμερικανική άποψις καταδικάζουσα αγγλικήν επέμβασιν εις παρούσαν ελληνικήν κρίσιν ισοδυναμεί προς παροχή ευκαιρίας εις ενόπλους οργανώσεις επιβάλουν θέλησιν των επι υπολοίπου έθνους*.”¹⁰⁷⁰ Όμως, δεν εκφραζόταν προβληματισμός για το ζήτημα, ότι σημαντικό τμήμα της αμερικανικής κοινής γνώμης και οργανωμένων ομογενειακών δυνάμεων δεν υποστήριζαν την αμφισβητούμενη ελληνική κυβέρνηση και την βρετανική παρέμβαση. Λίγες μέρες αργότερα, συμπλήρωνε ο Διαμαντόπουλος, ότι η δράση του Πιστολάκη, που “*πρωτοστατεί εις κινήσεις και θόρυβον ένταυθα ημετέρων αριστερών στοιχείων εντονότερον ίσως και από διευθυντήν εφημερίδος «Εθνικός Κήρυξ» Βλαβιανό*”, θεωρούσε ότι είχε αποτύχει. Παραδόξως, η αποτυχία αυτή δεν μεταφραζόταν σε εκδηλώσεις στήριξης προς την ελληνική κυβέρνηση ή την βρετανική επέμβαση, αλλά με διαμαρτυρίες και εκδηλώσεις στήριξης προς το Ε.Α.Μ..

Δημόσιες τοποθετήσεις επιφανών Ελληνοαμερικανών εντοπίζονται στον αμερικανικό

¹⁰⁶⁹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2. Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 13 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4541, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.13, (1945).

¹⁰⁷⁰ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 19 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.13 (1945).

τύπο, όπως στην περίπτωση του Basil Vlavianos, που σε δηλώσεις του στην εφημερίδα *Washington Times - Herald*, εξέφραζε την προσδοκία αμερικανικής παρέμβασης με σκοπό “[...]για να σταματήσει περαιτέρω αιματοχυσία”¹⁰⁷¹. Μάλιστα εξηγούσε ότι “είπε ότι οι μοναρχικές δυνάμεις που θέλουν την επιστροφή του βασιλιά Γεωργίου βρίσκονται πίσω από τη σημερινή προσπάθεια διχασμού της Ελλάδας και δυστυχώς υποστηρίζονται από τη βρετανική πολιτική.” Επομένως, ο Βλαβιανός στήριζε το ενδεχόμενο της ανάληψης δράσης από την Η.Π.Α. εστιάζοντας στην επίλυση της κρίσης και την πολιτική σταθεροποίηση με την επίδραση ενός αμερόληπτου διεθνή παράγοντα.

Παράλληλα, αξιοσημείωτοι ήταν οι δεσμοί Αμερικανών ανταποκριτών με τους Ελληνοαμερικανούς και η κοινή τους στάση υποστήριξης και θαυμασμού για τα επιτεύγματα του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. αποτυπώνεται και στην έκδοση συλλογής άρθρων *Greek Liberation* από την Greek American Committee for National Unity, όπου οι ανταποκριτές Frank Gervasi, Panos Morphopoulos, Leland Stowe και οι ραδιοφωνικοί παραγωγοί Lisa Sergio, Johannes Steel παρουσίαζαν τις θέσεις τους για την απελευθέρωση της Ελλάδας και την αντίσταση¹⁰⁷². Η Ελληνοαμερικανική Επιτροπή προχώρησε στην έκδοση κατά τα Δεκεμβριανά, τονιζόταν τις επικρατούσες συνθήκες γενικευμένης παραπληροφόρησης, προπαγάνδας, αμαύρωσης του μετώπου αντίστασης και λογοκρισίας. Η προσοχή στρεφόταν κυριότερα στον θρίαμβο της αντίστασης και τις ανάγκες της απελευθέρωσης, διαχωρίζοντας τις ευθύνες για την εμφύλια σύγκρουση και αποδίδοντας την υποκίνηση της αναταραχής στον δοσιλογισμό, ενώ σημειωνόταν η υποδειγματική αφοσίωση του ΕΜΑ και των υποστηρικτών του στην πειθαρχία και τάξη. Καταλήγοντας υπενθυμιζόταν, ότι “Οι Αμερικανοί έχουν ιδιαίτερη συμπάθεια για την Ελλάδα. Σήμερα όταν η Ελλάδα χρειάζεται βοήθεια, θα είναι περισσότερο από πρόθυμοι να προσφέρουν βοήθεια γενναιόδωρα. Αυτό που χρειάζεται είναι κατανόηση. Συκοφαντίες και ψέματα μπερδεύουν και διχάζουν τους Αμερικανούς. Τσακίζουν την βοήθεια τους [...]”

Σε αντίθεση με τις ελληνοαμερικανικές οργανώσεις, που εδρεύαν στις Η.Π.Α. και

¹⁰⁷¹ (2 December 1944), US intervention in Greece urged. *Washington Times – Herald*. Σχετικά με δηλώσεις του Basil Vlavianos, με την ιδιότητα του Head of the Greek section of the International Editorial Board of the Free World Association. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1944, Φ. 50.4.

¹⁰⁷² Greek American Committee for National Unity, *Greek Liberation*, New York:1944. Δημοσιεύονταν τα άρθρα των Gervasi Fr. (11 November 1944). Greece was Ready. *Collier's*, pp. 7-17. Morphopoulos P. (6 November 1944). Greece The struggle for Power. *New Republic*, pp. 18-23. Stowe L. (n.d.). The Challenge of Greece. Radio station *Blue Network*, pp. 24-25. Steel J. (18 October 1944). The true issue in Greece. Radio station *WMCA*, pp. 26-27. Sergio L. (20 October 1944). No Fascism for Greece! Radio station *WQXR*, pp. 28-31. Βρέθηκε στην Γεννάδιο βιβλιοθήκη, αρχείο Homer A. Thomson, Series VI, Box 156, Folder 1.

απαρτίζονταν κυριότερα από Έλληνες μετανάστες που ζούσαν στην Αμερική, η περίπτωση της ΕΛΛΑΜΔΡΑ αποτελεί ιδιάζουσα περίπτωση καθώς αυτοπροσδιοριζόταν ως ελληνοαμερικανική οργάνωση, απευθύνεται στους Ελληνοαμερικανούς και ταυτόχρονα εμφανίζεται στα κείμενα της λόγος που δείχνει αν και με ασάφεια ότι ήταν κοινή η εμπειρία της μετανάστευσης και της ζωής στις Η.Π.Α., δημιουργώντας την απατηλή εντύπωση, ότι αποτελεί σύνδεσμο των Ελληνοαμερικανών με την Ελλάδα¹⁰⁷³. Όμως, η οργάνωση έδρευε και δρούσε στην Αθήνα, αν και απευθυνόταν στο ακροατήριο του εξωτερικού. Σύμφωνα με κείμενα της οργάνωσης προς τον Ν. Πλαστήρα, η δράση της ξεκινά το 1922, κατά την ολοκλήρωση της αυξημένης μεταναστευτικής κίνησης των Ελλήνων προς τις Η.Π.Α. και με εσωτερική πολιτική αναταραχή στην Ελλάδα¹⁰⁷⁴.

Οι απόψεις των στελεχών της ταυτίζονταν με τις αστικές δημοκρατικές δυνάμεις και είχαν συντηρητικό προσανατολισμό. Οι σκοποί της σύμφωνα με δημοσιευμένο κείμενο της τον Νοέμβριο του 1944 σκοπός της ήταν “*η διαφώτισις*” των Ελληνοαμερικανών και Αμερικανών στις Η.Π.Α., αλλά και η λειτουργία της ως συνδέσμου ανάμεσα στις δύο χώρες. Διεκδικούταν δηλαδή η κατάκτηση ενός θεσμικού ρόλου και η ανάδειξη της σε όργανο των ευρισκόμενων στις Η.Π.Α. Ελλήνων μεταναστών, αλλά και των Ελλήνων που επιθυμούσαν να μεταναστεύσουν, συμβάλλοντας παράλληλα στην διαβίβαση προπαγανδιστικών κατευθύνσεων στις Η.Π.Α. διαμορφώνοντας την κοινή γνώμη εκεί σε όφελος της Ελλάδας και των “*εθνικών δικαίων*” της. Μεταξύ άλλων σημειωνόταν η πρόθεση για επαφή με χριστιανικές ορθόδοξες εκκλησίες στις Η.Π.Α., η προώθηση ελληνικών υποψηφιοτήτων σε αιρετά θεσμικά όργανα των Η.Π.Α. και η δημιουργία “*Αμερικανικού Οίκου*”, μίας λέσχης στην Αθήνα για τους Αμερικανούς και Ελληνοαμερικανούς που θα έρχονταν στις Η.Π.Α. Η προκήρυξη που εντοπίζεται είναι μόνο στα ελληνικά, ενώ η μοναδική της απεύθυνση είναι σε Έλληνες πολιτικούς. Παραμένει ασαφής η δράση της πριν από την απελευθέρωση, αλλά είναι σαφές ότι η κρίση των Δεκεμβριανών θεωρήθηκε ευκαιρία για την ανάδειξη της σε ρόλο μεσολαβητή και κατά τεκμήριο εκπροσώπου των ελληνικών συμφερόντων στις Η.Π.Α.

Συγκεκριμένα, σε επιστολές που απευθύνονταν στον Γ. Παπανδρέου και κοινοποιούνταν στον Ν. Πλαστήρα οριοθετούταν το πλαίσιο των ιδεολογικών αντιλήψεων της οργάνωσης και της

¹⁰⁷³ Παναγουλόπουλος Ι. πρόεδρος, και τον Θεοδωρόπουλος Μ., γενικός γραμματέας, οργάνωση Ελληνο-αμερικανική δράσις (ΕΛΛΑΜΔΡΑ), 26 Νοεμβρίου 1944, Προκήρυξη, *Η φωνή του Ξενητεμένου*, Αθήνα, Ιδρυμα Μπενάκη, Αρχείο Ν. Πλαστήρα, σειρά 372, Φ. 7.

¹⁰⁷⁴ Παναγουλόπουλος Ι. πρόεδρος, και τον Θεοδωρόπουλος Μ., γενικός γραμματέας, οργάνωση Ελληνο-αμερικανική δράσις (ΕΛΛΑΜΔΡΑ), προς Πλαστήρα Ν., 21 Δεκεμβρίου 1944, Επιστολή, Αθήνα, Ιδρυμα Μπενάκη, Αρχείο Ν. Πλαστήρα, σειρά 372, Φ. 7.

στόχευσης της πιθανής δράσης της. Αφορμή για την επικοινωνία της οργάνωσης με τον Παπανδρέου αναφερόταν πως ήταν οι πληροφορίες, που έκαναν λόγο για άσκηση προπαγάνδας από το Ε.Α.Μ. στις Η.Π.Α. με σκοπό την προβολή της χαρακτηριζόμενης από την ΕΛΛΑΜΔΡΑ ως “επανάστασης” και την δικαιολόγηση της δράσης του Ε.Α.Μ. στα πλαίσια της καταγγελίας “[...]των δικτατορικών δήθεν μέσων της Κυβερνήσεως και του Στρατηγού Σκόμπυ [...]”¹⁰⁷⁵. Τονίζοταν emphaticά, ότι ο προβαλλόμενος ισχυρισμός ότι το Ε.Α.Μ. είχε την λαϊκή στήριξη της πλειοψηφίας των Ελλήνων ήταν πλάνη και ότι αποτελούσε κίνδυνο, καθώς εύρισκαν απήχηση στο αμερικανικό και ελληνοαμερικανικό ακροατήριο, που διακατεχόμενο από δημοκρατικά αισθήματα, ήταν μάλλον εύπιστο και εύκολο να παραπλανηθεί. Καταγγελόταν μάλιστα το μέτωπο αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και ο ρόλος του Κ.Κ.Ε. σε αυτό και σημειωνόταν ότι “*Η στάσις αυτή των ολίγων αναρχικών κατεβλήθη προσπάθεια δια του εν Αμερική τύπου, να θεωρηθεί ως λαϊκή επανάστασις κατά της βίας και της Κυβερνήσεως προσπαθούσαν δήθεν να επαναφέρη τον Βασιλέα, αντίθετα προς τας δημοκρατικές πεποιθήσεις του Λαού και άνευ δημοψηφίσματος.*”

Φυσικά, όλοι αυτοί οι ισχυρισμοί θεωρούνταν ψευδείς και ανυπόστατοι και γινόταν σαφές ότι ήταν αναγκαία η ανάληψη πρωτοβουλιών για την αναστροφή του κλίματος, μια αποστολή που θα αναλάμβαναν τα στελέχη της οργάνωσης, τα οποία και θεωρούνταν ότι ήταν αναγνωρισμένα στις Η.Π.Α. για την μέχρι τώρα δράση τους. Παράλληλα, επικαλούνταν την αναγνώριση του έργου τους από τον ίδιο τον Γ. Παπανδρέου, τον Γ. Καφαντάρη, το Κόμμα Φιλελευθέρων, τον Ν. Πλαστήρα και άλλες προσωπικότητες. Το έργο της διαφώτισης προτεινόταν να πραγματοποιηθεί με την έγκριση, υποστήριξη και χρηματοδότηση της ελληνικής κυβέρνησης σε εννΕ.Α.Μ.ελή αποστολή που θα μετέβαινε στις Η.Π.Α. με σκοπό την άσκηση προπαγάνδας υπέρ της πολιτικής της κυβέρνησης και ενάντια στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., αν και όπως τονίζοταν προβλεπόταν ότι “*Η αποστολή αυτή, καίτη επισήμως δεν θα εμφανισθή υπό τον χαρακτήρα τούτον, καλυπτόμενη υπό της ΕΛΛΑΜΔΡΑ και τούτο δια να μη θεωρηθή ως αποβλέπουσα εις προπαγάνδαν.*”¹⁰⁷⁶ Στην σύνθεση της προβλεπόταν η συμμετοχή εκπροσώπων των πολεμιστών του πολέμου του 1940-1941, της Ορεινής Ταξιαρχίας και της “*Εθνικής Αντιστάσεως*” και θα προχωρούσαν σε συνεντεύξεις,

¹⁰⁷⁵ Παναγούλόπουλος Ι. πρόεδρος, και τον Θεοδωρόπουλος Μ., γενικός γραμματέας [και τα μέλη του Εκτελεστικού Συμβουλίου], οργάνωση Ελληνο-αμερικανική δράσις (ΕΛΛΑΜΔΡΑ), προς προς Παπανδρέου Γ., 21 Δεκεμβρίου 1944, Επιστολή, Αθήνα, Ιδρυμα Μπενάκη, Αρχείο Ν. Πλαστήρα, σειρά 372, Φ. 7.

¹⁰⁷⁶ Παναγούλόπουλος Ι. πρόεδρος, και τον Θεοδωρόπουλος Μ., γενικός γραμματέας [και τα μέλη του Εκτελεστικού Συμβουλίου], οργάνωση Ελληνο-αμερικανική δράσις (ΕΛΛΑΜΔΡΑ), προς προς Παπανδρέου Γ., 30 Δεκεμβρίου 1944, Επιστολή, Αθήνα. Κοινοποίηση στον Ν. Πλαστήρα την 31 Δεκεμβρίου 1944. Ιδρυμα Μπενάκη, Αρχείο Ν. Πλαστήρα, σειρά 372, Φ. 7.

δημοσιεύσεις και ανακοινώσεις σε όλα τα διαθέσιμα μέσα του αμερικανικού Τύπου, “[...]ώστε ολόκληρος η φιλελευθέρα Αμερική να σας χειροκροτήσει ως αναστηλωτήν των Λαϊκών και Δημοκρατικών ελευθεριών εις την Ελλάδα.-” Παράλληλα, προτεινόταν η μάλλον ευκαιριακή διοργάνωση εράνων και συλλογή ειδών ανάγκης “[...]υπέρ της περιθάλψεως των θυμάτων της κατοχής εν Ελλάδι και της εθνοκτόνου στάσεως.”, εξισώνοντας την εσωτερική σύγκρουση του Δεκέμβρη ίσης καταστροφικής ισχύος με την πολλαπλή αξονική κατοχή.

Για την επίτευξη του έργου της αποστολής, ζητούταν η συγκέντρωση κατά παραγγελία εκκλήσεων από όλα τα διαθέσιμα, ιδρύματα, συλλόγους και σωματεία της Αθήνας για αμερικανική στήριξη προς την Ελλάδα και για να ενημερωθούν οι συμμαχικές αρχές για την παροχή κάθε διευκόλυνσης. Σαφώς είχε ακολουθηθεί αυτός ο δρόμος από την ελληνική κυβέρνηση, χωρίς τις υπηρεσίες της ΕΛΛΑΜΔΡΑ, που άλλωστε πρότεινε χωρίς να το λέει ρητά και την χρηματική της ενίσχυση για την διενέργεια αυτού του μεγαλεπίβολου προπαγανδιστικού πλάνου. Όμως, είναι ενδεικτικό των απόψεων αυτής της μερίδας του αστικού πολιτικού κόσμου, που είχε ήδη κατανοήσει ότι οι Η.Π.Α. ήταν κρίσιμος συμμαχικός παράγοντας και οι δυνατότητες εξασφάλισης της υποστήριξης της χώρας, διέρχονταν την άσκηση ανοιχτής και οργανωμένης προπαγάνδας.

Ελληνοαμερικανικές εκδηλώσεις πίεσης

Το ξέσπασμα της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών, είχε συνοδευτεί από διαμαρτυρίες για την κυβερνητική επίθεση κατά των διαδηλωτών και για την βρετανική επέμβαση, παράλληλα με την έκφραση αλληλεγγύης στον αγωνιζόμενο λαό, όπως στο τηλεγράφημα του τμήματος Νέας Υόρκης της Ομοσπονδίας Ελληνικών Ναυτεργατικών Σωματείων από τον Ν. Καλούση¹⁰⁷⁷.

Παράλληλα, η αμερικανική διπλωματία έγινε αποδέκτης διαμαρτυριών για την βρετανική εμπλοκή και αιτημάτων μεσολάβησης για την πολιτική επίλυση της κρίσης, από την ελληνοαμερικανική κοινότητα και ειδικότερα από ευρεία αντιπροσωπεία, που παρουσίαζε τις θέσεις της στους αξιωματούχους του Division of Near Eastern Affairs, του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών Kohler και Baxter με υπόμνημα της 11ης Δεκεμβρίου 1944¹⁰⁷⁸ Σε

¹⁰⁷⁷ Federation of Greek Maritime Unions, New York Branch, N. Kalousis to President Roosevelt, White House, U.S., 4 December 1944, No 120, Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-3044.

¹⁰⁷⁸ Department of State, Division of Near Eastern Affairs, 11 December 1944, about the Memorandum of Conversation, Views of Greek American Delegation on Greek Situation, Greek-American Delegation to Department of State, 11 June 1944: Stelios N. Pistolakis -Greek American Committee of National Unity, Nick Harris -Hotel Workers Union – A.F.L., Demetrios Tofalos -American Athletic Association 'Hermes', James Stephenson -Greek Fur Workers Union, Emanuel Damantis – Athenian and Piraios Society, C. G. Grand – New York University, Leighton William -A.F.L. Of Washington D.C., Frank Hassis – Secretary,

υπόμνημα του ο Kohler περιέγραφε την υποδοχή της αντιπροσωπείας μετά από εντολή του γραφείου του υπουργού εξωτερικών, σε συνέχεια αιτήματος συνάντησης. Ακόμα, εξέφραζε την έκπληξη του για την σύνθεση της πολυμελούς αποστολής στην ηγεσία της οποίας ήταν ο πρόεδρος της Ελληνοαμερικανικής Επιτροπής για Εθνική Ενότητα Στ. Πιστολάκης και πρώην μελών του Greek Chamber of Deputies. Κοινός παρονομαστής σύμφωνα με τον Αμερικανό αξιωματούχο στις ομιλίες των αντιπροσώπων ήταν *“[...]μία επείγουσα έκκληση προς την κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών να παρέμβει στην παρούσα τραγική ελληνική κατάσταση και να επιμείνει στην άμεση παύση των εχθροπραξιών, μετά την οποία όλα τα προβλήματα θα μπορούσαν να διευθετηθούν «συζητώντας γύρω από ένα τραπέζι, όπως κάνουμε τώρα».*” Ταυτόχρονα, διαπιστωνόταν το διαφορετικής έντασης αντιβρετανικό αίσθημα, ενώ τονιζόταν ότι *“[...]οι νομιμόφρονες Ελληνοαμερικανοί δεν είχαν αγοράσει πολεμικά ομόλογα για να προμηθευτούν τανκς και όπλα που θα στρέφονταν κατά των Ελλήνων και ότι μεγάλη δυσaráσκεια είχε προκαλέσει ο χαρακτηρισμός των αντιστασιακών δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. από τον Τσώρτσιλ ως «γκάνγκστερς και ρουφιάνους».*”

Συνολικά, εκφραζόταν εμπιστοσύνη στις προθέσεις της αμερικανικής κυβέρνησης για σεβασμό της λαϊκής βούλησης των Ελλήνων στον σχηματισμό μιας αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης. Ο Kohler περιορίστηκε σε γραφειοκρατικές εθιμοτυπικές εκφράσεις, όπως η προθυμία του υπουργού προσωπικά να τους υποδεχτεί -που δεν έγινε λόγω υποχρεώσεων-, ενώ αναγνωριζόταν το υπουργείο εξωτερικών χώρος έκφρασης και ανταλλαγής απόψεων για ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, εκδηλώνοντας ταυτόχρονα την εκτίμηση του για τους αντιπροσώπους των Ελληνοαμερικανών και για την συμβολή των Ελληνοαμερικανών εν γένει στην πολεμική προσπάθεια, μνημονεύοντας την συμβολή των Η.Π.Α. στην αρωγή της Ελλάδας.

Συνεχίζοντας, συνέκλινε με τις θετικές κρίσεις για τις πρόσληψη των δηλώσεων του Stettinius από τους Ελληνοαμερικανούς, σημειώνοντας ότι *“Επανεξέτασα τη δήλωση πολιτικής του Υπουργού στις 5 και 7 Δεκεμβρίου σχετικά με την Ιταλία και τις άλλες απελευθερωμένες χώρες, και συγκεκριμένα την Ελλάδα, και είπα ότι είμαι ικανοποιημένος που εξέφρασαν την εμφαντική έγκρισή τους για την έκθεση του Υπουργού της πολιτικής αυτής της Κυβέρνησης”.* Αποδεχόταν λοιπόν τις απόψεις της ελληνοαμερικανικής επιτροπής για τις δηλώσεις του Stettinius, εγκρίνοντας την άποψη ότι οι δηλώσεις του για την Ιταλία αφορούσαν και την ελληνική

Greek-American Labor Committee, Eugene Eugenides – Federation of Greek Maritime Unions, Cortou Alexiou – Local 781, A.F.L. Washington D.C., Christ Vlamis -Vice Chairman Greek-American Labor Committee of Washington, D.C., U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-1144.

περίπτωση, διαχωρίζοντας την θέση των Η.Π.Α. από την βρετανική εξωτερική πολιτική.

Μάλιστα, σημείωνε ότι η έκκληση της αντιπροσωπείας προέτρεπε στην εφαρμογή της διακηρυχθείσας αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, τονίζοντας ταυτόχρονα, ότι ο πρόεδρος και υπουργός εξωτερικών των Η.Π.Α. ήταν δυσαρεστημένοι από την διένεξη στην Ελλάδα. Σχετικά σχολίαζε ότι *‘Αισθάνθηκα επίσης ότι μπορούσα να τους διαβεβαιώσω ότι η επιρροή αυτής της Κυβέρνησης χρησιμοποιείται πάντα με κάθε πρακτικό τρόπο για την υλοποίηση της διακηρυγμένης πολιτικής της.’*, υπογραμμίζοντας την ειλικρίνεια και συνέπεια της αμερικανικής κυβέρνησης. Όμως, εξέφραζε την ανάγκη συνυπολογισμού πολλαπλών παραγόντων, προτάσσοντας την συνολική εικόνα της διεθνούς συμμαχικής προσπάθειας, που ήταν δυνατό να παραμερίσει προβληματισμούς για επιμέρους τοπικά ζητήματα: *‘[...]ο Πρόεδρος και ο υπουργός [εξωτερικών] πρέπει πάντα να έχουν κατά νου και να ενεργούν σύμφωνα με τον πρωταρχικό στόχο της νίκης στον πόλεμο σε συνεργασία με τους Συμμάχους μας’*. Καταλήγοντας, προσέγγιζε το ερώτημα της εγκυρότητας των δηλώσεων του Stettinius, καθώς διατυπωνόταν αγωνία για το ενδεχόμενο να έχουν ανακληθεί και να είχε ήδη απολογηθεί στον Λόρδο Halifax. Απαντώντας τους διαβεβαίωνε, ότι ο Αμερικανός υπουργός εξωτερικών χαρακτηριζόταν από την σύγκλιση των δημόσιων και ιδιωτικών απόψεων του, αλλά αντίθετα οι θέσεις του ίσχυαν αμετάβλητες.

Πρόσθετα αντίστοιχης σύνθεσης αντιπροσωπεία απέστειλε υπόμνημα στον Stettinius όπου εκφραζόταν η στήριξη στην προσλαμβανόμενη ως εξαγγελθείσα αμερικανική θέση του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών *‘[...]υποστηρίζοντας τους απελευθερωμένους λαούς της Ευρώπης στην επιμονή τους για δημοκρατική αυτοδιοίκηση’*.¹⁰⁷⁹ Συνεχίζοντας, προέτρεπαν στην ενεργή δραστηριοποίηση των Η.Π.Α. στα τρέχοντα προβλήματα της Ελλάδας, προειδοποιώντας για τους κινδύνους που εκπροσωπούσε η κατάσταση για τον αγώνα των Ηνωμένων Εθνών, την συμμαχική ενότητα και την δημοκρατία στην Ελλάδα, τονίζοντας ότι *‘Η ξέφρενη επίθεση της Μεγάλης Βρετανίας κατά του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου Ελλάδας δεν βοηθάει κανέναν παρά μόνο τους φασίστες. Διαβρώνει τον ιστό των Ηνωμένων Εθνών, παρατείνει τον πόλεμο, θέτει σε κίνδυνο την ειρήνη’*. Ακολουθούσαν επαινετικές αναφορές στην δράση του Ε.Λ.Α.Σ. – *‘ήρωες του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.’*-, υπενθυμίζοντας την συμβολή του μετώπου στην απελευθέρωση της

¹⁰⁷⁹ Department of State, Division of Near Eastern Affairs, Memorandum to Secretary of State, Edward Stettinius, 11 December 1944, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-1144. Στο σχετικό υπόμνημα αναφέρεται ότι η αντιπροσωπεία εκπροσωπούσε πλήθος οργανώσεων, μεταξύ άλλων: Cretan Association Omonoia of New York, Food Workers Union AFL, Locals 6 and 89, the Committee of the Federation of Greek Societies of New York, Greek SE.A.M.en's Union, Greek Fur Workers Union Local 70 – CIO, Athenian Society of New York, Piraiikos Society of New York.

Ελλάδα και τον αντιφασιστικό αγώνα, αλλά και την προσδοκία για αμερικανική μεσολάβηση: *‘Τι αυτό και οι διαδηλωτές στην πλατεία Συντάγματος που φώναζαν «Όχι βασιλιά, μόνο δημοκρατία», φώναζαν επίσης «Ζήτω ο Roosevelt»*’. Μάλιστα, ως ένδειξη της σταθερής εμπιστοσύνης του Ε.Α.Μ. στον ρόλο των Η.Π.Α., παρατίθετο η δήλωση του Αλ. Σβώλου, πριν από την σύγκρουση των Δεκεμβριανών, που επισήμαινε, ότι *‘Φοβάμαι ότι ο αμερικανικός λαός δεν αντιλαμβάνεται τι έχει περάσει ο ελληνικός λαός και γιατί προσβλέπουμε με λαχτάρα στις Ηνωμένες Πολιτείες για καθοδήγηση και συμβουλές*’. Το υπόμνημα κατέληγε με την αυστηρή προειδοποίηση για τους κινδύνους που ελλόχευαν για τον συμμαχικό αγώνα στην ελληνική κρίση, εκφράζοντας παράλληλα εμπιστοσύνη στην αμερικανική εξωτερική πολιτική ως παράγοντα σταθερότητας και δημοκρατίας λέγοντας ότι *‘Δεν μπορούμε να ανεχθούμε μια προσπάθεια να υποδουλωθούν ξανά με ξένες ένοπλες επεμβάσεις οι άνθρωποι που αντιστάθηκαν στους εισβολείς του Άξονα. Οι Αμερικανοί είναι εξοργισμένοι από αυτή τη νέα απόπειρα υποδούλωσης του ελληνικού λαού. Προσβλέπουν στην κυβέρνησή τους να φροντίσει ώστε ένας από τους πιο γενναίους συμμάχους τους να μην προδοθεί στο κατώφλι της νίκης*’. Η έκκληση άμεσης παρέμβασης για την επίλυση της κρίσης ακολουθούσε ρητά: *‘Απευθύνουμε έκκληση στο [αμερικανικό] Υπουργείο Εξωτερικών να χρησιμοποιήσει τις καλές του υπηρεσίες για να τερματίσει άμεσα την παρούσα τραγική κρίση*’.

Η ίδια επιτροπή απευθύνθηκε με υπόμνημα στον Βρετανό πρεσβευτή στις Η.Π.Α. Λόρδο Halifax εκφράζοντας οργή και αγανάκτηση για την βρετανική επέμβαση στην Ελλάδα, διαμαρτυρόμενη παράλληλα για τις δημόσιες τοποθετήσεις των Churchill και Eden στην βρετανική βουλή¹⁰⁸⁰. Μάλιστα υπενθυμιζόταν, ότι οι βρετανικές δυνάμεις μάχονταν εναντίον των δυνάμεων της αντιφασιστικής αντίστασης, κυριότερα του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., που απελευθέρωσε την χώρα. Στους υβριστικούς χαρακτηρισμούς του Βρετανού πρωθυπουργού αντιπαρατίθεντο οι δηλώσεις του στελέχους του Ε.Α.Μ. και αντιπροέδρου του Εθνικού Συμβουλίου της ΠΕΕΑ στα χρόνια της κατοχής Μητροπολίτη Κοζάνης Ιωακείμ, που δήλωνε ότι *‘Επικρατεί τάξη, ασφάλεια και ένα πνεύμα πατριωτισμού, σεβασμού προς την Εκκλησία και αλληλεγγύης σπάνιο στην ελληνική ιστορία*.’ στις απελευθερωμένες και διοικούμενες από το Ε.Α.Μ. περιοχές.

Πρόσθετα, παρατίθεντο δηλώσεις του συνδεδεμένου με τις βρετανικές δυνάμεις στην

¹⁰⁸⁰ Greek-American delegation representing various organization to the Earl of Halifax, British Ambassador to the United States, British Embassy, Washington, D.C., Memorandum, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12-1144. Στο υπόμνημα αναφέρεται ότι η αντιπροσωπεία εκπροσωπούσε πρόσθετο αριθμό οργανώσεων μεταξύ άλλων: Cretan Association Omonoia of New York, Food Workers Union AFL, Locals 6 and 89, the Committee of the Federation of Greek Societies of New York, Greek SE.A.M.en's Union, Greek Fur Workers Union Local 70 – CIO, Athenian Society of New York, Piraiikos Society of New York.

Ελλάδα ανταποκριτή των *New York Times* Milton Brecker, που σημείωνε ότι *“Είναι προφανές εδώ ότι ολόκληρη η ορατή πολιτεία και κυρίως ο κλήρος είναι στο πλευρό του Ε.Α.Μ. και του Ε.Λ.Α.Σ.”*. Συνεχίζοντας απορρίπτονταν ως κοινός τόπος της συνήθους γερμανικής προπαγάνδας οι κατηγορίες κατά του μετώπου αντίστασης, ότι επιδίωκε την εγκαθίδρυση μίας δικτατορίας. Αντίθετα, επισημαινόταν, ότι το Ε.Α.Μ. αποτελούσε μια ευρεία δημοκρατική λαϊκή συμμαχία με εκπροσώπηση διαφοροποιημένων πολιτικών ομάδων. Περνώντας στην αντεπίθεση, καταγγελλόταν η βρετανική επέμβαση ως απόπειρα εγκατάστασης δικτατορίας και υποστήριξης ντόπιων φασιστικών και δωσίλογων στοιχείων, υπενθυμίζοντας την άρνηση της Βρετανίας να επιτρέψει στον Σοφούλη τον σχηματισμό αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης.

Μάλιστα, τονίζοταν, ότι ο Σοφούλης είχε απορρίψει το ενδεχόμενο στήριξης της κυβέρνησης Παπανδρέου, που θεωρούσε δικτατορική. Στο υπόμνημα σημειωνόταν το ζήτημα δεν ήταν οι πολιτικές φοβίες επικράτησης του κομμουνισμού, αλλά το δικαίωμα των λαών στην αυτοκυβέρνηση και ελεύθερη χάραξη της δικής τους πορείας σύμφωνα με τις αρχές των συμμαχικών διασκέψεων¹⁰⁸¹. Επομένως, συνέκλιναν οι θέσεις της επιτροπής με τις βασικές θέσεις της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής της περιόδου, αποτελώντας στην ουσία μια προοδευτική κριτική στην βρετανική αποικιοκρατικού τύπου αντιδραστική επεμβατική πολιτική, που ήταν επί της ουσίας αντισυμμαχική. Η τοποθέτηση της επιτροπής για τα δικαιώματα των λαών που πολέμησαν τον φασισμό και όχι μόνο του ελληνικού λαού, προανάγγελλε τον διάλογο για την αυτοδιάθεση των λαών στην Μέση Ανατολή, Βόρεια Αφρική και Ανατολική Ασία με τον ταυτόχρονο κατακερματισμό των ευρωπαϊκών αποικιακών δομών. Συνεχίζοντας, επισημαινόταν ο επιζήμιος για τα συμφέροντα του βρετανικού λαού χαρακτήρας της βρετανικής επέμβασης στην Ελλάδα, που υπονόμει ταυτόχρονα την επιτυχία των Ηνωμένων Εθνών.

Όμως, προσφερόταν μια διέξοδος: *“Όλα τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Αγγλία και άλλα έθνη μπορούν να λυθούν μόνο με τη συνεργασία όλων των Ηνωμένων Εθνών και όχι με τη βία”*. Καταλήγοντας, καλούταν η βρετανική κυβέρνηση να εγκαταλείψει την ασκούμενη πολιτική της και *“[...]να σταματήσει την ένοπλη επίθεσή της εναντίον του δημοκρατικού λαού της Ελλάδας, να σταματήσει την αιματηρή προσπάθειά της να αλυσοδέσει τον ελληνικό λαό για άλλη μια φορά με*

¹⁰⁸¹ *“Τα ζητήματα είναι το δικαίωμα των λαών που αγωνίστηκαν για την απελευθέρωσή τους να καθορίζουν οι ίδιοι την εθνική τους μοίρα- η εξάλειψη του φασισμού από τον ιστό της εθνικής ζωής σε κάθε χώρα που δεν αφήνει σπόρους μελλοντικής καταστροφής για την ανθρωπότητα- η ταχεία συγκέντρωση όλων των ένοπλων προσπάθειών εναντίον όχι του συμμαχικού αλλά του πραγματικού εχθρού -των φασιστών- ώστε ο πόλεμος να τελειώσει το συντομότερο δυνατό- η τήρηση των συμμαχικών συμφωνιών από τη Χάρτα του Ατλαντικού μέχρι την Τεχεράνη ώστε τα Ηνωμένα Έθνη να ενισχυθούν στον πόλεμο και στην ειρήνη”*.

δικτατορία”. Παράλληλα επαναφέρονταν στο προσκήνιο οι προτεραιότητες των Συμμάχων: “Υπάρχει ακόμα το μεγάλο καθήκον μας να νικήσουμε στον πόλεμο. Καλούμε τη βρετανική κυβέρνηση να εγκαταλείψει την τρομοκρατία και να τηρήσει τις συμφωνίες της, ώστε να μην παραταθεί ο πόλεμος και να μην τορπιλιστεί εκ των προτέρων η ειρήνη”.

Την ίδια περίοδο η συνδεόμενη με την Ελλάδα και τους Ελληνοαμερικανούς Eva Sikelianos Palmer απευθυνόταν με επιστολή της στον αντιπρόεδρο των Η.Π.Α. H. Wallace, όπου με αφετηρία το πρόβλημα του εξωτερικού χρέους της Ελλάδας ως συνέπεια των αλληπάλληλων συμφωνιών εξωτερικού δανεισμού, της αποτυχίας να εξοφλήσει τις υποχρεώσεις της και του συνεπακόλουθου επιβαλλόμενου ελέγχου παρέμενε εγκλωβισμένη στην αέναη επιτήρηση και οικονομική δυσπραγία, παραθέτοντας στοιχεία από την δημοσιευμένη μελέτη του John A. Levantis, *The foreign debt and the Great Powers, 1821-1898* (Columbia University Press)¹⁰⁸². Η χρεωκοπία και η επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου, όπως σημειωνόταν ήταν κερδοφόρα για τους πιστωτές της Ελλάδας τις επόμενες τέσσερις δεκαετίες, ανεξάρτητα από τις εσωτερικές πολιτικές μεταβολές και πολεμικές περιπέτειες του ελληνικού κράτους και του υπόλοιπου κόσμου, από τον Α' στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε όπως σημειωνόταν στο βιβλίο του Levantis, το 1941 “[...]μαζί με την αντήχηση των εκρηκτικών βλημάτων [...] αντηχούσε το κουδούνισμα των κίτρινων νομισμάτων, προσεκτικά καταμετρημένων και σχολαστικά ταξινομημένων σε ατσάλινες θήκες για την αποστολή τους στο εξωτερικό”. Η τοκογλυφικού χαρακτήρα εκμετάλλευση της ελληνικής οικονομία, κατέληγε όπως σημείωνε η E. Sikelianos στην πολιτική διαπάλη για την μοναρχία στην Ελλάδα και τον ρόλο της Μ. Βρετανίας, ενώ η ίδια σημείωνε ότι “Οι Έλληνες είναι κατά της επιστροφής ενός βασιλιά που δεν θα είναι τίποτα περισσότερο από ένας διαχειριστής για την είσπραξη υπέρογκων τόκων για τους ξένους ομολογιούχους. Στην προκειμένη περίπτωση δεν πρόκειται για ζήτημα πολιτικής προκατάληψης, αλλά για ζήτημα ζωής ή θανάτου για την ελληνική φυλή”. Συνεπώς, εγγραφόταν η διένεξη για το πολιτειακό στην ανάλυση της οικονομικής ανισομέρειας μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας, που θεωρούταν ότι κατέληγε στην αποικιακού τύπου επιβολή φιλικών καθεστώτων για την διασφάλιση των οφειλόμενων τιμημάτων.

Όμως αυτή η θέαση σε μεγάλο βαθμό υποβάθμιζε τον ρόλο της ελληνικής αστικής τάξης, που ουσιαστικά αγνοούταν εντελώς ή εννοούταν ως ταυτόσημη με τα βρετανικά συμφέροντα και

¹⁰⁸² Eva Sikelianos to Henry A. Wallace, 8 December 1944, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12/1144. Levantis A. J., *The foreign debt and the Great Powers, 1821-1898*, (New York: Columbia University Press, 1944).

την μοναρχία, προφανώς ως δευτερεύοντα παράγοντα, στοιχίζονταν στην μία πλευρά της διένεξης τους απρόσωπους δανειστές της Βρετανίας και στην άλλη τον σύσσωμο ελληνικό λαό. Η κατακλείδα, δηλαδή η προειδοποίηση ότι ο ελληνικός λαός ήταν στο χείλος της φυσικής του καταστροφής, εκτός από αντικειμενική πραγματικότητα, αποτελούσε κι ένα κοινό τόπο σε πλήθος δρώντων της ελληνικής πλευράς με διαφορετικές ιδεολογικές αφετηρίες. Ο θάνατος 1.000.000 ανθρώπων στην Ελλάδα από πληθυσμό 8.000.000, 1.000.000 υποσιτισμένοι και 2.000.000 ασθενείς θύματα πολλαπλών επιδημιών, συνέθεταν μια τραγική εικόνα, που ήταν δυνατό μόνο να επιδεινωθεί σύμφωνα με την Sikelianos με την παλινόρθωση του βασιλιά-τοποτηρητή των ξένων δανειστών. Στο ίδιο μοτίβο, υπενθυμιζόταν η συμβολή της Ελλάδας στον συμμαχικό αγώνα και η επιτυχής πολεμική προσπάθεια με την απελευθέρωση της Ελλάδας με τις δυνάμεις του λαού της, καθώς όπως σημειωνόταν *‘[...]όταν η Αγγλία μπήκε επιτέλους στην Ελλάδα, τρία χρόνια ενεργού σαμποτάζ και κάθε είδους αντίσταση είχαν κατακτήσει πλήρως τον εισβολέα. Ακόμη και οι πόλεις είχαν ήδη απελευθερωθεί από τους Έλληνες’*. Συγκρίνοντας το παράδειγμα της Ελλάδας με τις αντίστοιχες περιπτώσεις των χωρών της δυτικής Ευρώπης, όπου παρατεταμένες μάχες, κοστοβόρες εκστρατείες και αιματηρές μάχες βάραιναν και επιβραδύναν την συμμαχική πολεμική προσπάθεια, διαπίστωνε την μοναδικότητα της Ελληνικής περίπτωσης, που απελευθερώθηκε από τις δυνάμεις της αντίστασης. Εδραζόμενη στην συμβολή του ελληνικού λαού στον πόλεμο, επικαλούταν την γενναιοδωρία και τον πραγματισμό των Η.Π.Α. και της Βρετανίας, επισημαίνοντας ότι η αποφυγή του ημερήσιου κόστους του πολέμου για τις Η.Π.Α. και την Βρετανία -που υπολόγιζε ότι ανερχόταν σε 250.000.000 δολάρια και 14.000.000 λίρες Αγγλίας-, ισοδυναμούσε με το εκτιμώμενο σε 150.000.000 λίρες Αγγλίας ελληνικό χρέος σε κόστος αντίστοιχο 3 ημερών για τις Η.Π.Α. και 10 για την Βρετανία.

Ακόμα, σημείωνε ότι η επιστροφή του Γεώργιου ως πειθήνιου οργάνου και εντολοδόχου της Βρετανία θα οδηγούσε στην υπαγωγή των ελληνικών εδαφικών διεκδικήσεων στην βούληση των βρετανικών συμφερόντων. Από την Δωδεκάνησο έως την Κύπρο, το αίτημα της απελευθέρωσης των εδαφών και του λαού τους συνδεόταν με την αποτροπή της κυριαρχίας της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος. Εξάλλου, ο χαρακτήρας των βρετανικών δυνάμεων θεωρούταν αντιδραστικός, υποστηρικτικός του δωσιλογισμού και εχθρικός προς τις εγχώριες λαϊκές δυνάμεις αντίστασης και απελευθέρωσης.

Σχετικά με τις εδαφικές διεκδικήσεις, επισήμαινε όμως και τον απατηλό χαρακτήρα τους και τις τραγικές συνέπειες μίας διαρκούς εκστρατείας επέκτασης και ενοποίησης εδαφών και

πληθυσμών σε μία συμπαγή κρατική συγκρότηση. Σημειωνόταν σχετικά, ότι *“Τα περισσότερα από τα οδυνηρά χρέη τους οφείλονται σ’ αυτή τη μία αποφασιστικότητα: η ελληνική φυλή πρέπει να ενωθεί [...]Σ’ αυτόν τον πόλεμο ολόκληρος ο λαός αποδείχτηκε άξιος να πραγματοποιήσει το μακρόχρονο όνειρό του. Πρέπει να γίνει πραγματικότητα.”* Επομένως, ο ανορθολογικός χαρακτήρας των εθνικιστικών επιδιώξεων τμημάτων του ελληνικού λαού, δεν υπολογιζόταν ως εμπόδιο στην πραγμάτωση τους ως επιβράβευση και αναγνώριση της πολεμικής συμβολής της χώρας. Καταλήγοντας, η κριτική στην βρετανική εξωτερική πολιτική ολοκληρωνόταν με την αποσιωπημένη εξελισσόμενη σύγκρουση του Δεκέμβρη, επιτυγχάνοντας την κλιμάκωση των επιχειρημάτων, που διέρχονταν μια μετριοπαθή φιλελεύθερη τάση συμπάθειας προς μια καθημαγμένη συμμαχική χώρα και κατέληγαν στον πυρήνα της σύγκρουσης, δηλαδή την απόπειρα περιθωριοποίησης και διάλυσης του κινήματος αντίστασης που απελευθέρωσε την Ελλάδα. Τόνιζε ότι η υποδοχή των Βρετανών στην απελευθερωμένη Ελλάδα, έγινε από το κίνημα αντίστασης που είχαν υπονομεύσει κατά την διάρκεια του πολέμου, επισημαίνοντας ότι *“Το λαϊκό κίνημα, που παραποιήθηκε και συκοφαντήθηκε στο Κάιρο επί δύο χρόνια ως κομμουνιστικό ή τρομοκρατικό, είχε εγκαθιδρύσει παντού, κάτω από την ίδια τη φτέρνα των Γερμανών, ένα δημοκρατικό καθεστώς, τακτικά εκλεγμένο από το λαό”*. Η εμπειρία της λαϊκής πολιτικής οργάνωσης και αυτοκυβέρνησης από τις δυνάμεις του Ε.Α.Μ. στην κατοχή και την απελευθέρωση, ήταν αντικειμενική. Η τομή λοιπόν συνίστατο στην γνωστοποίηση των πραγματικών συνθηκών και την διάψευση των συκοφαντικών φημών: *“Αυτή η υπόγεια ειρήνη και τάξη είναι γνωστό ότι υπάρχει εδώ και καιρό, αλλά επίμονα ο λογοκριμένος τύπος επαναλαμβάνει τις συκοφαντίες του. Τώρα η φούσκα της συκοφαντίας έχει σκάσει. Οι αληθινές αναφορές έχουν τυπωθεί”*¹⁰⁸³.

Συμπερασματικά, το πρόταγμα συνοψιζόταν στην διάλυση του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου, την απόδοση των διεκδικούμενων εδαφών στην Ελλάδα, την διεξαγωγή ελεύθερου δημοψηφίσματος, που θεωρούταν κλειδί για την επίτευξη προόδου, αλλά και στοιχείο επισφάλειας, που ενδεχομένως να καταστρατηγούταν από την αντιδραστική νοθεία:

“Τα όργανα της αντίδρασης περιμένουν έτοιμα να επαναλάβουν την τυραννική καταστολή του 1936 σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα μόλις οι νικητές Έλληνες καταθέσουν τα όπλα. Υπάρχουν λίγοι Αμερικανοί στην Ελλάδα. Ίσως το θέμα να εξαρτάται συνολικά από εμάς στην Αμερική που αγαπάμε τον ελληνικό

¹⁰⁸³ Σχετικά ήταν τα παρατιθέμενα παραδείγματα δημοσιεύσεων: στο περιοδικό Morphopoulos P., (6 November 1944), The struggle for Power. *New Republic*., Gervasi Fr. (11 November 1944), Greece was Ready, *Collier's*. Perlin B. (4 September 1944). Liberation will find the Greeks are ready. *Life*. Vlavianos B. (October 1944). Greece on the Road to Unity. *Free World*.

λαό. Ήρθε η ώρα να ξεπληρώσουμε το χρέος που οφείλουμε στην Ελλάδα”.

Επομένως, εκφραζόταν η πεποίθηση, ότι ενόψει το κινδύνου να επαναληφθούν τα γεγονότα των ημερών του '36, οι Η.Π.Α. ως κράτος, κυβέρνηση, λαός όφειλαν να ασκήσουν την εξισορροπητική επιρροή τους ως το δημοκρατικό αντίβαρο στην αντιδραστική βρετανική πολιτική προς διασφάλιση της δημοκρατίας και ευμάρειας του συμμαχικού ελληνικού λαού.

Σε αντίστοιχη επιστολή της προς τον Αμερικανό πρόεδρο η Eva Sikelianos, με ουσιαστική διαφορά την συντομία, αλλά και τον ευθύ τόνο που χρησιμοποιούσε, επιχείρησε να αναιρέσει την αντικομμουνιστική ρητορική: *‘Γνωρίζετε πολύ καλά ότι κάθε φορά που ο φόβος της κομμουνιστικής τρομοκρατίας προβάλλεται για να φοβίσει τους ανθρώπους, αποτελεί ασπίδα προστασίας για εκείνους που θέλουν να καταπνίξουν την αληθινή δημοκρατία.¹⁰⁸⁴* Με την αφετηρία, ότι η προειδοποιήσεις για την υποτιθέμενη εκδήλωση του αποκαλούμενο *‘κομμουνιστικού τρόμου’* στην Ελλάδα ως φόβητρου για τον λαό, αποτελούσε προκάλυμμα για την καταστολή και τον σφαγιασμό του -άοπλου ή ένοπλου όπως τονιζόταν- ελληνικού λαού.

Επιπροσθέτως, η παρακράτηση αμερικανικών προμηθειών και ιατροφαρμακευτικού υλικού, αλλά και η παρεμπόδιση της διανομής τους από τις βρετανικές αρχές, έβλαπταν τον ελληνικό λαό και τα αμερικανικά συμφέροντα, καθώς επισημαινόταν ο λαός εξωθούνταν στην αναζήτηση υποστήριξης από την Ε.Σ.Σ.Δ., σημειώνοντας ότι, *‘Γι’ αυτούς, σύντομα, δεν θα υπάρχει άλλη διέξοδος, διότι ένα δημοψήφισμα που οργανώνεται με αγγλικά τανκς και έναν ισχυρό αγγλικό στρατό δεν θα εγκαθιδρύσει τη δημοκρατία στην Ελλάδα”.*

Συνεχίζοντας, επικαλούταν τις ηθικές αρετές του ελληνικού λαού, την ανυπότακτη στάση του και τόνιζε ότι *‘[...]είναι οι άνθρωποι που ο αμερικανικός λαός αγαπάει”.* Την επίκληση των αμερικανικών λαϊκών αισθημάτων, διαδεχόταν η σκληρή κριτική της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, υπενθυμίζοντας στον Αμερικανό πρόεδρο την ευθύνη του και του εγκαλούσε, λέγοντας ότι *‘Και ξέρετε, κ. Πρόεδρε, αυτό που οι περισσότεροι Αμερικανοί δεν γνωρίζουν είναι ότι η Γερμανία δεν είναι η μόνη χώρα που χρησιμοποιεί την πείνα ως χρήσιμο όπλο στο παιχνίδι της ισχύος”*, παραθέτοντας σχετικά το παράδειγμα της διοίκησης της Ινδίας με την εργαλειοποίηση της πείνας και της στέρησης τροφίμων από την Βρετανία.

Η Ινδία ως αντικειμενικός σκοπός της Βρετανίας και η Ελλάδα ως στρατηγικός κόμβος στην Μεσόγειο, αποτελούσαν προφανώς το κίνητρο για την καταγγελλόμενη πολιτική της βίας και

¹⁰⁸⁴ U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00/12/1144, 7 December 1944, Eva Sikelianos to the President of U.S., White House, Washington, D.C. Σχετικά και στο αρχείο του Homer A. Thompson, Gennadius Library, Homer A. Thompson, Series VI, BOX 156, Folder 1.

καταστολής στην Ελλάδα με σκοπό την υποταγή του λαού της, που όπως ανέφερε η Sikelianos *“[...]Οι Έλληνες έχουν πνεύμα. Δεν θα λιμοκτονήσουν υποτακτικά.”* Καταλήγοντας, η Sikelianos, προειδοποιούσε, ότι ήταν ενδεχομένως ο αφανισμός σημαντικού μέρους του εναπομείναντος ελληνικού πληθυσμού, αλλά αυτό που θα απέμενε θα ήταν η εκλεκτική συγγένεια μεταξύ των Ελλήνων και των Αμερικανών: *“[...]Η Αμερική κληρονόμησε προ πολλού το πνεύμα τους. Το ελληνικό πνεύμα είναι δικό μας - μας ανήκει. Αγωνιζόμαστε γι' αυτό στη Γερμανία και στον Ειρηνικό και στη Γαλλία και στην Ιταλία. Η Αμερική δεν αγωνίζεται για να διαιωνίσει την πείνα στην Ινδία και να εξοντώσει την Ελλάδα. Και σας εκλέξαμε κ. Πρόεδρε, γιατί πιστεύουμε ότι είστε βαθύτατα δημοκράτης”*. Ο κατηγορηματικός τόνος της Sikelianos εξέφραζε τις φιλελεύθερες δημοκρατικές ιδεολογικές της αφετηρίες, προσλαμβάνοντας την αμερικανική πολιτική ταυτότητα ως σύμφυτη με τον ανθρωπισμό και την δημοκρατία ως δικαίωμα όλων των λαών. Επομένως, η σύγκριση των δύο Μεγάλων Συμμάχων επανάφερε ουσιαστικά το ερώτημα *“Γιατί πολεμάμε;”* και η ελληνική κρίση καθιστούσε την διαφοροποίηση πρόδηλη, ενώ υπενθύμιζε τις συμμαχικές αξίες και ιδανικά.

Αντίστοιχες απόψεις εκφράστηκαν στον Kohler στην συνάντησή του με τον Ανδρέα Μιχαλόπουλο στα τέλη Δεκεμβρίου. Όπως σημειωνόταν, ο Μιχαλόπουλος βρισκόταν στις Η.Π.Α. για να συμμετάσχει ως ομιλητής σε συνεδρίες για την διάσκεψη του Dumbarton Oaks και αιτήθηκε επικοινωνία με το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών, ενώ υπενθυμιζόταν ότι είχε εκφραστεί έντονα για την εξελισσόμενη σύγκρουση με τηλεγραφήματα του προς τον Γεώργιο Β', τον υπουργό πληροφοριών της Βρετανίας και την ελληνική κυβέρνηση, αναφέροντας την ανάγκη για άμεση παραίτηση του Γεώργιου από την βασιλεία¹⁰⁸⁵. Εξάλλου, ο Μιχαλόπουλος θεωρούσε, ότι μια κοινωνική επανάσταση εξελισσόταν στην Ευρώπη, που η ελληνική πολιτική ηγεσία είχε αποτύχει να κατανοήσει. Μέρος της ήταν και η άρνηση του ελληνικού λαού να υπακούσει στις εντολές της αναφερόμενης ως *“Αθηναϊκή μπουρζουαζία”*. Τέλος, επισημαινόταν ότι αποτελούσε μεγάλο σφάλμα η υποτίμηση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και οι προσπάθειες απαξίωσης του με χαρακτηρισμούς όπως *“[...]ληστές και τρομοκράτες αντί να τους αντιμετωπίζουν ως ήρωες, [...]”*. Αντίθετα, ο Μιχαλόπουλος πρότεινε την απόδοση τιμών και την αναγνώριση της συμβολής τους στον συμμαχικό αγώνα, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα τις ίδιες δυνάμεις ως εκστρατευτικό σώμα για να πολεμήσουν στα ενεργά μέτωπα του πολέμου.

¹⁰⁸⁵ Division of Near Eastern Affairs, Department of State, Kohler to State Department. Memorandum of Conversation. Subject situation in Greece, 27 December 1944, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, U.S. Decimal files, Internal affairs of Greece, 868.00.

Αντίστοιχη ήταν η συζήτηση του George Skouras με τον Kohler για την εμπειρία των ταξιδιών του στην Ελλάδα, κατά την κατοχή και την απελευθέρωση ως εκπροσώπου του Greek War Relief Association, έχοντας αποχωρήσει από την Αθήνα μόλις την 10^η Δεκεμβρίου 1944¹⁰⁸⁶. Ο Skouras αναφερόταν στην ηγεσία του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και του κομμουνιστικού κινήματος, εστιάζοντας στην προσωπικότητα του Πέτρου Ρούσσου, που θεωρούσε διεθνιστή κομμουνιστή και του Γ. Σιάντου που παρομοιάζε με “[...]τον ηγέτη των Εργατικών, σημαντικά λιγότερο φιλόδοξος από τον John L. Lewis”. Σημαντικότερα, ο Σκούρας αναγνώριζε, ότι το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. είχε πυροδοτήσει ένα ευρύτερο μετασχηματισμό:

“Το Ε.Α.Μ. είχε οργανώσει την πολιτική ζωή σε όλη την ελληνική ύπαιθρο και για πρώτη φορά είχε κάνει τους Έλληνες κατοίκους των πόλεων, των χωριών και τους αγρότες να αποκτήσουν πολιτική συνείδηση. Συνειδητοποίησαν ότι πάντα παραμελούνταν και κυριαρχούνταν από τους πολιτικούς της Αθήνας και ήταν αποφασισμένοι να διευθύνουν οι ίδιοι τις υποθέσεις τους στο μέλλον”.

Ο Skouras άλλωστε είχε συναντηθεί τον Απρίλιο του 1945 στην Αθήνα με τον στρατηγό Σαράφη, ανταλλάσσοντας απόψεις για την συγκυρία και τον ρολό των Η.Π.Α., ενώ σύμφωνα με τον Σαράφη περιγραφόταν η επιρροή του Ελληνοαμερικανού επιχειρηματία και η πρόθεση του να μεσολαβήσει με την αμερικανική πολιτική ηγεσία, ώστε να συμβάλει στην εξομάλυνση των ελληνικών προβλημάτων¹⁰⁸⁷.

Την ίδια περίοδο, συντηρητικές προσωπικότητες απευθύνθηκαν σε Αμερικανούς θεσμικούς παράγοντες, όπως ο Άγις Ταμπακόπουλος στην επιστολή του προς τον πρόεδρο των Η.Π.Α. L. MacVeagh, αναφερόταν στην ασυνέχεια του προπολεμικού καθεστώτος με την παρεμβολή της κατοχής, και εξιστορούσε τα δεινά του πολέμου¹⁰⁸⁸. Συμπεριλαμβάνοντας την απάρνηση της παράδοσης του δικτατορικού καθεστώτος και της μοναρχίας από τμήμα του πολιτικού κόσμου, καταγγέλλοντας την εξόριστη κυβέρνηση και αναμενόμενα το κομμουνιστικό κόμμα. Μάλιστα, υποστήριζε ότι ήταν άδικο να χαρακτηρίζεται το καθεστώς ως δικτατορία και σχολίαζε ότι *“Αι Ηνωμένοι Πολιτείες, ζήσασαι ουχί υπό κοινοβουλευτικήν δημοκρατίαν, δεν εγνώρισαν τας αδυναμίας της.”* Ο πρώην υπουργός του δικτατορικού καθεστώτος, συνέχιζε την αναδρομή του στα γεγονότα που οδήγησαν στην άνοδο του Μεταξά και τα υποτιθέμενα

¹⁰⁸⁶ Ibid.

¹⁰⁸⁷ Σαράφης Στ., *Μετά τη Βάρκιζα*, (Αθήνα: Επικαιρότητα, 1979), σ. 27.

¹⁰⁸⁸ Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 370. Άγις Ταμπακόπουλος προς τον πρόεδρο των Η.Π.Α., 20 Δεκεμβρίου 1944, επιστολή στα ελληνικά, ΙΚΚ, Αρχείο Τσαλδάρη, Φ. 10, έγγραφο 10/1/24/1-18. Ο Άγις Ταμπακόπουλος ήταν νομικός, διετέλεσε υπουργός δικαιοσύνης της δικτατορίας Μεταξά και θήτευσε ως (ολιγοήμερος) υπηρεσιακός πρωθυπουργός μετά την αυτοκτονία του Αλ. Κορυζή.

επιτεύγματα της κυβέρνησης του, συμπεριλαμβάνοντας την υποστήριξη του συμμαχικού αγώνα πριν από Μεγάλες Συμμάχους χώρες όπως η Ε.Σ.Σ.Δ. και οι Η.Π.Α. Ταυτόχρονα, αναγνώριζε στην εκτυλισσόμενη σύγκρουση την επιτυχία των αντισυμμαχικών συμφερόντων, που οργάνωσαν την υπονόμευση του συμμαχικού αγώνα, αλλά και την αμφισβήτηση του καθεστώτος Μεταξά. Αναφορικά με τον χαρακτήρα του καθεστώτος και της θεωρούμενης ως αδικίας του χαρακτηρισμού του ως φασιστικού επικαλούταν την προσωπική εμπειρία του Αμερικανού πρεσβευτή στην Ελλάδα. Καταλήγοντας, υποστήριζε την αθωότητα του ελληνικού λαού για τα Δεκεμβριανά και ζητούσε την συμμαχική υποστήριξη για την διάσωση της Ελλάδας.

Απόπειρες πειθάρχησης και ελέγχου. Η προσέγγιση των ελληνοαμερικανικών κοινοτήτων κατά την διάρκεια των Δεκεμβριανών από την ελληνική κυβέρνηση λάμβανε ως δεδομένη την δικαιοδοσία της στην άσκηση ελέγχου και επιβολής προς τις εκτός συνόρων ελληνόφωνες κοινότητες μεταναστών, παραβλέποντας την αυτοτέλεια τους και την ένταξη τους ως πολίτες στην χώρα που διέμεναν και δρούσαν. Το ενδιαφέρον τους για την Ελλάδα, η ελληνική καταγωγή τους και η ενσωμάτωσή τους στο αμερικανικό πολιτικό περιβάλλον δημιουργούσαν διακριτές συνθήκες. Από την πλευρά των ελληνικών υπηρεσιών τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά συσχετιζόνταν με την ενδεχόμενη άσκηση επιρροής από ελληνοαμερικανικής πλευράς προς την ευρύτερη αμερικανική κοινή γνώμη και τα κέντρα πολιτικών αποφάσεων. Μάλιστα η εστίαση ήταν στην εξασφάλιση στήριξης προς την ελληνική κυβέρνηση, όπως φαίνεται και σε τηλεγράφημα του Ν. Λέλη προς τον πρωθυπουργό, τονιζόταν η διαπίστωση ότι ο απόδημος ελληνισμός υποστήριζε την ελληνική κυβέρνηση απέναντι στην εξελισσόμενη κρίση¹⁰⁸⁹.

Ακολούθως, ο υφυπουργός Τύπου Π. Γαρουφαλιάς απευθυνόταν με τηλεγράφημα του προς τον υπεύθυνο Τύπου Ν. Λέλη, όπου εκφράζονταν οι ιδέες του για την μέχρι τώρα κατάσταση και κυρίως για την ανάγκη κινητοποίησης του απόδημου ελληνισμού των Ηνωμένων Πολιτειών στην κατεύθυνση της στήριξης της κυβέρνησης¹⁰⁹⁰. Υποστηριζόταν, ότι η Ελλάδα εμπλεκόταν σε μια ιδεολογική μάχη μεταξύ των υπερασπιστών της ελευθερίας και δημοκρατίας και των αρνητών της, στους οποίους συγκαταλέγονταν κατά την γνώμη του οι δυνάμεις των εξεγερμένων που ταυτίζονταν με τις κατοχικές δυνάμεις. Οι αστήρικτες κατηγορίες, συνοψίζονταν σε μια

¹⁰⁸⁹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υορκής προς Παπανδρέου, Αθήνα, 20 Δεκέμβριος 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹⁰⁹⁰ Γαρουφαλιάς, Υφυπουργείο Τύπου, Υπουργείο Εξωτερικών προς Λέλη, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης (μέσω Πρεσβείας Ουάσιγκτον), τηλεγράφημα, 20 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

εσχατολογική προσέγγιση ενός ιδεολογικού αγώνα μέχρι τέλους μεταξύ των υποτιθέμενων υποστηρικτών της ελευθερίας, δηλαδή της ελληνικής κυβέρνησης, που κατά προέκταση θεωρήθηκε ότι εκπροσωπούσε τα συμμαχικά συμφέροντα και τις εγγυήσεις για την εξίσου σημαντική συμβολή στην συμμαχική νίκη και του μετώπου αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., που μάλιστα δεν κατονομαζόταν καθιστώντας το ένα σκιώδη ιδεολογικό εχθρό, που ταυτιζόταν με τις δυνάμεις του άξονα. Αντιφατικά λειτουργούσε η έκφραση κατηγοριών που υπονοούσαν κομμουνιστική ιδεολογία, χωρίς την ταύτιση ή οποιαδήποτε αναφορά στην Ε.Σ.Σ.Δ., αλλά επαναλαμβανόταν η σύγκριση με τις φασιστικής και ναζιστικής ιδεολογίας εχθρικές δυνάμεις.

Τελικά, διαπιστωνόταν η αναγκαιότητα για την προαναφερόμενη στράτευση των ελληνοαμερικανών με σκοπό την *“πλήρη διαφώτιση συμμαχικής κοινής γνώμης”* και την συμμετοχή σε στρατιωτική προσπάθεια των συμμάχων με σκοπό την πραγματοποίηση των ελληνικών εθνικών στόχων και *“κατοχύρωσιν μεταπολεμικής ασφάλειας και εξασφάλισιν δικαιωμάτων όρων ζωής δια πάντας Έλληνες.”* Εκφραζόταν λοιπόν η αντίληψη της ελληνικής κυβέρνησης για τον ρόλο του απόδημου ελληνισμού ως μοχλού επίτευξης πολιτικών στόχων των ελληνικών κυβερνήσεων, μέσω άσκησης προπαγάνδας και προβολής πολιτικών θέσεων, ενώ λαμβανόταν ως αυτονόητη η πολιτική συμφωνία του πληθυσμού στις πολιτικές κατευθύνσεις της κυβέρνησης, ενισχύοντας το αφήγημα περί παραπλανημένης μειοψηφίας υπό την καθοδήγηση πολιτικά αφοσιωμένου σκληρού πυρήνα. Όμως, οι εκφραζόμενες ιδέες αποτέλεσαν προοίμιο της πολιτικής στρατηγικής του αστικού πολιτικού κόσμου κατά την έναρξη του ψυχρού πολέμου, εισάγοντας την ιδέα ενός ιδεολογικού πολέμου, την ανάγκη περιχαράκωσης και υπεράσπισης της ελληνικής κυβέρνησης παρά τις όποιες αντιρρήσεις και τελικά της στράτευσης όλων των δημοκρατικών δυνάμεων στον αγώνα κατά των αντιπάλων της επίσημης ελληνικής κυβέρνησης στην βάση της υποτιθέμενης δημοκρατικότητας της ίδιας. Τέλος, οριοθετούταν η πρόσληψη των Ελληνοαμερικανών και του απόδημου ελληνισμού ως πληθυσμού στην άμεση δικαιοδοσία της ελληνικής κυβέρνησης και υποχρεωμένου να υπακούει στις δημοσιευόμενες πολιτικές κατευθύνσεις της κυβέρνησης και σε προτροπές στήριξης της χώρας καταγωγής τους.

Στο διαμορφωμένο περιβάλλον πίεσης προς τον τύπο και καταστολής της διαφωνίας που διαμορφωνόταν από την ελληνική κυβέρνηση, ο Διαμαντόπουλος ενέτασσε στην συνολική επισκόπηση των απόψεων του αμερικανικού Τύπου για την ελληνική σύγκρουση και του βρετανικού ρόλου, την εκφραζόμενη από τους Ελληνοαμερικανούς αμφισβήτηση, καθώς όπως σημειωνόταν από τον Διαμαντόπουλο *“[...]επέδειξαν στάσιν απολύτου νομιμοφροσύνης πλην*

ευάριθμων αριστεριζουσών οργανώσεων αίτινες υποκινούνται υπό κ. Πιστολάκη και Βλαβιανού αμφοτέρων νεηλίδων.” Στον ίδιο τόνο καταδικαζόταν ο Εθνικός Κήρυκας ως μία εφημερίδα “[...]αντόχρομα δηλητηριασμένη με φαντασιώσεις ανταποκριτού Πούλου.” Σε κάθε περίπτωση, σημειωνόταν η χαλάρωση των πιέσεων προς του Τύπου προς την Μ. Βρετανία, κάτι που απέδιδε στην “[...]κατανόησιν πραγματικής καταστάσεως Ελλάδα και ως εκ τούτου υποχρεώσεως Μ. Βρετανίας αποκαταστήσει τάξιν και προς πρόληψιν ευρυτέρου αντικτύπου.¹⁰⁹¹”

Όμοια, ο υπουργός εξωτερικών Φ. Δραγούμης σε τηλεγράφημα του τόνιζε την ανάγκη σύνταξης των ενεργειών των διπλωματικών αρχών στις κυβερνητικές κατευθύνσεις, κινητοποιώντας τους ομογενείς και χρησιμοποιώντας τις σχετικές επίσημες απαντήσεις “[...]δι’ έργου διαφωτιστικού αμερικανικής κοινής γνώμης¹⁰⁹². Ακόμα επισημαινόταν ότι οι αμερικανοί ανταποκριτές στην Ελλάδα, που με ελάχιστες εξαιρέσεις ήταν

“Άμοιροι πραγματικού πολιτικού αισθητηρίου, επιμένουν συγχύζουν στρατιωτικήν άποψιν καταστολής ανταρσίας με εσωτερικήν πολιτικήν Ελλάδος και δη εν μονομερή [λέξη δυσανάγνωστη] προκαταλήψεων εκ παλαιών συμπαθειών υπέρ Ε.Α.Μ. υπό απελευθερωτικό και ιδεολογικόν τούτον προσωπείον και εκ πλήρους εξαπατήσεως των υπό συστηματικής προπαγάνδας στασιαστών.”

Ο Φ. Δραγούμης τόνιζε την αναγνωριζόμενη διασύνδεση ανάμεσα στην εξέλιξη της “ανταρσίας” και της θεωρούμενης ως σύγχυσης της συμμαχικής κοινής γνώμης για το θέμα, άρα και της καταστολής στην “ανταρσίας”. Οπότε, η υποτιθέμενη διαφώτιση της κοινής γνώμης των συμμαχικών χωρών θα συντελούσε στην εξουδετέρωση των θεωρούμενων ως στασιαστών και κατά συνέπεια της συμμαχικής νίκης. Για αυτό τον σκοπό ο Δραγούμης εξέφραζε την άποψη ότι “θα αποτελέσει από πάσης απόψεως ευτύχημα εάν επιτυγχάνετο προσωρινή αυτώ αποστολή 2-3 Αμερικανών δημοσιογράφων πρώτης γραμμής”. Επομένως, πρόκυπτε η αξίωση της ελληνικής κυβέρνησης για άσκηση ελέγχου και επιβολής της εγκεκριμένης αφήγησης σε πολλαπλά επίπεδα: στον πληθυσμό της Ελλάδας, στην κοινή γνώμη των συμμαχικών χωρών, στις κυβερνήσεις τους, στα ξένα μέσα ενημέρωσης και τους ανταποκριτές τους. Ταυτόχρονα, διαπιστώνεται η διαπλοκή των ρόλων του αμερικανικού Τύπου και των οργάνων των ομογενειακών κοινοτήτων, που προσλαμβάνονταν σχεδόν αδιαφοροποίητα από την ελληνική κυβέρνηση αξιώνοντας την άσκηση

¹⁰⁹¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Δραγούμη, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1944, σχετικά με το αρ. τηλ. 22504 του Υπουργείου Εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944). Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2.

¹⁰⁹² Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 27 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22830, αναφορικά με το τηλ. αρ. 4631 της Πρεσβείας Ουάσιγκτον και στις κατευθύνσεις του τηλ. αρ. 22727 του Υπουργείου Εξωτερικών προς την Πρεσβεία της Ουάσιγκτον, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

ελέγχου και την επιβολή της κυβερνητικής αφήγησης στον εκφερόμενο λόγο τους.

Στα τέλη Δεκεμβρίου ελληνική πρεσβεία στην Ουάσιγκτον σε μια προσπάθεια επιβολής ελέγχου στις ελληνοαμερικανικές κοινότητες και τον τύπο τους, επιχείρησε την κινητοποίηση του υπουργείου εξωτερικών της Ελλάδας, εκφράζοντας αγανάκτηση σε τηλεγράφημα προς το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών για τα δημοσιεύματα της εφημερίδας *Εθνικός Κήρυκας* της Ν. Υόρκης, στοχοποιώντας και τον εκδότη της Β. Βλαβιανό. Συγκεκριμένα κατηγορούνταν για την εξήγηση που παρείχε στις αστήρικτες κατηγορίες της ελληνικής πλευράς για το θέμα της αναφερόμενης υποστήριξης πολιτών άλλης εθνικότητας προς το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και κυρίτερα ατόμων προερχόμενα από εχθρικές χώρες με προηγούμενη υπηρεσία στις κατοχικές δυνάμεις. Η ελληνική κυβέρνηση δίνοντας ευρύτατη δημοσιότητα επιχείρησε να εξισώσει τους λιποτάκτες ή αιχμαλώτους που εντάχθηκαν στις κατά τόπους ομάδες αντίστασης με τον στρατό κατοχής που είχαν εγκαταλείψει, οδηγώντας σε ηθελημένο και προβλέψιμο λογικό παράδοξο, με σαφείς προπαγανδιστικές στοχεύσεις. Στο θέμα είχε τοποθετηθεί η εφημερίδα *Εθνικός Κήρυκας* με σχετικό άρθρο, που ο πρέσβης Διαμαντόπουλος επέκρινε, καθώς όπως ανέφερε επιχειρούνταν να

“δικαιολογήσει συνεργασίαν κομμουνιστικού κόμματος μετά Βουλγάρων και Γερμανών αναγράφει [‘το δημοσίευμα του Εθνικού Κήρυκα’], ότι το πράγμα ουδέν ενέχει περίεργον δεδομένου, ότι προσηλυτισμός δυσαρεστημένων στρατιωτών εις κατηλειμένας χώρας αποτελεί μίαν των μεθόδων ας εφαρμόζουν αμερικανικά και αγγλικά υπηρεσία. [...] Εν Αγγλία και Ηνωμένοι Πολιτεία υπάρχουν πολλοί ανήκοντες εις εχθρικάς χώρας ους αι αυταί κυβερνήσεις συμβουλεύονται και χρησιμοποιούν.[...]Γιατί δεν έχουν το δικαίωμα οι Έλληνες πατριώται;”¹⁰⁹³

Από το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών, συνεχιζόταν η εφαρμογή των αναγνωριζόμενων μοτίβων δράσης με την γενικόλογη αναγνώριση της τραγικότητας των συνθηκών και της συνήθους επιτακτικής ανάγκης να διευθετηθούν οι δημιουργούμενες ανεπιθύμητες εντυπώσεις, προτρέποντας τον Ν. Λέλη να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες ώστε ‘εις ετέραν ελληνικήν εφημερίδαν τονισθή ότι ζώντες εν Αγγλία ή Αμερική εχθροί, δεν ανήκουν εις χώραν, άτινες όπως Βουλγαρία δια Ελλάδα εποφθαλμιά ευφορωτέρας των περιοχάς ας και προ ολίγου ακόμα αιματοκύλισαν και ας αν απώλεση Ελλάς καθίσταται αδύνατος η επιβίωσις της.’¹⁰⁹⁴

¹⁰⁹³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Δραγούμη, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944). Τηλεγράφημα στα ελληνικά με λατινικούς χαρακτήρες, αναφορικά με τα τηλ. αρ. 22830 και 2289. Ακόμα επικρίσεις εξέφραζε ο Ν. Λέλης για την Εφημερίδα *Greek-American Tribune - Ελληνοαμερικανικό Βήμα* σχετικά με δημοσιεύματα που θεώρησε υβριστικά προς τον ίδιο σχετικά με την υπεράσπιση του για την κυβέρνηση Παπανδρέου στο Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 27 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 178, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹⁰⁹⁴ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών, προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 30 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22893, Υ.Δ.Ι.Α.,

Στην επιχειρηματολογία του διαπιστώνεται η απόπειρα αναπροσαρμογής ενός αποδιαρθρωμένου επιχειρήματος, δηλαδή, των κατηγοριών για την πολιτική τοποθέτηση των ξένων πολιτών ή λιποτακτών που αναφερόταν ότι προσχωρήσαν στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., δεν εμφανίζονταν πλέον ως το κύριο ζήτημα. Οπότε, από τις κατηγορίες για συνεργασία με ναζιστές ή μέλη των κατοχικών δυνάμεων, γίνεται η μετάβαση στην σοβινιστική θεώρηση, ότι οι εν λόγω συμμετέχοντες κάτω από οποιαδήποτε ιδιότητα, πολίτες, εθελοντές, λιποτάκτες, αιχμάλωτοι ήταν μέλη ενός εχθρικού έθνους, το οποίο είχε οργανικά συμφέροντα σε απόλυτη αντιπαράθεση με αυτά της Ελλάδας και συνεπώς αποτελούσαν εχθρικούς παράγοντες¹⁰⁹⁵. Επομένως, σημειωνόταν η μετάβαση στην ρητορική του διαχωρισμού των κατοχικών στρατών και των εχθρικών χωρών, αναδεικνύοντας την Βουλγαρία στον κύριο διαχρονικό αντίπαλο και υπονοώντας ότι το τέλος του πολέμου δεν αποτελούσε λήξη της διμερούς εχθρότητας. Μια ιδέα με ιδιαίτερη χρησιμότητα στην εξέλιξη των επιχειρημάτων της ελληνικής κυβέρνησης σε βάρος του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και του κομμουνιστικού κόμματος, αναδεικνύοντας τις θεωρούμενες ως ασυμβίβαστες εθνικές επιδιώξεις των δύο χωρών στα πλαίσια μια λογικής κινούμενης μεταξύ σωβινισμού και αυτοθυματοποίησης. Θεωρούσε λοιπόν η ελληνική κυβέρνηση αυτονόητο το δικαίωμα παρέμβασης και καθορισμού της θεματολογίας, του τρόπου έκφρασης και των απόψεων των ελληνοαμερικανικών εφημερίδων αξιώνοντας την λογοκρισία όσων δεν ευθυγραμμίζονταν και την άμεση στράτευση στις ενδεικνυόμενες γραμμές των υπολοίπων.

Όμως, οι ελληνικές κυβερνητικές πιέσεις και η απόπειρα φίμωσης των Ελληνοαμερικανών ήταν ανεπιτυχείς, καθώς ο τερματισμός των συγκρούσεων μεταξύ των εμπόλεμων στην Ελλάδα δεν μείωσε το ενδιαφέρον των Ελληνοαμερικανικών συλλογικοτήτων για τις εξελίξεις. Την 15^η Ιανουαρίου 1944 σε συνεδρίαση της οργάνωσης ΑΗΕΡΑ, αποφασίστηκε η αποστολή υπομνήματος στον πρόεδρο των Η.Π.Α., τους προέδρους της Γερουσίας και της Βουλής των Αντιπροσώπων. Το ψήφισμα αναφερόταν στις θυσίες που κατέβαλε ο ελληνικός λαός και την αντίσταση του στον φασισμό και ναζισμό, την ύπαρξη περιπλοκών που οφείλονταν στις εσωτερικές διενέξεις και την απουσία ενός μηχανισμού διασυμμαχικής επίλυσης των

Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹⁰⁹⁵ Στο ζήτημα των ξένων μαχητών του Ε.Λ.Α.Σ. αναφερόταν και ο Έβερτ ως διευθυντής της αστυνομικής διεύθυνσης Αθηνών σε τηλεγράφημα προς το Υπουργείο Εξωτερικών, την 5 Μαρτίου 1945, στο οποίο γινόταν αναφορά σε φύλλο πορείας από το Α' Σώμα Στρατού του Ε.Λ.Α.Σ. για Γερμανό αναφερόμενο ως Κάρολο, ο οποίος υποτίθεται ότι συμμετείχε στα Δεκεμβριανά και σχολιαζόταν *“κατεδείχθει έτι περισσότερον η διείδυσις της γερμανικής προπαγάνδας εν Ελλάδι”*. Έβερτ, Αστυνομική διεύθυνση Αθηνών, Εμπιστευτικό τμήμα, Γραφείο ΙΙ προς το Υπουργείο Εξωτερικών, 5 Μαρτίου 1946, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.6 (1945).

προβλημάτων όπως τονιζόταν. Επίσης σχολιαζόταν, ότι *“[...]η τραγωδία της Ελλάδας και ο εξ αυτής αντίκτυπος είναι δυνατόν να έχει καταστρεπτικόν αποτέλεσμα εφ' όλων των εθνών και λαών και να ασκήση δυσάρεστον επίδρασιν επί της διεξαγωγής του πολέμου και της οργάνωσης μιας διαρκούς ειρήνης.”* Επομένως, η ανάγκη για την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και η συμβολή στην εσωτερική πολιτική σταθεροποίηση της Ελλάδας, οδηγούσαν την οργάνωση να καλέσει την αμερικανική κυβέρνηση *“[...]όπως επέμβη εις την επίλυσιν των επειγόντων προβλημάτων της Ελλάδος και μεσολαβήση εν ευθέτω χρόνω υπέρ της αναγεννήσεως της εμπιστοσύνης του Ελληνικού λαού προς τους Συμμάχους του και της μέλλουσας τύχης του”*. Παράλληλα, καλούσαν την αμερικανική κυβέρνηση να αναλάβει πρωτοβουλίες στο διεθνές πεδίο στην κατεύθυνση της επιτάχυνσης των διαδικασιών συγκρότησης της Οργάνωσης Διεθνούς Ασφάλειας, δηλαδή του μελλοντικού ΟΗΕ, ώστε με την συμβολή των άλλων Μεγάλων Δυνάμεων να επιτευχθεί η διατήρηση της ειρήνης,

*“[...]όπως παύσουν αι τρέχουσαι παρεξηγήσεις, ανησυχία και έλλειψις ενότητος μεταξύ των συμμάχων και όπως ο λαός της Ελλάδος, διαβεβαιούμενος περί της ανεξαρτησίας του και της προστασίας των εθνικών του συνόρων, αρχίση αμέσως το μακρόν και χαλεπόν έργον της ανοικοδομήσεως [...] και δια να δυνηθή ούτω να συνεχίση την συμβολήν του εις το να επιτευχθεί το τέλος του πολέμου και η ποθητή μελλοντική παγκόσμιος ειρήνη.”*¹⁰⁹⁶

Τελικά, διαπιστώνεται ότι το ύφος και το περιεχόμενο της επιστολής χαρακτηρίζονται από ιδεολογική ουδετερότητα και αποστασιοποίηση από την ανάλυση των αιτίων της ελληνικής πολιτικής κρίσης, εστιάζοντας σε γενικές κατευθύνσεις προαγωγής του συμμαχικού αγώνα με την συμμετοχή της Ελλάδας.

Η παραπάνω επιστολή σχολιαζόταν σε τηλεγράφημα του Διαμαντόπουλου στα τέλη Ιανουαρίου 1945, όπου περιέγραφε εκτενώς το κλίμα πόλωσης και σύγκρουσης στο εσωτερικό της οργάνωσης ΑΧΕΠΑ με αφορμή δηλώσεις του Υπάτου προέδρου της Γ. Βουρνά σχετικά με την πολιτική κρίση και σύγκρουση των Δεκεμβριανών στην Ελλάδα. Όπως αναφερόταν, συντηρητικοί κύκλοι της οργάνωσης εξέφρασαν την διαφωνία τους και θεώρησαν την έκφραση της άποψης του προέδρου της οργάνωσης παράτυπη και καταχρηστική. Σε μία προσπάθεια *“δια να εξουδετερωθεί”* η αρνητική εντύπωση που είχε δημιουργηθεί, σύμφωνα με τον Διαμαντόπουλο,

¹⁰⁹⁶ (19 Ιανουαρίου 1945). Αίτησις της ΑΧΕΠΑ να μεσολαβήσει η Αμερική δια τα ελληνικά ζητήματα. *Εθνικός Κήρυκας*. Δημοσίευση του κειμένου του υπομνήματος της ΑΧΕΠΑ, που υπογραφόταν μετά από έγκριση της συνεδρίασης της Ύπατης Στοάς στην Ουάσιγκτον την 8-10 Ιανουαρίου 1945, από τους Γ. Βουρνά (Ύπατος πρόεδρος) και τον Στέφανο Σκοπά (Ύπατος Γραμματέας). Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.7 (1945).

αποφασίστηκε από την ΑΧΕΠΑ η αποστολή στον πρόεδρο των Η.Π.Α. και το Κογκρέσσο έκκλησης *“[...] προς μεσολάβησιν της Αμερικής δια την διευθέτησιν των εσωτερικών ελληνικών πραγμάτων[...]*” Η συλλογική έκκληση για μια εθνοσωτήρια παρέμβαση των Η.Π.Α. προς όφελος της Ελλάδας, διευκρινιζόταν, ότι

“[...] αποφεύγει πάσαν τάσιν αναμίξεως εις την εσωτερικήν εν Ελλάδι διαμάχην και γενικώς διαπνέεται από πατριωτικόν πνεύμα. Ιδιαίτερώς τονίζει την συμβολήν του Ελληνικού λαού εις τον αγώνα εναντίον του άξονος, την ανάγκην προστασίας των εθνικών συνόρων και της οικονομικής ανασυγκροτήσεως [...]”¹⁰⁹⁷.

Συνολικά, οι απόπειρες πειθάρχησης των ελληνοαμερικανικών κοινοτήτων εδράζονταν στον προσεταιρισμό των φιλικά διακείμενων στοιχείων εντός των συλλογικοτήτων, που ήταν πρόθυμα να υπαχθούν στην προώθηση των πολιτικών στόχων της ελληνικής κυβέρνησης. Παράλληλα, η ελληνική διπλωματική αποστολή στις Η.Π.Α. εκμεταλλευόταν τις υπάρχουσες εσωτερικές αντιθέσεις, ώστε να διεμβολίσει ιδεολογικά τις θεμελιωμένες συλλογικότητες. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι η καταστολή του κινήματος των Δεκεμβριανών και οι επιπτώσεις της σύγκρουσης βιώνονταν ως μια έμμεση διαμάχη από τις ελληνοαμερικανικές κοινότητες, που στην πορεία τερματισμού των συγκρούσεων στην Ελλάδα ενισχύονταν οργανωτικά και πολιτικά οι συντηρητικότερες τάσεις. Ο ρόλος των Η.Π.Α. αναγνωριζόταν ότι ήταν αυτός της προστατίδας δύναμης εγγυήτριας και χορηγού της αδύναμης, άστατης, παραπαίουσας Ελλάδας. Η οριοθέτηση αυτή μεταμορφωνόταν σταδιακά στα πλαίσια του μεταπολεμικού πολιτικού και οικονομικού μετασχηματισμού σε απαίτηση παρέμβασης.

Τελικά διαπιστώνεται η ένταση της μάχης για να κερδηθούν οι καρδιές και τα μυαλά των Ελληνοαμερικανών και της αμερικανικής κοινής γνώμης, παράλληλα με την πολιτική περιχαράκωση των δύο πλευρών της διαμάχης στις Η.Π.Α.: αφενός, της ελληνικής διπλωματικής αποστολής, των συντηρητικού προσανατολισμού συλλογικοτήτων και αφετέρου των δημοκρατικών προοδευτικών ομογενειακών οργανώσεων, που εξέφραζαν κατά πλειοψηφία αισθήματα συμπάθειας με την αντίσταση και τον αγώνα του μετώπου Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.

Μετά την σύγκρουση: τάσεις προσέγγισης και εναντίωσης. Οδεύοντας προς τον τερματισμό των ένοπλων συγκρούσεων στην Αθήνα, η δραστηριότητα των ελληνοαμερικανικών

¹⁰⁹⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 25 Ιανουαρίου 1945, αναφορά *“Περί ενεργειών μελών ΑΧΕΠΑΣ κατόπιν δηλώσεων υπάτου προέδρου οργανώσεως”*, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.7 (1945).

συλλογικοτήτων συνεχιζόταν, μεταξύ άλλων με την υποβολή υπομνήματος προς την ελληνική πρεσβεία της Ουάσινγκτον, που συνυπέγραφαν αμερικανικά συνδικάτα και ελληνοαμερικανικοί σύλλογοι, αποτελώντας μια ένδειξη για τον τρόπο οργάνωσης της δράσης των δημοκρατικών δυνάμεων της ελληνικής ομογένειας στις Η.Π.Α. και για την σύνδεση τους με τον τοπικό πληθυσμό¹⁰⁹⁸. Σε αυτό καταγγελλόταν η παραπληροφόρηση, εστιάζοντας κυριότερα στην περίπτωση του ανταποκριτή των *New York Times* A. C. Sedgwick, που χαρακτηριζόταν δημοσιογράφος προβοκάτορας ‘*provocateur-reporter*’ και ζητούταν η ανάκληση του από την Ελλάδα, θεωρώντας πως μια τέτοια ενέργεια θα ήταν προς όφελος των δύο χωρών. Στον αντίποδα τοποθετούσαν την δραστηριότητα Αμερικανών ανταποκριτών όπως ο Frank Gervasi, Leland Stowe, George Hill, George Weller, M. W. Fodor, Panos Morphopoulos, αλλά και του Constantine Poulos. Σχετικά με τον C. Poulos, ανταποκριτή του πρακτορείου *Overseas News Agency* αναφερόταν από την πρεσβεία ότι ‘*[...] δεν περιόρισε την παραμονή του στην Ελλάδα στο ξενοδοχείο Grand Bretagne.*’ υπογραμμίζοντας έτσι την δημοσιογραφική του δραστηριότητα. Ο C. Poulos σημείωνε, ότι σύμφωνα με εκτιμήσεις του που παρατίθεντο στο υπόμνημα βάση ταξιδιών του σε όλη την Ελλάδα πριν και μετά την κατοχή, η υποστήριξη προς το E.A.M. κυμαινόταν μεταξύ 50-60% στην Πελοπόννησο και στο 90% στην υπόλοιπη Ελλάδα. Με αυτά τα δεδομένα, εκφραζόταν η απαίτηση για κατάπαυση της αντι-E.A.M.ικής τρομοκρατίας, καταστολής αλλά και την αναγκαιότητα για τιμωρία των δωσίλογων. Καταλήγοντας, τονιζόταν η ανάγκη αλληλεγγύης και αρωγής του ελληνικού λαού, που δοκιμαζόταν από τις ελλείψεις τροφίμων, φαρμάκων και ρουχισμού: ‘*[...]είναι κρίσιμες ημέρες για την Ελλάδα. Δοκιμάζουν άνδρες και κόμματα για την αφοσίωσή τους στα πραγματικά συμφέροντα του ελληνικού έθνους, το συμφέρον της δημοκρατίας και την ανεξαρτησία από ξένες επιρροές και πιέσεις.*’

Το συγκεκριμένο υπόμνημα υποβλήθηκε πριν από την συμφωνία της Βάρκιζας και σκιαγραφεί την αλλαγή των συνθηκών σε βάρος της E.A.M.ικής αντίστασης, τις διακρίσεις και την πιθανότητα άσκησης τρομοκρατίας σε βάρος των προσκείμενων στο μέτωπο, αλλά και την αμφιβολία για το ζήτημα της παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας εντάσσοντας αυτά τα ζητήματα στο πλαίσιο των διεθνών πολιτικών και στρατιωτικών παρεμβάσεων, που πραγματοποιούνταν

¹⁰⁹⁸ Delegation representing American Communications Association, National Maritime Union, NWU Women's Auxiliary, District 4 of the United Electrical Radio and Machine Workers of America, UE Local 447, Hotel and Restaurant Workers Union, AFL Locals 6, 89, 781, the Greek American Committee of New York and Philadelphia, Piraiikos Benevolent Association προς Ελληνική Πρεσβεία Ουάσινγκτον, Διαμαντόπουλο, [αχρονολόγητο πιθανότατα τέλη Ιανουαρίου 1945], Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.7 (1945).

στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο. Στην αποστολή του υπομνήματος στο ελληνικό υπουργείο εξωτερικών ο Κ. Διαμαντόπουλος περιορίζεται να σχολιάσει ότι το υπόμνημα επιδόθηκε *‘‘[...]υπό αντιπροσωπείας αριστεριζουσών τινών ελληνοαμερικανικών και αμερικανικών εργατικών οργανώσεων, εν τω οποίω εκφράζεται συμπάθεια προς την ιδεολογίαν του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου και συνίσταται συμμετοχή αυτού εν τη κυβερνήσει.’’*, ενώ σε άλλο σημείο επισήμαινε, ότι *‘‘Η επιτροπή ταύτη, ως γνωρίζομεν, καθωδηγήθη εν τη εν προκειμένω ενέργεια της υπο της υπο τον κ. Πιστολάκην γνωστής Ελληνοαμερικανικής Επιτροπής Εθνικής Ενότητας, περί ης επεστειλον υμίν εν καιρώ τα δέοντα. Είναι άξιον μνείας ότι, μεταξύ των εν τη Πρεσβεία εμφανισθέντων, συγκαταλέγετο και μια μαύρη αντιπρόσωπος.’’*¹⁰⁹⁹ Δηλαδή, θεωρούταν ότι δεν χρειαζόταν οποιοδήποτε άλλο σχόλιο για το ζήτημα ή την ουσία των αιτημάτων ή των ισχυρισμών που εκφράζονταν στο υπόμνημα δεδομένου, ότι η επιτροπή είχε σύμφωνα με τον ίδιο γνωστές ιδεολογικές καταβολές και συμπάθειες προς το Ε.Α.Μ., ενώ ως κατακλείδα ερχόταν η πληροφορία ότι η επιτροπή συνδικάτων και ελληνοαμερικανικών συλλόγων, περιλάμβανε μια μαύρη αντιπρόσωπο. Η παραπάνω ένδειξη συμπίεσης των προοδευτικών τμημάτων της ελληνοαμερικανικής κοινότητας με τμήματα της αμερικανικής κοινωνίας, που υφίσταντο διακρίσεις, επισημαινόταν από τον πρέσβη με σιωπηρή αποδοκιμασία.

Ο σχηματισμός της κυβέρνησης Πλαστήρα πριν την υπογραφή της συμφωνίας ειρήνης δημιουργούσε προσδοκίες για τα δημοκρατικά προοδευτικά στοιχεία των ομογενών που συσπειρώνονταν γύρω από έντυπα όπως ο *Εθνικός Κήρυκας* και οργανώσεις όπως η ΑΗΕΡΑ ή η Ελληνοαμερικανική Επιτροπή. Όμως, αντιμετώπισαν την αντίδραση των κατεστημένων συντηρητικών δυνάμεων. Επιβιώνοντας του πολέμου, της κατοχής και των κυβερνητικών μεταβάσεων, το διπλωματικό σώμα και οι αποστολές στο εξωτερικό αποτέλεσε σταθερό πυλώνα του ελληνικού αστικού κόσμου και ανάχωμα στις προσπάθειες δημοκρατικής μεταβολής στην Ελλάδα και στους αγώνες των ομογενών Ελλήνων. Συνεχίζοντας, ο Διαμαντόπουλος τασσόταν εναντίον της πιθανής συμμετοχής του Β. Βλαβιανού από τον *Εθνικό Κήρυκα* και του Βουρνά από την ΑΗΕΡΑ, στην ελληνική αντιπροσωπεία στην σύνοδο του Αγίου Φραγκίσκου, καταγγέλοντας την δράση τους ως *‘‘[...]αυτόχρημα αντεθνικήν δράσιν ταραχώδη περίοδον και σήμερον ακόμη ειρηνέοι ευρίσκονται πράγματι με μέρος στασιαστών επανειλημμένως δε δημόσια προέβησαν [σε]*

¹⁰⁹⁹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνας, 1 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 307, όπου επισημαίνεται η αποστολή πανομοιότυπων τηλεγραφημάτων από την επιτροπή προς το State Department και την Πρεσβεία της Μ. Βρετανίας. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.7 (1945).

*επιθέσεις κατά αγγλικής πολιτικής και κ. Τσώρτσιλ προσωπικώς. ”*¹¹⁰⁰

Η συνολική μεταβολή της πολιτικής συγκυρίας στην Ελλάδα, τις Η.Π.Α. και διεθνώς που συμπίπτει με την συμφωνία της Βάρκιζας και την ολοκλήρωση της Διάσκεψης των Τριών στην Γιάλτα επανοριοθέτησε την προσέγγιση του ρόλου του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Αναμφίβολα, οι ενεργότεροι δρώντες εντός των ελληνοαμερικανικών κοινοτήτων εμφάνιζαν κοινά χαρακτηριστικά, που συνοψίζονταν στις αστικές δημοκρατικές καταβολές τους όπως καθοριζόταν από την εμπειρία -έμμεση ή άμεση- των δημοκρατικών αγώνων του μεσοπολέμου. Όμοια, με την ένταξη δημοκρατικών προσωπικοτήτων στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., όπως για παράδειγμα των Αλ. Σβώλου και Αγγ. Αγγελόπουλου. Επίσης, προκύπτουν πρόσθετες συνάφειες σε περιπτώσεις όπως των Πιστολάκη, Βλαβιανού, Μιχαλόπουλου με την έκφραση δημοκρατικών πολιτικών προσδοκιών για την διακυβέρνηση της Ελλάδας, εμπιστευόμενοι τον Ν. Πλαστήρα. Τελικά, οι επιφανέστερες προσωπικότητες που αλληλεπιδράσαν και με την ελληνική διπλωματική αποστολή, είχαν κοινά χαρακτηριστικά και διαφορετικές εκφάνσεις.

Κρίσιμος ήταν ο ρόλος του Στ. Πιστολάκη πρώην βουλευτή του κόμματος των Φιλελευθέρων, σύμβουλου του Ελ. Βενιζέλου και από το 1936 διαμένοντα στις Η.Π.Α., όπου και αναμείχθηκε ενεργά στην πολιτική ζωή της ελληνοαμερικανικής κοινότητας. Με την ευκαιρία της επανόδου του Ν. Πλαστήρα στην Ελλάδα, του απηύθυνε τηλεγράφημα εκφράζοντας την ελπίδα του για την επίλυση της κρίσης και επικαλέστηκε τον πατριωτισμό του και τα φιλολαϊκά του αισθήματα. Η επίκληση του στην αντίσταση και την ανάγκη για αποφυγή της εμφύλιας αιματοχυσίας, συνοδεύτηκαν από την εκδήλωση της προθυμίας του να συμβάλει στην προσπάθεια του Πλαστήρα, επιστρέφοντας το συντομότερο στην Ελλάδα αεροπορικώς, κατόπιν προσκλήσεως βέβαια του πρώην στρατηγού¹¹⁰¹. Παραμένει άγνωστο ποια ήταν η απάντηση του στρατηγού Πλαστήρα στον πολιτευτή Πιστολάκη, αλλά σίγουρα η πρόσκληση δεν ήρθε τουλάχιστον μέχρι την πτώση της κυβέρνησης Πλαστήρα. Είναι άγνωστες οι δυνατότητες συμβολής του Πιστολάκη στην μετα-βαρκιζιανή πολιτική και την κυβερνητική κρίση, αλλά καταδεικνύονται οι επιλογές και η στοχοθεσία της κυβέρνησης. Άλλωστε, ο στρατηγός Πλαστήρας δεν μετέβαλε δραστικά την

¹¹⁰⁰ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργό Εξωτερικών Σοφιανόπουλο, Αθήνας, 2 Μαρτίου 1945 αρ. τηλ. 1035, όπου αναφέρονται προηγούμενα τηλ. αρ. 22412, 22780, 4541, 4700 του 1944 και 635 και τηλ. αρ. 659 του 1945. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 66.6 (1945).

¹¹⁰¹ Πιστολάκης Στυλιανός (διαβιβάζει Διαμαντόπουλος), Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Πλαστήρα Νικόλαο, (Αχρονολόγητο – πιθανότατα Ιανουάριος 1945), Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνας, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.13 (1945).

πολιτική του προκατόχου του προς την επεμβαίνουσα βρετανική πλευρά¹¹⁰², ενώ λόγω της ακαμψίας και του σφοδρού αντικομμουνισμού του, δεν τέθηκε επικεφαλής της κυβερνητικής αντιπροσωπείας στην διάσκεψη της Βάρκιζας και αντικαταστάθηκε από τον Σοφιανόπουλο προς αποφυγή αδιεξόδου στις διαπραγματεύσεις¹¹⁰³.

Αντίστοιχη ήταν η κατεύθυνση της δραστηριότητας και οι αντιλήψεις του Β. Βλαβιανού προς την κυβέρνηση Πλαστήρα, καθώς σε επιστολή του στα τέλη Μαρτίου 1945, ο εκδότης του “Εθνικού Κήρυκα” ενημέρωνε τον πρωθυπουργό ότι τελικά παρέλαβε την προ πέντε μηνών αποσταλείσα επιστολή του και αναφερόταν σχετικά με “*[...]πατριωτικότητας δηλώσεις σας δημοσιευόμενες συμφώνως προς οδηγίας υμών Εθνικών Κήρυκαν όπου ήδη έχω επανειλημμένως εξάρη προσωπικότητα σας.*” *Ακόμα επισημαινόταν, ότι “επιθυμία δημοκρατικών ένταυθα είναι παραμείνιτε κυβέρνησιν και διεξάγητε εκλογάς”.*

Επομένως, ο Βλαβιανός τοποθετούταν ως άτυπος εκπρόσωπος του δημοκρατικού και προοδευτικού τμήματος του ομογενειακού ελληνισμού, καταδεικνύοντας την ύπαρξη δύο πόλων ανάμεσα στην κοινότητα, και την δυνατότητα του προοδευτικότερου τμήματος της να εκφραστεί ταυτιζόμενο με προσωπικότητες της ελληνικής πολιτικής σκηνής στοχεύοντας στην διασφάλιση δημοκρατικών εγγυήσεων. Καταλήγοντας, ο Βλαβιανός, αναφερόταν στις αναγνωριζόμενες κατά τον ίδιο δυνατότητες της διεθνούς και αμερικανικής πολιτικής σε σχέση με την ελληνική πολιτική και τις ελληνικές διεκδικήσεις, εκφράζοντας την επιθυμία του να συζητήσει περαιτέρω το θέμα με τον Έλληνα πρωθυπουργό. Άλλωστε, ανέφερε ότι δεν παρέλαβε το πιο πρόσφατο γράμμα του¹¹⁰⁴, που ο Διαμαντόπουλος ενημέρωνε ότι είχε κατασχεθεί από τις αμερικανικές αρχές από τον μεταφορέα του -τον Μανέττα-, εφαρμόζοντας τους κανόνες λογοκρισίας¹¹⁰⁵. Ενδεικτικό των προσλήψεων του Βλαβιανού ήταν και το ευχητήριο τηλεγράφημα Β. Βλαβιανού προς τον Ι. Σοφιανόπουλο για την ονομαστική εορτή του, εκφράζοντας φιλική διάθεση προς τον υπουργό

¹¹⁰² Πλαστήρας, Αθήνα, προς Scobie, 10 Ιανουαρίου 1945. Τηλεγράφημα στο οποίο εκφράζει το αίτημα συνέχισης της βρετανικής στρατιωτικής παρουσίας και επέμβασης στην Ελλάδα: “*Με την ιδιότητά μου ως Προέδρου του Συμβουλίου και Υπουργού Πολέμου, Ναυτιλίας και Αεροπορίας, σας παρακαλώ, εκ μέρους της Ελληνικής Βασιλικής Κυβέρνησης, να συνεχίσετε να μας προσφέρετε, όπως και στο παρελθόν, την πολύτιμη βοήθειά σας στο έργο της αποκατάστασης της τάξης και της πλήρους διασφάλισης των ελευθεριών του Έθνους.*” Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 66.1 (1945).

¹¹⁰³ Παπαστράτης Πρ., Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο. Στο Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ. (επιμ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Γ’ 1, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ. 258.

¹¹⁰⁴ Βλαβιανός (Καλλέργης ανακοινώνει), Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Ν. Πλαστήρα, 20 Μαρτίου 1945, Αθήνα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 66.2 (1945).

¹¹⁰⁵ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, Κ. προς Πλαστήρα, Υπουργείο Εξωτερικών, 6 Μαρτίου 1945, αρ. τηλ.537, υμέτερον τηλ. αρ. 1773, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 66.6, (1945).

εξωτερικών, παράλληλα με ελπίδες και προσδοκίες¹¹⁰⁶.

Όμοια, ο Μιχαλόπουλος είχε ήδη τοποθετηθεί σαφώς ενάντια στην βρετανική επέμβαση και την επαναφορά της μοναρχίας και ενώ δεν υποστήριζε το Ε.Α.Μ., ήταν σαφές ότι αντιλαμβανόταν πως αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος μιας δημοκρατικής διεξόδου στην ελληνική μεταπολεμική πολιτική κρίση. Την 12^η Ιανουαρίου 1945 σε συγχαρητήριο τηλεγράφημα του προς τον Πλαστήρα για την ανάληψη της πρωθυπουργίας και τον σχηματισμό κυβέρνησης, τόνιζε την ανάγκη να επιτευχθεί συμβιβασμός, καθώς όπως σημειωνόταν

“[...] Συνέχισις ενόπλου συρράξεως κινδυνεύει δημιουργήσει νέον αγεφύρωτον χάσμα και πάθη, οποία διαιωνίσουν ελληνική δυστυχίαν. Προς τούτοις συνεχιζόμενη καταδίωξις δυνάμεων Ε.Α.Μ. παρά Αγγλων [...] ερεθίζουν οξύτατα μέγα μέρος κοινής γνώμης Αμερικής και Αγγλίας με αποτέλεσμα κατασκοφάντησιν Ελλάδος και δημιουργίαν ευρύτερων διεθνών προστριβών επιζήμιων της μελλοντικής διασυμμαχικής κυβερνήσεως κόσμου αφ' ής εξαρτάται η ευημερεία μικρών χωρών.”¹¹⁰⁷

Σημαντικότερα προέτρεπε να συμπεριληφθούν τα αναφερόμενα ως πατριωτικά στοιχεία του Ε.Α.Μ. στην κυβέρνηση, προωθώντας την συμφιλίωση.

Μία διάσταση κινητοποίησης των Ελληνοαμερικανών δημοκρατικών αστικών πολιτικών καταβολών εντοπίζεται στις εκδηλώσεις για τα γεγονότα των Δεκεμβριανών και την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Ν. Πλαστήρα, αναγνωρίζοντας στον πρόσωπο του μια οικεία πολιτική παρουσία, ικανή να εκφράσει τις πολιτικές τους επιδιώξεις. Σχετικό είναι το παράδειγμα του Μ. Εμπειρικού, που σε επιστολή του προς τον Πλαστήρα την 17^η Φεβρουαρίου 1945, δηλαδή αμέσως μετά την συμφωνία της Βάρκιζας, εκφραζόταν η ικανοποίηση για την επίτευξη της συμφωνίας ειρήνης, ως βήμα για την εσωτερική πολιτική συμφιλίωση¹¹⁰⁸. Παράλληλα, σημειωνόταν ότι την 13^η Ιανουαρίου 1945 σε επιστολή του προς την βρετανική πρεσβεία, αναγνώριζε τις αγαθές προθέσεις της βρετανικής επέμβασης και συνηγορούσε υπέρ της παροχής στοιχείων στον Α. Μιχαλόπουλο ώστε να παρουσιάσει αντικειμενικά την κατάσταση στις Η.Π.Α., σημειώνοντας ότι το αμερικανικό κοινό ήταν γενικά εχθρικό προς την κυβέρνηση και φιλικό προς το Ε.Α.Μ.. Συνολικά θεωρούσε ότι ο ρόλος του Μιχαλόπουλου ήταν κομβικός για την άσκηση θετικής επίδρασης στην αμερικανική κοινή γνώμη, προς όφελος της ελληνικής κυβέρνησης και τόνιζε ότι

¹¹⁰⁶ Βλαβιανός, πρ. Ουάσιγκτον, προς Υπουργό εξωτερικών, Σοφιανόπουλο, 16 Ιανουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 66.2 (1945).

¹¹⁰⁷ Τηλεγράφημα Μιχαλόπουλος Α. (διαβίβαση Διαμαντόπουλος), προς Ν. Πλαστήρα, Αθήνα, 12 Ιανουαρίου 1945, Ίδρυμα Μουσείου Μπενάκη, Αρχείο Πλαστήρα, σειρά 372, φάκελος 8.

¹¹⁰⁸ Εμπειρικός Μ. προς Ν. Πλαστήρα, 17 Φεβρουαρίου 1945, Επιστολή, Ίδρυμα Μουσείου Μπενάκη, Αρχείο Πλαστήρα, σειρά 372, φάκελος 8.

“Οι πληροφορίες που δημοσιεύονται από ελληνικές κυβερνητικές υπηρεσίες στρέφονται βάνανυσα κατά του Ε.Α.Μ. και δημιουργούν την εντύπωση άκρως αντιδραστικών τάσεων που βλάπτουν τη φήμη της κυβέρνησής σας στην Αμερική”.

Η επιστολή που δεν έλαβε καμία απάντηση δεν ήταν υποστηρικτική προς το Ε.Α.Μ., αλλά αντίθετα εισηγούνταν μια μετριοπαθή τοποθέτηση, ώστε να γίνει δυνατό να εκφραστεί συμπάθεια από την αμερικανική κοινή γνώμη προς την ελληνική και την βρετανική κυβέρνηση. Ο Μ. Εμπειρικός θεωρούσε ότι τα στελέχη της κυβέρνησης που ασχολούνταν με την προπαγάνδα ήταν ανεπαρκή και διακατεχόμενα από προσωπικές ιδεολογικές εμπάθειες, καθιστώντας τους ακατάλληλους και αναξιόπιστους για τον ρόλο, σύμφωνα και με την εμπειρία του από τις Η.Π.Α.

Συνεχίζοντας σημείωνε ότι ήταν ακριβώς αυτός ο λόγος που πρότεινε την ανάθεση της προπαγάνδας στις Η.Π.Α. στον Μιχαλόπουλο, καθώς αναγνωριζόταν η ικανότητα του και όχι λόγο της ιδεολογικής εγγύτητας του στον Πλαστήρα. Όμοια, συνιστούσε στην επερχόμενη διάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου, να εκπροσωπηθεί η Ελλάδα από τον Σοφιανόπουλο και από τον Μιχαλόπουλο, ενώ εξέφραζε την ικανοποίηση του για τον διορισμό του εφοπλιστή Γ. Μοάτσου στο υφυπουργείο εμπορικής ναυτιλίας, επικρίνοντας ταυτόχρονα το ελληνικό εφοπλιστικό κεφάλαιο στις Η.Π.Α., λέγοντας ότι *“[...]δυστυχώς εκλαμβάνουν την Ελλάδα όχι ως πατρίδα αλλά ως επιχείρησιν.”* Παράλληλα, πρότεινε να ανατεθεί η γενική εποπτεία τουρισμού στον Μοάτσο.

Καταλήγοντας, ο Εμπειρικός προσέγγιζε ένα ζήτημα επιχειρηματικής συνεργασίας με το ελληνικό κράτος με σκοπό την αναβάθμιση των μεταφορικών δικτύων της χώρας, κυριότερα στον τομέα του τουρισμού. Επικαλούμενος την γνώση του για την αγορά, αλλά και τις διασυνδέσεις του με το αμερικανικό επενδυτικό κεφάλαιο, πρότεινε να δοθεί συνολικά από την κυβέρνηση έμφαση στον τομέα με την ανασυγκρότηση των δικτύων μεταφορών, την δημιουργία υποδομών και χώρων φιλοξενίας και να γίνει αποτελεσματική εκμετάλλευση του κλάδου, που εκτιμούσε ότι θα μπορούσε να προσελκύσει περίπου 55.000 Αμερικανούς και πρόσθετο αριθμό Ευρωπαίων ταξιδιωτών, εξασφαλίζοντας σημαντικά ποσά συναλλάγματος για τα δημόσια ταμεία. Όπως τόνιζε ο ρόλος του θα ήταν μόνο να συμβάλει στον συνολικό σχεδιασμό της ανασυγκρότησης των συγκοινωνιών και του τουρισμού και να συντονίζει μαζί με Αμερικανούς επενδυτές την κατασκευή δύο τουριστικών ατμόπλοιων για την σύνδεση με τις Η.Π.Α., αλλά και δύο αντίστοιχων για την σύνδεση με τις μεσογειακές χώρες. Μάλιστα σχολίαζε *“Δια τούτο πρέπει, αγαπητέ μου Αρχηγέ, να μου εξασφαλίσης priority και διπλωματικών διαβατηρίων [...]”*. Διευκρινιζόταν όμως, ότι δεν αποτελούσε προσωπική εξυπηρέτηση, αλλά αντίθετα βρισκόταν στην υπηρεσία της

εθνικής υπόθεσης και με προσωπικό οικονομικό κόστος.

Τις ίδιες μέρες απευθυνόταν στον Πλαστήρα με επιστολή του και ο Α. Μιχαλόπουλος εκφράζοντας την ελπίδα του για έξοδο από την δύσκολη που πορεία που βρισκόταν η χώρα, που όπως σημείωνε προκάλεσε *“[...]η ακατανόητος αποτύφλωσις της κυβερνήσεως Παπανδρέου και αι Βικτωριαναί αντιλήψεις των κατά τ’ άλλα αρίστων συμμάχων μας, [...]”*¹¹⁰⁹. Παράλληλα, σημειωνόταν ότι είχε εκδηλωθεί ακραία βία “εκατέρωθεν” των δύο αντιμαχόμενων πλευρών, από τις οποίες φυσικά εξαιρούνταν ο Πλαστήρας. Η γενικότερη επιφύλαξη του για το μέλλον συνοδευόταν από αισιοδοξία για την συγκρότηση της ελληνικής κυβέρνησης με δημοκρατικούς πολιτικούς, όπως οι Σοφιανόπουλος, Περ. Ράλλης, Μακρόπουλος, Σίδερης, αν και σημείωνε ότι ήταν αναγκαίο *“[...] να πεισθούν οι φίλοι μας να διακόψουν πάσαν σχέσιν με τα στελέχη της αντιδράσεως.”*, που εντόπιζε σε πολλαπλά επίπεδα και τόνιζε ότι η επιστροφή στα πρότυπα του παρελθόντος ήταν αδύνατη, με δεδομένη την επίδραση και τις συνέπειες της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου, της συνενοχής της μοναρχίας και της επακόλουθης κατοχής. Η κατοχή δεν ήταν μόνο ένα γεγονός εθνικής καταστροφής, αλλά και εκδήλωσης του δοσιλογισμού *“[...]με την μαύρην σκιάν της διαφόρων βαθμών προδοσίας ορισμένων κακών κλώνων.”* Συνεχίζοντας καθιστούσε σαφές, ότι τα προβλήματα που προξένισαν η δικτατορία και η οργανική της συνέχεια, ο δοσιλογισμός δεν είχαν τελειώσει: *“Άνευ της σκληράς και αδυσώπητου εκριζώσεως των σαπροφύτων του φασισμού ο πρόσφατος εμφύλιος αγών δεν δύναται να θεωρηθή οριστικώς τερματισθείς [...]”*. Ο Μιχαλόπουλος εξέφραζε την εμπιστοσύνη του στον Πλαστήρα για την ικανότητά του να καταφέρει να επιφέρει τις αναγκαίες μεταβολές, ενώ έδειχνε κατανόηση των αναφερόμενων πιέσεων που θεωρούσε ότι υφίστατο ο πρωθυπουργός στο έργο του και του απευθυνόταν τονίζοντας ότι *“[...]είσθε η τελευταία γραμμή της εθνικής μας εφεδρείας, η διάσπασις της οποίας θα μας έφερνεν είτε εις το άναυγον σκότος μιας οχλοκρατικής τυραννίας, είτε εις την χειροτέραν κόλασιν μιας στυγνής βασιλικής δικτατορίας.”* Τελικά η πολιτική τοποθέτηση του Μιχαλόπουλου, δεν συνηγορούσε υπέρ του Ε.Α.Μ., αλλά υπέρ της εσωτερικής ειρήνευσης και της επικράτησης των παραδοσιακών αστικών δημοκρατικών δυνάμεων της χώρας, σε μία προσπάθεια, όπως τόνιζε υποστήριζε *“Ολόκληρος η Αμερική [...]”* με μόνη προϋπόθεση τον δημοκρατικό χαρακτήρα των προωθούμενων λύσεων.

¹¹⁰⁹ Μιχαλόπουλος Α., Νέα Υόρκη προς Ν. Πλαστήρα, Αθήνα, 18 Φεβρουαρίου 1945, Χειρόγραφη επιστολή, Ίδρυμα Μουσείου Μπενάκη, Αρχείο Πλαστήρα, σειρά 372, φάκελος 8. Προσφωνείται *“Αρχηγέ”*. Αποστολή συνημμένα και αντίγραφο τηλεγραφήματος της 21 Ιανουαρίου 1945 [δεν εντοπίζεται] και αποκόμματα εφημερίδων.

Τύπος και πολιτική από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά

Η ευφορία της απελευθέρωσης από τις δυνάμεις της αντίστασης και η εικόνα ενότητας του ελληνικού πολιτικού κόσμου διαδεχόταν στον τύπο από την ραγδαία εξελισσόμενη πολιτική κρίση και την επακόλουθη ένοπλη σύγκρουση των ημερών του Δεκέμβρη του 1944, γεγονότα που βρέθηκαν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του Τύπου. Παράλληλα, οι συνολικές συνθήκες αποτέλεσαν προκλήσεις στην λειτουργία του ως ανεξάρτητου θεσμού και ως οργάνου επηρεαζόμενου από τις κυβερνήσεις με διακριτά χαρακτηριστικά και προβλήματα στον τρόπο προσέγγισης από την πλευρά της ελληνικής και της αμερικανικής πλευράς. Οι διαφοροποιημένες στοχεύσεις και μέθοδοι των δύο κυβερνήσεων σε επίπεδο προπαγάνδας, άσκησης επιρροής και ελέγχου τοποθετούσε τον τύπο σε σταυροδρόμι.

Ο αμερικανικός Τύπος ως αυτοτελής φορέας έκφρασης τάσεων της κοινής γνώμης, διαμόρφωσης ιδεών στο πεδίο της δημόσιας πολιτικής και μετάδοσης των ειδήσεων, είχε αναμφίβολα σημαντικό ρόλο στην παρούσα περίοδο έχοντας σε ουσιαστικότερη αντίληψη της ελληνικής κατάστασης και παρουσιάζοντας σημαντική κάλυψη των επίκαιρων γεγονότων. Δεδομένα χαρακτηριστικά της λειτουργίας του παραμέναν σταθερά, όπως η δυνατότητα των εντύπων μεγαλύτερης κυκλοφορίας με έδρα μεγάλα αστικά κέντρα των βορειοανατολικών πολιτειών των Η.Π.Α. να αποστέλλουν ανταποκριτές, να αφιερώνουν πόρους υπό την μορφή χρόνου έρευνας και χώρου στην εφημερίδα για αρθρογραφία διεθνών θεμάτων, να φιλοξενούν απόψεις επιφανών διανοητών και αξιωματούχων. Ακόμα, παρατηρείται η οριζόντια αξιοποίηση των τηλεγραφημάτων των ειδησεογραφικών πρακτορείων από τα μεγαλύτερα εκδοτικά συγκροτήματα έως τις εφημερίδες μικρότερης εμβέλειας, οπότε το ενδιαφέρον εστιάζει κυρίως στα άρθρα γνώμης και ανταποκρίσεις όπου εκφράζονται διαφοροποιήσεις.

Σημαντικότερα, εντοπίζεται η οργανική διασύνδεση του αμερικανικού Τύπου με την ελληνική διπλωματία, κατά προέκταση του Τύπου με την πολιτική. Επομένως, κριτήριο στην συνολική προσέγγιση αποτελεί η εν λόγω αλληλεπίδραση όπως καταγράφεται στο ελληνικό διπλωματικό αρχείο, καθώς γινόταν πλήρης κάλυψη και αρχειοθέτηση όλων των θεματικών που η ελληνική πλευρά θεωρούσε ενδιαφέρουσες ή και καθοριστικές, παρουσιάζοντας αφενός το εύρος θεματολογίας του αμερικανικού Τύπου, αφετέρου τα ελληνικά ενδιαφέροντα. Τελικά, η συσχέτιση του συγκεκριμένου υλικού επιτρέπει την διαπίστωση της δυναμικής που διαμορφωνόταν, των μορφών αλληλεπίδρασης και του πολιτικού αποτελέσματος που πρόκυπτε.

Σχετικά με την ιστορία και την εξέλιξη του αμερικανικού Τύπου, τον ρόλο του στα χρόνια του πολέμου και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, σημαντική είναι η περίπτωση του Αμερικανού θεωρητικού W. Lippman, που αρθρογραφούσε τακτικά στον αμερικανικό τύπο, ενώ τα δημοσιευμένα έργα του τοποθετούνταν στο ζήτημα του ρόλου της κοινής γνώμης, του τρόπου διαμόρφωσης των απόψεων της, το ενδεχόμενο άσκησης επιρροής στην δημόσια πολιτική και τελικά στην κατεύθυνση που συνιστούσε για την αμερικανική δημόσια πολιτική. Σημαντικότερα αναδείχτηκε σε κορυφαίο πολιτικό αναλυτή στα χρόνια του ελληνικού εμφυλίου και μετέπειτα, εκφράζοντας κρίσιμα επιχειρήματα απέναντι στις εισηγήσεις του G. Kennan και το άρθρο του *Sources of the Soviet conduct* συμβάλλοντας στο ιδεολογικό πλαίσιο της περιόδου¹¹¹⁰.

Η έλλειψη εμπιστοσύνης του στον ρόλο της κοινής γνώμης και τον ευμετάβоло χαρακτήρα της, δεν τον εμπόδιζε να απευθύνεται στην ουσία σε αυτήν, παρουσιάζοντας τις ιδέες του για την ανάγκη προάσπισης των αξιών της αμερικανικής δημοκρατίας στα χρόνια του πολέμου και για την κατεύθυνση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Η κριτική του στα χρόνια του πολέμου στρεφόταν προς την αμερικανική διοίκηση, για την αναγνωριζόμενη έλλειψη προσανατολισμού, ενώ συνιστούσε πραγματισμό και αναγνώριση των ορίων της αντι-αξονικής συμμαχίας στον μεταπολεμικό κόσμο, προειδοποιώντας για συνεργασία και απόδοση ελευθεριών παγκοσμίως, ώστε να επιτευχθεί σταθερότητα, στοχεύοντας παράλληλα στα αμερικανικά συμφέροντα¹¹¹¹. Παράλληλα, για τις τάσεις και εξελίξεις στον αμερικανικό τύπο, εντοπίζονται σημαντικές μελέτες, που συμπληρώνουν την κατανόηση του φαινομένου¹¹¹².

Απεικονίζοντας την αντίσταση και την απελευθέρωση. Η καταστροφή της κατοχής με τις ναζιστικές θηριωδίες με τα μπλόκα στις λαϊκές γειτονιές και τα ολοκαυτώματα χωριών, να συμπληρώνουν τον τρόπο της πείνας, είχε προκαλέσει εκατοντάδες χιλιάδων απωλειών σε

¹¹¹⁰ Lippman W., *The Cold War – A study in U.S. foreign policy*, (New York: Harper & Row, 1972). X [Kennan, G. F.]. (1947). The sources of Soviet conduct. *Foreign Affairs*, 25(4), 566–582.

¹¹¹¹ Lippman W., *U.S. Foreign Policy – Shiel for the Republic*, (Boston: Little, Brown and Company, 1943). Lippman W., *U.S. War Aims*, (Boston: Little, Brown and Company, 1943). McIntyre D., *Political Philosophy of Walter Lippman* [Master's thesis], University of Montana, 1983. <https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6091&context=etd> .

¹¹¹² Για μια επισκόπηση των μελετών σχετικά με την αμερικανική δημοσιογραφία βλέπε McKerns P. J., (1976). American studies international: The first 15 years. *American Studies International*, 15(1), 17–34. Folkerts, J. (1991). American journalism history: A bibliographic essay. *American Studies International*, 29(2), 3–24. Buljung, B. (2011). From the foxhole: American newsmen and the reporting of World War II. *International Social Science Review*, 86(1/2), 44–64. Pi Gamma Mu, International Honor Society in Social Sciences.

αμάχους, πρόσθετα στις απώλειες των μαχών¹¹¹³. Η πρόσληψη της Ελλάδας από τον αμερικανικό τύπο τις παραμονές της απελευθέρωσης, εστίαζε σε σημαντικό βαθμό στα δεινά που υπέφερε η χώρα στα χρόνια της κατοχής, συνοδευόμενα από την έλλειψη τροφίμων, ασθένειες όπως ελονοσία και φυματίωση, τις εκατοντάδες χιλιάδες αστέγων, σύμφωνα με άρθρο του Uncle Dudley για την *Boston Globe*¹¹¹⁴. Το άμεσο μέλλον αντιμετωπιζόταν με απαισιοδοξία, καθώς η παρουσία βρετανικών δυνάμεων στην Νότια Ελλάδα, η βρετανική εξωτερική πολιτική και η στήριξη μιας κυβέρνησης, που εννοούταν ότι δεν είχε λαϊκή υποστήριξη, προϋδέαζαν για μια μελλοντική σύγκρουση με τις δυνάμεις της αντίστασης. Σχολιαζόταν ότι με δεδομένη την επικρατούσα λαϊκή δυσaráσκεια αναμενόταν εσωτερική αναταραχή και ότι ο ελληνικός λαός είχε αποδείξει την ικανότητα του να ορίσει την μελλοντική του πορεία.

Παράλληλα, σημαντικές πληροφορίες για τον αμερικανικό τύπο παρείχε ο Ν. Λέλης από το γραφείο Τύπου του ελληνικού γενικού προξενείου Νέας Υόρκης με τακτικές επισκοπήσεις, όπως η παρουσίαση του γεγονότος της απελευθέρωσης της Αθήνας σημειώνοντας πριν την επίσημη επιβεβαίωση από την ελληνική κυβέρνηση ή τους συμμάχους¹¹¹⁵. Η απελευθέρωση της Αθήνας και ο έλεγχος της από τον Ε.Λ.Α.Σ. καταγραφόταν σε τηλεγραφήματα Ελλήνων αξιωματούχων

¹¹¹³ Γρηγοριάδης Φ., Βρετανοί – το αντάρτικο – Απελευθέρωσις 1943-1944, τ. 7 (Αθήνα: Νεόκοσμος, 1974), σ. 393. Γρηγοράτος, Δ. (Σκηνοθεσία). (1983). *Το Μπλόκο της Κοκκινιάς* [Ντοκιμαντέρ]. ΕΡΤ. <https://archive.ert.gr/7475/> (Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2024). Κανελλοπούλου Ευγ. (επιμ.) Ελληνικά Ολοκαυτώματα, (Αθήνα: Λιβάνης, 2010). Kessel Dmitri, *Ελλάδα του '44*, (Αθήνα: Άμμος, 1994), σ.σ. 11-57. Κοπανιτσάνου Θ., Καλογεράκου Π. (επιμ.), *Μνήμες Πολέμου 1897-1974*, (Αθήνα: ΓΕΣ, 2012), σ.σ. 290-296, 303-305. Κωνσταντίνου Φ., Weber Johanna, Σπετσόπουλος Στ. (επιμ.) *Η φωτογράφος Βούλα Παπαϊωάννου από το φωτογραφικό αρχείο του Μουσείου Μπενάκη*, (Αθήνα: Άγρα, Μουσείο Μπενάκη, 2007), σ.σ. 182-216. Λούκος Χρ., Η πείνα στην κατοχή. Στο Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ. (επιμ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ.σ. 219-260. Μαθιόπουλος Β., *Εικόνες Κατοχής*, (Αθήνα: Ερμής, 2006), σ.σ. 150-151, 181-219, 234-235. Μητσόπουλος Θ. (Σταύρος), *Στα Μακεδονικά βουνά – το 30ο σύνταγμα του Ε.Λ.Α.Σ.* (Αθήνα: Οδυσσέας, 1987), σ.σ. 236-237. Παπαναστασίου Ν. – Φλάισερ Χ., Το «οργανωμένο χάος» - η γερμανική κατοχική διοίκηση στην Ελλάδα. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ'1, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ.σ. 116-122, 129-139. Παράσχος Κ., *Η κατοχή – φωτογραφικά τεκμήρια 1941-1944*, (Αθήνα: Ερμής, 1997), σ.σ. 39-82. Φλάϊσερ Χ., *Στέμματα και σβάστικα* τ. Α', (Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2009), σ.σ. 214-215. Χατζηιωσήφ Χρ., Η ελληνική οικονομία πεδίο μάχης και αντίστασης. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Γ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ.σ. 195-198. Χιονίδου Β., *Λιμός και θάνατος στην κατοχική Ελλάδα 1941-1944*, (Αθήνα: Πατάκης, 2011). Hondros J. L., *Occupation and Resistance - the Greek agony 1941-1944*, (New York: Pella Publications, 1983), pp. 67-76. Mazower M., *Inside Hitler's Greece*, (New Haven: Yale University Press, 2001), pp. 37-41. Papastratis P., *British policy toward Greece during second World War 1941-1944*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 114-118.

¹¹¹⁴ Uncle Dudley. (n.d.) Hellas on the Eve, *Boston Globe*. Βρέθηκε στο ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ.17.6 (1944).

¹¹¹⁵ Λέλης, Ελληνικό Γραφείο πληροφοριών Νέας Υόρκης προς Κυβέρνηση Καζέρτα, 14 Οκτωβρίου 1944, ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 13.6 (1944). Οι επισκοπήσεις τύπου αποτελούσαν κυριότερα ειδήσεις της προηγούμενης μέρας. Στην υποσημείωση η ημερομηνία αποστολής του τηλεγραφήματος. Τα γεγονότα προφανώς αναφέρονται στην 12^η Οκτωβρίου 1944, μέρα απελευθέρωσης της Αθήνας.

από το Κάιρο, ενώ τα πρακτορεία *Associated Press* και *United Press* ανέφεραν την ύψωση της ελληνικής σημαίας πάλι στην Ακρόπολη, καθώς εξακολουθούσαν οι μάχες με τις υποχωρούσες ναζιστικές δυνάμεις. Ακόμα, καταγραφόταν το πανηγυρικό κλίμα της διαδήλωσης – “*παρέλαση νίκης*”- με την συμμετοχή 50.000 πολιτών στην Αθήνα την ημέρα της απελευθέρωσης της Αθήνας, όπου ο ελληνικός λαός ξεχύθηκε στους δρόμους να πανηγυρίσει την ελευθερία του¹¹¹⁶.

Εκτός κλίματος και περιττή έμοιαζε η αναμενόμενη άφιξη των βρετανικών δυνάμεων, ενώ τονιζόταν ότι “[...]Οι Βρετανοί διοικητές εμπεδώνουν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις που εξακολουθούν να είναι αναγκαίες [και] ζητούν την πλήρη συνεργασία του ελληνικού λαού.” Όμοια άρθρα δημοσιεύονταν στις εφημερίδες *New York Times* και *New York Herald Tribune*, ενώ σε κύριο άρθρο των *New York Times* συγκρινόταν η γερμανική απόσυρση με τις νίκες της αρχαίας Αθήνα έναντι των Περσών, σχολιάζοντας εγκωμιαστικά

“Σίγουρα το ελληνικό πνεύμα ζει για πάντα στον δυτικό πολιτισμό και το ελληνικό θάρρος δεν πέθανε στην ίδια την Ελλάδα. Αν η Γερμανία και η Ιαπωνία καταλάβουν ότι ο κόσμος θα αποτρέψει κάθε μελλοντική επίθεση, ίσως εγκαταλείψουν την επιδίωξη της κυριαρχίας τους. Αυτή η αλλαγή θα σήμαινε την απόρριψη της καταστροφικής ιδεολογίας που επιδιώκει την εξουσία με κάθε ηθικό κόστος.”¹¹¹⁷

Καταλήγοντας, ο συντάκτης σημείωνε “*Η Αθήνα είναι ελεύθερη. Οι άνεμοι της ελευθερίας σαρώνουν πάνω από το λόφο που τα ερείπια του είναι πιο όμορφα και σημαίνουν περισσότερα για την ανθρωπότητα από όλα τα μνημεία όλων των κατακτητών.*” Η εξιδανικευμένη θέαση της Ελλάδας και των δρώντων παραγόντων, ως ύψιστο παράδειγμα των δυτικών αξιών σε αντίθεση με τον Εχθρό, που ήταν κυρίαρχα η ναζιστική Γερμανία, αν και ενίσχυε ηθικά την ελληνική πλευρά, σχετικοποιούσε την δεινότητα και αγριότητα του ναζισμού στα πλαίσια μιας στερεότυπης οριενταλιστικής σύγκρισης με την αρχαία Περσία ως αρχέτυπο τυραννίας.

Όμως, σε διαφορετικό τόνο λίγες μέρες αργότερα άρθρο των *New York Times*, ανακοίνωνε την απελευθέρωση της Ελλάδας, ως αποτέλεσμα βρετανικής απόβασης, συγκρίνοντας την μάλιστα με την προηγούμενη ευρεία βρετανική επιχείρηση στην Ελλάδα κατά την διάρκεια της γερμανικής εισβολής, παραβλέποντας την συμβολή της αντίστασης συνολικά στην συμμαχική νίκη¹¹¹⁸. Συνεχίζοντας τονίζονταν τα γερμανικά εγκλήματα πολέμου, οι καταστροφές χωριών και η

¹¹¹⁶ Για μαρτυρίες και εικόνες επίκαιρων φιλμ, βλέπε και το ντοκιμαντέρ, Σερντάρης, Β. (Σκηνοθέτης & Παραγωγός), & Οικονομίδης, Φ. (Επιμελητής). (1987). *Η απελευθέρωση της Αθήνας* [Ντοκιμαντέρ]. ΕΡΤ. <https://www.ert.gr/ert-arxeio/i-apeleytherosi-tis-athinas-12-oktovrioy-1944-2/> (Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025). Επίσης, φωτογραφικά τεκμήρια στο Παράσχος Κ., *Η Απελευθέρωση*, (Αθήνα: Ερμής, 1983).

¹¹¹⁷ Λέλης, Ελληνικό Γραφείο Πληροφοριών Νέας Υόρκης προς Κυβέρνηση Καζέρτα, 13 Οκτωβρίου 1944, ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 13.6 (1944).

¹¹¹⁸ (16 October 1944). Greek Invasion No. 2. *New York Times*. Βρέθηκε στην ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 79.9 (1945).

οικονομική λεηλασία, καταλήγοντας, ότι η εκδίωξη των κατοχικών δυνάμεων ήταν πράξη απονομής δικαιοσύνης. Πρόκυπτε λοιπόν μια κρίσιμη αντίφαση στα δημοσιευόμενα άρθρα της εφημερίδας, αποδίδοντας την οπτική του συντάκτη τους και το πλήθος των εκφραζόμενων απόψεων στον αμερικανικό τύπο.

Εν αναμονή της άφιξης της εξόριστης κυβέρνησης, τα δημοσιεύματα των ίδιων εφημερίδων αναφέρονταν σε εικόνες από την Αθήνα, μεταξύ άλλων και στην αιματηρή κατάληξη εορτασμού του ΕΔΕΣ σύμφωνα με τον John Chabot Smith στην εφημερίδα *New York Herald Tribune* σε τηλεγράφημα της 15ης Οκτωβρίου, προσεγγίζοντας με ευμενή ματιά την συνολική δράση του ΕΔΕΣ και παρουσιάζοντας εκτενώς τις εκφραζόμενες αμφιβολίες διαφόρων παριστάμενων για τον ρόλο του Ε.Α.Μ.¹¹¹⁹. Εξάλλου, δινόταν μια ιδιαίτερα παραστατική εικόνα της αιματοχυσίας, παρατηρώντας, ότι “Οι παρευρισκόμενοι διαφωνούν με τον αριθμό των θυμάτων αλλά οι κηλίδες αίματος στον τοίχο του θεάτρου Σκούρα και οι λίμνες αίματος στα πεζοδρόμια μπροστά από τα κεντρικά γραφεία του ΕΔΕΣ μαρτυρούν τι συνέβη”.

Όμως, ο Αμερικανός δημοσιογράφος είχε καταλήξει σε πλήρη σύγχυση, καθώς δεν είχε αντιληφθεί την ταυτότητα των επιτιθέμενων και των θυμάτων. Κατά την δολοφονική επίθεση των οπλισμένων δοσίλογου Εθνικού Αγροτικού Συνδέσμου Αντικομμουνιστικής Δράσης του Τάκη Μακεδόνα από το Ξενοδοχείο «Ερμής» κατά της διαδήλωσης του Ε.Α.Μ. στην οδό Πανεπιστημίου, προκλήθηκαν απώλειες 7 νεκρών και 82 τραυματιών από τον Ε.Α.Μ. και διερχόμενους, ενώ το μέτωπο αντίστασης δεν επενέβη στα ξενοδοχεία που βρίσκονταν οι οπλισμένοι δοσίλογοι, διατηρώντας την τάξη και προσέφυγε σε διαμαρτυρία την κυβέρνηση¹¹²⁰.

Ο Smith αναφερόταν και στην εντυπωσιακού χαρακτήρα υποδοχή των βρετανικών και αμερικανικών δυνάμεων από τους Αθηναίους που επέδειξαν ενθουσιασμό. Τέλος, αναφερόταν στην πείνα και την συνολική εξαθλίωση του πληθυσμού στην Αθήνα, που υπέφερε σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό από τις συνέπειες της κατοχής και τις συνολικές στερήσεις. Συνολικά το άρθρο ήταν αποπροσανατολισμένο και δεν απέδιδε τις διαστάσεις του γεγονότος της απελευθέρωσης, αποτύγχανε να αποτυπώσει τις εξελίξεις με ακρίβεια και το κρίσιμο υπόβαθρο κυρίαρχων

¹¹¹⁹ Λέλης, Γενικό προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 18 Οκτωβρίου 1944, NLT 42, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

¹¹²⁰ (16 Οκτωβρίου 1944). Αι χτεσιναί αιματηραί συμπλοκαί. *Ελευθερία*. Ό. π., Διαμαρτυρία της Κ.Ε. του Ε.Α.Μ.. *Ελευθερία*. Για την ταυτότητα και δράση του δοσίλογου ΕΑΣΑΔ βλέπε Λάζου, Β., Σκαλτσής Δ. *Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσης (ΕΑΣΑΔ): Οι πρόθυμοι συνεργάτες των Γερμανών. Στο Δορδανάς Στρ., Τζούκας Β., Φλιτούρης Α. (επιμ.), Κατοχική βία 1939-1945 - Η ελληνική και ευρωπαϊκή εμπειρία*, (Αθήνα: Ασίνη, 2016).

προβλημάτων όπως η μαζική πείνα με τους εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς της κατοχής και με συνέπειες που συνεχίζονταν ήταν μόνο μια αναφορά.

Στην επισκόπηση Τύπου την 19^η Οκτωβρίου 1944 μεταφερόταν η δημοσίευση άρθρου του Πιστολάκη εκ μέρους της Greek-American Committee of National Unity, αναφορικά με δημοσιεύματα των εφημερίδων *New York Times* και *New York Herald*, όπου γινόταν σαφής δικαιολόγηση της δράσης των ταγμάτων ασφαλείας στην Ελλάδα, εκφράζοντας παράλληλα μομφές για τον ρόλο των κομμουνιστικών δυνάμεων στο κίνημα εθνικής αντίστασης¹¹²¹. Η επιστολή του Πιστολάκη στρεφόταν εναντίον των ψευδών ισχυρισμών του Sedgwick δίνοντας έμφαση στον πατριωτικό χαρακτήρα του κινήματος εθνικής αντίστασης και τον αγώνα του για την απελευθέρωση της χώρας από την κατοχή και την εξουδετέρωση των δωσίλογων σχηματισμών. Ακόμα τόνιζε την λαϊκή εναντίωση στην επιστροφή του Γεώργιου Β', καθώς και την απροθυμία του ελληνικού λαού να μετατραπεί η χώρα σε τμήμα της σφαίρας επιρροής οποιασδήποτε συμμαχικής χώρας, δίνοντας έμφαση στην αυτοδιάθεση και ανεξαρτησία.

Την ίδια ημέρα δημοσιευόταν από την εφημερίδα *New York Times* επιστολή καθηγητή Σλαβικών σπουδών του πανεπιστημίου Columbia αναφορικά με την επιστολή του Ν. Λέλη για τις δηλώσεις της βουλγαρικής κυβέρνησης που διεκδικούσε την διατήρηση του ελέγχου των κατεκτημένων ελληνικών εδαφών. Ο Αμερικανός καθηγητής, προειδοποιούσε ότι η κατάσταση αποτελούσε απειλή για την ειρήνη και σταθερότητα της περιοχής και ήταν αναγκαίος ο περιορισμός της Βουλγαρίας. Παράλληλα, το ζήτημα της Δωδεκανήσου και ειδικότερα το μελλοντικό καθεστώς της Καρπάθου απασχολούσε την εφημερίδα *New York Times*, όπου παρουσιαζόταν το πρόβλημα της μεταβατικής διοίκησης από τα Ηνωμένα Έθνη έως την οριστική διευθέτηση με συμφωνία ειρήνης¹¹²². Το ειδικό ενδιαφέρον για τα νησιά της Δωδεκανήσου, θεωρείται αποτέλεσμα επαφών με ελληνικές και ελληνοαμερικανικές ομάδες που ενδιαφερόταν για το μελλοντικού καθεστώτος τους.

Όψεις της γερμανικής απόσυρσης και του αγώνα για την απελευθέρωση εμφανίζονταν σε τηλεγράφημα του Λέλη λίγες μέρες αργότερα καταγράφοντας την μάχη των εργατών για την αποτροπή των σχεδίων για την καταστροφή υποδομών από τις κατοχικές δυνάμεις που αποχωρούσαν, ενώ σημειωνόταν η είσοδος των βρετανικών δυνάμεων στην ελληνική πρωτεύουσα

¹¹²¹ Λέλης, Γενικό προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 9ης Οκτωβρίου, NLT 44, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

¹¹²² Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 20 Οκτωβρίου 1944, NLT 45, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

τοποθετείται μετά την απόσυρση των τελευταίων γερμανικών μονάδων αποσυρόμενων από το Σκαρμαγκά και τις μάχες με την αντίσταση¹¹²³. Σημαντικό στοιχείο που δεν διευκρινίζεται στην αναφορά του Λέλλη, ήταν ο θριαμβευτικός ρόλος του Ε.Λ.Α.Σ. στην επιχείρηση αποτροπής της καταστροφής του εργοστασίου της Ηλεκτρικής Εταιρείας στο Κερατσίνι, που μετά από μάχη κατέλαβαν, ενώ οι γερμανική φρουρά παραδόθηκε στους μαχητές της Αντίστασης¹¹²⁴. Ο ρόλος των βρετανικών δυνάμεων εμφανίζεται στα δημοσιεύματα πανηγυρικά, καθώς συνδεόταν με εκδηλώσεις έντονου ενθουσιασμού από τον τοπικό πληθυσμό. Εξάλλου, η επίσημη προτροπή του Κ.Κ.Ε. για την υποδοχή των Βρετανικών και Αμερικανικών δυνάμεων, προέβλεπε την απόδοση των ανάλογων τιμών που θεωρούταν ότι πέραν της εθιμοτυπίας εκφραζόταν με ειλικρίνεια. Στο τηλεγράφημα μεταφέρονταν άλλες εξελίξεις αποτυπωμένες στον αμερικανικό τύπο, όπως σε τηλεγράφημα των *New York Times* από την Ρώμη, η είδηση για την σύλληψη ομήρων από τις γερμανικές δυνάμεις στην Λάρισα που θα εκτελούνταν σε αντίποινα σε ενδεχόμενο που δέχονταν επίθεση και η μερική εκκένωση της Θεσσαλονίκης, σε αντίθεση με την παραμονή των δυνάμεων κατοχής σε Ρόδο και Κρήτη συνθέτοντας την εικόνα υποχώρησης των γερμανικών δυνάμεων.

Την εσωτερική πολιτική συγκυρία της Ελλάδας προσέγγισε Κύριο άρθρο της εφημερίδας *New York Herald Tribune* συγκρίνοντας την με την κατάσταση που επικρατούσε σε άλλες χώρες των Βαλκανίων και της δυτικής Ευρώπης, σημειώνοντας ότι τα προβλήματα του παρελθόντος βάρυναν δυσανάλογα τις μελλοντικές εξελίξεις σε βαθμό που δεν παρατηρούταν σε άλλες χώρες, όπως η Γαλλία, Βέλγιο, Ολλανδία και Νορβηγία στα πλαίσια μίας ιδεολογικής διαπάλης που λάμβανε στην Ελλάδα πολλαπλές ερμηνείες: κομμουνισμός εναντίον αστικής δημοκρατίας ή ελευθερία εναντίον φασισμού.¹¹²⁵ Παράλληλα, αναγνωριζόταν συνολικά η ενίσχυση των κομμουνιστικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια της κατοχής και της αντίστασης στα πλαίσια σχηματισμού μετώπων με τις λαϊκές μάζες. Όμως, εκτιμιόταν ότι βασιζόνταν σε εύθραυστα θεμέλια, ενώ η επιτυχία των συγκροτημένων μετώπων βασιζόταν στην ικανότητα των μη κομμουνιστικών στοιχείων στην αντιμετώπιση των μεταπολεμικών προβλημάτων. Σε ανταπόκριση του Chabot Smith για την εφημερίδα *New York Herald Tribune*, αναφερόταν η

¹¹²³ Λέλλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 24 Οκτωβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 369.

¹¹²⁴ Χανδρινός Ι., *Το τιμωρό χέρι του λαού: Η δράση του Ε.Λ.Α.Σ. και της ΟΠΛΑ στην κατεχόμενη πρωτεύουσα*. (Αθήνα: Θεμέλιο, 2012), σ.σ. 277-280.

¹¹²⁵ Greek Embassy London for information office, διαβίβαση τηλεγραφήματος Ν. Lely, Greek Consulate New York, 24 October 1944, NLT 47, σχετικά με δημοσιεύματα της ίδιας ημέρας και από 22 Οκτωβρίου 1944. Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 370.

κατάσταση στην Αθήνα τονίζοντας ότι το E.A.M. δεν προσανατολιζόταν στην συγκρότηση κομμουνιστικής διακυβέρνησης, αλλά πρόβαλε μετριοπαθή αιτήματα όπως η εθνικοποίηση συγκεκριμένων τομέων της βιομηχανικής παραγωγής κατά το παράδειγμα της γαλλικής αντίστασης, ένα κοινό παρονομαστή πολλαπλών κινημάτων σε διαφορετικές χώρες.

Επομένως, το E.A.M. ως μέτωπο αντίστασης συνέπιπτε με την συνολική ευρωπαϊκή εμπειρία, με αναμενόμενα προτάγματα δεδομένων των κομμουνιστικών επιρροών του και της λαϊκομετωπικής του συγκρότησης, καταλήγοντας σε ένα μετριοπαθές οικονομικό και πολιτικό πρόγραμμα. Εξάλλου, διευκρινιζόταν ότι δεν ήταν τόσο οι πολιτικές καταβολές των αντιστασιακών δυνάμεων, όσο οι συνθήκες οικονομικής καταστροφής που επέβαλαν τις αντίστοιχες προτεραιότητες με επίκεντρο το ζήτημα της άσκησης κυβερνητικού ελέγχου στην οικονομία, χωρίς όμως να καταγράφεται σύγκλιση απόψεων μεταξύ των διαφόρων δυνάμεων.

Ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδας, καταγραφόταν η έλλειψη κάποιας ενοποιητικής πολιτικής προσωπικότητας προερχόμενης από την αντίσταση κατά το γαλλικό παράδειγμα με τον S. De Gaulle, καταλήγοντας στην όξυνση των αντιθέσεων μεταξύ των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων. Μάλιστα, τονιζόταν ότι *“Σημαντικό πράγμα που πρέπει να έχουν κατά νου οι Αμερικανοί σε σχέση με κάθε απελευθερωμένο έθνος είναι ότι οι εσωτερικές συγκρούσεις δεν θα είναι ξεκάθαρα ζητήματα[...], αλλά πολύπλοκος ιστός που υφαίνεται συγκεχυμένα κάτω από την πιεστική ανάγκη για οικονομική επιβίωση”*. Προϊδέαζε λοιπόν για τα πολιτικά προβλήματα που προέβλεπε, ότι θα προκύπταν στις απελευθερωμένες χώρες και ειδικά στην Ελλάδα, αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα μιας μετριοπαθούς και αναλυτικής προσέγγισης από τις Η.Π.Α., διατηρώντας αποστάσεις από τις περιπλοκές της εσωτερικής πολιτικής διαμάχης σε αυτές τις χώρες και δίνοντας έμφαση στην προσέγγιση των οικονομικών αναγκών αυτών των χωρών. Την ίδια μέρα στις εφημερίδες *New York Times* και *New York Herald Tribune* δημοσιεύονταν οι διαμαρτυρίες Αμερικανών ανταποκριτών *“[...]κατά του προτεινόμενου κυβερνητικού μέτρου για την εποπτεία των τηλεγραφημάτων των ανταποκριτών”* εισάγοντας την συζήτηση για το πρόβλημα της λογοκρισίας, χωρίς πρόσθετες διευκρινήσεις.

Σε νέα ανταπόκριση του Smith για τον *New York Herald Tribune* αναφερόταν η ένταση του εθνικισμού στην Ελλάδα και η προσδοκία προσάρτησης εδαφών της ευρωπαϊκής Τουρκίας που συνοδευόταν από την εκδήλωση αντιρωσικών αισθημάτων στους ίδιους κύκλους. Σχετικά τονιζόταν η διασύνδεση της εθνικιστικής ιδεολογίας που διεκδικούσε την επίτευξη εδαφικών

προσαρτήσεων, με αντιρωσικές τάσεις και ταυτόχρονη θεώρηση της Βρετανίας ως υποστηρικτική δύναμη των ελληνικών εδαφικών διεκδικήσεων¹¹²⁶

Διαφοροποιημένη στάση παρουσίαζε το Ε.Α.Μ., που απολάμβανε ευρεία υποστήριξη, με κυρίαρχη την παρουσία του κομμουνιστικού κόμματος και εστίαση στην οικοδόμηση ενός αστικού δημοκρατικού συστήματος. Επομένως, η καταγραφόμενη φιλική διάθεση προς την Ε.Σ.Σ.Δ. δεν μεταφραζόταν σε κοινή στόχευση για την πολιτική συγκρότηση της Ελλάδας, ενώ ως προτεραιότητα αναγνωριζόταν η επίτευξη μεταρρυθμίσεων στο εσωτερικό και όχι η εδαφική επέκταση. Ακόμα, παρατηρούταν η διάσταση ανάμεσα στην ισχύ των πολιτικών δυνάμεων και την αντιπροσώπευση τους στην κυβέρνηση και τις στρεβλώσεις που προκαλούσε η στενή συνεργασία της κυβέρνησης εξορίας με την Βρετανία υπερεκπροσωπώντας τις δεξιές φιλοβρετανικές δυνάμεις. Ακόμα, σημειωνόταν η βρετανική ‘‘εισβολή’’ της Ελλάδας, που σύμφωνα με παρατηρητές είχε πολιτικά κριτήρια, αποσκοπώντας στην διατήρηση της Ελλάδας στην βρετανική σφαίρα επιρροής.

Το πολιτικό γεγονός της απελευθέρωσης της Αθήνας, επαναπροσεγγιζόταν σε ανταπόκριση των *New York Times*, όπου σκιαγραφούνταν οι εμπλεκόμενες πολιτικές δυνάμεις με τις προεκτάσεις που αναγνωρίζονταν στο πρόσφατο πολεμικό παρελθόν από την Μεταξική δικτατορία στον δοσιλογισμό και από τις κομμουνιστικές δυνάμεις στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.¹¹²⁷ Η απελευθέρωση θεωρούταν ότι θα μπορούσε να μετατραπεί σε επίκεντρο πόλωσης και κλιμάκωσης, δίνοντας προτεραιότητα στο ξεκαθάρισμα των αντιθέσεων με τους συνεργάτες της κατοχής, ενώ σημειωνόταν ότι επικρατούσε τάξη και ηρεμία, παρά την εντύπωση ότι ο Ε.Λ.Α.Σ. ήταν έτοιμος να συντρίψει ένοπλα τους δωσίλογους. Εξισορροπητική θεωρούταν η συμβολή του Δαμασκηνού, προκαλώντας την σχετική απαξίωση των δυνάμεων της αντίστασης. Εξάλλου, υποτιμητική αναφέρονταν οι ένοπλοι σχηματισμοί του Ε.Λ.Α.Σ. ως ‘‘[...]πάνοπλοι κομμουνιστές[...]’’. Ακολουθούσε η ευθεία πολιτική κριτική, ότι οι ομάδες ελέγχονταν από πολιτικούς καθοδηγητές, που διασφάλιζαν την διατήρηση της κομματικής γραμμής και την προβολή των εγκεκριμένων πολιτικών συνθημάτων. Ο ανταποκριτής σημείωνε, ότι τον προσέγγιζαν ντόπιοι που πρότρεπαν να μην θεωρηθεί αντιπροσωπευτικό της Ελλάδας.

Σε μία διαφορετική θεματική, η απελευθέρωση έδωσε έναυσμα για εκδηλώσεις στήριξης των ελληνικών εδαφικών διεκδικήσεων με σημαντικότερο το παράδειγμα του Nick G. Spell,

¹¹²⁶ Greek embassy London for information office, διαβίβαση τηλεγραφήματος Ν. Lely, Greek Consulate New York, 24 October 1944, NLT 48, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 370.

¹¹²⁷ Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, Λέλης, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 27 Οκτωβρίου 1944, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 370.

πρόεδρου της Ελληνοαμερικανικής Επιτροπής για την Δικαιοσύνη για την Ελλάδα -Committee for Justice to Greece- που απηύθυνε έκκληση μέσω της εφημερίδας *Minneapolis Morning Tribune* σε σχετικό άρθρο συνδέοντας το ζήτημα της απελευθέρωσης της Ελλάδας με την απόδοση σε αυτήν της Δωδεκανήσου. Η κριτική του επικαλούταν τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών και εστίαζε στην διασυμμαχική διοίκηση νησιών του συμπλέγματος, σχολιάζοντας ότι η απουσία δέσμευσης για άμεση απόδοση τους, ήταν στρατηγικός ελιγμός ώστε να ασκηθεί πίεση και να ισορροπήσουν τα συμφέροντα των μεγάλων συμμάχων σε βάρος των μικρών εθνών¹¹²⁸.

Η αναγνώριση της συμβολής της αντίστασης στον αμερικανικό τύπο ακολουθούταν από έντονο ενδιαφέρον να προσεγγιστεί περαιτέρω. Η ανταπόκριση του Frank Gervasi για το περιοδικό *Collier's* είναι τέτοιο παράδειγμα, εστιάζοντας στο θεμελιωμένο δικαίωμα του ελληνικού λαού να αυτοκυβερνηθεί και να επιλέξει μορφή διακυβέρνησης χωρίς συμμαχικές παρεμβάσεις, δεδομένης της συνολικής συμβολής αντίστασης και των ελληνικών θυσιών¹¹²⁹. Πριν από τα Δεκεμβριανά, το δίλημμα ήταν ήδη διαμορφωμένο στις συνθήκες της κατοχής, μέσα από την αντίσταση και τον δοσιλογισμό, ως την καθοριστικότερη αντίθεση.

Ο Gervasi περιέγραφε εκτενώς και αναλυτικά την απελευθέρωση της Ελλάδας, διευκρινίζοντας εξ αρχής ότι ήταν το έργο, όχι των βρετανικών δυνάμεων που έφτασαν στην χώρα την 5^η Οκτωβρίου 1944, αλλά του ελληνικού λαού που πάλεψε στα χρόνια του πολέμου και της κατοχής, κυριότερα του μετώπου αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Η εξιστόρηση της πορείας προς την απελευθέρωση ξεκινούσε από τις πρώτες μέρες της κατοχής με την πρωτοβουλία των Αποστόλου, Γιαννόπουλου και Κλαδάκη [ψευδώνυμο], που περιγράφονταν με βάση τις διαφορετικές τους ιδιότητες αντίστοιχα, καθηγητής κοινωνιολογίας και κομμουνιστής, μηχανικός και σοσιαλιστής, απότακτος αξιωματικός του και δημοκρατικός, να επιχειρήσουν την συγκρότηση της αντίστασης στην Ελλάδα. Όπως γινόταν σαφές, απευθύνθηκαν σύμφωνα με τον ανταποκριτή σε όλες τις πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις συμπεριλαμβανομένων μοναρχικών και αστών δημοκρατικών με πρόταγμα την ανάληψη πατριωτικής αντιστασιακής δράσης.

Όμως, η διστακτικότητα τους διαπιστωνόταν ότι οφειλόταν αφενός σε ιδιοτελείς δισταγμούς και αφετέρου σε ιδεολογική αποστροφή για την Αριστερά. Εξάλλου, η βαριά σκιά της δικτατορίας του Μεταξά δεν είχε εκλείψει, αλλά αντίθετα είχε παγιώσει τις ανελεύθερες τάσεις της

¹¹²⁸ (29 October 1944). A Plea for Justice to Greece [Open letter in the Open Forum of the Minneapolis]. *Minneapolis Morning Tribune*. ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ.79.9 (1945).

¹¹²⁹ (11 November 1944), Gervasi Fr., Greece was ready, *Collier's*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.12 (1945).

και την αποδόμηση της αριστεράς και των λαϊκών αγωνιστικών δυνάμεων. Το πλάνο του αρχικού πυρήνα των οργανωτών του Ε.Α.Μ. ήταν καταρχάς η συνέχιση της αντίστασης κατά του εχθρού με όλα τα διαθέσιμα μέσα, όπως και η επιδίωξη της ενότητας του ελληνικού λαού ανεξαρτήτως πολιτικής τοποθέτησης, αλλά με τον κοινό συμμαχικό αγώνα.

Η δύναμη που τελικά στελέχωσε την αντίσταση ήταν *‘οι μάζες που οι Έλληνες αποκαλούν Λαός’*. Η συγκρότηση της Κεντρικής Επιτροπής του Ε.Α.Μ. ήταν χαρακτηριστική των στοχεύσεων του μετώπου και περιλάμβανε διαφορετικών απόψεων στελέχη προερχόμενων από την αριστερά και τις δημοκρατικές δυνάμεις. Όμοια, με την πολιτική του πολυμορφία, το Ε.Α.Μ. ανέπτυξε ποικιλία μέσων πάλης ανάλογα με τις περιορισμένες δυνατότητες που διέθεταν τα μέλη του, συγκεντρώνοντας οπλισμό, συλλέγοντας και διανέμοντας τρόφιμα, κυκλοφορώντας παράνομες εφημερίδες στην κατεχόμενη Ελλάδα. Όπως σημείωνε ο ανταποκριτής, εκτός του αγώνα για την οργάνωση και τον εξοπλισμό του μετώπου, το Ε.Α.Μ. και ο ελληνικός λαός συνολικά, καλούνταν να επιβιώσουν σε ένα φυσικό και οικονομικό περιβάλλον με περιορισμένες δυνατότητες ακόμα και σε ειρηνικές περιόδους δεδομένου της ελληνικής γεωγραφίας, της έλλειψης παραγωγικών πόρων και των παραδοσιακών μορφών παραγωγής.

Ακόμα τονίζονταν οι συνέπειες της πείνας στην Αθήνα τον Χειμώνα του 1941-1942 με τον αριθμό των νεκρών ανά μήνα να εκτιμάται σε 6.000. Συνεχίζοντας αναφερόταν στο τρομερό κόστος της κατοχής με ένα εκατομμύριο νεκρούς από πείνα, ενός ακόμα εκατομμυρίου ασθενών με φυματίωση, 763.000 άστεγων θυμάτων των ναζιστικών-φασιστικών αντιποίνων που οδήγησαν σε 651 κατεστραμμένες πόλεις και χωριά. Δεδομένης της καταστροφής και λεηλασίας της Ελλάδας από τις δυνάμεις κατοχής ο Gervasi υπενθύμιζε, ότι η ελπίδα όσων επιβίωσαν ήταν στην στήριξη από τους Συμμάχους, την αρωγή της U.N.R.R.A. και στην επιστροφή των Ελλήνων του εξωτερικού, που προτρέπονταν να συμβάλουν στην ανοικοδόμηση.

Όμως, σημείωνε, ότι η ελπίδα και η επιβίωση της Ελλάδας, οφειλόταν στην συγκρότηση του κινήματος της αντίστασης, που υπολόγιζε ότι ανερχόταν σε 40% του συνολικού πληθυσμού, ενός κινήματος που επιβίωσε εν μέσω όλων των αντιξοοτήτων. Αντίθετα, στην άλλη πλευρά αυτής της αφήγησης, στην άλλη πλευρά της Μεσογείου, στο Κάιρο, η κυβέρνηση εξορίας χαρακτηριζόταν από την προσκόλληση στον αντικομμουνισμό και την προσήλωση στην διατήρηση της παλιάς πολιτικής τάξης. Παράλληλα, όπως σχολίαζε

‘Αυτοί, ή οι οικογένειές τους, και οι οικοδεσπότες και οι φίλοι τους, χόρευαν σε νύχτες με άρωμα γιασεμιού [...], και έπαιζαν πολιτικά παιχνίδια και ίντριγκες σε έναν δικό τους πλανήτη, άσχετο με το

μικρό σύμπαν του αίματος και του τρόμου, τα ματωμένα πόδια και τις κουρασμένες πλάτες, του θανάτου και της αρρώστιας που είχε γίνει η Ελλάδα”.

Στην προσέγγιση του, ο σύνδεσμος ανάμεσα σε αυτούς τους δύο κόσμους, ήταν η αντίσταση, που εν μέσω κακουχιών και κινδύνων απεύθυνε εκκλήσεις για παροχή στήριξης στους Συμμάχους και πολεμούσε τον Άξονα, συμβάλλοντας στην επιβίωση των συμμαχικών δυνάμεων στην Μέση Ανατολή, μπροστά στην προέλαση του E. Rommel. Η μερική ανακοπή του σχεδιασμού του Άξονα, έδωσε χρόνο στους Συμμάχους, αλλά όχι όπως αναφερόταν και εφόδια για τους αντάρτες της ελληνικής αντίστασης, που έλαβαν περιορισμένη υλική στήριξη.

“Απλώς δεν είχαν απομείνει αρκετά πλοία και ανθρώπινο δυναμικό για να κάνουμε πολλά για την Ελλάδα. Οι Βρετανοί, με τη μετέπειτα βοήθεια των Ηνωμένων Πολιτειών, όπλισαν και εξόπλισαν, ωστόσο, έναν μικρό στρατό Ελλήνων στη Μέση Ανατολή, διεύρυναν και εκσυγχρόνισαν το ελληνικό ναυτικό και συγκρότησαν την ελληνική αεροπορία.”

Παράλληλα, το πολιτειακό βρισκόταν σε εκκρεμότητα αν και δεν αποτελούσε καθολική απαίτηση, ήταν σαφώς πλειοψηφική η αντιπάθεια προς τον Γεώργιο Β'. Η στόχευση στρεφόταν στην στήριξη των κυβερνήσεων των Η.Π.Α. και της Βρετανίας και της ελληνικής κυβέρνησης εξορίας, αποσπώντας τελικά την δέσμευση του Γεωργίου μόνο κατόπιν δημοψηφίσματος. Διευκρινιζόταν ότι η αντιπάθεια είχε πολλαπλά αίτια, με κυριότερο την σύνδεση της μοναρχίας στην Ελλάδα με την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Μεταξά. Στο σημείο αυτό εξέφραζε την άποψη ότι η αποχή των μοναρχικών δυνάμεων από την αντίσταση οδήγησε στην εμφύλια διένεξη, ακριβώς γιατί το Ε.Α.Μ. αναγκάστηκε να αναλάβει τον απελευθερωτικό αγώνα, ενώ από την άλλες ιδεολογικές κατευθύνσεις προήλθε ως μοναδικό αξιοσημείο παράδειγμα από πλευράς δυνάμεων και συγκρότησης ο ΕΔΕΣ. Η πορεία των δύο συγκροτημένων ομάδων ήταν διαφορετική όχι μόνο ιδεολογικά, οργανωτικά, αριθμητικά, αλλά και στην στήριξη που έλαβαν από τους Βρετανούς. Ο Ε.Λ.Α.Σ. παρά το μέγεθος του, που εκτιμούσε την άνοιξη του σε 30.000 ενόπλους, έλαβε ελάχιστα ελαφρά αυτόματα από τους Βρετανούς συνδέσμους αξιωματικούς και κατέκτησε σημαντικές ποσότητες οπλισμούς από Ιταλούς αιχμαλώτους, μετατρέποντας τον σε σημαντικό παράγοντα στρατιωτικά στην πάλη κατά των γερμανικών δυνάμεων.

Αντίθετα, ο ανταποκριτής έκανε σαφές από την αρχή ότι θεωρούσε τον ΕΔΕΣ μια προσωποπαγή στρατιωτική ομάδα, συγκροτημένη γύρω από τον Ζέρβα, που σημείωνε ότι χαρακτηριζόταν από ορισμένους ως “αντιδραστική και οπισθοδρομική”. Η διφορούμενη πολιτική σταδιοδρομία του συνεχίστηκε με ρητορικές πατριωτικές εξάρσεις και την βρετανική στήριξη, πετυχαίνοντας μερικώς τον στόχο του με την συσπείρωση δυνάμεων που ο ανταποκριτής

υπολόγιζε ότι ανέρχονταν στα 1.000 άτομα. Η αύξηση των δυνάμεων του, συνοδεύτηκε από την διασαφήνιση των στόχων του εστιάζοντας στην εθνική απελευθέρωση και την εξουδετέρωση της αριστεράς. Αναλύοντας την υποστήριξη που απολάμβανε ο ΕΔΕΣ σημείωνε ο Gervasi, ότι

“Για να καταλάβετε τη γοητεία μιας χούφτας χρυσών λιρών για ένα Έλληνα, πρέπει να γνωρίζετε κάτι από τον οικονομικό όλεθρο που δημιουργήσαν στη χώρα οι κατακτητές της. [...] Ο χρυσός του Ζέρβα ήταν ένα ισχυρό δέλεαρ, και οι τάξεις του διογκώθηκαν. Ο μισθός του, παρεμπιπτόντως, ήταν δεκαέξι χρυσές λίρες το μήνα.”

Ήταν δηλαδή ένα μέσο στρατολόγησης μαχητών. Καθώς η οικονομική λεηλασία της Ελλάδας από τις γερμανικές δυνάμεις άγγιζε τα 3 δισεκατομμύρια δραχμές τον μήνα και πάνω από ένα τρισεκατομμύριο μέχρι τον Οκτώβριο του 1943, οι οικονομικές δυνατότητες του λαού είχαν καταρρεύσει υπό το βάρος της υποτίμησης του νομίσματος, του πληθωρισμού, την αύξησης των τιμών 2.000 φορές έναντι της αύξησης των μισθών μόλις 200, καταλήγοντας την απαξία του χρήματος και την σπανιότητα των αγαθών, που παραμέναν έτσι κι αλλιώς απρόσιτα για τον λαό.

Το ξέσπασμα της εμφύλιας σύγκρουσης τον Οκτώβριο του 1943 σύμφωνα με τον ανταποκριτή οφειλόταν στην αμοιβαία θέληση και των δύο πλευρών να ενισχύσουν τις θέσεις τους σε αναμονή μιας συμμαχικής απόβασης, ενώ η αμοιβαία καχυποψία κορυφωνόταν. Το πρόβλημα όμως ήταν ότι οι κατηγορίες του ΕΔΕΣ για τον Ε.Λ.Α.Σ., που αφορούσαν την διάπραξη ακροτήτων σε βάρος διαφωνούντων και επιδίωξη του συγκαλυμμένου στόχου της κομμουνιστικής επικράτησης δεν επιβεβαιώνονταν με δεδομένη την καταστατική πολιτική διακήρυξη του Ε.Α.Μ. για δέσμευση στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και την προσήλωση στο δικαίωμα του ελληνικού λαού να επιλέξει την μορφή διακυβέρνησης του, παρέχοντας εγγυήσεις για αποτροπή με κάθε μέσο προσπαθειών επιβολής δικτατορίας.

Γινόταν παραδεκτό όπως αναφέρεται, από τον Σαράφη, ότι πράγματι είχαν καταγραφεί περιορισμένου βαθμού πράξεις ακραίας τιμωρίας δωσίλογων στοιχείων, αλλά όπως τόνιζε υπερβολές ήταν αναμενόμενο να συμβούν σε συνθήκες γενικευμένης λαϊκής εξέγερσης. Αντίθετα, στην πλευρά του ΕΔΕΣ, ο Gervasi διαπίστωνε ότι οι καταγγελίες για εγκατάλειψη του απελευθερωτικού αγώνα κατά των γερμανικών δυνάμεων προς όφελος της επιδίωξης της αποκατάστασης της παλιάς πολιτικής τάξης ή και της μοναρχίας παράλληλα με την συντριβή του λαϊκού κινήματος, είχαν βασιμότητα, δεδομένου ότι *“Η αντικομμουνιστική προπαγανδιστική εκστρατεία του Ζέρβα συνέπεσε περιέργως με τη ναζιστική γραμμή και στη συνέχεια ανακαλύφθηκε ότι τα μέλη των δυνάμεων του ΕΔΕΣ συνεργάστηκαν όντως με τους Γερμανούς σε επιθέσεις εναντίον*

του στρατού του Ε.Λ.Α.Σ..” Επιπροσθέτως, σημείωνε ότι κατά την διάρκεια των συγκρούσεων, *“Ο Ζέρβας είχε τη βοήθεια από 6.000 έως 10.000 στρατιώτες που διοικούνταν από τον Έλληνα κουΐσλινγκ Ράλλη, οπλισμένους από τους Γερμανούς και γνωστούς ως «τάγματα ασφαλείας»”*. Το αποτέλεσμα των συγκρούσεων ήταν η αύξηση των δυνάμεων του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. με την επέκταση των επιχειρήσεων του σε βάρος των γερμανικών δυνάμεων σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές, που σταδιακά αύξανε και την άσκηση ελέγχου.

Όμως, θεωρούταν ότι τα γεγονότα της περιόδου μεταξύ Οκτωβρίου 1943 και Φεβρουαρίου 1944, μέχρι δηλαδή την υπογραφή της ανακωχής μεταξύ των δύο οργανώσεων και ο σχηματισμός της ΠΕΕΑ στις απελευθερωμένες περιοχές της Ελλάδας τον Μάρτιο του 1943 είχαν συνέπειες για την πολιτική κατάσταση στην κυβέρνηση εξορίας και τον ελληνικό στρατό στην Μέση Ανατολή. Σύμφωνα με τον Gervasi ήταν τα αισθήματα ανυπομονησίας και ενθουσιασμού των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων, αλλά και η σαφής στήριξη προς το Ε.Α.Μ., που οδήγησαν την 31^η Μαρτίου 1944 στην επίδοση τελεσιγράφου από επιτροπή στρατιωτικών προς τον πρωθυπουργό Εμ. Τσουδερό, ζητώντας την παραίτηση του και τον σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας με την συμμετοχή του Ε.Α.Μ.. Άλλωστε, ο ανταποκριτής θεωρούσε ότι η κυβέρνηση εξορίας, ήταν ουσιαστικά αποκομμένη από την πραγματικότητα της κατεχόμενης Ελλάδας και των προβλημάτων της χώρας συνολικά.

Επομένως, ήταν μια εύλογη απαίτηση, που όμως κατέληξε σε ανοιχτή ανταρσία με την κινητοποίηση μονάδων του στρατού και του ναυτικού, οδηγώντας στην παραίτηση του Τσουδερού και την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Σ. Βενιζέλο. Η πολιτική του ανεπάρκεια και το ουσιαστικό πρόβλημα έλλειψης εκπροσώπησης της αντίστασης οδήγησαν στην πτώση της κυβέρνησης, καθώς όπως σχολιαζόταν *“[...]δεν βόλεψε ούτε τους Έλληνες στην Ελλάδα ούτε τους Έλληνες στη Μέση Ανατολή”*. Η ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Παπανδρέου αντιμετωπιζόταν με αισιοδοξία δεδομένων των φιλελεύθερων καταβολών του, αν και στερούταν βάσης πολιτικής υποστήριξης, ενώ ελπιδοφόρα ήταν και η συμμετοχή του Ε.Α.Μ. Σημειωνόταν μάλιστα, ότι η ισχύς των απελευθερωτικών κινημάτων της Ευρώπης συνδεόταν άρρηκτα με δημοκρατικές καταβολές, ενώ η μελλοντική πολιτική πορεία τους, εξαρτώταν από την δυνατότητα αδέσμευτης δράσης τους για την επίλυση προβλημάτων της απελευθέρωσης:

“[...]Το αν το οι σημαίες που θα υψώσουν οι άνθρωποι εκεί θα είναι κόκκινες ή όχι, εξαρτάται από εμάς. Αν τους επιτραπεί [...] να λύσουν τα προβλήματά τους με τον δικό τους δυναμικό τρόπο, θα παραμείνουν αυτό που ήταν πάντα: αντιπολιτευτικοί και έντονα δημοκρατικοί.”

Συνεχίζοντας αναφερόταν στην πρόκληση να κερδηθεί η εμπιστοσύνη του απελευθερωμένου ελληνικού λαού, που ήταν εφικτό να στραφεί στις Η.Π.Α., και όχι στην Ε.Σ.Σ.Δ., εφόσον τα προβλήματα λύνονταν. Η εικονογράφηση του άρθρου με φωτογραφία προέλευσης του United Nations Information Office, αποτύπωνε τον Στ. Σαράφη και τον Μ. Πορφυρογένη σε συνδιάσκεψη του Μαΐου 1944. Αντιστικτικά λειτουργούσε η στρατιωτική περιβολή του Σαράφη και η πολιτική του Πορφυρογένη, υπογραμμίζοντας την διττή στρατιωτική και πολιτική διάσταση της απελευθέρωσης. Στην λεζάντα αναφερόταν: *‘Τις μαύρες μέρες της κατοχής η βοήθεια για τους αντάρτες προήλθε από κάθε είδους Έλληνες. Εδώ μια ουρά γυναικών κοπιάζει σε απόκρημνα ορεινά μονοπάτια για να μεταφέρει προμήθειες στους αντάρτες’*. Δίνοντας έμφαση στον παλλαϊκό χαρακτήρα της αντίστασης και την πολυμορφία του αγώνα απεικονίζονταν γυναίκες με μαντήλια -ηλικιωμένες κυριότερα- με σάκους στην πλάτη, σε μια πετρώδη πλαγιά.

Συνολικά διαπιστώνεται η πρόσληψη του Ε.Α.Μ. ως φορέα έκφρασης των λαϊκών δημοκρατικών δυνάμεων, όχι μόνο με την αντίσταση στην κατοχή, αλλά και με τον σημαντικό ρόλο που διαδραμάτιζε στην απελευθέρωση. Η ισχυρή ιδεολογική παρουσία κομμουνιστικών δυνάμεων στο μέτωπο δεν θεωρούταν ότι αποτελούσε καθοριστικό κριτήριο. Θεωρούνταν προτιμότερη η στροφή προς την αστικού τύπου δημοκρατία των δυτικών χωρών, στα πλαίσια έκφρασης της λαϊκής κυριαρχίας και ως προϊόν ελεύθερης επιλογής, να διαλέξει πολιτικό μοντέλο στον μεταπολεμικό κόσμο, που ήδη εμφάνιζε πρώιμα σημάδια του αναδυόμενου ψυχρού πολέμου. Επομένως, F. Gervasi αντιλαμβανόταν, ότι οι πολιτικές κρίσεις ή συγκρούσεις είχαν βαθιές ρίζες και θα υπερβαίνονταν με ουσιώδεις μεταβολές. Η στάση στήριξης του Gervasi παρέμεινε συνεπής και υποστηρικτική προς την αντίσταση και μετά τα Δεκεμβριανά, καθώς μετά την επιστροφή του στις Η.Π.Α. συμμετείχε σε μαζική εκδήλωση του Ελληνοαμερικανικού Συμβουλίου -Greek American Council- τον Ιανουάριο του 1945, που όπως τονίζει ο Κιτρόεφ, *‘μίλησε για τον δημοκρατικό χαρακτήρα του Ε.Α.Μ.’*¹¹³⁰”

Διαφορετική ήταν η προσέγγιση του R. H. Markham απλό την εφημερίδα Christian Science Monitor, που αναφερόταν στην εμπειρία της συζήτησης του με καθηγητή και στέλεχος της αντίστασης κατά την κατοχή εστιάζοντας στην θεωρούμενη αντιφατικότητα της ταυτότητας του: *‘Δεν είναι κομμουνιστής, αλλά ένας σοβαρός, ενθουσιώδης, ειλικρινής μεταρρυθμιστής, ο οποίος πιστεύει ότι τα προπολεμικά καθεστώτα στην Ελλάδα ήταν κακά, τα παλιά κόμματα ανεπαρκή και*

¹¹³⁰ Κιτρόεφ Αλ., Οι Ελληνοαμερικανοί 1940-1952. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα: Ανασυγκρότηση -Εμφύλιος -Παλινόρθωση 1945- 1952*, τ. Δ2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009) σ. 173.

ότι ένα νέο είδος κυβέρνησης από το λαό είναι απαραίτητο.” Επομένως, αναγνώριζε τα θετικά στοιχεία του χαρακτήρα του συνεντευξιαζόμενου ως ασύμβατα με τον κομμουνισμό, αλλά και τις πολιτικές του απόψεις, που άλλωστε ήταν κοινός τόπος για μεγάλο μέρος των δυνάμεων της αντίστασης. Συνεχίζοντας εντόπιζε πλήθος ασυμβατοτήτων, όπως για παράδειγμα η εμφάνιση του αντιστασιακού σύμφωνα με τον ίδιο θύμιζε αυτή ενός μέσου Αμερικανού αγρότη, αλλά όχι μιας πολιτικής φυσιογνωμίας, που ο ίδιος ήταν. Προσεγγίζοντας το ζήτημα των δυνάμεων της αντίστασης και της συμβολής τους στην απελευθέρωση, αναφερόταν στην μεταξύ τους σύγκρουση χαρακτηρίζοντας την *“εμφύλιο πόλεμο”*, ενώ επανερχόμενος στο θέμα της πολιτικής ταυτότητας του συνεντευξιαζόμενου τονίζονταν επανειλημμένα και emphaticά, ήταν αντίθετος με τον κομμουνισμό παρά το γεγονός ότι πολεμούσε στην αντίσταση από τις γραμμές του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Εξηγώντας ένα γεγονός που στο άρθρο παρουσιάζεται σαν παραδοξότητα, επισημαινόταν η στήριξη του μετώπου για λόγους αποτελεσματικότητας και σύγκλισης σε άμεσους πολιτικούς στόχους όπως η επίτευξη μιας δημοκρατικής κυβέρνησης.

Ο συνεντευξιαζόμενος επισήμαινε, ότι η αντίσταση και η οργάνωση του μετώπου Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. χαρακτηριζόταν κυριότερα από την εμπειρία της οργάνωσης των χαμηλότερων οικονομικά κοινωνικών στρωμάτων με τις δικές τους δυνάμεις, απελευθερώντας την χώρα και δημιουργώντας νέους όρους διαβίωσης. Παράλληλα τόνιζε την σημασία της φιλίας και συνεργασίας με τους λαούς των Βαλκανίων ανεξάρτητα από ιμπεριαλιστικές δεσμεύσεις. Στα παραπάνω τοποθετούταν κριτικά ο Markham με έμφαση στους προσλαμβανόμενους βαλκανικούς εδαφικούς ανταγωνισμούς, τον ρόλο της Μ. Βρετανίας, εκφράζοντας αξιωματικά την άποψη ότι *“[...]το κίνημα αυτό καθοδηγείται από μια μικρή ομάδα γενναίων, φανατικών κομμουνιστών που επιδιώκουν την πολιτική εξουσία.”* Όμως, καταλήγοντας στο συμπέρασμα του τόνιζε ότι *“Το Ε.Α.Μ., όπως το περιέγραψε ο καθηγητής, ενσάρκωνε τους πόθους των περισσότερων καλών ανδρών και γυναικών παντού. Ήθελαν αυτό που θέλουν οι Αμερικανοί: ειρήνη, ανεξαρτησία, υλικές ανάγκες και αυτοεκτίμηση.”* Επομένως αναδεικνυόταν η ιδεολογική ασάφεια του Αμερικανού ανταποκριτή στην πρόσληψη του Ε.Α.Μ., θεωρώντας ότι αποτελούσε ένα μέτωπο κυριαρχούμενο από τους κομμουνιστές που στόχευε στην κατάληψη της εξουσίας, ενώ η πλειοψηφία των μελών του διαφοροποιούταν από την ηγεσία, καταλήγοντας στο λογικό παράδοξο, ότι η αναγνωριζόμενη ως πλειοψηφική τάση του μετώπου απόκλινε προς ουτοπικές προσδοκίες, που παρόλα αυτά

προσιδιάζαν στις αμερικανικές προσδοκίες¹¹³¹.

Οι αντιθέσεις της απελευθέρωσης που οδήγησαν στα Δεκεμβριανά, εμφανίστηκαν σε ανάλογες μικρότερης κλίμακας ή και διαφορετικών χαρακτηριστικών πολιτικές διενέξεις της Ευρώπης. Το γεγονός γινόταν αντιληπτό από τον αμερικανικό τύπο, που προσέγγιζε το πρόβλημα σε αυτό το πλαίσιο, τοποθετούμενος υποστηρικτικά ή εναντίον του δικαιώματος των λαών να αυτοκυβερνηθούν. Βέβαια, γινόταν σαφές ότι τα γεγονότα που διαδραματιζόνταν σε μία χώρα, αποτελούσαν προηγούμενο για όσα ήταν δυνατό να ακολουθήσουν σε άλλες χώρες.

Η περίπτωση της Ιταλίας ήταν χαρακτηριστική, αλλά και ιδιαίτερη καθώς όπως ανέλυε ο Herbert L. Matthews στην εφημερίδα New York Times, αποτελούσε πρώην σύμμαχο του Άξονα, οι δημοκρατικές δυνάμεις και οι δυνάμεις αντίστασης υποστήριζαν τους συμμάχους -και την κατοχή τους- στον νότο και οι φασίστες υποστήριζαν την ναζιστική Γερμανία -και την κατοχή της- στον Βορρά.¹¹³² Το πρόβλημα βέβαια, εντοπιζόταν στην πρόβλεψη ότι η απελευθέρωση του Βορρά από τον άξονα, από την εξωτερική κατοχή και την εσωτερική τυραννία θα απελευθέρωνε και τις λαϊκές δυνάμεις των βιομηχανικών πόλεων, που θα στρέφονταν προς την αριστερά. Οι συντηρητικές δυνάμεις και οι δυτικοί σύμμαχοι, βρίσκονταν λοιπόν μπροστά στο πρόβλημα μια αναδυόμενης αριστεράς και τον κίνδυνο της σοβιετικής επιρροής. Η άποψη ότι η ενίσχυση της αριστεράς στην Ιταλία θα οδηγούσε σε αύξηση της σοβιετικής επιρροής μέσω μίας απροσδιόριστης αλληλουχίας γεγονότων ήταν λογικό άλμα.

Όμως, η Ιταλία αντιμετώπιζε συμμαχικούς περιορισμούς στην πολιτική λειτουργία της, ασυμφωνίες μεταξύ των κομμάτων που απάρτιζαν την κυβέρνηση και το γνώριμο δίλημμα: *“Μοναρχία ή Δημοκρατία”*. Σημειωνόταν σχετικά, ότι η αδυναμία διαπίστωσης μια κατασταλαγμένης άποψης σημειώνοντας ότι *“Τα πάθη είναι πολύ έντονα, τόσο έντονα σε αυτό και σε άλλα θέματα που οι ξένοι παρατηρητές έχουν την εντύπωση υστερίας. Σε μια τέτοια ατμόσφαιρα καμία κυβέρνηση δεν μπορεί να είναι αρκετά ισχυρή ή συνεπής.”* Ήταν λοιπόν καταφανές ότι το μελλοντικό πολιτικό καθεστώς της Ιταλίας ήταν μάλλον βρετανική υπόθεση, καθώς τονίζονταν ότι *“[...]κάθε Ιταλός αισθάνεται βέβαιος ότι οι Βρετανοί αξιωματούχοι [...] υποστηρίζουν ενεργά τη μοναρχία και έχω ήδη επισημάνει πόσο φλέγον ζήτημα είναι αυτό.”*

Άλλωστε, αντίστοιχους προβληματισμούς εξέφραζε και ο H. Macmillan στο ημερολόγιο

¹¹³¹ Markham R. H. (17 November 1944). A professors DrE.A.M. of a New Greece. *Christian Science Monitor*.

¹¹³² Matthews L. H. (26 November 1944). Italy a test case on future Europe – Complex Problems that arose after liberation indicate the difficulties ahead- outlook seems bleak. *New York Times*.

του, όπου ως Μόνιμος υπουργός εξωτερικών -Resident minister of State-, συζητούσε με την συμμαχική στρατιωτική διοίκηση στην Ιταλία, τα προβλήματα που θεωρούσε, ότι προκύπταν από το κίνημα των παρτιζάνων, υπογραμμίζοντας ότι *“Το πρόβλημα -ως συνήθως- με αυτές τις Επιτροπές Εθνικής Απελευθέρωσης και τα αντάρτικα κινήματα, είναι να αποτραπεί η μετατροπή τους σε καθαρά επαναστατικά και πολιτικά και όχι στρατιωτικά”*, ενώ τόνιζε ότι σχεδιάζοταν η πολιτική τους ένταξη σε ελεγχόμενους σχηματισμούς, ώστε μετά την απελευθέρωση *“να αποφύγουμε την κατάσταση που επιτράπηκε να εξελιχθεί στην Ελλάδα”*¹¹³³.

Οι κακουχίες της κατοχής και το μαρτύριο του ελληνικού λαού που υπέφερε τις συνέπειες της επιβεβλημένης από τις κατοχικές δυνάμεις πείνας, προσεγγιζόταν σε ανταπόκριση του Clay Gowran σε ανταπόκριση του από την Αθήνα, δίνοντας έμφαση στις καταστροφικές συνέπειες της έλλειψης τροφίμων λόγω επιτάξεων από τις κατοχικές δυνάμεις, την έλλειψη εφοδιασμού, αλλά και την τιμωρητική πολιτική των κατακτητών ειδικότερα τον χειμώνα του 1941-1942. Η ανταπόκριση του σχολίαζε τα φωτογραφικά στοιχεία που του παρείχε ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου.¹¹³⁴ Επομένως, ο Παπανδρέου συνδεόταν με τα δίκτυα αντίστασης κατά της κατοχής στην Αθήνα, με ατομικές πρωτοβουλίες λήψης φωτογραφιών και αποστολής τους στο Κάιρο ώστε να ευαισθητοποιηθούν οι Σύμμαχοι. Η αλληλεγγύη των λαϊκών αντιστασιακών οργανώσεων δεν αναφέρονταν πουθενά ως παράγοντες αντιμετώπισης της πείνας. Αντίθετα, η λύση φαινόταν να έρχεται μόνο από το εξωτερικό με την τροφοδοσία του Ερυθρού Σταυρού, που μετέφερε ποσότητες канаδικού και αμερικανικού σιταριού. Συνεπώς, προσεγγιζόταν ο ελληνικός λαός ως αδρανές υποκείμενο, παραβλέποντας την συνολική συγκυρία της αντίστασης και τις δρούσες πολιτικές δυνάμεις. Αναδεικνυόταν όμως η οριακή δράση του Γ. Παπανδρέου στην κινητοποίηση θεσμικών παραγόντων του εξωτερικού.

Την ματιά του στα γεγονότα πρόσφερε και ο Αμερικανός ανταποκριτής C. L. Sulzberger στα απομνημονεύματά του. Ο Sulzberger είχε παρουσία στην Ελλάδα προπολεμικά και σημαντική

¹¹³³ Macmillan H. *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan 1984), pp. 584-585. Σχετικά με τα προβλήματα της απελευθέρωσης και τους σχεδιασμούς για την ιταλική κυβέρνηση και πολιτική. Μάλιστα, συνέχιζε εξετάζοντας τις λεπτομέρειες των επαφών του με τον Ιταλό πρωθυπουργό Bonomi επιπλήττοντας τον για την έλλειψη συμμόρφωσης στο ζήτημα της επιτροπής Συμμαχικού Ελέγχου, αλλά και στην ασκούμενη δημόσια κριτική του, έθετε εκ νέου τους όρους της βρετανικής επιτήρησης.

¹¹³⁴ Gowran Clay, (2 December 1944), Photos of Greek starvation tells first winter of Nazi rule. *Washington Post-Herald*. ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944). Οι αναφορές στα φωτογραφικά τεκμήρια προέρχονταν από την γνωστή φωτογράφο Β. Παπαϊωάννου που συνέθεσε την παράνομη συλλογή φωτογραφιών Κωνσταντίνου Φ., Weber Johanna, Σπετσόπουλος Στ. (επιμ.) Η φωτογράφος Βούλα Παπαϊωάννου από το φωτογραφικό αρχείο του Μουσείου Μπενάκη, (Αθήνα: Άγρα, Μουσείο Μπενάκη, 2007), σ.σ. 178-233.

αρθρογραφία για τα ελληνικά ζητήματα στην εφημερίδα New York Times. Ο Sulzberger αναφερόταν στις συγκρούσεις του Ε.Λ.Α.Σ. με τον ΕΔΕΣ, ενώ εκφραζόταν υποτιμητικά για τον ρόλο του Σαράφη, που ανέλαβε την διοίκηση του Ε.Λ.Α.Σ. μετά την αρχική του σύλληψη¹¹³⁵. Παράλληλα, παρατίθεντο σποραδικές πληροφορίες για τις επαφές του με τον Γεώργιο Β', τον Παπανδρέου και εξόριστους Έλληνες στα συμμαχικά στρατόπεδα της Μέσης Ανατολής¹¹³⁶. Επιχειρούνταν επίσης η προσέγγιση των συμμαχικών διασκέψεων για την "συμφωνία των ποσοστών", δηλαδή τις σφαίρες επιρροής, όμως, τα συμπεράσματα καθορίζονταν από μεταγενέστερα γεγονότα¹¹³⁷. Η σύγκρουση των Δεκεμβριανών, τα γεγονότα καλύπτονταν στην αρθρογραφία του στον τύπο, όχι όμως και στα απομνημονεύματα του.

Τα Δεκεμβριανά στον αμερικανικό τύπο. Η σύγκρουση των Δεκεμβριανών ως κυρίαρχα πολιτικό γεγονός, καθορίστηκε στο πεδίο του Τύπου. Μάλιστα, η ελληνική κυβέρνηση από την αρχή επιχείρησε να επιβάλει μια αποδεκτή αφήγηση για τα γεγονότα, ώστε να σταθεροποιήσει την επιρροή της εντός και εκτός συνόρων, καθώς μετά την απρόκλητη φονική επίθεση της αστυνομίας στην ειρηνική διαδήλωση του Ε.Α.Μ. στην πλατεία Συντάγματος την 3^η Δεκεμβρίου 1944, εκτεταμένες και αιματηρές συγκρούσεις διαδραματίζονταν στην Αθήνα αφενός μεταξύ των δυνάμεων της αντίστασης και αφετέρου με τις κυβερνητικές και βρετανικές δυνάμεις με την υποστήριξη του ένοπλου δοσιλογισμού¹¹³⁸.

Η περίπτωση της εφημερίδας *ΕΛΛΑΣ* και η δραστηριότητα του τότε υφυπουργού Τύπου Π. Γαρουφαλιά, που επιδιόταν σε συστηματική και στοχευμένη προπαγάνδα κατά την διάρκεια των Δεκεμβριανών, καταγράφεται στο έργο του ίδιου¹¹³⁹. Ακόμα, στον κομβικό ρόλο της προπαγάνδας στον ελληνικό τύπο και των αντικρουόμενων αφηγήσεων αναφέρεται στην μελέτη της Δ. Γιαννακοπούλου, *η μάχη της προπαγάνδας*¹¹⁴⁰. Σημαντική είναι η ενδελεχής έρευνα της Γ. Koutsopanagou, για την προπαγάνδα του βρετανικού Τύπου σχετικά με την ελληνική κρίση, *The British Press and the Greek Crisis, 1943–1949*, όπου εξεταζόταν η ιδεολογία και ο ρόλος των

¹¹³⁵ Sulzberger C. L., *A long row of candles*, Toronto-Ontario: Macmillan of Canada, 1969, p. 221.

¹¹³⁶ Ibid, pp. 240-241.

¹¹³⁷ Ibid, pp. 242-242.

¹¹³⁸ Παπαστράτης Πρ., *Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο*. Στο Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ. (επιμ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Γ'1, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ. 256-257. Χατζηιωσήφ Χρ., *Δεκέμβρης 1944, Τέλος και αρχή*. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα* τ. Γ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ. 386-389.

¹¹³⁹ Γαρουφαλιάς Δ., *Κείμενα και Αναμνήσεις από τον τραγικό Δεκέμβριο 1944*, (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 1981).

¹¹⁴⁰ Γιαννακοπούλου Δ., *η μάχη της προπαγάνδας*, (Αθήνα: Ασίνη, 2014).

μέσων ενημέρωσης στην διαμόρφωση πολιτικών όρων από τα μέσα του Β' Παγκοσμίου πολέμου έως το τέλος του ελληνικού εμφυλίου πολέμου¹¹⁴¹.

Το τραγικό γεγονός της απρόκλητης αστυνομικής επίθεσης εναντίον άοπλων διαδηλωτών στην πλατεία Συντάγματος που πυροδότησε την σύγκρουση των Δεκεμβριανών, περιγραφόταν στην λογοκριμένη ανταπόκριση του Stephen Barber από την Αθήνα την 3^η Δεκεμβρίου 1944 για την εφημερίδα *Washington Post*, όπου αναφερόταν ο αρχικός απολογισμός των θυμάτων της απρόκλητης αστυνομικής επίθεσης, σημειώνοντας ότι *“Το πλήθος των συμπαθούντων το Ε.Α.Μ. που απωθήθηκε από τα όπλα της αστυνομίας σήμερα το πρωί στην πλατεία Συντάγματος περιλάμβανε γυναίκες και παιδιά.”*¹¹⁴² Ο ανταποκριτής κατέθετε την μαρτυρία του για την διαταγή του αρχηγού της αστυνομίας Έβερτ στις αστυνομικές δυνάμεις να πυροβολήσουν από το αρχηγείο της αστυνομίας κατά των άοπλων διαδηλωτών που πλησίαζαν την πλατεία Συντάγματος, σκοτώνοντας αριθμό διαδηλωτών στην πρώτη επίθεση και συνεχίζοντας με την δολοφονία όσων σηκώνονταν από το έδαφος. Όπως σημείωνε, *“Ένας ή δύο γενναίοι διαδηλωτές σηκώθηκαν από την πεσμένη μάζα του κόσμου, αλλά πυροβολήθηκαν. Είδα έναν άνδρα να σηκώνει μια ελληνική σημαία ψηλά πάνω από το κεφάλι του και μετά να πέφτει.”*

Στην συνέχεια παρατίθετο η εικόνα των βρετανικών τεθωρακισμένων και της αεροπορίας -που περιλάμβανε ελληνικά και βρετανικά μαχητικά, αλλά και αμερικανικά μεταγωγικά- να πετούν πάνω από την Αθήνα, ενώ περιγραφόταν και η συγκέντρωση διαδηλωτών έξω από την αμερικανική πρεσβεία: *“Μαζί με το κομμουνιστική και τη γαλανόλευκη ελληνική σημαία που κρατούσαν οι διαδηλωτές κυμάτιζαν η αστερόεσσα και η βρετανική σημαία”* Η εικόνα της μαζικής διαδήλωσης τόνιζε τις προσδοκίες των διαδηλωτών για την παρέμβαση των Η.Π.Α. προς επίλυση της κρίσης, σε μία αυθόρμητη εκδήλωση απεύθυνσης στην συμμαχική αλληλεγγύη.

Όμως, κρίσιμος παράγοντας ήταν η λογοκρισία που καθιστούσε αδύνατη την παρουσίαση μιας στοιχειώδους ανάλυσης των συνθηκών, καθώς η αποκοπή των λογοκριμένων λέξεων καθιστούσε αδύνατη την πλήρη κατανόηση των απόψεων του ανταποκριτή:

“Αυτή η μάχη ήταν μια νέα ανάφλεξη των μακροχρόνιων εχθροπραξιών και ο λόγος για την τελευταία επίθεση του Ε.Α.Α.Σ. μπορεί να βρεθεί στο γεγονός (λογοκρίνονται πολλές λέξεις) που ήταν υπεύθυνοι για την παράδοση των βρετανικών όπλων Sten στην αστυνομία της Αθήνας, που άνοιξε πυρ κατά των

¹¹⁴¹ Koutsopanagou G., *The British Press and the Greek Crisis, 1943–1949: Orchestrating the Cold War ‘Consensus’ in Britain*, (London: Bloomsbury Academic, 2020).

¹¹⁴² Barber St. (4 December 1944). Greek Battle flares after police kill 15 Marchers – 148 wounded Royalists E.A.M. Fight continues for five hours -Associated Press. *Washington Post*. Βρέθηκε στην ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

διαδηλωτών σήμερα το πρωί.”

Παράλληλα, ο πολιτικός όλεθρος που είχε ξεσπάσει, δεν δημιουργούσε αμφιβολίες στον Παπανδρέου που αποποιούταν των ευθυνών του, εστιάζοντας στην καταδίκη του Ε.Α.Μ.: “*Η συνείδησή μας είναι καθαρή*» [...] “*Όλες οι ευθύνες, ενώπιον της ιστορίας και του έθνους, βαρύνουν τους ηγέτες της άκρας αριστεράς*”.

Τα γεγονότα της ίδιας μέρας περιγράφονταν από την εφημερίδα *New York Star*, βάση της ανταπόκριση του ειδησεογραφικού πρακτορείου *United Press*. Το άρθρο ήταν αποσπασματικό και παρουσίαζε μια κατακερματισμένη απόδοση των γεγονότων με αναφορές σε βρετανικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς, ενδεικτικό των περιορισμών που υπήρχαν στην πρόσβαση σε ανταποκρίσεις από την Αθήνα¹¹⁴³. Μάλιστα αναφερόταν στον τρόπο πρόσβασης του αμερικανικού ειδησεογραφικού πρακτορείου σε αυτές τις πληροφορίες και τεκμηριώνονταν οι σχετικές πηγές, σημειώνοντας ότι σύμφωνα με αναφορά της Ομοσπονδιακής Επιτροπής Επικοινωνιών, που βασιζόταν σε δελτίο του βρετανικού ραδιοφώνου, ανέφερε την μαρτυρία του ανταποκριτή του στην Αθήνα, John Nixon, ότι “*η ελληνική αστυνομία άνοιξε πυρ κατά της πομπής, που διασκορπίστηκε, σχηματίστηκε ξανά και συνέχισε την πορεία της, δεχόμενη περισσότερα πυρά*.” Ο απολογισμός των νεκρών και τραυματιών διαδηλωτών, τα μέτρα απαγόρευσης κυκλοφορίας, και η επίθεση κατά των άοπλων διαδηλωτών -συμπεριλαμβάνοντας γυναίκες, όπως τονιζόταν-, που δέχτηκε την φονική επίθεση της αστυνομίας στην πλατεία Συντάγματος, και σε άλλα σημεία κατά την υποχώρηση τους, συνοδευόταν από τις εικόνες των αδρανών για την ώρα βρετανικών τεθωρακισμένων και τις μάχες στο Θησείο αργότερα την ίδια μέρα. Ένα από τα στιγμιότυπα που τονιζόταν ήταν η προσέγγιση της πλατείας Συντάγματος από τους διαδηλωτές με το σύνθημα “*Ζήτω ο Ρούσβελτ*” – “*Long Live Roosevelt*”, λίγο πριν δεχτούν τις σφαίρες της αστυνομίας.

Σημαντικότερη ήταν η καταγραφή της σύγκρουσης από τον Dmitri Kessel στο περιοδικό *Life*, όπου δημοσιεύτηκε μέρος του φωτογραφικού υλικού και η μαρτυρία του, αναφέροντας, ότι όταν δύο Βρετανοί αξιωματικοί πλησίασαν το πλήθος μέσα στην αναταραχή, το πλήθος φώναζε: “*Roosevelt! Roosevelt!*”¹¹⁴⁴. Δημοσιευόταν φωτογραφία με διαδηλωτές να κρατούν την

¹¹⁴³ (4 December 1944). 10 killed in Athens as leftists march – E.A.M. paraders shot in Defying Government ban – curfew clapped on Capital – United Press. *New York Star*. Βρέθηκε στην ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹¹⁴⁴ Αναδημοσίευση της φωτογραφίας «Homemade U.S. Flag» του Dmitri Kessel, 1944. © Time Inc. Kessel. D. (25 December 1944). Civil war breaks out in Greece – Blood flows in ancient streets of Athens as Greek fights Greek. *Life*. Vol. 17, No. 26, p. 21. Περιορισμένες όψεις των Δεκεμβριανών αποτυπώνονταν στο περιοδικό την 1 Ιανουαρίου 1945, vol. 18, No. 1, pp. 33-39 με τον φακό του D. Kessel να απεικονίζει αρχικά τα αρχαία μνημεία της Αθήνας, ενώ ακολουθούσε την 8 Ιανουαρίου 1945 1 Ιανουαρίου 1945, vol. 18, No. 2, p. 32 η μεταμόρφωση της Ακρόπολης σε βρετανικό φρούριο, καθώς παρατίθεντο φωτογραφίες Βρετανών

αμερικανική σημαία μπροστά από την Βουλή, σημειωνόταν στην λεζάντα, ότι *‘‘ή χειροποίητη αμερικανική σημαία ήταν μία από τις πολλές αμερικανικές και βρετανικές σημαίες που κρατούσαν οι διαδηλωτές μαζί με τα πανό τους. Τα χρησιμοποιήσαν αργότερα για να καλύψουν τους νεκρούς στους δρόμους.’’*¹¹⁴⁵ ‘‘

Η απάντηση του Ε.Α.Μ. στην επίθεση που δέχτηκε συνοψίζονταν στο κάλεσμα για απεργία την 4^η Δεκεμβρίου 1944, ενώ παρατίθεντο οι δηλώσεις του Παπανδρέου, όπου εξαπέλυε κατηγορίες κατά του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. για το ξέσπασμα της εμφύλιας σύγκρουσης και εξίσωνε

στρατιωτών να έχουν μετατρέψει σε στρατώνα το μουσείο της Ακρόπολης με σκόρπια χιτώνια, τουφέκια και μπερέδες πάνω στα αγάλματα, σε φωτογραφία μεταξύ άλλων με τίτλο *‘‘Βρετανοί στρατιώτες -Tommiess- κάπνιζαν και διάβαζαν στον μουσειακό τους στρατώνα, αγνοώντας στον πόλεμο τα λείψανα του μεγαλείου της Ελλάδας που στην ειρήνη ταξίδευαν χιλιάδες μίλια για να τα δουν.’’*

¹¹⁴⁵ Αναδημοσίευση της φωτογραφίας «Homemade U.S. Flag» του Dmitri Kessel, 1944. © Time Inc. Kessel. D. (25 December 1944). Civil war breaks out in Greece – Blood flows in ancient streets of Athens as Greek fights Greek. *Life*. Vol. 17, No. 26, p. 21. Περιορισμένες όψεις των Δεκεμβριανών αποτυπώνονταν στο περιοδικό την 1 Ιανουαρίου 1945, vol. 18, No. 1, pp. 33-39 με τον φακό του D. Kessel να απεικονίζει αρχικά τα αρχαία μνημεία της Αθήνας, ενώ ακολουθούσε την 8 Ιανουαρίου 1945 1 Ιανουαρίου 1945, vol. 18, No. 2, p. 32 η μεταμόρφωση της Ακρόπολης σε βρετανικό φρούριο, καθώς παρατίθεντο φωτογραφίες Βρετανών στρατιωτών να έχουν μετατρέψει σε στρατώνα το μουσείο της Ακρόπολης με σκόρπια χιτώνια, τουφέκια και μπερέδες πάνω στα αγάλματα, σε φωτογραφία μεταξύ άλλων με τίτλο *‘‘Βρετανοί στρατιώτες -Tommiess- κάπνιζαν και διάβαζαν στον μουσειακό τους στρατώνα, αγνοώντας στον πόλεμο τα λείψανα του μεγαλείου της Ελλάδας που στην ειρήνη ταξίδευαν χιλιάδες μίλια για να τα δουν.’’*

τον απελευθερωτικό στρατό με τις δυνάμεις κατοχής λέγοντας ότι ‘‘*Η μητέρα πατρίδα έχει επιβιώσει από τα χτυπήματα τριών βάρβαρων εισβολέων, αλλά δεν θα επιβιώσει από τα χτυπήματα των παιδιών της*’’. Βέβαια, η εξίσωση των κατοχικών δυνάμεων του άξονα με το μέτωπο αντίστασης Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. ήταν μια πάγια στην ρητορική των δωσίλογων αξιωματούχων, ενδεικτική η περίπτωση του συνταγματάρχη Χρυσοχόου¹¹⁴⁶.

Συγχρόνως, δημοσιοποιούνταν τα ρήγματα του ελληνικού πολιτικού προσωπικού με σημαντικότερη την περίπτωση του Μιχαλόπουλου, που η διαφοροποίηση του αναφερόταν στους *New York Times*. Μάλιστα, καλούσε σε παραίτηση τον Γεώργιου Β', σχηματισμό κυβέρνησης από τον Πλαστήρα και στην αποτροπή των βρετανικών δυνάμεων από την επιθετική συμμετοχή τους στην σύγκρουση, προειδοποιώντας για ανεπανόρθωτες συνέπειες¹¹⁴⁷.

Όμως, το κρίσιμο ζήτημα της τροφοδοσίας απασχόλησε την θεματογραφία του αμερικανικού Τύπου με αναφορές στην διανομή προμηθειών από αμερικανικές και βρετανικές υπηρεσίες¹¹⁴⁸. Ενδεικτική ήταν η προσέγγιση της είδησης της προσωρινής διακοπής των επιχειρήσεων της U.N.R.R.A. από τις εφημερίδες *New York Herald Tribune* and *New York Times*, δημοσίευαν¹¹⁴⁹. Σε τηλεγράφημα του John McCormac από το Λονδίνο, αναφέρονταν οι δηλώσεις του διευθυντή του οργανισμού H. Lehman, που ενημέρωνε ότι η απόφαση λαμβανόταν από τις στρατιωτικές αρχές και ο οργανισμός συμμορφωνόταν με αυτήν δεδομένης της επιχειρησιακή συνεργασία της με την αμερικανοβρετανική στρατιωτική αποστολής αρωγής -ML-. Παράλληλα, επισημαινόταν ότι αριθμός μελών της αποστολής είχε τραυματιστεί σε συνέπεια των εχθροπραξιών. Όπως σημειωνόταν, η απόφαση αποδιδόταν στον στρατηγό Scobie, ενώ Αμερικανοί ανταποκριτές ισχυρίζονταν ότι ο επικεφαλής της αποστολής της U.N.R.R.A. στην Ελλάδα Laird Archer, δήλωνε ότι ήταν αδύνατο για τον οργανισμό να εκτελέσει το έργο του και να προσφέρει τρόφιμα στον τοπικό πληθυσμό, όσο τελούσε υπό τις διαταγές του Βρετανού στρατηγού. Τελικά, η δήλωση θεωρήθηκε ότι είχε διαψευστεί από τον ίδιο, αν και η γενική αίσθηση ήταν ότι η υπαγωγή του έργου του οργανισμού στην στρατιωτική διοίκηση παρεμπόδιζε

¹¹⁴⁶ Σχετικά για την δράση και ρητορική του δωσίλογου συνταγματάρχη Αθ. Χρυσοχόου, αλλά και την ιστοριογραφική διάσταση του θέματος, βλέπε και Κουτσούρης Δ., (2020). *Αντίσταση και δοσιλογισμός ως ιστορική μνήμη και ιστοριογραφική αντίθεση: Η Κατοχή στη Μακεδονία*. [Ανακοίνωση Συνεδρίου] *Αντιθέσεις στον Σύγχρονο Κόσμο: πολιτική, ιδεολογία, κοινωνία*, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

¹¹⁴⁷ (6 December 1944). Greek king urged to quit – ex minister warns of irreparable breach if British fire. *New York Times*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹¹⁴⁸ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 24 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ.171. Αναφορά σε δημοσίευμα των *New York Times* της ίδιας ημερομηνίας. ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹¹⁴⁹ Λέλης, Γενικό Προξενείο, Νέας Υόρκης, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 20 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 166, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.5.

την επιτυχία της αποστολής της. Ακόμα, εκφράζονταν ελπίδες για επίτευξη μεγαλύτερης λειτουργικής αυτονομίας του οργανισμού, ως αποτέλεσμα της συνάντησης του Βρετανού υφυπουργού επικρατείας -Minister of State- Richard Law και του Ed. Stettinius.

Η επισιτιστική κρίση στην Ελλάδα προσεγγιζόταν και σε τηλεγράφημα του John MacCorman από το Λονδίνο προς τους *New York Times* όπου σχολίαζε ότι

*“Οι προμήθειες τροφίμων για τους ανθρώπους της απελευθερωμένης Ευρώπης δεν έγιναν μόνο μια επείγουσα ανθρωπιστική ανάγκη, αλλά και ένας πολιτικός παράγοντας πρωταρχικής σημασίας που μπορεί ακόμη και να αποφασίσει μεταξύ ειρήνης και εμφυλίου πολέμου. Η διανομή τροφίμων στην Ελλάδα σταμάτησε τις τελευταίες ημέρες λόγω της ένοπλης αντίστασης του Ε.Α.Μ. στο καθεστώς του πρωθυπουργού Παπανδρέου, σύμφωνα με τη βρετανική κυβέρνηση, για να ασκηθεί πίεση στους επαναστάτες.”*¹¹⁵⁰.

Το άρθρο συνέχιζε με επισημάνσεις του Ε.Α.Μ. για το θέμα και την πολιτική χρήση του προβλήματος του επισιτισμού στην Ευρώπη. Συνολικά, παρατηρείται η έμμεση προσέγγιση των γεγονότων των Δεκεμβριανών προσεγγίζονταν από τον αμερικανικό τύπο με επισκοπήσεις των βρετανικών δημοσιεύσεων¹¹⁵¹

Τα Δεκεμβριανά ως διεθνές πρόβλημα. Η πολιτική συγκυρία της απελευθέρωσης και των πολιτικών συγκρούσεων ως ευρωπαϊκή εμπειρία εξεταζόταν σε κύριο άρθρο -Editorial- των *New York Times* την 4^η Δεκεμβρίου 1944 με τίτλο *“Η πολιτική κρίση της Ευρώπης”*, όπου θεωρούταν ότι η κρίση που είχε ξεσπάσει στην Ελλάδα ήταν το αποκορύφωμα παρόμοιων κρίσεων στο Βέλγιο, την Ολλανδία, την Γαλλία και την Ιταλία και σχολιαζόταν ότι *“Το σημερινό πολιτικό πρόβλημα στην Ελλάδα είναι σε μικρόκοσμο το σημερινό πολιτικό πρόβλημα στην Ευρώπη.”*¹¹⁵² Δεδομένο θεωρούταν ότι οι βρετανικές και αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις στην Ευρώπη για όσο πολεμούσαν τα γερμανικά στρατεύματα, είχαν την ευθύνη για την συγκρότηση ή και εγκατάσταση κυβερνήσεων στις απελευθερωμένες χώρες με σκοπό να μην δημιουργηθεί κενό εξουσίας. Οι συμμαχικές δυνάμεις ήταν δηλαδή και διάδοχες κατοχικές δυνάμεις, άρα έπρεπε να μεριμνήσουν για μία σειρά προβλημάτων, όπως η τήρηση της τάξης και η εγκατάσταση φιλικών συνεργάσιμων κυβερνήσεων στις χώρες απ’ όπου είχαν εκδιωχθεί οι δυνάμεις του Άξονα. Το

¹¹⁵⁰ Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, 14 Δεκεμβρίου 1944, τηλεγράφημα, ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹¹⁵¹ Ο. π.

¹¹⁵² (4 December 1944), Europe's political crisis. *New York Times*. Βρέθηκε στην ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

ζήτημα σύμφωνα με το άρθρο κατέληγε σε ένα ψευδεπίγραφο δίλημμα που οδηγούσε σε μία μοναδική απάντηση. Από μια στρατιωτική προσέγγιση οι συμμαχικές δυνάμεις όφειλαν να τοποθετήσουν κυβερνήσεις και να διασφαλίσουν τον νόμο και την τάξη υποστηρίζοντας πάση θυσία και απέναντι στις αμφισβητήσεις τις νεοεγκατεστημένες κυβερνήσεις, καθώς όπως σημειωνόταν

“Οι στρατοί μας δεν μπορούν να ανεχθούν χάος πίσω από τις γραμμές τους. Δεν μπορούν να ανεχτούν εμφύλιο πόλεμο. Επομένως, από τη στιγμή που θα αναγνωρίσουν οποιαδήποτε κυβέρνηση, είναι υποχρεωμένοι να την υποστηρίξουν αν χρειαστεί, ενάντια στη βία ή την ένοπλη εξέγερση από οποιαδήποτε πηγή μέχρι να καταστεί δυνατή η διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών”.

Η άποψη συνέπιπτε με την επίσημη θέση της βρετανικής κυβέρνησης για την καταστολή του Ε.Α.Μ. στην Ελλάδα. Αν προσεγγιζόταν το ζήτημα με έμφαση στην δημοκρατία, το αποτέλεσμα ήταν απρόσμενα το ίδιο. Οι σύμμαχοι όφειλαν να τοποθετήσουν κυβερνήσεις γιατί οι λαοί δεν ήταν σε θέση να επιλέξουν δημοκρατικά την κυβέρνηση τους, το χάος και ο κίνδυνος πραξικοπηματικής βίας караδοκούσαν:

“Άρα, οι Βρετανοί ήταν απόλυτα δικαιολογημένοι που υποστήριζαν τόσο την κυβέρνηση Pierlot στο Βέλγιο όσο και την κυβέρνηση Παπανδρέου στην Ελλάδα. Για να διατηρήσουν τη δημόσια τάξη και τη δική τους εξουσία, και οι δύο αυτές, όπως και η Κυβέρνηση de Gaulle στη Γαλλία, δεν είχαν άλλη επιλογή από το να απαιτήσουν από τους κομμουνιστές και άλλες ομάδες αντίστασης να παραδώσουν τα όπλα τους.”

Επομένως, η διασφάλιση της δημοκρατίας θεωρούταν ότι απαιτούσε καταστολή των οργανωμένων νικηφόρων απελευθερωτικών κινημάτων αντίστασης.

Βέβαια, θεωρούταν ότι δεν μπορούσαν να προέρχονται οι μεταβατικές κυβερνήσεις από αυτές τις δυνάμεις, καθώς όπως σημειωνόταν *“[...]το εθνικό συναίσθημα δεν μπορεί να προέρχεται από εκείνους που φωνάζουν πιο δυνατά ή διαδηλώνουν πιο βίαια [...],* ενώ η άμεση διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών ήταν αδύνατη. Μονότονα επαναλαμβανόταν η ανάγκη για τήρηση της τάξης και αυτό σήμαινε την στήριξη από την Βρετανία των κυβερνήσεων αυτών. Δεν υπήρχε άλλος δρόμος παρά μόνο η καταστολή της αντίστασης, ενώ τα γεγονότα της Αθήνας αναφέρονταν σαν συνειρμός και όχι ως το κύριο πρόβλημα και η παρέμβαση από πλευράς Βρετανίας και Η.Π.Α. - παρόλη την αδράνεια της αμερικανικής κυβέρνησης- θεωρούταν δικαιολογημένη και αναγκαία.

Όμοια, σε κύριο άρθρο του αμερικανικού περιοδικού *Life*, προσεγγιζόταν το αναγνωριζόμενο πρόβλημα, των αμερικανοβρετανικών σχέσεων δίνοντας έμφαση στις θέσεις του

βρετανικού Τύπου.¹¹⁵³ Όπως σημειωνόταν, το περιοδικό *Economist* “[...]Κορόιδευε την αμερικανική πολιτική ως ασαφή, φαρισαϊκή και φοβισμένη από την πραγματικότητα και προειδοποιούσε τους Βρετανούς να μην υπολογίζουν στη μεταπολεμική μας υποστήριξη.” Παρατηρείται λοιπόν, ότι ένα έντυπο όπως ο *Economist*, που διακρινόταν για την εγκυρότητα του και την εγγύτητα του στις οικονομικές ελίτ, εξέφραζε αυτή την μορφή αγανάκτησης, καταδεικνύοντας σοβαρό δομικό πρόβλημα στις στρατηγικές σχέσεις των δύο χωρών. Ο συντάκτης σχολίαζε με διάθεση αυτοκριτικής, ότι

“«Φαρισαϊσμός» σίγουρα δεν είναι πολύ σκληρή λέξη για την επίσημη στάση μας στα ιταλικά και ελληνικά προβλήματα. Ο Ρούσβελτ, σύμφωνα με ενημερωμένες αναφορές, είχε συμφωνήσει με τη βρετανική πολιτική στα Βαλκάνια, αλλά όταν αυτή πήγε στραβά ο υπουργός Stettinius στο όνομα της μη επέμβασης, έπλυνε επιδεικτικά τα χέρια του και από τις δύο υποθέσεις.”

Εκφραζόταν επομένως η κριτική προς την αμερικανική εξωτερική πολιτική, που θεωρούταν ως υποκριτική λόγω της αρχικής συναίνεσης και τελικά οπισθοχώρησης. Συνολικά το δημοσίευμα εστιάζει στην έλλειψη κατανόησης των Η.Π.Α. προς τα βάσανα της Μ. Βρετανίας, τόσο λόγω του πολέμου και των εσωτερικών δυσκολιών στην καθημερινότητα των πολιτών της χώρας, όσο και ως κυρίαρχης ευρωπαϊκής δύναμης, η οποία μάλιστα είχε αποικιακές κτήσεις.

Ακόμα, αναφερόταν ότι “Πολλοί Αμερικανοί αξιωματικοί περιφρονούν ανοιχτά τους Βρετανούς. Όταν ο Τσώρτσιλ προσπαθούσε να δημιουργήσει ένα μεταπολεμικό δυτικό μπλοκ με τη Γαλλία και τις Κάτω Χώρες, διατυπώθηκαν αντιρρήσεις στην Αμερική, τις οποίες οι Βρετανοί αγανάκτησαν.” Πρόκυπτε σχεδόν σαν υποχρέωση ο συντονισμός και η συναίνεση στις βρετανικές επιδιώξεις, στην προτεινόμενη έμπρακτη αμφισβήτηση των βασικότερων αρχών συγκρότησης του συμμαχικού συνασπισμού. Διερωτώμενος ο συντάκτης ποια θα ήταν η λύση, διατυπώνεται το ερώτημα τι θα έπρεπε η Αμερική να κάνει; πως να στηρίξει την Βρετανία, καθώς μια ισχυρή Βρετανία σύμφωνα με τον αρθρογράφο σήμαινε ισχυρή Αμερική:

“Είναι προς το συμφέρον της Αμερικής να παραμείνει ισχυρή η Βρετανία. Η Βρετανία μπορεί να παραμείνει ισχυρή μόνο σ’ ένα σύστημα επεκτεινόμενου και σχετικά ελεύθερου παγκόσμιου εμπορίου. Η χώρα που μπορεί να αναζωογονήσει και να διατηρήσει ένα τέτοιο σύστημα είναι οι Η.Π.Α.”.

¹¹⁵³ (15 January 1945). *Life*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945). Σχετικά με το θέμα βλέπε, Λαγάνη Ειρ, (2016). Η απόπειρα επέμβασης του Σαρλ Ντε Γκωλ στα Δεκεμβριανά στο πλαίσιο της μεταπολεμικής πολιτικής του. Στο (συλλογικό) *Δρόμοι των Δεκεμβριανών*. Αθήνα: Επίκεντρο. Λαγάνη Ειρ. (2016). Τα Δεκεμβριανά μέσα από τα Γαλλικά αρχεία. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας* (σ.σ. 249-258). Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία.

Επομένως, αναγνωριζόταν η ανάγκη για την σύσταση, διατήρηση και υπεράσπιση μιας διεθνούς ελεύθερης αγοράς από τις Η.Π.Α., με την Βρετανία ως προνομιακό εταίρο. Φυσικά, αυτό που δεν προφέρεται ήταν ότι η επιδιωκόμενη προσέγγιση των δύο χωρών, δεν ήταν απλά αυτό που ο Churchill είχε αποκαλέσει *“Αδελφική σύνδεση” – “Fraternal association”*- σε ομιλία του στο Cambridge, Massachusetts, όπως τονιζόταν στο άρθρο, αλλά μάλλον μια πρόιμη ψυχροπολεμική σύγκλιση, ένας ανταγωνιστικός συνασπισμός απέναντι στην σύμμαχο Ε.Σ.Σ.Δ., που η ύπαρξη της σιωπηρά αγνοούταν και μια αποικιακού τύπου διεθνής συνεργασία, όπου οι Η.Π.Α. θα συμπλήρωναν τις βρετανικές αδυναμίες:

“Οι Αμερικανοί φιλελεύθεροι μπορεί να αποκηρύσσουν τη βρετανική πολιτική για την Ινδία [...]. Αλλά η πολιτική αυτή μπορεί να χαλαρώσει μόνο όταν η Βρετανία εξασφαλίσει πρόσβαση σε ισοδύναμο εμπόριο αλλού, όπως η αμερικανική αγορά. Και μέχρι η Αμερική να είναι πρόθυμη να αναλάβει στρατιωτικές δεσμεύσεις στην Ευρώπη, η Βρετανία θα συνεχίσει να παίζει το δικό της ευρωπαϊκό παιχνίδι.”

Επιπροσθέτως, αναγνωριζόταν η σχεδόν ανταλλακτική σχέση ανάμεσα στις οικονομικές ευκαιρίες και την στρατιωτική παρουσία ή την επιβολή τάξης. Τα θέατρα επιχειρήσεων του Β' Παγκοσμίου πολέμου, η αποικιακοκρατούμενη Ινδία και η απελευθερωμένη Ελλάδα που έπρεπε να ελεγχθούν στρατιωτικά και κατά προέκταση συνδέονταν με τα βρετανικά οικονομικά συμφέροντα. Οι Η.Π.Α. λοιπόν έπρεπε σύμφωνα με το άρθρο να αναγνωρίσουν τον ρόλο τους διεθνώς και να αναλάβουν τις ευρωπαϊκές τους υποχρεώσεις. Να δομήσουν μια δυτικοκεντρική εταιρική σχέση με την Βρετανία στην διαχείριση της οικονομικής και στρατιωτικής τους δραστηριότητας προσανατολισμένη στον διεθνή ανταγωνισμό μεταπολεμικά.

Στο ίδιο τεύχος συνεχιζόταν η αναφορά στην Ελλάδα των Δεκεμβριανών με άρθρο σχετικά με την επίσκεψη του Churchill στην Αθήνα των Δεκεμβριανών, όπου απεικονιζόταν ο Churchill να αποβιβάζεται από βρετανικό θωρακισμένο, να περπατά με τον Δαμασκηνό και στην διάσκεψη των Χριστούγεννων του 1944 με τις ελληνικές πολιτικές δυνάμεις¹¹⁵⁴.

Σε τηλεγράφημα του γραφείου Τύπου ο Νικόλας Λέλης στέλνει το κύριο άρθρο της 5^{ης} Δεκεμβρίου 1944 της εφημερίδας *New York Word Telegram* με τίτλο *“Επικίνδυνη εξωτερική πολιτική”*, όπου σχολιαζόταν η αποχή των Η.Π.Α. από προσπάθειες εμπλοκής στην μεταβατική διακυβέρνηση και προσέγγιση των κινημάτων αντίστασης των απελευθερωμένων χωρών

¹¹⁵⁴ (15 January 1945). Parley in Greece – Prime minister Churchill flies to settle tragic British Greek War. *Life*. Vol. 18, No. 3.

σημειώνοντας ότι *‘‘Η Ουάσιγκτον καλά θα κάνει να μείνει έξω από την κομματική εσωτερική πολιτική, την οποία η Βρετανία και η Ρωσία παίζουν σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες με αποτέλεσμα τη βία και το χάος’’*¹¹⁵⁵. Με αυτό τον τρόπο, διαμορφώνονταν με παραινήσεις και δημόσιες τοποθετήσεις οι πρώιμες συνθήκες για την άσκηση αμερικανικής επιρροής στα ευρωπαϊκά ζητήματα, όπως έλαβε μορφή με το δόγμα Truman.

Η κατάσταση στην Ελλάδα θεωρήθηκε μέρος της γενικότερης αποδιοργάνωσης και μεταπολεμικού ανταγωνισμού στις απελευθερωμένες χώρες, απαριθμώντας την Ιταλία, Γιουγκοσλαβία, Ρουμανία, Πολωνία, Βέλγιο και Ιράν¹¹⁵⁶. Επίσης, τονιζόταν ότι αντίθετα με τις άλλες μεγάλες συμμαχικές δυνάμεις *‘‘[...]Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν έχουν κανένα τέτοιο ιμπεριαλιστικό συμφέρον στην Ευρώπη ή τη Μέση Ανατολή και κανέναν λόγο να παραβιάζουν τα δικαιώματα των κυρίαρχων εθνών να ελέγχουν τις δικές τους υποθέσεις’’*. Εστιάζοντας στην περίπτωση της Ελλάδας αναγνωριζόταν η διάσταση της κυβερνητικής κρίσης και η βρετανική υποστήριξη της κυβέρνησης και της μοναρχίας, ενώ θεωρούταν απαραίτητο η σταθερότητα στην μεταπολεμική Ευρώπη, αντίθετα με τα αποτελέσματα των βρετανικών παρεμβάσεων.

Η επόμενη μέρα της αιματοχυσίας στο ειρηνικό συλλαλητήριο του Ε.Α.Μ. στο Σύνταγμα προσεγγιζόταν σε επισκόπηση του αμερικανικού Τύπου που συνέταξε το ελληνικό προξενείο¹¹⁵⁷. Η εφημερίδα *New York Sun* αναφερόταν στα γεγονότα και την προκήρυξη γενικής απεργίας από το Ε.Α.Μ., ενώ περιγράφεται με λεπτομέρειες το σκηνικό πολέμου και έντασης στην ελληνική πρωτεύουσα με ιδιαίτερη έμφαση στην βρετανική στρατιωτική επέμβαση σε στήριξη της κυβέρνησης Παπανδρέου. Ακόμα καταγραφόταν η διακοπή στην παροχή ρευμάτων, γκαζιού και τηλεπικοινωνιών και η μεταφόρτωση προμηθειών, γεγονότα που εσφαλμένα αποδόθηκαν στην απεργία και όχι σε βρετανική παρεμβολή. Παράλληλα επισημαινόταν με έμφαση η διαπίστωση του πολιτικού αδιεξόδου της ελληνικής κυβέρνησης και οι αποτυχημένες απόπειρες παράκαμψης του Ε.Α.Μ., καθώς και την αυξανόμενη ένταση μεταξύ του Ε.Α.Μ. και των Βρετανών.

Περιγράφοντας τις πολιτικές δραστηριότητες των εμπλεκομένων αναφέρονταν οι δηλώσεις

¹¹⁵⁵ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, 5 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 114, σχετικά με Editorial της εφημερίδας *New York Word Telegram*, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 50.3 (1944).

¹¹⁵⁶ Σχετικά με την κρίση αποστράτευσης της αντίστασης στο Βέλγιο, βλέπε Λη Σαράφη, Τα Δεκεμβριανά του Βελγίου: η Αντίσταση, η πολιτική κρίση και οι Σύμμαχοι το Φθινόπωρο του 1944. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας, Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας, Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, 2016, σ.σ. 211-223.

¹¹⁵⁷ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, 5 Δεκεμβρίου 1944 Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. 1944, Φ. 50.3.

του στρατηγού Scobie, και του Γενικού Γραμματέα του Ε.Α.Μ. Δ. Παρτσαλίδη. Για την διαδήλωση έξω από την αγγλική και την αμερικανική πρεσβεία παρατηρούνταν η διαφοροποίηση των διαδηλωτών στην απεύθυνση προς τις επιμέρους συμμαχικές δυνάμεις, καθώς στους Βρετανούς απευθύνεται η έκκληση *“Οι Βρετανοί στρατιώτες μας αφήνουν να επιλέξουμε την κυβέρνηση μας”*, ενώ η αμερικανική πλευρά επευφημούταν με το σύνθημα *“Ζήτω ο Roosevelt”*. Συνολικά περιθωριοποιούνταν ο ρόλος της αποδυναμωμένης ελληνικής κυβέρνησης και εστίαζε το άρθρο στα ισχυρότερα στρατιωτικά μέρη της σύγκρουσης και τις πολιτικές τους εκφράσεις.

Από την πλευρά των New York Times σε ανταπόκριση της 4ης Δεκεμβρίου, δινόταν έμφαση στα αίτια της κρίσης που εντοπιζόταν στην άρνηση του Ε.Λ.Α.Σ. να αφοπλιστεί και να διαλυθεί, απαιτώντας την ταυτόχρονη διάλυση του μοναρχικής πολιτικής ταυτότητας σχηματισμού της Ορεινής Ταξιαρχίας.¹¹⁵⁸ Δεδομένη θεωρούταν η στήριξη του Scobie στην κυβέρνηση Παπανδρέου, που αναγνωριζόταν ως νόμιμη, συνταγματική και υποστηριζόμενη από την πλειοψηφία του ελληνικού λαού, διευκρινίζοντας ότι στόχος ήταν η αποκατάσταση του νόμου και της τάξης με την στήριξη των βρετανικών ενόπλων δυνάμεων έως την διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών. Οι γνωστές κατηγορίες του Παπανδρέου κατά του Ε.Α.Μ. επαναλαμβάνονταν, ενώ παρατίθεντο οι δηλώσεις του γενικού γραμματέα του Ε.Α.Μ. Δημήτρη Παρτσαλίδη, σημειώνοντας ότι *“αν χρειαστεί θα αγωνιστούμε για την ελευθερία ενάντια στον Παπανδρέου και τους χωροφύλακες του”*, απορρίπτοντας το τελεσίγραφο αφοπλισμού για την 10^η Δεκεμβρίου 1944. Οι σκηνές της αστυνομικής επίθεσης και της αιματοβαμμένης άοπλης διαδηλώσεις δεν μνημονεύονταν, αλλά δινόταν έμφαση στις επιμέρους μάχες του Ε.Λ.Α.Σ., με μονάδες της αστυνομίας πόλεων, βρετανικές δυνάμεις σε διάφορες τοποθεσίες και τους αναφερόμενους ως μοναρχικούς στο Θησείο. Στα γεγονότα της ημέρας, ήταν σημαντική η περιγραφή της εργατικής διαδήλωσης στον Πειραιά, όπου όπως αναφερόταν λιμενεργάτες οπλισμένοι με ραβδιά, μαχαίρια και λίγα όπλα διαδηλώσαν στην πόλη. Καταλήγοντας, παρατίθετο η εικόνα των λαϊκών εκδηλώσεων του θρήνου, της απώλειας και της οργής στις τάξεις του Ε.Α.Μ.:

“Οι πενθούντες του Ε.Α.Μ., γονατισμένοι στους δρόμους για ένα τέταρτο του μιλίου έξω από τον κατάμεστο Καθεδρικό Ναό της Αθήνας προσευχήθηκαν σήμερα το πρωί για τους νεκρούς των χθεσινών διαδηλώσεων. Μετά τις προσευχές, ο κόσμος σηκώθηκε και φώναζε «Κάτω ο Παπανδρέου!» και «Εκδίκηση!». όταν τα φέρετρα, μεταφέρθηκαν από τον καθεδρικό ναό στην πλατεία Συντάγματος, όπου

¹¹⁵⁸ (5 December 1944) Greek troops battle leftists as strike paralyzes Athens - Associated Press. *New York Times*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 50.3 (1944).

οι διαδηλωτές είχαν πυροβοληθεί από την αστυνομία της Αθήνας. ”

Την ίδια μέρα η εφημερίδα *Washington Star* σε άρθρο της χαρακτήριζε την σύγκρουση “*αιματηρή ταραχή*”, εστιάζοντας στις συνέπειες με την κήρυξη απεργίας και την απαγόρευση κυκλοφορίας, ως ενδείξεις της κρισιμότητας της κατάστασης, ενώ σχολιαζόταν ότι “Οι δυσοίωνες επιπτώσεις της δεν περιορίζονται στην Ελλάδα- ισχύουν για μια σειρά παρόμοιων κρίσεων σε όλη την Ευρώπη.” Σχολιαζόταν ότι οι ενδεχόμενες αστοχίες του Παπανδρέου ή η χαρακτηριζόμενη ως ίσως υπερβολική χρήση βίας από την αστυνομία δεν ήταν το μείζον πρόβλημα. Αντίθετα, όπως δηλωνόταν

“[...]όλες αυτές οι λεπτομέρειες δεν είναι τίποτα μπροστά στην επιθετική, ασυμβίβαστη τακτική του E.A.M., το οποίο αψήφησε σκόπιμα τόσο την κυβέρνηση όσο και τις συμμαχικές στρατιωτικές αρχές, αθέτησε τον ίδιο του τον λόγο και δεν άφησε στον πρωθυπουργό Παπανδρέου καμία επιλογή μεταξύ καταστολής και παραίτησης από αυτό που στην ουσία είναι μια επαναστατική απόπειρα.”

Υποστηριζόταν λοιπόν η αποτυχημένη πολιτική του Παπανδρέου, η παραμονή του στην εξουσίας χωρίς λαϊκή στήριξη, η δολοφονική επιθετικότητα της αστυνομίας, αλλά και η αδιέξοδη βρετανική εξωτερική πολιτική στην Ελλάδα.

Ο αρθρογράφος, θεωρούσε δεδομένη την ενοχή του E.A.M., τονίζοντας ότι “*Το ιστορικό του E.A.M. είναι σταθερά κακό.*” και συνέχιζε αναφερόμενος στις συγκρούσεις του E.A.M. με άλλες ομάδες ανταρτών -ενοώντας τον ΕΔΕΣ-, και το κίνημα στην Μέση Ανατολή. Άλλωστε, θεωρούσε ότι η ανοικοδόμηση στην Ελλάδα ήταν αδύνατη έως την διάλυση των ενόπλων ομάδων της αντίστασης που χαρακτήριζε “*ιδιωτικούς στρατούς*”. Βέβαια, το παρουσιαζόμενο ως προβληματικό ιστορικό του μετώπου αντίστασης, δεν αναφερόταν στην συμβολή του στην απελευθέρωση της Ελλάδας και την συμμαχική νίκη, αφού ήταν απλά ένα “*πρόβλημα*”. Η άρνηση υπακοής στην διαταγή για αφοπλισμό την 10^η Δεκεμβρίου και η διαδήλωση που θεωρούνταν πραξικοπηματική κίνηση, δικαιώνοντας το σθένος του Παπανδρέου κατά του E.A.M., τόνιζε ότι

“Εκφράζεται η ελπίδα ότι ο στρατηγός Scobie [...] θα υποστηρίξει αταλάντευτα την ελληνική κυβέρνηση στη διατήρηση της τάξης και, αν χρειαστεί, θα βοηθήσει ενεργά στην καταστολή της βίας και της τρομοκρατίας από το E.A.M. και τους οπαδούς του. Με τέτοιες κακοήθειες και καταστροφικές τακτικές δεν μπορεί να υπάρξει κανένα συμβιβασμός”.

Απλουστευόταν λοιπόν η σύγκρουση σε μία επιχείρηση καταστολής μια απείθαρχης και ενοχλητικής ομάδας, χωρίς να αναγνωρίζονται οι αγώνες και διεκδικήσεις της αντίστασης για λαϊκή κυριαρχία και εθνική ανεξαρτησία.

Παράλληλα, η κορύφωση της κυβερνητικής κρίσης στην Ιταλία, συνέπεσε με την

σύγκρουση των Δεκεμβριανών στην Ελλάδα. Οπότε οι δηλώσεις του υπουργού εξωτερικών των Η.Π.Α. E. Stettinius σε συνέντευξη Τύπου και συσχετίστηκαν με αυτή την διπλή ευρωπαϊκή κρίση¹¹⁵⁹. Σχετικά σημειώνει ότι *‘‘Η θέση της κυβέρνησης αυτής ήταν σταθερά ότι η σύνθεση της ιταλικής κυβέρνησης είναι καθαρά ιταλική υπόθεση, εκτός από την περίπτωση διορισμών που αφορούν σημαντικούς στρατιωτικούς παράγοντες.’’* Επομένως, δεν εκφραζόταν διαφωνία για τον ρόλο του Carlo Sforza στην κυβέρνηση -ως πρωθυπουργού ή υπουργού εξωτερικών-, γεγονός που είχε προκαλέσει την βρετανική παρέμβαση για να παρεμποδιστεί.

Ο Stettinius τόνιζε ότι *‘‘Καθώς η Ιταλία είναι μια περιοχή συνδυασμένης ευθύνης, έχουμε επαναβεβαιώσει τόσο στη βρετανική όσο και στην ιταλική κυβέρνηση ότι αναμένουμε από τους Ιταλούς να επιλύσουν τα προβλήματα της κυβέρνησής τους με δημοκρατικές γραμμές χωρίς επιρροή από το εξωτερικό.’’* Η επίκληση στις αρχές της δημοκρατίας και η ανάγκη για εξεύρεση λύσης από τις εσωτερικές πολιτικές δυνάμεις και χωρίς -βρετανικές- παρεμβάσεις είχε διπλή σημασία, καθώς αποτελούσε μια ανοιχτή κριτική για την Μ. Βρετανία στην Ιταλία, και μια έμμεση επίκριση για τα γεγονότα στην Ελλάδα, όπου η κρίση αποστράτευσης είχε μετατραπεί σε κυβερνητική κρίση και τελικά σε εμφύλια σύγκρουση. Καθιστούσε σαφή τον διαχωρισμό της θέσης των Η.Π.Α. από την βρετανική εξωτερική πολιτική λέγοντας ότι *‘‘Η πολιτική αυτή θα εφαρμοστεί σε ακόμη πιο έντονο βαθμό όσον αφορά τις κυβερνήσεις των Ηνωμένων Εθνών στα απελευθερωμένα εδάφη.’’* Η άρνηση του να σχολιάσει αν οι δηλώσεις σχετίζονταν με το Βέλγιο -που επίσης διερχόταν μια παρόμοια σύγκρουση- ή την Ελλάδα επέτεινε το ενδιαφέρον του Τύπου για την σημασία τους. Όμοια, απέφευγε να σχολιάσει τις απειλητικές δηλώσεις του Churchill *‘‘[...]ότι οι προμήθειες εφοδίων προς την Ελλάδα θα μπορούσαν να διακοπούν εάν οι ταραχές συνεχίζονταν και ότι οι ένοπλες δυνάμεις θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να αποτραπεί η δημιουργία μιας κομμουνιστικής δικτατορίας στην Ελλάδα’’*.

Στην βρετανική *‘‘ενεργή και επιθετική δράση’’* στην Ιταλία και Ελλάδα, αλλά και τις θέσεις του Stettinius, αναφερόταν και ο ναύαρχος William D. Leahy, που αναγνώριζε ως δηλώσεις σύμφωνες με τις αρχές του Χάρτη του Ατλαντικού, ενώ εξέφραζε την ελπίδα ότι *‘‘[...] μπορεί να καταφέρουμε να αποφύγουμε να μπερδευτούμε στις ευρωπαϊκές πολιτικές δυσκολίες.’’*¹¹⁶⁰ Μάλιστα, σημειώνει, ότι ήταν αμερικανικό συμφέρον και ζήτημα μελλοντικής

¹¹⁵⁹ Hulen D. B., (6 December 1944), Veto on Sforza hit – Italy Should be allowed to shape her destiny Stettinius asserts – Bars outside influence – Secretary calls self-rule even move vital for the liberated nations'. *New York Times*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 50.3 (1944).

¹¹⁶⁰ Leahy D. W. *I was there*, (London: Victor Gollanz LTD, 1950), p. 334.

ασφάλειας η δημόσια τοποθέτηση της αμερικανικής κυβέρνησης στις συμμαχικές αρχές των Ηνωμένων Εθνών και τόνιζε ότι ‘[...]δεν σκοπεύαμε να θυσιάσουμε Αμερικανούς στρατιώτες, ώστε να επιβάλουμε οποιαδήποτε κυβέρνηση σε οποιουδήποτε ανθρώπους ή να ρυθμίσουμε τις πολιτικές διαφορές στην Ευρώπη ή την Ασία, εκτός όταν θα ήταν απαραίτητο [...]για να αποτρέψουμε ένα διεθνή πόλεμο.¹¹⁶¹’ Τις θέσεις του συζήτησε και με τον Hanson Balwin από τους *New York Times*, που διευκρινιζόταν ότι τοποθετούταν απολύτως αντίθετα στην αμερικανική αποστασιοποίηση¹¹⁶².

Ταυτόχρονα, όπως αναφερόταν σε άρθρο της εφημερίδας *New York Times* οι θέσεις του Stettinius προκάλεσαν αίσθηση στην Μ. Βρετανία με αποτέλεσμα να σχολιάζονται στον βρετανικό τύπο, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στο γεγονός της επίκρισης από την αμερικανική κυβέρνηση παραβλέποντας στην ουσία του προβλήματος.¹¹⁶³ Όμως, σχολιαζόταν ‘Δεν είναι πιθανό, ωστόσο, εκείνοι στη χώρα αυτή που συμμερίζονται την άποψη της αμερικανικής κυβέρνησης να αφήσουν το θέμα να περάσει χωρίς σχολιασμό από την κυβέρνηση.’ Συνεχίζοντας τόνιζε ότι η στάση μη επέμβασης των Η.Π.Α. θα εφαρμοζόταν με μεγαλύτερη έμφαση στις απελευθερωμένες χώρες των Ηνωμένων Εθνών, ενώ σημειωνόταν ότι και η βρετανική πλευρά συμφωνούσε με την ανάγκη για επίλυση των διαφορών με δημοκρατικούς όρους. Αναιρούταν όμως η συναίνεση, καθώς αναφερόταν ότι ‘[...]λένε ότι η αντίληψή τους για τις «δημοκρατικές γραμμές» δεν είναι η «κυριαρχία του όχλου», αλλά η έκφραση της λαϊκής βούλησης σε ελεύθερα αμφισβητούμενες εκλογές, οι οποίες δεν είναι ακόμη δυνατές.’ Επομένως, η μόνη λύση σύμφωνα με την βρετανική οπτική, ήταν η ανοιχτή παρέμβαση και η άσκηση ελέγχου στους απελευθερωμένους λαούς, η δράση τους σαν στρατού κατοχής, απέναντι στον εχθρό-λαό.

Η βρετανική κατασταλτική επέμβαση στην σύγκρουση των Δεκεμβριανών, προσεγγιζόταν από την εφημερίδα *New York Times* θέτοντας το ψευδεπίγραφο δίλημμα ‘Πόλεμος ή Επανάσταση’ σε άρθρο, όπου αναγνωριζόταν εκ νέου ότι το ελληνικό πρόβλημα ήταν όμοιο με αυτό των άλλων χωρών της Ευρώπης, με την διαφορά την υποτιθέμενη απόπειρα κομμουνιστικού πραξικοπήματος στην Ελλάδα¹¹⁶⁴ Η συγκυρία αναδείκνυε κατά τον συντάκτη την σημασία της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής και την στάση του Βρετανού πρωθυπουργού, για τον οποίο εκφραζόταν θαυμασμός. Ο Churchill δήλωνε την ετοιμότητα του για χρήση βίας προς αποτροπή μεγαλύτερων

¹¹⁶¹ Ibid, pp. 334-335.

¹¹⁶² Ibid, pp. 334.

¹¹⁶³ (6 December 1944). Move shocks British – Lack of consultation causes some astonishment. *New York Times*. Y.Δ.Ι.Α., K.Y. Φ. 50.3 (1944).

¹¹⁶⁴ (6 December 1944). War or revolution? *New York Times*. Y.Δ.Ι.Α., K.Y. Φ. 50.3 (1944).

απωλειών, από τα διαθέσιμα στην Ελλάδα στρατεύματα και από τις αναμενόμενες ενισχύσεις τους, σχολιάζοντας ότι *“τα βρετανικά όπλα που προορίζονταν για χρήση εναντίον των Γερμανών δεν θα χρησιμοποιηθούν σε μια προσπάθεια να επιβληθεί με τη βία μια κομμουνιστική δικτατορία χωρίς ο λαός να μπορεί να εκφράσει τις επιθυμίες του”* Ο αρθρογράφος αναγνώριζε την βασιμότητα του επιχειρήματος της εξασφάλισης της δημοκρατικής αρχής σε μία μελλοντική συγκυρία εφαρμόζοντας άμεση καταστολή, ενώ σημείωνε ότι τον ρόλο της αμερικανικής και βρετανικής κυβέρνησης στον εξοπλισμό των δυνάμεων της αντίστασης με τόνο απολογητικό. Η παρουσιαζόμενη ως δυσάρεστη κατάσταση, όπου ο απλός λαός βρέθηκε στην σκανδαλώδη θέση να φέρει όπλα χωρίς τον έλεγχο μιας κυβερνητικής εξουσίας, έπρεπε επιτέλους να πάψει.

Συνεχίζοντας, χρησιμοποιούσε καταχρηστικά επιχειρήματα για να καταδείξει τον περιττό και επικίνδυνο ρόλο των αντιστασιακών σχηματισμών, λέγοντας ότι *“[...]όχι μόνο δεν υπάρχει περαιτέρω ανάγκη για αυτούς τους μυστικούς στρατούς, αλλά η ύπαρξη ιδιωτικών στρατών κατά το πρότυπο των ναζιστικών ταγμάτων εφόδου γίνεται απειλή για την αποκατάσταση της ομαλής διακυβέρνησης των απελευθερωμένων πληθυσμών.”* Επομένως, οι απελευθερωτικές δυνάμεις των κατεχόμενων λαών θεωρούνταν περιορισμένης χρηστικής αξίας, ένα εργαλείο προς απόρριψη δηλαδή και εξίσου επικίνδυνες ή και ηθικά απορριπτέες με τον εχθρό που πολεμούσαν, τον ναζισμό. Η υποτίμηση της λαϊκής αντίστασης και η πολιτική ισοπέδωση των πολιτικών επιτευγμάτων των λαϊκών απελευθερωτικών κινημάτων, είχε ως στόχο όχι μόνο την υπεράσπιση της Μ. Βρετανίας και την σύνδεση των Η.Π.Α. με αυτές τις υποτιθέμενες δυσάρεστες υποχρεώσεις, ώστε να συνειδητοποιήσουν τον νέο τους ρόλο και να αναλάβουν ενεργή δράση. Επιπρόσθετος στόχος ήταν να εμπεδωθεί η ιδέα, ότι ο μεταπολεμικός κόσμος έπρεπε να μείνει όπως ήταν πριν και οι λαοί όλων των χωρών, έπρεπε να θυμούνται την θέση τους και τις δυνατότητες που οι κυβερνήσεις -όχι απαραίτητα οι δικές τους- με δήθεν αντικειμενικά κριτήρια τους επιφύλασσαν: μια θολή υπόσχεση διαμεσολαβημένης δημοκρατίας με στιβαρό έλεγχο σε πολλαπλά επίπεδα και κατευθύνσεις: *“Αυτή την ελευθερία επιλογής υποσχέθηκε και πάλι ο κ. Τσώρτσιλ, που απαιτεί, ωστόσο, η επιλογή να γίνει με ψηφοδέλτια και όχι με σφαίρες.”* Οι απατηλές δημοκρατικές διακηρύξεις της βρετανικής κυβέρνησης, θεωρούνταν παραδόξως ότι συνέπιπταν και με τις αμερικανικές απόψεις, *“παρά τον παράξενο τόνο και την συγκυρία, που μπορούν να αποδοθούν μάλλον στην σύγχυση της αναδιοργάνωσης[...].”* Στοχεύοντας να καταδειχθεί η άβολη κατάσταση που προκαλούσε η διαφοροποίηση των αμερικανικών απόψεων από την βρετανική εξωτερική πολιτική στην Ελλάδα, αναδεικνυόταν η ασάφεια του αρθρογράφου.

Οι δηλώσεις του Churchill στην βρετανική βουλή προσεγγιζόταν σε ανταπόκριση του Raymond Daniell στην εφημερίδα *New York Times*, όπου αναλυόταν η βρετανική δέσμευση να στηρίζει την έκφραση της ελεύθερης βούλησης του ελληνικού λαού μέσω ελεύθερων εκλογών, που θα ακολουθήσαν μετά την εφαρμογή της βρετανική καταστολής σε βάρος των εξεγερμένων στην Ελλάδα, υποστηρίζοντας ότι επικρατούσε απόπειρα επιβολής κομμουνιστικού πραξικοπήματος¹¹⁶⁵. Ο R. Daniell αναγνώριζε στην ομιλία του Churchill

“[...]μία επίφαση ενόχλησης που ο ελληνικός λαός έδειχνε τόσο λίγη εκτίμηση για την απελευθέρωσή του και για το φαγητό που «εμείς και οι Αμερικανοί σύμμαχοί μας» του παρείχαμε, ώστε να επιτρέψει στον εαυτό του να εμπλακεί σε μια οικογενειακή βεντέτα κατά τη διάρκεια του αγώνα για την απαλλαγή της χώρας του από τον εισβολέα.”

Ο υποτιμητικός του τόνος για τα πολιτικά προβλήματα του ελληνικού λαού και η πρόσληψη ότι η συμμαχική αλληλεγγύη με τον εφοδιασμό και τροφοδοσία των απελευθερωμένων χωρών, έπρεπε να απαντηθούν με την σιωπηλή συμμόρφωση του ελληνικού λαού, η αμφισβήτηση της απελευθέρωσης της Ελλάδας ως έργο του λαού της, ήταν κύρια χαρακτηριστικά της πολιτικής του Βρετανού πρωθυπουργού.

Συνεχίζοντας προειδοποιούσε για το ενδεχόμενο η απεργία που είχε κηρύξει το Ε.Α.Μ. να καταλήξει σε ελλείψεις τροφίμων, διαβεβαιώνοντας ότι δεν θα ήταν μια μορφή αντιποίνων, αλλά συνέπεια της παύσης των εργασιών. Συνολικά, η πείνα χρησιμοποιούταν ως απειλή, πολιτικά για την δυσφήμιση των αντιπάλων του, δηλαδή του Ε.Α.Μ., και ως μέσο για την καθυστάση της εξέγερσης. Όμοια, υπερασπιζόταν την βρετανική εξωτερική πολιτική και την στήριξη της προς την κυβέρνηση Παπανδρέου για την δολοφονία γυναικών και παιδιών σε μια άοπλη διαδήλωση, αναφέροντας με κυνισμό ότι *“[...]οι υπεύθυνοι που επέτρεψαν στα παιδιά να συμμετάσχουν σε μια τόσο επικίνδυνη πολιτική χειρονομία δεν ήταν άμοιροι ευθυνών. Μερικές φορές, είπε, είναι απαραίτητο να χρησιμοποιηθεί βία για να «αποτραπεί μεγαλύτερη αιματοχυσία»”*.

Λίγες μέρες αργότερα ο Λέλης παρουσίαζε επισκόπηση του αμερικανικού Τύπου εστιάζοντας στα δημοσιεύματα για την Ελλάδα με ειδήσεις που αφορούσαν αμιγώς στρατιωτικά γεγονότα των Δεκεμβριανών, αναφορές σε μαζικές συλλήψεις ομήρων από τον Ε.Λ.Α.Σ.¹¹⁶⁶. Ακόμα, δημοσιεύονταν μακροσκελείς δηλώσεις του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου, όπου

¹¹⁶⁵ Daniell R. (6 December 1944), Churchill pledges free Greek voting – But he defends use of force to keep order there and prevent dictatorship. Βρέθηκε στην *New York Times*. ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹¹⁶⁶ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών 9 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 149, ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

τονιζόταν ο δημοκρατικός και σοσιαλιστικός χαρακτήρας της πολιτικής του ταυτότητας, καταδικάζοντας τις ενέργειες του E.A.M. και καλώντας και σε διεθνή αλληλεγγύη απευθυνόμενος στις Σύμμαχες χώρες και τα ευρύτερα ακροατήρια των πολιτών αυτών των χωρών. Επομένως, στις δεδομένες συνθήκες το αστικό πολιτικό προσωπικό της Ελλάδας και ο κρατικός μηχανισμός υπό τον έλεγχο του στόχευαν σε μια επικοινωνιακή επιτυχία πείθοντας την κοινή γνώμη των συμμαχικών χωρών που θα στήριζε παρεμβατικές λύσεις στο ελληνικό πρόβλημα και θα διευκόλυνε την πιεζόμενη από την ανοιχτή στρατιωτική επέμβαση στην Ελλάδα βρετανικής κυβέρνησης, ώστε να εξασφαλιστεί η περαιτέρω στήριξη. Ήταν ένας πόλεμος ένοπλος, αλλά και επικοινωνιακός. Ακόμα, καταγραφόταν η ενδιαφέρουσα για την ελληνική πλευρά δημοσίευση των *New York Times* για την βρετανική εναντίωση στον Ιταλό υπουργό εξωτερικών C. Sforza, που ερμηνευόταν στα πλαίσια της αναθεώρησης του ζητήματος της διαχείρισης Ιταλικών κτήσεων συμπεριλαμβανομένης της Δωδεκανήσου. Οπότε, έμμεσα εννοούταν, ότι η βρετανική παρέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα της Ιταλίας αφορούσε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και ωφελούσε τις ελληνικές διεκδικήσεις, αποτρέποντας συγκρίσεις με την ελληνική περίπτωση.

Όμως, η αντικειμενική κατάσταση ήταν ότι, το ζήτημα των δηλώσεων του Stettinius σχετικά με τον Sforza και την βρετανική εξωτερική πολιτική στην Ιταλία, είχε παραλληλισμούς με την ελληνική κρίση. Ο Διαμαντόπουλος σημείωνε ότι σύμφωνα με εκτιμήσεις του Βρετανού πρέσβη στις Η.Π.Α. η άποψη ότι υπήρχαν κοινά μοτίβα στις δύο περιπτώσεις οφειλόταν στο γεγονός ότι *“[...]Πρόεδρος δεν είχε ακριβή γνώσιν ανακοινωθέντος τουθ' όπερ δεν είναι και τόσον πιθανόν κατ' εμέ με πληροφόρησεν ότι κατά συνέντευξιν ην είχε χθές μετά υπουργού εξωτερικών Στετίνιους ούτος τω εξέφρασε την λύπην του δια τον αντίκτυπον ανακοινωθέντος εν Λονδίνο.”*¹¹⁶⁷

Σχετικά πρόσθετε ο Halifax, ότι το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών αντιλαμβανόταν την κατάσταση που δημιουργήθηκε από τις ενέργειες του Sforza, αλλά για λόγους εσωτερικής πολιτικής σκοπιμότητας αντέδρασε, ώστε να ικανοποιηθεί το ιταλοαμερικανικό ακροατήριο. Μάλιστα, τονιζόταν ότι τμήμα του αμερικανικού Τύπου εξέφραζε έκπληξη και απορία για τις αμερικανικές θέσεις. Ο Διαμαντόπουλος σημείωνε ότι

“Έν σχέσει προς τελευταίαν παράγραφον ανακοινωθέντος υπαινισσόμενην σαφώς την εν Ελλάδι επέμβασιν Μεγάλης Βρετανίας εθεώρησα σκόπιμον εν φιλικαίς συνομιλίαις ας έσχον εν ελληνικό τμήματι Υπουργείου Εξωτερικών διατυπώσω ότι πολιτική κατάστασις εν Ιταλία δεν είναι δυνατόν

¹¹⁶⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 8 Δεκεμβρίου 1944, α.α., Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 370.

παραλληλισθή προς την Ελλάδα όπου επικινδύνως διεσάλεύθη η τάξις. ”

Από το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών, σημειωνόταν ότι το ανακοινωθέν εστίαζε σε πολιτικά ζητήματα και όχι προβλήματα ασφαλείας, ενώ όπως σημειωνόταν “*[...]απευθύνεται και προς Ρωσίαν*”. Η αποστασιοποίηση καταδείκνυε την οριακή αναδίπλωση της αμερικανικής διπλωματίας. Εξάλλου, στον αμερικανικό τύπο σημειώνονταν αντιδράσεις, με τους *New York Times* να καλούν σε στήριξη των μεταβατικών κυβερνήσεων των απελευθερωμένων χωρών και την εφημερίδα *New York Herald Tribune* εντόπιζε τον παραλληλισμό και σχολίαζε ότι “*[...]Αγγλική κυβέρνηση έσφαλε μεν μη ειδοποίησας Ουάσινγκτον και Μόσχαν εν σχέσει προς επιφυλάξεις αυτής απέναντι Σφόρτσα αλλ’ ότι αφ’ ετέρου είναι ακατανόητον πως Μεγάλη Βρετανία αφήθη αντιμετώπιση μόνη εν Ελλάδι κομμουνιστικήν εξέγερσιν. ”*

Το ίδιο ζήτημα συνέχισε να απασχολεί τον αμερικανικό τύπο, όπου σε δηλώσεις του Stettinius επαναβεβαιωνόταν η αμερικανική αποστασιοποίηση και αποχή από την εμπλοκή στα εσωτερικά πολιτικά ζητήματα απελευθερωμένων χωρών, δηλώνοντας παράλληλα την συμφωνία του με τις πρόσφατες δηλώσεις Churchill την 5^η Δεκεμβρίου, όπου αναφερόταν ότι “*[...]ο ελληνικός λαός θα κληθή εν ευθέτω χρόνο να αποφασίση περί του πολιτεύματος του*¹¹⁶⁸”. Όμως, αρνήθηκε να εκφραστεί σχετικά με άλλες δηλώσεις του Βρετανού πρωθυπουργού, διατηρώντας έτσι αποστάσεις. Όπως αναφερόταν, η διαλλακτική στάση του Stettinius προς την βρετανική εξωτερική πολιτική θεωρούταν αποτέλεσμα προειδοποιήσεων για τις πιθανές επιπτώσεις που θα είχε στην βρετανική εσωτερική πολιτική και ειδικότερα στο κοινοβούλιο μια πιθανή διατήρηση της έντασης μεταξύ των δύο συμμαχικών χωρών. Πρόσθετα σημειωνόταν από τον Διαμαντόπουλο, ότι “*Ή τόσον θόρυβο προκαλέσασα στάσις Αμερικής αποτελεί ακόμη αίνιγμα δια τους ενταύθα διπλωματικούς κύκλους δεδομένου ότι Ηνωμέναι Πολιτεΐαι δεν ενεδοίασαν επέμβουν προσφάτως ακόμη εις εσωτερικά Βολιβίας, εντονότατα εν Αργεντική και προηγουμένως εν Β. Αφρική.*” Η σύγκριση αυτή συνεχιζόταν συμπεριλαμβάνοντας την αναντιστοιχία ανάμεσα στις επικρίσεις προς την Μ. Βρετανία και την σιωπή για τις σοβιετικές παρεμβάσεις στην Πολωνία.

Η ερμηνεία που δινόταν για το γεγονός ήταν ότι “*[...]ο Πρόεδρος στηριζόμενος επί νέας ετυμηγορίας αμερικανικού λαού ηθέλησεν ικανοποίηση φιλελευθέρους κύκλους παρατάξεως του παραμένει όμως άγνωστον αν περιστάσεις θα επιτρέψουν εφαρμογήν του αυτού μέτρου και απέναντι Ρωσσίας.*” Επιπροσθέτως, τονιζόταν ότι ο Τύπος κατακλυζόταν από σχόλια γερουσιαστών και

¹¹⁶⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 9 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4303, Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 370.

ανακοινώσεις εργατικών οργανώσεων, που όπως ανέφερε ο Διαμαντόπουλος, *“[...]ουδαμώς λαμβάνουν υπ' όψιν πραγματικήν κατάστασιν εν Ελλάδι ούτε άκραν σοβαρότητα προβλήματος όπερ έχει να αντιμετωπίσει ελληνική κυβέρνησις και διοίκησις Αγγλικών δυνάμεων.”* Καταλήγοντας, αναφερόταν στις ενέργειες της ελληνικής πρεσβείας που εστίαζαν *“[...]εις διαφώτισιν Αμερικανικής κοινής γνώμης και υπουργείου εξωτερικών επι επιδειχθείσης υπό Ελληνικής κυβερνήσεως άκρως διαλλακτικότητος και επί ευθύνης αριστερών στοιχείων.”* Φυσικά, με τον όρο *“διαφώτιση”* εννοούταν η ενεργή άσκηση προπαγάνδας και πίεσης προς τα αμερικανικά μέσα ενημέρωσης για συμμόρφωση στην ελληνική κυβερνητική γραμμή.

Στον απόηχο των δηλώσεων του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών, ο Διαμαντόπουλος επανερχόταν στο ζήτημα αναφερόμενος στην εντοπιζόμενη έλλειψη συντονισμού και επικοινωνίας μεταξύ των υπουργείων στην Ελλάδα, καθώς οι σχετικές δηλώσεις είχαν τηλεγραφηθεί από το γραφείο Τύπου της Νέας Υόρκης στο υφυπουργείο Τύπου στην Αθήνα με την λογική, ότι θα διαβιβάζονταν στο υπουργείο εξωτερικών. Τελικά δεν έγινε το λογικά αυτονόητο και χρειαζόταν η εκ νέου τηλεγράφιση απευθείας από την πρεσβεία προς το υπουργείο εξωτερικών στην Αθήνα, καταλήγοντας σε καθυστερήσεις και επιπλέον κόστος.¹¹⁶⁹ Το γεγονός είναι ενδεικτικό της διοικητικής οργάνωσης και της σχέσης που είχαν μεταξύ τους οι υπηρεσίες, οι οποίες παρά το περιορισμένο στελεχιακό δυναμικό τους και την εξελισσόμενη σύγκρουση κατέληγαν να εκτελούν τις βασικότερες υπηρεσιακές λειτουργίες του επιμέρους θεσμού, χωρίς την στοιχειώδη διασύνδεση σε μια παράλληλη βάση, ακόμα και σε περιπτώσεις που απαιτούταν η άμεση ανταπόκριση σε δεδομένες εξελίξεις.

Στο αναφερόμενο ζήτημα, ο Διαμαντόπουλος εκτιμούσε ότι η στάση των Η.Π.Α. είχε προκαλέσει σημαντικές αντιδράσεις, λαμβάνοντας υπόψιν ότι η επίκριση της βρετανικής παρέμβασης στα ιταλικά ζητήματα, αποτελούσε μια έμμεση κριτική για την βρετανική επέμβαση στα εσωτερικά της Ελλάδας. Ο αντίκτυπος ήταν ορατός στους επίσημους θεσμικούς διπλωματικούς παράγοντες των Η.Π.Α. και της Μ. Βρετανίας, αφενός για το γεγονός της ύπαρξης διαφωνίας μεταξύ των Συμμάχων και αφετέρου γιατί οι Η.Π.Α. είχαν πραγματοποιήσει επεμβάσεις σε χώρες όπως η Βολιβία και η Αργεντινή¹¹⁷⁰, αλλά και στην περίπτωση του στρατηγού H. Giraud.

¹¹⁶⁹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 1944, α.α., απαντητικό του τηλεγραφήματος 15 Δεκεμβρίου 1944. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹¹⁷⁰ Σχετικά με την εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. προς τις χώρες της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, που θεωρούταν στα πλαίσια του δόγματος Monroe σφαίρα επιρροής τους και τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων των χωρών της αμερικανικής ηπείρου με τις Η.Π.Α., βλέπε Munro D. G., *The Latin American Republics – A history*, (New York: D. Appleton-Century, 1942). Μάλιστα, αναφέρεται για την Βολιβία ότι

Αντίθετα, δεν είχαν εκφραστεί επικρίσεις για τον ρόλο της Ε.Σ.Σ.Δ. στην Πολωνία, που θεωρούνταν ότι ήταν ευθέως ανάλογη με την περίπτωση Sforza. Ερμηνεύοντας τα αίτια αυτής της κίνησης σημείωνε ότι επικρατούσε η άποψη ότι οφειλόταν “‘[...]εις επιθυμίαν Προέδρου Ηνωμένων Πολιτειών ικανοποίηση την άκρως φιλελευθέραν πτέρυγα ήτις δεν είχε προσυνεννοηθή μετ' αυτού.”

Ο επικριτικός τόνος του Διαμαντόπουλου για τα “φιλελεύθερα” τμήματα της αμερικανικής πολιτικής, οδηγούσε στο ερώτημα για το ενδεχόμενο εκδήλωσης ανάλογων αντιδράσεων για τις αντίστοιχες σοβιετικές επεμβάσεις. Συνεχίζοντας εκτιμούσε, ότι η κριτική στάση των Η.Π.Α., “‘[...]αφεόρα αποκλειστικώς ενεργόν επέμβασιν Μ. Βρετανίας ουχί δε Ελληνική Κυβέρνησιν ης η πολιτεία τόσον κατά τα προηγηθέντα του επαναστατικού κινήματος όσο και κατά τα μετ' αυτό δεν επικρίνεται.” Καταλήγοντας, τόνιζε ότι σκοπός της δραστηριότητας της ελληνικής πρεσβείας ήταν “‘[...]να καταδείξη εις το Αμερικανικόν κοινόν και επισήμους κύκλους το ασυγγνώστον της εκραγείσης στάσεως και τα ελατήρια αυτής ως και την διαλλακτικότητα της Κυβερνήσεως”, ενώ ταυτόχρονα υπερασπιζόταν τα ανιδιοτελή κίνητρα της βρετανικής παρέμβασης. Συνολικά, η ελληνική κρίση ανάδειξε τις εσωτερικές πολιτικές αντιφάσεις της αμερικανικής διοίκησης, την αδυναμία να τοποθετηθεί αυτοτελώς και οριοθετημένα στα καθοριζόμενα από τις κατευθύνσεις της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής και επέμβασης συμβάνα, ενώ τονιζόταν ο ρόλος δρώντων που τοποθετούνταν ανεξάρτητα σε θέματα της αμερικανικής πολιτικής, με σημαντικότερο το

“Ένας πιθανός κίνδυνος για τις καλές διμερείς σχέσεις απομακρύνθηκε τον Φεβρουάριο του 1942, όταν η βολιβιανή κυβέρνηση συμφώνησε να πληρώσει την εταιρεία Standard Oil του New Jersey 1.500.000 δολάρια για την απαλλοτριωμένη περιουσία της.”, *ibid* p. 348. Διαμορφώνονταν λοιπόν μοτίβα που θα μετασχηματίζονταν και θα έβρισκαν εφαρμογή σε αντικομμουνιστικό πλαίσιο κατά τον Ψυχρό πόλεμο. Επιπροσθέτως, σημαντικές ήταν οι διεργασίες για την “Παναμερικανική αλληλεγγύη”, που μετά την Ιαπωνική επίθεση στο Pearl Harbor κινητοποίησαν τις αμερικανικές χώρες σε αντι-αξονική κατεύθυνση *ibid* pp. 615-618. Εξάιρεση αποτέλεσε η ουδέτερη Αργεντινή, *ibid* pp. 228. Ακολούθησε η Πράξη του Chapultepec μετά την διάσκεψη 21 Αμερικανικών χωρών στην πόλη του Μεξικό, όπου συμφωνήθηκε η μεταξύ τους αλληλεγγύη και παροχή βοήθειας, αμοιβαίου σεβασμού της ανεξαρτησίας, ακεραιότητας και ασφάλειας τους. Σχετικά βλέπε και The Inter-American Conference on problems of war and peace, held at Mexico City, February 21–March 8, 1945 (The Chapultepec Conference), *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The American Republics*, Volume IX. Για το κείμενο της πράξης, *Organization of American States, Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance*, <https://www.oas.org/juridico/english/Treaties/b-29.html>, Ανάκτηση στις 25 Μαρτίου 2025. Για τα θέματα των σχέσεων των Η.Π.Α. με την Λατινική Αμερική κατά τον Β’ Παγκόσμιο πόλεμο βλέπε και Rock D. (Ed.), *Latin America in the 1940’s: War and Postwar transitions*, (London: Palgrave Macmillan, 1994). Leonard M. Th., Bratzel F. J. (Ed.), *Latin America during World War II*, (Lanham Maryland: Rowman & Littlefield), 2007. Για μία επισκόπηση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής προς την Λατινική Αμερική από τον Μεσοπόλεμο έως και τον Β’ Παγκόσμιο πόλεμο, βλέπε Gellman Irwin, *Good neighbor diplomacy: U.S. policy in Latin America 1933-1945*, (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1979). Επίσης, για το θέμα του Lend-Lease στην Λατινική Αμερική, αλλά και την ναζιστική επιρροή βλέπε, Yelding, D. T. (1983). *United States Lend-Lease policy in Latin America* (Master’s thesis). University of North Texas, Denton, Texas. Ανάκτηση από https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc332292/m2/1/high_res_d/1002779799-Yeilding.pdf

παράδειγμα του διαφοροποιούμενου Αμερικανού υπουργού εξωτερικών Stettinius.

Συνολικά, η κάλυψη των γεγονότων από τις αμερικανικές εφημερίδες βασιζόταν σε ευρύ φάσμα πληροφοριών και πέτυχε μεγαλύτερη συστηματικότητα κατά την εξέλιξη της σύγκρουσης: ανταποκρίσεις από την Αθήνα, βρετανικά δημοσιεύματα, αλλά και βρετανικές ραδιοφωνικές εκπομπές, που όπως έκανε γνωστό ο Λέλης, καταγράφονταν από το *American Office of War Information*, ενώ βρετανικές εκπομπές αναμεταδίδονταν από αμερικανικά δίκτυα όπως το *CBS* ή και δημοσιεύονταν από αμερικανικές εφημερίδες όπως η *New York Herald Tribune*, που αναδημοσίευαν πληροφορίες ανταποκριτή από την Αθήνα για την αποδοχή της αντιβασιλείας και τον ορισμό του Δαμασκηνού ως αντιβασιλέα¹¹⁷¹. Αν και αναφέρονταν οι πολεμικές εξελίξεις, όπως η περιγραφή των σφοδρών μαχών στις φυλακές Αβέρωφ, οι συγκρούσεις στο Φάληρο, το τελεσίγραφο του Ε.Λ.Α.Σ. για αποχώρηση των βρετανικών δυνάμεων από τον Βόλο, η έμφαση στρεφόταν στις πολιτικές μεταβολές. Ενδεικτική ήταν η αντίδραση του αμερικανικού Τύπου στην συνέντευξη Τύπου του προέδρου Roosevelt, όπου απέφυγε την ευθεία απάντηση ερωτήσεων σχετικά με την υπόθεση της Ελλάδας¹¹⁷². Όπως αναφερόταν στην εφημερίδα *New York Times*

“Απέκρουσε άλλες ερωτήσεις εξωτερικής πολιτικής, μεταξύ των οποίων και μία σχετικά με τον πρόσφατο ισχυρισμό του Βρετανού υπουργού Εργασίας Bevin ότι ο κ. Ρούσβελτ προσυπέγραψε στην τελευταία διάσκεψη του Κεμπέκ το βρετανικό σχέδιο για «σταθεροποίηση» στην Ελλάδα. Είπε ότι ήταν αμφιλεγόμενο και πρότεινε να μην αναφερθεί ξανά”¹¹⁷³.

Η ασαφής διατύπωση του, δεχόταν μια διαφορετική προσέγγιση από την εφημερίδα *New York Herald*, που σχολίαζε συμπέρανε, ότι “Ο Πρόεδρος αμφισβητεί τον ισχυρισμό του Bevin ότι προσυπέγραψε στο Κεμπέκ το βρετανικό σχέδιο για τη «σταθεροποίηση της Ελλάδας””. Στο ίδιο ζήτημα η εφημερίδα *New York Telegram* διαπίστωνε μια πρόσθετη διάσταση ασάφειας σχολιάζοντας ότι “Δεν είναι σαφές αν ο κ. Roosevelt θεώρησε την ερώτηση επίμαχη ή αν αναφερόταν στη δράση του Bevins. Φάνηκε πάντως ότι ο Πρόεδρος δεν είχε καμία από τις ευθύνες για την ελληνική κρίση, όπως εισηγούνταν οι κ.κ. Churchill και Bevin”. Επομένως, αν και απέφευγε την σαφή τοποθέτηση για την κατάσταση στην Ελλάδα και την έγκριση ή απόρριψη των βρετανικών χειρισμών, κατέληγε στον διαχωρισμό της θέσης των Η.Π.Α. και της διατήρησης της

¹¹⁷¹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, 19 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 162, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.5.

¹¹⁷² Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, 20 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 167, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.5.

¹¹⁷³ Παπαστράτης Πρ., Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο. Στο Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ. (επιμ.) Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, τ. Γ'1, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ. 226.

ουδετερότητας της χώρας στο θέμα.

Άλλωστε, το βρετανικής έμπνευσης σενάριο της *“σταθεροποίησης”* στην Ελλάδα και ευρύτερα τα Βαλκάνια με απόβαση συμμαχικών στρατευμάτων, που θα επέτρεπαν μία πιθανή επιστροφή του Γεώργιου Β΄ χωρίς διεξαγωγή δημοψηφίσματος και θα ακύρωνε εκ των προτέρων ενδεχόμενα ενίσχυσης των δυνάμεων του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στην διεκδίκηση της εξουσίας, είχε ματαιωθεί κατά την συμμαχική διάσκεψη του Κεμπέκ τον Αύγουστο του 1943, καθώς όπως σημείωνε ο Π. Παπαστράτης, *“Μετά την απόρριψη της στρατιωτικής λύσης η προσοχή στρέφεται αναπόφευκτα στην πολιτική αντιμετώπιση του προβλήματος, επειδή [...] η επιστροφή του Γεώργιου θα προκαλέσει δυναμική αντίδραση οδηγώντας σε επιδείνωση της κατάστασης.”*¹¹⁷⁴

Όμως, προσεγγιζόταν και το ζήτημα της υποβάθμισης της ισχύος της Χάρτας του Ατλαντικού, διευκρινίζοντας πως δεν είχε αποτελέσει κάποιο είδος συνθήκης που είχε υπογραφεί και τεθεί σε ισχύ, αλλά μια διακήρυξη θέσεων, που διαβιβάστηκε στα συμμαχικά πολεμικά πλοία, ώστε να μεταδοθεί στον κόσμο μέσω τηλεγραφημάτων. Επίσης, τονιζόταν ότι το προσχέδιο του κειμένου ήταν προϊόν συλλογικής διαμόρφωσης με την συμμετοχή του ίδιου, του Βρετανού πρωθυπουργού, του ΑΙ. Cadogan και του S. Welles. Συνολικά, η άμεση συνέπεια αυτής της διευκρινιστικής δήλωσης ήταν η υποβάθμιση, της ισχύος τους εγγράφου και η αποδυνάμωση του πολιτικού του περιεχομένου, που αντιμετωπιζόταν πλέον ως μια χρηστικού χαρακτήρα διακήρυξη στα πλαίσια της πολεμικής προσπάθειας, σηματοδοτώντας την συντηρητικοποίηση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στο διεθνές πεδίο.

Αντανακλάσεις τις σύγκρουσης στην Ελλάδα και την καταγραφής της από τον διεθνή τύπο και κυριότερα τους Αμερικανούς ανταποκριτές, αποτυπώνονται και σε τηλεγράφημα από την πρεσβεία στο Ρίο Ντε Τζανέιρο, όπου όπως σημειωνόταν ο τοπικός Τύπος δημοσίευε καθημερινά εκτενείς ανταποκρίσεις από την Ελλάδα, *“[...]καθώς και πλείστας κρίσεις και πληροφορίας επί τη βάση υμετέρων τηλεγραφημάτων ας διωχέρευσα ή απ’ ευθείας ή μέσω Αγγλικού Γραφείου πληροφοριών, μεθ’ ού συνεργαζόμεθα.”*¹¹⁷⁵ Η επιβολή των ελληνικών κυβερνητικών θέσεων και μιας φιλοβρετανικής προσέγγισης γινόταν επιτυχώς με άρθρα και σχόλια που θεωρούνταν κατά συνέπεια *“[...]αμερόληπτα, γενικώς δε ευμενή δια την Ελλάδα.”*

Όμως, περιπλοκές δημιουργούνταν από τα τηλεγραφήματα των Βρετανών και Αμερικανών

¹¹⁷⁴ Ο. π., σ. 227.

¹¹⁷⁵ Πρεσβεία Ρίον Ιανέιρον (διαβιβάζει Διαμαντόπουλος) προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1944, Απαντητικό του τηλ. αρ. 22449 της 16 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.3.

ανταποκριτών από την Αθήνα, όπως στην περίπτωση ανταποκριτή της εφημερίδας *Chicago Daily News* που όπως σχολιαζόταν

“[...]όχι μόνον δεν στιγματίζουν τους στασιαστές, αλλά πολλάκις ομιλούν συμπαθώς υπέρ αυτών. Νομίζω ότι υπό το φως τοιούτων τηλεγραφημάτων είναι αξιοσημείωτος η υπέρ ημών ευμένια και αμεροληψία ενταύθα τύπου. Θα ήτο ευχής έργον εάν οι ξένοι ανταποκριτές εισήκουν υμετέρας συστάσεις περί της ζημίας, ην προκαλούν τηλεγραφήματα των.”

Ήταν λοιπόν απλά ένα ζήτημα συμμόρφωσης του Τύπου με τις επίσημες ελληνικές κυβερνητικές απόψεις προς αποφυγή πρόκλησης προβλημάτων.

Η οριακή πρόοδος των διαπραγματεύσεων και οι γενικά αρνητικές προοπτικές άμεσης επίλυσης της κρίσης και τερματισμού των συγκρούσεων προσεγγιζόταν σε ανταπόκριση του Ned Russel για την εφημερίδα *New York Herald* σε ανταπόκριση του από το Λονδίνο¹¹⁷⁶. Αναφέρονταν σχετικές δηλώσεις βρετανικών διπλωματικών πηγών, που σχολίαζαν ότι “[...]οι αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις φάνηκε ότι αποφάσισαν να συνεχίσουν να πολεμούν με την ελπίδα να συντρίψουν η μία την άλλη.” Επομένως, η βρετανική πλευρά επιχειρούσε να διαχωριστεί και να προσποιηθεί τον ουδέτερο παράγοντα, που εγκλωβίστηκε στην μέση μιας βάρβαρης και ανούσιας σύγκρουσης, ενώ σχολιαζόταν ότι “Οι Βρετανοί είναι οι μόνοι εκεί έξω που πραγματικά θέλουν να δουν όλη την επιχείρηση να διευθετείται γρήγορα”. Εν συνεχεία, σχολιαζόταν το αντιμετωπιζόμενο αδιέξοδο για την αντιβασιλεία με τον κατακερματισμό των εναπομενουσών πολιτικών δυνάμεων που συμμετείχαν στην κυβέρνηση Παπανδρέου και τις ισχυρές διαφωνίες του ίδιου του Γεώργιου Β’ που επιτείναν το αδιέξοδο.

Παράλληλα, σε δημοσίευμα των *New York Times*, καταγραφόταν η επικοινωνιακή εκμετάλλευση των Δεκεμβριανών από την εμπόλεμη Γερμανία, όπου το ναζιστικό καθεστώς διακήρυττε ψευδώς με προπαγανδιστική σκοπιμότητα την επανακατάληψη της Ελλάδας σε υποτιθέμενη επανάληψη εαρινή επίθεση, με δεσμεύσεις για απόσχιση της Μακεδονίας αναγνωρίζοντας διαφορετική εθνοτική συγκρότηση από την ελληνική. Συνολικά, η αναφορά αυτή αν και αποσκοπούσε στην σύγχυση και ενίσχυση των αντιφάσεων των αντιμαχόμενων σε πολλαπλά επίπεδα, αντανάκλα τον διεθνή αντίκτυπο των Δεκεμβριανών¹¹⁷⁷.

Σχετικά με τις πολιτικές εξελίξεις την παραμονή των Χριστουγέννων του 1944, τα

¹¹⁷⁶ Λέλης, Γενικό Προξενείο Ν. Υόρκης, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 23 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.5.

¹¹⁷⁷ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 24 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

δημοσιεύματα εστίαζαν στο ενδεχόμενο επίτευξης εκεχειρίας. Σημειωνόταν ότι το θέμα της αντιβασιλείας αποτελούσε κρίσιμο παράγοντα στην πολιτική επίλυση του προβλήματος και ότι ο μόνος που είχε ακόμα αντιρρήσεις ήταν ο Γεώργιος Β', που όπως σχολιαζόταν στο άρθρο των *New York Times*, *‘‘Αν οι επιθυμίες του ήταν μοναδικό του κριτήριο, θεωρείται ότι ο βασιλιάς θα απέρριπτε την πρόταση κατηγορηματικά πιστεύοντας ότι παραδίδοντας τα προνόμιά του στην αντιβασιλεία θα έκανε παραχώρηση στους αντιμοναρχικούς.’’*¹¹⁷⁸

Η τακτική της έμμεσης προσέγγισης των γεγονότων στην Αθήνα μέσω της παρακολούθησης των εξελίξεων με ανταποκριτές στο Λονδίνο και την δημοσίευση τους στον αμερικανικό τύπο συνεχιζόταν με την ανταπόκρισή του Clifton Daniel από το Λονδίνο για τους *New York Times* την 26^η Δεκεμβρίου 1944 για την επίσκεψη του Churchill και του Eden στην εμπόλεμη Αθήνα¹¹⁷⁹. Εστιάζοντας στην πολιτική της διάσταση της διένεξης και στις προοπτικές επίλυσης της, προσεγγιζόταν η ανησυχία της βρετανικής κυβέρνησης κλιμακωνόταν και ακολουθούσε την αποτυχία της αδιάλλακτης στάσης του Βρετανού πρωθυπουργού. Μάλιστα, η σύγκρουση των Δεκεμβριανών σημειωνόταν ότι είχε προκαλέσει ανοιχτές επικρίσεις για την βρετανική κυβέρνηση στο κοινοβούλιο και σοβαρές αμφιβολίες για την συμμαχική ενότητα συνολικά, καθώς ανέδειξε και επέτεινε τις αντιφάσεις και εσωτερικές συγκρούσεις των Συμμάχων, με οξύτητα σε κορυφαίο επίπεδο, ενώ σηματοδότησε τον τερματισμό της προηγούμενης περιόδου διασυμμαχικής συναίνεσης. Ο D. Clifton επισήμαινε ότι *‘‘Το επικίνδυνο ταξίδι του στην Αθήνα, που τον φέρνει κατευθείαν στην περιοχή των μαχών, υποδηλώνει ότι αποδίδει ύψιστη σημασία στην επίλυση [της] κατάστασης που έφερε τα βρετανικά στρατεύματα στη δυσάρεστη θέση να πολεμούν συμμαχικούς λαούς.’’* Επιπροσθέτως, καταγραφόταν η πρόσκληση των αντιπροσώπων του Ε.Λ.Α.Σ. στην διάσκεψη που είχε συγκληθεί για την επόμενη μέρα, που αποδείκνυε ότι *‘‘[...]δεν τις θεωρεί ασήμαντες και μη αντιπροσωπευτικές, όπως έδειχναν οι καταγγελίες του γι' αυτές προηγουμένως.’’* Συνεχίζοντας, τονίζονταν συνέπεια της ελληνικής κρίσης, ήταν ότι

‘‘[...] η ενότητα των συμμάχων είχε διαλυθεί κατά κάποιο τρόπο μεταξύ της Διάσκεψης της Τεχεράνης και σήμερα. Στα βρετανικά μυαλά η πιο ισχυρή συμβολή στο αίσθημα φόβου για τη μελλοντική παγκόσμια ειρήνη ήταν η δήλωση του υπουργού Εξωτερικών Stettinius καθώς δεν είχε ερωτηθεί για την πορεία που ακολουθήθηκε στην Ελλάδα, αλλά αντιμετώπιζε υπεροπτικά την βρετανική

¹¹⁷⁸ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 24 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹¹⁷⁹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 27 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 178, ΥΔΙΑ, Κ.Υ., (1944). Αναφορά σε δημοσίευμα των *New York Times* της ίδιας ημερομηνίας. Ο.π. Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.5.

κατεύθυνση.¹¹⁸⁰»

Την ίδια μέρα τον αμερικανικό τύπο απασχολούσε η είδηση του εντοπισμού ποσότητας δυναμίτη κάτω από το ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετάνια, ικανή να καταστρέψει το ξενοδοχείο μαζί με την βρετανική πολιτική ηγεσία και τους στρατιωτικούς της εκπροσώπους στην Ελλάδα, καθώς και την κυβέρνηση Παπανδρέου¹¹⁸¹. Η είδηση δημοσιευόταν στις εφημερίδες *New York Times*, *New York World Telegram* και *New York Sun*, με την τελευταία να δημοσιεύει είδηση βρετανικού ραδιοφωνικού σταθμού, που αναμεταδιδόταν από το ραδιοφωνικό σταθμό της Νέας Υόρκης - τμήμα του *Blue Network*-, διαπιστώνοντας ότι δεν συνδεόταν η σύνδεση παρουσία των εκρηκτικών και της επίσκεψης του Βρετανού πρωθυπουργού. Παράλληλα, η εφημερίδα *New York World Telegram* δημοσίευε την εκ διαμέτρου αντίθετη πληροφορία, ότι σύμφωνα με βρετανικές πληροφορίες τα εκρηκτικά είχαν τοποθετηθεί από τον Ε.Λ.Α.Σ. με αυτόν τον σκοπό.

Η κατάληξη των διαπραγματεύσεων την 28^η Δεκεμβρίου 1944 με την συμφωνία για την ανάληψη της αντιβασιλείας από τον Δαμασκηνό -που αποτελούσε και βασικό αίτημα του Ε.Α.Μ.-, συνοδευόταν από την είδηση, ότι ο Βρετανός πρωθυπουργός *‘[...]διέφυγε την σφαίρα ελεύθερου σκοπευτή.¹¹⁸²’*, υποβαθμίζοντας και την συνολική πολιτική πρόοδο που σημειώθηκε.

Παράλληλα, το διεθνές πεδίο αποτελούσε πηγή άντλησης παραδειγμάτων και μορφοποίησης της υποστήριξης προς την βρετανική επέμβαση μέσω της απόρριψης των σοβιετικών ενεργειών σε άλλες χώρες. Συγκεκριμένα, το αναντίστοιχο παράδειγμα της θεωρούμενης παρεμβατικής πολιτικής της Ε.Σ.Σ.Δ. στην μέχρι πρότινος αξονική Βουλγαρία, αποτελούσε εφιαλτήριο για την κριτική του Leon Dennen προς την σοβιετική ένωση και υπεράσπισης της βρετανικής επέμβασης. Σε επιστολή του προς την εφημερίδα *New York Times* αναφερόταν στις δίκες στην Βουλγαρία των κατηγορούμενων για εγκλήματα πολέμου Nikolai Mushanoffs, Athanase Buroffs και Dimitri Ghitcheffs αναφέροντας ότι

‘Παρόλο που έχει ασκηθεί μεγάλη κριτική σε αυτή τη χώρα για τη δράση της Βρετανίας στην Ελλάδα και την προσπάθειά της να καταστείλει την εξέγερση του Ε.Λ.Α.Σ., που όπως γνωρίζω, κυριαρχούν και καθοδηγούνται από Ρώσους αξιωματικούς και πράκτορες του Κομιτάτου, δεν έχει ειπωθεί ποτέ λέξη εδώ για την αδιάτακτη καταστολή της δημοκρατικής επανάστασης στη Βουλγαρία από τον Ρώσο

¹¹⁸⁰ Λέλης, Γενικό Προξενείο, Νέας Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 27 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 177. Αναφορά σε δημοσίευμα των εφημερίδων *New York Times*, *New York Sun*, *New York World Telegram*, *New York Herald Tribune* της ίδιας ημερομηνίας Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹¹⁸¹ Λέλης, Γενικό Προξενείο, Ν. Υόρκης, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 26 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 177, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.5.

¹¹⁸² Λέλης, Γενικό Προξενείο, Ν. Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 192, αναφορά σε δημοσίευμα των *New York Times* της ίδιας ημερομηνίας, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

στρατηγό Fedor Tolbulkin κατά την είσοδο του τρίτου Ουκρανικού στρατού στη Σόφια. ¹¹⁸³

Επομένως, τα Δεκεμβριανά προσλαμβάνονταν ως μία έκφραση του διεθνούς ανταγωνισμού, λαμβάνοντας την μορφή ισοδύναμου ενεργειών άλλων συμμαχικών δυνάμεων, που απορρίπτονταν και καταδικαζόταν, ενώ τεκμαιρόταν η οργανωτική διασύνδεση του σοβιετικού καθεστώτος και του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., με αθεμελίωτους ισχυρισμούς. Βέβαια, το ζήτημα της καταδίκη της εξέγερσης και η έκφραση υποστήριξης στην κατασταλτική δράση των βρετανικών δυνάμεων, ενώ ταυτόχρονα κατά προέκταση εννοούταν ότι μόνο ο βρετανικός στρατός εμπόδισε το Ε.Α.Μ. από την ανατροπή και ενδεχομένως προσαγωγή σε δίκη της ελληνικής κυβέρνησης κατά τα βουλγαρικά πρότυπα.

Λίγες μέρες αργότερα σε επισκόπηση του αμερικανικού τύπου παρατίθετο η ανταπόκριση του Raymond Daniel από το Λονδίνο προς τους *New York Times*, όπου εστιάζοντας στην επίσκεψη του Churchill στην Αθήνα και τις βρετανικές στοχεύσεις τονιζόταν η βρετανική αποφασιστικότητα να επιβληθεί τάξη στην Αθήνα και να εξευρεθεί πολιτική λύση. Σε αυτή την κατεύθυνση πρόβαλε ξανά το ζήτημα της αντιβασιλείας, την οποία στήριζε η κυβέρνηση Παπανδρέου και οι βρετανοί, αλλά όχι ο Γεώργιος Β'. Ακολούθως, αναλυόταν η εκατέρωθεν καχυποψία μεταξύ των εμπλεκομένων και εμπόλεμων πλευρών με αμοιβαία αποκλειόμενες απαιτήσεις στην διαπραγμάτευση. Σχετικά σχολιαζόταν *‘Είναι φυσικό αποτέλεσμα της διαίρεσης της Ευρώπης σε σφαίρες επιρροής. Η Ελλάδα εμπίπτει στην κατηγορία του συνοριακού κράτους που υποσχέθηκε η Ρωσία στη Βρετανία.* ¹¹⁸⁴ Όμοια, σε άρθρο της ίδιας εφημερίδας συγκρινόταν η σχέση Μ. Βρετανίας και Ελλάδας με αυτή των Η.Π.Α. και των χωρών γύρω από τον στρατηγικής θέσης Παναμά (και την κεντρική Αμερική), σημειώνοντας *‘Αυτό το ενδιαφέρον μας δεν είναι απαραίτητα κακός οίονός για τους ανθρώπους αυτών των χωρών. Μπορεί κάλλιστα να είναι προς όφελός τους.* ¹¹⁸⁵ Άρα, η ελληνική κρίση και η βρετανική παρέμβαση καταλάμβαναν προκαθορισμένη θέση στον μεταπολεμικό κόσμο. Η Ελλάδα αποτελούσε τομέα ευθύνης της Μ. Βρετανίας και τα τμήμα των μέσων ενημέρωσης έκφραζε αξιώσεις να γίνει σεβαστό ως απαραβίαστο δικαίωμα μιας μεγάλης δύναμης με ανάγκη για εξασφάλιση συνθηκών ασφαλείας, σε βάρος των μικρότερων χωρών και των λαών τους, όμοιων με της περιφερειακής εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. στην

¹¹⁸³ Ο. π.

¹¹⁸⁴ Λέλης, Γενικό Προξενείο, Ν. Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 30 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 193, αναφορά σε δημοσίευμα των *New York Times* της ίδιας ημερομηνίας, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹¹⁸⁵ Λέλης, Γενικό Προξενείο Ν. Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 194, αναφορά σε δημοσίευμα των *New York Times* της ίδιας ημερομηνίας, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

Λατινική Αμερική. Οι απαρχές της μετάβασης συνιστούσαν κομβικό σημείο στις αμερικανικές πολιτικές αντιλήψεις και η αρθρογραφία αποτέλεσε ένδειξη των τάσεων του δημοσίου λόγου.

Προσεγγίζοντας την απελευθέρωση και τις αντιθέσεις της από την οπτική τμημάτων της κοινωνικής βάσης, συγκεκριμένα των Αμερικανών στρατιωτών στην Ευρώπη, παρατηρούταν, ότι η απελευθέρωση των λαών της Ευρώπης από την ναζιστική κυριαρχία και η επαφή των Αμερικανών στρατιωτών με τον ντόπιο πληθυσμό και τα κινήματα αντίστασης, οδηγούσε σε σκεπτικισμό και την διαπίστωση ύπαρξης αντιφάσεων ανάμεσα στην επίσημη θεσμική πολιτική έκφραση και την πραγματικότητα στο πεδίο των εξελίξεων. Ο προβληματισμός εκφραζόταν σε άρθρο του Constantine Brown στην εφημερίδα *Washington Star*, όπου διαπιστωνόταν ότι

“Μέχρι τώρα η αμερικανική εξωτερική πολιτική βρίσκονταν στα χέρια μερικών «επίλεκτων» ομάδων, που ουσιαστικά μονοπωλούσαν τη συμπεριφορά της χώρας στο διεθνές πεδίο. Οι Αμερικανοί διπλωμάτες, μια χούφτα μέλη του Κογκρέσου και μια μικρή ομάδα διαμορφωτών της κοινής γνώμης ήταν οι «ειδικοί» που αποφάσιζαν για την πιο ζωτική φάση της εθνικής μας ζωής. Ο κύριος όγκος του λαού, [...] άκουγε ό,τι του έλεγαν και «ακολουθούσε απλώς τους ηγέτες»¹¹⁸⁶”.

Η κυριαρχία των περιγραφόμενων ως ελίτ στο πεδίο της ενημέρωσης, θα άλλαζε σύντομα κατά την γνώμη του, καθώς οι αξιωματικοί και στρατιώτες των Η.Π.Α., ανεξάρτητα από το μορφωτικό τους επίπεδο, έρχονταν σε επαφή με την πραγματική κατάσταση:

“Δεν έρχονται σε επαφή με κυβερνητικούς παράγοντες και «διαμορφωτές πολιτικής» της χώρας στην οποία βρίσκονται, αλλά με τους ίδιους τους ανθρώπους και έχουν τη δυνατότητα να τους εκτιμήσουν στην ακριβή τους αξία. Ξέρουν τι σκέφτεται και τι ελπίζει ο «μικρός άνθρωπος» που σήμερα είναι περισσότερο η «χώρα» παρά ο υπερπλήρης πολιτικός.”

Επομένως εξέφραζε μια συγκροτημένη αντι-ιεραρχική αντίληψη με στοιχεία λαϊκισμού, ενώ οι στρατιώτες επαινούνταν τόσο για την θεωρούμενη γενική τους άγνοια για την πολιτική όσο και για την επίσης, φαινομενικά μάλλον περιορισμένη πρόσβαση τους στην εκπαίδευση.

Όμως εξιδανικευόταν ο ρόλος τους τονίζοντας ότι *“Οι στρατιώτες γνωρίζουν περισσότερα για την εφαρμογή του Lend-Lease απ' ό,τι μπορεί να μάθει οποιοσδήποτε νομοθέτης από τις ογκώδεις εκθέσεις των κυβερνητικών αξιωματούχων.”* Συνολικά, προσεγγίζοντας ως παρατηρητές που δεν προέρχονταν από τις πολιτικές ή δημοσιογραφικές ελίτ, χωρίς να συνυπολογίζεται η ταξική τους προέλευση, καθώς προέρχονταν από τα λαϊκά στρώματα των Η.Π.Α.

¹¹⁸⁶ Brown C., (26 December 1944), GI Joes, taught hard way, may guide foreign policy – Intimate contacts with other people bring knowledge which develops understanding of problems of preserving peace. The *Washington Star*. ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ.50.4 (1944).

Μάλιστα θεωρούνταν σημαντικό ότι “Γίνονται επίσης μάρτυρες πραγμάτων που η αυστηρή λογοκρισία δεν επιτρέπει να διαρρεύσουν μέσα από τις ιστορίες των ανταποκριτών των εφημερίδων.” Επομένως, αναγνωριζόταν το πρόβλημα της λογοκρισίας, που έπαιρνε την μορφή πολιτικής καταστολής και ξεπερνούσε τους περιορισμούς στρατιωτικής ασφάλειας. Όπως τόνιζε οι στρατιώτες “Γνωρίζουν τα πάντα για τις καταχρήσεις που συμβαίνουν και οι οποίες συγκαλύπτονται, διότι αν αποκαλυφθούν, οι σχέσεις με τους Συμμάχους μας θα πληγούν”. Επομένως η λογοκρισία επιβαλλόταν και για αυτό τον λόγο. Συνεχίζοντας, ο Brown υποστήριζε ότι η πρόσβαση των στρατιωτών σε μια όψη των γεγονότων αδιαμεσολάβητη και αποδεσμευμένη από τους διπλωματικούς περιορισμούς φάνερωνε υπαρκτά προβλήματα. Αναδεικνυόταν λοιπόν μια νέα πτυχή στην ενημέρωση των Αμερικανών στρατιωτών, γνωστών κατά τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο και ως “GI Joes”¹¹⁸⁷, που άλλωστε είχαν αυτοτελή μέσα ενημέρωσης, κυριότερα σειρά εκδόσεων της στρατιωτικής εφημερίδας *Stars and Stripes*¹¹⁸⁸. Παράλληλα, υπογραμμιζόταν ο κοινωνικός ρόλος των στρατευμένων και η διαμορφούμενη πολιτική τους συνείδηση σε συνθήκες πολέμου και μαζικής στράτευσης.¹¹⁸⁹.

Το μέλλον του μεταπολεμικού κόσμου συνολικά και οι προοπτικές ειρήνευσης στην Ευρώπη, ήταν σε αμφισβήτηση. Το γεγονός βέβαια καταλάβαιναν οι χαρακτηριζόμενοι ως “ειρηνιστές” – “*pacifists*” – Αμερικανοί στρατιώτες, που αντιμετώπιζαν με τις χαοτικές συνθήκες της

¹¹⁸⁷ Σχετικά με τις ρίζες του προσωνύμιου G.I. -Government Issue- Joe στα κόμικς του σκιτσογράφου Dave Breger, αλλά και τις αποτυπώσεις του στο περιοδικό Yank και Stars and Stripes βλέπε, Berger D., G.I. Joe (“Private Breger”) from the pages of Yank and Stars and Stripes, New York, 1945.

¹¹⁸⁸ Σχετικά με την ιστορία της εφημερίδας Stars and Stripes, αλλά και τις προκλήσεις που αντιμετώπισε, βλέπε, Elmore C., Stars and Stripes, A unique American newspaper’s historical struggle against military interference and control, *Media History*, Vol. 16, No. 3, 2010, Routledge. pp. 301-317. Αναφορικά με την σημασία που προσέδιδε η αμερικανική πολιτική εξουσία στην προπαγάνδα, βλέπε και την μελέτη Bohn W. T., *an historical descriptive analysis of the “why we fight” series*, (New York: Arno Press, 1977), όπου μελετάται η σημασία της σειράς των επτά φιλμ του σκηνοθέτη Frank Capra αρχικά στην ιδεολογική διαμόρφωση των χιλιάδων νεοσύλλεκτων του αμερικανικού στρατού, αλλά και την επέκταση του έργου ως μέσο γενικής προπαγάνδας. Για το ίδιο θέμα βλέπε και Scott S. I. (2008). *Why we fight and Projections of America: Frank Capra, Robert Riskin, and the making of World War II propaganda* (pp. 242–258). In C. P. Rollings & E. J. O’Connor (Eds.), *Why we fought: America’s wars in film and history*. Lexington, Kentucky: University Press of Kentucky.

¹¹⁸⁹ Σύμφωνα με την αμερικανική υπηρεσία Selective Service System, πάνω από 10.000.000 Αμερικανών στρατολογήθηκαν. <https://www.sss.gov/history-and-records/timeline/>, <https://www.sss.gov/history-and-records/induction-statistics/> Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025. Κατά την περίοδο που δημοσιεύτηκε το άρθρο του Brown τα ζητήματα της περίθαλψης και επανένταξης των Αμερικανών στρατιωτών είχαν ήδη μπει στον δημόσιο διάλογο καταλήγοντας στην νομοθέτηση την 22 June 1944 του νόμου Servicemen’s Re-adjustment Act of 1944 ή όπως έγινε γνωστός στην λαϊκή κουλτούρα και κυβερνητικά ενημερωτικά φυλλάδια *G.I. Bill*. Σχετικά (22 June 1944). The GI Bill of Rights and how it works., *Army Times*, Washington D.C. Σχετικά δηλώσεις του Roosevelt σχετικά με την νομοθετική ρύθμιση, Rosenman I. S. (Ed.), *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt 1944-45 - Victory and the threshold of Peace*, (New York: Harper & Brothers Publishers, 1950), pp. 180-184.

Ευρώπης αντιλαμβάνονταν μια πραγματικότητα, που οι πολιτικοί των Η.Π.Α. και της Βρετανίας αδυνατούσαν να συλλάβουν:

“[...]η εικόνα της Ευρώπης είναι πιο ζοφερή από ό,τι ήταν ποτέ μετά την καταστροφή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από βαρβαρικές ορδές από την Ασία. Όλα τα πρότυπα στα οποία βασιζόταν ο «νόμος και η τάξη» στο παρελθόν έχουν εξαφανιστεί. [...] Για εμάς στις Ηνωμένες Πολιτείες, αυτό θα πρέπει να σημαίνει ότι οι απελευθερωμένες χώρες επανενώνονται στην ελευθερία και σύντομα θα επιστρέψουν στην παραγωγική εργασία.”

Όμως, εξηγούσε ότι δεν ίσχυε για τις απελευθερωμένες χώρες της Ευρώπης.

Παραδόξως, φαίνεται ότι προκαλούσαν μεγαλύτερο φόβο οι αβεβαιότητες της απελευθέρωσης, παρά η ναζιστική *“νέα τάξη”*. Πολύ απλά, δεν υπήρχε τάξη, υπήρχε κάποιος βαρβαρισμός. Μια αναταραχή που ξεπερνούσε την ναζιστική βαρβαρότητα και αντέστρεφε τους όρους. Όμως, οι περιγραφόμενοι ως αποκομμένοι από την πραγματικότητα διπλωμάτες, πολιτικοί και κυβερνητικοί αξιωματούχοι των Η.Π.Α., είχαν επαφές μόνο με τους ομολόγους τους. *“Τα καθήκοντά τους δεν τους επιτρέπουν να ταξιδέψουν εκτενώς και να αποκτήσουν την ψυχολογία του ανθρώπου στο δρόμο. Συγκεντρώνουν τις αναφορές τους από όσα μπορούν να τους πουν οι τοπικοί πολιτικοί και οι εφημερίδες.”* Η παγίδα της παραπληροφόρησης, απλούστευσης, αποξένωσης από την πραγματικότητα συνεχιζόταν οδηγώντας σε ολοένα βαθύτερη διαστρέβλωση με την προώθηση ατελών αναφορών που προέρχονταν από αβέβαιης αξιοπιστίας και ειλικρίνειας στα στελέχη του υπουργείου εξωτερικών και από εκεί στις αρμόδιες επιτροπές εξωτερικών υποθέσεων της Γερουσίας και της Βουλής των Αντιπροσώπων, όπου οι αιρετοί αξιωματούχοι *“[...]στους οποίους αυτά τα θέματα είναι ξένα και κάνουν βαρύγδουπους λόγους και δηλώσεις”*. Εκφραζόταν λοιπόν, κριτική για την λειτουργία των κυβερνητικών ελίτ και της δημοκρατίας. Τα πάντα φαινόταν, ότι έχαναν το νόημα τους στην περιδίνηση του πολιτικού σχετικισμού.

Συνεχίζοντας εξέφραζε την αμφιβολία του για την ουσία των δημοσιευόμενων ειδήσεων, καθώς όπως σημείωνε, *“Τα πολιτικά νέα έχουν εξασθενήσει ακόμη περισσότερο από τα στρατιωτικά νέα.”* Συνεπώς θεωρούσε ότι η *“στρατιωτικοποίηση”* της επικαιρότητας απέκρυπτε τις πολιτικές και διπλωματικές εξελίξεις, σχολιάζοντας ότι *“Οι εξωτερικές υποθέσεις είναι μια μακρόπνοη υπόθεση και οι μυστικές συμφωνίες, ή οι συζητήσεις που αφορούν μυστικές συμφωνίες, δεν χρειάζεται να γίνουν γνωστές στο κοινό για πολλούς μήνες ή ακόμη και χρόνια.”* Υποστήριζε λοιπόν, ότι υπήρχαν μυστικά που αφορούσαν την αμερικανική εξωτερική πολιτική, που δημιουργούσαν αναπάντητα ουσιώδη ερωτήματα: *“Αφού οι σημερινοί εχθροί μας θα περιοριστούν σε αδυναμία, ποιος είναι πιθανό να διαταράξει την ειρήνη του κόσμου στο μέλλον; Ενάντια σε ποιον θα στραφεί*

αυτή τη φορά η ισχυρή διεθνής αστυνομική δύναμη, [...];” Όπως, τόνιζε, οι Η.Π.Α. καλούταν “[...]να πληρώσουν τους κολοσσιαίους πολεμικούς και μεταπολεμικούς λογαριασμούς τόσο σε ζωές όσο και σε μετρητά [...]”, ενώ στερούταν επαρκών απαντήσεων. Αντίθετα, κυριαρχούσαν οι αοριστίες και “Συναισθηματικοί λόγοι, στις περισσότερες περιπτώσεις από άνδρες που τους δίνουν με το κουτάλι ελάχιστες πληροφορίες για τις διεθνείς μας δεσμεύσεις, [...]”. Επομένως, η φωνή που έπρεπε να ακουστεί ήταν αυτή των στρατιωτών, που ήταν στο πεδίο και γνώριζαν τις συνθήκες.

Οι αμφίσημοι υπαινιγμοί του Brown, είναι πιθανό να εμπεριείχαν αμφιβολίες και για τις διασυμμαχικές σχέσεις. Όμως, ο άμεσος και σαφής στόχος του, η πηγή του μεγαλύτερου προβληματισμού προερχόταν από την αναγνωριζόμενη μεταπολεμική έλλειψη τάξης και την συμμετοχή στην πολιτική και στρατιωτική ζωή των απελευθερωμένων χωρών των λαϊκών στρωμάτων, που στο κείμενο δεν αναγνωρίζονται ρητά. Υπήρχαν πολιτικοί, διπλωμάτες, η ανώτερη διοίκηση, στρατιώτες και αξιωματικοί, δημοσιογράφοι. Στην δομημένη προσέγγιση της κοινωνίας, ο λαός έβρισκε την ταυτότητα του μόνο στις παρομοιώσεις με βαρβαρικές ορδές ή την υποβάθμιση του σε μια απροσδιόριστη, ακατανόμαστη, άμορφη μάζα, κινούμενη μεταξύ κακουργίας και απελπισίας, που τελικά εξισωνόταν με προσλαμβανόμενη εχθρική απειλή.

Όμοια, προσεγγιζόταν η φύση των υποστηριζόμενων από τις Η.Π.Α. συμμαχικών δυνάμεων, περιλαμβάνοντας τις δυνάμεις της αντίστασης. Αρχικά η αμφιβολία εκφραζόταν αμφιβολία για τις δραστηριότητες των αντιστασιακών παρουσιάζοντας μια πρώιμα αναθεωρητική αντιμετώπιση: “Τα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης καταργούνται, αλλά αντικαθίστανται από «μεγαλύτερα και καλύτερα» στρατόπεδα όπου φυλακίζονται καθημερινά δεκάδες χιλιάδες φερόμενοι ως «δωσίλογοι».” Η νέα αντίθεση λοιπόν δεν ήταν μεταξύ του ναζισμού -που θεωρούταν γενικά τελειωμένη υπόθεση- και των συμμάχων, αλλά μάλλον μεταξύ των συμμαχικών στρατευμάτων και των αντιστασιακών. Συνεχίζοντας έκανε λόγο για αναφορές περί διενέξεων μεταξύ “Γάλλων ατάκτων και των Αμερικανών φαντάρων -doughboys¹¹⁹⁰”, μπροστά σε περιστατικά τιμωρίας του δοσιλογισμού. Για τον αρθρογράφο η Ευρώπη της απελευθέρωσης βυθιζόταν στην βία, σημειώνοντας ότι “Κάτω από τη νέα τρομοκρατία των Δυνάμεων της Αντίστασης στη Γαλλία, τη Γιουγκοσλαβία, την Ελλάδα και την Πολωνία, δεκάδες χιλιάδες άνδρες και γυναίκες ήδη αναζητούν

¹¹⁹⁰ Σχετικά με τον όρο “doughboy” ως αναφορά στον Αμερικανό στρατιώτη πεζικού με αφορμή το χαρακτηριστικό κράνος σχεδιασμού του Α’ Παγκοσμίου Πολέμου, βλέπε και Hallas J., *Doughboy War: The American Expeditionary Force in World War I*, Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2000, pp. 2-3.

καταφύγιο στα βουνά και τα έλη.” Επομένως, οι δυνάμεις της αντίστασης, που γεννήθηκαν υπό συνθήκες κατοχής και ναζιστικής βίας για να την πολεμήσουν, ήταν ένα πρόβλημα που θα ήταν προτιμότερο να μην υπάρχει και να συνεχιζόταν ο τακτικός πόλεμος των οργανωμένων στρατών.

Αναφερόταν μάλιστα στην άσκηση εξουσίας από τον Τίτο και τους παρτιζάνους στην Γιουγκοσλαβία, με τόνο που περιέγραφε συνθήκες ανάδειξης μιας τυραννίας:

“Το κυνήγι μαγισσών είναι τώρα σε εξέλιξη, σύμφωνα με αυτόπτες μάρτυρες που έχουν επιστρέψει σε αυτή τη χώρα, και όποιος είναι έστω και αόριστα ύποπτος ότι δεν είναι φιλικός προς το νέο καθεστώς ρίχνεται σε αυτά τα στρατόπεδα συγκέντρωσης από τα οποία μόνο λίγοι ελπίζουν να βγουν ζωντανοί.”

Τέτοιες συνθήκες αναγνώριζε ότι επικρατούσαν επίσης στην Ρουμανία, την Βουλγαρία, ενώ εκτιμούσε ότι θα ακολουθούσε η Πολωνία και η Ελλάδα. Μάλιστα, αναφερόταν σε όσους διέφευγαν από τις περιγραφόμενες ως ολέθριες συνθήκες, διαφεύγοντας στα βουνά με σκοπό να ενταχθούν στις *“Νέες δυνάμεις αντίστασης”*. Οι φερόμενοι ως διωκόμενοι *“[...]ετοιμάζονται να πολεμήσουν τους νέους κυβερνώντες που εγκαθιδρύονται με τη βοήθεια ξένων ξιφολόγχης.”* Δημιουργούνταν λοιπόν ερωτήματα για τις υποτιθέμενες τυραννίες των λαϊκών κινημάτων που απελευθέρωναν την χώρα τους και τα για τα υποτιθέμενα θύματα της "τρομοκρατίας" της απελευθέρωσης στην Ευρώπη. Εξάλλου, ο Brown έθετε στην ίδια κατηγορία τις δυνάμεις της αντίστασης και τις ναζιστικές φαντασιώσεις του Heinrich Himmler για γερμανική αντίσταση από τις μάζες του πληθυσμού. Επομένως, εκφραζόταν η συνολική υποτίμηση, προς τα λαϊκά στρώματα και ακόμα περισσότερο στην ιδέα που αντιμετωπιζόταν ως εφιαλτικό σενάριο, του εξοπλισμού του λαού κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες και όρους. Δηλαδή παραβλεπόταν η ιδεολογία ή ο σκοπός και εξεταζόταν μόνο το γεγονός της άσκηση βίας, από μη κρατικούς παράγοντες θεωρώντας την αυτοδικαίως τρομοκρατία, ακόμα και αν ήταν από λαούς που πολεμούσαν για την ελευθερία τους.

Παράλληλα, η πορεία προς τον τερματισμό της ένοπλης σύγκρουσης συνοδεύτηκε από την μετατόπιση του ενδιαφέροντος του αμερικανικού Τύπου, ορατή και στην αρθρογραφία του C. L. Sulzberger, που στρεφόταν στο ζήτημα των μεταπολεμικών εδαφικών διευθετήσεων σε σχέση με την Ελλάδα και την αμερικανική στάση στο ζήτημα. Τοποθετούταν εκφράζοντας την αμερικανική θέση μη επέμβασης στον εμφύλιο πόλεμο της Ελλάδας. Παράλληλα, τόνιζε ότι στα εδαφικά ζητήματα η αμερικανική κυβέρνηση είχε διαμορφωμένες απόψεις για την περίπτωση της Ελλάδας, εστιάζοντας στην προάσπιση της ειρήνης στην ανατολική Ευρώπη, που χαρακτηριζόταν *“μπερδεμένη περιοχή”*. Σημείωνε ότι το πλάνο του State Department προέβλεπε την απόδοση τμήματος των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα, ενώ τόνιζε την αμερικανική εύνοια στο ενδεχόμενο

απόδοσης και της Κύπρου στην βάση ενδεχόμενης βρετανικής συναίνεσης.

Για το ζήτημα των εδαφικών διεκδικήσεων στα χερσαία σύνορα τις Ελλάδας με τους βόρειους γείτονες της, οι απαιτήσεις ουσιαστικά απορρίπτονταν ως υπερβολικές. Αντίθετα προτεινόταν περιορισμένες συνοριακές μεταβολές, επίλυση των ζητημάτων με βάση τις αρχές του διεθνούς δικαίου και απευθείας διαπραγματεύσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων γειτονικών χωρών, τόσο για τις χώρες των Βαλκανίων, όσο και για την Τουρκία. Εξάλλου, σύμφωνα με τις πηγές του State Department, που επικαλούταν ο Sulzberger, προτεραιότητα είχε η ελεύθερη επιλογή μορφής διακυβέρνησης από τον ελληνικό λαό και η πολιτική σταθεροποίηση, ως προϋπόθεση για την άμεση εστίαση στην ανοικοδόμηση και ενίσχυση του εμπορίου¹¹⁹¹. Όπως προκύπτει με βάση την παρουσίαση των αμερικανικών σχεδιασμών για την ανατολική Ευρώπη, η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετασχηματιζόταν οδεύοντας προς την λήξη του πολέμου. Η άποψη περί αποφυγής σημαντικών εδαφικών μεταβολών, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων στα Βαλκάνια και την ανατολική μεσόγειο, εφαρμόστηκε γενικότερα. Συνολικά αποτελούσε σαφή εμφάνιση ισχύος σε μια περιοχή, που προπολεμικά δεν είχαν παρουσία ή ειδικό ενδιαφέρον οι Η.Π.Α. Αντίθετα αποτελούσε πεδίο ελέγχου ή διεκδίκησης κυριότερα της Μ. Βρετανίας. Τελικά, διαφαινόταν η υποκατάσταση του ρόλου της Μ. Βρετανίας στην περιοχή ή και η παρέμβαση των Η.Π.Α. με ανταγωνιστικούς όρους προς την Μ. Βρετανία και την Ε.Σ.Σ.Δ.

Σταδιακά παρατηρούταν και η μετατόπιση του ενδιαφέροντος στον ορίζοντα του τερματισμού των συγκρούσεων σε ευρύ φάσμα του Τύπου, συμπεριλαμβανομένης και της στρατιωτικής εφημερίδας *Stars and Stripes – Mediterranean*, όπου αναγγελλόταν *‘‘Η Ελλάδα αποκτά ειρήνη καθώς ο Ε.Λ.Α.Σ., οι βρετανικές δυνάμεις υπογράφουν ειρήνη- Ο Απελευθερωτικός Στρατός συμφωνεί να αποσυρθεί ως πέρα από την Αθήνα.’’*¹¹⁹² Άρα η σύγκρουση των Δεκεμβριανών είχε διεθνή εμβέλεια και το πολύμορφο αμερικανικό κοινό είχε εστιασμένο το ενδιαφέρον του στις εξελίξεις στην απελευθερωμένη Ελλάδα. Σημαντικότερα, Η στρατιωτική εφημερίδα δεν λογόκρινε ή απέκρυψε τα γεγονότα και ενημέρωνε τους αναγνώστες την εξέλιξη της ενδοσυμμαχικής σύγκρουσης.

Τελικά, η αναγγελία της υπογραφής της ανακωχής την 14^η Ιανουαρίου 1945 περιγραφόταν

¹¹⁹¹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υπουργείο Εξωτερικών, 1 Ιανουαρίου 1945, ΥΔΙΑ, Κ.Υ., 64.13 (1945), σχετικά με Sulzberger L. C. (01 January 1945). U.S. Goals outlined for eastern Europe; Territorial Shifts Envisaged for Small Allied Lands and Axis Satellites. *New York Times*.

¹¹⁹² (13 January 1945). *Stars and Stripes – Mediterranean Weekly* Vol 2, No. 58. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 24.5 (1945).

σε άρθρο των *New York Times*¹¹⁹³. Η συγκρότηση της αφήγησης στο άρθρο παρουσίαζε τις εκδηλώσεις ως πάνδημες συμπεριλαμβάνοντας περιορισμένα μοναρχικά στοιχεία, με κυρίαρχη την γενική ικανοποίηση για τον σωτήριο ρόλο των Βρετανών, που αποκατέστησαν την τάξη. Στο πανηγυρικό κλίμα περιλαμβάνονταν αναφορές στον “Άλλο”, τους ηττημένους αντιπάλους της εσωτερικής διαμάχης, που υπονοούνται ως μία ανασχεθείσα απειλή κάπου στα βόρεια, μακριά από μία πόλη που γιορτάζει και όπως φαίνεται ποτέ δεν ανήκαν.

Λίγες μέρες αργότερα, άρθρο της ίδιας εφημερίδας εστίαζε στην υποτιθέμενη οργή των Αθηναίων σχετικά με την συμμαχική στήριξη του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. που τελικά θεωρούνταν ότι κατέστησε δυνατή την μαχητική του ικανότητα¹¹⁹⁴. Αναμενόμενα, στο άρθρο αποσιωπούταν η αντίσταση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στις δυνάμεις του άξονα και η συμβολή του μετώπου στην συμμαχική νίκη, αλλά αντίθετα τονίζονταν η ανάγκη αφοπλισμού του επισημαίνοντας, ότι

“εκτός αν εξουδετερωθεί το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., η επανάληψη του προηγούμενου μήνα είναι αναπόφευκτη. Είναι σαφές ότι το κύριο αίτημα του αθηναϊκού κοινού είναι η καταστολή της πιθανής εξέγερσης, ενώ, σε αντίθεση, η άποψη στο εξωτερικό φαίνεται να είναι ότι το κύριο καθήκον της ελληνικής κυβέρνησης είναι να ασκεί τη συγχώρεση.”

Επομένως, η αναφορά στους Αθηναίους ως ένα οργισμένο σύνολο με εχθρικά αισθήματα προς το μέτωπο αντίστασης, παράβλεπε το γεγονός, ότι οι εξεγερμένοι ήταν επίσης Αθηναίοι, οπότε ο συντάκτης τάσσεται με την προτιμότερη για τις απόψεις και ιδεολογία του πλευρά της εμφύλιας σύγκρουσης. Επίσης, αναφερόταν ότι η αναφερόμενη “[...]«βρετανική παρέμβαση» με την υποψία κάποιου σκοτεινού κινήτρου, ερμηνεύεται εδώ όχι μόνο ως μια χειρονομία για την οποία οφείλονται οι μεγαλύτερες ευχαριστίες, αλλά και ως μια χειρονομία που οι Βρετανοί είχαν την υποχρέωση να κάνουν από τιμή.” Παραγνωριζόταν λοιπόν ο πολιτικός χαρακτήρας της σύγκρουσης και θεωρούνταν ζήτημα αποκατάστασης της τάξης από μία ανώτερη στρατιωτικά δύναμη, που εντέλει προκάλεσε προβλήματα, εξοπλίζονταν τις δυνάμεις αντίστασης¹¹⁹⁵.

Ως κρίσιμη περίπτωση διαφοροποίησης καταγράφεται η κριτική προσέγγιση και έμμεση υπέρβαση της λογοκρισίας με την δημοσίευση της ανταπόκρισης του John MacCormac από το Λονδίνο με τίτλο “*Tommies share uneasiness*” - “Στους Βρετανούς στρατιώτες επικρατεί ανησυχία”, εναλλακτικά “*Οι Τόμμηδες νιώθουν ανησυχία*”- όπου παρουσιάζεται εκτενής

¹¹⁹³ (14 January 1945). 100.000 in Athens mark strife’s end - many shout “Long Live Scobie” - Some hail King - Fighting goes on in North. *New York Times*.

¹¹⁹⁴ (22 Ιανουαρίου 1945). Athenians blame allies for revolt-Press Says only theirs support enabled Elas to fight. *New York Times*.

¹¹⁹⁵ (23 Ιανουαρίου 1945). *New York Times*.

επισκόπηση του βρετανικού Τύπου και αναφερόταν ότι *“η υποψία σημαντικού τμήματος του κοινού που διαφωνεί με την πολιτική του πρωθυπουργού Churchill επιβεβαιώθηκε”*, αναφέροντας ότι η ανησυχία εκτεινόταν από τον πρωθυπουργό Πλαστήρα έως τους βρετανούς στρατιώτες στην Ελλάδα¹¹⁹⁶. Η επικριτική εικόνα που εκφραζόταν στον βρετανικό τύπο αποτέλεσε αντίβαρο στην φήμωση των ανταποκριτών και την συνεπακόλουθη αποστειωμένη και χωρίς σχόλια ή κριτική αποτύπωση των γεγονότων, όπως παρουσιάζονταν από τα ειδησεογραφικά πρακτορεία.

Σημαντική είναι και η αποτύπωση της εμπειρίας του Αμερικανού ανταποκριτή Leland Stowe από τα Δεκεμβριανά και την επαναπροσέγγιση τους. Ο Αμερικανός ανταποκριτής αφηγούταν περιέγραφε έναν Βρετανό στρατιώτη, που μιλούσε με καχυποψία για τους ντόπιους και τις προσλαμβανόμενες συμπάθειες τους για τον κομμουνισμό. Όμως, ο Stowe επιχειρούσε να αποδείξει τα κοινά σημεία μεταξύ των εργατικών στρωμάτων των δύο χωρών¹¹⁹⁷. Εξάλλου, υποστήριζε ότι οι ιδέες του σοσιαλισμού κέρδιζαν έδαφος στην Ευρώπη, καθώς ήταν δεμένες με την αντίσταση κατά της κατοχής στον αντίποδα του ευρωπαϊκού δοσιλογισμού¹¹⁹⁸. Το δίπολο της αντίστασης και του δοσιλογισμού όπως παρατηρούσε εδραζόταν σε πολιτικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά¹¹⁹⁹.

Ο Stowe συνεχίζοντας, αναφερόταν σε εκπομπή του για το δίκτυο ABC την 20^η Ιανουαρίου 1945, όπου αφηγούταν από την Ρώμη την πρόσφατη εμπειρία του στην Αθήνα, συνοψίζοντας ότι *“Η Αθήνα είναι η πιο θλιβερή πόλη της Ευρώπης. Για κάποιους είναι η πόλη της χαράς και της εκδίκησης. Για άλλους, ένα σκοτεινό πηγάδι φόβου και απελπισίας. Μέρα και νύχτα τα ανθρωποκυνηγητά συνεχίζονται στην Αθήνα. Η αστυνομία εξακολουθεί να γεμίζει τις φυλακές με όσους είναι ύποπτοι ότι ανήκουν στην Ε.Λ.Α.Σ. ή ότι έχουν αριστερές συμπάθειες. Κάποιοι από τους ίδιους αστυνομικούς έριξαν τους πρώτους πυροβολισμούς στις 3 Δεκεμβρίου.”*

Ακολουθούσε η αναδρομή στα γεγονότα των Δεκεμβριανών με την βρετανική συμβολή στην αιματοχυσία, όπως και στον αμερικανικό ρόλο για την επιμελητειακή υποστήριξη των βρετανικών στρατευμάτων, ενώ τόνιζε ότι *“Ούτε οι Βρετανοί ούτε οι Αμερικανοί δεν είναι άμοιροι ευθυνών”*¹²⁰⁰. Ακόμα, ο Stowe εξέταζε τις κοινωνικοοικονομικές αντιθέσεις των συνοικιών και των κατοίκων της Αθήνας, επανερχόμενος στην αντίσταση και τον δοσιλογισμό, αλλά και το

¹¹⁹⁶ (5 Ιανουαρίου, 1945). *New York Times*.

¹¹⁹⁷ Stowe L. *While time remains*, (New York: Doubleday, 1947), σ. 61.

¹¹⁹⁸ Ibid, pp. 67, 76-78, 86.

¹¹⁹⁹ Ibid, p. 81.

¹²⁰⁰ Ibid, pp. 242-243.

τραύμα της βίας των Δεκεμβριανών βιωμένο στις λαϊκές συνοικίες της πόλης¹²⁰¹.

Ο Stowe επιχειρούσε να εξηγήσει το υπόβαθρο της κρίσης, προσφέροντας πληροφορίες και ανάλυση για παράγοντες και σχηματισμούς της ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας, επανεξετάζοντας κρίσιμα ερωτήματα, όπως την έναρξη της εμφύλιας σύγκρουσης, το απατηλό ενδεχόμενο κομμουνιστικής συνωμοσίας, την επίθεση στην ειρηνική διαδήλωση του Ε.Α.Μ., τον ρόλο των ταγμάτων ασφαλείας, την αντίσταση και την συμβολή του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.¹²⁰². Ακόμα, διερωτώταν για το ενδεχόμενο να είχε αποτραπεί η σύγκρουση του Δεκέμβρη, καταλήγοντας στην καταστολή της προηγούμενης ελληνικής κρίσης, στα γεγονότα της Μέσης Ανατολής¹²⁰³.

Η καταδικαστική ανάλυση του για τον βρετανικό ρόλο στην ελληνική συγκυρία, δεν αγνοούσε τον αμερικανικό ρόλο, που θεωρούσε ότι χαρακτηριζόταν κυριότερα από αδράνεια:

*“Η κυβέρνηση της μεγαλύτερης δύναμης του κόσμου παρακολουθούσε αμέτοχη και δεν έκανε τίποτα για να αποτρέψει ή να σταματήσει τον εμφύλιο πόλεμο στην Ελλάδα. Αντιμετωπίσαμε τις επιθυμίες του ελληνικού λαού για αυτοδιοίκηση σαν να μην μας ενδιέφερε καθόλου. Είχαμε προμηθεύσει τα τανκς και τα φορτηγά και τα αεροπλάνα και τα τρόφιμα -αλλά η Ουάσιγκτον αντιμετώπιζε την Ελλάδα ως αυστηρά «βρετανική ζώνη» [...]. Μόλις άρχισαν οι μάχες, η Ουάσιγκτον δεν προσφέρθηκε ούτε μια φορά να μεσολαβήσει”.*¹²⁰⁴

Επιπροσθέτως, αναφερόταν στην ηθική υποχρέωση των Η.Π.Α. προς τους Ελληνοαμερικανούς και την συμβολή τους στην πολεμική προσπάθεια, ταυτόχρονα με την φιλική διάθεση των Ελλήνων προς τις Η.Π.Α., συνθέτοντας το προφίλ ενός πιστού συμμάχου. Χαρακτηριστικά παρέθετε την εικόνα των διαδηλωτών του Ε.Α.Μ., που κρατούσαν μια πικέτα με το σύνθημα *“Αμερική, γιατί μας εγκατέλειψες;”*. Επομένως, η αμερικανική ενοχή κατά την γνώμη του συνίστατο κυριότερα στην αδράνεια και στην έλλειψη πρωτοβουλίας για την αποτροπή της σύγκρουσης και την συμβολή στην επίλυση του αντιδημοκρατικού αδιεξόδου που ακολούθησε¹²⁰⁵.

Ενδιαφέρον παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της εφημερίδας *New York Times* λόγω της κυκλοφορίας τους, της αναγνωσιμότητας τους, των αποστολών ανταποκριτών στο εξωτερικό και της τροφοδοσίας με πληροφορίες από τα διεθνή ειδησεογραφικά πρακτορεία διέθεταν την δυνατότητα άσκησης σημαντικής επίδρασης στην αμερικανική κοινή γνώμη, καθιστώντας την συγκεντρωτική προσέγγιση των δημοσιεύσεων τους αντιπροσωπευτική περίπτωση.

¹²⁰¹ Ibid, pp 244-247

¹²⁰² Ibid, pp 248-261

¹²⁰³ Ibid, pp 262-266

¹²⁰⁴ Ibid, pp 266-267

¹²⁰⁵ Ibid, pp 267-270

Μελετώντας το πλήθος των δημοσιευμάτων από την αρχή της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών έως και την υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας, εντοπίζονται στο ηλεκτρονικό αρχείο της εφημερίδας 480 άρθρα που αναφέρονταν στην Ελλάδα και σε διάφορα ζητήματα σχετικά με την κατάσταση στην χώρα, από τα οποία τα 162 αναφέρονται στις άμεσα εμπλεκόμενες δυνάμεις και τα Δεκεμβριανά¹²⁰⁶. Συνολικά διαπιστώνεται ότι αν και η αρθρογραφία της εφημερίδας *New York Times* επηρεάστηκε σημαντικά από την επιβολή περιορισμών πρόσβασης στις πληροφορίες και την επιλεκτική παροχή άδειας μετάδοσης ειδήσεων, υπονόμευσαν την αυτοτέλεια και αντικειμενικότητα του εντύπου. Οι επικρατούσες συνθήκες διαμόρφωσαν τις θεματικές, το ύφος έκφρασης και περιεχομένου, παρουσιάζοντας γενική ομοιομορφία απόψεων. Επίσης, διαχωρίζονταν σταθερά οι πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις, ενώ ήταν βίαιη η μετάβαση από μία ευμενή παρουσίαση των δυνάμεων της αντίστασης σε μία αντιμετώπιση που τις καταδείκνυε ατεκμηρίωτα ως υπαίτιες διάπραξης μαζικών εγκλημάτων. Τελικά, τα άρθρα των *New York Times*, αντανakλούσαν την εξελισσόμενη μετάβαση στον πολιτικό προσανατολισμό των Η.Π.Α., που κλιμακωνόταν στην συγκυρία της ελληνικής κρίσης, επαναπροσδιορίζοντας τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις και τον διεθνή ρόλο των Η.Π.Α. στο τέλος του πολέμου¹²⁰⁷.

Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η αρθρογραφία του Alexander C. Sedgwick, ανταποκριτή των *New York Times* που δεν περιορίστηκε από την βρετανική λογοκρισία και χαρακτηρίστηκε από ελλιπή τεκμηρίωση, αναφέροντας συχνότατα μη κατονομαζόμενες πηγές, ενώ οι ανταποκρίσεις του από την Αθήνα στρατεύονταν ανοιχτά με την επεμβαίνουσα βρετανική πλευρά, εκφράζοντας μονομέρεια και επιθετικότητα προς το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ¹²⁰⁸. Ενδεικτικό ήταν το άρθρο της 9^{ης} Δεκεμβρίου 1944 όπου ο Sedgwick αναφερόταν στις συνθήκες που επικρατούσαν στην Αθήνα κατά την διάρκεια των Δεκεμβριανών, στην αμοιβαία καχυποψία των αντιμαχόμενων και την εδραιωμένη εχθρότητα και στην ανθρωπιστική κρίση που επικρατούσε περιγράφοντας

¹²⁰⁶ Συγκεκριμένα από την 3^η Δεκεμβρίου 1944 έως και την 14^η Φεβρουαρίου 1945 δηλαδή δύο ημέρες μετά την υπογραφή της συμφωνίας, ώστε να περιληφθούν οι σχετικές με τον τερματισμό της σύρραξης δημοσιεύσεις. <https://www.nytimes.com/search?query=archives>, Ανακτήθηκε την 20^η Μαΐου 2018.

¹²⁰⁷ Για μια αναλυτική προσέγγιση του θέματος βλέπε Κουτσούρης Δ. (2024), *Αναγνώσεις της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών του 1944 σύμφωνα με τον Αμερικανικό τύπο: η περίπτωση της εφημερίδας New York Times*. Στο Παπασταματίου, Δ. Χατζηκυριακίδης Κ. (επιμ.), *Ελληνική Ιστορική Εταιρεία - ΛΘ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο – Πρακτικά* (σ.σ. 68-74), Θεσσαλονίκη. [https://histsociety.web.auth.gr\(updated\).pdf](https://histsociety.web.auth.gr(updated).pdf).

¹²⁰⁸ Για το θέμα βλέπε και Ρ. Ραυτόπουλος, Ο «Περικλής» ήρθε από την Αμερική – Πως οι Η.Π.Α. ανακάλυψαν τον χαρακτήρα της ελληνικής αντίστασης, στο Λη Σαράφη, Ειρ. Λαγάνη, Δεσπ. Παπαδημητρίου, Μ. Σπηλιωτοπούλου (επιμ.), *Αποτυπώσεις της Ευρωπαϊκής Ιστορίας – Κείμενα αφιερωμένα στον Προκόπη Παπαστράτη*, (Αθήνα:Βιβλιόραμα), 2021. σ. 397.

την έλλειψη περίθαλψης για τους τραυματίες και την έλλειψη τροφίμων¹²⁰⁹. Τις απαρχές της κρίσης εντόπιζε στην δράση της δικτατορίας του Μεταξά, ενώ την κορύφωση εντόπιζε στην κατοχή και τις μεθοδεύσεις των Γερμανών, που εργαλειοποίησαν τον ελληνικό διχασμό. Επομένως, ο δοσιλογισμός, αλλά και η αντίσταση καταλήγαν παίγνια των κατακτητών, μια περιπλοκή με συνέπειες στην κρίση του Δεκέμβρη, τονίζοντας, ότι *‘‘ή Αριστερά άρχισε να αποκτά όπλα, ένα μεγάλο μέρος από τους Βρετανούς και [...] το μίσος που ξεσήκωνε στην Ελλάδα η προπαγάνδα από τη Μέση Ανατολή κρατούνταν σε εφεδρεία για τους εσωτερικούς εχθρούς.’’* Εκμηδενίζονταν τα επιτεύγματα της αντίστασης το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και θεωρούνταν προμελετημένη σκευωρία η δράση του μετώπου, με ευθύνη των Βρετανών που ανέχτηκαν την ανάπτυξη του μετώπου, υπονοώντας τις αγαθές και αφελείς αντιλήψεις τους.

Όμως, η αρθρογραφία του Sedgwick τροφοδότησε και τις ελληνικές διπλωματικές υπηρεσίες, που παρακολουθούσαν στενά τις σελίδες του αμερικανικού Τύπου, ώστε να έχουν πλήρη εικόνα για τις διαμορφούμενες τάσεις του. Προσεγγίζοντας τις πολιτικές διεργασίες σε άρθρο του σημειωνόταν, ότι είχε διαμορφωθεί αναπάντεχα πολιτική συναίνεση για την αντιβασιλεία με την εξαίρεση τμημάτων των παραδοσιακών μοναρχικών κομμάτων και του Γ. Παπανδρέου που είχε ευθυγραμμιστεί με τον Γεώργιο Β’. Την 20^η Δεκεμβρίου 1944 καταγραφόταν σε τηλεγράφημα του Sedgwick η μεταστροφή του Παπανδρέου με τηλεγράφημα προς τον Γεώργιο Β’, που του πρότεινε την εγκαθίδρυση αντιβασιλείας και τον ορισμό του Δαμασκηνού¹²¹⁰. Όπως σημειωνόταν, η υποχώρηση του Παπανδρέου σηματοδοτούσε και την αναγκαστική υποχώρηση των λοιπών μοναρχικών δυνάμεων, αφήνοντας ως τελευταίο εμπόδιο τον εξόριστο μονάρχη, που θεωρούταν ότι στις συνθήκες πολιτικής απομόνωσης θα αναγκαζόταν να την αποδεχτεί, ενώ παρέπεμπε στην οριστική επίλυση μέσω δημοψηφίσματος. Ταυτόχρονα, διαφαινόταν ο επαναπροσανατολισμός στην ειρήνευση και τον τερματισμό των συγκρούσεων, τονίζοντας την θετική στάση του Ε.Α.Μ. στις βρετανικές προτάσεις για απόσυρση από την Αττική και κατάπαυση του πυρός, με όρο την διασφάλιση πολιτικών αλλαγών.

Ακόμα, ο Sedgwick αναφερόταν σε συνέντευξη του με τον Δαμασκηνό, που δήλωνε ότι αναγκαίος όρος για την ανάληψη του νέου θεσμικού του ρόλου η άσκηση των καθηκόντων του χωρίς πολιτικές πιέσεις από τους αντιμαχόμενους πολιτικούς σχηματισμούς, ενώ σχολίαζε ότι

¹²⁰⁹ (12 Δεκεμβρίου, 1944). Streets of Athens Like no Man’s Land – Civil War as Grim as Main Struggle in Europe – Roots Traced to Dictatorship. *New York Times*.

¹²¹⁰ Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.5, 20 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 165, Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υπουργείο Εξωτερικών.

‘[...]Πολλά πρόσωπα του Ε.Α.Μ. αντιτάχθηκαν στη σημερινή χρήση βίας, την οποία ο ίδιος αποδοκίμασε. Υποστήριξε ότι πολλοί που είχαν πάρει τα όπλα το είχαν κάνει επειδή είχαν παρακινηθεί ή παραπλανηθεί. Είπε ότι αντιτίθεται σε κάθε ιδέα να γίνουν οι Ε.Α.Μ.ίτες πολιτικοί απόβλητοι στο μέλλον, εκτός από εκείνους που χαρακτήρισε «προσωπικά υπεύθυνους» και όσον αφορά αυτούς είπε ότι «η κανονική δικαιοσύνη θα πάρει το δρόμο της».

Διασαφηνιζόταν λοιπόν ότι η πορεία προς τον τερματισμό των συγκρούσεων γινόταν με όρους πολιτικής διαπραγμάτευσης και σεβασμού της πολιτικής θέσης του Ε.Α.Μ., όχι λόγω κάποιων απροσδιόριστων προθέσεων των αστικών πολιτικών δυνάμεων, αλλά της ισχύος του. Οι όροι που εμφανίστηκαν στην συμφωνία της Βάρκιζας, όπως ο σχηματισμός αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης και η αμνηστία είχαν ήδη διαμορφωθεί και το Ε.Α.Μ. είχε κατακτήσει σημαντικές πολιτικές νίκες, που επαναφέραν την πολιτική ισορροπία.

Επιπροσθέτως, επισημαίνεται ότι η ελληνικές διπλωματικές αρχές αναφέρονταν συχνότατα στις ανταποκρίσεις του Sedgwick λόγω της εμπιστοσύνης που απολάμβανε της ελευθερίας κινήσεων που διέθετε στην βρετανοκρατούμενη Αθήνα. Υιοθετώντας γενικά την ρητορική της ελληνικής κυβέρνησης σχετικά με την πρόσληψη του Ε.Α.Μ. ως άκρας αριστεράς και των σοσιαλιστικών ομάδων ως μετριοπαθών τμημάτων της αριστεράς, ο Α. C. Sedgwick εστίαζε σε αναφορές από μη κατονομαζόμενες πηγές του και χωρίς ύπαρξη αποδείξεων όπως παραδεχόταν ο ανταποκριτής για την δραστηριότητα βουλγαρικών και αλβανικών δυνάμεων επί ελληνικού εδάφους, που υποτίθεται ότι συνέδραμαν τον Ε.Λ.Α.Σ. στην βόρεια Ελλάδα και αποσκοπούσαν στην σύσταση αυτόνομης Μακεδονίας¹²¹¹. Η υποτιθέμενη συνεργασία μεταξύ Ε.Λ.Α.Σ. και άλλων βαλκανικών δυνάμεων, γινόταν στην βάση συγκρότησης ενός μετώπου σε προσλαμβανόμενες ως αντιδραστικές δυνάμεις στον ελληνικό χώρο, σε αντίθεση με τον υποτιθέμενο στόχο της μακεδονικής αυτονομίας και η ακρίβεια του ισχυρισμού θα αποτελούσε περισσότερο κίνηση αλληλεγγύης προς τις δυνάμεις της αντίστασης, Όμως, οι αναφερόμενες βουλγαρικές ομάδες, υποτίθεται ότι εισέρχονταν στην Ελλάδα, αποτελώντας δυνάμεις λιποτακτών από τον επίσημο βουλγαρικό στρατό, ενισχύοντας την αντίφαση του ισχυρισμού.

Λίγες μέρες αργότερα, προσέγγιζε την αντιπαράθεση του Σιάντου με τον Πλαστήρα, καθώς ο πρώτος επιχειρηματολογούσε ότι με δεδομένη την απελευθέρωση της Ελλάδας από τον Ε.Λ.Α.Σ., ήταν δίκαιο να διατηρήσει τις δυνάμεις του, ενώ ο δεύτερος υποβάθμιζε και ακύρωνε

¹²¹¹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 24 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 173, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

την συμβολή της αντίστασης, σχολιάζοντας ότι *“[...]εκτός από λίγες πράξεις δολιοφθοράς και μικρής κλίμακας αντάρτικες ενέργειες, η ισχυρή δύναμη που διέθετε ο Ε.Λ.Α.Σ. δεν χρησιμοποιήθηκε ποτέ εναντίον των ξένων εισβολέων. Είπε ότι η απελευθερωτική δύναμη προκάλεσε σημαντικές ζημιές σε πολλά ελληνικά χωριά κατά τη στρατολόγηση νεοσύλλεκτων.”*¹²¹² Ο Sedgwick παρέθετε την είδησης χωρίς σχόλια αποδεχόμενος τις απόψεις του Πλαστήρα, που υποτιμούσαν την συμβολή της αντίστασης στην απελευθέρωση της Ελλάδας, υιοθετώντας τα επιχειρήματα του δοσιλογισμού για τα δεινά της ένοπλης αντίστασης.

Προπαγάνδα και λογοκρισία στα Δεκεμβριανά. Τα ανυπέρβλητα εμπόδια όπως η λογοκρισία, η παρεμπόδιση μετάδοσης ειδήσεων και πρόσβασης σε ορισμένες περιοχές με υπαιτιότητα των βρετανικών αρχών και με συνέργεια της ελληνικής κυβέρνησης επηρέασε την εγκυρότητα των μεταδιδόμενων ειδήσεων μεταξύ άλλων, των δώδεκα συνολικά Αμερικανοί ανταποκριτές που βρίσκονταν στην Αθήνα κατά τα Δεκεμβριανά¹²¹³, από όπου και παρακολουθούσαν τις εξελίξεις και μετέδιδαν όσες πληροφορίες ήταν δυνατό στις αμερικανικές εφημερίδες και ειδησιογραφικά πρακτορεία.

Το ζήτημα της λογοκρισίας αναγνωρίζεται αρχικά στην περίοδο μετά την απελευθέρωση στην έκθεση του Ο.Σ.Σ. με τίτλο *“Η ελληνική πολιτική κρίση”*, όπου εξετάζεται τηλεγράφημα Αμερικανού ανταποκριτή προς την εφημερίδα του την 14^η Νοεμβρίου 1944, που αναφερόταν στις δυσχέρειες, επισημαίνοντας ότι,

*“ενώ συνεχίζουν να καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια, αποποιούνται ρητά κάθε ευθύνη για την παροχή πλήρους ή ουδέτερης εικόνας της ελληνικής κατάστασης εν αναμονή της άρσης της λογοκρισίας. Η κατάσταση της Αθήνας διαφέρει από το Κάιρο στο ότι η λογοκρισία εδώ είναι εξ ολοκλήρου βρετανική.”*¹²¹⁴.

Η δυσaráσκεια εκδηλώθηκε και με επίσημη διαμαρτυρία υπογεγραμμένη από έντεκα εκ των δώδεκα Αμερικανών ανταποκριτών, όπου απαιτούσαν να τους επιτραπεί να λάβουν συνεντεύξεις από ηγέτες του Ε.Α.Μ., αποδεχόμενοι παράλληλα την βρετανική επιτήρηση και λογοκρισία. Η διαμαρτυρία διαβιβάστηκε στο αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών μέσω του

¹²¹² Λέλης, Γενικό Προξενείο, Ν. Υόρκης, Ν. προς Υπουργείο Εξωτερικών, 28 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 192, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.5.

¹²¹³ (11 Δεκεμβρίου 1944). Writers Protest to U.S.-American citizens seek right to interview ELAS leaders. *New York Times*.

¹²¹⁴ Office of Strategic Services, Research and Analysis Branch, Research and Analysis Report No.2752, *The Greek political crisis*, National Archives Microfilm Publication M1221, Intelligence Report 1941-1962, General Records of the Department of State, Record Group 59.

Lincoln MacVeagh¹²¹⁵. Η παραπάνω διαμαρτυρία της 5ης Ιανουαρίου 1945 δημοσιοποιήθηκε και σύμφωνα με την υπηρεσία *Army News Service*, ζητώντας ‘‘[...]τη μεσολάβηση της κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών για να διασφαλιστεί ότι οι ειδήσεις στρατιωτικής φύσης μπορούν να συγκεντρώνονται και να αποστέλλονται ελεύθερα μέσω συμμαχικών ή βρετανικών ελέγχων στον προορισμό τους.’’¹²¹⁶ Το υπόμνημα υπογράψαν 11 από τους 12 Αμερικανούς ανταποκριτές στην Ελλάδα (M. W. Fodor – *Chicago Sun*, Farnsworth Fowle – *Columbia Broadcasting System*, Clay Gowran – *Chicago Tribune*, Joseph Harrison – *Christian Science Monitor*, Reg. Ingraham – *Time Magazine*, Gunthrie Janseen – *National Broadcasting Company*, Dmitri Kessel – *Life Magazine*, Panos Morphopoulos – *Newsweek*, Constantine Poulos – *Overseas News Agency*, George Weller – *Chicago Daily News*, James Roper – *United Press*. Αναφερόταν ότι δεν είχαν υπογράψει -παρά την κατά τα φαινόμενα στήριξη της κίνησης- ο Stephen Barber από το *Associated Press*, που ως Βρετανός δεν ήταν δυνατό να συμμετέχει στην κίνηση που απευθυνόταν στην αμερικανική κυβέρνηση και ο Έλληνας ανταποκριτής του *International News Service*, για τον ίδιο λόγο.) Αντίθετα, ο A. C. Sedgwick δεν υπέγραφε την διαμαρτυρία αποτελώντας την μοναδική πρόθυμη φωνή στήριξης της λογοκρισίας και της καταστολής του Τύπου¹²¹⁷.

Όπως τονιζόταν από τους ανταποκριτές, είχαν ζητήσει την άδεια να λάβουν συνεντεύξεις από τους ηγέτες του E.A.M. για λόγους δημοσίου συμφέροντος με την παρουσία Βρετανών αξιωματικών και υποβολή των τηλεγραφημάτων σε βρετανική λογοκρισία. Ακόμα, σημειωνόταν η πρόταση να ληφθούν συνεντεύξεις από την ηγεσία του E.A.M. πίσω από τις βρετανικές γραμμές και με βρετανική επίβλεψη. Όμως, όπως αναφερόταν ‘‘Ο Στρατηγός Scobie σε απάντηση, απαγόρευσε κάθε επαφή με τον «εχθρό», ακόμη και συνεντεύξεις που επιβλέπονται από τους αξιωματικούς του’’. Οι ανταποκριτές κατέληγαν επαναλαμβάνοντας ότι το δημόσιο συμφέρον επέτασσε την απρόσκοπτη επαφή των Αμερικανών ανταποκριτών με το E.A.M. κατά διαστήματα, έστω και με τους βρετανικούς περιορισμούς, ‘‘[...]να ακούσουμε περιστασιακά ένα μέρος της άποψης του E.A.M. για την παρούσα σύγκρουση.’’ Συνολικά, οι ανταποκριτές, δεν

¹²¹⁵ (12 Ιανουαρίου 1945). Writers Protest to U.S.- American Citizens Seek Right to Interview ELAS Leaders. *New York Times*.

¹²¹⁶ Roper E. J., (13 January 1945), Reporters rap block on news in Greece – Petition U.S. Government for help-Seek talks with E.A.M. chiefs - United Press, Athens. *The Stars and Stripes Weekly – Mediterranean edition*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹²¹⁷ Σχετικά με την λογοκρισία, τις επικρατούσες θεσμικές και αντικειμενικές αντιξοότητες στην προσπάθεια απόδοσης των πραγματικών γεγονότων εν μέσω οργανωμένης εκστρατείας παραπληροφόρησης σε βάρος του E.A.M. κατά τα Δεκεμβριανά, βλέπε και Greek American Committee for National Unity, *Greek Liberation*, New York: 1944, p. 4. Βρέθηκε στην Γεννάδιο βιβλιοθήκη, αρχείο Homer A. Thomson, Series VI, Box 156, Folder 1.

διαμαρτύρονταν λόγω φιλικών διαθέσεων προς την αριστερά γενικότερα ή το E.A.M., αλλά θεωρούσαν στο σύνολο τους σημαντική την ελευθερία του Τύπου και την πρόσβαση στην ενημέρωση. Άλλωστε, το πρόβλημα αφορούσε μια συμμαχική δύναμη που συγκρουόταν με ένα συμμαχικό στρατό σε μία συμμαχική απελευθερωμένη χώρα. Ένα πρόβλημα που αναπόφευκτα έθετε ερωτήματα για τις αξίες του μεταπολεμικού κόσμου. Ακόμα, διευκρινίζεται ότι ο MacVeagh επέκρινε τμήμα του αμερικανικού Τύπου, για μεροληπτική προσέγγιση του¹²¹⁸.

Όμως, τον αμερικανικό τύπο απασχόλησαν και οι δηλώσεις του Πορφυρογένη στους *New York Times* για τους περιορισμούς που για λόγους ασφαλείας καθιστούσαν ανεπίτρεπτο στους δημοσιογράφους να επικοινωνήσουν με εκπροσώπους του E.A.M., καθώς ήταν ενδεικτικές των δυσκολιών που αντιμετώπιζαν οι ανταποκριτές στην μετάδοση των ειδήσεων απασχολούσαν τον αμερικανικό τύπο, σύμφωνα με αναφορά του Λέλλη¹²¹⁹. Παράλληλα, σε δημοσίευμα της εφημερίδας *New York Post*, δημοσιεύονταν κατηγορίες του E.A.M. κατά των βρετανικών στρατευμάτων, ότι εκτέλεσαν αιχμαλώτους μαχητές του E.Λ.Α.Σ., προχώρησαν σε αδιάκριτες βίαιες επιθέσεις κατά του πληθυσμού και φυλάκισαν 1.000 έως 1.500 γυναίκες και παιδιά. Τα δημοσιεύματα αναδείκνυαν την κριτική προς την βρετανική επέμβαση και τα καταγγελλόμενα εγκλήματα των βρετανικών δυνάμεων σε βάρος του άμαχου πληθυσμού. Όμως, απορρίπτονταν χωρίς επιχειρήματα από τις ελληνικές διπλωματικές αρχές και σε επικοινωνία του Διαμαντόπουλου με τον Λέλλη για το ζήτημα της δημοσίευσης είδησης συνίστατο η υπεράσπιση της Μ. Βρετανίας από τις επιθέσεις του αμερικανικού Τύπου και επιβολής της ελληνικής κυβερνητικής άποψης ως κυρίαρχης αφήγησης¹²²⁰.

Επομένως, η επιβολή ελέγχου στις μεταδιδόμενες πληροφορίες από τον τύπο συνολικά και τον αμερικανικό στην παρούσα περίπτωση αποτελούσε προτεραιότητα της ελληνικής κυβέρνησης, καθώς όπως σημείωνε ο Φ. Δραγούμης, ήταν αναγκαίο να εκδηλωθεί ισχυρότερο ενδιαφέρον από την πλευρά της αμερικανικής κυβέρνησης, τονίζοντας ότι ‘‘[...]σημερινή στάσις αυτών [των Η.Π.Α.] αποτελεί πεδίο εκμεταλλεύσεως παρά επαναστατών βοηθούσης εις τούτο και της ακατανοήτου στάσεως ένταυθα Αμερικανών ανταποκριτών αποτελούσαν απροκάλυπτον ενθάρρυνσιν ενόπλων οργάνων όπως επιβάλουν θέλησιν των επί υπολοίπου έθνους.’’¹²²¹

¹²¹⁸ Iatrides J. O. (επιμ.), *Ambassador MacVeagh Reports: Greece, 1933-1947*, Princeton 1980, σ. 667.

¹²¹⁹ Λέλλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 14 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹²²⁰ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Λέλλη, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, 15 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹²²¹ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών, προς πρεσβείες Ουάσιγκτον, Λονδίνου 18 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ.

Δρομολογήθηκε λοιπόν συνάντηση στην Νέα Υόρκη με δημοσιογράφους την 16^η Δεκεμβρίου 1944 από τον Λέλη κατόπιν συνεννόησης με την ελληνική πρεσβεία της Ουάσινγκτον, που τους *“ἐξέθεσεν αληθή αίτια εξεγέρσεως κομμουνιστικών στοιχείων Αθήνας και στάσιν ελληνικής κυβερνήσεως”*, τονίζοντας παράλληλα τους *“[...]δεσμούς ημών προς Μεγάλην Βρεττανίαν και επιτακτικήν ανάγκην επιβολής τάξεως.”*¹²²² Ακολούθησαν δημοσιεύσεις στον αμερικανικό τύπο, που τροφοδοτήθηκαν από τις πληροφορίες αυτής της συνάντησης, ενώ καταγράφονται οι απόψεις Αμερικανών δημοσιογράφων, όπως της Elizabeth Anne O'Hare McCormick, που επισήμαινε σε άρθρο, ότι *“ἐν τῷ πνεύματι ημετέρων απόψεων καθ’ ἣν δεν εἶναι δυνατόν να παραδοθῇ ἐξουσία εἰς ἐνόπλους οργανώσεις εἰς βάρος μεγίστου πλειονότητος ἀόπλου πληθυσμοῦ, ἀκόμη καὶ ἀν πολέμησαν κατὰ Γερμανῶν διαρκούσης τῆς κατοχῆς.”* Ακολούθως, γίνεται αναφορά σε άλλη συνομιλία με μη κατονομαζόμενο Αμερικανό αρθρογράφο, χαρακτηριζόμενο ως *“ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων”*, που φέρεται να αναγνώριζε *“[...] ὅτι ἡ στάσις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῷ ἐλληνικῷ ζητήματι ἀποτέλεσεν ἐνθάρρυνσιν πρὸς ἀριστερούς.”* Παράλληλα από τον ίδιο δημοσιογράφο μεταφερόταν η δυσaréσκεια της αμερικανικής πλευράς, χωρίς να διευκρινίζεται η αντιπροσωπευτικότητα της πληροφορίας του, για την συνέχιση της εμπλοκής βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα, ως αποθαρρυντική για την συμμαχική προσπάθεια και θεωρούταν προτιμότερη η καταστολή της εξέγερσης όταν ξέσπασε. Συνολικά οι υψηλού επιπέδου διπλωματικές επαφές από μέρους της Ελληνικής κυβέρνησης με Αμερικανούς δημοσιογράφους αποτέλεσαν μια αγωνιώδη προσπάθεια να ανιχνεύσει τις τάσεις του αμερικανικού Τύπου και να επηρεάσει δυναμικά την κατεύθυνση του, θεωρώντας ως άμεσα επιτεύξιμη την επιρροή στην πορεία για την άσκηση πίεσης προς την αμερικανική διπλωματία.

Όμως, η ίδια η πραγματικότητα περιόριζε τις δυνατότητες δικαιολόγησης της βρετανικής επέμβασης στην Ελλάδα μετά την αποκάλυψη του Drew Pearson, που όπως σημείωνε ο Διαμαντόπουλος ήταν *“ἄγνωστός δια ἐπανελημμένας ἐντυπωσιακάς ἀποκαλύψεις τοῦ[...]*”¹²²³. Σε άρθρο του κατά τα μέσα Δεκεμβρίου δημοσίευε τηλεγράφημα της αμερικανικής πρεσβείας στην Ρώμη την 5^η Δεκεμβρίου, στο οποίο παρατίθεντο οι διαταγές του Churchill προς τον Scobie για

22484., Αναφορά στο τηλ. αρ. 7207 της Πρεσβείας Ἀγκυρας, Γ.Α.Κ., Αρχείο παλαιών βασιλικών ανακτόρων, Φ. 298.

¹²²² Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, κοινοποίηση σε Πρεσβεία Λονδίνου, 19 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4625, Δ.Μ., Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1945). Γ.Α.Κ., Αρχείο πρώην βασιλικών ανακτόρων, Φ. 371. Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2.

¹²²³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 16 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4564, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2.

την καταστολή του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., αναφέροντας ότι ο Scobie είχε διαταγές '[...]μη διστάση να ενεργήσει «ως εάν ευρίσκετο εν κατεκτημένη πόλει και δώση εις Ελλάδα μάθημα όπερ θα καθιστά απίθανον παρόμοιον (πραξικόπημα)». Εν τέλει κ. Τσώρτσιλ διαβεβαιοί Στρατηγόν ότι έχει εξησφαλισμένην υποστήριξιν αυτού και τονίζει ανάγκην όπως Βρετανοί διατηρήσουν κυριαρχίαν Αθηνών." Μάλιστα, ο Διαμαντόπουλος σχολίαζε ότι "πρόκειται περί καταπληκτικής ακριτομυθίας", που είχε προκαλέσει αίσθηση με την δημοσίευση του απόρρητου εγγράφου¹²²⁴.

Λίγες μέρες σε δημοσίευμα του Αμερικανού ανταποκριτή C. Sulzberger, που σε τηλεγράφημα του από την Ρώμη προς τους *New York Times* προσέγγιζε την στάση της Μ. Βρετανίας στην κατεχόμενη Ελλάδα, δίνοντας έμφαση στην επιτυχία των βρετανικών ομάδων σαμποτέρ και την προσέγγιση τους με τις οργάνωσης αντίστασης¹²²⁵. Σταδιακά παγιώθηκε, όπως επισήμαινε η συνεργασία του βρετανικού στρατιωτικού τομέα με τον Ε.Λ.Α.Σ. για λόγους στρατιωτικής αποτελεσματικότητας εναντίον των κατοχικών δυνάμεων και με τον Ε.Δ.Ε.Σ για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας. Σημειωνόταν η βρετανική μεσολάβηση για την λήξη των συγκρούσεων μεταξύ των δύο οργανώσεων, η σύγκλιση της διάσκεψης του Λιβάνου και τελικά η αναδρομική αναγνώριση της πρόθεσης της βρετανικής πλευράς να στηρίζει πάση θυσία την κυβέρνηση Παπανδρέου σε βάρος του Ε.Α.Μ. σε ενδεχόμενη κατάρρευση των συμφωνιών. Παράλληλα, προσεγγιζόταν το κίνημα στην Μ. Ανατολή το 1943 και η στάση της σοβιετικής πλευράς, στην οποία καταλογιζόταν η έμμεση παρέμβαση στην κρίση μέσω δημοσιευμάτων στον σοβιετικό τύπο, που σύμφωνα με τον ανταποκριτή υποστήριζε το κίνημα αντίστασης.

Η λύση στην περιπλοκή σχολίαζε δόθηκε με την συμφωνία μεταξύ Μ. Βρετανίας και Σοβιετικής Ένωσης για τον διαμοιρασμό των σφαιρών επιρροής των δύο δυνάμεων στα Βαλκάνια και κυριότερα της Ελλάδας και Ρουμανίας αντίστοιχα, σε επίπεδο στρατιωτικής διαχείρισης, ενώ υπονοούταν η επιβολή πλήρους ελέγχου σε αυτές τις χώρες. Επομένως, προσεγγιζόταν ο ρόλος των Η.Π.Α. στην Ελλάδα, σημειώνοντας ότι η ακύρωση των σχεδιασμών για μια πιθανή συμμαχική επιχείρηση στα Βαλκάνια από τις Η.Π.Α. τον Φεβρουάριο του 1943 υποβάθμισε τον αμερικανικό ρόλο στην περιοχή αυτοεγκλωβίζοντας την αμερικανική εξωτερική πολιτική στις προβλέψεις της συμμαχικής διάσκεψης της Καζαμπλάνκα -εννοώντας την μεταγενέστερη

¹²²⁴ Σχετικά με την διαταγή του Churchill προς τον Scobie για αμεύλικτη καταστολή της εξέγερσης στην Αθήνα, βλέπε και Ανδρικόπουλος Γ., *Κρίσιμη χρονιά 1944*, (Αθήνα: Διογένης, 1974), τ. Β', σ. 257.

¹²²⁵ Λέλης, Γενικό Προξενείο, Νέας Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 18 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 153, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944). Αναφορά σε δημοσίευμα των *New York Times* της ίδιας ημερομηνίας.

διάσκεψη του Κεμπέκ-, δίνοντας δηλαδή την πρωτοβουλία στην βρετανική πλευρά¹²²⁶. Μάλιστα τονίζονταν οι εκφραζόμενες αντιθέσεις Αμερικανών αξιωματούχων που προσπάθησαν ανεπιτυχώς να πείσουν την αμερικανική κυβέρνηση να λάβει ενεργότερο ρόλο στα Βαλκάνια προς όφελος των συμφερόντων των μικρότερων συμμαχικών κρατών, της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας.

Ο Sulzberger τοποθετούσαν κριτικά στην αμερικανική εξωτερική πολιτική, θεωρώντας ότι η αποστασιοποίηση και ενδεχόμενη απραξία στην περιοχή των Βαλκανίων αποτελούσε εσφαλμένη προσήλωση στις αποφάσεις των συμμαχικών διασκέψεων σε ένα περιβάλλον ενισχυμένα μονομερών ενεργειών από τις υπόλοιπες συμμαχικές δυνάμεις, καταλογίζοντας ευθύνη στον Roosevelt. Η κριτική συνεχιζόταν σχολιάζοντας τις δηλώσεις του Stettinius για την αμερικανική θέση περί μη παρέμβασης στα εσωτερικά συμμαχικών κρατών αναφορικά με την περίπτωση της Ιταλίας, σημειώνοντας ότι ενίσχυσε την προπαγάνδα του E.A.M. και τους ισχυρισμούς του για υποστήριξη από την αμερικανική κυβέρνηση.

Στην συνέχεια το άρθρο αναφερόταν στον ρόλο των γερμανικών κατοχικών δυνάμεων στην Ελλάδα που ισχυριζόταν ότι εργαλειοποίησαν τις εσωτερικές αντιθέσεις της Ελλάδας κατά την απόσυρση τους. Το σχόλιο που λογικά θα αναφερόταν στον δοσιλογισμό, στοχοποιούσε το E.A.M.-E.Λ.Α.Σ.. Σημειωνόταν, ότι

“Τουλάχιστον τρεις Γερμανοί αξιωματικοί συνελήφθησαν από την πλευρά του Ε.Λ.Α.Σ. σύμφωνα με βρετανικές πηγές, που λένε ακόμα ότι πυροβολικό του Ε.Λ.Α.Σ. που βομβαρδίζει τώρα την Αθήνα από τον Λυκαβηττό είναι επανδρωμένο από Γερμανούς πυροβολητές, και ότι μπορεί να υπάρχουν μεταμφιεσμένοι Γερμανοί και στην άλλη πλευρά.”

Επομένως, καταγραφόταν η εγγύτητα του ανταποκριτή στις βρετανικές πηγές, στις οποίες βασιζόταν. Η βρετανική πλευρά επομένως, εκμεταλλευόταν την λογοκρισία που επέβαλε εντός Ελλάδος και διέδιδε ψευδείς ειδήσεις, δηλαδή την ευθύνη του Ε.Λ.Α.Σ. για τον βομβαρδισμό της Αθήνας από τον Λυκαβηττό, μία τοποθεσία που ήταν στην κατοχή των βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων. Στην ίδια προοπτική αντιμετωπίζεται η ψευδής κατηγορία γερμανικής συνδρομής προς τον Ε.Λ.Α.Σ.. Η προπαγανδιστική γραμμή των Βρετανών και της ελληνικής κυβέρνησης, δεν αμφισβητούταν από τον Αμερικανό ανταποκριτή, που εκφράζεται αμφιβολία μόνο για το

¹²²⁶ Η προσέγγιση του Sulzberger L. C. σχετικά με την ανάκληση των συμμαχικών σχεδιασμών για τις συμμαχικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια και η παραχώρηση της πρωτοβουλίας στην βρετανική πλευρά ήταν ακριβής εκτίμηση, όμως η λήψη αυτής της απόφασης είχε γίνει μήνες αργότερα στην 1^η διάσκεψη του Quebec την 17-24 Αυγούστου 1943. *Σχετικά βλέπε* Papastratis P., *British policy toward Greece during second World War 1941-1944*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 109-110, 144. Παπαστράτης Πρ., Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Γ'1, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ. 227.

ενδεχόμενο να υπάρχουν μυστικές διασυνδέσεις με γερμανικές μονάδες και στις κυβερνητικές δυνάμεις. Βέβαια, δεν σχολιαζόταν η σύμπραξη της ελληνικής κυβέρνησης και των βρετανικών δυνάμεων με αποδεδειγμένα δωσίλογες δυνάμεις.

Η ανακριβής ανταπόκριση που κατέληγε σε σοβαρές κατηγορίες κατά του Ε.Α.Μ., ικανοποίησε τον Φ. Δραγούμη, που ανέφερε ότι πρόκειται περί *“ενδιαφερούσης και αντικειμενικής ανταποκρίσεως”*. Όμως, λίγες μέρες επικρινόταν από τις ελληνικές διπλωματικές υπηρεσίες η αναφορά του Sulzeberger στο ενδεχόμενο σύμπραξης γερμανικών δυνάμεων με τις κυβερνητικές και βρετανικές δυνάμεις καταστολής. Προκλήθηκε λοιπόν κινητοποίηση της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσινγκτον, καθώς με τηλεγράφημα του ο Διαμαντόπουλος προς την υπηρεσία πληροφοριών του Γενικού Προξενείου Νέας Υόρκης συνιστώντας να επικοινωνήσει το ελληνικό προξενείο με την διεύθυνση της εφημερίδας *New York Times*, όπως και ο διπλωματικός αντιπρόσωπος της Ελλάδας στην Ρώμη με τον Sulzeberger προς επίπληξη του ανταποκριτή¹²²⁷. Σχετικά, κινήθηκε και ο Φ. Δραγούμης γνωστοποιώντας την επικοινωνία του με την ελληνική αντιπροσωπεία στην Ρώμη, ώστε να επιστήσει *“φιλική προσοχή”* στον Sulzeberger για την επίμαχη φράση, διερωτώμενος *“πως είναι δυνατόν ευρίσκεται [...] εις Γερμανός εις ελληνοβρετανικάς δυνάμεις αγωνιζομένας υπό αμέσους διαταγάς στρατηγού Scobie;”*¹²²⁸. Επομένως, η ελληνική κυβέρνηση και διπλωματικές υπηρεσίες, αντιλαμβάνονταν την λογοκρισία και συμμόρφωση του Τύπου διεθνώς, ως αποστολή που διεκπεραιωνόταν με την κινητοποίηση ολόκληρου του κρατικού μηχανισμού και των διπλωματικών αποστολών, ασκώντας άμεσες πιέσεις σε επιμέρους άτομα -ανταποκριτές εν προκειμένω- και εφημερίδες ή θεσμούς, ώστε να πειθαρχήσουν στην επίσημη κυβερνητική αφήγηση. Η ανακρίβεια άλλων ισχυρισμών βέβαια, που είχαν θετική επίδραση στην κυβερνητική αφήγηση, δεν σχολιαζόταν.

Άλλωστε, οι απόπειρες πειθάρχησης των ξένων ανταποκριτών δεν περιορίζονταν στους Αμερικανούς ανταποκριτές, αλλά αφορούσε το σύνολο του Τύπου. Στην κριτική της ανταποκρίτριας Claire Hollingworth των *Sunday Times* για την στάση της αστυνομίας στα Δεκεμβριανά, αναφερόταν ο Φ. Δραγούμης με τηλεγραφήματα προς τις πρεσβείες του Λονδίνου και της Ουάσινγκτον, επαινώντας την *“[...] ανεκτικήν στάσιν Αστυνομίας έναντι ενόπλων*

¹²²⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Λέλη, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης 27 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22614. Σχετικά με τηλεγραφήματα υπουργείου εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹²²⁸ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών Προς Λέλη, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, 28 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22841, Πρεσβεία Ουάσινγκτον. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

διαδηλωτών 3^{ης} Δεκεμβρίου τηλεγραφήσαμεν ήδη πλήρη στοιχεία”¹²²⁹, ενώ σε επόμενο τηλεγράφημα συνιστούσε ο Φ. Δραγούμης να ‘διαφωτισθή καταλλήλως”¹²³⁰.

Ο Διαμαντόπουλος τοποθετούταν στο πρόβλημα της άσκησης επιρροής στην διεθνή κοινή γνώμη προς εμπέδωση των θέσεων της ελληνικής κυβέρνησης, αναγνωρίζοντας ότι ‘Εκρηξίς στάσεως Αθήνας εύρε μεγάλην μερίδα αμερικανικού κοινού ελάχιστα ενήμερον αληθούς θέσεως ζητημάτων Εγγύς Ανατολής, επι πλέον δε επηρεάζεται εξ ιδεολογικών θεωριών διαδιδόμενων υπό αριστεριζόντων φυλλαδίων και σχολιαστών.”¹²³¹ Αναγνωριζόταν λοιπόν η θεμελιωμένη πεποίθηση της διπλωματικής αποστολής για την σημασία της επιρροής στις απόψεις της αμερικανικής κοινής γνώμης και τοποθετούσε την ελληνική πολιτική σύγκρουση στο πλαίσιο της ευρύτερης περιφερειακής πολιτικής και ασφάλειας των κρατών της Εγγύς Ανατολής, αποχωρίζοντας την εσωτερική πολιτική διαπάλη και την βρετανική παρέμβαση από τον πυρήνα του προβλήματος. Συνεχίζοντας αναλυόταν η άποψη του για το πρόβλημα, σχολιάζοντας ότι το αμερικανικό κοινό ‘[...]επηρεάζεται εξ ιδεολογικών θεωριών διαδιδόμενων υπό αριστεριζόντων φυλλαδίων και σχολιαστών.”, αναγνωρίζοντας στην σύγκρουση την διάσταση της προβαλλόμενης διάστασης ασφαλείας του προβλήματος και ένα ζήτημα ιδεολογικής διαπάλης σε αμερικανικό έδαφος.

Ακόμα, η ιδέα των Η.Π.Α. ως χώρου ιδεολογικής και πολιτικής διαπάλης μορφοποιούταν: Θεωρούταν ότι προκάλεσε σύγχυση η έμμεση όπως τονίζοταν κριτική του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών προς την Μ. Βρετανία, εννοώντας το ανακοινωθέν για τον Sforza στην Ιταλία με προεκτάσεις που αφορούσαν και την Ελλάδα. Σημειωνόταν, ότι η πρόσφατη διάσταση απόψεων εδραζόταν σε ευρύτερες διαφωνίες προερχόμενες από πολιτικές προσωπικότητες και από τα μέσα ενημέρωσης, που εκδηλώθηκαν και στην διεθνή διάσκεψη του Σικάγο, αναφερόμενος στην διάσκεψη της 7^{ης} Δεκεμβρίου 1944 για την διεθνή αεροπλοΐα¹²³².

¹²²⁹ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 15 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22456, αναφορικά με το τηλεγράφημα της 12 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 3565 του Γραφείου Τύπου της Πρεσβείας του Λονδίνου προς Υπουργείο Εξωτερικών σχετικά με το αναφερόμενο θέμα του τηλεγραφήματος αρ. τηλ. 8906, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹²³⁰ Λάμπρου, Γραφείο Τύπου Πρεσβείας Λονδίνου προς Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, 23 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 8906, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944). Σε απάντηση του άνωθι, Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 28 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22829.

¹²³¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4631, απαντητικό του τηλεγραφήματος αρ. τηλ. 22504 του Υπουργείου εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944). Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 65.2. Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1944, σχετικά με το τηλεγράφημα 22504 του Υπουργείου εξωτερικών Αναφορά από Διαμαντόπουλο για το ζήτημα Sforza, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944). Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 1944, α.α., Σχετικά με τις δηλώσεις του Stettinius την 5 Δεκεμβρίου 1944 για την Ιταλία, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹²³² Σχετικά, βλέπε International Civil Aviation Organization, <https://www.icao.int/publications/pages/doc7300.aspx>,

Το γεγονός θεωρούνταν ότι προκάλεσε περιπλοκές και στην ελληνική προπαγανδιστική δραστηριότητα, που στόχευε στην προβολή των θέσεων της ελληνικής κυβέρνησης για την κρίση, καθώς *“[...]έπρεπε να έχη [η πρεσβεία] υπ' όψιν ανακοινωθέντα Κυβερνήσεως Ην. Πολιτειών και την φανεράν διχογνωμίαν αναφρείσαν μεταξύ Ην. Πολιτειών και Μ. Βρετανίας.”* Επομένως, η ελληνική διπλωματική αποστολή και η ελληνική κυβέρνηση αντιλαμβάνονταν, ότι το συμμαχικό στρατόπεδο ήταν κατακερματισμένο από εσωτερικούς ανταγωνισμούς. Οι προαναφερόμενοι ανταγωνισμοί και διαφωνίες εμφανίζονταν σε πολλαπλά επίπεδα διαπερνώντας τους φορείς των επισήμων κυβερνήσεων και κοινοβουλευτικών θεσμών κάνοντας αναφορά σε *“[...] δηλώσεις ελαχίστων γερουσιαστών [περίπτωση Kilgore ενδεικτικά]”*, όπως εκδηλώθηκε στην κριτική του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών προς την Βρετανία.

Η διαμόρφωση κλίματος δυσφορίας και κριτικής προς την Μ. Βρετανία ενώ ξετυλίγονταν τα δραματικά γεγονότα των Δεκεμβριανών καταλογιζόταν σε *“[...] πληροφορίες αμερικανών ανταποκριτών εξ' Αθηνών εκτός εξαιρέσεων συνετέλεσαν μεγάλως εις συσκότισιν μερίδος κοινής γνώμης και εις το να δημιουργήσουν εν τη φαντασία όχι ολίγων αντίληψιν ότι δήθεν η Μ. Βρετανία ήθελε καταπιέση ελληνικόν λαόν.”* Μάλιστα, τόνιζε ότι οι ούτως ή άλλως λογοκριμένες και περιορισμένες σε αριθμό, έκταση και θεματικές ανταποκρίσεις των Αμερικανών δημοσιογράφων από την Αθήνα ήταν το πρόβλημα δημιουργώντας προβλήματα στην πρόσληψη της Μ. Βρετανίας, που η υπεράσπιση πρόβαλε ως επιτακτικό καθήκον για την ελληνική κυβέρνηση. Στην προσπάθεια υπερίσχυσης και επιβολής της ελληνικής κυβερνητικής αφήγησης, ο Διαμαντόπουλος αναγνώριζε ως φυσικούς συμμάχους από την αρχή της κρίσης τα συγκροτήματα εφημερίδων *New York Times, New York Herald, New York Sun, Christian Science Monitor, Star and News Washington*, δηλαδή τον κορμό του αμερικανικού Τύπου, σχολιάζοντας ότι *“[...]κατενόθη ο αληθής χαρακτήρ της κρίσεως υπό μεγάλης μερίδος κοινής γνώμης και υπό των διπλωματικών αρθρογράφων ων τινές εξεφράσθησαν αποκαλύπτως ως εκ της επισήμου στάσεως Κυβερνήσεως Ην. Πολιτειών.”*

Επομένως, η ελληνική κυβέρνηση θεωρούσε, όπως πρότερα εκφραζόταν από τον Φ. Δραγούμη, και από την ελληνική διπλωματική αποστολή στις Η.Π.Α., τον Τύπος ως σημαντικότερο παράγοντα άσκησης επιρροής και διαμόρφωσης θέσεων στην αμερικανική κοινή γνώμη και στο θεσμικό πολιτικό επίπεδο στις Η.Π.Α. Συνεπώς τονιζόταν η έντονη δραστηριότητα της ελληνικής πρεσβείας και του γραφείου Τύπου, που κατευθύνθηκαν στην *“διαφώτισιν”* επισήμων διπλωματικών κύκλων, αλλά και άλλων σημαντικών προσώπων, που προέρχονταν από

το δίκτυο επαφών του Ν. Λέλη, όπως αναφερόταν στην *“[...]δια του τύπου διαφώτισιν των απόψεων της Κυβερνήσεων και άλλων στοιχείων σταλέντων ημίν.”* Άλλωστε, η νομιμοποίηση της ελληνικής κυβέρνησης αμφισβητούνταν, ενώ παρέμενε η ανάγκη άσκησης επιρροής προς την αμερικανική κυβέρνηση ώστε να αντιμετωπιστεί η διάσταση απόψεων μεταξύ των κυβερνήσεων των Η.Π.Α. και της Μ. Βρετανίας. Αν και η κριτική στρεφόταν με σφοδρότητα εναντίον της βρετανικής κυβέρνησης, αφήνοντας την ελληνική πλευρά άθικτη. Την σιωπή του Βρετανού πρέσβη στις Η.Π.Α. - *“λόγω λεπτότητος της θέσεως του.”* που ακολουθήθηκε ως τακτική αντιμετώπισης των επικρίσεων και του γενικευμένου αρνητικού κλίματος, διαδεχόταν η απάντηση της ελληνικής πρεσβείας στα επικριτικά δημοσιεύματα, όπως σε άρθρο της εφημερίδας Washington Post που ανέφερε την έλλειψη αντιπροσωπευτικού χαρακτήρα -άρα και νομιμοποίησης- της κυβέρνησης Παπανδρέου, που ο Διαμαντόπουλος απάντησε με επιστολή.

Καταλήγοντας, προσεγγίζοταν το ζήτημα των Ελληνοαμερικανών, που θεωρούταν ότι επέδειξαν *“[...]στάσιν απολύτου νομιμοφροσύνης πλὴν ευαρίθμων αριστεριζουσών οργανώσεων αίτινες υποκινούνται υπό κ. Πιστολάκη και Βλαβιανού αμφότερον νεήλιδων.”* Η εφημερίδα που διεύθυνε ο Βλαβιανός, ο Εθνικός Κήρυκας βρισκόταν στο στόχαστρο του Διαμαντόπουλου, χαρακτηρίζοντας την *“αυτόχρημα δηλητηριασμένη με φαντασιώσεις ανταποκριτού [Κωνσταντίνου] Πούλου.”* Όμως, διαπίστωνε αποκλιμάκωση στην εκφραζόμενη κριτική προς την Μ. Βρετανία, που θεωρούσε ενδεικτική για την *“[...]κατανόησιν πραγματικής καταστάσεως Ελλάδα και ως εκ τούτου υποχρεώσεως Μ. Βρετανίας αποκαταστήσῃ τάξιν προς πρόληψιν ευρυτέρου αντικτύπου.”* Η παρατήρηση του Διαμαντόπουλου, προσδιόριζε την προσλαμβανόμενη απαρχή μεταστροφής του κλίματος πλήρους υποστήριξης του Ε.Α.Μ. και απόλυτης απόρριψης της βρετανικής επέμβασης, στο μέσο της κρίσης των Δεκεμβριανών. Το επόμενο διάστημα καταγράφηκε η εξασθένιση της υποστήριξης ακόμα και στον Εθνικό Κήρυκα.

Αντίστοιχες ήταν οι προσπάθειες άμεσης παρέμβασης στον αμερικανικό τύπο και επιβολής λογοκρισίας από τον Δραγούμη εκφράζοντας δυσaráσκεια για τον Ελληνοαμερικανό ανταποκριτή του περιοδικού Newsweek Μορφόπουλο, τονιζόταν ότι *“[...]έφτασε πλέον σε σημείον απολύτως απαράδεκτον. Θέτων υπό αμφισβήτησιν τα πλέον αναμφισβήτητα γεγονότα και απροκαλύπτως ειρωνευόμενος επισήμους δηλώσεις πρωθυπουργού [...].”*, ενώ του καταλογιζόταν ακόμα ότι είχε επαφές *“μετά στασιαστών”*, σαν να ήταν εγκληματική ενέργεια η αμφισβήτηση των κυβερνητικών ισχυρισμών ή η προσπάθεια τεκμηρίωσης των ανταποκρίσεων¹²³³. Οπότε, κατέληγε στην οδηγία

¹²³³ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον για διαβίβαση σε Γενικό Προξενείο Νέας

προς τις ελληνικές διπλωματικές αρχές, να εκφράσουν την απαίτηση ανάκλησης του ανταποκριτή στον εκδότη του περιοδικού, λόγω ελλιπούς αντικειμενικότητας του Μορφόπουλου, δίνοντας την άδεια αντικατάστασης του με οποιονδήποτε Αμερικανό ανταποκριτή. Αντιμετωπιζόταν λοιπόν με καχυποψία το σύνολο των Ελληνοαμερικανών και ειδικότερα των δημοσιογράφων και ανταποκριτών στην βάση της αμφίβολης αφοσίωσης τους στην πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης και στην ενδεχόμενη έκφραση κριτικής για τους χειρισμούς της. Λίγο αργότερα εκφραζόταν από πηγές του υπασπιστή του διαδόχου Παύλου ικανοποίηση για την μετατόπιση του ανταποκριτή σε αποδεκτές θέσεις.

Ένα υπόδειγμα του μοτίβου συνεργασίας με τον τύπο που οραματιζόταν η ελληνική κυβέρνηση, βρήκε εφαρμογή στην συνεργασία του με τον Α. Α. Πάλλη και τον Βρετανό βουλευτή Jeffrey Nicolson. Όπως σημειώνει ο Αγνίδης,, *‘Έν συνεργασία μετ’ εμού κος Πάλλης συνέταξεν επιστολήν δι’ εφημερίδα ΤΑΙΜΣ είχε δε συνεννοηθή με βουλευτήν Τζέφρι Νίκολσον όπως υπογράψη και τοποθετήση ταύτην εις Τάϊμς.*¹²³⁴” Η μετακύλιση εντολών από την ελληνική κυβέρνηση, στην πρεσβεία προς το γραφείο Τύπου και τελικά σε μέλη του βρετανικού κοινοβουλίου, ώστε να δημοσιευτεί το υπαγορευόμενο άρθρο με βρετανική σφραγίδα, απέτυχε με την υπαναχώρηση τελευταία στιγμή του Nicolson. Όμως, ο Αγνίδης συνέχισε τις παρεμβάσεις στον βρετανικό τύπο με επαφές και αιτήματα προς το βρετανικό υπουργείο εξωτερικών για παρέμβαση στις βρετανικές εφημερίδες και κυρίτερα στους Times, εξασφαλίζοντας την αντικατάσταση ανεπιθύμητων ανταποκριτών του πρακτορείου Reuters στην Αθήνα εν μέσω των αιματηρών συγκρούσεων.

Η τάση μεταστροφής της αμερικανικής πλευράς στο ζήτημα της κρίσης γινόταν εμφανής, σε δηλώσεις του Αμερικανού διπλωματικού αρθρογράφου Simms, που ανέφερε ότι *‘αν αφεθούν αριστερά στοιχεία ελεύθερα υποδαυλίσωσι εμφύλιον πόλεμον Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία, Γαλλίαν, Βέλγιο, θα επήρχετο χάος και ότι αν στρατιωτικοί αρχηγοί έμεναν αδρανείς προ της δράσεως φατριών θα ήσαν εγκληματικοί.*¹²³⁵” Ήταν λοιπόν απαραίτητη η καταστολή της θεωρούμενης ως

Υόρκης, 22 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 50.3 (1944). Το θέμα του Μορφόπουλου επανερχόταν με σε υπόμνημα του ταγματάρχη Ραυτόπουλου και υπασπιστή του Παύλου, όπου είχε εκφραστεί ικανοποίηση για την θεωρούμενη συμμόρφωση του. Έκθεσις ταγματάρχου πυροβολικού Ραυτόπουλου Σπυρίδωνα, Υπασπιστού της Α.Β.Υ. Του Διαδόχου 16 Ιανουαρίου 1945, Κάϊρον. Αντίγραφο της Έκθεσης υποβλήθηκε στον Παύλο την 17 Ιανουαρίου 1945 και στον Σούρλα, σύμβουλο της ελληνικής Πρεσβείας στο Κάϊρο. Ε.Λ.Ι.Α., Αρχείο Ραυτόπουλου.

¹²³⁴ Αγνίδης, Πρεσβεία Λονδίνου, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 21 Δεκεμβρίου 1944, Απαντητικό του τηλ. αρ. 22404, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.5,

¹²³⁵ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Διεύθυνσιν Πολιτικών Υποθέσεων, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4653. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

φαινομένου της απελευθέρωσης αριστερής ιδεολογίας και εξέγερσης. Οι συγκρούσεις της αντίστασης με τις εγκατεστημένες στις απελευθερωμένες χώρες κυβερνήσεις, κυρίτερα στο Βέλγιο και στην Ελλάδα, διαπερνούσαν πολλαπλούς θεσμικούς φορείς της αμερικανικής κοινωνίας. Σε ομιλία του αντιπροέδρου της Αμερικανικής Ομοσπονδίας Εργασίας Matthew Woll προς τον οργανισμό, εκφραζόταν η στήριξη προς την βρετανική εξωτερική πολιτική στην Ελλάδα και την Ιταλία και η καταδίκη της Σοβιετικής πολιτικής, που κατηγορούσε για εισβολή σε βάρος των μικρών κρατών σημειώνοντας, ότι *“Οι φιλελεύθεροι ρεαλιστές μας [που] επιτίθενται σφοδρά στη Βρετανία για την πολιτική της στην Ελλάδα και το Βέλγιο, αλλά δεν έχουν εκφράσει ποτέ μια λέξη κατά της παρέμβασης της Ρωσίας στις εσωτερικές υποθέσεις της Πολωνίας, της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας”*¹²³⁶. Επομένως, προσλαμβάνονταν ο ρόλος των μικρότερων κρατών ως ένα αποδεκτό κόστος στην εξωτερική πολιτική των μεγαλύτερων δυνάμεων, καθώς η υποτιθέμενη λανθασμένη συμπεριφορά της μίας μεγάλης σύμμαχης δύναμης αυτοδικαίως επέτρεπε όμοιες συμπεριφορές από άλλες μεγάλες συμμαχικές δυνάμεις, χωρίς δικαίωμα άσκησης κριτικής.

Ο αβάσιμος ισχυρισμός και η παράλογη εξίσωση ανόμοιων παραδειγμάτων οφείλονταν σε σαφή αντισοβιετικά και αντικομμουνιστικά αισθήματα του ομιλητή, γεγονός, που διασαφηνιζόταν στην συνέχεια με την επίθεση του στα ευρωπαϊκά κινήματα αντίστασης των προαναφερόμενων χωρών. Συγκεκριμένα σχολίαζε, ότι *“[...]Βέλγιο και Ελλάδα οι ηγέτες του αντιστασιακού κινήματος, που στις περισσότερες περιπτώσεις είναι [...] κομμουνιστές, αρνήθηκαν να καταθέσουν τα όπλα εκτός αν ικανοποιηθούν τα πολιτικά τους αιτήματα.”*¹²³⁷ Επομένως, η εύλογη άσκηση πολιτικής πίεσης από τα κινήματα αντίστασης ως εκφραστών της λαϊκής κυριαρχίας στην μετααπελευθερωτική πολιτική πραγματικότητα, θεωρούταν σχεδόν εγκληματική, καθώς δεν αναγνωριζόταν ο πολιτικός χαρακτήρας της αντίστασης, παρά μόνο τα δικαιώματα των συμμαχικών δυνάμεων για την διευθέτηση της μεταπολεμικής τάξης.

Άλλωστε, θεωρούσε μονόδρομο την καταστολή από τις συμμαχικές δυνάμεις, που προορίζονταν να δράσουν ως δυνάμεις κατοχής, όπως διερωτώταν *“[...]Μπορεί ο στρατός κατοχής να περιοριστεί στην παθητική καταγραφή των ένοπλων εξεγέρσεων και να παραδώσει την*

¹²³⁶ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, 18 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 15, σχετικά με τα άρθρα στις εφημερίδες *New York World Telegram* και *New York Times* στις 17 Δεκεμβρίου 1944 και 18 Δεκεμβρίου 1944 αντίστοιχα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹²³⁷ Για το θέμα βλέπε Σαράφη Λη, Τα Δεκεμβριανά του Βελγίου: η Αντίσταση, η πολιτική κρίση και οι Σύμμαχοι το Φθινόπωρο του 1944. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας, Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, 2016, σ.σ. 211-223.

κατεχόμενη περιοχή στην ομάδα που διαθέτει αυτή τη στιγμή περισσότερους όλμους και 75 χιλιοστών από την άλλη ομάδα;”. Άρα, αγνοούταν εσκεμμένα η πολιτική συγκρότηση των αναφερόμενων χωρών, υποβαθμίζοντας τον ρόλο και τον χαρακτήρα της αντίστασης, που απελευθέρωσε τα εδάφη και τον λαό που ζούσε σε αυτά, υποβιβάζοντας τις σε κατεχόμενο έδαφος. Η αντίδραση του ελληνικού υπουργού εξωτερικών Φ. Δραγούμη και του υφυπουργού Τύπου Π. Γαρουφαλιά στα δημοσιεύματα ήταν άμεση και ενθουσιώδης, τονίζοντας την ικανοποίηση ‘[...]δια την πλήρη κατανόηση και ουσίαν ελληνικής υποθέσεως[...]’¹²³⁸. Ακόμα, επισημαινόταν η δυνατότητα περαιτέρω δυσφήμισης της πολιτικής ηγεσίας του Ε.Α.Μ. στα πλαίσια της ακολουθούμενης κυβερνητικής στρατηγικής στον πόλεμο παραπληροφόρησης. Κυριότερα κατηγορώντας τον παραιτηθέντα υπουργό εργασίας Πορφυρογένη για τον ορισμό διοικήσεων στους συνδικαλιστικούς φορείς, που για τοποθέτηση ‘κομμουνιστικών οργάνων’.

Παράλληλα, η κορύφωση της σύγκρουσης και η όξυνση του πολιτικού αδιεξόδου καταγραφόταν στους *New York Times* σε ανταπόκριση του Sedgwick, όπου αναφέρεται αναλυτικά η πρόταση της αντιβασιλείας στον Δαμασκηνό, η αποδοχή της πρότασης από τον αστικό πολιτικό κόσμο και η σύγκλιση μοναρχικών δυνάμεων και του Γ. Παπανδρέου στην εναντίωση του¹²³⁹. Σε έκδοση της συνέχειας του άρθρου η εφημερίδα δημοσίευε αναλυτική ανταπόκριση του Sedgwick, περιγράφοντας την μεταστροφή του πρωθυπουργού Παπανδρέου και την αναμενόμενη μετατόπιση του Γεωργίου Β’, με δεδομένη την γενική πολιτική αποδοχή της σύστασης αντιβασιλείας¹²⁴⁰. Σχετικά τοποθετούταν με συνέντευξη ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, τονίζοντας την ανάγκη διεξαγωγής ελεύθερου και δίκαιου δημοψηφίσματος, αλλά και αποδοχής του αποτελέσματος του. Ακόμα τόνιζε, την απαίτηση για αβίαστη άσκηση των αρμοδιοτήτων του, την ανάγκη για κατάπαυση των εχθροπραξιών και για πολιτική συμφιλίωση.

Συνολικά, διαπιστώθηκε τις ίδιες μέρες η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τα στρατιωτικά γεγονότα στην πολιτική, τόσο στο ζήτημα του πολιτειακού, όσο και προσέγγιση των αντιμαχόμενων στους πολιτικούς και στρατιωτικούς όρους λήξης της σύγκρουσης¹²⁴¹. Προκύπτει, λοιπόν η σύγκλιση της προόδου στις διαπραγματεύσεις για ανακωχή και λήξη των εχθροπραξιών

¹²³⁸ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών προς Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, Λέλη, 20 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 50.3 (1944).

¹²³⁹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, 20 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 162, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 50.3 (1944).

¹²⁴⁰ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, 21 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 165, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 50.3 (1944).

¹²⁴¹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, 20 Δεκεμβρίου 1944, σχετικά με τηλεγράφημα του Associated Press, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 50.3 (1944).

με την συμφωνία στην πολιτική βάση της εισαγωγής του θεσμού της αντιβασιλείας, συνοδευόμενης από ευρύτερες πολιτικές διευθετήσεις.

Παράλληλα, οι ανακριβείς ισχυρισμοί που κατέληγαν σε επιβαρυντικά και αβάσιμα συμπεράσματα για το Ε.Α.Μ. και την σύγκρουση των Δεκεμβριανών, συνεχιζόταν με δημοσίευμα της εφημερίδας *Herald Tribune* που αναπαρήγαγε βρετανικούς ισχυρισμούς από πηγές στην Αθήνα, που μεταδόθηκαν από το ραδιοφωνικό σταθμό BBC και καταγράφηκαν από το αμερικανικό υπουργείο άμυνας, όπως επισημαινόταν, για την υποτιθέμενη είσοδο εκατοντάδων ενόπλων από την Βουλγαρία σε ελληνικό έδαφος χωρίς να τελούν σε υπηρεσία της βουλγαρικής κυβέρνησης¹²⁴². Στον ισχυρισμό αναγνωρίζεται η επιχειρηματολογία της ελληνικής κυβέρνησης για δυνάμεις του άξονα που τελούσαν σε συνεργασία με τις δυνάμεις του Ε.Α.Μ. με σκοπό να βληθεί ο συμμαχικός αγώνας, υποβαθμίζοντας τον ένοπλο αγώνα του Ε.Λ.Α.Σ.. Συνεχίζοντας οι ειδήσεις που διοχετεύονταν από την ελληνική κυβέρνηση, εμφανιζόταν στους *N.Y. Times* την ίδια ημερομηνία, όπως η είδηση για την άφιξη στον Πειραιά 500 Ελλήνων αξιωματικών του στρατού από την Θεσσαλονίκη για λόγους ασφάλειας τους, υπονοώντας το ενδεχόμενο κακοποίησης τους ή μαζικής δολοφονίας τους από τις διοικούσες αρχές του Ε.Α.Μ.¹²⁴³.

Μία ακόμα διάσταση της λογοκρισίας αποτυπωνόταν σε τηλεγράφημα του *Associated Press* από την Αθήνα, που ο ανταποκριτής Barber Kenper αναδημοσίευε τηλεγράφημα του ανταποκριτή Richard Mowrer της εφημερίδας *Chicago Daily News* από την Ρώμη¹²⁴⁴. Ο Αμερικανός ανταποκριτής ανέφερε ότι “Οι Αμερικανοί ανταποκριτές στην Ελλάδα θεωρούνται από ουδέτεροι έως αντάρεσκοι στις δυσκολίες της Βρετανίας.”, ενώ παρέθετε δηλώσεις του διευθυντή της υπηρεσίας πληροφοριών της βρετανικής πρεσβείας κατά την επιστροφή του στην Αθήνα από το Λονδίνο, που σχολίαζε ότι τα νέα από την Αθήνα ήταν “Στρεβλή απλούστευση και προκαλούσε μεγάλη ζημιά στις *Ηνωμένες Πολιτείες*.” Το άρθρο συνέχιζε με μια απόπειρα περαιτέρω υποτίμησης των συναδέλφων του σχολιάζοντας, ότι

“Το *Associated press* εξυπηρετείται από έναν 23χρονο Άγγλο, που οι αρχές μέχρι την αναχώρηση του ανταποκριτή μας το περασμένο Σάββατο αρνούσαν να αντικαταστήσουν. Το *Associated press* εξυπηρετείται από έναν ικανό Αμερικανό. Κανένας από τους δύο δεν είχε ξαναβρεθεί στην Ελλάδα. Η

¹²⁴² Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, 20 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 50.3 (1944).

¹²⁴³ Koutsouris, D. (2018). Macedonian stories and memories: Approaching the crisis of December 1944 in Thessaloniki through the correspondence of Governor-General George Modis. In *The Balkan States during World War II* (Conference presentation). Aristotle University of Thessaloniki.

¹²⁴⁴ Πρεσβεία Λονδίνου προς Υπουργείο Εξωτερικών, 21 Δεκεμβρίου 1944, σχετικά με τηλεγράφημα του *Associated Press*, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.5.

Βρετανία δεν έχει ανταποκριτή με εμπειρία στην Ελλάδα, αλλά δύο Αμερικανοί ειδικοί έχουν ζήσει από 5 έως 10 χρόνια στη χώρα. ”

Οι αναφερόμενοι Αμερικανοί δημοσιογράφοι πιθανότατα ήταν ο Sulzberger και ο Sedgwick, καθώς ταιριάζουν στην περιγραφή¹²⁴⁵. Συνεχίζοντας να περιγράφει την κατάσταση αποσύνθεσης στον τομέα του ξένου Τύπου σχολίαζε ότι “*Η λογοκρισία στην Αθήνα δεν είναι ανελεύθερη, αλλά παρεμβαίνει συνεχώς από τα πάνω.*” Άρα, η λογοκρισία θεωρούταν εύλογη διαδικασία, που δεν ξεπερνούσε τα όρια μιας άβολης διαδικαστικής περιπλοκής. Από την πλευρά του ο Kemper υπερασπιζόταν την εγκυρότητα του *Associated Press* και την ακρίβεια των αναμεταδιδόμενων ειδήσεων. Ακόμα, υπερασπιζόταν τον νεαρό συνάδελφο του, που είχε στοχοποιηθεί για την ηλικία και την καταγωγή του, επισημαίνοντας τον έγκριτο χαρακτήρα του και την πολεμική του εμπειρία καλύπτοντας για το πρακτορείο των μαχών στην Σαρδηνία, όπου και τραυματίστηκε.

Παράλληλα, καθ' όλη την διάρκεια του Δεκεμβρίου, οι παρεμβάσεις και η έντονη παρουσία των ελληνικών διπλωματικών αρχών στον αμερικανικό τύπο συνεχίστηκε. Σχετική ήταν η παρέμβαση του Διαμαντόπουλου στην εφημερίδα *Washington Post*, όπου αντικρούονταν οι αμφιβολίες του εντύπου για την νομιμότητα και συνταγματικότητα της ελληνικής κυβέρνησης¹²⁴⁶. Η βασική επιχειρηματολογία του ήταν η νομιμοποιητική βάση της συμφωνίας του Λιβάνου και η αδυναμία πρόβλεψης των χειρισμών του Ε.Α.Μ.. Αντίστοιχα, γίνονταν προσπάθειες χειραγώγησης του περιεχόμενου των δημοσιεύσεων προς όφελος της ελληνικής κυβέρνησης, ο Διαμαντόπουλος προέτρεπε στην καταγραφή και δημοσίευση των ονομάτων των αναφερόμενων συλληφθέντων αρχηγών Σοσιαλιστικού κόμματος και Δημοκρατικής Ένωσης, ώστε όπως αναφέρεται να προκαλέσει “*βαθυτέραν εντύπωσιν*”¹²⁴⁷.

Επιπροσθέτως, στο εσωτερικό της αποδεκατισμένης ελληνικής κυβέρνησης, η κινητοποίηση των ελεγχόμενων θεσμικών φορέων στην άσκηση προπαγάνδας στο εξωτερικό συστράτευε το Γ.Ε.Σ., που σε έγγραφο του επιβεβαίωνε την συναντίληψη της υπηρεσίας με το Υφυπουργείο για την ανάγκη “*[...]ενημερώσεως της διεθνούς κοινής γνώμης επι των πραγματικών αιτίων της κομμουνιστικής επαναστάσεων [...]*”¹²⁴⁸ Μάλιστα αναφερόταν η σύσταση επιτροπής,

¹²⁴⁵ Πρόσθετο στοιχείο του στενού κύκλου επαφών Αμερικανών δρώντων που διαμορφωνόταν στην Αθήνα εκείνη την περίοδο, αλλά και των ενδεχόμενων αλληλεπιδράσεων ήταν η συγγένεια των Sedgwick και Sulzberger, καθώς ο τελευταίος ήταν παντρεμένος με την ανιψιά του πρώτου. Allen H. S., *Classical Spies – American archeologists with the O.S.S. in World War II Greece*, (Michigan: University of Michigan Press, 2014), p. 73.

¹²⁴⁶ Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 25 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹²⁴⁷ Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 27 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹²⁴⁸ Γ.Ε.Σ. γραφείο II, προς Υπουργείο Εξωτερικών Γραφείο Υφυπουργού, χωρίς ημερομηνία, α.α., Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

όπου προβλεπόταν η συμμετοχή στελέχους των ενόπλων δυνάμεων. Επομένως, διαπιστώνεται η συστηματική και συγκροτημένη προσπάθεια της ελληνικής κυβέρνησης και των θεσμών του κράτους για την άσκηση επιρροής στην διεθνή κοινή γνώμη και την στρατηγική ανάδειξης επιμέρους πολιτικών θέσεων, ως μέσο πολιτικής επιρροής με σαφή στόχευση την δημιουργία δυσμενών όρων για το εγχώριο κίνημα αντίστασης και την προώθηση των πολιτικών προτεραιοτήτων της κυρίαρχης ομάδας εξουσίας.

Μεταβαίνοντας στην αποκλιμάκωση και τον τερματισμό της σύγκρουσης καταβλήθηκε προσπάθεια ανάδειξης στο εξωτερικό εγκλημάτων που καταλογίστηκαν στο Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Μάλιστα, σε τηλεγράφημα του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών σχολιαζόταν η επίθεση του Ε.Λ.Α.Σ. κατά των φυλακών Αβέρωφ, που στόχευε στην άμεση εκτέλεση των δωσίλογων κρατουμένων και την αποτροπή της δίκης τους¹²⁴⁹. Ο αντικειμενικός σκοπός της επιχείρησης σύμφωνα με την συνομωσιολογική θεωρία της ελληνικής κυβέρνησης, ήταν η σίγαση τους και ο παρεμποδισμός τους να εμφανίσουν επιβαρυντικά στοιχεία σε βάρος του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. σχετικά με *“[...] εγκληματικά επαφά [του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.] των μετά των Γερμανοβουλγάρων και μερικών εκ των δωσίλογων[...]*”. Ο παράδοξος και αστήρικτος ισχυρισμός παρουσιάζει αντεστραμμένη λογική καθώς το μέτωπο αντίστασης δεν θα ωφελούταν από την δίκη και τιμωρία των δωσίλογων, αλλά από την σιωπή του, αποκρύπτοντας τις υποτιθέμενες επαφές μεταξύ των μέχρι πρότινος αντιμαχόμενων μερών. Όπως τονιζόταν, τελικά η επίθεση απωθήθηκε από την μικτή ομάδα Ελλήνων και Βρετανών στρατιωτών, δίνοντας έμφαση στον κοινό αγώνα των δύο στρατευμάτων έναντι του κοινού εχθρού, του μετώπου αντίστασης.

Συνολικά, η ελληνική κυβέρνηση υπό το φως των εξελίξεων και της στρατιωτικής υποχώρησης του Ε.Λ.Α.Σ., η κυβέρνηση ανασυντασσόταν και προετοιμαζόταν με εξαπόλυση κατηγοριών σε βάρος του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. για την μετάβαση στην καταστολή και τρομοκρατία σε βάρος του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. κατά την επερχόμενη ειρήνευση, προλειαίνοντας το έδαφος στο διεθνές πεδίο επιχειρούνταν η διαμόρφωση ισχυρά δυσμενούς διάθεσης προς το Ε.Α.Μ. στον τύπο του εξωτερικού, εν συνεχεία στην κοινή γνώμη των συμμαχικών χωρών, καταλήγοντας στην άσκηση επιρροής στις αντίστοιχες κυβερνήσεις¹²⁵⁰. Εκφραζόταν λοιπόν από τον Δραγούμη ο συλλογισμός, ότι τα εγκλήματα που το μέτωπο αντίστασης καταλόγιζε στην ελληνική κυβέρνηση,

¹²⁴⁹ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών προς Άπασας Πρεσβείας, 20 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹²⁵⁰ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών προς άπασας τας Πρεσβείας, 19 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

τα βρετανικά στρατεύματα και τις υποστηρικτικές τους ένοπλες ομάδες, στην πραγματικότητα ήταν αυτοαναφορά του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Χωρίς τεκμηρίωση εστίαζε στην άρνηση του αιτήματος της γενικής αμνηστίας ισχυριζόμενος, ότι τα υποτιθέμενα εγκλήματα ήταν βάνανυσα και ειδεχθή, αναφέροντας ότι *“[...]ωμοτήτων τόσον φρικαλέων και τόσον ξένων προς ελληνικά ήθη, ώστε να θέλη κανείς να παρηγορήται ότι διαπράχθησαν υπό απείρως ξένων συγκεντρωθέντων Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ..”* Καταλήγοντας παρατίθεντο λεπτομέρειες για τους φονευθέντες, που δεν καταδεικνυόταν ότι είχαν σκοτωθεί με υπαιτιότητα του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., ενώ αναφέρονταν αριθμοί ξένων στρατευμένων στις τάξεις του, με ειδική αναφορά στην ύπαρξη 60 ατόμων Γερμανικής και Βουλγαρικής καταγωγής στις τάξεις του 2^{ου} τάγματος του 34^{ου} συντάγματος του Ε.Λ.Α.Σ., κατά την διάλυση του στην Αθήνα την 14^η Δεκεμβρίου, χωρίς να γίνεται προσπάθεια τεκμηρίωσης των ισχυρισμών ή να λαμβάνεται υπόψιν το ενδεχόμενο να αποτελούσαν λιποτάκτες που είχαν ήδη από τις μέρες της κατοχής ταχθεί με την αντίσταση. Το τηλεγράφημα κατέληγε ότι η χορήγηση γενικής αμνηστίας θα ήταν λανθασμένη και εγκληματική διευκρινίζοντας ότι τα παραπάνω αποτελούσαν το πλαίσιο συζήτησης των Ελλήνων διπλωματών στο εξωτερικό, οριοθετώντας την προπαγανδιστική γραμμή σε μια απόπειρα ενοχοποίησης του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στον τύπο και στους πολιτικούς φορείς άλλων χωρών.

Τα μοτίβα αποκήρυξης και καταδίκης του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. από την ελληνική κυβέρνηση επαναλαμβάνονταν και σε τηλεγράφημα του υπουργείου εξωτερικών με αφορμή δημοσίευμα του Ριζοσπάστη για την απόφαση της Κ.Ε. του Ε.Λ.Α.Σ. για την παραπομπή σε στρατοδικείο των δωσίλογων¹²⁵¹. Εστιάζοντας στον καταλογισμό εγκλημάτων στον Ε.Λ.Α.Σ., έκλεινε με προπαγανδιστική έπαρση περιγράφοντας σκηνές ενθουσιασμού του πληθυσμού και αυθόρμητη μαζική συμμετοχή στην συγκροτούμενη κυβερνητική Εθνοφυλακή. Το συγκεκριμένο τηλεγράφημα και όσα ακολούθησαν που απευθύνονταν σε όλες τις ελληνικές πρεσβείες, είχε σκοπό την παροχή προπαγανδιστικών επιχειρημάτων, ώστε με την διασπορά τους να ασκηθεί αμεσότερη επίδραση στα διεθνή ακροατήρια και να επιβληθεί η επίσημη κυβερνητική άποψη.

Αντίστοιχα, λίγες μέρες αργότερα σε τηλεγράφημα του Φ. Δραγούμη προς τις ελληνικές πρεσβείες, αναφερόταν αναλυτικά η ανάσυρση δέκα πτωμάτων *“οικτρώς κατακρεουργημένα”* σε προχωρημένη αποσύνθεση από φρεάτιο στη νοτιοανατολική πλευρά του λόφου του Φιλοπάππου, που θεωρήθηκε ότι επρόκειτο για κρατούμενους του Ε.Λ.Α.Σ. κατά την έναρξη των Δεκεμβριανών

¹²⁵¹ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών προς άπασας τας Πρεσβείας, 22 Δεκεμβρίου 1944, Αναφορικά με δημοσίευμα της εφημερίδας Ριζοσπάστης την 21 Δεκεμβρίου 1944, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

αναφέρονταν ότι *‘Πλήρη πτωμάτων είναι και λοιπά φρεάτια περιοχής ταύτης, ήτις μέχρι προ ολίγων ημερών κατέχετο υπο στασιαστών.*¹²⁵²*’* Η απόδειξη της αιτιώδους σχέσης μεταξύ των πτωμάτων και της ευθύνης των εξεγερμένων για το σύνολο των περιπτώσεων, παραλείπεται ως δεδομένη.

Σε συνέχεια της εικόνας φρίκης, παρατίθεντο εκτιμήσεις για τους αριθμούς των συλληφθέντων στην Αττική, που ανέρχονταν σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εξωτερικών. σε 17.000 και των εκτελεσθέντων σε 2.000¹²⁵³, ενώ δινόταν έμφαση στην ύπαρξη γυναικοπαίδων, γερόντων και διακεκριμένων στρατιωτικών, επιχειρηματιών, εμπόρων και άλλων ευκατάστατων πολιτών. Πάλι, οι πηγές πληροφόρησης και τεκμηρίωσης παραμέναν ασαφείς, χωρίς καμία αμφιβολία από την πλευρά του υπουργείου Εξωτερικών για την αξιοπιστία των ισχυρισμών. Ο καταγιγισμός κατηγοριών για κακομεταχείριση των κρατουμένων, συμπεριλάμβανε τις εξουθενωτικές πορείες, έλλειψη τροφίμων και τελικά τον υποτιθέμενο εγκλεισμό τους *‘εις τόπο θυσίας οχυρωμένω παρ’ αυτώ ίνα βάλλονται από Αγγλικού πυροβολικού’*. Σαφώς, η διατυπωμένη κατηγορία αποτελεί μετάθεση ευθύνης για τον θάνατο αιχμαλώτων, κρατουμένων ή τμήματος του γενικού πληθυσμού ως αποτέλεσμα της βρετανικής δραστηριότητας. Ακόμα, διευκρινιζόταν ότι ο Ε.Λ.Α.Σ. πρότεινε την ανταλλαγή αιχμαλώτων και κρατουμένων που είχε συλλάβει με αυτούς που η κυβέρνηση είχε συλλάβει από τις τάξεις των εξεγερμένων, αν και η κυβέρνηση του απέρριπτε. Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι η πρακτική σύλληψης αιχμαλώτων από πλευράς του Ε.Λ.Α.Σ., είχε στόχο την ανταλλαγή τους με αντίστοιχους της συλληφθέντες από την κυβέρνηση και όχι την επιβολή τιμωρητικών μαζικών εκτελέσεων και γενικά της εξόντωσης τους.

Βέβαια, η μανιώδης αποστολή τηλεγραφημάτων από την Ελληνική κυβέρνηση αποσκοπούσε σαφέστατα στην αποφασιστική και δυναμική διαμόρφωση των θέσεων των ξένων κυβερνήσεων. Όπως, ανέφερε σε τηλεγράφημα του ο Φ. Δραγούμης, ότι οι περισσότερες ελληνικές πρεσβείες *‘[...]περιορίζονταν αποστολήν ακαδημαϊκών και γενικοτάτων περιλήψεων περί σχετικών εκδηλώσεων περί κοινής γνώμης οικείων χωρών, χωρίς [να] προσπαθούν [να]*

¹²⁵² Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών προς άσας Πρεσβείας, 29 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22892, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹²⁵³ Βλέπε Γρηγοριάδης Φ. Ν., Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-49 (Το δεύτερο αντάρτικο) τ. 2, (Αθήνα: Καμαρινόπουλος), 1982, σ.σ. 469-473. Ελεφάντης Άγγ., Μας πήραν την Αθήνα – ξαναδιαβάζοντας την ιστορία 1941-1950, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2013), σ. 68. Κωστόπουλος Τ., Κόκκινος Δεκέμβρης – το ζήτημα της επαναστατικής βίας, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2016). (επιμ.) Πετρόπουλος Γ., *Ντοκουμέντα του Ε.Α.Μ. για τα Δεκεμβριανά*, (Αθήνα: Προσκήνιο, 2005), σ.σ. 197-210, όπου αναδημοσιεύεται *Το ελληνικό Κατόν*. 1945. Αθήνα: Ο Ρήγας. Σπηλιωτοπούλου Μ., Ο Δεκέμβρης του 1944 στην Αθήνα του 1945: η ιστορία με τα πτώματα. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία 2016), σ.σ. 464-466.

αντιδράσουν, ως εαν επρόκειτο περί εμφύλιον σπαραγμόν εις Ουρουγουάνης. ”¹²⁵⁴ Η απαίτηση του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών ήταν η ενεργή στράτευση των διπλωματικών αποστολών σε μία μάχιμη πολιτική αποστολή να πεισθούν ή να εξαναγκασθούν οι κυβερνήσεις του εξωτερικού σε στήριξη της ελληνικής κυβέρνησης και καταδίκη του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ..

Εξάλλου, η κινητοποίηση των ελληνικών διπλωματικών υπηρεσιών ήταν διεθνής και αφορούσε σε κάθε χώρα που εκδηλωνόταν δραστηριότητα το σύνολο του Τύπου: τοπικές εφημερίδες, ομογενειακό τύπο και ξένους ανταποκριτές. Ενδεικτικά στην περίπτωση της Αργεντινής, αναφερόταν σε τηλεγράφημα του Δενδράμη ότι ο *“Τύπος δημοσιεύει εκτενή τηλεγραφήματα δίδοντα επίσημον ελληνικήν άποψιν γεγονότων και άρθρα επί τη βάση στοιχείων συνταχθέντων υπό πρεσβείας. Εκτός μιας κομμουνιστικής ελληνικής εφημερίδος, ουδεμία αργεντινή εφημερίς συνηγόρησεν υπέρ επαναστατών. Τουναντίον τύπος υπεστήριξεν απόψιν κυβερνήσεως.”*¹²⁵⁵ Όμοια σε τηλεγράφημα του λίγες μέρες αργότερα, παραπονούνταν ότι *“[...]επιτροπή υπέρ βοήθειας Ελλάδος εκτραπείσα φιλανθρωπικού σκοπού και διενεργούσα πολιτικήν προπαγάνδαν υπερ Κομμουνιστικού κόμματος εν Ελλάδι έπαισε αναγνωριζόμενη υπό επιτροπής Ερυθρού Σταυρού ένταυθα.”*¹²⁵⁶ Η επιτροπή φερόταν να σχεδιάζει την επίδοση υπομνήματος διαμαρτυρίας προς τις πρεσβείες της Αμερικής και της Αγγλίας για την βρετανική επέμβαση στην Ελλάδα, όμως οι διπλωματικές αρχές των χωρών αυτών αρνήθηκαν να δεχθούν την επιτροπή ή να λάβουν το υπόμνημα, μετά από επίσημη ανακοίνωση της ελληνικής πρεσβείας. Ο Δενδράμης πρόσθετε, ότι *“Ενεργώ εμμέσως παρ’ αρχών προς διάλυσιν επιτροπής βοήθειας, ής μετέχει μέρος ναυτικών και ιδιωτών άκρας αριστεράς και προς παύσιν ελληνικής εφημερίδος διενεργούσης προπαγάνδαν κατά αγγλικής επεμβάσεως και υπέρ επαναστατών.”*

Παράλληλα, η στάση του σοβιετικού Τύπου χαρακτηρίστηκε από αδιαφορία για την ουσία των εξελίξεων. Όπως σημείωνε ο Πολίτης από την πρεσβεία της Μόσχας, ο *“[...] σοβιετικός τύπος ανέφερε μέχρι σήμεραν ξηρώς γεγονότα, ως ταύτα ετηλεγραφήθησαν από Άγγλων εν Αθήναις ανταποκριτών άνευ ελαχίστου σχολίου είναι το περισσότερο όπερ δυνάμεθα να ελπίζομεν εν ενταύθα.”*¹²⁵⁷ Επισημαινόταν ότι ο σοβιετικός Τύπος αναπαρήγαγε κυρίως ειδήσεις βρετανικής

¹²⁵⁴ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών προς άπασας τας Πρεσβείας, 16 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 22682, Πρεσβείας Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹²⁵⁵ Δενδράμης, Πρεσβεία Βουένος Άιρες, προς Υπουργείο Εξωτερικών 27 Δεκεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 2431, Απαντητικό του αρ. τηλ. 22449, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.6.

¹²⁵⁶ Δενδράμης, Πρεσβεία Βουένος Άιρες, προς Υπουργείο Εξωτερικών 29 Δεκεμβρίου 1944, Γεννάδιος βιβλιοθήκη, Αρχείο Φ. Δραγούμη, Φ. 62.6.

¹²⁵⁷ Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 20 Δεκεμβρίου 1944, σχετικά με τα τηλεγραφήματα αρ. τηλ. 22691 και αρ. τηλ. 22682 του Υπουργείου Εξωτερικών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

προέλευσης για τα γεγονότα στην Ελλάδα χωρίς σχολιασμό. Διαφορετικά προσεγγιζόταν όμως η περίπτωση του Βελγίου ασκώντας δριμεία κριτική στην βρετανική εξωτερική πολιτική, χώρα η οποία δεν ενέπιπτε στην βρετανοσοβιετική συμφωνία των ποσοστών.

Ο Ξένος Τύπος μετά την Βάρκιζα. Η υπογραφή της συμφωνίας ειρήνης της Βάρκιζας την 12^η Φεβρουαρίου 1945 και ο επακόλουθος τερματισμός της όποιας επιχειρησιακής επιταγής για επιβολή στρατιωτικής λογοκρισίας, δεν σήμανε το τέλος της καταστολής του Τύπου. Αντίθετα, η ελληνική κυβέρνηση κινητοποίησε τον μηχανισμό του ελληνικού κράτους συλλέγοντας πληροφορίες για συγκεκριμένα πρόσωπα και συνολικά για την λογοκρισία του ξένου Τύπου και των αρθρογράφων. Κυριότερα κινητοποιούνταν το υφυπουργείο Τύπου, το υπουργείο εξωτερικών, οι κατά τόπους διπλωματικές αποστολές και το Γενικό Επιτελείο Στρατού που με ειδική διαταγή, διαβιβαζόμενη μέσω του υπουργείου εξωτερικών προς τους στρατιωτικούς ακολούθους των ελληνικών πρεσβειών, διατασσόταν η συλλογή και αποστολή δημοσιευμάτων ξένου Τύπου¹²⁵⁸.

Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι επίσημη και ανεπίσημη θεσμική καταστολή της ελευθερίας του Τύπου και της έκφρασης ακολούθησε πορεία κλιμάκωσης από τα Δεκεμβριανά, κορυφούμενη με την συμφωνία της Βάρκιζας και συνεχίστηκε εντεινόμενη. Η αμφιβολία και το κλίμα διένεξης που επικράτησε στα Δεκεμβριανά συνοδεύτηκε από εκδήλωση πλουραλιστικών απόψεων στον τύπο και την πολιτική εξουσίας των Η.Π.Α. σχετικά με το Ε.Α.Μ., ενώ σταδιακά αντιστράφηκε η τάση μετά την στρατιωτική εξουδετέρωση του μετώπου αντίστασης και την υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας, υπό το κλίμα της διαρκούς προπαγάνδας για τα καταλογιζόμενα στο Ε.Α.Μ. εγκλήματα. Η πολιτική σταθεροποίηση του αστικού συνασπισμού και η διεύρυνση της υποστήριξης από το εξωτερικό οδηγούσαν σε σκληρότερη λογοκρισία και καταστολή από την ελληνική κυβέρνηση, στοχοποιώντας συγκεκριμένους δημοσιογράφους.

Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του Leland Stowe, ανταποκριτή με σταθερή παρουσία και τεκμηριωμένες απόψεις για τα ζητήματα της Ελλάδας. Στα άρθρα του Stowe αναφερόταν η ελληνοαμερικανική εφημερίδα *Εθνικός Κήρυκας*, αναδημοσιεύοντας μεταφράσεις τους στοχεύοντας στην αντιμετώπιση της εκτεταμένης παραπληροφόρησης, προπαγάνδας και λογοκρισίας που επικρατούσε στην Ελλάδα¹²⁵⁹. Ο Stowe μετέφερε την προσωπική του εμπειρία

¹²⁵⁸ Δρομάζος Γ., 14 Φεβρουαρίου 1945, Ειδική Διαταγή, ΓΕΣ, Επιτελικό Γραφείο ΙΙ, Τμήμα Γ', ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 36.8 (1945).

¹²⁵⁹ (15 Φεβρουαρίου 1945). Το ελληνικόν ζήτημα είναι και πανευρωπαϊκόν ζήτημα. *Εθνικός Κήρυκας* - *National Herald*. ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 20.5 (1945).

αντιμετώπισης των περιορισμών που είχε επιβάλει ο Scobie κατά την παραμονή του στην Αθήνα τον Ιανουάριο του 1945. Τότε, είχε έρθει σε επαφή με τον Δαμασκηνό, τον Πλαστήρα, τον Σοφιανόπουλο, τους πρεσβευτές της Μ. Βρετανίας και των Η.Π.Α., αλλά και με αξιωματικούς των ιδίων χωρών. Όμως, ήταν αδύνατο να έρθει σε επαφή με μέλη και στελέχη του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ..

Στην προσέγγιση του για την εμφύλια σύγκρουση του Δεκέμβρη εντόπιζε ομοιότητες με τον Ισπανικό εμφύλιο και θεωρούσε βαρύνουσα την βρετανική εξωτερική πολιτική. Μάλιστα, σημείωνε ότι η ελληνική εμπειρία ήταν δυνατό να οδηγήσει σε αρνητικές εξελίξεις στα Βαλκάνια, την Ιταλία, την Γαλλία, το Βέλγιο, ακόμα και στην Ισπανία, καθώς όπως τόνιζε *“Αι σχετικές ευκαιρίες εις όλας αυτάς τας χώρας, δια την εκλογήν ελευθέρου δημοκρατικού πολιτεύματος, επεστιάσθησαν δυσοιώνως εις τας Αθήνας.”* Παράλληλα, αναφερόταν στην αναμενόμενη συζήτηση του ελληνικού προβλήματος στην διάσκεψη των Τριών στην Γιάλτα.

Οι συνθήκες που οδήγησαν στο ξέσπασμα της σύγκρουσης και η καταστολή της καταδείκνυαν την *“[...]μοιραίως αρνητικήν αμερικανικήν πολιτικήν, η οποία είτε δεν είχε το θάρρος, είτε την σαφήνειαν δια να συμβάλη θετικώς εις την πρόληψιν του εμφυλίου πολέμου εις τας Αθήνας.”* Κατά την γνώμη του, το γεγονός αυτό προοιωνίζε παρόμοια γεγονότα στην Ιταλική περίπτωση και επανερχόταν στο ζήτημα της συμμαχικής συνδιάσκεψης, με την διαπίστωση ότι *“[...]το ελληνικόν «πρότυπον», βασίζεται ειλικρινώς εις την πολιτικήν του δικαίου του ισχυρότερου και εις την διαίρεσιν του μεγαλυτέρου μέρους της Ευρώπης εις ζώνας αγγλικής και ρωσικής επιρροής.”* Η επικράτηση των συνθηκών διαίρεσης του κόσμου σε σφαίρες επιρροής, θεωρούσε ότι επέτασσε τις Η.Π.Α. να διαφοροποιηθούν και να προτάξουν ένα διαφορετικό παράδειγμα: *“Πρόκειται ο Πρόεδρος Ρούζβελτ να συγκατανεύση εις τούτο και ν' αγνοήση την υλικήν ισχύν της Αμερικής και το ηθικόν αυτής κύρος, δια να εξασκήση πραγματικήν πίεσιν υπέρ της εγκαθιδρύσεως δημοκρατίας εις τας νεωστί ελευθερωθείσας ευρωπαϊκάς χώρας;”*

Επομένως, ο L. Stowe θεωρούσε ότι η Βρετανία και η Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν δυνάμεις που με κυνισμό απαξιούσαν για την λαϊκή θέληση, καταλήγοντας να επωμίζονται οι Η.Π.Α. το καθήκον της παρέμβασης σε υπεράσπισης του. Ήταν μια δημοκρατική υποχρέωση η αμερικανική παρέμβαση σε διεθνή κλίμακα, μια ιδέα που είχε προοδευτικά ιδεολογικά ελατήρια και στόχευε στην πολιτική και ηθική στήριξη των λαών της Ευρώπης και ολόκληρου του μεταπολεμικού κόσμου και συνηγορούσε υπέρ της αμερικανικής παρέμβασης. Όπως σχολίαζε η έκβαση των πολιτικών διενέξεων *“[...]εξαρτάται από το εάν αι χώραι αυτάί θα αποκτήσουν πολιτικήν ισορροπίαν με την ιδικήν μας βοήθειαν, ή εάν απλώς θα καλυφθούν αι επαναστατικάί δυνάμεις*

μέχρις ότου εκραγούν με μεγαλυτέραν δύναμιν και προκαλέσουν μεγαλυτέραν αιματοχυσίαν[...].”

Ήταν επιτακτικό καθήκον των Η.Π.Α. να παρέμβουν στην Ελλάδα σε αυτή την κατεύθυνση “/[...]χωρίς να διακινδυνεύσει η μελλοντική ειρήνη και να μη διατρέξωμεν κίνδυνον και ημείς.” Καταλήγοντας, διαπιστώνεται ότι η σφοδρή κριτική του ανταποκριτή προς της βρετανική εξωτερική πολιτική στρεφόταν στον τρόπο και την πολιτική κατεύθυνση της παρέμβασης, ενώ αναγνωριζόταν ότι οι Η.Π.Α. ήταν σε θέση να παρέμβουν ορθότερα για μια δημοκρατική επίλυση των προβλημάτων. Επίσης, η Ελλάδα, αντιμετωπιζόταν ως επίκεντρο των εξελίξεων στην Ευρώπη, σε μια θεωρία «ντόμινο», όπου ο αυταρχισμός εκατέρωθεν των δύο σφαιρών επιρροής κινδύνευε να κυριαρχήσει στην Ευρώπη. Μια αντεστραμμένη προειδοποίηση θα ακολουθούσε λίγα χρόνια μετά καλώντας εκ νέου για αμερικανική παρέμβαση σε προστασία της εσωτερικής πολιτικής ισορροπίας της Ελλάδας, την υλική της ενίσχυση, την προστασία της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, αυτή την φορά απέναντι στην υποτιθέμενη κομμουνιστική απειλή κατά της Ελλάδας.

Αξιοσημείωτη ήταν και η δημοσίευση σειράς άρθρων του L. Stowe στην εφημερίδα *New York Post*, όπου έδινε την πλήρη εικόνα για τα Δεκεμβριανά μέσα από μια δομημένη αφήγηση εστιάζοντας σε συγκεκριμένες χρονικά οριοθετημένες θεματικές. Με αφετηρία την κρίση στην Μέση Ανατολή και την απαίτηση του Ε.Α.Μ. για συμμετοχή στην πολιτική εξουσία της εξόριστης κυβέρνησης, εξηγούσε πως η βρετανική λογοκρισία αποσιώπησε τα γεγονότα, επέβαλε καταστολή και εκκαθάρισε το στράτευμα από όλα τα δημοκρατικά στοιχεία, καταλήγοντας την συγκρότηση της Ορεινής Ταξιαρχίας και του Ιερού Λόχου.¹²⁶⁰ Όπως τόνιζε, αυτοί οι σχηματισμοί αποτέλεσαν τον πυρήνα της κρίσης αποστράτευσης μετά την απελευθέρωση, με την απόσυρση της υπόσχησης της κυβέρνησης Παπανδρέου, να αφοπλίσει και να διαλύσει τα συγκεκριμένα σώματα.

Η διατήρηση τους και η αθέτηση των υποσχέσεων προς το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. αποδίδονταν σε απευθείας βρετανικές παρεμβάσεις του Churchill και του Leeper στην Αθήνα, ενώ η συνεργασία του Ε.Λ.Α.Σ. με τον Scobie κατέληξε στην παγίδευση του μετώπου σε εκβιαστικά διλήμματα και παγίδες. Στην σύγκρουση των Δεκεμβριανών σημείωνε ότι συμμετείχαν, τα τάγματα ασφαλείας και η οργάνωση Χ, δηλαδή ο μηχανισμός του ένοπλου δοσιλογισμού και τρομοκρατίας στην υπηρεσία των αρχών κατοχής, που πέρασε στις διαταγές των βρετανικών δυνάμεων ελλείψει μάχιμων στρατευμάτων και τελικά υπερασπίστηκε την κυβέρνηση

¹²⁶⁰ Stowe L. (15 February 1945). Leland Stowe on the Mountain Brigade and its part in the Greek tragedy. *New York Post*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.5 (1945). Στην αρθρογραφία του Stowe κατά τα Δεκεμβριανά, αναφέρετε και ο Φ. Ν. Γρηγοριάδης, *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-49* (Το δεύτερο αντάρτικο), (Αθήνα: Καμαρινόπουλος), 1982, τ.1, σ. 191.

Παπανδρέου απέναντι στις δυνάμεις αντίστασης.¹²⁶¹ Όμως, ούτε η διάδοχη κυβέρνηση Πλαστήρα καταδίκασε την δράση των ταγμάτων ασφαλείας ανοιχτά, συνεχίζοντας στην ουσία την διαδικασία επανεισδοχής τους στον κρατικό μηχανισμό και διασφάλισης της συνέχειας του καθεστώτος ασφαλείας, στρεφόμενος απέναντι στις δυνάμεις της αντίστασης.

Διευκρίνιζε ακόμα, ότι η μετέπειτα ρητορική για το χαρακτηριζόμενο ως “*βασιλείο τρόμου*” του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και η υποτιθέμενη προετοιμασία του μετώπου να καταλάβει την εξουσία στην Αθήνα μετά την απελευθέρωση δεν ήταν αληθείς. Όμως παραδεχόταν ότι υπήρξαν περιορισμένης έκτασης καταστροφές, λεηλασίες και κάποιες εκτελέσεις, μετά την απελευθέρωση και όσο ο Ε.Λ.Α.Σ. ήταν στον αποκλειστικό έλεγχο της Αθήνας. Στο ζήτημα επικαλούταν και της μαρτυρίες των Μ. W. Fodor της εφημερίδας *Chicago Sun* και του Frank Gervasi από το περιοδικό *Collier's* αναφορικά με την κατάσταση ηρεμίας και την απουσία αντιποίνων σε Θεσσαλονίκη, Θήβα, Λαμία, Λάρισα και τις γύρω περιοχές μετά την απελευθέρωση τους με δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ., αναιρώντας ως ψευδείς τους ισχυρισμούς του Βρετανού πρεσβευτή Rex Leeper.¹²⁶²

Η έναρξη της σύγκρουσης δεν διαδραματίστηκε κατά την επίσημη εκδοχή των ελληνικών και βρετανικών αρχών, αλλά σύμφωνα και με την μαρτυρία δέκα Αμερικανών και Βρετανών ανταποκριτών και του φωτογράφου Dmitri Kessel, οφειλόταν στην απρόκλητη επίθεση της αστυνομίας έναντι ειρηνικών διαδηλωτών. Ταυτόχρονα, εξηγούσε ότι η απαγόρευση της διαδήλωσης, ήταν μια παγίδα υπό βρετανική επίβλεψη, καθώς η αρχική άδεια αποσύρθηκε πολύ καθυστερημένα, ώστε ήταν αδύνατο να ανακληθεί η διαδήλωση και να αποτραπεί η συγκέντρωση του πλήθους. Επιχειρώντας να ανατρέψει τους ισχυρισμούς περί Ε.Α.Μ.ικής τρομοκρατίας, αναφερόταν στην μαρτυρία του Fodor, που έλεγε ότι “*Μέσα σε 25 χρόνια έχω δει σχεδόν κάθε επανάσταση στην Ευρώπη. Αυτή, εδώ, ήταν η πιο ήσυχη, ήρεμη και πολιτισμένη επανάσταση που έχω δει ποτέ, μέχρι που άρχισαν οι πυροβολισμοί από την αστυνομία και επενέβησαν οι Βρετανοί*”.

Ενδεικτικές για την βάση υποστήριξης του Ε.Α.Μ. ήταν οι διαμαρτυρίες για την υποτιθέμενη ανεξέλεγκτη συμπεριφορά του Ε.Α.Μ., εκφράζονταν από την πληθυσμιακή μειοψηφία των κατοίκων των Αθηνών που διέμεναν στην περιοχή του Κολωνακίου και απάρτιζαν μέρος της τοπικής οικονομικής ελίτ. Σύμφωνα με τον Stowe οι αναφορές στον αποκαλούμενο

¹²⁶¹ Stowe L. (16 February 1945). Leland Stowe tells how British freed Greek traitor battalions to fight revolt. *New York Post*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.5 (1945).

¹²⁶² Stowe L. (17 February 1945). Leland Stowe: How Greek civil war began. *New York Post*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.5 (1945).

“Κόκκινο τρόμο” δεν ευσταθούσαν, ακόμα και βάση των μαρτυριών των κατοίκων¹²⁶³. Αντίθετα, απολάμβανε ευρεία λαϊκή υποστήριξη, ειδικά μεταξύ των φτωχότερων συνοικιών της Αθήνας, παράλληλα με την αναγνώριση της κυρίαρχης συμβολής του μετώπου στον αντικατοχικό αγώνα και των συνακόλουθων απωλειών που υπέστη¹²⁶⁴.

Επίσης, αναφερόταν και η δραστηριότητα του ΕΔΕΣ ως αναγνωρίσιμης δύναμης, αλλά με την κατηγορία της συνεργασίας με τις γερμανικές δυνάμεις, να θεωρείται βεβαιότητα. Στον αντίποδα βρίσκονταν οι σταθεροί ισχυρισμοί της βρετανικής κυβέρνησης, που συστηματικά διατηρούσε εχθρική στάση προς το Ε.Α.Μ.. Ως παραφωνία στην συναίνεση της βρετανικής αφήγησης καταγραφόταν η μαρτυρία Βρετανού αξιωματικού -που δεν γνωστοποιούνταν τα στοιχεία του- με πολύμηνη παρουσία στην Ελλάδα, που τονίζοντας την συμβολή του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. δήλωνε την 18^η Οκτωβρίου 1944 σε ξένους ανταποκριτές, ότι μόνο η δράση του μετώπου αντίστασης κατέστησε εφικτή την βρετανική παρουσία στην Ελλάδα. Αναμενόμενα, ο αξιωματικός αποσύρθηκε με συνοπτικές διαδικασίες, που άρμοζαν στην συνήθη βρετανική τακτική αποσιώπησης και λογοκρισίας που επικρατούσε.

Αναφερόμενος στα γεγονότα επιχειρηματολογούσε ότι η λογοκρισία αποτελούσε κεντρική επιλογή της βρετανικής κυβέρνησης, παραθέτοντας την ομιλία του Churchill στην βρετανική Βουλή, όπου έκανε λόγο για την επιθετικότητα του αμερικανικού Τύπου προς την Βρετανία, ενώ επέκρινε και την στάση του βρετανικού Τύπου.¹²⁶⁵ Αντίστοιχα, ο R. Leeper απέρριπτε το σύνολο των Αμερικανών ανταποκριτών εκτός του ευθυγραμμιζόμενου Sedgwick, τονίζοντας ότι “Οι περισσότεροι από τους ανταποκριτές εδώ έχουν παραπλανήσει εντελώς την κοινή γνώμη σχετικά με το τι έχει συμβεί. Στην αμερικανική πλευρά υπάρχει η έντιμη εξαίρεση A. C. Sedgwick των *New York Times*.” Όμοια στην βρετανική πλευρά μόνο δύο αντίστοιχης εγκυρότητας ανταποκριτές. Η βρετανική εχθρότητα προς τους ξένους ανταποκριτές, κλιμακωνόταν με δηλώσεις Βρετανού αξιωματούχου στην Αθήνα, που αποκαλούσε Αμερικανό ανταποκριτή “κακοποιό”. Όμως, ο L. Stowe αντιπαρερχόταν την βρετανική επιθετικότητα και προχωρούσε στην αντεπίθεση αναιρώντας την προπαγάνδα με μαρτυρίες και στοιχεία.

Εξάλλου, η απαγόρευση του στρατηγού Scobie προς τους ανταποκριτές να έρθουν σε

¹²⁶³ Stowe L. (19 February 1945). Stowe: Tragedy of errors led to Greek Massacre. *New York Post*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.5 (1945).

¹²⁶⁴ Stowe L. (20 February 1945). Stowe tells how ELAS fought for Greece. *New York Post*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.5 (1945).

¹²⁶⁵ Stowe L. (2 February 1945). Truth about the Greek E.A.M. suppressed. *New York Post*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 20.5 (1945).

επαφή με τον “εχθρό” ήταν ενδεικτική των περιορισμών που αντιμετωπίζονταν και είχαν οδηγήσει στην υπογραφή υπομνήματος προς την αμερικανική κυβέρνηση με ζητούμενο την παρέμβαση της και την άρση των περιορισμών, ώστε να δοθεί η ευκαιρία στο αμερικανικό κοινό να έχει αντικειμενική ενημέρωση, χωρίς να παραβιαστούν οι όροι ασφαλείας των βρετανικών δυνάμεων, αλλά δίνοντας την δυνατότητα να ακουστεί η άποψη του Ε.Α.Μ.. Η πρωτοβουλία των 11 από τους 12 ανταποκριτές που βρίσκονταν στην Ελλάδα την περίοδο εκείνη, με την εξαίρεση του Sedgwick. Παράλληλα, καταγράφονταν περιστατικά άμεσης καταστολής με την απόσυρση του ανταποκριτή του *BBC* και του *Reuters*, μετά από πιέσεις της βρετανικής κυβέρνησης.

Σημαντικότερα, καταγραφόταν η συστηματική παραπληροφόρηση και προπαγάνδα με κορύφωση κατά την περίοδο μετά την λήξη των εχθροπραξιών. Από την υποτιθέμενη “αυθόρμητη” και καθ’ όλα καθοδηγούμενη από την κυβέρνηση διαδήλωση της 14ης Ιανουαρίου 1945, που χαρακτηρίστηκε ως “διαδήλωση απελευθέρωσης” με την συμμετοχή 50.000 πολιτών σε υποστήριξη της βρετανικής επέμβασης έως σημαντικότερα την πτωματολογία. Το αποκορύφωμα της ρητορικής περί “κόκκινου τρόμου” και η αναγκαία χαλκευμένη απόδειξη. Σχετική ήταν η περίπτωση εντοπισμού 1.500 πτωμάτων και η σχετική πρόσκληση προς τους ανταποκριτές, να παρατηρήσουν τα αποτελέσματα της δράσης του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.¹²⁶⁶. Σύμφωνα με μαρτυρία του Dmitri Kessel, είχαν εκταφή 17 πτώματα και γινόταν η εκταφή μερικών ακόμα, γεγονός που τόνιζε την διάσταση της πραγματικότητας και των προπαγανδιστικών ισχυρισμών. Επομένως, αναιρούταν η ρητορική των δήθεν επιβεβαιωμένων ομαδικών τάφων με εκατόμβες θυμάτων του Ε.Λ.Α.Σ., τουλάχιστον ως προς την έκταση το φαινομένου, όπως τεκμηριώνεται με μαρτυρίες των ανταποκριτών, που κατέγραψαν την σύγκρουση και τα αποτελέσματα της.

¹²⁶⁶ Σχετικά για το ζήτημα της προπαγάνδας για τους εκτελεσθέντες των Δεκεμβριανών από το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., βλέπε

Σπηλιοτοπούλου Μ., Ο Δεκέμβρης του 1944 στην Αθήνα του 1945: η ιστορία με τα πτώματα. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Λη Σαράφη(επιμ.), *Πρακτικά του συνεδρίου Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, 2016), σ. 464-466. Επίσης, για την επίδραση της σύλληψης ομήρων από το Ε.Α.Μ., βλέπε Χατζηιωσήφ Χρ., Δεκέμβρης 1944, Τέλος και αρχή στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, (τόμος Γ΄2), (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ. 386. Σχετικά με τις δολοφονίες ομήρων βλέπε και Hondros J. L., *Occupation and Resistance - the Greek agony 1941-1944*, (New York: Pella Publishing, 1983), p. 250. Για την εργαλειοποίηση και εκμετάλλευση της βίας των Δεκεμβριανών, ειδικότερα για τα θέματα των συλλήψεων ομήρων και των δολοφονιών από το Ε.Α.Μ., σημαντική είναι η μελέτη του Κωστόπουλου Τ., *Κόκκινος Δεκέμβρης – το ζήτημα της επαναστατικής βίας*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2016), σ.σ. 21-27, 95-107, 181-218. Ελεφάντης Άγγ., *Μας πήραν την Αθήνα – ξαναδιαβάζοντας την ιστορία 1941-1950*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα), 2013, σ. 68, σχετικά με την μεταφορά πτωμάτων θυμάτων των βρετανικών βομβαρτισμών στο Περιστέρι, όπου παρουσιάζονταν ως θύματα. Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ.. Μαρτυρίες παρατίθενται και στο Γρηγοριάδης Φ. Ν. , *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-49 (Το δεύτερο αντάρτικο)*, τ. 2, (Αθήνα: Καμαρινόπουλος, 1982), σ.σ. 468-473.

Η συνεχιζόμενη αρθρογραφία του Stowe δέχτηκε την σφοδρή κριτική της ελληνικής διπλωματικής αποστολής. Σε τακτική επιθεώρηση του αμερικανικού Τύπου ο Ν. Λέλης σχολίαζε την αρθρογραφία του Stowe ξεκινώντας με την παράθεση δήλωσης του Πλαστήρα στον δημοσιογράφο, στο οποίο έλεγε *‘Δεν ήμουν στην Ελλάδα τότε, αλλά δεν πιστεύω ότι η πλειοψηφία των ταγμάτων ασφαλείας ήταν φιλοναζιστές ή συνεργάτες’*, για να αντιπαραθέσει ο Stowe την άποψη ότι, *‘Δεν είναι αυτό που πιστεύει η πλειοψηφία του ελληνικού λαού. Συμβαίνει ότι ήταν στην Ελλάδα όλη την ώρα.’*¹²⁶⁷ Η επιλογή του μειωτικού αποσπάσματος για την δραστηριότητα του πρωθυπουργού Πλαστήρα κατά την κατοχή, επιλέχθηκε σκόπιμα.

Επιχειρήθηκε η πλήρης κινητοποίηση στην προσπάθεια καταστολής των φωνών διαφωνίας εντός και εκτός Ελλάδος. Συνεχίζοντας, αναφερόταν στην αμφισβήτηση των βρετανικών ισχυρισμών για την ύπαρξη κόκκινης τρομοκρατίας πριν την εξέγερση του Δεκέμβρη του 1944, επισημαίνοντας τις αναφορές Αμερικανών και Βρετανών ανταποκριτών, που ταξιδεύοντας σε όλη την Ελλάδα δεν εντοπίστηκαν σχετικά στοιχεία, αν και παραδεχόταν την τέλεση εγκλημάτων αντεκδίκησης και λεηλασιών στην Αθήνα κατά την απελευθέρωση, δύο μέρες πριν την άφιξη των βρετανικών στρατευμάτων, τονίζοντας ότι υπήρξαν και αθώα θύματα. Καταλήγοντας, ο Stowe σχολίαζε, ότι *‘[...]αυτό ήταν ένα αναπόφευκτο αποτέλεσμα της απελευθέρωσης σε κάθε χώρα της Ευρώπης.’* Παραθέτοντας την εμπειρία των ανταποκριτών Τύπου από την απελευθέρωση, ενέτασσε την βία των ημερών της απελευθέρωσης στην ευρωπαϊκή του διάσταση.

Ο Stowe δέχτηκε κριτική και από τον Διαμαντόπουλο που θεωρούσε τα άρθρα του συκοφαντικά, ενώ στηλίτευε στην αναδημοσίευση των παραπάνω άρθρων του Leland Stowe σε μετάφραση από την εφημερίδα *Εθνικός Κήρυκας* επιρρίπτοντας την ευθύνη για πρόκληση *‘μέγιστης εθνικής ζημίας’*. Βάλλοντας κατά του εκδότη του εντύπου Βλαβιανό, σχολίαζε ότι *‘[...]κατά τις τραγικές ημέρας εμφυλίου πολέμου είχε ταχθεί ανεπιφύλακτα υπέρ στασιαστών σήμερα υπονομεύει εμμέσως κυβέρνηση συντελών ευρύτεραν διάδοσιν εν λόγω άρθρων άτινα παρουσιάζουν αυτήν ως διώκουσαν συγκεκαλυμμένως τους αριστερούς και παρασκευάζουσα νόθευσιν μελλοντικών εκλογών.’* Στις κατηγορίες προστίθετο η κριτική στην βρετανική παρέμβαση προκάλεσε σύγχυση σε *‘αμερικανικούς κύκλους καθόσον αφορά εις αληθή φρονήματα Ελληνικού λαού.’* Τελικά, ο Διαμαντόπουλος κατέληγε στο συμπέρασμα, ότι οι παρατηρήσεις Λέλη -δεν εντοπίζονται-, για την

¹²⁶⁷ Λέλης, Γενικό Προξενείο, Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 21 Φεβρουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 66.6 (1945). Σχετικά παρατηρείται η σύγκλιση μεταξύ των απόψεων του Πλαστήρα στην συνέντευξη του στον Leland Stowe και της καταγγελλόμενης στάσης του κατά την παραμονή του στο Vichy της Γαλλίας, κατά την διάρκεια του πολέμου, αποτελώντας αφορμή για την παραίτηση του την 8 Απριλίου 1945.

αναγκαιότητα αντιμετώπισης του προβλήματος αυτών των άρθρων, προτείνοντας απροσδιόριστα την διενέργεια “δηλώσεων προσωπικότητας εν Αθήναις προς Αμερικανούς δημοσιογράφους.” Η διπλωματική υστερία σε υπεράσπιση της κυβέρνησης, στόχευε στην υπεράσπιση του ευρύτερου αστικού συνασπισμού, της βρετανικής επέμβασης και την αποτροπή οποιουδήποτε ενδεχόμενου στοίχισης της αμερικανικής πλευράς σε λύσεις διαφορετικές από την καταστολή του Ε.Α.Μ. και των δημοκρατικών δυνάμεων εντός των ελληνικών συνόρων και των ελληνικών κοινοτήτων του εξωτερικού¹²⁶⁸. Σε νέα επικοινωνία του επανερχόταν ο Λέλης στην αρθρογραφία του Stowe, που επισήμαινε ότι,

“Εκτός εάν η κυβέρνηση Πλαστήρα αλλάξει τις πολιτικές της, οι ελεύθερες εκλογές στην Ελλάδα θα είναι κάτι λιγότερο από μια απάτη και ένα ξέπλυμα ματιών για την παγκόσμια κοινή γνώμη. Τα όπλα της πείνας και της επαπειλούμενης ανεργίας χρησιμοποιούνται αδιάστακτα εναντίον της ελληνικής πλειοψηφίας.”

Συνεχίζοντας σημείωνε την εναρμόνιση εργοδοτών και κυβέρνησης σε μια τιμωρητική στρατηγική σε βάρος των λαϊκών δυνάμεων και εστίαζε στην αναγνωριζόμενη στρατηγική του Πλαστήρα να συντρίψει τους κομμουνιστές ή όσους θεωρούσε κομμουνιστές, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι αποτελούσε βρετανική επιλογή. Καταλήγοντας, σημείωνε ότι “Πολλοί επιμένουν να μιλούν για ελεύθερες εκλογές. Κάτω από τον Πλαστήρα είναι ανοησίες. Μόνο οι ελεύθεροι άνθρωποι μπορούν να ψηφίζουν ελεύθερα και πολύ λιγότεροι από τους μισούς Έλληνες είναι ελεύθεροι σήμερα.”¹²⁶⁹ Σημαντικό είναι ότι οι αντιδράσεις της ελληνικής διπλωματίας δεν προβάλλαν αντίλογο στην τεκμηριωμένη κριτική προς την ελληνική κυβέρνηση, αλλά περιορίζονταν στην αποκήρυξη των προθέσεων των ανταποκριτών.

Κριτική από διαφορετική αφετηρία εκφραζόταν και από τον Μ. W. Fodor, αναλύοντας τα γεγονότα στην εφημερίδα *Chicago Sun*¹²⁷⁰. Ο Αμερικανός ανταποκριτής ανέπτυξε την κριτική του γύρω από την ιδέα, ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις διέπρατταν επαναλαμβανόμενα τραγικά λάθη με

¹²⁶⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 21 Φεβρουαρίου, 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 66.6 (1945). Ακόμα, παρατίθετο επίσης χειρόγραφη λίστα αμερικανών ανταποκριτών στην Αθήνα: M. King (*Associated Press*), John Roper (*United Press*), M. W. Fodor (*Chicago Sun*), [...] Harrison – (*Christian Science monitor*), P. Morphopoulos (*Newsweek*), C. Poulos (*Overseas News Agency*), M. Radas (*National Herald*), Sfikas (*Atlantis*) και ένας ακόμα ανταποκριτής του *Associated press*, το όνομα του οποίου είναι δυσανάγνωστο στο σημείωμα.

¹²⁶⁹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 26 Φεβρουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 66.6 (1945).

¹²⁷⁰ Fodor M. W. (15 March 1945), The tragedy that is Greece - Powers repeat Mistake in attempting to crush a people's movement. *Chicago Sun*. Το παρόν δημοσίευμα αποτελούσε μέρος εκτενέστερης σειράς άρθρων βασισμένων στην εμπειρία του ανταποκριτή με αφορμή την σύγκρουση των Δεκεμβριανών με τον γενικό τίτλο The tragedy that is Greece στην εφημερίδα *Chicago Sun*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 66.6 (1945).

την επιδίωξη αντιλαϊκών και αντιδημοκρατικών πολιτικών κατευθύνσεων. Η περίπτωση της εμφύλιας σύγκρουσης των Δεκεμβριανών, ήταν κατά την γνώμη του όμοια με την περίπτωση του ισπανικού εμφυλίου, παρουσιάζοντας ένα σημείο σύγκλισης με την ανάλυση του Stowe. Ομοιότητες εντοπίζονταν όμως και με την Ουγγαρία, αναφορικά με την ανεπαρκή στήριξη της - αστικού Τύπου- δημοκρατίας απέναντι στα κομμουνιστικά επαναστατικά κινήματα και την αποδοχή από τις δυτικές δυνάμεις του αντιδραστικού καθεστώτος του Horthy έως την πλήρη στροφή του στον ναζισμό. Παράλληλα, υπενθύμιζε, ότι τα λάθη της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής και ιδιαίτερα του Churchill ήταν πολλαπλά και είχαν συμπαρασύρει τις Η.Π.Α. σε τυχοδιωκτικές κινήσεις, όπως στην περίπτωση της αντιμπολσεβικικής εκστρατείας στην Ρωσία.

Όμως, ο Fodor τόνιζε, ότι *“[...]οι ιδέες δεν μπορούν να καταπολεμηθούν με όπλα, τανκς και τουφέκια.”* και αναφερόταν στην κατά μέτωπο επίθεση με όλο το διαθέσιμο βρετανικό πολεμικό οπλοστάσιο κατά των δυνάμεων της αντίστασης στην Αθήνα και την εκτεταμένη χρήση εκρηκτικών από τον Ε.Λ.Α.Σ. ως ενδεικτικά στοιχεία της δεινότητας των συγκρούσεων. Προσεγγίζοντας τις προσλαμβανόμενες αντιλήψεις του Churchill για το μέτωπο αντίστασης, θεωρούσε ότι λανθασμένα είχε εκληφθεί ως μια ιδεολογική αναμέτρηση. Αντίθετα, σημείωνε τους αντικειμενικούς όρους της διένεξης, που διαπερνούσαν την ελληνική πολιτική συγκρότηση και ήταν σύμφυτοι με το αντιθετικό δίπολο μοναρχίας-δημοκρατίας και με τους πολέμους που είχε εμπλακεί η Ελλάδα. Σταθμός ήταν αναμφισβήτητη η αναγκαστική ανταλλαγή πληθυσμών του 1922, με την ταυτόχρονη ανατροπή πολιτικών και δημογραφικών ισορροπιών. Η προσφυγική εγκατάσταση των προσφύγων ταυτιζόταν με την πολιτική γεωγραφία των Δεκεμβριανών, γεγονός που απέδιδε στην ιδεολογική εξέλιξη των οικονομικών αντιθέσεων της Ελλάδας. Όπως τόνιζε, η αμερικανική βοήθεια μέσω του Αμερικανού Υπατου Αρμοστή Morgenthau συνέβαλε, αλλά δεν επέλυσε τα προβλήματα διαβίωσης:

“Η Ελλάδα ήταν μια φτωχή χώρα. Δεν υπήρχαν τα άριστα σχολεία και το εφημερούν περιβάλλον της Αμερικής για να λειτουργήσουν ως παράγοντες ενοποίησης. Στην Αμερική απορροφούμε τους νεοφερμένους. Οι Ευρωπαίοι προσπαθούν να τους επιβάλουν την εθνικότητά τους. Έτσι η πλήρης ενοποίηση ήταν το πραγματικό πρόβλημα της Ελλάδας”.

Το αναγνωριζόμενο πρόβλημα διαμόρφωσης κοινής ταυτότητας και η διαμόρφωση συμπαγών πολιτικών τάσεων μεταξύ των προσφυγικών πληθυσμών των προαστίων, ήταν μόνο μια εξελικτική πορεία, που σφυρηλατήθηκε μέσα από τους αγώνες της κατοχής, τις καταστροφές που υπέστησαν και την αντίσταση που προέβαλαν οι κάτοικοι και υποστηρικτές του Ε.Α.Μ.-

Ε.Λ.Α.Σ. σε προσφυγικούς συννοικισμούς όπως η Καισαριανή. Επομένως κατά την γνώμη του, “Ήταν σαφές ότι μετά από μια τέτοια βασιλεία τρόμου και μια συνεχιζόμενη δεξιά δικτατορία, το εκκρεμές ήταν βέβαιο ότι θα ταλαντευόταν προς τα αριστερά.” Άλλωστε, συνόψιζε το αναγνωριζόμενο λαϊκό αίσθημα στην Ελλάδα, ως “[...]πόθο για τις Τέσσερις Ελευθερίες, όπως τις υποστήριζε ο Πρόεδρος Ρούσβελτ.”

Συμπεραίνει λοιπόν, ότι η πολιτική κρίση, η στροφή των λαϊκών στρωμάτων στην αριστερά και η εξέγερση, δεν ήταν μέρος μιας συνεκτικής ιδεολογικής κίνησης σε κομμουνιστική κατεύθυνση -που άλλωστε δεν υποστήριζε ο ανταποκριτής-, αλλά ήταν απαίτηση για πραγματοποίηση των στοιχειωδών πολιτικών επιδιώξεων και δεσμεύσεων των συμμάχων προς τους κατακτημένους μαχόμενους λαούς και την νομιμοποίηση των λαϊκών προσδοκιών όπως συνδέονταν με τις αμερικανικές προεδρικές εξαγγελίες για την απώτερη στοχοθεσία της συμμαχικής νίκης. Πρόκυπτε λοιπόν η αντίθεση ανάμεσα στο πολιτικό παράδειγμα του Roosevelt και των Η.Π.Α. με αυτό της Μ. Βρετανίας και του Churchill, που χαρακτηριζόταν από την τάση για εμπλοκή σε χιμαιρικούς ιδεολογικούς αγώνες, παραβλέποντας την πραγματικότητα.

Προσεγγίζοντας την επόμενη μέρα. Λίγους μήνες μετά την απελευθέρωση και εβδομάδες μετά την σύγκρουση των Δεκεμβριανών, δημοσιεύονταν λογοτεχνικά έργα σχετικά με τα γεγονότα του πολέμου και της κατοχής όπως αποτυπώθηκαν από Αμερικανούς λογοτέχνες και ανταποκριτές. Οι πιο άμεσες δημοσιεύσεις ήταν το βιβλίο του Glenway Wescott, *Apartment in Athens*, μια ιστορία για τα χρόνια της κατοχής με θετικές κριτικές από τον αμερικανικό τύπο.¹²⁷¹

Την ίδια περίοδο δημοσιεύτηκε το βιβλίο *Tell Sparta* του A. C. Sedgwick ανταποκριτή των *New York Times*, που σύμφωνα με την κριτική της εφημερίδας *New York Herald Tribune* ήταν μια αυτοαναφορική καταγραφή με φόντο την κατεχόμενη Ελλάδα και ορισμένους ντόπιους χαρακτήρες. Στην σχετική βιβλιοκριτική ο τόνος αποδίδει την περιορισμένη λογοτεχνική αξία του εγχειρήματος σημειώνοντας ότι, “Σε αντίθεση με άλλες τέτοιες ιστορίες, [...] αποδεικνύεται ότι πρόκειται για μια φάρσα, στην οποία ο συγγραφέας έχει κάνει πλάκα στους συναδέλφους του [...]. Οι δημοσιογράφοι που μέσα από τις σελίδες του μυθιστορήματος είναι όρνια που τρέφονται με

¹²⁷¹ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, 7 Μαρτίου 1945, αποστολή συλλογής από βιβλιοκριτικές. (6 March 1945). ‘A novel of Greeks vs Nazis – Glenway Wescott’s *Apartment in Athens* is told with distinction. *New York Times*. (4 March 1945), Glenway Wescott’s brilliant novel of a German’s stay in a Greek home told with severity and irony. *The New York Times Book Review*, (4 March 1945). They lived with the enemy into a house. A Greek family learns the nature of evil and of courage. *New York Herald Tribune Weekly Book Review*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 84.3 (1945).

ιστορίες καταστροφής [...].” Αντίστοιχα στο στρατιωτικό περιοδικό *Coast Artillery Journal* σημειωνόταν, ότι “[...]ο συγγραφέας προφανώς βγάζει μερικά πράγματα από μέσα του. Κατακεραυνώνοντας τον απομονωτικό Τύπο και τους υποστηρικτές του, επαινώντας την ελληνική αντίσταση και συκοφαντώντας τη γενική πορεία των ανταποκριτών, τα βιβλία είναι ένας ιδιότυπος συνδυασμός κηρύγματος και ενθουσιασμού, υπερβολικών χαρακτήρων και καλά περιγραφόμενων σκηνών μάχης.¹²⁷²” Τα ξεσπάσματα, οι υπερβολές και η απόρριψη των συναδέλφων του ανταποκριτών καταδείκνυαν τις αντιλήψεις και την μεθοδολογία του ως ανταποκριτή.

Συνολικά η εμπειρία του πολέμου στην Ευρώπη ήταν επίκαιρη και κινούσε το ενδιαφέρον για τα γεγονότα, αλλά τα έργα ήταν περιορισμένα σε αριθμό. Οι τάσεις προσέγγισης του πρόσφατου παρελθόντος, συνοδεύονταν από την συνεχιζόμενη κάλυψη των επίκαιρων εξελίξεων στον αμερικανικό τύπο, αν και με χαμηλότερη ένταση σχετικά με την Ελλάδα. Στον απόηχο του τερματισμού των συγκρούσεων, της υπογραφής της συμφωνίας ειρήνης της Βάρκιζας και της μετάβασης σε μία περίοδο προσδοκώμενης σταθερότητας, οριστικοποιούνταν οι λεπτομέρειες της βρετανικής στρατιωτικής παρουσίας στην Ελλάδα¹²⁷³. Σύμφωνα με τηλεγράφημα του *Associated Press* 400 Βρετανοί αξιωματικοί επιφορτίζονταν με την αναδιοργάνωση και εκπαίδευση του ελληνικού στρατού. Επίσης, αναφερόταν η παράδοση 45.000 όπλων του Ε.Λ.Α.Σ., σύμφωνα με ανακοίνωση αντιπροσώπου της οργάνωσης στον Ν. Πλαστήρα, τονίζοντας ότι “[...]οι όροι της συμφωνίας αφοπλισμού που τερμάτισε τον εμφύλιο πόλεμο είχαν εκπληρωθεί [...]”.

Παράλληλα, τα ερωτήματα για την μεταπολεμική συγκρότηση της Ελλάδας εστίαζαν στην οικονομία και τα προβλήματα της ανοικοδόμησης, ζητήματα που προσέγγιζε ο Fodor σε ανταπόκριση του για την εφημερίδα *Chicago Sun* στα μέσα Μαρτίου 1945. Ο πόλεμος είχε καταστρέψει τις υποδομές, τα δίκτυα μεταφορών, και την εξαγωγική της ικανότητα της χώρας, λόγω έλλειψης αγορών με σταθερή ζήτηση.¹²⁷⁴ Οι αγροτικές εξαγωγές της Ελλάδας στο παρελθόν, κατευθύνονταν κυριότερα στην Γερμανία, στα πλαίσια των επιλογών της δικτατορίας του Μεταξά, την εμπορικής ατολμίας των βρετανικών εμπορικών συμφερόντων να επενδύσουν στην Ελλάδα και της σταδιακής υποχώρησης των αμερικανικών εξαγωγών προς της Ελλάδα λόγω προστατευτισμού. Θεωρούμε όμως, ότι οι μεταπολεμικές συνθήκες υπερκαθορίζονταν από τις

¹²⁷² *Coast Artillery Journal*. (1945). Vol. 88(1), January–February.

¹²⁷³ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης προς Υφυπουργείο Τύπου, Αθήνα, 28 Φεβρουαρίου 1945, αποστολή άρθρου (28 February 1945). *New York Times*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 39.10 (1945).

¹²⁷⁴ Fodor M. W. (17 March 1945). The tragedy that is Greece- Economy upset by war; Britain is slated for role of Nation’s friend in need. *The Chicago Sun*. ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 66.4 (1945).

αποφάσεις της συμμαχικής διάσκεψης της Τεχεράνης, που “[...]αναγνώρισε ότι η σφαίρα επιρροής της Βρετανίας επεκτείνεται και στην Ελλάδα και οι αποφάσεις του θα καθορίσουν την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας”. Επομένως, η βρετανική επιρροή υπερέβαινε το πεδίο της ασκούμενης βρετανικής εξωτερικής πολιτικής και τις ιδεολογικές της επιδιώξεις, συμπεριλαμβάνοντας την υποχρέωση να ενισχύσει τις υποδομές, το εμπόριο και την συνολική οικονομία της Ελλάδας, με δεδομένη και την αναγνωριζόμενη παραδοσιακή φιλία των δύο χωρών. Ταυτόχρονα προειδοποιούσε ότι τα βρετανικά συμφέροντα στην Μεσόγειο, δεν έπρεπε να παραβιάζουν τις φιλελεύθερες πολιτικές παραδόσεις της Ελλάδας και σχολίαζε, ότι “Είναι σημαντικό για τη Βρετανία να κατανοήσει ότι με μια συνετή πολιτική μπορεί να κερδίσει το ενδιαφέρον του ελληνικού λαού. Αλλά, αν ακολουθήσει τις μεθόδους που ακολούθησε κατά τη διάρκεια του πρόσφατου «προβλήματος», τότε προετοιμάζει τους μελλοντικούς συμμάχους των σημερινών εχθρών της.”

Οικονομική αρωγή και σχεδιασμός της ανοικοδόμησης

Τα ζητήματα της οικονομίας στον πόλεμο και την απελευθέρωση αποτελούν σημεία κρίσιμης συνεργασίας και τομείς που καθόρισαν τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις. Συνολικά το θέμα καλύπτεται εκτενώς και με επάρκεια από την υπάρχουσα βιβλιογραφία, ενώ θα αναφερθούν συνοπτικά τα σημαντικότερα έργα που συγκλίνουν με την θεματική της παρούσας μελέτης.

Στην μελέτη του William H. McNeil, *The Greek Dilemma: War And Aftermath* αναγνωριζόταν η συμβολή αμερικανικών οργανισμών αρωγής στην παροχή αναγκαίων αγαθών και στην ανοικοδόμηση¹²⁷⁵. Το Greek War Relief και το Near East Foundation, διαδέχτηκε ο διεθνής οργανισμός U.N.R.R.A. με τον κυρίαρχο αμερικανικό ρόλο, οικονομικά και διοικητικά¹²⁷⁶. Μάλιστα ο MacNeil τόνιζε ότι “Η εξέχουσα θέση που κατέκτησαν οι Ηνωμένες Πολιτείες στις δραστηριότητες αρωγής ενίσχυσε την ευγνωμοσύνη και την αγάπη που αισθάνονταν σχεδόν όλοι οι Έλληνες προς την Αμερική”.¹²⁷⁷ Βέβαια, η εκτίμηση των λαϊκών στρωμάτων για τον ρόλο της παρεχόμενης αρωγής δεν συνεπαγόταν και αρμονική συνεργασία με την ελληνική κυβέρνηση, καθώς από την αρχή της αποστολής της U.N.R.R.A., η ελληνική κυβέρνηση επιζητούσε τον έλεγχο των πόρων της¹²⁷⁸. Όμως, όπως σημειωνόταν η U.N.R.R.A. άσκησε έλεγχο

¹²⁷⁵ McNeil H. W., *The Greek Dilemma: War and Aftermath*, (Philadelphia: J. B. Lippincott & Co, 1947), p. 212. Σημαντική και η μελέτη του για τις κοινωνικές και πολιτικές μεταβάσεις της Ελλάδας από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και ύστερα, McNeil H. W., *The Metamorphosis of Greece Since World War II*, Chicago, 1978.

¹²⁷⁶ McNeil H. W., *The Greek Dilemma: War and Aftermath*, (Philadelphia: J. B. Lippincott & Co, 1947), p. 212.

¹²⁷⁷ Ibid.

¹²⁷⁸ Ibid, p. 119.

και καθοδήγησε τους Έλληνες αξιωματούχους σε οικονομικά ζητήματα, παράλληλα με την διανομή των διαθέσιμων εφοδίων. Εξάλλου, ο MacNeil εξηγούσε ότι το πρώτο εξάμηνο της απελευθέρωσης η διανομή βοήθειας ήταν στον έλεγχο του στρατού και κυριότερα του Military Liaison υπό την διοίκηση του Αμερικανού ταξίαρχου Percy L. Sadler¹²⁷⁹. Τις κρίσιμες εβδομάδες που διήρκεσε η σύγκρουση συνεχίστηκε η μεταφορά αγαθών στην Ελλάδα, αν και η διανομή αντιμετώπιζε σημαντικές δυσκολίες¹²⁸⁰. Η μετάβαση στην αρμοδιότητα της U.N.R.R.A. από τον Απρίλιο του 1945 συνοδεύτηκε από την στελέχωση του οργανισμού με μεγάλο αριθμό ξένου και ντόπιου δυναμικού, με τον οργανισμό να αναλαμβάνει ισχυρές αρμοδιότητες οργανωτικά και ελεγκτικά, εστιάζοντας αρχικά στην αρωγή ως άμεση προτεραιότητα και όχι τόσο στην ανοικοδόμηση¹²⁸¹. Αναμενόμενα, η επιχείρηση παροχής βοήθειας του οργανισμού αντιμετώπιζε πολλαπλούς αντικειμενικούς περιορισμούς που έγιναν άμεσα ορατοί¹²⁸².

Μία συνολική προσέγγιση της αμερικανικής οικονομικής σχέσης που οικοδομήθηκε με την Ελλάδα από τα τελευταία χρόνια της κατοχής και την απελευθέρωση έως την εφαρμογή του σχεδίου Marshall κάτω από την ευρύτερη στρατηγική του δόγματος Truman, παρουσιάζεται στο έργο του Γ. Σταθάκη, *Το δόγμα Truman και το σχέδιο Μάρσαλ – η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*¹²⁸³. Σχετικά με τις εξεταζόμενες θεματικές της παρούσας έρευνας προσεγγίζονται από τον Σταθάκη τα ζητήματα της οικονομίας στην κατοχή, οι απόψεις των Βαρβαρέσου και Ζολώτα ως επιφανέστερων Ελλήνων οικονομολόγων της περιόδου για την σταθεροποίηση της οικονομίας και την εξωτερική βοήθεια, όπως και τα εφαρμοζόμενα οικονομικά προγράμματα της περιόδου 1944-1945.

Αντίστοιχα, η μελέτη του Athanasios Lykogiannis, *Britain and the Greek Economic Crisis, 1944-1947: from Liberation to the Truman Doctrine*, όπου προσεγγίζονται με σαφήνεια τα προβλήματα της περιόδου και η ελληνική οικονομική πολιτική στις επιμέρους εκφάνσεις της, η βρετανική οικονομική πολιτική και παροχή στήριξης προς την Ελλάδα, αλλά και η μετάβαση στην ενίσχυση του αμερικανικού οικονομικού ρόλου¹²⁸⁴.

Με δεδομένη την κομβική συμβολή του Κ. Βαρβαρέσου στην διαμόρφωση της

¹²⁷⁹ Ibid, p. 169.

¹²⁸⁰ Ibid.

¹²⁸¹ Ibid.

¹²⁸² Ibid, pp. 169-170.

¹²⁸³ Σταθάκη Γ., *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ – η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004).

¹²⁸⁴ Lykogiannis A., *Britain and the Greek Economic Crisis, 1944-1947: from Liberation to the Truman Doctrine* (Columbia: University of Missouri, 1999).

οικονομικής πολιτικής της περιόδου, σημαντική για την κατανόηση της οικονομικής σκέψης του Βαρβαρέσου ως οικονομολόγου, παράγοντα διαμόρφωσης δημόσιας οικονομικής πολιτικής και προσωπικότητας με διεθνή παρουσία σε διαδικασίες διαμόρφωσης των οικονομικών συμφωνιών που καθόρισαν τον μεταπολεμικό κόσμο, είναι η βιογραφία του από τον Α. Κακρίδη, *Κυριάκος Βαρβαρέσος—η βιογραφία ως οικονομική ιστορία*¹²⁸⁵.

Επίσης, σχετική με τα επιμέρους ζητήματα που προσεγγίζονται στην παρούσα μελέτη είναι στοχευμένη μελέτη της Κ. Μπρεγιάννη, *Το οικονομικό πλαίσιο των Δεκεμβριανών: πολιτικές ασitίας, προσπάθειες νομισματικής σταθεροποίησης και νομισματικός χρυσός*¹²⁸⁶.

Στην παρούσα μελέτη, τα προβλήματα της οικονομίας προσεγγίζονται με σε εστίαση σε ζητήματα αιχμής σημεία ενδιαφέροντος για την συνολική κατανόηση και ανάλυση των ελληνοαμερικανικών σχέσεων της περιόδου, όπως συσχετίζονται με το συνολικά εξεταζόμενο και δίνοντας έμφαση στο υλικό του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών.

Προβλήματα εφοδιασμού και οικονομίας κατά την απελευθέρωση. Στα τέλη του 1944, ήταν άμεση η ανάγκη για τις απελευθερωμένες χώρες και την αμερικανική οικονομία για την επανέναρξη της οικονομικής λειτουργίας με κατεύθυνση την ανοικοδόμηση, την ανάπτυξη και την απόσυρση από την πολεμική οικονομική σταδιακά. Παραδοχή που εκφραζόταν θεσμικά στο State of the Union για το 1945, την έμφαση στην συγκρότηση διεθνών οργανισμών όπως η U.N.R.R.A. και στην αρθρογραφία του αμερικανικού Τύπου.

Ενδεικτικό των απόψεων που επικρατούσαν στον δημόσιο λόγο ήταν το άρθρο της εφημερίδας *Washington Star*, όπου αναφερόταν στην διεθνή οικονομική διάσκεψη επιχειρήσεων στην πόλη Ράι, Νέα Υόρκη, που ερχόταν σε συνέχεια του Bretton Woods.¹²⁸⁷ Σύμφωνα με τον αρθρογράφο Sigrid Arne, τα γενικά χαρακτηριστικά ήταν η ανάγκη των χωρών που δεν συμμετείχαν με κανένα τρόπο στον πόλεμο, όπως αυτές της Λατινικής Αμερικής, να διαθέσουν τα

¹²⁸⁵ Κακρίδης Α., Κυριάκος Βαρβαρέσος – η βιογραφία ως οικονομική ιστορία, (Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, 2017).

¹²⁸⁶ Μπρεγιάννη Κ., Το οικονομικό πλαίσιο των Δεκεμβριανών: πολιτικές ασitίας, προσπάθειες νομισματικής σταθεροποίησης και νομισματικός χρυσός. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, 2016), σ.σ. 647-659.

¹²⁸⁷ Sigrid Arne. (26 November 1944). Bridging trade gap No.1 problem – Planners seek way to move goods to needy nations without credits. The Washington Star. Αναφορικά με τις εσωτερικές διαφωνίες και τον ανταγωνισμό των επιχειρηματικών συμφερόντων βλέπε και Houston S. H. (26 November 1944). Rye achievements hailed by Houston; Differences at World Business parley are called 'Largely Matter of Emphasis'. *New York Times*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

προϊόντα τους, κυριότερα στις Η.Π.Α. με σκοπό την αξιοποίηση τους μέσω ρευστότητας, η ανάγκη των χωρών που υπέστησαν καταστροφές στην οικονομία και τις υποδομές τους για παροχή ειδών πρώτης ανάγκης και για ανοικοδόμηση -όπως η Γιουγκοσλαβία, η Πολωνία, η Τσεχοσλοβακία, η Ιταλία και η Ελλάδα-, ενώ χαρακτηρίζονταν από έλλειψη ταμειακών αποθεματικών ή πρόσβασης σε πιστώσεις και των Η.Π.Α. που διαθέταν εργατικό δυναμικό, χρήματα και παραγωγικές δυνατότητες, αλλά όχι διαθέσιμους αγοραστές.

Σχετικά επισημαινόταν η εκτίμηση ότι οι Η.Π.Α. ήταν αναγκαίο να έχουν περίπου 60 εκατομμύρια θέσεις εργασίες μέχρι το τέλος του πολέμου, ώστε να καλυφθεί η διεθνής ζήτηση σε βιομηχανικά προϊόντα. Όμως, το ζήτημα το κόστους καθιστούσε αναγκαίο για τις Η.Π.Α. να αναλάβουν την πρωτοβουλία οικονομικά σε διεθνή κλίμακα, παρέχονταν βιομηχανικά αγαθά και πιστώσεις. Σκοπός ήταν η επάνοδος στην ομαλή οικονομική λειτουργία των άλλων χωρών και η έξοδος των Η.Π.Α. από την πολεμική οικονομία αποτρέποντας μία νέα ύφεση. Όπως τονιζόταν, η ανοικοδόμηση στην Ευρώπη θεωρήθηκε στο Bretton Woods ότι θα κόστιζε περίπου 30 δισεκατομμύρια δολάρια και υπήρχαν τα θεσμικά εργαλεία για την δανειοδότηση των κρατών με τις εντονότερες οικονομικές ανάγκες με το συνολικό ποσό των 9 δισεκατομμυρίων δολαρίων, μέσω ιδιωτικών τραπεζών και εγγυήσεις της Διεθνούς Τράπεζας. Η μαζική επένδυση κεφαλαίων έπρεπε να συνδυαστεί με την τόνωση της εμπορικής δραστηριότητας, καθώς όπως τονιζόταν *“Η οξεία ανάγκη των εθνών να πουλήσουν έχει γεννήσει τρία κυβερνητικά σχέδια που θα βοηθήσουν άλλα πολλά δισεκατομμύρια αγαθά να μετακινηθούν από το εργοστάσιο στους αγοραστές.”*

Συνολικά τονιζόταν ότι ο κεντρικός σχεδιασμός του κράτους θα λειτουργούσε ως εγγύηση για τις αποδόσεις των επιχειρήσεων, που αφενός θα απασχολούσαν εργαζόμενους, αφετέρου θα εξήγαγαν προϊόντα στην διεθνή αγορά. Διασφαλιζόταν λοιπόν η λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος χωρίς ουσιαστικές απώλειες, ακολουθώντας το παράδειγμα του New Deal σε διεθνή κλίμακα, εξασφαλιζόταν η κυκλοφορία προϊόντων και κεφαλαίου οδηγώντας σε οικονομική ανάπτυξη την αμερικανική οικονομία και αύξηση της αμερικανικής επιρροής. Όμως, σε αυτή την συγκυρία ο ρόλος του κράτους ήταν ρυθμιστικός καθώς απαιτούταν η μεσολάβηση στον ιδιωτικό τομέα, παρέχοντας του εγγυήσεις και οικονομική ασφάλεια -με δημόσιο χρήμα- για την παροχή κεφαλαίων και εμπορευμάτων διεθνών. Εξάλλου, λειτουργούσε ήδη από το 1934 η επενδυτική Export-Import Bank, στοχεύοντας πλέον στην αύξηση των διαθέσιμων για δανεισμό κεφαλαίων σε 5 δισεκατομμύρια, παρέχοντας την δυνατότητα άμεσου δανεισμού επενδυτών του εξωτερικού ώστε να χρησιμοποιηθούν τα κεφαλαία στην αγορά προϊόντων στις Η.Π.Α.

Τα προβλήματα τροφοδοσίας και οικονομικής σταθεροποίησης στις αρχές της απελευθέρωσης ήταν οξύμενα, ενώ ήταν προτεραιότητα η κάλυψη των άμεσων υλικών και οικονομικών αναγκών της Ελλάδας. Στην προσπάθεια σχεδιασμού της υλικής και οικονομικής ενίσχυσης της ελληνικής οικονομίας από τις Η.Π.Α., σημαντική δυσκολία εντοπιζόταν στις διατυπώσεις των ελληνικών οικονομικών αιτημάτων, πρόβλημα που είχε εκδηλωθεί και στις μέρες του πολέμου, όπως και η ασυμβατότητα των εκφραζόμενων αιτημάτων με τις προσφερόμενες δυνατότητες παροχής βοήθειας. Επομένως, με την έναρξη της δράσης της U.N.R.R.A. στις απελευθερωμένες χώρες έγινε φανερό, ότι οι οικονομικές και υλικές δυνατότητες του οργανισμού ήταν δεδομένες, επομένως τα υποβαλλόμενα εξαμηνιαία οικονομικά προγράμματα των απελευθερωμένων χωρών περιορίστηκαν σημαντικά σε διαχειρίσιμα επίπεδα, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας από 324 εκατομμύρια στα 265¹²⁸⁸. Συνολικά, οι μειώσεις ήταν μικρότερες από αυτές που επιβλήθηκαν σε άλλες χώρες, ενώ η κατά κεφαλήν αναλογία βοήθειας που προοριζόταν για την Ελλάδα να είναι διπλάσια από αυτή άλλων χωρών κατεστραμμένων από την ναζιστική κατοχή όπως η Γιουγκοσλαβία, η Τσεχοσλοβακία και η Πολωνία.

Παράλληλα, διασαφηνιζόταν ότι η υποβολή προγράμματος αποτελούσε πρόταση και όχι αυτόματη εξασφάλιση έγκρισης, με δεδομένη την υπερκάλυψη των διαθέσιμων πόρων της οργάνωσης από την αιτούμενη βοήθεια. Ο Διαμαντόπουλος, υποστήριξε ότι επιβαλλόταν η παρουσία εκπροσώπου της κυβέρνησης με εξουσιοδότηση διαπραγμάτευσης του προγράμματος και των ποσοτήτων των επιμέρους σπανίων ειδών, ώστε να προχωρούσε η εκτέλεση του προγράμματος. Για αυτό τον σκοπό είχε καλέσει τον γενικό διευθυντή του υπουργείου Οικονομικών Αθ. Σμπαρούνη που θα τον βοηθούσε ομάδα εμπειρογνομόνων, ενώ παράλληλα, πρότεινε την να ζητηθεί η συνδρομή του Βαρβαρέσσου, για την ανάληψη της θέσης του αντιπροσώπου στην U.N.R.R.A. και του *‘πρεσβευτή εντεταλμένου δια τα οικονομικά’* στις οικονομικές διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση των Η.Π.Α. ενόψει της περαιτέρω οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των δύο κρατών.

Η συνολική κατάρτιση των ελληνικών αιτημάτων οικονομικής βοήθειας και αρωγής, συνδεόταν άμεσα με την επικρατούσα κατάσταση της ελληνικής οικονομίας. Σχετικά, επικρατούσαν δύο κυρίαρχες απόψεις, που παρουσιάζονταν σε σχετικό υπόμνημα του Βαρβαρέσου για το ζήτημα του ορισμού της ισοτιμίας της δραχμής από την ελληνική κυβέρνηση

¹²⁸⁸ Διαμαντόπουλος προς Υπουργείο Εξωτερικών, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 15 Νοεμβρίου 1944, αρ. τηλ. 4129, Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 771.

αμέσως μετά την εγκατάσταση της κυβέρνησης στην Αθήνα¹²⁸⁹. Όπως τόνιζε, το ζήτημα ήταν κομβικό και απαιτούσε κυβερνητική απόφαση, αντίθετα με τις απόψεις που εισηγούνταν ο Ξ. Ζολώτας -και έβρισκαν απήχηση στην κυβέρνηση- για διαμόρφωση της από την αγορά. Μάλιστα, τόνιζε ότι μια τέτοια κατάσταση απορρύθμισης θα είχε καταστροφικές συνέπειες για την ελληνική οικονομία. Άλλωστε, δεν ήταν ορατή κάποια πρακτικά ωφέλιμη εφαρμογή, εκτός του επιχειρήματος του Ζολώτα για εισαγωγή στο χρηματιστήριο για ελεύθερη αγορά και πώληση του, καταλήγοντας σε αύξηση της αστάθειας του.

Ο Βαρβαρέσος τοποθετούταν και στο επιχείρημα ότι ήταν ελεύθερη η εισαγωγή και εξαγωγή εμπορευμάτων και οι κινήσεις κεφαλαίου μέσω της ελεύθερης διαπραγμάτευσης του συναλλάγματος, γεγονός που ο ίδιος τόνιζε ότι δεν ήταν μόνο αδιανόητο αλλά και διεθνώς ανεφάρμοστο με δεδομένες τις συνθήκες και τις συνέπειες του πολέμου. Μάλιστα τόνιζε ότι

“Δι ημετέρα χώραν δεν νομίζω να υπάρξη σοβαρά αμφιβολία ότι μόνον δια γενικού και αυστηρού ελέγχου συναλλάγματος και δια αμέσου ελέγχου εισαγωγών και εξαγωγών και πλήρους παρεμποδίσεως εξαγωγής κεφαλαίων προς επένδυσιν δυνάμεθα να ελπίζωμεν ότι θα επαναφέρομεν ομαλότητα εις οικονομίαν μας και θα ενισχύσωμεν ανάπτυξιν παραγωγικών μας πόρων συμφώνως προς το κοινωνικόν συμφέρον.”

Αντίθετα, στις επικρατούσες συνθήκες το αποτέλεσμα θα ήταν να κυριαρχήσει η κερδοσκοπική δραστηριότητα. Μάλιστα πρότεινε την απαγόρευση της αγοραπωλησίας συναλλάγματος στην ελεύθερη αγορά προς αποτροπή της αποσταθεροποίησης και της εκμετάλλευσής του.

Οι διαφωνίες των συνδιοικητών της Τράπεζας της Ελλάδος -από τον Οκτώβριο 1944 έως τον Ιανουάριο 1945- του Βαρβαρέσου με τον Ζολώτα στην κατεύθυνση της ελληνικής οικονομικής πολιτικής με τον Βαρβαρέσο να εισηγείται την άσκηση μετριοπαθούς κρατικού ελέγχου στην οικονομία με σκοπό την εξισορρόπηση των αντιφάσεων της και την στόχευση στην αποκατάσταση της κοινωνικής συνοχής εναντιωνόταν στις τάσεις του Ζολώτα για συνθηκολόγηση με τις άκρατα κερδοσκοπικές τάσεις των Ελλήνων κεφαλαιούχων που αξίωναν την απόλυτη παράδοση της οικονομίας και του νομίσματος στην ελεύθερη αγορά, συνεχίστηκαν ολόκληρη την δεκαετία του '40 με ακόμα μεγαλύτερη ένταση και συνέπειες για την ανοικοδόμηση της χώρας και

¹²⁸⁹ Βαρβαρέσος (ανακοινώνει Αγνίδης), Πρεσβεία Λονδίνου, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 6 Οκτωβρίου 1944, αρ. τηλ. 29, αναφορά στο τηλ. αρ. 280. Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Ανακτόρων, Φ. 798. Για την πολιτική σταθεροποίησης της οικονομίας που προσπάθησε να εφαρμόσει ο Βαρβαρέσος και την οργανωμένη αντίδραση που προκάλεσε, βλέπε Χρ. Χατζηιωσήφ, Οικονομική σταθεροποίηση και πολιτική αστάθεια στην Ελλάδα 1944-1947. Στο L. Baereantzen, Γ. Ιατρίδης, Ο. L. Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949*, (Αθήνα: Ολκός, 2002).

τις συνθήκες διαβίωσης του ελληνικού λαού.

Στην οικονομική βοήθεια αναφερόταν με τηλεγράφημα του ο Stettinius προς τον Winant στα τέλη Οκτωβρίου 1944, όπου προσεγγιζόταν η παρεχόμενη οικονομική βοήθεια προς την Ελλάδα, μετά το προηγηθέν αίτημα της ελληνικής κυβέρνησης για χορήγηση πιστώσεων ύψους 25.000.000\$, παρατηρώντας ότι οι ελληνικές απαιτήσεις χαρακτηρίζονταν από ασάφεια στον προσδιορισμό των εξόδων του προϋπολογισμού και τις συναλλαγματικές ανάγκες της χώρας¹²⁹⁰. Λίγες μέρες αργότερα, σε συνάντηση του ο Διαμαντόπουλος με αξιωματούχους του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών, παρουσίασε τα ελληνικά αιτήματα για οικονομική στήριξη από τις Η.Π.Α. με κυριότερο την ανανέωση του αιτήματος δανεισμού, που είχε ήδη υποβληθεί όπως παραπάνω, το αίτημα για παραχώρηση αριθμού πλοίων για την διευκόλυνση των μεταφορών, αλλά και διαρρύθμιση ώστε να επιτραπεί η αποστολή εμβασμάτων από ιδιώτες και οργανώσεις των Η.Π.Α. προς την Ελλάδα, με σκοπό την ενίσχυση της οικονομικής κατάστασης της χώρας¹²⁹¹.

Στο θέμα επανερχόταν ο Stettinius στις αρχές Νοεμβρίου σε τηλεγράφημα του προς τον MacVeagh αναφερόμενος στο επικαιροποιημένο αίτημα δανεισμού του Διαμαντόπουλου προς το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών, σημειώνοντας ότι το κατατεθειμένο αίτημα της ελληνικής κυβέρνησης τον Αύγουστο του 1944 αιτιολογούταν βάση της διαπιστούμενης μείωσης των εισοδημάτων από την εμπορική ναυτιλία, κατάσταση που είχε μεταβληθεί και πλέον ήταν επιτακτική η ενίσχυση της σταθερότητας της δραχμής, η κάλυψη των εσωτερικών αναγκών, η αγορά τροφίμων από γειτονικές χώρες και η πληρωμή του κόστους προμηθειών και εξοπλισμού για την επανεκκίνηση της παραγωγικής λειτουργίας στην Ελλάδα¹²⁹². Από την πλευρά του ο Stettinius διατύπωνε αμφιβολίες για την αναγκαιότητα του δανεισμού όσον αφορούσε την ενίσχυση των δημοσίων οικονομικών, προτρέποντας σε μεταρρυθμίσεις και αξιοποίηση των ήδη διαθέσιμων αποθεματικών συναλλάγματος και χρυσού, ενώ για το ζήτημα των προμηθειών σημείωνε ότι το ενέπιπτε στην δικαιοδοσία της Export-Import Bank. Καθώς η Ελλάδα τελούσε σε καθεστώς χρεωκοπίας από τον Απρίλιο του 1934, δεν ήταν δυνατή η παροχή άμεσου δανεισμού

¹²⁹⁰ The Acting Secretary of State to the Ambassador in the United Kingdom (Winant), Washington, October 25, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 228, 868.51/10-2544: Telegram,.

¹²⁹¹ Memorandum of Conversation, by Mr. Edward G. Miller, Special Assistant to the Assistant Secretary of State (Acheson), [Washington,] October 28, 1944. Participants: Mr. Diamantopoulos, Greek Ambassador Mr. Acheson Mr. Kohler, NE Mr. Miller, A-A, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 229, 868.51/10-2844,

¹²⁹² The Acting Secretary of State to the Ambassador in Greece (MacVeagh), Washington, November 7, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 230, 868.51/11-744: Telegram,.

λόγω νομοθετικών περιορισμών, κάτι που παραβλεπόταν από την ελληνική πλευρά.

Όμως, ο Αμερικανός υπουργός εξωτερικών, συναινούσε στην διαβίβαση των ελληνικών αιτημάτων στην αμερικανική επενδυτική τράπεζα, ενώ ο Διαμαντόπουλος είχε συνάντηση με τον Pierson -πρόεδρο της συγκεκριμένης τράπεζας την 2^α Νοεμβρίου 1944-. Στην συνάντηση γινόταν σαφές ότι η εν λόγω τράπεζα δεν είχε δικαιοδοσία για την παροχή πιστώσεων με σκοπό την χρηματοδότηση των ελληνικών εσωτερικών αναγκών, ακόμα και σε ενδεχόμενη άρση των περιοριστικών μέτρων για λόγω της ελληνικής χρεωκοπίας. Αντίθετα, ήταν δυνατή η περιορισμένη χρηματοδότηση εξαγωγών από τις Η.Π.Α., ζητώντας τα αντίστοιχα συγκεκριμένα στοιχεία από την ελληνική κυβέρνηση αναφορικά με ανάγκες σε πρώτες ύλες και μηχανήματα, που θα ήταν αναγκαία για την ανοικοδόμηση. Καταλήγοντας, ο Διαμαντόπουλος διατύπωνε το αίτημα για την αποστολή στην Ελλάδα Αμερικανών εμπειρογνομόνων, ώστε να συμβάλλουν στην διαμόρφωση ενός πλάνου για την βιομηχανική ανοικοδόμηση της χώρας, αίτημα που τέθηκε υπό εξέταση από το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών και την Foreign Economic Administration.

Σχετικά με τον εφοδιασμό στα τρόφιμα και άλλα αναγκαία είδη, η απελευθέρωση της Ελλάδας και η άσκηση ελέγχου από τις συμμαχικές δυνάμεις, έθεσε ερωτήματα για το καθεστώς των πλοίων ουδετέρων χωρών που μετέφεραν τρόφιμα και εφόδια στην Ελλάδα, κυρίτερα πλοίων του Σουηδικού Ερυθρού Σταυρού, παραμένοντας να απαντηθεί από την σουηδική πλευρά εάν παρέμεναν σε κατάσταση εγγυήσεων ασφαλούς διάπλου -safe contact- ή σε άλλη περίπτωση εάν χρειαζόταν η υπαγωγή τους σε συμμαχικά ναυτικά κομβοί προστασίας στην Μεσόγειο¹²⁹³. Από την σουηδική πλευρά διευκρινιζόταν η επιθυμία για διατήρηση του ισχύοντος καθεστώτος γερμανικής ανοχής της ανθρωπιστικής δραστηριότητας των σουηδικών πλοίων στην Ελλάδα, αλλά και τις κινήσεις ελληνικών πλοίων από και προς ελληνικά λιμάνια, εκφράζοντας αντιρρήσεις για οποιαδήποτε μεταβολή, που θα μπορούσε να οδηγήσει σε περιπλοκές, προβλέποντας την διατήρηση των ισχυουσών συνθηκών, ενώ σε ενδεχόμενη παύση τους, σχεδίαζαν την σταδιακή μετάβαση σε ένα διαφορετικό καθεστώς μεταφορών, που όπως σημείωναν θα ήταν σε κάθε περίπτωση προς όφελος των ελληνικών συμφερόντων¹²⁹⁴.

¹²⁹³ The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson), Washington, October 16, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 203, 868.48/10–1644: Telegram.

¹²⁹⁴ The Minister in Sweden (Johnson) to the Secretary of State, Stockholm, October 19, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 205, 868.48/10–1944: Telegram-6 p.m.. The Minister in Sweden (Johnson) to the Secretary of State, Stockholm, October 19, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 206, 868.48/10–1944: Telegram-7 p.m., όπου εξειδικεύονταν οι όροι.

Παράλληλα, αποφασίστηκε η συμμετοχή των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων στην προσπάθεια αρωγής της απελευθερωμένης Ελλάδας¹²⁹⁵. Σε απαντητική επιστολή του Stettinius προς τον Σουηδό ομόλογο του Johnson γινόταν αναφορά στις δυσκολίες που αντιμετώπιζε η συμμαχική πλευρά στην μεταφορά εφοδίων λόγω έλλειψης φορτηγών πλοίων με σημαντικές ποσότητες έως και 90.000 τόνων προμηθειών -εξαιρώντας τα φορτία ρουχισμού που είχε συλλέξει το Greek War Relief- ανέμεναν φόρτωση μόλις ήταν διαθέσιμα τα σουηδικά πλοία κατά την επιστροφή τους από τις επιχειρήσεις τροφοδοσίας στην Ελλάδα. Αναγνωρίζοντας την συμβολή της σουηδικής πλευράς στον τομέα της αρωγής, ενώ εκφραζόταν κατανόηση για την ευάλωτη θέση που βρισκόταν ο σουηδικός διακανονισμός με την Γερμανία στο θέμα των μεταφορών¹²⁹⁶. Ο Αμερικανός αξιωματούχος κατέληγε σημειώνοντας ότι ο διοικητής των συμμαχικών δυνάμεων στην Μεσόγειο είχε ενημερωθεί ώστε να διασφαλίσει το καθεστώς ουδετερότητας της Σουηδικής επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού στην Ελλάδα και επισήμαινε την ανάγκη να μεταφερθούν οι διαδικαστικού χαρακτήρα επικοινωνίες μεταξύ της Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, της U.N.R.R.A. και του στρατού σε τοπικό επίπεδο, εξαιρώντας επίσημους σουηδικούς θεσμούς, ώστε να αποφευχθεί η εμπλοκή γερμανικών αρχών και πιθανές επιπλοκές.

Εξάλλου, σε τηλεγράφημα του MacVeagh αναφερόταν η διαπίστωση από την πλευρά της ML, ότι η κατάσταση στην Ελλάδα είχε φτάσει σε χειρότερο βαθμό αποδιάρθρωσης από το αναμενόμενο¹²⁹⁷. Τα λιμάνια, σιδηρόδρομοι, οδικές αρτηρίες και γέφυρες είχαν υποστεί σημαντικές καταστροφές εμποδίζοντας την μεταφορά εφοδίων, ενώ η οικονομική αστάθεια που είχε ως κυριότερο χαρακτηριστικό την απαξία που αντιμετώπιζε η δραχμή, ενέτεινε τα προβλήματα λειτουργίας της αγοράς με όρους ομαλότητας, καταλήγοντας στην εξάπλωση της μαύρης αγοράς και της επικράτησης του χρυσού ως ανταλλακτικού μέσου καθημερινής χρήσης, φαινόμενο που συνοδευόταν από καλπάζοντα πληθωρισμό¹²⁹⁸.

¹²⁹⁵ The Secretary of State to the Ambassador to the Greek Government in Exile in Egypt (MacVeagh), Washington, October 18, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 204, 868.01 AMG/10-1844: Airgram.

¹²⁹⁶ The Acting Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson), Washington, October 31, 1944. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 208, 868.48/10-2744: Telegram.

¹²⁹⁷ The American Representative on the Advisory Council for Italy (Kirk) to the Secretary of State, Caserta, November 2, 1944. [1085]. Following from MacVeagh: No. 5 to Department from MacVeagh, October 30, 5 p.m. *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 209, 868.00/11-244: Telegram.

¹²⁹⁸ Σχετικά με τις αντικειμενικές προκλήσεις στην οικονομία και τον εφοδιασμό κατά την απελευθέρωση, βλέπε Μαριόλης Δ., *Η αδύνατη ταξική ανακωχή - η πολιτική του Ε.Α.Μ. στα υπουργεία Οικονομικών, Εργασίας και στα συνδικάτα μέχρι τα Δεκεμβριανά*, (Αθήνα: ΚΨΜ, 2015). Χρ. Χατζηιωσήφ, Οικονομική σταθεροποίηση

Σε αντίθετη κατεύθυνση κινούνταν οι βρετανικοί σχεδιασμοί για την αποστολή 2500 τόνων πολυτελών προϊόντων -όπως καφές, τσάι, κακάο, επεξεργασμένα δέρματα, μπαχαρικά, σπίρτα, καλλυντικά, είδη καπνού-, με σκοπό την πώληση τους από επίσημα κανάλια της ελληνικής κυβέρνησης, ώστε να αυξηθούν τα κυβερνητικά έσοδα. Όμως, ο πληθωρισμός και η νομισματική αποσταθεροποίηση πίεζαν και την δημοσιοοικονομική εικόνα με την καταβολή μεγάλων ποσών σε χρυσές λίρες ως μισθών κυβερνητικών αξιωματούχων, καταλήγοντας σε περιορισμό των αποθεματικών και εισάγοντας σκέψεις για διάθεση στο εμπόριο ποσότητες προμηθειών, κάτι που σε μεγάλο βαθμό ήταν αδύνατο λόγω των ήδη περιορισμένων ποσοτήτων και της ανάγκης για δωρεάν διάθεση μεγάλου μέρους τους.

Η αποτροπή της πλήρους έλλειψης τροφίμων, κυριότερα ψωμιού, ήταν απόλυτη προτεραιότητα, που απαιτούσε συντονισμό όλων των εμπλεκόμενων παραγόντων αρωγής. Όπως αναφερόταν, εξεταζόταν και το σχήμα πώλησης απόλυτα βασικών τροφίμων όπως του ψωμιού σε τιμές κόστους ή με οριακό κέρδος από την Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού, κάτι που απαιτούσε πολυμερή συνεργασία για να υιοθετηθεί ως επίσημη πολιτική. Ακόμα, οι διαδικασίες μεταφόρτωσης προμηθειών γίνονταν με αργούς ρυθμούς με χαρακτηριστικό το παράδειγμα του Πειραιά, όπου οι στρατιωτικές αρχές είχαν ξεφορτώσει από 4 πλοία μόνο 2000 τόνους προμηθειών εντός 15 ημερών, καθώς όπως σημειωνόταν η εκφόρτωση προμηθειών καθυστέρουσε λόγω της προτεραιότητας των στρατιωτικών αναγκών.

Ταυτόχρονα η απροσδόκητη διακοπή των παροχών σε τρόφιμα προς τους εργαζόμενους, προκάλεσε μία αυθόρμητη εργατική απεργία. Το γεγονός προκαλούσε ανησυχία *“οικονομικών κύκλων” της Αθήνας* από την συμμετοχή κομμουνιστών στην κυβέρνηση, αλλά και από μια κατάσταση που προσλαμβάνόταν ως *“η γενική έλλειψη τάξης σε όλη τη χώρα, οι αυξανόμενες απαιτήσεις της εργασίας και η εμφανής αδυναμία των αρχών, πιστεύουν ότι το νομισματικό χάος οφείλεται αποκλειστικά στην έλλειψη προμηθειών. Επισημαίνουν ότι ο λαός έχει γίνει χρυσοθήρας και η έλλειψη εμπορευμάτων στην αγορά κάνει ακόμη και τον χρυσό να χάνει την αξία του, έτσι ώστε σταδιακά το μόνο μέσο ανταλλαγής θα είναι η ανταλλαγή”*. Οι ίδιες πηγές προέτρεπαν αύξηση της εισαγωγής και διανομής προμηθειών ως μέτρο σταθεροποίησης της αγοράς και κατά προέκταση του νομίσματος. Ο Mac Veagh σημείωνε, ότι η σταθεροποίηση της κατάστασης απαιτούσε την

και πολιτική αστάθεια στην Ελλάδα 1944-1947, στο L. Baereantzen, Γ. Ιατρίδης, Ο. L. Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949*, (Αθήνα: Όλκος, 2002), σ.σ. 29-39. Χατζηιωσήφ Χρ., Δεκέμβρης 1944, Τέλος και αρχή στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Γ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007), σ.σ. 376-378.

εκπόνηση οργανωμένου σχεδίου με την αντικατάσταση του κυκλοφορούντος νομίσματος στο εσωτερικό και συναλλαγματικά, διατίμηση βασικών προϊόντων, προσαρμογή των μισθών και κυρίως αύξηση των διαθέσιμων εφοδίων, ταυτόχρονα με την διανομή ειδών διατροφής όπως ζάχαρη, τυρί, λίπη, ρύζι, ζυμαρικά. Πρόσθετα, σημειώνει ότι έπρεπε να ενισχυθεί η απασχόληση στην κατεύθυνση της ανοικοδόμησης και της παραγωγής πρώτων υλών, αναγκαίων για την παραγωγή βιομηχανικών ειδών. Καταλήγοντας, προειδοποιούσε, ότι οι καθυστερήσεις στην κατάρτιση και εφαρμογή του σχετικού σχεδιασμού θα οδηγούσαν σε συσσώρευση των οικονομικών αναγκών της ελληνική κυβέρνησης και επέκταση της χρονικής διάρκειας του οικονομικού προγράμματος στήριξης ή και την κυβερνητική κατάρρευση.

Από την πλευρά του MacVeagh αναφερόταν λίγες μέρες αργότερα, ότι η επιθυμία της Σουηδοελβετικής επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, να τερματίσει τις επιχειρήσεις της στην Ελλάδα, δεδομένων των γενικότερων συνθηκών σε σχέση με την Γερμανία -δηλαδή τον τερματισμό της κατοχής και της σχετικής μεσολαβητικής λειτουργίας-, αλλά και την εσωτερική κατάσταση της Ελλάδας που δεν επέτρεπε όπως τονιζόταν την διανομή των εφοδίων χωρίς διακρίσεις¹²⁹⁹. Παράλληλα, διαπιστωνόταν η γενικευμένη αντιδημοφιλία της Επιτροπής στην Ελλάδα μεταξύ όλων των κοινωνικών τάξεων, καθιστώντας την πρόθυμη να τερματίσει άμεσα την δραστηριότητα της. Σχετικά συνέβαλε η σύνδεση της Επιτροπής από την κοινή γνώμη με την τρομερή εμπειρία της γερμανικής κατοχής, επομένως η απόσυρση της θα ήταν ωφέλιμη. Παρόλα αυτά, θα συνέχιζε το έργο της με επίκεντρο την Αθήνα και τις γύρω περιοχές μέχρι την καταληκτική ημερομηνία, διατυπώνοντας επιφυλάξεις για την συνέχιση των επιχειρήσεων σε άλλες περιοχές δεδομένων των παρεμβάσεων που αντιμετώπιζε. Τέλος, επαναβεβαιωνόταν η ανάγκη για την συνέχιση των αποστολών των σουηδικών πλοίων, δεδομένου ότι δεν είχαν μεταβληθεί οι όροι από την Γερμανία και παραμέναν σημαντικές ελλείψεις σε μεταφορικά μέσα.

Τον επικείμενο τερματισμό της σουηδικού και ελβετικού Ερυθρού Σταυρού στην Ελλάδα, σχολίαζε και ο Kirk αναφερόμενος σε μήνυμα του Chief Administrative Office AFHQ προς το War Office, κάτι που αποδιδόταν στην εκτίμηση ότι στην ελληνική πλευρά επικρατούσε η άποψη ότι η Επιτροπή είχε συνεργαστεί με την γερμανική κατοχή¹³⁰⁰. Ενδεικτικές της κατάστασης ήταν

¹²⁹⁹ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Washington, Athens, November 6, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 210, 8868.00/11-644: Telegram.*

¹³⁰⁰ The American Representative on the Advisory Council for Italy (Kirk) to the Secretary of State, Caserta, November 7, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 211, 868.48/11-744: Telegram.*

αναφορές της ML στην Αθήνα, σχετικά με επαναλαμβανόμενες διαδηλώσεις κατά της Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, που τερματίστηκαν όπως αναφερόταν για πρώτη φορά μετά από καιρό, ενώ η αστυνομία συμφωνούσε να λάβει αποτρεπτική δράση για την επανεμφάνιση τους. Συνολικά από αμερικανικής πλευράς -C.A.O.- εκφραζόταν ανησυχία για τον αποσχηματισμό ενός σταθερού μηχανισμού αρωγής και τον βαθμό αποτελεσματικής διαδοχής του από την M.L. Τέλος, αναφερόταν και η παραχώρηση άδειας από τις γερμανικές δυνάμεις σε σουηδικά πλοία να καταπλεύσουν από το Γιβραλτάρ και την Μάλτα στον Πειραιά.

Παράλληλα, σύμφωνα με τον MacVeagh η σουηδική κυβέρνηση συμβούλευε την Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού να διατηρήσει περιορισμένο αριθμό προσωπικού για την διασφάλιση της διανομής του εφοδιασμού χωρίς διακρίσεις, διατηρώντας συμβουλευτικό ρόλο, ώστε να συνεχίσει τις αποστολές μεταφοράς εφοδίων στην Ελλάδα με σουηδικά πλοία,¹³⁰¹.

Παράλληλα, οι άμεσες οικονομικές ανάγκες και η περιορισμένη αποτελεσματικότητα εναλλακτικών σχηματισμών, επέβαλε την λήψη πρόσθετων πρωτοβουλιών. Σύμφωνα με βρετανικούς σχεδιασμούς, προβλεπόταν η επέκταση της στρατιωτικής περιόδου στην Ελλάδα και η ταυτόχρονη διατήρηση της ευθύνης για την συντήρηση της ελληνικής οικονομίας, κυρίτερα στο επίπεδο της δημοσιονομικής διαχείρισης. Όπως σημειωνόταν, σε τηλεγράφημα του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών, λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι ο M.L. δεν ήταν σε θέση να αναλάβει αυτό τον ρόλο, οι βρετανικές στρατιωτικές αρχές σχεδίαζαν τον ορισμό του Βρετανού αξιωματούχου H. Caccia ως πολιτικού συμβούλου του Scobie και τον ορισμό ενός οικονομικού συμβούλου. Όμοια, το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών κινούταν για τον ορισμό δύο συμβούλων στον Scobie, ώστε να συμβάλουν στην διαχείριση των οικονομικών ζητημάτων αποκλειστικά, τονίζοντας ότι δεν πρόκυπτε ανάγκη να οριστεί σύμβουλος για γενικά δημόσια πολιτικά ζητήματα, λόγω του περιορισμένου ρόλου του αμερικανικού.¹³⁰²

Στο μεταξύ, σε επικοινωνία του Stettinius με τον Johnson στην Σουηδία, γινόταν σαφής η στοχοθεσία της αμερικανικής πλευράς, επαναβεβαιώνοντας τους βασικούς όρους που ζητούνταν από την σουηδική πλευρά, δηλαδή η συνέχιση της συμβολής των σουηδικών πλοίων στην αποστολή εφοδίων στην Ελλάδα, χωρίς αλλαγές στο υφιστάμενο καθεστώς με την ενδεχόμενη

¹³⁰¹ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, November 13, 1944 *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 212, 868.48/11–1344: Telegram.*

¹³⁰² The Acting Secretary of State to the Ambassador in Greece (MacVeagh), Washington, November 16, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 215, 868.01AMG/11–144: Telegram,*

συνεννόηση, ότι σε περίπτωση που τελικά αιρόταν η ασφαλής διέλευση, θα συνέχιζαν τις αποστολές τους σε συμμαχικά κομβοί για την περίοδο που θα ακολουθούσε έως το τέλος του πολέμου με την Γερμανία¹³⁰³. Συνολικά, γινόταν σαφές, ότι η διαθεσιμότητα μεγάλου όγκου εφοδίων και η αναντιστοιχία στα διαθέσιμα πλωτά μεταφορικά μέσα ήταν δυνατό να αντιμετωπιστούν στην συγκεκριμένη φάση μόνο με την σουηδική συνεργασία, ώστε να εξασφαλιστεί η συνέχιση της τροφοδοσίας της Ελλάδας. Στα μέσα Νοεμβρίου 1944 ο MacVeagh ανέφερε ότι η ελληνική κυβέρνηση χωρίς καμία διαβούλευση με την Σουηδοελβετική Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού, ζήτησε από τις αντίστοιχες κυβερνήσεις την συνέχιση του έργου τους μετά την καταληκτική ημερομηνία της 15ης Δεκεμβρίου, γεγονός που απόδιδε στην απροθυμία της κυβέρνησης να αναλάβουν οι δημόσιοι φορείς την ευθύνη της τροφοδοσίας, αποφεύγοντας τις αναμενόμενες επικρίσεις, ενώ επίσημα προβαλλόταν ως λόγος η έκφραση ευγνωμοσύνης προς τις αντίστοιχες κυβερνήσεις για τις προσπάθειες που κατέβαλαν¹³⁰⁴.

“Ολοκληρωτικός πόλεμος” : το πρόβλημα της αρωγής στα Δεκεμβριανά.

Η μετάβαση από την κατοχή στην απελευθέρωση και η σύγκρουση των Δεκεμβριανών, χαρακτηρίστηκαν από την επισφάλεια του ανεφοδιασμού. Άλλωστε, η σκιά της πείνας ήταν απειλητική πραγματικότητα για τον ελληνικό λαό από την αρχή της κατοχής έως και την περίοδο μετά την απελευθέρωση. Οι μεθοδεύσεις και η εργαλειοποίηση της τροφοδοσίας και κατά συνέπεια της πείνας ως μέσου άσκησης ελέγχου και επιβολής στον απελευθερωμένο ελληνικό πληθυσμό, είναι ένα τεκμηριωμένο ερευνητικά ζήτημα¹³⁰⁵, και στην παρούσα μελέτη εξετάζονται όψεις της προσέγγισης του προβλήματος από την αμερικανική πλευρά.

¹³⁰³ The Acting Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson), Washington, November 18, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 217, 868.48/11–1744: Telegram. Σχετικά έγινε επικοινωνία του Αμερικανού διπλωματικού αντιπροσώπου στην Στοκχόλμη, Johnson με το σουηδικό Υπουργείο Εξωτερικών την 2 Δεκεμβρίου 1944. The Minister in Sweden (Johnson) to the Secretary of State, Stockholm, December 2, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, 868.48/12–244: Telegram.

¹³⁰⁴ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, November 21, 1944, *FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V*, Document 218, 868.48/11–2144: Telegram.

¹³⁰⁵ Τζαφλέρης Νίκος, Το επισιτιστικό ζήτημα ως πεδίο σύγκρουσης κατά τα Δεκεμβριανά στην Αθήνα και στο Βόλο. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, 2016), σ.σ. 23-33. Κ. Μπρεγιάννη, Το οικονομικό πλαίσιο των Δεκεμβριανών: πολιτικές αστίαις, προσπάθειες νομισματικής σταθεροποίησης και νομισματικός χρυσός. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, 2016), σ.σ. 647-659.

Την 13^η Δεκεμβρίου 1944 σε τηλεγράφημα του Stettinius προς τον Kirk γινόταν σαφές ότι η θέληση της αμερικανικής κυβέρνησης ήταν η συνέχιση του εφοδιασμού στην Ελλάδα σε ένδειξη αλληλεγγύης προς τον ελληνικό λαό και ως απόδειξη της αμερικανικής ουδετερότητας στην εξελισσόμενη σύγκρουση. Όπως τονιζόταν σε ενδεχόμενο που σταματούσαν οι σχετικές επιχειρήσεις, ήταν δυνατό να ερμηνευτεί ως υιοθέτηση μιας τιμωρητικής στάσης από τις Η.Π.Α. , καθώς *‘Η αμερικανική απόσυρση από την επιχείρηση αρωγής θα μπορούσε κάλλιστα να ερμηνευθεί ως χρήση της αρωγής ως μέσο πολιτικής πίεσης’*¹³⁰⁶. Παράλληλα, γινόταν σαφής η προθυμία των Η.Π.Α. για διανομή βοήθειας χωρίς διακρίσεις και συνέχεια των προσπαθειών μέσω της ML και σε συνεργασία με τον σουηδοελβετικό Ερυθρό Σταυρό, την U.N.R.R.A. και ελληνικές οργανώσεις, ενώ αναγνωρίζονταν οι αντικειμενικοί περιορισμοί που συνεπαγόταν για τον υπεύθυνο των επιχειρήσεων στρατηγό Sadler, η υπαγωγή του στην ενιαία συμμαχική διοίκηση, οπότε οποιαδήποτε αμερικανική ενέργεια βρισκόταν στην άμεση δικαιοδοσία του Βρετανού διοικητή του θεάτρου επιχειρήσεων. Ταυτόχρονα, προωθούνταν η συνέχιση των επιχειρήσεων μεταφοράς εφοδίων με σουηδικά πλοία υπό το καθεστώς ουδετερότητας και ασφαλούς διέλευσης στον Πειραιά, με σκοπό την μεγιστοποίηση των μεταφερόμενων ποσοτήτων προμηθειών στην Ελλάδα¹³⁰⁷. Όμως, σχεδιασμός είχε περιορισμένη πρόβλεψη του σουηδικού υπουργείου εξωτερικών για διατήρηση μόνο μιας μικρής αντιπροσωπείας της Επιτροπής στην Ελλάδα, με σκοπό η παρουσία της και η αποτροπή της πλήρους απόσυρσης της να αποτρέψει γερμανικές αντιδράσεις και να άρει το καθεστώς ουδετερότητας της επιτροπής¹³⁰⁸.

Το ίδιο διάστημα, ο Stettinius απευθυνόταν με επιστολή του στον Αμερικανό πρόεδρο τοποθετούμενος σχετικά με το πρόβλημα της τροφοδοσίας της, προειδοποιώντας ότι η αποτυχία να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα, θα δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα, στις περιπτώσεις της Ελλάδας, Ιταλίας και Βελγίου¹³⁰⁹. Μάλιστα, σχολίαζε σχετικά ότι

‘Ήταν δυνατό για ένα μικρό χρονικό διάστημα μετά την απελευθέρωση να αποτραπούν «ασθένειες και

¹³⁰⁶ The Secretary of State to the Appointed Ambassador to Italy (Kirk), Washington, December 13, 1944, FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 222, 868.00/12–1144: Telegram.

¹³⁰⁷ The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson), Washington, December 16, 1944, FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 224, 868.48/11–1744: Telegram.

¹³⁰⁸ The Minister in Sweden (Johnson) to the Secretary of State, Stockholm, December 21, 1944, FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 226, 868.48/12–2144: Telegram.

¹³⁰⁹ The Secretary of State to President Roosevelt, Washington, December 15, 1944, FRUS: Diplomatic Papers, 1944, General: Economic and Social Matters, Volume II, Document 245, 840.24/12–1544: Telegram.

αναταραχές» με ελάχιστα τρόφιμα και ιατρικές προμήθειες. Τώρα απαιτείται κάτι περισσότερο. Η εναλλακτική λύση φαίνεται να είναι η επίμονη αναταραχή και η καθυστέρηση της σταθερής εγκαθίδρυσης δημοκρατικών μορφών διακυβέρνησης σε αυτές τις χώρες”.

Σχετικά πρότεινε στις προμήθειες τροφίμων και ιατροφαρμακευτικού υλικού να προστεθούν εφόδια που θα επέτρεπαν την παραγωγική εργασία. Συνεχίζοντας, τοποθετούταν συνηγορώντας υπέρ του κεντρικού σχεδιασμού των επιχειρήσεων αρωγής, ώστε να αντιμετωπιστούν αντικειμενικές πολιτικές και στρατιωτικές δυσκολίες με την κινητοποίηση μεταξύ άλλων μη στρατιωτικών πλωτών μεταφορικών μέσων των απελευθερωμένων χωρών, ώστε να αυξηθούν οι ποσότητες εφοδιασμού σε είδη πρώτης ανάγκης.

Από την ελληνική πλευρά ο Δραγούμης σε τηλεγράφημα του προς τις ελληνικές πρεσβείες την 16^{ης} Δεκεμβρίου επιχειρούσε να δικαιολογήσει την κατάσταση του επισιτισμού στην Αθήνα, τονίζοντας με υπερβάλλοντα ζήλο την συμβολή της Μ.Λ., εστιάζοντας στην διοργάνωση συσσιτίων, μεταφορές εφοδίων και διακομιδή ασθενών στα νοσοκομεία¹³¹⁰. Επιπροσθέτως, αναγνωριζόταν ότι στο έργο της παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας δραστηριοποιούταν η μικτή Σουηδοελβετική επιτροπή προμηθειών, υπό την διοίκηση του Ερυθρού Σταυρού. Η αποστολή αναφέρεται ότι συνοδευόταν από μικτή επιτροπή της U.N.R.R.A., τονίζοντας ότι όλες οι δραστηριότητες τροφοδοσίας και περίθαλψης συνδέονταν με συμμαχικές δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένων των βρετανικών, με ουδέτερους διεθνείς οργανισμούς. Επίσης, διευκρινιζόταν, ότι στην αποστολή που απαρτιζόταν συνολικά από 13 οχήματα, βλήθηκαν τα πέντε σε παρακείμενες εχθροπραξίες σε αδιευκρίνιστη ημερομηνία και τοποθεσία, οδηγώντας στην απόσυρση τους. Παρά τις ασάφειες ο Δραγούμης, εξέφραζε την βεβαιότητα, ότι το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. είχε την ευθύνη για τις επιθέσεις, υπονοώντας και την συνολική ευθύνη για την κατάρρευση της τροφοδοσίας στην ελληνική πρωτεύουσα και να αποφευχθεί κάθε απόδοση ευθύνης στην βρετανική πλευρά. Συνολικά τα στοιχεία που παρείχε ο Δραγούμης για το ζήτημα προς τις ελληνικές διπλωματικές αρχές προορίζονταν για προπαγανδιστική χρήση σε υπεράσπιση της ελληνικής κυβέρνησης και του βρετανικού υποστηρίγματος της. Εξάλλου, τα προβλήματα του εφοδιασμού είχε αναδειχθεί ως προνομιακό πεδίο άσκησης πολιτικής επιρροής από την βρετανική πλευρά και κατά τα χρόνια της κατοχής¹³¹¹.

¹³¹⁰ Δραγούμης, Υπουργείο Εξωτερικών, προς Άσπας Πρεσβείας, 16 Δεκεμβρίου 1944, ημέτερο 22406, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944).

¹³¹¹ Papastratis P., *British policy toward Greece during second World War 1941-1944*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 114-118.

Το ζήτημα των προβλημάτων τροφοδοσίας και εφοδιασμού λάμβανε διαστάσεις όπως ήταν αναμενόμενο στον τύπο, με αφορμή και δηλώσεις του γενικού διευθυντή της U.N.R.R.A. Herbert Lehman, που δημοσίευσαν οι εφημερίδες *New York Herald* και *New York Times*¹³¹². Η ανταπόκριση του John McCormac διαβιβαζόταν με τηλεγράφημα από το Λονδίνο, αναφέροντας την επιβολή της απόσυρσης της αποστολής του οργανισμού και της παύσης των δραστηριοτήτων του στην Ελλάδα μετά από απαίτηση των στρατιωτικών αρχών που μέχρι πρότινος συνεργαζόταν, για λόγους ασφαλείας. Ακόμα, εκφραζόταν η ευχή για την επάνοδο του οργανισμού στο έργο της στήριξης ολόκληρου του ελληνικού πληθυσμού χωρίς διακρίσεις.

Σε μια άλλη προσέγγιση, δημοσιεύονταν δηλώσεις του Laird Archer επικεφαλής της αποστολής της U.N.R.R.A. στην Ελλάδα, όπου τονιζόταν ότι ο αδύνατος χαρακτήρας της επισιτιστικής αποστολής της U.N.R.R.A. ενώ υφίστατο τον βρετανικό στρατιωτικό έλεγχο και ήταν “αδύνατο για την U.N.R.R.A. να ταΐσει τους ανθρώπους ενώ υπαγόταν στον στρατηγό Scobie”. Η δήλωση αυτή δεν επιβεβαιωνόταν στο δημοσίευμα ότι πράγματι επίσημα διατυπώθηκε, αλλά απουσίαζε οποιαδήποτε μορφή διάψευσης της. Παράλληλα, αναγνωρίζοντας το αδιέξοδο στις δραστηριότητες του οργανισμού στην Ελλάδα και την έλλειψη παροχής υπηρεσιών και εφοδιασμού, εκφραζόταν η ευχή για σύγκλιση στις διαπραγματεύσεις στην Ουάσινγκτον μεταξύ του υφυπουργού εξωτερικών της Μ. Βρετανίας Richard Law και του υπουργού εξωτερικών των Η.Π.Α. Edward Stettinius για διεύρυνση των αρμοδιοτήτων και των πόρων του οργανισμού. Επομένως, η προσλαμβανόμενη βρετανική εμπλοκή στην περιστολή της τροφοδοσίας δεν ήταν δυνατό να εκφραστεί με τρόπο κατηγορηματικό, θεωρούταν δεδομένη η πολιτική χρήση του ζητήματος από την βρετανική πλευρά και αντίστοιχα το ενδεχόμενο πολιτικής επίλυσης. Παραμονή Χριστουγέννων του 1944 η ανησυχία για ενδεχόμενο ξεσπάσματος επιδημίας τύφου στην Αθήνα λόγω των αντιξοοτήτων σύμφωνα με δημοσίευμα των *New York Times*¹³¹³.

Τις ίδιες ημέρες ο θάνατος του αντισυνταγματάρχη της S.O.E. συνδέσμου στην U.N.R.R.A. την 30^η Δεκεμβρίου 1944 από πρόσκρουση του οχήματος του σε νάρκη¹³¹⁴, αποκάλυπτε σύμφωνα με δημοσιεύματα των εφημερίδων *Daily Mirror* και *Washington Post*, που

¹³¹² Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, 21 Δεκεμβρίου 1944, Αρ. 166, Φάκελος Διεύθυνσης Πληροφοριών και Μελετών, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944). Το τηλεγράφημα κατέληγε με την συνήθη διατύπωση του αιτήματος για επικοινωνία από την παραλαμβάνουσα υπηρεσία και την αποστολή οδηγιών.

¹³¹³ Λέλης, Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, προς Υφυπουργείο Τύπου, 24 Δεκεμβρίου 1944, αρ. 173, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.4 (1944).

¹³¹⁴ Χασιώτης Λ., “Γειά σας, Εγγλεζάκια!”: Βρετανοί στρατιώτες στην Ελλάδα (1941-1945). (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2019), σ. 286.

ανέφεραν ότι ο ‘άποθανών αρχηγός της ΟΥΝΡΑ εν Ελλάδι ΣΕΠΕΡΑ ήτο ΠΡΑΚΤΩΡ ΑΓΓΛΟΣ και διένεμε χρήματα εις μοναρχικούς και ομάδας υποθάλπτων εμφύλιον πόλεμον.”¹³¹⁵, καταδεικνύοντας την χρήση της U.N.R.R.A. ως προκαλύμματος για την υποστήριξη ενόπλων αντικομμουνιστικών ομάδων εν μέσω της εμφύλιας πολιτικής σύγκρουσης, παραμερίζοντας την αποστολή της. Παρέμειναν όμως αναπάντητα τα ερωτήματα για τις συνθήκες που διαπιστώθηκε η δράση του Sheppard και για τον τρόπο που ο Αμερικανός ανταποκριτής ενημερώθηκε σχετικά.

Σχετικά με τον αντισυνταγματάρχη Rufus Sheppard, ο Π. Παπαστράτης υπογραμμίζει την διαφοροποίηση του από την επίσημη γραμμή του S.O.E. όπως εκφραζόταν από τους Myers και Woodhouse, καθώς ως σύνδεσμος της βρετανικής υπηρεσίας με τον Ε.Λ.Α.Σ. στον Όλυμπο τον Ιανουάριο του 1943, είχε συνηγορήσει υπέρ της οργάνωσης, ενώ κατά την απελευθέρωση είχε επισκεφθεί περιοχές ελεγχόμενες από τον Ε.Λ.Α.Σ. στην Αθήνα¹³¹⁶. Την διάσταση της πρότερης στήριξης του για την αντίσταση και την καταγγελλόμενη δράση του υπέρ της άκρας δεξιάς αποδίδει ο Λ. Χασιώτης στην συμμόρφωση του με την επίσημη γραμμή του S.O.E. εν μέσω των Δεκεμβριανών¹³¹⁷. Άλλωστε, η σύγκρουση των Δεκεμβριανών προκάλεσε ρωγμές μεταξύ στελεχών του S.O.E, που ήδη ήταν σε στενή επαφή με την αντίσταση, όπως στην περίπτωση του Νεοζηλανδού αξιωματικού συνδέσμου John Mulgan, που μοιραζόταν όμοιες εμπειρίες με τον Sheppard, οδηγώντας στην προσωρινή αποχώρηση από την Αθήνα των Δεκεμβριανών, την προσωρινή επάνοδο του και τελικά τον μυστηριώδη θάνατο στο Κάιρο¹³¹⁸.

Όμως, το πρόβλημα του εφοδιασμού στην συγκυρία των Δεκεμβριανών εγγραφόταν στο διεθνές συμμαχικό πλαίσιο, όπου πρόκυπτε το ερώτημα της αποτελεσματικής αρωγής προς τις απελευθερωμένες χώρες. Στα τέλη Δεκεμβρίου 1944 ο Acheson με υπόμνημα του προς τον Hopkins παρουσίαζε τις θέσεις του για την αρωγή και ενίσχυση της οικονομίας των απελευθερωμένων χωρών. Η βασική θέση του Αμερικανού αξιωματούχου εδραζόταν στην διεύρυνση της έννοιας του “Ολοκληρωτικού πολέμου” – “Total war”- ως στρατηγική

¹³¹⁵ Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 2 Απριλίου 1945, αρ. 321, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 64.5 (1945), Σχετικά με τηλεγράφημα του πρακτορείου ΤΑΣΣ.

¹³¹⁶ Papastratis P., *British policy toward Greece during second World War 1941-1944*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), p. 139.

¹³¹⁷ Χασιώτης Λ., «Γιὰ σας εγγλεζάκια!»: *Βρετανοί στρατιώτες στην Ελλάδα (1941-1945)*. (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2019), σ. 235-237. Στο γεγονός αναφέρεται και ο Φ. Γρηγοριάδης χωρίς να καταλήγει σε συμπέρασμα. Γρηγοριάδης Φ. Ν., *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-49* (Το δεύτερο αντάρτικο), τ. 1, (Αθήνα: Καμαρινόπουλος, 1982), σ.σ. 147-149.

¹³¹⁸ Mulgan J., *Report on Experience*, (London: Oxford University Press, 1947). Gounelas D., Parkin R., John Mulgan and the Greek Left: *A Regrettably Intimate Acquaintance*, (Wellington: Victoria University Press, 2023).

κινητοποίησης όχι μόνο μάχιμων των οικείων και συμμάχων μάχιμων δυνάμεων εναντίον του εχθρού για την επίτευξη του αντικειμενικού σκοπού, αλλά και των πληθυσμών που μέχρι πρότινος τελούσαν υπό εχθρική κατοχή στην κατεύθυνση στήριξης του συμμαχικού αγώνα και αποτροπής προβολής εμποδίων από την πλευρά τους¹³¹⁹. Επομένως, συνηγορούσε υπέρ της καταβολής προσπαθειών για την τροφοδοσία των απελευθερωμένων χωρών, με αντικειμενικό σκοπό την σταθεροποίηση τους και την αποτροπή πρόσθετων προβλημάτων προερχόμενων από τους απελευθερωμένους λαούς, σχολιάζοντας τα χαρακτηριστικά τους ως *“[...]το πιο εύφλεκτο υλικό στον κόσμο. Πολεμούν τους ανθρώπους. Είναι βίαιοι και ανήσυχοι. Έχουν υποφέρει αφόρητα. Καταλαβαίνουν τις ανάγκες και θα αντέξουν τις στερήσεις της περιόδου της μάχης”*. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις δυσaráσκειας που οδήγησαν σε εσωτερική πολιτική αστάθεια ήταν ορατές στην Ελλάδα, την Γιουγκοσλαβία και την Βόρεια Αφρική, ενώ προβλέπονταν κίνδυνοι:

“Αυτές οι διαταραχές αποδυναμώνουν τη θέληση του λαού μας να πολεμήσει τον πόλεμο. Μια νίκη που, καθώς εξελίσσεται, σημαίνει πρώτα εμφύλιο πόλεμο, μετά σύγκρουση μεταξύ των μεγάλων συμμάχων και, τέλος, δικτατορία της δεξιάς ή της αριστεράς, δεν φαίνεται στις βρετανικές και αμερικανικές δημοκρατίες να αξίζει τις θυσίες που αυτός ο πόλεμος θα σημαίνει με τις πιο οδυνηρές μορφές κατά τη διάρκεια του 1945”.

Επομένως, όπως τόνιζε, η πολεμική νίκη, ήταν μια επιτυχία που περνούσε μέσα από την κατάκτηση μίας βιώσιμης ειρήνης για τους απελευθερωμένους λαούς με την εξασφάλιση επαρκών μέσων διαβίωσης, κερδίζοντας καρδιές και μυαλά:

“[...] είναι ύψιστης πολιτικής και στρατιωτικής σημασίας για τη χώρα αυτή να καταβάλει κάθε προσπάθεια για την πλήρη αξιοποίηση των απελευθερωμένων χωρών στον πόλεμο. Πρέπει να ενσωματωθούν πλήρως και αμέσως στην οικονομική και ψυχολογική ευθυγράμμιση εναντίον τόσο του φυσικού εχθρού όσο και του πολιτικού και ιδεολογικού συστήματος του εχθρού.”

Στις αρχές Ιανουαρίου και σε συνέχεια της γενικότερης συζήτησης για τον εφοδιασμό των απελευθερωμένων χωρών και την τροφοδοσία τους, ο Stettinius σε επιστολή του προς τον MacVeagh εξέταζε το θέμα της ανάληψης της πλήρους επιχειρησιακής ευθύνης του εφοδιασμού από την U.N.R.R.A., συμπεριλαμβάνοντας τις αντίστοιχες βρετανικές δραστηριότητες με αρχικό στόχο την 1^η Μαρτίου 1945¹³²⁰. Μάλιστα, εκφραζόταν *“...η αγωνία της U.N.R.R.A. να*

¹³¹⁹ The Assistant Secretary of State (Acheson) to Mr. Harry L. Hopkins, Special Assistant to President Roosevelt, Washington, December 26, 1944, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, General: Political and Economic Matters, Volume II, Document 438, 840.24/12-2644. Διαβίβαση του υπομνήματος Memorandum by the Department of State, *The Maintenance of the Civilian Economy of Liberated Areas Is an Essential Instrument of Total War*, [Washington,] December 26, 1944. Προσχέδιο δήλωσης που προετοίμασε ο Acheson για τον Hopkins.

¹³²⁰ The Secretary of State to the Ambassador in Greece (MacVeagh), Washington, January 6, 1945, FRUS: Diplomatic

δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά στην Ελλάδα”, χωρίς να προβάλλονται σημαντικές απαιτήσεις σε σχέση με την προβλεπόμενη βρετανική συμμετοχή. Από την βρετανική πλευρά εκφραζόταν αμφιβολία και απροθυμία για ένα τέτοιο ενδεχόμενο με κυριότερα σημεία την ασταθή πολιτική κατάσταση της Ελλάδας, την παρουσία μεγάλου αριθμού στρατευμάτων της ίδιας στην χώρα και την ενδεχόμενη αδυναμία της U.N.R.R.A. να εκτελέσει ένα τέτοιο έργο. Από την αμερικανική κυβέρνηση εκφραζόταν ελαστικότητα στο ζήτημα της κοινής επιχειρησιακής δράσης με την MLHQ, κάτι στο οποίο εναντιωνόταν η αποστολή της U.N.R.R.A. στην Ελλάδα. Μάλιστα, ο MacVeagh διαπίστωνε ότι η ανάληψη ελέγχου από τον αμερικανικό οργανισμό ήταν δυνατό να αναπτυχθεί τμηματικά και κατά περιοχή, παράλληλα με την στελεχιακή ενίσχυση του οργανισμού, ενώ συνέδεε τις στρατιωτικές εξελίξεις με την απόθεση των δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. από την Αττική με την παροχή αρωγής¹³²¹. Συνολικά, οδεύοντας στον τερματισμό της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών, οι Η.Π.Α. εστίασαν με μεγαλύτερη ένταση στην ενίσχυση των επιχειρήσεων αρωγής με την μετάβαση από τον συμμαχικό στον αμερικανικό έλεγχο των επιχειρήσεων αρωγής.

Όμως, οι δυνατότητες άντλησης πόρων για τον εφοδιασμό της απελευθερωμένης Ελλάδας, διαπερνούσαν τα όρια της U.N.R.R.A. και των συνεργαζόμενων φορέων και άπτονταν της διαρρύθμισης του μεταπολεμικού καθεστώτος της Βουλγαρίας, που συνδέθηκε από τις δυτικές συμμαχικές δυνάμεις με τις ελληνικές διεκδικήσεις, ειδικότερα με την αντικειμενική και ρεαλιστική απαίτηση για συμβολή της Βουλγαρίας στην τροφοδοσία της πρώην κατεχόμενης χώρας¹³²². Μάλιστα, η πρεσβεία είχε συμβουλευσει την ελληνική κυβέρνηση να αποστείλει αντιπροσωπεία στην Σόφια, ώστε να παρουσιάσει τα αιτήματα της στην Συμμαχική Επιτροπή Ελέγχου. Σχετικά θεωρούταν χρήσιμη η επικοινωνία των ελληνικών διπλωματικών αρχών με τις σοβιετικές για την διευθέτηση του θέματος, καθώς όπως αναφερόταν, ότι οι αμερικανικές αρχές επιθυμούσαν να εφιστήσουν την προσοχή της σοβιετικής κυβέρνησης στο γεγονός, ότι

“[...]σηκώνουμε ένα βαρύ φορτίο για την πραγματοποίηση αποστολών αρωγής στην Ελλάδα και στις παρακείμενες περιοχές, πρόβλημα που περιπλέκεται από την έλλειψη βασικών προμηθειών και πλοίων, και ότι ανησυχούμε σοβαρά από τη συνεχιζόμενη αποτυχία να πραγματοποιηθούν βουλγαρικές αποστολές προς την Ελλάδα σύμφωνα με τους όρους της ανακωχής”.

Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, 868.48/1–645: Telegram.

¹³²¹ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, January 8, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, 840.50 U.N.R.R.A./1–845: Telegram.*

¹³²² The Secretary of State to the Ambassador in the Soviet Union (Harriman), Washington, January 10, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, Volume IV, Document 126, 740.00119 Control (Bulgaria)/12–2444: Telegram.*

Το ζήτημα της συμβολής της Βουλγαρίας στην τροφοδοσία της Ελλάδας, παρέμενε άλυτο καθώς στα τέλη Φεβρουαρίου 1945, ο Αμερικανός επιτετραμμένος M. Barnes εκτιμούσε πως μεγάλες ποσότητες βουλγαρικών προϊόντων καταναλώνονταν από τους σοβιετικούς στρατιώτες που βρίσκονταν στην Βουλγαρία ή διοχετεύονταν για την ικανοποίηση σοβιετικών αναγκών, αποτρέποντας την τροφοδοσία της Ελλάδας¹³²³.

Η γενικευμένη αστάθεια και οι δυσχέρειες της ελληνικής οικονομίας, αποτυπώνοντας και στην έμφαση που έδινε η ελληνική κυβέρνηση στο ζήτημα των εμβασμάτων. Μάλιστα, σε ενημέρωση του Αμερικανού υπουργού εξωτερικών προς τον Έλληνα πρεσβευτή, ότι είχαν ληφθεί μέτρα απαραίτητα για την διευκόλυνση της μεταφοράς εμβασμάτων στην Ελλάδα έως το σημείο που θα ήταν δυνατό να επαναληφθεί η ομαλή λειτουργία των επικοινωνιών και εμπορίου¹³²⁴. Διευκρινιζόταν, ότι σκοπός ήταν να δοθεί η δυνατότητα χρηματοδότησης φιλανθρωπικών οργανώσεων, που επιχειρούσαν στην Ελλάδα, μέσω κυβερνητικών οδών.

Παράλληλα, η δεινή κατάσταση της δημόσιας οικονομίας ήταν αντικείμενο διαβούλευσης μεταξύ του υπουργού οικονομικών Σιδέρη και του Scobie στα τέλη Ιανουαρίου 1945 σύμφωνα με τον MacVeagh, οπότε και αιτήθηκε την κάλυψη του προϋπολογισμού των υπουργείων αμύνης, ναυτικών και αεροπορίας από τις Η.Π.Α. και την Μ. Βρετανία, συνεχίζοντας το μοντέλο χρηματοδότησης, που ακολουθήθηκε κατά τα χρόνια του πολέμου για τον ΒΕΣΜΑ¹³²⁵. Από την πλευρά των οικονομικών συμβούλων του Βρετανού στρατηγού διατυπώθηκαν επιφυλάξεις, εκφράζοντας αδυναμία να απαντήσουν σε ένα αίτημα που αφορούσε κεντρικές κυβερνήσεις, αλλά παρατήρησαν ότι δεν διαπίστωναν βασιμότητα από οικονομικής πλευράς στην συγκεκριμένη απαίτηση. Συνεχίζοντας ο Σιδέρης ανέφερε ότι ο πρωθυπουργός Πλαστήρας θα προωθούσε επίσημα το αίτημα στον Scobie ειδικότερα για την κάλυψη της μισθοδοσίας των ενόπλων δυνάμεων, αλλά και για την παροχή δανείων. Όμως, όπως παρατηρούσε ο υφυπουργός οικονομικών Αθ. Σμπαρούνης, η πρόταση του Σιδέρη αποσκοπούσε στην εξασφάλιση ξένου κεφαλαίου για την πληρωμή των στρατιωτικών κονδυλίων, ενώ το ήδη διαθέσιμο συνάλλαγμα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την αγορά εισαγομένων αγαθών μόλις ήταν δυνατή η

¹³²³ The United States Representative in Bulgaria (Barnes) to the Secretary of State, Sofia, February 22, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, Volume IV, Document 143, 740.00119 Control (Bulgaria)/2-2245: Telegram.

¹³²⁴ The Secretary of State to the Greek Ambassador (Diamantopoulos), Washington, January 26, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East, Volume V, Document 233, 800.515/11-1444.

¹³²⁵ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, January 26, 1945, FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 169, 868.51/1-2645: Telegram.

πραγματοποίηση των αντίστοιχων εμπορευματικών μεταφορών, κάτι το οποίο διευκρινιζόταν ότι διέψευθε ο Σιδέρης. Όμως, χαρακτηριστική των συνθηκών ήταν η πρακτική απεύθυνσης στον διοικητή των βρετανικών δυνάμεων στην Ελλάδα θεωρώντας τον κατά τεκμήριο αρμόδιο για τα δημόσια ζητήματα της χώρας και ως μεσολαβητή με τη βρετανική πλευρά, παρόλο που θεσμικά περιοριζόταν σε στρατιωτικά καθήκοντα.

Αντίθετα, στοχευμένη ήταν η συνάντηση του Βαρβαρέσου ειδικό βοηθό του Αμερικανού πρεσβευτή Henry A. Hill, και τον Αντιπρόσωπο του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών στην Ελλάδα, Gardner Patterson, οπού μετά την ανάληψη των καθηκόντων του ως διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, αναφερόταν στην εικόνα της ελληνικής οικονομίας, την οποία αναγνώριζε ως ανησυχητική¹³²⁶. Συγκεκριμένα, τόνιζε, ότι οι πληθωριστικές πιέσεις που προέρχονταν από την άνοδος των τιμών στα προϊόντα και η συνακόλουθη άνοδος των μισθών θα οδηγούσαν σε ‘οικονομικό χάος’. Στα προτεινόμενα άμεσα μέτρα πρότεινε την πώληση σε χαμηλές τιμές τα προϊόντα του Μ.Λ. αποκαθιστώντας συνθήκες ισορροπίας στον τρόπο διάθεσης τους που κυμαινόταν από δωρεάν έως οριακής κάλυψης του κόστους. Πρόσθετα πρότεινε την επιβολή ελέγχου τιμών στα βασικά είδη, σύνδεση των μισθών με τις τιμές πώλησης των προϊόντων του Μ.Λ. και στην ουσία απεμπλοκή της οικονομίας από τις τάσεις της μαύρης αγοράς.

Αντίστοιχα, ο Βαρβαρέσος τασσόταν υπέρ της συγκρότησης ενός στρατού κλίμακας αντίστοιχης των οικονομικών δυνατοτήτων της χώρα ώστε να τον συντηρεί, αν και σε αρχικό στάδιο πρότεινε τον εξοπλισμό και χρηματοδότηση του από τις συμμαχικές δυνάμεις. Σχετικά με την νομισματική σταθεροποίηση, σημείωνε με έμφαση η στόχευση σε ευρύτερη οικονομική και πολιτική σταθεροποίηση, ενώ τασσόταν υπέρ της θέσπισης χαμηλών επιτοκίων δανεισμού και παροχή πιστώσεων μόνο στις επιχειρήσεις που πραγματικά ήταν σε θέση να παράγουν και να πωλούν τα προϊόντα τους με διατίμηση, απορρίπτοντας τακτικές ομοιοταγιστικού κέρδους τονίζοντας ότι ‘[...]τόρα δεν είναι η κατάλληλη στιγμή ούτε για τις τράπεζες ούτε για τις βιομηχανικές και εμπορικές επιχειρήσεις να προσπαθήσουν να ανακτήσουν γρήγορα τις απώλειες των τελευταίων ετών’. Καταλήγοντας, απέρριπτε την πρακτική πώλησης χρυσού στο κοινό από την Τράπεζα της Ελλάδος. Συνολικά, ο MacVeagh διαπίστωνε την γενική σύγκλιση απόψεων του Βαρβαρέσου με Αμερικανούς οικονομικούς συμβούλους του Scobie¹³²⁷.

¹³²⁶ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, January 30, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 169, 868.51/1–3045: Telegram.

¹³²⁷ Σχετικά με τις οικονομικές και πολιτικές προκλήσεις τις περιόδου, καθώς και το οικονομικό πρόγραμμα του Βαρβαρέσου, βλέπε Χατζιωσήφ Χρ., Οικονομική σταθεροποίηση και πολιτική αστάθεια στην Ελλάδα

Οδεύοντας προς την λήξη των εχθροπραξιών στο εσωτερικό της Ελλάδας, επανήλθαν στο προσκήνιο εκτός από το ζήτημα των άμεσων αναγκών του πληθυσμού της Ελλάδας σε τρόφιμα, φάρμακα και ρουχισμό, και τα πλάνα για ανασυγκρότηση της οικονομίας και την ανοικοδόμηση της χώρας. Δρώντας παράλληλα και επικαλυπτόμενα σε ορισμένο βαθμό, συνέπιπτε η τελευταία περίοδος δράσης του προγράμματος υπηρεσιών βάση του αμερικανικού νόμου εκμισθώσεως και δανεισμού Lend-Lease που στόχευε στην κάλυψη των οικονομικών αναγκών κατά τον πόλεμο και της U.N.R.R.A., στοχεύοντας κυριότερα στην μεταπολεμική ανοικοδόμηση.

Σε επικοινωνία του Διαμαντόπουλου με τον γενικό διευθυντή της U.N.R.R.A. Lehman και το ανώτατο διοικητικό προσωπικό της U.N.R.R.A. στην Ελλάδα, την 3^η Φεβρουαρίου 1945, συζητήθηκαν τα προγράμματα παροχής εφοδίων, τροφίμων και υπηρεσιών από τα κλιμάκια της οργάνωσης στην Ελλάδα, ενώ τονίστηκε η ανάγκη αποκατάστασης των υπηρεσιών του οργανισμού στην Ελλάδα, που είχαν διακοπεί εν μέσω των συγκρούσεων των Δεκεμβριανών, ώστε να διεξαχθούν απευθείας συνομιλίες με εκπροσώπους της στην Αθήνα και της αύξησης του τονάζ των πλοίων που μετέφεραν τρόφιμα και εφόδια στην Ελλάδα. Από την πλευρά της διοίκησης της U.N.R.R.A., εκφραζόταν η ενδιαφέρουσα απορία για το γεγονός, ότι η Ελλάδα δεν είχε μεριμνήσει για την αποστολή επιτροπής προμηθειών για την διαχείριση του εφοδιασμού, αλλά και την διεξαγωγή διαπραγματεύσεων με την αμερικανική τράπεζα Εισαγωγών-Εξαγωγών, που λειτουργούσε ως ανεξάρτητος οικονομικός αναπτυξιακός θεσμός. Παράλληλα, προτρεπόταν η ελληνική κυβέρνηση να επισπεύσει συνολικά τις διαδικασίες κατά το παράδειγμα της πλειοψηφίας των συμμαχικών κρατών. Σχετικά τόνιζε ο Διαμαντόπουλος, ότι έγινε σαφές στην συζήτηση πως

“ η Αμερική είναι η μόνη χώρα ήτις διαθέτει πλεονάζοντα είδη πάσης φύσεως δια γεωργικάς, βιομηχανικάς και οικονομικάς ανάγκας και ότι επικείμενης της υφέσεως αν όχι καταπάσεως του αγρόνος εν Ευρώπη, αι σχετικά ποσότητες των εν λόγω ειδών θα αυξηθώσι και θα διατίθενται εις το ήμισυ της τιμής των.”¹³²⁸

Επομένως, από την πλευρά των συμμαχικών αρχών και ειδικότερα του ελεγχόμενου σε σημαντικό βαθμό από τις Η.Π.Α. οργανισμού της U.N.R.R.A., διαπιστωνόταν η διοικητική, οργανωτική και διαχειριστική αδυναμία του κρατικού μηχανισμού και της κυβέρνησης στην Ελλάδα, όχι μόνο να σταθεροποιήσει την οικονομική κατάσταση στο εσωτερικό, αλλά και να προσανατολιστεί στην

1944-1947, στο L. Baereantzen, Γ. Ιατρίδης, Ο. L. Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949*, (Αθήνα: Ολκός, 2002), σ.σ. 29-39.

¹³²⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνας, 3 Φεβρουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 61.3 (1945).

αναζήτηση οικονομικής βοήθειας από τους κατάλληλους θεσμικούς φορείς, την συγκρότηση τεχνικών κλιμακίων ικανών να εκφράσουν συγκεκριμένα πραγματοποιήσιμα αιτήματα, την χάραξη οικονομικής στρατηγικής για την οικονομική ανασυγκρότηση και ανοικοδόμηση.

Ταυτόχρονα, το ζήτημα των άμεσα διαθέσιμων πλωτών μέσων για την μεταφορά εφοδίων και η ανασυγκρότηση του ελληνικού εμπορικού στόλου, αποτελούσαν προτεραιότητες, που προωθήθηκαν από τις ελληνικές διπλωματικές αρχές στις Η.Π.Α. Αναφορικά με το οξύμενο ζήτημα της έλλειψης θαλάσσιων μεταφορικών μέσων, η ελληνική κυβέρνηση μέσω της πρεσβείας στην Ουάσινγκτον, απευθύνθηκε στην αμερικανική κυβέρνηση με αίτημα την διάθεση του ατμόπλοιου “*Βιργινία*”, για τον ανεφοδιασμό των Δωδεκανήσων και θεωρούταν απαραίτητο να συναινέσουν οι αρχές της Εγγύς Ανατολής, δηλαδή η βρετανική πλευρά. Με αυτό τον τρόπο εμφανίζονται οι Η.Π.Α. ως πρόθυμος πάροχος σε ζητήματα, τα οποία δεν ήταν δυνατό να λύσουν οι Βρετανοί με ευκολία¹³²⁹. Σημαντικότερα ήταν τα αποτελέσματα στην κατεύθυνση της ανασυγκρότησης του δυναμικού του ελληνικού εμπορικού στόλου με την παράδοση των πρώτων πλοίων τύπου Liberty στην Ελλάδα¹³³⁰.

Στα τέλη Φεβρουαρίου 1945 ο Βαρβαρέσσος ως διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος αναφερόταν με τηλεγράφημα του προς το υπουργείο εξωτερικών στην μονομερή κατάρτιση προγράμματος προμηθειών για την Ελλάδα για το τρίμηνο Μαΐου-Ιουλίου λόγω αδυναμίας επικοινωνίας με τις αρμόδιες ελληνικές αρχές. Μάλιστα, παρατηρούσε ότι οι προβλέψεις της επιτροπής υπερτιμούσαν την εγχώρια παραγωγή της Ελλάδας και παράβλεπαν την αδυναμία του κρατικού μηχανισμού, να ασκήσει επαρκή κυβερνητικό έλεγχο στις παραγωγικές περιφέρειες της χώρας. Συνολικά, η ανισομέρεια της σχέσης της ελληνικής κυβέρνησης σε σχέση με τις αρμόδιες αρχές της U.N.R.R.A., αλλά και η πολιτική, οργανωτική, διοικητική αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης αποβαίνουν εις βάρος της οικονομίας και κατά προέκταση των ασθενέστερων.

¹³²⁹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνας, 9 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 354, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 80.3 (1945).

¹³³⁰ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνας, 1 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 311, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 80.3 (1945). Με αφορμή την παράδοση του 8^{ου} Liberty και την ύψωση ελληνικής σημαίας. Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσινγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνας, 16 Φεβρουαρίου 1945, αρ. 490, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 80.3 (1945). Αντίστοιχα, αναφερόταν από τον Διαμαντόπουλο, ότι με την ευκαιρία παράδοσης τριών ακόμα πλοίων Liberty, ότι καθώς η αμερικανική κυβέρνηση είχε ονομάσει 100 διατιθέμενα εμπορικά πλοία Ελευθερία-Liberty με ονόματα αμερικανών ναυτικών προς τιμήν των πεσόντων κατά τον πόλεμο, θα ήταν δέον η ελληνική πλευρά να διατηρήσει τις υπάρχουσες ονομασίες, σε ένδειξη “αβρότητας” όπως σημειωνόταν. Σχετικά με το θέμα της παράδοσης των πλοίων τύπου Liberty, βλέπε και Ταπεινόπουλος Π., *Πλοία Λίμπερτυ: Η επιλογή της διοχέτευσης του πολεμικής κατασκευής “Στόλου της Ελευθερίας” στην μεταπολεμική εμπορική ναυτιλία* (Διπλωματική Εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα: Πάνδημος.

Επισημαινόταν ότι οι εισαγωγές τροφίμων καταγράφονταν μειωμένες, ενώ η ελληνική κυβέρνηση λαμβάνοντας θέση θεατή περιοριζόμενη στην επικύρωση του σχεδίου. Μετά από διαμαρτυρίες του σε αντιπρόσωπο του οργανισμού για την μείωση των ποσοτήτων, έλαβε την απάντηση, ότι δεν υπήρξαν δυσμενείς εισηγητικές εκθέσεις για την Ελλάδα από την πλευρά του μη κατονομαζόμενου αρμοδίου για το ελληνικό πρόγραμμα, αλλά αντίθετα, παρά τις συστάσεις για περιορισμό της συνολικής αξίας της αρωγής, τελικά προτάθηκε ευμενέστερη λύση. Στην συνέχεια, ο Βαρβαρέσος σχολίαζε την έλλειψη συντονισμού μεταξύ των τριών υπηρεσιών σε Ουάσιγκτον, Λονδίνο και Αθήνα, αλλά και την αντίθεση του οργανισμού στην *“χρησιμοποίησιν ελευθέρας αγοράς”*, εστιάζοντας αντίθετα στην ελεγχόμενη διανομή βάσει μερίδων και προσδιοριζόμενων τιμών. Καταλήγοντας, παρατηρούσε την αντίφαση μεταξύ της διαθεσιμότητας προϊόντων και αγοραστικής δύναμης των μισθωτών, καθώς η *“Κεντρική αγορά εμφανίζει σχεδόν το θέαμα όπερ ενεφάνιζε εις ειρηνικάς εορτασίμους ημέρας με την πληρώραν των κρεάτων και πουλερικών, ωών και άλλων τροφών.”* Όμως, επισήμαινε, ότι *“η εικόν είναι βεβαίως απαταλή”*¹³³¹.

Αναφορικά με τους σχεδιασμούς της U.N.R.R.A. ο Διαμαντόπουλος σε υπόμνημα του ενημέρωνε για την σύσταση και μετάβαση στην Ελλάδα της τεχνικής αποστολής προμηθειών U.N.R.R.A. στην Ελλάδα θεωρώντας ότι θα λειτουργούσε ως σύνδεσμος μεταξύ των θεσμών της Ελλάδας και των υπηρεσιών της U.N.R.R.A. και των συμμάχων στο έργο της παροχής εφοδίων και στα σχέδια ανοικοδόμησης¹³³². Επίσης, σημειωνόταν η δραστηριότητα της στο πεδίο της ενημέρωσης των ελληνικών δημοσίων τεχνικών υπηρεσιών σε τεχνολογικά ζητήματα, την ενημέρωση των αμερικανικών τεχνικών υπηρεσιών σχετικά με τα ελληνικά προβλήματα, όπως και για τις τεχνολογικές και βιομηχανικές δυνατότητες της Ελλάδας. Ακόμα, τονιζόταν η

“προσπάθεια και συνεννόησις δια την ίδρυσην εν Ελλάδι οικοδομημάτων και άλλων βιομηχανιών με αμερικανικά κεφάλαια υπό την αιγίδα και προστασία ένταυθα μεγάλων βιομηχανικών κολοσσών, ως η προσπάθεια προκριθή η Ελλάδα ως η καταλληλοτέρα των χωρών Μέσης Ανατολής και Βαλκανίων, δια την εγκαθίδρυση αμερικανικών εργοστασίων συναρμολογήσεως βιομηχανικών προϊόντων, ως αίφνης βιομηχανίας αυτοκινήτων, ραδιοφώνων κλπ.”

Τέλος, προβλεπόταν η συνεννόηση για την εκτέλεση έργων ανοικοδόμησης. Κατά αυτόν τον τρόπο το η ανοικοδόμηση καθίστατο μια ετεροβαρής διαδικασία για την οποία απαιτούνταν

¹³³¹ Βαρβαρέσος, Τράπεζα Ελλάδος, προς Υπουργείο Εξωτερικών και Ζαφειρίου, 22 Φεβρουαρίου 1945, αρ. τηλ. 5717, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 80.4 (1945).

¹³³² Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Διεύθυνσιν Συμβατικών και εμπορικών υποθέσεων, 27 Φεβρουαρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 61.3 (1945).

μόνο η διάθεση συνεννόησης από ελληνικής πλευράς και τα αμερικανικά κεφάλαια, πρώτες ύλες και βιομηχανικά προϊόντα. Βέβαια, η σκιαγράφηση αυτή του ρόλου των τεχνικών υπηρεσιών της U.N.R.R.A., θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ήταν μάλλον ελλιπής και εστίαζε στα ζητήματα για τα οποία η Ελλάδα δεχόταν την ισχυρότερη κριτική, δηλαδή την έλλειψη οργάνωσης, παρουσιάζοντας ταυτόχρονα την προσδοκία της ωφέλειας της χώρας από τις προσλαμβανόμενες ως σχεδόν αστείρευτες οικονομικές και παραγωγικές δυνατότητες της αμερικανικής οικονομίας. Ταυτόχρονα, το εύρος της παρεχόμενης βοήθειας, προϋπέθετε την μακροπρόθεσμη και σταθερή αφοσίωση του κυβερνώντα ελληνικού αστικού κόσμου στις στρατηγικές επιδιώξεις των Η.Π.Α., καθώς η παροχή και διαχείριση αυτής της βοήθειας προερχόταν από ένα οργανισμό διεθνή, αλλά στην πραγματικότητα κυριαρχούμενο διοικητικά, οικονομικά και πολιτικά από τις Η.Π.Α. και προσλαμβανόμενου ως τέτοιου από την ελληνική πλευρά.

Η αρωγή και ανοικοδόμηση μετά την Γιάλτα. Επανεξετάζοντας τα δεδομένα σχετικά με τον διασυμμαχικό σχεδιασμό για την οργάνωση των δομών τροφοδοσίας και αρωγής μετά την διάσκεψη της Γιάλτας, εκφραζόταν από τον Harriman, πρέσβη των Η.Π.Α. στην Μόσχα η επιφύλαξη, ότι η συγκρότηση μιας τριμερούς δομής συνεργασίας των Μεγάλων συμμάχων, ήταν ενδεχόμενο να λειτουργήσει προς αποκλειστικό όφελος των σοβιετικών αναγκών και σχεδιασμών¹³³³. Αντίθετα, πρότεινε την στοχευμένη στήριξη των δυτικών συμμαχικών χωρών, όπως η Ελλάδα και η Ιταλία με σκοπό την αποκατάσταση των συνθηκών ζωής σε αποδεκτά επίπεδα ανάλογα των ανεπτυγμένων χωρών. Παράλληλα, απορριπτόταν η υιοθέτηση του συστημάτων των σφαιρών επιρροής, αλλά επέμενε ότι έπρεπε να τεθεί σε δεύτερο πλάνο ο εφοδιασμός τη Ε.Σ.Σ.Δ., δεδομένης τόσο της θεωρούμενης ισχυρής οικονομικής θέσης της συγκριτικά με άλλα μεταπολεμικά ευρωπαϊκά κράτη, τον βαθμό ωφέλειας από την χρήση του πλάνου Lend-Lease. Ταυτόχρονα λαμβάνονταν υπόψιν πολιτικά κριτήρια, καθώς όπως τονιζόταν οι σοβιετικές προτεραιότητες προωθούσαν τον “ολοκληρωτισμό” και την περιστολή των δημοκρατικών ελευθεριών, ενώ θεωρούσε ότι επιχειρούνταν η εργαλειοποίηση των κομμουνιστικών κομμάτων σε χώρες της δυτικής Ευρώπης με σκοπό την διεύρυνση της σοβιετικής επιρροής. Επομένως, η κατεύθυνση στήριξης της ελληνικής μεταπολεμικής οικονομίας στην

¹³³³ The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State, The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, Volume V, Document 622, 840.50/4-445: Telegram.*

αρωγή και ανοικοδόμηση, εντασσόταν πλέον στους συσχετισμούς που προκύπταν από την Γιάλτα.

Η μορφοποίηση των αμερικανικών σχεδιασμών κατέληγε στην πρόταση για την συγκρότηση μιας ειδικής οικονομικής αποστολής που θα επισκεπτόταν την Ελλάδα με σκοπό την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνατοτήτων της χώρας εστιάζοντας με την οικονομική συνεργασία αξιωματούχων των Μεγάλων συμμαχικών χωρών έχοντας ορίζοντα έως τον Μάιο του 1945, ενώ σημειωνόταν η θετική επίδραση που θα είχε για την διεθνή κοινή γνώμη¹³³⁴. Διαφωνίες εκφράστηκαν από τον Churchill για την σοβιετική συμμετοχή. Μάλιστα, σημείωνε ότι θα αποτελούσε πολιτική επιλογή, που συναρτούσε με κάποιου είδους δημόσια δήλωση στήριξης από τον αντίστοιχο σοβιετικό αντιπρόσωπο, ενώ συνέκρινε την πιθανή πρόσκληση κάποιου σοβιετικού αξιωματούχου στην Ελλάδα με την αντιστρόφως ανάλογη κατάσταση αποκλεισμού των δύο χωρών από την υπό σοβιετικό έλεγχο Ρουμανία¹³³⁵.

Όμως, στήριζε το ενδεχόμενο της αποστολής μιας διμερούς αντιπροσωπείας συμβουλευτικού χαρακτήρα, ώστε να συμβάλει στις οργανωτικές ανάγκες της ελληνικής κυβέρνησης, να ανοίξει τον δρόμο για την αναφερόμενη επιθυμητή μείωση των βρετανικών στρατευμάτων και την μετάβαση στην περίοδο απομείωσης των ευθυνών του Scobie. Παράλληλα, τον τερματισμό των δραστηριοτήτων αρωγής από τις συμμαχικές ένοπλες δυνάμεις, θα διαδεχόταν η ανάληψη των δραστηριοτήτων της U.N.R.R.A. την 1^η Απριλίου 1945. Συνεχίζοντας, ο Churchill στην ουσία εκτροχίαζε την αμερικανική πρόταση μετατρέποντας την σε μια αμερικανοβρετανική επιτροπή ειδικών συνεργαζόμενων με τις αντίστοιχες διπλωματικές αποστολές στην Αθήνα. Τελικά διαπίστωνε ότι η συγκρότηση μιας τέτοιας επιτροπής ήταν προαπαιτούμενο της αντίστοιχης προτεινόμενης από αμερικανικής πλευράς συμβουλευτικής αποστολής, ενώ θεωρούταν απαραίτητη και η ολοκλήρωση της μεταφοράς αρμοδιοτήτων από τις στρατιωτικές αρχές προς την U.N.R.R.A.. Έχοντας ισοπεδώσει την αμερικανική πρόταση, σημείωνε παρηγορητικά: *Μόλις αρχίσει να λειτουργεί όλος αυτός ο νέος μηχανισμός, μια αποστολή υψηλής ισχύος με τις κατευθύνσεις που προτείνετε θα μπορούσε να κάνει πολύ καλό, εξομαλύνοντας τις δυσκολίες και βάζοντας τα πράγματα σε κίνηση*". Καταλήγοντας, ενέπλεκε το πρόβλημα της Ρουμανίας ως αντίβαρο στην ελληνική υπόθεση.

Σε απαντητική του επιστολή λίγες μέρες αργότερα ο Roosevelt σημείωνε, ότι θεωρούσε

¹³³⁴ President Roosevelt to British Prime Minister Churchill, Washington, 21 March, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 175, 868.51/3–2145: Telegram.

¹³³⁵ The British Prime Minister (Churchill) to President Roosevelt, London, 3 April, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 177, 868.51/4–345: Telegram.

λανθασμένη την αποστολή μιας τέτοιας διμερούς αποστολής ως αντιπαραθετικής στην συναίνεση που πρόκυπτε από την Γιάλτα για κοινή τριμερή δράση στις απελευθερωμένες περιοχές¹³³⁶. Όμοια, απέρριπτε την πρόταση για την επίσημη συγκρότηση διμερούς συμβουλευτικής επιτροπής με βάση τις δύο πρεσβείες και πρότεινε την γενικού χαρακτήρα παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης προς την ελληνική κυβέρνηση κατά περίπτωση και εφόσον αυτό ζητούταν. Καταλήγοντας, σημείωνε ότι “Οι άνθρωποί μας κάνουν επίσης ό,τι μπορούν για να βοηθήσουν την U.N.R.R.A. να κάνει καλή δουλειά στην Ελλάδα.”, ενώ συνέχιζε σχολιάζοντας ότι “Οι Έλληνες μας έχουν προσεγγίσει ανεπίσημα για βοήθεια και είμαστε πρόθυμοι να τους δώσουμε όποια οικονομική στήριξη μπορούμε. Τους προτείνουμε να στείλουν μια αρμόδια αποστολή εφοδιασμού στην Ουάσιγκτον για να παρουσιάσουν τα αιτήματά τους στις υπηρεσίες εφοδιασμού μας.”, επισημαίνοντας τα μοτίβα της ελληνικής πλευράς, όπως και το προτεινόμενο μοντέλο λειτουργίας για τον σχεδιασμό της αρωγής.

Τελικά, η βρετανική απόρριψη μιας συμμαχικής αποστολής, κατέληγε στην αμερικανική συνειδητοποίηση, ότι η μονομερής δράσης για την αρωγή και ανοικοδόμηση ήταν απαραίτητη, ακόμα και με την αποστολή μιας ομάδας ειδικών με επικεφαλής τον Donald Nelson, ώστε να διαπιστωθούν οι συνθήκες και οι ανάγκες της χώρας. Όμως, ο θάνατος του Αμερικανού προέδρου, άφηνε σε αμφιβολία το μέλλον της διασυμμαχικής συνεργασίας.

Την αποφασιστικότητα της αμερικανικής κυβέρνησης να απόσχει από σχήματα διμερούς αμερικανοβρετανικής συγκρότησης μετέφερε ο εντεταλμένος υπουργός εξωτερικών των Η.Π.Α. Joseph Grew σε τηλεγράφημα του προς τον MacVeagh, προκρίνοντας την άτυπη συμβολή και την τήρηση στενής επικοινωνίας με τους Βρετανούς αντιπροσώπους και την ελληνική κυβέρνηση¹³³⁷. Από την πλευρά του ο MacVeagh εστίαζε στο κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα σχετικά με την οικονομία με αφορμή και την αποστολή του Βαρβαρέσου για διαβουλεύσεις στην Βρετανία και τις Η.Π.Α.¹³³⁸. Όπως σημείωνε ο Βαρβαρέσος η ελληνική κυβέρνηση θεωρούσε ότι η δυσχέρεια και οι ανάγκες της Ελλάδας δεν είχαν γίνει κατανοητές στο εξωτερικό και σκόπευε να παρουσιάσει ελληνικά αιτήματα για ορισμένα είδη εφοδιασμού.

Συγκεκριμένα, στο Λονδίνο θα απεύθυνε αίτημα αύξησης των διαθέσιμων ποσοτήτων

¹³³⁶ President Roosevelt to the British Prime Minister (Churchill), Washington, undated (draft letter 8 April 1945), *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 179, 868.51/4–845: Telegram.

¹³³⁷ The Acting Secretary of State (Grew) to the Ambassador in Greece (MacVeagh), Washington, March 20, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 174, 840.50 U.N.R.R.A./3–1445: Telegram.

¹³³⁸ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, March 24, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 176, 868.50/3–2445: Telegram.

μεταφοράς και της αποστολή μεγαλύτερων ποσοτήτων πρώτων υλών, όπως και την επίσπευση του εξοπλισμού του Ελληνικού Στρατού, καθώς αναγνωριζόταν ότι αποτελούσε αναγκαίο όρο για την εξασφάλιση της εσωτερικής σταθερότητας στην κατεύθυνση της ανοικοδόμησης. Στην αμερικανική πρωτεύουσα, σκόπευε να απευθυνθεί για την αύξηση των αποστελλόμενων ποσοτήτων βιομηχανικών προϊόντων και πρώτων υλών, μέσω της ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας της Ελληνικής Αποστολής Εφοδιασμού -Greek Supply Mission-. Ταυτόχρονα, παρέμενε ασαφές εάν θα προέβαινε σε κάποιο αίτημα δανεισμού προς τις Η.Π.Α., αν και αναφέρθηκε στο ενδεχόμενο αναζήτησης ενισχύσεων από την Export-Import Bank. Από την πλευρά του MacVeagh επισημαινόταν η αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης να αξιοποιήσει επαρκώς τα παρεχόμενα μέσα και την συμβολή θεσμικών φορέων στον τομέα της αρωγής και ανοικοδόμησης. Τέλος, παρατηρούσε μια διαφορετική διάσταση στην ενδεχόμενη συμμετοχή του Βαρβαρέσου στον Άγιο Φραγκίσκο, επισημαίνοντας την διαπάλη μεταξύ των υποστηρικτών διαφορετικών οικονομικών μοντέλων στην Ελλάδα.

Όμως, σκεπτικισμός εκφραζόταν από την πλευρά της U.N.R.R.A. για τις προοπτικές της αποστολής στην Ελλάδα, καθώς σε επιστολή του αρχηγού της αποστολής της U.N.R.R.A. στην Ελλάδα Buell Maben προς τον γενικό διευθυντή της U.N.R.R.A. Herbert Lehman την 12^η Απριλίου 1945, σημειωνόταν ότι η αποστολή της U.N.R.R.A. στην Ελλάδα, στερούταν επιχειρησιακών δυνατοτήτων και περιοριζόταν σε συμβουλευτικού χαρακτήρα δραστηριότητες, καθώς όπως διαπιστωνόταν το βασικότερο πρόβλημα ήταν η αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης να διεκπεραιώσει τις προαπαιτούμενες από την U.N.R.R.A. οργανωτικές διαδικασίες, ώστε να καταστεί εφικτή η εκτέλεση της αποστολής του οργανισμού¹³³⁹. Συνολικά διαπιστωνόταν, ότι ‘‘Αντιλαμβανόμαστε ότι η λύση βρίσκεται εκτός των αρμοδιοτήτων της U.N.R.R.A., αλλά όλες οι δραστηριότητες αποκατάστασης είναι καταδικασμένες σε αποτυχία [...]’’ έως την εκπλήρωση των υποχρεώσεων της ελληνικής κυβέρνησης. Συνεχίζοντας, ο Maben προειδοποιούσε, ότι ήταν αναγκαίο να γνωστοποιηθεί στο Συμβούλιο του οργανισμού η επικρατούσα κατάσταση, που

¹³³⁹ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, April 12, 1945. *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII*, Document 180, 840.50 U.N.R.R.A./4-1245: Telegram. Σχετικά με την δράση της U.N.R.R.A. στην Ευρώπη την περίοδο 30 Σεπτεμβρίου 1944 - 31 Δεκεμβρίου 1944, αλλά και την ανάληψη του διευρυμένου ρόλου της την 1 Απριλίου 1945, βλέπε και την αναφορά του Herbert H. Lehman στο Συμβούλιο του οργανισμού. Lehman H. H., *U.N.R.R.A. Report (15 September 1944-31 December 1944)*, Message of Director General, Luxemburg Center of Contemporary History, 2014, pp. 2, 8-9, https://www.cvce.eu/content/publication/2002/10/10/cf082c4c-608a-4e8d-b924-10946c1b7b61/publishable_en.pdf. Σημαντική τεκμηρίωση για το έργο της U.N.R.R.A. στην Ελλάδα με αρχές την εξεταζόμενη περίοδο, εντοπίζεται στην UN Digital Library Greece, όπου βρίσκεται διαθέσιμο ψηφιοποιημένο φωτογραφικό υλικό. <https://library.ungreece.com/posts> Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

οδηγούσε σε αντικειμενική αδυναμία εκτέλεσης της αποστολής του οργανισμού και την πιθανότητά να προκύψει η ανάγκη για ανάληψη πρωτοβουλιών για την διανομή αγαθών με υπαιτιότητα της ελληνικής κυβέρνησης, τονίζοντας ότι “*[...]Η U.N.R.R.A. δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για την αποτυχία του προγράμματος αποκατάστασης*”. Οι άμεσες συνέπειες παρατηρούταν ότι οδηγούσαν σε υποβάθμιση του ελληνικού προγράμματος της U.N.R.R.A. με περιορισμό σε επισιτιστικές και υγειονομικές δραστηριότητες.

Τοποθετούμενος στην κριτική των αξιωματούχων της U.N.R.R.A. ο MacVeagh εκφραζόταν υποτιμητικά για τους αξιωματούχους της U.N.R.R.A. στην Αθήνα χαρακτηρίζοντας τους ανεπαρκείς -“*[...]είναι όλοι πλέον μικρού διαμετρήματος.*”-, και σημείωνε ότι οι αντιμετωπιζόμενες δυσκολίες ήταν αναμενόμενες και δεν έπρεπε να προκαλεί έκπληξη η κατάσταση της μεταπελευθερωτικής Ελλάδας, που χαρακτηριζόταν από την οργανωτική αδυναμία της κεντρικής κυβέρνησης και τις πρόσθετες δυσκολίες που εκπροσωπούσε η επικρατούσα πολιτική κρίση, ειδικά μετά την πλήρη ανάληψη της ευθύνης της τροφοδοσίας από την U.N.R.R.A. την 1^η Απριλίου 1945¹³⁴⁰. Μάλιστα σημείωνε ότι δεν ήταν δυνατό να θεωρηθεί προκαθορισμένη η αποτυχία της ελληνικής κυβέρνησης σχετικά με το έργο της οργάνωσης της διανομής των προμηθειών, εφόσον αυτές ήταν διαθέσιμες, ενώ συνηγορώντας υπέρ των δυνατοτήτων επιτυχίας, τόνιζε ότι “*[...]οι Έλληνες είναι ιδιαίτερα ικανοί να κάνουν τα πράγματα προς όφελός τους με τον ένα ή τον άλλο τρόπο.*” Τονίζόταν ότι δεν υπήρχε θέμα με τις επικρατούσες ιδιοσυγκρασίες, αλλά με την ανικανότητα των τοπικών στελεχών για την κατανόηση και διαχείριση τους. Πρόσθετα, διερωτώταν εάν για το ενδεχόμενο να έχει δοθεί υπερβολική έμφαση στην εισαγωγή αγαθών και χωρίς να ενισχύεται η παραγωγικότητα με την εισαγωγή πρώτων υλών και μηχανημάτων. Συνεχίζοντας, ασκούσε κριτική στην λειτουργία της τοπικής αποστολής της U.N.R.R.A., για τις προτεραιότητες της, το στελεχιακό δυναμικό, που θεωρούσε πλεονάζον και για την έλλειψη οριοθέτησης αρμοδιοτήτων μεταξύ των εθελοντών. Τελικά, επισήμαινε οι κορυφαίοι αξιωματούχοι του οργανισμού στην Αθήνα αναγκάζονταν να σπαταλούν τον χρόνο τους για την κάλυψη των αναγκών του προσωπικού του οργανισμού, οδηγώντας σε αυτόκεντρες δράσεις.

Συμπερασματικά, παρατηρείται η αμερικανική προσήλωση των Η.Π.Α. στις δραστηριότητες αρωγής και ανοικοδόμησης, που εξαρτώνταν όμως από την εσωτερική πολιτική αστάθεια της Ελλάδας, την βρετανική παρέμβαση και τις περιφερειακές μεταβάσεις. Οι επιμέρους

¹³⁴⁰ The Ambassador in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Athens, April 13, 1945, *FRUS: Diplomatic Papers, 1945, The Near East and Africa, Volume VIII, Document 181, 840.50 U.N.R.R.A./4-1345: Telegram.*

σχεδιασμοί και επιχειρησιακές προτεραιότητες μεταβλήθηκαν, όπως και η δραστικότητα των εφαρμοζόμενων μέτρων από την απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά, από την Βάρκιζα και την Γιάλτα στην περίοδο που θα εντεινόταν ο ανταγωνισμός των Μεγάλων Συμμάχων.

**Οι Η.Π.Α. από την παρατήρηση στην επέμβαση
(12^η Απριλίου 1945-12^η Μαρτίου 1947)**

‘Καμία σημαία δεν κυματίζει στον άνεμο,
κανένα άλογο δεν αιωρείται στον άνεμο,
κανένα τύμπανο δεν συνοδεύει την άνοδο και την πτώση των κυμάτων...
Τίποτα δεν συμβαίνει στις τραγωδίες σήμερα...
Η αυλαία τραβιέται, ποιητές και κοινό
έχουν φύγει - δεν υπάρχουν κέδροι ή πομπές,
ούτε κλαδιά ελιάς για να υποδεχτούν αυτούς που έρχονται με βάρκα,
κουρασμένοι από το μάτωμα της μύτης και την ελαφρότητα
της τελευταίας πράξης, σαν να περνούν από μια μοίρα
σε μια άλλη, μια μοίρα γραμμένη πέρα από το κείμενο,
μια γυναίκα από την Ελλάδα που παίζει το ρόλο
μιας γυναίκας της Τροίας, [μια μοίρα] τόσο εύκολα λευκή όσο και μαύρη,
ούτε τσακισμένη ούτε εξυψωμένη, και κανείς δεν ρωτάει:
«Τι θα συμβεί το πρωί;»
«Τι έρχεται μετά από αυτή την ομηρική παύση;»
...σαν να ήταν ένα υπέροχο όνειρο,
στο οποίο οι αιχμάλωτοι πολέμου ανακουφίζονται
από τη δικαιοσύνη της μακράς τους, άμεσης νύχτας,
σαν να λένε τώρα:
«Δένουμε τις πληγές μας με αλάτι».
«Ζούμε κοντά στη μνήμη μας»
«Θα δοκιμάσουμε έναν συνηθισμένο θάνατο»
«Περιμένουμε την ανάσταση, εδώ, στο σπίτι της
στο κεφάλαιο που έρχεται μετά το τελευταίο...¹³⁴¹ ‘‘

¹³⁴¹ Mahmoud Darwish, *The Rhythm's Passion*, ποιητική συλλογή *Don't apologize for what you've done*, Παλαιστίνη, 2004 <https://www.bigbridge.org/DARWISH.HTM>, Ανακτήθηκε στις 1 Σεπτεμβρίου 2018.

Ο θάνατος του Roosevelt και η ανάδειξη του Truman στην προεδρία των Η.Π.Α., συγχρόνως με τις εσωτερικές πολιτικές μεταβολές στην Ελλάδα, σήμαναν την έναρξη μιας περιόδου συσσώρευσης αντιθέσεων και πολυεπίπεδης όξυνσης των ανταγωνισμών. Η συρροή γεγονότων φανερώνει την μεταβαλλόμενη συγκυρία και τα αποτελέσματα των πρότερων διεργασιών, εντοπίζονται στο αρχειακό υλικό που συγκροτεί τις πηγές του ελληνικού διπλωματικού αρχείου.

Τα κυριότερα σημεία που αναδεικνύονται είναι οι διαδικασίες συγκρότησης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στην διάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου, η διεργασία της συμμαχικής διάσκεψης του Πότσταμ και η πυρηνική επίθεση των Η.Π.Α. στην Ιαπωνία, η σταδιακή κλιμάκωση της ανταγωνιστικής προς την Ε.Σ.Σ.Δ. ρητορικής από τις Η.Π.Α., ενώ οι διασκέψεις των υπουργών εξωτερικών των Μεγάλων -πρώην- Συμμάχων, κυριότερα οι διασκέψεις ειρήνης με τις ηττημένες δυνάμεις του άξονα, κυριότερα το συνέδριο ειρήνης του Παρισιού το 1946. Παράλληλα, ο τερματισμός του Lend-Lease και η μετάβαση από την παροχή βοήθειας μέσω της U.N.R.R.A. στην μεταπολεμική ανοικοδόμηση, ενέτειναν τον διεθνή ανταγωνισμό.

Στην Ελλάδα, η παραβίαση των προβλέψεων της συμφωνίας της Βάρκιζας από την ελληνική αστική τάξη και η ένταση της λευκής τρομοκρατίας, παράλληλα με την απαξίωση της αντίστασης, οδηγούσαν στις κάλπες νοθείας και βίας των εκλογών και του δημοψηφίσματος 1946 του, καθώς ο αστικός κόσμος ανασυγκροτούταν σε μοναρχικό αντικομμουνιστικό πλαίσιο¹³⁴². Παράλληλα, κλιμακώνονταν τα αιτήματα αρωγής και πολιτικής στήριξης της ελληνικής αστικής τάξης, προς την Βρετανία και σταδιακά περισσότερο προς τις Η.Π.Α., προβάλλοντας και εθνικιστικές εδαφικές διεκδικήσεις. Ακόμα, έγιναν προσπάθειες για την διεθνοποίηση του εσωτερικού ελληνικού προβλήματος από την ελληνική κυβέρνηση, διασυνδέοντας το με την υποτιθέμενη εξωγενή παρέμβαση κομμουνιστικών δυνάμεων, εντείνοντας την πόλωση διεθνώς. Η αντιδημοκρατική εκτροπή στην Ελλάδα και η επιβολή κατασταλτικών μέτρων με προεκτάσεις στις ελληνικές διπλωματικές αποστολές και κοινότητες του εξωτερικού αποτελούσαν εκδηλώσεις της παγίωσης του Ψυχρού πολέμου. Άλλωστε, οι Η.Π.Α. αναδεικνύονταν ως κυρίαρχη δύναμη στον δυτικό συνασπισμό, ενώ η Ελλάδα προσδενόταν στην αμερικανική κηδεμονία.

Σημαντικότερα, κρίσιμη είναι η εξέλιξη του πλαισίου ανάληψης πρωτοβουλιών και δράσης του ελληνικού αστικού πολιτικού κόσμου και η αλληλεπίδραση του με την αμερικανική εξωτερική

¹³⁴² Ενδεικτικές και οι δηλώσεις του πολιτευτή Παπαδόπουλου, υποψηφίου με τον συνδυασμό του Ν. Ζέρβα, που δήλωνε προς τους εκλογείς: *‘Μη νομίζετε ότι αυτά είναι πραγματικά εκλογαί θα φονεύσω πάντα όσους δεν θα ψηφίσει σήμερα’*.”, όπως παρέθετε ο Πολίτης από την εφημερίδα τα *Νέα της Μόσχας*, Πολίτης, πρεσβεία Μόσχας προς Υπουργείο Εξωτερικών, 7 Απριλίου 1946, αρ. τηλ. 151, ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 26.4, (1946).

πολιτική, συμβάλλοντας στην διαμόρφωση των όρων της. Αποτελούν προϊόν του δυναμικού μετασχηματισμού που πυροδότησαν τα Δεκεμβριανά στην Ελλάδα και των διεθνών συνεπειών τους που συγκλίνουν με τις συνυπάρχουσες μεταβάσεις του διεθνούς πολιτικού πεδίου.

Οι θεματικές αυτές αποτελούν οργανική συνέχεια ζητημάτων που εξετάστηκαν προηγουμένως και εξελίχθηκαν διασυνδεδεμένα, δημιουργώντας ένα σύνολο νέων προβλημάτων συστηματικής και αναλυτικής μελέτης. Στην παρούσα μελέτη εξετάζονται αιχμές τους που καθόρισαν τις εξελίξεις, εστιάζοντας στην προσέγγιση των κρίσιμότερων διαστάσεων τους.

Η ελληνική συμμετοχή στην ιδρυτική διάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου το 1945

Λίγο πριν την λήξη των εχθροπραξιών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη, την 25^η Απριλίου 1945 συγκλήθηκε η διεθνής διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στον Άγιο Φραγκίσκο των Η.Π.Α. με σκοπό την συγκρότηση ενός διεθνούς οργανισμού, ρυθμιστικού των διεθνών σχέσεων μεταπολεμικά¹³⁴³. Μεταξύ των προσκεκλημένων 50 κρατικών αντιπροσωπειών, ήταν η αντιπροσωπεία της Ελλάδας υπό την ηγεσία του υπουργού εξωτερικών Ι. Σοφιανόπουλου.

Ο Σοφιανόπουλος ήταν πολιτικός με σημαντική δραστηριότητα στο αγροτικό κίνημα του μεσοπολέμου με σοσιαλιστικές ιδέες, ενώ η συνολική του στήριξη στην αντίσταση και τον ένοπλο αγώνα στην κατεχόμενη Ελλάδα, συνοδευόταν από σημεία κριτικής για την πολιτική συγκρότηση του Ε.Α.Μ. και την προσωπική του διαφοροποίηση¹³⁴⁴. Σε κρίσιμες στιγμές όπως η διάσκεψη του Λιβάνου ήταν σε στενή επαφή με το Ε.Α.Μ. συμβουλευόνταν κατά της προβληματικής προσέγγισης της κυβέρνησης 'εθνικής ενότητας' και συνηγορώντας για την διατήρηση αποστάσεων της αριστεράς από τις δεξιές αστικές δυνάμεις¹³⁴⁵. ενώ διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο την συμφωνία της Βάρκιζας, εκφράζοντας μια φωνή μετριοπάθειας αν και λειτουργούσε βάση βρετανικών εντολών¹³⁴⁶. Παράλληλα οι απόψεις του σχετικά με τους Μεγάλους συμμάχους και την ελληνική πολιτική κατάσταση εκφράστηκαν και στην εξωτερική του πολιτική, καθώς εξέφραζε στήριξη στην ειρηνική συνύπαρξη και την συνεργασία των Μεγάλων συμμάχων, των δυνάμεων καπιταλιστικής και σοσιαλιστικής κοινωνικοοικονομικής συγκρότησης, όπως οι

¹³⁴³ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v01/ch1>.

<https://www.un.org/en/sections/history-united-nations-charter/1945-san-francisco-conference/>.

¹³⁴⁴ Πατάτζης Σ., *Ιωάννης Σοφιανόπουλος – Ένας επαναστάτης χωρίς επανάσταση*, (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 1961), σ.σ. 180-181, 191.

¹³⁴⁵ Ό. π., σ.σ. 186-187, 192

¹³⁴⁶ Ενδεικτικά, Macmillan H., *Blast of war 1939-1945*, (New York: Harper & Row, 1969), pp. 541-541. Macmillan H., *War diaries politics and war in the mediterranean (January 1943-May 1945)*, (London: Macmillan, 1984), p. 673.

Η.Π.Α., η Βρετανία και η Ε.Σ.Σ.Δ. σε ένα πλαίσιο εξισορρόπησης¹³⁴⁷.

Από τον Λίβανο έως την Καζέρτα με την προσλαμβανόμενη ενσωμάτωση του Ε.Α.Μ. στην αστική κυβέρνηση έως τα Δεκεμβριανά, που θεωρούσε ότι επισφράγιζαν την ήττα της αντίστασης και οδήγησαν τελικά στην παλινόρθωση, ο Σοφιανόπουλος τήρησε ανεξάρτητη κριτική στάση, αλλά τάχθηκε κυρίως με τις πολιτικές ιδέες της αριστεράς και την στήριξη της αντίστασης¹³⁴⁸. Επομένως, ο ρόλος του στην τελεσφόρηση της Διάσκεψης ειρήνης με την υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας θεωρούταν ως αποτρεπτικός της ισοπέδωσης των δυνάμεων της αντίστασης¹³⁴⁹. Όμως, δέχτηκε κριτική για την ομολογούμενη στάση του στο ζήτημα της αμνηστίας και την χειραγώγηση του από την Βρετανία¹³⁵⁰.

Όμοια, η συμμετοχή του στην κυβέρνηση Πλαστήρα, όπως και η παραμονή του ως υπουργού εξωτερικών στην κυβέρνηση Βούλγαρη, όπως επιχειρηματολογείται στην βιογραφία του¹³⁵¹. Στον ρόλο του ως υπουργός εξωτερικών και σημαντικότερα με την συμμετοχή του στην διάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου, προώθησε την προσέγγιση του για τις διεθνείς σχέσεις, όπου αναγνώριζε ως κρίσιμο στοιχείο της ευημερίας των μικρών λαών (ή εθνών) την διατήρηση της ανεξαρτησίας τους και την αποφυγή ένταξης τους σε σχηματισμούς των μεγάλων δυνάμεων ή να συγκρουστούν με αυτές, παράλληλα με την συμβολή στην διεθνή ειρήνη και σταθερότητα¹³⁵². Συνεπώς για την Ελλάδα την εξασφάλιση σχέσεων φιλίας με το σύνολο των ισχυρών συμμαχικών κρατών. Για τον ίδιο λόγο κινήθηκε με την ψήφο κατά της προσχώρησης της Αργεντινής στον ΟΗΕ κατά την ιδρυτική διάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου¹³⁵³.

Ο Ι. Σοφιανόπουλος ως υπουργός εξωτερικών της απερχόμενης κυβέρνησης Πλαστήρα, συνέχισε να ασκεί τα καθήκοντα του μετά την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Βούλγαρη και εν μέσω συντηρητικών μετατοπίσεων στην Ελλάδα, μέχρι τελικά την παραίτηση του την 24^η Ιουλίου 1945. Παράλληλα, στις Η.Π.Α., ο θάνατος του Roosevelt την 12^η Απριλίου 1945 και η ανάληψη της προεδρίας από τον Truman, εγκαινίασαν μια νέα περίοδο αποχώρησης από την συμμαχική συναίνεση των προηγούμενων ετών και μετάβασης σε συνθήκες πόλωσης.

¹³⁴⁷ Πατάτζης Σ., *Ιωάννης Σοφιανόπουλος – Ένας επαναστάτης χωρίς επανάσταση*, (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 1961), σ.σ. 186-188.

¹³⁴⁸ Ο. π., σ.σ. 199.

¹³⁴⁹ Ο. π., σ.σ. 202-216.

¹³⁵⁰ Γρηγοριάδης Φ. Ν., *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-49 (Το δεύτερο αντάρτικο)* (τ.1), (Αθήνα: Καμαρινόπουλος) 1982, σ.σ. 373-376.

¹³⁵¹ Πατάτζης Σ., *Ιωάννης Σοφιανόπουλος – Ένας επαναστάτης χωρίς επανάσταση*, (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 1961), σ.σ. 218-219

¹³⁵² Ο. π., σ.σ. 219-220

¹³⁵³ Ο. π., σ.σ. 223-228

Η πραγματοποίηση της διάσκεψης του Αγίου Φραγκίσκου, ήρθε ως συνέχεια των συμμαχικών διασκέψεων της πολεμικής περιόδου, που θεμελίωσαν την μεταπολεμική διεθνή πολιτική αρχιτεκτονική. Συγκεκριμένα, από την διάσκεψη του Ατλαντικού την 14^η Αυγούστου 1941¹³⁵⁴ στην Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών την 1^η Ιανουαρίου 1942¹³⁵⁵, έως την Διακήρυξη της Μόσχας την 30^η Οκτωβρίου 1943¹³⁵⁶ και του Dumbarton Oaks την 7^η Οκτωβρίου 1944¹³⁵⁷ και της Yalta την 11^η Φεβρουαρίου 1945¹³⁵⁸. Όμως, ο σχεδιασμός της διάσκεψης και η στόχευση στην οριοθέτηση του διεθνούς οργανισμού ως κυρίαρχου στην μεταπολεμική πολιτική, καθορίστηκε σημαντικά από την οπτική των Η.Π.Α. και την αξιοποίηση του μηχανισμού του State Department, τις θεσμικές διαδικασίες του Κογκρέσου για την προπαρασκευή του χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και την υποστήριξη αμερικανικών πολιτειακών θεσμών¹³⁵⁹.

Χαρακτηριστική των αμερικανικών προτεραιοτήτων ήταν η ομιλία του H. Truman στην ολομέλεια της διάσκεψης την 26^η Ιουνίου 1945, όπου τόνιζε την σημασία του οργανισμού ασφαλείας ως θεσμού διατήρησης της ειρήνης κυριότερα με οικονομικά μέσα, αναγνωρίζοντας την οικονομική ισορροπία ως αναγκαίο όρο της διεθνούς ειρήνης¹³⁶⁰. Μάλιστα, τόνιζε ότι *‘Μια δίκαιη και διαρκής ειρήνη δεν μπορεί να επιτευχθεί μόνο με διπλωματική συμφωνία ή μόνο με στρατιωτική συνεργασία. Η εμπειρία έχει δείξει πόσο βαθιά φυτεύονται οι σπόροι του πολέμου από τον οικονομικό ανταγωνισμό και την κοινωνική αδικία.’* Πρόσθετα σημείωνε την ανάγκη απεμπόλησης των τεχνητών εμπορικών περιορισμών αποβλέποντας στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου παγκοσμίως και την κατάκτηση της Ελευθερίας από την Ανάγκη – Freedom of Want-, ως μέρος των διακηρυγμένων πολεμικών στόχων των Η.Π.Α.¹³⁶¹.

¹³⁵⁴ <https://avalon.law.yale.edu/wwii/at10.asp>

¹³⁵⁵ <https://www.un.org/en/sections/history-united-nations-charter/1942-declaration-united-nations/index.html>,

Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

¹³⁵⁶ <https://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp>, Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

¹³⁵⁷ <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1944/441007a.html>, Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

¹³⁵⁸ <https://avalon.law.yale.edu/wwii/yalta.asp>, Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

¹³⁵⁹ Memorandum by the Secretary of State to President Roosevelt, 29 December 1943, U.S. Department of State, *FRUS: Diplomatic papers, 1944, General, Vol. I*. (Washington, DC: U.S. Government Printing Office 1966), pp. 614-615. Telegram of Stettinius to the acting secretary of state to the ambassador in the Soviet Union (Harriman), Washington, 10 February 1944, U.S. Department of State, *FRUS: Diplomatic papers, 1944, General, Vol. I*. (Washington, DC: U.S. Government Printing Office 1966), pp. 622-623. Memorandum of conversation, by Mr. Leo Pasvolsky Special Assistant to the Secretary of State, 8 December 1944, Washington, U.S. Department of State. *FRUS: Diplomatic papers, 1944, General, Vol. I*. (Washington, DC: U.S. Government Printing Office 1966), pp. 921-922.

¹³⁶⁰ Address by the President of the United States of America at the closing plenary session of the United Nations conference on international organization, San Fransisco, June 26, 1945, Y.Δ.Ι.Α., K.Y. Φ. 31.2 (1945). <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-san-francisco-the-closing-session-the-united-nations-conference> Ανακτήθηκε στις 22 Δεκεμβρίου 2023.

¹³⁶¹ Σχετικά με την ομιλία του Roosevelt για τις Τέσσερις ελευθερίες, βλέπε και Dagobert D. R. (Ed.), *The American*

Από την ελληνική πλευρά, η έναρξη του ταξιδιού πραγματοποιήθηκε κατά την διάρκεια του επαναπροσδιορισμού του πολιτικού σκηνικού στην Ελλάδα και συνοδεύτηκε από επιθέσεις του εγχώριου δεξιού και εθνικιστικού Τύπου στον Σοφιανόπουλο. Χαρακτηριστικές ήταν οι αντιδράσεις σε συνέντευξη του Σοφιανόπουλου στην βρετανική εφημερίδα *Observer* την 18^η Απριλίου 1944 όπου αναγνώριζε την σημασία του ρόλου των Μεγάλων Δυνάμεων στην έκβαση των εδαφικών διεκδικήσεων των Μικρών Εθνών, ενώ παραδεχόταν την τήρηση των υποχρεώσεων της συμφωνίας της Βάρκιζας από το Ε.Α.Μ.¹³⁶² Η αμφισβήτηση εκδηλώθηκε από τον πρωθυπουργό Βούλγαρη απαιτώντας να διαφωτιστεί η αμερικανική κοινή γνώμη για τις ελληνικές διεκδικήσεις και από ακροδεξιά έντυπα, όπως το *Ελληνικό Αίμα* όπου στοχοποιούταν ο Σοφιανόπουλος και θεωρούμεταν συνδεδεμένος με την ελληνοαμερικανική κοινότητα ως '[...] ηγέτης Ε.Α.Μ.οκομμουνιστών Βλαβιανού, Σκούρα, Βουρνά με οποίους ενεργεί προεκλογικήν κομματικήν προπαγάνδαν αμερικανικάς πόλεις.', καλώντας τον σε παραίτηση¹³⁶³.

Φυσικά, ο Σοφιανόπουλος είχε μεγάλο εύρος επαφών στις Η.Π.Α. και ειδικότερα με τους Ελληνοαμερικανούς, μεταξύ των οποίων έχαιρε εκτίμησης -εντονότερα μεταξύ των προοδευτικότερων τμημάτων που συσπειρώνονταν γύρω από την εφημερίδα *Εθνικός Κήρυκας* και την οργάνωση ΑΗΕΡΑ¹³⁶⁴ και αμερικανικών πολιτειακών φορέων όπως ο πρόεδρος της

Way Selection from Public addressed and papers of Franklin Roosevelt, (New York: Philosophical Library, 1944). pp. 23-26.

¹³⁶² Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 19 Απριλίου 1945, αρ. τηλ. 4502, προσωπικό τηλεγράφημα δια κ. Υπουργόν Σοφιανόπουλο (Αθήνα προς Νέα Υόρκη), Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 80.5 (1945). Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών προς Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 31 Απριλίου 1945, αρ. τηλ. 275 σε απάντηση του τηλ. αρ. 264, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 80.2 (1945).

¹³⁶³ Διαβίβαση τηλεγραφήματος Αθηναϊκού πρακτορείου προς Υφυπουργείο Τύπου και διαδοχικά προς την Ελληνική Πρεσβεία της Ουάσιγκτον, με τελικό αποδέκτη τον Σοφιανόπουλο, 28 Ιουνίου 1945. Με αναφορές στους Βάσω Βλαβιανό, πανεπιστημιακό και εκδότη της εφημερίδας *Εθνικός Κήρυκας*, τον Δ. Βουρνά, πρόεδρο της ελληνοαμερικανικής οργάνωσης ΑΗΕΡΑ και πιθανότατα στον Ελληνοαμερικανό επιχειρηματία Γ. Σκούρα. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 32.1 (1945).

¹³⁶⁴ Υπόμνημα αντιπροσώπων Δωδεκανησιακού Συμβουλίου – Dodecanesian National Council N.G. Mavris (President) J. Polychronis (Secretary), 14 Απριλίου 1945, αίτημα ακρόασης από ελληνική αποστολή στην σύνοδο Αγ. Φραγκίσκου προς Ι. Σοφιανόπουλο. Αποδοχή αιτήματος με απάντηση την 15 Απριλίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 31.1 (1945). ΑΗΕΡΑ district of Chicago (ελληνικό Προξενείο Σικάγο, πρόσκληση σε επίσημο δείπνο προς τιμήν του Σοφιανόπουλου (Σοφιανόπουλος, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα), 25 Μαρτίου 1945, την οποία αποδέχτηκε με επιστολή την 28 Μαρτίου 45, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 31.1 (1945). Ο. π., Πρεσβεία Λονδίνου προς Σοφιανόπουλο Αθήνα, Greek Womens University Club, chairwoman Diane Belogianis πρόσκληση σε εκδήλωση προς τιμήν του Σοφιανόπουλου, 27 Μαρτίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 31.1 (1945). Υπόμνημα του αιδεσμιότατου George L. M. Thallassites, ως εκπροσώπου της ελληνοαμερικανικής κοινότητας του South Nashville (Tennessee), προς Σοφιανόπουλο, 18 May 1945, σε σχέση με προτάσεις του Fryke πρώην νομικού αντιπροσώπου της πόλης και ιδέες προς συζήτηση για πιθανές τροποποιήσεις στον μελλοντικό Χάρτη του Αγίου Φραγκίσκου και την μελλοντική ειρήνη. Μια ενδιαφέρουσα ματιά στην πρόσληψη της διάσκεψης από τον αμερικανικό λαό, αλλά και της ενσωμάτωσης των ελληνοαμερικανών. Επίσης, ο Έλληνας υπουργός εξωτερικών Ι. Σοφιανόπουλος αναγνωριζόταν ως πιθανός φορέας έκφρασης των διαμορφωμένων σε αυτή την μικρή αμερικανική πόλη ιδεών προς την διεθνή διάσκεψη, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 31.1 (1945). George P. Skouras

αμερικανικής Βουλής των Αντιπροσώπων Sam Rayburn, ο υπουργός εξωτερικών των Η.Π.Α. Edward Stettinius¹³⁶⁵ ως προεδρεύων της προσωρινής επιτροπής ασφαλείας στο Λονδίνο. Οι πολιτικές ιδέες και η χαρισματική προσωπικότητα του Σοφιανόπουλου προκαλούσαν ακόμα και εκδηλώσεις προσωπικού θαυμασμού¹³⁶⁶. Επομένως, ο Σοφιανόπουλος προσλαμβάνονταν από το αμερικανικό κοινό ως ένας πολιτικός ικανός να εκφράσει τις προοδευτικές και δημοκρατικές απόψεις που χαρακτήριζαν την πλειοψηφία των Ελληνοαμερικανών και μεγάλου μέρους των Αμερικανών της περιόδου με καταβολές στις ημέρες της αντίστασης και του αγώνα κατά του άξονα. Στον αντίποδα, ο πρέσβης της Ελλάδας στην Ουάσιγκτον, Κ. Διαμαντόπουλος έκφραζε έλλειψη εμπιστοσύνης στους ομογενείς, προειδοποιώντας ενάντια στο ενδεχόμενο συμμετοχής Ελληνοαμερικανών φιλικών προς την αντίσταση στην ελληνική αποστολή στον Άγιο Φραγκίσκο, λόγω της στάση τους στα Δεκεμβριανά και τις θεωρούμενες ως αντιβρετανικές απόψεις τους¹³⁶⁷.

Γενικά, η στάση του ελληνικού συντηρητικού Τύπου και της ελληνικής κυβέρνησης συγκλίνουν, εκφράζοντας αρνητικές κρίσεις για τους χειρισμούς και τις δηλώσεις Σοφιανόπουλου¹³⁶⁸ και δίνοντας έμφαση στις ελληνικές διεκδικήσεις. Άλλωστε, η διεθνής σύνοδος αντιμετωπιζόταν ως ένας ακόμα χώρος προβολής εθνικών αξιώσεων οικονομικά στην κατεύθυνση παροχής βοήθειας και στην απόσπαση εδαφών από γειτονικές χώρες. Ο Σοφιανόπουλος πρόβαλε την επίσημη γραμμή για τις ελληνικές διεκδικήσεις και την έμφαση στις θυσίες του ελληνικού λαού, κυριότερα

προς Ι. Σοφιανόπουλο, 3 May 1945, επιστολή στην οποία αναφέρεται μεταξύ άλλων επαινετικών τοποθετήσεων, *“Το ανεξάρτητο πνεύμα σας με χαροποιεί ιδιαίτερα κυρίως επειδή είναι απών μεταξύ των Ελλήνων αντιπροσώπων και είναι απόλυτως χρήσιμο.”*, ενώ προσέθετε ότι, *“Θα μπορούσα να πω ότι υπάρχει ένα αστέρι ψηλά στον ουρανό για εσάς. Αυτό το αστέρι σας περιμένει να το φτάσετε.”* Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 31.2 (1945).

¹³⁶⁵ W. Zetzmann, New Orleans Association of Commerce πρόσκληση επίσκεψης προς Ι. Σοφιανόπουλο, 19 July 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 31.1 (1945). Ο π., Καβουνίδης [άγνωστη τοποθεσία] προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 2 Ιουλίου 1945 συνέντευξη με Σοφιανόπουλο με τον ανταποκριτή του *United Press*, Robert Frey, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 31.1 (1945). Σοφιανόπουλος, Άγιος Φραγκίσκος, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, αχρονολόγητο. Με δεδομένη την αναφορά σε παρουσία του στη σύνοδο της αμερικανικής Γερουσίας για την κύρωση του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, η υπογραφή του οποίου πραγματοποιήθηκε την 26^η Ιουνίου 1945, τοποθετείται από την 27 Ιουνίου 1945 έως τα μέσα Ιουλίου οπότε και αναχώρηση του Σοφιανόπουλου από τις Η.Π.Α., Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 31.1 (1945).

¹³⁶⁶ Victoria Roberta Bauskett, Florida, Saint Augustine προς τον Ι. Σοφιανόπουλο, 6 Ιουνίου 1945, επιστολή έκφρασης ιδιαίτερης συμπάθειας και θαυμασμού της προσωπικότητας του. Τυπική απάντηση Σοφιανόπουλου την 17 Ιουλίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 31.1 (1945).

¹³⁶⁷ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργό Εξωτερικών Σοφιανόπουλο, 2 Μαρτίου 1945, αρ. τηλ. 1035, Αναφέρονται προηγούμενα τηλεγραφήματα αρ. 22412, 22780, 4541, 4700 του 1944 και 635 και 659 του 1945. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 66.6 (1945).

¹³⁶⁸ Πρωθυπουργός Βούλγαρης, Αθήνα προς Σοφιανόπουλο, Γενικό Προξενείο Αγίου Φραγκίσκου, 19 Απριλίου 1945, αρ. τηλ. 4502, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 35.9 (1945). Διαβίβαση τηλεγραφήματος Αθηναϊκού πρακτορείου προς Υφυπουργείο Τύπου και διαδοχικά προς την Ελληνική Πρεσβεία της Ουάσιγκτον, με τελικό αποδέκτη τον Ι. Σοφιανόπουλο, 28 Ιουνίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 32.1 (1945).

σε επίπεδο καταστροφής ανθρώπινου δυναμικού και υποδομών, διαφοροποιούνταν όμως στην έμφαση που δινόταν στο αίτημα εδαφικής επέκτασης θεωρώντας την βλαβερή¹³⁶⁹.

Παράλληλα, διαφοροποιήσεις της ελληνικής αποστολής εκφράστηκαν στην περίπτωση της Αργεντινής, που αντιμετώπιζε τις κατηγορίες των Η.Π.Α. για την φιλοαξονική στάση της. Τελικά οι Η.Π.Α., που πρωτοστάτησαν στην συγκρότηση ενός συμπαγούς Παναμερικανικού μπλοκ κρατών που θα ηγούταν στην σύνοδο¹³⁷⁰, και επανέλαβαν τις διπλωματικές τους σχέσεις με την Αργεντινή – παρά την στάση της κυβέρνησης της, μαζί με Βρετανία και άλλες 20 χώρες της αμερικανικής ηπείρου με αμερικανική πρωτοβουλία την 10^η Απριλίου 1945.

Οι σχέσεις Ελλάδας και Αργεντινής κατά την διάρκεια του πολέμου, διατηρήθηκαν σταθερές εστιάζοντας στην οικονομική συνεργασία¹³⁷¹, αντιστράφηκαν κατά την σύνοδο του Αγίου Φραγκίσκου. Η απόφαση του Σοφιανόπουλου ως υπουργού εξωτερικών και αντιπροσώπου της Ελλάδας στην διάσκεψη και όχι της ελληνικής κυβέρνησης, να καταψηφίσει την συμμετοχή μιας απρόθυμα συμμαχικής κυβέρνησης, προκάλεσε μεταξύ άλλων την αντίδραση της Ένωσης Ελλήνων Εφοπλιστών, που με υπόμνημα προς την ελληνική κυβέρνηση εξέφραζε την οργισμένη αντίδραση της στην βάση της διασφάλισης οικονομικών συμφερόντων¹³⁷². Αντίθετα, την στήριξη του εξέφρασε ο George P. Skouras που συνεχάρη τον Σοφιανόπουλο για το πολιτικό του θάρρος, λέγοντας στον Έλληνα υπουργό εξωτερικών ότι *“Ψηφίσατε κατά μιας κυβέρνησης που σφετερίστηκε την εξουσία τους με τη βία, ενός τύπου κυβέρνησης που όλα τα Ηνωμένα Έθνη πολέμησαν και ενός τύπου κυβέρνησης που έδωσε βοήθεια και υποστήριξη στους ίδιους τους εχθρούς των Ηνωμένων Εθνών». [...].”* και τον αναγνώριζε ως συνομιλητή σε πολιτικές του επιδιώξεις¹³⁷³.

Συνολικά στο διεθνές πεδίο προκύπταν πολιτικές και οικονομικές προκλήσεις για την στάση των δυτικών Συμμάχων στην ενσωμάτωση και ομαλοποίηση των πρώην αξονικών

¹³⁶⁹ Σοφιανόπουλος, Άγιος Φραγκίσκος, προς Ελληνική κυβέρνηση, Αθήνα, 3 May 1945, , αρ. τηλ. 733, σχετικά με άρθρο (22 April 1945), *Greece asks safe border New York Journal*, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 66.1 (1945). Πρωθυπουργός Βούλγαρης, Αθήνα προς Σοφιανόπουλο, Γενικό Προξενείο Αγίου Φραγκίσκου, 1 Μαΐου 1945, τηλεγράφημα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. , Φ. 31.7 (1945).

¹³⁷⁰ Πρεσβεία Ρίο Ιανέιρο, προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 17 Οκτωβρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 42.5 · Δενδράμης (πρεσβευτής στην Αργεντινή και πληρεξούσιος υπουργός), Πρεσβεία Μπουένος Άιρες προς Υπουργείο Εξωτερικών, 12 Μαρτίου 1945, τηλεγράφημα σχετικά με Παναμερικανική Διάσκεψη Μεξικού, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 41.7 (1945). Ανισάς (επιτετραμμένος), Πρεσβεία Μπουένος Άιρες προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 10 Απριλίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 42.5 (1945).

¹³⁷¹ Υ.Δ.Ι.Α., 1945, Φ. 42.6, 18 Νοεμβρίου 1945, τηλεγράφημα Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνας σχετικά με διαμαρτυρία του State Department μεταξύ άλλων και για το γεγονός, ότι σύμφωνα με τον τύπο της Παραγουάης, η Αργεντινή είχε αναλάβει την υπεράσπιση των ελληνικών συμφερόντων στην χώρα.

¹³⁷² Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών, Αθήνα προς Πρωθυπουργό, Υπουργό εξωτερικών και Υπουργό Ναυτιλίας Ελλάδας, Αθήνα, 03 Μαΐου 1945, υπόμνημα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ. Φ. 42.3 (1945).

¹³⁷³ George P. Skouras προς Ι. Σοφιανόπουλο, 3 Μαΐου 1945, τηλεγράφημα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1945, Φ. 31.6, (1945).

δυνάμεων στην μεταπολεμική κανονικότητα, που στρεφόταν σε μια πρόυμα ψυχροπολεμική αντισοβιετική κατεύθυνση. Όπως στην περίπτωση του καθεστώτος του Franco στην Ισπανία, που οι Αμερικανοί σε επαφές τους κατά την διάρκεια της συνόδου προέτρεπαν σε σύναψη οικονομικών σχέσεων, ως ένα ισορροπημένο βήμα μεταξύ απομόνωσης και πλήρους αναγνώρισης¹³⁷⁴. Όμοια, οι συμμαχικές πιέσεις για άμεση αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων με την Ιταλία¹³⁷⁵.

Οι συνολικές τάσεις παγίωσης των διασυμμαχικών ανταγωνισμών με τις κινήσεις των Η.Π.Α. και Βρετανίας για την συγκρότηση ενός ευρύτατου μπλοκ κρατών για τον έλεγχο του νεοσύστατου ΟΗΕ, η ραγδαία συντηρητικοποίηση της ελληνικής πολιτικής και της κυβέρνησης έρχονταν σε αντίθεση με την ανεξάρτητη στάση του Σοφιανόπουλου ως αρχηγού της ελληνικής αποστολής και υπουργού εξωτερικών, που προσέφερε ένα εναλλακτικό δρόμο άσκησης εξωτερικής πολιτικής σε δημοκρατική κατεύθυνση, εξισορροπώντας τις αντιθέσεις μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων και αναγνωρίζοντας τον ρόλο της Ελλάδας στο μεταπολεμικό σκηνικό. Με αφορμή την υπογραφή του Χάρτη Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και του καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου την 27^η Ιουνίου 1945 ο Σοφιανόπουλος εξέφραζε την αισιοδοξία του για την θεμελίωση της σχολίαζε ότι η θεμελίωση της διεθνούς ειρήνης, θα οδηγούσε στην συνεργασία *‘‘[...]μεγάλων και μικρών εθνών που επήγασεν από συζητήσεις των ιστορικών αυτών εβδομάδων. Ενότης που επιτεύχθει μεταξύ Ηνωμένων Εθνών διαρκούντος του πολέμου είμαι βέβαιος ότι εξακολουθήσει και κατά περίοδον ειρήνης’’*¹³⁷⁶. Βέβαια, οι εσωτερικές πολιτικές πιέσεις και η

¹³⁷⁴ Σοφιανόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Χατζηβασιλείου Πρεσβεία Μαδρίτης, 9 Ιουνίου 1945, τηλεγράφημα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 61.1 (1945). Η συζήτηση σχετικά με τον διορισμό πρεσβευτή στην Ισπανία καταγράφεται στο τηλεγράφημα του Αγνίδη, Πρεσβεία Λονδίνου προς την Πρεσβεία Ουάσιγκτον, 16 Απριλίου 1945, αρ. 2768, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 61.1 (1945), όπου αναφέρεται η απροθυμία των χωρών της δυτικής Ευρώπης για ένα τέτοιο βήμα. Αργότερα, την 11 Ιουνίου 1945 ο Σοφιανόπουλος αναφερόταν σε τηλεγράφημα του στο ίδιο θέμα, τονίζοντας επίσης τον κίνδυνο επιδείνωσης των διμερών σχέσεων Ε.Σ.Σ.Δ.-Ελλάδας σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Σοφιανόπουλος, Άγιος Φραγκίσκος, προς Πρεσβεία Λονδίνου, 11 Ιουνίου 1945, αναφορικά με τα τηλεγραφήματα αρ. τηλ. 261 του Υπουργείου εξωτερικών και αρ. τηλ. 3876 Πρεσβείας Λονδίνου, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 61.1 (1945).

¹³⁷⁵ Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνας και Πρεσβεία Ουάσιγκτον, τηλεγράφημα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 61.2 (1945). Σοφιανόπουλος, Πρεσβεία της Ουάσιγκτον προς Βούλγαρη, Υπουργείο Εξωτερικών, 29 Απριλίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 61.6 (1945). Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Βούλγαρη, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 20 Απριλίου 1945, τηλεγράφημα, όπου αναφερόταν ότι αποτελούσε ελληνικό συμφέρον η αποκατάσταση των διμερών σχέσεων της Ελλάδας με την Ιταλία, σύμφωνα με τον Η. Macmillan, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 61.6 (1945). Εξηντάρης, Ελληνική διπλωματική αντιπροσωπεία Ρώμης προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 7 Απριλίου 1945, αρ. τηλ. 3903, όπου καταγράφονταν αμερικανικές και βρετανικές συστάσεις για το θέμα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 61.6 (1945).

¹³⁷⁶ Καβουνίδης (ανακοινώνει Σοφιανόπουλος), Γενικό Προξενείο Αγίου Φραγκίσκου προς το Υπουργείο Εξωτερικών, Ανακοίνωση σε Τύπο και ραδιόφωνο Αθήνας, 27 Ιουνίου 1945, Γ.Α.Κ., Αρχείο Υφυπουργείο Τύπου, ΚΙΒ. 66, Φάκελος τηλεγραφημάτων ελληνικής αντιπροσωπείας Αγίου Φραγκίσκου. Σχετικά και το τηλεγράφημα της 28 Ιουνίου 1945 για τις διαδικασίες που ακολούθησαν μετά την υπογραφή του Χάρτη και τους πανηγυρικούς λόγους που εκφωνήθηκαν, καταλήγοντας στην ολοκλήρωση των εργασιών της

ένταση των μεταπολεμικών διεθνών ανταγωνισμών οδήγησαν στην παραίτηση του στις 24 Ιουλίου 1945 και στην αναίρεση των επιτευγμάτων του. Παράλληλα, ο οραματισμός ενός μεταπολεμικού κόσμου βασισμένο στον σεβασμό των μικρών εθνών και την διεθνή συνεργασία, με θεμέλια τις αρχές του χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και την συνεργασία των συμμαχικών δυνάμεων, θα έμενε απραγματοποίητη προσδοκία. Όπως σχολίαζε ο Philips C., η διάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου *“[...]ήταν ένα από τα πιο ιστορικά γεγονότα της σύγχρονης εποχής. Κατάφερε, εκεί που όλες οι προηγούμενες προσπάθειες είχαν αποτύχει, να δημιουργήσει ένα βιώσιμο διεθνές πολιτικό φόρουμ και ένα μέσο για την επιβολή της ειρήνης.”* Όμως, θεωρούσε, ότι παρά τις θετικές προοπτικές δεν κατάφερε να επιτύχει τον σκοπό του, καθώς *“επέζησε από τις ίδιες πιέσεις και εκδορές που ανέστειλαν την ανάπτυξη και την αποτελεσματικότητά της στην ωριμότητα - την εχθρική ασυμβατότητα του κομμουνιστικού και του μη κομμουνιστικού κόσμου”*¹³⁷⁷. Αυτή η ασυμβατότητα θα υπογραμμιζόταν εντονότερα από την αμερικανική εξωτερική πολιτική.

Ο αντίκτυπος της συντελούμενης αντιδραστικής στροφής που συντελούνταν, απεικονίζεται και στην μετάλλαξη της ΑΗΕΡΑ, που είχε πρωτοστατήσει μαζί με άλλα ελληνοαμερικανικά σωματεία αγώνες των δημοκρατικών δυνάμεων στην Ελλάδα. Ο έλεγχος του ελληνικού κράτους από τις Δεξιές πολιτικές δυνάμεις και η συντηρητική στροφή που συντελέστηκε στις Η.Π.Α., οδήγησαν στην προσαρμογή και των ανάλογων ελληνοαμερικανικών οργανώσεων στην νέα πολιτική συγκυρία. Σημαντικότερη είναι η περίπτωση της ΑΗΕΡΑ, λόγω μεγέθους, κύρους και δράσης. Μετά από συγχαρητήριο τηλεγράφημα του Harris J. Bouras προς τον Ιωάννη Πολίτη με την ευκαιρία της ανάληψης των καθηκόντων του στο υπουργείο Εξωτερικών¹³⁷⁸, ο νέος υπουργός ζητούσε από την ελληνική πρεσβεία στην Ουάσινγκτον να ενημερωθεί *“έπειγόντως”* σχετικά με την ταυτότητα του νέου προέδρου και τους λόγους για την αλλαγή ηγεσίας¹³⁷⁹. Ο Διαμαντόπουλος ενημέρωνε σχετικά ότι, η εκλογή του έγινε με κανονικές διαδικασίες του σωματείου και ότι

“Έξοδος μέχρι τούδε προέδρου Βουρνά θέλει επαναφέρει ένωση σωματείου όπερ είχε διαιρεθή από έτους λόγω επιμονής ειρηνένου παραμείνη προεδρείαν παρά σχετικές αποφάσεις γενικής συνελεύσεως. Επίσης, είχε εκδηλωθεί αντίδρασις λόγω εκδηλωθείσης υπ’ αυτού δημοσία συμπαθείας υπέρ

οργανωτικής επιτροπής με συμμετοχή των αρχηγών των αντιπροσωπειών και την λήψη διαδικαστικών αποφάσεων για την περίοδο συγκρότησης του οργανισμού, όπως και για τον ορισμό της έδρας του στο Λονδίνο.

¹³⁷⁷ Philips Cabell, *The Truman Presidency*, (New York: Macmillan, 1969), p. 61.

¹³⁷⁸ Harris Bouras, Order of AHEPA, Washington to John Politis, Minister Foreign Affairs, Athens, 26 August 1945, no. 1254. Απαντητικό : 29 August 1945, Politis, Athens to Harris J. Bouras. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945).

¹³⁷⁹ Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1945, Φ.44.3, 27 Αυγούστου 1945, αρ. τηλ. 20183, Πολίτης Ι., Υπουργείο Εξωτερικών Προς Πρεσβεία Ουάσινγκτον.

στασιαστών παρελθόντα Δεκεμβριων άνευ συναινέσεως σωματείου [...]”.¹³⁸⁰

Ήταν λοιπόν πρόδηλο ότι η ελληνική πρεσβεία στην Ουάσινγκτον αναθεωρούσε την ιστορία των ελληνοαμερικανικών συλλογικοτήτων, με ανακρίβειες καθώς τα ψηφίσματα της πλειοψηφίας των Ελληνοαμερικανών στα Δεκεμβριανά εξέφρασαν αλληλεγγύη με δεδομένες τις ήδη γνωστές αναφορές στις συλλογικές διαδικασίες. Σχετικά με τον νέο πρόεδρο, σημειωνόταν ότι είχε ήδη διατελέσει πρόεδρος και ότι ‘[...] προ παντός διετήρησεν Ελληνικήν ψυχήν εν αντιθέσει προς προκάτοχον του. Νέος πρόεδρος έσπευσε παρουσιασθή εν σώματι πρεσβείαν όπως υποβάλη σέβη του προς Ελληνικήν κυβέρνησιν, βεβαιώσας ότι ευρίσκεται παρά πλευρόν αυτής προς ενίσχυσιν προσπαθειών υπέρ εθνικών διεκδικήσεων.” Επομένως, η εξασφάλιση της πίστης και νομιμοφροσύνης της νέας διοίκησης προς την κυβέρνηση και προς την πρεσβεία, βεβαιωνόταν με σχεδόν τελετουργικά, ενώ σε μία απόπειρα κατασκευής ενός νέου ενοποιητικού παράγοντα, ενός προτάγματος για την ελληνοαμερικανική κοινότητα, προβάλλουν οι ‘εθνικές διεκδικήσεις’ ως σκοπός και προτεραιότητα, αντικαθιστώντας τις ενοχλητικές για την ελληνική κυβέρνηση τάσεις του σωματείου για ενασχόληση με τις εξελίξεις στην Ελλάδα¹³⁸¹.

“Περί νέας ατομικής οβίδας”: Η πυρηνική επίθεση των Η.Π.Α. στην Ιαπωνία

Την Μέρα της Νίκης στην Ευρώπη -Victory in Europe, V-E Day- και την πορεία προς το τέλος του Β’ παγκοσμίου πολέμου την υποδέχτηκαν οι λαοί των συμμαχικών χωρών σε Ευρώπη και Αμερική με άκρατο ενθουσιασμό και οι συμμαχικοί στρατοί με κανονιοβολισμούς από την Μόσχα έως την Οκινάουα¹³⁸². Όμως, ο ορίζοντας του τερματισμού το πολέμου, επέτρεψε να εκδηλωθούν οι προθέσεις του προέδρου Truman για σκλήρυνση της αμερικανικής στάσης απέναντι στην ΕΣΣΔ

¹³⁸⁰ Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., 1945, Φ.44.3, 29 Αυγούστου 1945, αρ. τηλ. 3200, Πρεσβεία Ουάσινγκτον, Διαμαντόπουλος προς Ι. Πολίτη, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα.

¹³⁸¹ Σχετικά με τους Ελληνοαμερικανούς την περίοδο βλέπε Κιτρόεφ Αλ., Οι Ελληνοαμερικανοί 1940-1952. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα* (τ. Δ2,) (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σ.σ. 174-177. Στο ζήτημα αναφέρεται και ο Κ. Καρπόζηλος, σημειώνοντας τις πιέσεις των συντηρητικών πολιτικών δυνάμεων, Καρπόζηλος Κ., *Κόκκινη Αμερική, Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950*, (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017), σχετικά με τα Δεκεμβριανά σ. 434.

¹³⁸² (8 May 1945). The War in Europe is ended! Surrender is unconditional; V-E Will be proclaimed today; Our troops on Okinawa gain. *New York Times*. (9 May 1945) Final surrender signed in Berlin ruins; Soviet joins in proclaiming triumph; Truman wards victory “is but half won”. *New York Times*. (9 May 1945). V-E spurs forces to defeat Japan; As V-E Day was announced in the capitals of the United States, Great Britain and France. *New York Times*. (9 May 1945). Millions rejoice in City celebration; V-E Day: It was observed in the nation with jubilation and prayer. *New York Times*. (9 May 1945). All Okinawa guns fire V-E Day salvo. *New York Times*. (10 May 1945). Moscow goes wild over joyful News; Thousands Mill in Red Square as Holiday is Declared – U.S. Shares in Tribute, *New York Times*, όπου ο C. L. Sulzberger ανέφερε ότι ‘Ο ουρανός πάνω από την Μόσχα σκίστηκε απόψε καθώς 1,000 κανόνια του κόκκινου στρατού έβαλαν 30 βολές το καθένα για να σηματοδοτήσουν το τέλος του Ευρωπαϊκού πολέμου με πλήρη και απόλυτη νίκη.”

γίνονταν εμφανείς, όχι μόνο με την απόσυρση μετριοπαθούς πολιτικού προσωπικού, όπως ο Stettinius, που αντικαταστάθηκε από τον Byrnes, αλλά και με την ξαφνική διακοπή του Lend-Lease προς την Σοβιετική Ένωση την 12^η Μαΐου 1945. Ένα γεγονός που ερχόταν σε αντίθεση με προηγούμενες προεδρικές διακηρύξεις για την διατήρηση του προγράμματος μέχρι την συμμαχική νίκη¹³⁸³. Στις συνέπειες της διακοπής του Lend-Lease νωρίτερα, τον Μάιο του 1945 προς την Βρετανία, αλλά και την πρόσληψη της κεραυνοβόλας διακοπής του προς την Σοβιετική Ένωση, αναφερόταν ο Γ. Γιαννουλόπουλος, σημειώνοντας ότι

“[...]τα αμερικανικά πλοία που είχαν σχεδόν φτάσει στα ρωσικά λιμάνια με την αναμενόμενη βοήθεια διατάχθηκαν να επιστρέψουν στην βάση τους, ακριβώς κατά την περίοδο που οι διαφορές μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, ιδίως στο ζήτημα της Πολωνίας, είχαν αρχίσει να δημοσιοποιούνται και να οξύνονται- δημιουργούσαν στον Stalin στην (ορθή) εντύπωση ότι επιχειρείται με οικονομικά μέσα, πολιτικός εκβιασμός εις βάρος της χώρας του.”¹³⁸⁴

Στον απόηχο της ιδρυτικής διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών, την 23^η Ιουλίου 1945 ο Αργυρόπουλος, ανέφερε ότι ήταν τα *“Αμερικανικά στρατεύματα έτοιμα προς επιβίβαση σε γαλλικούς λιμένας δια Ιαπωνία έλαβον διαταγή ανασταλή αναχώρηση των [...]κατά της παρούσας στιγμής δύναται να έχει ιδιαιτέραν σημασίαν.”*¹³⁸⁵ Ταυτόχρονα, η προσοχή ήταν στραμμένη στην διάσκεψη των Τριών Μεγάλων συμμάχων στο Πότσταμ της υπό συμμαχική κατοχή Γερμανίας και τις ενδοσυμμαχικές διαφωνίες¹³⁸⁶. Μάλιστα, ο Κουστάς από την Τεχεράνη, αναφερόταν στην σοβιετική ανησυχία για τις κινήσεις των Η.Π.Α. στην συμμαχική διάσκεψη και τις δημοσιεύσεις στον σοβιετικό τύπο για αμερικανικές απόπειρες τορπιλισμού της διάσκεψης.¹³⁸⁷ Η καθυστέρηση αποστολής των αμερικανικών στρατευμάτων δεν προϋδέαζε για τα επακόλουθα.

Παράλληλα, κατά την τελευταία συμμαχική διάσκεψη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στο Πότσταμ την 24^η Ιουλίου 1945 ο Truman αποκάλυπτε στον Stalin την είδηση για την ατομική βόμβα, καθώς όπως περιέγραφε, *“Ανέφερα αδιάφορα στον Stalin ότι είχαμε ένα νέο όπλο με ασυνήθιστη καταστροφική δύναμη. Ο Ρώσος πρωθυπουργός δεν έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Το*

¹³⁸³ Carr Alb., *Truman – Stalin and Peace*, (New York: Doubledy, 1950), pp. 53-61. Σχετικά με τις διασυμμαχικές σχέσεις από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο στον Ψυχρό πόλεμο, βλέπε και McNeil W. H., *American, Britain and Russia: Their cooperation and conflict 1941-1946*, (London: Oxford University Press, 1953).

¹³⁸⁴ Γιαννουλόπουλος Γ., *Ο μεταπολεμικός κόσμος*, (Αθήνα: Παπαζήσης, 1992), σ. 47.

¹³⁸⁵ Αργυρόπουλος, Πρεσβεία Παρισιού προς Υπουργείο Εξωτερικών, 23 Ιουλίου 1945, αρ. τηλ. 2773, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945).

¹³⁸⁶ U.S. Department of State, Office of the Historian, *Milestones, The Potsdam Conference, 1945*, <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/potsdam-conf> Ανακτήθηκε στις 2 Νοεμβρίου 2022.

¹³⁸⁷ Κουστάς, Πρεσβεία Τεχεράνης, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 25 Ιουλίου 1945, αρ. τηλ. 537, Πληροφορίες σχετικά με δημοσίευμα της εφημερίδας *Πράβδα* την 22 Ιουλίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945).

μόνο που είπε ήταν ότι χάρηκε που το άκουσε και ήλπιζε ότι θα το «χρησιμοποιούσαμε καλά εναντίον των Ιαπώνων.»¹³⁸⁸ Ο Stalin δεν ενημερώθηκε περαιτέρω για το θέμα, όμως την επόμενη μέρα, η απόφαση για την χρήση ατομικών όπλων κατά της Ιαπωνίας είχε ληφθεί από τον Truman και είχαν δοθεί οι απαραίτητες εντολές από τον υπουργό πολέμου H. Stimson και τον στρατάρχη G. Marshall, οργανώνοντας κάθε λεπτομέρεια¹³⁸⁹ Οι προβληματισμοί για την αναγκαιότητα ή όχι του πυρηνικού βομβαρδισμού της Ιαπωνίας και το ενδεχόμενο, να είχε επιτευχθεί η ιαπωνική συνθηκολόγηση με άλλα μέσα, ενώ βρισκόταν ήδη σε επαφές με την Ε.Σ.Σ.Δ., εξετάζονται και στα απομνημονεύματα του H. Stimson, όπου υπερασπιζόταν την ενέργεια τα επόμενα χρόνια¹³⁹⁰.

Στην διάσκεψη του Πότσταμ διαπραγματεύτηκαν κρίσιμα ζητήματα για την μεταπολεμική τάξη, όπως το εδαφικό καθεστώς της Γερμανίας και Πολωνίας¹³⁹¹, η διχοτόμηση της Ινδοκίνας¹³⁹², ενώ στην διακήρυξη 26^η Ιουλίου 1945, απαιτούταν από την Ιαπωνία η άνευ όρων παράδοση¹³⁹³. Βέβαια, η τελική διαπραγμάτευση των Μεγάλων Συμμάχων επισκιάζοταν από το αμερικανικό πυρηνικό πλεονέκτημα και άνοιγε πλέον ο δρόμος για την ένταση του ανταγωνισμού. Αν και η παράδοση της Ιαπωνίας ήταν αναμενόμενη υπό τους ισοπεδωτικούς αμερικανικούς βομβαρδισμούς και την αναμενόμενη είσοδο της Ε.Σ.Σ.Δ. στο πόλεμο, το μότο της αποφυγής περαιτέρω αιματηρών μαχών επιχειρούταν υστερόχρονα να δικαιώσει τον πυρηνικό τρόπο¹³⁹⁴. Όπως τόνιζε ο B. Collier,

‘‘Οι Δυτικοί σύμμαχοι εξέθεσαν λοιπόν τον εαυτό τους στην κατηγορία ότι όχι μόνο σφαγίασαν αδίστακτα δεκάδες χιλιάδες συνανθρώπους [τους], που οι ηγέτες τους επιζητούσαν εναγωνίως την

¹³⁸⁸ FRUS: *Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume II*, Document [Unnumbered document following Document 710 (#97)], σημείωμα του εκδότη, όπου περιγράφεται η συνομιλία Truman-Stalin με βάση τα απομνημονεύματα του Truman, *Year of Decisions* του Byrnes *Speaking Frankly*, του ναυάρχου W. Leahy *I Was There* και του W. Churchill *Triumph and Tragedy*. Σχετική η περιγραφή και στο έγγραφό FRUS: *Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume II*, Truman – Stalin conversation, 7:30 p.m., καθώς όπως σημειώνεται από τον εκδότη δεν υπάρχουν καταγραφές της συνομιλίας στα πρακτικά.

¹³⁸⁹ U.S. Department of Energy, Office of Scientific and Technical Information, Office of History and Heritage, *The Manhattan Project*, https://www.osti.gov/opennet/manhattan-project-history/Events/1945/potsdam_decision.htm. Ανακτήθηκε στις 23 Μαρτίου 25.

¹³⁹⁰ McGeorge B., Stimson L. H., *On active service in Peace and War*, (New York: Harper & Brothers, 1948), pp. 612-633.

¹³⁹¹ Carr Alb., *Truman - Stalin and Peace*, (New York: Doubleday, 1950), pp. 64-67. Philips C., *The Truman Presidency*, (New York: Macmillan, 1966), pp. 84-99.

¹³⁹² Cecil, R. *Potsdam and its legends. International Affairs*, 46(3), (Oxford: Oxford University Press, 1970), pp. 455-465.

¹³⁹³ FRUS: *Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume II*, Document 1382, 740.00119 Potsdam/7–2645.

¹³⁹⁴ Boyer P., ‘‘Some sort of Peace’’: President Truman, the American people, and the atomic bomb at pp. 174-180. At Lacey M. (ed.), *The Truman Presidency*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), pp. 178-180.

σύναψη ειρήνης, αλλά ακόμα ότι δεν κατάφεραν τίποτα που δεν θα μπορούσαν να έχουν επιτύχει χωρίς τα πυρηνικά όπλα, εκτός την προσθήκης ενός νέου βαρβαρισμού στην τέχνη του πολέμου και ένα νέο υπαρξιακό τρόπο.¹³⁹⁵”

Το πρωτοφανές γεγονός του πυρηνικού βομβαρδισμού της Ιαπωνίας με την ολοκληρωτική καταστροφή ανθρώπων, ζώων, υποδομών και ιστορικών μνημείων στην πόλη -και όχι σε αμιγώς στρατιωτικό στόχο- της Hiroshima την 6^η Αυγούστου 1945 δημοσιευόταν στην εφημερίδα *New York Times*, όπου σημειωνόταν ότι “ο Truman προειδοποιεί τον εχθρό για «βροχή καταστροφής»”. Στο άρθρο της Sidney Shallet εντοπίζονται στοιχεία που προσιδίαζαν σε περηφάνεια για το αμερικανικό επίτευγμα:

“Υπήρχε ένα στοιχείο αγαλλίασης στη συνειδητοποίηση ότι είχαμε τελειοποιήσει αυτό το καταστροφικό όπλο για χρήση εναντίον ενός εχθρού που ξεκίνησε τον πόλεμο και μας είπε ότι προτιμά να καταστραφεί παρά να παραδοθεί, αλλά ήταν μια ζοφερή αγαλλίαση. Υπήρχε απογοητευτική επίγνωση της τεράστιας ευθύνης που συνεπάγεται.¹³⁹⁶”

Ο τόνος δεν άλλαζε με τον βομβαρδισμό του Nagasaki την 9^η Αυγούστου, οπότε ήταν ήδη γνωστός ο τρόμος της πρώτης ατομικής βόμβας, καθώς σημειωνόταν, ότι “Η τεράστια βόμβα που αξιοποιεί τη δύναμη του σύμπαντος για να καταστρέψει τον εχθρό με κρούση, έκρηξη και φωτιά, έπεσε στη δεύτερη εχθρική πόλη.” και σημειωνόταν ως εχθρική προπαγάνδα, ο χαρακτηρισμός της Hiroshima ως “πόλη νεκρών”¹³⁹⁷.

Στο γεγονός που προκάλεσε παγκόσμιο σοκ αναφερόταν και ο Διαμαντόπουλος με δέος τονίζοντας στην πρωτόγνωρη ισχύ που κατείχαν πλέον οι Η.Π.Α., ενώ για τις εκδηλώσεις του αμερικανικού Τύπου, τόνιζε ότι οι αμερικανικές εφημερίδες ήταν γεμάτες άρθρα και περιγραφές της “[...] νέας οβίδας εξαίρων ύψιστον σημασίαν νέας ανακαλύψεως και την απίστευτον έκτασιν καταστροφής ήν δύνται να επιφέρει. Συμπεραίνεται ότι αυτή θα έχει ως συνέπεια αδύνατον διεξαγωγήν πολέμου δια τους μη κατέχοντες μυστικόν κατασκευής.”¹³⁹⁸ Αναγνωριζόταν λοιπόν, ότι

¹³⁹⁵ Collier B., *The Lion and the Eagle: British and Anglo-American strategy 1900-1950*, (London: Macdonald, 1972), pp. 420-421.

¹³⁹⁶ Shallet S., (6 August 1945). First Atomic Bomb Dropped on Japan; Missile Is Equal to 20,000 Tons of TNT; Truman Warns Foe of a Rain of Ruin. *New York Times*.

¹³⁹⁷ Lawrence W. H. 9 August 1945. Atom Bomb Loosed on Nagasaki. *New York Times*.

¹³⁹⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 8 Αυγούστου 1945, αρ. τηλ. 2732, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.2 (1945). Αναφερόταν δημοσίευμα της (7 August 1945), εφημερίδας *Evening Star*, το οποίο λείπει. Στο συνοδευτικό σημείωμα του δημοσιεύματος, αναφερόταν ότι αφορούσε την “ατομική οβίδα” και σημειωνόταν με δέος το εύρος “[...] των συνεπειών ας η καταστρεπτική αυτής δύναμις θέλει επιφέρει ου μόνο εν καιρώ πολέμου αλλά και γενικότερον εν τη ζωή ανθρώπων.” Το τηλεγράφημα διαβιβάστηκε από το Υπουργείο Εξωτερικών Στο Υπ. Στρατιωτικών και το Γ.Ε.Σ.. Μεταγενέστερη προσέγγιση των γεγονότων με αίσθηση δέους και ικανοποίησης για την αμερικανική ισχύ, εκφράζεται από τον Δ. Σφαέλλο στην εισηγητική έκθεση του την 6^η Φεβρουαρίου 1948 ως γραμματέα της κοινοβουλευτικής

η κατοχή και χρήση της αποτελούσαν τομή στην ιστορία της ανθρωπότητας και μάλιστα ήταν μονοπωλιακού χαρακτήρα. Αναφερόμενος στο γεγονός της καταστροφής της Hiroshima, πόλης 300.000 κατοίκων, σημείωνε ότι η ισχύς της έκρηξης έδινε εντύπωση σεισμού. Ανάλογα δέος προκαλούσε το συνολικό κόστος των 2 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Συμπερασματικά αναφερόταν η επίσπευση του τέλους του πολέμου με την Ιαπωνία και διαπιστωνόταν ότι *‘[...]η ανακάλυψις αυτή ενίσχυσε σημαντικώς θέσιν προέδρου Τρούμαν εν Βερολίνω και θέλει επιδράση και επι μελλοντικών διπλωματικών εξελίξεων επ’ ωφελεία Μ. Βρετανίας και Η.Π.Α.’*

Συνεπώς, αντιλαμβανόταν η ελληνική πλευρά ότι ο διχασμός των Μεγάλων συμμάχων και ο μεταξύ τους ανταγωνισμός βάθαινε, υποτάσσοντας την διπλωματική προσέγγιση και διαπραγμάτευση των μεταπολεμικών συνθηκών στο φόβητρο της ολοκληρωτικής εξόντωσης. Στον ίδιο τόνο η εφημερίδα το *Βήμα*, διαπίστωνε ότι η ανακάλυψη των πυρηνικών όπλων σηματοδοτούσε την

‘Μονοπωλιακή υπό της Αμερικής κηδεμονία του Κόσμου. Η εξουσίασις της παγκοσμίου αγοράς και των πρώτων υλών, η πάγια ρύθμισις των διεθνών οικονομικών σχέσεων υπό τον ουσιαστικό της έλεγχο, η πολιτική και κοινωνική ανέλιξις της διεθνούς ζωής υπό την πνοήν του Αμερικανικού γίγαντος.’¹³⁹⁹

Μάλιστα, σχολιαζόταν, ότι η φαινομενική πορεία προς προσλαμβανόμενη πρόοδο που αντιπροσώπευε ο σοσιαλισμός, δεν εκπληρώθηκε με την επικράτηση του αποκλειστικά στην Ε.Σ.Σ.Δ., επομένως ο κόσμος εύρισκε μια νέα διέξοδο στις Η.Π.Α., που έμοιαζαν ως η μόνη συγκροτημένη επιλογή και σημειωνόταν ότι *‘Το Αμερικανικόν σχέδιον έρχεται ακριβώς τώρα ως η πλέον ισχυρά και συστηματική προσπάθεια παγκοσμίου διεξόδου υπό την αμερικανική κηδεμονία.’*

Η επιβολή μιας νέας αμερικανικής διεθνούς τάξης, σημειωνόταν ότι θα σήμαινε άνοιγμα των αγορών και ελεύθερη κυκλοφορία του αμερικανικού κεφαλαίου χωρίς περιορισμούς και σταδιακά, ανατροπή της Ε.Σ.Σ.Δ. μετατρέποντας εκ νέου την Ρωσία σε αστική δημοκρατία. Αντίθετα, η αποτυχία αυτού του σχεδίου θα σήμαινε χάος και *‘παγκόσμιον κοινωνικήν επανάστασιν’*. Όμως, προβλέπονταν και συνέπειες για τα *‘μικρά έθνη’* συμπεριλαμβανόμενης της Ελλάδας, που θεωρούταν ότι βρισκόταν στο επίκεντρο του ανταγωνισμού των μεγάλων

επιτροπής εξωτερικών για τις Ελληνοαμερικανικές συμφωνίες της 20^{ης} Ιουνίου και 8^{ης} Ιουλίου 1947. Σφαέλλος Δ., *Αι Ελληνο-Αμερικανικά συμφωνία*, (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 1949), σ. 116. Μάλιστα, τόνιζε ότι *‘Δεν υπάρχουν πλέον οι ευγενείς οραματισμοί του Φραγκλίνου Ρούζβελτ. Αυτοί ανήκουν εις την προατομικήν εποχήν. Το επιτυχές κατ’ Ιούλιον του 1945 πείραμα του Λος Άλαμος της Αριζόνας που επανελήφθη κατά φοβερόν τρόπον εις τας 5 και 8 Αυγούστου εις την Χιροσίμα και το Ναγκασάκι συνέτριψε και το Δόγμα Μονρόε, συνέτριψε και τον απομονωτισμόν, παρέσυρε και οραματισμούς του Ρούσβελτ, κα τα αντικατέστησε με το «Δόγμα Τρούμαν» [...]’*. Ό. π., σ. 120.

¹³⁹⁹ Ίδρυμα Μουσείου Μπενάκη, Αρχείο Πλαστήρα, Σειρά 372, Φ. 30, 19 Αυγούστου 1945, εφημερίδα Το Βήμα.

δυνάμεων. Μοιρολατρικά και πειθήνια, η Ελλάδα όπως και όλα τα “μικρά έθνη”, όφειλαν να συμβιβαστούν “*[...]με την ιδέαν ότι μια αδυσώπητος ιστορική ανάγκη της εποχής μας ωθεί με ολοένα ταχύτερον ρυθμόν εις παγκόσμιους και οριστικές λύσεις.*” Παράλληλα, οι χώρες-εταίροι στην ατομική συνεργασία, Η.Π.Α., Μ. Βρετανία και Καναδάς, προχώρησαν σε κοινή δήλωση για τις συνέπειες της κατασκευής της ατομικής βόμβας. Διατυπωνόταν η θέληση για σύσταση επιτροπής του ΟΗΕ για την διαχείριση των χρήσεων της πυρηνικής ενέργειας και την αποτροπή διάδοσης της τεχνολογίας¹⁴⁰⁰. Καθώς οι χώρες που συνέβαλαν στην κατασκευή της ατομικής βόμβας προειδοποιούσαν κατά της διάδοσης της μονοπωλιακής τεχνολογίας που κατείχαν, οι διακηρύξεις ειρήνης και ασφάλειας μετά το τέλος του πολέμου επικύρωναν την διάσταση των δύο ημισφαιρίων και των Μεγάλων Δυνάμεων.

Ο Διαμαντόπουλος επανερχόταν στον πυρηνικό βομβαρδισμό, την επικείμενη παράδοση της Ιαπωνίας και την διάσκεψη του Πότσταμ, που έθεταν τον “*Αμερικανικόν Λαόν [εις] διαρκή συνεγεργμόν*” ως αποτέλεσμα του αιφνιδιασμού της κοινής γνώμης στις Η.Π.Α. από την αποτροπή του αναμενόμενου μακρόχρονου αγώνα για να ηττηθεί η Ιαπωνία¹⁴⁰¹. Συμπληρωματικά προσεγγιζόταν η θετική πρόσληψη της ομιλίας του προέδρου Truman, για την συμμαχική διάσκεψη του “*Βερολίνου*” -Πότσταμ- και αναφερόταν ως “*[...]εμφαίνων επιθυμίαν πλήρους ενημερώσεως κοινής γνώμης παρά τη οποία εμπιστεύεται πρόεδρος ενίσχυεν εν πολλοίς σταθερότητα απόψεων κατά συνομιλίας μετά δύο άλλων ηγετών.*” Εκφραζόταν λοιπόν θαυμασμός για τον Truman ως υπόδειγμα ηγεσίας, εγκωμιάζοντας την δημοκρατική του συμπεριφορά, ενώ σχολίαζε ότι “*Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι νέαι συνθήκαι αίτινες θα κρατήσουν εν Ηνωμένοι Πολιτείαι θα προσεχές μέλλον μας ενδιαφέρουν κυρίως.*” Θεωρούσε λοιπόν, ότι το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου και η στροφή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής σε ανταγωνιστική μονομερή κατεύθυνση, εδραίωναν τον ρόλο των Η.Π.Α. στον καθορισμό των εξελίξεων διεθνώς και συνεπώς στην Ελλάδα. Αναπότρεπτα αυξάνονταν και οι προσδοκίες: “*Θα επιτρέψουν [οι “νέαι συνθήκαι”] πρωτίστως αύξησιν αριθμού πλοίων παραχωρούμενων την ΟΥΝΡΑ τουθ' οπερ ανύψωση επιπέδου διατροφής ελληνικού λαού, θα επιταχύνη ρυθμόν ανασυγκροτήσεως χώρας και θα διευκολύνει άλλας μεταφοράς σχετιζομένας με επανάληψιν κανονικών ημών εμπορικών ανταλλαγμάτων μετά*

¹⁴⁰⁰ Joint Statement by the president of the United States, the prime minister of the United Kingdom and the prime minister of Canada about the atomic bomb and the global effects, 15 November 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.1 (1945).

¹⁴⁰¹ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 13 Αυγούστου 1945, αρ. τηλ. 2804, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945).

Ηνωμένων Πολιτειών.” Παράλληλα, σημειωνόταν η κύρωση της συμφωνίας του Bretton Woods και της σύμβασης Τροφών και Γεωργίας του 1943, προσδοκώντας να βελτίωσουν την κατάσταση *“[...]εις τας εκ του πολέμου ερημωθείσας χώρας.”*

Τις επόμενες μέρες ο Διαμαντόπουλος σημείωνε ότι η στάση των Η.Π.Α. για τις υπό σοβιετικό έλεγχο χώρες της ανατολικής Ευρώπης, αποτελούσε *“Αναμφισβητήτως απαρχήν σοβαρότατης στροφής εξωτερικής πολιτικής Ηνωμένων πολιτειών εν χώραις νοτιοανατολική Ευρώπης [...]. Αντίκτυπος επί της μετά της Ρωσίας συνεργασίας, τουλάχιστον όσον αφορά ειρηνέας ζώνας.”*¹⁴⁰² Εξάλλου, σε δηλώσεις του Truman η Ουγγαρία, Ρουμανία και Βουλγαρία, βρίσκονταν *“εις σφαίραν επιρροής ουδεμίας δυνάμεως.”* Η κατακόρυφη κλιμάκωση του ανταγωνισμού με την Ε.Σ.Σ.Δ., έρχονταν σε ρήξη πολιτική και την στρατηγική του Roosevelt.

Η συνολική αλλαγή πορείας της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και η ρήξη με την πρότερη πολιτική κατάσταση σημειωνόταν από τον Διαμαντόπουλο σε τηλεγράφημα του προς τον Ι. Πολίτη, όπου ανέλυε την αμερικανική εξωτερική πολιτική την παρούσα περίοδο και τόνιζε ότι *“Τελευταίαι εκδηλώσεις εξωτερικής πολιτικής Ηνωμένων Πολιτειών όχι μόνον όσον αφορά Βαλκάνια αλλά και Άπω Ανατολήν καθώς και ζητήματα οικονομικής φύσεως ως το του ενοικιοδανεισμού μαρτυρούν αξιοπαρατήρητον μεταβολήν μεθόδων αίτινες ετηρούντο επί προκατόχου προεδρείας.”*¹⁴⁰³ Πρόσθετα, σημειωνόταν η σύμπλευση της Μ. Βρετανίας στα ζητήματα της νοτιοανατολικής Ευρώπης, που ερμηνευόταν ως *“[...]αποφασιστικότητα απέναντι Ρωσίας ήτις εκπλήσσει εκ πρώτης όψεως, όταν μάλιστα ενθυμείται τις υποχωρητικότητα προέδρου Ρούζβελτ.”* Τα σχόλια για τον πρόεδρο Roosevelt ήταν συνολικά μάλλον αρνητικά: *“[...]τω θανάτω προέδρου Ρούζβελτ εξέλιπον συχνόταται προσωπικά πρωτοβουλία και αποφάσεις αμειμνήστου ανδρός και οι περίπλοκοι διπλωματικοί χειρισμοί του εις ους εξ ιδιοσυγκρασίας ηρήσκετο αλλά οι οποίοι ενίοτε συνηπήγετο μεταπτώσεις εν τη ακολουθούμενη πορεία.”*

Επομένως, η προσλαμβανόμενη υποχωρητικότητα και αστάθεια τελείωναν. Συγκριτικά, η στάση του Truman θεωρούταν ικανοποιητικότερη καθώς λάμβανε υπόψιν τις απόψεις θεσμικών οργάνων και παραγόντων. Τελικά, *“προέκυπτε κατά την γενικήν γνώμην μεγαλυτέρα σταθερότης εν τη λήψει αποφάσεων και πλέον σθεναρά στάσις εν τη διεξαγωγή εξωτερικής πολιτικής.”* Συμπεριλαμβανοντας στις εξεταζόμενες εξελίξεις την άσκηση μονοπωλιακού ελέγχου από τις

¹⁴⁰² Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 19 Αυγούστου 1945, αρ. τηλ. 2909, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945).

¹⁴⁰³ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 29 Αυγούστου 1945, αρ. τηλ. 3158, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945).

Η.Π.Α. στην κατεχόμενη Ιαπωνία -με τον MacArthur να ασκεί “*απεριόριστην εξουσίαν*”, υποστηριζόταν η αναλογικότητα των αμερικανικών εξουσιών στην χώρα σε σχέση με τις θυσίες τους στον Ειρηνικό και αντίστοιχα της Ε.Σ.Σ.Δ. στην περίπτωση της Γερμανίας. Επίσης, με θαυμασμό παρατηρούταν ότι “*Νέα αυτή στάσις Ηνωμένων πολιτειών δέον αποδοθή εις ανακάλυψιν ατομικής βόμβας ήτις ενέπνευσεν εις κοινήν γνώμην και κυβέρνησιν έτι βαθύτερα επίγνωσιν τεράστιας υλικής δυνάμεως χώρας τούτης.*” Επομένως, η αναγνώριση των Η.Π.Α. ως ηγεμονικής παγκόσμιας δύναμης με πλεονεκτήματα ισχύος στον ενδοσυμμαχικό ανταγωνισμό, καθιστούσε εύλογη την συμπαράταξη με τις Η.Π.Α. και πρόσδεση στην στρατηγική τους, δεδομένης της αντισοβιετικής στάσης των κυβερνητικών ελίτ στην Ελλάδα. Βέβαια, οι μετατοπίσεις ισχύος αποσαφήνιζαν τον ρόλο των Η.Π.Α. ως φορέα ισχύος και δυνητικού παρόχου υλικών ωφελημάτων διαχωριζόμενου από τις υπόλοιπες δυτικές συμμαχικές δυνάμεις. Η ατομική βόμβα και η χρήση της, έγιναν κεντρικά σημεία στην σκέψη του Truman και της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, δογματικά και χωρίς αμφιβολίες¹⁴⁰⁴.

Η αμερικανική εξωτερική πολιτική από τον Roosevelt στον Truman

Έχοντας εγκαταλείψει την διασυμμαχική συνεργασία και την αμοιβαία αρωγή, οι αμερικανικές προσπάθειες συγκρότησης της μεταπολεμικής τάξης ισορροπούσαν μεταξύ της άνωθεν επιβολής αποφάσεων λαμβανόμενων από τους “*Τρεις Μεγάλους*” συμμάχους και την αυτοδιάθεση των “*μικρών εθνών*”, την συγκρότηση μεταπολεμικών θεσμών και της μονομερούς προβολής διεθνούς ισχύος ως μέρος του αμερικανικού πολιτικού.

Την περίοδο που ακολούθησε την τελευταία συμμαχική διάσκεψη του Πότσταμ και τον πυρηνικό βομβαρδισμό της Ιαπωνίας, οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των συμμάχων έγιναν στα πλαίσια των διασκέψεων του συμβουλίου των υπουργών εξωτερικών Η.Π.Α., Βρετανίας και Ε.Σ.Σ.Δ με τους Byrnes, Bevin, Molotov στο Λονδίνο την 11^η Σεπτεμβρίου με 2^α Οκτωβρίου 1945 και την Μόσχα την 16^η με 26^η Δεκεμβρίου 1945¹⁴⁰⁵, πέτυχαν σημαντικά αποτελέσματα με ορίζοντα τους μεταπολεμικούς διακανονισμούς και την επερχόμενη διάσκεψη ειρήνης του Παρισιού του Ιουλίου 1946, αλλά υπογράμμισε και την αυξανόμενη πόλωση¹⁴⁰⁶.

¹⁴⁰⁴ Boyer P., “*Some sort of Peace*”: President Truman, the American people, and the atomic bomb at pp. 174-180. At Lacey M. (ed.), *The Truman Presidency*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), pp. 174-180.

¹⁴⁰⁵ *Foreign Relations of the United States, 1946, Council of Foreign Ministers, Volume II*, Introduction.

¹⁴⁰⁶ Carr Alb., *Truman, Stalin and Peace*, (New York: Doubleday, 1950), pp. 68-73.

Επίσης, βλέπε, Byrnes J., *Speaking Frankly*, (New York: Harper & Brothers, 1947).

Όμως, η επικράτηση της πόλωσης και του ανταγωνισμού διεθνώς ήταν προϊόν πολιτικών διεργασιών, της αμερικανικής οικονομικής υπεροχής ως φορέα της επιθυμούμενης ανοικοδόμησης και της στρατιωτικής υπεροπλίας των ατομικών όπλων, όπως αυτά χρησιμοποιήθηκαν ως απόδειξη της αμερικανικής ισχύος στην Ιαπωνία. Η συνειδητοποίηση της νεοαποκτηθείσας ισχύος και ο βηματισμός στην κατεύθυνση ενός διαφορετικού παραδείγματος άσκησης εξωτερικής πολιτικής εκφράζονταν στον δημόσιο λόγο του προέδρου Truman που εισηγούταν τις αρχές της πολιτικής του θεώρησης εγγράφοντας τις στα πλαίσια του πρότερου αναιρούμενου πολιτικού μοντέλου. Οι απόψεις αυτές εκφράζονταν στην πανηγυρικού χαρακτήρα ομιλία του Truman για την Ημέρα του Ναυτικού – ‘*Navy Day*’- την 27^η Οκτωβρίου 1945¹⁴⁰⁷. Αναφερόμενος σε έκταση στα επιτεύγματα του αμερικανικού ναυτικού και των ενόπλων δυνάμεων γενικότερα, στα χρόνια του πολέμου, στις θυσίες των στρατευμένων και στην συμβολή του Roosevelt στην προσπάθεια συγκρότησης ισχυρών ενόπλων δυνάμεων, τόνιζε ότι, η συγκυρία απαιτούσε τον περιορισμό των ενόπλων δυνάμεων σε ανθρώπινο δυναμικό και πολεμικό υλικό. Όμως, παρέμενε το πρόταγμα της διατήρησης τους σε υψηλό επίπεδο και σημείωνε, ότι *‘[...]δεν αναζητούμε για τον εαυτό μας ούτε μια ίντσα εδάφους σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου. Εκτός από το δικαίωμα να δημιουργήσουμε τις αναγκαίες βάσεις για τη δική μας προστασία, δεν αναζητούμε τίποτα που να ανήκει σε οποιαδήποτε άλλη δύναμη’*.

Αποκηρύσσοντας τον επεκτατισμό, ανακοίνωνε την έναρξη μιας περιόδου εγκατάστασης στρατιωτικών βάσεων στον κόσμο σε μια ισχυριζόμενη απόπειρα ενίσχυσης της αμερικανικής ασφάλειας. Τελικά, οι ισχυρές ένοπλες δυνάμεις ήταν αναγκαίες όπως σημείωνε, για την διατήρηση της ειρήνης στις ηττημένες εχθρικές δυνάμεις σε συνεργασία με τις σύμμαχες χώρες, την εκπλήρωση των υποχρεώσεων για την διατήρηση της ειρήνης που απέρρεαν από τον ΟΗΕ, την συνεργασία με τα αμερικανικά έθνη για την προστασία της πολιτικής ανεξαρτησίας του δυτικού ημισφαιρίου, για την άμυνα και ασφάλεια των Η.Π.Α. Επομένως, οι εισηγούμενες αλλαγές εγγράφονταν σε ένα πλαίσιο συνέχειας, εμφανίζοντας τις Η.Π.Α. σε ρόλο διεθνούς ειρηνοποιού με την αυτεπάγγελτη πολιτική κατοχύρωση στο όνομα των Ηνωμένων Εθνών και την στρατιωτική ισχύ για την επιβολή της. Η ιεράρχηση των στρατηγικών προτεραιοτήτων έθετε στον πυρήνα της ασφάλειας και άμυνας τις Η.Π.Α., διευρύνοντας τον κύκλο προς την περιφέρεια των αμερικανικών κρατών και του δυτικού ημισφαιρίου μέσω ενός δικτύου βάσεων, καθιστώντας

¹⁴⁰⁷ (28 October 1945), Text of President’s Navy Day speech in Central Park on the aims of U.S. foreign policy. *New York Times*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.1 (1945).

ολόκληρο τον κόσμο πεδίο παρέμβασης.

Αναφερόμενος στα κίνητρα σημείωνε, ότι *“Επιδιώκουμε να χρησιμοποιήσουμε τη στρατιωτική μας δύναμη αποκλειστικά και μόνο για να διατηρήσουμε την ειρήνη στον κόσμο. [...] για να διασφαλίσουμε τη δική μας ελευθερία.”* Συνεχίζοντας, επικαλούταν ως θεμελιώδεις αρχές της αμερικανική εξωτερικής πολιτικής τις αρχές της *“[...]δικαιοσύνη και αρετή. Κατά την εφαρμογή αυτών των αρχών θα εμμένουμε σταθερά σε αυτό που πιστεύουμε ότι είναι σωστό- και δεν θα δώσουμε την έγκρισή μας σε κανένα συμβιβασμό με το κακό”*. Η γενικόλογη, και μεσσιανικού χαρακτήρα διατύπωση σχετικοποιούσε τα κριτήρια, την στιγμή που εισηγούταν την διασαφήνιση τους. Οι αρχές της δικαιοσύνης και της ηθικής ορθότητας, θα καθόριζαν αυτό που οι Η.Π.Α. θα θεωρούσαν σωστό: Οι Η.Π.Α. δεν απέβλεπαν σε εδαφική επέκταση ή άλλα ιδιοτελή οφέλη, ούτε είχαν επιθετικές διαθέσεις απέναντι σε οποιοδήποτε έθνος. Όμοια, δεν ενέκριναν τις συνοριακές μεταβολές, εκτός αν η λαϊκή θέληση το επέβαλε. Η επιστροφή των κυριαρχικών δικαιωμάτων και της αυτοκυβέρνησης στους λαούς που την αποστερήθηκαν ήταν προτεραιότητα, όπως και η αναγνώριση αυτού του δικαιώματος στους λαούς που ήταν έτοιμοι να ασκήσουν αυτά τα δικαιώματα ελεύθερα σε όλο τον κόσμο. Επίσης, τα κράτη που ηττήθηκαν από τον Άξονα, θα λάμβαναν βοήθεια στην προσπάθεια θεμελίωσης ειρηνικών δημοκρατικών κυβερνήσεων. Καμία ναζιστική, φασιστική ή ολοκληρωτική τάση δεν θα ήταν ανεκτή, όπως και η επιβολή κυβερνήσεων με μέσα ισχύος σε βάρος άλλων χωρών. Η συνεργασία των χωρών του δυτικού ημισφαιρίου, θεωρούταν προϋπόθεση για την ευημερία τους.

Ακόμα, αναγνωριζόταν η αρχή της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας και των ανοιχτών θαλασσών και το δικαίωμα για ίσα πρόσβαση στο διεθνές εμπόριο και τις πρώτες ύλες. Παράλληλα, η διεθνής οικονομική συνεργασία, ήταν όρος επίτευξης της ελευθερίας από τον φόβο και της ελευθερίας από την ανάγκη *“έλευθερία από το φόβο και ελευθερία από την έλλειψη”*. Όμοια, εκφραζόταν η στήριξη και προώθηση της ελευθερίας έκφρασης και η θρησκευτική ελευθερία *“[...]σε όλες τις φιλειρηνικές περιοχές του κόσμου”*. Συνολικά συνδέθηκε ιδεολογικά, με την πολιτική παράδοση του προέδρου Roosevelt και τις *“Τέσσερις Ελευθερίες”* -State of the Union 6 Ιανουαρίου 1941- διεκδικώντας την νομιμοποίηση του συνολικού σχεδίου του. Τέλος, αναφερόταν στα Ηνωμένα Έθνη και την δυνατότητα χρήσης βίας προς εξασφάλιση της ειρήνης.

Ο Truman διευκρίνιζε ότι αναφερόταν σε επιθυμητές κατευθύνσεις, σχολιάζοντας ότι *“Οι ίδιες οι Δέκα Εντολές δεν έχουν ακόμη επιτευχθεί καθολικά κατά τη διάρκεια αυτών των χιλιάδων ετών.”* Με αυτό το ευφυολόγημα επιχειρούσε να ελαφρύνει την ατμόσφαιρα και αναφερόταν

έμμεσα στα 14 σημεία του προέδρου W. Wilson μετά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο και το αποδιδόμενο στον Γάλλο πρωθυπουργό Georges Clemenceau στον ειρωνικό σχόλιο του *“Ο Θεός μας έδωσε δέκα εντολές και εμείς τις παραβιάσαμε. Ο Ουίλσον μας έδωσε τα δεκατέσσερα σημεία του και θα δούμε”*. Σίγουρα η συνολική δομή και το περιεχόμενο παρέπεμπαν σε μια ανανεωμένη εκδοχή των ελπιδοφόρων μεταπολεμικών αρχών του W. Wilson, που κατέληξαν σε πλήρη αποτυχία. Επομένως, ο Truman προϋδέαζε το ακροατήριο του για τον δυνητικά απραγματοποίητο χαρακτήρα των δικών του εξαγγελιών και τόνιζε: *“Περνάμε μια δύσκολη φάση διεθνών σχέσεων. Δυστυχώς, ήταν πάντα αλήθεια μετά τους προηγούμενους πολέμους ότι η ενότητα μεταξύ των συμμάχων, που σφυρηλατεί από τον κοινό τους κίνδυνο, είχε την τάση να φθείρεται καθώς ο κίνδυνος περνούσε.”* Όμως, επέμενε στην ανάγκη για συνέχιση της συνεργασίας διεθνώς και μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων: *“Ο κόσμος δεν έχει περιθώριο να εγκαταλείψει την ενωμένη αποφασιστικότητα των Συμμάχων σε αυτόν τον πόλεμο να επιτύχουν μια διαρκή ειρήνη. Ο κόσμος δεν έχει την πολυτέλεια να αφήσει το πνεύμα συνεργασίας των Συμμάχων [...] να διαλυθεί.”*

Στον αντίποδα, αναφερόταν στις ατομικές βόμβες που κατέστρεψαν την Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, υπενθυμίζοντας την ανάγκη για ενότητα και ειρηνική συνύπαρξη: *“Οι ατομικές βόμβες που αισθάνονται στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι πρέπει να γίνουν ένα μήνυμα, όχι για την παλιά διαδικασία κατάρρευσης αλλά για μια νέα εποχή, μια εποχή ολοένα στενότερης ενότητας και ολοένα στενότερης φιλίας μεταξύ ειρηνικών εθνών”*. Η έκκληση για ενότητα ήταν μια σκοτεινή προειδοποίηση ενδεχόμενη επανάληψη των συμβάντων. Όμως, τόνιζε ότι οι δυσκολίες οικοδόμησης της ειρήνης θα επιλύονταν εφόσον οι νικήτριες δυνάμεις εκδήλωναν βούληση για την επίτευξη συναινέσεων. Αναφερόμενος στον ρόλο τον Η.Π.Α., σχολίαζε ότι

“Η αμερικανική μας πολιτική είναι μια πολιτική φιλικής εταιρικής σχέσης με όλα τα ειρηνικά έθνη και πλήρους υποστήριξης στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Είναι μια πολιτική που έχει την ισχυρή υποστήριξη του αμερικανικού λαού. [...] Όσο ευρύτερα και ξεκάθαρα γίνει κατανοητή αυτή η πολιτική στο εξωτερικό, τόσο καλύτερη και πιο σίγουρη θα είναι η ειρήνη.”

Η προωθούμενη εξωτερική πολιτική ήταν αμφίσημη, καθώς, η φιλειρηνική στάση των Η.Π.Α. θα απέδιδε εφόσον γινόταν παγκοσμίως κατανοητό το μήνυμά της. Απαιτούταν δηλαδή η συγκατάβαση στην αμερικανική ειρήνη. Τα διφορούμενα νοήματα επανεμφανίζονταν: αφενός προειδοποιούσε για την ανάγκη για διεθνή συνεργασία και τον κίνδυνο της απογοήτευσης που οδηγεί ο σκεπτικισμός της, αφετέρου σημείωνε, ότι αυτό θα είχε καταστροφικές συνέπειες στην εποχή των ατομικών όπλων -που εγκαίνιασαν οι Η.Π.Α.-. Οι προβαλλόμενες συνέπειες στο

ενδεχόμενο αποτυχίας της διεθνούς συνεργασίας, συγχρόνως με την μονοπωλιακή κατοχή και χρήση πυρηνικών όπλων από τις Η.Π.Α. ήταν δυνητικά απειλητική, αν και υπογραμμιζόταν ότι η στρατηγική στόχευση ασφαλείας των Η.Π.Α. ήταν η διατήρηση συμβατικών στρατιωτικών δυνάμεων υψηλού επιπέδου. Επανερχόμενος στο πυρηνικό επιχείρημα του ο Truman επαναλάμβανε: *‘Η ατομική βόμβα δεν αλλάζει τη βασική εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών. Κάνει την ανάπτυξη και την εφαρμογή της πολιτικής μας πιο επείγουσα από ό,τι θα μπορούσαμε να ονειρευόμασταν πριν από έξι μήνες.’* Σαφώς, η επίκληση των ατομικών όπλων ως παράγοντα κινδύνου, που δεν μετέβαλε την αμερικανική εξωτερική πολιτική, ενώ καθιστούσε την επίτευξη των στόχων της άμεσα επιτακτική ενείχε αντιφάσεις.

Στην συνέχεια, τόνιζε ότι *‘Πρέπει να βρούμε την απάντηση στο πρόβλημα που δημιουργείται από την απελευθέρωση της ατομικής ενέργειας [...] σε συνεργασία με όλους τους λαούς των Ηνωμένων Εθνών. Γιατί το στοίχημά τους είναι η παγκόσμια ειρήνη τόσο μεγάλη όσο η δική μας.’* Η υπόνοια ενός αδιανόητου κινδύνου και η ανάγκη χαλιναγώγησης της κατά τα φαινόμενα ανεξέλεγκτης απειλής για την διεθνή ειρήνη, κατέληγε εκ νέου σε αντιφατικές θέσεις:

‘Στην κατοχή μας αυτό το όπλο, όπως και με άλλα νέα όπλα, δεν υπάρχει απειλή για κανένα έθνος. Ο κόσμος, που έχει δει τις Ηνωμένες Πολιτείες σε δύο μεγάλους πρόσφατους πολέμους, το γνωρίζει πολύ καλά. Την κατοχή στα χέρια μας αυτής της νέας δύναμης καταστροφής τη θεωρούμε ιερή παρακαταθήκη.’

Επομένως, η διαδικασία κατασκευής, κατοχής, χρήσης ατομικών όπλων αποσυνδεόταν από τις Η.Π.Α. και υπονοούταν η ανάγκη για την μη διάδοση των ατομικών όπλων, συνηγορώντας υπέρ της μονοπωλιακής κατοχής τους από τις Η.Π.Α. που νομιμοποιούνταν από την υπεύθυνη και φιλειρηνική στάση τους. Μάλιστα, εξέφραζε τον απραγματοποίητο στόχο της επίτευξης τελειότητας στην διεθνή συνεργασία, ώστε να ξεπεραστεί η ανάγκη για πυρηνικά όπλα *‘Πράγματι, η μεγαλύτερη ελπίδα του αμερικανικού λαού είναι ότι η παγκόσμια συνεργασία για την ειρήνη θα φτάσει σύντομα σε τέτοια κατάσταση τελειότητας που οι ατομικές μέθοδοι καταστροφής μπορούν να τεθούν οριστικά και ουσιαστικά εκτός νόμου για πάντα.’* Αυτή η αδύνατη αποστολή αποκτούσε μεσσιανικό χαρακτήρα: *‘Θα ακολουθήσουμε αυτή την πορεία με όλη τη σοφία, την υπομονή και την αποφασιστικότητα που μπορεί να δώσει ο Θεός της Ειρήνης σε έναν λαό που προσπαθεί να ακολουθήσει το μονοπάτι Του.’*

Συμπεραίνοντας, η ομιλία του Truman πρόβαλε την αμερικανική ισχύ ως τον παράγοντα υπαγόρευσης της διεθνούς τάξης, μια αγαθών προθέσεων αυτοκρατορικού τύπου διεθνή θεώρηση,

μια έκκληση για συνεργασία και απειλή για καταστροφή. Σαφώς δεν συνέβαλε στον διακηρυγμένο στόχο της προαγωγής της συνεργασίας και ειρήνης μεταξύ των συμμάχων εθνών. Αντίθετα, ενίσχυσε το προφίλ του προέδρου εσωτερικά και συσπείρωσε τα στενότερα συνεργαζόμενα με τις Η.Π.Α. κράτη, συμπεριλαμβανομένων των δυτικών συμμάχων τους και προώθησε την ιδέα ότι οι Η.Π.Α. υπαγόρευαν τους όρους συγκρότησης του μεταπολεμικού κόσμου, διαθέτοντας τα μέσα επιβολής τους. Άλλωστε, απευθυνόταν προς τις ανταγωνιστικές δυνάμεις χωρίς να συμβάλει στην εξεύρεση κοινά αποδεκτών λύσεων στα διεθνή ή περιφερειακά προβλήματα. Επίσης, οι διακηρύξεις για την αυτοδιάθεση και αυτοκυβέρνηση των λαών επιδείκνυαν ισχύ, προτάσσοντας την συντεταγμένη αντιμετώπιση πιθανών εξελίξεων για τους αποικιοκρατούμενους λαούς και την περιστολή της σοβιετικής επιρροής. Καταλήγοντας, η παραπάνω ομιλία αποτελεί υπόδειγμα εργαλειοποίησης των εκφραζόμενων αντιφάσεων με σκοπό την προβολή ισχύος, χειραγωγώντας την κοινή γνώμη και τα διεθνή ακροατήρια.

Η ομιλία κέντριζε το ενδιαφέρον των ελληνικών διπλωματικών αντιπροσωπειών, καθώς ο Διαμαντόπουλος, σημείωνε ότι έγινε δεκτή με την αίσθηση ότι καθόρισε ‘*[...]μετά σαφηνείας και σταθερότητας τρεις γραμμές εξωτερικής πολιτικής Ηνωμένων Πολιτειών.*’ Ξεχωρίζοντας ως σημαντικότερο, ‘*[...]το αφορόν την μη αναγνώρισιν υπο Ηνωμένων Πολιτειών οιασδήποτε κυβερνήσεως επιβαλλομένης έξωθεν εις οιονδήποτε κράτος.*’¹⁴⁰⁸ Παράλληλα, ο Αγκνίδης τόνιζε την ‘*ευμενέστατη υποδοχή λόγου Truman*’ και την εντύπωση που προκάλεσαν τα σημεία που αφορούσαν την αυτοκυβέρνηση και αυτοδιάθεση των λαών, την εχθρότητα προς οποιαδήποτε ναζιστική, φασιστική ή μιλιταριστική κυβέρνηση και την ελευθερία των θαλασσών και της ναυσιπλοΐας¹⁴⁰⁹. Αναγνωρίζονταν επιπτώσεις στην ανατολική Ευρώπη, στην Τουρκία και Περσία αναφορικά με την παρεμπόδιση των προσλαμβανόμενων σοβιετικών σχεδίων για παρεμβάσεις σε αυτές τις χώρες, ενώ δεν γινόταν λόγος για την πιθανή κατάσταση στις αποικιοκρατούμενες από την Μ. Βρετανία χώρες. Ακόμα σχολιαζόταν, ότι

‘Έκείνο όπερ εξαίρεται εις ένταυθα διπλωματικούς κύκλους είναι παρρησία, μεθ’ ης πρόεδρος Ηνωμένων Πολιτειών δίδει εννοηθεί σαφώς εις όλους τους ενδιαφερόμενους ότι επι των βασικών αρχών Η.Π.Α. δεν είναι διατεθειμένοι να ενδώσουν και ότι τίθεται τέρμα εις περίοδον υποχωρήσεων τώρα όπως πλέον οι κοινοί εχθροί πλήρως κατατροπώθηκαν.’

Ο ενθουσιασμός με την εισηγούμενη νέα αμερικανική εξωτερική πολιτική θεωρούταν ότι άνοιγε

¹⁴⁰⁸ Διαμαντόπουλος, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 29 Οκτωβρίου 1945, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 44.3 (1945).

¹⁴⁰⁹ Αγκνίδης, Πρεσβεία Λονδίνου προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 29 Οκτωβρίου 1945, 29 Οκτωβρίου 1945,

νέες προοπτικές: “*[...]Πανθομολογουμένως αποτελούν [οι δηλώσεις] πρόοδον επί των προηγουμένων άνευ περιεχομένου αισιόδοξων ανακοινωθέντων, δι' των επι μακρόν χρόνον εγένετο προσπάθειαν συγκαλύψεως βαθειάς διχόνοιας δια δημιουργίας Μακάριας ψευδαισθήσεως.*” Επομένως, η ελληνική πλευρά αντιλαμβανόταν την ομιλία του Truman για αυτό που πράγματι ήταν: ρήξη με την προηγούμενη διοίκηση και ασυνέχεια της συμμαχικής συνεννόησης. Η Αμερική πρόβαλε πανίσχυρη και η ελληνική εξωτερική πολιτική ήταν πρόθυμη να ακολουθήσει το ρεύμα.

Εξάλλου, η σαγήνη των αμερικανικών πυρηνικών όπλων σκανδάλιζε την ελληνική διπλωματία με τις δυνατότητες που πρόσφερε η αποκλειστική κατοχή και ανάπτυξη ατομικών όπλων από τις Η.Π.Α., Μάλιστα η πρώτη πυρηνική δοκιμή στα νησιά Μπικίνι υπενθύμιζε το στρατηγικό προβάδισμα τους και τα μειονεκτήματα της Ε.Σ.Σ.Δ. ενώ το γεγονός συζητήθηκε σε συνάντηση με τον υφυπουργό Ναυτικού J. Forrestal και τον ναύαρχο T. Iglis στο Κάιρο¹⁴¹⁰.

Το επόμενο διάστημα και κατά την μετάβαση στον διεθνή ανταγωνισμό των Μεγάλων δυνάμεων, οι Η.Π.Α. ενίσχυσαν την παρουσία τους στην Ελλάδα με εθιμοτυπικές επισκέψεις πολεμικών πλοίων σε ένδειξη ενδιαφέροντος για τα ελληνικά ζητήματα με σταθερότητα¹⁴¹¹. Παράλληλα, όπως τόνιζε ο MacNeil, σημαντική ήταν η συμβολή της ελληνοαμερικανικής κοινότητας στην ενίσχυση των διμερών δεσμών σε επίπεδο λαϊκής υποστήριξης¹⁴¹². Άλλωστε, η αναγνωριζόμενη λαϊκή συμπάθεια για τις Η.Π.Α., που εκφραζόταν από τμήμα της ελληνικής κοινωνίας, σε ένα άλλο τμήμα της ταυτιζόταν με την Ε.Σ.Σ.Δ. ως σύμμαχη χώρα, προκαλώντας φόβους στην δεξιά. Συνολικά, η κατάσταση της Ελλάδας αναγνωριζόταν ως περιπλεγμένη στην διεθνή συγκυρία ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων και πολιτικοοικονομικών παραδειγμάτων τροφοδοτώντας τις εσωτερικές της αντιθέσεις και την δυναμική της διένεξης¹⁴¹³.

Όπως σημείωνε ο Grantham D. “*Οι Η.Π.Α. σταδιακά υιοθέτησαν μια στιβαρότερη στάση στις επαφές τους με την Ρωσία. Τον Οκτώβριο του 1945, ο πρόεδρος Truman εκφώνησε μια ομιλία που περιγράφηκε από αξιωματούχους ως «σκληραίνοντας την στάση προς την Ρωσία».*”, ενώ τον Ιανουάριο του 1946 ο Truman ανέφερε αγανακτισμένα στον Byrnes, ότι “*Αν η Ρωσία δεν*

¹⁴¹⁰ Τριανταφυλλίδης Γ., Πρεσβεία Καίρου προς Υπουργείο Εξωτερικών, Διεύθυνσιν Πολιτικών Υποθέσεων, 18 Ιουλίου 1946 ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 91.3 (1946). Διαβίβαση στην ελληνική αντιπροσωπεία της διάσκεψης Ειρήνης στο Παρίσι την 15 Σεπτεμβρίου 1946 ως επείγοντος.

¹⁴¹¹ Γκούρας, Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, Υ.Δ.Ι.Α., 23 Σεπτεμβρίου 1946, αρ. 5174, Κ.Υ., Φ. 34.4 (1946). Xydis, S. (1958). The genesis of the Sixth Fleet. *United States Naval Institute Proceedings*, 84(8), 25–32. Xydis Stephen G., *Greece and the Great Powers 1944-1947: prelude to Truman Doctrine*, (Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1963), pp. 264, 302. McNeil W. H., *The Greek dilemma: War and aftermath*, (Philadelphia: J. B. Lippincott & Co, 1947), p. 258.

¹⁴¹² McNeil W. H., *The Greek dilemma: War and aftermath*, (Philadelphia: J. B. Lippincott & Co, 1947), p. 258.

¹⁴¹³ Ibid, pp. 269, 278-279.

αντιμετωπίσει μία ατσάλινη γροθιά και αυστηρή γλώσσα, ένα άλλος πόλεμος θα ξεκινήσει. [...]. Κουράστηκα να νταντεύω τους σοβιετικούς.¹⁴¹⁴” Επόμενος σταθμός, η ομιλία του Churchill τον Μάρτιο του 1946 για το “Σιδηρούν παραπέτασμα” των σοβιετικών στην Ευρώπη, που όπως σημειώνεται, ο Truman έκανε κάθε προσπάθεια να οργανωθεί η εκδήλωση¹⁴¹⁵.

Στο εσωτερικό της Ελλάδας, όπως τόνιζε ο ο J. L. Hondros επικρατούσε η πλήρης πολιτική και οικονομική αποτυχία καθώς “Οι τιμές ήταν τριάντα φορές υψηλότερα από τα προπολεμικά επίπεδα, αλλά οι μισθοί μόνο έξι φορές υψηλότεροι. Οι επικοινωνίες και μεταφορές παρέμεναν διαλυμένες από τον πόλεμο και το έθνος αδυνατούσε να προσφέρει στέγη στους ξεσπιτωμένους της πολεμικής καταστροφής.”, ενώ η Βρετανία επεδείκνυε εξαιρετική αναποτελεσματικότητα¹⁴¹⁶.

Οι εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946 σε συνθήκες επικράτησης της Λευκής Τρομοκρατίας και νοθείας, όξυναν την πόλωση και αποτελούσαν σταθμό για το τετελεσμένο της παλινόρθωσης της μοναρχίας που επισφραγίστηκε σε συνθήκες γενικευμένης νοθείας στο δημοψήφισμα για το πολιτειακό της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1946¹⁴¹⁷. Καθώς η ελληνική δημοκρατία όδευε σε κατάρρευση και ο ελληνικός λαός στον εμφύλιο, διενεργήθηκαν οι επισκέψεις των αμερικανικών ναυτικών δυνάμεων στην Ελλάδα, σε μία επίδειξη ισχύος στέλνοντας την 10^η Απριλίου 1946 το Θωρηκτό Missouri στον φαληρικό όρμο και στην συνέχεια το αεροπλανοφόρο F. D. Roosevelt στην Μεσόγειο τον Σεπτέμβριο του 1946¹⁴¹⁸, στέλνοντας ένα μήνυμα στήριξης του ελληνικού καθεστώτος και ανταγωνισμού της Ε.Σ.Σ.Δ.

Όμως, η υποτιθέμενη εθιμοτυπική επίσκεψη του αμερικανικού στόλου αποτελούσε πρόβα για μια σταθερότερη ναυτική παρουσία στην Μεσόγειο, καθώς όπως τονιζόταν σε τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσινγκτον, σύμφωνα με τον Αμερικανό ναύαρχο Nimitz, “[...]Κυβέρνησις Ηνωμένων Πολιτειών απεφάσισε διατήρησιν εν Μεσογείω θάλασσα ναυτικής μοίρας ίσης περίπου δυνάμεως με την επισκεφθείσαν Ελλάδαν[...]”, σημειώνοντας παράλληλα την

¹⁴¹⁴ Grantham D. W., *The United States since 1945 – The ordeal of power*, (New York: Harper & Row, 1976), p. 15.

¹⁴¹⁵ Ibid.

¹⁴¹⁶ Hondros J. L., *Occupation and Resistance - the Greek agony 1941-1944*, (New York: Pellas Publications, 1983), pp. 252-253.

¹⁴¹⁷ Σχετικά με τις νόθες κάλπες του 1946, τις συνέπειες για τους και την εμφύλια σύγκρουση βλέπε Λυμπεράτος Μ., *Οι εκλογές του 1946: η Ελλάδα σε μια κρίσιμη καμπή της σύγχρονης πολιτικής της ιστορίας*(διδακτορική διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2003. Λυμπεράτος Μ., *Στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου: Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2006). Νικολακόπουλος Ηλ., *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, (Αθήνα: Πατάκης, 2001). Ψαλλίδας Γρ. (επιμ.) *Οι εκλογές του 1946 – σταθμός στην πολιτική ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας*, (Αθήνα: Πατάκης, 2008).

¹⁴¹⁸ Xydis, S. (1958). The genesis of the Sixth Fleet. *United States Naval Institute Proceedings*, 84(8), 41-50. Xydis Stephen G., *Greece and the Great Powers 1944-1947: prelude to Truman Doctrine*, (Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1963), pp. pp. 264, 302.

εμπλοκή μονάδων και αξιωματικών από τον στόλο του Ατλαντικού¹⁴¹⁹. Η εγκατάσταση ευρείας και σταθερής αμερικανικής ναυτικής παρουσίας την Μεσόγειο συνδέονταν την με τον Ατλαντικό και απευθείας με τις Η.Π.Α., ανέτρεπε τις ισορροπίες μεταξύ των Η.Π.Α. και της Μ. Βρετανίας, στην ουσία υποκαθιστώντας την βρετανική παρουσία και φέρνοντας αντιμέτωπες τις δυνάμεις των Η.Π.Α. με την Ε.Σ.Σ.Δ. σε μια κίνηση επιθετικής στρατιωτικής κλιμάκωσης και έντασης του ανταγωνισμού των Μεγάλων Δυνάμεων.

Όμως, την αμερικανική επιθετικότητα στην Μεσόγειο δεν ακολουθούσε η σοβιετική πλευρά, που περιοριζόταν σε δημόσιες εκφράσεις αλληλεγγύης στις δημοκρατικές δυνάμεις τις Ελλάδας τις παραμονές του δημοψηφίσματος του 1946 για το πολιτειακό, όπως με το άρθρο της εφημερίδας Ερυθρός Στόλος, που τόνιζε ότι *“σημειώνοντας ότι [...] προκαλεί βαθειάν αγανάκτησιν όλων των δημοκρατικών στοιχείων εντός της χώρας και εκτός των ορίων της.”* Παράλληλα αναφερόταν η απεύθυνση των ελληνικών *“προοδευτικών”* οργανώσεων στα Ηνωμένα έθνη, σημειώνοντας την προσφυγή με υπόμνημα της Κεντρικής Επιτροπής του Ε.Α.Μ. προς την Μ. Βρετανία, Η.Π.Α. και Ε.Σ.Σ.Δ.¹⁴²⁰. Αν και δεν σχολιαζόταν η αμερικανική παρουσία, εκφραζόταν η απαίτηση για απόσυρση των βρετανικών δυνάμεων στην Ελλάδα, που είχε μεταβληθεί σε μέσο επιβολής *“του φασισμού εις τα Βαλκάνια.”* καθώς όπως σημειωνόταν *“Η διαγωγή της ελληνικής αντιπροσωπείας εις την διάσκεψιν ειρήνης, η επιθετική της πολιτική έναντι της Αλβανίας και της Βουλγαρίας μαρτυρούν [...] ότι το ελληνικόν ζήτημα εξέρχεται πολύ πέραν των ορίων των εσωτερικών υποθέσεων αυτής της χώρας”*. Άλλωστε η ελληνική παρουσία στην διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού, αποτέλεσε και το προοίμιο της διεθνοποίησης του ελληνικού προβλήματος, περνώντας σταδιακά από την διεκδίκηση εδαφών και οικονομικών αποζημιώσεων στην καταγγελία για παρέμβαση των γειτονικών κρατών στα εσωτερικά της Ελλάδας. Συνολικά, η παρουσία των Η.Π.Α. στις ελληνικές υποθέσεις είχε ενισχυθεί σημαντικά με την συμμετοχή στις αποστολές παρατηρητών των εκλογών και του δημοψηφίσματος του 1946, όπως και με οικονομικούς δεσμούς, όπως με την χορήγηση τον Ιανουάριο του 1946 του δανείου της Τράπεζας Εξαγωγών-Εισαγωγών -Export Import Bank- για την ανοικοδόμηση της Ελλάδας.¹⁴²¹

¹⁴¹⁹ Γκούρας, Πρεσβεία Ουάσιγκτον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 23 Σεπτεμβρίου 1946, αρ. τηλ. 5174, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 34.4 (1946).

¹⁴²⁰ Νεόφυτος Β., τμηματάρχης Α', Πρεσβεία Μόσχας, προς ελληνική αντιπροσωπείαν παρά τη διασκέψει ειρήνης Παρισίους, 20 Αυγούστου 1946, αρ. τηλ. 396, Μπελσκάγια Α., εφημερίδα *Ερυθρός Στόλος*, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 3.5 (1946).

¹⁴²¹ Φατούρος Αρ., Πως κατασκευάζεται ένα επίσημο πλαίσιο διείσδυσης: Οι Ηνωμένες Πολιτείες στην Ελλάδα, 1947-1948. Στο (επιμ. John Iatrides) *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950 Ένα έθνος σε κρίση*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 2006), σ. 422.

Παράλληλα, η αποδυνάμωση της θέσης της Μ. Βρετανίας στην Μεσόγειο και η διεθνοποίηση του ελληνικού ζητήματος στα Ηνωμένα Έθνη με τις καταγγελίες διαδοχικά της Σοβιετικής Ένωσης, της Ουκρανίας τον Ιανουάριο και Αύγουστο του 1946 αντίστοιχα ενέταξαν την εσωτερική αναταραχή της Ελλάδας στο διεθνές πεδίο, χωρίς όμως να επιτευχθεί λύση¹⁴²².

Επιπροσθέτως, αναδείχθηκαν οι αντιφάσεις της κυβέρνησης Θ. Σοφούλη, καθώς ο Ι. Σοφιανόπουλος ως υπουργός εξωτερικών και εκπρόσωπος της Ελλάδας στον ΟΗΕ, διαφοροποιήθηκε από την κυβερνητική θέση της πλήρους υπεράσπισης της παρουσίας των βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα βάσει επιθυμίας του ελληνικού λαού και διπλωματικής επίθεσης στην Ε.Σ.Σ.Δ., προτείνοντας μια ισορροπιστική προσέγγιση για τις σχέσεις Βρετανίας - Ε.Σ.Σ.Δ. και ίσης φιλίας της Ελλάδας με αυτές, ενώ παράλληλα διευκρίνιζε την διαφωνία του με την συζήτηση του ελληνικού εσωτερικού προβλήματος στον διεθνή οργανισμό¹⁴²³. Η άλυτη διαφωνία κατέληξε στην αντικατάσταση ή παραίτηση του Ι. Σοφιανόπουλου και την διαδοχή του από τον Κ. Ρέντη, προκαλώντας αντιδράσεις για παρελθόν του και ερωτήματα για δοσιλογισμό¹⁴²⁴.

Σχετικά με την διεθνή διάσταση της προσφυγής σημείωνε ο Β. Κουφουδάκης, «*Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών μετατράπηκε σε σημαντικό πεδίο μάχης του Ψυχρού Πολέμου και όργανο με το οποίο οι Μεγάλες Δυνάμεις θα μπορούσαν να επιδιώξουν τους σκοπούς τους.*», καθώς η ακόλουθη ελληνική καταγγελία διαφοροποιούταν προβάλλοντας την οπτική της

¹⁴²² Κουφουδάκης Β., Οι Ηνωμένες Πολιτείες, τα Ηνωμένα Έθνη και το ελληνικό ζήτημα 1946-1952. Στο John Iatrides (επιμ.) *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950: Ένα έθνος σε κρίση*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 2006), σ.σ. 491-496.

¹⁴²³ Γραφείο Τύπου Πρεσβείας Λονδίνου προς Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 22 Ιανουαρίου 1946. Σοφιανόπουλος, Πρεσβεία Λονδίνου, προς Σοφούλη, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 22 Ιανουαρίου 1946, αρ. τηλ. 1621. Σοφιανόπουλος, Πρεσβεία Λονδίνου, προς Σοφούλη, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 22 Ιανουαρίου 1946, αρ. 699. Σοφούλης, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, προς Πρεσβεία Λονδίνου, Σοφιανόπουλο, 23 Ιανουαρίου 1946, αρ. τηλ. 10952. Σοφούλης, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, προς Πρεσβεία Λονδίνου, Σοφιανόπουλο, 23 Ιανουαρίου 1946, αρ. τηλ. 10953. Σοφιανόπουλος, Πρεσβεία Λονδίνου, προς Σοφούλη, Αθήνα 23 Ιανουαρίου 1946, αρ. 712. Σοφούλης, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, προς Πρεσβεία Λονδίνου, Σοφιανόπουλο, 24 Ιανουαρίου 1946, αρ. τηλ. 11003. Σοφιανόπουλος, Πρεσβεία Λονδίνου, προς Σοφούλη, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 24 Ιανουαρίου 1946, αρ. τηλ. 734. Σοφούλης, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, προς Πρεσβεία Λονδίνου, Σοφιανόπουλο, 25 Ιανουαρίου 1946, αρ. τηλ. 11008. Σοφούλης, Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, προς Πρεσβεία Λονδίνου, Σοφιανόπουλο, 25 Ιανουαρίου 1946, αρ. τηλ. 11074. Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας, προς Υπουργείο Εξωτερικών, 6 Φεβρουαρίου 1946, αρ. τηλ. 47, σχετικά με Τηλεγράφημα ΤΑΣΣ από το Λονδίνο (1 Φεβρουαρίου 1946), όπου αναφέρονται δημοσιεύματα του σοβιετικού περιοδικού *Νέοι Καιροί* την 25 Νοεμβρίου 1945, εφημερίδας *Ριζοσπάστη* την 15 Νοεμβρίου 1945 και 16 Νοεμβρίου 1945. ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 79.4 (1946). Davis Saville. (11 February 1946). Greek problems multiply as elections time nears. *Christian Science Monitor*. Βρέθηκε στην Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 5.2 (1946). Επίσης, βλέπε Γρηγοριάδης Φ. Ν., *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-49 (Το δεύτερο αντάρτικο)*, τ.2, (Αθήνα: Καμαρινόπουλος, 1982), σ.σ. 609-610.

¹⁴²⁴ Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 25 Ιανουαρίου 1946, αρ. τηλ. 35, τηλεγράφημα ειδησεογραφικού πρακτορείου ΤΑΣΣ από την Αθήνα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 79.4 (1946). Πολίτης, Πρεσβεία Μόσχας προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, 1 Φεβρουαρίου 1946, αρ. τηλ. 40, τηλεγράφημα ειδησεογραφικού πρακτορείου ΤΑΣΣ από την Αθήνα, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 79.4 (1946).

εξωτερικής παρέμβασης σε αντίθεση με τις προηγούμενες, που αναδείκνυαν το εσωτερικό πολιτικό πρόβλημα¹⁴²⁵. Επιπροσθέτως τονιζόταν, ότι η ελληνική κυβέρνηση κινήθηκε *“Με την πλήρη γνώση και ενθάρρυνση των Ηνωμένων Πολιτειών και της Βρετανίας.”*¹⁴²⁶

Σαφώς, τα αίτια της εμφάνιση σποραδικών περιστατικών ένοπλης απάντησης από το Κ.Κ.Ε., εντοπιζόνταν στην κλιμάκωση της προϋπάρχουσας εκτεταμένης ακροδεξιάς βίας σε βάρος αριστερών και δημοκρατικών Ελλήνων πολιτών, και όχι προϊόν ξένης επιβουλής¹⁴²⁷. Σημαντικότερα, ήταν αποτέλεσμα του πολιτικού αδιεξόδου που δημιουργούσαν οι διαβλητές κάλπες του 1946 και ένα μέσο πίεσης με στόχο την επαναφορά στον πολιτικό δημοκρατικό διάλογο. Μάλιστα, μετά τις πρώτες ένοπλες ενέργειες αριστερών ανταρτών στο Λιτόχωρο την 31^η Μαρτίου 1946, παραμονή των εκλογών νοθείας στις οποίες το Κ.Κ.Ε. και άλλα δημοκρατικά κόμματα απείχαν, δεν σηματοδότησε την κλιμάκωση της ένοπλης βίας από την αριστερά. Αντίθετα, ο σχηματισμός του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος ξεκινά το Φθινόπωρο του 1946 με συμμετοχή πολλών διωκόμενων βετεράνων της αντίστασης ως μία αμυντική κίνηση και σε απάντηση της εντεινόμενης ακροδεξιάς τρομοκρατίας, της κρατικής βίας και του κατήφορου της παλινόρθωσης¹⁴²⁸. Όπως σημειώνει ο Ph. Minehan,

“Ήταν οι ανάγκες των καθημερινών, κυνηγημένων ανθρώπων που ανάγκασαν την δημιουργία της νέας διοίκησης των αντάρτικών επιχειρήσεων. Η διπλή πολιτική και στρατιωτική πολιτική του Κ.Κ.Ε., που είχε δώσει προτεραιότητα στην πολιτική λύση μετατοπιζόταν σε πρακτικό επίπεδο στην έμφαση στην στρατιωτική ετοιμότητα, αν και οι προσπάθειες τους φαίνεται ότι παρέμεναν αμυντικές.”

*Ακόμα, ο J. Hondros τόνιζε ότι “η λευκή τρομοκρατία που ακολούθησε την απελευθέρωση έπαιξε σημαντικό ρόλο στον εξαναγκασμό πολλών μη κομμουνιστών πίσω «στα βουνά»”*¹⁴²⁹.

¹⁴²⁵ Κουφουδάκης Β., Οι Ηνωμένες Πολιτείες, τα Ηνωμένα Έθνη και το ελληνικό ζήτημα 1946-1952. Στο Iatrides J. (επιμ.) *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950: Ένα έθνος σε κρίση*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 2006), σ. 496.

¹⁴²⁶ Ό. π., σ. 497.

¹⁴²⁷ Minehan Ph., *Civil War and World War in Europe*, (New York: Palgrave Macmillan, 2006). p. 237. Hondros J. L., *Occupation and Resistance - the Greek agony 1941-1944*, (New York: Pella Publications, 1983), pp. 253-254. Ηλιού Φ. *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος – η εμπλοκή του Κ.Κ.Ε.* (Αθήνα: Θεμέλιο, 2005), έκθεση του Κ.Κ.Ε. προς το ΚΚΣΕ *“Η κατάσταση στην Ελλάδα και τα επείγοντα προβλήματα του κινήματος μας”* (Αύγουστος 1946), σ.σ. 35-46, όπου αναφέρεται η κλιμάκωση της ακροδεξιάς βίας από την Βάρκιζα και μετά, οι θεσμικές διώξεις, το πολιτικό αδιέξοδο που δημιούργησαν οι κάλπες νοθείας σε συνδυασμό με τις επικρατούσες συνθήκες οικονομικής εξαθλίωσης και τις βρετανικές πιέσεις.

¹⁴²⁸ Minehan Ph., *Civil War and World War in Europe*, (New York: Palgrave Macmillan, 2006). pp. 237-238. Σχετικά με την συνθήκες βίας και δολοφονιών από την άκρα δεξιά την περίοδο, τα αποτελέσματα των εκλογών, την αντάρτικη επιχείρηση στο Λιτόχωρο, την κλιμάκωση της Λευκής τρομοκρατίας και την ένταση του αντάρτικου, βλέπε και Γρηγοριάδης Φ. Ν., *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-49 (Το δεύτερο αντάρτικο)*, τ.3, (Αθήνα: Καμαρινόπουλος, 1982), σ.σ. 664-673, 678-680, 682-687. Ηλιού Φ. *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος – η εμπλοκή του Κ.Κ.Ε.* (Αθήνα: Θεμέλιο, 2005), σ. 42.

¹⁴²⁹ Hondros J. L., *Occupation and Resistance - the Greek agony 1941-1944*, (New York: Pella Publications, 1983), p.

Όμως, ο αστικός πολιτικός κόσμος δεν επιδίωκε επάνοδο στην πολιτική ομαλότητα, αλλά την άσκηση απόλυτου ελέγχου στο κράτος και την κοινωνία, επιδιώκοντας την εκμηδένιση της αριστερής και δημοκρατικής αντιπολίτευσης. Στην προσπάθεια διατήρησης της εξουσίας τους λοιπόν ενέπλεκαν και τις πρόθυμες πλέον Η.Π.Α., που σταδιακά υποκαθιστούσαν την βρετανική ισχύ. Μάλιστα, οι προσπάθειες του πρωθυπουργού και υπουργού εξωτερικών Κ. Τσαλδάρη για την διεθνοποίηση του ελληνικού εσωτερικού πολιτικού προβλήματος, ήταν συνυφασμένες με την προσπάθεια κινητοποίησης των Η.Π.Α. Όπως σημείωνε ο Βουλευτής του Λαϊκού κόμματος Δ. Σφαέλλος για την επίσκεψη του Τσαλδάρη στις Η.Π.Α., εκτός των διεργασιών στον ΟΗΕ, πραγματοποιήθηκαν συζητήσεις με την αμερικανική κυβέρνηση και τον Paul Porter, που *‘Η σημασία τους ήγγιζεν την Κοσμοϊστορικότητα, ως απεδείχθη από τους επιγενόμενους καρπούς των – το Δόγμα Τρούμαν – και την διάσωσιν της ανεξαρτησίας της Ελλάδος.*¹⁴³⁰ Ήταν λοιπόν σαφής η προσπάθειας εμπλοκής της αμερικανικής κυβέρνησης και θριαμβευτικός τόνος από την πλευρά της τότε κυβέρνησης για την συμβολή της στην επιτυχή στράτευση των Η.Π.Α. στο φαινομενικά περιορισμένο στα θέματα της οικονομικής βοήθειας πεδίο¹⁴³¹, εισάγοντας μια περίοδο ξένης παρέμβασης στην Ελλάδα. Συνολικά, ο Σφαέλλος επιχειρούσε να αναδείξει τον ρόλο την συμβολή του αστικού πολιτικού κόσμου στην επίτευξη των Ελληνοαμερικανικών συμφωνιών, στις οποίες αναγνώριζε πρωτοφανή πλεονεκτήματα για την Ελλάδα, παρερμηνεύοντας την αμερικανική ισχύ ως διαθέσιμη στην ελληνική κυβέρνηση και την παρεχόμενη οικονομική βοήθεια, ως μία πράξη γενναιόδωρης στήριξης. Μάλιστα, θριαμβολογούσε για την Hiroshima και το Nagasaki, τονίζοντας ότι μετά την καταστροφή τους *‘Έπρεπε [...]ή να αναλάβουν αι Η.Π.Α. τον νέον ρόλο των εις την ηγεσίαν του κόσμου και να υπάρξουν νικήτριαι αυτά εις τον Πόλεμον αυτόν τον ιδεολογικόν και δια τα βάθρα της ζωής του Κόσμου, ή έπρεπε να πέσουν.*¹⁴³² Συναρτώταν λοιπόν η μάχη επιβίωσης της ελληνικής κυβέρνησης και η παρεχόμενη αμερικανική στήριξη ενώ μαινόταν η εμφύλια σύγκρουση με την καταστροφική ισχύ που διέθεταν οι Η.Π.Α. στον εσχατολογικό -και αντικομμουνιστικό- αγώνα διεθνούς επικράτησης του Ψυχρού πολέμου.

Παράλληλα, ο Κ. Τσαλδάρης κατά την επίσκεψη του συναντήθηκε με επιχειρηματικούς

254. Minehan Ph., *Civil War and World War in Europe*, (New York: Palgrave Macmillan, 2006), p. 238.

Σχετικά βλέπε και Γρηγοριάδης Φ. Ν. , *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-49* (Το δεύτερο αντάρτικο), Αθήνα, 1982, τ.2, σ.σ. 473-483, 492-497, 520-521, 530, 559-562, 564. Ηλιού Φ. *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος – η εμπλοκή του Κ.Κ.Ε.* (Αθήνα: Θεμέλιο, 2005), σ. 42.

¹⁴³⁰ Σφαέλλος Δ., *Αι Ελληνο-Αμερικανικά συμφωνία*, (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 1949), σ. 12-13.

¹⁴³¹ Ο. π., σ.σ. 14-19, όπου παρουσιάζεται η σχετική ομιλία του Κ. Τσαλδάρη στην ελληνική βουλή την 23^η Ιανουαρίου 1947, όπου αναφερόταν αποκλειστικά στα ζητήματα οικονομικής βοήθειας.

¹⁴³² Ο. π., σ. 165.

παράγοντες, μεταξύ άλλων με εκπροσώπους του μεγάλου κεφαλαίου, όπως ο James A. Farley, διευθυντής στην Coca-cola export corporation, που παραβρέθηκε σε τιμητικό δείπνο για τον Έλληνα πρωθυπουργό από την Justice for Greece Committee στο ξενοδοχείο Waldorf-Astoria στην Νέα Υόρκη την 16η Δεκεμβρίου 1946¹⁴³³. Ο Farley στην ομιλία του αναφερόταν με λαϊκιστικές απλουστεύσεις στις πολιτικές προσλήψεις του ‘‘απλού λαού’’ και ‘‘για τους εκατομμύρια καλούς ανθρώπους που λέγονται Joe’’, ενώ τις στερεότυπα αφ’ υψηλού προσεγγίσεις του για αυτά που θεωρούσε πολιτικές αντιλήψεις των λαϊκών στρωμάτων, διαδεχόταν η αναγνώριση της πολεμικής συμβολής της Ελλάδας και η αναγνώριση της δυσφορίας των ‘‘απλών’’ Αμερικανών μπροστά στις αδικίες που υφίστατο η Ελλάδα. Ήταν λοιπόν καθήκον των Η.Π.Α. να συμβάλουν στην στήριξη της Ελλάδας. Όπως τόνιζε, ‘‘Υπάρχουν δύσκολα προβλήματα αρωγής και ανάκαμψης στην Ελλάδα [...]. Είναι αρκετά φυσικό να υπάρχει κάποια αναταραχή και ανασφάλεια. Τίποτα δεν θα ήταν πιο λογικό.’’ Ένα γεγονός, που παραμεριζόταν, υποστηρίζοντας ότι ‘‘[...]Η αγαθή υπόθεση της Ελλάδας έχει γίνει ένα πεδίο ιδεολογικής μάχης για τις δύο μεγάλες αντιμαχόμενες θεωρίες διακυβέρνησης. Οι Έλληνες διάλεξαν να μείνουν εκεί που ήταν από την αρχή, μαζί μας, στην πλευρά μας.’’ Καταλήγοντας ο Farley κατέληγε στο αναμενόμενο συμπέρασμα, ότι ‘‘Δεν θα υπάρξει Ελεύθερος Κόσμος, αν η Ελλάδα είναι στις αλυσίδες. Δεν θα υπάρξει δημοκρατικός κόσμος [...]. Σε αυτή την διεθνή αντιδικία αντίθετων πολιτικών ιδεών, η Ελλάδα χρειάζεται φίλους στο δικαστήριο’’. Επομένως, η Ελλάδα ήταν πλέον στο επίκεντρο του διεθνούς πολιτικού ανταγωνισμού, με υποτιθέμενους υποστηρικτές ξένες κυβερνήσεις, αλλά και γιγαντιαία κεφαλαιοκρατικά συμφέροντα.

Το ταξίδι του Τσαλδάρη στις Η.Π.Α. προκάλεσε όπως ήταν αναμενόμενο εκτός του εγχώριου θαυμασμού από τον πολιτικό περίγυρο του Τσαλδάρη και εκδηλώσεις διαμαρτυρίας από τους Ελληνοαμερικανούς της οργάνωσης ‘‘American council for democratic Greece’’¹⁴³⁴.

¹⁴³³ James A. Farley, Chairman of the Board, The Coca Cola export corporation, New York, to C. Tsaldaris, Prime Minister of Greece, Athens, 25 January 1947. Address by Hon. James A. Farley, at the testimonial dinner honoring Prime Minister Constantine Tsaldaris of Greece, sponsored by the Justice for Greece Committee at the Waldorf-Astoria Hotel, New York City, Dec. 16, 1946. Αντίστοιχα το Απαντητικό, C. Tsaldaris, Vice Premier of Greece and minister of Foreign Affairs, Athens to James A. Farley, Chairman of the Board, Coca Cola export corporation, New York, 20 February 1947, ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 137.5 (1947). Σχετικά με την οργάνωση Justice for Greece, βλέπε Zervakis, P. A. (1997). The role of the ‘‘Justice for Greece Committee’’ for the American involvement in Greece after World War II. *Balkan Studies*, 38(1), 159–196.

¹⁴³⁴ Σχετικά με την κρίση της ελληνοαμερικανικής συλλογικότητας Greek American Council και την μετονομασία της σε *American council for democratic Greece*, βλέπε Καρπόζηλος Κ., *Κόκκινη Αμερική, Έλληνες μετανάστες κα το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950*, (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017), σχετικά με τα Δεκεμβριανά σ.σ. 434-435.

Συγκεκριμένα, η εφημερίδα Εθνικός Κήρυκας αναφερόταν σε χωριστά άρθρα στην ετήσια χορευτική εκδήλωση της ΑΗΕΡΑ Νέας Υόρκης και τις αντίστοιχες διαμαρτυρίες¹⁴³⁵. Στο άρθρο για τις εκδηλώσεις του ελληνοαμερικανικού σωματείου, τονιζόταν η *‘‘κοσμοσυρροή και μεγαλοπρέπεια’’*, η παρουσία του προεδρείου της οργάνωσης, αλλά και η παρουσία του Κ. Τσαλδάρη, που προσέδιδε ιδιαίτερο χαρακτήρα στην περίπτωση. Η συνολική παρουσίαση ήταν ενδεικτική του γεγονότος, ότι η στροφή είχε ήδη συντελεστεί και ο συμβιβασμός του Β. Βλαβιανού -εκδότη του Εθνικού Κήρυκα- με την ηγεσία της ΑΗΕΡΑ, την δεξιά μοναρχική κυβέρνηση, αλλά και την συνολική συγκυρία είχε ολοκληρωθεί. Σε ξεχωριστό άρθρο παρουσιαζόταν η πικετοφορία με αντικειμενικότητα, αλλά αποστασιοποίηση. Σημαντικό ήταν ότι αναφέρονταν τα αιτήματα των συγκεντρωμένων -παραίτηση του Τσαλδάρη, συγκρότηση δημοκρατικής κυβέρνησης, απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων και εξόριστων, αποχώρηση των βρετανικών δυνάμεων από την Ελλάδα-, γινόταν αναφορά στα ελληνόφωνα τραγούδια που έλεγαν, αλλά και στα γραμμένα στα Αγγλικά φυλλάδια που μοίραζαν καταγγέλλοντας την παρουσία 1.263 ταγματасφαιλιτών στον ελληνικό στρατό και 118 δοσιλόγων στην Βουλή. Σε άρθρο του εκδότη Β. Ι. Βλαβιανού προσεγγιζόταν η κατάσταση στα πλαίσια μιας φερόμενης ως ιδεολογικά και πολιτικά ουδέτερης πατριωτικής προσέγγιση.

Ο Βλαβιανός υπενθύμιζε την στάση της εφημερίδας κατά το ταξίδι του Ι. Σοφιανόπουλο στις Η.Π.Α. για την διάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου, όπου εν μέσω επικρίσεων από την χαρακτηριζόμενη ως *‘‘η εδώ φασιστική εφημερίδα’’* δηλαδή τον *Ελεύθερο Τύπο Νέας Υόρκης*, Εθνικός Κήρυκας εξέφρασε την στήριξη του, όπως και η πλειοψηφία των Ελληνοαμερικανών. Οι αντιδράσεις θεωρούταν ότι προήλθαν μόνο από προσωπικές αντιθέσεις ή ιδιοτροπίες. Ο Εθνικός Κήρυκας υπενθύμιζε, ότι έχοντα βρεθεί στην πρωτοπορία της υποστήριξης του Έλληνα υπουργού εξωτερικών, προκάλεσε την κινητοποίηση της ΑΗΕΡΑ και της GAPA, που για πρώτη φορά εγκρίναν κοινό ψήφισμα στήριξης. Επίσης, οι ομογενειακές κοινότητες επιφύλαξαν θερμή υποδοχή στον Σοφιανόπουλο, *‘‘[...]παρά τας απεγνωσμένας ενέργειας των φασιστών να ματαιώσουν αυτές τας εκδηλώσεις’’*. Όμοια, η υποδοχή του Παπάγου από κόσμο που είχε υποστηρίξει τον Σοφιανόπουλο θεωρούταν ότι ήταν θερμή, με δεδομένο ότι πιστεύαν ότι ο

¹⁴³⁵ (12 Δεκεμβρίου 1946). Η χθεσινή μεγάλη χορευτική εσπερίς της ΑΧΕΠΑ Νέας Υόρκης – Παρέστη και ο κ. Τσαλδάρης. Εθνικός Κήρυκας, Ι.Κ.Κ., Αρχείο Κ. Τσαλδάρη, Φ. 20.5(1946), τεκμήριο 20/5/45/1, (12 Δεκεμβρίου 1946). Πικετάρισμα του κ. Τσαλδάρη προ του ξενοδοχείου «Πλάζα», Εθνικός Κήρυκας, Ι.Κ.Κ., Αρχείο Κ. Τσαλδάρη, Φ. 20.5(1946), τεκμήριο 20/5/45/1. Βλαβιανός Β. Ι. (12 Δεκεμβρίου 1946). Το πικετάρισμα. Εθνικός Κήρυκας, Ι.Κ.Κ., Αρχείο Κ. Τσαλδάρη, Φ. 20.5(1946), τεκμήριο 20/5/45/2.

Παπάγος δεν ήταν σε μια πολιτική επίσκεψη -αν και αυτές οι υποσχέσεις διαψεύστηκαν όπως τονίζοταν-. Ο Βλαβιανός συνέχιζε τονίζοντας, ότι *“Θα ήτο μωρότατος ο Έλλην πολιτικός που έρχεται εδώ και εκλαμβάνει όλα τα χειροκροτήματα, που ακούει και όλες τας εκδηλώσεις, των οποίων γίνεται αντικείμενον, ως έγκρισιν της πολιτικής του. [...] εκείνο που χειροκροτούν οι Έλληνες εδώ, είναι Η ΕΛΛΑΣ, όχι πρόσωπα.”*

Με αυτή την παραδοχή προσεγγιζόταν και η επίσκεψη του Τσαλδάρη, που όπως επισημαινόταν *“[...] δεν ήλθεν εδώ ως αρχηγός του Λαϊκού κόμματος. Εάν είχε έλθι γι’ αυτό και επεχείρει να κάμει κομματικήν πολιτικήν σύσσωμος ο Ελληνισμός της Αμερικής θα είχεν εξεγερθή εναντίον του.”* Όμως, αυτό το σενάριο ήταν υποθετικό, καθώς ο Τσαλδάρης ως πρωθυπουργός της Ελλάδας σκόπευε *“[...] να υπερασπίση τα ελληνικά ζητήματα. Κουτσά, στραβά -όπως μπορεί. Εάν είναι ανεπαρκής τόσο το χειρότερον γι’ αυτόν και για την Ελλάδα. Αλλά τόσοσιν μεγαλυτέρα η ιδική μας υποχρέωσις να τον βοηθήσωμεν εις τα εθνικά ζητήματα”*. Κατά την γνώμη του, η υποχρέωση των πραγματικών δημοκρατικών ήταν η τήρηση μιας πατριωτικής στάσης στα εθνικά ζητήματα, ενώ σημείωνε ότι *“Το δυσμενές προνόμιον της αντεθνικής δράσεως το έχομε αφήσει εις τον φασισμόν.”* Στην συνέχεια ερχόταν η ανοιχτή αποκήρυξη: *“Πως έρχονται τώρα οι κύριοι του Αμερικανικού Συμβουλίου και μεταχειρίζονται το ιερόν όνομα της Δημοκρατίας για να κάμουν ακριβώς εκείνο, που μας έχουν συνηθίσει να κάνουν οι οπαδοί του φασισμού;”* Όχι μόνο διαχωριζόταν, αλλά θεωρούσε την πράξη εφάμιλλη των χαρακτηριζόμενων ως φασιστικών ομάδων των ελληνοαμερικανών και τόνιζε την αστοχία της κινητοποίησης.

Καταλήγοντας, σημείωνε ότι *“έκφράζομεν την βαθύτατη λύπη μας για την προσβολή, που έγινε εις τον δημοκρατικόν Ελληνισμόν της Αμερικής με την χθεσινήν ενέργειαν της άκρας αριστεράς [...]”*. Καταγράφεται λοιπόν η ρήξη στο εσωτερικό του ευρύτατου μέτωπου των δημοκρατικών ελληνοαμερικανικών δυνάμεων στις Η.Π.Α., αλλά και η χάραξη μιας διαχωριστικής γραμμής με την *“άκρα αριστερά”* και τον δημοκρατικό αστικό πολιτικό κόσμο. Ο Βλαβιανός διαβεβαίωνε ότι υπήρχε ισχυρή αντιπολίτευση προς τον Τσαλδάρη μεταξύ των Ελληνοαμερικανών, αλλά δεν ταυτίζονταν με τις ενέργειες των διαδηλωτών. Αντίθετα, το πρόταγμα ήταν η φιλοπατρία και η υπεράσπιση των ελληνικών προσπαθειών, παραμερίζοντας τον αγώνα για την υπεράσπιση της δημοκρατίας και τις ανάλογες ελληνοαμερικανικές οργανώσεις¹⁴³⁶.

¹⁴³⁶ Σχετικά με τους Ελληνοαμερικανούς και τις πολιτικές τάσεις της περιόδου, βλέπε Κιτρόεφ Αλ., Οι Ελληνοαμερικανοί 1940-1952. Στο Χατζηιωσήφ Χρ. (επιμ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Δ’2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σ.σ. 174-175.

Παράλληλα, στις Η.Π.Α. καταγράφονταν οι τελευταίες προσπάθειες οργάνωσης της αλληλεγγύης προς το Ε.Α.Μ. με την συγκρότηση του American Relief for Greek Democracy με σημαντική συμβολή της Eleanor Roosevelt, συζύγου του αποθανόντα προέδρου, ενώ το Ε.Α.Μ. είχε οργανώσει και αποστολή στις Η.Π.Α. με τους Γεώργιο Γεωργαλά -καθηγητή του πανεπιστημίου Αθηνών και τον Νίκο Καρβούνη, διευθυντή Τύπου του Ε.Α.Μ.¹⁴³⁷. Οι δύο αυτές συνισταμένες συνδέθηκαν με την απεύθυνση του Αλκ. Λούλη -πρώην βουλευτή, βιομήχανου, στελέχους της ΠΕΕΑ και- προέδρου της οργάνωσης αρωγής του Ε.Α.Μ., Εθνική Αλληλεγγύη προς την Eleanor Roosevelt και την οργάνωση American Relief for Greek Democracy¹⁴³⁸. Η Εθνική Αλληλεγγύη αναγνωρίστηκε για τον πατριωτισμό και τον ανθρωπισμό της, από την αριστερά και από ιδεολογικούς αντιπάλους, που επίσης περιέθαλψε κατά την αντίσταση¹⁴³⁹.

Αναμενόμενα, δεν υπήρξαν ηθικοί φραγμοί από την ελληνική κυβέρνηση στην σύλληψη και εξορία στην Σέριφο του προέδρου της οργάνωσης -όπως και στην εξορία δεκάδων χιλιάδων αγωνιστών της αντίστασης-, προκαλώντας τις αντιδράσεις του περιορισμένου πλέον κύκλου υποστήριξης του Ε.Α.Μ. στις Η.Π.Α.¹⁴⁴⁰. Όμως, όπως τόνιζε ο Κιτρόεφ, '[...]το πολιτικό κλίμα

¹⁴³⁷ Ο. π., σ.σ. 173-174. Καρπύζης Κ., *Κόκκινη Αμερική, Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950*, (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017), σχετικά με τα Δεκεμβριανά σ.σ. 449-458.

(1 Δεκεμβρίου 1946), εφημερίδα *Εθνική Αλληλεγγύη*. Περίοδος Γ', Χρόνος Ε', Αρ. Φύλλου 9 βρέθηκε στα Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Βασιλικών Ανακτόρων, Φ. 441, υποφ. 2.

(30 Δεκεμβρίου 1946), Οι Αμερικανοί για το έργο της Ε.Α. [Εθνικής Αλληλεγγύης]. *Εθνική Αλληλεγγύη Ελλάδος - Δελτίο Πληροφοριών*, αρ. 10. Βρέθηκε στα Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Βασιλικών Ανακτόρων, Φ. 441, υποφ. 2.

¹⁴³⁸ (8 Δεκεμβρίου 1946), Η κ. Ελεονώρα Ρούζβελτ καλεί τους Αμερικανούς να βοηθήσουν το Λαό μας. *Εθνική Αλληλεγγύη Ελλάδος - Δελτίο Πληροφοριών*, αρ. 7. Βρέθηκε στα Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Βασιλικών Ανακτόρων, Φ. 441, υποφ. 2.

¹⁴³⁹ (17 Δεκεμβρίου 1946), *Εθνική Αλληλεγγύη Ελλάδος - Δελτίο Πληροφοριών*, Αρ. 9. Βρέθηκε στα Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Βασιλικών Ανακτόρων, Φ. 441, υποφ. 2. Ακόμα, (15 Ιανουαρίου 1947), *Εθνική Αλληλεγγύη Ελλάδος - Δελτίο Πληροφοριών*, αρ. 11. (30 Ιανουαρίου 1947), *Εθνική Αλληλεγγύη Ελλάδος - Δελτίο Πληροφοριών*, αρ. 12. Σχετικά με την περίθαλψη συγγενή του Ν. Ζέρβα που τραυματίστηκε σε βομβαρδισμό το 1943 - προκαλώντας τα επαινετικά σχόλια του Ζέρβα για την οργάνωση, αλλά αντίστοιχα σχόλια του Γ. Μόδη κατά την απελευθέρωση του από τις κατοχικές φυλακές. Ακόμα, σημαντική ήταν η υπενθύμιση του δημοσιογράφου, ανταποκριτή και ραδιοφωνικού, που τόνιζε την παροχή φαγητού και την οργάνωση παιδικών συσσιτίων στην κατοχή ανεξάρτητα από την ιδεολογική ταυτότητα των οικογενειών, ενώ αναφερόταν και στην αποστολή ρούχων και τροφίμων στα κατεστραμμένα από τον γερμανικό κατοχικό στρατό Καλάβρυτα. (30 Δεκεμβρίου 1946). Οι Αμερικανοί για το έργο της Ε.Α. παραγωγού Robert Saint John για το ανθρωπιστικό έργο της Εθνικής Αλληλεγγύης, *Εθνική Αλληλεγγύη Ελλάδος - Δελτίο Πληροφοριών*, αρ. 10, Βρέθηκε στα Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Βασιλικών Ανακτόρων, Φ. 441, υποφ. 2.

¹⁴⁴⁰ (10 Δεκεμβρίου 1946). Η σύλληψις του Προέδρου της Ε.Α. κ. Α. Λούλη. *Εθνική Αλληλεγγύη Ελλάδος - Δελτίο Πληροφοριών*, αρ. 8. Βρέθηκε στα Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Βασιλικών Ανακτόρων, Φ. 441, υποφ. 2. (30 Δεκεμβρίου 1946). Το παγκόσμιον ενδιαφέρον για την σύλληψη του κ. Α. Λούλη. *Εθνική Αλληλεγγύη Ελλάδος - Δελτίο Πληροφοριών*, αρ. 10, όπου δημοσιεύονται τα υπομνήματα προς την Ελληνική Πρεσβεία της Ουάσιγκτον και προς τον Αμερικανό υπουργό εξωτερικών. Βρέθηκε στα Γ.Α.Κ., Αρχείο Παλαιών Βασιλικών Ανακτόρων, Φ. 441, υποφ. 2. Βόγλης Π. – Μπουρνάζος Στρ., *Στρατόπεδο Μακρονήσου 1947-1950. Στο Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Δ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σ.σ. 51-80. Επίσης,

στις Η.Π.Α. είχε αλλάξει και η συντηρητική μερίδα της ομογένειας είχε αρχίσει να οργανώνεται.¹⁴⁴¹”

Σημαντικότερα, η δράση και η συνολική απεύθυνση της Εθνικής Αλληλεγγύης στις παραμονές του εμφυλίου, αλλά και η στωική υπομονή των αγωνιστών της αντίστασης στις αδίστακτες διώξεις του συγκροτούμενου που ξεκίνησαν από τα Δεκεμβριανά και συνεχίζονταν καταδεικνύοντας την συνολική στόχευση της ειρηνικής πολιτικής επίλυσης που ακολουθούσε το Ε.Α.Μ.ικό κίνημα και η αριστερά της περιόδου και το αδιέξοδο αυτής της επιδίωξης.

Χωρίς να είναι εξαίρεση, αλλά ολοένα και περισσότερο άδικη καταδίκη δεκάδων χιλιάδων Ελλήνων, που γίνονταν στόχος της κυβέρνησης τους η εξορία αποτέλεσε διαδεδομένη τακτική εκδίκησης και τιμωρίας του κράτους απέναντι στον λαό του. Ένα σχετικό παράδειγμα αποτυπωνόταν στο άρθρο *“Το νησί των εξορίστων”* του Myron Ehrenberg για το περιοδικό *Collier’s*, αναφερόμενος στην Γαύδο ή αλλιώς *“διαβολονήσι”*, λόγω της δυσπρόσιτης, αφιλόξενης και ανθυγιεινής φύσης του νησιού¹⁴⁴². Υπενθυμιζόταν η πολιτική παράδοση της δικτατορίας Μεταξά, που επίσης είχε εξορίσει εκεί πολιτικούς του αντιπάλους. Ο Αμερικανός ανταποκριτής, που έπρεπε πρώτα να αντιμετωπίσει την κυβερνητική καχυποψία, αλλά και τις αντιστάσεις των τοπικών χωροφυλάκων, που αστυνόμευαν τους πολυάριθμους κρατούμενους, ανέφερε ότι έκαμψε τις αμφιβολίες τους με την επίδειξη του διαβατηρίου του και μικρής αξίας δωροδοκίες, κυρίως τσιγάρα, ενώ του προσέφεραν ποικιλία προμηθειών πολυτελείας -για τις συνθήκες ένδειας της εποχής-, που παρείχε η U.N.R.R.A.

Προερχόμενοι από διάφορες περιοχές της χώρας, με διαφορετικά οικονομικά, κοινωνικά χαρακτηριστικά, αλλά και ηλικίες, *“[...]ήταν όμηροι που κρατούνταν στη θέση πολιτικών αντιπάλων της ελληνικής κυβέρνησης που είχαν ξεφύγει. Οι ίδιοι οι κρατούμενοι δεν είχαν διαπράξει κανένα αδίκημα. Παρά το γεγονός αυτό, τους στερούσαν όλα τα πολιτικά δικαιώματα.”* Ζώντας σε συνθήκες συστηματοποιημένης εξαθλίωσης και κακοποίησης, οι κρατούμενοι που ήταν δημοκρατικοί, σοσιαλιστές ή κομμουνιστές και οργάνωναν την κοινοτική τους ζωή, έχοντας εκλέξει ως εκπρόσωπο τους τον σοσιαλιστή και πρώην τραπεζικό υπάλληλο Νικόλα Τσαντή, ενώ

σημαντικότερη η τεκμηριωμένη μαρτυρία Μάργαρης Ν., *Ιστορία της Μακρονήσου* (2 τόμοι), Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 1966.

¹⁴⁴¹ Σχετικά με τους Ελληνοαμερικανούς και τις πολιτικές τάσεις της περιόδου, βλέπε Κιτρόεφ Αλ., *Οι Ελληνοαμερικανοί 1940-1952*. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Δ’2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σ.σ. 174. Σχετικά με τις πιέσεις προς τις προοδευτικότερες πολιτικές δυνάμεις της ελληνοαμερικανικής κοινότητας και τον Τύπο της, βλέπε και Καρπόζηλος Κ., *Κόκκινη Αμερική, Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950*, (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017), σχετικά με τα Δεκεμβριανά σ.σ. 433-438.

¹⁴⁴² (22 February 1947), Ehrenberg M. *The Isle of the Exiles*. *Collier’s*, pp. 22-23. Βρέθηκε στην ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 137.1 (1947).

το στέλεχος του Κ.Κ.Ε. Λεωνίδας Στρίγκος, φερόταν να ελπίζει σε *“βοήθεια από τις Η.Π.Α.”*. Οι εξόριστοι τόνιζαν ότι *“Βρισκόμαστε εδώ ώστε να εξοντωθούμε αργά. Όλοι μας πολεμήσαμε στα βουνά ενάντια στους Ναζί. Τώρα είμαστε επικίνδυνοι χαρακτήρες, επειδή συνεχίζουμε να είμαστε φιλελεύθεροι που αγωνίζονται για τη δημοκρατία”*, σημειώνοντας την αναμενόμενη ατελείωτη ποινή τους, κατά τα πρότυπα της δικτατορίας Μεταξά. Ταυτόχρονα ο διοικητής της μικρής φρουράς αυτής της αποικίας τιμωρημένων, κρατώντας το αμερικανικό αυτόματο όπλο του, εξέφραζε την απογοήτευση του και τις βίαιες προθέσεις του, λέγοντας ότι *“Αυτοί οι εγκληματίες μας κρατούν εδώ. Με την πρώτη ευκαιρία, όταν μου δημιουργήσουν το παραμικρό πρόβλημα, θα τους πυροβολήσω όλους.”* Οι εγκληματικές φυσιογνωμίες ήταν ανήλικα παιδιά, ηλικιωμένοι, ασθενείς, συνδικαλιστικά στελέχη, μέλη της αντίστασης και άλλοι δημοκράτες, φωτογραφικά πορτραίτα των οποίων εικονίζονταν στο άρθρο, λειτουργώντας ως συλλογική προσωπογραφία των κρατουμένων, εστιάζοντας στην ιστορία τους και τις αδυσώπητες συνθήκες διαβίωσης τους. Αναμενόμενα στις επικρατούσες συνθήκες άκρατης λογοκρισίας και καταστολής, το άρθρο και ο ανταποκριτής αποκυρήχθηκαν από τις αρχές, συγχρόνως με γραφειοκρατικά αιτήματα διοικητικής καταστολής εκδίδοντας *“Ερυθρό Δελτίο”* απαγόρευσης εισόδου και παραμονής στην χώρα¹⁴⁴³.

Παράλληλα με τις δημοσιογραφικές προσεγγίσεις, καταγράφεται δραστηριότητα για την συστηματική μελέτη των προβλημάτων της μεταπολεμικής Ελλάδας, με σημαντικότερο παράδειγμα την αποστολή του Twentieth Century Fund στην Ελλάδα από το 1946 έως το 1947 για την διαπίστωση της επικρατούσας πολιτικής και κοινωνικοοικονομικής κατάστασης στην Ελλάδα, που συγκέντρωσε τα συμπεράσματα στην έκδοση *Report on the Greeks*¹⁴⁴⁴. Η ερευνητική

¹⁴⁴³ Δενδράμης Β., Μόνιμη ελληνική αντιπροσωπεία στον ΟΗΕ, Νέα Υόρκη προς Υπουργείο Εξωτερικών Αθήνα, Διαβίβαση άρθρου, τηλ. αρ. 510, ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 137.1 (1947), όπου αναφέρεται λανθασμένα ως ημερομηνία του άρθρου η 17 Φεβρουαρίου 1947 και σχολιαζόταν ότι *“ο ανταποκριτής διαπνέεται υπό εξαιρετικώς δυσμενούς δια την ελληνική διοίκηση πνεύματος.”* Το άρθρο διαβιβάστηκε στο Κέντρο Αλλοδαπών Ηπείρου, την Διεύθυνση Αλλοδαπών του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, εξ νέου στο Υπουργείο Εξωτερικών και τελικά την πρεσβεία της Ουάσινγκτον, σχετικά με το αίτημα έκδοσης *“ερυθρού δελτίου”* για τους Αμερικανούς ανταποκριτές Myron Ehrenberg και του Constantin Poulos. Διοικητής μοίραρχος Σακκάς Ευστρ., Κέντρο Αλλοδαπών Ηπείρου, Ιωάννινα, Γραφείον 2ον προς το υπουργείο Δημόσιας Τάξης, Διεύθυνσιν Υπηρεσίας Αλλοδαπών, τμήμα Β', γρ. 2ον, Αθήνα 29 Απριλίου 1947, αρ. Πρωτ. 1/281/ε, απόρρητο -επί αποδείξει. Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, Διεύθυνσιν Υπηρεσίας Αλλοδαπών, τμήμα Β', γρ. 2ον, Αθήνα προς Υπουργείο Εξωτερικών Διεύθυνσιν Γ', 10 Μαΐου 1947, αρ. πρωτ. 582/3/9, Απόρρητο -επί αποδείξει. Υπουργείο Εξωτερικών, Διεύθυνσιν πολιτικών υποθέσεων, τμήμα Βαλκανικής προς πρεσβεία Ουάσινγκτον, 31 Ιουλίου 1947, αρ. πρωτ. Α1/χ/26996/Β1/α. Δενδράμης, Πρεσβεία Ουάσινγκτον, λίαν επείγον, προς Υπουργείο Εξωτερικών, Διεύθυνσιν Πολιτικών Υποθέσεων, τμήμα Βαλκανικής, 26 Αυγούστου 1947, αρ. τηλ. 6134/313, όπου συνίστατο αποφυγή εφαρμογής άμεσων κατασταλτικών μέτρων λαμβάνοντας υπόψιν την ελληνοαμερικανική συμφωνία για την δημοσιότητα και την πρόσβαση του αμερικανικού τύπου στα ζητήματα παροχής οικονομικής βοήθειας, ΥΔΙΑ, Κ.Υ., Φ. 40.1/τ.8 (1947).

¹⁴⁴⁴ McNeil D. E., McNeil W. H., Smothers F., *Report on the Greeks*, New York, 1948. Σχετικά με το *Report on the Greeks*, βλέπε και Κουτσούρης Δ., *«Life in an Ancient Pattern»* - προσεγγίσεις της εμφυλιακής Ελλάδας, από

αποστολή ήρθε σε επαφή με πλήθος κοινωνικών ομάδων και πολιτών, σκιαγραφώντας το υπόβαθρο της κρίσης και τεκμηρίωσε την ελληνική συγκυρία στις μεταβαλλόμενες διεθνείς συνθήκες. Μάλιστα, ο Evans Clark εκτελεστικός διευθυντής του οργανισμού, σκόπευε να παρουσιάσει τις επικρατούσες στο αμερικανικό κοινό, καθώς η Ελλάδα ήταν “ένας από τους βασικούς τομείς στο μέτωπο του ταχέως εξελισσόμενου νέου «ψυχρού πολέμου».”¹⁴⁴⁵

Στα μεταπολεμικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας συγκαταλέγονταν η αγροτική υπανάπτυξη, η βιομηχανική καθυστέρηση, η έλλειψη υποδομών και δικτύων μεταφορών, τα ζητήματα της νομισματικής αστάθειας και πληθωρισμού, η πτώση της αγοραστικής δύναμης του ελληνικού λαού, οι χαμηλοί μισθοί και συνολικά η επικράτηση συνθηκών ένδειας που κλιμακώθηκαν το έτος 1947¹⁴⁴⁶. Η ελληνική κυβέρνηση περιγραφόταν ως “απαθής και ηττοπαθής” καθώς ανέμενε μόνο την στήριξη από το εξωτερικό, ενώ τονιζόταν ότι η στήριξη της προερχόταν από τους μεγαλοβιομήχανους και μεγαλέμπορους που ωφελούνταν με προνόμια, τα ανώτατα κλιμάκια του στρατού που απορροφούσαν 35% του προϋπολογισμού μαζί με το υπόλοιπο σύστημα ασφαλείας του ελληνικού κράτους και τους κερδοσκόπους¹⁴⁴⁷. Τελικά, η κυβερνητική αποτυχία, συνδυαζόταν με την κερδοσκοπική εκμετάλλευση των προμηθειών της U.N.R.R.A.¹⁴⁴⁸.

Οι λύσεις που πρότεινε η μελέτη, εστίαζαν κυρίτερα στην ανοικοδόμηση και στην εξασφάλιση των στοιχειωδών οικονομικών όρων στηρίζοντας την καθημερινότητα, για να επιτευχθεί η πολιτική σταθεροποίηση, σημειώνοντας ότι “Χωρίς επαρκές φαγητό και απασχόληση,

την ερευνητική αποστολή του 20th Century Fund. Στο Λη Σαράφη, Ειρ. Λαγάνη, Δεσπ. Παπαδημητρίου, Μ. Σπηλιωτοπούλου(επιμ.), *Αποτυπώσεις της Ευρωπαϊκής Ιστορίας – Κείμενα αφιερωμένα στον Προκόπη Παπαστράτη*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2021), σ.σ. 247-256. Η αποστολή κίνησε τις αβάσιμες υποψίες των ελληνικών κατασταλτικών αρχών, που παρακολουθούσαν τις κινήσεις της αμερικανικής αποστολής έρευνας. Σχετικά βλέπε Ελληνική Β. Χωρ/κη, Ανωτέρα Διοίκηση Χωροφυλακής Θεσσαλίας, Γραφείο Εθνικής Ασφαλείας, Λάρισα προς Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, Γενική Διεύθυνση. Χωροφυλακής, Διεύθυνσιν Ασφαλείας Αθήνα, 17 Απριλίου 1947, Αναφορά για Αμερικανικό Ίδρυμα 20th Century Fund, αρ. Πρωτ. 40/47/Ι, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 103.2, τμήμα 1 (1947), όπου καταγράφονταν εκτενώς οι κινήσεις και οι επαφές των Αμερικανών ερευνητών. Η παρακολούθηση συνεχίστηκε μέχρι την αναχώρησή τους, και τελικά σημειωνόταν η έκδοση του βιβλίου του W.H. MacNeil, *The Greek Dilemma: War and Aftermath*, και η δημοσίευση του σε μετάφραση από την εφημερίδα *Ελευθερία*, Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, Διεύθυνσιν Αλλοδαπών, Τμήμα Β', Γραφείο ΙΙ, προς Γ.Ε.Σ., Α2 και Υπουργείο Εξωτερικών, 4 Αυγούστου 1947, διαβίβαση της αναφοράς της Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, Διεύθυνσιν Αλλοδαπών, Τμήμα Β', Γραφείο ΙΙ, 17 Ιουλίου 1947, αρ. πρωτ. 4493/3, αναφορικά με την εκτέλεση της διαταγής του Υπουργείου Δημοσίας Τάξης αρ. 11/10/53/25 για παρακολούθηση των McNeil D. E., McNeil W. H., Smothers F. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 40.1, τμήμα 1, (1947).

¹⁴⁴⁵ McNeill, E. D., McNeill, W. H., & Smothers, F. *Report on the Greeks*. (New York: Twentieth Century Fund, 1948), p. v.

¹⁴⁴⁶ McNeill, E. D., McNeill, W. H., & Smothers, F. *Report on the Greeks*. (New York: Twentieth Century Fund, 1948), pp. 67-77.

¹⁴⁴⁷ Ibid, pp. 74, 76-77.

¹⁴⁴⁸ Ibid, pp.75-76.

η εμφύλια διαμάχη πιθανότατα θα επανέλθει και καμία κυβέρνηση δεν θα είναι σταθερή.¹⁴⁴⁹” Παράλληλα, τα έργα υποδομής εστίαζαν στην αξιοποίηση των υδάτινων πόρων με την επίτευξη παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας, έλεγχο της ροής του νερού και της ύδρευσης, με χαμηλό κόστος και δυνατότητα μικτής χρηματοδότησης από ελληνικούς πόρους και περιορισμένο διεθνή δανεισμό¹⁴⁵⁰. Όπως διευκρινιζόταν *“Χρήματα που θα χρησιμοποιούνταν στην αξιοποίηση του νερού, την επέκταση της βιομηχανίας, της εκπαίδευσης και την εισαγωγή βελτιωμένων μεθόδων αγροτικής καλλιέργειας [...] θα επιτύγχαναν πολλή μεγαλύτερη παραγωγικότητα για την Ελλάδα”* σε σχέση με μεγάλα χρηματικά ποσά, με οικονομική βιωσιμότητα και σταδιακή ανάπτυξη. Το μοντέλο υποστηριζόταν και από τον διεθνή οργανισμό Τροφίμων και Γεωργίας -F.A.O.-, προτείνοντας την ανάλογη χρηματοδότηση από την οικονομική υπηρεσία του Ο.Η.Ε.

Λύσεις στα αδιέξοδα προβλήματα της ελληνική οικονομίας πρότεινε και ο καθηγητής και πρόεδρος του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου Ν. Κιτσίκης, ήδη από τις ημέρες της κατοχής, δίνοντας προτεραιότητα στην μεταλλουργική και ενεργειακή ανάπτυξη της Ελλάδας, τονίζοντας ότι *“Η εκβιομηχάνιση της χώρας πρέπει να είναι σκοπός όλων εκείνων που θα ρυθμίζουν στο μέλλον της τύχης του έθνους”*¹⁴⁵¹. Ο Ν. Κιτσίκης ήταν γενικός γραμματέας της επιστημονικής εταιρείας έρευνας και μελέτης οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων για την ανοικοδόμηση *“ΕΠ.-ΑΝ.”*. Ακόμα, συνεργάστηκε με τον οικονομολόγο Δ. Μπάτση, που στο τεκμηριωμένο έργο του *Η βαριά βιομηχανία στην Ελλάδα*, πρόσφερε ένα ελπιδοφόρο δρόμο για την ανοικοδόμηση και την παραγωγική ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας με έμφαση στην αξιοποίηση μεταλλευτικών αποθεμάτων, ενεργειακών πόρων και συνολική βιομηχανική παραγωγή¹⁴⁵². Όπως τόνιζε

*“Η Ελλάδα θα γίνει και εθνικά και οικονομικά πραγματικά ελεύθερη. Μόνον τότε και η ανοικοδόμηση θα γίνει από τον Λαό και για τον Λαό. Θα σπάσουν τα δεσμά και θ’ αλλάξει ριζικά η διάρθρωση της σημερινής οικονομίας μας, θ’ ανοίξει ο δρόμος για να λυτρωθούν οι παραγωγικές δυνάμεις της νεοελληνικής κοινωνίας.”*¹⁴⁵³

Η τεχνικά, οικονομικά και πολιτικά άρτια μελέτη του κορυφαίου οικονομολόγου, προφανώς προϋπέθετε ένα διαφορετικό παραγωγικό μοντέλο και αμφισβητούσε τις κυριαρχούσες συνθήκες άνθησης του ληστρικού πλουτισμού με την εκμετάλλευση της ξένης βοήθειας και

¹⁴⁴⁹ Ibid, pp. 221-222.

¹⁴⁵⁰ Ibid, pp. 222-223.

¹⁴⁵¹ Μπάτσης Δ. (1977). *Η βαριά βιομηχανία στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κέδρος. Πρυτανική ομιλία του καθηγητή Ν. Κιτσίκη στις 13 Νοεμβρίου 1943, Αθήνα.

¹⁴⁵² Ο. π.

¹⁴⁵³ Ο. π. σ. 15.

απομύζησης των λαϊκών στρωμάτων¹⁴⁵⁴. Η συμβολή του Μπάτση στην ανάδειξη ενός βιώσιμου τρόπου ανάπτυξης, τιμωρήθηκε από το μετεμφυλιακό κράτος με την εκτέλεση του, μαζί με τους αγωνιστές της αντίστασης Ν. Μπελογιάννη, Ν. Καλούμενου, Η. Αργυρόπουλου¹⁴⁵⁵.

Παράλληλα, το Κ.Κ.Ε. σε θέσεις του για την ελληνική οικονομία αναγνώριζε αλληλοσυνδεόμενα προβλήματα, που προέρχονταν από την οικονομική πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης. Καταγγελλόταν ότι "[...]πρόκειται για την οικονομική πολιτική του Σίτν, που μετατρέπει βήμα-βήμα την χώρα σε μισοαποικιακό εξάρτημα της βρετανικής ιμπεριαλιστικής οικονομίας με τη συνεργασία της ελληνικής πλουτοκρατίας.", παρατηρώντας και την αντίθεση βρετανικών και αμερικανικών οικονομικών συμφερόντων στην Ελλάδα, θεωρούσε ότι δεν αναμενόταν κανένα όφελος για την χώρα¹⁴⁵⁶.

“Report on Greece”: αμερικανικές προσεγγίσεις της ελληνικής συγκυρίας

Ο Τύπος, οι δημοσιογράφοι και ανταποκριτές των Η.Π.Α. έδρασαν υπό την πίεση των διεθνών εξελίξεων και των συνεπειών θεσμικών και εξωθεσμικών παρεμβάσεων των ελληνικών κυβερνήσεων, που επιδίωκαν απροκάλυπτα την κατάργηση της ελευθεροτυπίας, καταγράφοντας κλιμάκωση από την περίοδο των Δεκεμβριανών, οπότε ασκήθηκαν πιέσεις προς τον αμερικανικό τύπο διαμορφώνοντας σταθερά μοτίβα παρεμβάσεων¹⁴⁵⁷.

Σταδιακά το 1946 οι εκφραζόμενες στην αρθρογραφία απόψεις επανακαθορίστηκαν συντηρητικοποιούμενες, διατηρώντας ισχυρό το πρόταγμα της αναγκαιότητας επιστροφής στην πολιτική ομαλότητα και της οικονομική ανοικοδόμησης, θεωρώντας ταυτόχρονα τον λαό εγκλωβισμένο στην καταστροφική πολιτική διένεξη¹⁴⁵⁸, ενώ οι ελληνικές κυβερνήσεις της περιόδου θεωρήθηκαν λύση ανάγκης. Πολλά άρθρα ανάλυσης της ελληνικής επικαιρότητας

¹⁴⁵⁴ Ενδεικτικά, McNeill, E. D., McNeill, W. H., & Smothers, F. *Report on the Greeks*. (New York: Twentieth Century Fund, 1948), pp. 74-77.

¹⁴⁵⁵ (30 Μαρτίου 1952). Την 4.12' Π.Μ. εξετελέστησαν οι Μπελογιάννης, Μπάτσης, Αργυριάδης και Καλούμενος. *Ελευθερία*.

¹⁴⁵⁶ Ηλιού Φ. *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος – η εμπλοκή του Κ.Κ.Ε.* (Αθήνα: Θεμέλιο, 2005), σ.σ. 35-46, έκθεση του Κ.Κ.Ε. προς το ΚΚΣΕ ‘*Η κατάσταση στην Ελλάδα και τα επείγοντα προβλήματα του κινήματος μας*’ (Αύγουστος 1946), όπου σ.σ. 39-40.

¹⁴⁵⁷ Υπουργείο Εξωτερικών προς Γενικό Προξενείο Νέας Υόρκης, 19 Δεκεμβρίου 1944, τηλεγράφημα όπου συστήνεται η άσκηση πίεσης προς τον γερουσιαστή Harley Kilgore για τις δηλώσεις του στους *New York Times*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 50.3 (1944). Πρεσβεία Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Εξωτερικών, 2 Μαρτίου 1945, αρ. τηλ. 659, όπου εκφράζονται επικρίσεις για άρθρο του Leland Stowe και πιέσεις προς τον *Εθνικό Κήρυκα* για την αναδημοσίευσή του, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 66.6 (1945).

¹⁴⁵⁸ Harrison J. (16 March 1946). Greece Must Unite. *Christian Science monitor*. Constantine A. (1 October 1946). Security struggle seen at crO.S.S.roads. *Christian Science monitor*.

αναγνώριζαν την αντιδημοκρατικότητα και πολιτική αναξιοπιστία της μοναρχίας στην Ελλάδα, την εμπειρία της Μεταξικής δικτατορίας και την επιβίωση πολιτικών στοιχείων της, την πρόκληση ρηγμάτων και ανασυντάξεων στην κατοχή καταλήγοντας στο δίπολο της αντίστασης και του δοσιλογισμού¹⁴⁵⁹. Όμως, τα κριτικά άρθρα περιορίζονταν και αντικαθίσταντο από την πολιτικά κυρίαρχη ανάγνωση της συγκυρίας. Οι εναπομείνουσες σταθερές φωνές κριτικής εντοπίζονταν σε συγκεκριμένα έντυπα προοδευτικής πολιτικής κατεύθυνσης, εκφράζοντας αλληλεγγύη για τους εξεγερμένους του ελληνικού λαού, αναγνωρίζοντας τους ως μορφή δημοκρατικής αγανάκτησης και εναντίωσης στην τυραννική κυβέρνηση¹⁴⁶⁰.

Εξάλλου, το θεσμικό πλαίσιο στην ελληνική επικράτεια ενέτεινε την καταστολή και οριοθετούσε νομικά το κράτος του εμφυλίου πολέμου με το Γ' ψηφίσματος «*περί εκτάκτων μέτρων κατά των επιβουλευομένων την δημοσίαν τάξιν και την ακεραιότητα της χώρας*» την 18^η Ιουνίου 1946 εντείνοντας την κρατική καταστολή, τις εξορίες, τις εκτελέσεις σε μια εκστρατεία κατά της αριστεράς συνοδευόμενη από ένταση της «*Λευκής Τρομοκρατίας*», ενώ το νομικό οπλοστάσιο του καθεστώτος ενισχύθηκε με τον αναγκαστικό νόμο 509 του 1947¹⁴⁶¹. Από την επικράτηση της λογοκρισίας και καταστολής δεν ξέφυγαν ούτε οι Αμερικανοί ανταποκριτές στην Ελλάδα¹⁴⁶².

Στην δεδομένη συγκυρία, το ντοκιμαντέρ διάρκειας 18.45 λεπτών. Vol. 12, No. 7. *Report on Greece*, The March Of Time, του αμερικανικού στούντιο 20th Century Fox¹⁴⁶³, προκάλεσε αντιδράσεις στον συντηρητικό τύπο και συγκεκριμένα της εφημερίδας Εστία, που όπως ομολογούταν στο άρθρο δεν είχε δει το υλικό, αλλά παρ' όλα αυτά το καταδίκασε, καθώς όπως υποστήριζε «*[...]μεταδίδουσα κυρίως σκηνάς από το κακούργο κίνημα του Δεκεμβρίου, εζήτει να παραστήσει τάχα ότι η ΕΛΛΑΣ... απελευθερώθη από του ηρωϊκού Ε.Α.Μ. και ότι τα Αγγλικά*

¹⁴⁵⁹ (9 September 1946), Planned return of Greek King –long period of turbulence. *Christian Science Monitor*. (9 September 1946) Long Greek emergency. *Christian Science Monitor*.

¹⁴⁶⁰ Ενδεικτικά, Poulos C. (3 November 1945). Greek Tragedy – 1945. *The Nation*. (30 July 1945). Heinz Eulan, Counter-revolution in Greece. *The New Republic*. Stavrianos S. L. (24 December 1945). Vacuum in Greece. *The New Republic*. Vlavianos B. (28 September 1946). Greece and its Allies. Hal Lehrman. (13 April 1946). The Greek Elections. *The Nation*.

¹⁴⁶¹ Αλιβιζάτος Ν., *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974*, Αθήνα: Θεμέλιο 1995, σ.σ. 495-523. Επίσης, για την συστηματοποίηση των εξοριών, βλέπε Βόγλης Π. – Μπουρνάζος Στρ., Στρατόπεδο Μακρονήσου 1947-1950 Στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Δ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σ.σ. 51-80. Επίσης, σημαντικότερη η τεκμηριωμένη μαρτυρία του Μάργαρη Ν. στο Μάργαρης Ν., *Ιστορία της Μακρονήσου* (2 τόμοι), Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 1966.

¹⁴⁶² Κουτσούρης Δ., (2016). Ξένοι σε μία ξένη χώρα: Οι ανταποκριτές του αμερικανικού Τύπου στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο (1946-1947). Ανακοίνωση στο Συνέδριο *Όψεις του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

¹⁴⁶³ The March of Time. (1946). *Report on Greece* (Vol. 12, No. 7) [Κινηματογραφικά επίκαιρα]. 20th Century Fox. https://search.alexanderstreet.com/preview/work/bibliographic_entity%7Cvideo_work%7C1793019 (Ανάκτηση στις 28 Ιουνίου 2021).

στρατεύματα που εκτόπησαν τους ήρωες της «αντίστασης» μισούνται από τον ελληνικό λαό και κατατurrανούν την Ελλάδα.”¹⁴⁶⁴ Η εχθρότητα και η ειρωνεία του αρθρογράφου προς την αντίσταση εκφραζόταν σε εναντίωση της αναγνώρισης της αριστεράς ως πατριωτικής δύναμης που απελευθέρωσε την Ελλάδα και όχι των βρετανικών δυνάμεων. Μάλιστα, θεωρούταν ότι κυκλοφόρησε “[...]υπό ορισμένων Ε.Α.Μ.ιτών Ελλήνων, οι οποίοι παριστάνουν και τους πατριώτας”. Οι υποτιθέμενες συνέπειες ήταν ότι “[...]ενώ η Ελλάς μέχρι του 1945 έχαιρε εκεί μεγίστου γοήτρου και απεριορίστου «credit» μας έκοψε κυριολεκτικώς τα γόνατα μια κακοήθης ταινία [...]”, αλλά και το ενδεχόμενο “[...]να πανικοβάλλη από οικονομικής απόψεως τους Αμερικανούς έναντι ενός τόπου, όπου υπερτερούν οι αριστεροί και οι κομμουνιστές”. Διαπιστωνόταν λοιπόν η γενική καταστροφή, αλλά και ο διασυρμός της Ελλάδας εξαιτίας της παραδοχής ότι οι δυνάμεις του Ε.Α.Μ. μετά την νικηφόρα αντίσταση απελευθέρωσαν την χώρα και τελικά υπέστησαν την επιθετικότητα των από πολλαπλές δυνάμεις, μεταξύ άλλων, των συμμαχικών βρετανικών δυνάμεων. Καταλήγοντας, συνίστατο να βρεθεί αντίγραφο της ταινίας με παρέμβαση του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών, ώστε να εξεταστεί το περιεχόμενο της. Η υπεραντίδραση της εφημερίδας και η ενασχόληση του ελληνικού υπουργείου εσωτερικών με την διερεύνηση της καταγγελίας, που κοινοποίησε στο ελληνικό υπουργείο εξωτερικών, καταδείκνυαν τις κυρίαρχουσες αντιλήψεις του συντηρητικού Τύπου και της κυβέρνησης για την ανάγκη λογοκρισίας του Τύπου και την διαμορφούμενη αντίληψη τους για την Ελλάδα, ως εύθραυστης χώρας στο έλεος των διαθέσεων της κοινής γνώμης των μεγάλων δυνάμεων, που έπρεπε να διατηρήσει ένα αποστειρωμένο πολιτικό προφίλ ξαναγράφοντας ιστορικά δεδομένα.

Το φιλμ ακολουθούσε την φόρμα των ειδησεογραφικών επίκαιρων¹⁴⁶⁵, με συγκροτημένη αφήγηση συνδυαστικά με την προβολή των κινηματογραφικών στιγμιότυπων από την πρόσφατη ιστορία της Ελλάδας¹⁴⁶⁶. Στην εισαγωγή αναφέρονταν οι ακραίες συνθήκες απογοήτευσης και δυσφορίας, που βίωνε ο ελληνικός λαός, αντιπαραβάλλοντας την σύγχρονη συγκυρία με τα επιτεύγματα της αρχαίας Ελλάδας και της συμβολής της στον δυτικό πολιτισμό, τονίζοντας ότι

“Μεταξύ των πολλών εθνών της Ευρώπης που αγωνίζονται να προσαρμοστούν στις πραγματικότητες

¹⁴⁶⁴Υπουργείο Τύπου και πληροφοριών, Διεύθυνσις Εσωτερικού Τύπου, Γραφείο Αποκομμάτων προς το Υπουργείο Εξωτερικών, 30 Ιανουαρίου 1947, αρ. Πρωτ. 1499/Γ6, Διαβίβαση αποκόμματος (29 Ιανουαρίου 1947). Μια κακούργος ταινία. *Εστία*. Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ.130.1, τμήμα 8 (1947).

¹⁴⁶⁵ Σχετικά με την ιστορία και τα χαρακτηριστικά του March Of Time, βλέπε Fielding R., *The American Newsreel 1911-1967*, Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1972, pp. 230-234, 288.

¹⁴⁶⁶ The March of Time. (1946). *Report on Greece* (Vol. 12, No. 7) [Newsreel]. 20th Century Fox. https://search.alexanderstreet.com/preview/work/bibliographic_entity%7Cvideo_work%7C1793019 (Ανάκτηση στις 28 Ιουνίου 2021).

της ειρήνης, κανένα δεν είναι πιο δυστυχημένο, κανένα δεν χρειάζεται περισσότερη κατανόηση από την αρχαία τραγική γη της Ελλάδας, το λίκνο του δυτικού πολιτισμού μας, την προέλευση πολλών από τις έννοιές μας περί ελευθερίας βάσει νόμου”.

Με πλάνα από την Ακρόπολη προς τον Λυκαβηττό και την πλατεία Συντάγματος, εισήγαγε την θεματική των συνεπειών του πολέμου και των καταστροφών με την κινηματογράφηση των διερχόμενων Αθηναίων με την κάμερα πίσω από συρματοπλέγματα και προβάλλοντας εικόνες γκρεμισμένων κτιρίων. Όμως, ο πληθυσμός που βίωνε την ανέχεια και την πείνα, ευεργετούνταν από τις αποστολές τροφίμων των Η.Π.Α. και του Καναδά, που διανέμονταν στα συσσίτια.

Η οικονομική αποδιάρθρωση της χώρας απεικονιζόταν σε πλάνο δύο παιδιών να αναζητούν τρόφιμα σε ένα αχανή σωρό από κυκλοφορούντα χαρτονομίσματα, που όπως διευκρινιζόταν πολτοποιούνταν μαζικά στην προσπάθεια αποπληθωρισμού της οικονομίας. Η μετάβαση στο νέο νόμισμα και η συνακόλουθη προοπτική ανάκαμψης συνοδευόταν από την εικόνα του χάρτη της Ελλάδας με τις 1.400 κατεστραμμένες κωμοπόλεις και χωριά, 900 που συνδέονταν με την αντίσταση στον Άξονα. Η καθημερινότητα των επιζώντων στα καμένα και κατεστραμμένα χωριά σκιαγραφούταν μαρτυρικά με την προσπάθεια επιβίωσης στα χαλάσματα. Τα πλάνα των κατεστραμμένων υποδομών από το σιδηροδρομικό δίκτυο και τον Ισθμό υπογράμμιζαν την διάκριση μεταξύ της βία της κατοχής και της αντι-βίας της αντίστασης, εξαιρώντας τον ρόλο της αντίστασης και την δράση της καθοδήγηση των συμμαχικών δυνάμεων, ακόμα και αν είχε ως συνέπεια την καταστροφή υποδομών. Η καταστροφή του εμπορικού στόλου της Ελλάδας, συμπλήρωνε την απογύμνωση των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας και σε βινιέτα σημειωνόταν, ότι *“Η καταστροφή και η εξαθλίωση είναι μέρος του τιμήματος που έχει πληρώσει η Ελλάδα για την ηρωική της στάση στην πλευρά της ελευθερίας ενάντια στον Άξονα”*, προσφέροντας χρόνο στους θεατές να κατανοήσουν το μήνυμα αποφορτίζοντας τους από την ταυτόχρονη προβολή στιγμιότυπων και αφήγησης.

Η ολοκλήρωση της εισαγωγής, ακολουθούταν από την αφήγηση των πολεμικών γεγονότων, με υμνητικές αναφορές για την αυτοθυσία και το πάθος για ελευθερία των Ελλήνων μαχητών έως την απώθηση της επίθεσης της φασιστικής Ιταλίας, εστιάζοντας στο δίπολο της μάχης για ελευθερία απέναντι στον φασισμό. Η γερμανική προέλαση πλαισιωνόταν από την ουδετερότητα της Ε.Σ.Σ.Δ. και την βρετανική αποτυχία να σωθεί η Ελλάδα, ενώ η κατάκτηση της Ελλάδας και η αποτυχία των τακτικών στρατών με τον χάρτη της Ελλάδας υπό την ναζιστική κατοχή, έδινε την θέση της σε πλάνα της ένοπλης αντίστασης, τονίζοντας ότι συνέβαλαν δραστικά

στον εκτροχιασμό των γερμανικών σχεδιασμών για την επίθεση στην βόρεια Αφρική και την Μέση Ανατολή. Οι ρόλοι είχαν αντιστραφεί: ήταν ο ανταρτοπόλεμος ενός μικρού λαού που έσωζε τις συμμαχικές δυνάμεις από την ναζιστική επικράτηση. Σημειώνοντας την σύμπραξη των συμμαχικών δυνάμεων με τις ντόπιες δυνάμεις αντίστασης, μνημονευόταν η διεθνής ακτινοβολία των κατορθωμάτων της, και μετέβαινε στο ζήτημα του εφοδιασμού, ως διάστασης της αλληλεγγύης του “δημοκρατικού κόσμου” προς την Ελλάδα.

Στην προσπάθειες πρωτοστατούσαν το Greek War Relief στις Η.Π.Α., που συνεργαζόταν με τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό και το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών. Διακριτικά σημειωνόταν ο βρετανικός ρόλος, με την μνημόνευση της έκκλησης του Eden για παροχή βοήθειας στην Ελλάδα, αν και σε πρώτο πλάνο ήταν η αποστολή 650.000 τόνων προμηθειών αξίας 100.000.000\$, σώζοντας όπως τονιζόταν την ζωή 3.500.000 Ελλήνων. Ο εφοδιασμός της Ελλάδας, που παρουσιαζόταν παραστατικά με κιβώτια, τσουβάλια, φορτωμένα πλοία και διαπραγματεύσεις αξιωματούχων, έδινε την θέση του στην ήττα του άξονα στην Ελλάδα, υπογραμμίζοντας τον ζωτικό χαρακτήρα της πολύχρονης υπερατλαντικής αρωγής για την συμμαχική νίκη. Η κατάρρευση των γερμανικών δυνάμεων κατά την προέλαση των συμμαχικών στρατών της Βρετανίας και της Ε.Σ.Σ.Δ. συνδυαζόταν με την γερμανική απόσυρση από την Ελλάδα. Η άφιξη των αποβιβαζόμενων βρετανικών δυνάμεων στα ελληνικά λιμάνια, συμπληρωνόταν με αναφορές για την διασφάλιση των μελλοντικών εκλογών και την άφιξη του Παπανδρέου, σχολιάζοντας, ότι *‘Μαζί τους οι Άγγλοι έφεραν τον Γιώργο Παπανδρέου,[...]’*

Σημειωνόταν λοιπόν η μετάβαση στην θεματική της απελευθέρωσης και των Δεκεμβριανών. Η αντίθεση σκιαγραφούταν αρχικά θέτοντας τις βρετανικές δυνάμεις, τον Παπανδρέου και τον Γεώργιο Β' που βρίσκονταν στο Κάιρο κατά τον πόλεμο απέναντι στον λαό της κατοχής και της αντίστασης. Μάλιστα σχολιαζόταν ότι *‘[...]Ήταν πρωταρχικής σημασίας για τους Βρετανούς να αντιμετωπίσουν τη ρωσική επιρροή που ήταν ήδη έντονη σε όλα τα Βαλκάνια.’* Όμως, το σκηνικό έντασης, συνοδευόταν από εικόνες της θερμής υποδοχής του Παπανδρέου και του Scobie από τον λαό της Αθήνας, παρεμβάλλοντας ταυτόχρονα εικόνες ανταρτών και των κατάμεστων δρόμων με εκδηλώσεις παλλαϊκού ενθουσιασμού για την απελευθέρωση, χαρακτηρίζοντας τον Παπανδρέου ως προσλαμβανόμενο “σύμβολο της απελευθέρωσης”.

Η κλιμάκωση της αντίθεσης υπογραμμιζόταν από την παραδοχή, ότι ο λαός της Ελλάδας που βίωσε την κατοχή και αντιστάθηκε σε μεγάλο μέρος του δεν επιθυμούσε την επιστροφή στο προπολεμικό καθεστώς και την μοναρχία, εισάγοντας την κρίση αποστράτευσης των δυνάμεων

της αντίστασης και την δυσπιστία του Ε.Α.Μ. στους βρετανικούς σχεδιασμούς, αναδεικνύοντας τον φόβο της αποδυνάμωσης της αντίστασης, απέναντι στην ένοπλη συγκροτημένη μοναρχική συμπαράταξη. Το προφίλ του Ε.Α.Μ. σκιαγραφούταν με αντικειμενικότητα και μετριοπάθεια, εστιάζοντας στην αντιστασιακή του δράση, τον αντιμοναρχισμό, την συμμετοχή δημοκρατών και κομμουνιστών. Το κάλεσμα για την διαδήλωση της 3ης Δεκέμβρη, συνοδευόταν από στιγμιότυπα της μαζικής διαδήλωσης με πλάνα από ψηλά -πιθανότατα από γειτονικά κτίρια-, τον ήχο των πυροβόλων όπλων και την διευκρίνιση ότι *“Επί των άοπλων διαδηλωτών, η ελληνική αστυνομία άνοιξε πυρ, σκοτώνοντας 23 και τραυματίζοντας πάνω από εκατό”*. Χωρίς αμφιβολίες για τις επιδιώξεις του Ε.Α.Μ. ή για την υπαιτιότητα για το ξέσπασμα της βίας, καταγραφόταν η κλιμάκωση και η μετάβαση σε μια εσωτερική σύγκρουση. Η μαχητική στάση του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., αντιμετωπιζόταν ως απάντηση στην επίθεση που δέχτηκε, υπενθυμίζοντας το παρελθόν των πολεμιστών του *“Οι βετεράνοι της αντίστασης του Ε.Λ.Α.Σ., μαχόμενοι κλάδοι του Ε.Α.Μ., έβγαλαν τα όπλα με τα οποία είχαν πολεμήσει τους Γερμανούς σε όλη τη διάρκεια της κατοχής για να αμυνθούν ενάντια στη Βασιλική Αστυνομία”*. Επομένως, τα Δεκεμβριανά προσλαμβάνονταν ως οργανική συνέχεια της αντίστασης. Όμως, αν και οι αντιθέσεις μορφοποιούνται αντιπροσωπευτικά, αποσιωπάται το όνειδος του δοσιλογισμού και της στοίχισης του με τις κυβερνητικές, μοναρχικές και βρετανικές δυνάμεις. Η απώλεια ελέγχου 21 από τα 24 αστυνομικών τμημάτων συνοδευόταν από εικόνες μαχητών του Ε.Λ.Α.Σ. κάθε ηλικίας να φέρουν ελαφρύ οπλισμό και να παίρνουν θέσεις μάχης, ενώ οι βρετανικές δυνάμεις έμπαιναν στο σκηνικό εξηγώντας την επέμβαση με δεδομένη την επικράτηση του φερόμενου ως χάους.

Συνολικά, η βρετανική υπεροπλία με τανκς και πολεμική αεροπορία να πολεμάνε τους μαχητές της αντίστασης - που υπογραμμιζόταν εκ νέου-, αλλά και η εικόνα των Βρετανών στρατιωτών να βαδίζουν στον βράχο της Ακρόπολης, απεικόνιζαν την βρετανική ισχύ αποτρέποντας αισθήματα συμπάθειας από τους θεατές. Ακόμα, ο αφηγητής χρησιμοποιούσε τον όρο *“δυνάμεις αντίστασης”* για το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., αποσαφήνιζε τον τραγικό χαρακτήρα της σύγκρουσης, όπου η αντίσταση και ο αγωνιζόμενος λαός βρέθηκαν στο στόχαστρο των συμμαχικών δυνάμεων. Η κλιμάκωση της σύγκρουσης συμπληρωνόταν από την περιγραφή της βρετανικής δυσφορίας, σημειώνοντας την άφιξη του στρατάρχη Alexander στην Ελλάδα και την δυσχερή θέση της βρετανικής κυβέρνησης που βρέθηκε στο επίκεντρο των επικρίσεων, δημόσιων λαϊκών διαμαρτυριών και αποκηρύξεων από προσωπικότητες όπως ο H. G. Wells.

Η μετάβαση στην περιγραφή της απεμπλοκής των βρετανικών δυνάμεων από την

σύγκρουση και της εξεύρεσης πολιτικού συμβιβασμού, εστίαζε στην επίσκεψη των Churchill και Eden στην Αθήνα τα Χριστούγεννα του 1944. Ο ρόλος του Churchill προσεγγίζεται με επιείκεια, σχολιάζοντας ότι *“Ο Τσόρτσιλ ήταν αποφασισμένος όποιος και αν ήταν ο προσωπικός ή πολιτικός κίνδυνος να βρει έναν τρόπο να τερματιστεί η αιματοχυσία και ταυτόχρονα να προστατεύσει τα βρετανικά συμφέροντα.”* Αντικειμενικά προσεγγιζόταν και η βρετανική εξωτερική πολιτική παραθέτοντας την επίσημη βρετανική θέση για τις βρετανικές δυνάμεις ως αποστολή αποτροπή της εμφύλιας σύγκρουσης και εξασφάλισης δίκαιων εκλογών, παραθέτοντας και την θέση των επικριτών της, ότι τα κίνητρα ήταν ιδιοτελή και στόχευε στην διασφάλιση των βρετανικών συμφερόντων με την προάσπιση των διαδρομών ανεφοδιασμού της Μεσογείου εγκαθιστώντας μια κυβέρνηση, που δεν θα υπέκυπτε στην σοβιετική επιρροή. Ακόμα, η εγκατάσταση του Δαμασκηνού ως αντιβασιλέα, που τονιζόταν είχε τον σεβασμό της αντίστασης, αλλά αδυνατούσε να αποτελέσει παράγοντα σταθεροποίησης.

Προσπερνώντας τις πολιτικές διεργασίες της Βάρκιζας, συγχωνεύοντας την επίσκεψη του Churchill και την εγκατάσταση του Δαμασκηνού, οριοθετούταν η αποχώρηση από την πολεμική απεικόνιση της Αθήνας των Δεκεμβριανών και των εμπόλεμων αντιστασιακών, μεταβαίνοντας σε μια εκδοχή του σχήματος των δύο πολιτικών άκρων: αφενός, οι μοναρχικοί συσπειρωμένοι από την φερόμενη ως καινοφανή οργάνωση Χ, που έχοντας εξαιρέσει το κατοχικό δωσίλογο παρελθόν της αποτελούσε την συγκροτημένη έκφραση του μοναρχισμού με Αθηναίους να αναρτούν αφίσες με τον Γεώργιο Β' και τον Γρίβα να παρουσιάζεται στο γραφείο του σε έντονο διάλογο με συνεργάτες του. Αφετέρου, το Κ.Κ.Ε. ως μια συμπαγής μικρή και οργανωμένη παράταξη που παρουσιαζόταν με στιγμιότυπα συγκέντρωσης της, όπου ομιλητής ήταν ο Σιάντος.

Τα γιγαντιαία πορτρέτα των Λένιν και Στάλιν δέσποζαν στην σκηνή παραπέμποντας σε σοβιετική αισθητική, ενώ ο αφηγητής υπογράμμιζε ότι *“Αλλά αν και οι κομμουνιστές ισχυρίζονταν ότι είναι πρώτα Έλληνες πατριώτες και μετά κομμουνιστές, σήμερα η βρετανική εργατική κυβέρνηση θεωρεί ότι ο σημερινός αρχηγός τους Νικόλαος Ζαχαριάδης είναι πολύ κοντά στη Μόσχα, φοβάται ότι μπορεί να καταλάβουν την εξουσία για λογαριασμό της Ρωσίας.”* Η αλλαγή ηγεσίας τόνιζε την μετάβαση από το Κ.Κ.Ε. ως τμήμα του Ε.Α.Μ., στο Κ.Κ.Ε. ως παράγοντα ενδεχόμενης προώθησης των σοβιετικών συμφερόντων. Η ρητορική των *“δύο άκρων”* δεν απέκλειε την ύπαρξη πλήθους μετριοπαθών κομμάτων στον *“μέσο δρόμο”* – *“middle of the road”*-, κυρίως αντιστασιακής προέλευσης με δημοκρατικές και φιλελεύθερες αποχρώσεις και υπογραμμίζοντας τις καταβολές της λαϊκής πλειοψηφίας με πλάνα λαϊκών διαδηλώσεων, όπου πινακίδες αναγράφαν

συνθήματα υπέρ του Ε.Α.Μ.. Επομένως, το Ε.Α.Μ. συνέχιζε να θεωρείται σημαντικός παράγοντας της μεταπολεμικής δημοκρατικής και φιλελεύθερης ελληνικής πολιτικής ζωής, αντλώντας την ισχύ του από την λαϊκή υποστήριξη και την παράδοση της αντίστασης.

Η χαρτογράφηση της ελληνικής πολιτικής σκηνής συμπληρωνόταν με την αναφορά στον συνωστισμό 15.000 πολιτικών κρατουμένων αντιστασιακών, φυλακισμένων από την ελληνική κυβέρνηση. Η φυλάκιση των αντιστασιακών και κομμουνιστών, δεν θεωρούταν δίκαιη ως τιμωρία των πρόσφατων συμβάντων, με την αντιστασιακή τους ταυτότητα να υπερισχύει. Εξάλλου, ακόμα και στην φυλακή παραμέναν πολιτικά δρώντες, καθώς *όπως σημειωνόταν ‘[...]έχουν την ελευθερία να εκφράζουν τις πεποιθήσεις τους και σε συγκεντρώσεις που πραγματοποιούνται σε τακτά χρονικά διαστήματα, διαμαρτύρονται για την αδικία της κράτησής τους.’* Οι συγκεντρωμένοι στον ασφυκτικά γεμάτο διάδρομο της φυλακής κρατούμενοι παρακολουθούσαν ενθουσιωδώς ομιλία συγκρατούμενου τους με φόντο τοιχογραφία του Ε.Α.Μ., ενώ στο βάθος διακρίνονταν οι σημαίες της Ελλάδας -χωρίς στέμμα-, της Βρετανίας, των Η.Π.Α.

Επιπροσθέτως, οι κυβερνήσεις της περιόδου, παρουσιαζόταν ως εφήμερες και ασταθείς, με αντικρουόμενες ομάδες συμφερόντων, εξαρτημένες από την βρετανική υποστήριξη. Συνεχίζοντας, προσεγγιζόταν η θεματική της αναδιοργάνωσης του κράτους με βρετανική καθοδήγηση, σε θετικότερο τόνο και έμφαση στον παράγοντα των δυνάμεων ασφαλείας. Όμως, σχετικά με την στρατολόγηση για την αναδιοργανωμένη αστυνομία αναφερόταν ότι *“Οι νεοσύλλεκτοι που επιλέγονται για την ορθότητα των πολιτικών τους απόψεων εκπαιδεύονται από Βρετανούς αξιωματικούς που επιμένουν στην άσκηση και την πειθαρχία, παραδοσιακούς υποστηρικτές της κυβέρνησης”*. Οι πολιτικές τους απόψεις δεν αποτελούσαν κριτήριο και θετικά προσλαμβάνονταν η προσήλωση των σωμάτων ασφαλείας στην προάσπιση της κυβέρνησης.

Αντίστοιχα, επαινετική ήταν η αναφορά στην αναδιοργάνωση του στρατού από Βρετανούς αξιωματικούς, μνημονεύοντας τα πολεμικά κατορθώματα του ελληνικού στρατού, διευκρινίζοντας ότι *“Τα πολιτικά ασταθή στοιχεία εξαλείφθηκαν σταδιακά και εισήχθησαν σύγχρονες μέθοδοι εκπαίδευσης για τη δημιουργία ενός στρατιωτικού σώματος που θα πρέπει να αποδειχθεί αξιόπιστο έναντι εισβολής ή επανάστασης.”* Ο νέος ελληνικός στρατός θεωρούταν λοιπόν ριζωμένος στις πολεμικές παραδόσεις του προηγούμενου πολέμου, απαλλαγμένος από ιδεολογικά στοιχεία, χωρίς πολιτικές περιπλοκές και με σύγχρονα χαρακτηριστικά. Τα ανεπιθύμητα στοιχεία παρέμεναν μυστηριωδώς αταυτοποίητα και συνδέονταν εμμέσως με τις πρότερες αναφορές στα *“δύο άκρα”*. Συνολικά, η επαναπροσέγγιση του ρόλου των δυνάμεων ασφαλείας, διευκρινίζοντας ότι

στρέφονταν κατά των απειλών στο εσωτερικό και το εξωτερικό, σηματοδοτούταν μεταβολές σε σχέση με την απεικόνιση τους κατά τα Δεκεμβριανά. Πλέον, είχε αποκατασταθεί το μονοπώλιο βίας του κράτους και οι λαϊκές εξεγέρσεις δεν είχαν χώρο ή δίκαιο. Συνεχίζοντας, υπογραμμίζονταν η στρατηγική θέση της Ελλάδας και οι εξωτερικές πιέσεις. Ταυτόχρονα, προσεγγιζόταν το προφίλ των εκπαιδευόμενων στις στρατιωτικές σχολές, που θεωρούνταν οχυρό των μοναρχικών από τους δημοκρατικούς. Ο αφηγητής το αντιπαρερχόταν χωρίς σχόλια, εστιάζοντας στην πειθαρχία, την εκπαίδευση και το φρόνημα τους, που συσχετιζόταν με τις παραδόσεις ηρωισμού της αρχαίας Ελλάδας και της μάχης του Μαραθώνα. Σημαντικότερα, θεωρούνταν αφοσιωμένοι στην κυβέρνηση -ή τις διαδοχικές κυβερνήσεις- της χώρας, υπογραμμίζοντας τον θεσμικό τους ρόλο, ενώ υπερασπίζονταν από την κριτική των δημοκρατικών δυνάμεων, προσφέροντας ένα αντίβαρο στον χαρακτηρισμό τους ως μοναρχικών. Ακόμα, σημειωνόταν ότι αποτελούσε μια επιλογή που εξασφάλιζε επαγγελματική και οικονομική σταθερότητα, σε συνθήκες αποδιάρθρωσης.

Στην συνέχεια, εισαγόταν η θεματική της μεταπολεμικής οικονομίας και ανοικοδόμησης, σημειώνοντας τις ανεπιτυχείς προσπάθειες διαδοχικών κυβερνήσεων για επίτευξη σταθεροποίησης με πρωταγωνιστή της πολιτικής ζωής τον Δαμασκηνό. Μάλιστα, εμφανιζόταν σε σύσκεψη με τον διοικητή της U.N.R.R.A. στην Ελλάδα Buell Maben. Ο ζωτικός και σωτήριος ρόλος της U.N.R.R.A. για την επιβίωση του ελληνικού λαού γινόταν χωρίς οικονομία σε εγκωμιαστικά σχόλια:

“Υπό τον Buell Maben, ικανό Αμερικανό διαχειριστή για την περιοχή, η U.N.R.R.A. κατέβαλε ηράκλειες προσπάθειες για να βοηθήσει την Ελλάδα να ανακάμψει από τις συνέπειες του πολέμου. Μέσα σε ένα χρόνο μετά την αποχώρηση των Γερμανών, προμήθειες της U.N.R.R.A. συνολικού ύψους σχεδόν ενάμισι εκατομμυρίου τόνων τροφίμων, ρουχισμού, πρώτων υλών, μηχανημάτων και φαρμάκων ξεφορτώθηκαν στα λιμάνια της Ελλάδας για να διανεμηθούν σε κέντρα σε όλη τη χώρα.”

Αφήγηση συνοδευόμενη από στιγμιότυπα πλοίων που ξεφόρτωναν σε αποβάθρες γεμάτες προμήθειες με ενδεείς λιμενεργάτες να μεταφέρουν τα αναγκαία αγαθά. Στο παράδειγμα την πολεμικής προσπάθειας οι Η.Π.Α. αναδεικνύονταν σε παράγοντας παροχής των αναγκαίων για την επιβίωση και ανόρθωση του ελληνικού λαού στην περίοδο ανοικοδόμησης, παρέχοντας θετικά προτάγματα και υλικούς όρους για την επίτευξη τους. Ζώα, φορτηγά και αγροτικά μηχανήματα, αποκαθιστούσαν την υφιστάμενη καταστροφή και συνέβαλαν στον εκμοντερνισμό της ελληνικής αγροτικής παραγωγής: *“Πολλοί από αυτούς [τους αγρότες] μαθαίνουν για πρώτη φορά να χειρίζονται σύγχρονα γεωργικά μηχανήματα”*. Οι αγρότες μαθαίνουν να χρησιμοποιούν τα τρακτέρ και οι βιομηχανικοί εργάτες προσέρχονταν ξανά στην παραγωγή με την επεξεργασία πρώτων υλών

που παρείχε η U.N.R.R.A. όπως ακατέργαστο βαμβάκι, απεικονίζοντας μία εύθραυστη, αλλά ελπιδοφόρα οικονομία σε πορεία ανάπτυξης. Παράλληλα, έργα υποδομής με κυριότερα τα υδρευτικά έργα στην Αθήνα ενίσχυαν την απασχόληση και αναζωογονώντας την αγροτική παραγωγή, που αποτελούσε βασική οικονομική δραστηριότητα με 60% του πληθυσμού να διαβιεί από αγροτικές δραστηριότητες. Γυναίκες και άντρες χωρικοί σε παραγωγικές δραστηριότητες στους αγρούς, ήταν η ζωντανή αναπαράσταση της ελληνικής αγροτικής παραγωγής, που παρά την αφοσίωση και την εργατικότητα των πρωταγωνιστών της ήταν ανεπαρκή τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Μάλιστα, σημειωνόταν ότι χρειαζόταν χρόνος και πρώτες ύλες για την αποκατάσταση της παραγωγής στα προπολεμικά επίπεδα και την αντιστροφή των συνεπειών του πολέμου σε βασικά αγροτικά προϊόντα.

Η επισκόπηση της ελληνικής οικονομίας, ολοκληρωνόταν μεταβαίνοντας στην μακροκλίμακα των πλάνων οικονομικής στήριξης της αμερικανικής και της βρετανικής κυβέρνησης προς την Ελλάδα: *‘Στο μέλλον της Ελλάδας, δύο έθνη μπορούν να ασκήσουν τεράστια επιρροή, όπως γνωρίζουν πολύ καλά ο Αμερικανός πρέσβης McVeigh και ο Βρετανός πρέσβης Leeper, διότι στις χώρες τους πρέπει να στραφεί η Ελλάδα για την οικονομική βοήθεια που χρειάζεται’*. Ταυτόχρονα, η αντίστιξη των απρόσωπων βιοπαλαιστών με τους επώνυμους παράγοντες της συμμαχικής διπλωματίας, υπογράμμιζε την σχέση των Μεγάλων δυνάμεων με την μικρή Ελλάδα. Η ανισομέρεια ενισχυόταν από το μέγεθος των πιστώσεων προς την Ελλάδα: 25.000.0000 δολάρια και 10.000.000 στερλίνες αντίστοιχα για την σταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας. Επιπροσθέτως, σημειωνόταν, ότι *‘Για το γιγαντιαίο έργο της ανοικοδόμησης που βρίσκεται μπροστά μας, εκτιμάται ότι θα χρειαστούν 2 δισεκατομμύρια δολάρια. Αν και η Ελλάδα είχε επιβιώσει μέχρι στιγμής με τα κονδύλια της ανακούφισης και με τη βοήθεια της U.N.R.R.A., μπορεί να ανακάμψει μόνιμα μόνο με την ανοικοδόμηση και τον εκσυγχρονισμό του οικονομικού κατεστημένου που θυσίασε στον πόλεμο’*. Επομένως, επιχειρούταν η ανάδειξη των προκλήσεων, η υποστήριξη της ελληνικής προσπάθειας και η ηθική υποχρέωση προς την καθημαγμένη χώρα που ο λαός της θυσίασε τα πάντα για την πολεμική προσπάθεια. Σε αταξικό τόνο, σημειωνόταν η ενιαία προσπάθεια του ελληνικού λαού: *‘Αυτό θα απαιτήσει τη μέγιστη αποφασιστικότητα και τον αδιάκοπο μόχθο του ελληνικού λαού. Θα απαιτήσει πρώτες ύλες, εργαλεία και μηχανήματα’*. Υπενθυμίζοντας τα καθήκοντα και την ανθρωπιστική αποστολή των Η.Π.Α., προβάλλονταν οι εργαζόμενοι σε οδικά έργα και λατομεία.

Με ορίζοντα την αποκατάσταση της χώρας, εισαγόταν η τελευταία θεματική ενότητα, που

χαρακτηριζόταν από οραματισμό ενός καλύτερου μέλλοντος και επίτευξη ρεαλιστικών στόχων από τον ελληνικό λαό. Με πλάνα της Αθήνας, παρουσιάζονταν στιγμιότυπα από πολλαπλών ταξικών προελεύσεων Αθηναίων, καθώς ο αφηγητής τόνιζε ότι *“Από τις νέες δυσκολίες που έρχονται, ο ελληνικός λαός δεν πτοείται, αλλά σε αντάλλαγμα για τις προσπάθειές του, θέλει κάποια διαβεβαίωση ότι αύριο ο τόπος του θα είναι καλύτερος από ποτέ στο παρελθόν, με ελευθερία, παιδεία και ευκαιρίες για κάθε πολίτη.”*, περιγράφοντας την ελληνική προσαρμογή του "αμερικάνικου όνειρου", ενώ κατέληγε σημειώνοντας ότι *“[...]για το σκοπό αυτό, οι Έλληνες θέλουν να γίνουν το συντομότερο δυνατόν κύριοι στο ίδιο τους το σπίτι.”* Μάλιστα, χρησιμοποιώντας την φόρμα της δραματοποίησης, παρουσιάζεται ο διάλογος σε καφεενείο μη κατονομαζόμενου Αμερικανού να ρωτά τον Έλληνα *“Nick”* τι θέλουν πραγματικά οι άνθρωποι στην Ελλάδα, στο οποίο ο Nick, κατά την ελληνική εκδοχή ενός *“Joe”* απαντά ότι *“Θέλουν βοήθεια από τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Βρετανία, αλλά δεν θέλουν να αντιμετωπίζονται σαν βρετανική αποικία. Αν οι Βρετανοί μας δώσουν τις δίκαιες εκλογές που έχουν υποσχεθεί, τότε θα έχουμε το είδος της κυβέρνησης που θέλουμε.”* Η μετριοπάθεια και αισιοδοξία, συνοδευόταν λοιπόν από αισθήματα εμπιστοσύνης και φιλίας προς τις Η.Π.Α., αλλά και επιφυλάξεις για τον ρόλο της Βρετανίας. Συνολικά, ο αμερόληπτος και αποστασιοποιημένος ρόλος των Η.Π.Α. ήταν στοιχείο που τονίστηκε στο φιλμ.

Στον επίλογο, ο αφηγητής ανακεφαλαίωνε επαινώντας το ήθος των Ελλήνων ως γενναίων μαχητών της Ελευθερίας και στηρίζοντας το δικαίωμα τους στην λαϊκή κυριαρχία και ο προσανατολισμός τους στις Μεγάλες δυτικές δυνάμεις, προβάλλοντας στιγμιότυπα εργατών στις προκουαίες, εφημεριδοπωλών, μαζών να συνωστίζονται στους δρόμους της πόλης, στρατιωτών να παρελαύνουν και αγροτών να οργώνουν με τα -αμερικάνικα- τρακτέρ: *“[...]ενώ στον κόσμο του μέλλοντος δεν επιθυμούν να διακόψουν εντελώς τους αιωνόβιους δεσμούς με τη Βρετανία, οι Έλληνες ευγνώμονες για την αμερικανική βοήθεια στην ώρα της ανάγκης τους, προσβλέπουν με ελπίδα και αυτοπεποίθηση σε μια στενότερη φιλία με τις Ηνωμένες Πολιτείες”*.

Τελικά, το φιλμ αποτελούσε συνεκτική έκφραση του στούντιο παραγωγής και μετριοπαθή πολιτική τοποθέτηση στα γεγονότα της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας, ισορροπώντας με την ασκούμενη αμερικανική εξωτερική πολιτική. Επιτυγχανόταν η αντιπροσωπευτική προσέγγιση σημαντικών ζητημάτων της ελληνικής κοινωνικοοικονομικής και πολιτικής πραγματικότητας, αξιοποιώντας την φόρμα των επικαίρων και της δραματοποίησης, ώστε με παραστατικότητα να αποδοθεί η εμπειρία του προβλήματος και να μεταφερθεί στο κοινό η αφήγηση. Ουσιαστικά, η κυκλοφορία του ερχόταν το μεταίχμιο μεγαλύτερων μεταβολών και επικράτησης πόλωσης μεταξύ

των Μεγάλων Δυνάμεων και των κοινωνικών δυνάμεων που τις στήριζαν ή πρόσβλεπαν σε αυτές. Επομένως, η προσέγγιση της κατοχής και της αντίστασης, του ελληνικού πολιτικού προβλήματος και των Δεκεμβριανών, συνέχιζε να χαρακτηρίζεται από αντικειμενικότητα.

Ολοκληρώνοντας την μετάβαση: η εξαγγελία του δόγματος Truman

Έχοντας ήδη εισέλθει στην περίοδο ενόπλων συγκρούσεων που έπαιρνε πλέον την μορφή εμφυλίου πολέμου, με την συστηματική βία και τρομοκρατία της άκρας δεξιάς να συναντά την ένοπλη απάντηση των μαχητών της αντίστασης με πιο συγκροτημένη οργάνωση και δράση, το Ε.Α.Μ., που βρισκόταν στην καρδιά του αντιστασιακού κινήματος, επέμενε στις προσπάθειες πολιτικής επίλυσης. Για το Ε.Α.Μ. η άφιξη της επιτροπής έρευνας του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για την διερεύνηση των συνοριακών επεισοδίων της Ελλάδας αποτέλεσε ευκαιρία για την έκφραση προθέσεων συμφιλίωσης, εξομάλυνσης και ειρήνευσης¹⁴⁶⁷. Απευθυνόμενο στα ακροατήρια και τους θεσμικούς παράγοντες εντός και εκτός Ελλάδος, καλούσε σε αμοιβαία κατάπαυση του πυρός ώστε να διεξάγει η επιτροπή ανενόχλητη το έργο της και να έρθει σε επαφή με τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδος, ώστε να αναγνωρίσει τα αίτια συγκρότησης του και τους σκοπούς του. Η ανακοίνωση του Ε.Α.Μ. κατέληγε με την πρόταση σχηματισμού κυβέρνησης με συμμετοχή όλων των κομμάτων, συμπεριλαμβανομένου του Ε.Α.Μ., που δεσμεύονταν από τις αρχές της λαϊκής κυριαρχίας και στόχευαν στην εξομάλυνση των πολιτικών συνθηκών, την αποτροπή ξένων επεμβάσεων, την διάλυση της βουλής την διενέργεια νέων εκλογών, ελεύθερων και δημοκρατικών.

Μάλιστα σε ομιλία του Μ. Κύρκου προς την επιτροπή, εστίαζε στην *“εξασφάλιση της ελληνικής ουδετερότητας από τον ΟΗΕ και άμεση αποχώρηση των ‘Αγγλων, νέα κυβέρνηση κατά την απόφαση της Γιάλτας, οριστική κατάπαυση των εχθροπραξιών, γενική πολιτική αμνηστία, αποκατάσταση ισοπολιτείας, διάλυση της «βουλής» και σύντομες εκλογές”*¹⁴⁶⁸. Ακόμα,

¹⁴⁶⁷ Τσαλδάρης, Υπουργείο Εξωτερικών, Υπηρεσία Συνδέσμου παρά τη εξεταστική επιτροπή Ηνωμένων Εθνών, προς πρεσβείες Λονδίνου, Ουάσιγκτον, Παρισιών και Μόνιμη αντιπροσωπεία της Ελλάδας στον ΟΗΕ, 20 Ιανουαρίου 1947, Ι.Κ.Κ., Αρχείο Τσαλδάρη, Φ. 24.1 (1947), τεκμήριο 24/1/4/1. Σχετικά με τα επιχειρήματα της Ελληνικής και αμερικανικής πλευράς βλέπε Acting chairman of the Greek delegation to the General Assembly T. Aghnides to Trygve Lie 4 December 1946, in response to the letter from the Acting chairman of the delegation of Greece to the Secretary General, 3 December 1946, Ι.Κ.Κ., Αρχείο Κ. Τσαλδάρη, Φ. 17.3 (1946), τεκμήριο 17/3/39/1-4. Acting Secretary of US Dean Acheson to Nicholas Avraam, minister of Greek Merchant marine, Washington DC, 10 Δεκεμβρίου 1946, ΙΚΚ, Αρχείο Κ. Τσαλδάρη, Φ. 17.1 (1946), τεκμήριο 17/1/80/1.

¹⁴⁶⁸ (18 Φεβρουαρίου 1947), Το Ε.Α.Μ. στην Επιτροπή του ΟΗΕ, *Ριζοσπάστης*. Αντίστοιχες ήταν και οι στοχεύσεις του Κ.Κ.Ε. όπως αποδεικνύεται από εσωτερικά έγγραφα, σχετικά Ηλιού Φ. *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος –*

επαναπροσεγγιζόταν το Ε.Α.Μ. και η εθνική αντίσταση, ενώ εξαπολύονταν ένα ‘‘συντριπτικό κατηγορητήριο κατά του καθεστώτος του αίματος, του τρόμου, του νεοφασισμού.’’ Συνολικά, διαπιστώνεται η μετριοπάθεια του τόνου και της στοχοθεσίας του Ε.Α.Μ., καθώς οι προτεραιότητες που έθετε δεν ήταν ανεκπλήρωτες, δεν είχαν ιδεολογικό χαρακτήρα, δεν περιείχαν αποκλεισμούς ή προνομιακούς όρους. Ήταν αντίθετα μια πρόταση επανεκκίνησης με θετικότερες προοπτικές. Μια πρόταση ειρήνης, συμφιλίωσης και δημοκρατίας με βάση την λαϊκή κυριαρχία και την εθνική ανεξαρτησία σε αστικό δημοκρατικό πλαίσιο, ενώ δεν τίθετο ζήτημα πολιτειακού, που παρά τον νόθο χαρακτήρα των διαδικασιών, ακόμα και αυτό γινόταν σιωπηρά αποδεκτό. Από την απελευθέρωση και τα Δεκεμβριανά, στην Βάρκιζα και τον Εμφύλιο το Ε.Α.Μ. παρέμενε προσηλωμένο σε μία απέλπιδα μετριοπαθή επιδίωξη ειρηνικής πολιτικής διεύθετης.

Όμως, η κλιμάκωση της εμφύλιας σύγκρουσης ακολούθησε την πορεία κλιμάκωσης του ψυχρού πολέμου. Στο πλαίσιο αυτό ξέσπασε ανηλεής αγώνας για να πειστούν τα ακροατήρια του ‘‘Δυτικού κόσμου’’ ότι το διακύβευμα της περιόδου ήταν η ανάσχεση της προσλαμβανόμενης ως ευρισκόμενης προ των πυλών κομμουνιστικής απειλής, απειλώντας να αλώσει την Ελλάδα και σαν πλημμυρίδα να κατακλύσει τον κόσμο¹⁴⁶⁹. Όμως, η προσπάθεια να παρουσιαστούν οι χτεσινοί πρόμαχοι της ελευθερίας, ως η σημερινή αναδυόμενη απειλή δεν απέδωσε αυτόματα. Το σοκ της εξαγγελίας του δόγματος Truman, ενέτεινε τις αντιστάσεις και τον προβληματισμό για την εμπλοκή των Η.Π.Α. στο ‘‘ελληνικό πρόβλημα’’ οικονομικά, πολιτικά, στρατιωτικά, χωρίς να επιτευχθεί η αυτόματη στοίχιση του δημόσιου λόγου με την κυβερνητική πολιτική. Η μνήμη του πρόσφατου πολέμου, ο ρόλος του Ε.Α.Μ. στην επίτευξη της αντιφασιστικής νίκης και η ισχνή επίφαση δημοκρατικότητας των κυβερνητικών δυνάμεων, προκαλούσε σκεπτικισμό, που αποτυπώθηκε στον εκφερόμενο δημόσιο λόγο στο Κογκρέσο και τον αμερικανικό τύπο¹⁴⁷⁰. Η

η εμπλοκή του Κ.Κ.Ε. (Αθήνα: Θεμέλιο, 2005), σ.σ. 35-46, έκθεση του Κ.Κ.Ε. προς το ΚΚΣΕ ‘‘Η κατάσταση στην Ελλάδα και τα επείγοντα προβλήματα του κινήματός μας’’ (Αύγουστος 1946), σ.σ. 45-46, όπου προτείνεται από το Κ.Κ.Ε. στο ΚΚΣΕ η ελληνική ουδετερότητα με εγγυήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων.

¹⁴⁶⁹ Yale Law School/Lillian Goldman Law Library/Avalon project, ομιλία του Harry S. Truman σε συνεδρίαση του Κογκρέσου, 12 Μαρτίου 1947. Σχετικά με την επίδραση του δόγματος Truman στην διαμόρφωση του Ψυχρού Πολέμου και του αμερικανικού παρεμβατισμού συνολικά, σημαντική είναι η μελέτη του Jones H., *A new kind of war – America’s Global Strategy and the Truman doctrine in Greece*, (New York: Oxford University Press, 1989).

¹⁴⁷⁰ Ενδεικτικά, οι απομαγνητοφωνήσεις των ραδιοφωνικών εκπομπών του Cendric Foster στο Mutual Broadcasting system και στο mutual WNAC τους πρώτους μήνες του 1947 σχετικά με συζητήσεις στο Κογκρέσο, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φάκελοι 40.1, Φ.57.1, Φ.122.1 (1947). Αντίλογος στο δόγμα Truman εκφράστηκε σε έντυπα όπως το περιοδικό The Nation, όπου η Freda Kirchwey στο άρθρο της *To the Greeks Bearing Gifts*, απέρριπτε το δόγμα Truman και αποδομούσε την υποτιθέμενη παροχή βοήθειας, ασκώντας δριμύνη κριτική στον αυταρχισμό της Ελληνικής κυβέρνησης. Όμοια, στάση από τον Constantine Poulos στο ίδιο τεύχος. Επίσης,

ολοκληρωτική αντιμετώπιση του αντάρτικου αναπτύχθηκε δυναμικά και προετοίμασε με την πολύπλευρη στήριξη του ελληνικού καθεστώτος μετά την διακήρυξη του Αμερικανού προέδρου και την σταδιακή αλλαγή στρατηγικής, στοχεύοντας στην τελική στρατιωτική επικράτηση σε βάρος των εξεγερμένων, αποκλείοντας κάθε ενδεχόμενη πολιτική λύση ειρήνευσης¹⁴⁷¹.

Άλλωστε, η πολιτική που ακολούθησε ο Truman είχε στραφεί σταθερά πλέον στην κατεύθυνση της ανάσχεσης της υποτιθέμενης σοβιετικής επεκτατικότητας, έχοντας εγκαταλείψει πλήρως την πολιτικής διασυμμαχικής συνεργασίας και συνεννόησης, καθώς όπως τόνιζε ο D. Grantham «ήρθε στην προεδρία με αμετάβλητη δυσπιστία της κομμουνιστικής ιδεολογίας και όταν ξαφνικά βρέθηκε αντιμέτωπος με τρομερές ευθύνες για τις οποίες δεν είχε καμία απολύτως προετοιμασία, είχε φυσικά λιγότερη υπομονή, ευελιξία και αυτοπεποίθηση από τον επιφανή προκάτοχο του.¹⁴⁷²» Επιπροσθέτως, τονιζόταν ότι η προβαλλόμενη άκαμπτη στάση του βασιζόταν στην υπόθεση ότι η Ε.Σ.Σ.Δ. θα βρισκόταν σε απελπιστική ανάγκη για την αμερικανική οικονομική βοήθεια, ενώ η θέση της ενισχυόταν από «το ανυπολόγιστο βάρος του αμερικανικού μονοπωλίου της ατομικής βόμβας».

Άλλωστε, οι τελευταίες φωνές υποστήριξης της ειρηνικής συνύπαρξης με την Ε.Σ.Σ.Δ., είχαν εξοβελιστεί από την αμερικανική διοίκηση, όπως στην περίπτωση του υπουργού εμπορίου H. Wallace, που εξαναγκάστηκε σε παραίτηση μετά την ομιλία της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1946¹⁴⁷³. Μάλιστα, στην ίδια εκδήλωση είχε παραβρεθεί και ο γερουσιαστής Cl. Pepper, που στάθηκε κριτικά στο δόγμα Truman, αν και τασσόταν υπέρ της στήριξης της Ελλάδας στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών και για αυτό τον λόγο στοχοποιήθηκε στην περίοδο αντικομμουνιστικού

Stowe L. (15 September 1947). Cold war: the Churchill legacy in Greece. *New republic*.

¹⁴⁷¹ Σχετικά βλέπε και Γ. Ρουμπάτης, *Δούρειος Ίππος, Η αμερικανική διείσδυση στην Ελλάδα 1947-1967*, (Αθήνα: Οδυσσέας, 1987), σ.σ. 27-28, όπου αναφέρεται η μαρτυρία του Θ. Καραμεσίνη πρώην στελέχους του Ο.Σ.Σ. και κατά την περίοδο επιτετραμμένου στην αμερικανική Πρεσβεία στην Αθήνα, για τα σχέδια του ελληνικού επιτελείου για εκκαθάριση του στρατεύματος, λήψη πρόσθετων μέτρων ασφαλείας έως και την πλήρη κήρυξη του Κ.Κ.Ε. ως παράνομου από τις αρχές του 1946.

¹⁴⁷² Grantham D. W., *The United States since 1945: The ordeal of power*, (New York: Harper & Row, 1976), p. 17.

¹⁴⁷³ The Chargé in the Soviet Union (Durbrow) to the Secretary of State, Moscow, September 16, 1946, *Foreign Relations of the United States, 1946, Eastern Europe, The Soviet Union, Volume VI*, Document 535, 711.00/9-1646: Telegram. (Blum N. J. ed.), *Henry Wallace, The price of vision*, (Boston: Houghton Mifflin, 1973), pp. 612-613, 617-626, 628-630. Culver J. - Hyde J, *American drE.A.M.er: the life and times of Henry A. Wallace*, (New York: W. W. Norton, 2000), pp. 420-422. Σχετικά με τις απόπειρες συγκρότησης ενός προοδευτικού μετώπου με αναφορά στις ημέρες του New Deal στοχεύοντας στην κινητοποίηση των Δημοκρατικών ψηφοφόρων για τις εκλογές του 1948 με υποψήφιο τον H. Wallace, βλέπε και Markowitz N., *Progressive Party*. At Buhle M. J., Buhle P., Georgakas D. (ed.), *Encyclopedia of the American Left*, (New York: Garland Publishing, 1990), pp. 600-601. Επίσης, βλέπε Schmidt M. K., *Henry A. Wallace: Quixotic Crusade 1948*, New York: Syracuse University Press, 1960. Για την περίοδο αντικομμουνιστικής φοβίας, που αποκαλούνταν «'Second Red Scare'» και τις συνέπειες της για την αμερικανική αριστερά, βλέπε Storrs L., *The Second Red Scare and the Unmaking of the New Deal Left*, (Princeton: Princeton University Press, 2013).

φανατισμού που επικράτησε στις Η.Π.Α.¹⁴⁷⁴. Άλλωστε οι βασικότεροι επικριτές του Wallace από το ρεπουμπλικανικό κόμμα, οι γερουσιαστές του Οχάϊο R. Taft και Μίσιγκαν A. Vandenberg¹⁴⁷⁵, βρέθηκαν στην πρώτη γραμμή στήριξης της επιθετικής πολιτικής του Truman χτίζοντας την διακομματική στήριξη του αμερικανικού παρεμβατισμού¹⁴⁷⁶.

Συνολικά, η εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. προς την Ελλάδα στρεφόταν ολοένα και περισσότερο στην κατεύθυνση επανεξέτασης της στρατηγικής σημασίας της Ελλάδας για τα αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή, ενώ όπως σημειώνει ο Γ. Ρουμπάτης στην κρίσιμη και τεκμηριωμένη μελέτη του *Δούρειος Ίππος – Η αμερικανική διείσδυση στην Ελλάδα 1947-1967*, “*όπως οι Βρετανοί έτσι και οι Αμερικανοί διαμορφωτές της πολιτικής άρχισαν να πιστεύουν ότι η Ελλάδα ήταν πάρα πολύ σημαντική για να την αφήσουν στους Έλληνες.*”¹⁴⁷⁷

Την 7^η Αυγούστου 1946 εκδηλώθηκε σοβιετικό ενδιαφέρον για την αναθεώρηση της συνθήκης του Μοντρέ του 1936 -που ήταν άλλωστε συμφωνημένη στις συμμαχικές διασκέψεις της Γιάλτας και του Πότσδαμ,- και κατά συνέπεια του καθεστώτος των Στενών των Δαρδανελίων, που ελέγχονταν από την Τουρκία, χωρίς όμως να υπάρξει συνέχεια¹⁴⁷⁸. Όμως, όπως σημειώνει ο Ρουμπάτης, “*Τα γεγονότα στην Ανατολική Μεσόγειο το καλοκαίρι του 1946 οδήγησαν στην διαμόρφωση μίας αμερικανικής πολιτικής για την περιοχή που έβλεπε την Ελλάδα και την Τουρκία ως δύο αλληλενδετες ενότητες απαραίτητες για την διαφύλαξη των συμφερόντων της αμερικανικής ασφάλειας. [...] Η Ελλάδα και η Τουρκία «έπρεπε να προστατευθούν» από αυτό που χαρακτηριζόταν σαν «ανερχόμενος κίνδυνος του παγκόσμιου κομμουνισμού».*”

Λίγες βδομάδες πριν την επίσημη εξαγγελία του δόγματος Truman, το κλίμα ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων και σε θεσμικό επίπεδο στα πλαίσια του ΟΗΕ οξυνόταν, η Μ. Βρετανία αναδιπλωνόταν και η ελληνική εσωτερική πολιτική εκτροχιαζόταν σε κλιμακούμενες

¹⁴⁷⁴ Pepper Cl., *Eyewitness to a century*, (Gainesville, Florida: University Press of Florida, 1989), 153-154, 204-205.

¹⁴⁷⁵ Culver J. - Hyde J, *American drE.A.M.er: the life and times of Henry A. Wallace*, (New York: W. W. Norton, 2000), pp. 420-422. Σχετικά με την πολιτική πορεία και ιδεολογία των Vandenberg και Taft, βλέπε και, Gazell, J. A. (1973). Arthur H. Vandenberg, Internationalism, and the United Nations. *Political Science Quarterly*, 88(3), 375-394. <https://doi.org/10.2307/2148990>. Berger, H. W. (1975). Bipartisanship, Senator Taft, and the Truman Administration. *Political Science Quarterly*, 90(2), 221-237. <https://doi.org/10.2307/2148235>.

¹⁴⁷⁶ Σχετικά με την τακτική πολιτικής χειραγώγησης και συνειδητής παραπλάνησης των υποστηρικτών της αμερικανική παρέμβασης στο Κογκρέσο, τονίζοντας υπερβολικά τους κινδύνους του ελληνικού αντάρτικου, αλλά και την απροκάλυπτη περιφρόνηση του Truman για το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών, καταλήγοντας σε χρήση ανακριβούς και παραπλανητικής γλώσσας στην ομιλία του την 12 Μαρτίου 1944, αλλά και αργότερα σχετικά με το σχέδιο Marshall. βλέπε Rusk D., *As I saw it*, New York: W.W. Norton & Company, 1990, pp. 140-142.

¹⁴⁷⁷ Ρουμπάτης Γ., *Δούρειος Ίππο - Η αμερικανική διείσδυση στην Ελλάδα 1947-1967*, (Αθήνα: Οδυσσέας, 1987), σ. 29.

¹⁴⁷⁸ Ο. π.

συγκρούσεις. Σαφώς, οι κορυφαίες διπλωματικές επικοινωνίες δεν επέτρεπαν να καταγραφεί η πλήρης εικόνα και οι στρεβλές προσλήψεις των δρώντων, όπως καταγραφόταν σε ανεπίσημες συνομιλίες μεταξύ χαμηλόβαθμων αξιωματούχων, όπως στην περίπτωση του Μ. Αλεξανδράκη εκ μέρους της ελληνικής στρατιωτικής αποστολής στην Σόφια σε συζήτηση του με τον Αμερικανό αντιπρόσωπο στην Σόφια Maynard Barnes¹⁴⁷⁹. Στην συζήτηση τους για την κατάσταση στην περιοχή ο Barnes δήλωνε *“[...]την επιθυμία του να εγκαταλείψει την Βουλγαρία, ίνα αποφύγη, πάσαν επαφήν μετά των Ρώσων.”*, για να λάβει την πρόταση του Αλεξανδράκη να μεταβεί στην Αθήνα, όπου *“[...]δεν θα βλέπη Ρώσους”*. Όμως, ο Αμερικανός διπλωμάτης διατηρούσε τις αμφιβολίες του για την ασφάλεια της Ελλάδας σε ενδεχόμενη σύρραξη, με τον Αλεξανδράκη να ρωτά *“[...]εάν είναι διατεθειμένοι να εγκαταλείψουν εκ νέου άπασαν την χώραν μας. Και μοι απήντησεν ότι θα υποχρεωθούν να πράξουν τούτο, τόσον εκ της γενικής καταστάσεως όσον και εκ της εν Ελλάδι διαιρέσεως Βασιλικών/Βενιζελικών”* Ο Αλεξανδράκης διάψευσε την επικράτηση τέτοιων διαιρέσεων, ενώ κατηγορούσε τις δυτικές δυνάμεις: *“[...]ο ελληνικός λαός, συνεργαζόμενος προσπαθεί να ανορθώσει την χώραν του, πλην εις κάθε του βήμα αντί βοήθειας ευρίσκει αντίδρασιν, εκ μέρους των Αγγλοαμερικανών, οίτινες δι' ανεξηγήτους λόγους γίνονται συνεργάται των Σλαύων, παρεμποδίζοντες τοιουτοτρόπως την πολιτικήν και οικονομικήν ανασυγκρότησιν της χώρας μας, αντί να την ενισχύουν [...]”*. Ο Barnes φερόταν να δηλώνει άγνοια των συνθηκών που επικρατούσαν στην Ελλάδα, αλλά γνώριζε με σαφήνεια ότι οι Η.Π.Α. είχαν αποτύχει στους στόχους τους στην Βουλγαρία, προκαλώντας την αντίδραση του Αλεξανδράκη: *“Του συνέστησα ότι θα πρέπει κατά την λίαν προσεχή μετάβασιν του εις Αθήνας προς συνάντησιν του Έθεριτζ, εφ' ενός να ενδιαφερθή περισσότερον και να ενημερωθή περί της εσωτερικής μας καταστάσεως, αφ' ετέρου δε, [...]θα έπρεπε να απέδιδε όλην την προσοχήν και προσπάθειαν κτά πρώτον λόγον εις την εσωτερική σταθεροποίησιν της Ελλάδος”* Καταλήγοντας ο Αλεξανδράκης επέμενε ότι έπρεπε να διατηρηθεί ο έλεγχος Βαλκανίων από τις δυτικές δυνάμεις, με τον Barnes να παραδέχεται τα προηγούμενα σφάλματα τους, που απέδιδε στην Μ. Βρετανία. Όμως, ο Έλληνας διπλωμάτης, επέμενε ότι *“[...]δεν είναι μόνο ευθύνη των Άγγλων αλλά και των Αμερικανών, εφόσον επεξετάθη η σφαίρα επιρροής της Αμερικής εις όλον τον κόσμον.-”* Επομένως, εκφραζόταν η συστηματική και δυναμική άσκηση πίεσης σε Αμερικανούς θεσμικούς παράγοντες

¹⁴⁷⁹ Αλεξανδράκης Μ., Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή, Σόφια προς Υπουργείο Εξωτερικών, Διεύθυνσιν πολιτικών υποθέσεων, τμήμα Βαλκανικής, Αθήνα, 4 Ιανουαρίου 1946, αρ. τηλ. 1184, Υ.Δ.Ι.Α., Κ.Υ., Φ. 125.2, τμήμα 2 (1947).

σε πολλαπλές βαθμίδες με έμφαση στα μεσαία στελέχη, που τους υπαγόρευαν τις υποχρεώσεις των Η.Π.Α. διεθνώς με βάση και τις ελληνικές προσδοκίες, διαμορφώνοντας το πλαίσιο για την άσκηση διευρυμένου ελέγχου με προοπτικές επέκτασης του γεωγραφικού πεδίου παρέμβασης, την αύξηση της συνοχής του υπό διαμόρφωση μπλοκ του δυτικού συνασπισμού ως αντίβαρο στις ανατολικές χώρες και την Ε.Σ.Σ.Δ., την ποιοτική κλιμάκωση της δράσης και παρέμβασης τους, την αναγνώριση τους ως διεθνούς ηγεμονικής δύναμης.

Συνολικά, η εξαγγελία της αμερικανικής στρατηγικής διαρκούς επεμβατισμού στην Ελλάδα ήταν σύμφωνη με τις απαιτήσεις της εγχώριας ελληνικής πολιτικής ελίτ, όπως είχαν διαμορφωθεί και εκφραστεί σε πλήθος περιστάσεων στο παρελθόν, συστηματικά, θεσμικά, επίμονα. Άλλωστε, η υποτιθέμενη σοβιετική επιβουλή και η αναμενόμενη απόσυρση των βρετανικών δυνάμεων, συνοδεύονταν από την -πολιτική- και οικονομική αποτυχία της ελληνικής κυβέρνησης, που έχοντας λάβει 700.000.000 δολάρια από την U.N.R.R.A. σε εφόδια και χρηματική ενίσχυση από το τέλος του πολέμου, βρισκόταν διαρκώς στα πρόθυρα της καταστροφής¹⁴⁸⁰. Η αποστολή του Paul Porter στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1947 επιβεβαίωνε την οικονομική κατάρρευση και καλούσε μαζί με τον Αμερικανό πρέσβη στην Αθήνα MacVeagh σε στήριξη του ελληνικού καθεστώτος¹⁴⁸¹. Η επικρατούσα πολιτική αθλιότητα της αντιδραστικής αντιδημοκρατικότητας και οικονομικής διαφθοράς δεν εμπόδισαν το πρόγραμμα βοήθειας για την Ελλάδα και την Τουρκία, ανοίγοντας τον δρόμο για την νέα αδιέξοδα και αποτυχίες.

Άλλωστε, όπως θα δήλωνε ο Vandenberg, υπεραμυνόμενος της προεδρικής εισήγησης *“Δεν χρειάζεται να δικαιολογήσουμε το ελληνικό τωρινό ελληνικό καθεστώς, αν και ξεκάθαρα επιλεγμένο με ελεύθερες εκλογές, ώστε να έρθουμε σε βοήθεια των Ελλήνων.”* Εξάλλου, η αρένα του αγώνα επικράτησης ήταν διεθνής και ο υποτιθέμενος κίνδυνος της *“κομμουνιστικής επέκτασης”*, στην *“Μέση Ανατολή [...] δεν είναι αρκετά μακριά, ώστε να υπάρχει ασφαλής απόσταση από την Νέα Υόρκη ή το Νητρώιτ ή το Σικάγο ή το Σαν Φρανσίσκο μας.”*¹⁴⁸² Για αυτό άλλωστε δεν δίστασε η αμερικανική εφαρμοστεί μέτρα καταστολής σε βάρος πολιτών της και

¹⁴⁸⁰ Philips, C. *The Truman presidency*. (New York: Macmillan 1969). pp.172-176.

¹⁴⁸¹ Ibid. Για την αποστολή του Paul Porter, βλέπε Paul Porter (20 September 1947). Wanted: A miracle in Greece – staving off economic collapse and Communist inroads. *Collier's*. Για το ίδιο θέμα, Porter P., *Ζητείται: Ένα θαύμα για την Ελλάδα – Ημερολόγιο ενός προεδρικού απεσταλμένου, 20 Ιανουαρίου -27 Φεβρουαρίου 1947*, Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, 2008. Σχετικά με το θέμα των Αμερικανών οικονομικών συμβούλων στην Ελλάδα και κυρίως του P. Porter, βλέπε Ψαλιδόπουλος Μ. *Επιτηρητές σε απόγνωση*. (Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, 2013). Σταθάκης Γ., το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ στην Ελλάδα. Στο (επιμ. Σφήκας Θ.) *Το σχέδιο Μάρσαλ – Ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης*, (Αθήνα: Πατάκης, 2011), σ.σ. 295-312.

¹⁴⁸² Ungar, F. M. (Ed.). *What's right with America*. (New York: Ungar Publishing, 1952) p.145.

ειδικότερα των δημοσιογράφων της σε σύμπραξη με την ελληνική κυβέρνηση¹⁴⁸³.

Την 4^η Μαρτίου 1947 ο πρωθυπουργός Δ. Μάξιμος απηύθυνε έκκληση οικονομικής βοήθειας προς την αμερικανική κυβέρνηση επικαλούμενος την ερήμωση της Ελλάδας από τον πόλεμο, τις κρίσιμες οικονομικές ανάγκες της χώρας και την προσήλωση στην δημοκρατία¹⁴⁸⁴, ανοίγοντας και τυπικά τον δρόμο για την εξαγγελία της αμερικανικής εμπλοκής στην Ελλάδα.

Ακολουθούσε την 12^η Μαρτίου 1947 η ομιλία που εκφώνησε ο Αμερικανός πρόεδρος ενώπιον της ολομέλειας του Κογκρέσου, που θα γινόταν ταυτόσημη με την αμερικανική παρέμβαση στην Ελλάδα και τον Ψυχρό Πόλεμο, καθώς σηματοδοτούσε την ολοκλήρωση της μετάβασης στον ανοιχτό ανταγωνισμό με τις ανατολικές χώρες, την παγίωση αντιθετικών μπλοκ χωρών, την αντιπαραθετική προσέγγιση της σχέσης με τον κομμουνισμό και την επιθετική αντιμετώπιση των κρίσεων σε όλο τον κόσμο, αναγνωρίζοντας το δικαίωμα των Η.Π.Α. να παρεμβαίνει στα εσωτερικά των χωρών, που θεωρούταν ότι ενέπιπταν στην ενιαία δυτική σφαίρα επιρροής¹⁴⁸⁵.

Ξεκινώντας την ομιλία αναγνωριζόταν, ότι η εξωτερική πολιτική και την εθνική ασφάλεια των Η.Π.Α. επηρεαζόταν από έκτακτες και ιδιάζουσες συνθήκες συνδεδεμένες άμεσα με την κατάσταση στην Ελλάδα και την Τουρκία. Ειδικά για την Ελλάδα, αναφερόταν η έκκληση της ελληνικής κυβέρνησης προς την κυβέρνηση των Η.Π.Α. για παροχή οικονομική βοήθειας, που σύμφωνα και με τα στοιχεία της αμερικανικής οικονομικής αποστολής καταδείκνυε ότι *“[...]η βοήθεια είναι επιτακτική αν η Ελλάδα θέλει να επιβιώσει ως ελεύθερο κράτος.”*¹⁴⁸⁶ Η προσέγγιση της δεινής οικονομικής κατάστασης της Ελλάδας, οι συνθήκες γενικής αποδιάρθρωσης των υποδομών της χώρας, η ανθρωπιστική κρίση με την επικράτηση πείνας και επιδημιών, συνδυαζόταν με την εσωτερική πολιτική αναταραχή. Όπως τόνιζε, δεν υπήρχαν προοπτικές ανοικοδόμησης, ούτε κάλυψης των άμεσων αναγκών επιβίωσης του ελληνικού λαού, χωρίς την παροχή εξωτερική βοήθειας, κυρίως με την εισαγωγή ειδών και την παροχή οικονομικής βοήθειας, ενώ σχολίαζε

¹⁴⁸³ Κουτσούρης Δ. (2016). *Ξένοι σε μία ξένη χώρα: Οι ανταποκριτές του αμερικανικού Τύπου στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο (1946-1947)*. Ανακοίνωση στο Συνέδριο Όψεις του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949.

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

¹⁴⁸⁴ Σφαέλλος Δ., *Αι Ελληνο-Αμερικανικά συμφωνία*. (Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση, 1949), σ.σ. 20-23.

¹⁴⁸⁵ Για μία εμπεριστατωμένη προσέγγιση των διεθνών συνθηκών, όπου εξελίχθηκε ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος, αλλά και την δυναμική των Μεγάλων Δυνάμεων Σφίκας Θ. Το διεθνές πλαίσιο του ελληνικού εμφυλίου πολέμου στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, τ. Δ'2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σ.σ.239-265.

¹⁴⁸⁶ *Recommendation for Assistance to Greece and Turkey, Address of the President of the U.S., 12 March 1947, 80th Congress, 1st Session, House of Representatives, Document No. 171.*
<https://www.trumanlibrary.gov/library/research-files/address-president-congress-recommending-assistance-greece-and-turkey>, Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

ότι *“[...] η βοήθεια είναι επιτακτική αν η Ελλάδα θέλει να επιβιώσει ως ελεύθερο κράτος.”* Από τις πολιτικές παραδόσεις που κυριαρχούσαν στην αμερικανική διοίκηση παλαιότερα απέμεναν οι παραπομπές στην ανάγκη στήριξης των πλάνων ανοικοδόμησης και της άμεσης αρωγής, με όρο την θεμελίωση συνθηκών ισχυρής ασφαλείας και πολιτικής σταθεροποίησης.

Η παρεχόμενη βοήθεια διευκρινιζόταν ότι θα είχε μία πρόσθετη διάσταση τεχνικού χαρακτήρα προσφέροντας την συνεργασία εμπειρογνομόνων και τεχνικών συμβούλων, ώστε να επιτευχθεί η ικανότητα της οικονομία να αυτοσυντηρηθεί και να βελτιωθούν οι δομές δημόσιας διοίκησης. Το αυτονόητο και γενικά παραδεκτό ζήτημα που έθετε ο Truman, διαδεχόταν η επιθετική διατύπωση που χάραζε τα σύνορα ενός διεθνούς διχασμού και μίας ακήρυχτης σύγκρουσης: *“Η ίδια η ύπαρξη του ελληνικού κράτους απειλείται σήμερα από τις τρομοκρατικές δραστηριότητες αρκετών χιλιάδων ενόπλων, με επικεφαλής κομμουνιστές, οι οποίοι αψηφούν την εξουσία της κυβέρνησης σε πολλά σημεία, ιδιαίτερα κατά μήκος των βόρειων συνόρων.”* Επομένως, η εσωτερική πολιτική κρίση αποσιωπώταν, μετατρέποντας την σε ζήτημα διακρατικού ανταγωνισμού και ανοιχτής υπονόμησης, ενώ οι εξεγερμένοι προσεγγίζονταν με μειωτικούς και απορριπτικούς όρους αποσαφηνίζοντας, ότι οι πολιτικά καθοριζόμενοι δρώντες που εκτελούσαν ανατρεπτικές αποστολές για ανταγωνιστικά κράτη δεν ήταν αποδεκτοί συνομιλητές στην διαδικασία πολιτικής συμφιλίωσης και στόχος ήταν η συντριβή τους.

Ταυτόχρονα, η ελληνική κυβέρνηση απαλλασσόταν από οποιαδήποτε απόδοση ευθύνης. Η ιδέα του για την λύση της ελληνικής -πολιτικής- κρίσης γινόταν προφανής: *“[...] η ελληνική κυβέρνηση αδυνατεί να αντιμετωπίσει την κατάσταση. Ο ελληνικός στρατός είναι μικρός και ανεπαρκώς εξοπλισμένος. Χρειάζεται προμήθειες και εξοπλισμό για να μπορέσει να αποκαταστήσει την εξουσία της κυβέρνησης σε όλη την ελληνική επικράτεια. Η Ελλάδα πρέπει να έχει βοήθεια αν πρόκειται να γίνει μια αυτοσυντηρούμενη και αξιοσέβαστη δημοκρατία. Οι Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει να παράσχουν αυτή τη βοήθεια.”* Συγχωνεύονταν λοιπόν οι ιδέες της πολλαπλής παροχής βοήθειας -υλικής, οικονομικής, στρατιωτικής, πολιτικής-, με την υπεράσπιση της δημοκρατίας, την επιβολή μιας στρατιωτικής λύσης, την αμερικανική παρέμβαση και την συντριβή του κομμουνισμού στην Ελλάδα. Άλλωστε, όπως τόνιζε, *“Δεν υπάρχει άλλη χώρα στην οποία μπορεί να στραφεί η δημοκρατική Ελλάδα. Κανένα άλλο έθνος δεν είναι πρόθυμο και ικανό να παράσχει την απαραίτητη υποστήριξη σε μια δημοκρατική ελληνική κυβέρνηση.”* Στην ομιλία του επιχειρούταν η συσχέτιση ή ταύτιση της χώρας και της κυβέρνησης, ώστε να διασφαλίζεται ότι η κυβέρνηση της Ελλάδας, βρίσκεται δικαίως στην εξουσία, νομιμοποιούμενη από τον λαό της

χώρας, παρά το γεγονός ότι χιλιάδες Έλληνες πολίτες είχαν πάρει τα όπλα.

Αντίθετα, επιχειρηματολογούσε ότι οι Η.Π.Α. αναλάμβαναν την ευθύνη καθώς η Βρετανία αδυνατούσε να συνεχίσει την κάλυψη των σχετικών ελληνικών αναγκών και την επερχόμενη παύση της παροχής οικονομικής βοήθειας μετά την 31η Μαρτίου 1947, σκιαγραφώντας με τόνους υπερβολής την εικόνα έκτακτης ανάγκης. Στο ατελές αυτό επιχείρημα εδραζόταν και η δικαιολόγηση της παράκαμψης των Ηνωμένων Εθνών, καθώς όπως τόνιζε θα μπορούσαν να είναι μια επιλογή *‘[...]αλλά η κατάσταση είναι επείγουσα και απαιτεί άμεση δράση και τα Ηνωμένα Έθνη και οι συναφείς οργανισμοί τους δεν είναι σε θέση να επεκτείνουν τη βοήθεια αυτού του είδους που απαιτείται’*. Η εξήγηση ήταν μια βιαστική αποφυγή απάντησης σε μια βάσιμη κριτική. Άλλωστε, έχοντας ήδη αναφερθεί στην επιτροπή έρευνας του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για τα συνοριακά επεισόδια στα σύνορα μεταξύ Αλβανίας, Γιουγκοσλαβίας, Βουλγαρίας και Ελλάδας, περιοριζόμενος να αναγνωρίσει ότι η έρευνα ήταν σε εξέλιξη. υπενθύμιζε την νομιμοποιητική βάση αυτής της παρέμβασης, δηλαδή, την έκκληση της ελληνικής κυβέρνησης για παροχή βοήθειας, αλλά και να προσφέρει διαβεβαιώσεις, ότι η σημαντικότερη και αποτελεσματικότερη εγγύηση καλής χρήσης των παρεχόμενων υλικών -συμπεριλαμβανομένων στρατιωτικών- και οικονομικών μέσων που θα διατίθεντο ήταν η αμερικανική παρουσία και έλεγχος αυτής της κυβέρνησης, συμβάλλοντας καλοπροαίρετα στην βελτίωση του μηχανισμού δημόσιας διοίκησης της χώρας. Όπως επισήμαινε *‘Είναι εξαιρετικά σημαντικό να επιβλέπουμε τη χρήση οποιουδήποτε κονδυλίου διατίθεται στην Ελλάδα [...] ώστε κάθε δολάριο που δαπανάται να μετράει για να καταστεί η Ελλάδα αυτοσυντηρούμενη και να συμβάλει στην οικοδόμηση μιας οικονομίας στην οποία μπορεί να ανθίσει μια υγιής δημοκρατία’*. Ένας πλήρης κύκλος διαγραφόταν έχοντας επιχειρηματολογήσει, ότι υπήρχε μια ατελής δημοκρατική κυβέρνηση στην Ελλάδα.

Οι συνθήκες μπορούσαν να βελτιωθούν, κάτι που θα γινόταν μόνο υπό την αμερικανική προστασία και αρωγή. Παρέχοντας τις απαραίτητες εξηγήσεις για την ικανοποίηση του αμερικανικού πολιτικού και θεσμικού ακροατηρίου, ασκούσε κριτική προς αυτή την κυβέρνηση σε ανάγκη, λέγοντας ότι ήταν δημοκρατική αρετή η διαφάνεια που επέτρεπε τον εντοπισμό των υπαρκτών πολιτικών προβλημάτων, και επισήμαινε ότι *‘Η κυβέρνηση της Ελλάδας δεν είναι τέλεια. Παρ’ όλα αυτά, εκπροσωπεί το 85% του ελληνικού κοινοβουλίου, που επελέγη σε εκλογές πέρυσι’*. Συνεπώς, αναγνωριζόταν η αδιαμφισβήτητη νομιμοποίηση της ατελούς ελληνικής δημοκρατικής κυβέρνησης και τελικά δικαιολογούσε την αμερικανική κυβέρνηση και τις προτεινόμενες παρεμβάσεις της, συμπληρώνοντας το σκεπτικό με την επίκληση των

συμπερασμάτων της αποστολής των ξένων παρατηρητών -συμπεριλαμβανομένων 692 Αμερικανών-, που έκριναν τις εκλογές δίκαιες και ελεύθερες.

Συνεχίζοντας αποστασιοποιούταν από αυτή την ατελή, δημοκρατική και αντιπροσωπευτική Ελληνική κυβέρνηση, που υποτίθεται ότι λειτουργούσε “[...]σε μία ατμόσφαιρα χάους και εξτρεμισμού.”, που βέβαια δεν ήταν προϊόν της δράσης της, αποδίδοντας ευθύνες στα άκρα των δύο πλευρών και συνηγορώντας ανούσια υπέρ της ανοχής. Μάλιστα, ισχυριζόταν, ότι η παροχή αμερικανικής βοήθειας δεν ήταν επιδοκιμασία. Αναδεικνύονταν λοιπόν οι συνειδητές αντιφάσεις της προτεινόμενης εξωτερικής πολιτικής, που αναγνώριζε ιδιότητες ιδιαζόντως προβληματικές και καταστροφικές ως αποδεκτά γεγονότα.

Επιπροσθέτως, δεν συνάδει με τις συμβουλές για επίδειξη μιας στάσης ανεκτικότητας ο εξοπλισμός του κράτους και η εξώθηση της ελληνικής κυβέρνησης σε μια εκστρατεία ισοπέδωσης των κομμουνιστών, σε αντίθεση με μια λύση παροχής οικονομικής βοήθειας και πολιτικής μεσολάβησης. Επομένως, το πρόταγμα δεν ήταν η δημοκρατία, αλλά κατ' όνομα η ασφάλεια και κατ' ουσίαν η αποτροπή της δημιουργίας συνθηκών που θα επέτρεπαν έστω και την ηπιότερη μορφή άσκησης σοβιετικής επιρροής στην περιοχή μέσω της πλουραλιστικής -δημοκρατικής- συνύπαρξης όλων των πολιτικών δυνάμεων, συμπεριλαμβανομένων των κομμουνιστών. Στο σχεδιαζόμενο σύστημα ασφαλείας, που προέβλεπε την συγκρότηση ενός δυτικής έμπνευσης σιδηρού παραπετάσματος στην Μεσόγειο και τα Βαλκάνια με μέτωπο προς τον κομμουνιστικό βορρά, περιλάμβανε και την Τουρκία, που έχρηζε βοήθειας για αντίστοιχους λόγους. Άλλωστε, αυτό το παραπέτασμα δεν προοριζόταν μόνο για τον διαχωρισμό φερόμενων ως προβληματικών γειτόνων, αλλά ως μια διεθνής νέα τάξη: *“Την παρούσα στιγμή της παγκόσμιας ιστορίας σχεδόν κάθε έθνος πρέπει να επιλέξει μεταξύ εναλλακτικών τρόπων ζωής. Η επιλογή δεν είναι πολύ συχνά ελεύθερη.”* Τα δύο συστήματα σκιαγραφούταν με απόλυτους όρους:

“Ένας τρόπος ζωής βασίζεται στη βούληση της πλειοψηφίας και διακρίνεται από ελεύθερους θεσμούς, αντιπροσωπευτικές κυβερνήσεις, ελεύθερες εκλογές, εγγυήσεις ατομικής ελευθερίας, ελευθερία του λόγου και της θρησκείας και ελευθερία από την πολιτική καταπίεση. Ο δεύτερος τρόπος ζωής βασίζεται στη βούληση μιας μειοψηφίας που επιβάλλεται βίαια στην πλειοψηφία. Βασίζεται στην τρομοκρατία και την καταπίεση, σε έναν ελεγχόμενο τύπο και ραδιόφωνο, σε προκαθορισμένες εκλογές και στην καταστολή της προσωπικής ελευθερίας.”

Το αντιθετικό ανταγωνιστικό δίπολο που παρουσίαζε, ήταν καταδικασμένο να ακολουθεί μια αδιάλειπτη πορεία σύγκρουσης, όπου οι δύο μεγάλες δυνάμεις θα ήταν οι πρωταγωνιστές, σπόνσορες ή προστάτες των αντίστοιχων συστημάτων στα αντίστοιχα κράτη και κυβερνήσεις. Ο

μεγάλος “Άλλος”, ο ιδεολογικός ανταγωνιστής και κρατικός αντίπαλος στην έμμεση σύγκρουση που παρουσιαζόταν δεν κατονομαζόταν, ήταν μια αόρατη απειλή. Αντίθετα, ήταν σαφές ότι οι Η.Π.Α. ήταν ο υποτιθέμενος υπερασπιστής της δημοκρατίας, της ελευθερίας, του αυτοπροσδιορισμού “των ελεύθερων λαών που αντιστέκονται σε απόπειρες υποταγής από ένοπλες μειονότητες ή από εξωτερικές πιέσεις.” Σε αυτό τον απατηλό συλλογισμό προσδενόταν η εισήγηση υπέρ της παροχής οικονομικής βοήθειας προς την ελληνική κυβέρνηση. Τοποθετούμενος σε πρώτο πρόσωπο – “Πιστεύω”- για την υπεράσπιση της δημοκρατίας στον κόσμο και της ελευθερίας των λαών, παράπεμπε σε αυταρχικές προσλήψεις του κράτους και της κυβέρνησης, καθώς δεν μπορούσε να είναι απόφαση ή πεποίθηση ενός ανθρώπου. Αντίθετα, το μήνυμα θα αποδίδονταν εύλογα με την επίκληση θεσμικών διαδικασιών, συνταγματικών και άλλων διακρατικών πολυμερών εγγυήσεων και συμφωνιών, στο πολιτικό παράδειγμα του προκατόχου.

Όμως, ο Truman στόχευε να διαψεύσει αυτή την παράδοση, που βασιζόταν στην συναίνεση, την θεσμική συνέχεια και τον διακρατικό δημοκρατικό διάλογο, καθώς παραδεχόταν την στρατηγική του, φανέρωνε και την πραγματικότητα των πολιτικών του στοχεύσεων και της στρατηγικής του. “Ο κόσμος δεν είναι στατικός και το *status quo* δεν είναι ιερό. Αλλά δεν μπορούμε να επιτρέψουμε αλλαγές στο *status quo* παραβιάζοντας τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών με μεθόδους όπως ο εξαναγκασμός ή με τεχνάσματα όπως η πολιτική διείσδυση.” Η αποστολή των Η.Π.Α. ήταν λοιπόν η υπεράσπιση της ελευθερίας και ανεξαρτησίας των “εθνών” απέναντι σε κάθε επιβολή σε βάρος τους και τις παραβιάσεις του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Όμως, η αντίφαση δεν λύνεται με δεδομένο ότι κατέληγε να θεωρείται αποδεκτός ο ξέφρενος διεθνής ανταγωνισμός και η διεκδίκηση μονοπωλιακού ρόλου για τις Η.Π.Α., ανατρέποντας την καθιερωμένη τάξη, αλλά ταυτόχρονα, θα υπερασπίζονταν τις θεμελιωμένες αρχές του.

Το κάλεσμα σε υπεράσπιση των αρχών του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, την στιγμή που οι θεμελιώδεις αρχές του καταστρατηγούνταν, ήταν ενδεικτικό ενός τρόπου σκέψης που βασιζόταν στην επίφαση και όχι στην απόδοση αντικειμενικής αξίας στα ουσιώδη επιχειρήματα που εκφέρονταν. Συνολικά, ο Αμερικανός πρόεδρος έκανε ακριβώς αυτό που ισχυριζόταν ότι επιχειρούσε να αποτρέψει, αυτό που υποτίθεται ότι η σκοτεινή, αδιόρατη και μη κατονομαζόμενη δύναμη, η άλλη πλευρά ήταν υπεύθυνη. Σε κάθε επιχείρημα του και σε κάθε πρόταση του, ήταν ορατός ο μονομερής προσανατολισμός των σχεδιαζόμενων ενεργειών της νέας αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, το ξεθεμελίωμα της διεθνούς μεταπολεμικής τάξης που είχε χτιστεί στις μέρες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και επισφραγίστηκε στον Άγιο Φραγκίσκο ενώ ακόμα οι μάχες

μαίνονταν. Ολόκληρο το οικοδόμημα του ΟΗΕ, των πολιτικών αρχών, των μηχανισμών διαλόγου, αποτροπής συγκρούσεων, της αρχής της αμοιβαίας συλλογικής ασφάλειας που βασιζόταν στην διατήρηση της ειρήνης και τις διαπραγματεύσεις παραμεριζόταν, χωρίς επαρκείς εξηγήσεις.

Ήταν λοιπόν ένα πολιτικό και διπλωματικό πραξικόπημα που εκτυλισσόταν σε πολλαπλά επίπεδα: υπονόμει τις προοπτικές πολιτικής διευθέτησης του ελληνικού εσωτερικού προβλήματος, δημιουργούσε τους όρους περιφερειακής ανάφλεξης στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο, αιφνιδίαζε και εκβίαζε πολιτικά με όρους ακραίας πόλωσης το αμερικανικό Κογκρέσο και τελικά αφού είχε στοχοποιήσει και υπονομεύσει την θέση της Ε.Σ.Σ.Δ., που ήταν πλέον ο κορυφαίος μη κατονομαζόμενος δημόσια και επίσημα εχθρός των Η.Π.Α., ανέτρεπε ολοκληρωτικά την διεθνή μεταπολεμική τάξη. Σε τελική ανάλυση το μεγαλύτερο εφεύρημα της προεδρικής ομιλίας ήταν η απόπειρα πλήρους παραγραφής των επιτευγμάτων της κοινής συμμαχικής προσπάθειας στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και η νίκη που τσάκισε τον φασισμό από την πρόσληψη της αμερικανικής και διεθνούς κοινής γνώμης. Συνεπώς, ο κομμουνισμός μετατρέποταν στο μεγαλύτερο όνειδος για την ανθρωπότητα, αλλά σίγουρα μπορούσε να βρεθεί περισσή ανοχή και κατανόηση για τις ατέλειες της ελληνικής κυβέρνησης και του κράτους που αναγνωρισμένα ακόμα και από τον ίδιο, είχε εξτρεμιστικές τάσεις δεξιάς αντιδημοκρατικής κατεύθυνσης. Επιπροσθέτως, ο Truman σε ρόλο ταχυδακτυλουργού παρουσίαζε ως αυταπάδοεικτο τον ισχυρισμό, ότι πράγματι υπήρχε μια προσπάθεια υπονόμησης και επιβουλής κατά της Ελλάδας και είχε κομμουνιστική ταυτότητα και εξωγενή ελατήρια. Σ' αυτή την παραδοχή θεμελιωνόταν το οικοδόμημα της προεδρικής ομιλίας και ανακεφαλαίωνε, λέγοντας ότι

“Αρκεί να ρίξει κανείς μια ματιά σε ένα χάρτη για να συνειδητοποιήσει ότι η επιβίωση και η ακεραιότητα του ελληνικού έθνους έχουν μεγάλη σημασία σε μια πολύ ευρύτερη κατάσταση. Εάν η Ελλάδα περιέλθει υπό τον έλεγχο μιας ένοπλης μειονότητας, οι επιπτώσεις στη γειτονική της χώρα, την Τουρκία, θα είναι άμεσες και σοβαρές. Η σύγχυση και η αταξία θα μπορούσαν κάλλιστα να εξαπλωθούν σε ολόκληρη τη Μέση Ανατολή.”

Επομένως, η υποτιθέμενη διάσωση της Ελλάδας από τον αόρατο εχθρό που έλεγχε τις κομμουνιστικές δυνάμεις στο εξωτερικό, ήταν ένα ζήτημα διάσωσης ολόκληρης της Μεσογείου. Η Ελλάδα αποκτούσε πλέον το αναγνωρισμένο καθεστώς οχυρής τοποθεσίας που η πτώση της, όπως επισήμαινε στην συνέχεια, θα είχε μεγαλύτερες συνέπειες, δηλαδή την υπονόμηση της δημοκρατίας και ανοικοδόμησης στην μεταπολεμική Ευρώπη, πυροδοτώντας μια σπειροειδή κίνηση κατάρρευσης ανεξαρτήτων λαών και δημοκρατικών κυβερνήσεων. Όπως τόνιζε, *“Θα ήταν*

ανείπωτη τραγωδία αν αυτές οι χώρες, που αγωνίστηκαν τόσο καιρό [...], έχαναν τη νίκη για την οποία θυσίασαν τόσα πολλά. Η κατάρρευση των ελεύθερων θεσμών και η απώλεια της ανεξαρτησίας θα ήταν καταστροφική [...]για τον κόσμο.” Δηλαδή, μπροστά στην -απροσδιόριστη, ακατανόμαστη, αδιόρατη- απειλή για την διεθνή ειρήνη, ασφάλεια και ελευθερία, ο κόσμος ήταν σε θανάσιμο κίνδυνο και δεν ήταν ο ΟΗΕ, αλλά ο πρόεδρος των Η.Π.Α. και κατά προέκταση οι αμερικανικοί θεσμοί, κράτος, οικονομία και στρατός που θα έσωζαν τον κόσμο από τον κίνδυνο, αναλαμβάνοντας αυτόκλητα αυτό τον ρόλο πυροδοτώντας την προαναφερόμενη σπειροειδή κίνηση αποσταθεροποίησης, που με επίκεντρο την Ελλάδα, τα Βαλκάνια και την Μεσόγειο εξαπλωνόταν στην Ευρώπη και τελικά ολόκληρο τον κόσμο, υπονομεύοντας την διεθνή ειρήνη, δημοκρατία και ασφάλεια. Ο Truman κλιμάκωνε παραπέμποντας στην δικής του εκδοχή της σκοτεινότερης ώρας του μεταπολεμικού κόσμου: *“Εάν αποτύχουμε να βοηθήσουμε την Ελλάδα και την Τουρκία σε αυτή τη μοιραία ώρα, οι επιπτώσεις θα είναι εκτεταμένες τόσο στη Δύση όσο και στην Ανατολή. Πρέπει να αναλάβουμε άμεση και αποφασιστική δράση”*.

Φυσικά, η κατακλείδα της ομιλίας τους ήταν αναμενόμενα τα αιτήματα έγκρισης εκτάκτων χρηματικών ποσών και εκτάκτων εξουσιοδοτήσεων, πέρα από κάθε θεσμικό προηγούμενο στην αμερικανική ιστορία. Το αίτημα για έγκριση του ποσού των 400.000.000 δολαρίων για την παροχή βοήθειας στην Ελλάδα και την Τουρκία έως τον Ιούνιο του 1948. Επιπροσθέτως, ζητούσε την έγκριση της αποστολής αμερικανικού πολιτικού και στρατιωτικού προσωπικού στην Ελλάδα και την Τουρκία, κατόπιν σχετικών αιτημάτων των χωρών αυτών, *“[...]να συνδράμει στο έργο της ανοικοδόμησης και με σκοπό την εποπτεία της χρήσης της οικονομικής και υλικής βοήθειας που μπορεί να παρασχεθεί”*. Ακόμα, ζητούσε την εξουσιοδότηση για την άμεση χρήση των σχετικών ποσών για την αγορά και αποστολή των αναγκαίων εφοδίων και τελικά εξέφραζε την επιφύλαξη για την ανάγκη παροχής πρόσθετων ποσών για τους ίδιους σκοπούς, επιφυλασσόμενος να επανέλθει στο Κογκρέσο με νέα αιτήματα για πρόσθετα ποσά ή εξουσιοδοτήσεις και καλούσε σε ενότητα και συντονισμό της κυβέρνησης με τα νομοθετικά σώματα, υπαγορεύοντας το πρόταγμα της υπακοής στις κατευθύνσεις της αμερικανικής διοίκησης ενόψει εκτάκτων συνθηκών, ενώ επικαλούταν συγκρίσεις με τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο σημειώνοντας ότι, *“Οι Ηνωμένες Πολιτείες συνεισέφεραν 341.000.000.000 δολάρια για να κερδίσουν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτή είναι μια επένδυση στην παγκόσμια ελευθερία και την παγκόσμια ειρήνη”*.

Συνέχιζε με επικλήσεις σε επιφανειακά ανθρωπιστική και φιλελεύθερη ρητορική, σημειώνοντας ότι τα ολοκληρωτικά καθεστώτα δημιουργούνται συνθήκες ανέχειας και απογοήτευσης, καθώς

έλεγε ότι *“Οι σπόροι των ολοκληρωτικών καθεστώτων τρέφονται από τη δυστυχία και την ανέχεια. Εξαπλώνονται και αναπτύσσονται στο κακό έδαφος της φτώχειας και της διαμάχης. Φτάνουν στην πλήρη ανάπτυξή τους όταν η ελπίδα για μια καλύτερη ζωή έχει πεθάνει.”*¹⁴⁸⁷ RE Μάλιστα σχολίαζε ότι η ελπίδα για μια καλύτερη ζωή μπορούσε να αντιστρέψει αυτή την τάση και ότι ήταν επιτακτικό να στηριχθεί, καταλήγοντας ότι *“Οι ελεύθεροι άνθρωποι του κόσμου προσβλέπουν σε εμάς για υποστήριξη στη διατήρηση των ελευθεριών τους. Αν διστάσουμε στην ηγεσία μας, μπορεί να θέσουμε σε κίνδυνο την ειρήνη του κόσμου, [...] θα θέσουμε σε κίνδυνο την ευημερία του ίδιου μας του έθνους”*.

Ο επίλογος διαφοροποιούταν σε τόνο και λεξιλόγιο σε σχέση με την υπόλοιπη ομιλία, επιλέγοντας να απευθυνθεί σε ένα διαφορετικό ακροατήριο, που θα ανταποκρινόταν σε αυτή την τελευταία συναισθηματική έκκληση, ενώ ενδεχομένως είχε παραμείνει αδιάφορο μπροστά στο ξεδίπλωμα των παιχνιδιών ισχύος που εισηγήθηκε. Άλλωστε, ο δραματικός χαρακτήρας εντάθηκε από το σημείο που συγκεκριμενοποιήθηκαν τα προεδρικά αιτήματα προς το Κογκρέσο. Παράλληλα, η έμφαση δινόταν πλέον, όχι στην στρατιωτική και κυβερνητική ενίσχυση των φερόμενων ως απειλούμενων χωρών, όχι στην αποτροπή και την ισχύ, αλλά στις ανάγκες των ανθρώπων και την καταπολέμηση της πείνας, μία διακριτική υπενθύμιση των παραδόσεων του αμερικανικού πολιτικού οικοδομήματος του New Deal και του Χάρτη του Ατλαντικού, που είχαν πλέον παροπλιστεί. Όμοια, ο κυρίαρχος τόνος του προεδρικού *“Εγώ” – “I” – μετατράπηκε σε “Εμείς” – “We”*-, με δεδομένο ότι ο ίδιος είχε πράξει και πει ότι του αναλογούσε και πλέον επικαλούταν την συλλογική δράση και τον σχηματισμό συναίνεσης στο Κογκρέσο, ενώ παράλληλα αποφορτιζόταν η ατμόσφαιρα έντασης που δημιούργησε ρητορικά και πολιτικά με την εισήγηση της νέας ανατρεπτικής και απρόβλεπτης εξωτερικής πολιτικής, επενδυόμενη με έκτακτα κονδύλια και εξουσιοδοτήσεις. Η κατάληξη ήταν τυπική και αναμενόμενη αναγνωρίζοντας την συνολική συγκυρία, διαχωρίζοντας την θέση του προέδρου, από τα νομοθετικά όργανα, που οι αποφάσεις προκαταβάλλονταν¹⁴⁸⁸.

¹⁴⁸⁷ Οι ρητορικές επιφάσεις πολιτικού φιλελευθερισμού του Truman αναπαρήγαγαν το παράδειγμα του προκατόχου του, όπου στην ομιλία του State of the Union Address, 11 January 1944 at the 78th Congress, Rosenman I. S. (Ed.), *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt 1944-45 - Victory and the threshold of Peace*, (New York: Harper & Brothers Publishers, 1950), pp. 32-42, αναφερόταν ότι η ελευθερία συνδεόταν με την οικονομική ανεξαρτησία και τόνιζε ότι *“Οι άνθρωποι που έχουν ανάγκη δεν είναι ελεύθεροι άνθρωποι. Οι άνθρωποι που πεινάνε και είναι άνεργοι είναι το υλικό από το οποίο φτιάχνονται οι δικτατορίες”*.

¹⁴⁸⁸ Σχετικά με αντιδράσεις μελών του Κογκρέσου στο δόγμα Truman, τις εκδηλώσεις του τύπου, την μετριοπαθή στάση του E.A.M., που εξέφρασε αντιρρήσεις σε ενδεχόμενη αμερικανική στρατιωτική παρουσία και εισηγούταν την διεθνή ουδετερότητα της Ελλάδας αλλά συναίνεση στην οικονομική βοήθεια, όπως και για την σοβιετική στάση δημόσιας αποστασιοποίησης στις αμερικανικές εξαγγελίες, βλέπε Wittner, L. S. *American intervention in Greece, 1943-1949* (New York: Columbia University Press, 1982), pp. 79-84.

Άλλωστε, ο γερουσιαστής Vandenberg εισηγούμενος την αποδοχή του δόγματος Truman από την αμερικανική γερουσία, ήταν ηθική προσταγή και συμμόρφωση με τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών, διαβεβαιώνοντας ότι “Δεν είναι ιμπεριαλιστικό πλάνο. Δεν προσδοκά τίποτα για την Αμερική, παρά μόνο έντιμη ειρήνη σε έναν ελεύθερο κόσμο ελεύθερων ανθρώπων.”¹⁴⁸⁹

Είναι βέβαιο ότι το δόγμα Truman προκάλεσε μία κρίσιμη ρήξη και ασυνέχεια, ολοκληρώνοντας βίαια την περίοδο της πολιτικής συνεργασίας, έστω και φθίνουσας των συμμαχικών δυνάμεων, ενώ οδήγησε την δημοκρατία στο βορειοδυτικό ημισφαίριο σε κρίση.

Ακολούθησαν πολλές επικρίσεις, αλλά και εκδηλώσεις ενθουσιώδους στήριξης στην δημόσια σφαίρα με άρθρα, ραδιοφωνικές εκπομπές, ομιλίες. Σημαντικό παράδειγμα συγκροτημένης και ανοιχτής κριτικής στην πολιτική του Αμερικανού προέδρου και αλληλεγγύης στην ελληνική αριστερά ήταν η αρθρογραφία του περιοδικού *The Nation*¹⁴⁹⁰.

Στο τεύχος που κυκλοφόρησε στα τέλη Μαρτίου 1947 εικονιζόταν στο εξώφυλλο του περιοδικού ο αμερικανικός δούρειος ίππος, ως σύμβολο της αμερικανικής παρέμβασης στην Ελλάδα μέσω του εξαγγελθέντος δόγματος Truman με την υποτιθέμενη αμερικανική βοήθεια¹⁴⁹¹.

Μάλιστα, η Freda Kirchwey με τον τίτλο του άρθρου της «*to the Greeks, bearing Gifts*» υπογράμμιζε emphaticά αυτή αναφορά στην άλωση της Ελλάδας κατά το παράδειγμα της αρχαίας Τροίας, αλλά με σύγχρονα αμερικανικά κεφάλαια και υποσχέσεις¹⁴⁹². Τα επιχειρήματα εστίαζαν στον σκοπό της αμερικανική βοήθειας που αναγνωριζόταν στην οικονομική στήριξη και τον οπλισμό του διεφθαρμένου και τυραννικού ελληνικού καθεστώτος στην πάλη κατά των ανταρτών, που ήταν μέρος της απελευθερωτικής αντίστασης. Σημαντικότερα, επιχειρηματολογούσε, ότι η δήθεν πολιτική μη επέμβασης και η

¹⁴⁸⁹ Ungar, F. M. (Ed.). (1952). *What's right with America*. (New York: Ungar Publishing, 1952) p.145.

¹⁴⁹⁰ Ενδεικτικά, (29 March 1947), *The Nation*.

¹⁴⁹¹ Αναδημοσίευση σχεδίου από το περιοδικό *The Nation*, 1947, © The Nation Associates, Inc.

¹⁴⁹² Kirchwey Fr. (29 March 1947). *To the Greeks, bearing Gifts*. *The Nation*, pp. 347-349.

αμερικανική ανοχή για την αντιδημοκρατική αστική εξουσία ήταν μία μορφή κατάφωρης επέμβασης καθώς υποστηριζόταν με κάθε μέσο και άνευ όρων στο όνομα του κομμουνιστικού κινδύνου, απαξιώνοντας τις αγωνίες και τα βάσανα ελληνικού λαού.

Στο ερώτημα για τα μέσα που έπρεπε να χρησιμοποιηθούν απέρριπτε απερίφραστα το Δόγμα Truman και τον πακτωλό χρημάτων που σχεδιαζόταν να κατασπαταληθεί. Αντίθετα, πρότεινε την αποτροπή της εξάπλωσης του κομμουνισμού μέσω της αποδοχής της βιομηχανικής και αγροτικής μεταβολής, που σημειωνόταν στην Ευρώπη και την Ασία, την συμβίωση με τις σοσιαλιστικές χώρες και την εναντίωση στα απολυταρχικά καθεστώτα, υποστηρίζοντας ότι οι Η.Π.Α. είχαν κάθε όφελος από μια τέτοια προσέγγιση μακροπρόθεσμα. Στην περίπτωση της Ελλάδας, προτεινόταν η απόδοση των χρημάτων του αμερικανικού προγράμματος στον Οργανισμό Τροφίμων και Γεωργίας -F.A.O.- με δυνατότητα παροχής τους στην Ελλάδα υπό τον όρο του σχηματισμού κυβερνητικής συμμαχίας που θα αντικαθιστούσε τους μοναρχικούς. Παράλληλα, να τερματιζόταν ο εμφύλιος με ειρηνική επίλυση και συμφιλίωση, ενώ πρότεινε να τηρηθεί στάσης αναμονής και επιτήρησης από τον ΟΗΕ για το θέμα της συνοριακής έντασης.

Στο περιοδικό φιλοξενούνταν άρθρα της Eleanor Roosevelt, που επιχειρηματολογούσε υπέρ της ενίσχυσης της αμερικανικής δημοκρατίας και της ειρηνικής συνύπαρξης με την Ε.Σ.Σ.Δ.¹⁴⁹³, όπως και του καθηγητή πολιτικής επιστήμης στο London School of Economics και ηγετικό στέλεχος του βρετανικού Εργατικού κόμματος Harold Laski, που επιχειρηματολογούσε, ότι η κίνηση του Truman, που ζητούσε την εκκίνηση του *‘‘Αμερικανικού Αιώνα’’*, ήταν ένα αίτημα προς το Κογκρέσο *‘‘για το χτίσιμο μιας νέας αυτοκρατορίας και τον σχεδιασμό των συνόρων της, ώστε να διαφυλαχθούν τα ζωτικά πετρελαϊκά συμφέροντα των Η.Π.Α. στην Μέση Ανατολή.’’*¹⁴⁹⁴ Επίσης, τόνιζε τον αντιδημοκρατικό χαρακτήρα των κυβερνήσεων της Ελλάδας και της Τουρκίας υπογραμμίζοντας την ρηχότητα των προεδρικών ισχυρισμών, αλλά και τον κατήφορο του ιμπεριαλισμού που θα ακολουθούσαν οι Η.Π.Α. ως βρετανικό υποκατάστατο στην Μεσόγειο. Επιπροσθέτως, τονιζόταν ότι η πολιτική του Truman θα καθιστούσε

*‘‘το αμερικανικό χρήμα της ασφάλεια της ελληνικής Αντίδρασης και τους Αμερικανούς συμβούλους τους αρχιτέκτονες της αποτελεσματικότητας της. [...]Οι λαοί της Μέσης Ανατολής θα μείνουν εγκλωβισμένοι στην υποτέλεια ξεπερασμένων καθεστώτων μέχρι μία δύναμη να αναδυθεί που θα έχει αρκετή ισχύ ώστε να τους σώσει από την εξάρτηση που η Αμερική τους επέβαλε.’’*¹⁴⁹⁵

¹⁴⁹³ Roosevelt El. (29 March 1947). Plea to America. *The Nation*, p. 350.

¹⁴⁹⁴ Laski H. (29 March 1947). Britain without Empire. *The Nation*, p. 351.

¹⁴⁹⁵ Ibid, p. 356.

Στο ίδιο τεύχος ο Ελληνοαμερικανός ανταποκριτής *Constantine Poulos* προσέγγιζε το θέμα της προεδρικής εξαγγελίας από την Αθήνα, εστιάζοντας στον βαθύ διχασμό της ελληνικής κοινωνίας και τις αντιδράσεις βάση των διαχωριστικών γραμμών από τον ενθουσιασμό των μοναρχικών στην απογοήτευση της αριστεράς¹⁴⁹⁶. Όπως τόνιζε αναφερόμενος στον ελληνικό λαό *η συμπάθεια του για τις Η.Π.Α., ‘τους έκανε να ελπίζουν ότι κάποια λύση θα βρισκόταν, αλλά ντρέπονται για τους αναξιοπρεπείς ηγέτες τους, που υποκλίνονται και σούρνονται μπροστά από τον «θείο Truman» και κάνουν σαν να είχαν κάποια σχέση με την αμερικανική απόφαση.*’ Ακόμα, η απελπιστική οικονομική κατάσταση της Ελλάδας μεταξύ πείνας και αποβιομηχάνισης, θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με τα διατιθέμενα αμερικανικά κεφάλαια, εφόσον διαχωρίζονταν οι παρασιτικοί ληστρικοί κεφαλαιούχοι από την εξαρτώμενη ελληνική κυβέρνηση, που θεωρούνταν αδύνατο. Επομένως, η Αμερικανική Οικονομική Αποστολή δεν μπορούσε να δράσει. Μάλιστα, υπογράμμιζε ότι *‘Είναι απόλυτα βέβαιο ότι μπορούμε να ρίξουμε ένα δισεκατομμύριο δολάρια στην Ελλάδα χωρίς να κάνουμε την χώρα πιο ασφαλή ή δημοκρατική εκτός εάν είμαστε έτοιμοι να υποστηρίξουμε και να δουλέψουμε με τις προοδευτικές δυνάμεις εκεί.*¹⁴⁹⁷’ Όμως, διευκρίνιζε ότι ο δρόμος του δόγματος Truman και της στρατιωτικής αναμέτρησης με τους ντόπιους κομμουνιστές ήταν αδιέξοδος, ενώ χρειαζόταν δράση για την συμφιλίωση και ειρήνευση, εστιάζοντας στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του F.A.O., προτείνοντας *‘[...]ένα καινούργιο New Deal για την Ελλάδα. Αυτό είναι που ο ελληνικός λαός θέλει.*’, γεγονός που θεωρούσε αδύνατο καθώς όλοι οι σχεδιασμοί της αμερικανικής πολιτικής εστίαζαν στην συνεργασία μόνο με την δεξιά.

Ακολουθούσε άρθρο του δημοσιογράφου και πρώην διευθυντή δημοσίων σχέσεων της Βαλκανικής αποστολής της U.N.R.R.A. Allen D. Fields, όπου προσέγγιζε την πολιτική γεωγραφία της Αθήνας με επίκεντρο το Κολωνάκι ως οριογραμμή της αστικής τάξης στην κατοχή και τα Δεκεμβριανά, στα όρια του οποίου διαδραματίστηκε η αιματοχυσία της διαδήλωσης της πλατείας Συντάγματος την 3^η Δεκεμβρίου 1944 όπως αποτυπωνόταν στις φωτογραφίες του D. Kessel, ενώ δεν την άγγιζαν τα περιγραφόμενα από τον Leland Stowe γερμανικά μπλόκα και ο θάνατος¹⁴⁹⁸.

¹⁴⁹⁶ Poulos C. (29 March 1947). What American could do in Greece. *The Nation*, p. 356. Σχετικά με την καταστολή και στοχοποίηση των προοδευτικών δυνάμεων στις Η.Π.Α. που ακολούθησε το δόγμα Truman και ειδικότερα για την περίπτωση του Constantin Poulos, βλέπε Καρπόζηλος Κ., *Κόκκινη Αμερική, Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950*, (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017), σχετικά με τα Δεκεμβριανά σ. σ. 438-439.

¹⁴⁹⁷ Ibid, p. 357.

¹⁴⁹⁸ Fields D. All. (29 March 1947), Kolonaki and the Others. *The Nation*, p. 359.

Μάλιστα, συνέδεε το Κολωνάκι με την υποκρισία και τον δοσιλογισμό που επιβίωνε στις μέρες του δόγματος Truman, λέγοντας ότι *“Κάποια από τα χρήματα που στέλνουμε στην Ελλάδα είναι για την περίθαλψη, και θα χρησιμοποιήσουμε το Κολωνάκι για να τα μοιράσουμε.”*, που ταύτιζε πρόσθετα με την διαφθορά, την εκμετάλλευση και την απομύζηση κεφαλαίων και προμηθειών, μεταξύ άλλων της U.N.R.R.A.¹⁴⁹⁹. Οι *“Άλλοι”* ήταν οι Έλληνες της αντίστασης, του αγώνα, των διαψευσμένων προσδοκιών για την μεταπολεμική ομαλότητα, που συνωστίζονταν στις φυλακές.

Στο περιοδικό φιλοξενούνταν επίσης άρθρο του Keith Hutchison, όπου εξεταζόταν η στροφή του ελληνικού λαού στην αριστερά, εξηγώντας τα οικονομικά και κοινωνικά ελατήρια της πολιτικής τάσης αναφέροντας την έκθεση του FAO, ενώ σχολιαζόταν η λανθασμένη πολιτική του Truman, που παραμέριζε τον ΟΗΕ και οδηγούσε προδιαγεγραμμένη οικονομική αποτυχία¹⁵⁰⁰. Τέλος, δημοσιευόταν και ανακοίνωση της οργάνωσης Προοδευτικοί Πολίτες της Αμερικής – Progressive Citizens of America- PCA, καλώντας σε δράση για την ειρήνη και την δημοκρατία και σε ομιλία του H. Wallace για την Ελλάδα και την Τουρκία¹⁵⁰¹.

Τον Δεκέμβριο του 1947, έχοντας ολοκληρωθεί η ισοπεδωτική αντικομμουνιστική καμπάνια στην Ελλάδα και τις Η.Π.Α., *“What's on your mind?”*¹⁵⁰². Στην εκπομπή συμμετείχαν η γνωστή για τις αντικομμουνιστικές και φιλοβρετανικές θέσεις της αρχαιολόγος και Ρωζάνη Σωτηριάδη-Sedgwick, ο διοικητής του Greek War Relief και πρόεδρος του Twentieth Century – Fox Film Corporation Spyros P. Skouras, ο πρώην εκδότης του Εθνικού Κήρυκα και επίκουρος καθηγητής δημόσιας πολιτικής στο πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης Basil Vlavianos και ο George E. Jones συντάκτης της εφημερίδας *New York Times* για να συζητήσουν την πορεία της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στην Ελλάδα. Συμπέρασμα των αταίριαστων ομιλητών ήταν ότι *“[...]αν δεν συνεχιζόταν η αμερικανική βοήθεια προς την Ελλάδα και αν δεν μειωνόταν ο ανταρτοπόλεμος εκεί, η ειρήνη και η δημοκρατία όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και ολόκληρης της*

¹⁴⁹⁹ Ibid, p. 359.

¹⁵⁰⁰ Hutchison K. (29 March 1947). Why Greeks go Left. *The Nation*, pp. 364-365.

¹⁵⁰¹ (29 March 1947), *The Nation*, pp. 367. Την οργάνωση PCA διαδέχτηκε το Progressive Party με το οποίο ήταν υποψήφιος ο H. Wallace στις εκλογές του 1948. Σχετικά βλέπε MacDougal, D. C. *Gideon's army*. (New York: Harper & Row, 1965). Schmidt, M. K. *Henry A. Wallace: Quixotic crusade 1948*. (New York: Syracuse University Press, 1960).

¹⁵⁰² *Iphigene Bettman προς την Roxane Sedgwick, 4 December 1947*, Ε.Λ.Ι.Α., Αρχείο Ρωζάνης Σωτηριάδη Sedgwick, *Επιστολή σχετικά με την εκπομπή των New York Times "What's on your mind?" στο ραδιοφωνικό σταθμό WQXR από το Hackensack Woman's Club. (3 December 1947), New York Times. Βρέθηκε στο Ε.Λ.Ι.Α., Αρχείο Ρωζάνης Σωτηριάδη Sedgwick*. Μαρκέτος Μπ. *Οι Ελληνοαμερικανοί*. (Αθήνα: Δημοσιογραφικός Όμιλος Λαμπράκη, 2013), σ.σ. 147-149, όπου επισήμαινε ορθά ότι με την διακήρυξη του δόγματος Truman η ελληνοαμερικανική κοινότητα ευθυγραμμίστηκε στην νέα πραγματικότητα και στήριξε την αμερικανική εξωτερική πολιτική κατά πλειοψηφία.

δυτικής Ευρώπης θα κλονίζονταν.’’ Ο Σπ. Σκούρας υπεραμύνθηκε του δόγματος Truman ως εμποδίου εξάπλωσης του κομμουνισμού στην Ελλάδα και τον κόσμο. Η R. Sedgwick αναφέρθηκε στην εμπειρία του ταξιδιού της στην Ελλάδα μαζί με τον ανταποκριτή σύζυγο της A. C. Sedgwick, διαπιστώνοντας την ανάγκη εξουδετέρωσης των ανταρτών, εστιάζοντας στους κινδύνους του κομμουνισμού και την ανάγκη συγκρότησης ισχυρού ελληνικού στρατού με αμερικανική υποστήριξη. Όμοια, ο Βλαβιανός έκρινε ζωτική την εξουδετέρωση των ανταρτών και του κομμουνισμού, εστιάζοντας στην στρατιωτική βοήθεια των Η.Π.Α. και τις ανάγκες του ελληνικού λαού. Τελικά, η ένταση του Ψυχρού πολέμου, ο αντικομμουνισμός και η βία του ελληνικού εμφυλίου καταπνίξαν τις φωνές διαμαρτυρίας. Το δόγμα Truman που συνοδεύτηκε από την εκτελεστική διαταγή 9835 του Αμερικανού προέδρου εγκαθιδρύοντας ένα καθεστώς επιτήρησης για τους ομοσπονδιακούς υπαλλήλους, εισάγοντας την δεύτερη περίοδο του αποκαλούμενου ‘κόκκινου φόβου’ – ‘red scare’-, και της αντικομμουνιστικής υστερίας που κλιμακώθηκε με τον Μακαρθισμό¹⁵⁰³. Όπως τόνιζε ο Dan Georgakas, ο σεβασμός που ενέπνεε το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. στους Ελληνοαμερικανούς ‘[...]συνεντρίβη από τον αντίκτυπο του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα και τον Μακαρθισμό στην Αμερική. Ένας αριθμός από Έλληνες, σχεδόν όλοι με συμμετοχή στο εργατικό κίνημα απελάθηκαν και οι ελληνικές εκδηλώσεις αντίθεσης πάγωσαν.’¹⁵⁰⁴

Ο δρόμος είχε ανοίξει για τα ανελεύθερα χρόνια αντιδημοκρατικότητας και καταστολής, που ακολουθούσαν σε Ελλάδα και Η.Π.Α., οι μέρες της αντίστασης και των Δεκεμβριανών επιβίωναν των παρακολουθήσεων, απολύσεων, φυλακίσεων, εξοριών, εκτελέσεων και της σιωπής στις συνειδήσεις και τις αφηγήσεις των πρωταγωνιστών τους προσδοκώντας Δημοκρατία.

¹⁵⁰³ National Archives, Harry S. Truman Library, Executive order 9835

<https://www.trumanlibrary.gov/library/executive-orders/9835/executive-order-9835> , Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025. Σχετικά βλέπε επιπτώσεις και αγώνες κατά του Loyalty Oath στα αμερικανικά πανεπιστήμια, Online Archive of California, The Loyalty Oath Controversy https://oac.cdlib.org/view?docId=kt9199p014&chunk.id=d0e2386&brand=oac4&doc.view=entire_text Harvard Crimson, June 20, 1950, «Fight on California Oath Continues». Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025. <https://www.thecrimson.com/article/1950/6/20/fight-on-california-oath-continues-pon/> University of California, Berkeley Library Update, “I take this obligation freely:” Recalling UC Berkeley’s loyalty oath controversy. <https://update.lib.berkeley.edu/2022/03/21/i-take-this-obligation-freely-recalling-uc-berkeleys-loyalty-oath-controversy/> Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

Σχετικά και το άρθρο του J. Edgar Hoover για την μάχη ενάντια στον κομμουνισμό και τον ρόλο των αμερικανών πολιτών: Hoover J. E. (9 June 1947). How to Fight Communism. *Newsweek*. pp. 29-32. 29-32. Για προσέγγιση της εθνικοφροσύνης ως ιδεολογίας αποκλεισμού και τελικά ως μοντέλου ζωής, όπως και τις αντιστοιχίες της με τον χαρακτηρισμό ‘un-american’, βλέπε, Παπαδημητρίου Δ. Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων, Αθήνα: Σαββάλας, 2006 σσ. 178-179.

¹⁵⁰⁴(ed. Buhle M. J., Buhle P., Georgakas D.), Encyclopedia of the American Left, (New York: Garland Publishing, 1990), p. 278.

Συμπεράσματα

Έχοντας μελετήσει τις αρχειακές πηγές και την υπάρχουσα βιβλιογραφία προκύπτουν κρίσιμα συμπεράσματα. Συγκεκριμένα, επιβεβαιώνεται η αρχική υπόθεση για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης, προκειμένου να συμβάλει στην κάλυψη ερευνητικών κενών που εντοπίστηκαν, εμπλουτίζοντας τις υπάρχουσες θεματικές και αναλύσεις, ενώ τεκμηριώθηκαν νέες διαστάσεις. Συνολικά τα εξεταζόμενα τεκμήρια προσεγγίστηκαν σε μια πρωτότυπη σύνθεση, με έμφαση στην διασύνδεση της πολιτικής, του Τύπου, της οικονομίας ταυτόχρονα σε πολλαπλά επίπεδα δράντων.

Ο προσανατολισμός της έρευνας και ανάλυσης σε τρεις χρονικές ενότητες (Ιανουάριος 1943 έως Οκτώβριο 1944, Οκτώβριος 1944 έως και Μάρτιος 1945, Απρίλιος 1945 έως και Μάρτιος 1947) επέτρεψε την εξέταση των μεταβολών κάθε περιόδου την δεδομένη χρονική συγκυρία. Η εξεταζόμενη εισαγωγική περίοδος καθορίστηκε στο πλαίσιο πολεμικών συνθηκών ξεκινώντας από την συμμαχική διάσκεψη της Καζαμπλάνκα ως κορυφαίου γεγονότος για την διασυμμαχική συνεργασία και τον συντονισμό της πολεμικής προσπάθειας. Η περίοδος του πολέμου και της κατοχής χαρακτηρίστηκε από την σταθερή πορεία των ελληνοαμερικανικών σχέσεων, την σταδιακή οικοδόμηση πρόσθετων δεσμών και την εμβάθυνση των μεταξύ των δύο χωρών σχέσεων, τηρώντας στάση παρατήρησης και προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Συνολικά, οι Η.Π.Α. διέρχονταν μεταβολές καθώς αναλάμβαναν σταδιακά ισχυρότερο διεθνή ρόλο και επανακαθορίζονταν οι σχέσεις τους με τις σύμμαχες χώρες. Αντίστοιχα, η ελληνική πολιτική διακατεχόταν από τα προβλήματα της κατοχής, τις αντιφάσεις της εσωτερικής πολιτικής συγκρότησης και τα ερωτήματα για την οργάνωση της μεταπολεμικής περιόδου, στρεφόμενης οριακά προς τις Η.Π.Α. για στήριξη και συνδρομή.

Η απελευθέρωση καθορίστηκε από τα ερωτήματα της ανοικοδόμησης και της αναζήτησης απαντήσεων στα δυσεπίλυτα ερωτήματα της εσωτερικής συγκρότησης, με καθοριστικότερο το ζήτημα του πολιτειακού. Ακόμα, ο ρόλος της νικηφόρας και ελευθερώτριας αντίστασης, αμφισβητήθηκε και αναζητήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση ο δραστικός περιορισμός της και η ουσιαστική αποδόμηση της, καταλήγοντας στην πολιτική διένεξη και την ένοπλη σύγκρουση των Δεκεμβριανών. Το γεγονός αποτέλεσε καταλύτη για τις περαιτέρω εξελίξεις εσωτερικά στην Ελλάδα, στις διμερείς σχέσεις με τις Η.Π.Α. και για τον μεταπολεμικό κόσμο διεθνώς, επανακαθορίζοντας τις προτεραιότητες του αστικού πολιτικού κόσμου και των συμμαχικών δυνάμεων. Η πρόκληση των Δεκεμβριανών, αποκάλυψε τα όρια του συμμαχικού σχεδιασμού για την μεταπολεμική Ευρώπη, αλλά και την αδυναμία ουσιαστικής διαφοροποίησης των Μεγάλων

δυνάμεων στα ζητήματα διαχείρισης των προβλημάτων των απελευθερωμένων λαών.

Παράλληλα, αποτέλεσε έναυσμα για την κυβέρνηση, την συνολική πολιτική και θεσμική εξουσία των Η.Π.Α. να επανεξετάσει τα δεδομένα και τις πάγιες πρακτικές δράσης της σε σχέση με τις διεθνείς σχέσεις και τις σύμμαχες χώρες. Η καταγραφόμενη αστάθεια, η αποστασιοποίηση από την βρετανική καταστολή και η ρητορική διαφοροποίηση των Η.Π.Α. τις μέρες της σύγκρουσης, διαδέχτηκε η εμπέδωση του νέου ρόλου των Η.Π.Α. και η βαρύνουσα σημασία των ενεργειών των *‘Μεγάλων δυνάμεων’*. Το τέλος των Δεκεμβριανών και ο πολιτικός συμβιβασμός της Βάρκιζας, θεωρήθηκαν ξεκίνημα μιας νέας σελίδας σταθερότητας στο εσωτερικό της Ελλάδας. Η μετάβαση συνέπιπτε με την διάσκεψη της Γιάλτας, ως διεθνούς γεγονότος που ρύθμιζε τα μοτίβα δράσης και πολιτικής στοχοθεσίας των συμμάχων. Οι Η.Π.Α. στην παρούσα περίοδο διέρχονταν εσωτερική μεταβολή και αναθεώρηση προτεραιοτήτων στην εξωτερική πολιτική, αν και ορισμένα σημεία παραμέναν αμετάβλητα. Όμως, η ανατροπή των επιτευγμάτων της Βάρκιζας από τις μοναρχικές και αντικομμουνιστικές δυνάμεις στο εσωτερικό της Ελλάδας, οδήγησαν στην πτώση της κυβέρνησης Πλαστήρα, ενώ ο θάνατος του Roosevelt οριοθέτησε την ολοκλήρωση της πολιτικής μεταβολής στην Η.Π.Α. με την οριστική υποχώρηση των φιλελεύθερων προταγμάτων και την επανεξέταση του συμμαχικού πλαισίου δράσης.

Η ανάδειξη αντιδραστικών κυβερνήσεων στην Ελλάδα, η καταστολή των δυνάμεων της αντίστασης, η αποτυχία της οικονομικής σταθεροποίησης και αποτελεσματικής αξιοποίησης της παρεχόμενης οικονομικής βοήθειας από τις Η.Π.Α. και την U.N.R.R.A., η ανάλωση διπλωματικών προσπαθειών στην ανάδειξη εθνικιστικών περιφερειακών ανταγωνισμών, παράλληλα με την στρατηγική έντασης της ελληνικής κυβέρνησης αναφορικά με τον *‘κομμουνιστικό κίνδυνο’*, επιτάχυναν τις διαδικασίες του Ψυχρού πολέμου. Αντίστοιχα, στις Η.Π.Α. η προεδρία του Truman σήμανε την παγίωση των αντιδραστικών τάσεων της αμερικανικής πολιτικής στο εσωτερικό και το εξωτερικό, καταφεύγοντας σε μεθόδους καταστολής στο εσωτερικό και προβολής ισχύος στο εξωτερικό, καταλήγοντας στον ανοιχτό ανταγωνισμό. Τα επιτεύγματα της διεθνούς συνεργασίας για την οικοδόμηση συνθηκών ασφάλειας, αποτροπής ενός νέου παγκοσμίου πολέμου, εμπέδωσης της διεθνούς συνεργασίας, εστίασης στην ανοικοδόμηση, σταδιακά απαξιώθηκαν.

Αντίστοιχα, η πυρηνική ισχύς ως μέσο επιβολής και ο ιδεολογικός ανταγωνισμός στον κομμουνισμό, διαδέχτηκαν τα σταθερά μοτίβα της συμμαχικής συνεργασίας. Η σύγκλιση των τάσεων στην αμερικανική και ελληνική πλευρά σε πολλαπλά επίπεδα, σήμανε ότι οι Η.Π.Α. πλέον ανέλαβαν ενεργά παρεμβατικό ρόλο, καθορίζοντας τις εξελίξεις στην Ελλάδα και υπαγορεύοντας

τους όρους της πολιτικής της χώρας, με σημείο ολοκλήρωσης της μετάβασης στον νέο ρόλο τους, την εξαγγελία του δόγματος Truman. Αποτέλεσε κοινό παρονομαστή της ελληνικής και αμερικανικής κυβέρνησης η αμοιβαία επιδίωξη θεμελίωσης της διαρκούς αμερικανικής ‘*προστασίας*’ του ελληνικού καθεστώτος στο όνομα της διάσωσης της Ελλάδας με πολυεπίπεδη στήριξη εν μέσω εσωτερικής αμφισβήτησης και διεθνούς ανταγωνισμού.

Συνολικά, οι πολλαπλές επιμέρους θεματικές, εστίασαν στην ελληνική και αμερικανική πολιτική συγκρότηση, τους Ελληνοαμερικανούς και άλλες ομάδες, τον τύπο και την οικονομία, επιτρέποντας την ουσιαστική μελέτη των ζητημάτων. Παράλληλα, επιχειρήθηκε η προσέγγιση των ζητημάτων σε διαφορετικά επίπεδα θεσμικής ισχύος, διακρίνοντας τους επιμέρους δρώντες, βάση των αποτελεσμάτων, των μοτίβων δράσης, της αναγνωριζόμενης τυπικής ή άτυπης ισχύος.

Η στόχευση της έρευνας στράφηκε στην τεκμηρίωση του τρόπου δυναμικής διαμόρφωσης των ελληνοαμερικανικών σχέσεων της περιόδου, υπό την επίδραση των Δεκεμβριανών ως καταλυτικού γεγονότος. Εξίσου, σημαντικά ερωτήματα προκύπτουν για τις μεταβολές που συντελέστηκαν στην ελληνική και αμερικανική πολιτική συγκρότηση ως επιμέρους πολιτικούς και κοινωνικοοικονομικούς σχηματισμούς με αυτοτελή στοιχεία και ιδιότητες, παρά την διαρκή τους αλληλεπίδραση. Τα επιμέρους εξεταζόμενα ζητήματα ήταν αναγκαίοι όροι για την κατανόηση και ανάλυση των συνολικών ερευνητικών ερωτημάτων, χτίζοντας την ερευνητική προσέγγιση και συγκροτώντας τεκμηριωμένα συμπεράσματα.

Καταρχάς, εντοπίζονται μεταβαλλόμενα χαρακτηριστικά των ελληνοαμερικανικών σχέσεων από τις μέρες του πολέμου και της κυβέρνησης εξορίας μεταβαίνοντας από την τυπική διασυμμαχική συνεργασία στην πολύμορφη αλληλεπίδραση πολιτικά, οικονομικά, ιδεολογικά. Οι συνθήκες ήταν δυναμικές και διαπιστώθηκε η συμβολή των δύο πλευρών σε επίπεδο κυβέρνησης, θεσμικών παραγόντων και επιμέρους ομάδων πίεσης, εμπεδώνοντας την αλλαγή παραδείγματος. Συνεχίζοντας, καταγράφεται η αυτοτέλεια των στοχεύσεων και προτεραιοτήτων της ελληνικής αστικής τάξης, καθώς διαμόρφωσε τις επιμέρους επιδιώξεις της σχετικά με την οικονομική βοήθεια, τις εδαφικές διεκδικήσεις, την στήριξη στις πολιτικές πρωτοβουλίες όπως η σταδιακή διολίσθηση στην στήριξη της παλινόρθωσης της μοναρχίας -αν και ένα τμήμα της ήταν ήδη μοναρχικό-, η ένταση της σύγκρουσης με την αντίσταση και η προβολή των ψυχροπολεμικών ανταγωνισμών σε πλαίσιο κλιμάκωσης και έντασης.

Οι συνθήκες διάσπασης και ανασυγκρότησης του ελληνικού αστικού πολιτικού κόσμου εξετάστηκαν συνυπολογίζοντας τον πόλεμο και την κατοχή, που είχαν οδηγήσει σε

κατακερματισμό και πολλαπλά κέντρα εξουσίας ή αντιεξουσίας, κυριότερα της αντίστασης, που κατέληξαν στην ανασυγκρότηση μεταπολεμικά και την επιβολή συνθηκών ισχύος εσωτερικά. Τελικά, η αντίσταση εξαλείφθηκε ως πυλώνας ισχύος και το μονοπώλιο εξουσίας ανακτήθηκε από τον ανασυγκροτημένο αστικό πολιτικό κόσμο, συμπεριλαμβάνοντας παλαιές πολιτικές δυνάμεις, την κυβέρνηση εξορίας, τμήματα δοσιλογισμού, πρώην δημοκρατικές δυνάμεις και μοναρχικούς πολιτικούς δρώντες ή σχηματισμούς. Ταυτόχρονα, μεταβλήθηκε η πρόσληψη της διαθέσιμης ισχυρότερης συμμαχικής δύναμης ως παρόχου πολιτικής και οικονομικής υποστήριξης με την αμερικανική πλευρά να αντικαθιστά την βρετανική στην απεύθυνση της ελληνικής πλευράς.

Τα αποτελέσματα της διάδρασης μεταξύ των Η.Π.Α. και της Ελλάδας πολιτικά και διπλωματικά από την έκφραση προσδοκιών στήριξης, την επίδραση των προβαλλόμενων απαιτήσεων της ελληνικής αστικής τάξης -κυβέρνησης, θεσμικών παραγόντων, ομάδων πίεσης- προς τις Η.Π.Α. καθόρισαν τις διμερείς τους σχέσεις. Στην αμερικανική πλευρά συντελέστηκαν μεταβολές στην πολιτική και θεσμική συγκρότηση, καθώς αποχώρησε ο πολιτικός κόσμος των Η.Π.Α. από το πρόταγμα της διασυμμαχικής συνεργασίας, ενώ εκλείψαν οι προοδευτικές τάσεις στο εσωτερικό. Συνολικά μετατοπίστηκαν οι Η.Π.Α. στην κατεύθυνση των συντηρητικών λύσεων, ενίσχυσης του πολιτικού ελέγχου των κέντρων κεφαλαιοκρατικής οικονομικής ισχύος στις Η.Π.Α. και άσκησης ανταγωνιστικής διεθνούς πολιτικής στον μεταπολεμικό κόσμο, συμπεριλαμβανομένων στρατιωτικών ή και πυρηνικών λύσεων.

Σημαντικότερα, τεκμηριώνεται η επίδραση του αμερικανικού Τύπου και του τρόπου που προσέλαβε τις συνθήκες αστάθειας και αναδιαμόρφωσης, καθοριστικές για την διαμόρφωση της οπτικής της αμερικανικής και εν μέρει της διεθνούς κοινής γνώμης σε πλήθος ζητημάτων. Επομένως, οι πολίτες διαμόρφωσαν απόψεις υπό την επίδραση των ειδήσεων και της παρεχόμενης κάλυψης κομβικών γεγονότων από το Τύπο και σε ορισμένο βαθμό καθόρισαν την οπτική του Τύπου. Επίδραση που εντοπίστηκε με την εξέταση των μεταβαλλόμενων προτεραιοτήτων και απόψεων σε εφημερίδες διακριτών ομάδων, που με την σειρά τους παρουσίαζαν εσωτερικές διαφοροποιήσεις και τάσεις όπως ο ελληνοαμερικανικός Τύπος.

Συγχρόνως, επιβεβαιώνεται η διασύνδεση πολιτικής εξουσίας και Τύπου με παγιωμένα μοτίβα αλληλεπίδρασης. Σημαντικότερα η ασκούμενη πολιτική επιδρούσε στον τύπο και ο τρόπος μετάδοσης των ειδήσεων από τον τύπο επιδρούσε στην ευρύτερη πολιτική εξουσία. Η αυτοτέλεια των δύο μερών χαρακτήρισε το σύνολο της περιόδου, που χαρακτηρίστηκε από πλουραλιστικές τάσεις και τερματίστηκε με την επικράτηση αντιδραστικών πολιτικών τάσεων στις Η.Π.Α. και την

όξυνση του Ψυχρού πολέμου διεθνώς, στρεβλώνοντας την δυνατότητα του Τύπου να καταγράφει τα γεγονότα και να εκφράσει αδιαμεσολάβητες απόψεις με σταθερότητα. Τελικά αναπροσαρμόστηκε ο αμερικανικός Τύπος σε συνθήκες πίεσης και περιορισμού, καθώς περιορίστηκε η άσκηση κριτικής και προσαρμόστηκε στην επιβαλλόμενη συναίνεση.

Επιπροσθέτως, οι όροι που διαμόρφωσαν την νέα οικονομική πραγματικότητα διεθνώς υπό το φως της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης, ανέδειξαν τις αμερικανικές οικονομικές επιδιώξεις και την στοίχιση της ελληνικής πλευράς με αυτά. Όμως ο τρόπος που πραγματοποιήθηκε η μεταπολεμική ανοικοδόμηση εστίασε αρχικά στην παροχή βοήθειας στις χτυπημένες από τον πόλεμο χώρες, προχώρησε στην αρχή της μεταπολεμικής περιόδου στην στήριξη των απελευθερωμένων λαών και την στόχευση στην ανοικοδόμηση, ενώ τελικά το πρόταγμα μεταβλήθηκε περνώντας στην συγκρότηση οικονομικών θεσμών τροφοδοτούμενων και καθοριζόμενων από τις διαχωριστικές γραμμές του Ψυχρού πολέμου.

Σε αυτές τις συνθήκες, άτυπες ομάδες πίεσης και θεσμικοί παράγοντες που έδρασαν με οριακή αυτοτέλεια, ακολούθησαν ήδη διαμορφωμένα μοτίβα. Οι ομάδες αυτές συγκροτούνταν κυρίως από ομάδες που παρουσίασαν προϋπάρχοντα ομοιογενή χαρακτηριστικά, όπως οι Ελληνοαμερικανοί. Στην περίπτωση τους χαρακτηρίστηκαν από ιδεολογική διαφοροποίηση, πολυπλοκότητα και αυτοτέλεια στα μοτίβα δράσης τους. Διήλθαν περιόδους μετασχηματισμού, παρουσιάζοντας εσωτερικές διενέξεις και συναινέσεις, ανάλογες των γενικότερων συνθηκών που επικρατούσαν, καταλήγοντας στην ιδεολογική και πολιτική τους ενσωμάτωση.

Στην κατεύθυνση της πρόσδεσης με τα κέντρα εξουσίας της Ελλάδας και των Η.Π.Α. κινήθηκαν ομάδες που εστίασαν στην προώθηση των ελληνικών κυβερνητικών διεκδικήσεων, αποκλίνοντας προς τον εθνικισμό και τον αντικομμουνισμό. Οι ομάδες αυτές διαμορφώθηκαν σε στενή συσχέτιση με την ελληνική κυβέρνηση και διπλωματία, στοχεύοντας να ασκήσουν επιρροή στον αμερικανικό πολιτικό κόσμο, κυρίως σε επίπεδο λήψης αποφάσεων στα θεσμικά σώματα του Κογκρέσου. Η άμεση επιρροή τους ήταν περιορισμένη, αν και συνέβαλαν στην συνολική μετατόπιση προς τον διεθνή ανταγωνισμό και τον συντηρητισμό, προάγοντας αντιφιλελεύθερα ιδεολογικά προτάγματα και τον αντικομμουνισμό. Συνέκλιναν λοιπόν, με την πάγια έμφαση της ελληνικής κυβέρνησης και διπλωματίας στην κατεύθυνση του ιδεολογικού ανταγωνισμού, της περιφερειακής κλιμάκωσης, των εδαφικών διεκδικήσεων, προβάλλοντας ως “*εθνικά δίκαια*” τις επιμέρους κυβερνητικές επιδιώξεις, ενώ επιλέχθηκε ένα υπόδειγμα εξωτερικής πολιτικής αντισοβιετικής μονομέρειας, πρόσδεσης στις δυτικές δυνάμεις και εκμετάλλευσης των διεθνών

αντιθέσεων, εναρμονιζόμενης με την μετάλλαξη των διεθνών πολιτικών θεσμών που σε συνθήκες έντασης του ενδοσυμμαχικού ανταγωνισμού, μετέβαλαν τα μοτίβα λειτουργίας τους.

Σημαντικότερα, τα ιδεολογικά προτάγματα της περιόδου του πολέμου και της αντίστασης, όπως οι αναφορές στα επιτεύγματα σε βάρος του άξονα με την κοινή δράση των Μεγάλων συμμαχικών δυνάμεων, την συμβολή των μικρότερων χωρών και τον αδιάκοπο αγώνα των δυνάμεων της αντίστασης εξασθένησαν και τελικά αντικαταστάθηκαν από τα προβλήματα της μεταπολεμικής περιόδου, που κυριαρχήθηκαν από τον διακρατικό και διασυμμαχικό ανταγωνισμό, οδηγώντας στον Ψυχρό πόλεμο, παγιώνοντας τον ανταγωνισμό και τις διενέξεις.

Καταλήγοντας, διαπιστώνεται η δυναμική μεταβολή των ελληνοαμερικανικών σχέσεων την περίοδο από το 1943 έως και το 1947 σε πολλαπλά επίπεδα και υπό την επίδραση διαφοροποιημένων παραγόντων, που έδρασαν με πληθώρα μοτίβων σε επιμέρους κατευθύνσεις. Κομβικό γεγονός που καθόρισε την ελληνική πολιτική συγκρότηση, επίδρασε στον αμερικανικό πολιτικό προσανατολισμό, μετέβαλε τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις και συνέβαλε στην μεταβολή παραδείγματος διεθνώς ήταν η σύγκρουση των Δεκεμβριανών, αποτελώντας τομή. Η ασυνέχεια που σηματοδοτούν τα Δεκεμβριανά, το πριν και το μετά είναι μια σχηματική προσέγγιση για το αποκορύφωμα των διεργασιών ραγδαίας μεταβολής που συντελέστηκαν, σε συνθήκες πόλωσης και σύγκρουσης. Όμως, οι συνέπειες αυτών των συνθηκών ανιχνεύονται την επόμενη περίοδο, θεωρώντας μη αναστρέψιμο τον χαρακτήρα τους, επηρεάζοντας την πολιτική, διπλωματία, οικονομία, κοινωνία, ιδεολογία στις εμπλεκόμενες χώρες και διεθνώς δεδομένου του προϋπάρχοντος συμμαχικού πλαισίου δράσης και του αναδυόμενου Ψυχρού πολέμου, καθιστώντας τελικά, τα Δεκεμβριανά καταλύτη των μεταβάσεων της μεταπολεμικής περιόδου.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Α' Αρχεία

Ελληνικά αρχεία

Αρχείο Κανελλόπουλου. Φ. 12, Δράση Π. Κανελλόπουλου, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1946.

Γενικά αρχεία του κράτους

Κεντρική Υπηρεσία, Σειρά Κ 51, Αποστολή Α, Φ. 1, 8, 9; Σειρά Κ 51, Αποστολή Δ, Φ. 4; Σειρά Κ 51, Αποστολή Ε, Φ. 4.

Αρχείο Τ. Βασιλικών Ανακτόρων, Φ. 144Β, Φ. 237, Φ. 297, Φ. 298, Φ. 367, Φ. 369, Φ. 370, Φ. 371, Φ. 441, Φ. 771, Φ. 798.

Αρχείο Υφυπουργείου Τύπου και Πληροφοριών, ΚΙΒ. 66, ΚΙΒ. 650.

Γενικό Επιτελείο Στρατού – Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού

Αρχείο Τσουδερού/Υπηρεσιακά Θέματα/ 1941-1942-1943, Φ.6/Υπ. ΙΒ, 29 Ιανουαρίου 1943.

Φ. 954/Α/24, Office of Strategic Services, Washington D.C., March 1945, Memorandum of Information for the Joint U.S. Chief of Staff, Director William J. Donovan.

Φ. 956 Α'/Κ'-ΚΒ', Αρχειακόν Υλικόν (περί των ειδικών στρατιωτικών δυνάμεων των Η.Π.Α. εν Ελλάδι το 1944).

Γεννάδιος Βιβλιοθήκη

Αρχείο Δραγούμη Φ., Φ. 62.3, Φ. 62.5, Φ. 62.6, Φ. 63.2, Φ. 63.3, Φ. 65.1, Φ. 65.2.

Αρχείο Φραντζή Ι., Φ. 2.1.

Αρχείο Thomson A. H., σειρά VI, κουτί, Φ.1.

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο

Αρχείο Ραυτόπουλου, Αρχείο Κοτζιά, Αρχείο Ρωξάνης Σωτηροπούλου Sedgwick.

Ίδρυμα Κωνσταντίνου Καραμανλή

Αρχείο Τσαλδάρη, 1943, Φ. 8. 1944, Φ. 9, Φ. 10; 1945, Φ. 20. 1946, Φ. 17.

Τδρυμα Μπενάκη

Αρχείο Ν. Πλαστήρα, σειρά 372, Φ. 7, Φ. 20, Φ. 21, Φ. 35.

Υπηρεσία Διπλωματικού Ιστορικού Αρχείου – Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών,

Κεντρική Υπηρεσία

1944, Φ. 2.3, Φ. 6.1, Φ. 9.1, Φ. 9.7, Φ. 9.8, Φ. 10.1, Φ. 11.4, Φ. 10.3, Φ. 10.4, Φ. 11.4, 13.1, Φ. 13.2, Φ. 13.6, Φ. 14.1, Φ. 14.3, Φ. 14.8, Φ. 16.2, Φ. 17.6, Φ. 18.5, Φ. 19.5, Φ. 19.6, Φ. 28.1, Φ. 28.3, Φ. 30.1, Φ. 36.1, Φ. 37.3, Φ. 44.5, Φ. 44.6, Φ. 47.4, Φ. 47.5, Φ. 50.1, Φ. 50.2, Φ. 50.3, Φ. 50.4; 1945, Φ. 4.1, Φ. 20.4, Φ. 20.5, Φ. 21.7, Φ. 22.8B, Φ. 22.7, Φ. 24.5, Φ. 31.1, Φ. 31.2, Φ. 31.5, Φ. 31.6, Φ. 31.7, Φ. 32.1, Φ. 35.9, Φ. 39.10, Φ. 41.7, Φ. 42.3, Φ. 42.5, Φ. 42.6, Φ. 44.1, Φ. 44.2, Φ. 44.3, Φ. 53.1, Φ. 53.4, Φ. 61.1, Φ. 61.2, Φ. 61.3, Φ. 61.6, Φ. 63.3, Φ. 64.1, Φ. 64.5, Φ. 64.6, Φ. 64.7, Φ. 64.10, Φ. 64.12, Φ. 64.13, Φ. 66.1, Φ. 66.2, Φ. 66.6, Φ. 67.5, Φ. 79.9, Φ. 80.2, Φ. 80.3, Φ. 80.4, Φ. 80.5, Φ. 81.2, Φ. 81.3, Φ. 81.10, Φ. 81.12, Φ. 81.13, Φ. 84.3; 1946, Φ. 26.4, Φ. 91.3, Φ. 79.4; 1947, Φ. 40.1, Φ. 57.1, Φ. 122.1, Φ. 125.2, Φ. 130.1, 137.5, 145.3.

Πρεσβεία Λονδίνου

1944, Φ. 1.2; 1946, Φ. 2.3.

Αμερικανικά αρχεία

National Archives and Records Administration, General Records of the Department of State,

Record Group 59, Office of Strategic Services, Research and Analysis Branch, Research and Analysis Report No. 2752.

Records of the U.S. House of Representatives, HR 77A-D13, Record Group 233.

Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Greece, 1940-1949, Record Group 59, decimal number 868.00.

U.S. Department of State. (1966). *Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1944, General* (Vol. I). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

U.S. Department of State. (1957). *Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1940, General and Europe* (Vol. II). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1940v02>

- U.S. Department of State. (1966). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1944, General (Vol. I). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1944v01>
- U.S. Department of State. (1967). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1944, General: Economic and social matters (Vol. II). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1944v02>
- U.S. Department of State. (1965). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1944, The British Commonwealth and Europe (Vol. III). U.S. Government Printing Office. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1944v03>
- U.S. Department of State. (1966). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1944, Europe (Vol. IV). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1944v04>
- U.S. Department of State. (1965). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1944, The Near East, South Asia, and Africa, The Far East (Vol. V). U.S. Government Printing Office. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1944v05>
- U.S. Department of State. (1968). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany (Vol. III). U.S. Government Printing Office. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v03>
- U.S. Department of State. (1968). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1945, Europe (Vol. IV). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v04>
- U.S. Department of State. (1969). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1945, Europe (Vol. V). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05>
- U.S. Department of State. (1969). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1945, The Near East and Africa (Vol. VIII). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08>
- U.S. Department of State. (1955). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, Conferences at Malta and Yalta, 1945. U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945Malta>
- U.S. Department of State. (1967). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1945, The American Republics (Vol. IX). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v09>
- U.S. Department of State. (1967). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1945, General: The United Nations (Vol. I). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v01>

U.S. Department of State. (1969). Foreign relations of the United States, 1946, Eastern Europe, The Soviet Union (Vol. VI). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v06>

U.S. Department of State. (1960). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945 (Vol. II). U.S. Government Printing Office. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945Berlinv02>

U.S. Department of State. (1969). Foreign relations of the United States, 1946, Council of Foreign Ministers (Vol. II). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v02>

U.S. Department of State. (1967). Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1945, The American Republics (Vol. IX), The Inter-American Conference on Problems of War and Peace, held at Mexico City, February 21–March 8, 1945 (The Chapultepec Conference). U.S. Government Printing Office.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v09>

Βρετανικά αρχεία

The National Archives, FO 371/43698, 371/43699.

Β' Τύπος

Εφημερίδες

Ατλαντίς –Atlantis.

Εθνική Αλληλεγγύη.

Εθνικός Κήρυκας – National Herald.

Ελληνοαμερικανικό Βήμα - Greek-American Tribune

Ελευθερία.

ΕΛΛΑΣ

Καλιφόρνια - California.

Νέος Δρόμος

Ριζοσπάστης.

Army Times.

Boston Globe.

Brooklyn Eagle.

Chicago Tribune.

Chicago Greek Star.

Chicago Sun.
Christian Science Monitor.
Economist
Minneapolis Morning Tribune.
New York Herald Tribune.
New York World Telegram.
New York Post.
New York Star.
New York Times.
Observer.
Scripps Howard Papers.
Stars and Stripes.
Times.
Washington Post.
Washington Post-Herald.
Washington Star.
Washington Times – Herald.

Περιοδικά
Αρχαιοτάξιο.
Μνήμων.
Νέα Ελλάδα
American Business Survey
Balkan Studies.
Collier's.
Coast Artillery Journal.
Common Sense.
Foreign Affairs
Free World.
Foreign Affairs.
Life.

Look.
Newsweek.
New Republic.
New York Journal.
Picture Post.
Spectator.
The Department of State Bulletin.
The Nation.
U.S.A.

Γ' Ιστοσελίδες

Seeley G. Mudd Manuscript Library at Princeton University. Lincoln MacVeagh Archive.
Princeton University. <https://findingaids.princeton.edu/catalog/MC067>. Ανακτήθηκε στις 8 Ιανουαρίου 2024.

Guide to Basil J. Vlavianos papers 1890-1990. Online Archive of California.
<https://oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/kt3h4nd955/>. Ανακτήθηκε στις 5 Αυγούστου 2021.

Hoover Institution Archives. Kouvaras Papers. Hoover Institution Library and Archives.
https://oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/tf1199n4h1/entire_text/.
Ανακτήθηκε στις 30 Μαρτίου 2024.

Lend Lease Bill, dated 10th January, 1941. Records of the U.S. House of Representatives, HR 77A-D13, Record Group 233, National Archives. <https://www.archives.gov/milestone-documents/lend-lease-act>. Ανακτήθηκε στις 8 Μαΐου 2024.

Executive Order 9835. National Archives, Harry S. Truman Library.
<https://www.trumanlibrary.gov/library/executive-orders/9835/executive-order-9835>.
Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance. Organization of American States.
<https://www.oas.org/juridico/english/Treaties/b-29.html>. Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

Franklin D. Roosevelt Annual Message to Congress, January 6, 1941; Records of the United States Senate; SEN 77A-H1; Record Group 46; National Archives.

<https://www.archives.gov/milestone-documents/president-franklin-roosevelts-annual-message-to-congress>. Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

Address by the President of the United States of America at the closing plenary session of the United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 26th June 1945. (1945). University of California, Santa Barbara.

<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-san-francisco-the-closing-session-the-united-nations-conference>. Ανακτήθηκε στις 22 Δεκεμβρίου 2023.

State of the Union, 6th January 1947. University of California, Santa Barbara.

<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/annual-message-the-congress-the-state-the-union-15>. Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

State of the Union, 6th January 1947. United States House of Representatives, The First Televised state of the Union Address,

<https://history.house.gov/Media?mediaID=15032450453>. Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

80th Congress, 1st Session, House of Representatives, Document No. 171, Recommendation for Assistance to Greece and Turkey, Address of the President of the U.S., 12th March 1947. (1947). Harry S. Truman Library. <https://www.trumanlibrary.gov/library/research-files/address-president-congress-recommending-assistance-greece-and-turkey>.

Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

Atlantic Conference, 1941. Avalon Project. Yale Law School.

<https://avalon.law.yale.edu/wwii/at10.asp>. Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

Tehran Conference, 1943. Avalon Project. Yale Law School.

<https://avalon.law.yale.edu/wwii/tehran.asp>. Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

Moscow Conference, 1943. Avalon Project. Yale Law School.

<https://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp>. Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

Dumbarton Oaks Conference, 1944. Avalon Project. Yale Law School.

<http://www.ibiblio.org/pha/policy/1944/441007a.html>. Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

Bretton Woods Monetary and Financial Conference. World Bank.

<https://www.worldbank.org/en/archive/history/exhibits/Bretton-Woods-and-the-Birth-of-the-World-Bank>. Ανακτήθηκε στις 20 Ιουνίου 2024.

Bretton Woods Conference. Federal Reserve History.

<https://www.federalreservehistory.org/essays/bretton-woods-created>. Ανακτήθηκε στις 20 Ιουνίου 2024.

International Civil Aviation Organization Conference. *ICAO*.

<https://www.icao.int/publications/pages/doc7300.aspx>. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2024. Chicago Conference, 1944.

ICAO. <https://www.icao.int/ChicagoConference/Pages/default.aspx>. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2024.

Yalta Conference, 1945. Avalon Project. Yale Law School.

<https://avalon.law.yale.edu/wwii/yalta.asp>. Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

San Francisco Conference, 1945. United Nations.

<https://www.un.org/en/sections/history-united-nations-charter/1945-san-francisco-conference/>. Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου 2021.

Joint History Office - U.S. Joint Chiefs of Staff, The Arcadia Conference: December 1941 – January 1942. *U.S. Joint Chiefs of Staff*.

<https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/History/WWII/Arcadia3.pdf>. Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

Joint History Office - U.S. Joint Chiefs of Staff, The Sextant, Eureka, and Second Cairo Conferences: November–December 1943. *U.S. Joint Chiefs of Staff*.

https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/History/WWII/Sextant_Eureka3.pdf. Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

Joint History Office - U.S. Joint Chiefs of Staff, Quadrant Conference (Quebec City, Canada), 14th–24th August, 1943. (n.d.). *U.S. Joint Chiefs of Staff*.

<https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/History/WWII/Casablanca3.pdf>. Ανακτήθηκε 25 Μαρτίου 2025.

U.N.R.R.A. Report (15 September 1944–31 December 1944). (1944). Luxemburg Center of Contemporary History. https://www.cvce.eu/content/publication/2002/10/10/cf082c4c-608a-4e8d-b924-10946c1b7b61/publishable_en.pdf.

U.S. Department of Energy, Office of Scientific and Technical Information, The Manhattan Project. https://www.osti.gov/opennet/manhattan-project-history/Events/1945/potsdam_decision.htm.

https://www.osti.gov/opennet/manhattan-project-history/Events/1945/potsdam_decision.htm. Ανακτήθηκε στις 23 Μαρτίου 2025.

- U.S. Department of State, Office of the Historian, Milestones, The Atlantic Conference & Charter, 1941. <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/atlantic-conf>. Ανακτήθηκε στις 2 Νοεμβρίου 2022.
- U.S. Selective Service System Selective Service System Timeline. <https://www.sss.gov/history-and-records/timeline/>. Ανακτήθηκε στις 23 Μαρτίου 2025.
- The Loyalty Oath Controversy. Online Archive of California. https://oac.cdlib.org/view?docId=kt9199p014&chunk.id=d0e2386&brand=oac4&doc.view=entire_text. Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.
- Harvard Crimson, June 20, 1950, "Fight on California Oath Continues." (1950). <https://www.thecrimson.com/article/1950/6/20/fight-on-california-oath-continues-pon/>. Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.
- University of California, Berkeley Library Update, "I Take This Obligation Freely:" Recalling UC Berkeley's Loyalty Oath Controversy. (2022). <https://update.lib.berkeley.edu/2022/03/21/i-take-this-obligation-freely-recalling-uc-berkeleys-loyalty-oath-controversy/>. Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.
- Royal British Legion Industries, "Who is Tommy?" (2020). <https://rbli.co.uk/wp-content/uploads/2020/09/Who-is-Tommy.pdf>. Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.
- Σερντάρης, Β. (Σκηνοθέτης & Παραγωγός), & Οικονομίδης, Φ. (Επιμελητής). (1987). *Η απελευθέρωση της Αθήνας* [Ντοκιμαντέρ]. ΕΡΤ. <https://www.ert.gr/ert-arxeio/i-apeleytherosi-tis-athinas-12-oktovrioy-1944-2/> (Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2024).
- Γρηγοράτος, Δ. (Σκηνοθεσία). (1983). *Το Μπλόκο της Κοκκινιάς* [Ντοκιμαντέρ]. ΕΡΤ. <https://archive.ert.gr/7475/> (Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2024).
- The March of Time. (1946). *Report on Greece* (Vol. 12, No. 7) [Κινηματογραφικά επίκαιρα]. 20th Century Fox. https://search.alexanderstreet.com/preview/work/bibliographic_entity%7Cvideo_work%7C1793019. Ανακτήθηκε στις 28 Ιουνίου 2021).
- National Archives and Records Administration. (1944). Airborn invasion of Greece (Bureau of Public Relations film No. 771). United States War Department, Bureau of Public Relations, Pictorial Branch, Overseas Section. <https://archive.org/details/BPR-771> Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2025.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Alexander G. (2006). Η κρίση αποστράτευσης του Νοεμβρίου 1944. Στο J. Iatrides (Επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940–1950: Ένα έθνος σε κρίση* (σσ. 39-70), Αθήνα: Θεμέλιο.
- Αλεξανδρή Αλ. (1991). Το ιστορικό πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Στο (Συλλογικό) *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987* Αθήνα: Γνώση.
- Αλιβιζάτος Ν. (1995), *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974 – Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα: Θεμέλιο
- Ανδρικόπουλος Γ. (1974), *Κρίσιμη χρονιά 1944 (Τόμοι 2)*, Αθήνα: Διογένης.
- Αντωνοπούλου– Ψιλοπούλου Δ. (2024), *Τα κορίτσια του Πολυτεχνείου*, Αθήνα, Βιβλιόραμα.
- Αρκολάκης, Μ. (2016). Φωτογραφικό ίχνος, πολιτισμική μνήμη και ιστορική αφήγηση: η περίπτωση του Δεκέμβρη 1944. Στο Μ. Λυμπεράτος, Π. Παπαστράτης & Λ. Σαράφη (Επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας* (σ.σ. 720-734). Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία.
- Βασσάλου, Κ. (2014). Οι αμερικανικές στρατηγικές επιδιώξεις και ο βρετανικός παράγοντας στην κατοχική Ελλάδα. Στο Λυμπεράτος Μ. & Παπαστράτης Π. (Επιμ.), *Αριστερά και αστικός πολιτικός κόσμος 1940–1960* (σ.σ. 61-71). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Βαφειάδης Μ. (1985). *Απομνημονεύματα* (Τόμοι 3), Αθήνα: Λιβάνης.
- Βενέζης Η. (1966). *Τσουδερός Εμμανουήλ – ο πρωθυπουργός της Μάχης της Κρήτης*, Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Βόγλης Π. (2000). Ανάμεσα στην άρνηση και την αυτοάρνηση: πολιτικοί κρατούμενοι στην Ελλάδα, 1940-50 στο επιμ. Mazower M., *Μετά τον Πόλεμο*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Βόγλης Π., Μπουρνάζος Στρ. (2009). Στρατόπεδο Μακρονήσου 1947-1950. Στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα: : Ανασυγκρότηση -Εμφύλιος -Παλινόρθωση 1945- 1952* (τόμος Δ'2, σ.σ. 51-80) Αθήνα, 2009.
- Γιαννακοπούλου, Δ. (2014). *Η μάχη της προπαγάνδας: Τα Δεκεμβριανά του 1944 μέσα από τον αθηναϊκό Τύπο*. Αθήνα: Ασίνη.
- Γαλανόπουλος Γ. (Ανέστης). Γραβιάς Βασίλης (Επιμ.) (1964). *“Στ’ αρματα, στ’ αρματα” Χρονικό*

- του αγώνα- *Ιστορία της Εθνικής Αντίστασης* (Τόμοι 4). Αθήνα: Γιαννίκος.
- Γαρουφαλιάς Δ. Ε. (1981). *Κείμενα και αναμνήσεις από τον τραγικό Δεκέμβριο 1944*. Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση.
- Γ.Ε.Σ.-Δ.Ι.Σ. (2012). *Οι Ελληνοαμερικανοί εθελοντές στην Εθνική Αντίσταση - Ιστορικό των επιχειρήσεων στην Ελλάδα του 2671 Ανεξάρτητου Ειδικού Τάγματος Αναγνωρίσεων*. Αθήνα: Γ.Ε.Σ.
- Γιαννουλόπουλος Γ. (1992). *Ο μεταπολεμικός κόσμος - Ελληνική και Ευρωπαϊκή ιστορία (1945-1963)*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Γρηγοριάδης Ν. Φ. (1974). *Βρετανοί – το αντάρτικο – Απελευθέρωσις 1943-1944*, (7 Τόμοι). Αθήνα: Νεόκοσμος.
- Γρηγοριάδης, Ν. Φ. (1980). *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945–1949 (Το Δεύτερο Αντάρτικο)* (4 Τόμοι). Αθήνα: Καμαρινόπουλος.
- Ελεφάντης Άγγ. (2013). *Μας πήραν την Αθήνα – ξαναδιαβάζοντας την ιστορία 1941-1950*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Eberhard E. (2007). Γερμανοί αντιφασίστες στις τάξεις του Ε.Λ.Α.Σ.. Στο Χ. Χατζηιωσήφ & Π. Παπαστράτης (Επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα: Β' Παγκόσμιος Πόλεμος – Κατοχή – Αντίσταση 1940–1945* (Τόμ. Γ2, σ.σ. 69–77). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Ηλιού Φ. (2005). *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος – η εμπλοκή του Κ.Κ.Ε.*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Θερμός Ηλ. (2016). *Επιχείρηση «Περικλής» - τα επίσημα αρχεία του Γραφείου Στρατηγικών Υπηρεσιών (Ο.Σ.Σ.) των Η.Π.Α. στην κατεχόμενη Ελλάδα (Μάιος–Οκτώβριος 1944)*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Ιατρίδης Ο. Ι. (1973). *Εξέγερση στην Αθήνα*, Αθήνα: Νέα Σύνορα.
- Ξανάλατος Δ. (1945). *Τα όρια του ελληνισμού εις την Βαλκανικήν*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Καβάλα Μ. Ιανουάριος (2019). Ελλείψεις και πείνα στη Θεσσαλονίκη της γερμανικής Κατοχής. Πρακτικές επιβίωσης και η σημασία τους, *Τετράδια Μακεδονικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, τ. 7, 16-30.
- Καβάλα Μ. (2016), *Το βρετανικό νεκροταφείο στο Καλαμάκι και οι 33 μέρες του Δεκέμβρη 1944*. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας* (σ.σ. 483-496). Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία.
- Κακρίδης Α. (2017). *Κυριάκος Βαρβαρέσος – η βιογραφία ως οικονομική ιστορία*. Αθήνα:

- Τράπεζα της Ελλάδος.
- Κανελλοπούλου Ευγ. (επιμ.). (2010). *Ελληνικά Ολοκαυτώματα*, Αθήνα: Λιβάνης.
- Κανελλόπουλος Π. (2003). *Ημερολόγιο κατοχής 31 Μαρτίου 1942 - 4 Ιανουαρίου 1945*. Αθήνα: Εστία.
- Κάραμποτ Φ., & Πατρικίου Α. (2017). Η πρακτική της ομηρίας και οι προσλήψεις της: Μια πρώτη προσέγγιση. Στο Π. Βόγλης, Ι. Παπαθανασίου & Τ. Σακελλαρόπουλος (Επιμ.), *Δεκέμβρης 1944 – Παρελθόν και οι χρήσεις του* (σ.σ. 101–124). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Καρρέρ Δ. Αλ. (2004). *Ελ-Ντάμπα – η ιστορία της ομηρίας*. Αθήνα: Εντός.
- Καρπόζηλος Κ. (2017). *Κόκκινη Αμερική, Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου 1900-1950*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Κασάπη Βαγγέλη (Κρίτωνα) (1999). *Στον κόρφο τη Γκυμπρένας* (Τόμοι 2). Κομοτηνή: Ιδιωτική Έκδοση.
- Κασσιμάτης Μ. (2008). *Φωτογραφίζοντας τον Δεκέμβρη '44*. Αθήνα: Φωτογραφίζοντας.
- Kessel Dmitri (1994). *Ελλάδα Του '44*, Αθήνα: Άμμος.
- Κατσικώστας Δ. (2015). Ο ελληνικός στρατός στην εξορία 1941-1944, Αθήνα: Αλφειός.
- Κιτσίκης Δ. (2018). *Προπαγάνδα και πιέσεις στην διεθνή πολιτική – η Ελλάς και οι διεκδικήσεις της στην συνδιάσκεψη της Ειρήνης (1919-1920)*. Αθήνα: Ηρόδοτος.
- Κιτρόεφ Αλ. (2009). Οι Ελληνοαμερικανοί 1940-1952. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα: Ανασυγκρότηση -Εμφύλιος -Παλινόρθωση 1945-1952* (τόμος Δ'2, σ.σ. 158-168). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Κόντης Β. (1986). *Αγγλοαμερικανική πολιτική και το ελληνικό πρόβλημα: 1945-1949*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Κοπανιτσάνου Θ., Καλογεράκου Π. (επιμ.) (2012), *Μνήμες Πολέμου 1897-1974*. Αθήνα: ΓΕΣ.
- Κουβαράς Κώστας (1976). *Ο.Σ.Σ. Με την Κεντρική του Ε.Α.Μ*. Αθήνα: Εξάντας.
- Κούσουλας Δ. (1973), *Επιβουλή και Αποτυχία, η ιστορία του Κ.Κ.Ε. 1918-1949*. Αθήνα: Καμπάνας.
- Κουσουρή Δ. (2020). *Οι δίκες των δοσιλόγων 1944-1949*. Αθήνα: Πόλις.
- Κουτσούρης Δ. (2012). *Οι εθνικιστικές αντιστασιακές οργανώσεις στην Μακεδονία την περίοδο της κατοχής (1941-1944): η περίπτωση της οργάνωσης 'Υπερασπισταί Βορείου Ελλάδος' – 'Πανελλήνια Απελευθερωτική Οργάνωσις' (Μεταπτυχιακή εργασία)*. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα: Πάνδημος.

- Κουτσούρης Δ. (2016). *Ξένοι σε μία ξένη χώρα: Οι ανταποκριτές του αμερικανικού Τύπου στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο (1946-1947)*. Ανακοίνωση στο Συνέδριο Όψεις του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Κουτσούρης Δ. (2020). *Αντίσταση και δοσιλογισμός ως ιστορική μνήμη και ιστοριογραφική αντίθεση: Η Κατοχή στη Μακεδονία*. Ανακοίνωση στο συνέδριο Αντιθέσεις στον Σύγχρονο Κόσμο: πολιτική, ιδεολογία, κοινωνία, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.
- Κουτσούρης Δ. (2021). «Life in an Ancient Pattern». Προσεγγίσεις της εμφυλιακής Ελλάδας από την ερευνητική αποστολή του 20th Century Fund στο Σαράφη Λη, Λαγάνη Ειρ., Παπαδημητρίου Δ., Σπηλιωτοπούλου Μ. (επιμ.) *Αποτυπώσεις της Ευρωπαϊκής Ιστορίας - Κείμενα αφιερωμένα στον Προκόπη Παπαστράτη*, (σ.σ. 247-256), Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Κουτσούρης Δ. (2024), *Αναγνώσεις της σύγκρουσης των Δεκεμβριανών του 1944 σύμφωνα με τον Αμερικανικό τύπο: η περίπτωση της εφημερίδας New York Times*. Στο Παπασταματίου, Δ. Χατζηκυριακίδης Κ. (επιμ.), *Ελληνική Ιστορική Εταιρεία - ΛΘ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο – Πρακτικά* (σ.σ. 68-74), Θεσσαλονίκη. [https://histsociety.web.auth.gr\(updated\).pdf](https://histsociety.web.auth.gr(updated).pdf).
- Κουφουδάκης Β. (2006). Οι Ηνωμένες Πολιτείες, τα Ηνωμένα Έθνη, και το ελληνικό ζήτημα 1946-1952. Στο John Iatrides(επιμ.) *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950 Ένα έθνος σε Κρίση* (σ.σ. 487-519). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Κωστόπουλος Τ. (2011). *Η αυτολογοκριμένη μνήμη – τα τάγματα ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη* Αθήνα: Φίλιστωρ.
- Κωστόπουλος Τ. (2016). *Κόκκινος Δεκέμβρης – το ζήτημα της επαναστατικής βίας* Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Κωνσταντίνου Φ., Weber Johanna, Σπετσόπουλος Στ. (επιμ.) (2007). *Η φωτογράφος Βούλα Παπαϊωάννου από το φωτογραφικό αρχείο του Μουσείου Μπενάκη*. Αθήνα: Άγρα, Μουσείο Μπενάκη.
- Κωστόπουλος, Τ. (2015). *Το επιτελείο Μαρκεζίνη*. Αρχαιοτάξιο, 17. Αθήνα.
- Λαγάνη Ειρ, (2016). Η απόπειρα επέμβασης του Σαρλ Ντε Γκωλ στα Δεκεμβριανά στο πλαίσιο της μεταπολεμικής πολιτικής του. Στο (συλλογικό) *Δρόμοι των Δεκεμβριανών*. Αθήνα: Επίκεντρο.

- Λαγάνη Ειρ. (2016). Τα Δεκεμβριανά μέσα από τα Γαλλικά αρχεία. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας* (σ.σ. 249-258). Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία.
- Λάζου, Β., Σκαλτσής Δ. (2016). Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσης (ΕΑΣΑΔ): Οι πρόθυμοι συνεργάτες των Γερμανών στο (επιμ.) Δορδανάς Στρ., Τζούκας Β., Φλιτούρης Λ., *Κατοχική βία 1939-1945 – Η ελληνική και ευρωπαϊκή εμπειρία*. Αθήνα: Ασίνη.
- Λεβεντάκου Χρ. (2007), *Από την Μεγάλη Ιδέα στις εθνικές διεκδικήσεις: τα εθνικά θέματα στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*. Αθήνα, (Μεταπτυχιακή εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθήνα: Πάνδημος.
- Λουκόπουλος Κλ. (2022). *Ελ-Ντάμπα – Ένα χρονικό (1944-1945)*. Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.
- Λούκος Χρ. (2007). Η πείνα στην κατοχή. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα: Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος – Κατοχή – Αντίσταση 1940–1945* (τόμος Γ΄2, σ.σ. 219-260). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Λυμπεράτος Μ. (2003), *Οι εκλογές του 1946: η Ελλάδα σε μια κρίσιμη καμπή της σύγχρονης Πολιτικής της ιστορίας* (διδακτορική διατριβή). Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα: Πάνδημος.
- Λυμπεράτος Μ. (2006). *Στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου: Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946*,. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Μαθιόπουλος Β. (2006). *Εικόνες Κατοχής*. Αθήνα: Ερμής.
- Μαθιόπουλος Β. (1994). *Ο Δεκέμβριος του 1944. 1944-1994 50 χρόνια, Ελβετικά και συμμαχικά διπλωματικά ντοκουμέντα*. Αθήνα: Λιβάνης.
- Μάργαρης Ν. (1966). *Ιστορία της Μακρονήσου (2 τόμοι)*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Μαργαρίτης Γ. (1996). Δεκέμβρης 1944: Η επανενοποίηση της ελληνικής κοινωνίας, στο Φαράκος Γρ. (επιμ.), *Δεκέμβρης του '44 – Νεότερη έρευνα και προσεγγίσεις* (σ.σ. 21-30), Αθήνα: Φιλίστωρ.
- Μαργαρίτης Γ. (2016). Η μάχη της Αθήνας - Το στρατιωτικό προοίμιο. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας* (σ.σ. 557 - 569). Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία.
- Μαριόλης Δ. (2015). *Η αδύνατη ταξική ανακωχή - η πολιτική του Ε.Α.Μ. στα υπουργεία*

- Οικονομικών, Εργασίας και στα συνδικάτα μέχρι τα Δεκεμβριανά*. Αθήνα: ΚΨΜ.
- Μαρκέτος Μπ. (2013). *Οι Ελληνοαμερικανοί*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Όμιλος Λαμπράκη.
- Μελετζής Σπ. (2002). *Με τους Αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Μητσόπουλος Θ. (Σταύρος) (1987). *Στα Μακεδονικά βουνά – το 30ο σύνταγμα του Ε.Λ.Α.Σ.*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μηχιώτης Χ. (2005). *Δραματική πορεία – από την απελευθέρωση 1944 στην τραγωδία του Δεκέμβρη και στην Βάρκιζα*. Αθήνα: Κασταλία.
- Μπαλάφας Κ. (1991). *Το αντάρτικο στην Ήπειρο*. Αθήνα: Ποταμός.
- Μπέικος Γεωργούλας (1979). *Η λαϊκή εξουσία στην Ελεύθερη Ελλάδα (2 Τόμοι)*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μπάεφ Ιορντάν (1999). *Μια ματιά απ' έξω – Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα – διεθνείς Διαστάσεις*. Αθήνα: Φιλίστωρ.
- Μπρεγιάννη Κ. (2016). Το οικονομικό πλαίσιο των Δεκεμβριανών: πολιτικές ασιτίας, Προσπάθειες νομισματικής σταθεροποίησης και νομισματικός χρυσός. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας* (σ.σ. 647-659). Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία.
- Νικολακόπουλος Ηλ. (2001). *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*. Αθήνα: Πατάκης.
- Παπαδημητρίου Δ. Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων, Αθήνα: Σαββάλας, 2006.
- Παπαναστασίου, Ν., Φλάισερ, Χ. (2007). Το «οργανωμένο χάος» - η γερμανική κατοχική διοίκηση στην Ελλάδα. Στο Χατζηιωσήφ, Χρ., & Παπαστράτης, Πρ. (Επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα : Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος – Κατοχή – Αντίσταση 1940–1945* (τόμος Γ'1, σελ. 116-139). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Παπαστράτης, Π. (1979). Διπλωματικά παρασκήνια της υπογραφής της στρατιωτικής συμφωνίας Βρετανίας-Ελλάδας στις 9 Μαρτίου 1942. *Μνήμων*, 7. <https://doi.org/10.12681/mnimon.211>
- Παπαστράτης, Πρ. (1992). Η πολιτική της Ε.Σ.Σ.Δ. απέναντι στην Ελλάδα στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Στο Στ. Παπαγεωργίου (Επιμ.), *Αφιέρωμα στη μνήμη του Ν. Σβορώνου* (σ.σ. 343-351). Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Παπαστράτης, Πρ. (1996). Από την Απελευθέρωση στην Εμφύλια σύγκρουση του Δεκέμβρη. Στο

- Φαράκος, Γρ. (Επιμ.), *Δεκέμβρης του '44 – Νεώτερη έρευνα και προσεγγίσεις* (σ.σ. 190-205). Αθήνα: Φιλίστωρ.
- Παπαστράτης, Πρ. (2006). Η κυβέρνηση Παπανδρέου και το Συνέδριο του Λιβάνου. Στο J. Iatrides (Επιμ.), *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950: Ένα έθνος σε κρίση* (σ.σ. 205-220). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Παπαστράτης, Πρ. (2007). Οι κυβερνήσεις Εξορίας: Ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο. Στο Χατζηιωσήφ, Χρ., & Παπαστράτης, Πρ. (Επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα: Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος – Κατοχή – Αντίσταση 1940-1945* (τόμος Γ'1, σ.σ. 197-258). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Παπαστράτης, Πρ. (2014). Τα Βουνά στο Κάϊρο τον Αύγουστο του 1943. Στο Λυμπεράτος Μ. & Παπαστράτης Π. (Επιμ.), *Αριστερά και αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960* (σ.σ. 424-433). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Παπαστράτης, Πρ. (2016). Η διαδικασία της Απελευθέρωσης, το πολιτικό προοίμιο του Δεκέμβρη. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας* (σ.σ. 547-556). (Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία.
- Παπαστράτης Πρ. (2023). Οι Εμφύλιες Συγκρούσεις ΕΔΕΣ-Ε.Λ.Α.Σ. και η Συμφωνία στο Μυρόφυλλο - Πλάκα, 29 Φεβρουαρίου 1944. Στο Δωρής Φ., Παπαστράτης Π., (Επιμ.), *Youkali: Ένα Liber Amicorum για τον Σταύρο Μουδόπουλο*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Παράσχος Κ. (1983). *Η Απελευθέρωση*. Αθήνα: Ερμής.
- Παράσχος Κ. (1997). *Η κατοχή – φωτογραφικά τεκμήρια 1941-1944*, Αθήνα: Ερμής.
- Πατάτζης Σ. (1961). *Ιωάννης Σοφιανόπουλος – Ένας επαναστάτης χωρίς επανάσταση*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Πρέκας Π. (2006). *Κλουβί 17 – El Daba*. Αθήνα: Αιγόκερος χώρος τέχνης.
- Πετρίδης Π. (1998). *Στη δίνη του εμφυλίου πολέμου – Σπάνια ντοκουμέντα του Ε.Α.Μ. (1944-1947)*, Αθήνα: Προσκήνιο.
- Πετρόπουλος Γ. (2005). *Ντοκουμέντα του Ε.Α.Μ. για τα Δεκεμβριανά*, (Αθήνα: Προσκήνιο).
- Porter P. (2008). *Ζητείται: Ένα θαύμα για την Ελλάδα – Ημερολόγιο ενός προεδρικού απεσταλμένου, 20 Ιανουαρίου -27 Φεβρουαρίου 1947*, Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις.
- Ραυτόπουλος Ρ. (2021). Ο «Περικλής» ήρθε από την Αμερική. Στο (επιμ. Σαράφη Λη, Λαγάνη Ειρ., Παπαδημητρίου Δ., Σπηλιωτοπούλου Μ.) *Αποτυπώσεις της Ευρωπαϊκής*

- Ιστορίας – κείμενα αφιερωμένα στον Προκόπη Παπαστράτη* (σ.σ.391-398), Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Ριζάς Σ. (2012). *Το αμερικανικό Γραφείο Στρατηγικών Υπηρεσιών στην κατεχόμενη Ελλάδα 1943-1944*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Ρίτσος Γ. (1987). *Οι γειτονιές του κόσμου [Μακρόνησος-Αϊ Στράτης 1949-1951]*. Αθήνα: Κέδρος.
- Ρουμπάτης Γ. (1987). *Δούρειος Ίππος – Η αμερικανική διείσδυση στην Ελλάδα 1947-1967*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Σακελαρόπουλος Τ. (2007). Το σώμα των Ελλήνων αξιωματικών στον πόλεμο και την πολιτική. Στο Χατζιωσήφ, Χρ., & Παπαστράτης, Πρ. (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου Αιώνα* (τόμος Γ'1, σ.σ. 285-386). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Σανακόεφ Σ. Π., Τσιμπουλέφκι Μπ. Α. (επιμ.) (1976). *Τεχεράνη, Γιάλτα, Πότσδαμ*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Σαράφη Λη (2014). Η Λευκή Τρομοκρατία στην Κεντρική Ελλάδα: αποφασιστικό βήμα προς τον Εμφύλιο Πόλεμο. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., (επιμ.), *Αριστερά και Αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960* (σ.σ. 513-525). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Σαράφη Λη (2016). Τα Δεκεμβριανά του Βελγίου: η Αντίσταση, η πολιτική κρίση και οι Σύμμαχοι το Φθινόπωρο του 1944. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π. (επιμ.). *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας* (σ.σ. 211-223). Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία.
- Σαράφης Στ. (1979). *Μετά τη Βάρκιζα*. Αθήνα: Επικαιρότητα.
- Σκαλιδάκης Γ. (2023). *Η Κρήτη στα χρόνια της κατοχής (1941-1945) – πολιτικές μεταβολές στο «Φρούριο Κρήτη»*. Αθήνα: Ασίνη.
- Σπηλιωτοπούλου Μ. (2016). Ο Δεκέμβρης του 1944 στην Αθήνα του 1945: η ιστορία με τα πτώματα. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., (επιμ.), Λη Σαράφη, *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά* (σ.σ. 211-223). Αθήνα: Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία.
- Σφαέλλος Δ. (1949). *Αι Ελληνο-Αμερικανικά συμφωνία*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Σφήκας Θ. (2015). *Με τον Μέτερνιχ ή με τον Πάλμερστον; Οι Βρετανοί και ο Δεκέμβριος του 1944*. Αθήνα: Ζήτη.
- Σφήκας Θ. (2009). Το διεθνές πλαίσιο του ελληνικού εμφυλίου πολέμου στο Χατζιωσήφ Χρ. (επιμ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα: : Ανασυγκρότηση - Εμφύλιος –*

- Παλινόρθωση 1945- 1952 (τόμος Δ'2, σ.σ. 239-265). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Σφήκας Θ. (2007). *Το 'Χωλό άλογο': οι διεθνείς συνθήκες της ελληνικής κρίσης 1941-1949*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Σταθάκης Γ. (2004). *Το δόγμα Truman και το σχέδιο Μάρσαλ – η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Σταθάκης Γ. (2011). το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ στην Ελλάδα. Στο Σφήκας Θ. (επιμ.) *Το σχέδιο Μάρσαλ – Ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης*. Αθήνα: Πατάκης.
- Στρογγύλης Απ. (1996). Διαστάσεις του οικονομικού προβλήματος στις ώρες της απελευθέρωσης στο Φαράκος Γρ. (επιμ.), *Δεκέμβρης του '44 – Νεώτερη έρευνα και προσεγγίσεις* (σ.σ. 31-40). Αθήνα: Φιλίστωρ.
- Ταπεινόπουλος Π. (2019). *Πλοία Λίμπερτυ: Η επιλογή της διοχέτευσης του πολεμικής κατασκευής 'Στόλου της Ελευθερίας' στην μεταπολεμική εμπορική ναυτιλία (Διπλωματική Εργασία)*. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα: Πάνδημος.
- Τζαβάρα Ζ. (2014). Η «μάστιγα» της Κατοχής: Η πείνα ως αιτία θανάτου στην Ελλάδα της Κατοχής (1941-1944) και η αναζήτηση των θυμάτων της, *στο Αριστερά και Αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960* (σ.σ. 555-562). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Τζαφέρα Αγγελική (2017). *Η πόλη του Πειραιά στην κατοχή και την αντίσταση* (Διδακτορική διατριβή). Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα: Πάνδημος.
- Τζαφλήρης Ν. (2016). Το επισιτιστικό ζήτημα ως πεδίο σύγκρουσης κατά τα Δεκεμβριανά στην Αθήνα και στο Βόλο. Στο Λυμπεράτος Μ., Παπαστράτης Π., Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά: Μία τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας* (σ.σ. 23-33). Αθήνα: Σύγχρονη Πολιτική ιστορία.
- Τομαή-Κωνσταντοπούλου Φ. (επιμ.) (2002). *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου* (Τόμοι 3). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Τσουδερός Εμ. (1990). *Ιστορικό αρχείο 1941-1944*, Αθήνα: Φυτράκης.
- Φατούρος Αρ. (2006). Πως κατασκευάζεται ένα επίσημο πλαίσιο διείσδυσης: Οι Ηνωμένες Πολιτείες στην Ελλάδα, 1947-1948. Στο J. Iatrides (Επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950: Ένα έθνος σε κρίση* (σ.σ. 419-460). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Φλάισερ Χ. (1995). *Στέμμα και σβάστικα*, (2 Τόμοι). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Φλάισερ Χ. (2009). *Στέμμα και σβάστικα* (2 Τόμοι). Αθήνα: Δημοσιογραφικός Όμιλος Λαμπράκη.

- Φωτόπουλος Μ. (2017). *Ελ Ντάμπα*. Αθήνα: 24 γράμματα.
- Χανδρινός Ι. (2012). *Το τιμωρό χέρι του λαού: Η δράση του Ε.Λ.Α.Σ. και της ΟΠΛΑ στην κατεχόμενη Πρωτεύουσα*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Χαραλαμπίδης Μ. (2023). *Οι δωσίλογοι*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Χαρλαύτη Τζελίνα (2007). Η ακμή του ναυτεργατικού κινήματος της «Ελευθέρας Ελλάδος» στην διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα: : Β' Παγκόσμιος Πόλεμος – Κατοχή – Αντίσταση 1940–1945* (Τόμος Γ'1, σ.σ. 272-283). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Χασιώτης Λουκιανός (2019). *“Γειά σας Εγγλεζάκια”: Βρετανοί στρατιώτες στην Ελλάδα (1941-1945)*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Χατζής Θ. (1983). *Η νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε* (Τόμοι 4). Αθήνα: Δωρικός.
- Χατζηιωσήφ Χρ. (2002). Οικονομική σταθεροποίηση και πολιτική αστάθεια στην Ελλάδα 1944-1947, στο L. Baereantzen, Γ. Ιατρίδης, Ο. L. Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον Εμφύλιο Πόλεμο 1945-1949* (σ.σ. 29-39). Αθήνα: Ολκός.
- Χατζηιωσήφ Χρ. (2007), Δεκέμβρης 1944, Τέλος και αρχή. Στο (επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα: : Β' Παγκόσμιος Πόλεμος – Κατοχή – Αντίσταση 1940–1945* (τόμος Γ'2, σ.σ. 363-390). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Χατζηιωσήφ Χρ. (2007), Η ελληνική οικονομία πεδίο μάχης και αντίστασης. Στο Χατζηιωσήφ Χρ., Παπαστράτης Πρ. (επιμ.) *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα: Β' Παγκόσμιος Πόλεμος – Κατοχή – Αντίσταση 1940–1945* (τόμος Γ'2, σ.σ. 181-216). Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Χατζηνικολάου Ν. (επιμ.) (2024). *Σεμερτζίδης Βάλιας, Ημερολόγιο, Δεκεμβριανά: 20 Οκτωβρίου 1944 – 20 Φεβρουαρίου 1945*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Χιονίδου Β. (2011). *Λιμός και θάνατος στην κατοχική Ελλάδα 1941-1944*. Αθήνα: Εστία.
- Ψαλιδόπουλος Μ. (2013). *Επιτηρητές σε απόγνωση*. Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις.
- Ψαλλίδας Γρ. (επιμ.) (2008). *Οι εκλογές του 1946 – σταθμός στην πολιτική ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας*. Αθήνα: Πατάκης.

Ξενόγλωσση

- Achenson, D. (1969). *Present at the creation*. New York: W. W. Norton & Company.
- Adams, H. H. (1977). *Harry Hopkins: A biography*. Toronto: Putnam.
- Allen, S. H. (2014). *Classical spies: American archaeologists with the O.S.S. in World War II Greece*. Michigan: University of Michigan Press.

- Ansorge El. Fr., Lucas H. M., MacCoy F. R., Tower Maclean D. (Edit.) (1942)., *Prose and poetry of America*. New York: The L. W. Singer Company.
- Berger, D. (1945). *G.I. Joe ("Private Breger") from the pages of Yank and Stars and Stripes*. New York: Blue Ribbon Books.
- Berger, H. W. (1975). Bipartisanship, Senator Taft, and the Truman Administration. *Political Science Quarterly*, 90(2), 221–237. <https://doi.org/10.2307/2148235>.
- Blum, J. M. (Ed.). (1973). *The price of vision: The diary of Henry A. Wallace, 1942–1946*. Boston: Houghton Mifflin.
- Bohn W. T. (1977). *An historical descriptive analysis of the "why we fight" series*. New York: Arno Press.
- Boyer, P. (1989). "Some sort of peace": President Truman, the American people, and the atomic bomb. In M. Lacey (Ed.), *The Truman presidency* (pp. 174-180). Cambridge: Cambridge University Press.
- Buhle, M. J., Buhle, P., & Georgakas, D. (Eds.). (1990). *Encyclopedia of the American Left*. New York: Garland Publishing.
- Bundy, M. G. (Ed.). (1948). *On active service in peace and war* (by H. L. Stimson). New York: Harper & Brothers.
- Butterfield, H. R. (1987). *The vision of Anglo-America: The US-UK alliance and the emerging Cold War, 1943–1946*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buljung, B. (2011). From the foxhole: American newsmen and the reporting of World War II. *International Social Science Review*, 86(1/2), 44–64. Pi Gamma Mu, International Honor Society in Social Sciences.
- Byrnes, J. (1947). *Speaking frankly*. New York: Harper & Brothers.
- Catton, B. (1948). *The warlords of Washington*. New York: Harcourt, Brace.
- Campbell, T. M., & Herring, G. C. (Eds.). (1975). *The diaries of Edward R. Stettinius, Jr., 1943-1946*. New York: New Viewpoints.
- Carr, A. (1950). *Truman–Stalin and peace*. New York: Doubleday.
- Cecil, R. (1970). Potsdam and its legends. *International Affairs*, 46(3), 455-465. Oxford: Oxford University Press.
- Chase, G. (1943). *Greece of tomorrow*. Massachusetts: American Friends of Greece.
- Churchill, W. S. (1953). *The Second World War, Vol. 6: Triumph and tragedy*. Boston:

- Houghton Mifflin.
- Clogg, R. (2002). *Greece, 1940–1949: Occupation, resistance, civil war*. New York: Palgrave Macmillan.
- Collier, B. (1972). *The lion and the eagle: British and Anglo-American strategy, 1900–1950*. London: Macdonald.
- Culver, J., & Hyde, J. (2000). *American drE.A.M.er: The life and times of Henry A. Wallace*. New York: W. W. Norton.
- Dagobert D. R. (Ed.). (1944). *The American Way Selection from Public addressed and papers of Franklin Roosevelt*, New York: Philosophical Library.
- Darwish, M. (2004). *The rhythm's passion: Don't apologize for what you've done*. Retrieved September 1, 2018, from <https://www.bigbridge.org/DARWISH.HTM>
- Deringil, S. (1989). *Turkish foreign policy during the Second World War: An "active" neutrality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- E.A.M. (Greek American Council, Ed.). (1945). *White book: May 1944–March 1945*. New York: Greek American Council.
- Elmore, C. (2010). Stars and Stripes: A unique American newspaper's historical struggle against military interference and control. *Media History*, 16(3), 285–298. Routledge.
- Folkerts, J. (1991). American journalism history: A bibliographic essay. *American Studies International*, 29(2), 3–24.
- Erickson, J. (1984). *The road to Stalingrad: Stalin's war with Germany*. Boulder: Westview Press.
- Fielding R. (1972). *The American Newsreel 1911-1967*. Oklahoma: University of Oklahoma Press.
- Fraser, E., & Gibbons, J. (1925). *Soldier and sailor words and phrases*. London: Routledge.
- Frazier, R. (1991). *Anglo-American relations with Greece: The coming of the Cold War, 1942–47*. New York: Columbia University Press.
- Gazell, J. A. (1973). Arthur H. Vandenberg, Internationalism, and the United Nations. *Political Science Quarterly*, 88(3), 375–394. <https://doi.org/10.2307/2148990>.
- Gellman, I. (1995). *Secret affairs: Franklin Roosevelt, Cordell Hull, and Sumner Welles*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Gellman, I. (1979). *Good neighbor diplomacy: U.S. policy in Latin America, 1933–1945*.

- Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Georgakas, D. (1987). The Greeks in America. *Journal of the Hellenic Diaspora*, 12(1/2), 5–20.
- Gounelas, D., & Parkin, R. (2023). *John Mulgan and the Greek Left: A regrettably intimate acquaintance*. Wellington: Victoria University Press.
- Grantham, D. W. (1976). *The United States since 1945: The ordeal of power*. New York: Harper & Row.
- Greek American Committee for National Unity (1944), *Greek Liberation*, New York.
- Hallas, J. (2000). *Doughboy war: The American Expeditionary Force in World War I*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Holmes, R. (2005). *Tommy: The British soldier on the Western Front, 1914–1918*. New York: Harper Collins.
- Hondros, J. L. (1983). *Occupation and resistance: The Greek agony, 1941–1944*. New York: Pella Publishing.
- Hughes, H. (Ed.). (1944). *The glory that is Greece*. London: Hutchinson and Co Ltd.
- Hull, C. (1948). *The memoirs of Cordell Hull* (Vol. 2). New York: Macmillan.
- Iatrides, J. O. (1972). *Revolt in Athens: The Greek Communist "Second Round," 1944–1945*. Princeton: Princeton University Press.
- Iatrides, J. O. (Ed.). (1980). *Ambassador MacVeagh reports: Greece, 1933–1947*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Johnson, W. (Ed.). (1949). *Stettinius, E. R., Roosevelt and the Russians: The Yalta Conference*. New York: Doubleday.
- Jones, H. (1989). *A new kind of war – America's Global Strategy and the Truman doctrine in Greece*, New York: Oxford University Press.
- Jordan, J. W. (2015). *America's warlords*. New York: NAL Caliber.
- Karlin, D. (Ed.). (1999). *Rudyard Kipling*. Oxford: Oxford University Press.
- Koutsopanagou, G. (2020). *The British press and the Greek crisis, 1943–1949: Orchestrating the Cold War 'consensus' in Britain*. London: Bloomsbury Academic.
- Koutsouris, D. (2018). Macedonian stories and memories: Approaching the crisis of December 1944 in Thessaloniki through the correspondence of Governor-General George Modis. In *The Balkan States during World War II* (Conference presentation).

Aristotle University of Thessaloniki.

Leahy, W. D. (1950). *I was there*. London: Victor Gollancz.

Leonard, M. T., & Bratzel, F. J. (Eds.). (2007). *Latin America during World War II*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Levantis A. J. (1944). *The foreign debt and the Great Powers, 1821-1898*. New York: Columbia University Press.

Lippmann, W. (1943). *U.S. foreign policy: Shield of the republic*. Boston: Little, Brown and Company.

Lippmann, W. (1943). *U.S. war aims*. Boston: Little, Brown and Company.

Lippmann, W. (1972). *The Cold War: A study in U.S. foreign policy*. New York: Harper & Row.

Lykogiannis, A. (1999). *Britain and the Greek economic crisis, 1944–1947: From liberation to the Truman Doctrine*. Columbia: University of Missouri Press.

MacDougal, D. C. (1965). *Gideon's army*. New York: Harper & Row.

McGeorge B., Stimson L. H. (1948), *On active service in Peace and War*, (New York: Harper & Brothers

Macmillan, H. (1984). *War diaries: Politics and war in the Mediterranean, January 1943–May 1945*. London: Macmillan.

Macmillan, H. (1969). *The blast of war, 1939–1945*. New York: Harper & Row.

Mazower, M. (2001). *Inside Hitler's Greece: The experience of occupation, 1941–44*. New Haven: Yale University Press.

McIntyre, D. (1983). *The political philosophy of Walter Lippmann* (Master's thesis).

University of Montana. Ανακτήθηκε από

<https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6091&context=etd>

McKerns, J. P. (1976). American studies international: The first 15 years. *American Studies International*, 15(1), 17–34.

McNeill, W. H. (1947). *The Greek dilemma: War and aftermath*. Philadelphia: J. B. Lippincott & Co.

McNeill, W. H. (1953). *America, Britain and Russia: Their cooperation and conflict 1941–1946*. London: Oxford University Press.

McNeill, W. H. (1978). *The metamorphosis of Greece since World War II*. Chicago:

University of Chicago Press.

McNeill, E. D., McNeill, W. H., & Smothers, F. (1948). *Report on the Greeks*. New York: Twentieth Century Fund.

Michalopoulos, A. (1943). *Greek fire*. London: Michael Joseph Ltd.

Millis, W. (Ed.). (1951). *The Forrestal diaries*. New York: Viking Press.

Minehan, P. (2006). *Civil war and world war in Europe, 1914–1949*. New York: Palgrave Macmillan.

Moskos, C. (1989). *The Greek Americans: Struggles and successes*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.

Mulgan, J. (1947). *Report on experience*. London: Oxford University Press.

Munro, D. G. (1942). *The Latin American republics: A history*. New York: D. Appleton-Century.

Nargorski, A. (2009). *The greatest battle: Stalin, Hitler, and the desperate struggle for Moscow that changed the course of World War II*. New York: Simon & Schuster.

Olivier, S. W. (1975). *American Reaction to Events Within Greece: 1944-1947* (Thesis). University of Nebraska, Omaha.

https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1415&context=student_work.

Overy, R. (1998). *Russia's war: A history of the Soviet war effort, 1941–1945*. London: Penguin.

Papastratis, P. (1984). *British policy towards Greece during World War II, 1941–1944*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pepper, C. L. (1989). *Eyewitness to a century*. Gainesville: University Press of Florida.

Philips, C. (1969). *The Truman presidency*. New York: Macmillan.

Resis, A. (1978). The Churchill–Stalin secret “percentages” agreement on the Balkans, Moscow, October 1944. *The American Historical Review*, 83(2), 368–387.

<https://doi.org/10.2307/1862322>

Rock, D. (Ed.). (1994). *Latin America in the 1940s: War and postwar transitions*. London: Palgrave Macmillan.

Rosenman I. S. (Ed.). (1950). *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt 1943: The tide turns*. New York: Harper & Brothers Publishers.

Rosenman, I. S. (Ed.). (1950). *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt 1944-45*:

- Victory and the threshold of Peace*. New York: Harper & Brothers Publishers.
- Runes, D. D. (Ed.). (1944). *The American way: Selection from public addresses and papers of Franklin Roosevelt*. New York: Philosophical Library.
- Rusk, D. (1990). *As I saw it*, New York: W.W. Norton & Company.
- Schmidt, M. K. (1960). *Henry A. Wallace: Quixotic crusade 1948*. New York: Syracuse University Press.
- Scott, S. I. (2008). Why we fight and Projections of America: Frank Capra, Robert Riskin, and the making of World War II propaganda (pp. 242–258). In C. P. Rollings & E. J. O'Connor (Eds.), *Why we fought: America's wars in film and history*. Lexington, KY: University Press of Kentucky.
- Smith, R. H. (1972). *O.S.S.: The secret history of America's first central intelligence agency*. Berkeley: University of California Press.
- Spencer, A Fl. (1952). *War and postwar Greece: An analysis based on Greek writings*. Washington, D.C.: Library of Congress, European Affairs Division.
- Stavrianos, L. S. (1952). *Greece: American dilemma and opportunity*. New York: American Book Stratford Press.
- Stowe, L. (1947). *While time remains*. New York: Doubleday.
- Stettinius, E. R. (1944). *Lend-lease: Weapon for victory*. New York: Macmillan.
- Stettinius, E. R. (1949). *Roosevelt and the Russians: The Yalta Conference*. New York: Doubleday.
- Storrs, L. R. Y. (2013). *The Second Red Scare and the unmaking of the New Deal Left*. Princeton: Princeton University Press.
- Sulzberger, C. L. (1969). *A long row of candles: Memoirs and diaries, 1934–1954*. Toronto: Macmillan of Canada.
- Svolopoulos, C. (1982). Anglo-Hellenic talks on Cyprus during the Axis campaign against Greece. *Balkan Studies*, 23(1), 115-130.
- Truman, H. S. (1955). *Memoirs: Years of decisions, Vol. 1*. New York: Doubleday.
- Ungar, F. M. (Ed.). (1952). *What's right with America*. New York: Ungar Publishing.
- Wallace, H. A. (1973). *The price of vision: The diary of Henry A. Wallace, 1942–1946* (J. M. Blum, Ed.). Boston: Houghton Mifflin.
- Waller, D. (2011). *Wild Bill Donovan: The spymaster who created the O.S.S. and modern American espionage*. New York: Free Press.

- Welles, S. (1944). *The time for decision*. New York: Harper & Brothers.
- Welles, S. (1945). *An intelligent American's guide to the peace*. New York: Dryden Press.
- Welles, S. (1946). *Where are we heading?* New York: Harper & Brothers.
- Weber, F. G. (1979). *The evasive neutral: Germany, Britain, and the United States, 1919–1939*. Columbia: University of Missouri Press.
- Wittner, L. S. (1982). *American intervention in Greece, 1943–1949*. New York: Columbia University Press.
- Wm. H. Wise & Co. (1947). Veterans of foreign wars edition *Pictorial history of the Second World War: A photographic record of all theaters of action, chronologically arranged* (Vol. 4). New York: Wm. H. Wise & Co., Inc.
- X [Kennan, G. F.]. (1947). The sources of Soviet conduct. *Foreign Affairs*, 25(4), 566–582.
- Xydis, S. (1963). *Greece and the great powers, 1944–1947: Prelude to the Truman Doctrine*. Thessaloniki: Institute for Balkan Studies.
- Xydis, S. (1958). The genesis of the Sixth Fleet. *United States Naval Institute Proceedings*, 84(8), 25–32.
- Yielding, D. T. (1983). *United States Lend-Lease policy in Latin America* (Master's thesis). University of North Texas, Denton, TX. Retrieved from https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc332292/m2/1/high_res_d/10027797_99-Yeilding.pdf
- Zervakis, P. A. (1997). The role of the “Justice for Greece Committee” for the American involvement in Greece after World War II. *Balkan Studies*, 38(1), 159–196.